ALGEMEENE GESCHIEDENIS

DES

VADERLANDS,

DOOR

J. P. Arend.

TWEEDE DEEL, DERDE STUK.

Te AMSTERDAM, bij

J. F. SCHLEIJER.

1849.

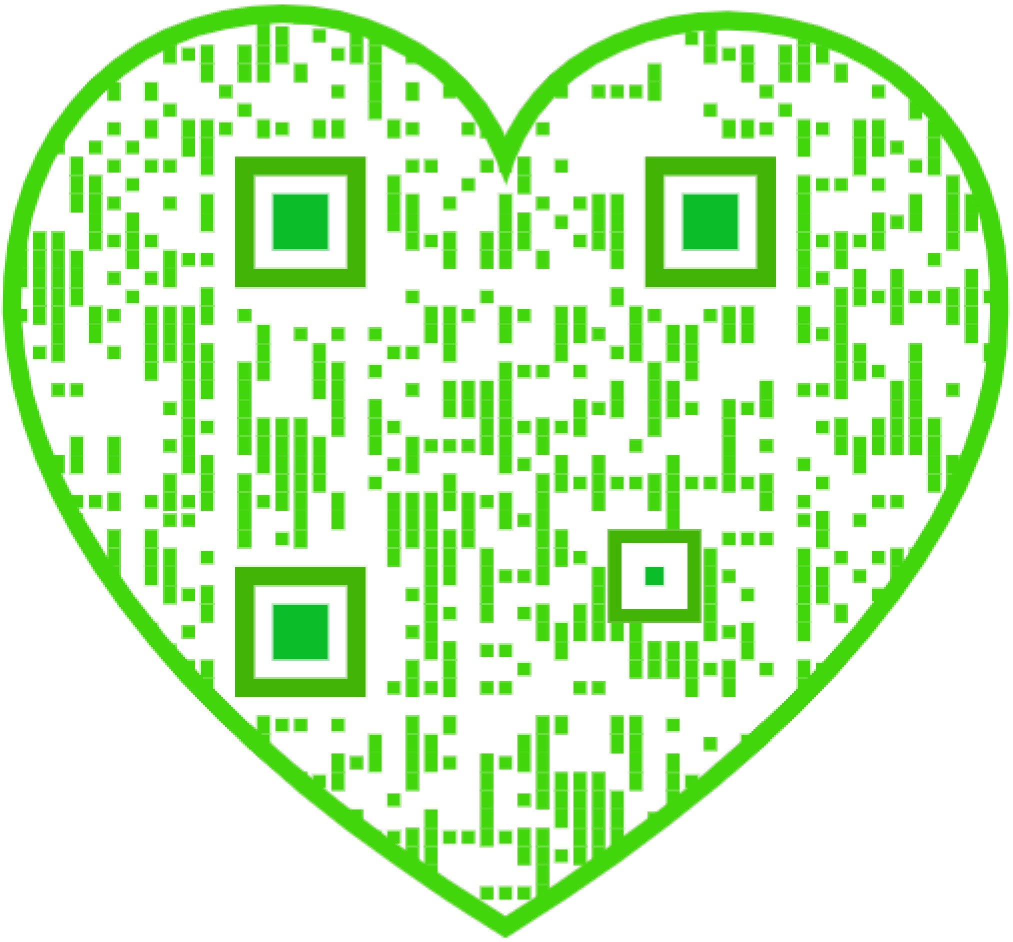

ALGEMEENE GESCHIEDENIS

DES

VADERLANDS,

VAN DE

VROEGSTE TIJDEN TOT OP HEDEN.

DOOR

Dr. J. P. AREND.

TWEEDE DEEL.

VAN HET JAAR 900 TOT 1581 NA CHRISTUS.

Derde Stuk.

MET PLATEN, KAARTEN EN PORTRETTEN.

TE AMSTERDAM, BIJ
J. F. SCHLEIJER.
1846.

VIJFDE BOEK.

VAN DE

VEREENIGING VAN BIJNA AL DE NEDERLANDEN ONDER FILIPS VAN BOURGONDIË,

TOT DIE

VAN AL DE NEDERLANDEN ONDER KEIZER KAREL V.

1433—1543.

EERSTE HOOFDSTUK.

VAN DE

VEREENIGING VAN BIJNA AL DE NEDERLANDEN ONDER FILIPS VAN BOURGONDIË,

TOT AAN

DEN DOOD VAN MARIA VAN BOURGONDIË.

1433—1482.

Holland en zeeland. Naauwelijks was filips *van Bourgondië* tot Graaf van *Holland* en *Zeeland* gehuldigd, toen Keizer sigismund hem op hevigen toon den oorlog verklaarde, dewijl hij zich het bezit over eenige Nederlandsche leenen, welke aan het Rijk vervallen waren, had aangematigd (1). Filips daarentegen betuigde bij een openbaar staatsstuk aan de Vorsten, dat hij den Keizer aangeboden had, die leenen te verheffen, welke hem niet slechts uit vaderlijke opvolging, maar ook van andere bloedverwanten, opvolgers van zijne voorouders, ontwijfelbaar toekwamen, zonder dat hier eenige aanspraak wegens vervalling (*devolutio*) aan den leenheer of doode hand te pas kwam, doch dat hem dit geweigerd was geworden; hij beschuldigt tevens sigismund van deelneming aan den moord zijns vaders, en van Franschgezindheid (2). De waarheid dezer laatste betigting blijkt uit 's Keizers brief aan den Hertog van *Savoije*, waarin hij schreef: » De Hertog van *Bourgondië*, leenman en onderdaan van ons en van het Roomsche Rijk, veracht onze keizerlijke hoogheid en het Rijk waaraan hij toch onderwerping verschuldigd is, zoodat hij zelfs niet wil erkennen, wat hij van ons en van het Rijk in leen houdt, gelijk de Hertog zijn vader bij zijn leven erkend had. Daarenboven houdt hij in *Neder-Duitschland* verscheidene vorstendommen en heer-

1433—1482

4 v. Zomermaand 1434

(1) v. mieris, *Charterb. v. Holl.* D. IV. bl. 1037.

(2) v. mieris, *Charterb. v. Holl.* D. IV. bl. 1039.

1433—1482 lijkheden, die aan ons en aan het Rijk moesten vervallen zijn; andere zelfs, welke ons naar erfregt toebehooren; en dit zonder dat wij er in gekend werden, meer nog, zelfs ondanks onze terugeisching. Onder een flaauwen schijn van regt en alle achting versmadende, welke hij aan zijnen Opperheer verschuldigd is, heeft hij zich deze vorstelijke goederen (domeinen) aangematigd en houdt er zich onregtvaardig en wetteloos in staande. Reeds sinds lang moesten wij hem wegens zijne verfoeijelijke schending van het regt en om zijn geest van oproer vervolgd hebben, maar wij hebben nog steeds onzen arm teruggehouden en hem herhaalde malen door zijne gezanten tot vredelievender gevoelens trachten te brengen, door hem aan te sporen, zijne pligten jegens ons en het Rijk te vervullen. Maar onze goedheid heeft bij den gezegden Hertog niets gebaat; alles heeft schipbreuk geleden op zijne achteloosheid, of liever op zijnen ijdelen trots. Daarom, getergd door de misdaden dezes Hertogs, hebben wij om zijne stoutheid te beteugelen, om hem tot pligt en eer terug te brengen, en om de regten van het Roomsche Rijk te herkrijgen, een verbond met den doorluchtigen Vorst KAREL, Koning der Franschen, onzen zeer beminden broeder, tegen den gezegden Hertog aangegaan. Wij hebben u van ons voornemen willen verwittigen, opdat gij u derwijze zoudt kunnen gedragen, dat onze regten en die des Rijks herkregen worden, wanneer gij u van den gezegden Hertog scheidt en hem geene hulp of onderstand verleent, noch door uwe onderdanen laat verleenen (1)."

Het ontbrak echter den Keizer zelven aan magt, om zijne aanspraken door de wapenen kracht bij te zetten, en gelukkig voor FILIPS, dewijl deze nog steeds in den krijg tusschen *Engeland* en *Frankrijk* gewikkeld was. In dien langdurigen oorlog had hij zestien jaren de Franschen bestreden, doch sinds de fortuin hun gunstiger toelachte, minder de belangen der Engelschen, zijne bondgenooten, bevorderd zonder evenwel hunne zijde te verlaten. Door de vereenigde pogingen van geestelijke en wereldlijke mogendheden, werd eindelijk tot eene bevrediging der strijdende Vorsten te *Arras* in *Artois* eene bijeenkomst geopend. Maar het bewerken van eenen alge-
2 v. Hooim. 1435 meenen vrede was niet mogelijk. De Franschen verklaarden, dat zij in geene onderhandelingen konden treden, zoo lang Koning HENDRIK VI van *Engeland* geen afstand deed van den troon van *Frankrijk*, welken zijn vader HENDRIK V in veertienhonderd twintig als een huwelijksgoed met de jongste dochter van KAREL VI verworven, en tot welken men hem zelven in veertienhonderd twee en twintig als wettig Koning geroepen had. De Engelsche gezanten braken hierop terstond alle verdere handeling af en trokken verstoord weg. Ondertusschen had Hertog FILIPS zich meer en meer genegen getoond, om met de Franschen den vrede te sluiten. Nadat de bezwaren, welke zich hiertegen

---

(1) DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. V, p. 39, 40.

opdeden, uit den weg geruimd waren en de pauselijke afgezanten in naam van den 1433—
H. Vader, zijn verbond met *Engeland* voor nietig verklaard en hem van den eed, 1482
om niet dan gezamentlijk met de Engelschen vrede te maken, ontheven hadden, trad hij in een afzonderlijk verdrag met KAREL VII, even voordeelig voor hem als diepvernederend en schandelijk voor den Koning. Immers moest deze Vorst aan FILIPS vergiffenis verzoeken voor den verraderlijken moord aan JAN *van Bourgondië* in veertienhonderd negentien gepleegd, en verscheidene stichtingen en giften tot rust van de ziel des vermoorden beloven. Voorts werden FILIPS vele graafschappen en steden zoo aan deze en gene zijde der *Somme* als elders in *Frankrijk* afgestaan. Hij en zijne wettige nakomelingen bleven in het bezit van het graafschap *Boulogne*, hij zou van alle leenhulde
en manschap aan den Koning ontslagen zijn, en die Vorst buiten zijn wil geen ver- 21 v. Herfstmaand
bond sluiten met den Keizer, de Koningen van *Spanje*, *Engeland* of andere vijanden
van den Hertog. 's Konings dochter KATHARINA zou aan 's Hertogs zoon KAREL, met 1435
een bruidschat van honderd twintigduizend gouden leliën ten huwelijk gegeven worden (1).

Afgevaardigden uit de Hollandsche en Zeeuwsche steden hadden aan de vredesonderhandelingen te *Arras* deel genomen, maar nergens blijkt, dat zij daarbij iets in het bijzonder belang hunner gewesten uitgerigt hebben. Niettemin verwekte deze vrede algemeene vreugde in *Holland* en *Zeeland*, die bij den oorlog met *Frankrijk* veel geleden hadden, en in welken zij zich voorzeker niet gemengd zouden hebben, indien zij niet onder het gebied van FILIPS *van Bourgondië* geraakt waren. Hun geld en bloed waren in dien uitheemschen krijg en voor vreemde belangen gespild geworden (2). Zij ondervonden alzoo onmiddellijk, wat het was eenen magtigen vreemden Vorst te gehoorzamen, en hoe weinig zij hunne wezentlijke belangen begrepen hadden, toen zij hem tot hunnen heer aannamen. Wel is waar, FILIPS had hunnen eed van inhuldiging niet ontvangen dan nadat hij bezworen had dien getrouw te zullen opvolgen, alle hunne vrijheden, voorregten en handvesten te bekrachtigen, in zoo verre hij regtens daartoe gehouden was, en die wel te vermeerderen, maar niet te verminderen; doch reeds bij zijne aanvaarding van het grafelijk bewind bleek, welke verwachting men in dit opzigt van hem koesteren konde (3). Immers verklaarde toen het Hof van *Holland*, dat de handvesten en voorregten, door den Hertog als *Ruwaard en Oir* verleend, voortaan krachteloos zouden zijn, ten ware hij die als Graaf bevestigde,

---

(1) MONSTRELET, V. II. p. 107—119. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 4. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgund.* Lib. IV. p. 89—91. DE BARANTE, *Hist. de Ducs de Bourg.* T. V. p. 57—77.

(2) WAGENAAR, D. III. bl. 520, 522—524.

(3) TE WATER, *Vaderl. Hist.* D. II. bl. 76.

1433—1482 waaruit men gemakkelijk konde besluiten, hoe weinig genot men zou hebben van de gunsten, door hem in die hoedanigheid toegestaan ten einde de genegenheid der ingezetenen te winnen. Evenzoo dreef hij door, dat zekere moedwil te *Monnikendam* aan GIJSBRECHT *van Vianen*, Baljuw van *Waterland*, gepleegd, door hem, als zijne heerlijkheid betreffende, en niet door de stad, ondanks hare oude handvesten, moest beregt worden (1).

In *Engeland* werd de vrede van *Arras* geheel anders opgenomen dan in *Holland.* Zoodra de tijding in *Londen* gekomen was, geraakte elk in beweging en men spaarde geene smaadwoorden tegen Hertog FILIPS, die zelfs in open brieven, in naam des Konings uitgegeven, » verrader, vijand en muiteling" genoemd wordt (2). Het graauw school bijeen en plunderde de huizen der Hollandsche, Vlaamsche, Brabandsche en andere Nederlandsche kooplieden, die zich in *Londen* gevestigd hadden; eenige van hen werden zelfs gedood. Eindelijk stelde de Koning perken aan deze baldadigheden en liet de schuldigen straffen (3). Vooraf echter waren in het bijzonder de Hollanders en Zeeuwen, die zich aldaar in grooten getale bevonden, verpligt geweest een eed van getrouwheid aan hem af te leggen, waarop hij hen bij open brieven, welke nog aanwezig zijn, in zijne bescherming nam (4). Hij vermaande ook de Hollandsche en Zeeuwsche steden, zich aan de heerschappij van FILIPS te onttrekken, en herinnerde den ingezetenen » de oude vriendschappelijke betrekkingen, welke steeds tusschen de Hollandsche Graven en de Koningen van *Engeland* bestaan hadden; hoe deze goede verstandhouding altijd den wederzijdschen handel voordeelig geweest was; hoe er nooit tusschen hen haat en afgunst geheerscht had, of iets dat de welvaart
14 v. Winterm. 1435 en veiligheid der beide volken konde schokken, en welke vurige begeerte hij koesterde, om die oude vriendschap, welke altijd boven eene nieuwe de voorkeur verdiende, te onderhouden en voort te zetten." De steden echter in plaats van te antwoorden, zonden deze brieven aan den Hertog, die weldra *Engeland* den oorlog
1436 verklaarde (5).

Terstond werd alle handel met de Engelschen, die reeds onderscheidene koopvaardijschepen hadden genomen, ten strengste verboden en kaapbrieven tegen hen uitgegeven (6). *Parijs* werd hun spoedig ontwrongen, en vervolgens *Calais* door Hertog

---

(1) WAGENAAR, D. III. bl. 519, 520.

(2) WAGENAAR, D. III. bl. 525. Verg. BILDERDIJK, D. IV. bl. 135 en de *Ophelderingen*, bl. 355.

(3) MONSTRELET, V. II. p. 121.

(4) WAGENAAR, D. III. bl. 525.

(5) MONSTRELET, V. II. p. 124. *vers.* 125.

(6) WAGENAAR, D. III. bl. 526. DE BARANTE, *Hist. des Ducs de Bourg.* T. V. p. 90.

FILIPS doch vruchteloos belegerd, waarbij de Hollanders en Zeeuwen zich beijverd 1433—1482
hadden de haven door het zinken van eenige schepen te dempen, hetgeen echter weinig baatte (1). Kort te voren was eene vloot van vierhonderd Engelsche bodems in *de Wielingen* binnengeloopen, welke door rooven en branden in *Vlaanderen* groote schade aanrigtte, doch den Zeeuwen geen nadeel deed. FLORIS *van Borselen*, Heer van *Veere*, en de stad *Middelburg*, naar het schijnt voor een aanval op *Walcheren* beducht, riepen de hulp en bijstand des stadhouders van *Holland* in. De zes groote Hollandsche steden en *Rotterdam* werden daarop in *den Haag* bijeengeroepen, doch hare af- 11 v.
gevaardigden verklaarden genoegzaam eenparig, dat wanneer de Engelschen *Holland* Oogst-maand.
of *Zeeland* aanrandden, zij dit met kracht en geweld zouden wederstaan, maar dat 1436
zoo lang zij niet vijandelijk werden aangetast, hunne medeburgers, welke geen oorlog met *Engeland* begeerden, daartoe niet te bewegen zouden zijn. Te vergeefs hield de stadhouder hun des Hertogs ongenade voor oogen, wanneer zij gehengden, dat zijne vijanden van uit *Zeeland* zijne onderdanen in *Vlaanderen* kwelden, en welke schande op hen rustte, wanneer zij in plaats van hunne medebroeders en vrienden de verzochte hulp te verleenen, den vijand levensmiddelen toezonden. Hij wees hen op den eed van trouw den Hertog gezworen, en hoe weinig zij de Engelschen vertrouwen moesten, die het gerucht uitstrooiden, dat zij Hollanders noch Zeeuwen iets misdoen zouden, indien deze hen niet vijandig behandelden; dat dit slechts geschiedde, om hen van hunnen genadigen Heer af te trekken, en dat zij zich in het einde over de trouwloosheid der Engelschen zouden beklagen. De afgevaardigden verklaarden, dat zij geen anderen of naderen last hadden, maar hunne meesters van alles zouden onderrigten; dat zij voorts des Hertogs getrouwe onderdanen wilden blijven en naar vermogen verrigten wat zij schuldig waren. De stadhouder vermaande hen, de zaak te huis in ernstige overweging te nemen; hij zou inmiddels met eenige leden uit den Raad van *Holland* en tweehonderd gewapende mannen naar *Zierikzee* vertrekken, om met den Graaf van *Oostervant*, FRANK *van Borselen*, nevens FLORIS *van Abeele* en FLORIS *van Kijfhoek*, reeds vroeger naar *Zeeland* gezonden, te raadplegen, wat er in het belang van den Hertog en van het land konde verrigt worden, en aldaar het nader antwoord der steden inwachten. Doch dit antwoord was nagenoeg hetzelfde als vroeger; de afgevaardigden immers verklaarden te *Zierikzee*, dat de steden ongezind waren den Hertog in *Zeeland* onderstand te verleenen, zoolang dat gewest zelf niet vijandelijk werd aangetast. Ook de wensch van FILIPS zelven, dat zijne Hollandsche en Zeeuwsche onderdanen de Engelschen zouden bevechten, baatte niets. De Engelsche vloot verliet

(1) MONSTRELET, V. II. p. 127, 132—137. P. HEUTERUS, *Rer. Burgund.* Lib. IV. c. 6. p. 91. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 5. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. V. p. 94—112.

1433—1482 weldra *Zeeland*, en nu gaf de stadhouder aan de steden het misnoegen des Hertogs te kennen, dat zij den vijand ongemoeid hadden laten vertrekken, en vroeg, of zij ge-
25 v. Oogstmaand. 1436 zind waren vooreerst Engelsche kooplieden in het land te gedoogen, want dat hij liever het land zou ruimen dan dit te dulden. De afgevaardigden verklaarden zich daarover niet te kunnen uitlaten, en hierbij bleef vooreerst die zaak rusten (1). Men kon ondertusschen de steden tot geenen onderstand in den krijg tegen de Engelschen bewegen, maar daarentegen schonken zij terstond hare goedkeuring aan de onderhandelingen over een verdrag, dat den wederzijdschen koophandel alleen betreffen zou, en welke door de Hertogin van *Bourgondië*, IZABELLA *van Portugal*, met de Engelsche gevolmagtigden voor *Calais* in veertienhonderd acht en dertig geopend, en vijf jaren later gesloten werden. De oude overeenkomsten tusschen *Engeland*, *Holland* en *Zeeland* werden kort daarna ook vernieuwd (2).

Te meer moesten de Hollanders en Zeeuwen naar vrede met *Engeland* verlangen, dewijl zij in oorlog met de koopsteden aan de *Oostzee*, of de zoogenaamde Oosterlingen, geraakt waren. Reeds vóór jaren waren tusschen hen onlusten gerezen, zonder dat het blijkt wie het eerst daartoe aanleiding gegeven heeft, en sinds veertienhonderd acht en twintig hadden de Hollanders vijandelijkheden gepleegd. Ten minste op de algemeene, vergadering der Hanzesteden in veertienhonderd vier en dertig, werden klagten aangeheven over de groote schade, welke de Hollanders en Zeeuwen, onder aanvoering van HENDRIK *van Borselen*, Heer van *Veere*, den Oosterschen bondgenooten hadden toegebragt. De oorlog met Koning ERIK van *Denemarken* verhinderde, dat zij aanstonds de wapenen tegen de Hollanders opvatten. Zij hielden nu de zaak door veelvuldige onderhandelingen nog twee jaren slepende, maar traden inmiddels in een beschermend verbond met den Hertog van *Holstein*, van *Pommeren*, en den Grootmeester der Duitsche orde in *Pruissen*. Na den vrede met *Denemarken*, legden zij onverwachts beslag op alle Hollandsche en Zeeuwsche bodems, die in hunne havens lagen, lieten de koornschepen, welke zij met die vlag op zee wegnamen, zinken, verklaarden de ladingen verbeurd en wierpen de schepelingen in de gevangenis. Te zwaarder woog dit verlies, dewijl eene overstrooming der rivieren het zaad in de *Betuwe* en het *Sticht* vernield, en eene groote duurte veroorzaakt had. Men zag derhalve reikhalzend de vloot met granen uit de *Oostzee* te gemoet,
1437 doch ook zij werd opgebragt, waardoor een algemeen gebrek ontstond, hetgeen te

---

(1) Het tweede *Memoriaalboek Rosa* bij T. BOEY, *Over de oudheid van den Hove van Holland*. D. I. bl. 152—161. Verg. WAGENAAR, D. III. bl. 527, die echter deze bijzonderheden minder naauwkeurig mededeelt, maar evenwel door BILDERDIJK, D. IV. bl. 144, wordt nageschreven.

(2) WAGENAAR, D. III. bl. 528, 529.

Rotterdam en elders de schamele gemeente in beweging bragt en bloedige opschud- 1433—1482
dingen verwekte. Hertog FILIPS, door het beoorlogen der Engelschen in *Frankrijk* verhinderd, om krachtiger en afdoende maatregelen te nemen, poogde de geschillen met de Oostzeeschen door een verdrag te vereffenen; doch de Hollandsche kooplieden eischten vijftigduizend goudguldens schadevergoeding, hetgeen van de hand gewezen en daardoor alle verdere onderhandeling afgebroken werd (1).

De Engelschen hadden zich inmiddels met de Hanzesteden en den Grootmeester van *Pruissen* verbonden en stroopten in *Holland*, *Zeeland*, en het *Land van Voorne*, ook vertoonden zich Hamburger schepen voor den mond der *Maas* (2). Meer dan ooit was het thans tijd geworden, den oorlog tegen de Oostzeeschen met kracht te beginnen, en zich met de Engelschen te bevredigen, welk laatste spoedig gelukte (3). Na 1438
het houden eener vergadering der Edelen en steden van *Holland* en *Zeeland*, werd op naam van FILIPS bevel tot het uitrusten eener aanzienlijke vloot gegeven. Bin- 16 van Bloeim.
nen weinige weken lag zij zeilree, en de Hertog gaf verlof tot vrijbuiten, om den vijanden alle mogelijke afbreuk te doen. Nu zochten de Nederlanders hen op, zegevierden in onderscheiden zeegevechten en behaalden veel buits. Vriend noch vijand werd gespaard. Het waren waarschijnlijk de gewapende buizen welke, tot beveiliging der haringvaarders bestemd, langs den mond der *Maas* kruisten, en zelfs op de Vlaamsche 1439
kust zich van eenige Italiaansche en Spaansche schepen meester maakten, en die in *Zeeland* opbragten. Dit misbruik veroorzaakte, dat het kapen spoedig van hoogerhand moest verboden worden. De Nederlanders waren ondertusschen geheel meesters van de zee, en voerden tot teeken, dat zij die schoon geveegd hadden, een bezem op den mast. Te regt alzoo had een der Oostzeesche afgevaardigden kort vóór het uitbarsten van den krijg waarschuwend gezegd: »De leeuw" hiermede de Hollanders bedoelende, »slaapt nu; ziet toe, dat gij hem niet wekt; en wekt gij hem, ziet toe, hoe gij hem weder stilt (4)."

De voorspoed deed den moed der Nederlanders zwellen. Eene groote Oostzeesche 1440
vloot met zout geladen viel in hunne handen, gedeeltelijk door de trouweloosheid van twintig Pruissische en Lijflandsche schepen, welke vóór den aanvang van het gevecht

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 8. WAGENAAR, D. III. bl. 529—534. BILDERDIJK, D. IV. bl. 145, heeft weder deze zaak ongetrouw voorgesteld; zijn bespottelijke uitval tegen WAGENAAR, en het nog bespottelijker beginsel van regering door hem aanbevolen, zijn door SIEGENBEEK in het juiste licht gesteld. Zie *de Eer van* WAGENAAR *verdedigd*, bl. 98—101.

(2) V. WIJN, op WAGENAAR, St. III. bl. 104.

(3) Zie hiervoor, bl. 10.

(4) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 8. bl. 288. WAGENAAR, D. III. bl. 534—538.

1433—1482 tot hen waren overgekomen. Zelfs zonden zij eene scheepsmagt naar *Denemarken*, om Koning ERIK op zijnen wankelenden troon te onderschragen, en een verdrag van koophandel met hem te sluiten; doch beide mislukte. ERIK werd gedwongen den troon voor zijn zusters zoon, CHRISTOFFEL, Hertog van *Beijeren*, te ruimen, en naar *Pommeren* te wijken, terwijl de Markgraaf van *Brandenburg*, een neef des nieuwen Konings, aan de steden *Dordrecht*, *Harlingen*, *Amsterdam* en *Middelburg* den oorlog verklaarde, om de hulp aan ERIK bewezen. Door bemiddeling van Koning CHRISTOFFEL zelven, werden echter te *Koppenhagen* vredesonderhandelingen tusschen de Hollanders en de Oostzeeschen geopend, die maanden lang duurden. De Oostzeeschen eischten nu op hunne beurt schadevergoeding, maar met even weinig goed gevolg als vroeger de Hollanders, en men kon tot geen vast besluit komen (1). Het veroveren van drie groote Oostzeesche oorlogschepen, na een scherp gevecht, door zes kleine Noord-Hollandsche vaartuigen bragt de zaak ten einde. Men verhaalt, dat hiertoe niet weinig de vijandelijke bevelhebber PIETER BRAND medewerkte, welke, uit de gevangenis te *Hoorn* ontslagen en huiswaarts teruggekeerd, ernstig zijne landgenooten tot vrede vermaande met een volk, welks goedhartigheid en braafheid hij niet genoeg roemen konde (2). Hoe dit zij, er werd een bestand voor tien jaren getroffen, binnen welken tijd de hangende geschillen door vijf wederzijdsche steden moesten vereffend
23 v. Oogstmaand 1441 worden (3). Het werd kort daarna in *Holland* afgekondigd en daardoor de lang afgebroken en vrije vaart op de *Oostzee* hersteld. Ofschoon nu dit bestand nimmer door een vast verbond gevolgd is, kreeg het echter, door herhaalde vernieuwing, bijna de gedaante van eenen bestendigen vrede (4).

Op denzelfden dag van het sluiten des bestands met de Oostzeesteden, was in naam van Hertog FILIPS een vredeverbond met den Koning van *Denemarken*, en een met den Hertog van *Holstein* getroffen. Den eersten werd eene schadevergoeding van vijfduizend Rijnsche guldens toegekend, in stede van de honderdduizend, welke hij geëischt had. Hij verpligtte zich daarentegen de oude voorregten, den Hollanders en Zeeuwen door zijne voorzaten verleend, te bevestigen; ook vindt men, dat hij sedert aan eenige Hollandsche en Zeeuwsche steden, onderscheidene bijzondere vrijheden verleend heeft. Den Hertog van *Holstein* beloofde men tot schadebetering zestienhonderd mark. Met de Pruissen en Lijflanders werd een weinig later een verdrag

(1) WAGENAAR, D. III. bl. 538—543.

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 8. bl. 288. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*. B. I. bl. 60, 61.

(3) *Groot Placaatb.* D. IV. bl. 254.

(4) WAGENAAR, D. III. bl. 543.

aangegaan, en daar hun twee en twintig schepen ontnomen waren, werden hun ne- 1433—1482
genduizend pond groot Vlaamsch toegezegd. Niet zonder vele raadplegingen ter dag- 6 v.
vaart van *Holland* sinds veertienhonderd twee en veertig tot veertienhonderd vijftig, Herfstmaand
en door het leggen eener belasting op bier, koorn, zout en turf, werden de beloofde 1441
sommen geheel, of ten deele voldaan (1). Het vrijbuiten op vrienden en vijanden in dezen krijg, veroorzaakte dat nog jaren daarna, bij wijze van wederwraak, Hollandsche koopvaardijschepen werden aangehouden en opgebragt; en bij graaflijk vonnis, moesten vijftigduizend schilden, elk van dertig grooten, over het platte land zoo wel als over de steden worden omgeslagen, tot voldoening der nadeelen den Italianen en Spanjaarden toegebragt (2).

Even vóór het einde van den Oostzeeschen oorlog, was de Gravin-weduwe MARGARETHA *van Bourgondië* in *Henegouwen* overleden. De Hollandsche goederen aan welke zij verlijftogt was, als *Gouda*, *Schoonhoven*, *Texel*, *Wieringen*, *Beverwijk*, *Wijk op Zee*, *Westzanen*, *Krommenie*, *Nieuwland* en *Spaarnewoude*, waren nu aan FILIPS, als Graaf van *Holland*, vervallen. Hij werd in die plaatsen gehuldigd, nadat hij vooraf gezworen had, »den ingezetenen getrouw te zullen wezen, te doen, wat een goed Landsheer zijnen onderzaten met regt verschuldigd is, al hunne voorregten en handvesten te bekrachtigen, en die wel te vermeerderen maar niet te verminderen (3).” Meer zwarigheid maakte Hertog FILIPS, om wegens *Holland* en *Zeeland* de leenhulde aan het Rijk af te leggen, waartoe hij door den Keizer verpligt geoordeeld werd. Niet dan na een mondgesprek met Keizer FREDERIK III, welke in
eigen persoon hem te *Besançon* bezocht, bewilligde hij dien Vorst, hem te *Aken* met 1442
de genoemde graafschappen te verlijen, terwijl het geschil over het verval dier gewesten aan het Rijk, reeds met Keizer SIGISMUND begonnen, werd daargelaten. Na dien tijd heeft FILIPS meer dan eens, hetzij in persoon hetzij door gemagtigden, de Rijksdagen bijgewoond (4).

Het bestier eener uitgestrekte heerschappij en het deelnemen in buitenlandsche geschillen, hadden Hertog FILIPS genoodzaakt, het bewind over *Holland* en *Zeeland* aan eenen stadhouder te vertrouwen (5). En daar hij zijne voornaamste vrienden onder de Kabel-

---

(1) WAGENAAR, D. III. bl. 543—546.

(2) WAGENAAR, D. III. bl. 537, 538.

(3) WAGENAAR, D. III. bl. 546—549. Verg. SIEGENBEEK, *de Eer van* WAGENAAR *verdedigd*, bl. 102.

(4) WAGENAAR, D. III. bl. 549. BILDERDIJK, D. IV. bl. 147. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. V. p. 199.

(5) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 10. bl. 289.

1433— jaauwschen telde, zoo had zich zijne keuze tot eenen Edele van dien aanhang bepaald,
1482 of die hunne zijde hield, en wiens aanzien door 's Graven gedurige afwezigheid, aanmerkelijk was toegenomen. HUGO *van Lannoi*, Heer van *Santes*, de opvolger van FRANK *van Borselen* als stadhouder (1), had aan de inzigten zijns meesters voldaan, de Hoekschen buiten alle bewind en het land, althans schijnbaar, inwendig in rust gehouden (2). FILIPS zelf trachtte evenwel de Hoekschen niet geheel van zich te vervreemden, en versierde REINOUD *van Brederode*, thans hun hoofd, met de ridderorde van het Gulden Vlies (3). Door den invloed van BREDERODE op WILLEM *van Lalaing*, sinds veertienhonderd veertig stadhouder van *Holland*, wiens dochter hij gehuwd had, kwamen de Hoekschen zelfs weldra weder in de stedelijke regeringen (4). Dit veroorzaakte natuurlijk botsingen, en bragt bovenal de Kabeljaauwschen in beweging, die het gemeen tegen de Hoekschen trachtten op te zetten. Immers verweten zij dezen de zware belastingen, ter bestrijding eener buitengewone tienjarige graaflijke bede opgelegd, welke het volk drukte, ofschoon beide aanhangen eenstemmig daarin bewilligd hadden (5). Gebrek aan het benoodigde, het gevolg van een fellen winter en guren zomer, strekte niet weinig om de reeds opgewondene menigte gaande te maken, die daarenboven nog morde over eene nieuwe leening, welke uit naam des Hertogs van de
1444 steden gevorderd werd, hoewel de gemagtigden, althans die van *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amsterdam* en *Rotterdam*, overtuigd, naar het schijnt, dat de gemeente niet meer mogt bezwaard worden, hierin niet bewilligd, maar besloten hadden, den Vorst of den stadhouder aan te bieden, hem uit hunne eigene fondsen en die hunner vrienden te leenen (6).

Het smeulend misnoegen barstte het eerst in *Amsterdam* uit, toen 's Hertogs Raden, LODEWIJK *van Montfoort* en GIJSBRECHT *van Vianen* aldaar gekomen waren, om de regering te vernieuwen, in welke zoo Hoekschen als Kabeljaauwschen zich trachtten te dringen. Er werden wederzijds afzonderlijke bijeenkomsten gehouden, Haarlemmers en Waterlanders tot hulp ingeroepen, de klokken geluid en burgerschap en gemeente op de been gebragt. Niet dan met moeite werd een geweldige volksoploop gestild en

---

(1) *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. II. St. II. bl. 522.

(2) WAGENAAR, D. IV. bl. 4.

(3) J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. DD. de Bred.* p. 643.

(4) R. SNOI, *Rer. Bat.* Lib. X. p. 149. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 10.

(5) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 10. bl. 289. Dit wordt weder geheel verkeerd voorgesteld door BILDERDIJK, D. IV. bl. 148.

(6) WAGENAAR, D. IV. bl. 5. V WIJN op WAGENAAR, St. IV. bl. 1.

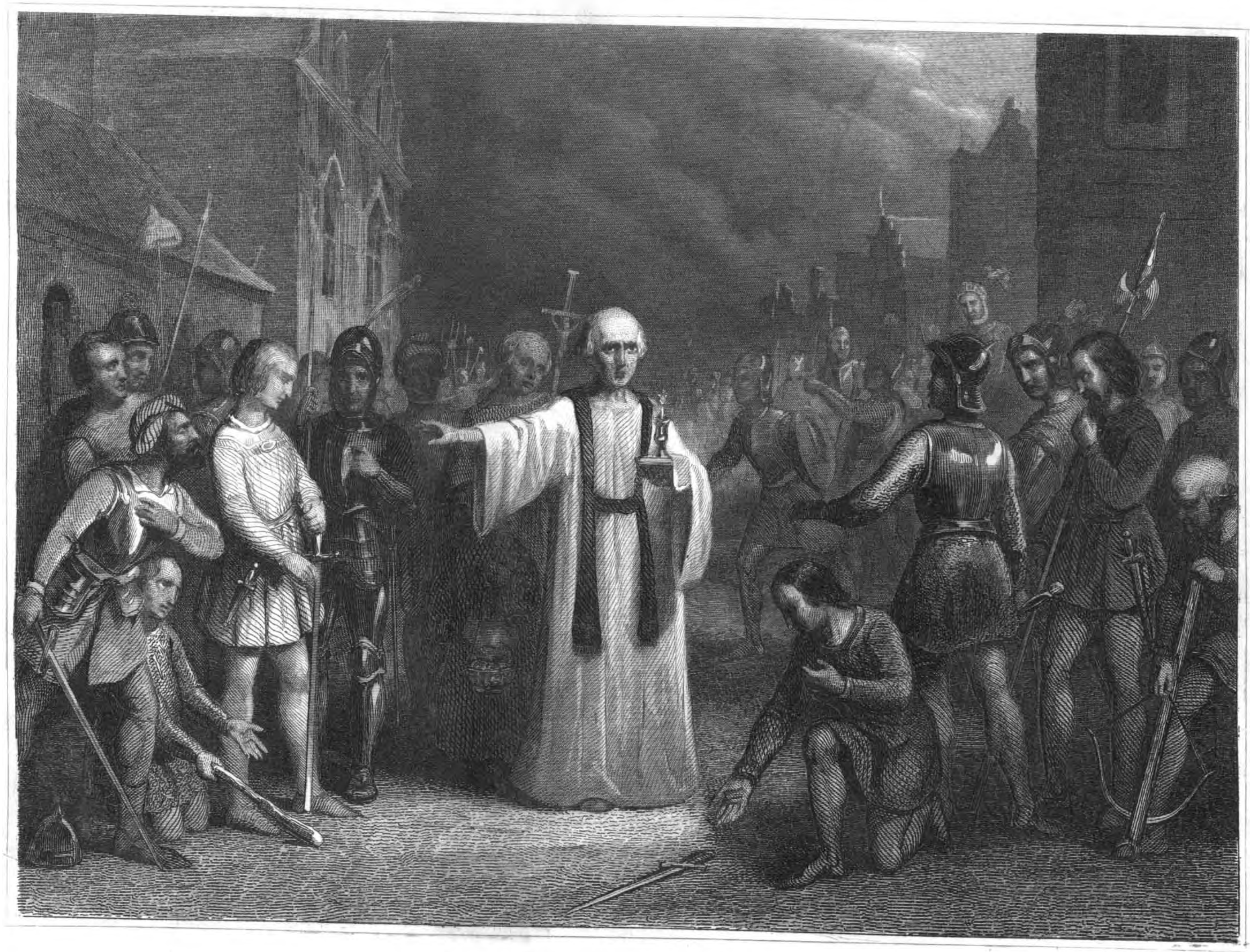

J. W. Kaiser sculps.

GEVECHT TUSSCHEN DE HOEKSCHEN EN KABELJAAUWSCHEN IN HAARLEM DOOR EEN PRIESTER VERHINDERD.

eindelijk door 's Hertogs gevolmagtigden, bij verdrag, een stedelijk bestuur uit beide partijen zamengesteld (1). Vele Kabeljaauwschgezinden waren ondertusschen naar *Haarlem* geweken. Met hunne aanhangers aldaar vereenigd, schaarden zij zich gewapend op de markt tegenover de Hoekschen. Vrienden, bloedverwanten, broeders zelfs reikten elkander over en weder de hand; de een zeide den ander voor eeuwig vaarwel, terwijl elk meende voor de goede zaak te strijden. Een zware stortregen en het tusschen beide treden eens priesters met het H. Sacrament, verhinderde echter, dat men handgemeen werd; en na twee dagen trokken de Hoekschen, onder bevel van den burgemeester KLAAS *van Adrichem*, het eerste af. Zij versterkten zich in hunne huizen, die weldra bestormd doch hardnekkig verdedigd en niet dan ten koste van veel bloeds veroverd werden. Dit lot trof ook den burgemeester VAN ADRICHEM, door toedoen van zijn eigen broeder, den Kabeljaauwschgezinden SIMON van *Adrichem*, welke het vleeschhouwersgild tegen hem aanvoerde (2).

1433—1482
1 v. Sprokkelm. 1444

Op last van Hertog FILIPS, die zich te *Brussel* bevond, kwam zijne gemalin, wie hij sinds geruimen tijd het opperbestuur over de *Nederlanden*, en wel bepaaldelijk voor *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*, bij zijn afwezen, had opgedragen, met allen spoed te *'s Gravenhage*, ten einde de twisten bij te leggen. Na eene beraadslaging met de aanzienlijkste Edelen van beide aanhangen over de middelen, om dat doel te bereiken, begaf zij zich, verzeld door den Hoekschgezinden stadhouder LALAING en den Kabeljaauwschen FRANK *van Borselen*, om daardoor aan beide partijen genoegen te geven, naar *Haarlem*. Doch te *Hillegom* ontzonk LALAING den moed, op het berigt, dat de Haarlemmers hem den dood gezworen hadden, indien hij in hunne stad kwam, en terstond keerde hij naar *den Haag* terug. FRANK *van Borselen* daarentegen trok in *Haarlem* en werd kort daarna door de Hertogin gevolgd, wie men, naar het schijnt, verzuimd had de sleutels aan te bieden, en zich daardoor hare ongenade had op den hals gehaald. Ten uiterste onbetamelijk werd de Vorstin en de vrouwen van haar Hof in de stad ontvangen, dewijl men vermoedde, dat LALAING zich onder hare kleederen verborgen hield, die schaamteloos onderzocht werden. Men trachtte den aangedanen hoon door groote eerbewijzen zoo veel mogelijk te vergoeden. Den volgenden dag echter werd de Hertogin op nieuw beleedigd, daar zij de Hoeksche Regenten, welke op haren raad eenige dagen de stad verlieten en haar naar het Hoekschgezinde *Amsterdam* verzelden, bij het vertrekken naauwelijks voor geweld beschermen konde. Ook vermogt zij niet de belofte hunner terugkeering in *Haarlem*, ver-

6 v. Slagtmaand

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 10. WAGENAAR, D. IV. bl. 6. WAGENAAR, *Beschr. v. Amsterd.* St. I. B. III. bl. 150, 151.

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 10. R. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. X. p. 149.

1433—1482 vullen. Zij vermaande derhalve de Amsterdammers hen te beschermen en de stad wel te bewaren (1).

Verbolgen over het gedrag der Haarlemmers, gelastte hun de Hertogin, toen zij in *den Haag* was wedergekeerd, haar eenige afgevaardigden, zoo tot aanbieding der stadssleutels, als tot bewijs van volkomen onderdanigheid en betering van het misdrevene, te zenden, waaraan echter, naar het schijnt niet voldaan is (2). Even vergeefs ontbood zij hier de stad *Dordrecht*, tusschen welke en eenige Zuid-Hollandsche Edelen met onderscheidene steden, ter zake van het stapelregt twist ontstaan was. Maar de Dordtsche regering zond geene gemagtigden, en bejegende zelfs bij de derde dagvaarding, den bode op eene wijze, dat niemand zich tot die taak meer verledigen wilde. De Dordrechtenaars niet verschijnende, werden bij *contumacie* in het ongelijk gesteld,
20 v. Winterm. 1444 niet alleen betrekkelijk de tegen hen ingebragte klagten over het stapelregt, maar ook over het weigeren van volledige betaling van breuken, boeten, erfrenten en zelfs der tienjarige bede, welke zij geoordeeld werden den Graaf verschuldigd te zijn. Zij bekreunden zich echter niet over dit vonnis, ofschoon in bijzijn des stadhouders van *Holland* en eenige Raadsleden geslagen, bewerende, dat zij in dit geval alleen te regt moesten staan voor den Hertog zelven, en deze konde eerst twaalf jaren later de hardnekkige stad tot onderwerping brengen (3).

Zoo zeer FILIPS zich voldaan toonde over hetgeen zijne gemalin, die naar *Brussel* was teruggekeerd, in en met *Haarlem* verrigt had, zoo zeer mishaagde hem haar gedrag te *Amsterdam*, waar korten tijd na haar vertrek, REINOUD en GIJSBRECHT *van Brederode* met krijgsbenden in den nacht waren binnengerukt, die de Kabeljaauwschgezinde regenten met geweld verdreven hadden, welke in *Haarlem* met open armen ontvangen werden (4). Hij daagde de beide steden en den stadhouder LALAING voor zich te *Brussel* ter verantwoording. LALAING werd als onbekwaam van zijn ambt verlaten, en GOZEWIJN *de Wilde*, een Vlaming, in zijne plaats onder den naam van Voorzitter van den Raad van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* aangesteld. Nauwelijks
5 v. Bloeimaand 1445 had DE WILDE zijne betrekking aanvaard, toen te *Leiden* een hevig oproer ontstond. Hertog FILIPS had aldaar den Schout FLORIS *van Boshuizen* afgezet en dien post aan SIMON *Frederikszoon* opgedragen. VAN BOSHUIZEN trok de wettigheid van den lastbrief,

---

(1) R. SNOI. *Rer. Batav.* Lib. X. p. 149. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 11. *Goudsch. Kron.* bl. 131. WAGENAAR, D. IV. bl. 7, 8. v. WIJN op WAGENAAR, St. IV. bl. 2—4.

(2) v. WIJN op WAGENAAR, St. IV. bl. 4.

(3) v. WIJN op WAGENAAR, St. IV. bl. 5—7.

(4) WAGENAAR, D. IV. bl. 8, 9. *Beschr. v. Amsterd.* St. I. D. II. bl. 151.

welken zijn mededinger liet afkondigen, in twijfel, stelde een onderschout aan en reisde 1433—1482
naar *Brussel*, om zich voor den Hertog in hooger beroep te stellen. SIMON *Frederikszoon* werd ondertusschen door den Voorzitter DE WILDE in zijne waardigheid bevestigd, en hij benoemde insgelijks eenen schout onder zich. Elk kreeg aanhang, zoo bij de regenten der stad als bij de gemeente; de Hoekschen verklaarden zich voor VAN BOSHUIZEN, de Kabeljaauwschen omhelsden de zaak zijner tegenpartij. Men vatte de wapenen op en trok vol woede in het hart elkander te gemoet. JAN *van Wassenaar*, 1 v. Hooim. 1445
Heer van *Voorburg*, met eenige gewapenden uit *Delft* en *den Haag* door den Voorzitter DE WILDE tot hulp der Kabeljaauwschen afgezonden, die verre bij de Hoekschen in magt te kort schoten, stelde zich op de *Breestraat*, nabij het stadhuis. De Hoekschen op de *Nieuwstraat* bij de Hooglandsche kerk zamengekomen, trokken van daar op, om de Kabeljaauwschen aan te tasten. Op de *Koornbrug* echter werden zij door dezen, terwijl men over een vrede of bestand onderhandelde, verraderlijk overvallen en tot aan het *St. Pankras* kerkhof teruggeslagen. Eenigen waren gesneuveld, sommigen gewond en wel honderd en twintig gevangen genomen, onder welke JAN *Daniëlszoon*, de zwager van den schout BOSHUIZEN behoorde, die sedert met twee zijner medgezellen in *den Haag* is onthalsd geworden. Zonder de tusschenkomst van den edelen FRANK *van Borselen*, zou dit lot ongetwijfeld meer andere Hoekschen getroffen hebben, die nu na een tijd lang gevangenis, tegen losgeld ontslagen werden (1).

Het fnuiken der Hoekschen in *Leiden* herstelde geenszins de rust in *Holland*, waartoe de komst van den Hertog zelven gevorderd werd. FILIPS trok van stad tot stad en veranderde alom de regering, welke hij op raad van JAN *van Nassau*, Heer van *Breda*, en van den Luikschen Bisschop JAN *van Heinsberg*, een neef van GIJSBRECHT *van Brederode*, die beide hem vergezelden, uit een gelijk getal Hoeksche en Kabeljaauwsgezinde regenten zamenstelde. In *Amsterdam* echter, waaruit REINOUD *van Brederode* en zijne bende geweken waren, verscheen hij met de van daar naar *Haarlem* verdrevene Kabeljaauwschen, zette de Hoeksche regeerders de stad uit en 19 v. Slagtm.
legde eenigen van hen eene zware geldboete op (2). Tot handhaving en bevordering van rust en vrede, werd het verbod van de namen *Hoeksch* en *Kabeljaauwsch*, vroeger uitgevaardigd, op het nadrukkelijkst vernieuwd, gelijk ook het bevel tegen

(1) R. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. X. p. 150. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 11. *Goudsch Kron.* bl. 131, 132. WAGENAAR, D. IV. bl. 9—12. V. WIJN op WAGENAAR, St. IV. bl. 3. Men vergelijke hierbij het valsch voorgestelde en eenzijdig verhaal van BILDERDIJK, D. IV. bl. 150—152.

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 12. WAGENAAR, D. IV. bl. 12, 13. *Beschr. v. Amst.* St. I. D. II. bl. 151.

1443—1482 het voordragen en zingen van partijdige gedichten; tegen de spelen der Rederijkers, van welke zich waarschijnlijk de beide aanhangen bedienden, om elkanders personen en daden op het zwartste af te schilderen en bij het volk gehaat te maken; tegen het dragen van kaproenen en mantels van verschillende kleuren tot teekenen van onderscheid; tegen het oprigten van nieuwe schutterijen of gewapende gezelschappen, zonder toestemming der regering; en het dragen van harnassen, zwaarden en lange messen (1). Ondanks deze bepalingen, woedde de burgerhaat voort en er werden veelvuldige doodslagen gepleegd, die niet slechts op den misdadiger zelven, maar ook op zijne bloedverwanten, ja zelfs vaak op geheel onzijdige lieden gewroken werden, zoodat het hof van *Holland* in het volgende jaar daartegen een bevelschrift uitvaardigde (2).

Om dien tijd besliste Hertog FILIPS een oud geschil over het regt van eenige Edelen op vrijdom van de grafelijke beden voor zich en hunne heerlijkheden. Door de bepalingen, die hij daaromtrent maakte en in welke de Edelen moesten berusten, meenden de Heeren van *Brederode*, *Egmond*, *Wassenaar* en *Vianen* in hunne regten verkort te zijn (3). Hierop begaf hij zich tot handhaving en stipte uitvoering van het regt, naar *Zeeland* en spande van stad tot stad de grafelijke vierschaar. Een aanzienlijk Zeeuwsch Edelman, JAN *van Domburg*, tegen wien hij te *Middelburg* een bevel van gevangenneming, wegens het plegen van vele geweldenarijen, zelfs van
1446 moord en doodslag, had uitgevaardigd, was op den toren der Minderbroederskerk met eenige zijner bedienden geweken. Uit eerbied voor de plaats werd de toren niet bestormd, maar slechts ingesloten. Na drie dagen gaf zich JAN *van Domburg* aan 's Hertogs genade over, ondanks de vermaningen zijner zuster, eene geestelijke, die hem dikwijls aan den voet des torens toeriep, »liever met de wapens in de vuist te sneven, dan tot schande van zijn geslacht, door beulshanden te sterven." Hij werd openlijk op de markt onthalsd (4). Even gestreng handelde FILIPS met den Voorzitter DE WILDE, tusschen wien en den slotvoogd van *Medemblik*, BANJAART SCEI, eenen
1447 onverzoenlijken haat ontstaan was. De eerste beschuldigde den laatste van manslag of moord, en deze betigtte gene van onnatuurlijke zonde. Deze zaak verwekte groot gerucht in *Holland*. DE WILDE werd voorloopig van zijn ambt ontzet en JAN *van*
22 v. Bloeim. 1448 *Lannoy* als stadhouder aangesteld. Hij en de slotvoogd werden kort daarna opgeligt,

---

(1) Zie het plakaat van den 28sten van Grasmaand 1445 bij SCRIVERIUS, *Toetssteen op het Goudsch Kron.* bl. 273—275.

(2) WAGENAAR, D. IV. bl. 14.

(3) WAGENAAR, D. IV. bl. 14—19.

(4) OLIVIER DE LA MARCHE, Liv. I. p. 253, 254.

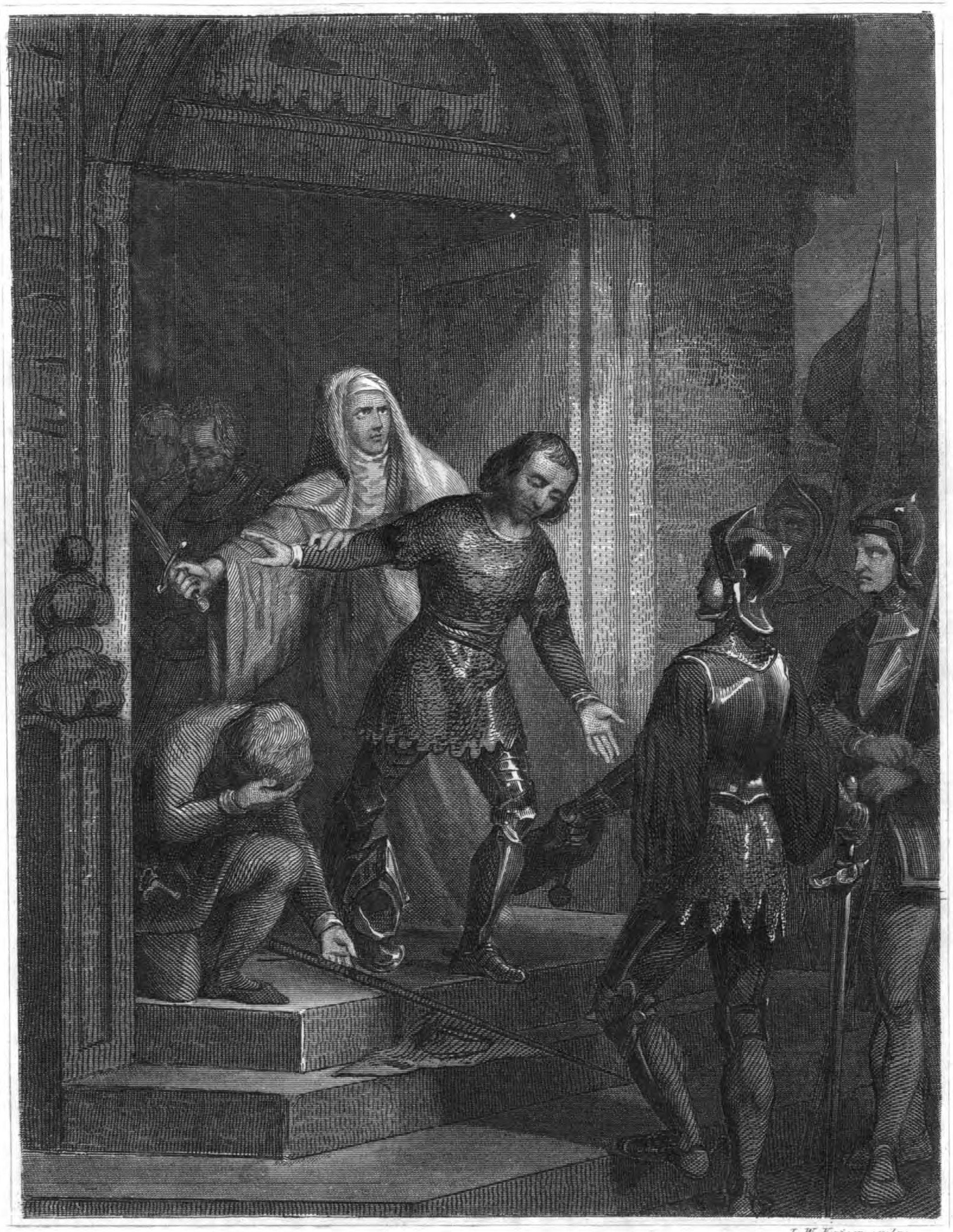

JAN VAN OOMBURG GEEFT ZICH OVER.

naar *den Haag* gebragt en vervolgens te *Heusden* anderhalf jaar gekerkerd. Toen voerde men DE WILDE naar *Loevestein* en maakte hem, zonder schuldbekentenis, zijn vonnis op. In den voorhof des slots was aan de eene zijde een groot brandend vuur en aan de andere zijde lag een rood kleed op den grond gespreid. » Meester GOZEWIJN DE WILDE," zeide een der regters, » gij ziet den dood voor u; immers wij zijn overtuigd, dat gij schuldig zijt en daarom sterven moet. Maar dewijl gij altijd een eerbaar man geweest zijt, verleenen wij u de genade uwen dood te kiezen; beken uw misdrijf, en gij zult niet levend verbrand, maar onthalsd worden." DE WILDE, hetzij uit overtuiging van schuld, hetzij uit vrees voor den brandstapel, beleed de misdaad van welke hij betigt was, biechtte en werd terstond onthoofd. De slotvoogd van *Medemblik*, dien men oordeelde, dat slechts een manslag begaan had, werd geslaakt en in zijne betrekking hersteld; doch kort daarna van al zijne waardigheden ontzet en gebannen (1). 1433—1482

Ondertusschen eischte Hertog FILIPS weder eene nieuwe tienjarige bede van *Holland*, welke schoorvoetende bewilligd werd. In sommige plaatsen van *West-Friesland*, maar bovenal in *Waterland*, ontstonden groote opschuddingen; en de Waterlanders weigerden ronduit hun aandeel op te brengen, dewijl zij te hoog aangeslagen waren. Doch klagen of weigeren, hetzij met of zonder grond, baatte niet. De stadhouder VAN LANNOY rukte met eene sterke bende krijgsvolk in *Waterland*; eenige der rijkste ingezetenen werden opgeligt en zoo lang op de voorpoort in *den Haag* gevangen gehouden, tot niet alleen hun aandeel in de bede voldaan was, maar zij tot boete hunner halsstarrigheid, in linnen kleederen een openlijken omgang voor het kruis gedaan en bovendien eene aanzienlijke som betaald hadden, van welke sedert de groote nieuwe zaal in het Hof uit den grond op gebouwd is (2).

Na het beteugelen der burgertwisten trachtte Hertog FILIPS met ernst de hebzucht, den invloed en het gezag der Geestelijkheid te fnuiken, tegen welke hij reeds vroeger zich gekant en in veertienhonderd vijf en veertig een bevelschrift had uitgevaardigd (3). Drie jaren later had hij zelfs tot dat doel Paus NIKOLAAS V eerbiedig verzocht, om de gewesten der Bourgondische heerschappij, onder diens geestelijke hoede en tucht te nemen (4). Dit verzoek zal aanleiding gegeven hebben, dat de Paus bij

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 14. R. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. X. p. 150. *Goudsch Kron.* bl. 132. WAGENAAR, D. IV. bl. 23, 24. V. WIJN op WAGENAAR, St. IV. bl. 13—17.

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 15.

(3) Zie des Hertogs manifest bij J. WALVIS, *Beschr. v. Gouda*, D. II. bl. 114. WAGENAAR, D. IV, bl. 24—31.

(4) AEGIDII DE ROYA *Annales Belg.* p. 80—85. 's Hertogs brief aan den Paus, door den Bis-

1433—1482 gelegenheid van het jubeljaar, den Kardinaal NIKOLAAS *de Cusa* herwaarts zond, niet slechts, om, zoo als gebruikelijk, de aflaten des jubeljaars te verkoopen, maar ook de kloosters en kerken te bezoeken en te hervormen, de bedorven zeden en misbruiken der Geestelijken te verbeteren, en de kerkelijke tucht te herstellen. Volijverig kweet de uitmuntende DE CUSA zich van zijnen pligt en voorzeker meer dan de kloosterlingen en andere Geestelijken begeerden, wier overdadige inkomsten deze strenge hervormer op verscheidene plaatsen aanmerkelijk besnoeide. Met nadruk bestrafte hij der Geestelijken verkeerden levenswandel, hunne misbruiken, hunne dwaalbegrippen en de verwaarloosde kerktucht, terwijl hij hun door zijn voorbeeld leerde, hoe zij het volk op eene waardige en doeltreffende wijze zouden onderrigten. Hoewel hij, onder voorwaarde van innige hartelijke boete, de aflaten aanprees, verklaarde hij tevens, dat zij, over het geheel, meer strekten om de Geestelijkheid te verrijken, dan om de leeken te verbeteren, en dat de ware aflaatbrieven, die voor Gods reglerstoel gelden zouden, in de Heilige Schrift gevonden werden. Te *Dordrecht*, *Leiden* en elders verzette hij zich met nadruk in zijne preken tegen veelvuldige bijgeloovigheden en dwalingen, en verklaarde zich te *Haarlem* openlijk tegen de bedevaarten naar *Wilsenach*. Men moest naar zijn oordeel, de beelden der Heiligen slechts vereeren, als ter herinnering en navolging van den vromen wandel dergenen, welke zij voorstelden, maar zoodra met hen afgoderij of iets dat er naar zweemde gepleegd werd, moesten zij uit de kerken weggenomen worden. Evenzeer verklaarde hij er zich tegen, dat men het volk de bloedige hostiën, als wonderen voor geld vertoonde en het Hoogwaardige in het openbaar omdroeg, dewijl het avondmaal was ingesteld, om genuttigd en niet om in pronk omgedragen te worden. Ongetwijfeld hebben de woorden en vermaningen van eenen man, die reeds tien jaren vóór hij tot Kardinaal werd verheven, het waagde, zich in geschrifte tegen de heerschende wanbegrippen aangaande de magt en het aanzien der Pausen te verzetten, indruk op de gemoederen veler leeken nagelaten; maar weinig invloed hadden zij op de verbasterde Geestelijkheid, tegen wier hebzucht Hertog FILIPS in veertienhonderd twee en vijftig een nieuw bevelschrift uitvaardigde (1).

---

schop van *Atrecht* of *Arras* opgesteld, is een zamenweefsel van laffe vleijerij en bespottelijke pedanterie. FILIPS zelf wordt er in hoogdravende woorden als een der magtigste Vorsten voorgesteld, die al zijne heerlijkheid en magt aan den Stedehouder Gods op aarde ter beschikking stelt. Met ophef wordt over *Holland* en *Zeeland* gesproken, » als rijke eilanden bewoond door dappere lieden, oorlogzuchtige volken, die nooit door hunne ongetemde naburen konden overwonnen worden, en thans eenen uitgestrekten zeehandel dreven;" en van *Friesland* wordt getuigd, » dat het oudtijds een magtig koningrijk was, dat aan *Dacië* en *Scythië* grensde." Zie DE ROYA in l. c. p. 84.

(1) *Magn. Chron. Belg.* p. 413—415. *Chron. de. Traj.* p. 512. *Charta* GIJSBERTI DE BRED.

Ondertusschen waren de Hollanders en Zeeuwen in den oorlog van dien Vorst tegen de stad *Gent* gewikkeld geworden. Sinds de Gentenaars bij de belegering van *Calais* in veertienhonderd zes en dertig FILIPS verlaten hadden, konde men zijnen wrok daarover bemerken, en steeds koesterde hij den wensch, hen, even als met het oproerige *Brugge* geschied was, aan zijnen wil te onderwerpen. Nimmer echter waren de Gentenaars zoo rijk, en deswege nimmer zoo moeijelijk te regeren geweest als thans. Steeds trachtten zij hunne vrijheden en voorregten uit te breiden, terwijl de Hertog meer en meer poogde die in te krimpen, hetgeen tot gedurige verschillen aanleiding gaf. Eindelijk barstte het wederzijds wrokkend misnoegen openlijk uit, toen FILIPS eigendunkelijk eene nieuwe belasting op het zout in *Vlaanderen* legde, aan welke de Gentenaars zich weigerden te onderwerpen, bewerende, dat deze voorheen onbekende belasting, die hunnen handel benadeelde, door de Staten van *Vlaanderen* niet was goedgekeurd en de Hertog geen regt had, haar te bevelen. FILIPS over dezen tegenstand verbolgen, legde sterke bezettingen in *Oudenaarde*, *Dendermonde*, *Gaveren* en te *Rupelmonde*, sloot de gemeenschap met *Gent* af en schreef op nieuw de zoutbelasting uit, waarbij hij nog eene op de granen voegde. Daar de Gentenaars weigerden iets op te brengen, zette hij hunne regering af en liet een gebod door geheel *Vlaanderen* gaan, dat niemand hen zou ondersteunen. De Staten van *Vlaanderen*, bevreesd voor een nieuwen binnenlandschen oorlog, traden als middelaars op, onderzochten de Gentsche voorregten op welke men zich beriep, en verklaarden, na zeven maanden raadplegens, dat de Graaf-Hertog inderdaad het regt had, de regering naar welgevallen aan te stellen en te veranderen. Nu verwijderde FILIPS uit het stedelijk bestuur van *Gent* allen, die zich tegen hem gekant hadden, hetgeen meer dan ooit misnoegen onder de burgers verwekte. Ten laatste, getergd door des Hertogs handelwijze, verbeurden zij ten eenenmale zijne genade door het plegen van gruwelijke daden van wederwraak op zijne aanhangers. De toebereidselen welke hij maakte, om hen met geweld te dwingen, spoorden hen echter aan, eene poging te beproeven, om den Vorst te bewegen hunne stad te sparen; doch terwijl hunne afgevaardigden daarover handelden, overrompelden zij verraderlijk *Gaveren* en een paar sloten. Thans was de oorlog onvermijdelijk geworden. Terwijl FILIPS van alle zijden zijne benden bijeen riep, wierp zich SIMON *van Lalaing*, broeder van den gewezen stadhouder WILLEM *van Lalaing*, met

1433—1482

---

in MATTHAEI *Analect.* T. I. p. 663. HEDA, p. 287. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 18. BOXHORN, *Nederl. Hist.* bl. 273—280. J. BASELIUS, *de Nederl. Sulpitius*, bl. 257—260. BRANDT, *Hist. d. Ref.* D. I, bl. 59. LELONG, *Reform. v. Amsterdam.* bl. 320—322. WAGENAAR, D. IV. bl. 33—36. GLASIUS, *Gesch. d. Christelijke Kerk in Nederl.* D. II. bl. 310—313. *Nederl. Archief voor Kerkel. Gesch.* D. IX.

1433—1482 24 v. Grasm. 1452 eenige manschappen in *Oudenaarde* en verdedigde die plaats manhaftig tegen de Gentenaars, welke door den Graaf van *Estampes* na een hardnekkig gevecht, gedwongen werden het beleg op te breken. 's Hertogs benden rukten nu voort tot aan de poorten van *Gent*, voor welke moorddadig gevochten werd, terwijl in de stad zelve de schroomelijkste wanorde heerschte en woede en partijhaat eene vreesselijke rol speelden. Het belegeren van *Gent* zelf was eene te groote onderneming en waartoe meer magt gevorderd werd, dan over welke de Hertog thans beschikken konde. Er werden sterke bezettingen in de naburige steden gelegd, hetgeen evenwel niet verhinderde, dat de Gentenaars op nieuw uittrokken, groote verwoestingen in den omtrek aanrigtten, en met afwisselend geluk de benden des Hertogs bevochten, welke in het *Land van Waas* gezonden waren, om hun van daar den toevoer af te snijden. Te vergeefs trachtten zij zich van *Brugge* meester te maken; en dewijl zij van de Engelschen, die hen misschien tot dien opstand hadden aangespoord, eene slechts weinig beteekenende ondersteuning ontvingen, zochten zij weder verzoening met den Hertog. Doch FILIPS eischte onvoorwaardelijke onderwerping. Nu werd de krijg nog heviger en wreeder dan weleer voortgezet. In een bloedig gevecht niet
8 v. Zomermaand ver van *Rupelmonde*, leden de Gentenaars de nederlaag. Den volgenden dag zag men de ontboden Hollandsche benden, ten getale van drie duizend man, onder aanvoering van den stadhouder JAN *van Lannoy*, de Heeren JAN en FILIPS *van Wassenaar*, JAN *van Heemstede*, REINOUD *van Brederode*, HENDRIK *van Borselen*, Heer van *Veere*, RUTGER *van Boetselaar*, WALRAVEN *van Haaften* en andere, zoo Hoekschals Kabeljaauwschgezinde, Edelen *de Schelde* opkomen. FILIPS, om zijne tevredenheid hierover te betuigen, verleende twee dagen daarna den Hollanders en Zeeuwen in het algemeen verscheidene voorregten en gunsten. Hierop trok hij met deze versterking dieper in het *Land van Waas*, en vreesselijk was de woede, met welke de krijg van wederzijden gevoerd werd. Al de dorpen werden op 's Hertogs bevel in de asch gelegd, welke daardoor alzoo het rijkste gewest zijner staten verwoestte.
26 v. Zomermaand De Hollanders streden dapper en bij *Elverzeel*, twee mijlen van *Rupelmonde*, rigtten zij eene geweldige slagting aan onder de Gentenaars, welke van eenen vergeefschen aanslag op een gedeelte van het hertogelijk leger nabij *Hulst* terugkeerden; JAN *van Wassenaar*, RUTGER *van Boetselaar*, LODEWIJK *van Blois* en andere Hollandsche Edelen werden tot loon hunner dapperheid in den ridderstand verheven. Spoedig werd nu wel door tusschenkomst des Konings van *Frankrijk* een bestand van zes weken getroffen,
31 v. Hooim. 1453 maar na den afloop daarvan de krijg zoo hevig als immer te voren hervat. Eindelijk na veelvuldige gevechten en ontzettende verwoestingen, moest *Gent* zich ôotmoedig aan FILIPS op voorwaarden door hem bepaald, onderwerpen en werd weder in genade aangenomen (1).

(1) OLIVIER DE LA MARCHE, *Livr.* I. p. 341—407. MONSTRELET, V. III. p. 42—54. OUDEGHERST,

Naauwelijks waren de Hollanders van dezen voor hen buitenlandschen oorlog onthe- 1433—1482
ven, toen zij in eenen anderen gewikkeld werden. Het bestand tusschen FILIPS en de Engelschen in veertienhonderd drie en veertig gesloten, was sedert meer dan eens, en het laatst in veertienhonderd zeven en veertig voor den tijd van vier jaren verlengd, doch niet altijd even stipt onderhouden geworden (1). Trouwens, FILIPS trachtte niet ernstig naar eenen vasten vrede met den Koning van *Engeland*. Hij wikkelde zich na het beteugelen van *Gent*, veeleer op nieuw in de Fransche en Engelsche zaken, en zond eene Hollandsch-Zeeuwsche vloot af, om KAREL VII van *Frankrijk* in het beleg van *Bordeaux*, toen in de handen der Engelschen, te ondersteunen. Door het afsnijden van toevoer aan de belegerden bespoedigde zij de overgave dier stad. Be- 17 v. Wijn-maand 1453
halve *Guines* en *Calais*, waren nu de Engelschen uit geheel *Frankrijk* verdreven, waar zij zich omstreeks veertig jaren geleden gevestigd hadden (2).

Inmiddels had het berigt der verovering van *Konstantinopel* door de Turken, het Christelijk *Europa* in beweging gebragt. Hertog FILIPS, die reeds vroeger de Koningen van *Frankrijk*, van *Arragon* en andere Christen-vorsten had aangespoord, om met hem vereenigd, den dreigenden val des Griekschen rijks te voorkomen, dacht nu, op aanzoek van Paus NICOLAAS V, aan middelen, om den voortgang der ongeloovigen te stuiten. Tot dat einde rustte hij te *Middelburg* vier galeijen uit van drie rijen riemen boven elkander, en zond die onder het bevel eens Portugeschen zeevoogds naar *Italië*, met belofte aan den Paus, dat hij zelf met eene genoegzame magt ter bestrijding der Turken zou oprukken, indien slechts de naburige Vorsten tot vrede en de overige tot deelneming in dien kruistogt te bewegen waren (3). Om zijne Edelen en Ridders tot dien togt op te wekken, werden meer dan drie maanden achtereen te *Rijssel* prachtige feesten 1454
gehouden. Op een dezer gastmalen verscheen eene jonge gesluijerde maagd, de H. Kerk voorstellende, met gescheurd rouwgewaad en hulp smeekende tegen de ongeloovigen. FILIPS zwoer nu eenen plegtigen eed, den Koning van *Frankrijk*, of wien deze in zijne plaats daartoe mogt benoemen, in persoon ten strijd tegen de Turken te volgen; en, voegde hij er bij, »zoo de omstandigheden den Koning beletten zelf

---

Chron. de Flandres, p. 333—335. MEIJERUS, *Annal. Flandr.* Lib. XVI, p. 302—314. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 20. J. A. LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. D. D. de Bred.* p. 645. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgund.* Lib. IV. c. 10—15. AEGIDII DE ROYA *Annal. Belg.* p. 85—90. WAGENAAR, D. IV. bl. 36—41. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VI. p. 26—87.

(1) WAGENAAR, D. IV. bl. 41, 42.

(2) MONSTRELET, V. III. p. 58.

(3) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burg.* Lib. IV. p. 110.

1433—1482 te gaan of een ander te zenden, zal ik mij naar vermogen met die Christen Vorsten vereenigen, welke dien heiligen togt ondernemen. En zoo de Groote Turk zelf met mij in lijfsgevecht wil treden, zal ik hem met Gods hulp bestrijden." Toen legden al de aanwezige Grooten, Edelen en Ridders met geestdrift de gelofte af, hem te verzellen en getrouw te dienen. Kort daarna begaf hij zich, door SIMON *van Lalaing* en driehonderd zoo Nederlandsche als Bourgondische Ridders gevolgd, naar *Duitschland*, om den Keizer tot de bewuste onderneming over te halen. Maar niets was uit te rigten bij den tragen, lusteloozen FREDERIK III; en dewijl ook de Koning van *Frankrijk*, door de verwikkelingen met *Engeland*, tot geene deelneming in dien togt besluiten konde, werd het ontwerp verijdeld en misnoegd keerde de Hertog naar zijne staten terug (1).

Bij zijn vertrek had hij het opperbewind over al zijne landen aan zijnen zoon KAREL, Graaf van *Charolois*, in handen gesteld en hem tot Raadslieden den Kanselier van *Bourgondië*, den Heer *van Croy* en PIERRE *de Goux* toegevoegd (2). Men gist, dat de jonge, moedige Vorst drie jaren te voren, zoo niet vroeger, door FILIPS tot *Stadhouder Generaal zijner landen van herwaarts over* was aangesteld (3). Zeker is, dat hij in veertien honderd een en vijftig naar *Zeeland* gezonden werd, aldaar gezag uitoefende en ten behoeve des Hertogs eene bede hief (4). Na het eindigen van den Gentschen krijg, in welken hij zich door stoutheid en onversaagdheid had onderscheiden, was hij naar *Zeeland* teruggekeerd. Gestreng handhaafde hij hier regt en geregtigheid, tuchtigde de geweldenarijen der Heeren van *Haamstede*, en hield alles in rust (5). Men geeft hem na, dat, hoezeer hij de regtvaardigheid beminde, hij echter den eersten aanbrengeren te ligt geloof gaf, en gewoon was al te overhaast uitspraak te doen (6). Hij verliet weldra weder *Zeeland*, om te *Rijssel* het huwelijk met zijne nicht ISABELLA *van Bourbon* te voltrekken (7).

---

(1) OLIVIER DE LA MARCHE, Liv. I. p. 412—448, 450. MONSTRELET, V. III, p. 55, 56. PONTUS HEUTERUS; *Rer. Burg.* Lib. I. p. 111, 112. Vergelijk DE BARANTE, *Hist. des Ducs de Bourg.* T. VI. p. 89—103.

(2) OLIVIER DE LA MARCHE, *Liv.* I. p. 451.

(3) WAGENAAR, D. IV. bl. 44.

(4) OLIVIER DE LA MARCHE, Liv. I. p. 332, 343.

(5) REIGERSBERGEN, *Chron. v. Zeel.* D. II. bl. 244. Verg. WAGENAAR, D. IV. bl. 45. V. WIJN op WAGENAAR, St. IV. bl. 17.

(6) MONSTRELET, V. III. p. 64.

(7) MONSTRELET, V. III. p. 64. Verg. p. 56, en OLIVIER DE LA MARCHE, *Liv.* I. p. 450, 451.

Terwijl de Graaf van *Charolois* eenen tijd lang in *Braband* vertoefde, hielden de Stichtsche zaken Hertog FILIPS onledig. De Bisschop van *Utrecht* RUDOLF *van Diepholt* was onlangs overleden, en FILIPS wenschte, op den ontruimden zetel zijn natuurlijken zoon DAVID *van Bourgondië*, Bisschop van *Terouanne* in *Artois*, te plaatsen. Hij zond tot dat einde Graaf JAN *van Nassau* naar *Utrecht*, doch met bijna eenparige stemmen werd GIJSBRECHT *van Brederode* tot die aanzienlijke waardigheid verkozen (1). Met verkropte spijt wachtte nu de Hertog van den Paus, tot wien hij zich gewend had, de aanstelling voor zijnen zoon, en toen deze door rijke giften was verworven, begaf hij zich naar *Holland*, om heirvaart tegen het *Sticht* te beschrijven en DAVID *van Bourgondië* met geweld op den bisschoppelijken zetel te voeren. In *Holland* vond hij steun bij de Kabeljaauwschgezinde Edelen, wien de keuze van GIJSBRECHT *van Brederode* mishaagde, dewijl deze Kerkvoogd in het naauwste verbond stond met de Hoekschen, aan wier hoofd zijn broeder REINOUD *van Brederode* geplaatst was, dien men, hoe ongegrond en onwaarschijnlijk ook, nagaf, als afstammeling der oude Graven van *Holland*, uitzigten op dat graafschap te hebben, waartoe de Bisschop hem de behulpzame hand konde bieden (2). FILIPS, wien de genegenheid des volks thans minder dan ooit onverschillig konde zijn, herstelde tegen min of meer aanzienlijke sommen gelds, de Kennemers, de West-Friezen, gelijk ook de stad *Alkmaar* en de overige plaatsen in de voorregten, van welke zij in veertienhonderd zes en twintig vervallen verklaard waren, en hief insgelijks het haardstedegeld op (3). Ook *Dordrecht*, dat zich sinds veertienhonderd vier en veertig door velerlei buitensporigheden en geweldenarijen, het achterhouden der grafelijke tollen, en andere daden van eigendunkelijk gezag, 's Hertogs ongenade had op den hals gehaald, werd met hem verzoend. Honderd aanzienlijke lieden uit de stad en vijftig uit het met haar zamengespannen *Zuid-Holland*, moesten den Vorst op het Hof binnen *'s Hage*, blootshoofds, ontgord en op de knieën in nederige bewoordingen om genade smeeken, welke hun tegen twintigduizend gouden Klinkaarts, elk van dertig grooten Vlaamsch, verleend werd; terwijl zij zich tevens moesten verpligten, den Hertog in den op handen zijnden Utrechtschen krijg en voorts in alle andere oorlogen op hunne eigene kosten te dienen (4). Deze verzoening en de gunsten den Kennemers en West-Friezen bewezen, de haat der Kabeljaauwsch-

1433–1482

1455.

1456

23 v. Zomermaand 1456

---

(1) J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. D. D. de Bred.*, p. 646—662. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 22.

(2) J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. D. D. de Bred.*, p. 668. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 24.

(3) WAGENAAR, D. IV. bl. 54—56. Verg. *Alg. Gesch. d. Vaderl.*, D. II. St. II. bl. 510—513.

(4) V. WIJN op WAGENAAR, St. IV. bl. 6, 7. BEVERWIJCK, *Beschr. v. Dordr.* bl. 314.

1433— 1482 gezinden tegen het huis van *Brederode*, maar bovenal de verwachting, dat de verheffing van DAVID *van Bourgondië* op den bisschopszetel, de goede verstandhouding tusschen *Holland* en het *Sticht* zou bevorderen en bestendigen, bewerkten dat de Hollanders met nadruk de bedoelingen van hunnen Vorst ondersteunden, welke blijkbaar strekten, om ook het wereldlijk gebied van het bisdom voor zich te verwerven. En ofschoon hem dit even weinig als een zijner voorgangers gelukte, baande hij echter den weg, langs welken KAREL V eindelijk dat doel bereikt heeft. GIJSBRECHT *van Brederode*, niet bestand tegen des Hertogs magt en door een gedeelte zijner eigen onderdanen verlaten, trad met FILIPS in een verdrag, waarbij hij op gunstige voorwaarden het bisdom aan DAVID *van Bourgondië* afstond, die nu door het geheele *Sticht*, behalve *Deventer*, hetwelk door een beleg van vijf weken daartoe moest gedwongen worden, als Bisschop erkend en gehuldigd werd (1). Minder slaagde FILIPS in zijne pogingen, om de Friezen te onderwerpen. Keizer FREDERIK III, tot wien zij zich gewend hadden, verbood hem, op verbeurte der Keizerlijke genade, zich eenig bewind over hen
1457 aan te matigen (2). FILIPS, naauwelijks van den Stichtschen krijg ontslagen en in huisselijke en buitenlandsche moeijelijkheden gewikkeld, liet zijn opzet met betrekking tot *Friesland* varen.

Zijn zoon, de Graaf van *Charolois*, heerschzuchtig, woelziek en onbuigzaam van aard, bekleed met de Opperlandvoogdij over *Holland* en *Zeeland*, had in die gewesten niet alleen verscheidene der grootste leenen, zoo wel door opdragt als bij versterf der bezitters aan zich getrokken, maar ook door middel van indijkingen, voor zich nieuwe heerlijkheden en uitgebreide bezittingen verworven, welke zijn aanzien en gezag niet weinig vermeerderden (3). Dit verwekte argwaan in FILIPS, over wiens regering en den magtigen invloed van het huis van *Croy*, de Graaf zijn misnoegen op de ondubbelzinnigste wijze uitte, hetgeen dikwerf onderling tot de hevigste geschillen aanleiding gaf (4). De Dauphyn LODEWIJK, welke, om den regtmatigen toorn zijns vaders, KAREL VII van *Frankrijk*, te ontgaan naar *Brussel* gevlugt

---

(1) J. A LEYDIS, *de Origin. et Reb. Gest. D. D. de Brederode*, p. 679—684. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 25—29. MONSTRELET, V. III. p. 67. *Cron. de Traj.* p. 521. AEGIDII DE ROYA *Annales Belg.* p. 90. Zie voorts het omstandig verhaal dezer gebeurtenissen, hierna in de geschiedenis van *Utrecht* gedurende dit tijdperk.

(2) E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 276—320. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXV. p. 380—383. Zie hierachter de geschiedenis van *Friesland.*

(3) WAGENAAR, D. IV. bl. 70, 71.

(4) OLIVIER DE LA MARCHE, Liv. I. p. 460—463. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burg.* Lib. IV. p. 114. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VI. p. 150.

was, bewerkte eindelijk eene verzoening (1). Doch zijn verblijf in *Braband* en het 1433—1482
jaargeld, welk FILIPS hem toelegde, mishaagden het Fransche Hof en verwekte groote onmin tusschen den Koning en den Hertog, zoodat men zelfs aan beide zijden eenige toebereidselen ten oorlog maakte (2). FILIPS was met reden bezorgd voor de bedoelingen des Franschen Konings, sinds die Vorst zijne dochter MADELAINE verloofd had aan LADISLAUS, Koning van *Boheme* en *Hongarije*, welke den Hertog het regt op *Luxemburg* betwistte. De Keizer, de meeste Duitsche Vorsten en de Luikenaars traden in verbond met den Koning van *Frankrijk*, en er ging reeds sprake, om de zwarigheden te hernieuwen, welke Keizer SIGISMUND weleer met betrekking tot de erfstaten van Graaf WILLEM VI van *Holland* en van JAKOBA *van Beijeren* had opgeworpen. LADISLAUS stierf plotseling vóór de voltrekking des huwelijks, doch daar hij *Luxemburg* zijner aanstaande echtgenoote bij uitersten wil vermaakt had, werd het bezit in haren naam daarvan geëischt, terwijl Koning KAREL verklaarde, dat hij ondertusschen *Thionville*
en de landen van den Jonker van *Rodemach* zou bezetten (3). Een oorlog met 1458
Frankrijk scheen onvermijdelijk. FILIPS stelde deswege den ontworpen togt naar *Turkije* vooreerst geheel uit den zin, hetgeen door Paus PIUS II zeer euvel werd opgenomen; doch het steunt op geene voldoende bewijzen, dat de H. Vader hem daarom in den ban zou gedaan hebben (4). Ook verzoende hij zich door tusschenkomst van den Dauphijn, volkomen met de stad *Gent* en werd er op eene prachtige wijze ingehaald (5). Hier ontving hij de afgezanten des Konings van *Frankrijk* die hem uitnoodigde, om als Pair des Rijks mede het vonnis over den Hertog van *Alençon* uit te spreken, wien men sinds twee jaren, als overtuigd van misdadige verstandhouding met de Engelschen, had gevangen gehouden. FILIPS zond den Heer van *Croy*, den Heer SIMON *van Lalaing*, JEAN L'ORFEVRE, Voorzitter van *Luxemburg*, en TOISON D'OR in zijne plaats. Te vergeefs poogden zij in naam huns meesters voor ALENÇON genade te verwerven; hij werd als schuldig aan majesteitschennis van zijne waardigheden beroofd, ter dood veroordeeld en zijne goederen verbeurd verklaard, doch op voorspraak des

(1) OLIVIER DE LA MARCHE, Liv. I. p. 463. MONSTRELET, V. III. p. 69. Verg. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VI. p. 120—152.

(2) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgund.* Lib. IV. c. 16. p. 113, 114. MEIJERUS, *Annal. Flandr.* Lib. XVI. p. 324, 325. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 29.

(3) MONSTRELET, V. III. p. 72, 73, 74. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VI. p. 155—160.

(4) AMANDUS VAN ZIRKZEE, *Chron.* bij BASELIUS, *Nederl. Sulpitius*, bl. 274. V. WIJN op WAGENAAR, St. IV. bl. 28.

(5) MONSTRELET, V. III. p. 74, 75. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgund.* Lib. IV. c. 17. p. 114 DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VI. p. 163.

1433—1482 Hertogs van *Bretagne*, de voltrekking van het vonnis door den Koning uitgesteld (1).

Niet slechts vond FILIPS zich beleedigd, dat men de klagten en vertoogen zijner gezanten in den wind geslagen, maar bovenal, dat de Procureur-Generaal in den vollen raad en ten aanhooren van al de vergaderde Rijksgrooten verklaard had, dat meer dan veertien dagen noodig zouden zijn, om al de daden van ongehoorzaamheid op te sommen, aan welke de Hertog van *Bourgondië* zich tegen den Koning had schuldig gemaakt (2). Daarenboven verspreidde zich meer en meer het gerucht, dat bij een geheim punt in het huwelijksverdrag van MARGARETHA *van Anjou* met HENDRIK VI van *Engeland*, reeds in veertienhonderd vier en veertig gesloten, bepaald was, dat de beide Koningen de staten van *Bourgondië* onderling zouden verdeelen, waarbij *Holland* en *Zeeland* den Engelschen moesten toevallen (3). De Koning van *Frankrijk* gaf den gezanten van FILIPS zijne verwondering te kennen, dat de Hertog zoo onbedacht en zulk een langen tijd aan eene zaak geloof konde hechten, welke zoo blijkbaar geheel in strijd met de waarheid was (4). Hij ontveinsde zijn misnoegen niet, dat FILIPS het jaar te voren het bestand met *Engeland* voor negen jaren verlengd, en zelfs aan de Engelsche benden van *Calais* den toegang naar *Frankrijk* vergund
1459 had (5). Ook hinderde hem het oprigten van een raad van *Vlaanderen* door FILIPS als opperst geregtshof en hof van beroep, terwijl men van ouds naar *Parijs* als de zetel des leenheers beriep (6). De voortdurende onderscheiding en bescherming, welke de Dauphyn aan het Bourgondische Hof genoot, voedde inzonderheid zijn haat tegen den Hertog, wien hij vruchteloos had gewaarschuwd, dat »hij door dien Vorst in zijne staten te ontvangen, eenen wolf in zijne schaapskooi en eene slang in zijn boezem koesterde, wier moordzucht den zijnen eens doodelijk zou worden (7)". FILIPS verdedigde zijn gedrag bij den Koning en verzekerde, dat hij den Dauphyn geenszins wederhield van naar het Hof zijns vaders terug te keeren; dat hij zelfs bereid was, hem, dit begeerende, in eigen persoon

(1) MONSTRELET, V. III. p. 77—83. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VI. p. 164—174.

(2) DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VI. p. 177.

(3) *Preuves de l'Hist. de Bourg.* bij DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VI. p. 177.

(4) DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VI. p. 180.

(5) DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VI. p. 160, 192.

(6) BILDERDIJK, D. IV. bl. 176.

(7) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgund.* Lib. IV. c. 16. p. 113. Verg. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VI. p. 162, 185, 192, 206.

derwaarts te geleiden of door zijn zoon te doen vergezellen; dat hij den Prins derhalve niet verhinderde te vertrekken, maar hem daartoe ook niet zou aansporen of dwingen (1). 1433—1482 1460

Het hing slechts van den Koning af, den Hertog in dezelfde moeijelijkheden en verdrietelijkheden te wikkelen, welke hem zelven kwelden. De haat des Graven van *Charolois* tegen den Heer van *Croy*, die voortdurend al het vertrouwen van FILIPS bezat, was levendiger dan ooit ontstoken. De jonge Vorst trachtte dien gunsteling den voet te ligten en zond in het geheim den Graaf van *St. Pol* naar het Fransche Hof, om den Koning te toetsen, of en op welken voet hij hem zoude ontvangen, wanneer hij gedrongen mogt worden zich van het Hof zijns vaders te verwijderen. De voorslag vond eerst ingang, doch werd later verworpen, dewijl men vermoedde, dat de Graaf van *Charolois* dien niet zonder voorkennis zijns vaders gedaan had en wel om de zaken in *Frankrijk* te bespieden. Evenzeer hadden eenige hovelingen van den Hertog beweerd, dat de twist tusschen den Koning en den Dauphyn slechts geveinsd was, en deze laatste de rol van den zoon van TARQUINIUS bij de Gabiërs speelde (2).

Niettemin waren de geschillen tusschen de vaders en zonen wezenlijk. De Koning betreurde meer en meer het wantrouwen des Dauphyns, dien hij sinds vijftien jaren niet gezien had en wiens terugkomst hij zoo opregt en dringend verlangde. Overstelpt van verdriet, en uit vrees voor vergiftiging zich van alle spijs onthoudende, overleed 22 v. Hooim. 1461
de ongelukkige Vorst en werd door geheel *Frankrijk* beweend. De Dauphyn, verheugd over den dood zijns vaders, begaf zich door Hertog FILIPS, den Graaf van *Charolois* en 18 v. Oogstmaand.
een stoet van Bourgondische en Nederlandsche Edelen vergezeld, terstond naar *Rheims*, alwaar hij als LODEWIJK XI tot Koning gezalfd werd. FILIPS deed hem daarop manschap wegens het hertogdom *Bourgondië*, de graafschappen *Vlaanderen* en *Artois* en al de landen, welke hij van de Fransche Kroon in leen hield, tevens belovende den Koning naar vermogen ook met de middelen uit zijne andere staten te dienen (3).

Eenige maanden te voren had de zoon des Hertogs van *York* den zwakken HENDRIK VI van den Engelschen troon gestoten, en dien onder den naam van EDUARD IV beklommen (4). FILIPS erkende hem terstond en vernieuwde het bestand tusschen de 1462

---

(1) DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VI. p. 192.

(2) *Preuves de l'Histoire de* LOUIS XI, aangehaald bij WAGENAAR, D. IV. bl. 77 en DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VI. p. 208—210. BILDERDIJK, D. V. bl. 175.

(3) OLIVIER DE LA MARCHE, *Liv.* I. p. 464, 465. MONSTRELET, V. III. p. 84—87. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgund. Lib.* IV. p. 115. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VI. p. 210—223.

(4) MONSTRELET, V. III. p. 84. HUME, *Hist. of Engl.* Ch. XXI. p. 242.

1433— Engelschen en Nederlanders gesloten, hetwelk nu en later telkens voor nog een jaar
1482 verlengd werd (1) De goede verstandhouding met *Frankrijk* was van korter duur. Bij het vredesverdrag van *Atrecht* (*Arras*) waren de steden aan de *Somme*, *Amiens*, *Abbeville* en *St. Quentin*, aan den Hertog van *Bourgondië* voor viermaal honderd duizend kroonen verpand geworden. LODEWIJK XI beschouwde het teregt als eene hoogstbelangrijke zaak, deze plaatsen tegen voldoening der pandpenningen weder onder *Frankrijk* terug te brengen. Reeds had hij hierover met den Graaf van *Charolois* onderhandeld, doch dezen hiertoe weinig gestemd gevonden. Beter slaagde hij
1463 door middel des Heeren van *Croy* bij den Hertog zelven, en ondanks de krachtige vertoogen van KAREL, bewilligde FILIPS, wiens geest door de jaren, staatszorgen en ziekten begon te verzwakken, in den begeerden afstand (2).

De Graaf van *Charolois* bevond zich op dien tijd met zijne gemalin te *Gorinchem*. Hij had zich naar *Holland* begeven, om de grafelijke bede te innen, en oefende er een groot gezag uit (3). In de heerlijkheden *Asperen* en *Heukelom* werd hij als Heer ontvangen en gehuldigd, hetgeen zijn aanzien aanmerkelijk verhoogde (4). Niettegenstaande hij de regering van *Dordrecht* buiten tijds afzette en eenige veranderingen in het regtswezen maakte, welke door FILIPS bekrachtigd werden (5), won hij evenwel door zijne goede hoedanigheden de genegenheid der ingezetenen (6). De Edelen beloofden, na den dood van FILIPS geenen anderen Heer dan hem te erkennen, en de Raad van *Holland* trachtte hiertoe ook den Graaf van *Oostervant*, FRANK *van Borselen*, te bewegen (7). De tijding van den afstand der steden aan de *Somme*, hetgeen hij als een groven staatkundigen misslag beschouwde, wekte al zijne verontwaardiging en ontvlamde zijnen haat tegen den Koning van *Frankrijk* en het geslacht van *Croy*, die van hunne zijde niet nalieten, den Hertog meer en meer op den Graaf te verbitteren. Hij had het vorige jaar eene zamenzwering tegen zijn persoon, van welke COUSTAIN, eerste kamerdienaar en gunsteling des Hertogs, het hoofd was, verijdeld (8). Thans gaf FILIPS, op aandringen des Heeren van *Croy*, bevel zij-

---

(1) RIJMER, *Acta Publ. Angl.* T. V. P. II. p. 106, 110, 111, 113, 117, 118.

(2) OLIVIER DE LA MARCHE, *Liv.* I. p. 467. MONSTRELET, V. III. p. 97.

(3) WAGENAAR, D. IV. bl. 80.

(4) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 35, 36.

(5) WAGENAAR, D. IV. bl. 80. Verg. v. WIJN *op* WAGENAAR, St. IV. bl. 30, 31.

(6) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. bl. 303.

(7) WAGENAAR, D. IV. bl. 81.

(8) MONSTRELET, V. III. p. 93. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 38. AEGIDII DE ROYA *Annal. Belg.* p. 95.

nen zoon en eenige van diens aanhangers, bijzonder Mr. ANTHONIS MICHIELS *van* 1433—
Eversdijk, Raad van *Holland*, in hechtenis te nemen. Maar KAREL was op zijne 1482
hoede en steeds door een aantal gewapenden verzeld. Hij verloste bij *Dordrecht* den reeds gevangen genomen ANTHONIS, wien hij naar *Gorinchem* voerde en daarna om gewigtige redenen, voor eenigen tijd uit *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* verwijderde (1). Men vermoedde, dat deze raadsheer zijnen meester vermaand had, zich onafhankelijk en voor Graaf van *Holland* te verklaren (2). Daar geweld niets baatte, trachtte men zich door vergif van den Graaf te ontslaan. Althans werden twee personen van die misdaad betigt en hun, op last van KAREL, te *Rupelmonde* het hoofd voor de voeten gelegd (3).

Inmiddels besloot Hertog FILIPS, hoezeer door eene hevige ziekte naar ligchaam en geest verzwakt, den togt tegen de Turken, welken hem de Paus weder had herinnerd, ten uitvoer te brengen. De ernstige vertoogen van LODEWIJK XI tegen dit voornemen deden hem wankelen, doch een vleijende en welsprekende brief van den
H. Vader zette weder alle zwarigheden ter zijde (4). FILIPS ontbood te *Brugge* 15 v.
al de Ridders, welke zich vroeger tot dien togt verbonden hadden, benevens de aan- Winterm.
zienlijkste geestelijke en wereldlijke Grooten zijner staten met de afgevaardigden der 1463
steden. Hier openbaarde hij hun zijn voornemen, om de vijanden des geloofs te gaan bestrijden en in de aanstaande Bloeimaand te vertrekken. Allen werden vermaand, op het eerste bevel gereed te zijn. Nu riep de Hertog de drie Staten van *Vlaanderen* tegen den negenden van Louwmaand bijeen, om het bewind, tijdens zijne afwezigheid, te regelen. De Graaf van *Charolois*, die zich nog steeds in *Holland* ophield, noodigde op dien tijd dezelfde Staten vóór den derden van Louwmaand te *Antwerpen*, om met hen de middelen te beramen, ten einde zich met zijnen vader te verzoenen wiens toorn hem reeds zoo veel ongenoegen baarde. Te laat verbood de Hertog aan deze uitnoodiging gehoor te geven; eenige afgevaar-
digden bevonden zich reeds bij den Graaf. Ondertusschen werd op den bepaalden 1464
dag de vergadering der Staten te *Brugge* geopend. KAREL verdedigde zich tegen de misdrijven hem te laste gelegd, en verzoende zich eenige dagen later met zijnen vader (5). FILIPS begaf zich kort daarop naar *Rijssel* bij den Koning van *Frankrijk*,

(1) MONSTRELET, V. III. p. 99. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 40. V. WIJN op WAGENAAR, St. IV. bl. 28—30.

(2) MONSTRELET, V. III. p. 100. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VII. p. 6.

(3) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burg.* Lib. IV. p. 116.

(4) DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VI. p. 251—254.

(5) MONSTRELET, V. III. p. 98—100, wien wij hier liever volgen dan de *Oude Holl. Div. Kron.*, welke deze verzoening geheel verschillend en minder waarschijnlijk verhaalt. Div. XXIX. c. 40.

1433—1482 die hem nogmaals te vergeefs den togt tegen de Turken ontraadde. De Hertog, om zijn gegeven woord aan den Paus niet te breken, rustte in *Zeeland* eene vloot van twaalf galeijen uit, welke door een groot aantal vrachtschepen verzeld en met tienduizend uitgelezen krijgers bemand, onder bevel van zijne natuurlijke zonen ANTHONIE en BOUDEWIJN *van Bourgondië* naar de *Middellandsche zee* gezonden werd. Hij had hun tweemaal honderdduizend gouden kroonen medegegeven, de manschappen drie maanden vooruit betaald, en beloofd tegen den Zomer van het volgende jaar in persoon naar *Turkijë* te trekken. SIMON *van Lalaing* en andere dappere Ridders voegden zich als vrijwilligers bij dezen togt. Zoo algemeen en groot was de geestdrift, dat eene groote menigte volks zich in benden vereenigde en zonder wapenen, zonder geld, zonder krijgsbevelhebbers naar *Italië* oprukte, om zich onder de vanen van den Paus te scharen. Te *Sluis* stak de vloot in zee. Na eenen rampspoedigen togt, naderde zij de straat van *Gibraltar* en ontzette eene Portugeesche bezetting, welke in eene der steden op de kusten van *Afrika* door de Mooren was ingesloten. Nu wilde zij naar *Ancona* stevenen, om zich aldaar met de overige krijgsmagt te vereenigen, doch op de tijding van den dood des Pausen, door welken de geheele onderneming verijdeld werd, keerde zij naar *Marseille* terug en landde er in het begin van veertienhonderd vijf en zestig. Eenige schepen waren vergaan, en vele Ridders zoowel als manschappen door ziekte en gebrek omgekomen. De overgeblevenen keerden over land naar hunne haardsteden terug (1).

Het was eene welbegrepene staatkunde, welke LODEWIJK XI had aangespoord, FILIPS den togt tegen de Turken af te raden. De Graaf van *Charolois*, zijn persoonlijke vijand, zou natuurlijk gedurende 's Hertogs afwezigheid aan het hoofd des bewinds geplaatst worden, en met reden moest hij het ergste duchten van eenen Vorst, welke niet minder dan zijn geheelen ondergang bedoelde (2). De verstandhouding van den Graaf met den Hertog van *Bretagne*, een van de hoofden der misnoegden in *Frankrijk*, was hem bekend en gaf, gelijk beweerd wordt, aanleiding, dat de bastaard VAN RUBEMPRÉ met veertig of vijftig rappe gasten naar *Holland* werd gezonden, om KAREL, het zij levend of dood op te ligten en naar *Frankrijk* te voeren. Doch VAN RUBEMPRÉ zelf, slechts door drie zijner manschappen verzeld, werd te *Gorinchem*,

---

(1) MONSTRELET, V. III. p. 101, 106. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burg.* Lib. IV. p. 117. OLIVIER DE LA MARCHE meldt niets van dezen togt. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VII. p. 22—27, verhaalt dien geheel verschillend van de beide schrijvers, welke wij gevolgd hebben, zonder zijne bronnen op te geven. Wat de *Oude Holl. Div. Kron* Div. XXIX. c. 39. hiervan meldt is onwaarschijnlijk.

(2) WAGENAAR D. IV. bl. 79.

waar hij alles naauwkeurig gadesloeg, in hechtenis genomen; de overigen, welke in den mond der *Maas* op het schip waren achtergebleven, redden zich door de vlugt. Geheel *Holland* geraakte over dit verraderlijk bestaan in de hevigste beweging. Zoodra FILIPS er berigt van ontving, verliet hij *Hesdin* alwaar de Koning hem tot een mondgesprek had uitgenoodigd, naar men wil met het doel, om den vader te vatten wanneer de aanslag tegen den zoon gelukt ware (1). 1433—1482

LODEWIJK verklaarde terstond aan den Heer van *Lannoy*, welke hem des Hertogs plotseling vertrek had aangekondigd, dat VAN RUBEMPRÉ alleen was afgezonden, om te onderzoeken of JAN ROMELLÉ, onderkanselier des Hertogs van *Bretagne*, als een Dominikaner monnik vermomd, zich bij den Graaf van *Charolois* in *Holland* ophield en van daar gewoonlijk naar *Engeland* overstak, om EDUARD IV in het eedgenootschap zijns meesters te wikkelen (2). Het is mogelijk, dat de Koning hierin de waarheid huldigde, ofschoon de daad zelve niet met zijn karakter in strijd is. De Graaf van *Charolois* was zeer opvliegend, ergdenkend en geloofde ligtelijk, dat men hem lagen legde. Daarenboven werd het regtsgeding van RUBEMPRÉ niet opgemaakt en men bragt noch eenige verklaring, noch eenig regterlijk verhoor van hem te voorschijn; de Koning konde ontkennen gelijk de Graaf konde bevestigen (3). VAN RUBEMPRÉ werd evenwel nog vijf jaren gevangen gehouden, dewijl zijne woorden en antwoorden elkander meer dan eens tegenspraken en hij slecht verklaarde, waarom hij zoo vele berigten betrekkelijk den Graaf van *Charolois* getracht had in te winnen (4). LODEWIJK zond een plegtig gezantschap naar *Rijssel* aan den Hertog van *Bourgondië*, om zich te beklagen over de schandelijke bedoelingen, welke hem voornamelijk door den Graaf van *Charolois* werden toegeschreven, en het vermoeden uit den weg te ruimen, dat hem ooit in de gedachten zou gekomen zijn, zich te *Hesdin* van den persoon des Hertogs te verzekeren, terwijl hij tevens op de uitlevering van de lasteraars zijns goeden naams, en de slaking van RUBEMPRÉ aandrong. 's Konings verontschuldigingen werden niet geloofd en zijne eischen van de hand gewezen. KAREL, die bij het openbaar gehoor der gezanten tegenwoordig was, verbitterd over hunne vaak beleedigende uitdrukkingen betreffende zijn persoon, zeide bij het afscheid tegen een van hen: » Beveel mij nederig aan in des 4 v. Slagtmaand 1464

(1) PH. DE COMINES, *Memoires* Liv. I. Ch. 1. OLIVIER DE LA MARCHE, Liv. I. p. 468. MONSTRELET V. III. p. 102, 103. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VII. p. 32—37.

(2) MONSTRELET, V. III. p. 103. *verso.*

(3) DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VII. p. 38.

(4) DE COMINES, Liv. I. Ch. 1, gelooft niet, dat er ooit iets waars aan de beschuldiging van RUBEMPRÉ bevonden is, ofschoon de verdenkingen groot waren. MONSTRELET, V. III. p. 103.

1433—1482 Konings gunst. Zeg hem, dat hij mij door zijnen Kanselier goed het hoofd heeft gewasschen, maar voeg er bij, dat het hem berouwen zal eer een jaar ten einde is (1)."

Het bleef bij geen dreigen. KAREL keerde niet naar *Holland* terug; veeleer wist
1465 hij den Hertog, wiens gezondheid van dag tot dag verminderde, te bewegen, hem het opperbewind toe te vertrouwen. Terstond verklaarde hij de magtige en invloedrijke Heeren van *Croy*, onder welke ook JAN *van Lannoy* behoorde, die zich als stadhouder van *Holland* zeer verrijkt had, voor vijanden van den staat en noodzaakte hen naar *Frankrijk* te vlugten, waar zij zich met den Graaf van *Nevers* tegen hem wapenden. FILIPS moest de verwijdering zijner gunstelingen zijns ondanks gedoogen, en van dat oogenblik nam zijne regering een einde, welke nu geheel in de handen des Graven van *Charolois* overging. De toestand van *Frankrijk* bood dezen de gewenschte gelegenheid aan, om zich op LODEWIJK XI te wreken. 's Konings eigendunkelijk en slecht bestuur had het volk zoo wel als de Grooten des Rijks in beweging gebragt. Onder den naam van het *Algemeene welzijn* (*ligue du bien public*), was een magtig verbond tegen hem gevormd van hetwelk de Hertogen van *Berri*, zijn broeder, van *Bretagne* en van *Bourbon* de hoofden waren. Zoodra de opstand was uitgebarsten rukte de Graaf van *Charolois*, onder goedkeuring van FILIPS, met een
30 v. Zomermaand aanzienlijk leger in *Frankrijk* en bevond zich weldra zonder tegenstand voor de poorten van *Parijs*. Hij trok de *Seine* over, om zich tegen den Koning te stellen en hem den intogt in de hoofdstad te verhinderen. Te *Montlheri* geraakten de beide
16 v. Hooim. legers handgemeen; woedend en met afwisselend geluk werd gevochten, doch eindelijk behield KAREL het veld; het verlies aan beide zijden was echter genoegzaam even groot. Kort daarna trad LODEWIJK, die besloten had alles op te offeren, om het verbond van het *Algemeene welzijn* te verbreken, met hem in bijzondere onderhandelin-
5 v. Wijnmaand. gen. Weldra werd te *Conflans* een vrede geteekend, waarbij den Graaf van *Charolois* behalve de steden langs de *Somme*, ook *Boulogne*, *Guines*, *Roye*, *Peronne* en *Montdidier* werden afgestaan (2).

Intusschen waren de Luikenaars, oude vijanden van het huis van *Bourgondië*, overeenkomstig een verbond met LODEWIJK XI kort vóór den slag van *Montlheri* gesloten, in *Braband* en *Namen* gevallen, alles te vuur en te zwaard verwoes-

---

(1) PH. DE COMINES, *Memoires*. Liv. I. Ch. I. p. 8. MONSTRELET, V. III. p. 103, 104. OLIVIER DE LA MARCHE, Liv. I. p. 468. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgund.* Lib. V. p. 123, 124. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg* T. VII. p. 39—46.

(2) OLIVIER DE LA MARCHE, Liv. I. p. 469—481. PH. DE COMINES, *Memoires*, Liv. I. Ch. 2—7, 8, 9, 11—15. MONSTRELET, V. III. p. 106—122. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VII. p. 47—96.

tende (1). De Graaf van *Charolois* besloot thans hen te tuchtigen en sloeg zich 1433—1482
met een talrijk leger te *St. Truijen* neder. De Luikenaars, door den Franschen Koning aan zich zelve overgelaten, baden om vrede, die hun tegen voldoening eener boete van zesmaal honderd duizend Rijnsche guldens werd toegestaan (2). Een nieuwe opstand, bovenal der burgers van *Dinant*, welke hunne strooptogten in *Namen* hervatten, noodzaakte den Graaf weder de wapenen op te vatten. *Dinant*
moest zich weldra op genade en ongenade overgeven. De stad werd met eene on- 1466
meêdoogende wreedheid door de krijgsknechten acht dagen achtereen geplunderd, toen aan de vlammen ten prooi gegeven, en wat overgebleven was omver gehaald en in de grachten geworpen. Achthonderd der oproerigste burgers werden twee aan twee gebonden in de *Maas* verdronken, waarschijnlijk uit wraak, dat zij onder andere beleedigingen, het vorige jaar de beeldtenis van den Graaf, dien zij meenden dat in *Frankrijk* gesneuveld was, aan de galg in zegepraal hadden rondgedragen. De overige Luikenaars smeekten en verkregen den vrede, dien zij echter niet lang onderhielden (3).

In al deze uitheemsche oorlogen moge KAREL krijgsroem, en eenige Hollandsche en Zeeuwsche Edelen eer en voordeel ingeoogst hebben, maar *Holland* en *Zeeland* moesten tot dekking der krijgskosten aanzienlijke beden opbrengen, terwijl hun handel en zeevaart daarenboven door deze onlusten dikwerf gestremd en belemmerd werd. Zij ondervonden dit in het bijzonder van den Koning van *Engeland*, EDUARD IV, die, naar het schijnt om LODEWIJK XI te behagen wiens zuster hij ten huwelijk begeerde, in veertienhonderd vier en zestig een bevel uitvaardigde, waarbij de invoer van alle gewassen, stoffen en handwerken van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* en de overige staten des Hertogs van *Bourgondië*, in *Engeland*, *Wallis* en *Ierland* verboden werd. Immers nadat het bewuste huwelijk was afgesprongen, werd dit
verbod ingetrokken en zelfs een verbond van wederzijdsche bescherming tusschen 23 v.
EDUARD en Graaf KAREL gesloten, waarbij de vrije vaart op *Engeland* op den ouden Wijnmaand.
voet hersteld werd. De band der vriendschap werd ongeveer twee jaren later nog 1466
sterker gestrengeld, toen KAREL, wiens gemalin IZABELLA *van Bourbon* in veertien-

---

(1) MONSTRELET, V. III. p. 118. Zie over de oorzaken van de vijandschap der Luikenaars tegen het huis van *Bourgondië*, MARCHAND, *Notes sur* DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VII. p. 112—115.

(2) MONSTRELET, V. III. p. 124.

(3) OLIVIER DE LA MARCHE, Liv. I. p. 486—489. PH. DE COMINES, Liv. II. Ch. 1. MONSTRELET, V. III. p. 125 *vers.* 129. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgund.* Lib. IV. p. 117, 118. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 46, 50. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VIII. p. 108—122.

1433—1482 honderd vijf en zestig was overleden, met MARGARETHA *van York*, 's Konings zuster, in het huwelijk trad (1).

Het verbond met *Engeland* vergoedde eenigzins de nadeelen, welke sedert drie of vier jaren zware stormen en hooge zeevloeden, bovenal in *West-Friesland*, hadden veroorzaakt. De zeegaten het *Marsdiep*, het *Heersdiep* en het *Vlie* waren zoodanig verwijd, dat de vloeden dagelijks tegen de dijken hooger stonden, welke zij met eene geheele vernieling bedreigden, terwijl de duinen door de zee geweldig afgeslagen en weggespoeld werden. De gewone zeeweringen waren derhalve ongenoegzaam geworden en men moest op betere middelen bedacht zijn, om de eerste kracht van het water te breken. Onder toestemming des Hertogs werden de dijken met lange balken beschut, die op gepaste afstanden geplaatst, aan eene gording van paalwerk door dwarsbalken, voorzien met ijzeren bouten, gehecht werden. De kosten van het werk, op veertienduizend achthonderd gulden ieder roede begroot, werden door *West-Friesland*, *Kennemerland*, *Waterland*, *Amstelland* en *Rijnland* gedragen; het onderhoud dezer zeeweringen bleef ten laste van *West-Friesland*, waar zij drie eeuwen in gebruik gebleven en toen allengs door steenen glooijingen vóór den dijk vervangen zijn, welke den aandrang van het water beter keeren en aan zoo veel bederf niet onderhevig zijn als het hout (2). Het verdiepen der stroomen en het verwijden der zeegaten, had ook aanleiding gegeven tot het bouwen van grootere en sterkere schepen, waardoor men nog meer dan voorheen de *Oostzee* begon te bevaren (3).

De Graaf van *Charolois* was inmiddels naar *Holland* teruggekeerd, waar LODEWIJK *van Gruithuizen*, een Vlaming, in stede van JAN *van Lannoy* tot stadhouder was aangesteld (4). Het hoofddoel zijner komst was, zich van de genegenheid der omliggende Vorsten en van die zijner eigene Grooten te verzekeren. Zij vereenigden zich bij hem in *den Haag* en handelden over verschillende belangrijke zaken ten behoeve des lands. Men zag er JAN *van Baden*, Aartsbisschop van *Trier*; zijn broeder JORIS, Bisschop van *Metz*; DAVID *van Bourgondië*, Bisschop van *Utrecht* met zijnen Wijbisschop; de Graven van *Marle*, van *Brienne* en van *Roussi*, zonen van den Connetable van *St. Pol*; die van *Gulik*, van *Hoorn*, van *Nassau*, van *Manderscheit* en van *Zyrick*; de Heeren van *Gruithuizen*, van *Brederode*, van *Wasse-*

(1) WAGENAAR, D. IV. bl. 86—91.

(2) WAGENAAR, D. IV. bl. 91—94.

(3) WAGENAAR, D. IV. bl. 87, 88.

(4) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 42.

naar, van *Egmond*, van *Borselen* en nog vele anderen. Later verschenen ook de afgezanten des Hertogen van *Bretagne*. Graaf KAREL trok daarop door geheel *Holland;* de ingezetenen van *Leerdam* en *Schoonrewoerd* huldigden hem op den burg te *Gorinchem* tot hunnen Heer. Bij zijne terugkomst te *Brussel*, ontving hij een bezoek van Hertog FREDERIK *van Beijeren*, Paltsgraaf aan den *Rijn*, met een aanzienlijk gevolg, wien hij vorstelijk onthaalde en door al de groote en rijke steden van *Vlaanderen* geleidde (1). 1433—1482

Op dien tijd was Hertog FILIPS te *Rijssel*, waar zijne gezondheid dagelijks verminderde. De Graaf van *Charolois* bezocht hem en op diens raad begaf hij zich naar *Brugge*. Hier stortte hij op nieuw in en overleed in de armen zijns zoons in den 15 v. ouderdom van twee en zeventig jaren. Het lijk, door meer dan dertigduizend burgers Zomermaand van *Brugge* in rouwgewaad gevolgd, werd met eene pracht, 's Vorsten nagedachtenis, 1467 rijkdom en grootheid waardig, in de kerk van ST. DONATUS bijgezet (2). FILIPS was ge- 21 v. zond en sterk van ligchaam, rijzig van gestalte, edel van houding, doch meer eerbied- Zomermaand wekkend van aanzien dan schoon van gelaat (3). Hij was de grootste Vorst van zijnen tijd en had bijna vijftig jaren roemrijk en gelukkig geregeerd. Zijn naam vervulde de geheele Christenheid en verspreidde schrik tot in het verwijderde Oosten (4). Geen Koning evenaarde hem in magt en rijkdom. Behalve eene uitgestrekte en bloeijende heerschappij, liet hij zijn opvolger een schat na van viermaal honderdduizend kroonen in gemunt goud, twee en zeventig duizend mark ongemunt zilver en voor meer dan twee millioen gouden kroonen aan edelgesteenten, goud- en zilverwerk en prachtig huisraad (5). Hij was driemaal gehuwd geweest: met MICHELLE, dochter van Koning KAREL VI; met BONNE *van Artois*, de weduwe des Graven van *Nevers;* en met IZABELLA *van Portugal*, welke hem vier jaren overleefde en de moeder was van KAREL *den Stoute*. Van zijne vele onechte kinderen, zijn zeven zonen en even zoo vele dochters bij name bekend (6).

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 51.

(2) MONSTRELET, V. III. p. 130. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burg.* Lib. IV. p. 118. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 54. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VII. p. 125.

(3) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burg.* Lib. IV. p. 119.

(4) PONTUS HEUTERUS, Lib. IV. p. 119.

(5) OLIVIER DE LA MARCHE, Liv. I. p. 494. Men schat deze twee millioen kroonen op tien millioen zevenhonderd drie en dertig duizend drie honderd drie en dertig Brabandsche guldens. DEWEZ, *Hist. gén. de la Belg.* T. IV. p. 403.

(6) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burg.* Lib. IV. p. 121. Men wil, dat FILIPS bij zeventien bijzitten dertig bastaarden gehad heeft. V. KAMPEN, *Vaderl. Karakterk.* D. I. bl. 190 (aant). Verg. de ge-

1433—1482 Geen Vorst van dien tijd bestuurde zijne volken met zoo veel wijsheid, gematigdheid en beleid als FILIPS. Koophandel, nijverheid, landbouw, kunsten, letteren en wetenschappen werden door hem aangemoedigd, en daar zijne geldmiddelen steeds in den besten staat verkeerden, ook krachtdadig ondersteund. Nergens in *Europa* waren zij tot dien bloei gestegen; nergens was zooveel welvaart, rijkdom en luister als in de staten van *Bourgondië.* Niet minder verstond de Hertog de kunst van oorlogvoeren dan die van in vrede te regeren. Hij zelf was ridderlijk dapper in den strijd. Om, gelijk men toen sprak, » zijne ridderschap en gouden sporen" te winnen, had hij in den slag van *St. Riqiuer* eigenhandig drie gevangenen gemaakt en onder deze POTON DE SAINTRAILLES, een der beroemdste krijgshoofden van zijn tijd (1). Minzaam, toegankelijk, milddadig, bevallig van vormen, innemend van voorkomen en regtvaardig, wanneer het niet in strijd was met zijne belangen, won FILIPS de harten des volks, bovenal dergenen, die hem omgaven en in zijne gunsten deelden; van daar dan ook de bijnaam: *de goede*, met welken de tijdgenooten hem na zijn dood vereerden (2), maar dien de nakomelingschap in later dagen hem wel eens betwist heeft (3). Zeker was zijne heerschzucht onbegrensd en hij zelf weinig schroomvallig in de middelen, om haar te bevredigen. Door geweld maakte hij zich meester van de erfstaten zijner nicht JAKOBA *van Beijeren;* door list bragt hij *Luxemburg* aan zich, en *Braband* kwam niet geheel in zijne handen, dan door de Graven van *Nevers* en *d'Etampes*, zijne neven, van hun deel aan de opvolging te berooven. Hij aasde slechts op de bezittingen zijner nabestaanden, tegen hen alleen voerde hij, zoo in *Frankrijk* als in de *Nederlanden*, bloedige oorlogen (4). Men roemt zijne verzoenings- en vergevingsgezindheid, maar hij bragt die alleen in beoefening, wanneer zij met zijne staatkunde strookte. Sterker voorzeker dan heersch- en staatszucht, gloeide wraakzucht in zijn gemoed, toen hij door het verdrag van *Troyes* in veertienhonderd twintig, de kroonen van *Frankrijk* en van *Engeland* op één hoofd vereenigde, en den Koning van *Engeland* te *Parijs* als Koning van *Frankrijk* huldigde; een staatkundige misslag, waardoor hij zich-

---

slachtlijst der bastaarden van FILIPS *van Bourgondië*, bij V. MIERIS, *Hist. d. Nederl. Vorsten.* D. I. bl. 94.

(1) OLIVIER DE LA MARCHE, Liv. I. p. 50.

(2) OLIVIER DE LA MARCHE, Liv. I. p. 494. DE COMINES, Liv. I. Ch. 2. MONSTRELET, V. III. p. 130, *verso.* PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgund.* Lib. IV. p. 120. De Hollandsche Kronijkschrijvers der vijftiende eeuw noemen echter FILIPS nergens *den goede.*

(3) WAGENAAR, D. IV. bl. 95. V. WIJN op WAGENAAR, St. IV. bl. 33—38. STIJL, *Bloei en Opkomst der Nederl.* bl. 433, 434. uitg. v. 1774.

(4) DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VII. p. 128.

zelven het regt op dien troon ontroofde en het bezit zijner tegenwoordige en toekomende Nederlandsche gewesten in de waagschaal stelde (1). Zijn wil was zoo volstrekt, dat niemand zijner onderdanen van eenig regt verzekerd was. Wanneer een welgezeten koopman, landbouwer of burger eene huwbare dochter had, moest hij haar goed- of kwaadschiks aan een boogschutter of eenig ander dienaar des Hertogs, van zijnen zoon, of der groote Heeren uithuwen. En zoo de vader zijn kind wilde terug koopen, moest hij den man, welke haar wenschte te trouwen, den lieden, die den Heer regeerden welke dezen beschermde, en dikwijls den Heer zelven eene aanzienlijke som gelds uitkeeren (2). Ongetwijfeld was zijn schitterend Hof de zetel der smaakvolste pracht en der uitgezochtste weelde, maar tevens die eener wulpschheid en losbandigheid, welke FILIPS door zijn voorbeeld wettigde en wier heillooze invloed zich door alle rangen der maatschappij verspreidde (3). Slechts gevoelig voor hetgeen de zinnen streelde, was hij meer gehecht aan de uiterlijke plegtigheden der eerdienst, dan aan de zedeleer der godsdienst. Ondanks zijnen eerbied voor de Kerk, schond hij steeds de huwelijkstrouw en verwaarloosde zijne deugdzame gemalin, welke hem zoo veel liefde bewees (4). Niettegenstaande deze gebreken als mensch en regent, bleef, door hetgeen na hem gebeurde, zijn roem als: »de goede en groote Hertog" gevestigd. Zijne regering leefde voort in het geheugen der volken als een tijdperk van luister, magt, rijkdom en geluk (5). Zelfs werd hij in *Holland* nog, tijdens de onlusten met *Spanje*, door WILLEM I met den eertitel van: *Vader des Vaderlands* bestempeld en aan FILIPS III als een navolgenswaardig voorbeeld van regtvaardigheid, goedheid en liefde voor het volk aangeprezen (6). 1433—1482

---

(1) V. KAMPEN, *Vaderl. Karakterk.* D. I. bl. 183, 184. Verg. MONSTRELET, V. I. p. 292—295, 298, 301. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. IV. p. 12—31.

(2) DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VI. p. 136, 137.

(3) PH. DE COMINES, Liv. I. Ch. 2. MONSTRELET, V. III. p. 129, *verso.* Tot eene proeve van 's Hertogs willekeur en van de zucht om hem te behagen, strekke het verhaal van OLIVIER DE LA MARCHE, Liv. I. p. 464. »Le duc Philippe eut en ce temps (1461) une maladie: et par conseil de ses medicins se fit raire la teste et oster ses cheveux: et pour n'estre seul rais et denué de ses cheveux, il fit un edict, que tous les nobles hommes se feroyent raire leurs testes comme luy; et se trouverent plus de cinq cens nobles hommes, qui pour l'amour du Duc se fierent raire comme luy, et aussy *fut ordonné Messire* PIERRE VACQUEMBAC, et autres qui prestement qu'ils veoyent un noble homme, *luy ostoyent ses cheveux.*" PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burg.* Lib. IV. p. 119.

(4) DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VII. p. 129.

(5) DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VII. p. 129.

(6) KLUIT, *Hist. d. Holl. Staatsreg.* D. IV. bl. 206.

1433— Zoodra Hertog KAREL de uitvaart zijns vaders plegtstatig gevierd had, werd hij in
1482 *Vlaanderen* en *Braband* onder hevige volksbewegingen tot Heer gehuldigd (1). Ondertusschen hadden de Luikenaars, in spijt van het vredesverdrag en aangespoord door Koning LODEWIJK XI van *Frankrijk*, de wapenen tegen hem opgevat, doch na het verlies van een zwaren veldslag nabij *St. Truijen*, zich weder onderworpen. *Luik*
24 v. werd nu ontmanteld, van geschut en wapenen beroofd en eene geldboete opgelegd (2).
Win- In groote zegepraal kwam de Hertog in *Brussel* terug. Deze krijg, het regelen der
term.
1467 zaken in zijne Zuid-Nederlandsche gewesten en het voltrekken zijns huwelijks met MARGARETHA *van York* veroorzaakten, dat KAREL eerst omstreeks het midden des volgenden jaars in *Holland* en *Zeeland* gehuldigd werd. Vooraf echter vierde hij te *Brugge* het feest der Ridderorde van het Gulden vlies. Uit *Holland* woonden de Stadhouder LODEWIJK *van Gruithuizen*, de Graaf van *Oostervant*, FRANK *van Borselen*, met REINOUD *van Brederode* en HENDRIK, Heer van *Veere*, de eenigste Ridders van het Gulden vlies in dit gewest, deze plegtigheid bij (3). Verzeld door deze Heeren
13 v. en eenige der Zeeuwsche Edelen, welke den Luikschen krijg hadden bijgewoond, trok
Hooim. nu de Hertog over *Sluis* naar *Middelburg* en werd aldaar, gelijk voorts in de ove-
1468 rige Zeeuwsche steden als Graaf gehuldigd. Deze plegtigheid ging in *Holland* met groote pracht gepaard. De Hertog, omringd door een schitterenden stoet van geestelijke en wereldlijke Vorsten, Ridders en knapen, kwam in *den Haag*, alwaar zes en
21 v. vijftig der aanzienlijkste Edelen en de afgevaardigden der steden en dorpen bijeen ge-
Hooim. komen waren. Zij zwoeren den Vorst trouw en gehoorzaamheid, terwijl deze zich wederkeerig verbond tot handhaving van 's lands vrijheden en regten (4). Na het inwilligen der Hollanders en Zeeuwen in eene zevenjarige bede van vijfmaalhonderd twee en dertig duizend acht honderd schilden van vijftien stuivers elk, eene verbazende som in dien tijd, bevestigde KAREL de voorregten der bijzondere steden en keerde naar *Brussel* terug (5).

---

(1) MEIJERUS, *Annal. Flandr.* Lib. XVII. p. 341. HARAEUS, *Annal. Brab.* T. I. p. 430. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burg.* Lib. V. c. 7. p. 126. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VII. p. 133—148.

(2) OLIVIER DE LA MARCHE, Liv. II. p. 498—500. PH. DE COMINES, Liv. II. Ch. 2, 3, 4. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burg.* Lib. V. p. 127. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 6—12. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VII. p. 156—172.

(3) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 13. DE BARANTE verhaalt, dat de oude Graaf van *Oostervant* kindsch was geworden en uit dien hoofde er niet bij tegenwoordig was. *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VII. p. 176.

(4) *Oude Holl. Div. Kron.* D. XXX. c. 14. WAGENAAR, Div. IV. bl. 99—101.

(5) WAGENAAR, D. IV. bl. 101. BILDERDIJK vindt deze bede wel ongewoon, maar toch evenredig

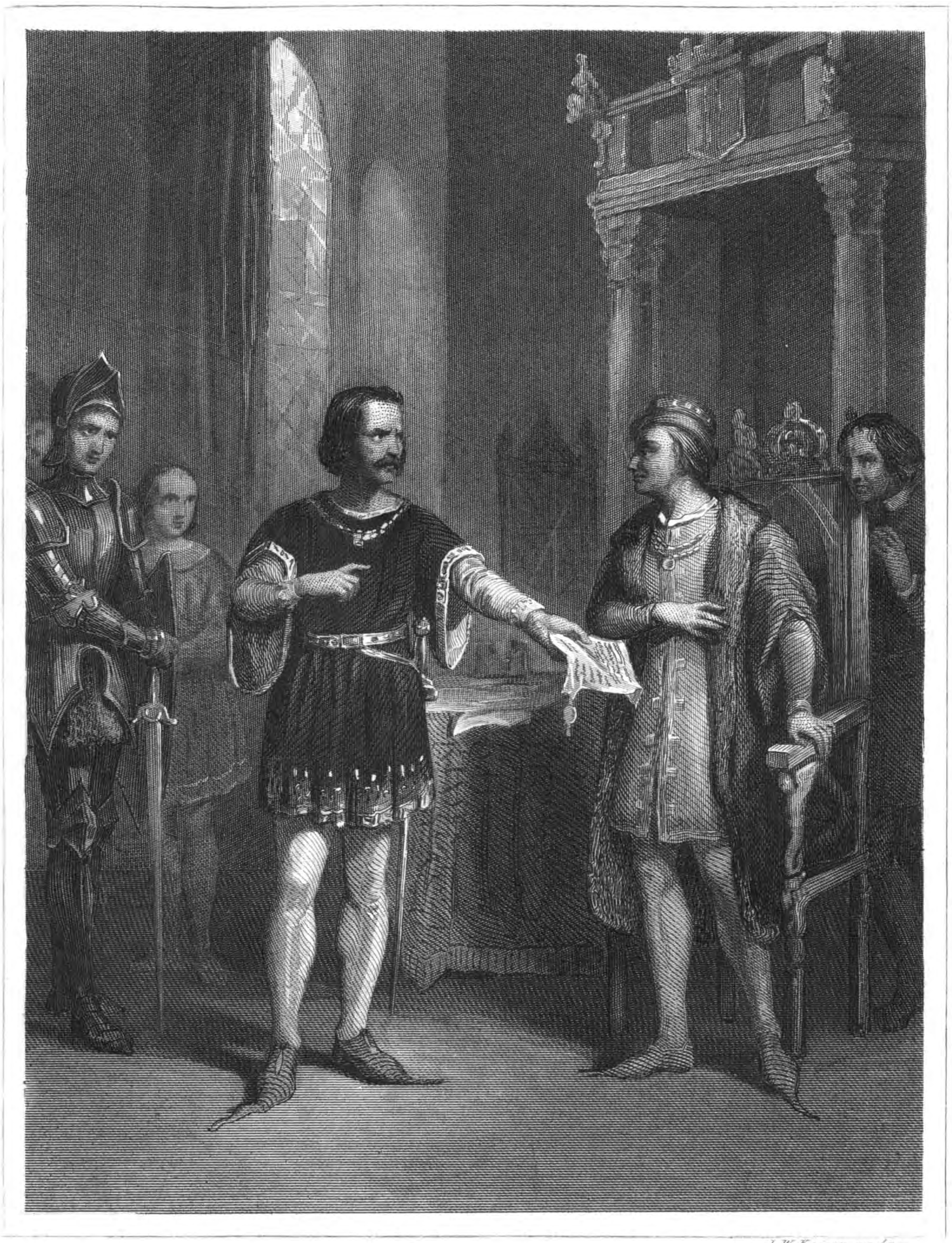

J. W. Kaiser sculps.

KAREL DE STOUTE EN LODEWIJK XI TE PERONNE.

Inmiddels was LODEWIJK XI onverwachts in *Bretagne* gevallen. De Hertog van *Bourgondië* stelde zich te *Peronne* aan het hoofd zijns legers, om den bedreigden bondgenoot te hulp te snellen, toen een wapenheraut hem verwittigde, dat men zonder hem te kennen vrede gemaakt had. KAREL was hierover ten hoogste verbolgen, maar LODEWIJK, welke zijn doel bereikt en het verbond van het *Algemeen welzijn* vernietigd had, trachtte hem door schoone woorden en eene som van honderd twintig duizend gouden kroonen te bevredigen. Zelfs bezocht hij met slechts een klein gevolg onder vrijgeleide, den Hertog te *Peronne* en werd zonder eenig wantrouwen ontvangen. Doch naauwelijks waren de vredesonderhandelingen geopend, toen men het berigt ontving, dat de Luikenaars, door de gezanten van LODEWIJK opgezet, weder de wapenen opgevat, *Tongeren* ingenomen en er de onmenschelijkste wreedheden gepleegd hadden. In de eerste opwelling van woede en verontwaardiging zwoer KAREL, dat den Koning zijne trouweloosheid zou berouwen, en hield hem terstond op het kasteel zoo goed als gevangen. LODEWIJK dacht nu slechts aan middelen, om zich uit dien neteligen toestand te redden en deelde vijftienduizend gouden kroonen onder de raadslieden en dienaren des Hertogs uit, opdat zij den vertoornden Vorst te zijner gunste mogten stemmen. Na vier dagen gaf KAREL hem de vrijheid weder. Vooraf echter moest hij het verdrag van *Atrecht* (*Arras*) en *Conflans* bevestigen en zich verbinden, onder de banieren des Hertogs op te trekken en de oproerige Luikenaars te helpen straffen. Deze overeenkomst werd tusschen hen bekrachtigd, en reeds den volgenden dag trokken beide gezamenlijk op naar *Luik* (1).

1433–1482

14 v. Wijnmaand 1468

De Luikenaars, eerloos verlaten door den Koning van *Frankrijk*, den bewerker van hunnen noodlottigen opstand, en zonder hoop op genade bij den onverzoenbaar beleedigden Hertog, boden den wanhopigsten tegenstand. Op een nacht vielen zelfs zeshonderd van hunne dapperste mannen langs een grooten omweg, onverwachts op het verblijf der twee Vorsten aan, om hen te midden hunner wachten te vermoorden. De vermetele aanslag mislukte; weldra was het geheele Bourgondische heir op de been, en de Luikenaars, die ondertusschen van twee kanten eenen geweldigen uitval deden, werden terug geslagen. Den volgenden dag werd de stad door de voorhoede des legers, met zesduizend man uit *Henegouwen*, *Limburg*, *Luxemburg*, *Namen* en *Holland* onder den Prins van *Oranje* versterkt, aangetast en zonder eenigen weerstand door den Hertog

---

aan de toegenomen bloei en bevolking, en gering in vergelijking met hetgeen *Vlaanderen* bewilligd had! D. IV. bl. 194. Even als of *Holland* toen eenigzins met *Vlaanderen*, het rijkste gewest destijds van *Europa*, konde vergeleken worden. Hij stelt deze bede verkeerdelijk in 1469.

(1) DE COMINES, Liv. II. Ch. 5, 7, 9. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burg.* Lib. V. p. 128. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VII. p. 195—212.

1443—1482 bemagtigd. De dapperste verdedigers waren gesneuveld, de moed der anderen door de ongelukkige nachtelijke onderneming ter neder geslagen, en allen naar geest en ligchaam derwijze afgemat, dat zij de wacht veronachtzaamden, te meer dewijl het een Zondag en men derhalve op geen aanval bedacht was. Het grootste gedeelte
31 v. Wijnmaand 1468 der inwoners was over de *Maas* gevlugt, en de overigen hadden eene schuilplaats in de kerken gezocht. De ontledigde stad werd aan het krijgsvolk ten prooi gegeven, en tegen den middag waren alle huizen en kerken uitgeplunderd. Twee dagen na de inneming van *Luik*, verkreeg Koning LODEWIJK zijne volle vrijheid weder, nadat hij het verdrag van *Peronne* op nieuw bekrachtigd had. Wreed en verschrikkelijk was 's Hertogs wraak op de Luikenaars. Op den dag van het innemen der stad waren niet meer dan tweehonderd menschen omgekomen; een veel grooter getal werd sedert in *de Maas* verdronken of ter dood gebragt; geen der gevlugten in huizen en kerken ontsnapte aan het zwaard. De ongelukkigen, welke de stad verlaten hadden, stierven bij honderden van honger en koude op de bergen en in de bosschen; op hen werd, als op wilde dieren, van alle kanten door de krijgsknechten jagt gemaakt. De Hertog vertoefde acht dagen in de verwoeste stad en gaf bij zijn vertrek last, haar in den brand te steken en geheel te vernielen; alleen de kerken, de kloosters en de woningen der Geestelijken bleven gespaard. Als eene bisschoppelijke stad, waren er deze woningen in grooten getale. Spoedig keerde de geestelijkheid terug en allengs volgden er burgers, wien de Hertog ten laatste veroorloofde de huizen weder op te bouwen. Na het vernielen van *Luik* werden de omliggende streken te vuur en te zwaard verwoest en de bewoners wreedaardig vervolgd. Maar de felle koude en gebrek aan levensmiddelen drongen weldra den Hertog met zijne benden af te trekken (1).

1469 KAREL wijdde nu eenige maanden aan het onderzoek naar de regtsoefening in zijne staten, waarbij hij gewoonlijk driemaal ter week in eigen persoon voorzat (2). Uit *Vlaanderen* ging hij naar *Zeeland*, en betoonde zich ook hier een onpartijdig regter. Hij was gemakkelijk te naderen en hoorde naar de klagten van al zijne onderdanen, zonder onderscheid. Te *Vlissingen*, naar men verhaalt, gaf hij een treffend bewijs van zijne gestrenge regtvaardigheid in het straffen van den bevelhebber dier stad, welke eene misdadige liefde voor eene gehuwde vrouw opgevat hebbende, haren echtgenoot, onder beschuldiging van hoog verraad, in de gevangenis geworpen, doch hem, ten koste harer eer, genade beloofd had. De booswicht echter, na het bevredigen zijner schandelijke lusten en om het bezit der vrouw voor zich alleen te verwerven, had den ongelukkigen man in den kerker laten onthoofden, en zich deswege op

(1) DE COMINES, Liv. II. Ch. 10—15. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burg.* Lib. V. c. 4. p. 128—130. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 16—23. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VII. p. 212—222.

(2) MEIJERUS, *Annal. Flandr.* Lib. XVII. p. 347, *verso.*

een valsch bevelschrift des Hertogs beroepen. Bij de komst van KAREL in *Zeeland* wierp zich de radelooze weduwe voor de voeten van den Vorst en openbaarde hem haar ongeval. De bevelhebber bekende zijne misdaad, huwde de beleedigde vrouw en maakte haar tot erfgename van al zijne goederen, waarna hem, op last des Hertogs, het hoofd voor de voeten werd gelegd (1). Dezelfde straf ondergingen te *Middelburg* in tegenwoordigheid van KAREL drie broeders, welke eenen zijner dienaren mishandeld (*gesmeten*) hadden. Dit verwekte opschudding onder het volk, maar de Hertog met een heirbijl (goege) toeschietende, wist die spoedig te stillen (2). Uit *Zeeland* begaf hij zich naar *Holland*, en werd in *den Briel* door den hoogbejaarden FRANK *van Borselen* plegtstatig ontvangen (3). Met een luisterrijk gevolg van meer dan zeshonderd Ridders en verzeld door de Bisschoppen van *Luik*, van *Doornik* en andere zoo wereldlijke als geestelijke Vorsten, kwam hij in *den Haag* en hield hier insgelijks de grafelijke vierschaar (4). Altijd gestreng en trotsch tegen de Grooten, was hij daarentegen vaak minzaam jegens de geringen en armen. Eens op de jagt verdwaald zijnde en door honger gekweld, trad hij met LODEWIJK *van Gruithuizen*, stadhouder van *Holland*, in eene hut. De arme bewoonster kende den stadhouder en trachtte hem zoo spoedig mogelijk van eenige spijs te voorzien. De Hertog begon zich terstond te bedienen. »Ach, Heer," zeide de oude, »gij hebt wel weinig opvoeding gehad, daar gij de hand naar den schotel uitsteekt vóór Mijnheer den stadhouder." De Hertog begon te lagchen. »Stil, goede vrouw," zeide de Heer *van Gruithuizen*, »weet gij wel dat die Heer, uw en mijn meester, dat hij de Hertog van *Bourgondië* is?" Geheel ontsteld wierp zij zich op de knieën en smeekte vergiffenis voor hare onwetendheid. Sta op," riep haar de Hertog minzaam toe, »ik zie met genoegen uwe ach-

1433–1482

(1) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burg.* Lib. V. c. 5. p. 130. MEIJERUS, *Annal. Flandr.* Lib. XVII. p. 347, *verso.* »Dewijl gelijktijdige geschiedschrijvers van deze regtspleging zwijgen," zegt SCHELTEMA, »en er een verhaal van nagenoeg gelijken aart bestaat betrekkelijk eene gebeurtenis te *Milaan* voorgevallen, meent men, dat de geschiedschrijvers uit de zestiende eeuw, welke er het eerst melding van gemaakt hebben, in dezen zijn misleid geworden of geen genoegzaam onderzoek hebben gedaan." *Mengelwerk*, D. II. St. 2. bl. 26. PETRUS SCRIVERIUS evenwel heeft dit verhaal in zijn *Bijvoegsel* op het *Goudsch Kronijkje*, bl. 169—176 opgenomen, gelijk ook FABERT, *Hist. d. Ducs de Bourgogne*, Tom. II. p. 400—402, welke plaats door FRANS DE HAAS in zijne vertaling der *Gedenkschr. van* DE COMINES, bl. 404—407 is medegedeeld. Ook DE BARANTE verhaalt dit voorval omstandig in de *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VII. p. 226.

(2) REIGERSBERGH, *Chron. v. Zeel.* bl. 252.

(3) WAGENAAR, D. IV. bl. 106.

(4) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 23.

1433—1482 ting voor den stadhouder, welken ik u gegeven heb. Ik zal voor u zorgen en u weldoen (1)."

KAREL vertoefde ongeveer twee maanden in *den Haag* en ontving daar afgezanten uit alle oorden der Christenheid. Steeds bedacht om zijn gezag uit te breiden, eischte hij van den Bisschop van *Utrecht* zekere goederen terug, welke hij beweerde aan *Holland* te behooren; en trachtte tevens, doch vruchteloos, de Friezen te bewegen, hem tot Heer te huldigen. Hij ontbood Hertog ADOLF van *Gelre*, die zijnen vader in den kerker geworpen had, doch deze verontschuldigde zich, dewijl hij, in gevolge eener overeenkomst met de Edelen en steden van *Gelre*, buiten hunne toestemming het land niet verlaten mogt (2). Onbegrensd in zijne heerschzucht, wierp hij de oogen op *Duitschland*, om FREDERIK III in de keizerlijke waardigheid op te volgen. Tot dat einde sloot hij in *den Haag* een verdrag met den Heer van *Stein*, afgezant des Konings van *Boheme*, waarbij deze Vorst zich verpligtte, tegen voldoening van honderdduizend Rijnsche guldens, terstond al zijnen invloed te bezigen, om de keuze der Keurvorsten op Hertog KAREL tot de waardigheid van Roomsch Koning, den bestemden opvolger des Keizers, te bepalen (3).

Terwijl de Hertog van *Bourgondië* zijne gedachten met de kroon van *Duitschland* onledig hield en *Frankrijk* uit het oog verloor, verzoende zich LODEWIJK XI met de voornaamste misnoegde Grooten en werd eindelijk meester in zijn rijk. Slechts de Hertog van *Bretagne* bleef aan KAREL getrouw, met wien hij het oude verbond hernieuwde, toen de Koning den ban en achterban der omliggende gewesten opriep en *Bretagne*
1470 met eenen vijandelijken inval bedreigde. De onlusten in *Engeland*, wier afloop hij eerst wilde afwachten, schorsten de uitvoering van dat plan (4). Reeds in het vorige jaar had EDUARD IV den veelvermogenden Graaf van *Warwick*, aan wien hij den troon verschuldigd was, door het aangaan van een ongelijk huwelijk met eene Engelsche weduwe, terwijl de Graaf voor hem en op zijn bevel in *Frankrijk* eene andere echtverbindtenis zoo goed als gesloten had, geweldig verbitterd. WARWICK besloot zijn Koning te onttroonen en wist diens broeder, den Hertog van *Clarence*, voor zich te winnen. Spoedig barstten de vijandelijkheden uit, die eindelijk ten nadeele der opstandelingen, welke door LODEWIJK XI gesteund werden, uitliepen. WARWICK nam met den Hertog van *Clarence* de vlugt en meende in de stad *Calais*, wier opperbe-

(1) DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VII. p. 227, 228.

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 24.

(3) *Pièces de* COMINES, T. III. p. 358.

(4) DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VII. p. 229—252.

velhebber hij was, eene schuilplaats te vinden. Doch zijn onderbevelhebber, JOHN WENLOCH, weigerde hem, op aandrang des volks, den toegang, waardoor hij genoodzaakt was weder zee te kiezen. De Hertog van *Bourgondië* was over het gedrag van WENLOCH ten hoogste voldaan, bood hem ter belooning een jaargeld van duizend kroonen aan en vermaande hem in zijne trouw jegens den Koning van *Engeland* te volharden. Tevens zond hij schepen uit, om op den Graaf van *Warwick* te kruisen, die hierdoor getergd, verscheidene Hollandsche, Zeeuwsche en Vlaamsche koopvaarders wegnam en met een aanzienlijken buit de haven van *Honfleur* binnenliep. 1433—1482

KAREL, ten uiterste verbolgen over de gunst en bescherming, welke WARWICK en CLARENCE in *Frankrijk* genoten, beklaagde zich daarover in vrij scherpe bewoordingen zoo wel bij LODEWIJK XI, als bij het Parlement. Aan den Aartsbisschop van *Narbonne* en LODEWIJK, bastaard van *Bourbon*, Admiraal van *Frankrijk*, leden van 's Konings raad, schreef hij op dreigenden toon: » Aartsbisschop, en gij Admiraal! de schepen, welke gij zegt, dat door den Koning tegen de Engelschen in zee gezonden zijn, hebben de vloot mijner onderdanen, die huiswaarts keerde, aangetast; maar, bij *St. Joris*, zoo men hierin niet voorziet, zal ik er, met Gods hulp, zelf zonder uw verlof in voorzien en zonder uwe redenen af te wachten, want zij zijn te lang gerekt en te willekeurig." — Dit schrijven was vruchteloos. KAREL besloot derhalve tot het nemen van wederwraak. Hij gelastte, alle goederen en koopwaren van Fransche onderdanen in beslag te nemen, te verkoopen en uit de opbrengst daarvan, diegenen te vergoeden, welke door CLARENCE en WARWICK benadeeld waren. Tevens zond hij eene vloot van zes en dertig groote schepen met achtduizend krijgers bemand, in zee, hetzij om de rooverijen van WARWICK te beteugelen, hetzij hem den terugkeer naar *Engeland* te verhinderen, om Koning EDUARD te beoorlogen. HENDRIK *van Borselen*, Heer van *Veere*, voerde het opperbevel over deze ontzagwekkende zeemagt, en LODEWIJK *van Gruithuizen* over de krijgsbenden. Onderbevelhebbers waren DIRK *van Poelgeest*, JAN *van Boshuizen*, en FLORIS, de natuurlijke zoon van FRANK *van Borselen.* Ook bevonden zich verscheidene Hollandsche en Zeeuwsche Edelen op de vloot, welke uit *Arnemuiden* in zee stak. WARWICK week naar den mond der *Seine*, doch werd door VAN BORSELEN naar de kust van *Normandië* gejaagd, waar de beide vloten ontscheepten en hij in een hevig gevecht te land te kort schoot. Bij den aftogt, werden vele zijner schepen in brand gestoken en tien der grootste in *Zeeland* opgebragt (1). 29 v. Bloeimaand. 1470 25 v. Zomermaand.

(1) *Additions aux Chroniques de* MONSTRELET, p. 34. DE COMINES, Liv. III. Ch. 4. p. 156. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 31. V. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 492. REIGERSBERGH, *Chron. v. Zeel.* D. II. bl. 253, 254. HUME, *Hist. of England*, Ch. XXII. p. 246, 247.

1433— 1482 Om WARWICK eene landing in *Engeland* te beletten, hield Hertog KAREL de havens aan het *Kanaal* ingesloten, en zijne vloot ontscheepte dikwerf op de kusten van *Normandië*, waar zij vele verwoestingen aanrigtte. Al zijne voorzorgen echter waren vruchteloos. Een geweldige storm verstrooide zijne schepen, van welke eenigen *Schotland*, de overige *Holland* of *Zeeland* binnenliepen. De Graaf van *Warwick* stak nu in zee onder het geleide van den Admiraal van *Frankrijk* en landde, na een gevecht met de Hollandsche en Zeeuwsche zoutschepen, die huiswaarts keerden, gelukkig in de haven van *Darmouth*. Weldra zag hij zich aan het hoofd van zestig duizend gewapenden. EDUARD, door zijn volk gehaat en verlaten, vlugtte in aller ijl met drie schepen naar *Holland* (1). Onderweg maakten eenige Oostzeesche zeeroovers jagt op deze kleine vloot, die te naauwernood op de reede van *Texel* ten anker kwam (2). Doch ook de zeeroovers lieten niet ver van daar het anker vallen, met oogmerk haar bij den eersten vloed aan boord te klampen. Men ver-

---

DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VII. p. 252—262. Het verhaal van DE BARANTE betrekkelijk den togt tegen WARWICK, verschilt aanmerkelijk van dat in de *Oude Holl. Div. Kron.*, en bij de schrijvers door WAGENAAR, D. IV. bl. 112, aangehaald, hetwelk wij gevolgd hebben. » Une flotte puissante" zegt DE BARANTE, p. 261, » commandée par le sire *de Vere*, et portant des troupes sous les ordres du sire de la *Gruythuyse*, gouverneur de *Hollande*, était venue à l'embouchure de la *Seine*; les vaisseaux anglais du roi EDOUARD se joignirent à la marine de *Bourgogne*, ainsi que des vaisseaux de *Bretagne*. Le roi (de *France*) donna ordre que toute satisfaction fût sur le champ accordée à l'amiral de *Hollande*, et qu'on lui rendît tous les vaisseaux pris par WARWICK qu'il pourrait reconnaître. Comme on venait de les brûler pour la plupart, la réparation commandée par le roi était assez vaine. Toutefois le sire de la *Vere* se montra satisfait. Il répéta souvent qu'il faisait la guerre au comte de *Warwick* et non pas au roi; mais l'amiral de *France* déclara qu'il s'opposerait à ce que les gens et les vaisseaux du comte fussent attaqués dans ses ports ou dans les terres du royaume. Une compagnie de cinq cents hommes d'armes se mit en mesure de s'opposer à tout debarquement. Ainsi les Bourguignons ne purent attaquer les partisans de WARWICK." Welke bronnen DE BARANTE gevolgd heeft is ons onbekend.

(1) WAGENAAR, D. IV. bl. 113 zegt, dat vier of vijfhonderd man den Koning verzelden. DE BARANTE, T. VII. p. 274, brengt dit getal tot op achthonderd. BILDERDIJK, D. IV. bl. 196, spreekt van vierhonderd Edellieden. De *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 32 noemt bepaald 's Konings gevolg op driehonderd man. DE COMINES, Liv. III. Ch. 5, wil, dat slechts zeven of acht lieden den vlugtenden Vorst verzelden.

(2) DE COMINES, Liv. III. Ch. 5, noemt *Alkmaar* de landingsplaats van EDUARD. De meeste geschiedschrijvers noemen *Texel*. Zie het *Goudsch Kron.*, bl. 140. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 32, REIGERSBERGH, *Chron. v. Zeel.* D. II. bl. 255. Verg. V. WIJN op WAGENAAR. St. IV. bl. 39.

haalt, dat de Heer *van Gruithuizen* zich in de omstreek ophield en op het berigt van het gevaar waarin EDUARD verkeerde, den Oosterlingen niet te vergeefs onmiddellijk bevel zond, zich van alle vijandelijkheden te onthouden. Hij zelf ging terstond den Vorst begroeten, bewees hem de grootste achting en voerde op eigen kosten, hem en zijn gevolg naar *den Haag*, waar zij van al het noodige voorzien werden. Ondertusschen had HENDRIK VI, door hulp van den Graaf van *Warwick*, den Tower met den troon van *Engeland* verwisseld (1). 1433—1482

De ommezwaai van zaken in *Engeland* en de komst van Koning EDUARD in *Holland*, baarden Hertog KAREL geene geringe verlegenheid. Niet alleen was HENDRIK VI mede zijn bloedverwant, maar de verbindtenis van dien Vorst met LODEWIJK XI, moest hem ook de vereenigde magt van *Frankrijk* en *Engeland* op den hals halen. Om dit te voorkomen, onderhield hij den vrede met *Engeland*, verklarende, dat de voorgevallene staatsomwenteling geen invloed zou hebben op het verbond, vroeger met den Koning, onbepaald wien, en het rijk van *Engeland* gesloten, en dat hij dengenen voor Koning hield, wien de onderdanen daarvoor erkenden. EDUARD behandelde hij slechts als zijn gast en legde hem maandelijks vijfhonderd gouden kroonen toe (2). Hij weigerde zijnen schoonbroeder te zien, wien hij het jaar te voren bij het ontvangen van de ridderorde van den Kouseband, broederschap gezworen had (3). Toen men echter vernam, dat LODEWIJK XI *Picardië* met eenen inval bedreigde, en de vriendschapsband tusschen dien Vorst en den Graaf van *Warwick*, wiens benden in de *Nederlanden* stroopten, enger was gestrengeld, gaf de Hertog meer gehoor aan de vertoogen van EDUARD, welke steeds bij hem om onderstand tegen WARWICK had aangehouden. Zij hielden eene bijeenkomst in de stad *Saint Pol;* en op des Konings verzekering, dat hij in *Engeland* eene menigte aanhangers telde en de Hertog daarenboven niets goeds van HENDRIK of van den Graaf van *Warwick* wachten konde, besloot KAREL eindelijk hem, doch zoo geheim mogelijk, op den troon te helpen herstellen. Terstond werden te *Veere* in *Zeeland* voor 's Hertogs kosten in stilte drie of vier groote schepen uitgerust en veertien Oostzeesche bodems gehuurd. Vijftigduizend gulden werden daarenboven EDUARD 10 v.
ter hand gesteld, die nu met deze welbemande vloot spoedig onder zeil ging; en KAREL, Lentemaand
alsof alles buiten zijn weten geschied ware, verbood op straffe des doods elk, hetzij 1471

(1) DE COMINES, Liv. III. Ch. V, VI. *Additions aux Chroniques* de MONSTRELET, p. 35. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 32. REIGERSBERGH, *Chron. v. Zeel.* D. II. bl. 254, 255. HUME, *Hist. of Engl.* Ch. XXXII. p. 248. DE BARANTE, *Hist. des Ducs de Bourg.* T VII. p. 261—275.

(2) DE COMINES, Liv. III. ch. VI.

(3) RYMER, *Acta Publ. Angl.* T. V. P. II. p. 173.

1433—1482 regtstreeks of van terzijde EDUARD *de la Marche*, die zich Koning van *Engeland* noemde, eenige hulp te verleenen (1).

De Hertog van *Bourgondië* was in denzelfden tijd met een leger naar *Amiens* getrokken. LODEWIJK had zich van die stad, van *St. Quentin* en andere plaatsen door verraad meester gemaakt en van eene talrijke bezetting voorzien. KAREL moest zich bij het insluiten der welversterkte stad bepalen, terwijl de Koning steeds elken veldslag

4 v. Grasm. 1471 voorzigtig ontweek. Het omliggende land leverde een tooneel op van ellende en verwoesting, maar niets beslissends was uitgerigt, toen er eene wapenschorsing voor drie maanden gesloten, en na vele onderhandelingen door de wederzijdsche afgezanten

3 v. Wijnmaand. een verdrag getroffen werd, waarbij men de overeenkomsten van *Atrecht*, *Conflans* en *Peronne* weder bekrachtigde (2).

Ondertusschen had EDUARD IV in twee bloedige veldslagen bij *Barnet* en *Tewksbury*, de kroon van *Engeland* heroverd; WARWICK was gesneuveld en HENDRIK VI in den *Tower* vermoord (3). Tot belooning der diensten hem bewezen, verhief hij den Stadhouder van *Holland*, LODEWIJK *van Gruithuizen*, tot Graaf van *Winchester*, en HENDRIK *van Borselen*, Heer van *Veere*, tot zijn Raad en Kamerheer. De stad *Veere* zelve werden eenige handelsvoorregten verleend (4). Maar deze gunsten aan bijzondere lieden en plaatsen geschonken, konden niet opwegen tegen de nadeelen, welke den Nederlandschen handel waren toegebragt (5). *Holland* en *Zeeland* moesten daarenboven een aanzienlijk gedeelte der oorlogskosten dragen. Het verhoogen der oude en het invoeren van nieuwe belastingen, welk hieruit voortvloeide, gaf veel misnoegen en in sommige steden aanleiding tot oproer. In *Hoorn* kon de volksbeweging niet dan met geweld gestild worden en had voor de stad zelve de nadeeligste gevolgen (6).

---

(1) DE COMINES, Liv. III. ch. VI. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgund.*, Lib. V. p. 132, verhaalt, dat de Hertog aan EDUARD tweemaal honderd duizend Rijders schonk en deze gift door de Staten van *Braband*, *Vlaanderen*, *Holland* en *Zeeland* aanmerkelijk vermeerderd werd. In spijt van BILDERDIJK, D. IV. bl. 196, komt ons dit geheel onwaarschijnlijk voor.

(2) DE COMINES, Liv. III. ch. 2, 3, 8, 9. *Preuves*, T. IV. p. 364.

(3) DE COMINES, Liv. III. ch. 7. HUME, *Hist. of Engl.* Ch. XXII. p. 249. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VIII. p. 37—42.

(4) WAGENAAR, D. IV. bl. 117.

(5) DE BARANTE, *Hist. de Ducs de Bourg.* T. VIII. p. 10, 11.

(6) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 33. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 85—93. BILDERDIJKS voorstelling van deze gebeurtenis, D. IV. bl. 198, 199, steunt op geene bewijzen; zij is uit de lucht gegrepen. Verg. WAGENAAR, D. IV. bl. 120—123.

De naauwelijks geschorste krijg met *Frankrijk* was inmiddels op nieuw uitgebarsten, dewijl LODEWIJK XI geweigerd had het laatst gesloten verdrag te bekrachtigen. De Fransche oorlogschepen kruisten langs de Hollandsche kusten tot op de hoogte van *Katwijk* en *Noordwijk*, en bragten der zeevaart en haringvisscherij groote schade toe. Spoedig werden dan ook door *Holland* en *Zeeland* eenige schepen onder bevel van PAULUS *van Borselen*, natuurlijken zoon van den Heer van *Veere*, tegen hen in zee gezonden. Zij ontmoetten de Fransche vloot onder *Schotland* en noodzaakten haar naar de havens van *Frankrijk* terug te keeren (1). Hertog KAREL was om denzelfden tijd met een magtig leger in dat rijk gedrongen, zwerende alles te vuur en te zwaard te zullen verwoesten. De stad *Nesle* gaf zich na een kort beleg bij verdrag aan hem over. Ongelukkig werd de overeenkomst door eenige boogschutters, welke twee Bourgondiërs doodden, geschonden. De belegeraars stormden nu woedend in de stad en rigtten er een allervreesselijkst bloedbad aan. De bevelhebber werd aan de galg gehangen; den boogschutters kapte men de hand af; mannen, vrouwen, kinderen allen werden zonder genade vermoord en de huizen in brand gestoken. Zelfs de kerk, waar eenige ongelukkigen eene schuilplaats tegen de woede der Bourgondiërs zochten, bleef niet gespaard; allen die er gevlugt waren vielen onder het zwaard. » Zie daar de vruchten van den boom des oorlogs," riep de Hertog toornig uit; en toen hij te paard de kerk binnentrad, welke met lijken, die in hun bloed baadden, bedekt was, maakte hij het teeken van het kruis zeggende: » Ik heb goede slagters bij mij; welk een schoon gezigt." Sinds dien dag ontving hij den naam van: » KAREL *den Verschrikkelijke* (terrible)." Van *Nesle* kwam hij te *Roye* en maakte zich bij verdrag van die plaats meester. Van hier rukte hij als een Engel des verderfs naar *Normandië*, stootte het hoofd voor *Beauvais*, doch bemagtigde eenige andere plaatsen en legde al de dorpen en kasteelen van het rijke land van *Caux* in de asch. Verdelgende en verwoestende keerde hij naar *Picardië* en *Artois* terug, alwaar de Connetable van *Frankrijk* even schrikkelijk woedde als hij zelf in *Normandië* gedaan had. De verzoening van LODEWIJK XI met den Hertog van *Bretagne* stelde eindelijk perken aan zoo vele gruwelen en ellende. KAREL, van zijn bondgenoot beroofd, was handelbaarder geworden (2). Hij sloot met den Koning een bestand, hetwelk ongeveer vijftien maanden duren zoude (3). Dit verdrag werd naderhand verlengd, doch baande geenszins den weg tot eenen bestendigen vrede (4).

1433—1482

1472

14 v. Louwmaand 1473

(1) REIGERSBERGH, *Chron. v. Zeel.* D. II. bl. 260, 261.

(2) DE COMINES, Liv. III. Ch. 9, 10, 11. *Additions aux Chroniques de* MONSTRELET, p. 41. DE ROYA, *Annal. Belg.* p. 101. MEIJERUS, *Annal. Flandr.* Lib. XVII. p. 355 *verso*. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VIII. p. 65—90.

(3) RIJMER, *Acta Publ. Anglic.* T. V. P. III. p. 19—22.

(4) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgundic.* Lib. V. p. 133.

1433—1482 Na het sluiten des bestands begaf zich de Hertog naar *Zierikzee*, waar in het voorgaande jaar een oproer, even als te *Hoorn*, om het invoeren van nieuwe belastingen, doch veel heviger ontstaan was. De Baljuw van *Schouwen* nevens zekeren priester werden door het woedende gemeen op het stadhuis vermoord, en de lijken uit een venster op straat geworpen. Schout en Burgemeesteren smeekten de woeste menigte om lijfsgenade, die men hun ten laatste verleende, waarop straks eene nieuwe regering uit de gilden werd zamengesteld. Om deze ongeregeldheden te beteugelen, zond de Hertog zijnen natuurlijken broeder ANTHONIE *van Bourgondië*, die ondersteund door den Heer van *Veere*, eenige raddraaijers liet onthalzen, waarop de andere de vlugt kozen. Het berigt van de komst des Hertogs zelven vervulde elk met angst en schrik, dewijl zich het gerucht verspreidde, dat hij al de inwoners des doods schuldig hield
30 v. Louwmaand 1473 en de stad tot een puinhoop wilde gemaakt hebben. De gevreesde dag verscheen, Geestelijken en Wereldlijken trokken in de ootmoedigste houding den verbolgen Vorst te gemoet en baden hem om vergiffenis. Hij schonk hun het leven, doch der stad werd eene boete van dertigduizend gulden opgelegd, en eene bezetting onder bevel eens vreemdelings toegevoegd (1). Reeds den volgenden dag stak de Hertog over naar *Holland.* Verzeld door REINOUD *van Brederode*, welke thans in zijne bijzondere gunst deelde, bezocht hij de aanzienlijkste steden en kwam het laatst te *Dordrecht* (2). In die stad had zijne inhuldiging in veertienhonderd acht en zestig door invloed der Hoekschgezinden, naar het schijnt, geen voortgang gehad, ofschoon zij met meerderheid van stemmen was doorgedreven. Nu echter werd KAREL plegtstatig
17 v. Sprokkelm. ingehaald, en hem door de stedelijke Regenten, de Dekens der gemeene neringen, en alle manspersonen boven de vijftien jaren den eed van trouw gezworen (3).

De hoofdbeweegreden van 's Hertogs togt naar zijne Noordelijke staten was de bezitneming van *Gelre.* Wat daartoe aanleiding gaf, zal in het verhaal der Geldersche gebeurtenissen uitvoerig ontwikkeld worden. Hier zij alleen aangestipt, dat KAREL, krachtens eene overeenkomst met Hertog ARNOUD van *Gelre*, na den dood van dien Vorst, onlangs voorgevallen, zich in het bezit van dat hertogdom en het daarmede vereenigde graafschap *Zutphen* stelde, en nog vóór het einde des jaars, tot Heer gehuldigd werd. Kort daarna werd hij te *Trier* door Keizer FREDERIK III met beide

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 42. MEIJERUS, *Annal. Flandr.* Lib. XVII. p. 356. AEGIDII DE ROYA *Annal. Belg.* p. 101. REYGERSBERGH, *Chron. v. Zeel.* D. II. bl. 266—268. BOXHORN aldaar, bl. 273.

(2) REYGERSBERGH, *Chron. v. Zeel.* D. II. bl. 268.

(3) WAGENAAR, D. IV. bl. 127—129.

leenen verleid (1). Doch het was deze leenverheffing niet alleen, welke KAREL der- 1433—1482
waarts lokte. Reeds sinds jaren haakte hij naar den titel van *Koning*, welke beter 4 v.
dan die van Hertog met de uitgestrektheid zijner staten en de grootheid zijner magt Slagtmaand
overeenkwam. Hij had daarover veelvuldig met den Keizer onderhandeld, welke van 1473
zijnen kant MARIA *van Bourgondië*, 's Hertogs rijke erfdochter, voor zijn zoon den Aartshertog MAXIMILIAAN ten huwelijk wenschte. KAREL leende hieraan gehoor, mits FREDERIK III de Bourgondische staten onder den alouden naam van: *Bourgondië*, tot een koningrijk verhief, de vier bisdommen *Utrecht*, *Luik*, *Kamerijk* en *Doornik*, alle leenen van het Rijk, daaraan hechtte en hem tot Stedehouder des Duitschen Rijks verklaarde (2). Deze hooge eischen, welke de Keizer, zonder de belangen van *Duitschland* te kwetsen, alle niet voldoen konde, meer dan de inblazingen van LODEWIJK XI, of der wangunst, welke men wil, dat de grootsche pracht en praal des Hertogs in FREDERIK III opwekten, waren de oorzaak, dat die Vorst den avond vóór den dag tot de krooning bepaald, *Trier* in stilte en zonder den Hertog vaarwel te zeggen verliet (3).

Men verwondert zich, dat KAREL, woedende over deze hoonende teleurstelling, zich niet zelven de koninklijke kroon op het hoofd zette (4). Welligt wilde hij den Keizer en de Rijksvorsten daardoor niet trotseren, wier ongenegenheid hij reeds genoeg door het uitvoeren zijner heerschzuchtige ontwerpen zou opwekken. Om zijne uitgebreide staten aaneen te hechten, vormde hij het stoute plan, zich van al de sterke plaatsen aan den linker Rijnoever meester te maken, van *Nijmegen* tot *Ferette* toe, een graafschap in den *Elzas* niet ver boven *Bazel*, hetwelk hij voor eene aanzienlijke som in veertienhonderd acht en zestig van Hertog SIGISMUND *van Oostenrijk* gepand had (5). Over dat gewest had hij zekeren PIETER HAGENBACH tot landvoogd aangesteld, welke door geweldenarij, schraapzucht, wreedheid en verregaande zedeloosheid, eindelijk niet alleen de lang getergde bevolking, maar ook Hertog SIGISMUND en de Zwitsersche bondgenooten, wier regten hij even weinig eerbiedigde,

---

(1) OLIVIER DE LA MARCHE, Liv. II. p. 587. DE COMINES, Liv. IV. Ch. 1. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 35, 44—51. MEIJERUS, *Annal. Flandr.* Lib. XVII. p. 357. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgundic.* Lib. V. c. 7. p. 134. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 504—553.

(2) DE COMINES, Liv. III. Ch. 8. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgund.* Lib. V. c. 8. p. 136. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 51, 52, 53. MEIJERUS, *Annal. Flandr.* Lib. XVII. p. 358 *verso.* DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VIII. p. 95—105.

(3) MARCHAND, *Notes sur* DE BARANTE, T. VIII. p. 105 (3).

(4) MARCHAND in l. c. p. 106.

(5) DE COMINES, Liv. IV. Ch. 1, 2. MEIJERUS, *Annal. Flandr.* Lib. XVII. p. 343 *verso.*

1433—1482 tegen zich in de wapenen bragt. Hij werd gevangen, onthalsd, en de Bourgondische krijgsmagt uit het land gejaagd (1).

4 v. Bloeim. 1474 Op dit berigt ontstak KAREL in de hevigste en zinnelooste woede. De onverwachte vereeniging der Zwitsers met hunne oude vijanden de Oostenrijkers, schokte hem noch verhinderde het doorzetten van zijn plan, om meester van de Rijnlanden te worden en den dood van zijnen gunsteling HAGENBACH te wreken. Terstond maakte hij zich gereed, om in den *Elzas* te rukken. Ten einde aan de zijde van *Frankrijk* gedekt te zijn, 25—27 v. Hooimaand. verlengde hij het bestand met LODEWIJK XI, doch sloot niet te min insgelijks een verbond met den Koning van *Engeland* tegen dien Vorst. EDUARD zou in *Frankrijk* vallen, waar hem de Hertog, na het eindigen van den Duitschen krijg, krachtdadig moest ondersteunen (2). Hierop toog KAREL aan het hoofd van een uitgelezen heir in het gebied des Aartsbisschops van *Keulen*, RUDOLF *van Beijeren*, en sloeg met achttienduizend man het beleg voor de stad *Nuis*, welke door HERMAN *van Hessen*, den nieuw gekozen Keulschen Kerkvoogd tegen wien hij zich verklaard had, verdedigd werd. Na vele vergeefsche pogingen, om de plaats met geweld te bemagtigen, en na het verlies van eene menigte volks, besloot KAREL zich slechts tot eene geheele insluiting te bepalen en de bezetting door honger tot overgave te dwingen (3). Ondertusschen werd de *Opper-Elzas* door zijne benden deerlijk verwoest. 26 v. Wijnmaand. De Zwitsers, hierdoor in beweging gebragt, sloten een verbond met den Koning van *Frankrijk* en verklaarden den Hertog openlijk den oorlog. In een bloedig gevecht 13 v. Slagtm. bij *Hericourt* werden de Bourgondiërs geslagen, hetgeen het verlies der vesting van dien naam ten gevolge had, welke de Oostenrijkers bezetten en waaruit zij den geheelen winter het omliggende land door strooptogten verontrustten (4). Maar dit kon den Hertog van *Nuis* niet aftrekken, op welks verovering hij nu eenmaal uitsluitend zijne aandacht gevestigd had, en waartoe hij uit zijne staten nieuwen onderstand in geld en volk vorderde. Al zijne Edelen en leenmannen moesten met éénen of meer hun-
1475 ner dienstmannen te zijner beschikking opkomen, ten ware zij eene bepaalde som

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 56. MEIJERUS, *Annal. Flandr.* Lib. XVII. p. 360 *verso.* PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burg.* Lib. V. c. 10. Verg. het uitvoerig verhaal bij DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VIII. p. 128—162.

(2) RIJMER, *Acta Publ. Angl.* T. V. P. III. p. 40—44.

(3) DE COMINES, Liv. IV. Ch. 1, 2. *Additions aux Chroniques de* MONSTRELET, p. 47. *Magn. Chron Belg.* p. 449—456. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgundic.* Lib. V. c. 10. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 57—64. *Goudsch Kron.* bl. 143, en de *Kronijk van Keulen*, aldaar aangehaald door SCRIVERIUS bl. 147. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VIII. p. 163—182.

(4) DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VIII. p. 182—190.

gelds voldeden. Een groot getal poorters uit de Hollandsche en Zeeuwsche steden trokken voor *Nuis* onder hunne bijzondere banieren en verschillende, dikwerf geschakeerde kleedij, waardoor de belegerden hen spotsgewijze een heir bonte kraaijen noemden (1). Bovendien werden drukkende buitengewone beden gevorderd. *Gelre* moest daarin dertienduizend achthonderd drie en tachtig, en *Holland* veertienduizend driehonderd, doch *Zeeland*, welks zeedijken veel geleden hadden, slechts tweeduizend zeshonderd vijf en tachtig pond Tournois opbrengen (2). Den Geestelijken van welken rang of staat in *Holland*, *Zeeland* en *West-Friesland* werd bevolen, schriftelijk de goederen en renten op te geven, welke zij sinds zestig jaren bezaten, om hen naar gelang hunner inkomsten, te schatten. Op eene talrijke bijeenkomst in een klooster buiten *Leiden*, besloten zij eenparig geene schatting op te brengen. Te vergeefs was het dringen en dreigen der hertogelijke ambtenaren; de geestelijkheid beriep zich op het hoog geregtshof te *Mechelen*, onlangs door Hertog KAREL ingesteld; en daar dit niet baatte op den Paus, hetgeen voor weêrspannigheid gehouden en als eene misdaad beschouwd werd, waardoor zij lijf en goed verbeurd had. Ondertusschen was door de Zeeuwsche Geestelijken de ongewone schatting toegestaan, welke JAN *van Boschhuizen*, 's Hertogs Kamerheer, het volgende jaar met geweld in *Holland* doorzette. Hij liet hier en ginds de geestelijke goederen ter verkoop aanslaan, en het zilverwerk uit de kerken wegnemen. De Geestelijken, welken het gelukte uitstel van betaling te erlangen en dit tot den dood des Hertogs te rekken, behielden hunne goederen, dewijl toen het heffen der schatting achter bleef (3).

1433—1482

5 v. Sprokkelm. 1475

In weerwil van het ongunstige jaargetijde en het aanrukken van Keizer FREDERIK III met zestigduizend gewapenden, werd de belegering van *Nuis* krachtig voortgezet. De Keizer ondernam echter niets beslissends tot ontzet der noodlijdende stad, en wachtte tusschen *Coblentz* en *Keulen* de twintigduizend man af, welke de Koning van *Frankrijk* hem beloofd had. Doch LODEWIJK, tevreden dat hij *Duitschland* tegen den Hertog in de wapenen had gebragt, dacht niet aan zijne belofte en trachtte zelfs met KAREL het bestand, dat ten einde spoedde, te verlengen. Dit voorstel werd met trotschheid van de hand gewezen. Op raad des verbolgen Konings viel nu de Hertog van *Lotharingen* in *Luxemburg*, en gordden de Zwitsers op nieuw het zwaard aan tegen den Hertog van *Bourgondië*. Tevens gelukte het LODEWIJK, den Kei-

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 64. REIGERSBERGH en BOXHORN, *Chron. v. Zeel.* D. II bl. 261—266, 277, 278.

(2) BOXHORN op REIGERSBERGH, *Chron. v. Zeel.* D. II. bl. 279, 280.

(3) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 85, 86, 87, 90, 92; door GOUTHOEVEN, *Chron v. Holl.* bl. 499—502 en BOXHORN, *Nederl. Hist.* bl. 293—309, gevolgd.

1433— zer, die zich nog steeds te *Andernach* ophield, te bewegen met zijn leger, dat
1482 tot honderdduizend man was opgeklommen, voor *Nuis* te rukken. Hij zelf verklaarde den Hertog openlijk den oorlog en bemagtigde aanstonds *Roye*, *Corbeil*, *Montdidier* en andere plaatsen in *Picardië*. Middelerwijl maakte de Koning van *Engeland* zich vaardig met eene legermagt in *Frankrijk* te komen, en drong ernstig bij den Hertog aan, om zich, overeenkomstig hun verbond, met hem te vereenigen en het even ongelukkig als nutteloos beleg voor *Nuis* op te breken. Maar KAREL bleef onverwrikt bij zijn opzet; het scheen alsof hij het verstand verloren had. Zijn doel, de Engelschen in *Frankrijk* te brengen, was op het punt van bereikt te worden; de Hertog van *Bretagne* zou zich te zijner gunste verklaren; alles was gereed; hij naderde het zoo vurig gewenschte oogenblik, om zich op LODEWIJK XI te wreken, en — hij verloor zijn tijd, zijn leger en geld voor eene ellendige stad, welke hij niet eens konde bedwingen. Inmiddels werden *Bourgondië* en de aangrenzende gewesten door het vuur en zwaard der vijanden vreesselijk geteisterd. Zulk een staat van zaken konde evenwel niet voortduren, en de Hertog, in weerwil van zijn trots, moest besluiten in onderhandeling te treden. Vooraf wilde hij echter nog eene laatste poging
24 v. beproeven. Geweldig tastte hij voor *Nuis* het keizerlijke leger aan, en zegevierde in
Bloeim. den ongelijken strijd aan welken de nacht een einde maakte. De Keizer, ondanks zich
1475 zelven in dezen krijg gewikkeld, was thans meer dan ooit tot vrede geneigd; en de Hertog van zijne zijde verlangde nu evenzeer te vertrekken, als hij te voren hardnekkig was geweest, om te blijven. Er werd dan weldra door tusschenkomst van den pauselijken gezant en tot spijt der overige Duitsche Vorsten, een bestand voor negen maanden gesloten. De Hertog trok van de stad *Nuis* op, welke hij ten koste van zoo
27 v. veel volk en schatten, elf maanden belegerd had en die binnen veertien dagen door
Zomer- gebrek aan mondbehoeften genoodzaakt geweest zou zijn, zich over te geven (1).
maand.

De Koning van *Frankrijk* noch de overige zamenverbondenen tegen den Hertog waren in dit verdrag begrepen. De Fransche kapers zetten derhalve hunne strooptogten langs de Vlaamsche en Hollandsche kusten voort en bragten den handel der Hollanders en Zeeuwen veel nadeel toe. Zij namen de arme visschers gevangen, die niet dan tegen groot losgeld geslaakt werden. Door een klock bestaan vermeesterden de visschers van *Goeree* een dezer kapers met vijftig roovers bemand, van welke zij de rijkste op losgeld stelden, de overige berooid wegzonden, en den aanzienlijken buit onder el-

(1) DE COMINES, Liv. IV. Ch. 3, 4. *Preuves* sur DE COMINES, T. IV. p. 442, 458. *Additions aux Chron. de* MONSTRELET, p. 47—52. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgundic.* Lib. V. c. 10. p. 138—140. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 80. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VIII. p. 196—223.

kander verdeelden. Ter beveiliging van hunnen handel en vaart naar het Westen, 1433—1482
rustten *Amsterdam*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Monnikendam* en *Edam*, op gemeene kosten, vier groote oorlogschepen uit en wapenden meer dan vijftig koopvaardijschepen ten krijg. Deze vloot werd onder het opperbevel van KLAAS ROELANTSZOON gesteld, en in *Texel* door de gemagtigden der steden in oogenschouw genomen. Op de uitreize waagden het de Franschen niet haar te bestoken, dewijl zij zich digt bijeen wist te houden; maar op de tehuis reize dit verwaarloozende, werd zij op de hoogte van *Klaasduinen* door den vijand aangetast en bijna geheel genomen. Groot was de schade, welke de Hollandsche koopsteden hierdoor leden. *Amsterdam* verloor een groot aantal schepen en van *Hoorn* bleven er wel dertig, welker waarde op acht en veertig duizend Rijnsche guldens berekend werd. Er liepen in hetzelfde jaar nog twee kapers het *Marsdiep* in en schuimden langs de *Zuiderzee*, doch keerden eerlang onverrigter zake terug (1).

Middelerwijl was de Koning van *Engeland* te *Calais* aangekomen. Hij vond hier 5 v. Hooim. 1475
tot zijne verbazing noch den Hertog van *Bourgondië*, noch hulpbenden, noch voorraad voor zijn eigen leger. KAREL, in stede van zijne verpligtingen in dit opzigt na te komen, rigtte zijne strijdkrachten tegen den Hertog RENÉ van *Lotharingen* en liet den Engelschen Vorst aan zijn lot over. EDUARD, met reden verbitterd, sloot vrede met den Koning van *Frankrijk* en trok verbolgen op den Hertog naar zijne staten terug. KAREL trad nu ook in een bestand met *Frankrijk* voor den tijd van 13 v. Herfstmaand.
negen jaren, ten einde zijn plan met *Lotharingen* te voltooijen. Het geluk bekroonde zijne wenschen. Tegen het najaar valt hij in dat gewest en noodzaakt weldra Hertog RENÉ naar *Frankrijk* te vlugten. *Nancy* alleen biedt tegenstand, doch moet zich na eene belegering van vijf weken aan hem overgeven, en nu is er geen wil 29 v. Slagtm.
in *Lotharingen* dan de zijne. Door dezen voorspoed opgewonden, maakte hij zich in het begin des volgenden jaars gereed om de Zwitsers te tuchtigen, die niet alleen behulpzaam geweest waren, om hem *Ferette* afhandig te maken, maar steeds op het grondgebied van het graafschap *Bourgondië* de vijandelijkheden voortzetten en groote verwoestingen aanrigtten. Vruchteloos beproefden Koning LODEWIJK XI en de Markgraaf van *Baden* den Hertog van dit voornemen af te brengen; vruchteloos trachtten de Zwitsers zich met hem op de billijkste voorwaarden te verzoenen en te overtuigen, dat de verovering van hun land hem weinig voordeel zou aanbrengen. »Ons land is arm en onvruchtbaar" zeiden zij; »onze gevangenen kunnen geen groot losgeld betalen; er is veel meer goud en zilver aan uwe sporen en de breidels uwer paarden dan gij in geheel *Zwitserland* zult vinden." Maar KAREL, meer dan ooit zwanger van het denk-

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 79. WAGENAAR, *Beschr. v. Amsterd.* St. I. B. III. bl. 158—160.

1433— beeld, een groot Bourgondisch koningrijk te stichten dat zich als een zamenhangend
1482 geheel van de Noordelijkste grenzen van *Holland* tot aan de *Alpen* en *Italië* zou uitstrekken, sloeg alle voorstellen van vrede in den wind. Voor den nieuwen krijg werden nieuwe opbrengsten gevorderd, waaraan men in de *Nederlanden* niet dan schoorvoetend voldeed. »Het is voor de laatste maal," riep de Hertog toornig uit, »dat ik mijne onderdanen zal vragen in plaats van hun mijnen wil bekend te maken. Voortaan zal ik toonen, dat ik hun Heer en Meester ben. Ik heb regt hunne diensten te vorderen en opbrengsten te eischen. Indien zij die weigeren, heb ik magt genoeg, om de muitelingen te straffen." Nu stelde hij zich te *Nancy* aan het hoofd van zijn
22 v. Louwmaand. 1476 magtig leger en was weinig dagen later te *Besançon*. De Koning van *Frankrijk* moedigde ondertusschen de Zwitsers aan met belofte van geldelijken onderstand, terwijl hij tevens hunne Duitsche bondgenooten ernstig vermaande, hen krachtdadig te ondersteunen. Reeds had de Graaf van *Romont*, welke de voorhoede van het hertogelijk leger aanvoerde, eenige plaatsen bemagtigd, toen KAREL zelf het beleg
19 v. Sprokkelm. sloeg voor *Granson*, aan het meir van *Neufchatel*. De bezetting bestaande uit tweehonderd man, gaf zich op genade over, doch werd op het wreed bevel des Hertogs, deels opgehangen, deels in het meir verdronken. Om dezen moord aan hunne landslieden gepleegd te wreken, trokken de Zwitsers met twintigduizend man den vijand tegen, wien nu het krijgsgeluk voor altijd den nek toekeerde. In een hevig ge-
2 v. Lentemaand. vecht nabij *Vaux-Marcus*, werd hij ten eenenmale geslagen, op de vlugt gejaagd en zijne legerplaats geplunderd. Een onberekenbare schat aan kostbaarheden viel den Zwitsers in handen, want nimmer was de Hertog met zoo veel pracht en rijkdom ten strijd getogen als thans. Zijne tent, omringd door vierhonderd andere tenten van de Grooten zijns Hofs en de dienaren van zijn huis, prijkte van buiten met zijn wapenschild, versierd met paarlen en edelgesteenten. Van binnen was zij behangen met rood fluweel, geborduurd met gouden bladen en paarlen; men had er vensters ingebragt wier ruiten in gouden lijsten gevat waren. De zetel op welken de Hertog de gezanten ontving of plegtig gehoor verleende, was geheel van zuiver goud; zijne wapenrustingen, zwaarden, dolken, lansen met ivoor ingelegd en heerlijk bewerkt, de greep schitterende van robijnen, safiren en smaragden; zijn zegel dat twee mark gouds woog; zijn zakboekje in fluweel gebonden, welk zijn afbeeldsel en dat van Hertog FILIPS bevatte; zijne keten van het Guldenvlies met robijnen bezet; eindelijk eene menigte prachtig huisraad, juweelen en diamanten, een ongeloofelijke overvloed van goud- en zilver laken, Brabandsche kanten en tapijtwerken van *Arras*, daarenboven al de kostbaarheden zijner kapel geraakten in het bezit der eenvoudige bergbewoners, welke er de waarde niet van kenden. De gouden en vergulde vazen hielden zij voor koper, het zilver vaatwerk voor tin en verkochten het voor een weinig geld. Den hertogelijken hoed, omringd met eene kroon van kostbaar edelgesteente, zette een der overwinnaars

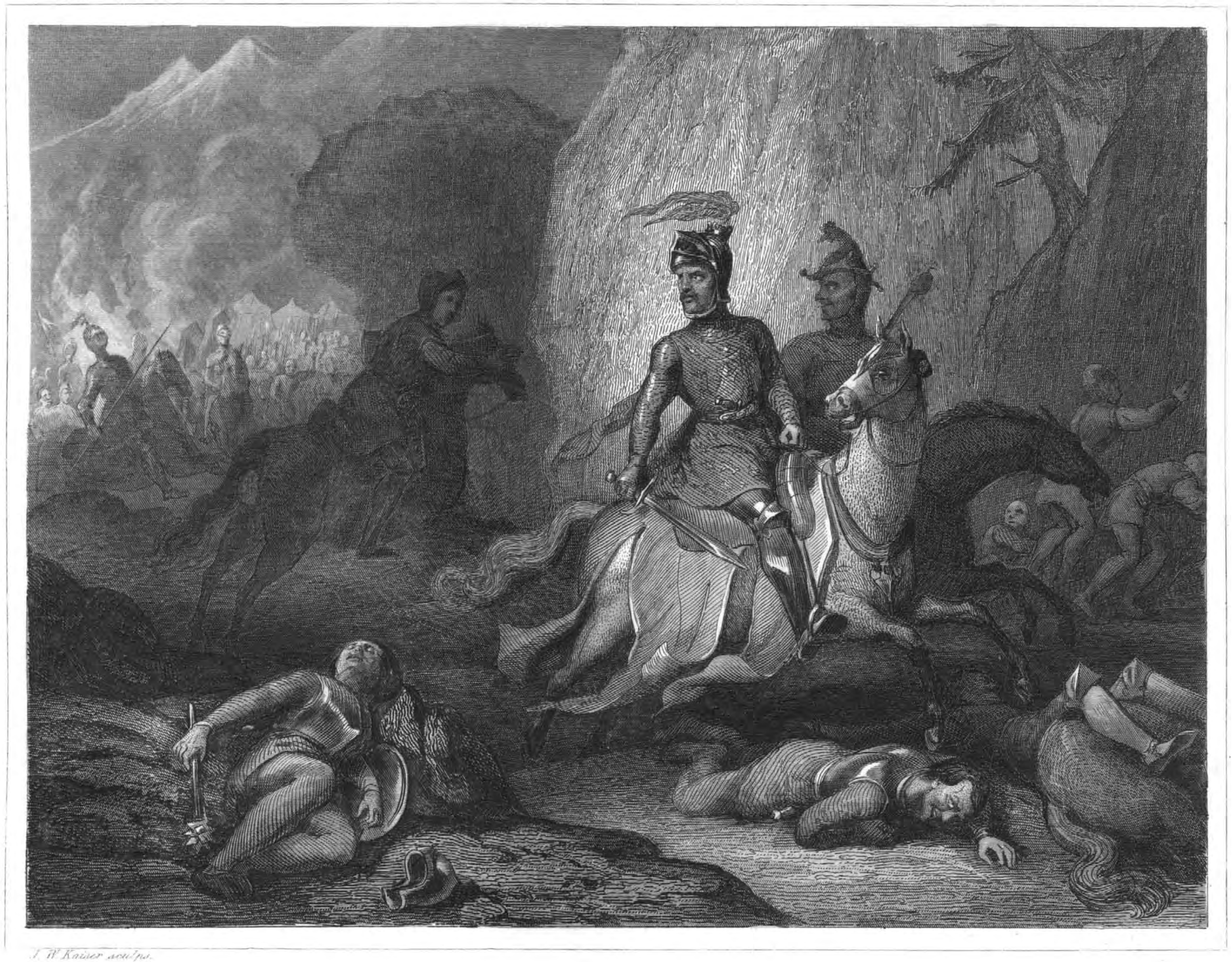

J. W. Kaiser sculps.

NEDERLAAG VAN KAREL DEN STOUTE BIJ GRANSON

schertsend op het hoofd en wierp hem vervolgens weg zeggende, dat hij voor zijn deel 1433—1482
liever een goed krijgsharnas begeerde. De groote diamant, dien de Hertog om den hals droeg en welks weergade welligt in de wereld niet te vinden is, werd op den weg gevonden en voor een kroon verkocht. Later kwam hij voor twintigduizend dukaten in het bezit van Paus JULIUS II, en versiert sinds dien tijd de driedubbele kroon. Behalve deze voorwerpen van pracht en luister, vonden de Zwitsers in de legerplaats der Bourgondiërs vierhonderd stukken geschut, eene groote menigte veelsoortige wapenen, vaandels, banieren, wagens en driehonderd tonnen buskruid benevens de kas des Hertogs, die zoo rijkelijk voorzien was, dat men elkander met hoeden het geld toedeelde (1).

De nederlaag bij *Granson* had den afval van verscheidene bondgenooten der Bourgondiërs ten gevolge. KAREL zelf was over zijn schandelijk verlies diep ter neergeslagen, doch de wraak ontvonkte spoedig op nieuw zijnen moed. Met vijf en twintigduizend man trekt hij weder te velde en slaat het beleg voor *Murten* of *Morat* aan het meir van dien naam, nabij *Bern*. De Zwitsers hadden hun leger, vier en dertigduizend strijders sterk, onder het opperbevel van RENÉ Hertog van *Lotharingen* gesteld, welke den vijand in zijne verschansingen aantastte. KAREL werd ten tweedenmale geslagen en op de vlugt gejaagd. Acht of tienduizend Bourgondiërs waren 22 v. Zomermaand 1476
in den strijd gesneuveld, en meer dan de helft werd na den slag in koelen bloede door de Zwitsers, die geene genade schonken, vermoord. Al het geschut met eene groote hoeveelheid levensmiddelen en krijgsbehoeften viel den overwinnaars ten deel (2). De lijken der verslagenen werden in eenen grooten kuil geworpen en met ongebluschten kalk bedekt. Vier jaren later werd hun gebeente in eene kapel, tot dat einde gesticht, opeengestapeld met dit opschrift: AAN DEN BESTEN EN ALLERHOOGSTEN GOD. HET HEIR VAN DEN ZEER BEROEMDEN EN GROOTMAGTIGEN HERTOG VAN BOURGONDIË, MORAT BELEGERENDE, DOOR DE ZWITSERS GESLAGEN, HEEFT DIT GEDENKTEEKEN HIER ACHTERGELATEN (3). Meer dan drie eeuwen strekte dit beenderhuis tot roemrijke na-

---

(1) DE COMINES, Liv. IV. Ch. 8—13, Liv. V. Ch. 1. OLIVIER DE LA MARCHE, Liv. II. Ch. VI. p. 591, 594—607. *Additions aux Chroniques* de MONSTRELET, p. 56. MEIJERUS, *Annal. Flandr.* Lib. XVII. p. 366—370. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgundic.* Lib. V. Ch. 11, 12. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 81, 84, 89. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VIII. p. 231—248. T. IX. p. 1—24, 36—46, 51—67.

(2) DE COMINES, Liv. V. Ch. 2, 3. OLIVIER DE LA MARCHE, Liv. II. p. 592. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgundic.* Lib. V. c. 12. MEIJERUS, *Annal. Flandr.* Lib. XVII. p. 370. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 91. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. IX. p. 71—91.

(3) *Deo Optimo Maximo.*
Inclyti et fortissimi Burgundiae ducis exercitus,
Moratum obsidens, ab Helvetiis caesus, hoc sui monumentum reliquit.

1433— gedachtenis van de dapperheid der Zwitsers zoo wel, als ter herinnering wat de volken
1482 vermogen wanneer zij hunne vrijheid verdedigen, en hoe een trotsche geweldenaar zijn eigen ondergang bewerkt (1).

Vol verbittering en spijt over deze schandelijke nederlaag, besloot Hertog KAREL een nieuw leger op de been te brengen, om zich over den geleden hoon en op de Zwitsers te wreken. Hij beval nieuwe volksligtingen en eischte nieuwe beden van zijne onderdanen, doch vond alom tegenstand en weigering. De Staten van *Vlaanderen* verklaarden onbeschroomd, dat zij besloten hadden, hem noch met manschappen, noch met geld in eenigen oorlog hoegenaamd te ondersteunen. De adel, de geestelijkheid, het volk, elk haatte hem. Hij had hunne vrijheden en regten geschonden, de bronnen van hunne welvaart vernietigd, en hen door zijne zinnelooze oorlogen met ondragelijke lasten bezwaard. Niemand nam deel in zijne rampen, niemand bood hem eenige hulp aan behalve de Graaf van *Chimai* en ENGELBERT *van Nassau*, die zoo veel volks als mogelijk was bijeenbragten en, overeenkomstig zijn bevel, in *Lotharingen* rukten (2). Hij zelf, zoo grievend in de uitvoering zijner plannen teleurgesteld, viel in eene diepe zwaarmoedigheid, sleet geheele dagen zonder iemand te willen spreken, en betoonde zich steeds norscher en vreesselijker tegen degenen, welke hem omgaven (3). Bijna twee maanden bragt hij in eenen staat van geestverdooving werkeloos door en zonder tot eenig vast besluit te komen. De Hertog van *Lotharingen* maakte van deze omstandigheden gebruik, om zijn verloren gebied te herwinnen. Ondersteund door den Koning van *Frankrijk*, wien de Hertog van *Bourgondië* nu geen ontzag meer inboezemde, valt hij in *Lotharingen* en wordt alom met de grootste vreugde ontvangen. Hij is weldra meester van bijna al de kleine steden en slaat eindelijk het beleg voor *Nancy*. Hertog KAREL rukt met slechts zesduizend man aan, om de stad te ontzetten en *Lotharingen* te beschermen, hetwelk, tusschen de *Nederlanden* en *Bourgondië* liggende, zijne staten aaneenhechtte en welks bezit derhalve voor hem ten hoogste belangrijk was. Maar *Nancy* is reeds bij verdrag
6 v. overgegaan; hij belegert de stad, welke den moedigsten tegenstand biedt, en heeft
Wijnmaand haar tot het uiterste gebragt. RENÉ *van Lotharingen*, gesteund door de Duitsche
1476 Vorsten, nadert met een leger van achttien of twintigduizend man, om den vijand

---

(1) DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. IX. p. 91, 92. Eene Fransche krijgsmagt in 1798 langs *Morat* trekkende, om *Zwitserland* te bedwingen, verstrooide het gebeente en vernielde de kapel, welke zij als een hoon voor *Frankrijk* beschouwde.

(2) DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. IX. p. 94—100.

(3) DE COMINES, Liv. V. Ch. 5. p. 292.

tot het opbreken van het beleg te noodzaken. Hij biedt den Hertog van *Bourgondië* den slag aan, welke dien aanneemt ofschoon zijne krijgsmagt, door koude, gebrek en ziekte afgemat, naauwelijks drieduizend welgewapende mannen telt. Niettemin strijden zij onverschrokken en dapper, doch worden eindelijk door het vier of vijfmaal sterkere heir der vijanden overhoop geworpen en op de vlugt gejaagd. Twee dagen na den slag, werd het lijk van KAREL gevonden met het gelaat in eenen poel vastgevroren en naauwelijks kenbaar. Het hoofd was van het oor tot aan den mond gekloofd, en het ligchaam op twee plaatsen met een lans doorboord. Hoe en door welke hand de Hertog het leven verloor is onzeker. Eenigen willen, dat hij vlugtende door een vijandelijk ruiter, welke hem niet kende, gedood werd. Anderen meenen, dat hij op last van den Graaf CAMPO-BASSO, een Napolitaan wien hij het onbepaaldste vertrouwen geschonken, doch die hem schandelijk verraden had, door eenige moordenaars werd van kant gemaakt (1).

1433—1482 5 v. Louwmaand 1477

Met KAREL *den Stoute* verdween de luister van het magtige huis van *Bourgondië*, welk onder steeds aanwassende grootheid, honderd twintig jaren gebloeid, de geheele Christenheid met den roem zijns naams vervuld, de grootste Koningen van *Europa* in ontzag gehouden en hun zelfs ten schuilplaats verstrekt had (2). KAREL was bij zijnen dood vier en veertig jaren oud en had bijna tien daarvan geregeerd. Hij was van middelbare gestalte, sterk en gezond van ligchaam, langwerpig van gelaat, bruin van kleur, zwart van oogen en haar, en levendig van uitzigt. Rusteloos en onverpoosd werkzaam, wijdde hij slechts weinige uren aan den slaap en was reeds des morgens vóór ieder ander aan den arbeid. Nooit was hij vermoeid, nooit heeft hij de vrees gekend (3). De Zomers werden in het gedruisch der wapenen, en de tusschenpoozen van vrede of bestand, met het regelen der inwendige staatszaken doorgebragt. In zijne jeugd toonde hij geene genegenheid en scheen zelfs geheel ongeschikt voor den krijg; maar sinds de overwinning in veertienhonderd vijf en zestig op de Franschen als Graaf van *Charolois* behaald, werd de oorlog zijn eenigste vermaak en hij zelf, zoo niet de bekwaamste veldheer, zeker de onverschrokkenste krijgsman van zijnen tijd (4).

---

(1) DE COMINES, Liv. V. Ch. 6, 7, 8. OLIVIER DE LA MARCHE, Liv. II. Ch. 8. p. 607. MEIJERUS, *Annal. Flandr.* Lib. XVII. p. 372. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgundic.* Lib. V. c. 13, 14. p. 144. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 94. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. IX. p. 104—128.

(2) DE COMINES, Liv. IV. Ch. 13. V. Ch. 9.

(3) DE COMINES, Liv. I. Ch. 4. III. Ch. 3. VI. Ch. 13.

(4) DE COMINES, Liv. I. Ch. 4. TOMAS BASINUS, insgelijks een tijdgenoot, aangehaald door SCRIVERIUS *Chron. v. Holl., Zeel. en Vriesl.*, bl. 450.

1433—1482 Maar het ontbrak hem aan oordeel en schranderheid, om zijne heersch- en veroveringszuchtige plannen, welke het bezit van half *Europa* niet zou bevredigd hebben, tot eenen gewenschten uitslag te brengen. Hij dacht slechts aan het tegenwoordige, wierp nooit een blik op de toekomst en maakte zich diets, dat met dapperheid en een groot, welgewapend leger hem alles mogelijk was (1). Door zich te veel op het geluk te verlaten, welk hem aanvankelijk toelachte, waande hij zich boven alle Vorsten verheven, werd trotsch en ongenaakbaar, verachtte allen raad buiten zijn eigen en wilde blindelings gehoorzaamd worden (2). De tegenspoed zijner laatste levensjaren maakte hem verbitterd, roekeloos, wrevelig, norsch, onmeêdoogend en wreed. Zijne onbeschoftheid, volstrektheid van wil, rusteloosheid, overdreven gevoelen van zich zelven en woedende driften, die aan verbijstering van zinnen grensden, verwijderden zijne getrouwste dienaars van hem. Veracht door zijne onderdanen, wier goed en bloed hij roekeloos verspilde, zag hij zich eindelijk slechts door vreemdelingen omringd, welke hij met weldaden overlaadde en die hem verraadden. Men roemt zijne regtvaardigheid en opregtheid; maar de eerste was gestreng, soms wreed; en trouweloos schond hij vriendschap, eed en woord ten opzigte van den Connetable van *Frankrijk*, wien hij voor tachtig duizend kroonen aan LODEWIJK XI verkocht (3). Men wil, dat hij de letteren, bovenal de geschiedenis, en de toonkunst beminde. Hij was zeer gesteld op uiterlijke pracht en praalvertooning, hoewel hij dikwijls zeer eenvoudig gekleed in het openbaar verscheen, was matig in het gebruik van spijs en dronk nooit wijn (4). Minnaressen noch natuurlijke kinderen van hem zijn bekend. MARIA *van Bourgondië*, uit zijn huwelijk met IZABELLA *van Bourbon* gesproten, was zijne eenige dochter en erfgename (5).

Zijn dood, welken men aanvankelijk niet gelooven konde, verwekte eene algemeene vreugde in de *Nederlanden*. Te *Gent*, waar zich de twintigjarige MARIA bevond, uitte zich deze vreugde op de ondubbelzinnigste wijze; geen der burgers

---

(1) DE COMINES, Liv. III. Ch. 3.

(2) DE COMINES, Liv. I. Ch. 12.

(3) DE COMINES, Liv. IV. Ch. 12.

(4) Over de hofhouding en de huishoudelijke, staat- en krijgskundige inrigtingen van KAREL *den Stoute*, geeft OLIVIER DE LA MARCHE een uitvoerig en belangrijk verslag, p. 657—714. Eene verminkte oude Holl. vertaling daarvan wordt gevonden in MATTHAEI *Analect.* T. I. p. 233—320. Zie V. WIJN op WAGENAAR, St. IV. bl. 51.

(5) Verg. MEIJERUS, *Annal. Flandr.* Lib. XVII. p. 355, *verso.* 373. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgund.* Lib. V. c. 15. WAGENAAR, D. IV. bl. 160. STIJL, *Opkomst en Bloei der Nederl.* bl. 433. uitg. v. 1774. VAN KAMPEN, *Vaderl. Karakterk.* D. I. bl. 199—211. BILDERDIJK, D. IV. bl. 214, 215.

KAREL DE STOUTE.

althans woonde de lijkdienst voor den overleden Vorst bij, en men morde openlijk over 1433—1482
de groote onkosten dezer plegtigheid. De bewoners der voornaamste Vlaamsche en Brabandsche steden dachten terstond aan het herkrijgen hunner verlorene vrijheden, aan het afschaffen der belastingen, hun zonder hunne bewilliging opgelegd, en verblijdden zich over de verijdelde bedreigingen des Hertogs. De belastingen werden niet langer betaald, de ontvangers mishandeld, de stedelijke Regenten beleedigd en de Edelen meer dan ooit blootgesteld aan den haat en het wantrouwen des volks, hetwelk hen als de handlangers des Hertogs en onderdrukkers van het vaderland beschouwde (1). In *Holland* staken onmiddellijk de Hoekschen, zoo langen tijd buiten bewind gehouden, het hoofd op, verklarende, dat men zich thans onderling moest vereenigen, om herstelling of bevestiging der aloude voorregten te verwerven en de ingeslopene misbruiken, bovenal het begeven van ambten aan vreemdelingen ten koste der landzaten, te weren. Dit vond aanstonds weerklank bij de Kabeljaauwschen, die evenmin als zij, van KAREL eenige onderscheiding genoten hadden (2). Er ontstond nu geen geschil over het regt van opvolging van MARIA (3). De beide aanhangen verzoenden zich met elkander en ontwierpen gemeenschappelijk, ten behoeve van het algemeene welzijn, de voorwaarden, welke men van MARIA bij hare huldiging bedingen wilde (4). Hierop begaven zich de afgevaardigden van *Holland* en *Zeeland* naar *Gent*, waar al de Staten der Bourgondische *Nederlanden* ontboden waren, ten einde middelen te beramen, om het Hof van *Bourgondië* uit den neteligen toestand te redden, in welken het sneuvelen van Hertog KAREL het gestort had.

Op het berigt van dien dood, had LODEWIJK XI zich terstond in bezit gesteld van het hertogdom *Bourgondië*, beweerende, dat dit een mannelijk leen was; voorts van het geheele graafschap *Bourgondië* of *Franche Comté*, en van de steden in *Picardië* bij het verdrag te *Arras* aan KAREL afgestaan. Hij verklaarde openlijk zijn oogmerk, om *Artois*, *Henegouwen* en *Vlaanderen*, zoo als de beide *Bourgondiën*, aan zijne kroon te hechten en de meer afgelegene gewesten, gelijk *Braband* en *Holland*, onder eenige Duitsche Vorsten, wier vriendschap hij beoogde, te verdeelen. Mogt zijne verwachting te leur gesteld worden, dan hoopte hij, over acht of tien ja-

---

(1) DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. IX. p. 144, 145.

(2) WAGENAAR, D. IV. bl. 165.

(3) BILDERDIJK, D. IV. bl. 216, 219. Het blijft nog altijd de vraag: met welk regt heeft Vrouw MARIA haren vader hier te lande opgevolgd, zoo *Holland* geen vrouwenleen was, gelijk eenigen steeds stijf en sterk ontkennen? LULOFS, *Gesch. d. Nederl.* D. I. bl. 264.

(4) WAGENAAR, D. IV. bl. 165, 166.

1433— ren, de Bourgondische heerschappij met *Frankrijk*, door een huwelijk van den toen
1482 zevenjarigen Dauphyn met MARIA *van Bourgondië*, eene Prinses van twintig jaren, reeds vroeger door hem beraamd, te vereenigen (1). Doch niet alleen LODEWIJK XI, maar ook andere Vorsten vlamden op het bezit der Bourgondische gewesten. Onder hen zal Hertog ALBRECHT II van *Beijeren* behoord hebben, welke althans de stad *Dordrecht* voor zich trachtte te winnen, hetgeen echter mislukte (2).

MARIA en hare Raadslieden JAN, Hertog van *Kleef*, zijn broeder ADOLF *van Kleef*, Heer van *Ravestein*, LODEWIJK *van Bourbon*, Bisschop van *Luik*, GUI *van Brimeu*, Heer van *Himbercourt*, WILLEM HUGONET, Kanselier van wijlen Hertog KAREL, LODEWIJK *van Gruithuizen*, Stadhouder van *Holland*, WOLFERT *van Borselen*, Heer van *Veere* en eenige anderen bevonden zich in de uiterste verlegenheid, toen de afgevaardigden van de Staten der *Nederlanden* te *Gent* verschenen. Zij verzochten hun dringend, de hooge regering in dit hagchelijk tijdsgewricht met raad en daad te ondersteunen. De Hollandsche en Zeeuwsche afgevaardigden betuigden hierop wel de genegenheid der landzaten, om de Hertogin naar vermogen bij te staan, doch verklaarden tevens met ronde woorden, dat de landen door de onophoudelijke oorlogen van haren vader zeer verarmd waren en derhalve eerder behoorden ontlast dan meer bezwaard te worden; dat daarenboven sinds eenige jaren merkelijk inbreuk was gemaakt op 's volks vrijheden en voorregten, die zij wenschten hersteld te zien (3). Op dit laatste punt drongen zij zoo sterk aan, dat MARIA hun eindelijk het gewigtige *Groot*
14 v. *Privilegie* verleende, van welk de voornaamste inhoud hierop neêrkomt: De Herto-
Lente- maand gin zou niet trouwen buiten raad en goedvinden der Heeren van haren bloede en der
1477 Staten van hare landen. De betaling van zekere ingewilligde beden, onder andere eene van vijfhonderd duizend kroonen jaarlijks, werd kwijtgescholden. Aan inboorlingen alleen moesten de ambten gegeven worden. Niemand zou twee ambten tevens mogen bekleeden, en het verpachten van alle bedieningen moest ophouden. De Raad van *Holland* zou voortaan bestaan uit den Stadhouder en acht Raadsheeren, zes Hollanders en twee Zeeuwen, van welke twee Edelen en de overigen regtsgeleerden zijn moesten; behalve dezen nog twee andere Raadslieden, insgelijks inboorlingen, doch zonder wedde. Voor dezen Raad zouden geene zaken, die ter kennisse van de steden of dorpen stonden, anders dan bij beroep van de gewone regtbanken, en dus niet in eersten aanleg, gebragt mogen worden. Het voorregt van niet buiten 's lands pa-

---

(1) DE COMINES, Liv. V. Ch. 10, 11, 12, 13. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. IX. p. 135—150.

(2) V. WIJN op WAGENAAR, St. IV. bl. 52.

(3) *Groot Placaatb.* D. II. bl. 658.

J. F. C. Reckleben sculps.

len in regten betrokken te kunnen worden, zou ongeschonden blijven. De Geregten in de steden moesten op den ouden voet gezet en veranderd worden. De steden mogten onderling en met de andere *Nederlanden* dagvaarten houden, zoo dikwijls en op welke plaatsen het haar behaagde. Men zou geen nieuwe tollen of andere lasten mogen opleggen dan met goedvinden der Staten. Ook zouden de landzaten bij hunnen vrijen handel, nering en handtering gehandhaafd worden. De Hertogin en hare nakomelingen mogten geen oorlog voeren dan met toestemming der Staten, anders zou men ongehouden zijn in dien oorlog te dienen, en dan nog alleenlijk binnen de palen van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*. In alle opene en andere brieven zou voortaan de Duitsche of landtaal alleen gebruikt worden. Geboden en verboden door de Hertogin, hare nakomelingen, den Hoogen Raad en haar bijzonderen Raad tegen 's lands en de stedelijke voorregten verleend, zouden van onwaarde zijn en blijven. De rekenkamer te *Mechelen* moest, zoo verre zij *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* betrof, naar *Holland* worden overgebragt met al de registers en verdere bescheiden hiertoe behoorende, en aldaar ten eeuwigen dage blijven. Met betrekking tot de achterleenen zou men zich houden aan helgeen van ouds gebruikelijk was. Elk mogt zijne zeedriftige goederen aanvaarden, mits betalende redelijken bergloon. De makelaardijen en imposten moesten ten behoeve der steden blijven. Kosterijen en andere mindere ambten zouden van nu aan ter begeving van hen staan, die sedert vijftig jaren daartoe regt hadden. Men zou voortaan nieuwe munt slaan, en het geld verhoogen of verminderen bij goedvinden der Staten; de Hollandsche munt zou, naar oud herkomen, te *Dordrecht* blijven. Alle gift- en rentebrieven, door Hertog FILIPS verleend doch door Hertog KAREL ingetrokken, zouden van waarde zijn. Met de stedelijke rekeningen mogt de Hertogin zich niet bemoeijen, gelijk ook niet met het begeven van geestelijke bedieningen. Het *Land van Strijen* moest altijd een lid van *Holland* blijven. Geene steden zouden verpligt zijn tot de grafelijke beden bij te dragen, in welke zij niet bewilligd hadden. De Landsvorst moest voortaan in persoon ter gewone en behoorlijke plaatse binnen de drie gemelde gewesten, de beden vragen. De zorg over den Frieschen dijk, waarbij *West-Friesland* en *Kennemerland* zulk een groot belang hadden, zou aan Dijkgraaf en Heemraden overgelaten worden. In *Zeeland* mogt niemand, ten zij ter vierschaar verwonnen, over burgerlijke zaken en breuken gekerkerd worden. Niemands goed, leen of erven zouden ter grafelijke tafel gelegd, dat is, verbeurd verklaard worden, dan nadat de overtreder, volgens de bijzondere regten en gewoonten van de landen, steden en plaatsen, geregtelijk verwonnen ware. In *Zeeland* moesten voortaan twee Rentmeesters zijn, de een *bewester*, de andere *beooster Schelde*, behoudende de ingezetenen van *Tholen* hunne oude gebruiken. Tot het delven van moer binnen de bedijkte landen, om zout te branden, mogt niet langer vrijheid vergund worden. Men zou de oude grootte en palen van *Holland*, 1433—1482

1433—1482 *Zeeland* en *Friesland* behouden. De ambachtsheeren in *Zeeland* mogten in hunne vrijheden, doch onder zekere bepalingen, verboden maken. Sommige grove misdaden zouden in *Zeeland* voortaan niet ter hooge vierschaar, omdat die dikwerf in een geruimen tijd niet gehouden werd, behoeven beregt te worden. De duistere punten der oude Keuren van *Zeeland* moesten in beter licht gesteld worden. De stad *Brielle* en het *Land van Voorne*, het zij deze aan *Holland* of aan *Zeeland* toebehoorden, over welk geschil Vrouw MARIA geene uitspraak deed, zouden ook in het *Groot Privilegie* begrepen zijn. De inhoud van dit staatsstuk wierd geoordeeld niets te benadeelen aan de bijzondere regten, voorregten, handvesten, gewoonten, keuren en oude herkomens der bijzondere gewesten, Ridderschap en steden, of van elke stad in het bijzonder, welke de Hertogin beloofde te bezweren, al ware het ook, dat daarop ten tijde van haren vader inbreuk gemaakt mogt zijn. Al de punten boven gemeld, en eenige andere, die of van minder belang waren, of enkel tot het bijzondere Nederlandsche regt behoorden, zouden de Hertogin, hare nakomelingen en de voornaamste ambtenaren met eede beloven te onderhouden en te doen onderhouden." Deze belangrijke voorregtsbrief werd te *Gent* in tegenwoordigheid van onderscheidene Grooten door MARIA geteekend en, op haar verzoek, ook bezegeld door den Hertog van *Kleef*, den Bisschop van *Luik* en ADOLF *van Kleef*, thans algemeen Stadhouder der *Nederlanden* (1).

Door dezen vergunningsbrief werden 's volks regten en vrijheden bevestigd en uitgebreid, maar de grafelijke magt en invloed daarentegen aanmerkelijk besnoeid. Hij werd dan ook reeds door MARIA's zoon en opvolger, FILIPS *den Schoone*, in veertienhonderd vier en negentig, zelfs met bewilliging en goedkeuring der Staten van *Holland*, herroepen en voor nul en van geener waarde verklaard (2). Hoewel de Staten van *Holland* de vernietiging van het *Groot Privilegie* in vijftienhonderd vier en vijftig op nieuw bevestigden, beriepen zij zich evenwel twaalf jaren later op dit staatsstuk en hebben zich sedert meermalen tot het jaar zeventienhonderd zeven en zeventig daarop beroepen (3).

Overeenkomstig het vierde en vijfde punt van het *Groot Privilegie*, stelde Hertogin
26 v. Lentemaand 1477 MARIA eenen inboorling, WOLFERT *van Borselen*, Heer van *Veere*, tot Stadhouder over *Holland* en *Zeeland* aan in plaats van LODEWIJK *van Gruithuizen*, wien zij

(1) *Groot Placcaatb.* D. II. bl. 658—675.

(2) KLUIT, *Hist. d. Holl. Staatsregering*, D. IV. bl. 249—260. Deze Geleerde bestrijdt met P. PAULUS, P. RENDORP en anderen, de geldigheid van het *Groot Privilegie* tegen het gevoelen van even voorname Geleerden. W. SIX heeft onder het praesidium van Prof. CRAS dit staatsstuk verdedigd in zijne: *Disputatio Juridica de Magno* MARIAE *Privilegio. Amstel.* 1779.

(3) TE WATER, *Vaderl. Hist.* D. II. bl. 137, 138.

kort te voren op zijn verzoek in die waardigheid bevestigd had (1). Zij koos tevens tot gewone Raden zes Hollanders en twee Zeeuwen, JAN *van Egmond* en JAKOB *van Borselen*, Ridders, GERARD *van Assendelft*, Mr. JAKOB RUISCH, Mr. KORNELIS DE JONGE, TIELEMAN OOM *van Wijngaarden*, HUGO *van Zwieten* en KLAAS JANSZOON *van Wissekerke*. De twee buitengewone Raden door haar aangesteld, waren KORNELIS *van Dorp* en GERARD *van Abbenbroek*, uit een bekend Hollandsch of Zeeuwsch geslacht gesproten. Boven dit getal, in het *Groot Privilegie* bepaald, voegde zij nog eenen Mr. JOESKEUN, vermoedelijk een vreemdeling (2).

1433—1482

12 v. Grasmaand. 1477

De Staten der overige Bourgondische *Nederlanden*, bovenal die van *Vlaanderen*, hadden insgelijks en met denzelfden uitslag van de gelegenheid gebruik gemaakt, om hunne oude voorregten te bevestigen en te vermeerderen. Teregt is opgemerkt, dat »met al dit bedingen Vrouwe MARIA weinig meer behield dan haar titel en geen middel zelfs om dien titel te beschermen; want in plaats van geld te dien einde toe te staan, deed men zich vrij verklaren van de reeds aan KAREL bewilligde beden en jaarlijksche opbrengsten (3).” De Hertogin en haar Raad zagen zich derhalve gedrongen, met LODEWIJK XI in onderhandeling te treden en zonden hem een plegtig gezantschap, zamengesteld uit den Kanselier WILLEM HUGONET, GUI, Heer van *Himbercourt*, LODEWIJK *van Gruithuizen*, toen nog Stadhouder van *Holland*, en WOLFERT *van Borselen*, Heer van *Veere*. De beide laatsten hielden zich stipt aan hunnen last, doch HUGONET en HIMBERCOURT beloofden den Koning de behulpzame hand te leenen tot het bewerken eener echtverbindtenis van de Hertogin met den Dauphyn en het bekomen van een gedeelte der stad *Arras*, *la Cité* genaamd. Om dezen handel werden zij, uit *Frankrijk* in *Gent* teruggekeerd, op aanzoek van den Raad der *vier landen*, *Vlaanderen*, *Braband*, *Henegouwen* en *Holland* met *Zeeland*, die als de voornaamste gewesten al de *Nederlanden* vertegenwoordigden, en op last van Vrouwe MARIA aan een geregtelijk onderzoek onderworpen, aan landverraad schuldig verklaard en openlijk door beulshanden onthoofd (4).

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 4. BALEN, *Beschr. v. Dordr.* bl. 790.

(2) *Groot Placaatb.* D. III. bl. 644—646.

(3) BILDERDIJK, D. IV. bl. 219.

(4) DE COMINES, Liv. V. ch. 15, 16, 17. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. I. c. 3. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. IX. p. 151—171. De dwaling, in welke men bijna vier eeuwen ten opzigte van het ongelukkig uiteinde van HUGONET en HIMBERCOURT verkeerde, is door den Heer MARCHAND in eene zeer merkwaardige aanteekening op DE BARANTE, t. a. p. aangetoond »On s'est imaginé” zegt hij, »que ces deux hommes, célèbres par leurs talents politiques et par l'usage anti-national qu'ils en ont fait, avaient été victimes d'une vengeance de la bourgeoisie de la

1433—1482 Inmiddels was in *Holland* het vuur der oude tweedragt op nieuw en hevig ontstoken. De zware lasten, onder welke men gebukt ging, het mistrouwen op de overheid en de verdenking van misbruik der stedelijke inkomsten gaven in verscheidene steden, bovenal in *Gouda*, *Schoonhoven*, *Dordrecht* en *Hoorn*, aanleiding tot geweldige volksbewegingen. De Kabeljaauwschgezinde Regenten, welke de gevorderde verantwoording der stads gelden niet behoorlijk konden afleggen, namen de wijk naar elders en werden door Hoekschgezinden op het kussen vervangen. Te *Leiden* kwamen de beide aanhangen overeen, de bedieningen en ambten gelijkelijk onder elkander te verdeelen, hetgeen echter slechts korten tijd de rust in die stad waarborgde (1). In *Haarlem*, *Delft* en *Amsterdam*, waar de Kabeljaauwschen den boventoon voerden, bleef het vredig en stil (2). Te midden dezer binnenlandsche beroeringen, verloren de Hollanders de belangen van handel en zeevaart niet uit het oog. Zij zonden eene welbemande vloot van vijf en dertig schepen tegen de Fransche kapers in zee, veroverden een groot aantal vijandelijke bodems en keerden tegen het najaar met rijken buit terug. Met welken moed en onversaagdheid de Nederlandsche zeelieden streden, getuigt de bevelhebber van een der grootste en sterkste Fransche schepen, welke met zijn bodem in *Zeeland* werd opgebragt. » Ik heb," zeide hij, » groote schepen bevochten en genomen, maar zulke dappere en strijdbare mannen als deze nergens aangetroffen. Het verwondert mij, hoe zij ons konden overwinnen. Zij schenen veeleer duivelen dan menschen; en ik geloof, dat zij uit de hel zijn opgeworpen, want zij vreezen noch ontzien iets in den strijd (3)."

Te zelfden tijde hadden de Vlamingen besloten, de veroveringen der Franschen in de zuidelijke Bourgondische staten met geweld te keer te gaan. Adolf, Hertog van *Gelre*, de ontaarde zoon eens zwakken vaders, door Hertog KAREL van zijne staten beroofd en sinds jaren in hechtenis gehouden, werd tot dat einde door hen geslaakt en aan het hoofd gesteld van ongeveer twintig duizend man, in *Gent*, *Brugge* en *Yperen*

---

ville de *Gand;* mais une cédule ducale de MARIE *de Bourgogne*, qui à été trouvée récemment, vient de faire changer l'opinion générale. On pensait aussi que HUGONET et HIMBERCOURT avaient été immolés malgré les pleurs de leur souveraine, et qu'elle n'avait eu aucune part à leur condamnation; la cédule que nous transcrivons plus loin (p. 166, 167) est la preuve authentique et officielle du contraire."

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 6, 7, 8. Geheel tegen den geest van het verhaal des ouden kronijkschrijvers aan, worden deze gebeurtenissen door BILDERDIJK, D. IV. bl. 224, 225, voorgesteld. Verg. WAGENAAR, D. IV. bl. 174—178.

(2) WAGENAAR, D. IV. bl. 173.

(3) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 11.

bijeengebragt. Hij sloeg met dit leger het beleg voor *Doornik*, doch sneuvelde bij een nachtelijken uitval der belegerden. Een groot aantal zijner benden viel in handen der dappere verdedigers, welke drie dagen lang de vlugtenden tot bijna aan de poorten van *Kortrijk* vervolgden. Zijn dood bevrijdde MARIA *van Bourgondië* van de vrees, eenen Vorst te moeten huwen van zulk een slechten naam en faam als hij en voor wien zij den grootsten afkeer koesterde (1). 1433—1482

Vele Grooten dongen naar hare hand. Van hen waren bij haren vader de Dauphyn en MAXIMILIAAN *van Oostenrijk* het meest in aanmerking gekomen, en hij had haar beurtelings nu aan dezen dan aan gene beloofd. Behalve het belagchelijke eene huwbare Prinses aan den Dauphyn, een kind van acht jaren, te verloven en haar te willen dwingen ongetrouwd te blijven tot dit huwelijk konde voltrokken worden, had de Koning van *Frankrijk* de jeugdige Vorstin ook te veel benadeeld, te veel beleedigd, om hare genegenheid te winnen. Daarenboven koesterden de Vlamingen en bovenal de Gentenaars, in wier magt zij zich bevond, eenen doodelijken haat tegen de Franschen, welke door de vreesselijke verwoestingen, die LODEWIJK XI in *Henegouwen* en *Vlaanderen* aanrigtte, nog heviger werd ontstoken. Niemand wilde langer iets van een huwelijk met den Dauphyn hooren, en algemeen uitte zich in *Vlaanderen* en *Braband* de wensch naar eene echtvereeniging van de Hertogin met MAXIMILIAAN *van Oostenrijk.* Keizer FREDERIK III, steunende op deze gunstige stemming voor zijnen zoon, zond een plegtig gezantschap, bestaande uit Hertog LODEWIJK *van Beijeren*, den Bisschop van *Mets*, welke het woord moest voeren, de Keurvorst-Aartsbisschoppen van *Ments* en *Trier*, en den Rijkskanselier, door vele Ridders en Edelen verzeld, naar *Gent.* Zij werden ten gehoor toegelaten in weerwil van den Hertog van *Kleef*, die ten Hove grooten invloed bezat en wiens zoon insgelijks naar de hand der Hertogin streefde. De afgezanten droegen op het welsprekendste voor, hoe het huwelijk met MAXIMILIAAN door den overleden Hertog van *Bourgondië* zelfs met toestemming zijner dochter was besloten, en toonden de eigenhandige brieven der Hertogin nevens den diamanten ring, welke zij den Aartshertog gezonden had; haar eerbiedig afvragende, of zij hare handteekening herkende en gezind was hare belofte en die haars vaders te vervullen. De Vorstin antwoordde vrijmoedig en tot verbazing en misnoegen des Hertogs van *Kleef*: »Ik erken, dat wijlen mijn vader, wien God genadig zij, het huwelijk tusschen den zoon des Keizers en mij heeft goedgekeurd en toegestemd. Overeenkomstig zijn wil en bevel heb ik dien diamant gezonden en deze brieven geschreven. Ik erken den inhoud er van en heb besloten, geen ander tot

---

(1) DE COMINES, Liv. IV. ch. I. Liv. V. ch. 17. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. I. c. 5. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. IX. p. 173—196.

1433—1482 echtgenoot te nemen dan den zoon des Keizers." De Staten en Edelen, welke haar omringden, stemden nu eenparig toe in dezen echt, welken de Koning van *Frankrijk* te vergeefs poogde te verhinderen; *Duitschland* immers, even als *Vlaanderen*, was te zeer verheugd over eene verbindtenis, door welke men hoopte de gevreesde en gehate magt van LODEWIJK XI te fnuiken. De Hertog van *Beijeren* huwde in naam des Aartshertogs, naar hoofsche wijze, de bruid en nam in het halve harnas bezit van haar. MAXIMILIAAN zelf, verzeld door de Hertogen van *Saxen* en *Beijeren*, de Keurvorst-Aartsbisschoppen van *Mentz* en *Trier*, de Markgraven van *Brandenburg* en *Baden*, den Graaf van *Nassau* en achthonderd speerruiters, kwam welhaast te *Gent*, waar hij met plegtigheid werd ingehaald en den volgenden dag zijn echt met weinig
19 v. Oogstmaand 1477 praalvertooning in eigen persoon voltrok (1). Onder de punten der huwelijksvoorwaarde was dit het merkwaardigste, dat »de kinderen, welke uit dit huwelijk geboren wierden, den eerststervende in alle staten en bezittingen moesten opvolgen; maar indien er geene kinderen nableven, alles aan de wettige erfgenamen zou vervallen, zonder dat de langstlevende er eenige aanspraak op behield (2)."

Hoewel men MAXIMILIAAN van geld ter bestrijding der reiskosten herwaarts voorzien had, in stede van onderstand van hem te erlangen, was hij echter alom in *Braband* en *Vlaanderen* met de uitbundigste vreugde en geestdrift ontvangen. Men beschouwde hem als eenen bevrijder uit den hemel gezonden, om het geteisterd vaderland te redden en de ongelukkige Vorstin te beschermen (3). Terstond regelde hij 's lands zaken, en sloot te *Lens* in *Artois* een wapenstilstand voor een onbepaalden tijd met
18 v. Herfstmaand *Frankrijk*. Partijen moesten vier dagen vóór het aanvangen van vijandelijkheden, elkander waarschuwen (4). Hoezeer deze overeenkomst van beide zijden kwalijk werd onderhouden, verschafte zij aan het land ten minste eenige verademing. Kort daarna werd Vrouw MARIA te *Dordrecht*, waar de overige steden van *Holland* ter dagvaart verschenen, als Gravin van *Holland* en *Zeeland* ingehaald en gehuldigd (5). Het
18—25 v. Lentem. 1478 liep echter aan tot het begin des volgenden jaars eer MAXIMILIAAN, als haar *Voogd en Momboir*, in *Zeeland* en een weinig later in *Holland* den eed aflegde en dien

(1) DE COMINES, *Memoirs*, Liv. V. ch. 12. p. 319. Ch. 16. p. 337, 338. Ch. 17. p. 340, 341. Liv. VI. ch. 3. p. 382. OLIVIER DE LA MARCHE, *Memoirs*, Liv. II. p. 612, 613. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. I. c. 7. p. 54. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 12, 13, alwaar deze plegtigheid omstandig verhaald wordt. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. XI. p. 200—204.

(2) WAGENAAR, D. IV. bl. 180.

(3) DE COMINES, Liv. VI. ch. 3. p. 382. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. XI. p. 203.

(4) DUMONT, *Corps Diplom.* T. III. P. II. p. 10.

(5) BALEN, *Beschr. v. Dordr.* bl. 789, 790. WAGENAAR, D. IV. bl. 181.

van de Staten dezer landen ontving (1). Zijn naam werd nu nevens dien van MARIA 1433—1482
en met dezelfde eertitels aan het hoofd der openbare staatsstukken geplaatst. Van wege zijne gemalin verhief hij voorts van den Keizer die *Nederlanden*, welke gehouden werden tot het Duitsche Rijk te behooren (2). Hierna ontving hij te *Brugge* 19 v. Grasm.
van ADOLF *van Kleef*, Heer van *Ravestein*, de orde van het Guldenvlies, en verhief 1478
straks eenige Edelen, onder andere WILLEM *van Egmond* en WOLFERT *van Borselen*, 30 v. Grasm.
Heer van *Veere*, tot dezelfde ridderlijke waardigheid (3).

Ondanks den wapenstilstand met *Frankrijk*, had LODEWIJK XI zijne veroveringen in de Bourgondische staten voortgezet. MAXIMILIAAN trok hem met meer dan twintigduizend man te gemoet. Nabij *Valenciennes* kwam het tot een gevecht waarin, 6 v. Zomermaand.
zonder groot verlies aan beide zijden, de Franschen het veld behielden. De Aartshertog toog evenwel het kanaal van *la Heule* over en bood den Koning den slag aan. Gebrek aan levensmiddelen in de beide legers, de geringe krijgsmagt van MAXIMILIAAN in vergelijking van die der Franschen, en bovenal de afkeer des Konings, zich aan de wisselvallige kansen van eenen beslissenden veldslag te wagen, bewerkten een vredesverdrag voor één jaar tijds, waarbij MAXIMILIAAN en MARIA in het bezit van *Doornik*, *Bouchain*, *Quesnoi* en meer andere plaatsen hersteld werden (4). Om de vriendschap met *Engeland* te onderhouden, werd te *Rijssel* ten behoeve des handels en der visscherij een verbond met EDUARD IV gesloten (5). Weinig maan- 12 v. Hooim.
den te voren hadden ook de Friezen tusschen de *Zuiderzee* en de *Lauwers*, de vroegere verbonden met de Engelschen vernieuwd (6).

Vrede met de buitenlandsche Mogendheden was te noodzakelijker geworden, dewijl 1479
thans al de magt van den Aartshertog tegen de Gelderschen gevorderd werd, welke hem het regt op *Gelre* en het graafschap *Zutphen* betwistten. Na eenen tweejarigen krijg moesten zij zich onderwerpen, en MAXIMILIAAN werd met MARIA in

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 14. REYGERSBERGH, *Chron. v. Zeel.* D. II. bl. 295. BALEN, *Beschrijv. v. Dordr.* bl. 790.

(2) WAGENAAR, D. IV. bl. 181.

(3) OLIVIER DE LA MARCHE, *Memoirs*, Liv. II. p. 616. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. I. p. 56. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 16. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. IX. p. 247, 248.

(4) OLIVIER DE LA MARCHE, Liv. II. p. 616. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. IX. p. 247—257.

(5) RYMER, *Acta Publ. Angl.* T. V. P. III. p. 85, 86, 89.

(6) RYMER, *Acta Publ. Angl.* T. V. P. III. p. 79.

1433— de steden dier beide gewesten plegtig gehuldigd (1). Ondertusschen baarde het beteu-
1482 gelen der vernieuwde burgeronlusten en volksbewegingen in *Holland* den Aartshertog niet minder zorg dan de Geldersche krijg. Reeds in het jaar veertienhonderd zeven en zeventig had de Heer van *Schagen* zich aan oproer tegen 's Lands Hooge Regering schuldig gemaakt, vele geweldenarijen gepleegd en steeds geweigerd die voldoening te geven, tot welke hij door het Hof in *'s Hage* veroordeeld was. Derhalve had WOLFERT *van Borselen* als Stadhouder van *Holland*, aan het hoofd van een aanzienlijk getal Edelen en Poorters uit de voornaamste Hollandsche steden, hem in zijn slot belegerd en spoedig tot overgave op genade en ongenade gedwongen. Hij werd in *den Haag* gekerkerd en voorts naar het slot te *Medemblik* gevoerd, alwaar hij in veertienhonderd tachtig overleed (2). Inmiddels beproefde Heer JAN *van Egmond* een en andermaal, doch vruchteloos, het Hoekschgezinde *Hoorn* te verrassen, om zich in het bezit van het schoutambt te stellen, hetwelk de verjaagde Kabeljaauwsgezinde schout MAARTEN VELAER hem verkocht had. Hij verbitterde hierdoor slechts de gemoederen, en vele van VELAERS aanhangers werden in hunne huizen aangegrepen en met geweld uit de stad gezet (3). Beter gelukte een aanslag op *Leiden*, waar de regering uit leden van beide aanhangen was zamengesteld. Op het gerucht van eene zamenspanning der Hoekschen, overvielen JAN *van Egmond*, JAN *van Wassenaar*, WILLEM *van Schagen* en andere Kabeljaauwsche Edelen met een groot aantal gelijkgezinde Haarlemsche, Delfsche en Haagsche Poorters de stad, terwijl de twee Hoeksche burgemeesters GERRIT *van Poelgeest* en WILLEM *van Zijl* afwezig waren. Aanstonds vereenigden zich de Kabeljaauwsche Regenten met hen; de Hoekschen wer-
3 v. Hooim. 1479 den in hunne huizen overvallen en ten getale van bijna honderd uit de stad gejaagd terwijl de vrouwen der verdrevenen, op straf van eeuwig uit de stad gebannen te worden, verboden werd hare echtgenooten te volgen (4). In *Haarlem* daarentegen waren, om zich te vermaken, eenige jeugdige Hoeksche Edelen binnen gekomen wier komst en verblijf, naar het schijnt, argwaan verwekten. Zij werden althans des middernachts door een deel jonge gezellen in den slaap moorddadig overvallen, doch met levensgevaar gered en weggeholpen. Men deed geen geregtelijk onderzoek naar dezen moedwil, en zelfs zij, welke daarop hadden aangedrongen, werden door JAN *van*

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 17, 19. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 561—572. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. I. c. 9. In de geschiedenis van *Gelre* in dit tijdperk zal deze krijg uitvoerig behandeld worden.

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 15. *Chronijk van Schagen*, bl. 64, 65.

(3) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 18. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 113—121.

(4) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 22. ORLERS, *Beschr. v. Leiden*, bl. 413.

Egmond deswege en omdat zij met de jonge Edelen vrolijk geweest waren, uit de stad gebannen (1). Om deze ongeregeldheden in den beginne, ware het mogelijk, te bedwingen, had de Stadhouder WOLFERT *van Borselen* reeds in de Vasten dezes jaars eene algemeene dagvaart van Edelen en steden te *Rotterdam* beschreven. Hij zelf kwam er met een klein gevolg binnen; maar de Baljuw der stad, JAN *van Reimerswale*, bevreesd, dat de Hoekschen, welke door den Stadhouder begunstigd werden, van deze gelegenheid zouden gebruik maken, om haar te verrassen, bragt de schutterij onder de wapenen, bezette de poorten en hield de afgevaardigden der Hoeksche steden er buiten; ja, noodzaakte zelfs VAN BORSELEN, welke aan tafel zat, onverwijld de stad te verlaten. Na zulk eene beleediging was het geen wonder, dat de Stadhouder den Kabeljaauwschen weigerde, de verdrevenen van hunnen aanhang uit *Dordrecht*, *Gouda*, *Schoonhoven* en *Oudewater*, in het bezit hunner ambten en goederen te herstellen. De wederzijdsche verbittering nam nu hand over hand toe. In *'s Gravenhage* geraakten de dienaars des Stadhouders met die van de Kabeljaauwsche Edelen waar en wanneer zij elkander ontmoetten handgemeen. Op zekeren tijd schoten de valkeniers van VAN BORSELEN uit de vensters van het Hof op de Kabeljaauwschen. Deze riepen Poorters uit *Haarlem*, *Delft*, *Leiden* en *Amsterdam* te hulp en maakten zich onder aanvoering van JAN *van Egmond*, JAN en FILIPS *van Wassenaar* en andere Edelen van hun aanhang, bij verdrag meester van het Hof, hetwelk niet van plundering verschoond bleef (2). De Stadhouder, die zich elders bevond en inmiddels *Rotterdam* bemagtigd had, bragt in allen spoed zoo uit *Utrecht* als uit de Hoekschgezinde steden van *Holland*, zevenduizend man bijeen, nam zijn Hof weder in en liet de huizen der Kabeljaauwschen in *den Haag* plunderen. Naauwelijks was hij na korten tijd in *Rotterdam* teruggekomen, of de Kabeljaauwschen oefenden het regt van wedervergelding uit tegen de Hoekschen. Hierop besloot hij, het geregtshof uit *den Haag* naar *Rotterdam* over te brengen en spande werkelijk met eenige Hoekschgezinde Raadsleden aldaar de vierschaar, voor welke evenwel niets anders dan zaken de Hoekschen betreffende gebragt werden. Wanhopende ooit de beroerten in *Holland* tot rust te brengen, vertrok hij naar *Zeeland* en liet *Rotterdam* over aan de zorgen van JORIS, bastaard van *Brederode* (3). 1433—1482

De op nieuw ontvlamde krijg met *Frankrijk*, welke den Nederlandschen handel en der visscherij groot nadeel berokkende (4), verhinderde ook MAXIMILIAAN, om zelf

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 21.

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 21.

(3) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 23.

(4) AEGIDIUS DE ROYA, *Annales Belg.* p. 102. REYGERSBERGH, *Chron. v. Zeel.* D. II. bl. 297.

1433—1482 herwaarts te komen ten einde de rust te herstellen. De overwinning, door hem op de
7 v. Oogst-maand 1479 Franschen bij *Guinegate* in *Artois* bevochten, moge den overmoed der vijanden gefnuikt hebben, maar maakte geen einde aan den oorlog (1). Tot beveiliging der grenzen tegen de aanvallen der Franschen en Gelderschen, werd nieuwe onderstand in geld gevorderd, om welken MAXIMILIAAN zich vruchteloos tot de Staten van *Vlaanderen* wendde (2). Hij begaf zich hierop naar *Holland*, waar hem door invloed der Kabeljaauwsche Edelen, die zelfs ten koste van het algemeen zijne genegenheid trachtten te verwerven, honderd en zestigduizend Filipsschilden van dertig Grooten Vlaamsch
1480 eens, en tachtigduizend jaarlijks acht jaren lang, in naam van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* werden toegestaan, waarvoor men eenige vrijheden en voorregten bedong (3). Zonder moeite werd nu ook van MAXIMILIAAN op eene bijeenkomst te *Gorinchem*, het ontslag van WOLFERT *van Borselen* verkregen, ofschoon deze staatsman in de gunst des Vorsten deelde en aan het vaderland uitstekende diensten bewezen had. Om de mishandelingen der Kabeljaauwschen te ontgaan, was VAN BORSELEN zelfs genoodzaakt in het geheim de stad te verlaten en naar het Hoekschgezinde *Dordrecht* te vlugten. Eenigen tijd later kwam aldaar ook MAXIMILIAAN, doch de Kabeljaauwschgezinde Dordtsche ballingen, die zich bij hem gevoegd hadden, weigerde hij, op aanzoek der regering, den toegang in de stad, waar een aanzienlijk getal Hoeksche Edelen hem omringde. Na het regelen der zaken, vertrok hij, begeleid door vele Dordtsche en Goudsche Poorters, naar *Rotterdam*. Hier geraakten de beide aanhangen in heftige beweging, die echter zonder bloedstorting afliep. De Aartshertog bevestigde JORIS *van Brederode*, welke hem de sleutels van *Rotterdam* had aangeboden, als Opperbevelhebber dier stad, van welk ambt hij hem echter weldra, op aandrang der Kabeljaauwschen, ontzette en een Brabander in zijne plaats stelde. Door dit wederkeerig begunstigen nu eens van de Hoekschen en dan van hunne tegenpartij, wilde MAXIMILIAAN een bewijs geven van zijne onzijdigheid en dat hij den eenen aanhang niet boven den anderen eenige voorkeur schonk, maar slechts het herstel van den binnenlandschen vrede bedoelde en de beide partijen met elkander wilde verzoenen. Deze gedragtslijn volgde hij insgelijks te *'s Gravenhage*, toen wel *tegen*, maar *onverminderd* het *Groot Privilegie*, JOOST *van Lalaing*, een Henegouwer, doch door het huwelijk zijner nicht JOLANDE met REINOUD *van Brederode* aan dat geslacht vermaagschapt, door hem tot Stadhouder van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* werd aangesteld. Het Hof in *'s Hage* of de Kamer van *Holland* werd insgelijks veranderd

(1) DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. X. p. 35—41.

(2) AEGIDIUS DE ROYA, *Annal. Belg.* p. 102.

(3) WAGENAAR, D. IV. bl. 190, 191.

en uit een gelijk getal van Hoeksche en Kabeljaauwsche, gewone en buitengewone 1433—1482
leden zamengesteld. Na eene vergeefsche poging, om de Hoeksche ballingen in *Leiden* terug te voeren en de burgertwisten te bevredigen, liet MAXIMILIAAN aan den nieuwen Stadhouder de zorg over, om de rust en eensgezindheid in de steden te herstellen (1). LALAING reisde tot dat einde van stad tot stad, maar slaagde alleen in *Hoorn* en te *Gouda*. De verdreven Kabeljaauwschgezinde burgers werden in deze steden weder toegelaten, mits zij op de knieën voor al het volk en bij de Heiligen zwoeren, nimmer naar eenige stedelijke ambten te staan of die te bedienen (2).

Terwijl dit in *Holland* gebeurde, gelukte het MAXIMILIAAN in *Engeland*, ondanks de tegenwerking des Konings van *Frankrijk*, het vroeger gesloten verbond van KAREL *den Stoute* met EDUARD IV te hernieuwen. EDUARD vermaande hem evenwel op het ernstigste, om het bestand met LODEWIJK XI te verlengen, en bood hiertoe zijne medewerking aan. Werd dit door *Frankrijk* afgewezen, dan zou hij hem met zesduizend man ondersteunen. De Aartshertog moest daarentegen afstand doen van de 1480
honderdduizend kroonen, den bepaalden bruidschat van ANNA, derde dochter van Koning EDUARD, die het jaar te voren aan FILIPS, den zoon van MAXIMILIAAN en MARIA, den twee en twintigsten van Zomermaand veertienhonderd acht en zeventig geboren, was verloofd geworden (3). De vrees voor eenen openbaren krijg tusschen *Frankrijk* en *Bourgondië* verminderde sinds LODEWIJK XI, van eene beroerte over- 1481
vallen welke hem geen lang leven voorspelde, meer en meer den lust verloor, om de wapenen op te vatten; terwijl de verwarde staat van zaken in *Holland* den Aartshertog derwaarts riep.

De Hoekschen, vóór twee jaren uit *Leiden* verdreven en sedert met geweld buiten gehouden, niettegenstaande een vonnis van het Hof hen in hunne goederen en regten aldaar hersteld had, verrasten ten getale van honderd vijf en dertig man, grootendeels Utrechtenaars, onder aanvoering van den Ridder REIJER *van Broekhuizen*, op eenen vroegen morgen bij donker de stad. Terstond bemagtigden zij het raadhuis, hetwelk weinig uren later voor een gedeelte door het vuurvatten van het buskruid, welk in de onderste verdieping bewaard werd, in de lucht sprong, waarbij omtrent veertig menschen van beide aanhangen het leven verloren. De aanzien- 20 v.
lijkste Kabeljaauwschen werden gevangen gezet, zes voorname burgers met het Louwmaand.

1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 25. Verg. WAGENAAR, D. IV. bl. 191, V. WIJN op WAGENAAR, St. IV. bl. 55—57, en BILDERDIJK, D. IV. bl. 233.

(2) J. V. LEIDEN, *Chron. v. Egmond*, bl. 190, 191. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 121, 122.

(3) T. RIJMER, *Acta Publ. Angl.* T. V. P. III. p. 102, 107—112. Verg. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. X. p. 77, 91—97.

1433—1482 stedelijk bewind belast, en uit de zesduizend Poorters, boven de twintig en onder de zestig jaren oud, duizend kloeke, welgewapende mannen gekozen en onder ervaren krijgsbevelhebbers gesteld, om de stad in tijd van nood te beschermen (1). MAXIMILIAAN aangespoord door de Kabeljaauwschgezinde steden, voornamelijk *Delft*, *Haarlem* en *Amsterdam*, gaf aan LALAING bevel, om *Leiden* te belegeren en zond hem een goed getal krijgsknechten onder den Markgraaf van *Antwerpen*. De steden namen vreemde bezetting in, en eer men het vermoedde, was de burgerkrijg in *Holland* algemeen. Na eene vergeefsche poging der bewindslieden in *Leiden*, om op billijke voorwaarden met den Stadhouder in onderhandeling te treden, werd de stad belegerd en door het innemen van de omliggende sloten in het naauw, doch niet tot overgave gebragt (2). Terwijl zij zich dapper verdedigde en in menige schermutseling de overhand behield, werd *Dordrecht* door de Kabeljaauwschen onder JAN *van Egmond*,
6 v. Grasm. 1481 schertsend *Manke Jan* bijgenaamd, door eene krijgslist verrast. VAN EGMOND, bij wien zich de Kabeljaauwsche ballingen uit die stad gevoegd hadden, voerde in *Gorinchem* het bevel, om de Gelderschen in het oog te houden, toen hij den Schout van *Dordrecht*, welke te zijnen nadeele gesproken had, verwittigde »dat hij zijne stad toch wel zou bewaren, dewijl hij van meening was, niet in den nacht, maar op klaar lichten dag aldaar te verschijnen en hem rekenschap af te vorderen van hetgeen hij hem te na gezegd had." De Schout echter sloeg deze bedreiging in den wind, en de stad was met weinig zorg bewaakt, toen EGMOND met twee schepen, geladen met rijs waaronder honderd vijftig Engelschen, eenige andere krijgsknechten en vele gebannen Kabeljaauwschgezinde Dordtenaars verborgen waren, op eenen vroegen morgen de oude haven invoer. Het volk werd straks ontscheept en snelde, elk met een witten doek tot herkenningsteeken om den arm, naar het raadhuis. De burgers vlogen wel aanstonds te wapen, doch kozen de vlugt, nadat de Burgemeester GILLIS ADRIAANSZOON, die in de haast een koperen pot in plaats van een stormhoed had opgezet, en de onderschout gesneuveld waren. EGMOND nu meester van de stad en door een goed getal manschappen uit *Rotterdam* versterkt, liet meer dan tweehonderd Hoekschen opligten en als misdadigers gevangen naar *den Haag* voeren (3). *Gouda*, *Schoonhoven* en *Oudewater* geraakten mede in handen der Kabeljaauwschen; de Hoekschen werden in hunne ambten geschorst, zoo niet gebannen, of in den kerker geworpen (4).

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 28. ORLERS, *Beschr. v. Leiden*, bl. 415.

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 29.

(3) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 30. V. BEVERWIJCK, *Beschr. v. Dordr.* bl. 319. BALEN, *Beschr. v. Dordr.* bl. 792.

(4) WAGENAAR, D. IV. bl. 196.

MAXIMILIAAN welke zich in *Breda* bevond, om de bewegingen der Gelderschen 1433—1482 gade te slaan, begaf zich op de tijding van het vermeesteren van *Dordrecht*, met vele Ridders en Edelen over *Rotterdam*, *Gouda*, *Oudewater* en *Schoonhoven*, waar hij alom de Kabeljaauwschen in het bewind bevestigde, derwaarts en verzette er buiten tijds de regering, hoewel onverminderd de stads voorregten (1). Ondertusschen had REIJER *van Broekhuizen*, bevreesd voor de magt van MAXIMILIAAN, met zijn volk het steeds belegerde *Leiden* verlaten. En daar deze stad reeds veel moeite had aangewend, om zich met den Aartshertog te verzoenen, gingen de aanzienlijkste burgers in rouwkleederen dien Vorst te *Leiderdorp* te gemoet, boden hem ootmoedig de sleutels der stad aan en smeekten knielend om genade. Zij verkregen die tegen voldoening van 17 v. Grasm. 1481
vijftigduizend gulden, met uitzondering van achttien personen van welke er kort daarna zes te *Leiden* geregt werden. Hierop vertrok MAXIMILIAAN naar *den Haag*, waar het vonnis der Hoeksche gevangenen uit verschillende steden, in zijne tegenwoordigheid werd opgemaakt. Het leven en de goederen van vele hunner werden verbeurd verklaard, doch op voorspraak der Hertogin-weduwe van KAREL *den Stoute*, verwierven zij lijfsgenade en werden gebannen (2). Slechts de Burgemeester DIRK *van Beaumont* en de Schout ADRIAAN JANSZ van *Dordrecht* werden onthalsd, op grond van beschuldigingen, welke men in lateren tijd te regt als onvoldoende geoordeeld heeft (3). De Kabeljaauwschen, die om de gehate Hoekschen te fnuiken, zich naar den wil van het Hof geschikt, zware beden ingewilligd en de voorregten, bij het *Groot Privilegie* verworven, strafwaardig opgeofferd hadden, geraakten nu overal in het bewind, en de aanzienlijkste Hoekschen uit het land. De rust werd hierdoor niet hersteld; immers liet de Aartshertog een bevel uitgaan, waarbij de twistende gemeente tot eendragt vermaand werd (4).

De Hoeksche ballingen vonden bijna nergens een toevlugtsoord dan in het *Sticht*, waar het gezag van Bisschop DAVID *van Bourgondië* merkelijk was afgenomen, en de BREDERODES aan de meeste adellijke geslachten verwant waren. In het bijzonder verleende hun de Burggraaf van *Montfoort* in de stad *Utrecht*, waar hij het hoog bewind voerde, eene veilige schuilplaats. MAXIMILIAAN hierover misnoegd, pleegde in zijn gebied daden van geweld tegen de Utrechtsche burgers, waaruit een drie-

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 31. BALEN, *Beschr. v. Dordr.* bl. 297, 793.

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 31. WAGENAAR, D. IV. bl. 197, 198.

(3) V. BEVERWIJCK, *Beschr. v. Dordrecht*, bl. 320. BALEN, *Beschr. v. Dordr.* bl. 794. Verg. WAGENAAR, D. IV. bl. 198—200. SIEGENBEEK, *de Eer van* WAGENAAR *verdedigd*, bl. 106—113. TE WATER, *Vaderl. Hist.* D. II. bl. 145.

(4) WAGENAAR, D. IV. bl. 201.

1433—1482 jarige krijg tusschen *Holland* en *Utrecht* ontsproot (1). Gelukkig had hij kort te voren den Gelderschen oorlog geëindigd en was met MARIA te *Nijmegen* als Hertog en Hertogin van *Gelre* gehuldigd (2).

MARIA overleefde deze verheffing niet lang. Eens buiten *Brugge* zich met de reigerjagt vermakende, viel zij van haar paard en overleed drie weken daarna aan de
27 v. Lentemaand 1482 bekomene wonde, dewijl zij uit overdreven vrouwelijke kieschheid, naar men zegt, heelkundige hulp weigerde. Zij had slechts den ouderdom van vijf en twintig jaren bereikt en liet twee kinderen na: FILIPS, haar opvolger, met wien de grafelijke regering van *Holland* in het huis van *Oostenrijk* overging, en MARGARETHA, welke wij naderhand als Landvoogdes der *Nederlanden* zullen ontmoeten (3). Hoewel zij de eenige vrouw geweest is, welke in *Holland* als wettige Gravin *algemeen* erkend werd, zoo was niettemin hare korte regering even onstuimig als die harer voorgangsters en eene aaneenschakeling van binnenlandsche oproeren, terwijl hare zachtmoedigheid, beminnelijkheid, weldadigheid, godsvrucht en huisselijke deugden een beter lot verdienden (4).

UTRECHT. OVERIJSSEL. DRENTHE. De beroerten in *Holland* oefenden ook in dit tijdperk dikwerf eenen noodlottigen invloed uit op het *Sticht*. De dood van SWEDER *van Kuilenburg* had aldaar de binnenlandsche rust niet hersteld (5). De Kanoniken, welke met dien Kerkvoogd gebannen waren, kwamen op de tijding zijns afstervens, te *Arnhem* of veeleer te *Dordrecht* bijeen en verkozen, even alsof de Utrechtsche zetel niet door RUDOLF *van Diepholt* bezet was, WALRAVEN *van Meurs*, broeder des Graven van *Meurs* en der Bisschoppen van *Keulen* en *Mun-*
1434 *ster*, tot opvolger. Deze keuze, hoe onwettig ook, als noch op de gewone plaats noch door al de daartoe geregtigden geschied, werd op de kerkvergadering van *Bazel* goedgekeurd. WALRAVEN vestigde daarop zijn zetel te *Dordrecht*, doch hield zich ook nu en dan te *Arnhem* en elders op (6). Te vergeefs beproefde

---

(1) *Chron. van* 1481—1483 in MATTHAEI *Analect.* T. I. p. 397—500; en het *Excerptum ex* P. BASINI *Hist. Gallica* aldaar, p. 505—586. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 35—41. Zie hierna de geschiedenis van *Utrecht* in dit tijdperk.

(2) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. I. p. 63. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* bl. 285.

(3) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 41. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. I. p. 63, 64.

(4) DE COMINES, Liv. VI. ch. 3. Verg. WAGENAAR, D. IV. bl. 207. BILDERDIJK, D. IV. bl. 239.

(5) *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. II. St. II. bl. 557.

(6) HEDA, p. 286. *Cron. de Traj.* apud MATTHAEI *Analect.* T. V. p. 458, 495, 496. *Magn. Chron. Belg.* p. 406. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. I. bl. 453—455.

R. Craeyvanger del. J. F. C. Reckleben sculp.

MARIA VAN BOURGONDIË VALT VAN HAAR PAARD.

hij, het zaad der tweedragt in het *Sticht* zelf uit te strooijen (1). De vijf kapittels, 1433—1482
de ridderschap en de steden *Utrecht* en *Amersfoort* verklaarden zijne verkiezing
voor onwettig en verbonden zich, om met al hun vermogen RUDOLF in het bisschop- 31 v.
pelijk gezag te handhaven (2). Insgelijks vernietigde Paus EUGENIUS IV de uitspraak Lentemaand
der kerkvergadering, gelastte allen Christen geloovigen, RUDOLF *van Diepholt* als wet- 1436
tig Bisschop van *Utrecht* te erkennen, en gaf den Bisschop van *Sabine*, den Proost van *St. Pieter*, en den Deken van den Dom te *Utrecht* volmagt, om over de wederspannigen den kerkelijken ban uit te spreken. Dit geschiedde, nadat de broeders 23 v.
van WALRAVEN *van Meurs* vruchteloos getracht hadden door hunne geheime vrienden Oogstmaand
in het *Sticht*, de zwevende geschillen in der minne te vereffenen (3). Ondanks den 1437
ban, zetten de Meursgezinden hunne aanslagen voort (4). Bij eenen gedreigden inval onder den Graaf van *Meurs*, besloot het geheele *Neder-Sticht* den vijand het hoofd te bieden, en de regering van *Utrecht*, op welke stad men het bijzonder gemunt had, gelastte allen burgers boven de twintig jaren, zich te wapenen (5). Het bleef echter, naar het schijnt, slechts bij dreigen. Hoewel WALRAVEN *van Meurs* door FELIX V, die
op de kerkvergadering van *Bazel* tot Paus gekozen was, in het bisdom van *Utrecht* 1439
bevestigd werd, moet zijn gezag en invloed toch gering geweest zijn; het blijkt althans niet, dat hij iets belangrijks tegen RUDOLF *van Diepholt* ondernomen heeft (6). FILIPS *van Bourgondië* ontnam hem het geestelijk regtsgebied over *Holland*, *Zeeland* 1441
en *Friesland*, hetwelk SWEDER *van Kuilenburg* aan den Utrechtschen Stoel onttrokken had, en gaf het aan RUDOLF *van Diepholt* terug. »In het Christendom van *Utrecht*," zeide de Hertog, »is maar één Herder; ik wil, dat er maar ééne schaapskooi in zij (7)."

Vermoedelijk heeft WALRAVEN *van Meurs* toen zijn zetel uit *Dordrecht* naar *Arnhem* overgebragt. Tot teeken van oppermagt, liet hij te *Keulen* goud- en zilvergeld met
zijn naam munten, hetwelk in de stad *Utrecht* niet gangbaar was vóór dat de Raad 1444

---

(1) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. I. bl. 463, 469, 471, 488.

(2) Zie het Manifest bij MATTHAEUS, *Analect.* T. V. p. 497. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. I. bl. 472—474.

(3) DUMBAR, *Kerkl. en Wereltl. Deventer*, D. II. bl. 104—113.

(4) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. I. bl. 488.

(5) Zie het raadsbesluit in Herfstmaand van 1437 bij MATTHAEUS, *Analect.* T. V. p. 498. Ook bij BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. I. bl. 499, die het echter een jaar later stelt.

(6) HEDA, p. 286. Vergelijk BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. I. bl. 453, 454.

(7) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 10.

1433—1482 het gewaardeerd had (1). Zijne bloedverwanten verontrustten nu en dan het *Sticht*: dit was althans de hoofdgrond op welken RUDOLF *van Diepholt* den Aartsbisschop van *Keulen* den oorlog verklaarde, van welken echter vermoedelijk niets gekomen
1446 is (2). Twee jaren later, sloot RUDOLF met den Bisschop van *Munster*, HENDRIK *van Meurs*, een verbond van vrede en vriendschap (3). Met ernst beijverde hij zich, om de vervallen zaken des *Stichts* te herstellen, de sloten en sterkten te vernieuwen of te verbeteren, en de oorlogsschulden af te lossen (4).

Inmiddels was de stad *Utrecht* met het huis van *Montfoort* in hevigen twist geraakt. WILLEM *van Montfoort* had van Bisschop RUDOLF tweeduizend kroonen opgenomen, van welke hij de teruggave weigerde, bewerende, dat eenige Utrechtsche burgers die gelden ontvangen hadden. Na een naauwkeurig onderzoek werd dit onwaar bevonden, en VAN MONTFOORT door den Raad de stad ontzegd tot hij het verschuldigde zou voldaan hebben. Hierbij kwam, dat zijn broeder, de Burggraaf, eenen Utrechtschen burger grootelijks had beleedigd, hetgeen door de regering van *Utrecht* zoo hoog werd opgenomen, dat zij beslag legde op de personen en goederen der Montfoorters, zoolang het ongelijk niet gebeterd zou zijn. De spanning werd sterker, toen WILLEM *van Montfoort* door een sluipmoordenaar lagen legde op het leven van een aanzienlijk burger der stad. Men beloofde drieduizend Bourgondische schilden dengenen, welke hem levend in handen van den Raad leverde, en duizend dengenen, welke hem doodsloeg (5). Er werden krachtige maatregelen genomen, om de stad tegen zijne aanvallen te beschermen; en dewijl verscheidene inwoners met de Heeren van *Montfoort* in verstandhouding stonden, vaardigde de Raad hiertegen een scherp bevelschrift uit, hetwelk dikwerf moest vernieuwd worden. Het getal der schutters werd vermeerderd, en hij met eeuwige ballingschap gestraft, welke zich
1447 bij een vijandelijken aanval niet behoorlijk van zijnen pligt zou kwijten. Te meer werden deze voorzorgen noodzakelijk, daar de Heeren van *Montfoort* vele gewapenden bijeenbragten en het gerucht zich verspreidde, dat zij de stad bij verrassing wilden vermeesteren. Men meent, dat zij door Hertog FILIPS *van Bourgondië* ondersteund werden, welke, op het bezit van *Utrecht* vlammende, door het verwekken van vijanden, de magt dier stad poogde te verzwakken (6).

---

(1) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 53.

(2) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 487.

(3) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 96.

(4) HEDA, p. 286. *Cron. de Traj.* p. 467.

(5) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 57—62.

(6) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 104, 111—115.

In dit hagchelijk tijdsgewricht, waar eensgezindheid zoo dringend gevorderd werd, was tusschen Bisschop RUDOLF en de Utrechtsche regering over zekere belasting, *het mergengeld* genaamd, geschil ontstaan. Dit *mergengeld* werd sinds eenige jaren in *Utrecht* geheven, deels om de stads schulden af te lossen, deels om de onkosten des Bisschops, ten behoeve van het *Sticht* gemaakt, te vergoeden, en had in den beginne onder de burgers groot misnoegen en gemor verwekt (1). Het schijnt, dat dit geld niet altijd voor het bepaalde doel gebezigd werd; althans Bisschop RUDOLF wilde het gebruik dat men er van maakte onderzoeken. Men weigerde hem de noodige inlichting, en de Domdeken JOHAN PROEIS, broeder van den Burgemeester ROETART PROEIS, duwde hem op dreigenden toon toe: »Indien gij zoo wilt voortgaan, moogt gij wel toezien, dat gij den Bisschopszetel behoudt; wat mij betreft, ik zal wel Deken blijven." Verbolgen verliet de Bisschop aanstonds de stad en verzoende zich, uit wraak over deze beleediging, met den Burggraaf van *Montfoort*, tegen wien hij zich nog onlangs ten voordeele der Utrechtenaars verklaard had. Hij ontsloeg hem tegen eene aanzienlijke geldboete, van den kerkelijken ban en schonk hem vergiffenis van de misdaad aan zijnen vader JAN *van Montfoort* gepleegd, wien hij in den kerker had laten sterven (2).

1433—1482

1448

De Utrechtenaars hierover ten hoogste verbitterd, besloten den Bisschop, welke naar *Amersfoort* en *Horst* getogen was, den terugkeer te beletten en WALRAVEN *van Meurs* in zijne plaats als geestelijk Opperheer te erkennen (3). WALRAVEN, die zich eenige jaren had stil gehouden, begon nu het hoofd weder op te steken en zijne gewaande regten op den Stichtschen zetel te laten gelden (4). Men vermoedt echter, dat hij weldra met RUDOLF *van Diepholt* in onderhandeling getreden is, dewijl het nergens blijkt, dat hij van de gunstige stemming der Utrechtenaars te zijnen opzigte gebruik gemaakt of eenige beweging, om hun bijstand te bieden, beproefd heeft (5). Hoe dit zij, men bleef hem genegen, en toen WILLEM *van Montfoort* met eenige ruiters voor de stad verscheen, om haar te verrassen, snelden de burgers te wapen en verijdelden den aanslag (6). Doch ondanks alle voorzorgen, gelukte het Bisschop RUDOLF zijne zetelstad te bemagtigen. Door verraad van binnen, kwam hij er bij

---

(1) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 35—38, 50.

(2) HEDA, p. 286. *Cron. de Traj.* p. 470, 503. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 119.

(3) HEDA, p. 287.

(4) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 121.

(5) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 127 1).

(6) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 121.

1433—1482 nacht heimelijk in en trok met de zijnen onder een woest getier, tot op *de Neude.* Ondertusschen waren de alarmklokken geluid en de burgers in de wapenen gekomen. Bij de *Schoutensteeg* ontmoette men elkander. Er ontstond een bloedig gevecht; de Bisschop zelf en de Heer van *Montfoort* werden gewond, en waarschijnlijk zouden zij het onderspit gedolven hebben, indien niet te goeder uur eenige Amersfoortsche poorters tot hunne hulp waren toegesneld. Na lang weifelen, verklaarde zich de over-
2 v. Sprokkelm. 1449 winning voor de Bisschoppelijken. Vele Utrechtenaren en Stichtsche Edelen waren gevangen genomen, en slechts weinigen van 's Bisschops tegenstanders hadden zich door de vlugt gered; de Burgemeesters VAN LICHTENBERG, PROEIS en VAN DAMASCHE, in het gevecht zwaar gekwetst, stierven aan hunne wonden. Bisschop RUDOLF nu geheel meester van de stad, herstelde aanstonds de Regeringsleden, welke het vorige jaar om zijnentwille daaruit gebannen waren, in hunne vorige betrekkingen. Daarentegen werd elk op levensstraf verboden, degenen te huisvesten of te verbergen, welke tegen hem de wapens hadden opgevat, en eene belooning van honderd oude schilden uitgeloofd, aan wie eenen van hen te voorschijn bragt. Om het gemeen genoegen te geven en den haat tegen het vorig bestuur te verhoogen, werden tevens eenige imposten deels verminderd, deels geheel afgeschaft. Eenige der gevangenen werden onthoofd, andere tot den kerker of met vrouw en kinderen tot ballingschap veroordeeld, en sommige onder oorveede ontslagen, doch de meeste niet dan tegen aanzienlijke opofferingen van geld en goederen in vrijheid gesteld. De Heer *van Gaasbeek* kon die gunst slechts door tusschenkomst van den Stadhouder van *Holland*, JAN *van Lannoi*, en voor den afstand zijner heerlijkheden *Abcoude* en *Wijk te Duurstede* verwerven, welke nu met het *Neder-Sticht* vereenigd werden. De Amersfoorters ontvingen, tot erkentenis hunner bewezene diensten, van den Bisschop kwijtschelding van alle misdaden en breuken, die zij vroeger gepleegd en verbeurd hadden (1). Slechts oogenschijnlijk was nu in *Utrecht* de rust hersteld. Er bevonden zich hier nog velen, welke het vorig bewind genegen waren en geene gelegenheid onbeproefd lieten, om de ballingen en uitgewekenen wederom binnen te brengen. De Raad der stad verbood derhalve op nieuw strengelijk alle gemeenschap met de gebannenen, en het was niet veroorloofd met hen te spreken; tevens werden nieuwe voorzorgen genomen tegen onverhoedsche aanvallen van buiten en oproeren van binnen. Door deze wakkerheid werd
1450 een aanslag van FREDERIK *van Renesse*, een der uitgewekenen, tegen de stad verijdeld. Twee inwoners, welke daarin deel genomen hadden, werden met den dood gestraft (2).

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 17. HEDA, p. 287. *Cron. de Traj.* p. 509—512. *Magn. Chron. Belg.* p. 403. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 127—148.

(2) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 150, 174, 181.

In dien tijd overleed de Bisschop van *Munster*, HENDRIK *van Meurs*. RUDOLF *van* 1433—1482
Diepholt begaf zich met een groot gevolg van Edelen derwaarts, om de stemmen der kanoniken voor zijn neef KOENRAAD *van Diepholt* te winnen. Doch na het verspillen van veel geld, keerde hij onverrigter zake terug, en WALRAVEN *van Meurs* werd, tegen den zin der Munsterschen, door het grootste gedeelte des Kapittels, te *Dulmen* bijeengekomen, tot Bisschop verkozen (1). Door tusschenkomst van den Kardinaal NICOLAAS DE CUSA, deed nu WALRAVEN volkomen afstand van het Utrechtsche bisdom, en RUDOLF verzekerde hem daarentegen een tiende van de inkomsten der Stichtsche geestelijkheid (2). Deze schikking werd door den Paus goedgekeurd en de Bisschop van *Luik* met de uitvoering er van belast, die terstond den Utrechtschen Geestelijken, onder bedreiging van den ban beval, daaraan te voldoen (3). De Kapittelen van *Utrecht* en *Deventer* verzetten er zich tegen, doch vruchteloos; en ofschoon WALRAVEN kort daarna overleed, werden evenwel deze gelden later aan zijne erfgenamen uitgekeerd (4). Tot schadeloosstelling verleende Bisschop RUDOLF aan de Geestelijken in *Utrecht* vrijdom van imposten, doch de regering dier stad sloeg geen acht op deze vergunning, welke buiten hare bewilliging en tot nadeel der stedelijke inkomsten ge- 1451
geven was (5).

Hoewel WALRAVEN *van Meurs* 's Pausen bevestiging op den Munsterschen zetel verkregen had, werd hij echter door het volk, welk aan de keus des Kapittels de vereischte toestemming had geweigerd, buiten de stad gehouden. Te vergeefs had hij reeds den banvloek over zijne tegenstanders uitgesproken, toen hij naar de wapenen 1452
greep, om hen te bedwingen (6). Bisschop RUDOLF trok hem met eene aanzienlijke krijgsmagt te hulp, onder voorwaarde, dat wanneer de stad vermeesterd wierd, WALRAVEN van het bisdom *Munster* ten behoeve van KOENRAAD *van Diepholt*, tegen eene jaarlijksche geldelijke uitkeering, afstand zou doen (7). Vele Edelen uit het *Boven-Sticht* verzelden den Bisschop op dien togt; maar de Overijsselsche steden weigerden volstandig

---

(1) A. DE BEVERGERNE, *Chron. Monasteriense*, apud MATTHAEUM, *Analect.* T. V. p. 86; het ANONYMI *Chron. Monast.* aldaar, p. 123. HEDA, p. 287. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 182.

(2) HEDA, p. 287, 288. *Cron. de Traject.* p. 512 en de aldaar, p. 513 aangehaalde *Fasciculus Temporum* van VELDENAER. Verg. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 183, 221, 222, 226 (1).

(3) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 183.

(4) *Bat. Sacra.* D. II. bl. 466—471.

(5) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 198.

(6) A. DE BEVERGERNE, *Chron. Monast.* p. 90. ANONYMI *Chron. Monast.* p. 123, 124.

(7) HEDA, p. 287. Verg. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 221, 222.

1433—1482 in dien krijg deel te nemen, uit welken zij niets dan nadeel te wachten hadden (1).
2 v. Sprokkelm. 1453 *Munster* werd belegerd, doch zoo wakker verdedigd, dat RUDOLF genoodzaakt was het beleg na eenige dagen op te breken. Hij zette evenwel den krijg, welke *Munsterland* verwoestte, hardnekkig voort (2). Maar ook zijne schatten werden daarin verslonden, zijne ligchaamskrachten door de vermoeijenissen uitgeput, en den Utrechtschen Geestelijken, tot bestrijding der oorlogskosten, buitengewone lasten opgelegd, hetgeen de bron werd van veelvuldige beroerten en opschuddingen. De vijf Kapittels te *Utrecht* verzetten zich terstond openlijk tegen de vorderingen van den Bisschop op grond, dat hij zich buiten hunne toestemming in dien krijg gewikkeld had, niet om de belangen van de Utrechtsche Kerk, wie de verkiezing eens Munsterschen Bisschops onverschillig was, te bevorderen, maar alleen ter gunste van zijn neef, en alzoo uit eigen inzigten, welke zij niet gehouden waren te ondersteunen. En toen de Raad zich voor RUDOLF verklaard had, staakten alle, uitgezonderd de Predikheeren, binnen de stad hunne diensten en spraken dagelijks den banvloek uit over allen, welke deze nieuwe belasting van hen afvorderden. Op het berigt, dat men hen met geweld zou dwingen aan 's Bisschops
1454 eischen te voldoen, kwamen zelfs de Kapittels en de Parochiekerken overeen, om elkander gewapenderhand te ondersteunen, des nachts in de kerken te waken en bij onraad de klokken te luiden. RUDOLF zich, naar het schijnt, niet meer in zijne zetelstad veilig achtende, begaf zich naar het slot *Ter Horst* (3). Hij zette den Munsterschen oorlog met nadruk voort en behaalde met DIRK en WALRAVEN *van Meurs* in een scherp gevecht op de heide bij *Waarle*, de overwinning, die echter niets besliste en den krijg slechts heviger ontvlamde (4).

De uitgewekenen beproefden ondertusschen meer dan eens de stad te verrassen, hetgeen hun echter, ondanks de verstandhouding met eenige burgers en de voortdurende spanning tusschen de regering en de geestelijkheid, mislukte (5). Deze spanning barstte eindelijk in openbaren opstand uit, toen op last van den Raad een dienaar der Geestelijken in hechtenis genomen en ter dood veroordeeld was. De Geestelijken kwamen hierop gewapend in den Dom bijeen, waar een groot gedeelte der burgerij, welke
25 v. Louwmaand 1455 haar voornaamste bestaan aan hen verschuldigd was, zich met hen vereenigde. Met

---

(1) H. BRUMANI *Res. Transisal.* p. 189. DUMBAR, *Kerk- en Wereltl. Deventer.* D. II. bl. 150.

(2) A. DE BEVERGERNE, *Chron. Monast.* p. 94. ANONYMI *Chron. Monast.* p. 124; deze laatste schrijver brengt dit op het jaar 1452.

(3) HEDA, p. 288. *Cron. de Traj.* p. 513—515 en VELDENAER, *Fasciculus Temp.* aldaar door MATTHAEUS aangehaald. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 226—228, 234.

(4) A. DE BEVERGERNE, *Chron. Monast.* p. 108, 109.

(5) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 228, 229 237.

deze ten getale van vier- of vijfduizend, trokken zij naar het raadhuis, om de rege- 1433—
ring, welke inmiddels de burgers te wapen geroepen en eenige bussen tegen de Dom- 1482
kerk gerigt had, naar hun wil te dwingen. Een bloedbad was onvermijdelijk geweest, indien niet WILLEM *van Montfoort* tusschen beide getreden ware en den Raad bewogen had, den gevangene te slaken en zich in alles naar den wil der geestelijkheid en der gemeente, welke de overmagt hadden, te schikken. De regering werd veranderd en alle gezag aan de gilden gebragt, maar de rust niet hersteld (1). *Utrecht* bleef een tooneel van beweging, verdeeldheid en oproer; de vrienden des Bisschops en van het vorig bewind werden met zooveel hartstogt achtervolgd, dat nimmer in de stad meer regtsplegingen plaats vonden dan in dit tijdsgewricht (2).

Onder al deze onlusten stierf Bisschop RUDOLF *van Diepholt*, verlaten zelfs door zijne huisgenooten, welke in zijne laatste uren zijne kostbaarheden roofden en hem aan zijn lot overlieten (3). Eenigen melden, dat hij op het slot *Ter Horst* overleed, terwijl hij met FILIPS *van Bourgondië*, tot wien hij zijne toevlugt genomen had, over den afstand van het bisdom onderhandelde (4). Anderen getuigen, dat hij, door den Paus tot Bisschop van *Osnabruck* benoemd, kort vóór het aanvaarden dier waardigheid gestorven zij (5). Even onwaarschijnlijk is, dat hij in de belegering van het Munstersche stadje *Vreede* aan eene wond overleed (6). Meer algemeen wordt aangenomen, dat hij te *Vollenhove* gestorven en te *Utrecht* in de Domkerk met onge- 24 v.
meene pracht begraven is (7). Voorzeker kan dezen Kerkvoogd moed, standvastig- Lentemaand
heid, schranderheid noch ijver en staatkunde betwist worden. Daartegen over stonden 1455
trotschheid en hartstogtelijkheid, welke hem talrijke vijanden en rampen berokkenden. Veel echter is het *Sticht* aan hem als wereldlijk Vorst verpligt. Hij beschermde zijn gebied heldhaftig tegen magtige naburen en stelde het, door het opbouwen en versterken der vervallene sloten, in eenen behoorlijken staat van tegenweer. Men prijst ook zijne

(1) *Cron. de Traj.* p. 515, 516, en VELDENAER aldaar p. 514. HEDA, p. 288. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 18. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 246—263.

(2) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 266—274.

(3) *Bat. Sacra*, D. II. bl. 431.

(4) HEDA, p. 288. SUFFRIDUS PETRUS in *Appendice*, p. 155.

(5) A. DE BEVERGERNE, *Chron. Monast.* p. 110.

(6) ANONYMI *Chron. Monast.* p. 128.

(7) *Cron. de Traj.* p. 516. VELDENAER, *Fasciculus Temp.* aldaar, p. 515. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 22, en de schrijvers aangehaald door MATTHAEUS, *Analect.* T. V. p. 128 (1). BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 275. DUMBAR, *Kerk- en Wereltl. Deventer*, D. II. bl. 152.

1433—1482 verdiensten als geestelijk Herder, maar de bewijzen ontbreken, welke dit moeten staven, ten ware het versieren van kerken op dien lof aanspraak geeft (1). Zijne wetenschappelijke beschaving en letterkundige kennis moeten zeer beperkt geweest zijn (2).

7 v. Grasm. 1455 De Kanoniken kwamen spoedig tot het kiezen eens opvolgers in de Domkerk bijeen. Om allen invloed van buiten op deze keuze te voorkomen, had de Raad der stad kort te voren, bij openlijke afkondiging, alle wereldlijke personen verboden, op den kiesdag in den Dom of op het kerkhof te verschijnen, op boete van vijftig ponden; en tevens naar gewoonte de uitheemsche Vorsten, Edelen en Ridders uitgenoodigd, de stad te verlaten, tot de Kanoniken hunne taak voltooid hadden. Allen vreemdelingen werd daarenboven op levensstraffe verboden zich, in geval van opstand, bij het oproerig volk te voegen (3). Doch de omliggende Vorsten, wien het geheel niet onverschillig was, dat een hunner bloedverwanten of vrienden den Utrechtschen zetel bekleedde, bleven thans evenmin als vroeger in gebreke, om hunnen invloed op de Kanoniken uit te oefenen. Hertog ARNOUD van *Gelre* verscheen zelf met een aanzienlijk gevolg van Edelen en dienaren te *Utrecht*, om Hertog STEVEN *van Beijeren*, Kanonik te *Keulen*, aan te bevelen, wiens broeder, Paltsgraaf FREDERIK, door huwelijk aan hem vermaagschapt was, en die ook door den Aartsbisschop van *Keulen* schriftelijk was aangeprezen (4). Zelfs beloofde hij, indien zijn verlangen voldaan werd, den Utrechtenaren de vorige vrijheid van tollen in zijn gebied, welke hun later ontnomen was, terug te schenken (5). FILIPS *van Bourgondië* zond Graaf JAN *van Nassau* naar *Utrecht*, om zijn natuurlijken zoon DAVID *van Bourgondië*, Bisschop van *Terouanne* in *Artois*, op den zetel van ST. MAARTEN te heffen, tot welk einde hij reeds bij het leven van RUDOLF *van Diepholt* getracht had de stemmen der Kanoniken te verwerven (6). Ten sterkste drong hij op deze bevordering aan, dewijl hierdoor, gelijk hij beweerde, de gedurige en verderfelijke geschillen tusschen *Utrecht*

---

(1) Verg. het *Magn. Chron. Belg.* p. 406, 407; en 's Bisschops grafschrift door den beroemden AGRICOLA bij BOCKENBERG, in *Cat. Pont. Ultraj.* p. 41, overgenomen in BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 276.

(2) REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 100. Men verhaalt, dat op het berigt, dat SWEDER *van Kuilenburg* hem geëxcommuniceerd had, hij gevraagd zou hebben: »Wat is excommuniceren?" en op de verklaring van dit woord, zijn dolk getrokken met de woorden: »Hiermede zal ik hem excommuniceren."

(3) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 280.

(4) Zie zijn brief bij MATTHAEUS, *Analect.* T. I. p. 650.

(5) HEDA, p. 291 en BUCHELIUS ad eundem, p. 306 (a).

(6) MONSTRELET V. III. p. 64.

en *Holland*, ten beste der beide staten, zouden weggenomen en voorkomen worden (1). Men vreesde echter, naar het schijnt, dat hij slechts trachtte het *Sticht* onder den invloed en eindelijk onder het beheer der Bourgondische heerschappij te brengen, waartoe de onmin tusschen den overleden Bisschop en de geestelijkheid, de eerste aanleiding gegeven had (2). Niemand althans stemde voor DAVID *van Bourgondië*. Van de zeventig Kanoniken, welke de verkiezing bijwoonden, verklaarden zich terstond zeven en zestig voor den Domproost GIJSBRECHT *van Brederode*, die zelf den Kanonik van *Luik* gestemd had; en de twee overigen, welke hunne stem aan STEVEN *van Beijeren* gegeven hadden, voegden zich bij de meerderheid » om des vredes wil en behoudens hun gevoelen." Negen afwezige Kanoniken deden door hunne gevolmagtigden hetzelfde (3). Nooit was eene Bisschopskeuze te *Utrecht* met zoo vele eenparigheid geschied (4). Men voerde met alle billijkheid aan, dat DAVID *van Bourgondië* niet gestemd was, dewijl naar de gemeene geestelijke regten, een man van onechte geboorte geene geestelijke waardigheid mogt bekleeden en de wetten der Utrechtsche Kerk verboden, hem tot eene prebende toe te laten. STEVEN *van Beijeren* was niet gekozen, dewijl FILIPS *van Bourgondië* euvel zou genomen hebben, dat men der aanbeveling des Hertogs van *Gelre* en des Aartsbisschops van *Keulen* meer gehoor gaf dan aan de zijne. Om derhalve geen dezer Vorsten te beleedigen, was de keuze op den derden mededinger gevallen, tegen wien de Hertog van *Bourgondië* niets hebben konde, daar hij hem zijn vertrouwen geschonken en in den Raad van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* gesteld had. Het aanzienlijk geslacht uit hetwelk GIJSBRECHT *van Brederode* was gesproten en zijne vermaagschapping met de meeste zoo niet alle Stichtsche Edelen, waren mede niet zonder invloed op zijne verkiezing gebleven (5). Hij had daarenboven, naar het schijnt, de bijzondere gunst der geestelijkheid gewonnen, 1433—1482

---

(1) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgund.* Lib. IV. p. 113. Verg. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 281. BILDERDIJK, D. IV. bl. 166.

(2) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 281. GLASIUS, *Gesch. d. Christ. Kerk in Nederl.* D. II. bl. 224.

(3) *Instrumentum Electionis* G. DE BREDERODE in MATTHAEI *Analect.* T. I. p. 647 sqq. J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. D. D. de Brederode*, p. 646—662. *Cron. de Traj.* p. 516, 517, en hetgeen MATTHAEUS aldaar uit VELDENAER's *Fasciculus Temp.* aanhaalt. HEDA, p. 291. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 23.

(4) J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. D. D. de Bred.* p. 661.

(5) *Instrumentum Elect.* G. DE BREDERODE, in l. c. p. 654, 656. Verg. BURMAN *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 282.

1433— dewijl hij hare belangen tegen Bisschop RUDOLF gehandhaafd en tot hare hulp in het
1482 begin dezes jaars zich uit *'s Gravenhage* naar *Utrecht* begeven had (1).

Met eenen diepen zucht liet GIJSBRECHT *van Brederode* zich zijne benoeming welgevallen, die inderdaad voor hem eene bron van onrust en verdriet geworden is. Dadelijk werd hij in het koor der Domkerk op den bisschoppelijken zetel geplaatst, en het *Te Deum* aangeheven (2). Acht dagen daarna legde hij als verkoren Bisschop den plegtigen eed af aan de Kerk van *Utrecht* (3). Om 's Pausen bekrachtiging te verkrijgen, zond hij ten spoedigste een aanzienlijk gezantschap met het gewone *Annaat*, een geschenk van vierduizend Dukaten, naar *Rome* (4). Dewijl de Bisschoppen van *Utrecht* ook Vorsten van het Rijk waren (5), werden tevens gezanten naar FREDERIK III afgevaardigd, om de keizerlijke bevestiging in het wereldlijke gebied van het *Sticht* te erlangen (6). Men slaagde hierin gelukkiger dan aan het Hof van *Rome*. Hertog STEVEN *van Beijeren* had zich krachtdadig tegen de verkiezing van GIJSBRECHT verzet en onder allerhande voorwendselen en schijnredenen den Paus bewogen, haar aan het onderzoek en de uitspraak van de gewone geestelijke regtbank te onderwerpen. Doch terwijl de beide partijen hare zaak op het nadrukkelijkste tegen elkander verdedigden, verscheen in DAVID *van Bourgondië* een derde en magtiger mededinger, die alle hare bemoeijingen vruchteloos maakte (7). Hertog FILIPS, hetzij dan uit ongegronde vrees voor de verstoring der rust in *Holland*, hetzij uit enkel eigenbelang en heerschzucht, trachtte GIJSBRECHT te weren en zijn natuurlijken zoon, het kostte wat het wilde, op den Utrechtschen zetel te plaatsen (8). Hij zond den Bisschop van *Atrecht* (*Arras*) tot dat einde met rijke giften naar *Rome* en zelfs, zoo als eenigen

---

(1) VELDENAER, *Fasciculus Temp.* ap. MATTHAEUM *Analect.* T. V. p. 515, en *Cron. de Traj.* aldaar, p. 516.

(2) *Instrum. Elect.* G. DE BREDERODE, in l. c. p. 660.

(3) *Charta* GYSBERTI DE BREDERODE in MATTHAEI *Analect.* T. I. p. 662 (2).

(4) HEDA, p. 291. J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. D. D. de Bred.* p. 667, 671. *Epistola* ARN. HEYMRICII, in DUMBAR's *Anal.* T. I. p. 397. Volgens PLATINA, aangehaald door BUCHELIUS op HEDA, p. 306 (*d*), bestond het *Annaat* in de helft der geestelijke inkomsten over één jaar van hem, welke de Pauselijke gunst verzocht. De Utrechtsche Bisschoppen gaven daarvoor, gelijk uit J. A LEYDIS in l. c. blijkt, destijds vierduizend Dukaten. Naderhand werd dit aanmerkelijk verhoogd. Bisschop FILIPS *van Bourgondië* gaf twaalf duizend Dukaten. WAGENAAR, D. IV. bl. 52 (6).

(5) MATTHAEUS, *de Nobilitate*, Lib. II. c. 44.

(6) J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. D. D. de Bred.* p. 667, 668.

(7) *Epist.* ARN. HEYMRICII, in l. c. p. 398.

(8) Verg. hiervoor bl. 25.

beweren, met last, om den Paus onderstand tegen de Turken te beloven. De gezant drong in het bijzonder er op aan, dat BREDERODE geen Bisschop zijn mogt, dewijl hij in den krijg tegen de Gentenaars gediend had (1). Het is waar, de kerkelijke wetten verboden den Geestelijken den oorlog bij te wonen, maar het is niet minder waar, dat nimmer eenige wet in die tijden door Bisschoppen, Kardinalen, ja zelfs Pausen meer en ongestrafter geschonden werd dan deze (2). Het aanvoeren dier wet voegde zeker het minst aan den Hertog van *Bourgondië*, te wiens behoeve en op wiens aanzoek DE BREDERODE's tegen de oproerige Gentenaars waren ten strijde getrokken (3). ALPHONSUS, Koning van *Arragon*, onderschraagde insgelijks de belangen van DAVID *van Bourgondië*, die eerlang tot Bisschop van *Utrecht* werd aangesteld. De gezanten van BREDERODE, welke met schoone woorden waren opgehouden, moesten onverrigter zake en zonder het *Annaat* terugkeeren (4). 1433—1482

Onder stellige inwachting van 's Pausen bevestiging, hadden de geestelijkheid, ridderschap en steden van het *Sticht* inmiddels GIJSBRECHT *van Brederode* eenparig tot Voogd en Beschermer aangesteld. De vele volksbewegingen, welke afwisselend in *Utrecht* ontstonden, wettigden dezen maatregel (5). Met toestemming der gilden en gemeente riep de nieuwe Kerkvoogd de voornaamste ballingen onder het vorig bewind, als REINOUD *van Brederode*, JAKOB *van Gaasbeek*, JAN *van Renesse* en andere Edelen terug. Op een groot gastmaal gelukte het hem zelfs eene verzoening tusschen hen en hunne tegenstanders te bewerken, terwijl hij tevens verklaarde voor allen een goed Herder te zullen zijn. Doch het brengen van eenige der teruggeroepenen in den Raad, wekte weldra het misnoegen en de vrees van de aanhangers des overledenen Kerkvoogds op, welke allengs naar *Amersfoort* weken en daar hunne plannen ter omverwerping van den tegenwoordigen staat van zaken, beraamden (6). 17 v. Herfstmaand 1455

---

(1) J. A. LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. Dom. de Bred.* p. 668, 669.

(2) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 285 (2).

(3) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 286. WAGENAAR, D. IV. bl. 53. Over BILDERDIJKS taal, D. IV. bl. 167, vergelijke men SIEGENBEEK, *de Eer van* WAGENAAR verdedigd, bl. 103—105.

(4) *Epist.* HEIMRICII, p. 400—403. J. A. LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. Dom. de Bred.* p. 669—674. *Cron. de Traj.* p. 520. HEDA, p. 291. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 24.

(5) *Buyrspraeckboek van Utrecht* bij MATTHAEUS, *Analect.* T. V. p. 517 (1). BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 291.

(6) VELDENAER, *Fasciculus Temp.* apud MATTHAEI *Analect.* T. V. p. 517. *Cron. de Traj.* p. 517—520. J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. Dom. de Bred.* p. 665—667. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 293—297.

1433— Inmiddels was Hertog FILIPS in *Holland* gekomen, om tegen het voorjaar heirvaart
1482 te beschrijven en DAVID *van Bourgondië* door geweld van wapenen op den Utrechtschen zetel te plaatsen (1). Bisschop GIJSBRECHT trachtte insgelijks zich tot den aanstaanden krijg voor te bereiden, en het Bourgondischgezinde *Amersfoort* voor zich te winnen (2). De stad *Utrecht* werd van krijgsvolk voorzien en verbond zich met de geestelijkheid en ridderschap van het *Neder-Sticht*, benevens de stad *Rhenen*,
9 v. Grasm. om GIJSBRECHT *van Brederode* zoolang in het bewind te handhaven, tot een ander
1456 Bisschop door den Paus aangesteld en in het *Sticht* algemeen erkend zou zijn (3). De gilden hadden zich in dienzelfden geest verklaard (4). Zij oefenden destijds groot gezag uit, vervolgden de aanzienlijken en rijken en stelden naar goeddunken regeringsleden af en aan (5). Het gemeen vloog op hunne wenken en veroorloofde zich den verregaandsten moedwil. Zelfs de Geestelijken bleven niet verschoond, of hunne bezittingen ongemoeid. Eens kwam het graauw bij bekkenslag gewapend op de *Neude* bijeen, om de vermogendste inwoners der stad te overvallen en te berooven. Bisschop GIJSBRECHT *van Brederode*, ondersteund door zijn broeder REINOUD, den Burggraaf HENDRIK *van Montfoort* en andere Edelen, tastte de onstuimige menigte
25 v. aan, die door eenen plotselingen schrik bevangen, om genade smeekte (6). Naar een
Grasm. ander berigt echter, dreef het bisschoppelijk geschut het volk uiteen en op de vlugt, waarbij velen sneuvelden (7). Terstond werden de burgers, welke het gemeen in den kerker had geworpen, ontslagen en de uitgewekenen of gebannenen teruggeroepen. Eenige aanhangers van DAVID *van Bourgondië*, zoo vrouwen als mannen, werden gevat, zwaar gepijnigd en wreedaardig verminkt; sommigen zelfs het hoofd voor de voeten gelegd. Meer dan driehonderd burgers vlugtten vermomd naar *Amersfoort*.

---

(1) J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. Dom. de Bred.* p. 675, 676. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 25.

(2) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 297.

(3) Zie dit verbond in MATTHAE, *Analect.* T. I. p. 673—675.

(4) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 304.

(5) J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. Dom. de Bred.* p. 677.

(6) VELDENAER, *Fascic. Temp.* apud MATTHAEI *Analect.* T. I. p. 677. J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. Dom. de Bred.* p. 677—679. *Cron. de Traj.* p. 520. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 25. Het verhaal van een tijdgenoot bij MATTHAEUS, *Analect.* T. I. p. 517, hetwelk deze gebeurtenis eenigzins anders voorstelt, doch niet van partijdigheid tegen DE BREDERODE's vrij te pleiten is.

(7) HEDA, p. 292.

DANIËL *van Nieuwaal*, die het Klerkambt in *Utrecht* bekleedde, werd willekeurig uit deze betrekking, welke hij voor ruim drieduizend achthonderd pond gekocht had, ontslagen en zijn slot *Rijnestein* geplunderd en vernield (1). Sedert veranderde GIJSBRECHT de stedelijke regering en verbood de buitengewone *Morgenspraken* of bijeenkomsten der Gilden, die slechts strekten om oproer te verwekken, gelijk ook alle bekkenslag op lijfstraf (2). De voortvlugtigen werden ter verantwoording ingedaagd, onder verbeurte van burgerregt en goederen bij niet verschijning en dat hunne vrouwen en kinderen uit de stad zouden gezet worden. Dit werd ten uitvoer gebragt, dewijl de gedaagden niet opkwamen, die nu tot eeuwige ballingschap uit de stad veroordeeld werden (3). 1433—1482

De rust was thans in *Utrecht*, ten minste voor eene poos, hersteld en men nam in ernstige overweging, om de stad in behoorlijken staat van tegenweer te stellen. De middelen door den Raad deswege voorgedragen en door de Gilden eenparig goedgekeurd, werden ten uitvoer gebragt (4). Inmiddels wendden de Hertog van *Kleef* en de Bisschop van *Luik* al het mogelijke aan, doch vruchteloos, om Hertog FILIPS met GIJSBRECHT *van Brederode* te bevredigen (5). Tot dat doel was ook REINOUD *van Brederode* tweemaal naar *den Haag* vertrokken, waar hij te naauwernood aan de lagen zijner vijanden ontsnapte (6). Daarentegen traden de burgers van *Amersfoort* en van *Rhenen*, welke laatste nog onlangs Bisschop GIJSBRECHT plegtig trouw gezworen hadden, in nadere onderhandeling met den Hertog; en FILIPS, welke ondertusschen 's Pausen aanstelling ten behoeve van zijn natuurlijken zoon ontvangen had, zond terstond ADRIAAN *van Borselen* met eene krijgsmagt naar de beide steden, die hem dadelijk de poorten openden. Ook het huis *Ter Horst* werd den Bourgondiër door den slotvoogd EVERARD *van der Eist* voor zevenduizend Rijnsche gulden ingeruimd. Hierop begaf zich DAVID *van Bourgondië*, door JAN *van Wassenaar* en eenige manschappen vergezeld, over *Gorinchem* en *Thiel* naar *Rhenen* en toen naar *Amersfoort*, in welke steden hij plegtig als Bisschop ingehaald en gehuldigd werd (7).

(1) Oud verhaal bij MATTHAEUS, *Analect.* T. I. p. 518—529.

(2) *Cron. de Traj.* p. 521. J. VELDENAER, *Fasciculus Temp.* apud MATTHAEUM, *Analect.* T. I. p. 677. J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. D. D. de Bred.* p. 678. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 306.

(3) Oud verhaal bij MATTHAEUS, *Analect.* T. I. p. 519. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 312—314.

(4) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 314—317.

(5) J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. Dom. de Bred.* p. 678. HEDA, p. 292.

(6) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 25.

(7) J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. Dom. de Bred.* p. 679. *Cron. de Traj.* p. 521. HEDA, p. 292. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 25, 26.

1433—1482 Filips zelf trok in Hooimaand aan het hoofd van veertienduizend man uit *den Haag*, om *Utrecht* te bedwingen (1). Terwijl hij te *Leiden* met den Graaf van *Charolois* eenige dagen vertoefde, werd op nieuw te vergeefs door den Hertog van *Kleef*, reinoud *van Brederode*, hendrik *van Montfoort*, jan *van Renesse* en den Domdeken johan proeis over een vrede of vergelijk onderhandeld. Filips rukte derhalve voort over *Woerden* naar *IJsselstein*, alwaar zijne krijgsmagt door een aantal Zuid- en Noord-Nederlandsche Edelen aanmerkelijk werd versterkt. Gijsbrecht *van Brederode* bevond zich thans in een neteligen toestand. Zijne strijdkrachten konden in geene vergelijking met die des Hertogs gebragt worden. *Amersfoort*, *Rhenen* en het huis *Ter Horst* waren in 's vijands handen. Op de steeds onderling verdeelde en oproerige Utrechtenaars konde hij zich weinig verlaten; sommigen immers verklaarden zich reeds voor david *van Bourgondië*, en de meesten helden over tot vredesonderhandelingen, uit vrees voor het verlies hunner bezittingen, wanneer de stad door het geweld der wapenen veroverd wierd. De ijver der Geestelijken te zijnen opzigte was insgelijks merkelijk verflaauwd, sinds Hertog filips verboden had, hun de pachten hunner goederen, in zijn gebied liggende, uit te keeren. Hij oordeelde derhalve het oor te moeten leenen aan de voorslagen, hem thans door den Hertog van *Kleef*, die weder als middelaar was opgetreden, in naam van filips gedaan, en zond met goedkeuring der Geestelijkheid, Ridderschap, des Raads en der Gilden van *Utrecht*, dezelfde afgevaardigden, die te *Leiden* geweest waren, naar *IJsselstein*. Spoedig werd een verdrag getroffen, waarbij gijsbrecht volkomen afstand deed van het bisdom ten behoeve van david *van Bourgondië*, die door het geheele *Sticht* voor Bisschop moest erkend worden. Gijsbrecht zou Domproost van *Utrecht* blijven en voor de proostdij van *St. Salvator*, welke hij aan willem *van Montfoort* had afgestaan, de veel rijkere van *St. Donatius* te *Brugge* ontvangen. Daarenboven zou hij zijne raadsheersplaats in het Hof van *Holland*, met eene dubbele wedde behouden. Uit de inkomsten des Utrechtschen bisdoms zou hij jaarlijks vierduizend twee honderd Rijnsche guldens, en uit het stift *Terouanne* tweeduizend gouden Leliën trekken, terwijl hem in eens tot vergoeding der onkosten, die hij om het bisdom gemaakt had, vijftigduizend gouden Leeuwen werden toegekend. Hertog filips en Bisschop david verbonden zich, de intrekking des bans over gijsbrecht en zijne aanhangers uitgesproken, op hunne kosten in *Rome* te bewerken. Tevens beloofde de Hertog te zorgen, dat Bisschop david door den Paus gewettigd en van de smet zijner geboorte ontheven wierd, verklarende echter, dat dit in het vervolg de regten der Utrechtsche Kerk niet zou benadeelen. Voorts schonk hij zoo Geestelijken als Wereldlijken vergiffenis voor hetgeen zij tegen

(1) monstrelet, V. III. p. 67.

hem misdaan hadden. De nakoming van dit verdrag werd door den Hertog van *Kleef* en zijn broeder ADOLF, Heer van *Ravestein*, gewaarborgd (1). 1456 1457

Terstond werden in *Utrecht* tot de ontvangst van Hertog FILIPS en DAVID *van Bourgondië*, en tot huisvesting van hun talrijk gevolg bij de burgerij, de noodige toebereidselen gemaakt (2). Dit laatste was het waarschijnlijk, wat het gemeen in beweging bragt (3). De Raad althans vermaande bij klokluiding de burgers en ingezetenen, zich niet tegen deze gedwongen huisvesting te verzetten (4). Voorts werd ten strengste verboden, iemand uit het gevolg der beide Vorsten te mishandelen, kwalijk te bejegenen, of bij hunnen intogt eenige ballingen in de stad te voeren (5). FILIPS en DAVID *van Bourgondië*, vergezeld door een schitterenden stoet van Edelen, Ridders en krijgsvolk, trokken den volgenden dag plegtstatig in *Utrecht*. De nieuwe Bisschop werd door GIJSBRECHT *van Brederode* als Domproost, den Domdeken JOHAN PROEIS, en de geheele geestelijkheid naar de Domkerk geleid en aldaar op den bisschoppelijken zetel geplaatst (6). Naar oud gebruik, beloofde hij bij eede de regten en vrijheden van de stad en het stift *Utrecht* te zullen handhaven (7). Uit een echt gedenkstuk dier tijden blijkt, hoe spoedig deze eed en de punten des verdrags door hem geschonden zijn (8). [illegible] Oog[illegible] maan[illegible] 145[illegible]

De drie hoofdsteden van het *Boven-Sticht*, *Deventer*, *Kampen* en *Zwol*, weigerden ondertusschen standvastig, DAVID *van Bourgondië* voor haren Bisschop te erkennen. De stad *Deventer* in het bijzonder, had den grootsten ijver voor GIJSBRECHT *van Brederode* betoond, met hem onderscheidene bijeenkomsten gehouden en geene moeite gespaard, om de kleinere Overijsselsche steden en kloosters voor hem te winnen. Zelfs wa-

---

(1) *Cron. de Traj.* p. 521. J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. Dom. de Bred.* p. 679—683. HEDA, p. 292. MONSTRELET, V. III. p. 67. MATTHAEUS, *Rer. Amersf. Scriptor.* p. 308. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 26. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgund.* Lib. IV. p. 113. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 319—323.

(2) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 323.

(3) HEDA, p. 292, die echter ten onregte meent, dat het misnoegen des volks voortsproot, dewijl men buiten zijne voorkennis met FILIPS onderhandeld had. Verg. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II, bl. 322 (2).

(4) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 323 (2).

(5) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 324—326.

(6) *Cron. de Traj.* p. 521. J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. Dom. de Bred.* p. 683, 684. HEDA, p. 292. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 26.

(7) Zie den brief van DAVID *van Bourgondië* bij MATTHAEUS, *Analect.* T. I. p. 684 (1).

(8) Zie den brief bij MATTHAEUS, *Analect.* T. I. p. 681 (1).

1433—1482 ren aldaar in Zomermaand dezes jaars de geheele Ridderschap en de afgevaardigden der Twentsche steedjes bijeengekomen, om over het bevorderen zijner belangen te raadplegen. In vereeniging met *Kampen* en *Zwol*, had zij brieven aan de voornaamste Hollandsche steden gezonden met verzoek, om Hertog FILIPS en DAVID *van Bourgondië* te vermanen, haar met vrede te laten en niet langer met schriften van overreding of bedreiging lastig te vallen (1). Er was zelfs met den Hertog van *Gelre* een geheim verbond aangegaan, waarbij men hem voor Heer erkennen en in het bezit der sloten stellen zoude. Hij daarentegen zou den Hertog van *Bourgondië* en diens aanhangers den oorlog verklaren, alle vreemde magt afweren, en zonder *Overijssel* geen wapenstilstand met den vijand sluiten. Voorts moest hij de Overijsselaars bij hunne oude gewoonten, voorregten en wetten handhaven en de schulden van Bisschop RUDOLF *van Diepholt*, ten behoeve van den staat gemaakt, vereffenen. De sloten zouden altijd voor de Staten van *Overijssel* openstaan, en daaruit de omliggende landerijen niet verontrust worden. Men zou bij den Paus en den Keizer trachten te bewerken, dat *Gelre* en *Overijssel* één gewest werden; mislukte dit, dan zou men elkander evenwel getrouw blijven en de zorg voor de geestelijke belangen aan eenen Suffragaan, door den Hertog van *Gelre* te kiezen, toevertrouwen (2). Doch op aanmaning van dien Vorst zelven, naar men wil, hadden de Overijsselschen, na de onderwerping van *Utrecht*, zich niet ongenegen betoond, DAVID *van Bourgondië* te huldigen, onder voorwaarde, dat ADOLF, de zoon des Hertogs van *Gelre*, twaalf jaren als Voogd of Momboir het wereldlijk bewind over hun gewest zou voeren. Daar deze voorslag door Hertog FILIPS was afgewezen, had men besloten, zich tot het uiterste ten behoeve van GIJSBRECHT *van Brederode* te verdedigen, wiens afstand, als door geweld afgedwongen, voor onwettig en strijdig met de geestelijke en wereldlijke wetten beschouwd werd. Hertog FILIPS en DAVID *van Bourgondië* trokken spoedig met hunne strijdmagt op, om *Deventer*, den zetel van den tegenstand, door geweld te bedwingen. Het bewind over de stad *Utrecht* werd door hen intusschen aan REINOUD *van Brederode* en zijn broeder den Domproost opgedragen; een bewijs van vertrouwen, welk het karakter der BREDERODE's in een allergunstigst licht vertoont en geheel logenstraft, dat GIJS-

(1) Zie de Deventersche Kameraarsrekeningen van 1455 en 1456, aangehaald in den *Overijsselschen Almanak* voor 1838, bl. 84 (11).

(2) H. BRUMANII *Res Transisal.* in DUMBAR's *Analect.* T. II. p. 195. DUMBAR, *Kerk- en Wereltl. Deventer.* D. II. bl. 154. Over de Suffraganen en hunne bediening, zie men het Voorberigt op de *Bat. Sacra.* bl. XXVIII.

BRECHT » een allergevaarlijkst wezen was, van wien men alles vreezen mogt," gelijk een later schrijver stoutweg beweerd heeft (1). 1433—1482

Deventer was in dien tijd eene sterke stad, omgeven door eenen dubbelen, zeer hoogen muur met vele torens voorzien, uit welke voornamelijk de verdediging geschiedde en die gedeeltelijk nog bestaan. Daarenboven had men onderscheidene bolwerken, onder toezigt van den vestingbouwer JAN ACKERSTAF opgeworpen, en zich rijkelijk van mond- en krijgsbehoeften voorzien. Behalve de burgerij en de schutters, die beurtelings de wachten betrokken, bestond de bezetting uit tachtig meest Overijsselsche Edelen met hunne zeshonderd ruiters, duizend gewapende mannen uit *Drenthe* en *Groningen*, tweehonderd zestig Utrechtsche en onderscheidene Westphaalsche krijgsknechten, welke laatste gedeeltelijk te laste waren van de steden *Kampen*, *Zwol* en *Groningen*. Het geheel zal achtduizend man bedragen hebben met welke men het Bourgondische leger van veertienduizend strijders afwachtte (2). Hertog FILIPS had zijne benden in drie afdeelingen gesplitst. Hij zelf sloeg zich met het eerste gedeelte of de voorhoede te *Wilp* op de *Veluwe* neder, een half uur gaans van *Deventer*. Het tweede gedeelte, bestaande uit Hollanders en Zeeuwen, vestigde zich meer naar de Oost- of Zuidoostzijde der stad op *Fennenoord*, een eiland in den *IJssel*, doch sedert met het vaste land vereenigd. Bisschop DAVID *van Bourgondië* lag met het derde gedeelte aan de Westzijde der stad, en in zijne nabijheid aan de Zuid- of Zuidwestzijde, de Hertog van *Kleef*, welke FILIPS ondersteunde. Het geheele vijandelijke heir bleef aan de linkerzijde des *IJssels*, denkelijk wegens het moeijelijke van den overtogt zoowel als van de meer gevaarlijke stelling, welke het leger op den tegenovergestelden oever hebben zou (3).

FILIPS had onmiddellijk bij zijne komst te *Wilp*, en terwijl de overige benden nog niet waren opgedaagd, de stad door eenen wapendrager den oorlog verklaard. Hij was echter zoo weinig op zijne hoede, dat nog dienzelfden nacht de bezetting van een versterkt steenen wachthuis tegenover *Deventer* digt bij den *IJssel*, hem overviel, eene groote slagting onder zijn volk aanrigtte en drie en veertig gevangenen met zich voerde. Daar deze sterkte het naderen van de stad geweldig belemmerde, werd zij zoo hevig beschoten, dat eerlang de muren begonnen te scheuren en in te vallen. De bezetting zelve stak haar in brand, opdat de vijand er niet in zou nestelen, en redde zich, door de duisterheid van den nacht begunstigd, met hare vervoerbare have in 14 v. Oogstmaand 1456

---

(1) BILDERDIJK, D. IV. bl. 167.

(2) DUMBAR, *Kerk- en Wereltl. Deventer*, D. II. bl. 154, 155.

(3) *Het Beleg van Deventer*, door W. H. C. J (ORDENS) in den *Overijssels. Alm.* voor 1838 bl. 86—88; en de afbeelding van dat beleg, tegenover bl. 100.

1433—1482 *Deventer*. Nu deze hinderpaal was uit den weg geruimd, liet FILIPS, die langs den *IJssel* van allerlei krijgs- en mondbehoeften voorzien werd, tegen de stad zes batterijen en eenige schansen opwerpen, uit welke zij onophoudelijk, doch zonder veel nadeel, beschoten werd. De bezetting, zoo burgers als hulpbenden, verdedigde zich dapperlijk en scheen al de pogingen des Hertogs vruchteloos te maken, wien de hooge stand der rivier verhinderde, zijn geschut digt genoeg aan de stad te brengen. Dit geschiedde zoodra het water binnen zijne gewone oevers was teruggekeerd, en na weinige dagen kwam er zulk eene bres in de ringmuren, dat de belegeraars zich tot eenen storm vaardig maakten. Nu trad men, door tusschenkomst van twee Franciscaner monniken, in onderhandeling met den Hertog en weldra
17 v. Herfstmaand 1456 werd het beleg opgebroken, onder voorwaarde, dat *Deventer* en de andere Overijsselsche steden, naar belofte, DAVID *van Bourgondië* als wettig Bisschop en Landsheer zouden erkennen (1). Daartegen beloofde FILIPS, dat haar nimmer om haren tegenstand, van zijnentwege eenig leed zou wedervaren. Hiervan werden zij insgelijks door Bisschop DAVID verzekerd, welke tevens hare voorregten en gewoonten nevens die der Ridderschap van het *Boven-Sticht* bevestigde (2). Men verkreeg deze onverhoopte gunstige voorwaarden, deels door de voorspraak des Hertogs van *Kleef*, deels door de omstandigheden, welke de tegenwoordigheid van FILIPS elders vorderden en hem drongen een einde aan dezen krijg te maken (3). Trouwens, hij had ook zijn doel bereikt. *Deventer*, *Kampen*, *Zwol* en *Groningen* erkenden Bisschop DAVID voor hunnen Heer, welke kort daarop, eerst in de drie groote steden, toen door de Ridderschap en kleine steden op den *Spoolderberg*, en voorts in *Drenthe*, te *Bisschopsburg*, en in *Groningen* met vele plegtigheid gehuldigd werd (4).

Inmiddels was Hertog FILIPS naar *Braband* teruggekeerd. De Hollandsche benden voor *Deventer* togen huiswaarts langs de *Veluwe*, waar zij grove ongeregeldheden bedreven, hetgeen eenige Edelen en goedbezitters in de omstreken van *Deventer* in de wapenen bragt. Vele dezer moedwilligen werden gevangen genomen en niet dan

---

(1) *Cron. de Traj.* p. 522. *Epist.* ARN. HEYMRICII, p. 407—411. MONSTRELET, V. III. p. 67. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 28. HEDA, p. 293. H. BRUMANII *Res Transisal.* p. 197. Verg. REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 208. DUMBAR, *Kerk- en Wereltl. Deventer*, D. II. bl. 154—157. *Het beleg van Deventer*, in den *Overijss. Alm.* voor 1838, bl. 84—95.

(2) DUMBAR, *Kerk- en Wereltl. Deventer*, D. II. bl. 157, 158. Verg. *Tegenw. Staat v. Overijssel*, D. I. bl. 139.

(3) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 28, 29. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burg.* Lib. IV. p. 113. Verg. DUMBAR, *Kerk- en Wereltl. Devent.*, D. II. bl. 157 (f).

(4) DUMBAR, *Kerk- en Wereltl. Deventer*, D. II. bl. 158—160.

tegen groot losgeld ontslagen. Hieruit ontsproot later een hevig geschil tusschen de Hollanders en de Deventerschen, hetwelk niet zoo gemakkelijk eindigde als het begonnen was, doch waarvan ons geene bijzonderheden bekend zijn (1). Maar niet alleen losbandige krijgslieden maakten zich in die tijden schuldig aan het plegen van geweldenarijen en rooverijen. Door den slechten staat der regtsbedeeling, werden op de openbare wegen ongestraft personen en goederen aangerand, waardoor de handel niet weinig belemmerd werd en elk op eigen veiligheid bedacht moest zijn. Er werden dikwerf tusschen bijzondere steden en personen verbindtenissen tot wederzijdsche bescherming en verdediging aangegaan, dewijl zelfs het aanzien der Landsvorsten niet altijd toereikend was, dien moedwil te fnuiken. Immers trachtte DAVID *van Bourgondië* thans te vergeefs het wangedrag der Sallandsche en Twentsche ambtlieden tegen de Zutphenschen, welke zich daarover bij hem beklaagd hadden, door gestrenge bevelschriften te beteugelen. De belanghebbenden begrepen, dat zij hiertegen meer ernstige maatregelen moesten nemen. Er werd alzoo tusschen HENDRIK *van Wisch*, Drost van *Zutphen*, nevens de overige steden van dat graafschap, en de drie hoofdsteden van *Overijssel* met *Oldenzaal*, *Ootmarsum*, *Goor*, *Delden* en *Enschede* een verbond gesloten, waarbij men wederzijds beloofde alles in het werk te stellen, om de geweldenarijen tegen te gaan, de moedwilligen, ook op des anderen grondgebied, te achtervolgen en niet te gedoogen, dat in de kleine steden, Heeren of Jonkers, die des anderen vijand en dezen te magtig waren, werden toegelaten; alle eischen of bezwaren, die men op of tegen elkander in het vervolg hebben mogt, zouden door de steden *Zutphen* en *Deventer* in der minne vereffend worden (2). 1433—1482

Het vuur der burgerlijke tweedragt was door de verheffing van DAVID *van Bourgondië* op den bisschopszetel en de afgekondigde algemeene verzoening, geenszins in het *Neder-Sticht* uitgedoofd. Vele der uitgewekenen en gebannenen, welke onder behoorlijke oorveede in *Utrecht* mogten terugkeeren, weigerden dit hardnekkig. Verbitterd op DE BREDERODE's en het stedelijk bestuur, verwoestten zij de omstreken der stad, van welke laatste zij zich door geweld trachtten meester te maken. Hunne goederen werden op last van den Raad in beslag genomen, aanzienlijke sommen op hunne hoofden gesteld en den ingezetenen scherpelijk verboden, eenige gemeenschap hoegenaamd met hen te onderhouden. Zij hielden zich in *Rhenen* en bovenal in *Amersfoort* op, dewijl de goede verstandhouding tusschen die stad en *Utrecht*, niettegenstaande men zich aldaar met DAVID *van Bourgondië* verzoend had, niet hersteld was. Veeleer

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 29.

(2) *Tegenw. Staat v. Overijssel.* D. I. bl. 140. DUMBAR, *Kerk- en Wereltl. Deventer.* D. II. bl. 163—166.

1433—1482 poogden de Amersfoorters het blokhuis *Ter Eem*, te hunner beteugeling door de Utrechtschen in het voorjaar opgeworpen, af te breken en het slot *Ter Horst* te ver-
1457 meesteren (1). De Utrechtschen trokken daarop voor *Amersfoort* en schoten eenige huizen in brand, doch keerden bij de komst van Bisschop DAVID terug. Men ging echter wederzijds voort met rooven en plunderen, en alle onderhandelingen ter bevrediging werden afgebroken, daar de Bisschop steeds aandrong op de terugroeping der ballingen in *Utrecht*, hetgeen de Raad hardnekkig weigerde (2). Niet bij magte, de Utrechtschen naar zijnen wil te buigen, begaf zich DAVID naar het Hof des Hertogs van *Bourgondië*, waarschijnlijk om bijstand tegen hen in te roepen. Ondertusschen werd het platte land een dagelijksch tooneel van buitensporigheden en geweldenarijen, waardoor ook de geestelijke goederen merkelijk benadeeld werden. De Geestelijkheid wendde zich uit dien hoofde tot Hertog FILIPS, wien zij een tafereel schetste van den beklagelijken toestand des lands en ootmoedig verzocht, Bisschop DAVID te overreden, het verdrag van *IJsselstein*, hetwelk de Domproost en de Staten genegen waren op te volgen, insgelijks na te komen en de binnenlandsche geschillen bij te leggen, waartoe ook de steden van het *Boven-Sticht* reeds vele maar vergeefsche moeite hadden aangewend, dewijl de Bisschop naar de inblazingen dergenen luisterde, welke geenen vrede wenschten. Welligt was het ten gevolge van dit verzoek, dat DE LANNOI, Stadhouder van *Holland* en *Zeeland*, JOOST *van Halewijn* en nog drie andere Raden des Hertogs van *Bourgondië* in *Wijk bij Duurstede* ter dagvaart verschenen, alwaar ongetwijfeld, doch mede vruchteloos, over het stillen der onlusten gehandeld werd. Slechts verbood de regering der stad *Utrecht* op straffe des doods allen haren burgers en ingezetenen, de onderdanen des Hertogs van *Bourgondië* en in het algemeen iemand, zonder uitdrukkelijk bevel van den Raad, vijandig te behandelen (3). Misschien was dit verbod uit het voorgevallene aan *de Bild* voortgevloeid, waar WALRAVEN, natuurlijke zoon van REINOUD *van Brederode*, drie Haarlemsche afgevaardigden, wegens kerkelijke zaken naar den Bisschop te *Amersfoort*
10 v. Grasmaand. gezonden, overvallen en twee van hen het leven benomen had, uit wraak over eene wederregtelijke behandeling, welke hij te *Haarlem* van hen had ontvangen. REINOUD *van Brederode* nam dit zoo euvel, dat WALRAVEN een geruimen tijd niet in zijne tegenwoordigheid mogt verschijnen (4).

(1) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 336—338.

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 31. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 344.

(3) BURMAN, *Utrechtsche Jaarb.* D. II. bl. 345, 346.

(4) J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. D. D. de Bred.* p. 684, 685. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 30.

De spanning tusschen *Utrecht* en de steden *Amersfoort* en *Rhenen* werd steeds sterker. De Utrechtschen togen dikwerf voor *Amersfoort*, zonder echter iets merkwaardigs uit te rigten. Nu en dan werd wel een bestand voor eenige weken getroffen en in den tusschentijd aan eene bevrediging gewerkt, maar daarna het zwaard weder opgevat. Zulk een bestand was op verzoek des Hertogs van *Bourgondië*, in het laatste gedeelte dezes jaars aangegaan tusschen Bisschop DAVID nevens *Amersfoort* en *Rhenen* met »de Heeren GIJSBERT *van Brederode*, Domproest *t'Utrecht*, Proest tot *Sinte Donaes* te *Brugge*, Erfcancelier van *Vlaenderen*, REINOET, Heer tot *Brederode* ende tot *Vianen*, HENRIC, Borchgrave tot *Montfoirde*, Heer tot *Purmerende* ende van der *Linschoten*, en de stad *Utrecht* (1).” De onderhandelingen liepen weder vruchteloos af en de vijandelijkheden werden hervat. ANTHONIE *van Bourgondië* rukte met duizend ruiters tot bijstand des Bisschops in het *Sticht*, stak aan *de Bildt* eenige woningen in den brand en verklaarde *Utrecht* den oorlog. Hier had men zich reeds behoorlijk voorbereid en trok den vijand te gemoet, welke in *Amersfoort* de wijk nam (2). Er werden op nieuw vredesonderhandelingen aangeknoopt, maar even als vroeger, zonder gewenscht gevolg. Te vergeefs trachtte ANTHONIE *van Bourgondië*, ofschoon een der kundigste en dapperste bevelhebbers van dien tijd, het blokhuis der Utrechtschen aan de *Eem* bij *Soest*, hetwelk hem geweldig in den weg was, te vermeesteren. Men kwam tot geen beslissend gevecht, maar vergenoegde zich met strooptogten ten koste der onschuldige en weerlooze veldbewoners. Eindelijk werden aan deze ellende perken gesteld. JAN *van Lannoi*, Stadhouder van *Holland*, en SIMON *van Lalaing*, beide Raadsheeren des Hertogs van *Bourgondië*, kwamen met een talrijk gevolg onder vrijgeleide te *Utrecht*, waar eene bijeenkomst met de afgevaardigden van Bisschop DAVID plaats vond, op welke ten laatste eene verzoening onder deze voorwaarden getroffen werd: De Geestelijkheid zou den Bisschop statig buiten de stad te gemoet gaan en aan de poort met den Raad nevens een groot aantal burgers, blootshoofds en op de knieën hem om vergiffenis bidden en de sleutels der poorten overhandigen, terwijl hem vergund werd zijn broeder ANTHONIE met duizend ruiters in de stad te brengen. De Domproost, zijn broeder REINOUD *van Brederode* en HENDRIK *van Montfoort* zouden den Bisschop bij zijne intrede verwelkomen en naar het bisschoppelijk paleis verzellen, waar twee Burgemeesters, vier Schepenen en tien of twaalf Poorters uit *Vianen* en *Montfoort* hem, in hun bijzijn, knielend vergiffenis zouden smeeken. Daarna zouden de BREDERODE's en MONTFOORT zich met den Bisschop naar een ander vertrek begeven en verschooning voor hunne misdrijven verzoeken, welke hun, even als aan de overigen, verleend zou worden. Alle schaden, breuken

1433—1482

1458

24 v. Zomermaand.

(1) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 348, 352—355.

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 31.

1433—1482 en eischen werden aan de uitspraak van ANTHONIE *van Bourgondië*, den Heer VAN LANNOI en de drie Staten van het *Neder-Sticht* onderworpen. De Utrechtschen moesten onmiddellijk het blokhuis bij *Soest* afbreken en hunne hulpbenden (stalbroeders) afdanken. Daartegen behielden zij hun regt op het huis te *Eembrugge*, en de Bisschop zou den landbrief nevens al de regten en vrijheden, welke hij hun bezworen had, onderhouden en het verdrag van *IJsselstein* opvolgen." De vrees voor de gramschap des magtigen Hertogs van *Bourgondië*, wanneer zij langer in onmin met hunnen Bisschop leefden, en de belofte, dat al hunne voorregten ongeschonden zouden blijven, zullen de Utrechtschen tot bekentenis van schuld en het aannemen dezer overigens vernederende voorwaarden bewogen hebben. Het is onzeker, of de Bisschop bij zijne intrede op de naauwkeurige waarneming der bepalingen, deswege bij den zoen gemaakt, heeft aangedrongen. Mogelijk heeft men dit voor het buitengewone geschenk afgekocht, hetwelk de stad hem vereerde en uit een overgroot zilveren zoutvat bestond, hetwelk driehonderd Rijnsche guldens gekost had (1).

Het voeren van dezen binnenlandschen krijg had de geldmiddelen der stad *Utrecht* uitgeput, en de Raad was steeds bedacht, om door nieuwe leeningen en belastingen in het te kort te voorzien (2). Bisschop DAVID bevond zich in dezelfde geldverlegenheid. REINOUD *van Brederode* schoot hem eene aanmerkelijke som voor, wien daartegen de heerlijkheid van *Hagestein* en het schoutambt aan *de Vaart* verpand werden (3).
1459 Om dien tijd overleed JAKOB *van Gaasbeek* zonder wettige kinderen na te laten. Zijne heerlijkheid *Abcoude* en de stad *Wijk bij Duurstede* met het slot vervielen aan het *Sticht*, welk het vruchtgebruik dezer goederen voor veertien duizend gulden van hem gekocht had. Zij werden nu door de Staten aan Bisschop DAVID opgedragen, onder beding die nimmer van het *Sticht* te vervreemden, of er buiten hunne toestemming over te beschikken (4). ANTHONIE *van Bourgondië* wendde echter voor, dat hij veel vroeger dan zij dat vruchtgebruik gekocht had; en de Staten van het *Neder-Sticht* moesten later, op aandrang van KAREL *den Stoute*, nog eenmaal daarvoor dertienduizend gulden uitkeeren. Naar het algemeen gevoelen, zou Bisschop DAVID dat bedrog uitgedacht en in den buit gedeeld hebben (5). Hij vertimmerde en versterkte het slot te *Duurstede* en hield er zijn gewoon verblijf (6).

---

(1) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 365—371.

(2) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 371—373.

(3) MATTHAEUS, *de Jure Gladii.* c. XII. p. 188.

(4) MATTHAEUS, *de Nobilitate.* Lib. III. c. 1. p. 896.

(5) HEDA, p. 295. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 395, 538.

(6) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 31.

In de verzoening des vorigen jaars was het lot der Utrechtsche ballingen onbeslist 1433—1482
gelaten. Hierover moet later geschil tusschen den Bisschop en de gezagvoerders in 1460
Utrecht ontstaan zijn, hetwelk door den Heer *van Lannoi* in der minne vereffend werd (1). De vrede tusschen *Utrecht* en *Amersfoort* was evenwel niet hersteld en iedere poging, om dezen te bewerken, liep vruchteloos af. Elk Utrechtsch ingezeten, welke zich naar *Amersfoort* begaf, werd met eene boete van honderd pond gestraft; en die een Amersfoorter herbergde, voor vijf jaren uit de stad gebannen (2). Trouwens, de Amersfoorters veroorloofden zich ook de grootste buitensporigheden, zoo dat zelfs de Bisschop, op wiens gunst zij steunden, hun dikwerf openlijk zijn misnoegen daarover toonde en geldstraffen oplegde. Dit verflaauwde aanmerkelijk hunne genegenheid voor den Kerkvoogd, bovenal toen hij zich met *Utrecht* verzoend had. Nu geheel aan zich zelve overgelaten, vorderde hun welbegrepen belang, om den twist met de Utrechtenaars te eindigen. Tusschen de beide steden
werd dan ook een bestand voor acht dagen getroffen, dat steeds tot op een volledig 18 v. Wijn- maand 1461
vredesverdrag verlengd werd (3). De drie Overijsselsche steden ontwierpen de voorwaarden van dat verdrag, bij hetwelk de twisten en oneenigheden tusschen de beide steden, sinds het verrassen van *Utrecht* door RUDOLF *van Diepholt* in veertienhonderd acht en veertig, werden bijgelegd. De gevangenen zouden wederzijds, tegen voldoening hunner verteringskosten geslaakt, en de ballingen, onder oorveede, in de beide steden toegelaten worden. Men zou de aan elkander verschuldigde pachten, lijfrenten en renten voldoen, en de in beslag genomene goederen teruggeven. Tot rust van de zielen der verslagenen, zou in *Utrecht* en in *Amersfoort* eene vicarie met drie missen in de week gesticht worden. Deze overeenkomst werd nevens de beide steden, ook
door GIJSBRECHT en REINOUD *van Brederode* bezegeld (4). Op denzelfden dag en ins- 31 v. Hooim. 1462
gelijks door tusschenkomst van *Deventer*, *Kampen* en *Zwol*, verzoenden zich de Amersfoorters met Bisschop DAVID, wien zij tot boete acht en twintig honderd Rijnsche guldens opbrengen en op de onderdanigste wijze in hunne stad ontvangen moesten, waartegen hij hunne aloude voorregten zou bevestigen (5).

De goede verstandhouding tusschen de stad *Utrecht* en haren Mijtervorst werd spoedig verbroken. Jonkheer JAKOB *van Zuilen van Nijevelt*, Maarschalk van *Eemland*,

---

(1) J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. Dom. de Bred.* p. 686.

(2) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 407, 416 (1).

(3) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 415—419.

(4) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 430—434. DUMBAR, *Kerk- en Wereltl. Deventer.* D. II. bl 170—172.

(5) DUMBAR, *Kerk- en Wereltl. Deventer.* D. II. bl. 168—170.

1433—1482 had zekeren Utrechtschen burger in hechtenis genomen. De Raad zond eenige afgevaardigden naar *Wijk bij Duurstede*, om den Maarschalk, welke zich bij den Bisschop bevond, op verbeurte van lijf en goed, zoo hij weigerde, de uitlevering van den gevangene te gelasten. DAVID *van Bourgondië* oordeelde zich hierdoor beleedigd en nam het zoo euvel op, dat hij de afgevaardigden in den kerker liet werpen. Terstond trok een groot aantal Utrechtsche burgers en ingezetenen naar *Wijk bij Duurstede*, om hen met geweld te verlossen. De Bisschop had echter zijne maatregelen ter verdediging der stad zoo wel genomen, dat men de vrijheid der gevangenen niet konde verwerven, dan onder belofte, den Maarschalk wegens de bewuste zaak niet lastig te vallen, 12 v. Win-term. 1462 maar hem, gelijk te voren, in zijne betrekking te ondersteunen alsof er niets geschied ware (1). Deze zegepraal konde slechts den overmoed en de heerschzucht des Bisschops verhoogen. Kennelijk was zijn pogen, om de voorregten zoo van *Utrecht* als van *Amersfoort* te ondermijnen en te vernietigen, ten einde onbepaald en naar willekeur te kunnen regeren. Om dit doel te verijdelen, sloten de beide steden een verbond 23 v. Louw-maand ter gemeenschappelijke verdediging harer voorregten, vrijheden en gewoonten tegen elk, welke daarop trachtte inbreuk te maken (2).

1463 Om dien tijd verklaarde RUDOLF *van Laer*, wegens eene vermeende eerverkorting, den oorlog aan *Deventer* en *Kampen*, doch de beide steden overtuigden hem van de ongegrondheid zijns vermoedens, en de vrede bleef ongestoord (3). Minder gemakkelijk liet BITTER *van Raesvelt*, een vermogend Munstersch Edelman, zich bevredigen. Uit onbekende redenen op de Overijsselaars verbitterd, viel hij in *Twente*, roofde of verwoestte al wat hem voorkwam en zette het *Boven-Sticht* in rep en roer. Men bragt wel terstond eenig krijgsvolk op de been, maar niet sterk genoeg, om hem het hoofd te bieden. Men zocht derhalve den weg van onderhandeling; en het gelukte Bisschop DAVID een wapenstilstand te bewerken, welke eenige maanden later 15 v. Wijn-maand door eenen vasten vrede gevolgd werd (4). Ten einde andere vermogende Edelen te bedwingen, die door hunne invallen *Overijssel* en *Gelre* teisterden, hernieuwden de Boven-Stichtsche steden het verbond met *Zutphen* dat tot nu toe slechts gebrekkig 1464 aan het doel had beantwoord (5). Dit was echter niet genoegzaam, om de stoutheid

---

(1) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 436—439.

(2) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 442—444.

(3) REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 112.

(4) DUMBAR, *Kerk- en Wereltl. Deventer.* D. II. bl. 172, 173. Verg. *Tegenw. Staat v. Overijssel.* D. I. bl. 141.

(5) REVIUS, *Daventr. Illust.* p. 114, 115. Zie hiervoor bl. 95.

der magtige Edelen te fnuiken. Immers ontving GIJSBERT *van Bronkhorst* van elk 1433—
der drie groote steden van *Overijssel* honderd Postulaat guldens, waartegen hij 1482
beloofde, zoo lang deze gelden niet teruggeven waren, niets tegen haar of in het algemeen tegen het *Boven-Sticht*, »met geweld, roof, brand, gevangenis of iets anders" te ondernemen (1). Een blijk van hun overmoed leverde ook WOU- 1465
TER *van Keppel*, Heer van *Terwoolde*, die met zijn zwager, WOLF *van Ittersum*, een Overijsselsch Edelman, over de verdeeling van den ouderlijken boedel in twist geraakt was. Veinzende het geschil aan de uitspraak der drie groote steden binnen *Deventer* te willen onderwerpen, had hij van die stad brieven van vrijgeleide voor VAN ITTERSUM verworven, doch hem op den weg derwaarts gewapenderhand overvallen en gevangen naar zijn slot gevoerd. Hoe euvel de steden dit ook opnamen; hoezeer Bisschop DAVID zelfs zich de zaak aantrok, konde men echter de slaking van VAN ITTERSUM niet dan na langen tijd, en slechts door tusschenkomst des Hertogs van
Gelre verwerven. Vóór zijn ontslag, moest hij nog onder eede beloven, bij het 1466
eerste opontbod van WOUTER *van Keppel*, zich weder in hechtenis te begeven. Doch toen hij werkelijk opontboden werd, hield de Zwolsche regering, om den afgeperste eed krachteloos te maken, hem jaren lang met zijn gezin in eene gemakkelijke gevangenis opgesloten (2). In denzelfden tijd werd een geschil tusschen *Deventer* en *Zutphen* over de markten, naar het schijnt, onder medewerking der stad *Utrecht* vereffend. Bij die gelegenheid bekrachtigde Hertog ADOLF *van Gelre* den brief, bij welken zijn voorzaat REINOUD beloofd had, de stad *Deventer* bij hare voorregten en herkomsten te handhaven; als ook de verzoening onder de regering van Hertog ARNOUD tusschen *Gelre* en het *Sticht* getroffen (3).

GIJSBRECHT en REINOUD *van Brederode*, welke in *Utrecht* groot gezag uitoefenden, deelden thans, ten minste schijnbaar, in het vertrouwen van den Bisschop, welke in *Wijk bij Duurstede* zich ophield en wien zij dikwerf gewigtige diensten bewezen (4). Zij zelve echter verloren daardoor de ware aanhangers hunner belangen en baanden voor den sluwen, wraakzuchtigen Kerkvoogd den weg, om zijn onverzoenlijken haat tegen hen te bevredigen, waartoe hij slechts eene gunstige gelegenheid afwachtte. Intusschen behandelde hij hen met de grootste achting. Zij verzelden
hem toen hij zijnen broeder, den Graaf van *Charolois*, in *Holland* begroette, en 1467
bevonden zich met hem op de huwelijksvereeniging van dien Vorst met MARGARETHA 1468

(1) *Tegenwoordige Staat van Overijss.* D. I. bl. 143.

(2) REVIUS, *Daventr. Illust.* p. 115—118.

(3) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 484.

(4) J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. Dom. de Bred.* p. 686—688.

1433— van *Engeland* (1). Hij duidde het hun, althans naar het scheen, niet ten kwade,
1482 toen op hunnen raad de Heer van *Wassenaar*, welke voorwendde zich naar den Bisschop te begeven, buiten de stad *Utrecht* gehouden werd. Aanvankelijk toonde hij zich daarover op de Utrechtsche regenten gebelgd, doch de Domproost GIJSBRECHT verklaarde hem rondborstig, dat men, naar luid van het bisschoppelijk bevel, waarbij de regering van *Utrecht* in netelige omstandigheden zich met de BREDERODE's moest beraden, den Heer van *Wassenaar* op hun last den toegang geweigerd had; dat zij derhalve en niet de Utrechtsche regenten over deze zaak ter verantwoording moesten geroepen worden. »Indien mijn broeder of ik" voegde GIJSBRECHT er bij »iets verrigten dat u mishaagt en gij daarover niet ons, maar anderen wilt aanspreken, zullen wij liever van alle bewind afzien, om geenen
1469 onschuldige uwe gramschap en ongenade op den hals te laden." De Bisschop nam schijnbaar genoegen in deze edele vrijmoedigheid, en men scheidde van elkander in vriendschap (2).

Van ernstiger aard waren de geschillen van het *Neder-Sticht* met Hertog KAREL *van Bourgondië*. Als Graaf van *Holland* maakte deze Vorst aanspraak op de veenen en broeklanden tusschen de stad *Utrecht* en *Gooiland* gelegen, bewerende, dat zij onder *Holland* behoorden en aan dat gewest met al de voordeelen en inkomsten, welke het *Sticht* sinds de bezitneming er van getrokken had, moesten afgestaan worden. Dit veroorzaakte veel beweging. Bisschop DAVID zelfs begaf zich naar den *Haag*, om den Hertog daarover te onderhouden, doch met weinig vrucht, dewijl KAREL kort daarna afgevaardigden naar *Utrecht* zond, om op de voldoening van zijn eisch aan te dringen. Er werd een groot algemeen Kapittel gehouden, waarbij ook de Heeren der Duitsche orde, de Edelen en steden verschenen en besloten, den Hertog te bewegen, van zijne eischen af te zien en het *Sticht* in het gerust bezit dier goederen te laten, welke het wettig verkregen en tot nu toe ongestoord bezeten had (3). Wat hiervan geworden is, blijkt niet duidelijk (4). Te zelfden tijde vorderde KAREL *de Stoute* de nagelaten goederen van JAKOB *van Gaasbeek* voor zijn natuurlijken broeder ANTHONIE *van Bourgondië* (5). Tevens verlangde hij, dat de stad *Utrecht* voldoening zou geven aan FREDERIK *van Egmond*, welke haar als de aanleidende oorzaak beschouwde, dat de

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 35. GOUDHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 479, 485.

(2) J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. D. D. de Bred.* p. 688, 689. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 25.

(3) HEDA, p. 295 et BUCHELIUS, p. 310 (11). BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 536.

(4) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 70.

(5) Zie hiervoor, bl. 98.

Gelderschen in veertien honderd zes en zestig zijne stad en sterkte *IJsselstein* overrompeld, uitgeplunderd en bijna ten gronde toe verwoest hadden (1). De beslissing dezer zaak werd aan Bisschop DAVID opgedragen, die eene verzoening bewerkte in welke echter de Heeren van *Brederode* niet begrepen waren (2). Trouwens op hen wilde de Kerkvoogd eindelijk zijne lang verkropte wraak uitstorten. Nimmer had hij hun den tegenstand kunnen vergeven, welke zij hem in het verkrijgen van den Utrechtschen zetel geboden hadden; en slechts ondanks zich zelven, zag hij hen aan het hoofd van zaken in *Utrecht*. Onverhoeds en verraderlijk liet hij REINOUD *van Brederode*, welke te *Wijk bij Duurstede* bij hem gehoor verzocht, in hechtenis nemen en in den toren van het slot opsluiten. Daarop begaf hij zich ten spoedigste naar *Utrecht* en verscheen onder het gebijer der klokken, geharnast en door eenige weinige mannen van wapenen vergezeld op de markt. De Domproost GIJSBRECHT *van Brederode*, van 's Bisschops komst verwittigd, snelde hem, wien hij meende, dat door het graauw kwalijk bejegend werd, met vierhonderd gewapenden te hulp en vroeg hem, na vriendelijke groete »wat er te doen was?" »Het is om u te doen" was het onverwachte antwoord des Bisschops, terwijl hij hem de hand op den schouder legde, »ga met mij en geef u gevangen." JORIS, de zoon van den Domproost, wilde met geweld zijnen vader ontzetten, welke dit echter grootmoedig weigerde en zich, in het volle bewustzijn zijner onschuld, naar *Wijk bij Duurstede* liet voeren, waar hij gevangen gehouden, maar hem niet vergund werd, den Bisschop te spreken. De huisgenooten en dienaren der BREDERODE's moesten terstond, op verbeurte van het leven, *Utrecht* verlaten. REINOUDS gemalin begaf zich naar *Vianen* maar zijne zonen werden in den kerker geworpen, doch spoedig weder ontslagen, behalve WALRAVEN, welke naauwkeurig bewaakt werd. De Schout van *Utrecht*, JAN *van Amerongen*, een vriend der BREDERODE's, werd insgelijks door eene list in hechtenis genomen; doch de Burggraaf van *Montfoort* en JAKOB *Zuilen van Nijevelt* ontweken gelukkig de hun gelegde strikken. Men riep de Utrechtsche ballingen en uitgewekenen terug, van welke de Bisschop hulp en bijstand wachtte ter verijdeling van alles, wat te zijnen nadeele of ter gunste der BREDERODE's mogt ondernomen worden. Om een glimp aan deze wederregtelijke en hatelijke handelwijze te geven, en haar bij den streng regtvaardigen KAREL *van Bourgondië* te verdedigen, werd het gerucht verspreid, dat de BREDERODE's een geheim verbond met den Koning van *Frankrijk*, den Hertog van *Gelre* en den Aartsbisschop van *Keulen* gesloten hadden, om DAVID van de bisschoppelijke waardigheid en Hertog KAREL van het bewind over *Holland*

1433—1482

17 v. Hooim. 1470

(1) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 537—539. Verg. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 529.

(2) BURMAN *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 28—32.

1433—1482 te berooven, hetgeen zij binnen drie dagen zouden uitgevoerd hebben, indien men hen niet voorkomen had. Doch bij het ondervragen der gevangenen werd van zulk een toeleg geen woord gerept, evenmin als dat zij zich aan misbruik van gezag binnen *Utrecht* zouden schuldig gemaakt hebben. Zelfs het naauwkeurigst onderzoek naar hun gedrag in alle plaatsen, waar zij verkeerd hadden, bevestigde slechts hunne trouw en eerlijkheid. Maar de heerschzuchtige Bisschop had hunnen val besloten, en trachtte, ten koste van regt en billijkheid, zich van hen te ontdoen.

Walraven *van Brederode* werd het eerst voor 's Bisschops raad gebragt, welke uit gerrit *van Zuilen*, den Maarschalk van het *Sticht* tyman, en filips, den slotvoogd van *Duurstede* was zamengesteld. De voornaamste punten over welke hij ondervraagd werd waren: of hij niet op last zijns vaders den manslag aan de Haarlemsche afgevaardigden bij *de Bildt*, die reeds voor twee of drie jaren gezoend was, gepleegd had? (1). Of hij geen kennis droeg van het verbond der brederode's met den Hertog van *Gelre;* en of zij niet den aanslag tegen *IJsselstein* ondersteund, als ook het plan gevormd hadden, de regering van *Utrecht* te verzetten? Walraven, deze en andere beschuldigingen van minder belang, ontkennend beantwoordende, werd op de pijnbank gelegd en onmenschelijk gefolterd. Men goot hem het lijf vol water en sprong er dan op, om hem tot bekentenis van nooit bedreven misdaden te brengen. Dit martelen werd dagelijks, soms drie- en viermaal des daags, en in het geheel wel veertig of vijftig reizen hervat, tot eindelijk afgemat en door smart overweldigd, hij alles beleed, wat men wilde. Volstandig echter weigerde hij deze afgeperste verklaring te onderteekenen, welke moeite men ook daartoe aanwendde. De Schout jan *van Amerongen* werd door dezelfde middelen tot dezelfde schuldbelijdenis gedwongen. Beider bekentenissen werden Hertog karel toegezonden, in de hoop, van hem het doodvonnis over de brederode's te ontvangen. Doch hij vergenoegde zich slechts met gehoor te weigeren aan reinouds gemalin, welke voor haren echtgenoot het regt inriep, dat hem als Ridder van het Gulden Vlies toekwam, om alleen voor een kapittel dier orde teregtgesteld te worden.

Ondertusschen werd reinoud zelf, nadat hem het ridderteeken van het Guldenvlies was afgerukt, door 's Bisschops Raden ondervraagd, en toen hij weigerde de feiten te bekennen, welke men hem toedichtte, op de pijnbank geworpen. Te vergeefs verzocht hij een mondgesprek met den Bisschop; te vergeefs bood hij aan, om gewillig een of twee jaren in hechtenis te blijven, en zoo binnen dien tijd iets waars bevonden wierd van hetgeen men hem betigtte, al zijne erf- en leengoederen te verbeuren en den vreesselijksten marteldood te ondergaan. Hij werd slechts te heviger gepijnigd en

---

(1) Zie hiervoor, bl. 96. schrevelius, *Beschr. v. Haarl.* bl. 52.

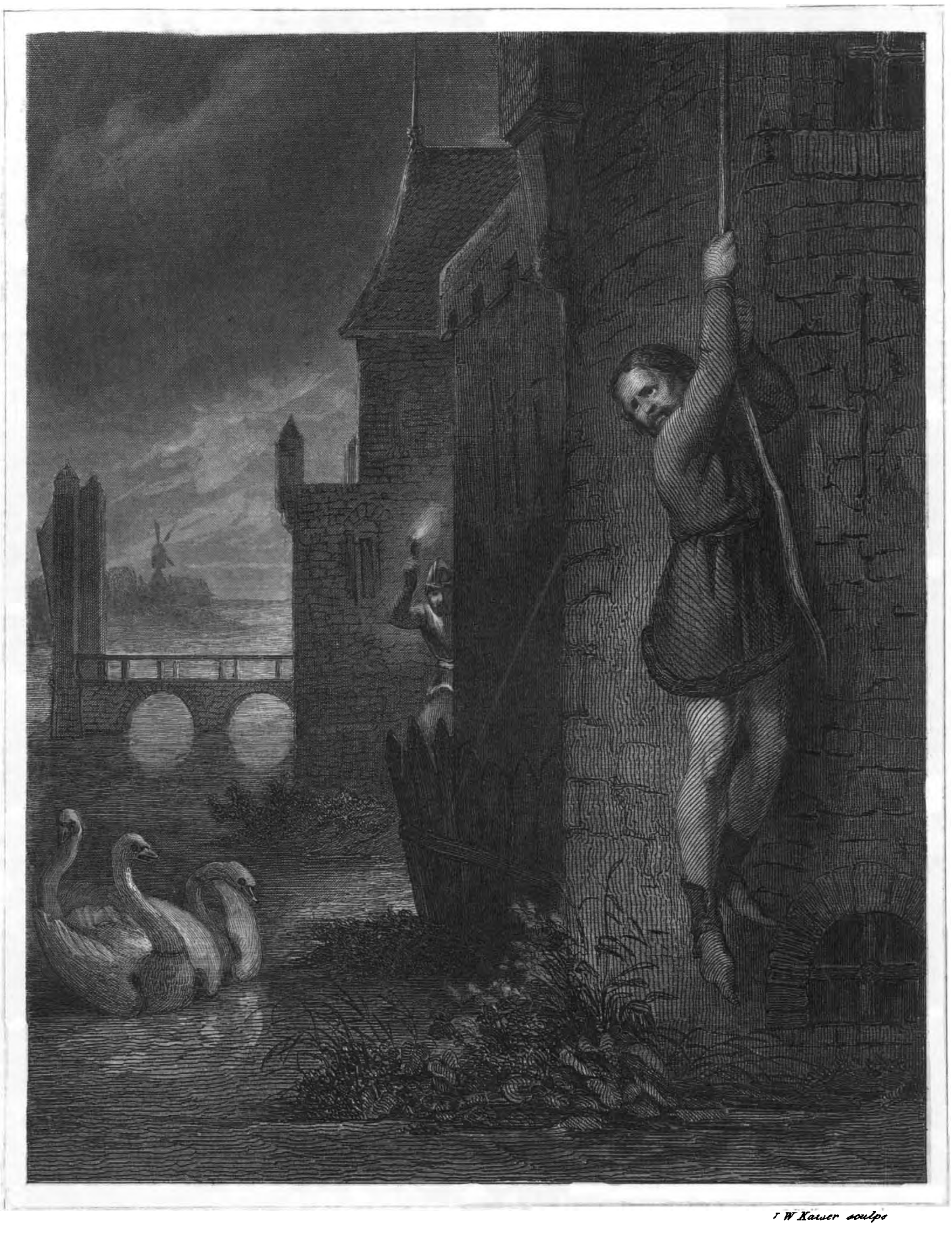

I W Kaiser sculps

VLUGT VAN WALRAVEN VAN BREDERODE.

beleed eindelijk wat men wilde, maar herriep alles zoodra men hem ongemoeid liet. 1433—1482
Hierop weder wreedelijk gefolterd en bedreigd, dat op deze wijze zou worden voortgegaan tot hij bekende, bevestigde hij zijne vorige belijdenis en werd met zware boeijen aan de beenen, waaraan hij eene maand lang dag en nacht gekluisterd bleef, in een bovenhok van den grooten toren opgesloten.

Middelerwijl gelukte het WALRAVEN *van Brederode* met het uiterste gevaar te ontvlugten. Hij wist de sloten zijner boeijen op te steken en klauterde langs den muur, uit welken hij eenige steenen gebroken had, tot aan het dakvenster, van waar hij zich in eenen donkeren, guren nacht, aan een snoer, uit zijne gescheurde kleederen gedraaid, naar beneden liet. Naauwelijks was hij op den grond, toen een van 's Bisschops dienaars naar buiten kwam, maar hem door de duisterheid niet bemerkte en terstond weder binnenwaarts keerde. In het overzwemmen van de gracht geraakte hij onder de zwanen van het slot, op wier geklapwiek de bewoners met licht naar buiten kwamen, doch daar hij slechts even het hoofd boven water hield en zich niet verroerde, niets ontdekten en spoedig terugkeerden. De vlugteling bereikte nu den dijk en trachtte *de Lek* over te zwemmen, maar was met moeite tot midden in die rivier genaderd, toen de sterke stroom en wind hem noodzaakten naar den slibberigen dijk terug te keeren en zoo doornat als hij was, in het holste van den nacht, een uur te loopen. Hier was een veer, van waar hij zich te *Hagestein* aan land liet zetten en voorts in *Vianen*, eene heerlijkheid van het huis van BREDERODE, eene veilige schuilplaats vond. Het behoeft geen betoog, dat WALRAVEN alom des Bisschops wederregtelijke handelwijze verspreidde, welke nu ook de ooren van Hertog KAREL bereikte. Immers trok deze Vorst zich thans de zaak der BREDERODE's aan, en zond eenige zijner Raden naar *Wijk bij Duurstede.* REINOUD werd door hen scherp ondervraagd en dewijl hij niets beleed wat hun strafwaardig toescheen, 1471
aan het geweld van Bisschop DAVID onttrokken en met JAN *van Amerongen* naar *Bergen op Zoom* gevoerd. Daar KAREL *de Stoute* zich in *Frankrijk* bevond, moesten zij eerst te *Kortrijk* en later op het slot *Rupelmonde* zijne terugkomst afwachten. Eindelijk werd in Bloeimaand des volgenden jaars de Heer van *Brederode*, na een naauwkeurig onderzoek voor een Kapittel der Ridders van het Guldenvlies, door den 1472
Hertog volkomen onschuldig verklaard en terstond op vrije voeten gesteld. Eenigen tijd later werd ook JAN *van Amerongen* ontslagen. Thans trachtte de even laaghartige als wraakgierige Bisschop, met den zwaar beleedigden, veelvermogenden REINOUD *van Brederode*, die in de blakende gunst des Hertogs deelde, zich te verzoenen. Hij liet hem herstelling van eer aanbieden met belofte van aan de Kerk te *Vianen* een Kapittel van Kanoniken toe te voegen, maar wees het verzoek tot slaking van GIJSBRECHT af, ofschoon dit ook door Hertog KAREL ondersteund werd. Eerst geruimen tijd na den dood van REINOUD, ontving de Domproost de vrijheid weder, tegen

1433—1482 afstand van de domproostdij aan Magister SIMON SLUIS, den lijfarts van Hertog KAREL, van de jaarlijksche inkomsten uit het stift *Terouanne*, en onder verband, zich voor
5 v. Oogstmaand 1474 altijd buiten het regtsgebied der Utrechtsche Kerk op te houden. Hij overleed in veertienhonderd vijf en zeventig, of naar anderen, drie jaren later in *Breda*, als een treffend voorbeeld van de wisselingen der fortuin, tegen welke deugd noch braafheid, bekwaamheden noch verdiensten, een behoedmiddel opleveren (1).

Bisschop DAVID achtte zich door den val der BREDERODE's van alle verdere vrees voor tegenstand ontheven. In strijd met de grondwettige staatsregeling van het *Sticht*, begon hij zich grooter gezag aan te matigen, dan ooit een zijner voorgangers bezeten had, en bekommerde zich niet om de liefde en achting zijner onderdanen, indien zij hem slechts vreesden (2); een beginsel dat steeds even noodlottig voor de Vorsten zelve als voor de volken geweest is, gelijk 's Bisschops eigen ongevallen mede bevestigd hebben. Als onbeperkt geweldenaar zwaaide hij den staf des bewinds. In het fiere *Utrecht* zelfs was geen wil dan de zijne, en naar willekeur stelde hij regeringsleden af en aan (3). Zoo Geestelijken als leeken moesten onvoorwaardelijk gehoorzamen, en wie hem in den weg stond werd, gelijk de Domdeken JOHAN PROEIS, van waardigheden beroofd en gebannen. Eigendunkelijk ontnam de overmoedige Kerkvoogd den Kanoniken hunne kanoniksdijen en schonk die aan zijne gunstelingen. De aanzienlijkste burgers dwong hij hunne dochters aan zijne dienaars uit te huwen, en schreef den ouders voor, wat zij ten huwelijk moesten geven (4). Het gezag der Staten werd door hem geheel miskend; zonder hunne toestemming droeg hij *Hagestein* over aan de Heeren van *Egmond* en gaf, in spijt der Utrechtenaren, verlof om *IJsselstein*, door hen ontmanteld, met nieuwe muren te omringen (5). Hij poogde de oude Friesche of Saksische wijze van regtspleging, tot nu toe in het *Sticht* gevolgd, door de Fransche of Bourgondische te vervangen, welke op het Romeinsche regt

---

(1) J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. Dom. de Bred.* p. 689—721. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 25—30. HEDA, p. 294. R. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. XI. p. 161. BOCKENBERG, *Hist. Brederod.* p. 39—72. Verg. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 7—27, bl. 117—122. KOK, *Vaderl. Woordenb.* in voce *Amerongen* en *Brederode.* Hoe ver kinderachtige partijdigheid kan aansporen, om de waarheid te beleedigen, blijkt op nieuw uit BILDERDIJKS verdraaide voorstelling van de even wreede als onregtvaardige regtspleging tegen de BREDERODE's, D. IV. bl. 201—203.

(2) HEDA, p. 293, 294.

(3) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 115, 116, 145, 146. HEDA, p. 294.

(4) HEDA, p. 294.

(5) HEDA, p. 294, et BUCHELIUS ad eundem, p. 308 (00).

geschoeid was en die ook KAREL *de Stoute* in *Holland* trachtte in te voeren (1). 1433—1482
Om zich van de regtbanken, en alzoo van den eigendom, de vrijheid en het leven zelfs der ingezetenen te verzekeren, vestigde Bisschop DAVID te *Utrecht*, na bekomen verlof van den Keizer, wien hij de misbruiken in de regtsbedeeling met de sterkste kleuren had afgeschilderd, een Raad of geregtshof van tien leden, die door hem gekozen werden en van zijne wenken vlogen. Op dit geregtshof, welk den naam van het *Regt der Schijve* (*Recht van de Schive*) ontving, naar de gedaante der tafel aan welke de regters zaten, konde van alle vonnissen, zoo in het *Boven-* als *Neder-Sticht* gewezen, hooger beroep gedaan worden (2). Het blijkt, dat vreemdelingen in dezen Raad zitting hadden, hetgeen den Utrechtschen geweldig hinderde, die hierin te vergeefs op eene verandering aandrongen (3). De nieuwe regtbank verwekte algemeen misnoegen tegen den Bisschop, die zich ten laatste gedwongen zag haar af te schaffen (4). 1477

De dood van KAREL *den Stoute* had den Stichtschen Kerkvoogd van eenen magtigen arm beroofd, en weldra taande zijn te hoog opgevoerd gezag (5). De lang onderdrukte wrok der Utrechtenaren, wier voorregten hij vaak met voeten had getreden, barstte nu in openlijken tegenstand uit. In *Utrecht* zich niet veilig achtende, begaf hij zich met zijn Raad naar *Wijk bij Duurstede* (6). De Utrechtsche regering werd toen op den ouden voet hersteld, en eenige van 'sBisschops aanhangers geraakten in verzekerde bewaring. De geestelijkheid en ridderschap, op wier regten insgelijks dikwerf inbreuk gemaakt was, vereenigden zich met de stad *Utrecht* en eischten herstelling der geschonden vrijheden (7). Door tusschenkomst der drie Overijsselsche steden en van de stad *Groningen*, sloot Bisschop DAVID met de drie Staten van het *Neder-Sticht* een vernederend verbond; hij moest beloven hunne oude voorregten te bekrachtigen en te onderhouden; geene vreemdelingen over landszaken te raadplegen;

---

(1) HEDA, p. 292.

(2) MATTHAEUS, *de Nobilitate.* p. 679. *Utr. Placaatboek.* D. II. bl. 948, 949.

(3) J. V. LEYDEN, *Chron. v. Egmond.* bl. 189.

(4) REVIUS, *Daventr. Illustr.* Lib. II. p. 124, 125. MATTHAEUS in *Analect.* T. III. p. 806, 807. Zie over het *Regt der Schijve* de voorrede van het *Utrechtsch Placaatb.* en de aldaar aangehaalde schrijvers.

(5) HEDA, p. 294.

(6) J. V. LEYDEN, *Chron. v. Egmond.* bl. 189.

(7) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 162—176.

1433—1482 het *Regt der Schijve* voor altijd af te schaffen; de leenmannen met geene onbehoorlijke diensten of lasten te bezwaren; en eindelijk alles te vergeven en kwijt te schelden, wat hem misdaan mogt zijn. Hij bekrachtigde deze voorwaarden met zijn zegel.
28 v. Hooim. 1477 Dit geschiedde insgelijks door de Staten van het *Neder-Sticht*, doch met de verklaring, dat zij »dit aldus vrientlike, omme ruste ende vrede in den lande te houden," met hun genadigen Heer overeengekomen waren (1). De Schout JAN *van Amerongen* werd in zijne vorige betrekking hersteld (2). De weduwe van REINOUD *van Brederode* daarentegen moest *Utrecht* verlaten, dewijl zij getracht had *Vianen* en het slot *Batestein*, haar door den Ridder VAN BROEKHUIZEN ontweldigd, te hernemen (3).

Middelerwijl had zich DAVID *van Bourgondië* naar *Overijssel* begeven, waar de knevelarijen en onregtvaardigheden zijner dienaren de ingezetenen in beweging bragten. *Deventer*, *Kampen* en *Zwol* drongen op de handhaving der oude voorregten en vrijheden met zoo veel ernst aan, dat de Bisschop dit niet slechts beloofde, maar ook vergunde, dat elk die zich verongelijkt achtte, zijne zaak op nieuw door gemagtigden
1478 uit de Staten en een van 's Bisschops Raden liet onderzoeken. De misdadige ambtenaars en regters werden voor deze vierschaar teregt gesteld, en eenige tot groote geldboeten verwezen. De Bisschop ontwierp daarenboven met de Overijsselsche ridderschap en de drie groote steden een nieuwen landbrief, in welken de oude landregten verbeterd en uitgebreid werden (4).

Zoo vaardig hij echter was, om door den nood gedrongen, met zijne onderdanen overeenkomsten te treffen, zoo weinig was het hem ernst stiptelijk zijne beloften na te komen. Er rezen gedurig klagten over het niet vervullen zijner verpligtingen, en de drie Standen, geestelijkheid, ridderschap en steden, oordeelden het raadzaam, hem daarover te onderhouden, doch werden steeds met goede woorden afgewezen. Ondertusschen werd het misnoegen en de gisting der gemoederen dagelijks grooter. In *Utrecht* verzette men zich openlijk tegen de eigendunkelijke daden der Maarschalken van het *Sticht*, de eerste ambtenaren van den Bisschop, wier kennelijk doel was, de voorregten der stad in te krimpen en hare magt te fnuiken (5). *Amers-*

---

(1) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 177—185.

(2) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 191.

(3) J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. Dom. de Bred.* p. 722—734. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 203—209.

(4) REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 125.

(5) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 247—260, 302, 305, 314, 316, 410—412, 423—426, 462—466, 490.

foort, even gezind als *Utrecht*, wierp de aanhangers des Bisschops de stad uit (1). 1433—1482
Zoo wel om middelen te beramen ter voorkoming van de nadeelen met welke de onlusten in *Gelre* het *Sticht* bedreigden, als ter verzekering van de inwendige rust des lands, kwamen de geestelijkheid en de Raad van *Utrecht*, met de steden *Deventer*, *Kampen*, *Zwol* en *Groningen* te *Harderwijk* bijeen. De uitslag dezer zamenkomst wordt niet gemeld, even weinig als van eene dagvaart tot hetzelfde doel op *Spijkerkamp* nabij *de Grebbe* gehouden (2).

De spanning tusschen *Utrecht* en den Kerkvoogd werd grootelijks vermeerderd en ernstig in de gevolgen, toen de Priester DIRK *van Heusden*, op eigen gezag en tot nadeel der *St. Jakobs kerk* in *Utrecht*, buiten de *Weerdpoort* aldaar eene kapel had gesticht in welke hij de dienst verrigtte. Dit was met voorkennis van den Bisschop geschied, welke het der Utrechtsche regering zeer kwalijk afnam, dat zij hare regten gehandhaafd, de voltooijing der kapel verboden en den vermetelen Priester, zijn vriend en gunsteling, uit de stad gezet had (3). Hij gaf dien Geestelijke vermaanbrieven, bevelen en verklaringen tegen de Utrechtsche regenten, welke voor zijne regtbank te *Wijk bij Duurstede* gedaagd werden. 20 v. Winterm. 1478
Zij boden daarop aan, zich voor den Officiaal of eenig ander regter, door den Bisschop binnen hunne stad te benoemen, teregt te stellen; betogende, dat naar de stedelijke voorregten, geene burgers of ingezetenen, veel minder de regenten, buiten de stad in regten mogten betrokken worden, weshalve zij verzochten, dat hetgeen reeds tot hun nadeel was uitgevaardigd, vernietigd wierd. Daar dit verzoek werd afgewezen, besloten zij zich op de geestelijke regtbank te *Keulen*, of op den Paus zelven te beroepen. 1479
DAVID, verbitterd dat men zijnen wil wederstreefde, weigerde het hooger beroep toe te staan en deed de stad *Utrecht* met allen, die er sedert twee jaren het bewind gevoerd hadden, in den ban. De Raad begreep evenwel het beroep op het Hof van *Keulen* door te zetten en gaf hiervan den Bisschop kennis, welke bij zijne weigering volhardde, den Utrechtschen alle wettige redenen van bezwaar betwistte, en zelfs op nieuw het banvonnis bekrachtigde. Onmiddellijk bragt nu de regering van *Utrecht* hare bezwaren tegen hem in, zette zijn willekeurig gedrag uiteen en toonde aan, hoe zeer hij de voorregten der stad, door hem zelven bezworen, met voeten trad. De Utrechtsche geestelijkheid, of de

---

(1) HEDA, p. 295.

(2) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 261.

(3) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 288—298.

1433— 1482 vijf Kapittels, trok met haar éène lijn en oefende, ondanks het banvonnis, de openbare godsdienst uit (1).

Bisschop DAVID wendde intusschen bij de Keulsche regtbank niet minder vlijt aan, dat het vonnis door hem geveld gewettigd, als zijne tegenpartij, dat het vernietigd wierd. Het konde niet missen, dat te zijner gunste beslist werd in eene vierschaar van Geestelijken wier belang medebragt, alle wederstreving tegen het geestelijk gezag te fnuiken, en bij wie natuurlijk de handhaving van het gezag der Kerkelijken boven de Wereldlijken zwaarder woog, dan de verdediging van de geschonden vrijheden en voorregten der stad *Utrecht*. Hierdoor echter niet ontmoedigd, 4 v. Oogstmaand 1479 bragten de Utrechtenaars, na vele vergeefsche pogingen, om zich op billijke voorwaarden met den Bisschop te verzoenen, hunne zaak voor het Hof van *Rome*. Ofschoon de Utrechtsche geestelijkheid ook in dit hooger beroep had toegestemd, beijverde zij zich niettemin, om de stad met den Kerkvoogd te bevredigen. De Bisschop toonde zich evenwel hiertoe zoo weinig genegen, dat de stedelijke regering in overeenstemming met al de gilden, op nieuw en krachtig verklaarde, hare voorregten, vrijheden, keuren en oude herkomen met nadruk te zullen handhaven en niet te gedoogen, dat er eenige inbreuk op gemaakt wierd; hare grieven tegen den Bisschop in het naastkomende algemeen Kapittel van 's lands Staten te brengen, en van hen regt ter beteugeling van zijnen hoogmoed in te roepen; tevens bepalende, dat niemand, in dienst of eed des Bisschops staande, voortaan zitting in den Raad zou hebben en die leden, welke in deze omstandigheid verkeerden, hunne betrekking 7 v. Herfstmaand. moesten nederleggen. Het schijnt, dat DAVID *van Bourgondië* hierop den Utrechtschen schoone beloften en eenige hoop op genoegdoening gegeven heeft. Althans de afgebroken onderhandeling werd hervat en tot dat einde eene dagvaart te *Amersfoort* beschreven. Doch ook deze bijeenkomst, even als eene latere te *Utrecht*, liep vruchteloos af. Steeds toonde de Bisschop zich tot eene minnelijke schikking bereid, maar als het op sluiten aankwam, week hij onder allerlei voorwendsels terug (2).

In dien staat van zaken ontving men uit *Rome* berigt, dat Paus SIXTUS IV aan den Bisschop van *Cesaria*, THOMAS BASINUS, den Bisschop van *Munster*, HENDRIK *von Schwartzenberg*, en aan den Abt van *Egmond*, NIKOLAAS *van Andrichem*, het onderzoek en de uitspraak over het geschil van den Utrechtschen Bisschop met zijne zetelstad en geestelijkheid, had opgedragen. De eerste dezer scheidsmannen verontschuldigde zich op grond, dat hij te *Utrecht* zijn verblijf houdende, van eenzijdigheid konde verdacht worden; en de tweede wees de zaak van zich af, dewijl hij

(1) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 323—365.

(2) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 365—396.

in eenen krijg met *Gelre* gewikkeld was. Op sterk aandringen der Utrechtschen, 1433—1482
nam de Abt van *Egmond* alleen de taak op zich en verscheen met een aanzienlijk gevolg in de stad, waar hij Bisschop DAVID voor zich dagvaardde. Deze had ondertusschen te *Rome* bewerkt, dat de regering van *Utrecht* voor de *Auditores Rotae* gedaagd en den Abt van *Egmond*, ondanks het pauselijk bevel, verboden werd zich met dit geschil te moeijen. Zoo wel de geestelijkheid als de Raad verklaarden zich hier tegen in een uitgewerkt vertoog; ook ging de Egmonder Kloostervoogd rustig met de zaak voort. Na een naauwkeurig onderzoek wees hij voorloopig vonnis, welks inhoud ons niet bekend is, maar liet aan het Hof van *Rome*, door hem van alles uitvoerig ingelicht, de eindbeslissing over en ontsloeg, op Apostolisch gezag, de Utrechtenaars van den ban (1). Doch Bisschop DAVID bekommerde zich weinig om hetgeen de Abt van *Egmond* verrigt had en weigerde den ban op te heffen. De Utrechtenaars wendden zich derhalve tot hunne vrienden in *Rome*, om aldaar hunne belangen met nadruk te ondersteunen, en stelden Mr. ROQUYN *van Poelgeest* tot stadspleitbezorger aan, met wien zij dagelijks konden raadplegen, dewijl men het geding tegen den Bisschop moest achtervolgen en de moeijelijkheden met hem niet zouden verminderen (2). Inmiddels trachtte *Amersfoort* eene verzoening te bewerken (3). Hiertoe vermaande insgelijks de Paus, die tevens gelastte, den Priester VAN HEUSDEN vrijen toegang in *Utrecht* te vergunnen. Hieraan werd terstond 1480
gehoorzaamd; en door den Raad voorts alles aangewend, wat tot bevordering der verzoening strekken konde. Verscheidene bijeenkomsten werden gehouden, doch grootendeels door 's Bisschops onbuigzaamheid, zonder gewenschten uitslag. De Raad besloot nu niet langer te dralen, maar het geding te *Rome* met kracht voort te zetten. De Paus herhaalde zijne vermaningen tot vrede. De onderhandelingen werden op nieuw hervat, maar *Utrecht* bood weder te vergeefs den Bisschop alle billijke voldoening aan. Het Hof van *Rome* gelastte thans, dat men zich binnen zes weken met elkander moest verdragen. De Utrechtsche regering en geestelijkheid waren hiertoe bereidwillig; en om den Kerkvoogd alle voorwendsels tot verdere vertraging te ontnemen, bewilligde hem de Raad tot schadevergoeding der gedingkosten, tweeduizend Rijnsche guldens, en het terugroepen der Utrechtsche ballingen sinds het verdrag van veertienhonderd zeven en zeventig. Hierop verzoende hij zich met de stad *Utrecht*, zoo wel als met de geestelijkheid, de ridderschap en de steden van het *Neder-Sticht*, welke

(1) J. V. LEYDEN, *Chron. v. Egmond.* bl. 189, 190. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 34. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 396—409.

(2) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 437—439.

(3) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 442.

1433—1482 haar ondersteund hadden. Hij bevestigde op nieuw aller vrijheden, voorregten, gewoonten en herkomens. Drie dagen later werd het banvonnis opgeheven en het verbod der openbare godsdienstoefening ingetrokken. Het verder opbouwen der kapel bleef gestaakt (1).

9 v. Bloeimaand 1481

Tijdens dit netelig regtsgeding, had JAN, Burggraaf van *Montfoort*, hoewel een leenman des Bisschops, den Utrechtschen gewigtige diensten bewezen. Reeds in veertienhonderd zeven en zeventig was hij door hen tot Hoofdman aangesteld, en oefende groot gezag uit. Hem waren zelfs de stadssleutels toevertrouwd en dertig stalbroeders tot lijfwacht gegeven (2). Na den val der BREDERODE's, met wie hij op het innigst was verbonden, verliet hij de stad, maar werd steeds door vele aanzienlijke Utrechtenaars geraadpleegd en is ongetwijfeld een voornaam werktuig geweest, om hen tot wederstand tegen de aanmatigingen van den Bisschop en zijner dienaren aan te sporen (3). Als voorspraak hunner belangen, verscheen hij aan het Hof van MAXIMILIAAN en MARIA, wien de Utrechtsche regering een gezantschap had gezonden, om hen met de aanvaarding van het hoogbewind geluk te wenschen en zich hunner gunst aan te bevelen. Hij moet dit Hof niet gunstig gestemd voor de stad gevonden hebben, naardien hij de regering ten sterkste vermaande op hare hoede te zijn, en dit ook zijner gemalin, met betrekking tot *Montfoort*, ernstig aanbeval (4). Men voorzag zich derhalve in *Utrecht* van wapenen, en dit zal welligt eene van de overigens geheel onbekende oorzaken geweest zijn, dat MAXIMILIAAN kort daarna, vermoedelijk op aandrang van Bisschop DAVID, de Utrechtenaars van vergrijp en wangedrag tegen hem beschuldigde. Evenmin als de oorsprong, is de afloop dezer zaak bekend. Men weet slechts, dat de Utrechtsche regenten zich van den blaam op hen geworpen trachtten te zuiveren en den Aartshertog van hunne onschuld te overtuigen, waarop zij van dien Vorst een antwoord ontvingen hetwelk den Bisschop werd medegedeeld, doch welks inhoud niet gemeld wordt (5).

Hoewel de Burggraaf in de stad *Montfoort* zijn verblijf hield, werd echter in *Utrecht*

(1) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 445—462, 471—488.

(2) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 231. Stalbroeders waren niet uitsluitend ruiters, maar gewapende manschappen uit het schuim aller natiën zamengesteld, die voor geld elk dienden. Buiten vaste dienst, leefden zij van rooven en stelen en maakten dikwerf de groote wegen onveilig. BURMAN, t. a. p. bl. 503 (4).

(3) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 231, 505.

(4) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 239, 240.

(5) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 267—271.

niets belangrijks zonder zijn raad en voorkennis verrigt (1). Gehuwd met de dochter van HENDRIK *van Naaldwijk*, was hij een ijverig aanhanger der Hoekschen in *Holland*, waar hij vele heerlijke goederen bezat, en had onder die Nederlandsche afgevaardigden behoord, welke bij Vrouw MARIA te *Gent* op de herstelling van 's volks geschondene voorregten aandrongen (2). Ten behoeve der Hoekschen nam hij een werkzaam deel in de ontwaakte burgertwisten in *Holland* onder het bewind van MAXIMILIAAN. Het lijdt geen twijfel, dat op zijn raad eene bende van den Heer van *Egmond*, na den mislukten aanslag tegen *Hoorn* (3), op den terugtogt naar de stad *Buren*, in *Utrecht* aangehouden en in den kerker geworpen werd, dewijl zij zonder vrijgeleide was binnengetrokken en men niet wist, wat zij bedoelde. Slechts door minnelijke tusschenkomst van MAXIMILIAAN en Bisschop DAVID, werden de gevangenen onder oorveede ontslagen (4). Kort daarna onderschraagde VAN MONTFOORT met een aanzienlijk getal Stichtenaars den Stadhouder van *Holland*, WOLFERT *van Borselen*, in het bedwingen der Kabeljaauwschen in *den Haag* (5); en zonder zijnen raad en bijstand hadden de Hoekschen, wier voornaamste steun hij was, de stad *Oudewater* zeker niet bemagtigd (6). Dit alles hinderde den Utrechtschen Kerkvoogd geweldig, welke den Kabeljaauwschen genegen en op VAN MONTFOORT ten uiterste verbitterd was. Ernstig verbood hij derhalve zijne onderdanen, zich in de Hollandsche burgertwisten te mengen, uit welke het *Sticht* niets dan nadeelen en rampen te wachten had. Hij noodigde de regering van *Utrecht* uit, dit insgelijks haren onderhoorigen te verbieden. Dit verzoek, hetwelk duidelijk bewijst, dat de Bisschop over de burgers en ingezetenen dier stad niets te bevelen had, werd door den Raad ontwijkend beantwoord. Men was in *Utrecht* veeleer genegen, aan het verlangen des Burggraafs te voldoen en zoo te water als te land te verhinderen, dat ruiterbenden uit het Kabeljaauwschgezinde *Delft*, *Leiden*, *Haarlem* en *Amsterdam*, de Zuid-Hollandsche steden van dien aanhang te hulp kwamen. Immers indien de Kabeljaauwschen in *Holland* de bovenhand behielden, was het met reden te vreezen, dat zij Bisschop DAVID weder ondersteunen zouden. Men sloot zich alzoo nog enger aan VAN MONTFOORT en beloofde op nieuw niets buiten zijn wil en toestemming te ondernemen (7). Zoodra derhalve in *Utrecht*

1433—1482

(1) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 279, 420.

(2) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 231. Verg. hiervoor, bl. 62.

(3) Zie hiervoor, bl. 70.

(4) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 306—314.

(5) Zie hiervoor bl. 71. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 418.

(6) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 418.

(7) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 418, 421.

1433—1482 zich het gerucht verspreidde, dat MAXIMILIAAN in *Gorinchem* was gekomen, om vandaar met eene krijgsmagt in *Gelre* te rukken, werd de Burggraaf hiervan terstond verwittigd en zijn raad ingeroepen (1). De Utrechtsche regering ontbood hem bij alle gewigtige omstandigheden, en ongetwijfeld was de verrassing van *Leiden* door REIJER *van Broekhuizen* en HENDRIK *Zuylen van Nijevelt* op zijn bestel geschied (2). Men verzekert ten minste, dat die togt zonder overleg met de geestelijkheid en gilden ondernomen is (3). En dewijl er in de besluiten van den Raad van *Utrecht* geene melding van gemaakt wordt, is het waarschijnlijk, dat zelfs slechts eenige der voornaamste raadsleden in het geheim gedeeld hebben (4). Weinig dagen na de overrompeling van *Leiden*, kwam VAN MONTFOORT zelf met zijn gevolg in die stad en veranderde er de regering. Zijn vertrek werd spoedig door den aftogt van REIJER *van Broekhuizen* gevolgd, welke over *Woerden* naar *Montfoort* week (5). MAXIMILIAAN volgde hem in allerijl derwaarts en eischte de stad op. Men antwoordde met een hevig geschutvuur en verdedigde zich zoo dapper, dat de Aartshertog, wiens leven zelfs eenmaal gevaar liep, aftrok en zich met het verbranden van eenige dorpen en woningen in den omtrek vergenoegde (6).

Bij 's Vorsten terugkomst in *den Haag*, werden de bezittingen van den Burggraaf, den Ridder VAN BROEKHUIZEN, HENDRIK *van Zuylen van Nijevelt* en van meer anderen in zijn gebied verbeurd verklaard en zij zelve voor altijd daaruit gebannen. Hierdoor verloor het huis van *Montfoort* de heerlijkheid *Purmerende*, welke aan BALTHASAR, Heer van *Volkestein*, een neef van MAXIMILIAAN, geschonken werd, die haar naderhand aan JAN, den eersten Graaf van *Egmond*, verkocht (7). Zelfs werden de Utrechtschen in *Holland* en elders vastgehouden en hunne goederen, ter betaling van het krijgsvolk des Aartshertogs, aangeslagen. Slechts na vele pogingen van den kant der Utrechtsche regering, wilde MAXIMILIAAN hen ontslaan, doch

---

(1) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 437.

(2) Zie hiervoor, bl. 73. T. BASINUS, *Hist. Gallica* in MATTHAEI *Analect.* T. I. p. 509. REYER *van Broekhuizen* was gehuwd met eene dochter van REINOUD *van Brederode.* J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. D. D. de Bred.* p. 642. HENDRIK *Zuylen van Nijevelt* was een zusters zoon des Burggraven van *Montfoort.* BURMAN *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 497.

(3) T. BASINUS, *Hist. Gallic.* p. 509.

(4) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 497.

(5) Zie hiervoor, bl. 75.

(6) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 31. R. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. XII. p. 172.

(7) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 31. bl. 382 *verso.*

op voorwaarde, dat den Hoekschen ballingen het verblijf in *Utrecht* ontzegd wierd (1). 1433—1482
Honderd zeven en dertig dezer vlugtelingen moesten op last van den Raad de stad 7 v.
verlaten, en elk burger werd op straffe van vijf jaren ballingschap verboden, een Oogstmaand
van hen te huisvesten of te verbergen (2). Het beslag op de personen en goe- 1481
deren der Utrechtschen in *Holland* werd evenwel niet opgeheven, hetgeen den gegoedsten lieden groote schade berokkende en den handel, die zeer aanmerkelijk was, ten eenenmale belemmerde. Men trachtte deswege de voorspraak des Bisschops ter opheffing daarvan bij den Aartshertog te verwerven, en de Raad besloot, vermoedelijk op aandrang van den Kerkvoogd, de huurbenden of stalbroeders te verwijderen (3). De Burggraaf van *Montfoort* nam het gedrag van den Raad ten hoogste euvel op. Vergezeld door zijn neef HENDRIK *Zuylen van Nijevelt*, den Burgemeester JAN *van Lantscroon* en andere vrienden, verscheen hij op de plaats vóór het Raadhuis, plantte er de stadsbanier en liet de banklok luiden, waarop een aanzienlijk getal burgers, vooral degenen, welke den togt naar *Leiden* hadden bijgewoond, zich om hem schaarden. Ondertusschen was de Overste Ouderman JAKOB *van Amerongen*, welke grooten invloed op de jongste besluiten van den Raad had uitgeoefend, gewaarschuwd dat men het op zijn leven muntte. Door het opgewonden gemeen werd hij onder het geschreeuw: »wie rust en vrede begeert kome met zijn harnas bij JAKOB *van Amerongen*," naar de Smeebrug gevoerd, terwijl zijn broeder JAN *van Amerongen* zich van de Tolsteegpoort meester maakte, om den Bisschop, wien men verwachtte, een onbelemmerden intogt te verschaffen. De Proost van *Oud-Munster* en twee regeringsleden trachtten door minnelijke tusschenkomst, de verdere gevolgen van dezen oploop te voorkomen. Doch de gemeente, die reeds naar de Rodenburgerbrug was voortgerukt, weigerde uiteen te gaan, ten ware de Burggraaf de wapenen nederlegde en zich aan het besluit van den Raad onderwierp. Op dit voorstel oordeelde VAN MONTFOORT geen tijd te moeten verliezen, om zijne tegenpartij aan te tasten, eer de Bisschop met zijn volk gekomen was. Hij trok aanstonds met de ontwonden banier naar de Gaardbrug, en schoot van daar zoo hevig met hand- en knipbussen op de menigte van de Rodenburgerbrug, dat zij spoedig zwichtte en velen deels naar *Vianen*, deels naar *Wijk bij Duurstede* vlugtten. Derwaarts keerde ook de Bisschop terug, die zich reeds op weg naar *Utrecht* bevond (4).

---

(1) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 500. WAGENAAR, D. IV. bl. 202.

(2) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 502.

(3) *Kronijk van* 1481—1483 in MATTHAEUS, *Analect.* T. I. p. 397. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 503.

(4) *Kronijk van* 1481—1483, p. 397—400. THOMAS BASINUS, *Hist. Gallica* p. 537. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 34.

1433—1482 JAN *van Montfoort* was nu te *Utrecht* geheel meester. Terstond werd door den Raad afgekondigd, dat allen, die tegen de stadsbanier gestreden of de poort overweldigd hadden, zich gevangen moesten stellen op verbeurte van het leven (1). Uit hen vernam de Burggraaf de geheime aanslagen en bedoelingen des Bisschops (2). Eenigen verleende men vergiffenis, sommigen werden tot eene veeljarige ballingschap veroordeeld, en velen uit de aanzienlijke geslachten van RENESSE, DRAKENBORCH, AMERONGEN, PROEYS, LICHTENBERG, DEDEL en anderen weken uit de stad. Onder hen bevonden zich eenige raadsleden, wier plaats door nieuwe regenten werd aangevuld (3).

Bisschop DAVID, voor wien het meerendeel der geestelijkheid, een gedeelte der ridderschap, en de steden *Rhenen* en *Wijk bij Duurstede* zich verklaarden, brag straks eenig krijgsvolk en gewapende landlieden te zamen, bij welke FREDERIK *van Egmond*, Heer van *IJsselstein*, zich met tweehonderd krijgsknechten voegde. Hij trok met deze magt, ongeveer twee duizend man sterk, naar *Zeist* en eischte het weêrspannige *Utrecht* op door eenen brief, welke niet beantwoord werd. Weldra keerde hij onverrigter zake naar *Wijk bij Duurstede* terug, dewijl men in *Utrecht* alle toebereidselen maakte tot eene hardnekkige verdediging, verscheidene stalbroeders en ruiters in dienst nam en zorgde, dat de burgers ter verwering behoorlijk gereed waren. Om de stad, welke met geweld niet te bedwingen was, door honger tot overgaaf te noodzaken, verbood de Bisschop den landlieden, onder verbeurte van lijf en goed, er levensmiddelen in te voeren. Vruchteloos trachtten de drie Overijsselsche steden eene verzoening te bewerken. Het *Neder-Sticht*, bijzonder tusschen *Utrecht*, *Montfoort* en *IJsselstein*, werd nu door de wederzijdsche strooptogten een tooneel van verwoesting en ellende. De sloten *ten Ham*, *te Harmelen* en *Nijenrode*, welker bezitters den Bisschop aankleefden, geraakten in handen der Utrechtschen; de beide eerste gaven zich terstond bij verdrag over en ontvingen bezetting; maar het laatste, dat na een beleg overging, werd verbrand en het volk gevangen naar *Utrecht* gevoerd (4).

De toestand dier stad werd hagchelijker toen MAXIMILIAAN door de Hollandsche steden op eene algemeene dagvaart in *den Haag* werd aangespoord, haar en haren bondgenooten den oorlog te verklaren. *Utrecht* en *Amersfoort* namen terstond

---

(1) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 508.

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 34.

(3) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 405. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 509.

(4) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 400—408. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 34. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 510—514.

nieuwe krijgsbenden aan, over welke VINCENT *van Swanenburg* in *Utrecht*, WILLEM *van Wachtendonk* in *Amersfoort*, en JAN *van Middachten* in *Montfoort* het opperbevel voerden (1). Uit leden van den Raad werden twee *butenmeesters*, *stokmeesters* en *schatmeesters* benoemd. Voor de *butenmeesters* (*buitmeesters*) moesten de prijs gemaakte goederen gebragt en door hen onder de buitmakers verdeeld worden; een gedeelte er van bleef ten voordeele van de stad, en wat den bondgenooten mogt toebehooren, werd den eigenaars teruggegeven. De gevangenen moesten aan de *stokmeesters* uitgeleverd en hun losgeld door de *schatmeesters* bepaald en ontvangen worden (2). Vreesselijk werd nu weder het omliggende land geteisterd. JAN *van Middachten* viel bij een strooptogt uit *Montfoort*, met eenige zijner manschappen in handen der IJsselsteiners, welke alles om *Montfoort* heen verwoestten. Uit wraak rukten eenige burgers dier stad en eene bende ruiters uit *Utrecht* voor *IJsselstein*, wierpen er eenige buitenhuizen omver en legden te *Benschop* zeventig woningen in de asch. De Amersfoorters maakten zich insgelijks met behulp der Utrechtschen meester van het huis *ter Eem*, hetwelk hen geweldig gehinderd had (3). De Stadhouder van *Holland* zond, op ontbod van Bisschop DAVID, eenige Biskaaysche boogschutters onder PETIT SALISAART, een dapper krijgsoverste, en vierhonderd welgewapende stalbroeders onder den Ridder JAN CATS en JAKOB *van Boshuizen*, Baljuw van *Rijnland*. Bij hen voegden zich te *Wijk bij Duurstede* nog driehonderd bisschoppelijke ruiters en een gelijk getal voetknechten, over welke de Heer van *IJsselstein* en zijn broeder WILLEM *van Egmond* het bevel voerden. De vereenigde magt rukte naar *Amersfoort* op; een gedeelte werd in eene hinderlaag gelegd en het andere gebezigd, om het vee in de stadsweiden op te vangen en de boerenwoningen in den omtrek te verbranden. De Burgemeester JAN *van Westrenen* trok met vierhonderd man de roovers tot bij *Scherpenzeel* achterna, toen onverwachts de verborgen manschappen te voorschijn kwamen en de vervolgden zich omkeerden. De Amersfoorters, nu van voren en van achteren bevochten, geraakten weldra in verwarring en werden ten eenenmale verslagen. Honderd van hen bleven op de strijdplaats, en tweehonderd werden gevangen naar *Wijk bij Duurstede* gevoerd. Vijftienhonderd stuks rundvee was de buit der overwinnaars. Deze nederlaag had *Amersfoort* genoegzaam van verdedigers ontbloot, doch *Utrecht* zond terstond eenig krijgsvolk derwaarts (4).

1433—1482

11 v. Herfstmaand 1481

23 v. Herfstmaand.

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 35.

(2) BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 516.

(3) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 408. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 35. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 517.

(4) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 403—410. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 36. HEDA, p. 296. R. SNOI, *Rer. Bat.* Lib. XII. p. 173.

1433— 1482 De Utrechtschen begrepen ondertusschen te wel, dat zij in den ongelijken strijd met *Holland*, waar men zich krachtig tot den krijg toebereidde, weldra zouden zwichten, om niet ernstig aan vrede te denken. 25 v. Herfstmaand 1481 De Raad en de geestelijkheid van *Utrecht* traden derhalve met MAXIMILIAAN te *Antwerpen* en later te *Brussel* in onderhandeling. Zij bragten hunne klagten in tegen den Bisschop, die schaamteloos eeden en verbonden schond; verdedigden, uit het grondbeginsel van zelfbehoud, hun gedrag met betrekking tot de jongste bewegingen in *Utrecht*, dewijl de uitgewekenen het ontwerp gesmeed hadden, hen allen te vermoorden; en boden eene geldelijke betering aan, door den Aartshertog te bepalen, wegens het overrompelen van *Leiden*. Doch MAXIMILIAAN eischte, dat men den Bisschop volkomen onderdanigheid bewijzen en in al zijn gezag herstellen zou; dat men de overeenkomsten met zijne voorzaten, de Graven van *Holland*, bovenal het verdrag tusschen RUDOLF *van Diepholt* en FILIPS *van Bourgondië*, nakomen, hem ter betering veertig duizend Rijnsche guldens voldoen, de gevangenen slaken, de uitgewekenen onder oorveede den toegang in de stad vergunnen en het vreemde krijgsvolk daaruit verdrijven zoude. De Utrechtsche zaakgelastigden verklaarden zich niet bij magte, deze voorwaarden zonder overleg met hunne meesters aan te nemen, en verlieten *Brussel*. Men wil, dat het berigt van eene nederlaag der Hollanders aan *de Vaart* hen noopte, de onderhandelingen af te breken (1). Aan het inwilligen dezer voorwaarden was trouwens ook niet te denken, indien het waar is, dat de Burggraaf van *Montfoort*, toen alvermogend in *Utrecht*, verklaard had, die stad veeleer te onderste boven gekeerd te willen zien, dan onder het beheer des Bisschops (2).

Ondertusschen hadden de Hollanders reeds eene maand te voren het tooneel des oorlogs geopend. Op aanschrijving van den Stadhouder JOOST *van Lalaing*, werden in alle steden en dorpen van *Holland*, deels vrijwillig, deels gedwongen, gewapende manschappen tot dezen krijg bijeengebragt, in welken echter de Zeeuwen weigerden deel te nemen, daar zij dien niet als een oorlog tegen den gemeenen vijand, maar als eene veete tusschen Hoekschen en Kabeljaauwschen beschouwden (3). De poorters van *Haarlem*, *Amsterdam* en der steden van *West-Friesland* staken over de *Zuiderzee* en bezetten den mond van *de Eem*, om *Amersfoort* den toegang af te snijden. *Dordrecht*, *Delft*, *Leiden*, *Rotterdam*, *den Haag* en *Heusden* zonden hunne mannen naar *Gouda*, waar zich LALAING bevond, die hen naar *IJsselstein* voerde (4).

(1) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 410—415.

(2) T. BASINUS, *Hist. Gallica*, p. 542.

(3) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 37.

(4) *De Oude Holl. Div. Kron.* t. a. p. stelt het getal der strijders op 8000; *de Kronijk van* 1481—1483, bl. 416, slechts op 3 of 4000.

Van hier rukte hij op *Jutfaas* aan, legde het dorp grootendeels in de asch, en trok, zonder vriend of vijand te ontzien, al plunderende en verwoestende voort tot aan *de Vaart*, alwaar het blokhuis aan de *Lek* terstond geheel ingesloten en met een hevigen aanval bedreigd werd. De bezetting maakte door groote vuren haren neteligen toestand in *Utrecht* bekend. Terstond werden hier de ruiters en stalbroeders uit *Amersfoort* en *Montfoort* ontboden, en al de dienstpligtige ingezetenen boven de twintig en onder de zestig jaren oud gelast zich krijgsvaardig te houden. Vier en twintig honderd gewapende burgers, met elf honderd ruiters en stalbroeders trokken, onder aanvoering van den Burggraaf JAN *van Montfoort*, SWEDER *van Montfoort*, VINCENT *van Swanenburch*, WILLEM *van Wachtendonk* en DIRK *van Zuilen*, de Hollanders te gemoet. Aanvankelijk meende LALAING, dat het, naar afspraak, bisschoppelijke benden waren, maar weldra van zijne dwaling overtuigd, schaarde hij zijn volk in slagorde en plaatste de stalbroeders, ten getale van achthonderd man, vooraan. De voorhoede der Utrechtschen bestond insgelijks uit deze hulpknechten, welke hunne tegenpartij noodzaakten allengs terug te trekken. Inmiddels rukte de overige krijgsmagt aan, die uit het geschut der Hollanders hevig, maar met weinig nadeel begroet werd, dewijl de stukken niet behoorlijk geplaatst waren en de kogels over de hoofden schadeloos heenvlogen. Het wijken der stalbroeders, de moedige aanval der Utrechtschen en het geweldig schieten uit het belegerde blokhuis, verspreidden schrik en ontsteltenis onder de Hollanders, die spoedig het beleg opbraken en in de grootste verwarring naar *IJsselstein* vloden. Voor die stad echter hield LAMBERT MELLINK met eenige ruiters de Utrechtschen staande en gaf daardoor den vervolgden vijanden gelegenheid te ontsnappen, van welke echter vele onder het vlugten op de uiterwaarden verdronken. Slechts zestig Hollanders waren in den strijd gesneuveld, maar daarentegen tweehonderd twintig, en onder hen mannen van rang en aanzien, gevangen genomen, welke met de buitgemaakte vaandels, bussen en het andere veroverd krijgstuig in zegepraal binnen *Utrecht* werden gevoerd, waar men het verlies van geen der uitgetogenen te betreuren had. De vaandels werden naderhand plegtstatig in de Buurkerk opgehangen, en de gevangenen tegen losgeld geslaakt; doch eenige van hen, op hun eerewoord ontslagen, vergaten terug te keeren (1).

1433—1482

10 v. Wijnmaand 1481

13 v. Wijnmaand.

De gezagvoerders in *Utrecht* konden gemakkelijk bevroeden, dat de Stadhouder van *Holland* deze nederlaag niet ongewroken zou laten. De stad werd derhalve zooveel

(1) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 416—421. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 37. BEDA, p. 296. R. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. XII. p. 173. *Utrecht* ontving aan losgelden 20966 pond van 14 stuivers; bovendien genoot de Burggraaf van elk gevangene den derden, en de ridmeester VAN SWANENBURCH den tienden penning. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 527 (2).

1433— 1482 mogelijk versterkt en een tweede blokhuis aan *de Vaart* opgeworpen. De Utrechtsche stalbroeders, vereenigd met die van *Amersfoort*, stroopten zoo wel in het *Neder-Sticht* als in *Holland* en persten de dorpen groote brandschattingen af (1). Te vergeefs traden nogmaals de drie Overijsselsche steden tusschenbeide, om eene bevrediging te bewerken (2). De vijandelijkheden werden aan den kant der Utrechtschen met te meer nadruk voortgezet, naarmate het gebrek aan levensmiddelen hen tot dagelijksche uitvallen noodzaakte, ten einde met geweld datgeen te erlangen, wat hun, door des Bisschops verbod van toevoer, voor geld ontzegd werd. Op een dezer rooftogten verrasten zij, gedeeltelijk als melkvrouwen vermomd, de stad *Naarden*, vermoordden elk die weerstand bood en plunderden wat hen voorkwam. Bij het naderen der Amsterdammers met de burgers van *Weesp* en *Muiden*, trokken zij met een groot aantal gijzelaars voor de brandschatting in zulk eene haast naar *Utrecht* terug, dat zelfs een aanzienlijk gedeelte van den buit achterbleef (3). Naar een ander berigt echter, werd de geplunderde stad door de Utrechtschen aan de Hollanders voor veertienduizend gulden afgestaan (4). Kort daarop geraakte *Wageningen* in handen der Amersfoorters, en werd door Utrechtsche ruiters bezet (5).

Middelerwijl had de Stadhouder van *Holland* de steden *IJsselstein*, *Oudewater*, *Woerden* en *Weesp* van bezetting voorzien, en was met den Markgraaf van *Antwerpen*, PETIT SALISAART en andere krijgsbevelhebbers nevens vier- of vijfduizend man in het ontruimde *Naarden* getrokken. Gloeijende van wraak en vlammende op roof, plunderden en verwoestten zijne benden het platte land tot voor de poorten van *Utrecht*. Het versterkte *Eemnes*, bijna ongenaakbaar in den winter, werd stormenderhand door hem ingenomen, geplunderd en in den brand gestoken. Een gelijk lot trof *Baarn* en *Soest*, welker inwoners met hunne beste have naar *Amersfoort* gevlugt waren. Op het zien der vlammen van het dorp *Westbroek*, snelden de Utrechtschen,
26 v. Winterm. 1481 doch ongeregeld en zonder krijgstucht, den inwoners te hulp. Er viel een bloedig gevecht voor, in welk de Hollanders volkomen de zege behaalden. Men meent, dat de

---

(1) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 423. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 37. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 528, welke uit de Kameraarsrekeningen mededeelt, dat de stad van deze brandschattingen, na aftrek van den tienden penning voor den ridmeester, 13419 pond ontvangen heeft.

(2) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 423—425; vergelijk bovenal BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 530.

(3) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 425. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 38.

(4) HEDA, p. 296.

(5) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 427.

overwinnaars de stad *Utrecht*, waar de uiterste verslagenheid heerschte, zouden bemagtigd hebben, indien zij, in stede van de gevangenen te plunderen, de vlugtenden onmiddellijk gevolgd en met hen de poorten ingedrongen waren. Het getal der dooden, gewonden en gevangenen is onzeker, maar moet zeer aanmerkelijk geweest zijn (1). Twee Burgemeesters en verscheidene regeringsleden waren in het gevecht gesneuveld; het grootste gedeelte hunner manschappen echter was al vlugtende in de halfbevrozene moerassen en veengronden omgekomen. De gevangenen voerde men naar *Amsterdam*, en het veroverde Utrechtsche vaandel werd in de Oude Kerk aldaar te pronk gehangen. De Utrechtschen begroeven de dooden, welke men niet herkennen konde, in *Westbroek* en voerden de overige naar de stad, waar zij op de *Neude* naast elkander werden gelegd »even als visschen op een banck." Uit hen zocht elk zijne betrekkingen en bestelde die ter aarde (2). 1433—1482

Den dag vóór dezen noodlottigen slag, was ENGELBRECHT, broeder van den Hertog JAN *van Kleef*, in *Utrecht* gekomen. De Burggraaf van *Montfoort*, een groot gedeelte der Stichtsche Ridderschap nevens de steden *Utrecht* en *Amersfoort*, vreezende dat zij, zonder buitenlandsche hulp, niet lang tegen de vereenigde magt des Bisschops en Aartshertogs bestand zouden zijn, hadden zich ter verkrijging daarvan bij het Kleefsche Hof vervoegd, en, met bewilliging des Hertogs, den negentienjarigen ENGELBRECHT voor Postulaat-Bisschop erkend, onder verzekering, dat ook de geestelijkheid hiermede zou instemmen (3). Met veel plegtigheid en onder het gejuich des volks werd hij ingehaald en op het bisschoppelijk paleis nabij de Domkerk ontvangen (4). Daar hij echter nog jong en onervaren was, konde hij zelf slechts weinig tot herstel der zaken in *Utrecht* toebrengen, maar men steunde op den bijstand des Hertogs van *Kleef*, van zijne bondgenooten de Luikenaars, en van Koning LODEWIJK XI van *Frankrijk*, den onverzoenlijken

---

(1) BUCHELIUS ad HEDAM, p. 311. Eenigen begrooten het getal der omgekomenen op vijf of zeshonderd, anderen op duizend of vijftienhonderd. RUDOLPHUS AGRICOLA beweert, dat er slechts tweehonderd en vijftig zoo dooden als gewonden geweest zijn. Naar HEDA, p. 296, werden meer dan driehonderd Utrechtsche burgers gevangen gemaakt; de *Oude Holl. Div. Kron.* bl. 386, spreekt slechts van honderd, en de *Kronijk van* 1481—1483, bl. 431, van vijftig gevangenen.

(2) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 427—433. T. BASINUS, in l. c. p. 548. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 39, 40. R. SNOI, *Rer. Bat.* Lib. XII. p. 173. HEDA, p. 296.

(3) Zie het staatsstuk in MATTHAEUS, *Analect.* T. I. p. 543 (1). BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 534—543, 544 (1). HEDA, p. 296. Verg. over de betrekking van *Postulaat*, *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. II. St. I. bl. 487. St. II. bl. 540.

(4) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 429. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 40. T. BASINUS, *Hist. Gallica*, p. 543—548, 557.

1433—1482 vijand van het huis van *Bourgondië*. Inzonderheid vleide men zich met de hulp van dien Vorst, welke echter weldra een verbond met MAXIMILIAAN sloot en den Hertog van *Kleef*, de Luikenaars en de Utrechtschen aan hun lot overliet (1).

Met vernieuwde woede werden van beide kanten de vijandelijkheden voortgezet. De Utrechtschen, voor eenen aanval op de stad beducht, versterkten zich en staken den 1 v. Louwmaand 1482 Lekdijk door, hetgeen echter meer nadeel aan het *Sticht* dan aan *Holland* veroorzaakte. Overstroomingen en rooftogten maakten het reeds zoo lang geteisterde gewest tot eene woestenij. De Stadhouder LALAING verbrandde en vernielde alles wat in den vorigen togt tusschen *Naarden* en *Amersfoort* was gespaard gebleven. De Bisschop verscheen met zijne ruiters voor *Utrecht*, eischte de stad op en beloofde een genadig Heer te zullen zijn. Het antwoord was, dat men niemand voor Heer erkende, dan den Jonkheer VAN KLEEF. De opgewonden burgers vlogen te wapen en deden des nachts eenen hevigen uitval, waarop de Bisschop vóór het dagen van den morgen met zijn volk aftrok. Treurig ondertusschen was het in de stad gesteld. Bisschop DAVID had bewerkt, dat zij uit *Holland* en *Gelre*, zoo min als uit de Stichtsche steden onder zijn gebied, van lijftogt voorzien werd, terwijl de watersteden van *Noord-Holland* allen toevoer langs de *Zuiderzee* afsneden (2). De levensbehoeften stegen derhalve tot eene buitengewone duurte, en dagelijks stierven dertig of veertig menschen door gebrek aan gezond voedsel (3). Daarenboven had het in dienst houden van zoo veel vreemd krijgsvolk de geldmiddelen uitgeput. Om hierin te voorzien, was reeds vroeger van de rijke weduwen der aanhangers van den Bisschop en van vele burgers, welke zijne zijde hielden, eene aanzienlijke leening afgeperst, en dit insgelijks, doch naar het schijnt met weinig vrucht, bij de kloosters beproefd. Ook hadden ongeveer zeshonderd burgers elk een pond groot opgebragt, onder voorwaarde, dat zij van krijgsdienst verschoond zouden blijven indien dit geld binnen zes weken niet teruggegeven wierd. De voorwaarde werd niet, maar het geld wel gehouden en besteed, om zich vrienden aan het Hof van MAXIMILIAAN te verwerven (4). Thans zond men JAKOB *van der Graft*, een lombardhouder, naar *Keulen*, om lijfrenten ten laste der stad te verkoopen. Hij miste echter zijn doel, dewijl men wist dat de meeste rijke lieden uit *Utrecht* gewe-

---

(1) T. BASINUS, *Hist. Gallica*, p. 559. BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 545.

(2) VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 126. BRANDT, *Hist. v. Enkh.* bl. 44.

(3) T. BASINUS, *Hist. Gallica*, p. 550. *Kronijk v.* 1481—1483, bl. 437—439. Deze schrijver, ongetwijfeld een ooggetuige, verhaalt: »voor een maeltyt, die men teerde binnen *Utrecht* sonder wyn te drincken, most men geven twee stuvers ende alle dinc was duer daerna." Een bewijs van de groote waarde des gelds in die tijden.

(4) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 404, 405.

ken of gedood waren. Met weinig gunstiger uitslag trachtte nu de Raad door het verkoopen van eenige der geringste ambten, in de dringendste behoeften te voorzien. Tot overmaat van ellende, ontstond tusschen de wereldlijke magt en de geestelijkheid groote onmin en verdeeldheid. De stedelijke regenten, welke ENGELBRECHT *van Kleef* tot voogd en beschermer hadden aangenomen, trachtten de Geestelijken aan te sporen, om met hen zamen te werken tot het opstellen van eenige punten van beschuldiging tegen DAVID *van Bourgondië*, en hem op nieuw bij den Aartsbisschop van *Keulen*, of aan het Hof van *Rome* aan te klagen. De Geestelijken konden hiertoe noode besluiten; doch de gezagvoerders met eenige ruiters stormden na den vesper in de kerk en dwongen hen met »geladen bussen en armborsten", de punten van beschuldiging te teekenen en te bezegelen (1). De Bisschop, hiervan onderrigt, zond terstond WILLEM BUSER naar *Rome*, om zijne zaak te bepleiten en liet alom in het *Sticht* de goederen der geestelijkheid aanslaan. Tevens werd *de Lek* te *Wijk bij Duurstede* met palen en ketenen afgesloten, om te verhinderen, dat de stad *Utrecht* door vaartuigen uit *Kleef* van lijftogt voorzien wierd. Dit bragt natuurlijk de Utrechtenaars te meer in de noodzakelijkheid, om zich dien met geweld te verschaffen. De dorpen *Noordeloos* en *Benskoop* werden, ondanks eene brandschatting, door hen geplunderd, en op eenen strooptogt te *Breukelen* namen zij den gehaten Maarschalk FREDERIK UTEN HAM gevangen, dien men naauwelijks in *Utrecht* voor de woede des volks konde beschermen (2). De Bisschoppelijken behaalden nu en dan insgelijks eenige voordeelen, maar konden niet beletten, dat de Utrechtsche en Amersfoortsche ruiters zich van *Nijkerk* meester maakten. Den volgenden dag kondigde ENGELBRECHT *van Kleef*, als beschermheer van *Utrecht*, den Bisschop openlijk den krijg aan, en hij, de Raad en de Burggraaf van *Montfoort* zwoeren elkander plegtig noch met den Bisschop, noch met den Aartshertog, buiten onderlinge goedkeuring, vrede te sluiten (3).

1433–1482

21 v. Louwmaand 1482

21 v. Sprokkelm.

Spoedig echter werd, door bewerking van eenige Geestelijken, te *Schoonhoven* eene dagvaart gehouden en tusschen den Stadhouder LALAING met de Hollandsche steden, en de afgevaardigden van ENGELBRECHT *van Kleef*, van *Utrecht* en *Amersfoort* eene vredesonderhandeling geopend, die nogtans vruchteloos eindigde. Het vernielend vuur des oorlogs woedde wederzijds even hevig voort, en meer dan tweeduizend landlieden, van have en goed beroofd, vlugtten in *Utrecht*, waardoor de levensmiddelen

---

(1) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 439—441. T. BASINUS, *Hist. Gallica*, p. 556.

(2) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 441—442. T. BASINUS, *Hist. Gallica*, p. 554. Zie over dezen FREDERIK UTEN HAM, BURMAN, *Utr. Jaarb.* D. II. bl. 477, 495, 522.

(3) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 443, 444.

1433—1482 tot een geweldigen prijs opstegen. De Utrechtschen overrompelden door verraad van zekeren GIJSBERT *van Baest*, de stad *Vianen* alwaar zich eenige Stichtsche ballingen onthielden, en geraakten bij verdrag in bezit van het rijke slot *Batestein*, werwaarts
17 v. Lentemaand 1482 de burgers van *Vianen* in der ijl hunne kostbaarste goederen en kleinooden geborgen hadden. Het slot werd geplunderd en de stad door de ruiters, die er zich meester van gemaakt hadden, ten koste der inwoners bezet. Eenige maanden daarna kwam *Vianen* weder aan WALRAVEN, den oudsten zoon des overledenen REINOUD *van Brederode*, welke daarvoor aan den ridmeester VINCENT *van Zwanenburg* vierduizend vierhonderd Rijnsche guldens moest voldoen, welke den ruiters, indien zij de stad bemagtigden, beloofd waren (1).

Ondertusschen had de Raad van *Utrecht* ter bestrijding der oorlogskosten zoo vele lijfrenten verkocht, dat er jaarlijks tusschen de negen- en tienduizend Rijnsche guldens voor uitgekeerd moesten worden. Het gemeen morde luide over de drukkende lasten en sloeg tot oproer over, toen men vernam, dat de regering besloten had, den gehaten FREDERIK UTEN HAM voor tweeduizend Rijnsche guldens te ontslaan, om daarmede de ruiters, welke *Vianen* verrast hadden, althans gedeeltelijk, te bevredigen.
16 v. Grasm. De gilden, in wier handen UTEN HAM gesteld was, hierover verbitterd, sleepten hem uit zijne gevangenis van de St. Katharina poort naar het raadhuis en dwongen schepenen, het doodvonnis over hem uit te spreken, hetwelk onmiddellijk met het zwaard voltrokken werd. Nu eischte men rekening en verantwoording van de stedelijke ontvangers, welke zich tot dat einde naar de St. Katharina poort moesten begeven. Sommigen spraken zelfs van den Bisschop weder in te roepen, doch ENGELBRECHT *van Kleef* stelde de misnoegden met eenige vaten bier tevreden. Het volk zwoer hem op nieuw hulp en trouw en ging uiteen. De ontvangers werden ontslagen, zonder evenwel rekening afgelegd te hebben, en een en twintig goede mannen uit de gilden aangesteld, om de regering met hunnen raad te dienen, zonder welken niets mogt verrigt worden (2).

De herstelling der inwendige rust verschafte den Burggraaf van *Montfoort* gelegenheid, om een aanslag tegen *Dordrecht* te ondernemen, waar hij met eenige burgers in verstandhouding stond. Met duizend man, zoo stalbroeders als Utrechtenaars, wien ieder vier en elken hoofdman zes Rijnsche guldens waren toegezegd, mits zij zich van plunderen onthielden, kwam hij een half uur beneden *Schoonhoven*, waar hem schepen

(1) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 446—455, 475. T. BASINUS, *Hist. Gallica*, p. 551—554 J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. Dom. de Bred.* p. 735—739. HEDA, p. 296. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 42.

(2) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 455—458.

zouden wachten, om de *Lek* af te zakken. Hij vond er echter niet meer dan vier in gereedheid. Met drie dezer schepen stevenden WILLEM *van Wachtendonk* en tweehonderd tachtig stalbroeders, dewijl de wind gunstig was, terstond naar *Dordrecht*. De Burggraaf zelf begaf zich met honderd man in het vierde schip, om hen te volgen, doch trad weder aan land, toen de overigen, welke op den dijk geschaard stonden, hem toeriepen, dat hij hen verkocht en verraden had. Men besloot naar *Utrecht* terug te keeren, verbrandde eenige huizen nabij *Schoonhoven* en roofde een groot aantal vee. De bezetting van *Schoonhoven* vervolgde wel de Utrechtschen, doch moest na eene hevige schermutseling onverrigter zake terugtrekken. Gelukkiger waren de ruiters van *IJsselstein*, welke bij den *Nieuwen Dam* de benden van MONTFOORT overvielen en noodzaakten met achterlating van den buit, over *de Vaart* naar *Utrecht* te wijken (1). WILLEM *van Wachtendonk* bragt inmiddels zijne vaartuigen voor *Dordrecht*, doch daar het getij verloopen was, slechts één daarvan aan den steiger. Ook werd de aanslag door den portier, dien men weigerde het schip te laten doorzoeken, ontdekt. VAN WACHTENDONK stak van wal, ontscheepte zijn volk bij *Rotterdam* en kwam langs *Gouda* en *Oudewater*, waar hij met de poorters en huurbenden in een scherp gevecht geraakte, niet zonder verlies van volk te *Utrecht*. Den schouten van eenige Zuid-Hollandsche dorpen, welke hem voortgeholpen, en sommigen Dordtsche poorters, die in het verraad gedeeld hadden, werd sedert het hoofd voor de voeten gelegd (2). 1433—1482

Onrust, wrevel en misnoegen heerschten in *Utrecht*. De vrouwen, wier mannen en kinderen in het gevecht tegen de Hollanders gesneuveld waren, noemden den Burggraaf, zelfs in zijne tegenwoordigheid, een bloedzuiper, om wiens wille hare dierbaarste betrekkingen opgeofferd waren, en eischten op beleedigenden toon, dat hij haar moest te eten geven, want dat zij van honger stierven. De Burggraaf bezigde geweldige middelen, om zijn gezag te schragen. Hij ontbood stalbroeders uit *Montfoort* en bezette het plein voor het stadhuis met krijgsvolk en bussen. Den Raad, 19 v. Bloeim. 1482 op zijn bevel door den Burgemeester bijeengeroepen, gelastte hij een achttal personen uit de stad te bannen, welke onder oorveede en op verbeurte van hun lijf beloven moesten, vijf mijlen van *Utrecht* te blijven. Dit geschiedde. Hierop werd met klokkengelui afgekondigd, dat al de overige ballingen zich onder vrijgeleide naar *Vredendaal* moesten begeven en oorveede doen, op verlies hunner goederen. Velen gehoorzaamden, maar mogten niet in *Utrecht* terugkeeren, vóór dat elk, naar zijn vermo-

---

(1) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 458, 459.

(2) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 459—461. *Oude Holl. Dir. Kron.* Div. XXXI. c. 43. BEVERWYCK, *Beschr. v. Dordr.* bl. 324. BALEN, *Beschr. v. Dordr.* bl. 798.

1433—1482 gen, aan de stad geld had voorgeschoten. Velen weigerden zich te onderwerpen; hunne goederen werden echter niet verbeurd verklaard, maar hunne huizen met krijgsvolk bezet. Tot afschrik van anderen, werd zekere JAN *van Oyckzoon*, welke zich met woorden tegen VAN MONTFOORT vergrepen had, op de *Neude* met het zwaard gestraft. Sinds dien tijd waagde het niemand, zich in het openbaar ten nadeele des Burggraafs te uiten (1).

Tot bevestiging der inwendige rust strekte, bovenal bij het steeds stijgende gebrek, eene aanzienlijke hoeveelheid rogge en ongeveer driehonderd ponden zilver van den Hertog van *Kleef*, welke met veel gevaar en moeite werden binnengebragt, naardien de bisschoppelijke ruiters, die door het geheele *Neder-Sticht* zworven, en de Hollanders uit *Naarden* den toevoer belemmerden. Het wederzijds rooven duurde niettemin met verhoogde woede voort en gaf aanleiding tot vele bloedige schermutselingen, die niets beslisten maar de ellende van dezen woesten burgerkrijg ten top voerden. De Hollanders en Utrechtschen begonnen eindelijk naar vrede te wenschen. JAKOB *van Remerswaal*, doctor in de godgeleerdheid en prioor te *Schoonhoven*, een vredelievend man, trad als middelaar op en bewerkte eene bijeenkomst te *Woerden*. Hier verscheen de Stadhouder LALAING met de afgevaardigden der Hollandsche steden, en de gevolmagtigden van ENGELBRECHT *van Kleef*, van *Utrecht* en *Amersfoort*. Men konde tot geen vergelijk geraken, doch bepaalde, om tegen de helft van Hooimaand in *den Haag* de onderhandelingen te hervatten (2).

Ongetwijfeld had *Utrecht* bij eene spoedige vereffening van zaken het meeste belang. De stalbroeders speelden er den meester en pleegden vele ongeregeldheden. Gelast om met een gedeelte der gewapende burgerij lijftogt uit *Amersfoort* te geleiden, weigerden zij dit, ten ware men hun eerst de soldij voldeed. Op toespraak van den Burgemeester JAN DE CONINC trokken zij evenwel uit, maar dwongen, aan den Amersfoortschen berg gekomen, van de beide burgerhoplieden GERRIT ZOUDENBALCH en TYMAN YSBRANTSOON, de belofte hunner soldijbetaling af, onder bedreiging, zich anders bij den vijand te zullen voegen. Zij vervulden toen de opgelegde taak, en om hen te bevredigen, sloot de Raad eene leening van eenige duizenden Rijnsche guldens met de gegoedste inwoners der stad tegen meer dan twintig ten honderd in het jaar. Hun overmoed en roofzucht bragten niet zelden het gemeen in beweging. Eens geraakten zij bij de St. Jakobskerk, om het stelen eener koe, met het volk handgemeen, waarbij drie personen het leven inschoten. De burgers, die zich in de kerk bevonden, sloten op het vervaarlijk geraas de deuren, welke de stalbroeders, de vlugtenden achter-

(1) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 463, 464.

(2) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 462, 464—470. MATTHAEUS in *Analect.* T. I. p. 563 (1).

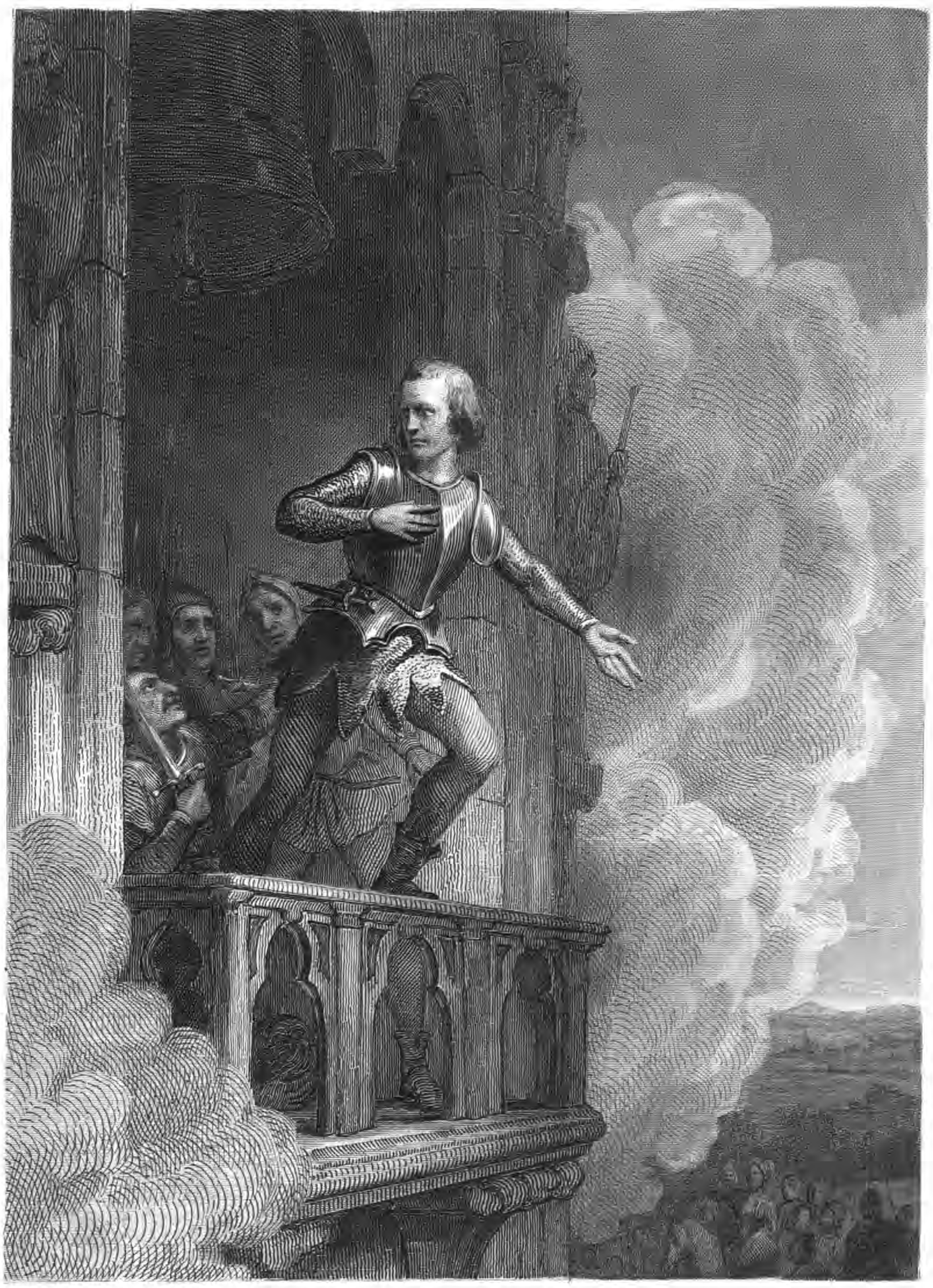

ZELFSOPOFFERING VAN JAN VAN SCAFFELAAR.

volgende, openliepen en in de kerk zelve een man doodschoten. Hierop begaven zij zich naar het raadhuis; er werd met hen onderhandeld en zij trokken af, zonder dat men het waagde de schuldigen te straffen. Zulk eene toegevendheid versterkte slechts hunne stoutheid; en toen eens de IJsselsteiners tot voor de poorten van *Utrecht* zelfs het vee wegroofden, konde men hen niet achtervolgen, dewijl de stalbroeders niet wilden uittrekken vóór zij betaald waren. De onwil dezer lastige gasten begunstigde daarenboven de ondernemingen der Hollanders. De Stadhouder LALAING veroverde en verbrandde de sloten *Harmelen* en *ter Haar*, welke aan GIJSBRECHT en DIRK *van Zuilen*, groote tegenstanders des Bisschops, behoorden. Het innemen van *Hoorn* door de Hoeksche ballingen, noodzaakte hem echter den verderen togt te staken en naar *Holland* terug te keeren (1). 1433—1482

Terwijl het slot *ter Haar* overging, werd de toren en kerk te *Barneveld* in de *Veluwe* door JAN VAN SCAFFELAAR, een hopman in dienst van DAVID *van Bourgondië*, en negentien stalbroeders ingenomen. De Amersfoorters en Nijkerkers brengen er weldra eenige bussen voor en beschieten hevig den toren, waarbij vier of vijf der verdedigers sneuvelen. Men wil zich bij verdrag overgeven; het wordt toegestaan, mits men SCAFFELAAR uit de kijk- of klokgaten naar beneden werpt. Zijne lotgenooten weigeren dit met verontwaardiging; maar hij, als een andere CURTIUS, roept uit: »Spitsbroeders! ik moet toch eens sterven; ik wil u in geene ongelegenheid brengen," klimt op den omgang des torens, zet de handen in de zijden en springt met heldengrootheid onder de verbitterde vijanden, die hem wreedelijk afmaken (2). 16 v. Hooim. 1482

Op denzelfden dag werd de besprokene bijeenkomst in *den Haag* gehouden, alwaar ook de afgevaardigden van Bisschop DAVID verschenen. De onderhandelingen liepen uit op het voorstellen van eenen wapenstilstand, en om het beslissen der geschillen aan acht wederzijdsche scheidslieden op te dragen. Over deze punten zou men den tienden van Oogstmaand nader onderling in *den Haag* beraadslagen (3). De vijandelijkheden werden intusschen voortgezet. De Burggraaf van *Montfoort* roofde ongehinderd in de omstreken van *Oudewater*, dewijl de krijgsbenden van daar voor *Hoorn* getogen waren. De landen van *Hagestein* en *Kuilenburg* werden door de bezetting van *Schoonrewoerd* deerlijk geteisterd. Uit wraak en verbolgenheid nam JASPER, Heer van *Kuilenburg*, stormenderhand de kerk van *Schoonrewoerd* in bezit en de bezetting gevangen, die onder oorveede werd ontslagen, maar later veel kwaads berokkende, vrienden noch vijanden sparende. Daartegen maakten de Bisschoppelijken

---

(1) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 470—474.

(2) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 475.

(3) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 481.

1433—1482 zich door verraad meester van het slot *Gerestein*, staken het in den brand en bragten den buit met de gevangenen in *Wijk bij Duurstede.* Even weinig diende den Utrechtschen het geluk in een bloedig gevecht met de IJsselsteiners bij *Jutfaas*, waar zij het koorn, om hetwelk zij uitgetogen waren, moesten achterlaten (1). Doch ondanks deze rampspoeden, ondanks het immer stijgende gebrek, wisten ENGELBRECHT *van Kleef* en de Burggraaf van *Montfoort* hun gezag in *Utrecht* te handhaven. De regering moest hun in alles te wille zijn, en niet zelden naderde hunne overredingskunst de grenzen van willekeur en geweld. Zoo traden zij eens met hunne geharnaste knechten den raadzaal binnen en stelden den Raad voor, eenige aanzienlijke burgers en burgeressen, die hun in den weg stonden, vijf mijlen van de stad te 27 v. Hooim. 1482 bannen; het sprak van zelf, dat een wensch, op die wijze geuit, niet konde geweigerd worden (2).

In dezen staat van zaken kwam te *Utrecht* eene bulle van Paus SIXTUS IV. In ongemeen scherpe bewoordingen worden ENGELBRECHT *vanKleef* en de stedelijke regering daarin gelast, de reeds aangeslagen goederen van DAVID *van Bourgondië* terug te geven en hem, als hunnen wettigen Heer en Herder, volstrekte gehoorzaamheid te bewijzen, hetgeen ook allen ingezetenen wordt bevolen. Zij, welke na verloop van weinig dagen dit gebod niet opvolgden, zouden in den kerkelijken ban vervallen, en de steden *Utrecht* en *Amersfoort*, bij volharding in hare ongehoorzaamheid, onder 1 v. Oogstmaand. den grooten kerkban (*Interdict*) gebragt worden (3). De Paus verklaart, dat hij »deze bulle uit eigen beweging en zonder voorkennis van Bisschop DAVID gegeven heeft.” Anderen integendeel melden, dat zij op ’s Bisschops dringend verzoek uitgevaardigd is (4). Hoe dit zij, de Utrechtschen bekommerden zich weinig over dit pauslijk bevelschrift. Eenige burgers zelfs verkondigden openlijk van de preekstoelen, dat de ban niets te beduiden had. En toen de Geestelijken de kerkdiensten begonnen te staken, vlogen driehonderd gewapenden naar de plaats van het Domkapittel en dwongen hen, onder bedreiging van den dood, de dienst onmiddellijk te hervatten (5). Later echter werden de Dom en St. Janskerk gesloten, doch de Kanoniken waagden het niet, de wezenlijke oorzaak daarvan op te geven, voorwen-

---

(1) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 477—481.

(2) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 479.

(3) HEDA, p. 297—303. T. BASINUS, *Hist. Gallica*, p. 562.

(4) *Batavia Sacra*, D. II. bl. 488. WAGENAAR, D. IV. bl. 218.

(5) T. BASINUS, *Hist. Gall.* p. 564.

dende, dat zij door hunne Proosten beleedigd waren en geene eervergoeding konden erlangen (1). 1433—1482

Heviger dan ooit was thans in *Utrecht* de verbittering tegen den Bisschop, en de regering zond geene afgevaardigden naar de vroeger bepaalde bijeenkomst in *den Haag*, welke alzoo vruchteloos eindigde. Nu beproefde DAVID *van Bourgondië* door tusschenkomst der drie Overijsselsche steden in onderhandeling met de Utrechtschen te treden, wier eischen echter zoo buitensporig waren, dat aan geen vergelijk te denken was. Gesterkt door krijgsvolk van den Hertog van *Kleef*, deed ENGELBRECHT onderscheidene strooptogten, roofde tot onder de poorten van *Naarden* en legde *Amerongen*, in spijt van zijn woord en zegel, gedeeltelijk in asch. Met zes duizend man sloeg hij het beleg voor *IJsselstein*, welks 26 v.
bezetting *Utrecht* veel overlast aandeed. Men wilde de stad, welke niet sterk Oogst-maand
was, stormenderhand bemagtigen, maar de Kleefsche hulpbenden gaven voor, 1482
dat zij aangenomen waren om in *Holland* te stroopen, niet om steden te bestormen. Dagelijks hadden er bloedige gevechten plaats, terwijl FREDERIK *van Egmond* inmiddels te *Schoonhoven* volk bijeen bragt om *IJsselstein* te ontzetten. Op dit berigt braken de Utrechtschen op, meer dan honderd vijftig dooden achter- 6 v.
latende. Tijdens het beleg hadden hun de Amsterdammers omtrent *de Eem* twee Herfst-maand.
schepen met mond- en krijgsbehoeften uit *Overijssel*, ter waarde van twee duizend Rijnsche guldens ontnomen; en de bisschoppelijke benden verscheidene wagens met lijftogt geroofd, doch alles brooddronken verdorven: het koorn over de heide gestrooid, de boter in het zand getrapt en de vaten bier den bodem ingeslagen (2). Er was tevens op begeerte des Heeren van *Ravenstein*, een oom van ENGELBRECHT *van Kleef* en vollen neef van DAVID *van Bourgondië*, eene bijeenkomst van beider afgevaardigden te *'s Hertogenbosch* gehouden. Van de zijde van ENGELBRECHT werd geëischt, dat hem de steden *Utrecht*, *Amersfoort* en *Rhenen* met de Maarschalk-ambten wierden afgestaan, en dat de Bisschop aan deze zijde des *IJssels* niets anders behield dan *Wijk bij Duurstede* en de overige goederen, die weleer den Heer van *Gaasbeek* behoord hadden. Teregt gaf de Bisschop zijne verwondering over dien buitensporigen eisch te kennen, welken hij, zelfs bij den besten wil, buiten toestemming van de drie Staten des *Stichts* konde noch mogt bewilligen. De onderhandelingen liepen derhalve weder vruchteloos af (3).

---

(1) V. RHYN, *Aant. op Batav. Sacra*, D. II. bl. 498 (3).

(2) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 484, 485, 486. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 46.

(3) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 486—488.

1433— 1482 De krijgsmagt te *Schoonhoven* en in den omtrek bijeengevloeid, bestond uit ongeveer achtduizend man uit de Hollandsche steden en dorpen, vierduizend gehuurde voetknechten en driehonderd ruiters. Dit leger, nu niet noodig om *IJsselstein* te ontzetten, trok onder bevel van den Stadhouder LALAING, JAN en FREDERIK *van Egmond*, den Graaf van *Solre*, een bovenlander, en PETIT SALEZAR, naar *Jutfaas* en
18 v. Herfstmaand 1482 sloeg het beleg voor het slot *Vroonestein*, dat reeds den volgenden morgen zich overgaf en verbrand werd. Nu werd het blokhuis op *de Vaart* belegerd en hevig uit slangen en kartouwen beschoten. De Bisschop van *Utrecht* zond den belegeraars twee mortieren, doch de bommen, van welke men bij die gelegenheid het eerst in onze geschiedenis gewag gemaakt vindt, rigtten weinig schade aan. Eene bus, zeventien voet lang en welke zware kogels schoot, werd van *Gorinchem*, waar Hertog
28 v. Herfstmaand. KAREL haar uit *Zutphen* gevoerd had, voor het blokhuis gebragt en noodzaakte het weldra tot de overgave. De bezetting bleef gevangen en de sterkte, rijkelijk voorzien van geschut, wapenen en mondbehoeften, werd met den grond gelijk gemaakt. Slechts zeven man aan de zijde der Hollanders waren gesneuveld. Het heir toog op *Oudewater* terug en ging, daar het natte weder de wegen onbruikbaar maakte, spoedig uiteen (1).
6 v. Wijnmaand. Terwijl men hier nog vertoefde, daagde JAN *van Egmond* den Burggraaf van *Montfoort* tot een tweegevecht te paard uit; wie verwonnen wierd zou den overwinnaar duizend kroonen of de waarde van dien tot losgeld uitkeeren; de Burggraaf echter bleef het antwoord schuldig (2).

Het gedurig waken tegen de plunderende aanvallen der bisschoppelijke huurbenden, de dringende noodzakelijkheid van zelf op rooftogten uit te gaan, en de onwil der stalbroeders, hadden vermoedelijk de Utrechtschen verhinderd, om het ontzet van het blokhuis aan *de Vaart* te beproeven. Het uitzigt voor hen werd hoe langer hoe donkerder, en het gebrek in de stad steeds nijpender. Het misnoegen des volks liet
14 v. Wijnmaand. zich luide hooren, toen eene vredesonderhandeling met den Bisschop te *Werkhoven* door bedrijf van den Utrechtschen afgevaardigde GERRIT ZOUDENBALCH was afgesprongen. »Wij willen vrede hebben," was de algemeene kreet, »of ons doodvechten; het is beter ons dood te vechten dan van honger te sterven." De Raad nam nu de geestelijkheid in den arm, om eenen zoen met den Bisschop te treffen; maar ook dit liep vruchteloos af. Kort daarna werd op aandrang der drie Overijsselsche steden, te *Valkenswaard* eene bijeenkomst, doch alleen van bisschoppelijke en Kleefsche raads-
29 v. Wijnmaand. lieden gehouden. Deze laatsten stelden vijf punten als vredesbedingen voor: 1°. EN-

(1) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 488—491. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 46.

(2) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 491.

GELBRECHT *van Kleef* zou het wereldlijk bewind over *Utrecht* en *Amersfoort* voeren; 2°. na 's Bisschops dood, zou hij door de drie Staten en de drie steden van *Overijssel* op den Utrechtschen zetel bevestigd worden; 3°. hij zou al de bisschoppelijke inkomsten aan deze zijde des *IJssels* genieten, en indien deze niet toereikend waren om zijnen staat te onderhouden, bovendien een jaargeld uit het *Boven-Sticht* en een der Stichtsche sloten, hetzij *ter Horst* of *Abcoude* ontvangen; 4°. de Bisschop zou eene algemeene kwijtschelding verleenen en alle misdaden tegen hem begaan, vergeven; 5°. de ballingen zouden onder oorveede, naar gewoonte der stad *Utrecht*, terugkeeren. — Het verwerpen dezer voorwaarden konde wel niet twijfelachtig zijn; en inderdaad, men zou bezwaarlijk zijne eischen stouter hebben kunnen opvoeren, zelfs wanneer de Bisschop een gevangen man geweest ware. Niettemin werden zij op eene volgende zamenkomst te *Wageningen*, waar zich ook de zaakgelastigden van *Utrecht*, *Amersfoort* en *Montfoort* bevonden, herhaald en natuurlijk weder verworpen. Men beweert, dat eene verzoening evenwel tot stand gebragt zou zijn, indien de Utrechtschen van hunnen bondgenoot, den Hertog van *Kleef*, minder afhankelijk geweest waren en de acht of negen mannen, welke in *Utrecht* het gezag voerden, den vrede gewenscht hadden. Maar zij wantrouwden den Bisschop, wiens heerschzucht het *Sticht* tot een tooneel van verwarring en ellende maakte, en die eeden en beloften schond, hoeveel zegelen en brieven hij ook geven mogt (1). — 1433—1482 4 v. Slagtm. 1482

Het verbond tusschen MAXIMILIAAN en den Koning van *Frankrijk* te *Atrecht* gesloten, deed echter weldra de Utrechtsche gezagvoerders ernstig aan eene verzoening met den Bisschop denken. In dit verbond was bedongen, dat LODEWIJK XI den Utrechtschen geenen bijstand zou bieden; daarenboven stelde de vrede met *Frankrijk* MAXIMILIAAN in de gelegenheid, grooter magt tegen hen te ontwikkelen (2). Van de oproerige Luikenaars, door den Aartshertog kort te voren bedwongen, konden zij even weinig hulp verwachten (3). Daarbij nam in de stad het gebrek en gemor van tijd tot tijd toe. Door den krijg waren de weinige veldgewassen vernield, welke het bijzonder onvruchtbare jaar, waarin men den zomer naauwelijks van den winter kon onderscheiden, had opgeleverd (4). De strooptogten werden niet altijd met den gewenschten uitslag bekroond, en eene roofbende uit *Montfoort* werd door de burgers van *Oudewater*, welke de kerk te *Linschoten*, waarin zij gevlugt was, in brand 23 v. Winterm.

(1) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 492—496.

(2) WAGENAAR, D. IV. bl. 220—223.

(3) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 486.

(4) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 49.

1433—1482 staken, ten deele gedood, ten deele gevangen weggevoerd (1). Daartegen maakte
14 v. ENGELBRECHT *van Kleef* zich bij verrassing meester van *Rhenen* (2). De Burggraaf van
Sprokkelm. 1483 *Montfoort* had door den dood van den Utrechtschen Schepen-Burgemeester JAN DE CONINCK, eenen wakkeren aanhanger verloren. Zijn invloed verminderde dagelijks, en ENGELBRECHT *van Kleef* zelfs onderschraagde den Raad tegen hem bij de benoeming eens nieuwen Burgemeesters (3). Dit strekte hem welligt ten spoorslag, om met ernst aan den vrede te arbeiden en tot dat einde eene vergadering van de voornaamste bewindslieden te beleggen. ENGELBRECHT *van Kleef* bevond zich op dien tijd elders, en de meeste
21 v. Grasm. stalbroeders waren om hout naar *Breukelen* getogen. Eenige burgers, wien de langdurige oorlog verdroot, maakten van deze gelegenheid gebruik en sloten het kapittelhuis waar de bijeenkomst gehouden werd, onder het woest getier: »Vrede, vrede! wie vrede hebben wil, kome op deze plaats." Velen voegden zich bij hen en noodzaakten, onder aanvoering van JAN *van Buitendijk*, het toeschietende paardevolk, *reizige Ruiters* genaamd, na eene kleine schermutseling te wijken. Het kapittelhuis werd echter opengeslagen, doch MONTFOORT en de anderen, zoodra zij zich vertoonden om te ontvlugten, in hechtenis genomen. De burgers, thans geheel meester, vereenigden zich met de geestelijkheid en zonden bode op bode naar den Bisschop, om zijne komst in de stad te bespoedigen. Hij verscheen in den avond, verzeld door driehonderd man te voet en vijfendertig te paard, waaronder twintig of dertig ballingen. Men weigerde hem echter binnen te laten, vóórdat deze laatsten oorveede gedaan, dat is plegtig gezworen hadden, geen wraak te nemen over hetgeen hun misdaan was. Hierop werd hij door het volk met fakkels en toortsen ingehaald en naar het bisschoppelijk hof geleid (4). De Burggraaf van *Montfoort* moest tot losprijs beloven, zijne stad *Montfoort* den Bisschop in handen te stellen; maar dewijl de Hollanders die plaats belegerden en voor zich begeerden om haar te slechten, bleef hij in *Utrecht* gevangen (5).

DAVID *van Bourgondië* trok evenwel weinig voordeel uit deze gunstige wending van zaken. De Hollanders, die allengs tot vijfhonderd man in *Utrecht* waren vermeerderd

---

(1) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 496.

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI c. 49.

(3) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 497.

(4) *Kronijk van* 1481—1483, bl. 497—500. T. BASINUS, *Hist. Gallica.* p. 573—575. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 53. HEDA, p. 296.

(5) T. BASINUS, *Hist. Gallica*, p. 575. Het verhaal in de *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 53, verschilt in de bijomstandigheden met dat van den ooggetuige BASINUS.

en de St. Katharinapoort bezet en versterkt hadden, wekten zoo veel wantrouwen en misnoegen, dat de burgers den Heer VAN NIEVELT uit *Amersfoort* ontboden en beloofden, hem in het vermeesteren der stad behulpzaam te zijn (1). VAN NIEVELT rukte weldra voor *Utrecht*, zwom met zijn volk in den vroegen morgenstond van Hemelvaartsdag door de gracht, en geraakte over den muur in de slecht bewaakte stad, waar hij zich met zijne vrienden vereenigde. De bisschoppelijken trokken onder aanvoering van JAKOB en ADRIAAN *van Cats* hem in der ijl te gemoet, en op de groote markt werd men handgemeen. VAN NIEVELT, doodelijk gewond, boezemde al stervende den zijnen moed in, welke dan ook na een hevig gevecht van twee uren de zege behaalden. ADRIAAN *van Cats* was met een groot aantal volks gesneuveld; behalve vele Stichtschen, waren honderd vijf en twintig Hollanders, en onder hen mannen van aanzien, in handen der overwinnaars gevallen. De Schout JAN *van Amerongen* en andere bisschopsgezinden hadden zich tijdig uit de stad weggemaakt. De zegepraal werd door moord noch plundering bezoedeld, en edelmoedig ontrukte de Burggraaf van *Montfoort*, naauwelijks uit zijne boeijen geslaakt, den Bisschop aan de woede des volks. ENGELBRECHT *van Kleef* werd nu in zijn gezag te *Utrecht* hersteld, maar DAVID *van Bourgondië* gevangen naar *Amersfoort* gevoerd en aan de zorgen des Ridders VAN BROEKHUIZEN toevertrouwd. De Utrechtschen trokken voorts naar *Wijk bij Duurstede*, waar FREDERIK *van Egmond* het bevel voerde, en eischten de stad in naam des Bisschops op, doch keerden onverrigter zake terug. *Montfoort* daarentegen werd van het beleg der Hollanders ontslagen (2).

1433—1482

8 v. Bloeimaand 1483

De toevoer naar *Utrecht*, welke tijdens het korte verblijf van den Bisschop onbelemmerd geweest was, werd op nieuw afgesneden en de duurte der levensmiddelen ten uiterste drukkend (3). De Stadhouder LALAING voorzag de sloten *Abcoude*, *Vredeland*, *Kroonenburg* en *Loenersloot* van sterke bezetting, om met te meer nadruk de strooptogten der Utrechtschen te bedwingen (4). MAXIMILIAAN zelf besloot eindelijk aan den oorlog, welke voor zijn bloedverwant den Bisschop hoe langer hoe gevaarlijker werd, met geweld een einde te maken en daardoor tevens de belofte, den Hollanders bij zijne inhuldiging gedaan, te vervullen. Hij stelde zich te *Gorinchem* aan het hoofd eens legers van tien of twaalf duizend voetknechten en twee duizend ruiters,

18 v. Zomermaand.

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 53.

(2) BASINUS, *Hist. Gallica.* p. 576—580. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 53. HEDA, p. 296, 297.

(3) T. BASINUS, *Hist. Gallica.* p. 580.

(4) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 54.

1433—1482 en sloeg het beleg voor *Utrecht*. Hevig werd de stad bestormd en bij de Wittevrouwenpoort eene groote bres in den muur geschoten. ENGELBRECHT *van Kleef*, JAN *van Montfoort* en de Burgemeester GERRIT ZOUDENBALCH traden hierop, na bekomen vrijgeleide, met MAXIMILIAAN in onderhandeling. Men kwam spoedig overeen; slechts maakte VAN MONTFOORT zwarigheid, zekere punten zonder nader overleg met de burgerij toe te staan. Naauwelijks was hij uit dien hoofde in de stad wedergekeerd, toen ook het krijgsvolk van MAXIMILIAAN er door de bres binnendrong. De Aartshertog gelastte hun terstond terug te trekken; men verhaalt zelfs, dat hij een of twee der stoutste gasten met eigen hand doorstak en twee anderen liet ophangen. Dit toeval stremde evenwel de vredesonderhandeling. MONTFOORT keerde niet weder naar het leger, en ENGELBRECHT *van Kleef* werd met GERRIT ZOUDENBALCH aldaar in hechtenis gehouden (1).

Ondertusschen hadden de Utrechtschen de bres in den muur gestopt, de vestingwerken versterkt en zich tot eene hardnekkige verdediging voorbereid. Heldhaftig sloegen zij den overmagtigen vijand, welke de voorstad buiten de Amsterdamsche
29 v. Hooim. 1483 poort bestormde, driemaal terug en staken haar in brand, doch moesten ten laatste zwichten. Een groot aantal Hollanders boette deze verovering met het leven. De schiet- en stormtuigen werden nu nader aan de muren gebragt en deze een maand lang geweldig beschoten. De belegerden waren dag en nacht in het harnas en deden verscheidene uitvallen waarbij JOOST *van Lalaing* sneuvelde. Het vuur van den vijand, en bovenal gebrek aan voedsel, maakten eindelijk beide burgers en hulpbenden voor het uiterste beducht, en zij dwongen den Burggraaf weder met den Aartshertog in onderhandeling te treden. Door voorspraak en invloed van den Aartsbisschop van *Grau* en den Hertog van *Gulik* en *Berg*, keizerlijke gezanten aan MAXIMILIAAN, werd een
3 v. Herfstmaand. verdrag getroffen (2). De hoofdpunten kwamen hierop neder. De regering van *Utrecht*, de gezworene oudermans en tachtig van de voornaamste burgers moesten den Aartshertog in het leger blootshoofds en op de knieën vergiffenis voor het misdrevene verzoeken, en onder verbeurte hunner goederen in *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* beloven, nimmer iets tegen dit verdrag te ondernemen; de geestelijkheid zou naar gewoonte den Aartshertog inhalen, nadat al het vreemde krijgsvolk uit de stad vertrokken was; en ter herinnering zijner intrede, de stedelijke regering voortaan jaarlijks op den ze-

(1) T. BASINUS, *Hist. Gallica.* p. 581. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 54. HEDA, p. 297.

(2) T. BASINUS, *Hist. Gallica.* p. 582—585. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 54. HEDA, p. 297.

venden van Herfstmaand veranderd worden. De stad *Utrecht* en het land van *Montfoort* moesten aan MAXIMILIAAN ter betering, twintig duizend Rijnsche guldens opbrengen. De muur, welke in het beleg was weggestormd, mogt niet zonder verlof der Hollandsche Graven hersteld worden; zelfs zou men er nog een gedeelte, naar keuze des Aartshertogs van afbreken. Al de schulden door de stad in *Holland* aangegaan, moesten behoorlijk vereffend worden. Het verdrag in veertienhonderd negen en dertig tusschen FILIPS *van Bourgondië* en Bisschop RUDOLF *van Diepholt* gesloten, moest in volle kracht blijven. MAXIMILIAAN zou voortaan als *wereldlijk Voogd der stad Utrecht* erkend worden, onverminderd de voorregten der stad. Alle ballingen mogten vrij en ongehinderd terugkeeren, uitgezonderd de Burgemeester ZOUDENBALCH. Alle vijandschap zou volkomen verzoend en de Burggraaf van *Montfoort* niet alleen in dien zoen begrepen zijn, maar ook in het bezit zijner goederen hersteld worden (1). Deze voorwaarden, hoe vernederend en onvoordeelig ook voor *Utrecht*, waren echter voor die stad en den Burggraaf nog gunstiger dan men in de gegeven omstandigheden konde verwacht hebben. Doch door het erkennen van MAXIMILIAAN als wereldlijk Voogd van de bisschopsstad, werd het plan, door Hertog FILIPS met betrekking tot het wereldlijk gebied van het *Sticht* ontworpen, nader tot rijpheid gebragt (2). 1433—1482

Met groote pracht trok MAXIMILIAAN in *Utrecht*. Om de rust te verzekeren verwijderde hij de vreemde hulpbenden, die op roof en plundering vlamden. DAVID *van Bourgondië* herkreeg het geestelijk bewind in zijne zetelstad, over welke FREDERIK *van Egmond*, Heer van *IJsselstein*, door den Aartshertog tot wereldlijk gezagvoerder of stadhouder werd aangesteld. MAXIMILIAAN begaf zich op de tijding van den dood des Franschen Konings naar *Braband*, doch liet eene sterke bezetting in *Utrecht* achter. Allengs keerden hier de ballingen terug, maar te *Amersfoort* werden er nog vele buitengehouden. ENGELBRECHT *van Kleef*, die naar *Gouda* gevoerd was, werd geslaakt en trok naar zijn land. De Burgemeester ZOUDENBALCH echter werd op het slot te *Schoonhoven* gevangen gehouden, alwaar hij binnenkort overleed (3). 7 v. Herfstmaand 1483

GELDERLAND. Ondertusschen was *Gelre* door den dood van REINOUD IV uit het Gulik-Geldersche stamhuis in dat van *Egmond* overgegaan. Na 's Vorsten plegtige

(1) Zie den zoenbrief in zijn geheel bij S. LOIS, *Beschr. v. Rotterdam*, bl. 330.

(2) Vgl. hiervoor, bl. 85.

(3) T. BASINUS, *Hist. Gallic.* p. 583. *Oude Hollandsche Div. Kron.* Div. XXXI. c. 54. HEDA, p. 297. R. SNOI, *Rer. Bat.* Lib. XII. p. 175.

1433— begrafenis hadden de Edelen, Ridderschap en steden te *Nijmegen* bij meerderheid
1482 van stemmen, den dertienjarigen ARNOUD *van Egmond* tot Hertog gekozen, in weerwil der andere mededingers naar deze waardigheid, onder welke ADOLF, Hertog *van den Berg*, en JAN *van Loen*, Heer van *Heinsberg*, die beiden van WILLEM den eersten Hertog van *Gulik* afstamden, de voornaamste waren (1). ARNOUD was de zoon van JAN *van Egmond* en MARIA, eene dochter van JAN *van Arkel* en JOHANNA, de dochter van Hertog WILLEM *van Gulik* en MARIA *van Gelre*. Hij sproot alzoo regtstreeks uit den Gelderschen Vorstenstam, ofschoon langs de vrouwelijke linie, hetgeen geene zwarigheid in de opvolging maakte, althans niet in *Gelre*, waar WILLEM en REINOUD *van Gulik* hunnen oom van moeders zijde waren opgevolgd (2). Door deze keuze volgde men niet alleen den bepaalden wil des overledenen Hertogs, maar beoogde daarbij ongetwijfeld de handhaving en uitbreiding van die staatsmagt tegen over den Vorst, welke in veertienhonderd achttien en negentien uit de vereeniging van Ridderschap en steden tot één ligchaam ontstaan was (3). De onbegrensde heerschzucht des Hertogen *van den Berg*, en de onrustige, oorlogzuchtige aard des Heeren van *Heinsberg*, gevoegd bij hun aanzien en magt, lieten geenszins de bereiking van dit doel zonder groote botsingen vermoeden, wanneer zij het oppergezag in handen bekwamen. Den minvermogenden, onervaren ARNOUD *van Egmond* daarentegen, wiens jaren hem bovendien nog onbevoegd maakten op eigen gezag te handelen, zou men gemakkelijk kunnen leiden werwaarts men wilde; en men bedroog zich niet (4). Nadat ARNOUD uit de stad *Grave*, waar hij den uitslag der verkiezing afwachtte, onder gewapend geleide te *Nijmegen* gekomen en gehuldigd was (5), bekrachtigde hij het verbond der Ridderschap en steden van veertienhonderd achttien en stelde zijn vader, JAN *van Egmond*, tot Ruwaard en Landvoogd aan voor den tijd van dertien jaren, nevens een Raad van zestien mannen, vier uit elk kwartier, zonder wier medewerking hij zelf noch de Ruwaard eenige daad van regering mogt uitoefenen. Voorts beloofde hij zonder voorkennis

---

(1) *Chron. Tiel.* p. 495. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 419.

(2) Vgl. *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. II. St. II. bl. 354 sqq.

(3) Zie *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. II. St. II. bl. 562—565.

(4) Zie dit alles uitvoerig ontwikkeld door NIJHOFF, in het Vierde Deel der *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* bl. I—VIII, hetwelk eerdaags in het licht zal verschijnen, doch waarvan de hoogverdienstelijke Schrijver ons de afgedrukte bladen heuschelijk ten gebruike heeft toegezonden. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 210.

(5) SMETIUS, *Chron. v. Nijmegen*, bl. 90.

zijner bloedverwanten, van de Ridderschap en der hoofdsteden geene huwelijksverbindtenis aan te gaan; hij zou geenen vrede sluiten, geene landen, steden, sloten of renten, op welke wijze ook, in vreemde handen brengen, geene beleende ambten inlossen en die op nieuw bezwaren, geene munt slaan en geene ambten of bevelhebberschappen, en deze maar alleen aan inboorlingen of die in *Gelre* woonachtig en geërfd waren, begeven buiten toestemming der Ridderschap en steden, aan wie ook, in geval hij kinderloos overleed, de ambten en sloten met de inkomsten moesten overgeleverd worden. De goederen zijner onderzaten, welke in den stroom te gronde gingen, zou hij zich niet toeëigenen en geenen aan manslag schuldige binnen een jaar en zes weken ten zoen toelaten, indien den bloedverwanten des verslagenen niet eerst genoeg gedaan was (1)." Onder deze beloften werd hij daarop te *Arnhem*, te *Zutphen* en voorts in al de steden en ambten ten platte lande gehuldigd; alom, even als te *Nijmegen*, de oude voorregten en vrijheden des volks bevestigende (2).

1433—1482

8 v. Hooim. 1423

ARNOUD *van Egmond* besteeg echter niet zonder tegenkanting den hertogelijken zetel. In het kwartier van *Roermonde* scheen men meer naar de zijde des Hertogs *van den Berg* dan naar de zijne over te hellen; en te *Driel* in den *Bommelerwaard* openbaarde zich tegen hem een geest van misnoegen, die eerlang tot opstand leidde. Eenige Geldersche Edelen zelfs weigerden den jeugdigen Vorst te huldigen; JAN *van Buren* onder anderen hield het slot te *Oyen*, gelijk de Heer van *Aeswijn* het huis te *Zwanenburg*, aan gene zijde des *IJssels* bij *Gendringen*, voor hem gesloten (3). Het was niet te denken, dat onder deze omstandigheden ADOLF *van den Berg* zijne aanspraken op *Gelre* en *Zutphen* zoude opgeven; te minder, daar zijne magt door het bezit van drie vierde gedeelte van *Gulik*, hem in veertienhonderd twintig bij een verdeelingsverdrag met goedkeuring van REINOUD IV toegewezen, aanmerkelijk vergroot was. Hij had nu ook den titel van Hertog van *Gulik* en *van den Berg* aangenomen, en nevens den Heer van *Heinsberg*, wien het overige deel van *Gulik* was toegevallen, als Landsheer de hulde des volks ontvangen (4). Bezorgd voor de be-

---

(1) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. VIII. Verg. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 420.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. IX.

(3) *Chron. Tiel.* p. 497. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 419. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. X.

(4) *Chron. Tiel.* p. 496. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. X. Verg. D. III. bl. CLVIII.

1433—1482 doelingen van dezen vermogenden Vorst, trachtte men zich door eene naauwe verbindtenis met *Kleef* tegen hem te sterken. Er werd een huwelijk bepaald tusschen Hertog ARNOUD en KATHARINA, de oudste dochter des Hertogs van *Kleef* en van 22 v. Hooim. 1423 MARIA, de zuster van FILIPS *van Bourgondië;* door hare grootmoeder stamde zij insgelijks af van WILLEM, den eersten Hertog van *Gulik*, en gaf derhalve haren aanstaanden echtgenoot eene aanspraak te meer op de nalatenschap van REINOUD IV (1). Het huwelijk zou wanneer KATHARINA den ouderdom van twaalf jaren bereikt had voltrokken worden, maar zij en ARNOUD verbonden zich alsdan afstand te doen van alle regten op het hertogdom *Kleef.* Ingeval ARNOUD vóór zijne gemalin overleed, zou zij levenslang het vruchtgebruik van het slot, de stad en het ambt van *Gelre*, nevens eene jaarrente van vierduizend goede oude schilden genieten. Stierf zij vóór de voltrekking des huwelijks, dan zou ARNOUD de tweede dochter des Hertogs van *Kleef* op dezelfde voorwaarden huwen. Overleed hij vóór dat het huwelijk voltrokken was, dan zou WILLEM, zijn broeder en opvolger in het hertogdom *Gelre*, met KATHARINA, of wanneer deze ook niet meer in leven was, met hare oudste zuster in het huwelijk treden. Deze overeenkomst werd door ARNOUD en zijn vader JAN *van Egmond*, door zijne raden en de vier hoofdsteden *Nijmegen*, *Roermond*, *Zutphen* en *Arnhem* bezegeld (2). Hertog ADOLF *van Kleef* sloot twee dagen later met ARNOUD een wederzijdsch verbond van hulp en verdediging (3). Indien hij aan de voorwaarden dezer overeenkomsten niet voldeed, zou hij te *Nijmegen* aan ARNOUD honderd duizend Rijnsche goudguldens moeten uitkeeren (4).

Zulk eene verbindtenis was te meer noodzakelijk, dewijl men niet slechts van bui-1424 ten, maar ook inwendig vijanden te duchten had. *Driel* verzette zich weldra openlijk tegen het wettig gezag. FRANK PIEK, ambtman van *Zalt-Bommel* en *Bommelerwaard*, smoorde aan het hoofd eener gewapende bende den opstand, maar doofde het twistvuur niet uit dat na verloop van jaren weder ontvlamde. JAN *van Buren* onderwierp zich aan ARNOUD, welke hem op zekere voorwaarden in het pandbezit 11 v. Sprokkelm. 1425 der heerlijkheid *Oyen* en *Dieden* bevestigde (5). Het slot *Zwanenburg* werd daarop belegerd en VAN AESWIJN genoodzaakt den Hertog voor leenheer te erkennen (6).

---

(1) *Chron. Tiel.* p. 497. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. X.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. *Oork.* N°. 9 en 10.

(3) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 421.

(4) SMETIUS, *Chron. v. Nijmegen.* bl. 91.

(5) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. XI, XII. *Oork.* N°. 26.

(6) *Chron. Tiel.* p. 502. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 424. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. *Oork.* N°. 27, 28.

Thans scheen de nieuwe Vorst in het gerust bezit van den staat gevestigd. Door buitengewone gunstbewijzen trachtte hij meer en meer de onderzaten aan zich te verbinden, en schonk onder anderen aan de plattelandbewoners van *de Veluwe*, die grootendeels in eenen staat van eigenhoorigheid verkeerden, soortgelijke regten als vroeger aan de ambten in het kwartier van *Nijmegen* toegestaan waren. Tot een bewijs der wederzijdsche genegenheid tusschen Vorst en volk, wordt de aankoop der heerlijkheid *Dalem* en hare vereeniging met den *Tielerwaard* bijgebragt. De Raad van Zestienen, welke den Hertog en Ruwaard in het bestuur der staatszaken was toegevoegd, bestond uit leden der edelste Geldersche geslachten, namelijk WALRAVEN *van Meurs*, Heer van *Baar;* WILLEM, Heer van *Bronkhorst;* JAN, Heer van *Kuilenburg;* GIJSBERT *van Bronkhorst*, Heer van *Batenburg* en *Anholt;* HENDRIK, Heer van *Homoet;* ROELMAN *van Arendale*, Heer van *Well;* HENDRIK *van Middachten;* DIRK *van Arnhem;* DIRK en HENDRIK, Heeren van *Wisch;* JAN, Heer van *Broekhuizen*, *Weerdenberg* en *Amersooi*; JAN, Heer van *Wikrade;* RUTGER *van Vlodorp*, REINIER *van Zellar*, PIETER *van Steenbergen* en AREND *van Boecop* (1). 1433—1482

Keizer SIGISMUND vernietigde echter het uitzigt op eene kalme en gelukkige toekomst, welke deze staat van zaken aanbood. ARNOUD *van Egmond* was niet in gebreke gebleven, om bij monde van een plegtig gezantschap, ondersteund door rijke geschenken, de beleening met de hertogdommen *Gelre* en *Gulik* en het graafschap *Zutphen* van het Opperhoofd des Rijks te verzoeken. Maar de Keizer, wiens hebzucht de gezagvoerders in *Gelre* waarschijnlijk niet genoegzaam bevredigden, verklaarde, na vele onderhandelingen, dat het hertogdom *Gelre* en het graafschap *Zutphen* door het kinderloos overlijden van REINOUD IV, aan hem en het Rijk vervallen waren en dat hij ADOLF, Hertog van *Gulik* en *van den Berg*, als REINOUDS naaste bloedverwant van de zwaardzijde daarmede beleende. Twee maanden later verwittigde hij de Geldersche steden van deze beleening, met bevel Hertog ADOLF hulde en trouw te zweren (2). 5 v. Grasm. 1425

Ondertusschen waren in het *Sticht*, zoo als gewoonlijk, bij het kiezen eens Bisschops hevige onlusten ontstaan. Den aanhang der Lichtenbergers, die met de Hoekschen in *Holland* eene lijn trok, was het eindelijk gelukt RUDOLF *van Diepholt* op den Stichtschen zetel te plaatsen in spijt der Lokhorsten, welke naar de zijde der Kabeljaauwschen overhelden en SWEDER *van Kuilenburg* tot de bisschoppelijke

---

(1) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. XII, XIII.

(2) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. VIII. p. 425, 426. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 211, 212. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. XIV, XV. *Oork.* N°. 21, 34.

1433— 1482 waardigheid verheven hadden (1). De verdreven Kerkvoogd was door zijne moeder een volle neef van JAN *van Egmond*, thans het hoofd der Kabeljaauwschen, bij wien de verbannen Lokhorsten toevlugt en bescherming vonden (2). Hertog ARNOUD en de Gelderschen konden door hunne betrekking op den Heer van *Egmond*, bezwaarlijk in dit geschil onzijdig blijven en namen dan ook daaraan, doch tot hunne schade, een werkzaam deel. Bij een verdrag beloofde ARNOUD aan SWEDER *van Kuilenburg* hulp tegen de stad *Utrecht*, tegen RUDOLF *van Diepholt* en tegen *Overijssel*. Voor dien bijstand verbond zich SWEDER tot uitkeering van achtentwintig duizend overlandsche Rijnsche guldens en afstand van de eerste plaats, welke hij in het *Boven-Sticht* zou vermeesteren, ten behoeve van den Hertog, wien hij tevens *Amersfoort* in handen stelde, zoowel om die stad van eene genoegzame krijgsmagt te voorzien, als tot onderpand te houden voor hetgeen *Gelre* van het *Sticht* nog mogt te vorderen hebben (3). Ondanks de overrompeling van *Amersfoort* door de Gelderschen en het hernemen dier stad door de Utrechtschen (4); ondanks de vele vijandelijkheden door Hertog ARNOUD, overeenkomstig zijn verdrag met SWEDER *van Kuilenburg* en een wederzijdsch hulpverbond met Hertog FILIPS *van Bourgondië* tegen *Utrecht* (5), in het *Sticht* gepleegd, had echter RUDOLF *van Diepholt* den Gelderschen Vorst, noch deze dien Kerkvoogd den oorlog verklaard. Het schijnt zelfs, dat RUDOLF eene openbare vredebreuk wilde voorkomen. Op gematigden toon althans verzocht hij vergoeding voor de nadeelen hem toegebragt, hetgeen door ARNOUD bits beantwoord werd en eene briefwisseling ten gevolge had, welke de gemoederen slechts meer verbitterde. Tot bijlegging der geschillen werd wel eene dagvaart te *Buren* gehouden, maar toen na vele beraadslagingen de Geldersche afgevaardigden verklaarden, dat zij zonder voorkennis des Hertogs van *Bourgondië* niets konden sluiten, begrepen de Utrechtschen, dat men slechts poogde tijd te winnen, ten einde aan FILIPS gelegenheid te verschaffen om het *Sticht* met de wapenen aan te vallen, en terstond

Kanttekeningen: bij "sel. Voor dien bijstand": 16 v. Hooim. 1426; bij "lenburg en een wederzijdsch": 26 v. Herfstmaand.; bij "meer verbitterde": 1427

(1) *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. II. St. II. bl. 538—546. Verg. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. XV—XIX.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. XVI.

(3) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. XIX. *Oork.* N°. 42.

(4) *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. II. St. II. bl. 546—548. Door eene misplaatsing der dagteekening, is aldaar de overrompeling van *Amersfoort* in stede van op den 29 van Oogstmaand (*in crastino decollacionis sancti Johannis Baptiste*, *Chron. Tiel.* p. 506) op den 24 van Zomermaand gesteld.

(5) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. *Oork.* N°. 44.

braken zij de onderhandeling af (1). Spoedig ontbrandde nu de hevige krijg, welke 1433—1482
beide *Gelre* en het *Sticht* met verwoesting vervulde, waaraan de vrede eerst twee 28 v. Hooim. 1429
jaren later een einde maakte (2).

Het is niet onwaarschijnlijk, dat de belangrijke aanwinst van de heerlijkheid *Arkel*, welke inmiddels aan ARNOUD, als oudste zoon van de dochter des onlangs overleden JAN *van Arkel* was overgegaan en in *Gelre* ingelijfd, gunstigen invloed op de vredesonderhandelingen gehad hebbe (3). Hoe dit zij, voor ARNOUD was thans het verdrag met RUDOLF *van Diepholt*, welke hem daarin als Hertog van *Gelre* en Graaf van *Zutphen* erkende, te gewenschter dewijl de Hertog van *Gulik* en *van den Berg*, wiens zoon ROBERT met de weduwe van REINOUD IV gehuwd en waardoor zijne aanspraak op *Gelre*, althans schijnbaar versterkt was, hem ook dat gewest zocht te ontrukken. Wat er van het wezenlijk sluiten eens vierjarigen bestands tusschen de beide Hertogen in veertienhonderd negen en twintig zijn moge, zeker is, dat ADOLF *van den Berg* één jaar later aan de Geldersche Edelen, Ridders en
steden een afschrift zond van de keizerlijke brieven, bij welke hem, als naasten erf- 1430
genaam van REINOUD IV, het hertogdom *Gelre* werd toegewezen, met de nadrukkelijke vermaning en onder bedreiging van 's Keizers ongenade, dat zij zich daaraan zouden onderwerpen. Men wil, dat hij zelfs den Hertog van *Bourgondië* in zijne belangen overhaalde, wien echter de Hertog van *Kleef*, een moedig verdediger van ARNOUDS regten, de trouwloosheid en hebzucht des Hertogs *van den Berg* onder het oog bragt. *Gelre* bekommerde zich weinig over de keizerlijke beschikking en liet zich, gelijk ook ARNOUD zelf, te vergeefs driemaal door den Keizer ter verantwoording oproepen. Immers niet alleen was van SIGISMUND en van de Rijksvorsten, welke door het goud des Hertogs *van den Berg* waren gewonnen, geen regt te verwachten, maar ook de dagvaarding was niet in den behoorlijken vorm geschied; daarbij was ARNOUD reeds zeven jaar in het ongestoord bezit des hertogdoms geweest, en uithoofde zijner minderjarigheid weerloos te achten en niet verpligt voor het keizerlijk geregt te verschijnen. SIGISMUND sprak nu over
de Gelderschen en hunnen Vorst den rijksban uit, waarbij zij, *Nijmegen*, om welke 17 v.
reden is onbekend, alleen uitgezonderd, door het geheele Duitsche Rijk buiten de Hooim. 1430
bescherming der wetten gesteld en aan al den moedwil hunner vijanden prijs gegeven

(1) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. XXI, XXII.

(2) Zie *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. II. St. II. bl. 548—550, 552—554. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. XXIII—XXXVII.

(3) A. KEMP, *Beschr. v. Gorinchem.* bl. 237, 238. Verg. *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. II. St. II. bl. 450. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. XXXII.

1433—1482 werden. Elk die hen in huis of hof ontving, met hen heimelijk gemeenschap onderhield of hun, zelfs in den uitersten nood, eenige lafenis toereikte, werd met de zwaarste straffen gedreigd; zij moesten alom vijandig behandeld en ten dood toe vervolgd worden (1).

Vruchteloos waren alle vertogen en geldelijke opofferingen van ARNOUDS zijde, om de opheffing van dit banvonnis en de beleening van den Keizer te verwerven. Meer dan ooit was thans een aanval van Hertog ADOLF en wel in het *Overkwartier*, waar men hem reeds vroeger niet ongenegen was en welk het digtst aan *Gulik* grensde, te verwachten. Het gelukte ARNOUD eenige Heeren uit dat gewest voor zich te winnen;
17 v. Winterm. 1432 ook sloot hij met FILIPS *van Bourgondië*, die *Braband* aan zijne staten gehecht had, een verdrag van veiligheid voor de wederzijdsche onderdanen; maar de Heer van *Buren* bleef steeds tegenover hem in vijandelijke houding (2). Waarschijnlijk aangemoedigd door de werkeloosheid des Hertogs *van den Berg*, noodigde ARNOUD de Ridder-
12 v. Bloeim. 1433 schap en de steden van het hertogdom *Gulik* uit, om hem als hunnen wettigen Heer hulde en trouw te zweren, doch hierop werd niet geantwoord. Verbitterd over het plegen van vijandelijkheden door eenige Guliksche Edelen, en welligt steunende op de hulp des Heeren van *Heinsberg*, die zich in veertienhonderd zes en twintig tot leendienst jegens hem had verbonden (3), viel hij met eene krijgsbende in *Gulikerland* en drong door tot *Keizersweerd*, doch het gelukte hem niet die sterkte te verrassen. Hij daagde nu ADOLF tot den strijd uit, welke dien, hetzij uit onvermogen, hetzij uit wantrouwen op zijn volk ontweek, maar de Keulenaars te hulp riep voor wier overmagt de Gelderschen terugtrokken (4). De Heer van *Buren*, welke ondertusschen in dienst des Hertogs *van den Berg* getreden was, deed het volgende jaar een inval op Geldersch grondgebied. De ambtlieden van *Over-* en *Neder-Betuwe* en van *Tieler-* en *Bommelerwaard* bragten aanstonds hunne strijdmagt bijeen, om hem te keeren en werden spoedig door een goed aantal gewapende burgers uit *Nijmegen*, *Zutphen*, *Arnhem* en *Harderwijk* versterkt. Genoegzaam gelijktijdig hernieuwden de Gulikers en Keulenaars hunne strooptogten in het *Over-kwartier;* doch ARNOUD,

---

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p 421, 441—454. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 223, 224. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. XXXIX—XLI, en de aldaar aangehaalde Oorkonden.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v Gelderl.* D. IV. bl. XLII, XLIII, en de aldaar aangehaalde Oorkonden.

(3) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v Gelderland.* D. IV. bl. XXXIX.

(4) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 458, 459. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 226. Verg. de aant. van NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV, bl. XLV (3).

die kort te voren eenige aanzienlijke Heeren uit den omtrek aan zich en tegen den Hertog *van den Berg* verbonden had, dreef, naar het schijnt, niet alleen den vijand terug, maar viel zelfs aan het hoofd zijner ruiters in *Bergsland.* Van daar weder gekeerd, sloeg hij het beleg voor de stad *Buren*, welke hij niet dan na ongeveer zes maanden tot overgave konde dwingen. De inwoners bedongen behoud van lijf en goederen; de stad zelve met het slot en de heerlijkheid geraakten in het bezit des overwinnaars (1). Insgelijks waren de heerlijkheden *Wachtendonk* en *Haeps*, de eerste door afstand, de andere door geweld in de magt van ARNOUD gekomen (2). 1433—1482 15 v. Herfstmaand 1434 7 v. Lentemaand 1435

Deze geringe voordeelen wogen verre na niet op tegen de nadeelen, welke uit dien oorlog voor *Gelre* ontsproten. 's Vorsten geldmiddelen waren door de aanhoudende krijgstogten uitgeput, de inkomsten zijner domeingoederen grootendeels in vreemde handen, en de verpande ambten en bedieningen, in stede van afgelost te worden, gelijk ARNOUD bij zijne inhuldiging beloofd had, nog met andere vermeerderd. De schuld was tot eene ontzettende hoogte gestegen; de inkomsten uit die gedeelten des lands, welke der roofzucht der vijanden ten doel strekten, bleven achter, en over de opbrengsten der beden en schattingen was beschikt vóór zij ontvangen, ja zelfs ingewilligd waren. Minder de krijgslustige Edelen en Ridders, dan de handeldrijvende stedelingen en de nijvere landlieden leden onder deze drukkende omstandigheden. De Hertog *van den Berg* en zijne bondgenooten, de bovenlandsche Vorsten, zelfs de Hertog van *Kleef*, welke met ARNOUD in onmin was geraakt, belemmerden geweldig den Gelderschen handel en verwoestten op hunne strooptogten dorpen en velden. Niet alleen de vijandelijke benden, maar zelfs de slotvoogden van den Hertog en hunne vrienden maakten de groote wegen en stroomen onveilig, overvielen en plunderden de kooplieden of namen hen gevangen, om een groot losgeld te bedingen. De steden, wier welvaart en bloei door het vernietigen van den handel met eenen geheelen ondergang bedreigd, wier regten en vrijheden niet gehandhaafd, wier belangen verwaarloosd werden, en wier geldmiddelen echter den hoofdsteun van den staat uitmaakten, verhieven het eerst hare stem tegen zulk eenen staat van zaken en kantten zich aan tegen het gezag van den Vorst, welke de voorwaarden bij zijne inhuldiging bezworen, verkrachtte. Het kan echter bezwaarlijk ontkend worden, dat zij zelve grootendeels de schuld waren van den benarden toestand des lands. Reeds in veertienhonderd dertig hadden zij op eene dagvaart te *Rozendaal* geweigerd den

(1) *Chron. Tiel.* p. 529—532 en de belangrijke aant. van V. LEEUWEN. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 446, 464. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 223, 227. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. XLIV—XLVI.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. XLVI.

1433—1482 zoen met *Utrecht* te bekrachtigen, ten ware de Hertog de grieven uit den weg ruimde en aan hare overige, inderdaad stoute eischen voldeed. En dewijl hare begeerten niet in allen deele door ARNOUD waren bevredigd, welligt niet konden bevredigd worden, hadden zij begonnen zich tegen hem te verzetten, hem aan zijn lot overgelaten en hulp en medewerking in zulke daden van regering ontzegd, tot welke hij die behoefde. Indien zij hem al eens bijstand verleenden, zoo als bij het beleg van *Buren*, lieten zij zich ten duurste betalen, en maakten steeds van 's Vorsten dringend geldgebrek gebruik, om het herstel harer bezwaren te verzekeren en tevens haren invloed op het landsbestuur uit te breiden. Een gering voorschot van drieduizend Arnhemsche guldens had ARNOUD van de vier hoofdsteden niet kunnen verwerven dan onder beding, dat zij vóór de terugbetaling daarvan geene schatting of belasting zouden inwilligen. Eens was hem door de Ridderschap en steden onder voorwaarde van verbetering der misbruiken, eene bede toegestaan in welke echter eenige onderzaten niet bewilligd en het land met moord, roof en brand bedreigd hadden. ARNOUD was door *Nijmegen*, *Roermonde*, *Zutphen* en *Arnhem* hulp en bijstand tegen de onwilligen beloofd en hem voorgeschreven, op welke wijze de toegestemde schatting zou geheven worden, doch niet vóór dat de gebreken over welke men klaagde, afgedaan waren. De Hertog had hierin genoegen genomen, de voorwaarden bezegeld en naar *Nijmegen* gezonden, welke als de eerste stad in rang, het eerste na hem haar zegel er aan moest hechten, doch die ongezegeld terug ontvangen, zonder dat zij zich had verwaardigd hem zelfs de reden daarvan op te geven. Niet ongegrond is het vermoeden, dat het niet toetreden der steden tot de vernieuwing van het verbond tusschen ARNOUD en den Hertog van *Kleef* in veertienhonderd drie en dertig, en op hetwelk zij zelve zoo ernstig hadden aangedrongen, eene der oorzaken geweest is, dat de Kleefsche Vorst zich ten nadeele van *Gelre*, met den Hertog *van den Berg* had vereenigd. Zoo was allengs de band van eendragt, welke Vorst en volk aaneenstrengelde, losgewoeld, en beide werden hoe langer hoe meer van elkander verwijderd. De steden in elk kwartier hielden nu van tijd tot tijd zamenkomsten; ook de afgevaardigden der hoofdsteden, bijzonder van *Nijmegen*, *Zutphen* en *Arnhem*, kwamen zonder door den Landvorst opgeroepen te zijn bijeen, zoowel ter bevordering der gemeene belangen, als ter verijdeling van de pogingen der tegenpartij (1).

Maar de steden stonden in dit weerstreven van het vorstelijk gezag niet alleen. Het merkwaardig verbond tusschen haar en de Ridderschap in veertienhonderd achttien

(1) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. XLVI—LI.

gesloten (1), en vooral in de laatste jaren merkelijk aan leden toegenomen, werd 1433—1482
hernieuwd en in werking gebragt. Tot dat einde werden op eene der veelvuldige groote vergaderingen tusschen de Ridderschap en de afgevaardigden der steden gehouden, twee geschriften opgesteld, waarvan het eerste eene opgave der gebreken in het landsbestuur en het tweede eene verklaring aan den Hertog bevatte, dat Ridders, knapen en steden hem alle dienst weigerden, zoolang hij niet al zijn vermogen aanwendde, om de gebreken geheel te herstellen. Zoo veel eerbied hield men nog voor den Vorst in het oog, dat het tweede geschrift hem dan eerst zou worden overhandigd, wanneer hij op het eerste geen bevredigend antwoord gegeven had. Hierop sloten de adel, de ridderschap en de steden zich tot dit bepaalde doel door een plegtig bezworen en bezegeld verbond nader aan elkander, stelden zich wederzijds aansprakelijk voor de nadeelen, welke uit dezen maatregel voor den een of ander mogten voortvloeijen, en besloten geweld met geweld te keeren. Men liet de burgers, ten minste in de hoofdsteden, hoofd voor hoofd den eed op dit verbond afleggen, en wie zulks weigerde liep gevaar van bij de vernieuwing des Raads niet in aanmerking te komen of herkozen te worden (2).

Win-term. 1435

Omtrent de helft van Grasmaand werd op eene groote bijeenkomst van de Ridder- 1436
schap en steden te *Nijmegen* den Hertog het eerste geschrift aangeboden, hetwelk deze acht punten bevatte: 1°. Elk zou op zijne eigene woonplaats wedervaren, wat hem naar leen-, land-, stad- en dijkregten toekwam. 2°. Aan Geldersche onderdanen zouden door den Landsheer, zijne ambtslieden of dienaren geene daden van geweld gepleegd worden; integendeel zou de Hertog waken voor de veiligheid der stroomen en wegen, de schenders daarvan laten opsporen, op hen de schade verhalen en hen, tot waarschuwend voorbeeld van anderen, straffen. 3°. De Hertog zou zorgen, dat geene kooplieden of andere vreedzame reizigers uit zijne landen of sloten werden aangevallen en beroofd, en dat zulk een vergrijp, onlangs geschied, onverwijld hersteld wierd. 4°. De Hertog zou, overeenkomstig de belofte bij zijne inhuldiging, geene domeingoederen verpanden of verkoopen buiten raad en toestemming der Ridderschap en hoofdsteden. 5°. De beloften door den Hertog bij diezelfde gelegenheid met betrekking tot de munt afgelegd, zouden stiptelijk naargekomen worden. 6°. Het verdrag met *Kleef* zou ten uitvoer worden gebragt. 7°. Alle eigene regtsverschaffing, alle regts-

---

(1) Zie *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. II. St. II. bl. 563.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LI. LII. Onvolledig is het verslag van PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 465—468, en SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 228—230, betrekkelijk dezen tweespalt tusschen den Gelderschen Vorst en zijne onderdanen. Ook hierover heeft NIJHOFF, wien wij hier geheel volgen, een nieuw licht verspreid.

1433—1482 daging buiten 's lands zoude ophouden, maar elk door de bevoegde regtbanken bij zijn regt gehandhaafd worden. 8°. De ambtlieden zouden niet alleen den Hertog, maar ook den landzaten zweren, dat zij naar landregt zouden vonnissen. Tevens verlangde men, dat de Hertog ten minste eenmaal 's jaars in elk kwartier des lands ter klaring zou zitten." ARNOUD, die natuurlijk niet dadelijk al deze eischen inwilligde, ontving reeds den volgenden dag het tweede, hem hoogstbeleedigende geschrift. Bleek uit dit alles reeds de overmoed van het magtige bondgenootschap tegenover den Vorst, niet minder straalde deze door in de stoute tegenverklaringen op 's Hertogs meestal toestemmende antwoorden van de hem voorgestelde punten, waardoor hij onmiskenbaar zijne eigene zwakheid openlegde (1). Doch niets geeft hiervan een sterker bewijs dan zijne grieven en bezwaren tegen de steden in het algemeen en tegen de vier hoofdsteden in het bijzonder. Naar luid zijner beschuldiging, hadden zij zich schroomelijk tegen het vorstelijk gezag vergrepen, daden van willekeur en geweld tegen hem en zijne ambtenaren gepleegd, zijne beste bedoelingen tegengewerkt, hertogelijke goederen in bezit genomen, en hem meermalen grovelijk door woorden en daden beleedigd (2).

Verontwaardiging en besef van eigenwaarde kenmerkten het afzonderlijk antwoord van ARNOUD op het tweede geschrift, waarin men hem gehoorzaamheid weigerde, indien hij niet aan de wenschen van de Ridderschap en steden voldeed. »Het voegde geenen Vorst," zegt hij daarin, »zich zoodanig jegens zijne onderzaten te verbinden of zich aan hen te onderwerpen, als de steden dit van hem verlangden; veeleer was hij verpligt, zijn landsheerlijk gezag te handhaven en allerminst mogt hij dit laten krenken door onderzaten, die door den huldigingseed aan hem verbonden waren en hem juist van datgeen moesten terughouden, wat zij nu van hem verlangden. Als hij thans den eisch der steden inwilligde, zouden zij telkens in kleine zaken, waar haar dit goeddacht, zich tegen hem verzetten; terwijl het toegeven aan het geuite verlangen tevens aanleiding zou geven tot menigerlei twist en oneenigheid tusschen hem en zijne Ridderschap en steden. Zulke eischen als de steden hem deden, hadden zij nimmer aan zijne voorzaten gedaan; en uit hoofde zijner jeugdige jaren was het te meer billijk, dat zij toegevendheid jegens hem gebruikten. Wanneer hij aan de begeerte der steden voldeed, zou hij zijne erfgenamen onredelijk bezwaren, waarvan zijne nagedachtenis ten eeuwigen dage den smaad zou dragen; het was daarenboven volstrekt onnoodig, vermits hij altijd bereid was te doen, wat hij schuldig was, indien slechts de steden getrouw waren in het naarkomen harer verbindtenissen.

---

(1) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LIII—LV.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LV—LVIII.

Zoo de steden onverhoopt in dit antwoord geen genoegen namen, was hij genegen de punten in geschil aan den Hertog van *Bourgondië* en den Kerkvorsten van *Keulen* en *Luik*, wien van deze beiden de steden kiezen zouden, te onderwerpen" (1). 1433—1482

Het schijnt dat in de onderhandelingen tot bijlegging der geschillen, van de zijde des Hertogs daarop voornamelijk werd aangedrongen, dat Ridderschap en steden bepaald zouden opgeven, waarin hij de belofte bij zijne inhuldiging afgelegd, geschonden had. Immers deden zij dit in een uitgebreid vertoog op eene dagvaart te *Nijmegen*, waartegen zich ARNOUD weldra in geschrifte verdedigde (2). Doch weinig baatte dit den diep gegriefden Vorst. In al het gevoel zijner smart klaagt hij aan de stad *Elburg*, en denkelijk ook aan andere kleine steden, hoe hij na vele vergeefsche pogingen om met zijne tegenstanders eene overeenkomst te treffen, genoodzaakt was geweest aan vreemde Heeren zijne zaken open te leggen en hunne tusschenkomst in te roepen, maar dat de steden het oor voor alle reden gesloten, de bemiddeling van onpartijdigen met versmading afgewezen en het stilzwijgen bewaard hadden, toen zij uit naam des Hertogs van *Bourgondië*, des Bisschops van *Munster* en des Graven van *Meurs* uitgenoodigd waren een voorstel tot vereffening der geschillen in te dienen. »Wij wilden," schrijft hij in denzelfden brief, »dat gij en alle goede burgers in al onze steden en al onze onderzaten klaarlijk wisten, hoe rusteloos de raadslieden onzer vier steden arbeiden om ons, onze kinderen en ons land te verderven. — En echter hebben wij nooit aan onze onderzaten gedaan dan hetgeen wij schuldig waren, en danken u, dat gij ons altijd trouw gebleven zijt; ook meenen wij, dat wij u nooit te kort deden en wenschen steeds, dat de raadsvrienden der vier genoemde steden door u en andere onzer goede en getrouwe onderzaten zoo onderrigt mogten worden, dat zij niet zoo onverpoosd werkten tot verderf van ons, onze kinderen en van ons land; dat zij ons bij het onze lieten en ons deden, wat zij aan ons verschuldigd zijn (3)." 20 v. Grasm. 1436 — 6 v. Bloeim.

Alle onderhandelingen tusschen den Hertog en zijne wederstrevende onderdanen waren nu afgebroken. De kleine steden, hoewel zij het verbond tegen hem mede bezegeld hadden, schijnen, even als sommige ambten ten platte lande, hem echter geldelijke ondersteuning, doch tegen verleening van nieuwe voorregten, verschaft te hebben. Maar deze onderstand en wat het vergunnen van vrijstelling van dienstpligt en eigenhoorigheid opleverden was te gering, om de uitgaven eener ongemeen kostbare hof-

(1) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LVIII, LIX.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LIX—LXI, deelt beknoptelijk den inhoud der beschuldigingen en van 's Hertogs verdediging mede.

(3) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXI.

1433—1482 houding te bestrijden, en ARNOUDS schuldenlast werd van jaar tot jaar drukkender. Zonder de Ridderschap en steden te kennen, die ook trouwens hare medewerking den Hertog ontzegd hadden, en zonder medebezegeling van den Raad der Zestienen werden de domeingoederen steeds meer en meer bezwaard en de opbrengsten van tollen, tienden en andere eigendommen verpand. Op eigen gezag stond
25 v. Louwmaand 1438 ARNOUD aan zijn broeder WILLEM niet slechts de heerlijkheden van *Egmond* en *Ysselstein* af, maar ook al de hertogelijke inkomsten en bezittingen in de *Over-* en *Neder-Betuwe* nevens eenige andere voordeelen. De opbrengsten uit de ambten van *Nijkerk*, *Barneveld* en *Scherpenzeel* werden alleen ten overstaan van regter en geregtslieden der *Veluwe*, voor ruim veertigduizend Rijnsche guldens aan DIRK *van Bronkhorst*,
4 v. Winterm. 1440 Heer van *Batenburg* verpand, welke daarvoor des Hertogs schuld aan zijnen opperrentmeester had overgenomen. Men meent, dat VAN BRONKHORST, welke ongaarne de toestemming van de Ridderschap en steden tot deze belangrijke vervreemding miste, zijnen invloed tot het hervatten der onderhandelingen tusschen den Hertog en de landzaten heeft aangewend. Zeker althans is het, dat men kort daarna eenige meer-
1441 dere toenadering in de beide strijdende partijen ontwaarde. ARNOUD trof eene overeenkomst met de stad *Nijmegen* ter zake harer schuldvorderingen; en na menige bijeenkomst, werd door zijne zaakgelastigden en de afgevaardigden der kwartieren *Nijmegen*, *Zutphen* en *Arnhem* het tweede punt der voorwaarden van veertienhon-
31 v. Bloeim. derd zes en dertig eenigzins gewijzigd. Nu hechtte hij zijn zegel aan de hem voorgelegde bepalingen des genoemden jaars, en werd hierin door zijn broeder en een aantal Ridders en knapen gevolgd. Het kwartier *Roermonde*, hetwelk zich met de voorgeslagene wijzigingen niet dadelijk konde vereenigen, nam echter later daarin
1442 genoegen. Ridderschap en steden namen weder deel aan het bestuur van zaken en voorzagen, door eene buitengewone heffing, in de behoeften van 's Hertogs uitgeputte schatkist (1).

Tijdens de inwendige beroeringen was de staat van buiten onaangetast gebleven. Te *Sittart* was den tienden van Lentemaand veertienhonderd zes en dertig, een ten einde loopend bestand tusschen de Hertogen van *Gelre* en *van den Berg* voor eenige maanden verlengd, terwijl FILIPS *van Bourgondië* inmiddels, na het hooren der wederzijdsche bezwaren, eenen vasten vrede zou trachten te bewerken (2). ARNOUD maakte aanspraak op *Gulik* als naaste bloedverwant van REINOUD IV, den broeder zijner grootmoeder JOHANNA, ontkende het regt, welk ADOLF *van den Berg*, in strijd met de gewoonte dezer gewesten, op eene verwijderde afstamming van de zwaardzijde

(1) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXII—LXV.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. *Oork.* N°. 155.

grondde en beweerde, dat ADOLFS vader van de opvolging in *Gulik* voor zich en 1433—1482
zijne nakomelingen ten eeuwigen dage had afstand gedaan; tevens vorderde hij aanzienlijke sommen tot vergoeding der nadeelen hem door ADOLF berokkend. De Hertog *van den Berg* bleef niet in gebreke zijne belangen voor te dragen en wederkeerig eene rekening van schade in te leveren; doch zijn dood in het midden van veertienhonderd zeven en dertig heeft denkelijk FILIPS *van Bourgondië* wederhouden het pleit te beslechten. Daar zijn zoon ROBERT vóór hem was overleden, werd zijn broeders zoon, den twintigjarigen GERARD, door den Keizer niet alleen met *Berg* en *Gulik*, maar ook met *Gelre* en *Zutphen* beleend. Geldsgebrek echter verhinderde den jeugdigen Vorst zoowel als Hertog ARNOUD, de wapens op te vatten. De vijandelijkheden bleven geschorst, zelfs nadat FREDERIK III, de opvolger van SIGISMUND, GERARD in zijne rijksleenen bevestigd, en ARNOUD ernstig, maar te 29 v. Hooim. 1442
vergeefs, op den rijksdag te *Frankfort* op nieuw de beleening van *Gelre* en *Zutphen* verzocht had (1).

Niet vóór het volgende jaar noopten de bewegingen van GERARD *van den Berg* 1443
den Hertog van *Gelre*, om zich ten krijg toe te rusten. De Ridderschap en hoofdsteden verschaften hem eenen aanzienlijken geldelijken onderstand; maar dewijl 1444
deze niet toereikende was, nam hij weder zijne toevlugt tot het opnemen van geld, het bezwaren van domeingoederen en het verhoogen van vroegere pandverschrijvingen. Door den Hertog van *Kleef*, zijn bondgenoot, wien de Aartsbisschop van *Keulen* en Hertog GERARD het sterke slot *ten Broeke* ontweldigd hadden, ter hulp geroepen, viel ARNOUD met twee duizend ruiters in *Gulik* en rukte plunderende en brandende voort tot aan *Linnich*, eene kleine plaats aan *de Roer* in het midden des lands. Hier geraakte men handgemeen tot nadeel der Gelderschen. Hun baniervoerder, de Heer van *Kuilenburg*, nam het eerst de vlugt, en te naauw- 3 v. Slagtm.
wernood werd de dapper strijdende ARNOUD door eenige zijner ruiters aan 's vijands handen ontrukt. WILLEM van *Egmond*, JAN *van Broekhuizen*, HENDRIK *van Meer* en EVERARD *van Wilp*, vóór den aanvang van het gevecht tot Ridders verheven en die zich door onversaagdheid en moed gekenmerkt hadden, werden nevens HENDRIK BENTINK, AREND *van Blitterswijk*, GOOSSEN SPEDE, STEVEN *van Lynden* en WILLEM *van Arkel* onder de gevangenen geteld, wier aantal op vier en zestig en dat der gesneuvelden op dertig begroot wordt. GERARD *van Weerdenberg*, WERNER *van Zandwijk* en JAKOB *van Vauderik* waren onder de Geldersche edelen, en WERNER *van Pallant* onder de Guliksche, welke op het slagveld den dood der helden stier-

---

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 469—471, 475, 480. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 231, 235. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXV—LXVII.

1433—1482 ven. Zoo belangrijk werd deze overwinning geoordeeld, dat zij in *Gulik* jaarlijks plegtig gevierd werd, en Hertog GERARD ter dankbare herinnering niet alleen het klooster der Kruisbroeders te *Dusseldorf* stichtte, maar dewijl zij op den dag aan ST. HUBERTUS gewijd behaald was, eene ridderorde van dien naam instelde, welke
21 v. Slagtm. 1445 tot aan de laatste tijden bestaan heeft (1). Ruim een jaar daarna werd door JAN, zoon des Hertogs van *Kleef*, een bestand tusschen ARNOUD en GERARD bewerkt. Voor den tijd van tien jaren verzekerde men elkander daarbij het wederzijds vrije handelsverkeer en gaf waarborgen tegen vijandelijk geweld (2).

De mislukte krijgstogt tegen *Gulik* verhaastte den val van ARNOUD. De groote oorlogskosten hadden hem in nieuwe schulden gedompeld, welke hij weder door het opnemen van gelden, het verkoopen van voorregten en het verpanden van goederen poogde te bestrijden. De rijken, van welke hij zich hierdoor geheel afhankelijk maakte, werden steeds overmoediger, en de minvermogenden, gedrukt door lasten en schattingen, steeds misnoegder. Tegen de uitdrukkelijke bepaling des verbonds van veertienhonderd zes en dertig, pleegden daarenboven de hertogelijke ambtenaren en dienaars menigmalen straffeloos daden van geweld en onderdrukking, welke de beleedigden zelden ongewroken lieten en opschuddingen verwekten, die naauwelijks door tusschenkomst der Ridderschap en steden, zoo als te *Roermonde* in veertienhonderd drie en veertig, konden gestild worden (3). Nergens was de geest van tegenstand heviger dan te *Driel* in den *Bommelerwaard*. De ingezetenen leefden sinds jaren in twist met FRANK PIEK, 's Hertogs ambtman in die landstreek, en weigerden ten laatste alle diensten en opbrengsten. Over het willekeurig doorsteken van eenen binnendijk, hetgeen de akkers hunner buren te *Bruchem* en *Kerkwijk* onder water zette, door de regtbanken te *Zuilichem*, te *Zalt-Bommel*, *Bommeler-* en *Tielerwaard* in het ongelijk gesteld, weigerden zij hardnekkig de schuldigen, tot verlies
15 v. Zomermaand 1447 van lijf en goed veroordeeld, uit te leveren; en de stad *Nijmegen*, welke zij in hun belang gewonnen hadden, bedreigde den ambtman met hare wraak, indien hij het vonnis ten uitvoer legde. FRANK PIEK, hierdoor verschrikt, riep de hulp in van den Hertog, maar trachtte inmiddels door kracht van overreding de Drielenaars tot onderwerping te bewegen. Doch daar al zijne vermaningen in den wind geslagen werden,

(1) *Chron. Tiel.* p. 543—545. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 485—488. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 238. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXVII en de aldaar aangehaalde oorkonden.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXVIII.

(3) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 486. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 238, 239. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXVIII—LXX.

begaf zich ARNOUD met zestig of zeventig ruiters naar *Driel*, liet eenige ingezetenen gevangen nemen en hunne goederen verbeurd verklaren, en verplaatste den watertol op *de Maas* van *Driel* naar *Hedel*. De burgers van *Nijmegen* hadden zich insgelijks gewapend en zetten den Hertog, doch vruchteloos achterna. Nu klaagden zij luide over schending van het verbond en dat de onschuldigen met de schuldigen gestraft waren, terwijl zij de bondgenooten opriepen, om hen, naar de letter van het verdrag, tegen zulk eene handelwijze te ondersteunen. ARNOUD verklaarde van zijn kant, dat hij slechts het regt des lands en zijn wettig gezag gehandhaafd had; dat al de Drielenaars schuldig waren, de een door zich te verzetten, de andere door zulks niet te verhinderen; en eindelijk, dat hij genoodzaakt was geweest geweld te gebruiken, dewijl *Nijmegen* de bevolking in haren wederstand versterkt en tegen hem had opgezet. Evenwel stelde hij op eene bijeenkomst te *Arnhem* den Nijmegers voor, de zaak aan de beslissing der gezamenlijke Ridderschap en van al de steden, of aan de uitspraak des Bisschops van *Utrecht* of des Hertogs van *Bourgondië* te onderwerpen. *Nijmegen* echter eischte, dat alleen die Ridderschap en steden, welke in het verbond genoemd werden, den twist zouden beslechten. De zwakke Vorst bewilligde hierin; maar toen zijne gemalin KATHARINA *van Kleef* te *Nijmegen* was gekomen met volmagt, om door tusschenspraak van de vergaderde leden des verbonds aan het geschil een einde te maken, trokken de burgers den volgenden dag gewapend naar de tolplaats te *Lobede* en maakten er zich nevens het slot meester van. Hunne stoutheid ging zoo ver, dat zij den Hertog en degenen die hem naar *Driel* gevolgd waren, onder toezegging van vrijgeleide voor zich ter verantwoording riepen (1).

1433—1482

1448

» Wanneer gij uit vrees toegeeft," zegt MACHIAVELLI, » meent gij u daardoor van den krijg te ontslaan; maar menigmaal gebeurt het tegendeel; want hij, wien gij toegegeven en alzoo uwe zwakheid ontdekt hebt, zal het daarbij niet laten, maar andere zaken van u eischen; en hoe minder hij u zal achten, hoe meer hij zich tegen u zal verzetten; en van den anderen kant, zult gij degenen, die u konden beschermen, veel koeler vinden, dewijl zij gelooven, dat gij zwak of lafhartig zijt (2)." Dit ondervond Hertog ARNOUD. Zijne aanzienlijkste en vermogendste leenmannen, de Heeren van *Kuilenburg*, van *Ghemen*, van *Batenburg*, van *Anholt*, van *Bronkhorst*, van *Borkulo*, van *den Berg* en van *Wisch*, zelfs zijn broeder WILLEM *van Egmond* en diens zwager VINCENT, Graaf van *Meurs*, zijn bijzondere vijand, sloten

---

(1) *Chron. Tiel.* p 546—549. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 495—497. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 240—242. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXX, LXXI.

(2) *Discorsi sopra* T. LIVIO, Libro secondo, c. 14.

1433—1482 zich aan de zamenverbondene Ridderschap en steden. De stad *Tiel*, gereed om hem tegen de Drielenaars te ondersteunen, was door WILLEM *van Egmond* en DIRK *van Bronkhorst* aan zijne zijde onttrokken; en WALRAVEN *van Haaften*, dien hij tot Drost van *Buren* aanstelde, werd door de ingezetenen buitengesloten en weldra door de Nijmegers gedwongen het slot te *Buren*, waarin hij zich verschanst had, op voorwaarde van vrijen aftogt over te geven. Al de andere sloten in den *Tielerwaard*, wier bezitters, even als VAN HAAFTEN, het vonnis over de Drielenaars hadden uitgesproken, werden bemagtigd, geplunderd en omvergehaald. Spoedig was bijna het geheele gewest tegen den Hertog in de wapenen en *Grave* de eenige stad, waar hij zich veilig konde achten. Al zijne eigendommen waren vervreemd of bovenmate bezwaard; zijn goud en zilverwerk, zijne edelgesteenten, zelfs zijne kerksieraden verkocht of verpand; en zijne inkomsten, die zich genoegzaam alleen tot de geringe opbrengsten uit het land van *Kuik* bepaalden, waren naauwelijks toereikend om in de dagelijksche behoeften van zijn gezin te voorzien (1).

In dien benarden staat van zaken, wendde ARNOUD zich tot FILIPS van *Bourgondië*, die als Hertog van *Braband* zijn leenheer was voor dat gewest, waar de tegenwoordige twist was ontsproten. FILIPS, even genegen om den geest van opstand tegen het vorstelijk gezag te breidelen, welke ligtelijk tot zijne aangrenzende staten konde overslaan, als vaardig, om zich in de burgergeschillen der naburige volken te mengen, welke hem uitzigt gaven op aanwinst van heerschappij en waardoor hij reeds meester van een aanzienlijk deel der *Nederlanden* was geworden, trok zich dadelijk de belangen des Hertogs van *Gelre* aan. Vruchteloos echter hield hij de wederspannige Gelderschen, hunne goederen en koopwaren in *Braband* aan, dewijl de Ridderschap en steden in *Nijmegen* vergaderd, geweigerd hadden eenige harer leden naar *Brussel* te zenden, om tegenover de afgevaardigden van ARNOUD, door hem en zijn Raad als scheidsmannen gehoord te worden. De vier hoofdsteden trachtten, wel is waar door middel van WALRAVEN *van Meurs*, wien de Tegenpaus FELIX V als Bisschop van *Utrecht* bevestigd had, afzonderlijk met haren Vorst in onderhandeling te treden, maar men konde niet overeenkomen, naardien ARNOUD slechts in een verdrag wilde treden, voor zoover dit zijne eer en die des Hertogs van *Bourgondië* gedoogden (2). Er werd evenwel een bestand voor eenige maanden tusschen de partijen, die in de Drielsche zaak betrokken waren, gesloten (3).

(1) *Chron. Tiel.* p. 549—552 en de Aant. van V. LEEUWEN. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX p. 476—478, 483, 493, 497, 498. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 242. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXXI—LXXIII.

(2) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 498, 499. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 242.

(3) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXXIV.

Middelerwijl beproefde Bisschop RUDOLF *van Diepholt* de eensgezindheid tusschen 1433—1482
Hertog ARNOUD en het volk te herstellen. Ongetwijfeld beoogde hij daardoor den invloed over *Gelre* van FILIPS *van Bourgondië* en WALRAVEN *van Meurs*, de een zijn mededinger naar het wereldlijk, de ander naar het geestelijk gezag van het *Sticht*, te voorkomen; een invloed, welke slechts hunne oogmerken tegen hem konde bevorderen (1). De heerschzuchtige bedoelingen van FILIPS met betrekking tot *Gelre* waren niet te miskennen; en WALRAVEN *van Meurs* was reeds in een beschermend en verwerend verbond met de Heeren van *Bronkhorst*, van *Dorenweerd* en de Veluwsche steden *Harderwijk*, *Wageningen*, *Hattem* en *Elburg* ter afwering van vijandelijk geweld getreden (2). De Hertog van *Kleef*, wien het behoud zijns schoonzoons en de onafhankelijkheid van *Gelre* niet onverschillig konden zijn, vereenigde zich met RUDOLF, en beide traden als middelaars op in eene zamenkomst van ARNOUDS 8 v. Wijnmaand 1448
afgevaardigden met die der Ridderschap en vier hoofdsteden te *Nijmegen*. Ten overstaan van de raadsleden des Hertogs van *Bourgondië*, ontwierpen zij een nieuw plan van bestuur, hetwelk wel niet werd aangenomen, maar nogtans, naar het schijnt, tot grondslag van de eindelijke vereffening der geschillen gestrekt heeft (3). Eenige Edelen overreedden ARNOUD, onder verzekering dat de Nijmegers *Lobede* en *Buren* zouden ontruimen, de beslissing van den twist aan den Ridder JAN *van Broekhuizen*, erfhofmeester en JAN *van Wikrade*, erfkamerling van *Gelre*, nevens WILLEM *van Vlodorp*, erfvoogd van *Roermonde*, en de steden *Roermonde*, *Zutphen* en *Arnhem* over te laten (4). Na veelvuldige bijeenkomsten der wederzijdsche afgevaardigden, werd ten laatste een verdrag gesloten, waarbij de Hertog verklaarde niemand om het 4 v. Hooim. 1449
gebeurde te *Driel* en het innemen van *Lobede* en *Buren* te zullen benadeelen. Hij verpligtte zich voorts, alle geweld en onregt, binnen twee maanden nadat hem daarvan kennis was gegeven, te herstellen, onder verbeurte zijner goederen en inkomsten in het kwartier waar het feit gepleegd was; beschouwde hij de klagt als ongegrond of onbillijk, dan zou de hoofdstad van het kwartier, 't welk in de zaak betrokken was, de Ridderschap en kleine steden te zamenroepen om uitspraak te doen. Hij beloofde, alleen Gelderschen met ambten te begiftigen, en zonder voorkennis van Ridderschap en hoofdsteden, geene goederen of inkomsten te bezwaren, geene veede aan te vangen of munt te laten slaan; de verrekening der landsgelden ten overstaan van

---

(1) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXXIV.

(2) SLICHTENHORST, *Tooneel des Lands van Gelder*, bl. 113.

(3) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXXV, LXXVI. *Oork.* N°. 247.

(4) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 499, 500. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 243.

1433—1482 zijnen Raad bij te wonen; de manleengelden ook aan buitenlanders te voldoen; de groote wegen en stroomen veilig te houden; ten minste eenmaal 'sjaars te regt zitten, en onpartijdige regtspraak, zoo min in zaken die hem zelven als anderen betroffen, door bedreigingen of op eenige andere wijze te verhinderen. Hij zou het verdrag met *Kleef* vernieuwen, en allen die nog buiten het verbond waren de gelegenheid geven, om daaraan binnen ééne maand hun zegel te hechten. Twee der aanzienlijksten en gegoedsten uit de Ridderschap en twee leden van den raad uit elke hoofdstad, zouden hem in het landsbestuur ter zijde staan en bijzonder gemagtigd zijn, om alle twist en verschil tusschen hem en de landzaten voor te komen of te vereffenen. De inkomsten van *Lobede* en van den tol aldaar zouden, na aftrek der manleengelden en renten daarop aangewezen, ter bekostiging zijner hofhouding verstrekken. Eindelijk zou hij den tol van *Hedel* naar *Driel* terugbrengen en aan *Driel* eene jaarmarkt geven (1). Te vergeefs had de Hertogin KATHARINA, welke zich met drie van 's Hertogs Raden te *Nijmegen* bevond, alle pogingen in het werk gesteld, om gunstiger voorwaarden ten behoeve haars gemaals te bedingen. Door nood gedrongen, had ARNOUD zich aan de voorgeschreven bepalingen onderworpen, die men hem slechts had voorgelezen en van welke hem zelfs, na de bezegeling, een afschrift geweigerd werd. Hij vervulde van lieverlede eenige der afgedwongen beloften; *Driel* ontving eene jaar- en weekmarkt, de Hertog van *Kleef* werd in het pandbezit van *Duffel* bevestigd, tegen de verstoorders van de openbare rust en veiligheid werden scherpe bevelen uitgevaardigd, en de tollen en belastingen geregeld. De Nijmegers ontruimden *Lobede* en *Buren;* ook de Graaf van *Meurs* verzoende zich met den Hertog (2).

Het schijnt, dat de geledene bekommeringen en de steeds drukkende zorgen ARNOUD in eene somber-godsdienstige stemming gebragt hebben. Dikwijls althans ontvlood hij in dien tijd de groote wereld in de eenzaamheid van het Karthuizer klooster te *Monnikhuizen*, en na het huwelijk zijner dochter MARIA met JAKOB II, Koning van *Schotland*, maakte hij zich tot eene bedevaart naar het H. Graf gereed, waartoe denkelijk de Ridderschap en steden hem, ten minste grootendeels, de benoodigde gel-
1450 den verschaften. Het bewind droeg hij op aan den Raad van Zestienen, bij welken de vier hoofdsteden, ondanks zijnen wil, twee leden uit de Ridderschap van elk der vier kwartieren gevoegd hadden; plaatste zijne gemalin KATHARINA aan het hoofd, en

(1) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXXVI. *Oork.* N°. 255.

(2) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 500, 501. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 243, 244. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXXVII, LXXVIII.

vertrok tegen het einde van veertienhonderd vijftig, vergezeld door den Heer van *Batenburg* en andere Edelen naar *Italië* (1). 1433—1482

De togt ging over *Rome* dewijl er het jubeljaar gevierd werd, op hetwelk de H. Vader met milde hand geestelijke gaven aan de geloovigen uitdeelt. Versterkt door den pauselijken aflaat en voorzien met een vrijgeleide van den Doge van *Venetië*, zette ARNOUD de reis naar *Jeruzalem* voort, stortte zijne gebeden uit op het H. Graf, 1451
en begaf zich over zee naar *Napels*, waar hij door den Koning minzaam werd ontvangen. Een gelijk onthaal toefde hem te *Rome* van den Paus, bij wien hij tweemaal in plegtig gehoor was toegelaten. Over *Venetië* in *Gelre* teruggekeerd, trok hem een deftig gezantschap te *Grave* te gemoet; alom werd hij onder het gejuich des 14 v. Sprokkelm. 1452
volks ontvangen, en zijne behouden wederkomst door de steden met feesten en maaltijden gevierd (2).

Zoo vele blijken van vreugde en van belangstelling in den Vorst schenen eene toekomst van rust en vrede te voorspellen; maar rust en vrede waren geensins het deel van ARNOUD. Spoedig na zijne terugkomst geraakte hij, schijnt het, in onmin met zijne gemalin; zij leefde althans van hem afgescheiden en hield zich meesttijds te *Lobede* op (3). Hier werd echter het huwelijk zijner tweede dochter, MARGARETHA, met FREDERIK *van Beijeren*, Hertog van *Simmeren*, voltrokken en haar een uitzet 1454
van twee en twintigduizend Rijnsche goudguldens toegelegd (4). De aanzienlijke uitgaven door deze echtviering veroorzaakt; de belangrijke sommen welke de Hertog onder borgtogt der steden *Nijmegen*, *Zutphen* en *Arnhem*, ter bestrijding der reiskosten naar het *Oosten*, waartoe de buitengewone bede niet genoegzaam geweest was, had opgenomen; de schadevergoeding aan de Ridders in den *Tieler-* en *Bommelerwaard*, wier sloten bij de Drielsche onlusten door ARNOUDS tegenpartij vernield waren; en de vereffening van menige rekening met de Hertogin KATHARINA, voerden 's Hertogs schulden tot eene verbazende hoogte op. De domeingoederen en ambten waren zoodanig bezwaard of beleend, dat schier geene vaste inkomsten meer in 's Vorsten schatkist vloeiden, welke derwijze was uitgeput, dat men tweehonderd Rijnsche

---

(1) *Chron. Tiel.* p. 553, 554. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 501, 502. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 244. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXXVIII—LXXX.

(2) *Chron. Tiel.* p. 553. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 502, 503. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 244. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXXX.

(3) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXXXI.

(4) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 504. Vgl. NIJHOFF, t. a. p. bl. LXXXI.

1433—1482 guldens van den Heer *van Wisch* moest opnemen, om een te *Emmerik* verpand edelgesteente in te lossen (1).

In weerwil van dezen noodlottigen staat der geldmiddelen, mengde zich ARNOUD noodeloos in de Munstersche geschillen en schaarde zich aan de zijde van KOENRAAD *van Diepholt*, een neef des Bisschops van *Utrecht* (2). Door verscheidene Edelen uit zijn gebied langs de Munstersche grenzen met geld en wapenen ondersteund, trok hij en zijn zoon ADOLF uit *Groenloo* met eene aanzienlijke krijgsmagt in *Munster-*
1455 *land* en sloeg het beleg voor *Vreede*, hetwelk hij echter weldra moest opbreken. KOENRAAD *van Diepholt* werd kort daarna tot den bisschopszetel van *Osnabruck* ge-
1456 roepen, en JAN *van Beijeren*, de broeder van ARNOUDS schoonzoon FREDERIK, Hertog van *Simmeren*, in plaats van WALRAVEN *van Meurs*, welke te *Arnhem* was overleden, door den Paus tot Bisschop van *Munster* benoemd en bevestigd (3).

Het deelnemen in dezen buitenlandschen twist vermeerderde natuurlijk weder den schuldenlast, en de Hertog verkeerde thans in zulk een geldgebrek, dat de Edelen en Ridders, die voor hem borg gebleven waren, steeds in gijzeling moesten terug gaan, naardien hij buiten staat was hen te lossen (4). Maar heilloozer in de gevolgen waren voor hem zijne bemoeijingen bij de bisschopskeuze te *Utrecht* na den dood van RUDOLF *van Diepholt* (5). FILIPS *van Bourgondië* konde en wilde niet vergeten, dat de Hertog van *Gelre* daarbij zijnen invloed niet ten behoeve van DAVID *van Bourgondië* gebezigd had. Dit gaf hem althans een voorwendsel van misnoegen op ARNOUD, van wiens magteloosheid en misslagen hij zich trachtte te bedienen, om zijne heerschzuchtige oogmerken met het verdeelde *Gelre* te bereiken. Onder den schijn van opregte belangstelling in de welvaart van het volk, van de Hertogin KATHARINA, zijne nicht, en haren zoon ADOLF, maakte hij in het geheim de vier hoofdsteden op de gebreken in het landsbestier opmerkzaam en dat ARNOUD, ongeschikt om te regeren, den staat in het verderf stortte (6). Hoon bij minachting voegende, ver-

---

(1) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXXXI en de aangehaalde oorkonden.

(2) Zie hiervoor, bl. 81, 82.

(3) A. DE BEVERGERNE, *Chron. Monast.* p. 108—113. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 504. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 244. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXXXII.

(4) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXXXIII (2).

(5) Zie hiervoor, bl. 84—91.

(6) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 511. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 248. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXXXIV en de *Oork.* aldaar aangehaald.

wittigde hij kort daarna in vlugtige woorden den Hertog, dat hij besloten had door 1433—1482
Gelre te trekken om het *Boven-Sticht* te bedwingen, waar men weigerde DAVID *van Bourgondië* als Bisschop van *Utrecht* te erkennen; terwijl hij tevens van hem toevoer van mondbehoeften en een aantal vaartuigen eischte, om de krijgsbenden over den *IJssel* te voeren. Te zwak om den wil van den magtigen Bourgondiër te weerstreven, en echter onvermogend dien te bevredigen, beloofde ARNOUD wat hij niet konde vervullen; en FILIPS vond lijftogt noch vaartuigen, toen hij te *Spankeren* bij den *IJssel* was gekomen. Door deze teleurstelling verbitterd, roofden en plunderden de vreemde krijgsknechten in de *Veluwe*, waarover ARNOUD zich bij FILIPS, en ook bij de Ridderschap en steden, welke dit werkeloos aanzagen, vruchteloos beklaagde. Uit onmagt moest hij gedogen dat *Deventer* belegerd werd, welks overgave het geheele *Sticht* aan DAVID *van Bourgondië* onderwierp; en zijn onvoorzigtig verbond met het *Boven-Sticht*, even als zijne vermetele pogingen, om de Friezen tegen FILIPS in beweging te brengen, strekten slechts, om de wraak van den zegevierenden Vorst heviger tegen hem te ontsteken (1). 17 v. Herfstmaand 1456

De wenken des Hertogs van *Bourgondië* aan de Ridderschap en steden van *Gelre*, waren nie te vergeefs geweest. In *Nijmegen* hadden zij het misnoegen op ARNOUD, hetwelk ondanks zijne verklaring in veertienhonderd negen en veertig, aldaar had voortgeduurd, grootelijks aangekweekt, en de minachting voor hem, dien men spottend *den monnik* noemde, was er ten top gevoerd. Men veroorloofde zich de scherpste verwijtingen over zijn gedrag, klaagde dat hij de oude grieven niet naar belofte had uit den weg geruimd, en legde hem eene menigte ondaden en misslagen te last, maar begreep niet, of wilde niet begrijpen, dat de meeste zijner feilen en te kortkomingen uit den neteligen toestand waren voortgevloeid, in welken men zelf den Vorst, wiens gezag en vermogen binnen zulke enge grenzen omschreven waren, geplaatst had (2). De Hertogin KATHARINA, in onmin met haren gemaal, ondersteunde ijverig het verlangen van *Nijmegen*, bovenal sinds die aanzienlijke en vermogende stad, den ongeveer twintigjarigen ADOLF, haar zoon, aan het hoofd des bewinds begeerde. Zij had reeds in het leger voor *Deventer* gelijk later te *Antwerpen* met FILIPS, de spil waarop alles draaide, over den toestand des lands onderhandeld, en ADOLF was onder haar geleide in de Bourgondische legerplaats gekomen, om den

---

(1) MONSTRELET, V. III. p. 67. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 506—508, 511. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXXXIV—LXXXVI. Vgl. hiervoor, bl. 91—94.

(2) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 510, 511, 512. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 248, 249. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXXXVI.

1433—1482 overwinnaar te begroeten, hem den staat van zaken open te leggen, het geheim betrekkelijk de onderhandelingen met de Friezen te openbaren, en met hem middelen te beramen, om ARNOUD van het bestuur te verwijderen (1). Op aandrang van *Nijmegen*, beloofde FILIPS den Gelderschen zijnen bijstand en verklaarde uitdrukkelijk, hoe zeer het steeds zijne begeerte was, dat ADOLF tot Regent of Ruwaard van
26 v. Grasm. 1458 *Gelre* benoemd wierd. Hieraan weigerden echter de overige hoofdsteden, ofschoon ook ontevreden over de regering van ARNOUD, gehoor te leenen, waarin zij door WILLEM *van Egmond*, 's Hertogs broeder, wien men insgelijks te vergeefs getracht had voor ADOLF te winnen, onderschraagd werden. Zij poogden veeleer *Nijmegen* tot andere gedachten te brengen en ADOLF en de Hertogin tot rust en vrede te vermanen. Er stonden alzoo weder twee aanhangen in *Gelre* tegenover elkander; de een, de partij der beweging, met *Nijmegen* aan het hoofd en door vreemde hulp gesteund, hakende naar eene geheele omwenteling in het staatsbestuur; de ander, de partij van het behoud, aan wier zijde de hoofd- en kleine steden der overige kwartieren zich schaarden, afkeerig van geweldige maatregelen en den Landsvorst getrouw; de eene den heerschzuchtigen zoon met zich slepende, de andere, trachtende den zwakken vader op den waggelenden zetel te handhaven (2).

In deze spanning, welke eenen nieuwen burgerkrijg voorspelde, wikkelde ARNOUD zich onbedacht in twist met Graaf VINCENT *van Meurs*, op wien de heerlijkheid *Borne* nevens *Sittart* en *Susteren*, aan zijn vader FREDERIK *van Meurs* door REINOUD IV verpand, waren overgegaan. ARNOUD, in weerwil van den bekrompen staat zijner geldmiddelen, had zijn voornemen te kennen gegeven, dit pandschap in te lossen. Den Graaf, welke hiertoe weinig genegenheid toonde, daagde hij binnen acht dagen voor zich ter verantwoording wegens onderdrukking der ingezetenen van *Borne* en *Sittart* en mishandeling der burgers van *Erkenlents*, onderdanen van *Gelre*, welke hem werden te last gelegd, onder bedreiging, dat hij anders zich zelven genoegdoening zou verschaffen. VINCENT ontkende op bitsen toon de waarheid dezer beschuldigingen, betuigde dat hij steeds den Gelderschen goedgezind geweest was, en dit, doch alleen ter wille van ADOLF, wiens zijde hij gekozen had, blijven zoude. De verbolgen ARNOUD verontrustte nu door strooptogten en brandschattingen het land van *Meurs* hetwelk aan het *Overkwartier* grensde; en niet dan na de dringende vertogen van vele zoo geestelijke als wereldlijke Heeren, liet hij zich bewegen met VINCENT, die de hulp van *Nijmegen*

(1) MONSTRELET, V. III. p. 67. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 508. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXXXVII.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXXXVIII, IX.

ingeroepen en zijn gebied onder bescherming van eenige naburige Vorsten gesteld had, eenen wapenstilstand voor korten tijd te sluiten (1). 1433—1482

Insgelijks beproefde men de binnenlandsche geschillen door tusschenkomst der Ridderschap en hoofdsteden van de drie kwartieren *Roermonde*, *Zutphen* en *Arnhem*, en der Heeren van *Heinsberg*, van *Hoorn* en van *Egmond* te vereffenen. De stad *Nijmegen* bragt bij deze scheidslieden de oude grieven en bezwaren tegen ARNOUD schriftelijk in, ontveinsde noch haren briefwissel met FILIPS *van Bourgondië*, noch de opdragt van het hoog bewind aan ADOLF, die zich dit had laten welgevallen, waaruit de meer en meer stijgende onlusten tusschen vader en zoon ontsproten waren, en beschuldigde den Hertog, dat hij getracht had haar door verraad te overrompelen en vreemd krijgsvolk had aangenomen, om zijne onderdanen te verdrukken en den met ADOLF bevrienden JAN SCHENK, Heer van *Walbeek*, te beoorlogen; dat hij weerzin in het regeren betoond, de regtsbedeeling verwaarloosd en het vrije handelsverkeer in stede van beschermd, op menigerlei wijze belemmerd had. ARNOUD verdedigde zijn gedrag in een uitvoerig verweerschrift tegen deze beschuldigingen, en verweet ten slotte de Nijmegers, hoe trouwloos en snood zij zich tegen hem vergrepen, die bij het aanvaarden des bewinds, hun meer gunsten had verleend dan eenige zijner voorzaten; hoe zij niet alleen naar zijn leven, bloed en hoogheid stonden, maar zelfs zijne gemalin, zijn broeder en eenigen zoon, even als weleer zijnen grootvader JAN *van Arkel*, tegen hem opgezet hadden. Bij zulk eene stemming der gemoederen was geene minnelijke geschilsvereffening te wachten; ook kwamen de wederzijdsche zaakgelastigden herhaalde malen te vergeefs bijeen, en de pogingen van den Aartsbisschop van *Keulen*, den Hertog van *Simmeren* en den Heer van *Heinsberg* tot bevrediging bleven vruchteloos (2).

List en geweld zouden het noodlottig pleit beslechten. *Nijmegen* schroomde niet onwettige middelen te bezigen, om *Roermonde* van de zijde des Hertogs af te trekken, en toen dit mislukte, *Venlo* tegen die stad in beweging te brengen. ARNOUD vermaande wel *Venlo* tot rust en vrede, maar ADOLF, door de misnoegden in *Nijmegen* gesteund, wierp er zich met eenig krijgsvolk in, verwoestte het land om *Roermonde*, en gordde alzoo het eerst het zwaard aan in de rampzalige worsteling met zijnen Heer en vader, niettegenstaande FILIPS *van Bourgondië* den Nijmegers ernstig 1459

---

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 509, 510. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 247. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. LXXXIX.

(2) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 510, 515. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 248-250. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. XC.

1433—1482 gewaarschuwd had, zich van gewelddadigheden te onthouden (1). Hertog ARNOUD riep dadelijk *Arnhem*, *Zutphen* en de kleine steden in die kwartieren te hulp, welke hij naar zijn bekrompen vermogen met voorregten begiftigde; verpandde zijne weinig overgeblevene kleinooden, en legde zijnen eigenhoorigen buitengewone belastingen en den schouten van *de Veluwe* eene verhooging van den pandpenning hunner bedieningen op. Hij nam vreemd krijgsvolk in dienst, verwierf onderstand van eenige buitenlandsche leenmannen en voorzag *Wageningen*, door de vijanden bedreigd, van genoegzame bezetting (2). Nu sloeg hij het beleg voor *Venlo* waar onderscheiden Geldersche ridders zich bij hem voegden, en noodzaakte spoedig ADOLF de tusschenkomst van WILLEM *van Egmond* in te roepen, om eene verzoening te bewerken. Niet dan na veelvuldige onderhandelingen en door medewerking der Hertogin van *Kleef*, der Heeren van *Heinsberg* en van *Hoorn* met de afgevaardigden der bannerheeren, ridders en hoofdsteden van de vier kwartieren des lands, gelukte het VAN
13 v. Wijnmaand 1459 EGMOND te *Batenburg* een verdrag tusschen vader en zoon te sluiten (3). De hoofdpunten waren: 1°. ARNOUD en ADOLF zouden voortaan in eendragt leven en elkander behandelen als vader en zoon betaamde. 2°. ADOLF zou de opperheerschappij van het slot, de stad en het rijk van *Nijmegen* verkrijgen, benevens de *Duffel*, welke uit eene schatting en bede door de landzaten bewilligd, te zijnen behoeve zou ingelost worden. 3°. *Venlo* zou zich van vijandelijkheden onthouden en in de nadere uitspraak des Heeren van *Egmond* berusten. 4°. Elke stad en elk persoon, welk aan de eene of andere partij eenigen bijstand geboden had, zou in den zoen begrepen zijn. Tevens werd een voorloopig vergelijk tusschen den Hertog en zijne gemalin aangegaan, bij welk de laatste *Lobede* zou behouden, zoo lang de Hertog die plaats niet van haar voor zekere som, door scheidsregters te bepalen, had ingelost. Het slot *Rozendaal* zou haar daarop ter woning toegewezen en de inkomsten, welke zij vroeger bezat, tot onderhoud verzekerd worden. Indien de Hertog het begeerde, mogt zij niet weigeren met hem zamen te wonen; beider inkomsten moesten dan bij elkander gevoegd worden, maar bij scheiding ieder de zijne behouden, zonder evenwel daarvan iets te mogen verpanden of verkoopen. Beide overeenkomsten werden door WILLEM *van Egmond* en de afgevaardigden der Ridderschap en steden bezegeld; terwijl ARNOUD en ADOLF, die zich te *Batenburg* bij de onderhandelingen bevonden, wederkeerig

---

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 515. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 250.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. XCII.

(3) *Oude Holl. Divisie Kron.* Div. XXIX. c. 37. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 516. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 250.

hun zegel aan de zoenbrieven hechtten, welke uit deze uitspraken voortvloeiden (1). 1433—1482
Adolf beloofde bovendien, zich zoo lang zijn vader leefde, niet meer gezag in het bestuur des lands aan te matigen, dan hem bij het verdrag was toegestaan, tenzij met bewilliging van den Hertog zelven, tegen wiens goederen en regten hij nimmer iets zou ondernemen of daartoe behulpzaam zijn (2). Tevens schonk hij volkomen vergiffenis dengenen, welke in de onlusten zijne zijde niet gehouden hadden (3). De gebannen en uitgeweken burgers van *Venlo* keerden veilig terug en werden in hunne goederen en bedieningen hersteld (4).

Het zaad der tweedragt was echter te diep geworteld, dan dat het niet weder spoedig opschieten en voor *Gelre* heillooze vruchten dragen zou. Reeds in het begin des
volgenden jaars zag zich Arnoud genoodzaakt eene dagvaart te *Kuik* te beschrijven, 1460
om eenige verschillen te vereffenen, welke na het verdrag van *Batenburg* waren opgekomen. *Roermonde* was ontevreden, dat het in dit verdrag te weinig bevoordeeld was. *Nijmegen* heulde weder met Adolf, en welligt moet hierin de oorzaak gezocht worden, dat die stad door den Keizer in den rijksban verklaard werd (5). Nieuwe opbrengsten ter bevrediging van het vreemde krijgsvolk, hetwelk Arnoud in dienst genomen, maar niet of niet geheel had afbetaald en dat zich derhalve door roof en
brandschatting poogde schadeloos te stellen, wekten dadelijk misnoegen en werden 1461
met moeite ingevorderd. Arnoud zelf door geldgebrek vervolgd, kon te naauwernood in de noodzakelijke behoeften zijner hofhouding voorzien; hij leefde steeds in onmin met zijne gemalin, wier moeder, de Hertogin van *Kleef*, vruchteloos het ontwerp tot eene verzoening der echtgenooten had aangeboden. Vader en zoon sloegen met wantrouwende bezorgdheid elkander gade, en bij gemis van stoffelijke middelen trachtte de een door bedrog en misleiding de bedoelingen des anderen te verijdelen (6). Tusschen Arnoud en de stad *Venlo* ontstonden nieuwe geschillen, en terwijl de Hertog
ter vereffening daarvan eene dagvaart te *Goch* beschreef, traden Katharina en Adolf, 1462
die onlangs van eene bedevaart naar het Heilige Land was teruggekeerd, tegen hem in geheime onderhandeling met *Nijmegen*. Filips *van Bourgondië* stookte het twistvuur aan en hield verstandhouding met de steden wier bedoelingen hij blijkbaar

---

(1) Nijhoff, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. XCIII, XCIV.

(2) Pontanus, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 516.

(3) Nijhoff, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. *Oork.* N°. 351.

(4) Pontanus, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 516.

(5) Pontanus, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 517. Slichtenhorst, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 250.

(6) Nijhoff, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. XCIV, XCV.

1433—1482 ondersteunde. Om zich tegen zijne kuiperijën te verzekeren, strekte waarschijnlijk het verbond van ARNOUD met Koning KAREL van *Frankrijk*, en met zijne dochter, toen Koningin-weduwe van *Schotland* (1). De Graaf van *Meurs* was in weerwil van den steeds vernieuwden wapenstilstand met den Hertog, de zaak van ADOLF genegen en heulde met de misnoegde steden. Zoo zag ARNOUD zich alom door bedekte en openbare vijanden omgeven, de gemoederen zijner onderdanen steeds meer en meer tegen hem in gisting gebragt, de wegen door rondzwervende benden onveilig gemaakt en zijn gezag met voeten getreden. De stad *Arnhem* ontzeide hem alle gehoorzaamheid zoo lang hij een gevangene, door hem aan het regtsgebied harer schepenen onttrokken, niet weder had uitgeleverd; en eens weigerde zij onbeschroomd voor eene kleine somme gelds borg voor hem te blijven (2). Twee zijner hovelingen, WERNER en AREND PRANGER, als boden onder zijn vrijgeleide uit *Grave* naar *Arnhem* gezonden, en welke, om *Nijmegen* te mijden, door het land van *Kleef* waren getrokken,
1463 werden door ADOLF overvallen, met geweld uit de kerk te *Zellem*, waarin zij gevlugt waren, weggesleept en geboeid naar *Nijmegen* gevoerd. ARNOUD drong onmiddellijk op de slaking zijner boden aan; maar ADOLF, welke den inhoud des briefs bevroedde, liet dien ongeopend tot zij, reeds den dag na hunne gevangenneming, onthalsd waren (3).

Ondertusschen was de openbare tegenstand, die zich hoofdzakelijk bij *Nijmegen* en den omtrek bepaald had, door de zwakheden en misslagen van ARNOUD ook over de kwartieren van *Arnhem* en *Zutphen* uitgebreid. Beide sloten nu met *Nijmegen* een verdrag van onderlinge zamenwerking tot bevordering der algemeene belangen, en van hulp en bescherming tegen alle geweld en aanranding (4). Ten hoogste verbolgen over den moord aan zijne boden gepleegd, daagde ARNOUD zijnen zoon op eenen landdag van de Ridderschap en steden te *Zutphen*, om zich te komen verdedigen; maar ADOLF in stede van daaraan te voldoen, ging zich nevens zijne moeder op *de Veluwe* met de jagt verlustigen, overtredende daardoor tevens de grenzen van het hem afgestane gebied. Op 's Hertogs verwijtingen en vermaningen antwoordde hij slechts, dat hij zich ter behoorlijke plaats wel zou verontschuldigen. ARNOUD moest uit gebrek aan magt zich hiermede tevreden stellen, en konde alleen zijne klagten over de kwade trouw en den overmoed zijner naaste betrekkingen hernieuwen, daar ook zijne boden,

---

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 517, 519, 520.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. XCVII, XCVIII.

(3) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 37. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 521. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 253.

(4) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. XCVIII.

onlangs aan de Hertogin KATHARINA afgevaardigd, opgehouden en schimpend langs 1433—1482
zijn hofgebouw te *Grave* gevoerd waren (1).

Buiten twijfel had FILIPS *van Bourgondië* in dit alles gewerkt. ADOLF ten minste begaf zich kort daarop naar *Brussel*, en ondernam vandaar met een gevolg van Edelen eene tweede bedevaart naar *Jeruzalem*. Hij keerde als Ridder der orde van ST. JAN aan het Bourgondische Hof terug, waar hij met de meeste onderscheiding ontvangen werd. De Hertog vereerde hem met het ridderteeken van het Gulden Vlies, verloofde hem aan zijne nicht KATHARINA *van Bourbon*, zuster der Gravin van *Charolois*, en de Hertogin KATHARINA, die zich te *Brussel* bevond, begiftigde hem met de inkomsten van den tol te *Lobede*, die haar echtgenoot aan haar had afgestaan (2). Niet ongegrond is het vermoeden, dat toen door Hertog FILIPS, de Hertogin KATHARINA en ADOLF *van Gelre*, elk om zijne bijzondere oogmerken te bereiken, die verfoeijelijke aanslag tegen ARNOUD gesmeed werd, welke hunne nagedachtenis voor altijd geschandvlekt heeft (3).

Blijkbaar om ARNOUDS toestemming tot dit huwelijk te verwerven, keerde ADOLF in *Gelre* terug, ten einde zich met zijnen vader te verzoenen. Op sterken aandrang van zijn oom WILLEM *van Egmond*, wien hij in den arm had genomen, werd hem de toegang tot ARNOUD vergund. Met uiterlijke teekenen van opregt berouw viel hij den beleedigden Vorst te voet, bekende zijnen misslag en smeekte, onder plegtige belofte zich voortaan als een waardig zoon te gedragen, om vergiffenis. ARNOUD diep bewogen schonk hem die van harte, gaf hem op nieuw blijken van toegenegenheid en liefde, en vaardigde die stukken uit, welke tot voltrekking zijns huwelijks vereischt
werden. De Hertogin KATHARINA verzoende zich insgelijks met haren gemaal, en 1464
werd met hem te *Arnhem* feestelijk onthaald. ADOLF hield zich meesttijds aan het Hof zijns vaders te *Grave* op en verkeerde met hem op de minzaamste wijze. De zoo lang gewenschte eensgezindheid scheen in het hertogelijk gezin geheel hersteld en lenigde aanmerkelijk de smart, welke het overlijden der Koningin van *Schotland* in het begin des jaars verwekt had. ARNOUD en ADOLF, WILLEM *van Egmond* met zijn oudsten zoon JAN, de Hertog van *Kleef* en de Graaf van *Meurs* waren te *Kuilenburg* tegenwoordig bij het sluiten van het huwelijk tusschen FREDERIK *van Egmond*, den jongeren zoon van WILLEM, en ALEIDA, de oudste dochter des Heeren

---

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 521. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 253, 254.

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 37. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 522. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 254.

(3) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. C.

1433—1482 van *Kuilenburg*, en bezegelden gezamenlijk de voorwaarden dier echtverbindtenis (1).

Maar deze kalmte is slechts de voorbode van den naderenden storm, welke over den argeloozen ARNOUD zal losbarsten. De ontaarde ADOLF en zijne snoode moeder hebben maatregelen genomen, om het schandelijkst verraad tegen den vader, den echtgenoot en den Vorst te plegen. KATHARINA begeeft zich naar *Grave* onder voorwendsel van met haren gemaal het Kersfeest te vieren, en wordt door hem met ongehuichelde minzaamheid ontvangen. Veertien dagen gaan in ongestoord genoegen voorbij, hetwelk door de aankomst van ADOLF met een klein gevolg nog verhoogd wordt. De felle wintervorst heeft de grachten toegevrozen en eenen weg naar het slot gebaand. ARNOUD beveelt uit gepaste voorzorg, het ijs te breken, doch laat op verzoek van ADOLF, een gedeelte ongeschonden, om hem en zijne gezellen niet van het ijsvermaak te berooven. Men vermoedt, men denkt aan geen verraad, en de dag tot uitvoering van het schelmstuk bepaald, wordt opgeruimd en in volle vreugde doorgebragt. Al de leden van het hertogelijk gezin zijn aan den vrolijken disch bijeen geweest, en tot laat in den avond duurt het feest voort. Maar te midden der onbezorgde vreugde wordt ADOLF, terwijl hij en zijn neef FREDERIK *van Egmond* zich met het schaakspel
9 v. Louwmaand 1465 vermaken, in het geheim berigt, dat de burgers van *Nijmegen* met OTTO en HENDRIK *van Bijlant*, WIJNAND *van Arnhem*, GIJSBERT *van Randwijk* en CORNELIS *van Merwijk* gekomen zijn en de dansmuzijk als teeken van aanval afwachten. Om zijne prooi onvermijdelijk te treffen, vermaant ADOLF zijnen vader, zich aan het gewoel der luidruchtige gasten te ontrekken en geleidt zelf hem naar het slaapvertrek. Maar naauwelijks is de Hertog ingesluimerd, of een geweldig geraas aan de deur wekt hem op. Nog aan spel en scherts denkende roept hij uit: »Kinderen! ik ben te oud om langer het feest bij te wonen; laat mij met vrede." Nu dringen de gewapenden met ontbloote zwaarden binnen, gelasten hem op te staan en hen te volgen. »Wat is er van mijn zoon geworden?" vraagt de bezorgde grijsaard, meenende dat het slot door vijanden overrompeld is. Op dit oogenblik treedt de verrader zelf binnen. »Mijn vader!" zegt hij, »geef u over; het moet nu zoo wezen." — »o Mijn zoon! wat doet gij mij?" roept de oude man weenend uit, terwijl men hem van zijne legerstede sleept. Als eene gunst smeekt en verwerft hij van zijne trouwlooze gade en snooden zoon, dat men hem niet in handen der Nijmegers, zijne bitterste vijanden, overlevert. Half gekleed wordt hij op een paard gezet en in het holste van

(1) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. C. Verg. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 37. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 522. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 254.

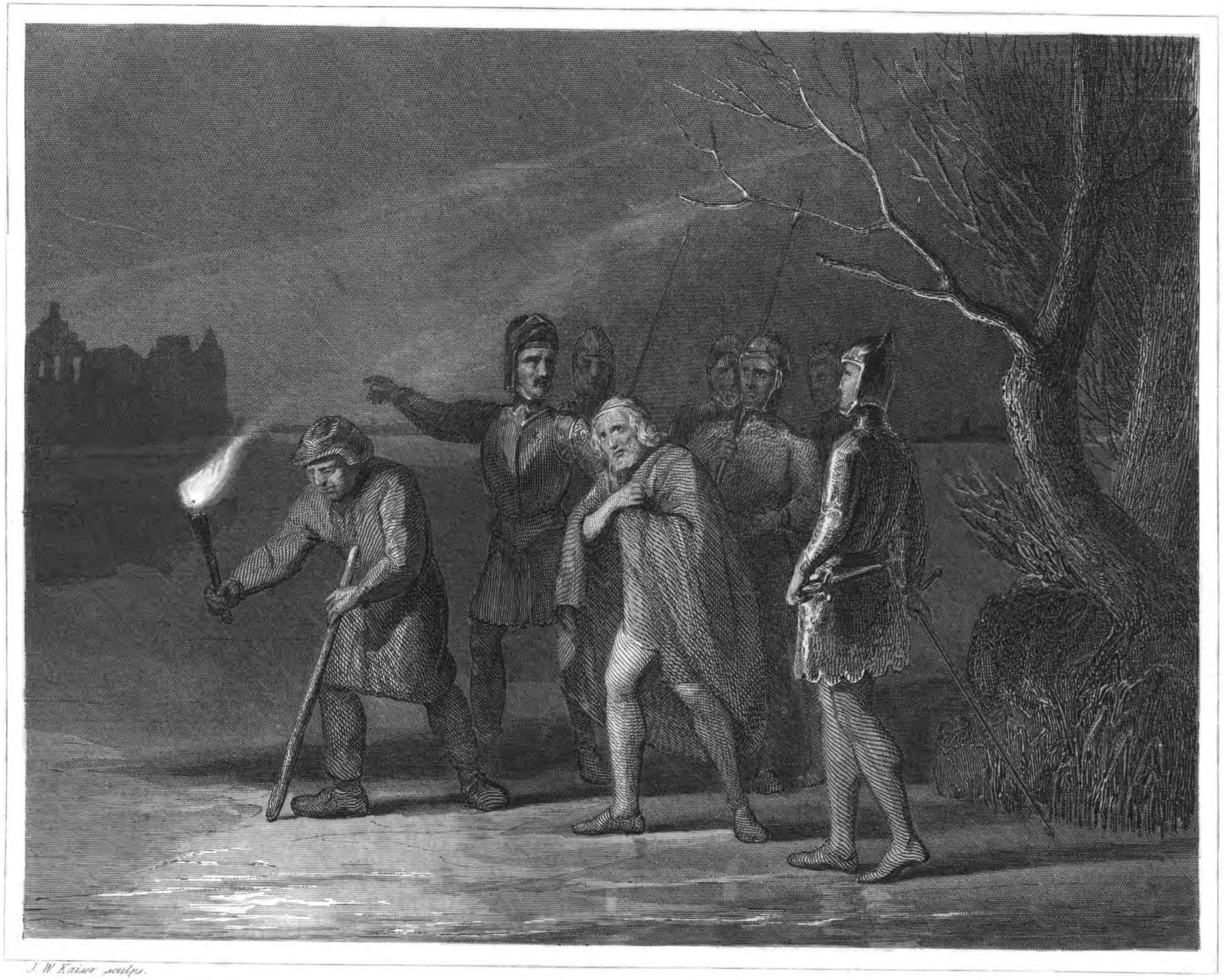

J. W. Kaiser sculps.

ONTVOERING VAN ARNOUD VAN GELRE DES NACHTS OVER HET IJS.

den guren winternacht meedogenloos bijna vier uren ver naar het versterkte tolhuis te *Lobede* gevoerd. Met hem waren FREDERIK *van Egmond* nevens eenige andere Ridders en leden van zijn hofgezin gevangen genomen. Den volgenden nacht werd hij, denkelijk uit vrees voor den Hertog van *Kleef*, naar het slot te *Buren* overgebragt en aan de zorg van OTTO *van Bijlant* toevertrouwd (1). 1433—1482

Zoodra den Kleefschen Vorst ARNOUD gevangenneming bekend werd, vermaande hij KATHARINA en ADOLF, hem op vrije voeten te stellen en bood zijne tusschenkomst tot vereffening der geschillen aan, hetgeen door de Hertogin ontwijkend beantwoord werd (2). De Hertog van *Bourgondië* zweeg en gaf daardoor voedsel aan het vermoeden, dat dit feit niet zonder zijne voorkennis, zoo niet goedkeuring gepleegd was. Behalve in FILIPS vond ADOLF eenen bondgenoot in den Graaf van *Meurs*, met wien hij het vroeger gesloten bestand voor tien jaren verlengde. Doch zijn hoofdsteun bestond in de landzaten zelve, die ARNOUD door zijne ongelukken, gebreken en zwakheden, over het geheel van zich afkeerig gemaakt had. Vandaar dat het gewetenloos bestaan van ADOLF niet de algemeene verontwaardiging des volks opwekte; vandaar dat de diepgehoonde Vorst aan de mishandelingen eens verraders werd overgelaten, die de heilige pligten van zoon en onderdaan roekeloos had geschonden en wien men evenwel voor Heer erkende (3).

Omtrent veertien dagen na de gevangeneming van ARNOUD, riep ADOLF de vier hoofdsteden te *Nijmegen* bijeen en verontschuldigde zijn gedrag tegen zijn vader uit het beginsel van dringende noodzakelijkheid, doch meende de hoofdbeweegreden daartoe uit kieschheid te moeten verbergen, ofschoon zij hem, gelijk hij beweerde, voldoende in het oog der wereld zou regtvaardigen. Hij beloofde vervolgens de handhaving en bescherming van elks regten en vrijheden, en dat hij een goed Heer zou wezen, indien men goede onderdanen zijn wilde. Terstond werd hij door *Nijmegen*, spoedig daarna door *Zutphen* en *Arnhem* als wettig landsheer erkend, en vervolgens in de steden gehuldigd, welke hij wederkeerig in hare voorregten bevestigde en de handhaving daarvan bezwoer. *Roermonde* alleen en de steden van dat kwartier, *Venlo* uitgezonderd, weigerden hem te huldigen, niettegenstaande den Roermonders bepaaldelijk vergiffenis was toegezegd voor hetgeen zij tegen hem misdreven hadden (4). Zelfs

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 37. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 524, 525. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 256. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CI, CII. KEMP, *Beschr. v. Gorinchem.* bl. 318.

(2) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 525. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 256.

(3) Vergel. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CIII.

(4) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CIV.

1433—1482 ARNOUDS afstand van het gebied, bragt hen voorloopig tot geene andere gedachten. Hetzij de bedreigingen van ADOLF, of de vermaningen der sluwe KATHARINA in overeenstemming met den wensch haars zoons en dien van het grootste gedeelte des volks den Vorst, door rampen en wederwaardigheden ontmoedigd, tot dien stap bewogen hebben, zeker is dat beide ARNOUD en KATHARINA verklaarden, dat zij een ontwerp volvoerden reeds lang bij hen tot welvaart en heil van den Staat gekoesterd, door
19 v. Slagtmaand 1465 volkomen afstand te doen van de hertogdommen *Gelre* en *Gulik* en van het graafschap *Zutphen* ten behoeve van hunnen beminden eenigen zoon ADOLF en zijne erven. In afzonderlijke brieven werd dit aan de hoofd- en kleine steden, aan de ambtlieden, drosten en burgvoogden medegedeeld, elk in het bijzonder van zijnen eed ontslagen en op het ernstigste vermaand, ADOLF als erfheer te huldigen. Deze brieven waren niet alleen naar gebruik met het zegel, maar tot meerder waarborg, ook door de eigenhandige naamteekening des ouden Hertogs bekrachtigd (1).

WILLEM *van Egmond* bleef echter halsstarrig weigeren zijnen neef ADOLF te erkennen en sterkte de Roermonders in hunnen tegenstand. Zijne goederen in *Gelre* werden deswege aangeslagen, en schadevergoeding werd van hem geëischt voor de nadeelen, welke hij in het gevecht bij *Venlo* aan ADOLF had toegebragt. De Graaf van *Meurs* trachtte beide op eene zamenkomst te *Arnhem* te verzoenen. Doch ADOLF keerde zijnen oom den rug toe zonder hem te woord te staan, en vorderde van hem op hoogen toon bij monde van den Graaf, twintigduizend Rijnsche guldens boete, of afstand van de inkomsten der tollen te *IJsseloord*. »Is dit het loon," riep VAN EGMOND verbitterd uit, »dat ik zoo dikwerf zijne voorspraak bij zijnen vader geweest ben? Is het niet genoeg, dat hij mij van eenen beminden broeder en geliefden zoon beroofd heeft! Wil hij mij nu ook nog mijne bezittingen ontrooven?" Daarop snelde hij te paard naar zijn slot te *Baar*, zond aan verschillende steden en aan den Hertog van *Kleef* brieven uit, in welke hij in het breede de trouwelooze handelwijze van ADOLF tegen ARNOUD ontvouwde, de ellende schetste in welke het toenemend onregt en geweld het land zouden storten, en aller raad en hulp inriep, om den mishandelden Vorst uit de banden zijns eervergeten zoons te verlossen. Dit bleef niet zonder uitwerking. De Hertog van *Kleef* met wien de onderhandelingen over het bezit der landen van *Wachtendonk* en van *de Duffel*, op welke ADOLF aanspraak maakte, vruchteloos waren afgeloopen, en GERARD *van Kuilenburg*, de schoonvader van den gevangen FREDERIK *van Egmond*, verbonden zich met WILLEM *van Egmond* en diens

(1) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CV en de aldaar aangehaalde Oorkonden. Verg. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 526. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 256.

oudsten zoon JAN, om binnen veertien dagen, zoodra één van hen dit verlangde, ADOLF 1433—
den oorlog te verklaren; elk zou voor eigen rekening met al de magt over welke 1482
hij beschikken konde, tegen hem optrekken en geen zoen treffen vóór dat ARNOUD en 16 v. Win-
FREDERIK geslaakt waren. Vervolgens trachtten zij door brieven de Gelderschen van rm. 1465
de regtvaardigheid hunner zaak te overtuigen en hen tot medewerking op te wekken (1).

De bondgenooten bij wie FILIPS *van Wassenaar* en een groot aantal Kleefsche Ridders zich voegden, ontzeiden weldra ADOLF, die bij den adel, de ridderschap en de steden van *Gelre* steun vond. Niet alleen werd hem eene algemeene schatting toegestaan, maar *Nijmegen* en de kleine steden met de Ridderschap der *Veluwe* voorzagen hem daarenboven van gewapende manschappen, krijgsbehoeften en geld. JAN *van Arendaal*, Heer van *Well*, HENDRIK *van Bijlant*, Burggraaf van *Nijmegen*, GIJSBERT *van Bronkhorst*, Heer van *Batenburg*, BAREND *van Wisch*, WIJNAND *van Arnhem* en DIRK *van der Horst* behoorden onder die Edelen en Ridders, welke uit alle oorden des lands met hunne mannen te zijnen behoeve opkwamen. JOHAN MOMME, Landdrost van *Zutphen*, ontving van hem bevel, den burgers van *Doesburg* door minzaamheid voor zich te winnen, uit zijn huis te *Keil* voor de veiligheid der omstreken te zorgen en den vijand zooveel mogelijk afbreuk te doen. Toen MOMME, overeenkomstig dien last, eens in *de Lijmers* stroopte, maakte WILLEM *van Egmond*,
door verstandhouding met de burgers, zich bij verrassing meester van *Arnhem* en 27 v.
noodzaakte de regering, Hertog ARNOUD trouw te zweren. Te vergeefs trachtte hij Sprok-kelm.
Wageningen te bemagtigen en *Harderwijk* en *Elburg* aan ADOLF te ontrukken, 1466
welke hen ten ernstigste waarschuwde op hunne hoede te zijn (2). Ondertusschen verwoestte de Hertog van *Kleef* te vuur en te zwaard de boorden van den *Rijn* en den *IJssel*, roofde eene menigte vee weg en voerde bij een uitval der Nijmegers, vierhonderd burgers gevangen met zich. ADOLF viel nu in het gebied van *Kleef*, stak onderscheidene dorpen in brand, en keerde met veel roof en gevangenen terug (3). Zijn aanslag op *Kuilenburg* daarentegen mislukte. Na een scherp gevecht met de burgers, moest hij zich door de vlugt redden en leed een gevoelig verlies aan gesneuvelden en gevangenen (4). Een gedeelte zijner benden, onder aanvoering van OTTO, Heer van *Vuren*, overrompelde en verwoestte *IJsselstein*, de eigendom van

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 48. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 527, 528. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 257. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV bl. CV—CVII.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CVIII.

(3) SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 257.

(4) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 529.

1433—1482 FREDERIK *van Egmond*, die onlangs uit zijne gevangenis ontsnapt was. De overwinnaars trokken vermetel met den buit naar *Gorinchem*, maar werden als geweldenaars en schenders van het Hollandsch grondgebied, voor wier moedwil de gewijde plaatsen zelfs niet veilig geweest waren, op last van Hertog FILIPS gevangen naar *den Haag* gevoerd en vijf en veertig van hen, naar vonnis van het Hof, onthoofd (1). De omstandigheid, dat FILIPS voor den hoon hem aangedaan van ADOLF zelven geene voldoening eischte, getuigt dat hem, hoezeer hij den schijn van onzijdigheid bewaarde, de staatsverandering in *Gelre* niet ongevallig was (2). De inwendige twisten der naburen aan zijne bedoelingen dienstbaar te maken, was het hoofdstreven van dien heerschzuchtigen Vorst.

Het stroopen en verwoesten werd wederzijds nog maanden achtereen, meest ten koste der landbewoners voortgezet; menschen en vee werden geroofd, de oogsten vernield, de boomgewassen omgehakt, de woningen verbrand en de bloeijendste oorden van *Gelre* in woestenijën herschapen. In een dezer rooftogten werd JAN *van Egmond* gevangen, en kort daarop bestormden de Nijmegers het slot *Vrienenstein* in de *Over-Betuwe*, een eigendom van WILLEM *van Egmond* (3). ADOLF versterkte een gedeelte der oevers van *Maas* en *IJssel* en verlengde het verdrag met *Gulik* voor den 28 v. Zomermaand 1466 tijd van tien jaren. Hij werd ook in het kwartier van *Roermonde* als Landsheer gehuldigd, en nog vóór het einde des jaars van den pauselijken ban ontheven, in welken hij, hetzij om de gevangeneming zijns vaders, hetzij om eenige kerkschenderij geraakt was. Nu trok hij ten tweedenmale in het gebied van *Kleef*, plunderde en verbrandde eenige dorpen en gehuchten en sloeg het beleg voor *Kranenburg*. HEN-
1467 DRIK *van Apelteren* en andere Edelen verloren voor deze welversterkte en welverdedigde vesting het leven, waarna ADOLF met den elders behaalden buit naar *Nijmegen* terugkeerde (4). De vijandelijkheden werden evenwel spoedig door het onderhandelen over het slaken van Hertog ARNOUD, voor eenigen tijd geschorst. Met veel moeite kwam men eindelijk betrekkelijk dit punt tot een tweeledig voorstel. ADOLF zou zijnen vader ontslaan en hem het slot te *Buren*, te *Lobede* of elders ten verblijf en tevens een onderhoud naar rang en stand aanwijzen; bij dag en wanneer geene rui-

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXIX. c. 48. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 529. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 257 en NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CVIII. VOET V. OUTHEUSDEN, *Beschr. v. Culemborg.* bl. 109.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CIX.

(3) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CIX.

(4) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 529. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 258, 259. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CX.

ters in het veld waren, zou hij vrij en ongehinderd mogen in- en uitgaan, en onder 1433—1482
behoorlijk toezigt, zich met rijden, wandelen, jagen en visschen verlustigen; of, ARNOUD zou uit zijne gevangenis geslaakt maar zoo bewaakt worden, dat hij tegen het bestuur zijns zoons niets konde ondernemen. Beide voorstellen, in welke van ARNOUDS herstelling in het bewind geen woord gerept wordt, werden aan het oordeel des Graven van *Charolois* onderworpen, die binnen eene maand uitspraak zou doen (1). ADOLF was nu door *Gulik*, *Kleef* en *Kuilenburg* voor Hertog van *Gelre* en Graaf van *Zutphen* erkend, en verdroeg zich als zoodanig met WILLEM *van Egmond* en andere tegen hem verbonden Edelen betrekkelijk hunne eischen en aanspraken, welke hij even als die met *Kleef* en *Kuilenburg* regelde. Insgelijks verzoende hij zich ten laatste met de stad *Arnhem* wier regten en vrijheden hersteld, wier ontnomen goederen teruggeschonken en wier ingezetenen in genade aangenomen zouden worden. Doch WILLEM *van Egmond*, op de onvoorwaardelijke slaking van Hertog ARNOUD aandringende, bewerende dat deze bij de overeenkomst was uitgemaakt, terwijl ADOLF daarentegen haar van de uitspraak des Graven van *Charolois* afhankelijk stelde, hield *Arnhem* bezet en stroopte van daaruit in *de Veluwe*. Te vergeefs traden de Hertog van *Kleef* en de Graaf van *Meurs* als middellaars op. Er werden weder vijandelijkheden gepleegd; EGMOND's volk stak *Wageningen* in brand, en ADOLF maakte zich meester van het blokhuis aan *de Praast* tegen over *Arnhem*, welke stad hij ook van de andere zijde trachtte aan te tasten en tot dat einde eenige bolwerken liet opwerpen. Hij sloot tevens een verbond van onderlinge verdediging met den Aartsbisschop 29 v. Herfstmaand. 1467
van *Keulen*, die uit hoofde van zijn slecht bestuur, met de voornaamste inwoners zijner zetelstad in onmin geraakt was (2).

De Hertog van *Kleef*, met wien zich de misnoegde Keulenaars hadden vereenigd, de Heer van *Egmond*, zijne beide zonen JAN en FREDERIK en de stad *Arnhem*, bij 5 v. Wijnmaand.
wie zich later de Heer van *Kuilenburg* voegde, verbonden zich nu op nieuw tegen ADOLF, welke van alle kanten gedrongen, het beleg van *Arnhem* staakte en zich naar het Overkwartier wendde, om de Kleefschen gade te slaan, welke *Wachtendonk* bezet hielden en het ambt *Kriekenbeek* bedreigden. *Doesburg* viel op nieuwjaarsnacht door verraad in hunne handen, werd uitgeplunderd, gedeeltelijk verbrand en een aantal burgers met den buit naar *Kleefsland* gevoerd. Onder de gevangenen was de wak- 1468

(1) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXI en de aldaar aangehaalde Oorkonden. Verg. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 530. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 259.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXII, CXIII.

1433—1482 kere drost JAN MOMME, die in spijt van alle beloften, bedreigingen en mishandelingen, standvastig weigerde zijn slot *Kell* over te geven, hetwelk dan ook de bezetting voor ADOLF, wien zij trouw gezworen had, bewaarde (1). ADOLF, om zich te meer van de trouw der Zutphenschen te verzekeren, verklaarde zich uitdrukkelijk tot hunnen hoofdheer in den krijg tegen *Kleef*, die met vernieuwd geweld werd voortgezet, en stelde zich borg voor de nadeelen, welke zij lijden mogten (2). De landen van *Kuik* en *Kessel* werden door de Kleefschen, en *de Lijmers* door de Gelderschen een tooneel van verwoesting. CORNELIS *van Merwijk*, drost van *Kuik*, sneuvelde in een hevig gevecht tegen den Hertog van *Kleef*, en zijn volk werd op de vlugt gejaagd (3). Roemrijk werd deze nederlaag door ADOLF nabij *Stralen* gewroken. Ongeveer anderhalf uur van daar lag het welbezette *Wachtendonk*, en het was den Hertog van *Kleef* zelven gelukt deze belangrijke plaats, door welke hij de omstreken in bedwang hield, van het noodige te voorzien. Om hem den terugtogt af te snijden of slag te leveren, bezette ADOLF den volgenden morgen vroegtijdig met zes duizend voetknechten en acht honderd ruiters, onder welke zich twee honderd Keulschen bevonden, de engte langs

23 v. Zomermaand 1468 welke de Kleefschen trekken moesten. De vijand daagde weldra op met vijfduizend voetknechten en twee duizend vier honderd ruiters, of naar anderen, doch zeker geheel overdreven, met negen duizend man te voet en twee duizend te paard. Toen de twee legers ten strijd geschaard, wederzijds eenige bevelhebbers door de beide aanvoerders tot Ridders geslagen, en de banieren ontrold waren, besteeg ADOLF zijn ros en sprak zijne strijdgenooten aan: « Laat u niet verschrikken door het trompetgeschal en het vervaarlijk krijgsgeschreeuw der vijanden; houdt moedig stand en doet wat u bevolen wordt; met hulp van God en van de Heilige Maagd, onder wier leus wij strijden, zal ons dezen dag eer en goed ten deel worden.” Men vindt ook verhaald, dat hij vóór het aangaan van het gevecht eene plegtige gelofte deed, zijnen vader in vrijheid te stellen, indien hij de overwinning behaalde. Driemaal vallen de Kleefschen aan, driemaal worden zij met verlies teruggeslagen, waarbij echter ook menig dapper Gelderschman sneuvelt, en ADOLF zelf op twee plaatsen gewond wordt. Eindelijk moeten de Kleefschen het slagveld verlaten dat met hunne legerteekens en verslagenen, onder welke de Graven van *Nieuwenaar* en van *Ronckel*, bedekt is. De Aartsbisschop van *Keulen* is middelerwijl zelf aangerukt en vervolgt de vlugtenden van

---

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 531, 532. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 259, 260. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXIII, CXIV.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXIV.

(3) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 532. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 261.

welke vele aanzienlijken in zijne handen vallen, en waaraan de Hertog van *Kleef* te naauwernood ontsnapt (1). 1433—1482

De slag bij *Stralen* had zoowel de krachten der overwinnaars als die der overwonnenen uitgeput. Men begon derhalve aan een bestand of vrede te denken, waartoe Hertog KAREL *van Bourgondië* reeds vóór den bewusten veldslag, den Hertog van *Kleef* en den Heer van *Egmond* vermaand had. Eindelijk bragt de Graaf van *Meurs* eene verzoening tusschen ADOLF aan de eene en EGMOND met de stad *Arnhem* aan de andere zijde tot stand. *Arnhem* zou ADOLF op nieuw als Heer huldigen en hij de vrijheden en voorregten der burgers over het geheel bevestigen; de uitgewekenen zouden onder zekere bepalingen terugkeeren en in hunne goederen en waardigheden hersteld worden, terwijl de Heer van *Egmond* van al zijne verbindtenissen met die stad zou afzien. Vier dagen later werden de punten dezer overeenkomst ten uitvoer gelegd (2) 9 v. Winterm. 1468
Kort daarop sloot ADOLF, door tusschenkomst des Hertogs van *Bourgondië*, te *Gent* een bestand met den Hertog van *Kleef* waarbij hem *Wachtendonk* teruggegeven en het regt verleend werd, die goederen in te lossen, welke *Kleef* nog van *Gelre* in pand had; daartegen zou hij den Heer van *Egmond* in diens bezittingen, welke binnen de grenzen des hertogdoms gelegen waren, herstellen. Hoe weinig ADOLF de vrede ernst was, bleek toen hij straks na zijne terugkomst uit *Gent* een verbond sloot met GIJSBERT van *Bronkhorst*, Heer van *Borkulo*, hetwelk te *Zutphen* door de steden des Graafschaps, den landdrost en vele uit de Ridderschap mede bezegeld werd, waarbij men beloofde, elkander in den oorlog te ondersteunen. EGMONDS wantrouwen op ADOLF was alzoo niet ongegrond; en uit vrees, dat op nieuw zijne goederen mogten aangeslagen worden, dewijl hij geweigerd had op een aangewezen slot te verschijnen, verwierf hij op zijn verzoek veilige hoede van Hertog KAREL *van Bourgondië*, wiens herauten voor zijne bezittingen de wapens van hunnen meester aansloegen in spijt der ingezetenen, welke deze teekenen van vreemd gezag in hun midden ongaarne duldden (3). Hier uit bleek, dat KAREL den aanhang van EGMOND als den verongelijkten beschouwde, welken hij, overeenkomstig de magt hem bij het Gentsche verdrag toegekend, in zijne bescherming nam. Ongetwijfeld zal dit de reden geweest zijn, dat in dien tijd de Gelderschen door brieven aan de voor- 1469

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 532, 533. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 261, 262. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXIV, CXV.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXVI.

(3) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 533, 534. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX, bl. 262. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXVII.

1433—1482 naamste steden van *Holland* en het *Sticht*, wederkeerig de Egmondschen van schending des onlangs gesloten bestands beschuldigden. Hoe dit zij, het gedrag van KAREL verwekte wantrouwen, en de Graaf van *Meurs* waarschuwde ADOLF, zijne Ridderschap
11 v. Louwmaand 1470 en de drie hoofdsteden *Nijmegen*, *Zutphen* en *Arnhem* ten ernstigste, op hunne hoede te zijn. Want ofschoon in de helft des vorigen jaars KAREL als Hertog van *Braband*, zijn schoonbroeder ADOLF met de goederen, welke deze in dat gewest bezat beleend had, omhelsde hij evenwel de zaak van ARNOUD. Hij beschouwde dien Vorst als het slagtoffer van den overmoed der steden en gemeenten, wier opkomst hem even geweldig hinderde, als FILIPS die begunstigd had om zich bij de burgerijen aangenaam te maken, hetgeen zijne trotschheid versmaadde; hij en FILIPS streefden naar hetzelfde doel, de heerschappij over *Gelre*, maar betraden eenen verschillenden weg, om het te bereiken (1).

Het zij op aansporing des Hertogs van *Bourgondië*, het zij uit eigen beweging, bragt Paus PAULUS II aan ADOLF in eenen brief zijn verfoeijelijk gedrag tegen zijn vader nadrukkelijk onder het oog, wees hem op het gevaar waaraan het volharden in zijne boosheid hem onvermijdelijk blootstelde en vermaande hem dringend, den bejaarden Vorst te ontslaan, wiens dood hij uit begeerte naar heerschappij niet mogt verhaasten (2). ADOLF riep nu, wel of kwalijk gemeend, zijne Ridderschap en steden te *Nijmegen* bijeen, doch konde hare toestemming tot de slaking zijns vaders niet verwerven; zelfs zoo ver ging de afkeer voor ARNOUD, inzonderheid bij de Nijmegers, dat men openlijk verklaarde, liever den hals aan den bijl des beuls over te willen geven, dan onder zijne heerschappij of dwingelandij terug te keeren (3). De Hertog van *Bourgondië*, wiens tusschenkomst ter bevrijding van ARNOUD door den Paus en den Keizer was ingeroepen, ontbood kort daarop ADOLF naar *Hesdin* in *Picardië*, waar zich toen het Bourgondische Hof bevond, om zich tevens tegen de klagten des Hertogs van *Kleef* en des Heeren van *Egmond* te verantwoorden. Met een gevolg van zestig
10 v. Wijnmaand. paarden vertrok ADOLF uit *Grave* en werd door LODEWIJK, Hertog van *Savoije*, en andere Grooten plegtig ingehaald en bij KAREL luisterrijk ontvangen. Na vele en vruchtelooze onderhandelingen, dewijl hij steeds op de ongenegenheid des volks met betrekking tot zijn vader zich beriep, gelukte het den Hertog van *Bourgondië* eindelijk aan een maaltijd onder scherts en ernst, van hem een bevelschrift te verwerven, waarbij de slotvoogd van *Buren* gelast werd, ARNOUD aan de Heeren HENDRIK *van Perweis*

---

(1) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXVII—CXIX.

(2) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX, p. 535. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. *Oork.* N. 495.

(3) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 536. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 262, 263.

en FILIPS *van Wassenaar*, de overbrengers van het geschrift, uit te leveren (1). Zoo 1433—1482
verliet dan de oude Hertog na zes jaren den kerker, in welken hij wel naauw bewaakt was
geworden, maar waar het hem aan niets wat tot onderhoud en verkwikking des levens 24 v. Wintermaand
strekte ontbroken en men zoo veel mogelijk getracht had, hem zijnen toestand aange- 1470
naam te maken (2). Van daar dat hij, op de vraag wat hem in de gevangenis het ondragelijkst gevallen was antwoordde »het schelmstuk van mijn eigen zoon. Alle ander leed en smaad ontving ik steeds als uit de hand der Voorzienigheid en met een onverschrokken geest, overtuigd, dat de grootste Vorsten aan de grootste wederwaardigheden onderworpen zijn (3)." Over *Thiel* werd hij naar *s'Hertogenbosch* gevoerd en onder het gejuich des volks ingehaald. Bovenal betuigde de Geestelijkheid hare vreugde over de verlossing van eenen Vorst, die haar zoo vele blijken zijner genegenheid en milddadigheid gegeven had (4). Hertog KAREL ontving hem te *Doulens*, kort vóór de Koning van *Frankrijk* zich van de steden aan de *Somme* meester maakte. Ernstig trachtte hij tusschen vader en zoon eene verzoening te bewerken en hoorde dikwerf in zijnen grooten Raad den een tegen over den ander, maar was steeds getuige van den bitteren afkeer en haat, waardoor zij elkander met verwijtingen en beleedigingen overlaadden en de oude Hertog zelfs eens zijnen zoon tot een tweegevecht uitdaagde. Eindelijk stelde hij hun bij monde van den Heer DE COMINES voor, dat ADOLF als Ruwaard of Voogd het bestuur over geheel *Gelre* voeren, en ARNOUD de stad *Grave*, nevens een inkomen van zes duizend goudguldens en den titel van Hertog behouden zou. »Ik wil liever mijn vader voorover in een put werpen en hem naspringen, dan zulk een voorslag aannemen," was het ontaarde antwoord van ADOLF. »Mijn vader," voegde hij er bij, »is vierenveertig jaar Hertog geweest, het is nu tijd, dat ik het ook eens worde. Drie duizend goudguldens wil ik hem jaarlijks toestaan, mits hij nimmer weder een voet op Gelderschen bodem zette." KAREL besloot nu, om uit de Ridderschap en steden van *Gelre*, op wier verklaarden weerzin tegen ARNOUD zich steeds ADOLF beroepen had, eenige afgevaardigden te ontbie-

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. C. 35. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 536, 537. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 263. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXIX.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXX, (2). Deze getuigenis, welke op echte bescheiden berust, bewijst, dat DE COMINES zijn tafereel te sterk kleurt, wanneer hij verhaalt, dat ARNOUD in een kerker aan kluister geklonken lag, waar buiten een klein dakvenster, geen licht kon doorstralen. *Memoires.* Liv. IV. c. I.

(3) HEIMCISIUS, *Sophiol.* Lib. I. C. 3. aangehaald in den *Tegenw. Staat v. Gelderl.* bl. 102. (15).

(4) *Oude Holl. Div. Kron.* PONTANUS, en SLICHTENHORST in de boven aangehaalde plaats.

1433— 1482 den, om zelf hun gevoelen te vernemen. Doch ADOLF, kwaad vermoeden opvattende, verliet in het gewaad eens Franciskaner Monniks en alleen door zijn geheimschrijver
1471 DIRK *van Brakel* vergezeld de stad *Arras*, waar de Hertog van *Bourgondië* na het innemen van *Amiens* door de Franschen, zich begeven had. Hij wilde naar *Gelre* ontsnappen; doch werd te *Namen* herkend en gevat, van hier naar *Vilvoorden*, toen naar *Kortrijk* gevoerd en aldaar gevangen gezet (1).

Ondertusschen hadden de Geldersche steden, welke de bedoelingen van Hertog KAREL wantrouwden, uit vrees voor een onverhoedschen aanval op het berigt van ARNOUDS vrijlating gewapende landlieden in dienst genomen, niettegenstaande reeds op het einde des voorleden jaars de Bourgondische Vorst haar en de Ridderschap betrekkelijk dit punt gerust gesteld en zelfs aangespoord had, in hare trouw jegens ADOLF te volharden (2). Maar toen nu ADOLF te *Namen* in hechtenis was genomen, wierp
16 v. Sprokkelm. KAREL het masker af en drong nadrukkelijk bij de Gelderschen aan, om zonder tegenspraak ARNOUD, wien hij hulp en bijstand zou verleenen, te *'s Hertogenbosch* als hunnen wettigen Heer te ontvangen. Doch de steden verklaarden zich op nieuw en eenparig voor ADOLF, besloten het land voor hem te bewaren en maakten zich tot eene krachtige tegenweer gereed (3). De vier hoofdsteden verdedigden daarenboven in een uitgebreid vertoog aan den Hertog van *Bourgondië* haar gedrag met betrekking tot ARNOUD, haalden de oude veeten tegen hem weder op, verhieven de hoedanigheden van ADOLF en bragten KAREL vrijmoedig onder het oog, hoe hij zelf haar vermaand had, ARNOUD niet weder als Heer te ontvangen, maar aan ADOLF, die nu tegen woord en belofte aan gevangen werd gehouden, getrouw te blijven. Ten slotte verzochten zij den Hertog dringend haar niet, zoo als onlangs *Luik*, aan de vernieling prijs te geven, maar ADOLF te ontslaan en de intrekking der pausselijke bevelen tegen *Gelre* uitgevaardigd, te bevorderen (4).

De oorlog met *Frankrijk* verhinderde KAREL *den Stoute*, de Gelderschen door geweld van wapenen aan zijnen wil te onderwerpen. Hij gaf hun een verslag van zijne vruchtelooze pogingen om vader en zoon met elkander te verzoenen, beriep

---

(1) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXXI. CXXII. CXXIX. *Oork.* N°. 503, 505. Vgl. DE COMINES, *Mem.* Liv. IV. Ch. I. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX, C. 24. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX, p. 539. DE BARANTE, *Hist. d. Ducs. de Bourg.* T. VIII, p. 92, 93.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXXII. *Oork.* N°. 502. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 537. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX, bl. 263.

(3) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXXIII. *Oork.* N°. 503.

(4) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 537—539. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 264.

zich op de pausselijke brieven aan welke hij had moeten beantwoorden en verklaarde, 1433—1482
dat hij ADOLF, welke uit eigen beweging in persoon voor hem verschenen was, in hechtenis had genomen, dewijl die Vorst in overleg met den Koning van *Frankrijk* ontvlugt was, wien hij beloofd had, tegen *Bourgondië* het zwaard op te vatten zoodra hij in *Gelre* teruggekeerd zou zijn; een vermoeden voor welks gegrondheid volstrekt geen blijk gevonden wordt. Hij vermaande hen, zich voorloopig met ARNOUD, zijn leenman, te verstaan en verzekerde, dat hij na afloop van den Franschen krijg, de belangen van ADOLF, zoo hij hoopte, tot genoegen der Edelen, Ridders en steden van *Gelre* zou behartigen (1). Hoe blijkbaar weinig indruk deze redenen, welke meer van onvermogen dan van opregtheid in KAREL getuigden, op de Gelderschen maakten en hen ter gunste van den ouden Hertog stemden, verloor evenwel ARNOUD de hoop niet. Openlijk herriep hij zijnen afstand van het bewind, welke hem, gelijk hij betuigde, «door zijnen ondeugenden en trouwloozen zoon" met geweld was afgedwongen, en bood allen, die hem dadelijk als Heer erkenden, vergiffenis aan (2).
Maar op eenen landdag te *Nijmegen* werd tusschen de afgevaardigden uit de Ridderschap der kwartieren *Nijmegen*, *Arnhem* en *Zutphen* en de drie hoofdsteden een nieuw verbond gesloten, waarbij zij elkander tegen alle inbreukmaking op hunne regten en vrijheden hulp beloofden, de handhaving der binnenlandsche rust door gepaste maatregelen verzekerden en verklaarden, in geval de Hertog aan de pand- en rentebrieven te hunnen behoeve gegeven te kort deed, hem alle schatting, dienst of bede te zullen weigeren (3). Ondertusschen was ARNOUD, verzeld door den Heer *van Perweis* en eenige Bourgondische benden, daar een wapenstilstand met *Frankrijk* gesloten was, in *Gelre* gekomen en te *Grave* met vreugde ontvangen. Doch de bezetting van het slot door gewapenden uit *Arnhem* en *Nijmegen* versterkt, bood onder den lotvoogd KLAAS *van Haaften* en den Ridder JAN *van Donk*, een vruchteloozen tegenstand. Stormenderhand werd de voorburg veroverd en het slot zelf kort daarna onder beding van lijfsbehoud voor de bezetting, overgegeven. *Roermond* en *Gelder* vielen insgelijks ARNOUD toe, maar de overige steden, bovenal op aandrang van *Nijmegen*, volhardden in haren tegenstand (4). Zij stelden zich niet alleen in staat tot eene hardnekkige verdediging, maar tastten zelfs in weerwil der Bourgondische vrije

27 v. Zomermaand. 1471

28 v. Zomermaand.

(1) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXXIV. *Oork.* N°. 505.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXXV.

(3) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. *Oork.* N°. 509. Vgl. bl. CXXVII.

(4) *Oude Holl. Divisie Kron.* Div. XXX. c. 35. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 540. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 265.

1433—1482 hoede, de bezittingen van WILLEM *van Egmond* aan. De burgers van *Zutphen* en *Arnhem* sloegen het beleg voor het slot *Baar*; en die van *Nijmegen*, insgelijks door de Arnhemmers ondersteund, rukten voor *Vrienenstein*, wierpen het Bourgondische wapenschild neder, en ondanks de vermaningen van Hertog KAREL om af te trekken, veroverden zij het slot na eene belegering van meer dan vier weken (1). Middeler-
7 v. Herfst-maand 1471 wijl stroopte WILLEM *van Egmond*, *de Jongere*, met twee honderd ruiters in de omstreken van *Goch*; JAN *van Egmond* verwoestte de heerlijkheid *van den Berg*, en de Heer van *Kuilenburg* vervolgde alom met woede de aanhangers van ADOLF (2).

Te vergeefs had Hertog ARNOUD sedert het bemagtigen van *Grave*, door brieven bij de steden zijne herroeping herhaald en nu eens door beloften dan door bedreigingen aangespoord, hem voor wettigen Landsvorst te erkennen (3). Immers had het Nijmeegsche verbond van de Ridderschap en hoofdsteden der drie benedenkwartieren, zijner tegenpartij meer vastheid en kracht gegeven en alzoo beter in staat gesteld, hem de wederverkrijging des hertogelijken zetels te betwisten. Het baatte hem weinig, dat hij zijnen broeder WILLEM door nieuwe schenkingen aan zich verbond; dat de Heer van *Ghemen* zich tot krijgsdienst te zijnen behoeve verpligtte, en de burgers van *Deventer*, onder waarborg des Heeren van *Kuilenburg*, hem met duizend Rijnsche guldens ondersteunden, of de Hertog van *Kleef* eenen inval in *de Veluwe* dreigde (4). Hij zag zich eindelijk genoodzaakt, den Hertog van *Bourgondië* het bestuur over *Gelre* levenslang als Voogd en beschermer op te dragen. Deze opdragt werd door KAREL te *St. Omer* aangenomen, doch ARNOUD bleef evenwel steeds daden van regering uitoefenen. Paus SIXTUS IV zond brieven aan de drie hoofdsteden, waarin hij haar van den eed aan
25 v. Lente-maand 1472 ADOLF ontsloeg, tot trouw jegens ARNOUD ernstig vermaande en tegelijk den Hertog van *Bourgondië* dringend aanspoorde dien Vorst, welken hij uit den kerker verlost had, verder geheel in zijn gebied te herstellen (5). Maar KAREL, welke uit der landzaten verklaarden afkeer van ARNOUD, zich weinig heil ter bereiking van zijn heerschzuchtig doel met *Gelre* voorspelde zoo lang hij hem ondersteunde, gaf aan 's Pauzen verzoek geen gehoor. Veeleer trachtte hij de gunst der bevolking te verwerven. Reeds

---

(1) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXXVI.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Geschied. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXXVIII.

(3) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 540, 541. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 266.

(4) SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 266, 267. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXXVII. en de aldaar aangehaalde oorkonden.

(5) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 541, 542. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. *Oork.* N°. 517, 518.

vroeger zelfs had hij derhalve, geheel in strijd met zijn woesten aard, te kennen 1433—1482
gegeven, dat hij het vernielen en bloedvergieten in *Gelre* niet langer konde dulden; en onder het ijdel voorwendsel, dat de vrienden van ADOLF zijne tusschenkomst hadden ingeroepen, welke hij alzoo eershalve niet konde weigeren, ARNOUD vermaand, den Gelderschen de toegebragte schade te vergoeden en zich van alle vijandelijkheden en daden van geweld te onthouden (1).

De drie zamenverbondene kwartieren lieten zich niet door KARELS schijnbare genegenheid verkloeken. De opdragt der voogdij over *Gelre* aan den Bourgondiër konde slechts hunne waakzaamheid opwekken en den haat tegen ARNOUD heviger ontsteken; zij handhaafden, zoo veel de omstandigheden gedoogden, rust en tucht in hun gebied, en hadden met de Heeren van *Egmond* en van *Kuilenburg* een bestand, en met het kwartier *Roermonde* eene wapenschorsing gesloten. Maar hun ontbrak een bekwaam opperhoofd, daar ADOLF nog steeds in verzekerde bewaring werd gehouden. Zijne gemalin, de beminnenswaardige KATHARINA *van Bourbon*, was sinds drie jaren overleden en zijn zoon KAREL, in veertienhonderd zeven en zestig geboren, natuurlijk te jong, om het bestuur over het verdeelde land te aanvaarden (2). Men wierp het oog op VINCENT, Graaf van *Meurs*, een man van groot aanzien en vermogen, gesproten uit een geslacht dat sinds lang met *Gelre* in betrekking had gestaan, de vriend van ADOLF en wiens bekwaamheden reeds meermalen in het vereffenen van geschillen waren gebleken. Hem werd door de Edelen, Ridderschap en steden der vier kwartieren, immers *Roermonde* had zich bij de overige gevoegd, het hoogbewind tijdens de gevangenschap van ADOLF, of gedurende KARELS minderjarigheid opgedragen. Hij verbond zich, het land tegen elken aanval te beschermen, de regten en vrijheden des volks te eerbiedigen, voor onpartijdige regtspraak te zorgen, de rust en veiligheid te handhaven, en in de regering door eenen Raad van afgevaardigden uit de Edelen, Ridderschap en steden ondersteund te worden, zonder wiens overleg hij geene amb- 16 v. Herfst-
tenaren afzetten of aanstellen, noch eene veete mogt aannemen. Daartegen zou hij maand
als de Hertog zelf gehoorzaamd worden, elke stad en slot voor hem geopend zijn, en 1472
nevens een jaarlijksch inkomen van vierduizend Rijnsche guldens, eenige andere geldelijke voordeelen genieten. De nadeelen, die hem in den krijg wierden toegebragt, zouden door het land vergoed worden; ook zou men hem met alle kracht te hulp komen, indien zijn persoon of graafschap werd aangerand (3).

---

(1) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXXVIII.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXXIX.

(3) SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX, bl. 265. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. van Gelderl.* D. IV. *Oork.* N°. 530.

1433—1482 Hertog ARNOUD zag zich door dezen beslissenden stap zijner onderdanen geheel van het gezag beroofd, en het ontbrak hem ten eenenmale aan magt, om zich daarvan weder meester te maken; bovendien waren hem door KAREL *den Stoute*, die zijn doel nooit uit het oog verloor, de handen gebonden om naar eigen wil te handelen. Hij was thans bijna van elk verlaten en zelfs schier onvermogend, zich van het noodige tot zijn onderhoud te voorzien. In dezen aan wanhoop grenzenden toestand verpandde hij ten overstaan van den Hertog van *Kleef*, zijn broeder WILLEM *van Egmond* en andere aanzienlijke Edelen, het hertogdom *Gelre* en graafschap *Zutphen* met alle regten en toebehooren aan den Hertog van *Bourgondië* voor driemaal honderd duizend Rijnsche guldens, voor welke som zijne erven, met uitsluiting evenwel van ADOLF
7 v. Win-term. 1472 en diens kinderen, deze panden te allen tijde mogten inlossen. Het verdrag van *St. Omer*, waarbij KAREL de voogdij had aanvaard, bleef hierbij in kracht (1). Van de pandpenningen bij deze overeenkomst bepaald, waren ARNOUD reeds vroeger ter bevordering zijner zaken, tweemaal honderd en achtduizend Rijnsche guldens verstrekt.
30 v. Win-term. Hertog KAREL beloofde derhalve toen hij te *Brugge* het bewuste pandbezit aanvaardde, de overige twee en negentig duizend Rijnsche guldens binnen de vijf naastvolgende jaren te voldoen (2). Onderscheidene andere verbindtenissen werden op denzelfden tijd door hem bezegeld, waarbij hij zich onder anderen verpligtte, om ARNOUD zoo spoedig mogelijk in zijn gebied te herstellen, hem het levenslange vruchtgebruik van het hertogdom en graafschap, doch tegen onderpand van een burg of bevestigde stad in elk kwartier, af te staan benevens de helft eener tienjarige bede, welke hij na de onderwerping des lands, jaarlijks van vijftig duizend Rijnsche guldens zou heffen, hem te vergunnen zijne gemalin KATHARINA naar goeddunken met verbeurdverklaring van goederen te straffen, en hem vrijgeleide te schenken door al de staten der Bourgondische heerschappij (3).

23 v. Sprok-kelm. 1473 Zeer gelegen voor Hertog KAREL overleed ARNOUD weldra aan eene beroerte in de stad *Grave*, waar hem nog eene schaduw van gezag was overgebleven (4). In de kerk aldaar heeft een aanzienlijk gedenkteeken met een meer pralend dan waarheid kenmerkend grafschrift, op hoog gezag in het begin dezer eeuw het vervallen gesteente vervangen, onder welk zijn stoffelijk overschot gelegd was (5). Hij had

---

(1) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl. Oork.* N°. 533. Vgl. bl. CXXXII.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. *Oork.* N°. 534.

(3) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXXXII en de aangehaalde Oork. Vgl. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 542—549.

(4) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 44. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 549.

(5) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXXXV.

drie en zestig jaren geleefd en bijna vijftig daarvan als Hertog eenen hardnekkigen strijd met zijne onderdanen gevoerd, welke al zijne goederen en bezittingen had verslonden. Immers bij zijn uitersten wil, kort voor zijn dood opgemaakt, beschikte hij slechts over de nog onvoldane pandpenningen des Hertogs van *Bourgondië* en de verbeurdverklaarde goederen zijner gemalin, nevens die van eenige zijner voormalige onderdanen, Edelen en Ridders, welke zijne banier plagten te volgen. Twintig duizend Rijnsche guldens moesten daaruit aan elke zijner beide dochters uitgekeerd en het overige, zooveel mogelijk, tot vereffening zijner schulden en tot belooning dergenen, welke hem in den nood ondersteund hadden, besteed worden (1). Zwakheid van karakter was het hoofdgebrek van dezen als echtgenoot, als vader en als regent rampspoedigen Vorst. De speelbal eener trotsche gemalin, eens onberaden zoons en van naijverige onderdanen, eindigde hij met het land dat hem eens als erfheer had gehuldigd, aan de willekeur eens buitenlandschen heerschers over te laten (2). 1433—1482

Hoe onwettig, onbillijk en krachteloos de verpanding van *Gelre* aan Hertog KAREL ook geweest moge zijn, ARNOUD evenwel had daardoor de heerschappij van het huis van *Bourgondië* over dat gewest voorbereid (3). Eene vergadering der Ridders van 't Guldenvlies te *Valencyn* had ook KARELS regten op *Gelre* en *Zutphen* erkend en ADOLF, wegens het vergrijp tegen zijn vader gepleegd, tot levenslange gevangenschap veroordeeld. KAREL vermaande dan terstond, doch vruchteloos, de Geldersche Edelen en steden zich aan hem als hun wettigen Heer te onderwerpen met de bedreiging, hen bij weigering daartoe door de wapenen te dwingen. Hij bragt derhalve te *Maastricht* een leger bijeen. De Hertog van *Kleef*, WILLEM *van Egmond* met zijne drie zonen, GERRIT *van Kuilenburg* en andere Edelen voegden zich met hunne mannen van wapenen bij hem. De Graaf van *Meurs* vlugtte bij zijne nadering naar *Keulen*. *Roermonde* was de eerste stad, welke zich aan hem onderwierp. De landen van *Kuik*, van *Kessel* en het graafschap *Meurs* met *Sittart*, *Susteren* en *Vucht* volgden. Ook het slot *Montfoort* kwam na eenigen tegenstand en bij verdrag in zijne magt. Nu sloeg hij het beleg voor het sterke *Venlo*. Hevig werd de stad bestormd, maar moedig verdedigd, tot eindelijk de bezetting, onder voorwaarde van behoud van lijf en goed, de poorten voor hem opende. Slechts twee der verdedigers, welke hem gehoond hadden, werden op zijn bevel onthoofd; en de Bourgondiërs, die zich onder hen bevonden, als 3 v. Bloeim. 1473 24 v. Zomermaand

(1) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. *Oork.* N°. 544.

(2) NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXXXVI.

(3) NIJHOFF ontwikkelt dit uitvoerig in de *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.* D. IV. bl. CXXXIII, CXXXIV. Verg. BILDERDIJK, D. IV. bl. 364.

1433—1482 verraders in de *Maas* verdronken. *Goch* geraakte insgelijks bij verdrag in zijne handen. *Gelder*, *Stralen*, *Erkelens*, *Grave*, *Wachtendonk*, *Tiel*, *Bommel*, *Buren* en andere plaatsen gingen uit nood of schrik aan hem over, zoo dat hij nu door het geheele kwartier van *Roermonde* en een aanzienlijk gedeelte der *Betuwe* als Heer erkend en gehuldigd werd. Hertog GERARD van *Gulik* en *Berg*, niet in staat den Hertog van *Bourgondië* te wederstaan, verkocht hem tijdens het beleg van *Venlo*, voor tachtig duizend Rijnsche guldens zijne regten op *Gelre* en *Zutphen*, welke zelfs door den Keizer erkend geworden waren (1).

Nu zou het *Nijmegen* gelden hetwelk zich tot eene hardnekkige verdediging had voorbereid. De stad was door eenen hoogen sterken muur met torens en wijkplaatsen voorzien, en eene breede diepe gracht omgeven. De kloosters buiten de poorten waren afgebroken, de voorsteden versterkt, alle weerbare manschappen opgeroepen, en om beter tegenstand te kunnen bieden, de vrouwen, kinderen, bejaarde lieden en zieken veroorloofd, zich met hunne kostbaarste goederen te verwijderen, waarvan vele gebruik maakten. De Ridder REINIER *van Broekhuizen* was de bevelhebber der krijgsbezetting, die uit vierhonderd man bestond. KAREL en FILIPPE, de jeugdige kinderen van ADOLF, waren onder zijne hoede en bescherming. KAREL, de oudste, die naauwelijks acht jaren telde, te paard en in wapenrusting met een kleinen boog in de hand, werd door de stad en langs de muren geleid, om de burgers en de bezetting tot moed en volharding op te wekken. Het talrijk heir des Hertogs van *Bourgondië* omsloot de geheele vesting; de Hertog van *Kleef* met WILLEM *van Egmond* hadden in het dorp *Lent*, aan de overzijde van *de Waal*, post gevat. Ofschoon het vreesselijk geschut der vijanden weldra de poorten, torens en muren grootendeels had vernield en omvergeworpen, verweerden zich evenwel de belegerden met onverschrokken dapperheid. Bij een der veelvuldige aanvallen sneuvelden vijf of zeshonderd Engelsche boogschutters, wier banieren door de Nijmegers als zegeteeken op den muur geplant werden. Het strenge beleg had nu omtrent drie weken geduurd, alle uitzigt op eenig ontzet was vervlogen, en eene nieuwe bestorming moest onvermijdelijk de verwoesting der stad na zich slepen. Men sloot dus door tusschenkomst des Hertogs van *Kleef*, een verdrag van overgave onder behoud van lijf en goed. Zegepralend trok Hertog
19 v. Hooim. 1473 KAREL in de stad. De burgers smeekten blootshoofds en barrevoets hem om genade, de krijgsknechten legden in ootmoedige houding hunne wapenen voor hem af, het vreemd krijgsvolk moest zonder geweer vertrekken, en de stad tot boete de betaling

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 45, 46, 47. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgund.* Lib. V. c. VII. p. 134, 135. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 552. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 269, 270. Hiervoor bl. 149.

der tachtigduizend gulden aan den Hertog van *Gulik* op zich nemen. Om de Gelderschen te beter in teugel te houden, zond hij de beide kinderen van ADOLF ter opvoeding en bewaring naar *Gent*. 1433—1482

De val van *Nijmegen* werd onmiddellijk door de onderwerping van het geheele gewest gevolgd. *Zutphen*, *Arnhem*, al de overige steden van *de Veluwe* met *Grol*, *Deutichem* en *Doesburg* huldigden achtereenvolgend den Hertog van *Bourgondië*. Te *Zutphen* wachtten hem de afgevaardigden van *Deventer*, *Kampen* en *Zwol*, die met de Gelderschen zamengespannen hadden, en verwierven vergiffenis. OSWALD *van den Berg*, wiens heerlijkheid tusschen *Zutphen* en *Emmerich* was gelegen, deed hem op denzelfden tijd den eed als leenman. De Hertog van *Kleef* werd voor zijne diensten met het drostambt *Elten* en het kerspel *Angerloo* begiftigd, en *Goch* aan hem afgestaan. KAREL legde in alle steden en sloten bezetting onder vertrouwde bevelhebbers, stelde WILLEM *van Egmond* tot stadhouder aan over *Gelre* en rigtte te *Arnhem* eenen Raad op, welke in zijnen naam elk regt zou verschaffen. Eene groote jaarlijksche schatting werd den ingezetenen opgelegd. KAREL, in *Nijmegen* teruggekeerd, regelde er nog eenige punten van bestuur, en werd vervolgens te *Trier* met veel plegtigheid door Keizer FREDERIK III met *Gelre* en *Zutphen* als Rijksleenen verleid (1). 3 v. Oogstmaand 1473 15 v. Oogstmaand.

Reeds terstond gevoelden de Gelderschen het drukkende der vreemde heerschappij. De hun opgelegde schatting werd met de uiterste gestrengheid ingevorderd en de regering van *Wageningen*, welke, naar het schijnt, daarmede toefde, dreigend gelast haar aandeel onmiddellijk te voldoen, daar dit *des Hertogs wil was;* woorden, welke nimmer te voren eenig Vorst in *Gelre* gewaagd had te bezigen. De altijddurende oorlogen van den nieuwen Meester verslonden de dapperste en kloekste van *Gelre's* zonen. Op de klagten der ingezetenen over inbreukmaking op hunne voorregten en vrijheden, werd geen acht gegeven; en een vreemdeling, FILIPS *van Croy*, Graaf van *Chimay*, tot algemeen Landvoogd over de beide gewesten aangesteld. De vrees voor den ontzaggelijken Vorst hield alles in rust, en onder zijn bestuur viel in *Gelre* niets merkwaardigs voor. Slechts werd den Bisschop van *Munster*, krachtens keizerlijke brieven, vergund de stad *Zutphen* en haar blokhuis in naam des Rijks te bezetten en te bewaren, onverminderd de vrijheden en voorregten der burgers (2). 1474—1477

De dood van KAREL *den Stoute* ontwaakte in de Gelderschen het onderdrukt verlan-

---

(1) DE COMINES, Liv. IV. *Ch.* 1. OLIVIER DE LA MARCHE, Liv. II. Ch. V. p. 587. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 48—52. MEYERUS, *Annal. Flandr.* Lib. XVII. p. 357. Verso. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burgund.* Lib. V. p. 135, 136. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 552, 553. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 270, 271. *Chron. v. Nijmegen*, bl. 105.

(2) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 553, 554. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 271.

1433—1482 gen naar onafhankelijkheid. Op eene dagvaart te *Nijmegen* werd besloten, niemand dan ADOLF en na hem zijn wettigen erfgenaam voor Heer te erkennen. Men verklaarde, de verbindtenissen met den Bisschop van *Munster* te zullen onderhouden, maar al de brieven en bevelen van ARNOUD, na zijne slaking gegeven, van Hertog KAREL en van zijne dochter MARIA *van Bourgondië* als nietig en van onwaarde te beschouwen. Op verlangen van ADOLF, welke inmiddels uit den kerker ontslagen was, werd het bewind des lands aan KATHARINA, zijne zuster, opgedragen, dewijl hij thans de Vlamingen tegen de Franschen aanvoerde (1). Hij riep zijne Geldersche vrienden tot deelneming in dien krijg op, en velen, onder welke de Ridder HENDRIK *van der Horst*, Drost op *de Veluwe*, gaven daaraan gehoor (2). Doch hij sneuvelde kort daarna en zijn lijk werd zonder praal in de groote kerk van *Doornik* bijgezet (3). Eenige verhalen, dat bij den beeldenstorm in het begin van den opstand tegen *Spanje*, zijn graf opengebroken en het gebalsemd lijk door het woedende gemeen geschonden werd, dewijl »hij de aarde niet waard was, welke dengenen mishandeld had, door wien hij op de aarde en aan het genot des levens gekomen was (4)." ADOLF had veertig jaren, en de helft daarvan in rampzaligen twist met zijn vader geleefd. Het ontbrak hem niet aan dapperheid, maar hij was vermetel, stout en heerschzuchtig; evenwel moet hij hoedanigheden bezeten hebben, welke de Gelderschen met zoo veel ijver aan hem konden verbinden, ondanks de snoode handelwijze omtrent zijnen vader en Heer, welke zijnen naam zwaar bezoedeld tot de nakomelingschap heeft overgebragt.

29 v. Zomermaand 1477 Het berigt van ADOLFS ontijdigen dood baarde algemeene verslagenheid in *Gelre.* Zijn zoon en opvolger, de tienjarige KAREL, was in *Gent;* men wantrouwde WILLEM *van Egmond* en vreesde den invloed der Bourgondiërs, die de aanzienlijkste ambten bekleedden. Derhalve werd KATHARINA *van Gelre*, voornamelijk door beleid van *Nijmegen* en *Zutphen*, in het opgedragen bewind bevestigd en tot Voogdes van den onmondigen KAREL aangesteld, in wiens naam zij het gezag uitoefende. Terstond deed zij, hoewel eene vruchtelooze poging bij MARIA *van Bourgondië*, om de kinderen haars broeders in vrijheid te stellen, en vaardigde toen een gezantschap af aan LODEWIJK XI, die beloofde, zoo wel hen als haar tegen MAXIMILIAAN, wiens oogmerken met *Gelre* hem bekend waren, te ondersteunen. Om den Koning van *Frankrijk*

---

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. IX. p. 556. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 273, 274.

(2) *Kron. v. Arnhem*, bl. 52, 53.

(3) Zie hiervoor bl. 66, 67. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI, c. 10.

(4) SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. IX. bl. 274.

naauwer aan zich te verbinden, sloot men een beschermend en verweerend verbond 1433—1482
met zijn bloedverwant LODEWIJK *van Bourbon*, Bisschop van *Luik* en moederlijken oom van den jongen KAREL. De bezorgde KATHARINA trachtte zich ook door verbindtenissen met den Koning van *Schotland* en den Hertog van *Bourbon* te sterken, en 18 v. Oogstmaand 1477
WILLEM *van Egmond*, zijne zonen en den Heer van *Kuilenburg* te gunste van ADOLFS kinderen te stemmen. Zij hield nu bij MAXIMILIAAN, welke ondertusschen met MARIA *van Bourgondië* gehuwd was, en bij de voornaamste Zuid-Nederlandsche steden op de slaking van KAREL *van Gelre* en zijne zuster FILIPPE ernstig aan; doch vond 10 v. Slagtmaand.
bij den Hertog van *Oostenrijk* geen gehoor. Middelerwijl trachtte WILLEM *van Egmond* zijne bijzondere bedoelingen te bereiken. Hij verklaarde wel op den landdag te *Nijmegen*, dat hij noch zijne zonen eenig bewind over *Gelre* begeerden, maar slechts verlangden aldaar ongemoeid en op hunne eigene kosten te mogen leven; doch toen KATHARINA, in overeenstemming met de afgevaardigden der drie hoofdsteden *Nijmegen*, *Zutphen* en *Arnhem*, op eene zamenkomst te *Arnhem*, hun dit veroorloofde 1478
mits zij hun woord getrouw bleven, zich voor KAREL *van Gelre* verklaarden en niet met MAXIMILIAAN tegen hem zamenspanden, weigerden zij deze voorwaarden aan te nemen, waarop hun *Gelre* ontzegd werd. Dit verwekte eene hevige opschudding onder de vrienden en medestanders der EGMONDEN. KATHARINA verliet in allerijl *Arnhem*, hetwelk onmiddellijk door WILLEM *van Egmond* bezet werd. Hare ijverigste aanhangers werden verdreven en onder hen GOVERT en RUTGER *van Randwijk*, van welke de eerste zich onmiddellijk in *Wageningen* wierp en de stad met het slot in bezit nam (1).

Op aanzoek van WILLEM *van Egmond* verschenen echter weldra de afgevaardigden van KATHARINA en van de steden *Nijmegen* en *Zutphen* te *Arnhem*. De vroeger bepaalde voorwaarden der Vorstin werden nu schier alle door hem aangenomen, en men kwam wederzijds overeen, dat elk zijne goederen ongestoord zoude bezitten. Doch EGMOND en zijn aanhang maakten zich spoedig aan vijandelijkheden schuldig. Hij werd derhalve door de Voogdes ter verantwoording naar *Nijmegen* geroepen, maar verscheen niet. Door de Ridderschap en steden op eene bijeenkomst te *Malburgen* nabij *Arnhem* ontboden, verklaarde hij den afgevaardigden ronduit, dat hij de Voogd van ADOLFS kinderen was en vroeg hen tevens, of zij hem in die hoedanigheid wilden erkennen? Men verwonderde zich teregt, waarom hij dit, indien het op de waarheid gegrond was, zoo lang verzwegen had. De Bisschop van *Luik* gaf hem en der Ridderschap en steden daarover zijne bevreemding te kennen, te meer dewijl de EGMON-

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI, C. 17. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. I. p. 52. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. X, p. 561—564. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. X. bl. 277, 278.

1433—1482 DEN zoo onlangs nog begeerd hadden, zich buiten eenige gezagvoering in *Gelre* op te houden. Hij voegde er bij, dat hem zelven veeleer de voogdij over zijn minderjarigen neef en nicht zou toekomen dan aan EGMOND, wiens geweldenarijen hij niet verzuimen zoude naar vermogen te beteugelen. EGMOND niettemin handelde als Voogd te *Arnhem* en in de omstreken. Hij gelastte HENDRIK *van Doornik* het slot *Gruinsfort* nabij *Renchem*, hetwelk deze van het hertogdom inhield, te ontruimen; en het gerucht verspreidde zich, dat hij spoedig ook de overige steden zou onderworpen hebben. Zijn plan echter, om *Wageningen* en *Grave* door verraad te bemeesteren, mislukte; en zijne beide zonen, FREDERIK *van IJsselstein* en WILLEM *van Egmond*, vielen den burgers van *Nijmegen*, welke zij veel overlast aandeden, in handen en
22 v. Grasm. 1478 werden in den grooten toren tegenover het *Valkhof* drie jaren opgesloten. Ondertusschen zette EGMOND zelf zijne vernielende strooptogten uit *Arnhem* voort, en eerbiedigde zelfs niet het Utrechtsche grondgebied. Om hem te beteugelen, riepen de Gelderschen den Hertog FREDERIK *van Brunswijk* tot beschermheer, wien zij het bestuur van zaken, onder het gezag der Voogdes KATHARINA, opdroegen. *Arnhem* bood nu den Hertog van *Kleef* aan, zich onder zijne magt en bescherming te stellen. Inmiddels sloeg de Hertog van *Brunswijk* met de Nijmegers het beleg voor die stad, hetwelk door tusschenkomst des Hertogs van *Kleef* spoedig werd opgebroken. De jonge Vorst van *Kleef* kwam hierop in *Arnhem*, en werd er in stede zijns vaders gehuldigd (1).

In dien tijd bevond zich te *Zutphen* de Bisschop van *Munster*, HENDRIK *van Schwartzenberg*, wien het geheele graafschap voor zestig duizend Rijnsche guldens verpand was, onder beding, dat hij het tegen voldoening dier som weder aan den wettigen erfgenaam moest inruimen. Tijdens deze verbindtenis zou de Bisschop, de Ridderschap en de steden elkander naar krachten verdedigen; en de eerste zonder toestemming der laatste, geen gedeelte van het gewest mogen verpanden of vervreemden. De Voogdes KATHARINA toonde zich over dit verdrag gebelgd en beschouwde de schatting, welke men daarbij den Bisschop van *Munster* had ingewilligd, als eene inbreuk op de regten van KAREL *van Gelre*. Zij liet scherpe bevelen uitgaan aan al de steden, zoowel van het graafschap als van het hertogdom, dat men alleen regt zou spreken in naam van den jeugdigen Hertog, den wettigen Heer van *Gelre*, *Gulik* en *Zutphen*; en gelastte, dat zij, welke zich met het innen van 's lands gelden op een anderen naam bezig hielden, in den kerker geworpen wierden. Daarenboven nam zij tot handhaving van haar gezag, oud en ervaren krijgsvolk in dienst, dewijl de af-

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 17. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. X. p. 564, 565. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. X. bl. 279. *Kron. v. Arnhem*, bl. 54.

gevaardigden van eenige steden niet slechts met den Hertog van *Kleef*, over een 1433—1482
dubbel huwelijk tusschen de jonge Prinsen van *Kleef* en *Gelre* onderhandelden, maar ook dien Vorst in hare plaats het bestuur van zaken wenschten op te dragen; hetgeen echter door *Nijmegen* tegengewerkt en verijdeld werd. De Bisschop van *Luik* hield ondertusschen bij het Bourgondische Hof op het vrijstellen van ADOLFS kinderen aan, waardoor naar zijn oordeel, de rust in *Gelre* zou hersteld worden. Maar MAXIMILIAAN, zelf vlammende op het bezit van dat gewest, sloot een verbond met den Hertog van *Kleef* en verhief te *Brugge* WILLEM *van Egmond* tot Ridder van het Gulden Vlies; door den invloed dier mannen meende hij spoediger zijn doel te bereiken, en op zijne kosten werd door den Hertog van *Kleef* oorlogsvolk geworven (1).

De Gelderschen maakten zich terstond tot tegenweer gereed en versterkten hunne krijgsmagt, over welke het bevel aan Hertog FREDERIK *van Brunswijk* opgedragen werd. Bij hem voegden zich de benden der Bisschoppen van *Luik* en van *Munster*, van Hertog JAN *van Beijeren* en des Graven VINCENT *van Meurs*. Hij riep *Zutphen* en andere steden ter heirvaart op, naardien de burgers van *'s Hertogenbosch* reeds in de wapenen waren en den *Bommelerwaard* bedreigden. Ondertusschen verspreidden zijne manschappen, uit zucht naar buit, zich ginds en herwaarts op vreemd grondgebied. De Brabanders maakten zich dit ten nutte en rukten roovende en brandende voor de stad *Grave*, welke, van allen toevoer afgesneden, zoowel uit gebrek aan krijgs- en levensbehoeften als door inwendige verdeeldheid zich op billijke voorwaarden overgaf. Uit weerwraak werden *Braband* en *Kleef* door de Gelderschen vreesselijk verwoest, welke met rijken buit en een overgroot aantal gevangenen terugkeerden, zonder dat de vijand het gewaagd had, hun op dien togt het hoofd te bieden. In Wijnmaand echter vertoonden zich Bourgondische en Kleefsche benden in het *Rijk van Nijmegen*. De bezetting der stad trok haar te gemoet doch werd geslagen, den aanvoerder VINCENT *van Zwanenburg* met eenige manschappen gevangen achterlatende.

Het was om dien tijd, dat een huwelijk tusschen Hertog FREDERIK *van Brunswijk* 1479
en de Voogdes KATHARINA ontworpen werd; hij zou zeventig duizend goudgulden tot huwelijksgift ontvangen, tien jaren achtereen *Gelre* in naam van ADOLFS kinderen bestieren, en van alle steden en sloten den eed nemen. KATHARINA zou den tol en het huis te *Lobede* met alle inkomsten op gelijke wijze bezitten als hare moeder, welke, naar men gist, voor ruim twee jaren overleden was, die bezeten had. Kort daarop verklaarde FREDERIK *van Brunswijk* den Hertog van *Kleef*, dat hij zijn vijand zou blijven, zoo lang hij voortging de landen en onderdanen van KAREL *van Gelre*

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. X. p. 565, 566. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. X. bl. 279, 280.

1477—1482 te vuur en te zwaard te verdelgen. Even vergeefs als deze bedreiging, waren de pogingen des Konings van *Denemarken*, om MAXIMILIAAN te bewegen, de landen van *Gelre* en *Zutphen* aan den wettigen erfgenaam ongestoord over te laten. Veeleer vermaande MAXIMILIAAN de Arnhemmers en de andere Bourgondischgezinden tot standvastigheid. Hij zelf werd te *Roermonde* als Landsheer gehuldigd; en een zijner vermogendste aanhangers, HENDRIK *van Ghemen*, Drost van *Gelre*, verklaarde openlijk vijandschap aan *Nijmegen*. De sloten *Batenburg* en *Leeuwen* werden door de Bourgondiërs veroverd, maar driehonderd hunner mannen in eene schermutseling door de Gelderschen gedood, welke zich van al het geschut en den krijgsvoorraad meester maakten. De Voogdes KATHARINA zelve werd in de stad *Gelder* belegerd, doch voornamelijk door de Nijmegers ontzet, waarbij de vijand al zijn grof geschut moest achterlaten. De Gelderschen verbrandden de vlekken *Kevelaar* en *Aefferden* in het ambt van *Goch*;
16 v. Hooim. 1479 daartegen maakte de Hertog van *Kleef* zich meester van het slot te *Lobede* en het huis te *Hoemen*, waarna een wapenstilstand van zes weken gesloten werd (1). Ook de Hollanders waren als onderdanen van MAXIMILIAAN en MARIA, in den krijg tegen *Gelre* gewikkeld geworden. *Leerdam* was hun door de lafhartigheid van den bevelhebber JAN *van Cats* ontnomen. Vandaar uit stroopten de Gelderschen onder hun hoofdman NIKOLAAS *van Haaften* in *Holland*, en verrijkten zich door rooven en brandschattingen. Op de *Zuiderzee* inzonderheid had men elkander veel nadeel toegebragt en wederzijds den handel en scheepvaart geweldig belemmerd. Eindelijk slo-
14 v. Wijnmaand. ten *Haarlem*, *Amsterdam*, de steden benoorden het IJ, nevens *Naarden*, *Weesp* en *Muiden* met *Harderwijk*, *Hattem* en *Elburg* een bestand te *Naarden*, dat tot den vijf en twintigsten van Slagtmaand duren zou (2). Tegen het einde des jaars kwam KATHARINA met MAXIMILIAAN, door tusschenkomst van zijn Maarschalk ADOLF *van Nassau* overeen, dat zij in stede van den tol te *Lobede*, de stad, het slot en de inkomsten van *Gelder* gedurende haar leven ongestoord zou bezitten, en daarin door MAXIMILIAAN tegen elke aanranding gehandhaafd worden (3).

Ondertusschen was Hertog FREDERIK *van Brunswijk* vóór de voltrekking zijns huwelijks met KATHARINA, krankzinnig geworden en naar zijne staten teruggevoerd. De wakkere HENDRIK *van Schwartzenberg* werd nu voor den tijd van zes jaren in zijne plaats tot beschermheer van *Gelre* aangenomen. Terstond zette hij de aangevangen

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 17. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. X. p. 566—570. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. X. bl. 280—282. *Chronijk van Nijmegen*, bl. 107.

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 19. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. X, p. 570. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. X. bl. 282. WAGENAAR, *Beschr. v. Amsterdam.* St. I. bl. 180, 181

(3) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. X. p. 570. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. X. bl. 282.

onderhandelingen met den Koning van *Frankrijk*, over het sluiten van een verbond tegen MAXIMILIAAN met ernst voort (1). Te *Metz* kwamen de gezanten van LODEWIJK XI met de afgevaardigden van KATHARINA, den Bisschop van *Munster* en de Geldersche steden bijeen. Van de Fransche zijde werd geëischt, dat het hertogdom *Gelre* en het graafschap *Zutphen* zich voor altijd zouden verbinden, den Koning en zijn rijk tegen allen te helpen en te dienen, bepaaldelijk tegen MAXIMILIAAN, MARIA zijne gemalin en hunne kinderen, als ook tegen den Hertog van *Kleef* en zijne afstammelingen. De Koning drong er op aan, dat men den gezanten schriftelijk beloofde, terstond den oorlog op leven en dood aan zijne bovengenoemde vijanden te verklaren. Van de Geldersche zijde vorderde men, dat de Koning zich verpligten zou geen vrede of verdrag te sluiten, zoolang de jonge Hertog van *Gelre* niet in vrijheid en in het bezit zijner heerschappij hersteld en aan zijne onderdanen teruggegeven zou zijn. De Koning nam volgaarne genoegen in deze voorwaarden en verzekerde, dat hij in elk vredesverdrag of bestand, waartoe hij zeer ligt overging, zijne Geldersche bondgenooten begrijpen zou (2).

1433—1482

15 v. Louwmaand 1480

De Gelderschen door dit verbond aangemoedigd, zetten den krijg tegen MAXIMILIAAN door. Zij behaalden nieuwe voordeelen en dreven zijn volk met verlies tot *'s Hertogenbosch* terug, doch werden in hunnen loop gestuit door de hulpbenden, welke de Hertog van *Kleef* aanvoerde (3). Het vereenigde Brabandsch-Kleefsche leger bedreigde de stad *Grave*, die men den Bourgondiërs weder ontwrongen had; doch de toeleg werd, waarschijnlijk door de spoedige terhulpkoming der Nijmegers, verijdeld. De Voogdes KATHARINA, vertrouwende op den Koning van *Frankrijk*, boezemde steeds de Edelen, Ridderschap en steden moed in, hen vermanende, veeleer het uiterste en alles te wagen, dan zich aan MAXIMILIAAN te onderwerpen. Maar de bedreigingen van dien Vorst bewerkten, dat *Harderwijk, Hattem, Elburg* en *Nijkerk* door tusschenkomst van den Utrechtschen Bisschop DAVID *van Bourgondië*, zich met hem verzoenden en aan ADOLF *van Nassau*, zijn gemagtigde, den eed van hulde en trouw aflegden (4).

Om zich naar den kant van *Holland* te sterken, sloten de beschermheer HENDRIK *van Schwartzenberg* en de regering van *Nijmegen* eene overeenkomst met WALRAVEN PIEK, waarbij deze de blokhuizen en ambten van *Beesde* en *Renoyen* in de *Neder-Betuwe*, in naam der kinderen van ADOLF *van Gelre* zou bezitten en verdedigen. Dit was thans te noodzakelijker, naardien MAXIMILIAAN zelf zich in *Holland* bevond,

---

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. X. p. 567—569. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. X. bl. 281.

(2) DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. X. p. 55.

(3) DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. X. p. 55.

(4) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. X. p. 570, 571. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. X. bl. 282.

1433— *Heukelom* bezet en *Asperen*, op de grenzen van *Holland* en *Gelre* gelegen, waar
1482 twee slotvoogden, GIJSBERT PIEK een Gelderschman, en WESSEL *van Boetselaar* een Hollander, het bevel voerden, met geweld bemagtigd had, terwijl JAN *van Egmond* uit *Gorinchem* een waakzaam oog hield op de Gelderschen. GIJSBERT PIEK verwoestte uit weerwraak *Langerak*, hetwelk aan de moeder van WESSEL toebehoorde; en de Wageningers belemmerden den Hollandschen handel op den *Rijn*. JAN *van Kleef* en JAN *van Egmond* trokken derhalve met eene aanzienlijke strijdmagt bij *Wijk te Duurstede* over dien vloed en vermeesterden het sterke slot *Ravenswaai*. Na het plunderen en verbranden der omliggende dorpen, sloegen zij zich neder voor *Wage-*
27 v. *ningen*, hetwelk hevig beschoten en bestormd werd. Om de Kleefschen van het beleg
Bloeim. 1480 af te lokken, vielen de Doesburgers met tweehonderd man roovende en brandende in het gebied van *Kleef*, terwijl een gelijk getal van hunne burgers midden door het vijandelijk leger heen, in de belegerde stad geraakten. Daarentegen werden de Nijmegers, die tot ontzet aanrukten, bij *Heusden* door den vijand aangevallen en vierhonderd van hen nevens twee burgemeesters gedood. De burgers van *Zutphen* en *Harderwijk*, welke aan de *Grebbe* tot hunne hulp waren overgestoken, werden insgelijks geslagen. Dit verlies ontnam der bezetting van *Wageningen* den moed niet. Dapper weerde zij menigen aanval af tot eindelijk, beroofd van alle hoop op ontzet en door gebrek aan levensmiddelen gedrongen, zij onder voorwaarde van lijfsbehoud en goederen zich overgaf (1).

Weinig baatte het, dat de burgers van *Zutphen* kort daarna in den nacht *Elburg*
10 v. verrasten, en de Gelderschen later *Gorinchem* in brand schoten (2). *Arnhem* en
Wijnmaand. *Roermonde* toch hielden de zijde van MAXIMILIAAN; *Harderwijk*, *Wageningen* en *Nijkerk* gehoorzaamden hem; *Leerdam* was weder in zijn bezit geraakt, en de wapenstilstand met *Frankrijk* boezemde vrees in, dat hij nu al zijne strijdkrachten tegen *Gelre* zou rigten. De afgevaardigden der Voogdes KATHARINA, van den Beschermheer HENDRIK *van Schwartzenberg* en der Ridderschap en steden, sloegen derhalve op eene bijeenkomst te *Emmerich* den afgezanten van MAXIMILIAAN voor, om het geschil over het regt op de landen van *Gelre* en *Zutphen* aan de uitspraak van den Paus te onderwerpen. Hiervan gebeurde echter niets en de wederzijdsche strooperijen werden
1481 voortgezet. Doch drie maanden daarna kwam te *Nunspeet* op de *Veluwe* eene wa-

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 24—26. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. I. p. 63. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. X. p. 571. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. X. bl. 282, 283. KEMP, *Beschr. v. Gorinchem*, bl. 394. *Chron. v. Nijmegen.* bl. 107.

(2) KEMP, *Besch. v. Gorinchem.* bl. 395. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. X. p. 572.

penschorsing tot stand (1). MAXIMILIAAN maakte zich dien tusschentijd ten nutte, om 1433—1482
de onlusten in *Holland* te stillen (2). Zoodra het bestand ten einde was geloopen, bragt hij een deel zijner benden uit *Gorinchem* en *'s Hertogenbosch* bijeen, om met kracht de Gelderschen te beoorlogen. Een onverwachte aanval op *Bommel* mislukte; maar de *Bommelerwaard* werd door zijne benden verwoest. De Gelderschen door den Koning van *Frankrijk* verlaten, oordeelden het raadzaam, den dreigenden storm te ontwijken en zich aan den Vorst te onderwerpen, welke thans zijne geheele krijgsmagt tegen hen konde en begon te ontwikkelen. Hunne afgevaardigden beloofden derhalve te *'s Hertogenbosch*, dat zij hem voor Landsheer zouden erkennen. MAXIMILIAAN en MARIA begaven zich nu met een talrijken stoet 15 v. Zomermaand 1481
van Ridders en gewapenden naar *Nijmegen*, waar zij als Hertog en Hertogin van *Gelre* gehuldigd werden. De overige steden volgden; *Venlo* alleen bood tegenstand, maar moest na een streng beleg van eenige dagen zwichten. In *Zutphen* werd MAXIMILIAAN, door ADOLF *van Nassau* vertegenwoordigd, voor Graaf erkend, nadat HENDRIK *van Schwartzenberg* op aandrang des Hertogs van *Kleef*, de Zutphenschen van de gehoorzaamheid aan hem ontslagen had. MAXIMILIAAN stelde ADOLF *van Nassau* aan tot stadhouder over *Gelre* en begaf zich naar *Brussel* (3).

FRIESLAND. GRONINGEN. Niet minder dan *Gelre* was *Friesland* dit geheele tijdperk door, aan al de ellende van den burgerkrijg prijs gegeven. Nadat FOCCO UKENA van het tooneel der zaken was afgetreden, waren er op nieuw onlusten tusschen *Groningen* en de *Ommelanden* gerezen (4). De Groningers hadden even als *Dordrecht*, *Middelburg* en andere Hanzesteden, aanspraak op het regt van stapel gemaakt (5). FOCCO UKENA had door nieuwe bepalingen in de *Ommelanden* hen daarin gestoord en door zijne overmagt hen gedwongen, dit geduldig aan te zien. Maar thans eischten zij openlijk, dat alles op den voet van de overeenkomsten, vroeger met de *Ommelanden* gesloten, zou hersteld worden (6). Eenige Edelen des lands vereenigden zich

---

(1) SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. X. bl. 284.

(2) Zie hiervoor, bl. 75.

(3) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 33. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. I. p. 63. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. X. p. 573. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. X. bl. 285. *Chron. v. Nijmegen*, bl. 108. *Kron. v. Arnhem*, bl. 57, 58.

(4) Zie *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. II. St. II. bl. 599.

(5) WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 450.

(6) Verg. *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. II. St. II. bl. 595, 597.

1433—1482 hiermede, terwijl RIPPERDA, HOUWINGA, GOCKINGA en anderen, hoewel te vergeefs, zich er met nadruk tegen verzetten. Immers, ofschoon in het eerst ernstige geschillen ontstonden, toen de stad *Groningen* zich met de daad de betwiste tol- en stapel-regten weder aanmatigde, namen echter *Hunsingo* en *Fivelingo* gedeeltelijk en geheel *Appingadam* het verbond, door de andere landschappen van het *Westerkwartier* in veertienhonderd acht en twintig met *Groningen* gesloten, mede aan. Ondertusschen dreef men aan den Eemskant en den *Dollart*, zoo als te *Fermsum* en te *Termunten*, dagelijks ruiling en handel met de Hamburgers, die toen meesters van *Embden* waren, zonder zich om de eischen van *Groningen* te bekommeren. Deze stad wilde hare zaak doordrijven en zond den ouderman van het gildregt, WILLEM WICHERING, naar de heerlijkheid van RIPPERDA te *Fermsum*. Doch zijne pogingen en bedreigingen verwekten eenen opstand, in welken hij doodgeslagen werd. De Groningers eischten voldoening; RIPPERDA weigerde die, maar tegen eenen gewapenden aanval niet bestand, was hij weldra genoodzaakt zich op harde voorwaarden met

27 v. Hooim. 1434 hen te verzoenen. Hij moest het Groningsche stapelregt erkennen, zijn burg altijd en in alle gevallen voor de stad openstellen, en den gepleegden manslag met vijfhonderd Arendsguldens boeten (1). Door dit voorbeeld geleerd, namen AILCO en EGGO HOUWERDA op hunnen burg te *Termunten* Hamburger bezetting in. De spanning tusschen *Groningen* en *Hamburg*, welke reeds lang bestaan had, werd hierdoor grooter en zou ongetwijfeld in oorlog ontaard zijn, indien niet door scheidslieden nog tijdig te *Embden* een tweejarig bestand gesloten ware. De Groningers moesten zich in dien tusschentijd van den handel in en op Overeemsche plaatsen onthouden, waartegen de Hamburgers zouden zorgen, dat niemand hen of hunne goederen van dien kant aanrandde. De handel zou, zoo te land als te water, vrij en onbelemmerd zijn. De oproermakers en belhamels zou men trachten te bedwingen, en de twistenden door regt te scheiden. Daarna traden de kerspelen

8 v. Bloeim. 1435 *Fermsum*, *Weiwerd*, *Hovesche* en *Oterdum* insgelijks in een verbond met *Groningen*. *Holwierde* en *Marsum* volgden spoedig, waarbij ook *Winschoten*, doch onder eenige bepalingen, zich voegde. Ten laatste gingen ook andere kerspelen in het *Oldambt* tot dit verbond over, zoo als *Mitwolde*, *Oostwold*, *Finserwold*, *Veenhuizen*, *Scheemde*, *Eekste*, *de Meeden*, *Muntendam*, *Zuidbroek*, *Noordbroek* en *Wagenborgen*. Behalve *Termunten*, *Woldendorp* en *Borgsweer*, waren nu al de *Ommelanden*, het *Wold-Oldambt* en *Groningen* door éénen band onderling vereenigd, waarvan de heilzame vruchten zich weldra in verscheidene minnelijke schikkingen ten nutte des lands openbaarden. De hoofdpunten

(1) Zie de geheele overeenkomst bij V. IDSINGA, *Staatsregt.* D. II. bl. 354, 355. Vgl. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 465, 466.

van dit verbond kwamen hierop neder: twaalf jaren achtereen zou men onderling 1433—1482
den vrede bewaren, de vrijheid verdedigen en de veiligheid van personen en goederen handhaven; niemand zou in zijne bezittingen en regten verkort, of uit het land en de stad, zonder gewigtige en wettige redenen, gebannen worden; niet door geweld, maar naar regten zou men de verschillen beslechten, en met vereenigde krachten binnen- en buitenlandschen vijanden weêrstand bieden. Niemand mogt sterkten bouwen, bezetting innemen of vreemd krijgsvolk tot nadeel van anderen invoeren. Zonder gemeen overleg mogt geen krijg ondernomen, noch aan de landschappen eenige schatting opgelegd worden, ten ware zij vrijwillig daarin toestemden of, wanneer de nood het vorderde, op raad der voornaamste personen daartoe gewillig bijdroegen. De overige punten betroffen het regtswezen en het straffen van misdadigers (1). Het is zeer twijfelachtig, of in sommige dezer verbonden, gelijk eenigen beweren, de Ommelanders ook het Groningsche stapelregt erkend en bevestigd hebben (2). RIPPERDA en zijn zoon BOELE namen niet alleen genoegen in het verdrag door de vier dorpen *Fermsum*, *Weiwerd*, *Hovesche* en *Oterdum*, over welke zij regtsgebied hadden, met *Groningen* aangegaan, maar vernieuwden en bevestigden ook hun verbond in het vorige jaar gesloten. Hierbij werd nog gevoegd, dat zoo zij daartegen handelden, zij al hunne bezittingen ter besturing aan de stad zouden afstaan (3).

Het tweejarig bestand tusschen de Groningers en de Hamburgers te *Embden* snelde ondertusschen ten einde. Om naar afspraak de zwevende geschillen te vereffenen en eenen vasten vrede te bewerken, werd op het slot *de Holm* te *Termunten*, on- 1436
der voorzitterschap des Wijbisschops van *Munster* eene bijeenkomst van afgevaardigden gehouden. Men bepaalde hier eene nadere vergadering te *Embden*, die echter wel verre van den vrede te bevorderen, de verwijdering slechts grooter maakte. HOUWERDA van *Termunten*, steunende op de genegenheid der Hamburgers, en de vermogende GOCKINGA te *Zuidbroek*, beide schoonbroeders van den magtigen EDZART van *Grietzijl*, welke door den dood van OCCO *ten Broek* in het bezit van *Broekmerland* geraakt was, waren tot geen vergelijk te bewegen. Zij beletten zelfs den Groninger handelaars het koopen en verkoopen in hun gebied en verdreven de-

---

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXII. p. 333—336. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. VIII. bl. 287, 288. SJOERDS, *Fr. Jaarb.* D. V. bl. 153—160. *Tegenw. Staat van Stad en Lande.* D. I. bl. 152—155. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 469, 473—476.

(2) WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 476 (776). Verg. F. SJOERDS, *Fr. Jaarb.* D. V. bl. 158—160.

(3) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXII. p. 336. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. IX. bl. 289. *Tegenw. Staat van Stad en Lande.* D. I. bl. 154.

1433—1482 genen, welke het met de stad hielden. Wederzijds werden vele vijandelijkheden en geweldenarijen gepleegd, welke inzonderheid de *Eems* onveilig maakten. Het *Kortingehuis*, eene sterkte nabij *Groningen* aan de *Oude A*, werd omvergehaald. De Groningers daarentegen bemagtigden den burg van *Selwerd*, namen de manschappen gevangen, en legden hun allen in koelen bloede het hoofd voor .de voeten (1).

Friesland bewesten *de Lauwers* genoot sinds eenigen tijd rust en vrede, maar was vreesselijk geteisterd door eenen hevigen stormwind, voor welken op den vijfentwintigsten van Grasmaand veertienhonderd vier en dertig, vele zeedijken bezweken waren. De meeste veldvruchten bedierven, hetgeen eene duurte en hongersnood veroorzaakte op welke eene zware pestziekte volgde (2). Ondertusschen nam *Leeuwarden*, grootendeels door Vetkoopers bewoond, steeds in aanzien toe en werd met de beide buurten *Oldehoof* en *de Hoek* tot éénе stad vereenigd (3). De Vetkoopers schonken er verscheidene voorregten aan, gelijk de Schieringers vroeger aan *Sneek* en andere steden in *Westergo* verleend hadden (4). Tot handhaving en bevordering der algemeene veiligheid sloten de hoofden dezer beide aanhangen te *Sneek* een driejarig verbond van vrede en vriendschap, waartoe zij ook allen die den naam van Friezen voerden uitnoodigden (5). Dit echter was den Friezen aan gene zijde der *Eems* niet mogelijk, waar de oneenigheden voortduurden. De Hamburgers sloopten de burgen te *Nesse* en *Wilsum* en bezigden het puin voor de vestingwerken van *Embden*. Het dorp *Wilsum* is sedert geheel, en *Nesse* gedeeltelijk door den
1437 *Dollart* verslonden (6).

Middelerwijl arbeidde EDZART van *Grietzijl* aan eene bevrediging tusschen *Groningen* en *Hamburg*. Te *Termunten* werd door de gevolmagtigden van beide zijden een verdrag aangegaan en daarbij het stapelregt in de *Ommelanden* aan de Groningers, en de vrije vaart op de *Eems* aan de Hamburgers toegekend. De geschillen met de HOUWERDA's werden alle bijgelegd, en de ballingen uit het *Oldambt* en elders, onder

---

(1) J. DE LEMMEGE, *Chron. Gron.* p. 82, 83. S. JARICHS, *Corte Chron.* bl. 448. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXII. p. 340, 341. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 483—485.

(2) OCCO SCARLENSIS, bl. 184. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* bl. 12. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. VIII. bl. 253. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. IX. bl. 292.

(3) *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 510. De brief is van den 21 van Louwmaand 1435.

(4) WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. VIII. bl. 253. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. IX. bl. 292. F. SJOERDS, *Fr. Jaarb.* D. V, bl. 172—176.

(5) *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 512. De brief is van den 25 v. Wijnmaand 1435. Verg. bovenal F. SJOERDS, *Fr. Jaarb.* D. V. bl. 177—179.

(6) BENINGA, *Hist. v. Oostfriesl.* bl. 275. F. SJOERDS, *Fr. Jaarb.* D. V. bl. 180.

zekere voorwaarden weder in hunne goederen hersteld. GOCKINGA verwierf een twee- 1433—1482
jarig bestand, binnen welken tijd men trachten zou de zaken tusschen hem en *Groningen* te vereffenen (1). Kort te voren was die stad door Keizer SIGISMUND in den rijksban verklaard, dewijl zij RUDOLF *van Diepholt*, in spijt van WALRAVEN *van Meurs*, als Bisschop van *Utrecht* erkende. Doch de spoedige dood des Keizers voorkwam de gevreesde uitwerking van dezen ban; ook had Paus EUGENIUS zich voor Bisschop RUDOLF verklaard (2).

De eeuwige vrede in het verdrag met *Hamburg* bepaald, werd nog hetzelfde jaar door een enkel voorval verbroken. De ouderman van *Groningen* had een Embder schip, hetwelk in de *Ommelanden* met granen ten uitvoer geladen was, naar de stad opgebragt, dewijl men niet aan het stapelregt voldaan had. De Hamburger bevelhebber in *Embden*, HERO UDEN, nam de weigering der Groningsche regering om schip en lading te ontslaan zoo euvel op, dat hij eerlang openlijke vijandelijkheden pleegde. SWEER BANK, een Hamburger, overrompelde het eiland *Rottum* en roofde er de goederen der Groninger kooplieden. Insgelijks bragt HOUWERDA te *Ter-*
munten met zijne Hamburger bezetting den handel der Groningers veel nadeel toe. 1438
Om hieraan een einde te maken, verrasten de Groningers des nachts zijn slot, namen de manschappen gevangen en stelden LODEWIJK HORENKEN tot bevelhebber aan. Hetzelfde lot trof den burg van EPPO GOCKINGA; ook werd eenige dagen later de sterke toren te *Bellingwolde* bemagtigd en met den grond gelijk gemaakt. HOUWERDA was in dezen neteligen toestand wel genoodzaakt zich met *Groningen* te verzoenen onder voorwaarde, dat hij zijn burg met tweehonderd grazen land aan de stad ten onderpand zou afstaan, tot zoo lang de onderlinge geschillen door wederzijdsche scheidslieden volkomen vereffend waren; zijne overige goederen zou hij behouden en van de Groningers eene somme gelds tot schadevergoeding ontvangen, maar daarentegen zich aan het Groninger regt onderwerpen en beloven, voortaan met de stad en hare bondgenooten in vrede te leven (3). Naar een ander berigt, moest HOUWERDA het Groningsche stapelregt en verder regtsgebied erkennen (4).

De oorlog der Hollanders met de koopsteden aan de *Oostzee* had EDZART van *Griet-*

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXII, p. 341, 342.

(2) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXII. p. 341.

(3) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXII, p. 343. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 492.

(4) *Tegenw. Staat v. Stad en Lande.* D. I. bl. 157, waar men zich op de Stads Archieven beroept.

1433—1482 *zijl* en de Hamburgers verhinderd, hunnen vrienden in de *Ommelanden* hulp te bieden (1). De Groningers hadden zich in dien krijg aan de zijde der Hollanders geschaard, en men vermoedt, dat zij niet zonder voorkennis van FILIPS *van Bourgondië* de sloten van HOUWERDA en GOCKINGA veroverd hebben (2). Waarschijnlijk ondersteunden zij de Hollandsche bezetting in *Larrelt* nabij *Embden*, welke echter door de benden van EDZART gedwongen werd, die sterkte weder te verlaten. Zij geraakten althans in een hevig geschil met de Embders, welke bij die gelegenheid een stuk geschut veroverden, hetwelk twee Groninger ingezetenen toebehoorde. Hieruit ontsproten twisten en hatelijkheden, die ongetwijfeld tot een openbaren krijg zouden geleid hebben, indien niet de vrees voor de aanwassende magt en den toenemenden invloed der Hollanders beide partijen genoopt had, de geschillen bij te leggen. Tot dat einde
28 v. Louwmaand 1439 kwamen afgevaardigden te *Embden* bijeen en bepaalden een wapenstilstand van zes maanden onder beding, dat de *Hamburger* bezetting, die op *Termunten* gevangen genomen was, zonder losgeld en met al hare goederen ontslagen wierd; hetgeen terstond geschiedde. Ondertusschen zou men aan de voorwaarden van eenen bestendigen vrede arbeiden; de handel moest inmiddels van beide kanten vrij zijn en naar ieders gewoonte en wet gedreven worden, maar de Groningers waren verpligt de granen, welke zij in het *Over-Eemsche* opkochten, vóór zij die vervoerden, in *Embden* te koop aan te bieden. De beslechting der geschillen van de stad *Groningen* met EPPO GOCKINGA werd mede tot eene nadere bijeenkomst uitgesteld (3).

Niettegenstaande er insgelijks tusschen de Hollanders en Hamburgers een bestand was getroffen, eischte evenwel de Raad van *Holland*, in naam van Hertog FILIPS, op dreigenden toon de slaking der voor *Larrelt* gevangen gemaakte Oost-Friesche ballingen. De Hamburgers hiertoe ongenegen en echter bezorgd voor de moeijelijkheden, welke uit eene weigering voor hen zouden ontspruiten, besloten *Oost-Friesland* voor eenigen tijd te verlaten. Zij stonden *Embden* tegen eene aanzienlijke som gelds aan EDZART af, onder heimelijk beding, dat hij die stad terug zou geven als zij dit begeerden. Hierop antwoordden zij bescheiden aan den Raad van *Holland*, dat hun de zaak der bewuste gevangenen niet meer aanging, maar dat zij toch gaarne, daartoe uitgenoo-

(1) Zie over dezen krijg, hiervoor bl. 10—13.

(2) WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 493.

(3) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXII. p. 344, 345. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. IX, bl. 292—294. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande.* D. I. bl. 157. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. I. bl. 494.

digd, de belangen der ballingen bij EDZART wilden bevorderen (1). Het vertrek der Hamburgers vergrootte het gezag en den invloed van dien bewindsman, wien daarenboven door het overlijden der weduwe van UDE FOCKES, het gebied over *Norden* was ten deel gevallen. IJverig trachtte hij zijn schoonbroeder GOCKINGA met de Groningers te verzoenen, doch niet dan na veel moeite en onderhandelingen werd men het eindelijk in Wintermaand te *Embden* over de vredesvoorwaarden eens. GOCKINGA zou in de hem ontroofde goederen hersteld worden en levenslang het bezit met het vruchtgebruik zijner heerlijkheden blijven genieten, welke na zijn overlijden aan de stad *Groningen* vervielen. Elke aangedane beleediging zou vergeven zijn, en EDZART voor de goede trouw van GOCKINGA en diens erfgenamen borg blijven. Sinds dien tijd heeft GOCKINGA zijne goederen gerust bezeten (2). 1433—1482

In *Friesland* tusschen de *Lauwers* en de *Zuiderzee* was inmiddels het oude vuur der tweedragt weder ontstoken. De hoofden der Vetkoopers in de omstreken van *Dokkum*, MENNE JAIJEMA, SASKER DONIA en LIEUWE UFFINGA, en de hoofden der Schieringers, SYTZE SIKKAMA en JEPPE JEPPEMA, hielden gewapende bezetting op hunne stinsen met welke zij elkander kwelden. Vóór dat de vlam tot het gemeen oversloeg, gelukte het den bewindslieden hen te bewegen, de geschillen aan de beslissing van scheidslieden te onderwerpen. BOKKE JAERLA, BENNERD HAIJINGA, MENNE RIENKS van *Gaast* en SJERK MELLEMA werden hiertoe gekozen met bevel om, na behoorlijk onderzoek van zaken, binnen acht maanden uitspraak te doen. Intusschen moesten partijen onder eede zich verbinden, geene vijandelijkheden te plegen, de krijgsknechten af te danken, op elke stins slechts vier ruiters of lijfwachten te houden en deze, wanneer zij de rust verstoorden, aan de regters over te leveren of zelf daarvoor te verantwoorden. De boete voor den overtreder was zeshonderd kroonen ten behoeve der scheidslieden en van de stad *Dokkum*, nevens het verlies van regt in het geheele pleitgeding. Tot waarborg van het nakomen dezer voorwaarden, moesten van elke zijde twee gijzelaars in handen der scheidslieden worden gesteld (3). Na vele onderhandelingen werd te *Leeuwarden* door de Regters en Raden der landen en steden van *Oostergo* en *Westergo* een algemeene vrede of bestand over geheel *Friesland*, doch slechts voor twee jaren gesloten dewijl men oordeelde, dat een korte vrede, dien men naderhand altijd konde verlengen, beter dan een die voor vele jaren aangegaan werd, zou onderhouden worden. In deze overeenkomst, welke de steden 28 v. Wijnmaand 1439

(1) E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 278, 279. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXII. p. 346. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. IX, bl. 294, 295. F. SJOERDS, *Fr. Jaarb.* D. V. bl. 206—210.

(2) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXII. p. 346—348.

(3) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXII. p. 342.

1433—1482 *Leeuwarden*, *Dokkum*, *Bolsward* en *Workum* bezegelden, werden lijf- en geldstraffen bepaald op het schenden der openbare rust en het invoeren van vreemd krijgsvolk; zoo er onlusten in *Oostergo* of *Westergo* mogten ontstaan, zou het eene gewest het andere met al zijne magt te hulp komen (1).

Deze tijd van vrede werd waargenomen, om zoo mogelijk de kloosters te hervormen, die opgevuld met werkelooze en ongebonden monniken, sedert lang de broeinesten van tweedragt en oproer geweest waren, welke eene zee van rampen over land en volk verspreid hadden. Het klooster te *Ludingakerk* in het bijzonder, was zoo diep bedorven, dat zelfs de Pastoors uit de omstreken, verontwaardigd over de ongeregeldheden welke er heerschten, de naastbijgelegene Edelen aanspoorden, dit verblijf der ongeregtigheid te zuiveren. SIKKO SJAARDEMA, DOUWE AIJLVA, EPO TE KIE, DOUWE HOMMINGA, DOUWE OEDZINGA te *Kimswerd*, RIENK OEPKES te *Birdingaterp*, HANS in *Offingahuizen* en TJAARD TJAERDA ondernamen en bragten deze moeijelijke taak, met behulp van eenige Geestelijken, naar wensch ten einde (2). In het klooster te *Lidlum* was het niet beter gesteld. Veel had dit gesticht in de binnenlandsche beroerten geleden, en een groot gedeelte der monniken was deels door de pest, deels in de wapenen gesneuveld. De overgeblevenen gaven zich aan de grofste buitensporigheden over en maakten zich tweemaal openlijk aan manslag schuldig, hetgeen met eene zware geldboete aan de wereldlijke magt moest verzoend worden. Te vergeefs beproefde de Abt FOLKERT de verwaarloosde tucht te herstellen. De teugellooze monniken braken den kerker open, welken hij tot schrik der kwaadwilligen in het klooster had opgerigt, slaakten de gevangenen en staken het gebouw in brand. De welmeenende Abt, aan alle verbetering wanhopende, legde zijne bediening neder en vertrok naar het eiland *Terschelling* (3). Ondertusschen noopten het bemoeijen der Edelen en andere wereldlijke personen in *Friesland* met de zaken der Geestelijken, de veelvuldige mishandelingen aan welke Kerkelijken en kloosterlingen waren blootgesteld, en het vertrappen der voorregten door Pausen en Keizers der geestelijkheid verleend, den Utrechtschen Bisschop RUDOLF *van Diepholt* tot het nemen van eenige

---

(1) *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 518. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. VIII. bl. 251, alwaar verkeerdelijk dit verdrag tien jaren vroeger gesteld wordt. Verg. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIII. p. 358. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 308.

(2) WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. VIII. bl. 253. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 308.

(3) *Oudh. en Gesticht. v. Friesl.* D. II. bl. 184. Verg. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. IX. p. 255. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 308, welke dit voorval plaatsen onder REINIER of REGNERUS, den opvolger van FOLKERT.

besluiten ten voordeele der Kerkelijken (1). Er werd ook tusschen de Friesche kerkvoogden en de Regters en Raden der landen van *Oostergo* en *Westergo* een verdrag tot bescherming van elks voorregten gesloten (2). Dit schijnt den Bisschop weder met de Friezen verzoend te hebben. Althans door zijne bemiddeling werden de geschillen tusschen de ingezetenen van *Westergo* en de grietenij *Doniawerstal* met de stad *Kampen*, over het wegnemen van een Kamper koornschip ontstaan, kort daarop in der minne vereffend (3). 1433—1482 Sprokkelm. 1440

Om dien tijd overleed AILCO HOUWERDA van *Termunten*. Op voorspraak der Hamburgers ontvingen zijne weduwe en kinderen, overeenkomstig eene schikking met *Groningen*, al hunne geregte goederen en landen tusschen de *Eems* en de *Lauwers* terug, van welke zij zoolang het vruchtgebruik zouden genieten tot eenige dier kinderen of allen meerderjarig geworden waren; alsdan zou over de in geschil gebleven punten door onpartijdige scheidslieden of regters nader beslist worden. De burg *de Holm* op *Groot Termunten* en het daaraan onderhoorige regtsgebied bleef aan de stad *Groningen*, welke van de tweehonderd grazen of jukken lands, die er toe behoorden, honderd aan de weduwe afstond (4). Den Groningers moest deze overeenkomst te welkomer zijn, daar zij op dat pas met de *Workummers* en *Hindelopers*, die eenige Groninger schepen geroofd en een daarvan verbrand hadden, in oorlog waren. Wederzijds werd zoo wel te lande als te water gekaapt, meest ten nadeele der beide Friesche steden, die te zwak om langer den last des oorlogs te torschen, den vrede wenschten, welke door tusschenkomst der regering van *Dokkum* gesloten en waarbij bepaald werd, dat men elkander den gemaakten buit zou teruggeven (5). Eene gelijke oorzaak baarde kort daarop ook eene verwijdering tusschen de Groningers en de Friezen aan gene zijde der *Eems*. KOPPEN HATTENA, een aanzienlijk ingezeten te *Vollen* in *Overledingerland*, verbolgen dat men hem de nalatenschap zijns broeders, die in *Groningen* was overleden, onthield, wreekte zich op de kooplieden dier stad en roofde hunne goederen. De Groningers beklaagden zich daarover bij ULRICH, welke zijn broeder EDZART was opgevolgd, en ontvingen van hem ten antwoord, dat het buiten zijne voorkennis geschied was en hij er niets te- 24 v. Wijnmaand. 1 v. Oogstmaand 1441

---

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 184. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 308.

(2) *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 519. F. SJOERDS, *Fr. Jaarb.* D. V. bl. 223.

(3) OCCO SCARLENSIS, bl. 184. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. IX. bl. 256, welke deze verzoening twee jaren later stelt. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. IX. bl. 297.

(4) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXII. p. 349. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. IX. bl. 296.

(5) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXII. p. 350. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. IX. bl. 255. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande.* D. I. bl. 158.

1433—1482 gen had, wanneer zij zich zelven regt verschaften. De regering van *Groningen* verzocht echter vooraf van de Overledingerlanders schadevergoeding voor de geleden nadeelen, en het straffen van HATTENA. Ondertusschen viel de bezetting van *Termunten*, door een deel Embder en Hamburger overloopers versterkt, onder voorgeven van de roovers te tuchtigen, in *Overledingerland*, plunderde het dorp *Drieveer* aan de *Eems* en voerde zelfs verscheidene inwoners gevangen met zich. Op ULRICHS klagten over dit bedrijf, verklaarde de regering van *Groningen*, dat het buiten haren last geschied was, doch beloofde voor de slaking der gevangenen en de teruggave der geroofde goederen te zorgen, indien ULRICH, die zich nu de Overledingerlanders aantrok, HATTENA's moedwil beteugelde. Hieraan werd voldaan; de aanhang van HATTENA
18 v. Grasm. 1442 werd verdreven en zijn slot te *Vollen* met den grond gelijk gemaakt. De gevangenen van *Drieveer* werden nu terstond ontslagen, hun de aanwezige geroofde goederen terug beloofd en voor de overige werd schadeloosstelling toegezegd (1).

De belofte werd niet door de daad gevolgd, hetgeen ULRICH bewoog te gereeder het oor te leenen aan de klagten van GOCKINGA en de weduwe HOUWERDA over het onregt, welk zij van de Groningers leden. Doch te voorzigtig, om zelf zich met deze zaak te moeijen, droeg hij die den magtiger Hamburgers op, welke zich om het misnoegen der Groningers weinig bekommerden. Zij eischten ernstig van de regering der stad, dat de erfgenamen van HOUWERDA in de goederen, welke hun tegen woord en belofte aan onthouden werden, geheel hersteld zouden worden, en tevens dat EPPO GOCKINGA geen overlast meer lijden, maar overeenkomstig het verdrag, zijne bezittingen in rust en vrede genieten zou. Doch de Groningers wilden hiervan niets hooren; zij namen veeleer eene bende overloopers en zeeschuimers in dienst, welke de *Eems* bezette, de afkomende Embder schepen kaapte en den handel der Hamburgers op dien stroom geweldig belemmerde. Scherpe verwijtingen van beide zijden vermeerderden steeds de spanning, welke in eene volslagen vredebreuk dreigde te ontaarden toen REMMERT PIBENA, de aanvoerder der Groninger vrijbuiters, een aanzienlijk Embder burger gevangen had weggevoerd. Maar de Groningers, beducht voor de magt der Hamburgers, welke met gunstigen uitslag tegen de Hollanders oorloogden en weder in *Oost-Friesland* het hoog gezag voerden, ontsloegen den gevangen Embder burger, vernietigden de voornaamste rooversnesten en toonden zich tot het bewaren van vrede en vriendschap genegen (2).

Middelerwijl was de algemeene landvrede, in veertienhonderd negen en dertig

---

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIII, p. 352, 353. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 304, 305.

(2) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIII. p. 353—355. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 306.

voor den tijd van twee jaren in het West-Lauwersche *Friesland* gesloten, ten einde 1433—1482
gespoed, en terstond had zich de vaan der tweedragt weder in *Westergo* en *Oostergo* ontrold. ROMMERT GABBINGA of GABBEMA en zijn zoon SYTZE met eenige andere Schieringers belegerden de stins van AGGE te *Sondel* in *Gaasterland*, toen onder *Westergo* gerekend, en veroverden die na een hevig gevecht, waarin AGGE zoo zwaar gewond werd, dat de vijanden bij hunnen aftogt hem voor dood lieten liggen. 6 v. Winterm. 1442 Eene vrouw voerde den zieltogende in haar huis, zoog zijne wonden uit en bragt hem zoo ver tot zich zelven, dat hij biechtte en het sakrament ontving. Men koesterde zelfs alle hoop op eene geheele herstelling, toen de GABBINGA's eenen booswicht huurden, welke AGGE op zijn bed vermoordde. Deze wandaad vervulde alle weldenkenden met verontwaardiging tegen de Schieringers en wekte de wraak der Vetkoopers op.
ALBERT DOEDES van *Stavoren* rukte met eene bende vreemd krijgsvolk in *Gaasterland*, 1443 belegerde met hulp van GALE GALEMA van *Koudum* en andere Vetkoopers, de verschansing *de Spijker* te *Hemelum* en stak het dorp in brand. Doch de Schieringer aanvoerders, BOKKE HARINXMA van *Sneek*, de beide GABBINGA's en EPO TIETES HETTINGA bragten onmiddellijk al hunne magt bijeen en ontzetten de schans, waarbij tweehonderd man in hunne handen vielen en PLOYS, de bevelhebber der vreemde huurbende, met meer dan zestig knechten sneuvelde. ALBERT DOEDES werd uit de kerk gehaald, in welke hij gevlugt was, en vermoord. Nu trokken de overwinnaars verwoestende door *Noordwolde*, verbrandden de stinsen van GALE GALEMA en veroverden stormenderhand het huis van HESSEL JUWINGA op den *Hemdijk*, hetwelk ten gronde toe geslecht werd (1). Om den loop dezer geweldenarijën te stuiten, sloten de steden *Sneek*, *Hindelopen*, *Workum* en *Bolsward*, nevens eenige grietenijën en Edelen, bij welke zich later nog *Harlingen* en *Gaasterland* voegden, voor één jaar een gemeenschappelijk verbond tot handhaving der rust en veiligheid. Elk die zich daaraan vergreep zou, naar gelang zijner overtreding, aan het leven of in zijne goederen ge- 6 v. Zomermaand. straft worden. Het verdrag werd door *Gaasterland* en de steden bezegeld, maar men vindt er geene zegels van Edelen aan (2).

Oostergo was niet minder een tooneel van moord, roof en brandstichting. De geslachten RIPPERDA en HEEMSTRA inzonderheid, voerden met elkander eenen openbaren oorlog. De stinsen *Heemstra* nabij *Dokkum*, en *Dijkstra* of *Dunkstra* te *Huizum*

---

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 185. VAN THABOR, *Hist. v. Vriesl.* D. I. bl. 12, 13. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIII. p. 358. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. IX. bl. 256. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X, bl. 308.

(2) *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 522. Verg. OCCO SCARLENSIS, bl. 185. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. IX. bl. 257. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 309.

1433—1482 in *Leeuwarderadeel* werden in de asch gelegd, en een algemeene burgerkrijg dreigde weldra het gansche gewest in vuur en vlam te zetten (1). In dezen verwarden en hagchelijken stand van zaken verbonden de inwoners van *Oostbroeksterland*, van *Kollumerzwaag*, *Oldwolde* en *Westergeest*, drie dorpen in *Kollumerland*, zich met *Groningen*, gelijk vroeger meer geschied was en nu te noodiger scheen, dewijl de Westergoërs zich afzonderlijk onder elkander vereenigd hadden (2). Bij dit verdrag, welk de twintig naastvolgende jaren van kracht zou zijn, werd aan de stad *Groningen* eene uitgestrekte magt toegekend, om de regters, welke hun ambt niet behoorlijk waarnamen, tot hunnen pligt te brengen, de boosdoeners te achtervolgen en de euveldaden te weren (3).

Wijnmaand 1443

In de andere deelen van *Oostergo* vereenigden zich verscheidene vredesgezinde mannen, zoo Schieringers als Vetkoopers, om al hunne verschillen binnen de laatste veertien jaren ontstaan, op de geschiktste wijze vóór den eersten van Slagtmaand aanstaande bij te leggen, en zoo dit niet gelukte, het onderzoek en de beslissing daarvan aan den Raad van *Groningen* over te laten. Dit verdrag vond bijna algemeene goedkeuring; vele Edelen van beide aanhangen onderteekenden het, en tot waarborg voor de nakoming daarvan, werden gijzelaars naar *Groningen* gezonden. Het beantwoordde evenwel geenszins aan de hooggespannen verwachting. Weinig geschillen werden bijgelegd en nog minder voor den Raad van *Groningen* gebragt door den tegenstand van hen, welke of uit eigenbelang, of uit ijverzucht tegen *Groningen*, daartoe niet wilden besluiten. Te vergeefs liet de regering dier stad door mannen als SIKKE KAMMINGHA, FEIKE UNIA en RIENK KAMSTRA, de ongezinden tot hunnen pligt vermanen. Eenigen der hardnekkigsten, ter verantwoording ingedaagd, weigerden trotschelijk te verschijnen of zich aan den Raad te onderwerpen; anderen antwoordden in het geheel niet, dreven den spot met het verdrag, of trachtten door allerlei nietige uitvlugten de zaak slepende te houden. De Groningergezinden spoorden daarop den Raad aan, om de ongehoorzamen met de wapenen te dwingen; doch de rampen, welke hieruit onvermijdelijk zouden voortvloeijen, bewogen de gemoederen aan de stem van bezadigder mannen gehoor te leenen. Er werd derhalve te *Leeuwarden* een verbond voor den tijd van vier jaren tusschen *Oostergo* en de stad *Groningen* gesloten, opdat daarin diegenen, welke het vorig verdrag als niet verbindend genoeg beschouwden en ontdoken, begrepen zouden worden (4). De inhoud

9. v. Wijnmaand.

25 v. Grasm. 1444

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIII. p. 359.

(2) OCCO SCARLENSIS, bl. 186.

(3) *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 526, 527. Verg. F. SJOERDS, *Fr. Jaarb.* D. V. bl. 248.

(4) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIII. p. 359, 360. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 310.

kwam hoofdzakelijk hierop neder: men zou jaarlijks eene bijeenkomst of warf te 1433—1482
Groningen houden, om gezamenlijk de beroepingen van de uitspraken der achttien mannen, die zelve in *Oostergo* een beroepingshof van de vonnissen der gewone regters vormden, en andere hangende zaken benevens de geschillen tusschen het land en de steden van *Oostergo* naar regt af te doen. Konde men het in eenige punten niet eens worden, dan zou de Raad van *Groningen* beslissen. Men zou de openbare rust en veiligheid met nadruk handhaven, de geweldenarijen gestreng te keer gaan, het invoeren van vreemd krijgsvolk aan lijf en goed straffen, door zware boeten de vredebrekers en misdadigers trachten te beteugelen en alles aanwenden, om ook *Westergo* tot het bondgenootschap over te halen (1). Dit verbond werd naderhand insgelijks aangenomen door *Smallingerland*, *Oostermeer*, *Zuidermeer*, *Garijp* en meer andere kerspelen (2). Er blijkt overtuigend uit, in welken staat van verwarring en onrust *Oostergo* verkeerde, daar de meeste Edelen, steden en gemeenten zich gedrongen zagen, om tot onderschraging der inwendige rust, aan de stad *Groningen* zulk eene breede magt toe te staan. De uitkomst toonde weldra, dat dit middel niet toereikend was, om de weerbarstige gemoederen, in twisten opgegroeid en aan wrevel gewend, te vereenigen (3).

Inmiddels had de dood van EPPO GOCKINGA de stad *Groningen* in het bezit zijner goederen gesteld, en van dien oogenblik af matigde zij zich het gebied over het geheele *Oldambt* aan. Niet alle Oltambter kerspelen waren hiermede tevreden; eenige althans weigerden gehoor te leenen aan het verzoek of bevel des Raads, om de dijken ter wering van verdere doorbraak te herstellen. Misschien spoorde dit gedrag de Groninger regering aan, om den vriendschapsband met ULRICH en de Oost-Friezen enger te strengelen. Tot dat einde begaven zich de Burgemeesters CLANT en TEN GRAVE naar *Embden*, waar men onderling overeenkwam, om bij twist of misnoegen dan eerst de wapenen op te vatten, wanneer vruchteloos eene minnelijke schikking beproefd was; ook beloofde men elkander niet te beleedigen of te benadeelen, den handel te beschermen en geenen zeeroovers schuilplaats te verleenen. Overeenkomstig dit punt, verhinderden de Groningers zekeren BRONGER, een Oost-

---

Op gezag van EMMIUS meent men, dat dit verbond reeds in Slagtmaand des vorigen jaars gesloten was, maar in Grasmaand daaraanvolgende geteekend en gezegeld werd. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande.* D. I. bl. 161 (t).

(1) *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 524—526.

(2) *Tegenw. Staat van Stad en Lande.* D. I. bl. 161 (t).

(3) F. SJOERDS, *Fr. Jaarb.* D. V. bl. 258.

1433— Frieschen balling, die zich te *Fermsum* had gevestigd, in *den Dam* een schip uit
1482 te rusten, om langs de *Eems* te kapen. Met even gelukkig gevolg beteugelden zij op verzoek van ULRICH, de vijandelijkheden der overige ballingen, die zich in de *Ommelanden* ophielden en in EGGE ADDINGA van *Westerwolde*, den bitteren vijand der Hamburgers, een magtigen beschermer vonden (1).

1445 Ondanks dit alles bleef de goede verstandhouding zeer wankelende. ULRICH trok zich de zaak der inwoners van *Drijfveer*, welke nog geene schadevergoeding van de Groningers ontvangen hadden, ten sterkste aan. Tevens beklaagde hij zich bij de regering van *Groningen*, dat zij BOKKO HARINXMA, het opperhoofd der Schieringers te *Sneek*, welke met eenige aanzienlijke Oost-Friezen vereenigd, de scheepvaart op de *Eems* ten uiterste onveilig maakte, oogluikende begaan liet. Daarentegen schonk hij zijne goedkeuring aan de daad van POPKE REIND van *Stikhuizen*, die na vergeefsche pogingen tot inning eener schuld ten laste van een *Oldambter*, bij zekere gelegenheid zes Oldambters gevangen genomen en verzekerd had, hen niet te zullen slaken vóór hij behoorlijk voldaan zoude zijn. Eene openbare vredebreuk scheen onvermijdelijk, toen de Groningers, bij wijze van wedervergelding, eenige Over-Eemsche kooplieden op de markt in hechtenis genomen hadden. Door tusschenkomst van goede mannen, werden echter eerlang de zwevende geschillen gelukkig uit den weg geruimd (2).

In *Friesland* bewesten de *Lauwers* was de rust nog ver te zoeken. *Westergo* en een groot gedeelte der *Zevenwolden* konden niet tot het verbond met de Groningers gebragt worden, tegen wie zij een ingekankerden haat koesterden. In *Oostergo* zelf strekte dit verbond den wrevelzuchtigen tot voorwendsel van nieuw misnoegen, bovenal dewijl naar veler oordeel, *Leeuwarden* daarin ten nadeele van *Leeuwarderadeel* bevoorregt werd. Het was dan ook naauwelijks gesloten toen hierover tusschen de stad en de grietenij twist ontstond. *Leeuwarden* beriep zich op den eerstkomenden regtsdag of warf te *Groningen*, en de grietenij werd derwaarts gedaagd met last, zich in dien tusschentijd van alle geweldenarijen en verongelijkingen te onthouden. Vele Edelen uit *Leeuwarderadeel* namen deze dagvaarding euvel op en zonden, met goedkeuring der gewone regters, SIKKO MARTENA en FEIKE UNIA naar *Groningen*, welke den Raad aantoonden, dat zij niemand verongelijkten, maar dat de stad *Leeuwarden* ongelijk aandeed door zich gewelddadig regten aan te matigen, welke haar niet toekwamen. En naardien deze zaak voor geene regtbank gebragt, veel min vonnis er

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIII. p. 356, 357. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 307.

(2) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIII. p. 357, 358, 361. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 307.

over geveld, of eenig beroep op de achttien regters geschied was, zoo als het verbond 1433—1482
medebragt, gaven zij hunne groote verwondering te kennen, dat men hen naar *Groningen* ontboden had. Zij vermaanden ernstig den Raad omzigtig te zijn en liever van de zaak af te zien dan aanleiding te geven, dat de eendragt gekrenkt en het verbond vernietigd wierd. Op dit klemmend vertoog wees de Raad beide partijen naar haren eigen regter terug, en het geschil werd kort daarna, op welke wijze is onzeker, vereffend. Maar op den volgenden landdag werden FOKKE RIPPERDA, welke den landvrede geschonden en het huis van TACO KAMSTRA in brand gestoken had; en SASKER DONIA, om het vermoorden van GERKE JUWINGA op een heiligen dag, in zware geldboeten verwezen. Beide weigerende zich hieraan te onderwerpen, werd besloten, hen door geweld van wapenen daartoe te dwingen waaraan, naar het schijnt, terstond gevolg gegeven is (1).

Ondertusschen was in *Westergo*, bovenal na het eindigen van het eenjarig bestand, de vrede weder gestoord. Het klooster *Bloemkamp* of *Oldeklooster* had voor eigen kosten de *Makkumerzijl* gelegd en eene vaart daarheen laten graven, doch was over het regt daartoe in hevigen twist met het klooster *Ludingakerk* geraakt. Reeds vreesde men een openbaren oorlog, te meer dewijl er eene oude veete tusschen de beide kloosters bestond, toen het den Abt van *Bloemkamp*, ULBE TIENSTRA, een verstandig en vredeminnend Geestelijke, gelukte door middel van eenige bezadigde mannen, de geschillen uit den weg te ruimen (2). Ernstiger in de gevolgen was de op nieuw ontvonkte tweedragt tusschen de Schieringers en Vetkoopers. Eenige Edelen van den eerstgenoemden aanhang SIKKO en DOUWE SJAARDEMA, DOEKE en ABBE DOTTINGA, ROMMERT GABINGA, KEIMPO UNIA, LIEUWE OEDSMA, WORP JUKKEMA, RIENK KAMSTRA, SIKKO MARTENA, RUURD ROORDA en GERROLT HEREMA, trokken met hunne vrienden en bondgenooten naar *Engelum*, veroverden stormenderhand de stins van SJOERD GROVESTINS, de sterkste in *Friesland*, en voerden den eigenaar met zijn zoon gevangen naar SJAARDEMA's huis in *Franeker*. De Vetkoopers, hierdoor getergd, versterkten den toren van *Workum*, uit welken zij de Schieringers beoorloogden, die verre de magtigsten in dit oord, hen weldra onder aanvoering van RUURD ROORDA, KEIMPO UNIA, ROMMERT GABINGA en HARING DONIA belegerden. De Vetkoopersgezinde Minderbroeders van *Stavoren* rukten hierop met een deel bezoldigd vreemd krijgsvolk, onder den hopman KETELHOED, tot ontzet des torens aan. De

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIII. p. 360, 361. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 311, 312. F. SJOERDS, *Fr. Jaarb.* D. V. bl. 266—268.

(2) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIII. p. 361. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. IX. bl. 259. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 312.

1433—1482 Schieringers trokken hen te gemoet en bleven na een hevig gevecht overwinnaars. KETELHOED met vele Vetkoopers waren gesneuveld, en eenige krijgsgevangen gemaakt. 20 v. Hooim. 1445 Terstond werd nu de toren overweldigd, waarbij RUURD ROORDA eene wonde in de knie ontving aan welke hij kort daarna overleed. Hij was een van de voornaamste hoofden der Schieringers en beroemd wegens zijne wijsheid, welsprekendheid en ligchaamssterkte (1).

BOKKO HARINXMA, de magtigste der Schieringers, zette middelerwijl in hunnen naam zijne zeerooverijen tegen de Hamburgers en Embders voort, waartoe hij vele kapers te *Sneck*, *Sloten*, *Woudsend* en elders onderhield. Hij benadeelde hierdoor geweldig den handel van dit gewest, want de Westergoërs nu alom voor zeeroovers of als hunne bondgenooten aangezien, werden door de Hamburgers en Oost-Friezen overal aangehouden en met verlies van goed en leven gestraft. Tot overmaat van ellende was *Westergo* destijds in hooggaande geschillen met de *Zevenwolden* gewikkeld; wederzijds maakte men zich aan rooverijen, brandstichtingen, moorden en de verregaandste ongeregeldheden schuldig, en vervulde de gemoederen der landzaten met angst en onrust. Om aan zoo vele wandaden perken te stellen en een openbaren krijg te voorkomen, werd eindelijk door beide partijen te *Sloten* een zesjarige 6 v. Winterm. 1446 vrede gesloten (2). Men zou elkander tegen alle buiten- en binnenlandsche vredebrekers ondersteunen en deze laatsten met eene geldboete straffen; de gevangenen en gijzelaars zouden geslaakt worden; het onderling verkeer tusschen *Westergo* en de *Zevenwolden* zou vrij en veilig zijn, en wie den anderen benadeelde moest dit met eene zware geldboete beteren. Ter minzame slissing van opkomende geschillen, zou men tweemaal 's jaars een landdag te *Sloten* houden, voor welken tevens de regtszaken in hooger beroep gebragt wierden (3). Er blijkt hieruit, hoe ongenegen de Westergoërs en Zevenwolders waren, om met de Oostergoërs zich aan de Groningers of aan eenige andere vreemde magt in regtszaken te onderwerpen, hetgeen toen in *Friesland* zeer gebruikelijk was. Vele Geestelijken en Edelen immers hadden de gewoonte, den landgenoot met wien zij verschil hadden, tot nadeel van 's volks regten en vrijheden, voor den Bisschop van *Utrecht* of andere naburige Vorsten, die op het bezit van *Friesland* vlamden en aldaar invloed bezaten, in regten te betrekken (4). Om dit voortaan te beletten, werd op eenen algemeenen

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 187. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* D. I. bl. 13.

(2) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIII. p. 361. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 312.

(3) *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 528.

(4) OCCO SCARLENSIS, bl. 189. UBBO EMMIUS, *Rer. Hist. Fris.* Lib. XXIII, p. 361.

landdag besloten : »Dat, naar inhoud van het Friesche regt, niemand eenige bezwaarbrieven 1433—1482
van den Utrechtschen Bisschop of van eenig ander uitheemschen Vorst, in het land 1447
zou mogen brengen, veel minder daarvan gebruik maken. Indien een Priester zich daaraan vergreep, zou hij zijne bediening (leen) en goederen verliezen en nimmer in *Friesland* weder eenig ambt mogen bekleeden; een wereldlijk persoon zou in dit geval, goed en leven verbeuren. Dezelfde straf werd ook op hem toegepast, welke vóór dit besluit zoodanige brieven in het land gebragt had en, uit kracht daarvan, anderen leed of nadeel berokkende. Alle geschillen en zaken, over welke de Bisschop van *Utrecht*, uithoofde zijner heerlijkheid en geestelijke gestichten, in *Friesland* mogt te beschikken hebben, moesten in het gewest zelf door eenen van hem aangestelden Regter beslist worden, opdat niemand of eenige zaak buiten het land beregt wierde (1).”

Om denzelfden tijd hernieuwden de ingezetenen van *Acht Kerspelen* het verbond van onderlinge veiligheid en bescherming in veertien honderd zes en twintig met *Hunsingo*, *Fivelingo*, *Langewold*, *Vredewold*, *Humsterland* en de stad *Groningen* gesloten (2). Behalve de bepalingen omtrent het straffen van roovers en dieven, het helen en koopen van gestolen goederen, naar luid van het genoemde verdrag, zou men elkander met genoegzame magt ondersteunen, wanneer een vermogend man, die wegens diefstal moest achtervolgd worden, weerstand bood (3). Tot dit 2 v.
verbond traden vervolgens de kerspelen *Oostermeer*, *Sumeer*, *Garyp*, *Sighers-* Zomer-
wolde, *Bergum*, *Nordermeer*, *Eestrum* en onderscheiden andere (4). Tevens sloot maand
de stad *Groningen* een altijddurend verdrag met *Westerwolde* ter handhaving der vrijheid en onafhankelijkheid. Het was geschoeid op de leest van de overeenkomst met het *Oldambt* in veertienhonderd vijf en dertig (5), doch in eenige punten de regtspleging betreffende, week het daarvan af, zoo als onder anderen, dat de Westerwolders van de vonnisen, door de twaalf regters van het landschap geslagen, zich binnen tien dagen op den Raad van *Groningen* mogten beroepen, welke de regters voor zich konde dagvaarden en van de zaak kennis nemen. Ook bevestigde het EGGE ADDINGA in zekere voorouderlijke en aangeërfde regten (6). Tegen dien Hoofdling werden in het vol-

---

(1) *Charterb. v. Vriesl.* D. I, bl. 529.

(2) Zie *Algem. Gesch. des Vaderl.* D. II. St. II. bl. 593.

(3) *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 530.

(4) *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 531, 532.

(5) Zie hiervoor, bl. 190.

(6) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIII. p. 362.

1433—1482 gende jaar door de Westerwolders klagten over krenking hunner vrijheden bij den Raad van *Groningen* ingebragt. Tot dezen vervoegden zich insgelijks de regters van
1448 *Reiderland*, om de slaking van een hunner ingezetenen te verzoeken, welken ADDINGA in zijn slot te *Wedde* had opgesloten uit wraak, dat deze een pleitgeding tegen hem gewonnen had. De Raad nam de zaak ter harte, doch liet die varen toen de Bisschop van *Munster*, tot wien ADDINGA als leenman zich gewend had, bewees en zich er op beriep, dat *Westerwolde* sedert jaren een Munstersch leen geweest was, en zijne voorgangers er steeds velerlei regten bezeten hadden; hij verlangde derhalve, dat de Raad de uitgevaardige bevelbrieven intrekken en zich van gezag over anderen onthouden zou. De Hamburgers te *Embden*, onder wier bescherming de gevangen Reiderlander stond, besloten toen met ULRICH, om ADDINGA met de wapenen te overvallen en zijn slot te vermeesteren; doch de Raad van *Groningen*, welke dezen burg ongaarne in Hamburger handen zag, bragt hen van dit voornemen terug (1). Waarschijnlijk zal men den gevangen Oost-Fries voldoening gegeven en daardoor verdere gevolgen voorkomen hebben (2).

Hoezeer het der stad *Groningen* weinig beviel, dat *Embden* door ULRICH weder aan de Hamburgers was afgestaan, drongen echter de omstandigheden en bovenal de vrees voor den steeds magtiger wordenden FILIPS *van Bourgondië*, haar meer dan voorheen tot toegeeflijkheid. Op eene bijeenkomst te *Appingadam* werden derhalve al de verschillen tusschen haar en *Hamburg* vereffend, en wederzijds vrije handel en scheepvaart gewaarborgd (3). In dit jaar werd ook het belangrijke *Regt* en *Verdrag* tusschen *Groningen* en de *Ommelanden* ontworpen, hetwelk als de eerste grondslag van het Ommelander landregt van zestienhonderd een aangemerkt wordt. Dit *Regt* bevat een aantal bepalingen op moord, verwonding, brandstichting, diefstal en andere misdaden. Moord en doodslag worden met geldboeten gestraft, terwijl hij, die boven de waarde van een oud schild gestolen heeft, opgehangen moet worden (4). In een bijgevoegd punt werd bepaald, dat een zelfmoordenaar verbrand en zijn goed verbeurd verklaard zal worden (5). Drie jaren later liet de regering van *Groningen* afkondigen, dat op zoo-

---

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIII. p. 364, 365. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 315, 316.

(2) *Tegenw. Staat. v. Stad en Lande.* D. I. bl. 164.

(3) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIII. p. 364. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 315. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 524.

(4) WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 525—528.

(5) WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 529.

danige doodslagen, welke tot nu toe met geld waren geboet, voortaan de doodstraf gesteld was (1). 1433—1482

Het zesjarig vredeverbond van veertienhonderd zes en veertig konde aan *Friesland* bewesten de *Lauwers* de rust niet teruggeven. Waagde men het niet openlijk de wapenen tegen elkander op te vatten, dan trachtte men door list en misleiding zijn doel te bereiken. Op die wijze geraakten de ROORDA's aan eenige landerijen van het klooster te *Lidlum*, welke zij eertijds aan dit gesticht met geweld hadden afgenomen, maar van wier bezit zij zich thans door een bewijs van eigendom trachtten te verzekeren. Er werden twee brieven opgesteld; in den eenen verklaarden de ROORDA's, dat zij zich met den Abt TJEBBO wilden verzoenen en alle geschillen uit den weg ruimen; in den anderen echter erkende de Abt, dat hij van het regt op de betwiste landerijen te hunnen behoeve afstand deed. Hierop noodigden de ROORDA's den Abt ten avonddisch en gaven hem den eersten brief te lezen, doch namen dien terug onder voorgeven, dat hij bij zijn vertrek wel konde teekenen. Maar toen het veelvuldig rondgaan van den beker den Abt bedwelmd had, legden zij hem met gewenschten uitslag den tweeden brief ter onderteekening voor, en bereikten alzoo door deze schurkenstreek het beoogde doel (2). Weldra barstte ook de smeulende vonk der oneenigheid in volle vlam weder uit. Te *Hidaard* in *Hennaarderadeel* had DOUWE HIDDEMA 1450
eenen der knechten van BROER TJEBBINGA gedood. Om zich te wreken, verrasten TJEBBINGA met de Schieringer Edelen DOUWE SJAARDEMA, EPO AYLVA en TIETE HETTINGA de onbewaakte stins van HIDDEMA op *Nieuwland* bij *Bolsward*, welke zij plunderden en vijf bedienden van den afwezigen eigenaar doodsloegen (3). Van daar terug gekeerd, bouwden SJAARDEMA en EPO AYLVA een blokhuis te *Allingawier* in *Wonseradeel* aan het Makkumer meer, om zich tegen JAKLE FEDDES, eenen voornamen Vetkooper, te verdedigen. Doch vóór deze sterkte nog geheel voltooid was, werd zij in het volgende jaar door FEDDES, JANCKE DOUWEMA en andere Vetkoopers veroverd en geslecht (4). De burgerhaat ontgloeide steeds he- 1451
viger, en *Friesland* levert in dit tijdperk een rampzalig tooneel op van moord en verwoesting. HERO RINNERTSMA doodde WIJBE HERES GERKEMA, maar werd deswege, ondanks de verzoening tusschen de beide geslachten, terwijl hij in zijne stins te *Slo-*

(1) WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 532.

(2) WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. IX. bl. 261. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 316.

(3) WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. IX. bl. 261. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 323.

(4) OCCO SCARLENSIS, bl. 189. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* D. I. bl. 13. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXV. p. 380. WINSEMIUS en SCHOTANUS, in de boven aangehaalde plaatsen.

1433—1482 *ten* aan tafel zat, door AGGO DONIA vermoord. Op den landdag te *Bolsward* werd
9 v. Herfstmaand 1453 DOUWE GERBRANDA, naar men wil op aandrang van JARICH HOTTINGA, door JAN ROORDA met wien hij lang in twist en vijandschap geleefd had, doodgestoken. Uit weerwraak vermoordden BONNE BONNINGA en JARICH van *Woudsend* in de kerk te *Harlingen*
5 v. Wijnmaand SCHELTE ROORDA van *Tjummarum*, den neef van JAN. Gelijk lot trof SYTZE, den zoon van ROMMERT GABINGA, in *Gaasterland* door de Vetkoopers. Daarna belegerden GOSLIK JONGEMA, de Bolswarders en andere Schieringers de stins van JAKLE FEDDES te *Allingawier*, namen die na eenige dagen stormenderhand in, vernielden het gebouw
25 v. Zomermaand en sloegen FEDDES met vijftien man van de bezetting dood. De renten en de goederen des vermoorden trok JONGEMA aan zich, waardoor hij niet weinig in opspraak kwam (1).

1454 In de landen tusschen de *Lauwers* en den *Dollart* heerschte ondertusschen eene gewenschte rust. ULRICH, die het groot gezag der Hamburgers in *Embden* moede begon te worden en zich aan het hoofd der misnoegden tegen hen gesteld had, trachtte vergeefs de Groningers en Ommelanders in dezen strijd te wikkelen. Zij poogden integendeel door vriendschappelijke tusschenkomst, de geschillen te vereffenen en, hoewel vruchteloos, het uitbarsten der vijandelijkheden te voorkomen (2). Eerder dan zich met vreemde belangen te moeijen, wijdden zij hunne krachten aan de verbetering van den inwendigen toestand des lands. Om den vernielenden voortgang van den *Dollart* te beteugelen, werd op last van den Raad van *Groningen* en ten koste van *Stad en Lande*, van het *Old-Ambt* en de geestelijkheid, onder het opzigt van den Drost GOESEN *van Dulck*, een dijk van *Finserwolde* tot aan het klooster *Palmar* in het *Klein-Oldambt* opgetrokken (3). Dit was de eerste en tot vijftienhonderd negen en twintig de eenige dijk, berekend om krachtdadig de verwoestingen des *Dollarts* te stuiten. Bij eene doorbraak daarvan in vijftienhonderd achttien werd het gewest ten deele overstroomd (4). Welligt was het ter bestrijding van de onkosten dezer bedijking, dat de Groninger Raad, zoo men wil, besloot zekere lieden aan te stellen, die de goederen en waren, welke van buiten ingebragt werden, zouden inkoopen en voorts ten voordeele der stad weder verkoopen. Dit vreemd besluit vond hevigen tegenstand bij den Raadsheer WARNER SMIT, welke verbolgen het raadhuis verliet zwerende, dat

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 189, 190. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* D. I. bl. 13, 14. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXV. p. 380. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. IX. bl. 261, 262. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 323.

(2) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIV. p. 366. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 317.

(3) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIV. p. 375. *Tegenw. Staat van Stad en Lande*. D. I. bl. 166.

(4) WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 537.

hij er de uitvoering van zou beletten al moest het ook zijn grijzen kop kosten. Hij 1433—1482
vond weerklank bij de gilden, en verzekerde zich van hunne hulp tegen de regering, welke hem als oproermaker den dood dreigde. Na indaging verscheen hij op het stadhuis, en niet ontsteld bij het zien van den scherpregter in de voorzaal, vroeg hij den Raad op ernstigen toon af: »of het genomen besluit met bloed moest bezegeld worden?'' Ondertusschen verwekte het geraas van het zamengescholene, gewapende volk op de markt zulk eene vrees en schrik in de vergadering, dat zij het besluit introk en tevens plegtig beloofde, in het vervolg nimmer iets te ondernemen in strijd met de belangen der gemeente, met de stedelijke instellingen en de voorregten der gilden. Hiervan werd terstond een geschrift opgemaakt en bezegeld. WARNER SMIT gaf er kennis van aan de opgewondene menigte, welke hij vermaande zich van alle gewelddadigheden te onthouden; hij zelf geleidde de bevende raadsleden naar het Jakobijnenklooster, om daar te vertoeven tot de woede des volks geheel bedaard zou zijn (1).

Inmiddels trachtte FILIPS *van Bourgondië* door zijne gezanten de West-Lauwersche 1455
Friezen te bewegen, hem op billijke voorwaarden als Heer te huldigen, met bedreiging, hen bij weigering, met de wapenen daartoe te dwingen. Hierover hield men te *Bolsward* een landdag en zond voorts eenige zaakgelastigden naar *Haarlem* met 12 v. Zomermaand.
volmagt, om met den Hertog in onderhandeling te treden. Doch zij keerden spoedig onverrigter zake terug, dewijl geene voorwaarden tot waarborg hunner aloude vrijheden te bedingen waren (2). Het komt ons niet onwaarschijnlijk voor, dat de bedoelingen van FILIPS op *Friesland*, tot een nieuw tienjarig verbond van *Groningen* met de *Ommelanden* aanleiding gegeven hebben. Daarin toch meent men, dat behalve eenige bepalingen betreffende den handel, de handhaving van het regt en der veiligheid van personen en goederen, ook het keeren van alle geweld, de onafhankelijkheid van vreemde Heeren en onderlinge bijstand en hulp op de eerste aanmaning, alles bij bepaalde boeten of breuken, verzekerd werd (3).

---

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XIV. p. 374, 375. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 321, 322. EMMIUS wil dit voorval noch ontkennen, noch aannemen. De Schrijver van den *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, D. I. bl. 165, twijfelt er aan en wil, zoo iets van dien aard geschied zij, dit tot het jaar 1457 verschoven hebben.

(2) OCCO SCARLENSIS, bl. 190. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXV. p. 380. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 324. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. IX. bl. 262. *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 589, in hetwelk deze gebeurtenis, minder waarschijnlijk, op 1456 gebragt wordt.

(3) WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 541.

1433-- 1482 Het bijeenbrengen van een talrijk leger door FILIPS, om zijn natuurlijken zoon DAVID *van Bourgondië* op den Utrechtschen zetel te plaatsen (1), bragt de Oostergoërs en Westergoërs, welke vermoedden, dat deze krijgsmagt tegen hen bestemd was, in beweging. Zij hielden onderscheidene landdagen, om te overleggen, wat hun in dat hagchelijk oogenblik te doen stond en trachtten ook ULRICH en de Groningers te bewegen, om zonder uitstel met hen een verdedigend verbond te sluiten en de veruitziende plannen van den magtigen Hertog van *Bourgondië* tegen te werken, terwijl zij hun den geheelen ondergang met welken de Friesche vrijheid van de *Zuiderzee* tot aan *de Wezer* bedreigd werd, nadrukkelijk voor oogen stelden. En toen de Groningers en Oost-Friezen hieraan geen gehoor gaven, sloten zij, gedachtig aan hunne voorouders, die wel tegen eene grootere magt der Hollanders dan die was over welke de Hertog thans beschikken konde, de vrijheid verdedigd hadden, een onderling verbond
15 v. Oogst-maand 1456 van zoen en vrede (2). De hoofdpunten waren, dat men elkander tegen alle binnen- en buitenlandsch geweld hulp en bijstand verleenen, wien dit weigerde te bezweren voor algemeenen vijand des vaderlands verklaren, en hem, die met vreemde Heeren zamenspande, aan lijf en goed straffen zoude. Dit verdrag, dat tot den eersten van de aanstaande Slagtmaand van kracht zou zijn, werd bezegeld door *Oostergo*, *Westergo* en door de *Zevenwolden*, onder welke toen *Schoterland*, *Stellingwerf*, *Opsterland*, *Doniawerstal*, *Smallingerland*, *Haskerland*, *Aengwirden*, *Oostzingerland*, nu een gedeelte van *Lemsterland*, *Achtkarspelen*, *Oostbroeksterland* en *Kollumerland* gerekend werden (3).

Hoewel de Groningers aan dit verbond ter verdediging van der Friezen vrijheid en onafhankelijkheid geen deel namen, trokken zij echter ééne lijn met de Overijsselsche steden tegen de verheffing van DAVID *van Bourgondië* op den stoel van *Utrecht*. Zij zonden naar *Deventer*, door Hertog FILIPS belegerd, nevens eenige krijgsbenden eene aanzienlijke hoeveelheid mond- en oorlogsbehoeften (4). Doch toen DAVID eindelijk beide door het *Boven-* en *Neder-Sticht* als Bisschop erkend werd, volgden zij dit voorbeeld en werden door hem in al die oude vrijheden en gewoonten bevestigd, welke hun door zijne voorzaten waren toegestaan (5). Ter bedwinging der Oost-Friesche
1457 kapers, welke de Graaf van *Oldenburg* ondersteunde, vernieuwden zij kort daarna

(1) Zie hiervoor, bl. 90.

(2) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXV. p. 381. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 324.

(3) *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 590.

(4) Zie hiervoor, bl. 93. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 545.

(5) IDSINGA, *Staatsr. d. Nederl.* D. II. bl. 376, 377. Verg. hiervoor, bl. 94.

het verbond van onderlingen vrede en handel met *Bremen* (1). Door tusschenkomst van ULRICH, nu Graaf van *Oost-Friesland*, verzoende zich insgelijks de stad *Groningen* met Jonker SIBO of SIBET van *Dornum* en *Eisens*, die *Oterdum*, welk den Groningers behoorde, ingenomen en geplunderd had, uit wraak dat zij zijne moeder, de weduwe van EPPO GOCKINGA, met geweld uit den burg te *Zuidbroek* verdreven, hare overige goederen zich toegeëigend en harer billijke klagten gehoor geweigerd hadden (2). ULRICH sloot zelfs een nieuw verbond met *Stad en Lande*, wier schepen daarbij vergund werd de *Eems* vrij op te varen en de markten in *Westfalen* te bezoeken, onder beding, dat zij op verbeurte van goed en schip, hunne ladingen aan geene Hollanders verkochten. Men zou evenmin gedogen, dat er granen uit *Westfalen* naar *Holland* of *West-Friesland* over land door *Groningen* en de *Ommelanden* vervoerd werden. Bij nadere overeenkomsten verleenden ULRICH en Jonker SIBO allen ingezetenen van *Stad en Lande* vrijen handel door geheel *Oost-Friesland*, zonder aan eenige schatting of ongelden onderworpen te zijn; welke voorregten wederkeerig hunnen onderdanen door de regering van *Groningen* in haar regtsgebied vergund werden (3). Dit verdrag, in het welbegrepen belang van den handel gesloten, mishaagde den gilden te *Groningen*, dewijl het hun stapelregt den bodem insloeg. Ten uiterste gebelgd, begaven zij zich naar het kerkhof van ST. MAARTEN, waar de Raad dikwijls gewoon was onder een grooten lindeboom te vergaderen, overlaadden de aanwezige Regenten met beschuldigingen en drongen hen, de gesloten overeenkomst te vernietigen. Hiertoe noodzaakten zij drie dagen later den geheelen Raad, toen zij gewapend voor het stadhuis verschenen en dood en verderf dreigden wanneer men hun wensch niet bevredigde (4). Bovendien moesten Burgemeesteren en de Raad beloven nimmer eenige verandering in den stapel of accijns te brengen, noch andere nieuwigheden in te voeren, zonder toestemming van de overlieden der gilden en van de gezworene gemeente, welke laatste het tevens zoude vrijstaan, om bij eene vergadering met den Raad, zich af te zonderen ten einde onderling te raadplegen. De uitvoer van binnenlands gewassene granen werd verboden, hetgeen later in menig verbond met de *Ommelanden* voorkomt, waarbij men meer, naar het 1433—1482

---

(1) WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 551.

(2) E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 311. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIV. p. 376. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, D. I. bl. 168. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 546, 552.

(3) E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 311 en de aant. van HARKENROTH aldaar, bl. 311—314.

(4) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIV. p. 376, 377. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande* D. I. bl. 169.

1433—1482 schijnt, de belangen der behoeftige ingezetenen, dan die van landbouw en handel in het oog gehad heeft (1). Ondanks dezen maatregel te gunste der schamele gemeente, moet het in *Groningen* steeds zeer onrustig en onveilig geweest zijn, dewijl elk verboden werd, na het luiden der klok des avonds te tien ure tot des morgens te drie ure, als de wachter *op*, *op* geblazen had, op straat te verschijnen (2).

Ondertusschen herleefden weder in *Friesland* beoosten de *Zuiderzee*, bij het einde van het onderling beschermend verbond, de oude veeten. GOSLINGA te *Hattum* geraakte met den Abt van *Mariëngaard* over eenige landerijen in geschil en verzette zich gewapenderhand tegen de kloosterlingen, welke de vruchten daarvan kwamen inhalen; doch in het gevecht werd hem de arm verbrijzeld, aan welke wonde hij kort daarna overleed. Hoewel het geschil nog vóór zijn' dood werd vereffend, nam echter zijn neef GOSLIK GOSLINGA bloedwraak op eenige kloosterbroeders, waaruit ongetwijfeld nieuwe oneenigheid zou ontstaan zijn, indien niet de zaak door de Abten van *Bloemkamp* en *Klaarkamp* in der minne was bijgelegd (3). In dien tijd van spanning en onrust kwam THOMAS GURSTADT uit naam des Keizers FREDERIK III in *Friesland*, ter inning der verschuldigde schatting of schot, die sedert jaren niet was opgebragt. Men was niet ongenegen de schatting op te brengen en het achterstallige aan te zuiveren, onder beding, dat de Keizer den Hertog van *Bourgondië* onder zware bedreigingen zou verbieden, iets tegen *Friesland* te ondernemen, of zich eenig regt of heerschappij over dat gewest aan te matigen; dat hij de Friezen zou gelasten geenen anderen Heer of Regent te erkennen dan den Keizer; dat hij alle voorregten, door KAREL *den Groote* gegeven en door SIGISMUND bevestigd, bekrachtigen, maar alle overeenkomsten, door geweld van wapenen met het huis van *Beijeren* aangegaan, vernietigen zoude; dat hij alle scheiding en scheuring van *Oostergo* en *Westergo*, en in het bijzonder toetreding tot het verbond met *Groningen* zou verbieden; en eindelijk, dat geen Fries buiten de grenzen des lands voor eene geestelijke of wereldlijke regtbank, zelfs niet in geval van beroeping (appel), zou mogen gedaagd worden. Men verzocht GURSTADT den Keizer tot het aannemen dezer bedingen te bewegen; en weldra keerde hij met drie brieven van den geldbehoevenden Vorst naar *Friesland* terug. In den eersten worden de Friezen in al hunne oude regten en vrijheden bevestigd, en in den tweeden gelast zich tegen elk te verzetten, die hen overheeren, bezwaren of van de getrouwheid aan den Keizer en aan het Rijk aftrekken wilde. De derde brief ver-

10 v. Oogstmaand 1457

(1) *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, D. I. bl. 169. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 554, 555.

(2) WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 546.

(3) WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. IX. bl. 263. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 325.

biedt den Hertog van *Bourgondië*, op verbeurte der keizerlijke genade, de Friezen verder lastig te vallen, of inbreuk te maken op de regten, welke zij als onderdanen des Rijks genoten; maar vergunt hem, zoo hij eenige aanspraak op *Friesland* vermeent te hebben, die voor het keizerlijke geregtshof te brengen (1). Zoodra de beide eerste brieven door GURSTADT op den landdag waren overgeleverd en de laatste voorgelezen was, werd de schatting opgebragt en den afgezant, onder dankbetuiging, een geschenk aangeboden, waarna hij vertrok (2). 1433—1482

De Friezen, thans bevrijd van de vrees voor een buitenlandschen aanval, zetten nu, zoo als gewoonlijk, met te meer hevigheid hunne oude burgergeschillen voort, wroetten zinneloos in eigen ingewanden om en vernielden door moorden, rooven, brandstichten en verwoesten de welvaart des lands.

Te *Oosterend* in *Hennaarderadeel* had voorheen TJERK of SIERK HARINXMA gewoond, vermoedelijk een zoon van HARING HARINXMA, die in dertienhonderd zeven en negentig met SJOERD WIARDA tot Potestaat van *Friesland* was verheven (3), en broeder van AGGE HARINXMA, Heer van *Sneek* door zijn huwelijk met de dochter van RIENK BOKKEMA (4), van HOTZE of HOTTHYA HARINXMA, EPO HARINXMA te *Ylst* en DOUWE HARINXMA te *Heeg*. Hij liet zeven zonen na, AGGE, HARING, HOTZE, BENEDIKT, KEMPO, TJERK en de jongste, welke den geestelijken stand omhelsde, doch wiens naam onbekend is, nevens twee dochters van welke de eene aan BOTTE EESCHES en de andere aan zekeren MERK gehuwd was. Zij allen noemden zich DONIA of DOYNGHA, welken naam hun vader, toen hij de stins van *Donia* te *Oosterend* in bezit kreeg, voor dien van HARINXMA, welken zijne broeders behielden, had aangenomen. AGGE had zijn verblijf te *Slooten* op eene stins van zijne echtgenoote; HARING bezat *Hiddema-stins* op *Nieuwland*, BENEDIKT woonde te *Heeg*, HOTZE te *Edens*, KEMPO te *Hemelum* en TJERK op de hoofdstins van het geslacht te *Oosterend*. Tusschen deze DONIA's en hunne bloedverwanten de HARINXMA's, ontstond een hevige krijg, tot welken AGGE DONIA het eerst aanleiding gaf. Heerschzuchtig van aard, konde hij niet dulden, dat zijn neef WATSE HARINXMA in *Slooten* meer gezag uitoefende dan hij. Om zich van hem te ontslaan, verliet hij de zijde der Schieringers, tot welke zijn geheele stam behoorde, en vereenigde zich met de Vetkoopers, om door hunne hulp zijnen gehaten mededinger te verdrijven. Hij ontbood de woudlieden, aangevoerd door den dapperen Vet-

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 193—198. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. IX. bl. 265—267. *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 592.

(2) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXV. p. 383. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 326.

(3) Zie *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. II. St. II. bl. 410.

(4) *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. II. St. II. bl. 423.

biedt den Hertog van *Bourgondië*, op verbeurte der keizerlijke genade, de Friezen verder lastig te vallen, of inbreuk te maken op de regten, welke zij als onderdanen des Rijks genoten; maar vergunt hem, zoo hij eenige aanspraak op *Friesland* vermeent te hebben, die voor het keizerlijke geregtshof te brengen (1). Zoodra de beide eerste brieven door GURSTADT op den landdag waren overgeleverd en de laatste voorgelezen was, werd de schatting opgebragt en den afgezant, onder dankbetuiging, een geschenk aangeboden, waarna hij vertrok (2). 1433—1482

De Friezen, thans bevrijd van de vrees voor een buitenlandschen aanval, zetten nu, zoo als gewoonlijk, met te meer hevigheid hunne oude burgergeschillen voort, wroetten zinneloos in eigen ingewanden om en vernielden door moorden, rooven, brandstichten en verwoesten de welvaart des lands.

Te *Oosterend* in *Hennaarderadeel* had voorheen TJERK of SIERK HARINXMA gewoond, vermoedelijk een zoon van HARING HARINXMA, die in dertienhonderd zeven en negentig met SJOERD WIARDA tot Potestaat van *Friesland* was verheven (3), en broeder van AGGE HARINXMA, Heer van *Sneek* door zijn huwelijk met de dochter van RIENK BOKKEMA (4), van HOTZE of HOTTHYA HARINXMA, EPO HARINXMA te *Ylst* en DOUWE HARINXMA te *Heeg*. Hij liet zeven zonen na, AGGE, HARING, HOTZE, BENEDIKT, KEMPO, TJERK en de jongste, welke den geestelijken stand omhelsde, doch wiens naam onbekend is, nevens twee dochters van welke de eene aan BOTTE EESCHES en de andere aan zekeren MERK gehuwd was. Zij allen noemden zich DONIA of DOYNGHA, welken naam hun vader, toen hij de stins van *Donia* te *Oosterend* in bezit kreeg, voor dien van HARINXMA, welken zijne broeders behielden, had aangenomen. AGGE had zijn verblijf te *Slooten* op eene stins van zijne echtgenoote; HARING bezat *Hiddema-stins* op *Nieuwland*, BENEDIKT woonde te *Heeg*, HOTZE te *Edens*, KEMPO te *Hemelum* en TJERK op de hoofdstins van het geslacht te *Oosterend*. Tusschen deze DONIA's en hunne bloedverwanten de HARINXMA's, ontstond een hevige krijg, tot welken AGGE DONIA het eerst aanleiding gaf. Heerschzuchtig van aard, konde hij niet dulden, dat zijn neef WATSE HARINXMA in *Slooten* meer gezag uitoefende dan hij. Om zich van hem te ontslaan, verliet hij de zijde der Schieringers, tot welke zijn geheele stam behoorde, en vereenigde zich met de Vetkoopers, om door hunne hulp zijnen gehaten mededinger te verdrijven. Hij ontbood de woudlieden, aangevoerd door den dapperen Vet-

---

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 193—198. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. IX. bl. 265—267. *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 592.

(2) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXV. p. 383. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 326.

(3) Zie *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. II. St. II. bl. 410.

(4) *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. II. St. II. bl. 423.

Vredewold en *Humsterland* gesloten (1). De krijg werd niettemin hevig voortgezet. AGGE DONIA veroverde met zijn bondgenoot JANKE DOUWMA de stins van JOUKE GALAMA te *Akmarijp* in *Utingeradeel*, terwijl zijn broeder HARING DONIA zich meester maakte van HEPKA's huis te *Smallebrug* in *Wijmbritseradeel*. Van hier uit, gesterkt door eene bende uitheemsche knechten met bussen gewapend, roofden en blaakten zij door geheel het gewest. LIEUWE en RIENK DOYTES ABBÉMA, tegen losgeld ontslagen, tastten HESSEL EDES JONGEMA van *Bozum* nabij de buurt van *Rauwerd* aan en joegen hem op de vlugt. Doch JONGEMA, ondersteund door TJEBBE OENINGA en eenige anderen, overviel hen te *Irnsum* en dreef hen tot aan *Sikkema-stins* te *Akkrum* terug. Hier echter ontvingen zij bijstand en vervolgden nu op hunne beurt de aanvallers tot *Irnsumerzijl*, waar JONGEMA door LIEUWE DOYTES ABBEMA gedood werd. Dienzelfden dag vernielde DOUWE SJAARDEMA op eenen strooptogt uit *Franeker*, waar hij eene aanzienlijke magt bijeen had, de stins van BENEDIKT DONIA te *Heeg*, die van HARING DONIA te *Woudsend*, en de voorouderlijke stins van dat geslacht te *Oosterend*, waar TJERK DONIA, naar het schijnt, gevangen genomen werd, dien men later, om weder in het bezit van de stins te *Smallebrug* te geraken, van zijne banden ontsloeg (2). Inmiddels maakte KEMPO JONGEMA te *Rauwert* zich meester van RIENK DOYTES ABBEMA uit wraak over den dood zijns broeders in het gevecht bij *Irnsumerzijl*. Na weinig maanden werd RIENK bij verdrag ontslagen, maar zijne stins *Sikkema* te *Akkrum* door de Vetkoopers uit de *Zevenwolden* vermeesterd en tot den grond geslecht. Kort daarop viel hij met zijn broeder LIEUWE in handen van JOUKE GALAMA, die beide gevangen naar de *Zevenwolden* voerde. FOKKE EESCHES trok dadelijk met eene groote bende in het dorp *Irnsum*, maar de inwoners dreven hem met zooveel geweld terug, dat eenige zijner manschappen onder het vlugten bij *Aalzum* verdronken en de overigen te naauwernood het gevaar ontsnapten (3).

[1433—1482; 1459; 29 v. Oogstmaand; 30 v. Oogstmaand; 21 v. Louwmaand 1460; 16 v. Zomermaand.]

Tot beteugeling dezer vijandelijkheden en wandaden, traden de steden, Deekens, Regters, Hoofdlingen en gemeenten van *Westergo* in een onderling verbond van hulp en bescherming tegen alle binnen- en buitenlandsche verstoorders van rust en vrede, en verpligtten zich, onder zware geldboete, hen eendragtig en met geweld te keeren (4). Later sloot ook *Oostergo* een gelijksoortig verdrag met *Westergo* voor den tijd van drie jaren, waarbij tevens bepaald werd, dat alle vreemde hulpbenden, op

[30 v. Herfstmaand; Sprokkelm. 1461]

(1) WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 558.

(2) OCCO SCARLENSIS, bl. 200. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* D. I. bl. 17 en de Aant. bl. 46, 47, 54.

(3) OCCO SCARLENSIS, bl. 201.

(4) *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 599.

1433—1482 verbeurte van het leven, tegen aanstaanden Paschen het land moesten ruimen (1). De DONIA's zetten evenwel de geweldenarijen voort. BOTTE EESCHES, aan hen verzwa-
18 v. Grasm. 1461 gerd, veroverde de stins van WATZE MENNES te *Irnsum*, welke hij versterkte en er zich op vestigde. AGGE en HARING DONIA hielden door hunne strooptogten uit het slot te *Akmarijp*, den geheelen omtrek in schrik en vrees. Om hieraan een einde te maken, besloot men overeenkomstig het onlangs gesloten verbond, hen te belegeren, en het slot
12 v. Zomermaand. werd door meer dan vierduizend man ingesloten. De onderneming mislukte, hetgeen voornamelijk aan de vreemde busschieters der bezetting wordt toegeschreven, tegen welke de Friezen, die nog geene vuurwapenen bezigden, niet bestand waren. RIENK KAMSTRA, SJOERD AYLVA, twee neven van DOUWE SJAARDEMA en eenige anderen der belegeraars waren door dit ongewoon schietgeweer doodelijk gewond, hetgeen verbazing en ontsteltenis onder de overigen verspreidde, welke na drie dagen het beleg opbraken zonder iets van belang verrigt te hebben. Dit deed natuurlijk den moed der DONIA's meer dan ooit zwellen. Ongestraft roofden zij nu voort op hunne naburen, haalden het vee van voor *Bolsward*, *Sneek*, *Slooten* en *Boxum* weg, mishandelden wreedaardig de huislieden en stelden hen op zware brandschatting. Hunne huurknechten, wier teugellooze moedwil alom angst en schrik verwekte, werden uit dien hoofde *Droezen* (duivels) genoemd (2).

De Groningers en Ommelanders handhaafden ondertusschen in hun gewest den vrede, dien zij tot verbetering van den inwendigen toestands des lands aanwendden (3). De stad *Groningen* en ULRICH van *Embden* sloten in veertienhonderd negen en vijftig weder een nieuw verbond met elkander, strekkende zoo wel om den wederzijdschen handel te bevorderen, als de onderlinge vriendschap te verzekeren (4). Te meer moest ULRICH aan de goede verstandhouding met *Groningen* gelegen zijn, dewijl er geschillen tusschen hem en EGGO van *Westerwolde*, over de nalatenschap van diens oom IMEL ABDENA gerezen waren. Hij had een groot gedeelte daarvan door schandelijk bedrog van EGGO's bloedverwanten, aan zich gebragt en bevestigde zich in het onregtvaardig verkregen bezit. De verbitterde hoofdling zocht hulp en verdediging bij den Bisschop van *Munster*, wien de Westerwolders nu op nieuw als leenheer huldigden en den eed van getrouwheid aflegden, naar de gewoonte hunner voorvaderen, die zich reeds in dertienhonderd zestien leenroerig van het stift *Munster* ver-

(1) *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 600.

(2) OCCO SCARLENSIS, bl. 201. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* D. I. bl. 17, 18 en de Aant. bl. 46, 55.

(3) WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 558—561, 568. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, D. I. bl. 170, 171.

(4) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXV. p. 384.

klaard hadden. De Kerkvoogd nam hen daarop in bescherming onder verzekering van het behoud hunner regten, gewoonten en vrijheden (1). Bisschop DAVID *van Bourgondië* daarentegen stond in veertienhonderd zestig het geregt van *Selwerd* op *Goo* en *Wold* aan *Groningen* af, hetgeen als eene der voornaamste oorzaken van de aanwassende magt dier stad beschouwd wordt. Hij ontving voor dien afstand in eens zestienhonderd Rijnsche goudguldens en zou er jaarlijks bovendien nog honderd genieten. Indien zijn opvolger weigerde dit geregt op nieuw aan de Groningers over te dragen, dan moest hun de hoofdsom teruggegeven worden (2). 1433—1482

De Opsterlanders, die rijkelijk in al de rampzaligheden der partijwoede deelden, trachtten tot herstel der openbare veiligheid en van het regt, zich weder met *Groningen* te verbinden. De voorwaarden des verdrags waren: vrede en verzoening tusschen alle Opsterlanders; het gezamentlijk weren van hen die *Opsterland* aanvielen; en het weigeren van onderstand of bescherming aan misdadigers. De hoofdmannen in *Groningen* zouden jaarlijks ten overstaan van drie of vier goede mannen uit *Opsterland*, den Grietman des landschaps nevens twee mederegters in de groote kerspels en eenen in de kleinere uit de eigenërfden der grietenij aanstellen, van wier vonnissen men zich op de hoofdmannen te *Groningen* mogt beroepen. Dit verbond,
op den vierden dag na Pinkster bezegeld, herstelde de rust in *Opsterland* en wekte 1461
de overige grietenijën van *Oostergo* en *Westergo* ter navolging op, die tot dat einde eene bijeenkomst te *Bergklooster* bepaalden, van welke echter, naar het schijnt, niets gekomen is (3). Immers de tweedragt en burgerhaat vlamden daar met altijd heviger woede voort. Men verhaalt zelfs, dat de stad *Harlingen* door toedoen
van haren eigenen Grietman en zijne mederegters verbrand werd. SCHELTO JAYMA 1462
vermoordde te *Marrum* TJALLING SYDSMA of SYTZEMA, die hem eene wonde aan de knie had toegebragt, waaraan hij kort daarna overleed. SYDSMA was een der dapperste en stoutste Friesche Edelen van zijnen tijd en had in *Ferwerderadeel* en in den omtrek tegen de Vetkoopers, tot welke hij vroeger behoorde, veel oorlog gevoerd (4). Zijne beide zonen SYDS en FEIKE noemden zich BOTNIA, vermoedelijk naar de stins van dien naam te *Marrum*, welke eertijds door ODE BOTNIA bewoond

---

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXV. p. 385. IDSINGA, *Staatsr. d. Nederl.* D. II. bl. 379—382.

(2) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXV. p. 384. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande* D. I. bl. 170. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 565—567.

(3) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXV. p. 392, 393. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 331. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 368, 369.

(4) OCCO SCARLENSIS, p. 201, 202. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* D. I. bl. 18.

1433—1482 geweest was (1). HARING DONIA maakte zich weder meester van *Hiddema-stins* te *Nieuwland*, welke hij met grachten en wallen versterkte. Kort daarop verzoende hij zich met EPO KEE, DOUWE SJAARDEMA en de stad *Bolsward*, waaraan evenwel GOSLIK JONGEMA en TJERK DONIA geen deel namen. Het schijnt echter, dat TJERK een weinig later, even als zijne overige broeders, zich weder bij de Schieringers gevoegd heeft. Immers werd hij door GALE GALAMA van *Koudum*, welke thans den Vetkoopers krachtigen bijstand verleende, overvallen en gevangen genomen. KEMPO DONIA

6 v. Slagtm. 1462 vatte nu de wapenen tegen GALAMA op; menig gevecht werd geleverd, menige schermutseling gevoerd en eindelijk KEMPO te *Hemelum* door IGE GALAMA, GALE's zoon,

6 v. Louwmaand 1463 gedood, welke met grooten buit naar *Koudum* terugkeerde. JANKE DOUWMA, thans de bondgenoot en medehelper der GALAMA's, moest het eerst de wraak der beleedigde DONIA's ondervinden. HARING DONIA begaf zich naar de stins van zijnen zwager BOTTE EESCHES te *Irnsum*, roofde van daar uit op de meijers van DOUWMA, wiens groote stins hij met behulp zijns broeders HOTSE veroverde, in de asch legde en JANKE zelf noodzaakte met verlies van veel volk geheel *Irnsum* te ontruimen. Nu brandde, roofde en moordde hij te *Akkrum*, *Oldeboorn*, en te *Wommels* in *Hennaarderadeel*, en de DONIA's werden meer dan ooit door het plegen van geweldenarijen de schrik van *Oostergo*, *Westergo* en *Zevenwolden* (2).

Evenwel namen de zaken weldra eene andere wending. JANKE DOUWMA, verbitterd

22 v. Hooim. over het verlies zijner stins en de geleden nederlaag, sloeg met GALE GALAMA, de Zevenwolders en eene bende huurknechten het beleg voor de sterke stins te *Akmarijp*. Hier bevond zich AGGE DONIA, die echter heimelijk in den nacht ontsnapte. Na veertien dagen gaf de bezetting, door den honger gedrongen, zich over behoudens lijf en goed. Terstond werd de stins met den grond gelijk gemaakt. Hetzelfde lot trof het nieuw opgebouwde huis van RIENK DOYTES ABBEMA te *Akkrum*, een bondgenoot der DONIA's. Hij zelf, een der aanzienlijkste Schieringers en eerst onlangs door JOUKE GALAMA ontslagen, werd met zekeren JELLO HAIJES gevangen genomen en naar *Douwma-stins* te *Langweer* in *Doniawerstal* gevoerd. Ondertusschen stak het volk van DOUWMA het huis van RIENKS vader te *Irnsum* in brand; vervolgens werd de stins van den vermoorden KEMPO DONIA te *Hemelum* veroverd, omvergeworpen en de bezetting, uit tien of elf vreemde knechten bestaande, over de kling gejaagd. TJAARD MECKUM, van wien men overigens niets vindt opgeteekend, werd geslagen en het huis van ROMKE DONIA omvergehaald. Door dezen voorspoed aangemoedigd, kwam nu JANKE DOUWMA te

7 v. Wijnmaand. *Irnsum* voor de stinsen van BOTTE EESCHES en DOYTES ABBEMA, welke de zijne weder

(1) *Gesch. v. d. Onlusten tusschen de Schieringers en Vetkoopers*, bl. 159.

(2) OCCO SCARLENSIS, bl. 202, 203. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* D. I. bl. 18, 19.

eenigzins hersteld had. De DONIA's rukten weldra tot ontzet aan, doch DOUWMA dreef 1433—1482
hen naar *Rauwerd* terug en verschanste zich met zijne manschappen in het klooster *Aalsum*, een half uur van *Irnsum*, op het berigt dat al de Schieringers tegen hem het zwaard aangordden. En in de daad, reeds den volgenden dag vervoegden zich bij de DONIA's te *Rauwerd* HESSEL DEKAMA van *Wirdum*, WORP TJAARDA van *Rinsumageest*, DOUWE ABBINGA van *Stiens*, TJEBBE UNIA, OENE OENEMA van *Wirdum*, DOEKE FONS van *Jorwerd*, DIO HANNIA, LIEUWE JELLINGA, JELGER FEYTSMA en SYTSE MARTENA met zoo veel welgewapende Schieringers, dat zij de Vetkoopers meer dan de helft in aantal en magt overtroffen. Aanstonds rukten zij op naar *Irnsum* en trokken te *Nijdam* over de zijlen naar *Aalsum*. Doch JANKE DOUWMA trad hen onverschrokken te gemoet, en niet verre van het klooster geraakte men op een open veld handgemeen. 11 v. Wijnmaand 1463
Na een langen en hevigen strijd verklaarde zich de overwinning voor de Vetkoopers, welke dit bovenal aan de dapperheid van IGE GALAMA verschuldigd waren. HARING DONIA, de moedigste van zijn geslacht, was met HESSEL DEKAMA, OENE OENEMA en eenige zijner dapperen gesneuveld. DOEKE FONS werd gevangen genomen. AGGE DONIA, WORP TJAARDA, TJEBBE UNIA, DIO HANNIA en JELGER FEYTSMA met meer anderen hadden zich, toen alle hoop verloren was, door de vlugt gered. Vele paarden, wapenen en kleederen waren de buit der overwinnaars geworden. De tijding dezer nederlaag verspreidde schrik en ontsteltenis onder de aanhangers der DONIA's. Reeds den volgenden dag viel *Hiddema-stins* te *Nieuwland*, door de bezetting verlaten, in handen van GOSLIK JONGEMA van *Bolsward*. JANKE DOUWMA maakte zich meester van de stinsen van DOYTES ABBEMA en BOTTE EESCHES, slechtte de eerste en vestigde zich met der woon op de tweede, welke hij met grachten en bolwerken versterkte, en bragt in korten tijd geheel *Irnsum* onder zijn bedwang. ROMKA DONIA, wiens stins insgelijks verwoest werd, kwam om op den kerktoren te *Hallum*, welken LIEUWE JELLINGA in brand had 11 v. Slagtmaand.
gestoken (1). Hiermede nam de Doniakrijg een einde, welke zich minder had onderscheiden door het groot aantal gesneuvelden, dat ruim twee honderd beliep, dan door moorden, rooven, brandstichten en het plegen van woeste baldadigheden (2).

Rust en veiligheid waren ondertusschen uit *Friesland*, en met haar handel en welvaart verdwenen. Steeds klaagden vele welmeenenden over den noodlottigen toestand des lands, maar elk van hen beijverde zich niettemin, een ander te verongelijken en zelf elke verongelijking onverzoenlijk te wreken. Te vergeefs trachtten steden en gemeenten ter bevordering des vredes, duurzame verdragen te

---

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 203—205. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* D. I. bl. 19—21.

(2) Verg. over den Doniakrijg, UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXV. p. 392, 393. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. IX. bl. 267—272. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 329—332.

1433—1482 sluiten; zij kwamen slechts tot korte wapenstilstanden, zoo als de steden *Leeuwarden* en *Dokkum* met elkander in dien tijd aangingen en telkens verlengden (1). Trouwens dergelijke korte bestanden werden ook beter in acht genomen dan vaste vredesverbonden, die meest terstond verbroken werden, dewijl zij niet zoo als gene het vooruitzigt opleverden, spoedig weder van zijn woord ontslagen te zijn, om op nieuw geweldenarijen te kunnen plegen (2). In *Gaasterland*, waar de burgerlijke verdeeldheid op het hevigst woedde, werden de verbitterde gemoederen door den minderbroeder JAN BRUGMAN, een vermaard prediker, tot bedaren gebragt (3). Om het volk tot vrede, eendragt en bovenal tot vergevensgezindheid aan te sporen, stelde hij eens in het midden zijner toehoorders een kind, weinig maanden oud, wiens vader door partij om het leven was gebragt. »Mijne broeders!" sprak hij, »verzoent u toch met elkander. Hoe aangenaam de vergiffenis van misdaden en verongelijkingen bij Gode is, bewijst u dit onschuldig wichtje, hetwelk uit de natuur of door eene bijzondere bestiering Gods een teeken weet te geven, dat het genegen is, nooit den manslag aan zijnen vader gepleegd te zullen wreken." En zich hierop tot het kind wendende, zeide hij: »Mijn kind! begeert gij vrede en verzoening en zult gij, volwassen zijnde, den dood uws vaders niet wreken, zoo steek ten teeken daarvan uwe regterhand op." Terstond gehoorzaamde het kind tot verbazing der vergaderde menigte, op wie dit vroom bedrog den gewenschten indruk maakte, zoodat weldra een vaste zoen tot stand gebragt werd (4).

Elders in *Friesland* bewesten *de Lauwers* duurden de verdeeldheden voort. Bij *Franeker* voerden GODFRIED, een Schieringer edelman, en de Vetkooper WIJBE EELSMA openbaren krijg tegen elkander in welken beide omkwamen, hetgeen de rust in die streken herstelde. Ondertusschen deed GOSLIK JONGEMA uit *Hiddema-stins* op *Nieuwland* den omliggenden landlieden en den burgers van *Bolsward* veel overlast
3 v. Hooim. 1464 aan, totdat zijne stins, terwijl hij met de bezetting was uitgetrokken, door verstand-

---

(1) *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 605, 607.

(2) SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 332.

(3) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* D. I. bl. 21. Het jaartal 1456 aldaar, zal ongetwijfeld 1463 moeten zijn. Zie de *Aant.* bl. 48. Over BRUGMAN handelt UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXV. p. 374. PONTANUS, *Hist. Gelr.* p. 523. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* bl. 254. BRANDT, *Hist. d. Reform.* D. I. bl. 43—49. LELONG, *Reform. v. Amsterd.* bl. 356—373. *Levensbeschr. v. beroemde en geleerde Mannen*, D. III. bl. 215—262. WAGENAAR, *Beschr. v. Amst.* St. I. bl. 24, 153, 155. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 573.

(4) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* D. I. bl. 21. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. IX. bl. 273. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 332.

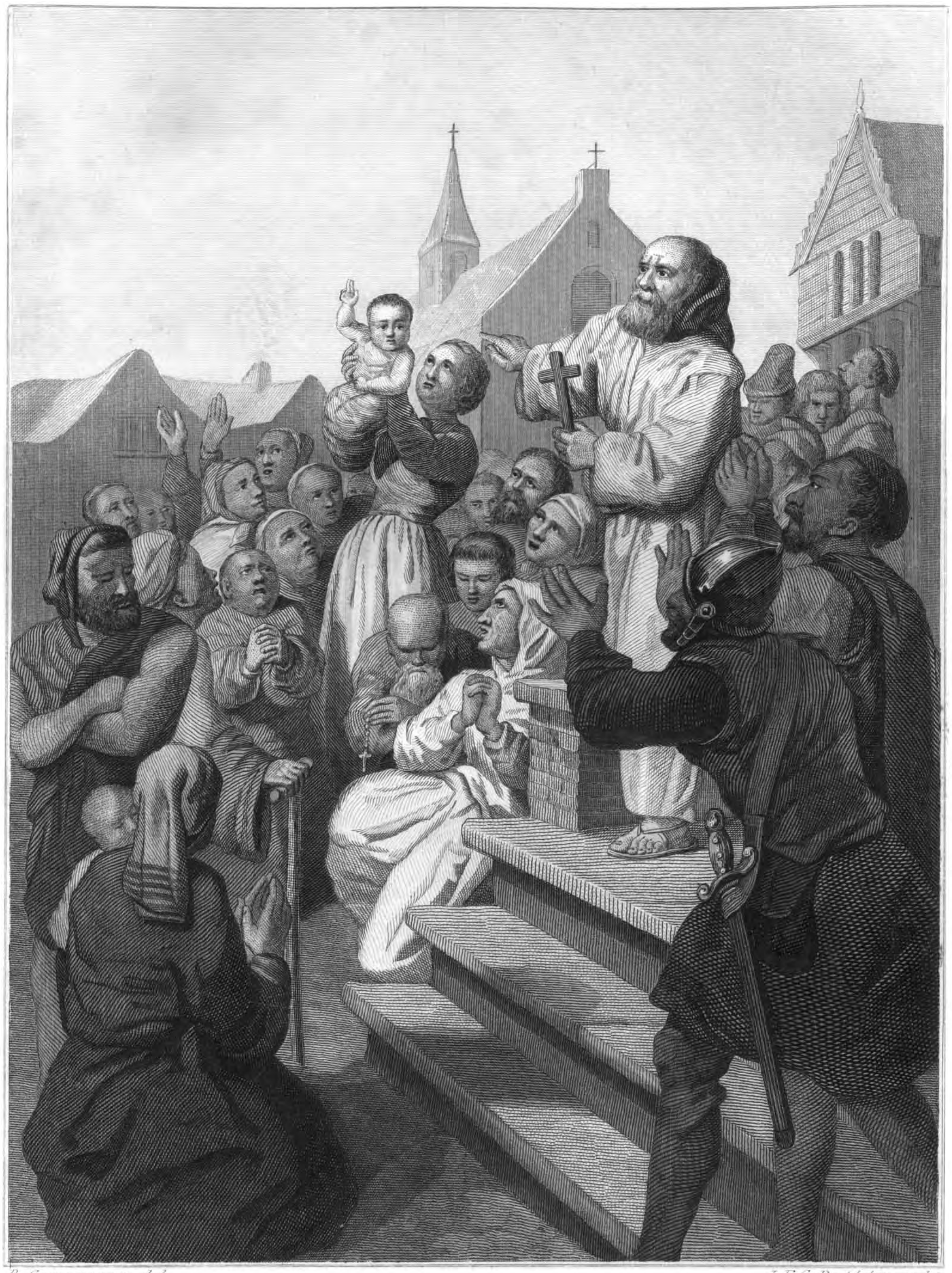

R. Craeyvanger del. J. F. C. Reckleben sculps.

WELSPREKENDHEID VAN BRUGMAN.

houding met de vrouwen, die er zich op bevonden, in handen van MERK, den zwager 1433—
der DONIA's, overging (1). JONGEMA verzoende zich vervolgens met de Bolswarders, 1482
waardoor in dien hoek weder voor eenigen tijd vrede heerschte (2). Dit en de buitengewone vruchtbaarheid der velden, die sinds eenige jaren weldadig op den prijs der levensmiddelen had gewerkt, voedden de hoop op eene betere toekomst. Die 25 v.
hoop wankelde, toen bij een hevigen storm het zeewater door de zijl te *Offingawier* Slagtmaand
nabij *Sneek* werd gejaagd en het geheele gewest met den ondergang bedreigde; maar 1464
gelukkig dreef een groot stuk land, elders afgescheurd, met eenig vee er op, in het gat en stopte het (3).

Ondertusschen was Jonker ULRICH van *Embden* door Keizer FREDERIK III tot Graaf van *Oost-Friesland* verheven, en hierdoor aan den langdurigen strijd tusschen de voorstanders van een volksbewind (democratie) en de verdedigers van eene regering der voornaamsten (aristocratie) een einde gemaakt (4). Dit bragt DOUWE SJAARDEMA, de aanzienlijkste der Schieringers, die toen in de hoogere deelen van *Westergo* meester waren, op het denkbeeld, om zich insgelijks een erfelijken eertitel en de magt daaraan verbonden te verwerven. Door boden en brieven wendde hij groote diensten voor, welke hij den Keizer, zoowel door het inwilligen der schatting aan het Rijk verschuldigd, als door het erkennen vau FREDERIK III voor opperheer van *Friesland* bewezen had. Hij verzocht alzoo met eenige landerijen, goederen en geregtigheden begiftigd te worden, die hij en zijne voorouders weleer bezeten hadden, of op welke zij aanspraak konden maken. De Keizer, die even als de beheerschers van *Holland* en *Utrecht*, steeds naar vermeerdering van magt en invloed in *Friesland* streefde, verleende met overleg der Rijksgrooten, aan SJAARDEMA in eene bulle den titel van *Baanderheer* van het slot *Sjaardema*, van de stad *Franeker* met de buurten een mijl in den omtrek, van de stad *Harlingen* en al de nieuw aangewassene landen van *het Bildt*. In hetzelfde staatsstuk wordt den nieuwen Baanderheer, een rang vroeger in *Friesland* onbekend, vollen last gegeven, om in de *Zevenwolden*, waar wegens de slappe handhaving van het regt, de grootste baldadigheden en gruwelen ongestraft gepleegd werden, naar zijn goedvinden twaalf regters aan te stellen, die in zijne handen den eed moesten afleggen van overeenkomstig de wetten, in burgerlijke en lijfstraffelijke zaken

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 205. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* D. I. bl. 22.

(2) De verzoeningsbrief met *Bolsward* is van den 24 v. Slagtmaand 1464. Zie de *Brieven en Documenten dienende tot de Fr. Hist.* van SCHOTANUS, bl. 82, overgenomen in het *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 609.

(3) OCCO SCARLENSIS, bl. 205, 206. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 332.

(4) OCCO SCARLENSIS, bl. 205. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXV. p. 388—390.

1433—1482 uit zijnen naam vonnis te vellen. Zij die dit overtraden of er zich tegen verzetten, zouden in ongenade des Keizers vervallen en vijftig mark gouds verbeuren; de eene helft ten behoeve van den keizerlijken Procureur Fiscaal en de andere helft ten voordeele van SJAARDEMA, die evenwel nooit in het bezit dier giften geraakt is (1).

De Friezen hadden nimmer heviger en rusteloozer vijanden dan zich zelven. De DONIA's, hoezeer vernederd, waren niet ontmoedigd geworden. Daar in *Westergo* hun invloed vernietigd was, trachtten zij door verbindtenissen in *Oostergo* zich weder te verheffen en de aanslagen hunner vijanden te verijdelen. Elke ontmoeting der beide partijen kenmerkte zich door wraak en bloeddorst. Eens toen AGGE DONIA
13 v. Bloeim. 1465 met zijne vrienden van *Bolsward* naar *Leeuwarden* reisde, werd hem onder weg berigt, dat IGE GALAMA, zijn bitterste vijand, hem gewapenderhand zou aantasten. Terstond bragt hij een aantal Schieringers bijeen en reed nabij *Bozum* in *Baarderadeel* met drie dienaars zijne bende vooruit en woedend op GALAMA aan, doch werd afgeslagen en op de vlugt gedreven. Nu viel de wakkere GALAMA, door den heldhaftigen DOUWMA ondersteund, niet ver van daar de bende Schieringers aan en noodzaakte haar insgelijks het veld te ruimen. Doch AGGE stelde zich weder aan haar hoofd en hield een wakend oog op GALAMA, welke door *Rauwert* en *Irnsum* naar de *Zevenwolden* was getrokken, waar hij een geleide ontving, welk hem veilig naar *Koudum* voerde. Kort daarna vermeesterde AGGE DONIA de *Azinga-stins* te *Sybrandaburen*, vestigde er zich en hield van daar uit de omstreken in onrust en vrees (2).

Een der talrijke slagtoffers van de steeds voortwoedende binnenlandsche tweedragt, werd WOPKE BAUKES JUWSMA te *Rinsumageest*. Zijne stins stond zoo nabij die van zijnen doodvijand WORP TJAARDA, dat men uit de eene met eene haak de andere beschieten, en gemakkelijk de gangen der bewoners bespieden konde. Op last van TJAARDA verschool zich LIEUWE JELLINGA met eenig volk in de schuur der pastorij, welke ook in de nabijheid was, en overviel JUWSMA als deze, op wien hij loerde, zich
1466 een weinig van zijn huis verwijderd had. JUWSMA nam de vlugt over het kerkhof naar de valbrug van TJAARDA's stins, waar hij te vergeefs hoopte thans eene schuilplaats te vinden. Door JELLINGA op den voet gevolgd, sprong hij in de gracht en klemde zich aan eene der brugpalen vast, maar werd door de pijlen en spiesen zijner vervolgers van kant gemaakt (3). Zulk een staat van zaken, in welken het regt van den sterkere alleen geëerbiedigd werd, moest eindelijk den geheelen ondergang der

(1) WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. IX. bl. 274. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 333.

(2) OCCO SCARLENSIS, bl. 206, 207. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. IX. bl. 275. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 333.

(3) OCCO SCARLENSIS, bl. 207, 208. Verg. WINSEMIUS en SCHOTANUS, t. a. p.

maatschappij na zich slepen. Wijsselijk begrepen derhalve de strijdende partijen in 1433—1482
Westergo, zich met elkander te verzoenen. De hooge Geestelijken, de Grietmans,
Hoofdlingen, Regters en Regenten der deelen en steden van dat gewest, sloten alzoo 8 v. Win-
een beschermend verbond van drie jaren tegen alle zoo binnen- als buitenlandsche term.
aanranders en rustverstoorders (1). Doch ook dit was van weinig vrucht. Immers 1466
werd kort daarna POPKE, een zoon van den vermoorden WOPKE JUWSMA, door het 1467
volk van TJAARDA omgebragt (2).

Ellendiger nog dan *Westergo* was *Oostergo* de prooi der inwendige tweedragt en van den euvelmoed der Edelen, bovenal toen het sinds twintig jaren steeds hernieuwde vierjarig verbond van veertienhonderd vier en veertig met *Groningen* geheel geëindigd was (3). De ingezetenen vonden thans nergens regt of bescherming en trachtten op nieuw door verbindtenissen met de naburen, zich tegen de geweldenaars en vredebrekers te sterken. *Kollumerland*, *Kollumerburen*, *Oudwoude* en *Westergeest*, neigden weder tot een verbond met *Groningen*, doch eenige Edelen als PYBE MEKKEMA, PYBE BANNEMA, BINNERT EISEMA, BINNERT SAPPEMA, FOKKE JELSEMA, SYBE BOUWEMA en anderen verzetten er zich tegen. Daar niet eenparig alle ingezetenen een verdrag met *Groningen* begeerden, wees de Raad en de geheele gemeente dier stad het verzoek van de hand, dewijl zij niet zonder hoop op een goeden uitslag zich in gevaar wilden stellen en in eens anders zaken mengen; zij toch hadden dikwerf ondervonden, dat dergelijke verbindtenissen meer last dan lust aanbragten vooral met lieden zoo stijfkoppig als hier, die zonder harde middelen niet te beteugelen waren. Men zond ten tweedenmale afgevaardigden naar *Groningen.* »Onze zaken," dus spraken zij den Raad aan, »zijn in zulk een diep verval geraakt, dat wij zonder uwen bijstand niet kunnen gered worden. Bloedige en onverzoenlijke partijschappen hebben alle maatschappelijke tucht verbroken; de wetten worden vertreden; geweld heerscht in plaats van regt; moord, roof, diefstal en andere ongeregeldheden blijven ongestraft; het leven en de goederen van wien ook, staan bloot voor den moedwil der geweldenaars; sluizen, dijken, dammen en wegen worden verwaarloosd; de groote wegen zijn onveilig en de naburen worden even weinig als de landzaten verschoond. Wij smeeken U derhalve in naam van God, van het rampzalig
volk en zelfs in naam uwer eigene belangen, treed met ons, die nergens uitkomst 6 v.
weten, in verbindtenis (4)." Hierop sloot eindelijk *Groningen* met hen een ver- Herfstmaand.

---

(1) SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 334. *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 617.

(2) OCCO SCARLENSIS, bl. 208.

(3) Zie hiervoor, bl. 200.

(4) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXV. p. 394. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 335.

1433—1482 bond voor den tijd van dertig jaren waarbij, behalve de gewone bepalingen ter handhaving van regt en veiligheid, van binnenlandschen vrede en van goede tucht, tevens vastgesteld werd, dat de Raad van *Groningen* eenen landvoogd voor de zes eerste jaren derwaarts zou zenden, om de verdrukten te beschermen en geweld met geweld te keeren; na verloop van dien tijd zou men gezamenlijk beoordeelen, of hij er nog langer noodig zou zijn, terwijl tot zijn onderhoud jaarlijks van de voornaamste ingezetenen een oud schild en van de minvermogende een half gevorderd wierd (1). Het voorbeeld van dit gewest werd weldra door *Acht kerspelen*, *Opsterland* en half *Smallingerland* gevolgd. In deze landen, welke onder Grietmans en Regters stonden, konde men zich nu van hunne vonnissen, even als in *Kollumerland*, te *Groningen* beroepen (2).

De Edelen, welke zich in het begin tegen dit verbond verklaard hadden, hetwelk zij als strijdig met 's lands voorregten en vrijheden beschouwden, verzetten er zich spoedig openlijk tegen en legden krijgsvolk op de stins van BINNERT EYSEMA te *Westergeest*. De Groningers, die hen reeds onder bedreiging van zware straf tot rust vermaand hadden, trokken met bussen en geschut voor de sterkte en namen haar in. Voorts bouwden zij eene vesting te *Kollum* nevens een burg voor den aangestelden slotvoogd, welke met de buurregters van het gewest de zaken des lands zou beregten (3). Insgelijks versterkten zij zich bij *Oosterbroek* en zonden twee slotvoogden, HILLEBRAND BRANDT en SYBRAND ULFERTS, derwaarts (4). Dit bragt de naburen, als *Dokkum*, *Oost- en Westdongeradeel*, *Dantumeradeel* en *Ferweradeel* in beweging. Zij waagden het evenwel niet de wapenen op te vatten, maar beklaagden zich grootelijks in eenen heuschen brief aan de Groningers te *Kollum* over deze aanmatiging van den Raad der stad *Groningen*, die op hunne vrijheid inbreuk maakte. Dit gaf aanleiding tot eene bijeenkomst, op welke de onrustige gemoederen tevreden gesteld werden (5). Eenige dagen later vereenigden echter de Schieringers van geheel *Oostergo* en *Westergo* zich met elkander, om de heerschzuchtige bedoelingen der Groningers tegen te werken en te verijdelen (6).

---

(1) S. BENINGA, *Chronickel d. Vriesche landen*, bl. 6—10.

(2) S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Landen*, bl. 11, 12.

(3) S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Landen*, bl. 11, 12. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXV. p. 395.

(4) WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 586. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXV. p. 394.

(5) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXV. p. 395. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 336.

(6) IDSINGA, *Staatsr. d. Nederl.* D. II. bl. 386, 387.

Doch alle maatregelen, om eenen beteren staat van zaken te bewerken waren vruchteloos. Er werden krachtiger middelen dan verbonden gevorderd, om eene geheel ontzedelijkte maatschappij te hervormen en eenen magtigen, overmoedigen adel te fnuiken, die zich vaak de snoodste gruweldaden veroorloofde. AGGE DONIA levert hiervan een vreesselijk bewijs op. Reeds lang had hij met den Prioor en de monniken van het *Haskerklooster* in onmin geleefd en te vergeefs getracht hen te verrassen. Eindelijk ontmoet hij den Prioor met een der kloosterbroeders, tast hen aan en beveelt zijne knechten hun de oogen uit te steken. De bedienden weigeren dit barbaarsch bevel te gehoorzamen; de woedende AGGE trekt hierop zijn mes en volvoert zelf het gruwelstuk. Geheel *Westergo* werd om deze euveldaad aan een gewijd persoon gepleegd, in den ban gedaan en geene kerkdienst mogt verrigt worden dan met gesloten deuren. Het volk dwong daarom DONIA, zich eerst met de H. Kerk te verzoenen en hare vergiffenis te verwerven, en vervolgens het *Haskerklooster* voldoening te verschaffen. Dit kostte hem al zijne goederen, zoodat hij in armoede verviel en, verlaten door zijne eigene kinderen, bloedverwanten en vrienden, in ellende stierf (1).

1433—1482

1468

De Geestelijken waren zedelijk even diep gezonken als de Adel. Hunne weelde, losbandigheid en overmoed kenden geene grenzen. De Abten, welke de kloosterlingen tot de oude tucht trachtten terug te brengen, werden de slagtoffers dezer edele poging. FOLKERUS, sinds veertien honderd vijftig Abt van het klooster *Lidlum*, had door zijn streven naar verbetering der misbruiken, den haat der monniken, en door zijn rijkdom hunne hebzucht gewekt. Om beide te bevredigen, vereenigden zij zich met eenige leden van het geslacht ROORDA, oude vijanden van het klooster, en gaven op een bepaalden dag door het kleppen der klok, het teeken tot den beraamden aanval. Terstond vloog JAN ROORDA met zijne mannen in het klooster, brak deuren en vensters open, en stoof scheldende en vloekende in het bijzonder vertrek van den Abt, dien hij liet binden en onder spot en smaad uit het klooster voeren. RUURT ROORDA, de broeder des geweldenaars, werd tot opvolger benoemd. Na veel moeite en kosten bevestigde hem de Vicaris des Utrechtschen Bisschops; maar zijne schandelijke verkwisting der kloostergelden bragt hem in minachting en de Abt van *Premonstreit* ontzette hem weder van zijne waardigheid. Zich hierover weinig bekommerende, joeg hij de monniken en leekebroeders, die hem tegen waren, weg of wierp hen in boeijen. Eindelijk verliet hij het klooster en overleed te *Leeuwarden* in veertienhonderd een en zeventig in razernij. De ROORDA's, onder voorwendsel van het leed hunnen broeder berokkend te wreken, maakten zich door list meester van het klooster, roof-

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 208, 209. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXV. p. 395.

1433—1482 den de kostbaarheden en voerden den nieuwen Abt, AESGO II, gevangen naar de stins van JAN ROORDA, nabij het dorp *Tjummarum* in *Barradeel*. De monniken zochten terstond hulp tegen dezen vermetelen Schieringer bij WYBO GROVESTINS, welke op het slot van dien naam te *Engelum* zijn verblijf hield en als een ijverig Vetkooper bekend stond. Nadat deze te vergeefs JAN ROORDA tot slaking van den Abt en teruggave van den buit vermaand had, trok hij met eene bende krijgsvolk tegen hem op, veroverde en verbrandde zijne stins en keerde met den Abt en de geroofde goederen terug (1).

Ondertusschen was KAREL *de Stoute* zijnen vader in het grafelijk bewind over *Holland* opgevolgd. Door brieven noodigde hij de Friezen uit tot het zenden van gevolmagtigden naar *den Haag*, om aldaar zekere zaken met hen te behandelen. Na lange beraadslaging op eene bijeenkomst te *Leeuwarden*, werden de Abten van *Stavoren* en *Klaarkamp* nevens de Magisters MAMO van *Franeker* en WABBO van
16 v. Herfstmaand 1469 *Wodelkum* naar den Hertog gezonden, om zijnen wil te vernemen (2). De Vorst verklaarde hun zijn misnoegen, dat de Oostergoërs en Westergoërs zich het regt van regering aanmatigden, hetwelk zijne voorzaten bezeten hadden en nu op hem vervallen was. Hij betuigde echter zijne genegenheid, hun dezen misstap te vergeven, indien
2 v. Wijnmaand. zij hem voortaan de verschuldigde gehoorzaamheid bewezen; belovende hunne voorregten en vrijheden te handhaven en hunnen handel te beschermen. Tevens dagvaardde hij tweehonderd mannen, zoo geestelijke als wereldlijke, uit hun midden, onder vrijgeleide tegen den eersten van den aanstaanden Wintermaand naar *'s Hage*, om hun gevoelen hierover in te winnen (3). Daarop zonden de Friesche bewindslieden
17 v. Wijnmaand. de Magisters MAMO en WABBO met een schriftelijk antwoord naar den Hertog. Hierin gaven zij te kennen, dat Hertog FILIPS niet gelijk vroegere Hollandsche Graven, inbreuk op de voorregten gemaakt had, hun door Keizer KAREL *den Groote* geschonken en door Koning WILLEM bevestigd. Onder andere vrijheden, had de Keizer hen van alle schattingen, diensten en gehoorzaamheid ontheven en bepaald, dat geen Heer over hen regt of heerschappij zou hebben, maar dat zij zelve binnen hun land regters kiezen en aanstellen zouden, om hen te beregten (4). »Indien het Uwe Genade,"

---

(1) S. LEO, *Vitae et Res. Gest. Abbatum in* Lidlum, in MATTHAEI *Analect.* T. III. p. 568—572. *Oudh. en Gesticht. v. Friesl.* D. II. bl. 189—194.

(2) OCCO SCARLENSIS, bl. 209. *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 625.

(3) *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 626.

(4) Vergelijk over deze gunstbewijzen van KAREL *den Groote*, *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. I. bl. 362, 363.

dus gaan zij voort, »tegen onze verwachting aan niet behaagt het voorbeeld van wijlen Uwen Vader in dit opzigt te volgen, dan verzoeken wij van U eene nadere verklaring, op welke wijze gij Heer over ons wenscht te zijn, welke onderdanigheid gij van ons begeert en welke voorregten gij ons vergunnen wilt (1).” De afgevaardigden keerden weldra met 's Hertogs onverwrikt besluit terug, dat hij als Graaf van *Holland*, aan welk gewest *Friesland* sinds honderden jaren had toebehoord, de heerschappij over de Friezen en van hen eene jaarlijksche schatting begeerde (2). 1433—1482

Insgelijks eischte hij van de stad *Groningen* en *de Ommelanden*, als tot *Friesland* behoorende, voor Landsheer erkend te worden. Gelijk de Friezen, zonden de Groningers aan hem afgevaardigden, om zijne voorstellen nader te hooren en daarvan hunnen meesters berigt te geven. En toen hij op zijnen eisch bleef aandringen, besloten *de Ommelanden* hunne vrijheid en onafhankelijkheid met de wapenen te verdedigen. De regering van *Groningen* echter wendde zich om raad tot den Bisschop van *Utrecht*, tot wien de stad in zulk eene naauwe betrekking stond. De Utrechtsche geestelijkheid zond daarop eenige Kanoniken naar den Hertog, met de verklaring »dat de stad *Groningen* nooit onder de Graven van *Holland*, maar reeds vóór de invallen der Noormannen, onder de Kerk van *Utrecht* gestaan had, aan welke zij naderhand door Keizer HENDRIK III was geschonken, wiens opvolgers meermalen deze gift bekrachtigd, en de Bisschoppen van *Utrecht* zich steeds in het bezit daarvan gehandhaafd hadden, zoo als inzonderheid uit het gebeurde onder Bisschop FREDERIK *van Blankenheim* gebleken was (3). Men verzocht derhalve, dat de Hertog van zijnen eisch op *Groningen* geheel zou afzien, of ten minste het pleit aan de uitspraak des Keizers of van den Paus onderwerpen.” KARELS antwoord op dit voorstel was dubbelzinnig en de zaak bleef slepende (4). Trouwens, 's Hertogs natuurlijke broeder, Bisschop DAVID *van Bourgondië*, werd om dezen tijd te *Groningen* als Landsheer erkend en hem hulde en trouw gezworen (5). Naar gewoonte zijner voorzaten, bevestigde hij de Groningers in onderscheidene geestelijke voorregten (6).

Middelerwijl had men te *Bolsward* eenen algemeenen landdag gehouden en aldaar twaalf mannen uit *Oostergo* en een gelijk getal uit *Westergo* en de *Zevenwolden*

(1) *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 628.

(2) OCCO SCARLENSIS, bl. 210. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 341.

(3) Vgl. *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. II. St. II. bl. 415—422, 426, 427.

(4) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXV. p. 397, 398.

(5) S. JARICHS, *Corte Chronyck*, bl. 449. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 334.

(6) WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 592.

1433—1482 gekozen, welke met elkander zouden overwegen, of men 's Hertogs eischen inwilligen, dan tegen hem de wapenen opvatten zoude. Wat deze vier en twintig mannen besloten, zou onvoorwaardelijk aangenomen en gevolgd worden. Alle staatkundige twisten en geschillen tusschen Schieringers en Vetkoopers zouden ophouden, tot de zaken met den Hertog van *Bourgondië* waren afgeloopen (1). Doch de gevolmagtigden
7 v. Grasm. 1470 hadden hunne taak nog niet voltooid, toen die Vorst den Friezen verwittigde, dat hij hunne afgevaardigden op eenen bepaalden dag te *Enkhuizen* verwachtte, om alles te onderzoeken vóór hij zijne toevlugt tot de wapenen nam. Zeventig der aanzienlijkste zoo geestelijke als wereldlijke mannen kwamen te *Stavoren* bijeen. Eer zij
30 v. Grasm. eenig besluit namen, begaven zij zich in plegtigen optogt naar de kerk en zwoeren bij de Heiligen, dat niemand van hen in raad of daad zijn bijzonder belang, maar alleen het welzijn des vaderlands zou behartigen. Onder inroeping der Goddelijke hulp werden nu de beraadslagingen geopend en vijf Geestelijken, DIRK, Abt van *Stavoren*, WESSEL, Proost op *'t Zand*, AGGE, Deken te *Sneek*, HERO, Pastoor op *Nieuwland*, en JELLA, Pastoor te *Liewert*, nevens vijf Wereldlijken, GOSLIK JONGEMA van *Bolsward*, TJOMME WIARDA van *Goutum*, WYBBO UNIA van *Wirdum*,
1 v. Bloeim. OFFO van *Dokkum* en GALE GALAMA van *Koudum*, naar *Enkhuizen* gezonden. Hier bevonden zich van wege den Hertog, die elders werd bezig gehouden, FILIPS *van Wassenaar*, de Heer van *Voorburg*, de slotvoogd van *Medemblik*, de ridder WILLEM *van Alkemade* en Mr. JAN ALEWIJN. Er werden vele vergaderingen gehouden, maar men konde niet met elkander overeenkomen. De Hertog, niet gewoon voor moeijelijkheden te zwichten, bleef door zijne zaakgelastigden aandringen, » dat hij en zijne erfgenamen, even als zijne voorzaten de Graven en Gravinnen van *Holland*, voor Heeren van *Friesland* erkend wierden; dat het regt deels in zijn naam, deels in dien der Staten van *Friesland* uitgeoefend zou worden; dat er een Potestaat door hem wierd aangesteld, om vonnis in de voornaamste zaken, als oproer, vredebreuk, moord, brand, valsche munt en dergelijke te vellen; dat de andere regters in handen van dezen Potestaat den eed van getrouwheid moesten afleggen; en eindelijk, dat van elk huis een zilveren penning, welks waarde later zou bepaald worden, jaarlijks betaald wierd." Bij de terugkomst der afgevaardigden besloot men op eenen algemeenen landdag, liever alles te wagen dan zich aan deze harde eischen te onderwerpen (2).

---

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 210.

(2) OCCO SCARLENSIS, bl. 210—212. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVI. p. 398, 399. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. IX. bl. 279, 280. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 341, 342. Het oorspronkelijk verslag der onderhandelingen te *Enkhuizen* is opgenomen in het *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 631—636.

Grootelijks vermeerderde in geheel *Friesland*, van de *Zuiderzee* tot aan den *Dol-* 1433—1482
lart, de bezorgdheid voor de heerschzuchtige bedoelingen des magtigen Hertogs van *Bourgondië*, toen in de Hollandsche en Zeeuwsche havens eene ontzagwekkende vloot werd uitgerust, welke, ofschoon tegen den Graaf van *Warwick* gerigt, men uitstrooide, dat tot onderwerping der Friezen bestemd was (1). Derhalve nam men overal daartegen voorzorgen en stelde zich in staat van tegenweer. De Groningers versterkten hunne stad, waarin zij door de *Ommelanden*, met wie zij de oude verbonden bekrachtigden, ijverig ondersteund werden (2). *Oostbroeksterland* sloot zich enger aan *Groningen*, en de Raad dier stad zond er eenen slotvoogd of drost ter handhaving der veiligheid en rust (3). De Hertog had intusschen door schoone woorden en beloften, OFFO van *Dokkum*, de Friesche afgevaardigden te *Enkhuizen*, SJOERD JAJEMA en andere Vetkoopersgezinde heerschappen uit *Dongeradeel* voor zich gewonnen, welke hiertoe ook den Raad en de gemeente van *Dokkum* bewogen, en 8 v. Hooim.
gezamenlijk zwoeren zij den Hertog hulde en trouw (4). KAREL, wien men, naar het 1470
schijnt, de begeerte van eenige weinigen als den algemeenen wensch des volks had voorgesteld, verleende als wettig en erkend Heer der Friezen, hun die regten, 9 v. Hooim.
welke op de bijeenkomst te *Enkhuizen* waren vastgesteld (5). Den Dokkummers beloôfde hij nog in het bijzonder de handhaving hunner regten en vrijheden, de vrije verkiezing hunner overheidspersonen en dat de regtzitting der grietenij in hunne stad zou plaats hebben, alwaar ook zijn stadhouder over *Friesland*, onder den titel van Potestaat uit den Frieschen adel te kiezen, zijn verblijf zou houden; eindelijk zouden zij, zoo lang de Hertog leefde, van alle schatting en belasting ontheven zijn (6). Het gedrag van OFFO en zijne medestanders wekte de algemeene verontwaardiging der Friezen. Na het houden van eenen landdag te *Stavoren*, trok 21 v. Oogstmaand.
men naar *Dokkum*, haalde hunne huizen omver en verklaarde hunne goederen ten behoeve van den staat verbeurd. OFFO bevond zich met eenige Dokkummers, zijne bijzondere vrienden, in *Holland*, om van daar met eerambten en waardigheden, naar hij meende, terug te keeren. Doch hij overleed als een verrader in ballingschap,

(1) Vgl. hiervoor, bl. 44, 45, 46.

(2) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVI. p. 400. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl 593—596.

(3) WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 596, 597.

(4) *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 637. OCCO SCARLENSIS, bl. 211, 212.

(5) *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 637—643.

(6) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVI. p. 399. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 343.

1433—1482 twee jaren later te *Enkhuizen*, waar de goedheid des Hertogs in zijne behoeften voorzien had (1).

De Friezen, steeds onzeker wat KAREL met zijne krijgstoerustingen bedoelde, namen op eene vergadering te *Leeuwarden* het besluit, hem, zoo hij gewapenderhand aanviel, met geweld tegenstand te bieden. Zij verzochten tevens den Raad van *Groningen*, om eenige gemagtigden naar *Bergklooster* te zenden, ten einde met hunne
25 v. Oogstmaand 1470 zaakgelastigden over het vernieuwen van het verbond te onderhandelen en middelen te beramen, om het dreigend gevaar af te wenden. Wat van dit verzoek geworden is, wordt niet gemeld (2). Ook verminderde allengs de vrees voor den Hertog, sinds men zich overtuigd hield, dat hij te veel in buitenlandsche geschillen was gewikkeld, om vooreerst met ernst aan *Friesland* te denken (3). Zelfs de Hollandsche kapers stroopten niet meer, zoo als nog kort te voren, langs de Friesche kusten, sedert zij op eenen rooftogt in *Gaasterland* eene gevoelige nederlaag geleden hadden (4). Maar nu, gelijk ongelukkig altijd bij uitwendige rust, verhief zich in *Friesland* weder in-
12 v. Winterm. wendige tweespalt. Ofschoon op eene bijeenkomst te *Stavoren* wederzijds bepaald werd, dat alle vijandelijkheden en veeten tusschen *Oostergo* en *Westergo* een jaar lang zouden geschorst worden (5), gaven echter de Edelen op nieuw den ruimen teugel aan hunnen overmoed en moesten vaak door geweldige middelen tot hunnen pligt gebragt worden. Zoo werd op last der bewindslieden van *Oostergo*, BINNERT DONIA op zijne stins te *Engwierum* in *Oostdongeradeel* belegerd, dewijl hij zich tegen zijne
1473 regters wederspannig betoond had. Na drie dagen sloot men eene overeenkomst en de belegeraars trokken af, doch vermits het reeds laat in den avond geworden was, bleven eenige van hen in een naburig huis liggen, om den volgenden morgen vroeg te vertrekken. Maar in den nacht stak DONIA dat huis in brand en vermoordde of nam gevangen allen, die er zich in bevonden. Tot wraak over zulk eene wreede trouwloosheid, werd twee weken later *Donia-stins* op nieuw belegerd en na eenige dagen stormenderhand ingenomen. De bevelhebber, BOTTE DONIA, werd zonder genade met achttien zijner knechten in de gracht verdronken en de stins ten gronde toe geslecht. De afwezige BINNERT DONIA ontging evenmin zijn lot. Nog in hetzelfde jaar werd hij bij *Kollum* opgeligt en naar *Dokkum* voor de regters gevoerd, maar onder-

---

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 212, 213. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVI. p. 399. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. X. bl. 281.

(2) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVI. p. 399, 400.

(3) Vgl. hiervoor, bl. 47 enz.

(4) OCCO SCARLENSIS, bl. 213.

(5) *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 643.

weg door zijne geleiders vermoord, dewijl hij dikwijls beproefde hun door list te ont- 1433—1482
snappen (1).

In dien tijd zochten de Gelderschen hulp bij de Friezen tegen KAREL *van Bourgondië*, welke hen met de wapenen had aangevallen (2). Er werd eene bijeenkomst te *Leeuwarden* bepaald en de stad *Groningen* uitgenoodigd, hare gemagtigden derwaarts te zenden; maar dewijl zij het ongeraden achtte den vermogenden Vorst aanvallend te beoorloogen en vermaande, hem liever af te wachten doch alsdan moedig wederstand te bieden, besloten ook de Friezen de komst van KAREL te verbeiden (3). *Oostergo*, *Westergo*, de *Zevenwolden* en *Acht kerspelen*
sloten evenwel een tweejarig verdrag van wederkeerige bescherming zoo tegen binnen- 10 v.
als buitenlandsche vijanden, en bevestigden dit door eenen plegtigen eed (4). Om Oogst-maand
denzelfden tijd hernieuwden *Groningen* en de *Ommelanden* de oude verdragen. 1473
Beiden traden ook met de Gravin THEDA van *Oost-Friesland* in een twintigjarig verbond van verdediging tegen Hertog KAREL. Zelfs ontwierp men een bondgenootschap tusschen al de Friezen van de *Zuiderzee* tot de *Wezer*; maar terwijl men over de punten beraadslaagde, trok KAREL *de Stoute* met zijn heir uit *Gelre* naar *Aken*, de vrees voor hem verminderde en van het verbond kwam niets (5). De Friezen, Groningers en Ommelanders verzuimden echter niet, zich de onmin tusschen den Keizer en den Hertog van *Bourgondië* ten nutte te maken (6). Hunne zaakgelastigden te *Keulen* verzochten van den Keizer, nevens vele andere voorregten, inzonderheid de bevestiging der oude vrijheid en de bescherming des Rijks tegen alle geweld. Zij slaagden hierin zoo ver, dat FREDERIK III de landen van de *Zuiderzee* tot de *Dollart* als alleen onderhoorig aan het Rijk verklaarde en tegen elken aanrander in zijne bijzondere bescherming nam. Door deze bevestiging werd het bijoogmerk der Groningers verijdeld, om door middel van dit ge-
zantschap de vereeniging van de *Ommelanden* met hunne stad tot één gewest, 1474
waarvan *Groningen* het hoofd zou zijn, te bewerken. De Groningsche Burgemeester JOHAN RENGERS TEN POST, een der afgevaardigden aan den Keizer, geraakte hierdoor

---

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 214. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVIII. p. 424, 425. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. X. bl. 283, 284.

(2) Zie hiervoor, bl. 50.

(3) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVI. p. 402.

(4) *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 653—656.

(5) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVI. p. 403. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 345, 346. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 605—608.

(6) Vgl. hiervoor, bl. 51.

1433—1482 in vele onaangenaamheden; men beschuldigde hem, dat hij meer zijn bijzonder belang dan dat van *Groningen* had behartigd, en hij zag zich genoodzaakt de stad te verlaten (1).

In *Friesland* ten Westen der *Lauwers* woedde intusschen het vuur der oude tweedragt vernielend voort. EDO JONGEMA had uit wraak te *Rauwert* LIEUWE DOYTES ABBEMA gedood, welke zijnen oom HESSEL EDES JONGEMA in het gevecht bij *Irnsumazijl* had omgebragt. Daar deze moord door de regters niet gestraft werd, besloten de Vetkoopers dien zelf op de Schieringers te wreken. TAKE MOKKEMA en anderen van hun aanhang overvielen en doodden derhalve te *Dokkum* EDE HESSELS JONGEMA, den tweeden oom van EDO, een vredelievend en onzijdig man, welke op *Tjaarda-huis*
22 v. Herfstmaand 1474 te *Rinsumageest* woonde, maar thans als een van de dertien Dokkumer regters in die stad was gekomen, om de regtszitting bij te wonen. HANS JUWSMA onderging hetzelfde lot; maar SIPPE HEEMSTRA werd met WOBBE GERLOFS gevangen genomen; de eerste naar de stins van JANKE DOUWMA te *Langweer*, en de laatste op het huis van WYBE GROVESTINS te *Engelum* gevoerd (2). Steunende op een verbond met de Groningers, beroemde zich MOKKEMA, dat het hem aan geene hulp zou ontbreken,
21 v. Wijnmaand. bijaldien men deze geweldenarijen wilde wreken. De bloedverwanten des verslagenen JONGEMA verzochten bij den Raad van *Groningen* hierover nadere opheldering, doch ontvingen geen bevredigend, zoo al eenig antwoord (3). Gloeijende van wraak trok EDE JONGEMA zonder lang toeven, in een vaartuig met twintig krijgsknechten des nachts naar *Dokkum*, waar hij in de woning van den gevangen WOBBE GERLOFS aan de Oude Brug zijn intrek nam. Den volgenden morgen vroeg kwam nog een ander door hem besteld en gewapend schip binnen de Zijl in het *Dokkumerdiep.* Dit trok de aandacht van eenige burgers tot zich, en GABBE JAERLA, JONCKE van *Metslawier* nevens SYBE SCHELTEMA, voorname Vetkoopers en alle schuldig aan den moord in *Dokkum* gepleegd, begaven zich, elk door vier of vijf knechten verzeld, naar de Oude Brug. Zoodra EDO hen uit een der vensters bemerkte, riep hij zijn volk toe: »Ziet daar zijn zij, om welke ik hier gekomen ben; zijt nu mannen van moed en volgt mij." Terstond trekt hij zijn zwaard, vliegt met zijne medgezellen het huis uit en zet den vijand achterna, die ontsteld en verbaasd langs de Hoogstraat

---

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVI. p. 407, 408. Lib. XXVII. p. 411, 416, 418, 419. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X. bl. 347, 352. *Brieven en Documenten*, bl. 87. *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 720. IDSINGA, *Staatsr. d. Nederl.* D. II. bl. 407. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, D. I. bl. 175—178. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 608—613.

(2) OCCO SCARLENSIS, bl. 215. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVIII. p. 425.

(3) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVIII. p. 425. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, D. I. bl. 180, 181.

vlugt, om zich in de kerk te redden. Maar EDO had gezorgd, dat door een Schieringergezind burger de deuren gesloten waren, en tevens zijn volk verboden iemand te dooden, ten ware hij zich te weer stelde. Bij het kerkhof maakten zich GABBE JAERLA en de zijnen tot tegenstand gereed. Nu viel op het bevel van »slaat dood, slaat dood," het volk van EDO op hen aan; een hunner knechten werd doodgestoken en de Heeren gaven zich weldra over. EDO scheepte zich onmiddellijk in en voerde zijne gevangenen naar de sterke stins van WORP SJAARDEMA te *Rinsumageest*. Hun losgeld en de slaking van SIPPE HEEMSTRA en WOBBE GERLOFS verzoenden den moord aan EDO HESSELS JONGEMA gepleegd. Niettemin verscheen in den aanvang des volgenden jaars EDO JONGEMA, verzeld door SYTZE BOTTINGA, weder in *Dokkum*. Zij bemagtigden het huis van den in ballingschap overleden OFFO en namen er zeventien knechten gevangen, van welke JONGEMA, als regter, twee om hunne misdaden aan het leven strafte. Ook ware de stins van wijlen TAKE MOKKEMA in hunne handen gevallen, indien BOTTINGA zich niet tegen eene billijke onderhandeling met de bewoners verzet had, welke zich nu als wanhopigen verdedigden, en zegevierden (1). Grooter ramp dan *Dokkum* trof *Bolsward*. Uit haat en wrok tegen eenige burgers, stak zekere UBBO LEYDEKKER die stad op verscheidene plaatsen te gelijk in brand, waardoor meer dan tweehonderd huizen eene prooi der vlammen werden. De booswicht vlugtte naar *Enkhuizen*, doch door eenige Bolswarders verschalkt, werd hij in ketenen teruggebragt en na schuldbekentenis, aan een paal levend verbrand (2).

1433—1482

1475

25 v. Grasm.

Terwijl de Friezen, naar het scheen, alle krachten inspanden, om elkander te verderven, eischte de Keizer het vierde gedeelte hunner strijdbare mannen behoorlijk uitgerust voor den krijg, welken hij tegen KAREL *den Stoute* besloten had. De Staten van *Friesland* zonden na rijp beraad, WESSELUS, Proost op *'t Zand*, aan hem af met verzoek, »hen van dezen last te ontslaan, die met hunne oude vrijheden en voorregten streed, naar welke het geenen Vorst, den Keizer zelfs niet, geoorloofd was, eenen Fries buiten de grenzen zijns lands ten krijg op te roepen. Daarenboven zouden zij hun gewest, hetwelk zoo na aan het gebied des Hertogs grensde, aan blijkbaar gevaar blootstellen, wanneer zij zich van zulk een aanzienlijk getal verdedigers beroofden." Het antwoord des Keizers, dat hij de geëischte hulpbenden tegen eenen bepaalden tijd verwachtte, bragt de Friezen in niet geringe verlegenheid. Men vreesde

---

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 215, 216, 217. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVIII. p. 426. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 349, 350.

(2) OCCO SCARLENSIS, bl. 217. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* D. I. bl. 22. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVIII. p. 426. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 350. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. X. bl. 285.

1433—1482 het Opperhoofd des Rijks te vertoornen en was echter huiverig zijn bevel te gehoorzamen; er werden vele vergaderingen gehouden, zonder tot eenig besluit te komen (1). De Groningers daarentegen beantwoordden gewillig aan 's Keizers verlangen en zonden hem een aantal manschappen; doch de vrede werd getroffen en geheel *Friesland* daarin begrepen (2).

1476 Ernstig trachtten thans eenige welgezinde mannen de binnenlandsche rust te bewerken en kwamen te *Leeuwarden* bijeen, waar ook Groninger gevolmagtigden verschenen. Veel werd er bepleit en bijgelegd, maar toen onder andere punten van geschil, door DOUWE SJAARDEMA de zaak van SICCO SJAARDEMA met de Groningers opgehaald en deswege voldoening van *Groningen* geëischt werd (3), verklaarden de afgevaardigden dier stad daartoe geenen last te hebben en verlieten onverwachts de vergadering. De onderhandelingen werden, wel is waar, weder aangeknoopt, maar zonder vrucht. De Friezen, welke het slot en de Groninger bezetting in *Kollumerland* als nadeelig voor hunne vrijheid en de eendragt des lands beschouwden, drongen aan op de vernietiging van het Kollumer verbond, hetwelk welligt in andere grietenijen navolging konde vinden; doch hiertoe waren de Groningers niet te bewegen. Eindelijk sloot in
1477 Zomermaand des volgenden jaars de stad *Groningen* een tienjarig verdrag met de landen van *Oostergo* en *Westergo*, waarbij de vredebrief van veertienhonderd twee en twintig bevestigd werd en de overeenkomst met *Kollumerland* in waarde bleef, doch de Groningers mogten in deze tien jaren geen dergelijk verbond met eenig ander deel van *Oostergo* en *Westergo* aangaan. Jaarlijks zou beurtelings te *Groningen* en te *Leeuwarden* eene bijeenkomst van wederzijdsche gevolmagtigden gehouden worden, om de hangende geschillen te beslechten. Tot uitvoering van de vonnissen dier gekozene regters, zou men elkander tegen de kwaadwilligen te hulp komen (4). Dit verbond scheen een stap nader ter bereiking van het grootsche doel der stad *Groningen*, het stichten van een groot algemeen Friesch bondgenootschap, waarvan zij het hoofd moest zijn, hetwelk echter, met hoeveel ijver ook gezocht, nooit verwezenlijkt is geworden (5).

---

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 217, 218. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVIII. p. 426. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. X. bl. 285—287. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 350.

(2) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVIII. p. 412. Vgl. hiervoor, bl. 54.

(3) Zie *Alg. Gesch. des Vaderl.* D. II. St. II. bl. 580—582, 586, 588, 591.

(4) OCCO SCARLENSIS, bl. 218—220. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVIII. p. 427. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. X. bl. 287. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 353, 354. *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 669. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, D. I. bl. 181, 182.

(5) WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 624.

Met de binnenlandsche rust keerden handel en welvaart allengs in *Friesland* terug 1433—1482
en lenigden, voor een gedeelte althans, de rampen, welke de verwoestingen van 13 v.
eenen geweldigen watervloed en een daarop gevolgde drooge zomer over dat gewest Slagtmaand
verspreidden (1). *Oostergo* en *Westergo* sloten met den Koning van *Engeland* 1477
een verdrag van handelsvrijheid (2); en de stad *Stavoren* ontving van den Ko- 5 v. Grasm.
ning van *Denemarken* vrijdom van alle tollen, behalve van den ouden tol in *de* 1478
Sont, tot dat eene som van honderd en vijftig Rijnsche Guldens, welke zij dien Vorst had voorgeschoten, betaald zou zijn (3). *Leeuwarden* begon allengs magtiger te worden en kreeg de Zijlen in *de Leppe*, over welke een langdurig geschil bestaan had, in eigendom met al de daaraan verbondene tollen en voorregten (4). Maar geene stad in dit gedeelte van *Nederland* overtrof *Groningen* in vermogen en aanzien. Zij hield, naar het schijnt, kapers in dienst; ten minste de Groninger vrijbuiter, bekend onder den naam van HEINO *den Groote*, bragt den Amsterdamschen en anderen kooplieden veel schade toe, waaruit niet weinig klagten ontsproten (5). Steeds trachtte zij haar gezag uit te breiden en geraakte thans aan het bewind van *Westerwolde*. HAJO ADDINGA, de zoon van EGGE welke in veertienhonderd vijf en zeventig bij eenen oploop vermoord was, had zijnen vader in die heerlijkheid opgevolgd en als leenman, den Bisschop van *Munster* hulde en eed afgelegd. Nog geweldiger, wreeder en hebzuchtiger dan zijn voorganger, bragt hij weldra het volk tegen zich in de wapenen, en de invloed der Munsterschen kon te naauwernood eenen algemeenen opstand voorkomen. De Groningers mengden zich in deze onlusten ter gunste der Westerwolders en lagen, op aanzoek der schuldeischers, beslag op de inkomsten van HAJO te *Groningen* en in *de Ommelanden*, terwijl zij hem tevens het regtsgebied over de kerspels *Blijham* en *Bellingewolde* betwistten. Op last van den Raad en tot vreugde des landmans, werd HAJO's burg te *Wedde* belegerd en vermeesterd. De moeijelijkheden, in welke het stift *Munster* gewikkeld was, verhinderden den Kerkvoogd zijnen leenman hulp te bieden. Hij beleende zelfs vier jaren later de stad *Groningen* met het geregt over de kerspelen in *Westerwoldingerland*. Hierop werd van stadswege bij het riviertje de *Pekel-A*, niet ver van *Winschoten*, een sterk slot gesticht, de *Pekelborg* genaamd, welks bevelhebber, in naam des Raads, over *Westerwolde*

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVIII. p. 428. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. X. bl. 288. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 354, 355

(2) *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 675—677.

(3) WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. X. bl. 290. *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 677.

(4) OCCO SCARLENSIS, bl. 220—223. *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 670—675.

(5) WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 624.

1433— 1482 en een gedeelte van het *Oldambt* gezag zou voeren. De burg *Wedde* bleef acht jaren in de magt der Groningers, toen zij bij den vrede weder aan HAJO ADDINGA overgedragen werd (1).

Intusschen hadden de benoemde regters uit *Oostergo*, *Westergo* en *Stad en Lande*, onder voorzitterschap van ONNO EWISMA hunne eerste vergadering te *Groningen* gehouden, vele geschillen aldaar vereffend en onderscheidene Friesche Edelen tot de teruggave van geroofde goederen veroordeeld. De uitvoering hunner vonnissen ontmoette tegenstand, maar gelukkig drongen zij er onwrikbaar op aan; de hardnekkigen werden genoodzaakt zich te onderwerpen, en met het verbond bleef tevens de rust ongeschonden (2). Het was echter eene moeijelijke taak, in *Friesland* het regt te handhaven, waar men nog dikwerf dat van den sterkeren uitoefende.
1479 Zoo voerde HESSEL MOKKEMA eenen leekebroeder van het klooster *Ferwerd*, welke eenen bediende van hem gedood had, ter straffe naar *Dokkum*; doch de monniken van *Klaarkamp* verlosten den gevangene, hetgeen eene verzoening tusschen de beide vijandelijke kloosters bewerkte, die voortaan met elkander in vrede leefden (3).

Reeds in het midden des vorigen jaars had de Keizer aan den Kardinaal GEORG, den keizerlijken Fiskaal JOHAN KELLNER, en Dr. ARNOLD VOM LOO eene uitgestrekte volmagt ter regeling der zaken in *Friesland* verleend (4). Van hen kwam alleen
25 v. Louwmaand. VOM LOO, die hier bekend was en zich het eerst naar *Groningen* begaf, welks belangen hij langen tijd tegen belooning, aan het keizerlijke Hof behartigd had. Na de opening van zijnen last aan den Raad, met wien hij alles overlegde, stak hij met schepen, hem uit *Friesland* op zijn bevel gezonden, over de *Lauwers*. Intusschen hadden de Friezen eene schatting geheven, om den gezant, indien het noodig
24 v. Sprokkelm. ware, een aanzienlijk geschenk aan te bieden. In de algemeene vergadering te *Leeuwarden* eischte hij als de wil des Keizers, de voldoening der sedert jaren achterstallige schatting en eene betere regeling daarvan voor het vervolg, de vernietiging der inwendige verdeeldheden en het verkiezen van eenen Landvoogd of Potestaat. Hij voegde er bij, dat indien zij iemand uit hun midden daartoe niet verkozen, de Keizer zich genoodzaakt zou zien, zulk een opperhoofd ter hand-

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Landen*, bl. 12, 13. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 346. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVII. p. 416—418. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 356. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 620—622, 624—626.

(2) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVIII. p. 428, 429.

(3) OCCO SCARLENSIS, bl. 223. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. X. bl. 291.

(4) Zie hun lastbrief in het *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 727—729.

having der openbare rust aan te stellen. De afgezant vond de gemoederen in het geheel niet geneigd, zijn verlangen te bevredigen; de achterstallige schatting was in handen van eenige Grooten en konde, zonder vrees voor oproer, niet van hen gevorderd worden; nog minder was het geraden van het volk ten tweedenmale te eischen, wat het reeds eens had opgebragt; en door de inwendige tweespalt was het even onmogelijk eenen Potestaat te benoemen. Na vele pogingen, om de gemoederen te winnen, keerde VOM LOO onverrigter zake naar *Groningen* terug. Hier bood hij der regering aan, om voor haar, tegen eene jaarlijksche opbrengst van tienduizend Rijnsche guldens aan den Keizer, het bewind over geheel *Friesland* te verwerven. Men vond behagen in dit voorstel, doch verzocht tevens den gezant, om eene vermindering der bepaalde som te bewerken. Door middel van geschenken verkreeg de Raad, dat VOM LOO zijne volmagt aan hen overdroeg, om eenen Potestaat over *Friesland* bewesten de *Lauwers* aan te stellen en daar alles te regelen en te schikken, gelijk het keizerlijk bevelschrift inhield en de Keizer zelf, wanneer hij tegenwoordig was, doen zou. De gezant gelastte zelfs den Raad ernstig, dit bevelschrift ten uitvoer te brengen, indien de Friezen zich daartegen nog mogten verzetten. Hij liet zich voorts eene volmagt geven, waarin hem de Raad het behartigen der belangen van *Groningen* in dit punt bij den Keizer opdroeg; en met zijn overleg werd een brief opgesteld, welke na zijn vertrek, aan het Hof moest gezonden worden. Rijk begiftigd keerde hij naar den Keizer terug, wien hij niet in gebreke bleef, den wensch der Groningers op het gunstigste voor te dragen (1).

1433—1482

21 v. Grasm. 1479

In den brief der Groningers, die nu den Keizer overhandigd werd, drong de Raad aan, »dat het verbond tusschen *Groningen* en de *Ommelanden* gesloten, waarbij deze laatsten zich gelukkig bevonden, voor altijd door den Keizer bevestigd wierd, wien men tevens verzocht, deze landschappen, die als van weinig belang werden voorgesteld, aan de stad *Groningen* in leen op te dragen, opdat er de rust, de veiligheid en het regt gehandhaafd en de welvaart bevorderd mogt worden. Voorts begeerde men van den Keizer het regt, om gouden munt te mogen slaan; benevens het potestaatschap over *Friesland* bewesten de *Lauwers*, welk gewest in eenen staat van regeringloosheid verkeerde en zonder de hulp van *Groningen* onvermijdelijk moest ten ondergaan. De Raad beloofde, de verschuldigde jaarlijksche schatting, die sinds eene halve eeuw niet betaald was, steeds in tijds te bezorgen en behoorlijk rekening af te leggen. Men was wel gezind den Keizer de verlangde tienduizend Rijnsche guldens te geven, maar konde zulks niet zonder toestemming der gemeente, die hierin

---

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 224. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVIII. p. 429—431. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. X. bl. 293. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 359, 360. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, D. I. bl. 182, 183. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 627—629.

1433—1482 bezwaarlijk zou treden, zoo lang geene bepaalde aanstelling tot Potestaat over *Friesland* was ontvangen. Zoodra die verkregen was, zou de Raad zijne erkentelijkheid door eene ruime gifte in geld betoonen, en in alles de eer en het voordeel des Keizers behartigen, wien men onder het oog bragt, dat de landschappen bewesten *de Lauwers* niet zonder groote kosten en verlies van volk beteugeld konden worden. Mogt eindelijk de Keizer zwarigheid vinden, om de *Ommelanden* (*regiunculas cis lavicanas*) in leen aan de Groningers over te dragen, zoo was er echter niets bedenkelijks in, om hun het algemeen bestuur er over van 's Keizers wege onder den titel van *eeuwigdurend Potestaatschap* toe te vertrouwen, naardien dit van de keizerlijke magt geheel afhing." De Raad verzuimde niet dit verzoek ook bij Hertog MAXIMILIAAN, den zoon des Keizers, aan te dringen; maar de krijg van dien Vorst tegen *Frankrijk* en het dreigend naderen der Turken, hetgeen het geheele Rijk in beweging bragt, verhinderden VON LOO, vooreerst met vrucht iets voor *Groningen* bij den Keizer te bewerken (1).

Het pleit zeker meer voor de staatkunde dan voor de goede trouw van dezen afgezant, indien hij, geheel in strijd met zijn gedrag te *Groningen*, den Friezen bewesten de *Lauwers* werkelijk eenen zeer uitgebreiden brief heeft overgeleverd, in welken Keizer FREDERIK niet alleen de vrijheden en voorregten bevestigt en hernieuwt, die hun door zijne voorzaten, inzonderheid KAREL *den Groote* en den Roomsch Koning Graaf WILLEM II geschonken waren, maar hen ook van alle onderdanigheid aan eenigen Vorst, den Keizer uitgezonderd, ontslaat en hen, nevens die Friesche landstreken, lieden en goederen, welke van het Rijk waren afgescheurd, onmiddellijk geheel daar onder terugbrengt en waarvan zij noch door verpanding, vervreemding of op eenige andere wijze ooit weder mogten gescheiden worden. Noch geestelijk, noch wereldlijk Vorst of Heer zou over hen tot Regent worden aangesteld, maar hunne eigene Grietmans, regters en ambtenaren zouden hen naar de oude gewoonten en gebruiken besturen. Zij worden voorts door den Keizer tegen het heffen van schattingen, opbrengsten en tollen, die met hunne voorregten strijden, gewaarborgd; en de bewaring en bescherming dier voorregten allen Rijksvorsten aanbevolen. MAXIMILIAAN, met toestemming zijner gemalin MARIA *van Bourgondië* en bij rade der aanzienlijkste Hollandsche Edelen, ontslaat hen op keizerlijk verzoek, van alle onderwerping aan *Holland*, verklarende, dat zij voortaan vrij van alle vrees voor de Graven van *Holland* als onderzaten des Rijks zullen leven (2).

---

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVIII. p. 431, 432. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B XI. bl. 360. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 629, 630.

(2) *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 682—690. De Schrijver van den *Tegenw. Staat. v. Stad*

Maar die vrijheid en onafhankelijkheid, op welke de Friezen zich steeds beroemden, zouden door henzelven na twintig jaren van ellende vernietigd worden. TJAARD JONGEMA, Heerschap te *Bolsward*, de zoon van GOSLIK en kleinzoon van JUW JONGEMA, welke als Potestaat in den krijg tegen Hertog ALBRECHT *van Beijeren* was gesneuveld, had bij zijn dood twee onmondige kinderen, GOSLIK en ANSK, achtergelaten. De Bolswarders stelden deswege het bewind hunner stad in handen van JUW TJERKS JONGEMA, den broederszoon van den ouden GOSLIK JONGEMA, en als van de zwaardzijde of manskant, de naaste tot de voogdij over zijn minderjarigen neef. Dit mishaagde ten hoogste aan WIJTS, de weduwe van TJAARD JONGEMA en moeder van den jongen GOSLIK, welke de voogdij en daarmede het bestuur over *Bolsward* liever aan DOUWE SJAARDEMA van *Franeker* zag opgedragen of aan SICCO zijn zoon, die aan hare dochter LUTS, uit haar eerste huwelijk met JUW HARINXMA van *Sneek* ontsproten, gehuwd was. Zij vond aanhangers zelfs onder de leden van den Raad en bewerkte met hun overleg te *Franeker*, dat de SJAARDEMA's met geweld JUW JONGEMA uit *Bolsward* zouden verdrijven. Zoodra dezen dit ter kennis was gekomen, riep hij den Raad en de burgerij in de kerk bijeen, om te overleggen, wat men bij het naderende gevaar zou aanvangen. Hij en de burgers stonden in de kerk; de Raadsleden in het Koor. Een dezer laatsten sprak de vergaderde menigte aldus aan: »JUW JONGEMA en gij alle goede burgers! Wij vernemen, dat SICCO SJAARDEMA met al zijn volk herwaarts zal komen en vragen u derhalve, hoe wij hierin het beste zullen handelen en wat gij gemeenschappelijk met ons in deze zaak wilt verrigten?" »Even als de vader van JONGEMA met mijnen vader gehandeld heeft, zullen wij met u handelen" is het antwoord van een man uit het volk, KLAAS EPES genaamd, wiens vader weleer veel leeds en verdriets van den ouden GOSLIK JONGEMA en van eenige Raadsleden ondervonden had. De menigte, reeds verbitterd op de Heeren, die over het geheel de SJAARDEMA's meer dan JUW genegen waren, geraakte door deze woorden in beweging, de messen werden getrokken en de buitendeuren der kerk gesloten. Zij die in het Koor waren, vlugtten voor het aanstormende volk in de kosterij en wierpen de deuren achter zich toe. Zoo eindigde deze vergadering in de uiterste verwarring, zonder dat er evenwel iemand gewond werd. JONGEMA, zijne vrienden en knechten trokken, nadat de oploop bedaard

1433—1482

8 v. Hooim. 1479

22 v. Sprokkelm. 1480

---

en Lande, D. I. bl. 184 (t) houdt dezen brief slechts voor een opstel, of hoogstens eene belofte van VOM LOO, om de voorregten, daarin opgenoemd, door den Keizer bevestigd te krijgen, doch hetgeen hij niet volvoerd heeft, sinds hij *Friesland* onverrigter zake moest verlaten; een gevoelen dat ons niet van grond ontbloot voorkomt. De inhoud van dit stuk komt hoofdzakelijk overeen met den brief van Keizer SIGISMUND weleer den Friezen verleend. Zie *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. II. St. II. bl. 577, 578.

1433— was, met ontblooto zwaarden in de hand uit de kerk, bedreven veel moedwil in
1482 het huis van den muntmeester, en versterkten zich op *Herema-stins* in de Hoogstraat. Den volgenden morgen vroeg naderde SICCO SJAARDEMA met eene bende van vijfhonderd man, zoowel krijgsknechten als huislieden uit *Arum*, *Pingjum*, *Witmarsum* en andere dorpen. De burgerij vloog aanstonds te wapen, om hem af te weren, doch liep spoedig weder uiteen, en hij kwam zonder veel tegenstand met zijn volk in de stad. Weldra verscheen RIENK HARINXMA van *Sneek* met zestig of honderd gewapenden nabij *Bolsward*, om JONGEMA te ontzetten, maar keerde op het eerste schot uit de stad, naar de plaats terug vanwaar hij gekomen was. Nu trachtten de pastoor GALE en de minderbroeder NANNE eene verzoening tusschen SJAARDEMA en JONGEMA te bewerken; de eerste echter wilde hiervan niets hooren, zoo lang de laatste nog in de stad vertoefde; met moeite vergunde hij een stilstand van wapenen tot aan den middag. Middelerwijl beproefden de beide Geestelijken, JONGEMA tot onderwerping te bewegen, doch moesten onverrigter zake vertrekken. Toen hij evenwel bemerkte, dat hem niemand tegen den overmagtigen vijand te hulp kwam en het bestand ten einde liep, klom hij en zijn volk heimelijk uit een venster en begaf zich naar *Walta-huis* te *Tjerkwerd* in *Wonseradeel*. Zich hier niet veilig achtende, trok hij naar zijn zwager PETER HARINXMA te *Sneek*, welke met EDE JONGEMA van *Rauwert* en EPE HESSELS JONGEMA van *Bozum* hem onder een talrijk geleide op zijne vaderlijke stins te *Tjerkwerd* bragt, en haar van krijgs- en mondbehoeften voorzag. SJAARDEMA bleef ondertusschen in *Bolsward* op *Jongema-stins*, en zijn volk lag verdeeld in de stad met bevel, de burgers geenen overlast aan te doen. Maar toen zij eindelijk uit gebrek aan spijs verzochten naar huis te keeren, wees WIJTS hun de woningen aan van eenige burgers, die haar vijandig waren, en gaf hun verlof daar het noodige onderhoud te eischen. Nadat zij hier alles in overdaad opgeteerd en de grofste baldadigheden gepleegd hadden, vielen zij bij nacht ook andere huizen aan. De verbitterde burgers spanden op raad van een priester te zamen, wapenden zich en vielen onder aanvoering van zekeren SWART JAN op de Franeker bende onverwacht aan, welke zij ter stad uitdreven. SJAARDEMA bleef nog eenige dagen op *Jongema-huis*, maar vertrok toen vermomd en in het geheim naar *Franeker*, eene bezetting bij zijne schoonmoeder op de stins achterlatende. JUW JONGEMA nu onmiddellijk door zijne vrienden weder ingehaald, vestigde zich in het muntmeestershuis en behield, hoewel met groote moeite, verscheidene jaren de overmagt in de stad (1).

---

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 225—228. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* D. I. bl. 27—36. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVIII. p. 435, 436. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 362, 363. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. X. bl. 295, 296.

Door scheidsmannen was wel tusschen hem en WIJTS eene verzoening bewerkt, 1433—1482
maar reeds in het begin van het volgende jaar stonden beide aanhangen, door vreemde krijgsknechten gesteund, gewapend tegenover elkander. SICCO SJAARDEMA gaf de voornaamste aanleiding tot deze nieuwe vredebreuk. Hij had met hulp van zijnen vader *Hottinga-stins* op *Nieuwland*, welke door zijne zuster SWOB, de weduwe van JARICH HOTTINGA bewoond werd, versterkt en met eene talrijke bezetting voorzien, die van daar uit op de Sneekers en Bolswarders roofde. PETER HARINXMA en JUW JONGEMA belegerden met eenige andere heerschappen het huis en beschoten het geweldig. Het beleg had bijna drie weken geduurd, toen SICCO SJAARDEMA in den 20 v. Sprokkelm. 1481
nacht *Bolsward* overrompelde, om den vijand daardoor te noodzaken af te trekken. Maar PETER HARINXMA snelde terstond met een gedeelte zijner benden naar de stad en het gelukte hem, na een hevig gevecht en niet zonder veel bloedstorting, SJAARDEMA er uit te verdrijven. Dadelijk daarop trokken de Bolswarders en Sneekers naar *Wommels*, verbrandden *Monnikhuis*, plunderden zoowel de kerk als de woningen der huislieden en trokken met den rijken buit naar het leger voor *Hottinga-stins*. Het geschut vermogt weinig tegen deze sterkte, weshalve besloten werd de bezetting door honger tot overgave te dwingen. Doch SCHERNE WIJBE, hoofdling te *Grovestins*, welke den belegeraars te hulp was gekomen, geraakte door list in de magt van SWOB, de eigenares van het huis, waardoor spoedig een verdrag tot stand kwam. Hierbij werd onder anderen bepaald, dat de verzoening, het vorige jaar tusschen JUW JONGEMA en WIJTS 20 v. Grasm.
aangegaan, in volle kracht zou blijven; alle gevangenen van wederzijde zouden binnen twee dagen onder oorveede ontslagen, en de vreemde knechten binnen veertien dagen afbetaald en uit het land gezonden worden; eerbare mannen zouden alle geschillen en schadevergoedingen op een bepaalden dag vereffenen, en men verpligtte zich, den vrede ongekrenkt te bewaren en de verbrekers daarvan te achtervolgen. SCHERNE WIJBE uit de gevangenis ontslagen, stelde aanstonds TJAARD GROENSTRA, een natuurlijken zoon van DOUWE SJAARDEMA, en zijne vrouw in vrijheid. Beide had hij het jaar te voren gevangen genomen, hun huis geslecht en hunne goederen geroofd, hetgeen als de hoofdreden beschouwd wordt, waarom SWOB getracht had, hem in haar geweld te krijgen. Ingevolge de overeenkomst verlieten weldra de vreemde huurbenden dit gedeelte van *Friesland*, waar nu de rust hersteld was (1).

Omtrent dien tijd kwam de gezant VOM LOO, vergezeld door JOHAN *von Steinbergen*, Proost van *Goslar*, in *Groningen* terug. Zij boden den Raad eene keizerlijke

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 229—232. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* D. I. bl. 36, 37. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVIII. p. 436, 437. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B X. bl. 296, 297. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 364. *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 697.

1433—1482 bulle aan, waarin dezen het potestaatschap over *Friesland* tusschen *de Lauwers* en het *Vlie* voor eeuwig en erfelijk werd opgedragen, al de leden des Raads, nu en in het vervolg, tot den ridderstand verheven werden en hun het regt van goud en zilver te munten werd toegekend, onder verbindtenis eener jaarlijksche schatting van tienduizend Rijnsche guldens. De gezanten hadden tevens eene bijzondere volmagt, om over dit potestaatschap en de beleening der *Ommelanden* met de stad te onderhandelen. Hierbij was nog een keizerlijke brief gevoegd, in welken den Friezen bewesten *de Lauwers* onder bedreiging van zware straf bevolen werd, den Raad van *Groningen* als Potestaat te gehoorzamen. Hetzij dat de jaarlijksche schatting de regering van *Groningen* afgeschrikt hebbe, hetzij dat haar de onderneming te onzeker en te gewaagd voorkwam, of dat de Friezen er zich met nadruk tegen verzetteden, de zaak althans liep vruchteloos af en de gezanten keerden met de keizerlijke bulle en den aanschrijvingsbrief aan de Friezen terug. VOM LOO werd vóór zijn vertrek door de
25 v. Bloeim. 1481 regering gemagtigd, om te bewerken, dat de Keizer haar de landschappen tusschen *de Eems* en *de Lauwers* benevens *Westerwolde* in vol erfleen overdroeg, alsmede zoodanige andere naburige Friesche landschappen, alwaar men wegens de woede en tweedragt niet veilig was, en dat het haar vergund wierd deze des noods zelfs door geweld van wapenen te onderwerpen. Doch ook hiervan is niets gekomen (1). Eenige maanden later werd het langdurig geschil tusschen de stad *Groningen* en DOUWE SJAARDEMA vereffend. Men vindt evenwel niet op welke wijze SJAARDEMA is bevredigd geworden (2). Hij overleed kort daarna. In hetzelfde jaar betreurde *Friesland* het verlies van verscheidene andere mannen van moed en naam en onder hen BRUIN SIERKS, welke door de Vetkoopers te *Workum* was doodgeslagen. Hij werd voor den onversaagdsten en sterksten Fries van zijnen tijd gehouden en stond bij de Schieringers in groot aanzien (3).

Middelerwijl waren in *Oostergo* op nieuw onlusten ontstaan. De stad *Leeuwarden* was onder een verstandig bestuur en door bloeijenden handel tot aanzien gestegen. Zij breidelde den euvelmoed der Edelen, die altijd onderling in krijg waren en de wegen onveilig maakten, en vernielde de stinzen dergenen, welke den landman plaagden of beroofden. Maar daartegen verbitterden de Leeuwarders, door den voorspoed hoog-

---

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVIII. p. 432–434. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 362. IDSINGA, *Staatsr. d. Nederl.* D. II. bl. 411—417. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 633—635.

(2) IDSINGA, *Staatsr. d. Nederl.* D. II. bl. 417, 418. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 635.

(3) OCCO SCARLENSIS, bl. 234.

moedig geworden, de omliggende steden en grietenijen, dewijl zij de boeren, die niet 1433—
met hen verkozen te handelen en hunne waren elders te markt bragten, dwingen wilden 1482
deze in hunne stad te voeren. Dreigend verboden zij de Sneekers, boter of kaas te koopen van de huislieden uit het regtsgebied van *Leeuwarden*, en rigtten zelfs te *Slooten* eene boterwaag op, van welke zij de voordeelen geheel aan zich trokken; uit welke willekeurige handelwijze veel twist ontsproten is (1). Om zich tegen hunne
steeds toenemende vijanden te sterken, sloten zij met *Tietjerkstra Vierdedeel* een 29 v.
twaalfjarig, en met *Kornjum* en *Britsum* een driejarig verbond van wederzijdsche Oogst-maand
bescherming tegen alle geweld (2). Later gingen zij insgelijks een verdrag aan met 1481
Franeker, waarbij men beloofde, elkander in regtvaardige zaken en bij verongelijkin- 14 v.
gen of beleedigingen bijstand te bieden (3). Een hunner gevaarlijkste en stoutste vij- Wijn-maand.
anden was WIJBE JARICHS, zoon van JARICH JUKKEMA en SJOUK WIARDA, op het huis *Metslawier* te *Akkrum*. Hij roofde te water en te land alles wat der stad behoorde, nam op de *Sneekermeer* en andere waters hare schepen weg, en bragt den burgers
onberekenbare schade toe. Verbitterd sloegen de Leeuwarders het beleg voor zijne 22 v.
stins te *Akkrum*, waar toen zijn schoonbroeder HOMME LIEUWES JUKKEMA het bevel Wijn-maand.
voerde. Na eene week gaf zich de bezetting, behoudens lijf en goed, over en het huis werd terstond tot den grond geslecht (4). WIJBE, die zich op zijne stins te *Hemelum* ophield, roofde ondertusschen van daar op GALEMA van *Koudum*, terwijl de talrijke bezetting van zijne derde stins te *Woudsend* de Leeuwarders op de *Slootermeer* verontrustte (5). Maar op het vernemen van het beleg van *Metslawier*, trok hij met zijn anderen zwager WORP LIEUWES JUKKEMA, van *Hemelum* naar de Schieringers in *Oostergo*, bij wie hij hulp zocht en vond. Ondersteund door de Edelen SYDS en FEKKE BOTTINGA van *Rinsumageest*, BOTTO te *Herney*, WILKE RINGIA, IDS TJALLINGA, PIETER en FEKKE CAMPSTRA, JONGE JEPPE, TJALLING LIEUWES, SCHERNE WIJBE, die hoewel Vetkooper den Leeuwarders vijandig was, en meer anderen, viel hij den dag na het overgaan van *Metslawier*, *Leeuwarden* ter Noordzijde aan en drong er binnen (6). Een stads dienaar is de eerste die tegenstand biedt, maar moet voor de overmagt zwichten en vlugt in een huis, waar hij dapper strijdende door WORP JUKKEMA gedood wordt.

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* D. I. bl. 22—24.

(2) *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 698—700.

(3) *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 701.

(4) OCCO SCARLENSIS, bl. 232.

(5) WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. X. bl. 299. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 265.

(6) OCCO SCARLENSIS, bl. 232.

1433—1482 Terwijl de aanvallers zich door de straten verspreiden, worden de bekkens geslagen, de horens geblazen en de stormklokken geluid. Alles geraakt in rep en roer. Elk burger snelt te wapen en valt woedende op den vijand aan, die weldra teruggeslagen wordt. Te vergeefs werpt hij onder het wijken vuur op de daken, om brand te stichten en verwarring te veroorzaken; hij wordt van het kerkhof naar den wal gedreven en ontkomt te naauwernood door de gracht aan eenen geheelen ondergang (1). Een weinig daarna op denzelfden dag keerden de veroveraars van het huis te *Metslawier* onder vreugdegejuich in de stad terug. Ter herinnering van deze dubbele zege, besloot de regering, dat jaarlijks op den acht en twintigsten van Wijnmaand een plegtige optogt met het sakrament om de stad zou gehouden worden, hetgeen langen tijd in gebruik gebleven is (2).

Door tusschenspraak van goede mannen werden in Slagtmaand de strijdende partijen verzoend (3). Wijbe Jarichs benevens worp en homme lieuwes jukkema waren in dien zoen niet begrepen en zetten de vijandelijkheden voort. Worp Jukkema met auke keimpes en eenige ruiters drongen zelfs op zekeren dag in vijf huizen te *Leeuwarden*, schoten met handbussen uit deuren en vensters zoodat niemand het waagde hen te naderen, vernielden wat zij niet konden medenemen en trokken na het bloedig mishandelen van eenige onschuldige kinderen, met den buit terug. De regering eischte schadevergoeding van jukkema, die zich echter weinig om hare bedreigingen bekommerde en zijne geweldenarijen voortzette (4). De Leeuwarders bestormden en vernielden nu zijne sterke stins te *Boxum;* maar bokke feikes harinxma van *Sneek* bood hem zijne stins te *Woudsend* ter woning aan. Hier nam hij eene bende krijgsknechten in dienst, plunderde de schepen der Leeuwarders, die zich op de *Slootermeer* vertoonden, en belemmerde derwijze hunnen handel, dat zij ten laatste gedrongen waren den vrede voor vierhonderd goudguldens van hem te koopen (5).

Doch de rust was daardoor in *Oostergo* niet hersteld. Wijbe Jarichs, de ver-
1482 klaarde vijand der Leeuwarders, overrompelde des nachts *Heslinga-stins* te *Poppingawier* en versloeg er douwe jelles sjaardema, den zwager van eke en botte heslinga. Deze wendden zich om hulp tot de regering van *Leeuwarden*, die hun

(1) *Gesch. d. Schieringers en Vetkoopers*, bl. 222.

(2) occo scarlensis, bl. 233. ubbo emmius, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVIII. p. 438. winsemius, *Chron. v. Vriesl.* B. X. bl. 299, 300. schotanus, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 365.

(3) *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 702—707.

(4) *Gesch. d. Schieringers en Vetkoopers*, bl. 224.

(5) occo scarlensis, bl. 233. Vgl. ubbo emmius, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVIII. p. 438. winsemius, *Chron. v. Vriesl.* B. X. bl. 300. schotanus, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 365.

honderd welgewapende mannen gaf, om de stins te heroveren. WIJBE wachtte hen 1433—1482
niet af; zij bezetten aanstonds het huis en rigtten door hunne strooptogten in de omstreken groote schade aan. Eindelijk riepen EDE en HESSEL JONGEMA de landlieden bijeen, en door PETER HARINXMA van *Sneek* met driehonderd gewapende mannen ondersteund, namen zij *Heslinga-stins* stormenderhand in en slechtten het. Eenigen van 7 v. Grasm. 1482
de bezetting werden doodgeslagen, anderen verdronken, de overigen gekerkerd, en een te *Sneek* aan de galg opgehangen (1).

Om aan zoo vele geweldenarijen perken te stellen, den handel te beschermen en het vervallen regt te handhaven, traden de steden *Leeuwarden*, *Sneek*, *Bolsward* 20 v. Grasm.
en *Slooten* met elkander in een verbond voor vier jaren. Hierin werd onder anderen bepaald, dat de handel en het verkeer onderling vrij en veilig zouden zijn; wie roofde, brandde, of eenig geweld pleegde zou op de daad gestraft worden; elke stad zou vonnissen naar hare eigene regten en willekeuren; men zou zorgen, dat in alle Deelen en grietenijen goed regt geschiedde; de misdadigers zou men overal mogen aantasten; vrede of oorlog zouden alleen met algemeene toestemming der bondgenooten worden aangegaan; men zou geene vreemde knechten in het land halen, noch dulden dat dit door anderen geschiedde; men zou elkander in geval van oorlog en daartoe aangezocht, ieder op zijne kosten, hulp en bijstand verleenen, doch om over de noodzakelijkheid van dien bijstand te beslissen, zoowel als om andere zaken te regelen, zouden negen mannen benoemd worden, drie uit *Leeuwarden*, drie uit *Bolsward* en drie uit *Sneek* en *Slooten* te zamen, van welke jaarlijks uit elke stad een moest aanblijven, terwijl twee nieuwe in plaats van de aftredenden zouden gekozen worden (2). De eerste negen benoemden waren, voor *Leeuwarden:* RIENK BURMANIA, JAKOB JAITZEMA en ALBERT CLAASEN; voor *Bolsward:* HERO GERLOFFS, TJALLING ROELOFS en HANKE DOYTZES; voor *Sneek* en *Sloten:* AESGE IGLES, PILGROM ROMKES en FOKKE VLEESHOUWER van *Slooten* (3). De bondgenooten verwittigden terstond de grietenijen *Leeuwarderadeel*, *Ferwerderadeel*, *Dantumadeel*, *Trijnwouden*, *Raardhemderadeel*, *Berradeel*, *Menaldumadeel*, *Hennaarderadeel*, *Baarderadeel* en *Utingeradeel* 23 v. Grasm.
van hetgeen zij tot behoud des vredes en tot welvaart des lands te *Leeuwarden* besloten hadden, met de vermaning, goeden regel op het regt te stellen en bij gebreke daarvan op den eerstkomenden landdag te *Leeuwarden* zich te verantwoorden. Den Grietmannen werd gelast, alle geweldenarijen en ongeregeldheden te keeren, en zoo

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 234.

(2) *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 710—712.

(3) OCCO SCARLENSIS, bl. 236.

1433—1482 zij hiertoe niet bij magte waren, zich tot de bondgenooten te wenden, welke vast voorgenomen hadden deze niet langer te gedoogen (1).

Hoezeer hun de handhaving der rust en tucht ernst was ondervond SCHERNE WIJBE, welke den Franekers inzonderheid veel overlast aandeed. SICCO SJAARDEMA belegerde met de burgers van *Franeker*, de boeren uit den omtrek en eene hulpbende van *Leeuwarden* zijne sterke stins te *Engelum*. WIJBE werd door een kogel doodelijk getroffen, waarop de bezetting het slot overgaf hetwelk tot den grond werd afgebroken. Hij was vermaard als een schrander man, even geducht voor zijne vijanden als goedaardig jegens zijne vrienden. Nu eens als monnik, dan als boer, gemeen ruiter of bedelaar vermomd, dwaalde hij somtijds door *Leeuwarden* en *Franeker* rond, om de geheimen zijner tegenstanders uit te vorschen en hunne werken te bespieden (2). Hij werd *Scherne*, de *geschorene*, bijgenaamd, dewijl hij zich meer schoor dan destijds onder de Friesche Edelen gebruikelijk was; of misschien wel omdat hij de kruin kaal geschoren had (3).

6 of 26 v. Bloeim. 1482

Het schijnt, dat de landvrede vooreerst in *Friesland* ongestoord bleef en de dagvaarten of bijeenkomsten der zamenverbondene steden behoorlijk gehouden werden (4). Op eenen algemeenen landdag van *Oostergo* en *Westergo* te *Leeuwarden* gehouden, werd uit hoofde van de groote duurte der levensmiddelen en om hongersnood te voorkomen, de uitvoer van alle granen en vruchten, van boter, kaas, vee en brandstoffen tot Paschen eerstkomende of tot dat het land weder bezaaid was, verboden. Dit besluit werd echter op den naastvolgenden landdag te *Sneek* in zoo verre gewijzigd, dat alleen de uitvoer van zaad belet werd (5).

29 v. Oogstmaand. 30 v. Herfstmaand.

Om dien tijd verlengde *Groningen* het tienjarig verbond met *de Ommelanden* in veertienhonderd drie en zeventig gesloten en dat nu ten einde spoedde. Men noemt dit dikwerf het *derde* of het *groote Verbond*, doch het is niets anders dan de woordelijke vernieuwing van het vorige verdrag (6). Groot waren de voordeelen, welke uit deze vriendschappelijke betrekking, uit de betere regtsbedeeling en de handhaving der

(1) *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 712.

(2) OCCO SCARLENSIS, bl. 238. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* D. I. bl. 37, 38. Vgl. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXVIII. p. 439. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. X. bl. 302. SCHOTANUS *Fr. Hist.* B. XI. bl. 366.

(3) Aant. op V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* D. I. bl. 62.

(4) Vgl. *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 712, 714.

(5) OCCO SCARLENSIS, bl. 237. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIX. p. 440. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 348.

(6) IDSINGA, *Staatsr. d. Nederl.* D. II. bl. 418.

burgerlijke vrijheid en der openbare veiligheid voor dit gewest ontsproten. Hoezeer 1433—1482
de stad *Groningen* daardoor in bloei en welvaart was gestegen, bleek uit het bouwen van den fraaijen en kostbaren St. Maartenstoren aldaar, een van de heerlijkste gewrochten der middeleeuwsche bouwkunde. Grootscher nog was het ontwerp, op voorstel van den Bisschop van *Munster*, die in onmin met de Embders leefde welke de benedenvaart langs *de Eems* moeijelijk maakte, om die rivier door eene gracht of diep van *Hede* langs *Bellingwolde* in *den Dollart* af te leiden; hierdoor zou de handel van *Groningen* op *Westfalen* gemakkelijker gemaakt en tevens de Embder tollen ontgaan worden. Doch opkomende bezwaren en moeijelijkheden, in dien tijd onoverkomelijk geacht, staakten de voltooijing des werks, toen het met groote kosten door moerassen en heidevelden een eindwegs was voortgezet (1).

Noord-Braband. Limburg. Terwijl onlusten en geschillen in *Friesland* woedden, handhaafden de Bourgondische Vorsten in *Braband* rust en tucht, doch schroomden ook niet tot dat doel het geweld der wapenen te bezigen. Dit ondervond de stad *'s Hertogenbosch*, toen zij weigerde haar aandeel in eene bede aan Hertog FILIPS 1434
toegestaan op te brengen. De Drost van *Braband* werd met eenige manschappen afge- 9 v. Wijnmaand.
zonden, om de onwilligen tot onderwerping te brengen. Maar de burgers besloten geweld met geweld te keeren en waagden reeds den volgenden dag eenen uitval, doch waren genoodzaakt na eene schermutseling, in welke eenigen gedood, gewond en gevangen werden, terug te trekken. Nu koelden zij hun moed aan de stedelijke regering, welke men van zamenspanning met FILIPS verdacht hield, overvielen het raadhuis en zetten de gehate regenten de poort uit. Hierop werd de stad enger ingesloten en eindelijk gedwongen zich met FILIPS te verzoenen, hetgeen door tusschenspraak der Hertogin gelukte. Beide stad en Meijerij moesten niet alleen haar aandeel in de bede, maar bovendien aan den Hertog vijfduizend gouden Filipsrijders voldoen en hem vijftienduizend dezer rijders kwijtschelden, welke men hem had voorgeschoten. De gevangen Poorters zouden tegen vergoeding der kerkerkosten losgelaten en allen, die zich tegen den Hertog of zijne hoogheid vergrepen hadden, slechts eenigen uitgezonderd, vergiffenis geschonken worden (2).

Braband deelde rijkelijk in de ellende, welke de oorlog en het misgewas, de hongersnood en de pest in dit tijdperk over een groot gedeelte der *Nederlanden* verspreidden. 1435—1442
De prijs van het koren was tot eene verbazende hoogte gestegen, hetgeen in vele steden

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIX. p. 442. IDSINGA, *Staatsr. d. Nederl.* D. II. bl. 417, 418. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, D. I. bl. 187. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 637.

(2) V. HEURN, *Hist. v. 's Hertogenb.* D. I. bl. 316—319.

1433—1482 het gemeen in beweging bragt. De honger en pestziekte sleepten eene menigte menschen weg, en *'s Hertogenbosch* was schier geheel uitgestorven en ontvolkt, zoodat het gras op de straten wies als op beemden of weilanden (1). Het is eene dwaling, wanneer eenigen verhalen, dat om dien tijd de leenpligtigheid van *Braband*, *Hol-*
1442 *land*, *Zeeland* en *Friesland* aan het Duitsche Rijk door Keizer FREDERIK III, ten behoeve van Hertog FILIPS, opgeheven werd (2).

3 v. Bloeim. 1443 *Breda* verloor kort daarop door den dood zijnen Heer ENGELBERT I, Graaf van *Nassau*, een man van groot aanzien in de *Nederlanden* en, naar men wil, de eerste van zijn geslacht, die zich aldaar een vast verblijf gekozen heeft. Voorheen maakte de heerlijkheid *Breda* een gedeelte uit van het land van *Strijen*, waartoe ook *Geertruidenberg*, *Zevenbergen* en *Bergen op Zoom* behoorden. Zekere WITGER, de neef en erfgenaam van de H. GEERTRUIDA, eene dochter van PEPIN *van Landen* en de eerste vrouw van dit gewest, regeerde *Strijen* onder den titel van Graaf in de laatste helft der zevende eeuw. RAGINER, een zijner opvolgers, verdeelde in duizend negen en dertig het graafschap onder zijne beide zonen. LAMBERT, de oudste, ontving als Graaf van *Strijen*, de landen van *Geertruidenberg*, *Zevenbergen*, *Strijen* en de dorpen, welke bijna alle in den St. Elizabethsvloed van veertienhonderd een en twintig verzwolgen werden. HENDRIK, de tweede zoon, verkreeg *Breda*, *Bergen op Zoom*, *Schooten*, *Loenhout* en andere plaatsen, waardoor hij als de eerste Heer van *Breda* bekend is. Even als het graafschap *Strijen*, was de heerlijkheid *Breda* een vrij en onafhankelijk gebied, tot dat in elfhonderd negentig en twaalfhonderd twaalf, Heer GODEVAART II zijn land den Hertog van *Braband* opdroeg en van hem in regt leen terug ontving. Het langdurig geschil tusschen de Brabandsche en Hollandsche Vorsten, die beide op *Breda* aanspraak maakten, was reeds in twaalfhonderd drie geëindigd, toen Graaf DIRK VII van *Holland* zijne ware of vermeende regten moest afstaan (3). Bij gebrek van mannelijk oir, ging na den dood van Heer HENDRIK IV in twaalfhonderd zeventig, de heerlijkheid *Breda* over in het huis van *Leuven*, voorts in die van *Gaveren*, *Liedekerke*, *Rassegem*, *Duivenvoorde*, *Polanen* en eindelijk in dat van *Nassau* door het huwelijk van JOHANNA, de dochter van JAN *van Polanen* II, in veertienhonderd drie met ENGELBERT, Graaf van *Nassau*. JAN *van Polanen* I, Heer *van der Lek*, had het land van *Breda* voor drie en veertigduizend

---

(1) HARAEI *Annal. Brab.* T. I. p. 419. ANONYMI *Chron. Brab.* p. 189. V. HEURN, *Hist. v. 's Hertogenb.* D. I. bl. 320, 321.

(2) HARAEUS, *Annal. Brab.* T. I. p. 419. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burg.* Lib. IV. p. 97. Vgl. hiervoor, bl. 13.

(3) *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. II. St. I. bl. 189, 190.

gulden in dertienhonderd vijftig van WILLEM *van Duivenvoorde* gekocht, wien het 1433—1482
de Hertog van *Braband*, welke er door koop in bezit van geraakt was, in dertienhonderd negen en dertig geschonken had. ENGELBERT I, welke door zijne uitstekende hoedanigheden algemeen geacht en bemind was, liet na een verstandig bestuur van veertig jaren, zijne uitgestrekte goederen aan zijnen zoon en opvolger JAN *van* 31 v. Hooim. 1446
Nassau, welke in *Breda* als Heer gehuldigd werd (1).

De oorlogen van Hertog FILIPS eischten steeds nieuwe geldelijke offers van het volk. In *Braband* stond men hem eene zesjarige bede van honderd en vijftig duizend gouden rijders toe, waartegen hij beloofde, de Brabanders in dien tijd met geene an- 1451
dere beden of belastingen te moeijen, ten ware de drang der omstandigheden dit gebiedend vorderde. Ofschoon dit nu volstrektelijk niet het geval was, en *Braband* in de diepste rust verkeerde, moesten zij hem evenwel twee jaren daarna op het voor- 1453
wendsel, dat hij zijne schulden wilde aflossen, weder toestaan, om ten laste der domeinen van *Braband*, lijfrenten tegen tien ten honderd en ten bedrage van vierduizend gouden rijders te verkoopen. Zij verleenden hem op nieuw eene bede van honderd en vijftig duizend gouden rijders, onder dezelfde voorwaarden als de vorige, ten behoeve van den krijgstogt tegen de Turken; de bede werd ontvangen, maar van den 1457
togt kwam weinig of niets (2). Voor geld was alles veil bij FILIPS. Hij had gemagtigden aangesteld, om de grove misbruiken, die zoowel in de geestelijke als wereldlijke regtsbedeeling plaats vonden, te onderzoeken en de misdadige regters naar verdienste te straffen. Doch op aandrang dergenen, welke zich schuldig gevoelden en den dreigenden storm trachtten te ontgaan, bewerkten de Staten van *Braband*, dat dit heilzaam 1459
onderzoek gestaakt werd en de Hertog een open brief verleende, waarbij alle overtredingen en misslagen, tot dien tijd toe in de regtsoefening gepleegd, vergeven werden onder beding, dat hem voor die gunst eene bepaalde som gelds voldaan wierd, gelijk dan ook geschied is (3). *'s Hertogenbosch*, hetwelk daartoe achthonderd twee en twintig gouden rijders had bijgedragen, werd weinig jaren daarna door eenen gewel- 13 v. Zomermaand 1463
digen brand geteisterd. Ruim vierduizend huizen, waaronder het raadhuis met al de stadspapieren en boeken, werden een prooi der vlammen. De schade werd op vijf tonnen gouds geschat (4).

FILIPS overleed en KAREL *de Stoute* werd in de groote steden van *Braband* en 1467

(1) VAN GOOR, *Beschr. v. Breda*, bl. 3—29. KOK, *Vaderl. Woordenb.* D. VIII. bl. 955, 956.

(2) V. HEURN, *Hist. v. 's Hertogenb.* D. I. bl. 326—333. Vgl. hiervoor, bl. 23, 31.

(3) V. HEURN, *Hist. v. 's Hertogenb.* D. I. bl. 334.

(4) V. HEURN, *Hist. v. 's Hertogenb.* D. I bl. 336.

1433—1482 *Limburg* als Hertog gehuldigd (1). Zijne *Blijde Inkomste* behelsde met eenige wijziging naar tijd en omstandigheden, grootendeels hetzelfde wat zijn vader bij het aanvaarden der regering den lande beloofd en gezworen had (2). Vruchteloos derhalve had LODEWIJK XI, de onverzoenlijke vijand van KAREL, getracht aan den Graaf van *Nevers*, een vollen neef van den laatsten Hertog van *Braband* die in veertienhonderd dertig was overleden, de hertogelijke kroon van *Braband* te verschaffen, en bijna overal de burgerijen voor hem gewonnen (3). De oproerige bewegingen hierdoor in *Brussel* en elders ontstaan, waren spoedig gestild geworden. En toen na KARELS inhuldiging, een hevige opstand onder het gemeen te *Mechelen* losbarstte, werd ook deze met weinig moeite bedwongen (4). Na het herstellen van de rust in *Braband* bragt de Hertog zijne benden bijeen, om de Luikenaars, welke *Limburg* verwoestten, te beteugelen en te tuchtigen. Hij bereikte volkomen zijn doel en keerde als gelukkig overwinnaar in *Brussel* terug (5).

Gewigtig waren de gevolgen dezer zege voor den Hertog. Het straffen der Luikenaars had schrik en ontzag voor den man des gewelds ingeboezemd. Geen zijner onderdanen waagde het meer zich tegen hem te verzetten; veeleer streefde elk, om door onderwerping zijne gunsten te verwerven. Bevrijd van de onrust en zorgen, welke hem in den aanvang zijner regering gekweld hadden, wijdde hij zich thans geheel aan het verbeteren en regelen van het inwendig bestuur van zaken en van zijn Hof. Met de onverzettelijkheid van zijnen wil, die zich nooit van het voorgestelde doel liet afleiden, voerde hij groote veranderingen in, die echter blijkbaar minder het welzijn der onderdanen, dan de vermeerdering van den luister, het aanzien en de magt des Vorsten beoogden. Hierop riep hij de Staten van *Braband* en *Vlaanderen* bijeen, van welke hij eene bede vorderde, die zij hem naar oud gebruik verschuldigd waren: wegens zijne komst tot de regering, zijn ophanden zijnde huwelijk met de dochter des Hertogs van *York*, en zijn krijg tegen de Luikenaars, die hem in groote kosten gewikkeld had. Hoe buitensporig ook de eisch des Hertogs ware en hoe bezwaarlijk daaraan konde voldaan worden, zag men nogtans geen middel zich

---

(1) ANONYMI *Chron. Brab. Ducum*, p. 200.

(2) *Placaatb. v. Braband*, D. I. bl. 168. Vgl. *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. II. St. II. bl. 603—605.

(3) DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VII. p. 144—146.

(4) ANONYMI *Chron. Duc. Brab.* p. 200. HARAEUS, *Annal. Brab.* T. I. p. 436.

(5) Vgl. de Schrijvers hiervoor, bl. 40 (2) aangehaald. Voeg daarbij HARAEUS, *Annal. Brab.* T. I. p. 430, 431.

daaraan te onttrekken en moest, ofschoon met tegenzin, zonder openlijk morren gehoorzamen (1). 1433—1482

De gestadige oorlogen van KAREL vorderden steeds nieuwe buitengewone beden, welke het volk uitputten en wrevel en misnoegen wekten, die zich terstond op het berigt van zijn dood alom openbaarden (2). Even als in *Brussel* en *Antwerpen*, geraakte ook in *'s Hertogenbosch* de menigte tegen de regering in beweging, welke ten behoeve van den overleden Vorst eene bede had ingewilligd, die naar haar oordeel, voor het volk veel te drukkend geweest was. Men liep het stadhuis open, sleepte de meest verdachte regenten in de gevangenis en eischte, dat zij teregt gesteld zouden worden. 18 v. Lentemaand 1477
FREDERIK *van Egmond*, Heer van *IJsselstein*, en PIETER VERTAING, Heer van *Heeswijk*, die zich juist in de stad bevonden, trachtten het volk te stillen en eene verzoening te bewerken. Met veel moeite gelukte dit eindelijk; maar eer het zoo ver kwam, ontstond er een gevecht of oploop, waarbij VERTAING het leven inschoot. 20 v. Zomermaand.
De gilden verzochten van Vrouwe MARIA vergiffenis; zij moesten zich aan de uitspraak van goede mannen onderwerpen, welke hun eene boete van zevenduizend zevenhonderd Rijnsche guldens oplegden. Eenige der voornaamste belhamels werden met den dood gestraft (3).

Inmiddels was MARIA *van Bourgondië* te *Leuven* en in de overige voorname steden tot Hertogin van *Braband* en *Limburg* gehuldigd. Zij verleende bij hare *Blijde Inkomste* vele voorregten, welke MAXIMILIAAN *van Oostenrijk* bevestigde, doch haar zoon en opvolger FILIPS *de Schoone* weder vernietigd heeft (4). Maar deze voorregten konden naauwelijks opwegen tegen de nadeelen, welke de krijg om het bezit van *Gelre*, het tegenwoordig *Noord-Braband* en *Limburg* berokkende (5). In het bijzonder leden hierbij de stad en Meijerij van *'s Hertogenbosch*, aan wie deze oorlog, behalve de schade door het rooven en plunderen den huislieden toegebragt, eenige duizenden guldens kostte, welke evenwel op last van MAXIMILIAAN en MARIA, bij wijze 1479
van bede door geheel *Braband* omgeslagen werden (6). De onderwerping van *Gelre* 1481
herstelde in dit gewest de geschokte rust. 5 v. Winterm.

(1) DE BARANTE, *Hist. d. Ducs de Bourg.* T. VII. p. 172—175.

(2) Zie hiervoor, bl. 61.

(3) V. HEURN, *Hist. v. 's Hertogenb.* D. I. bl. 365.

(4) V. HEURN, *Hist. v. 's Hertogenb.* D. I. bl. 367.

(5) Zie hiervoor, bl. 186.

(6) V. HEURN, *Hist. v. 's Hertogenb.* D. I. bl. 373.

TWEEDE HOOFDSTUK.

VAN

DEN DOOD VAN MARIA VAN BOURGONDIË,

TOT AAN

DEN AFSTAND VAN HET WERELDLIJK GEBIED DES BISDOMS VAN UTRECHT AAN KEIZER KAREL V.

1482—1528.

1482—1528 HOLLAND EN ZEELAND. FILIPS *van Oostenrijk* was slechts vier jaren oud toen hij zijne moeder MARIA *van Bourgondië* moest opvolgen. MAXIMILIAAN nam alzoo de voogdij op zich, welke hem echter de Vlamingen en bovenal de Gentenaars, die zijne beide kinderen in hunne magt hadden, betwistten, zoo lang hij niet de vreemdelingen, die hem, naar hun oordeel, beheerschten, van zich verwijderd
1482 had. In *Holland* en *Zeeland* daarentegen, namen de Kabeljaauwschen, die bijna geheel het bewind in handen hadden, den hun genegen Aartshertog terstond in die hoedanigheid aan en huldigden hem (1). Ondanks hunne plegtige belofte (2), waren zij ook in *Hoorn* op het kussen geraakt en hadden de voornaamste Hoekschen gebannen (3). Deels in het *Sticht*, deels te *Sneek* beraamden deze ballingen de middelen, om zich weder meester van de stad te maken. Dit echter geschiedde niet zoo geheim, of de Stadhouder LALAING kreeg er kennis van, en hij vermaande ernstig de regering op hare hoede te zijn. Doch in weerwil van alle voorzorgen beklommen de Hoekschen, slechts veertig, naar an-
3 v. Hooim. deren zestig man sterk, onder aanvoering van den Ridder ADRIAAN *van Naald-*

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 45. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. II. p. 65.

(2) Zie hiervoor, bl. 73.

(3) Men vergelijke het partijdige en verwrongen verhaal dezer gebeurtenis bij BILDERDIJK, D. IV. bl. 242—244, met de *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 44 en VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 123—131, wien WAGENAAR volgt, D. IV. bl. 209—211.

wijk, JAN *van Middachten* en twee Schieringer Friezen, JARIGS en HOMME LIEUWES, op eenen vroegen morgen den muur en geraakten schier zonder tegenstand binnen. Aanstonds bezetten zij de markt, namen de Kabeljaauwschgezinde regenten in hechtenis en aanvaardden weder het bewind. De gevangenen werden in eenige burgerhuizen verdeeld, doch geen van hen, ofschoon vaak door kwaadwilligen bedreigd, werd ter dood gebragt. LALAING lag met eene krijgsmagt voor de huizen *Harmelen* en *ter Haar* in het *Sticht*, toen hem de verrassing van *Hoorn* ter oore kwam. Terstond zond hij JAN *van Egmond* en FILIPS *van Wassenaar* met een deel volks en poorters uit *Haarlem*, *Delft* en *Amsterdam* derwaarts af. De Hoornsche Schout MAARTEN VELAER, die zich bij hen bevond, trok met eenige manschappen vooruit, om te beproeven, of ook de stad door overrompeling te herwinnen was. Hij beproefde dit tweemaal vruchteloos en sneuvelde bij den derden aanval; zijn volk werd op de vlugt geslagen, en zijn lijk op de markt ten toon gesteld. Doch spoedig verscheen LALAING zelf met EGMOND en andere Edelen aan het hoofd van zesduizend man voor *Hoorn*. Stormenderhand werd de stad veroverd, welke nu het afgrijsselijkste tooneel van krijgsmanswoede en partijhaat opleverde. Wie men aantrof werd zonder onderscheid van rang of stand, van kunne of jaren, onmeedoogend vermoord of der onbeschoftste baldadigheid ten prooi gegeven. Gewijde plaatsen boden geen toevlugtsoord aan. Twee priesters werden uit hun klooster boven naar het klokhuis gesleept en van daar afgeworpen; de een bestierf het terstond: de ander, schoon na den val nog met een mes door de keel gestoken, behield het leven. Een der voornaamste regenten werd zoo barbaarsch mishandeld, dat men zijn lijk bij stukken opzocht en met manden te huis bragt. Toen de moordlust bevredigd was, werden niet slechts de burgerhuizen, maar ook de kerken en kloosters ledig geplunderd en zelfs de offerkelken den priesters uit de handen gerukt, terwijl zij voor het altaar de dienst verrigtten. Het Ceciliaklooster, waar EGMOND gehuisvest was, bleef alleen verschoond. De geroofde goederen werden in schepen geladen, door het geheele land gevoerd en half om niet verkocht. Zoo onbesuisd was men met het rooven te werk gegaan, dat te *Delft* en elders verscheidene jonge kinderen dood tusschen de bedden gevonden werden, met welke zij opgenomen en weggestommeld waren. Vele burgers, die zich in den aanvang met vrouw en kinderen uit de stad gered of verborgen hadden, werden gevat; eenigen door JAN *van Egmond* naar *Bakkum* gevoerd en aldaar op het rad gelegd; anderen, en onder hen de Schout WILLEM KLAASZOON, op de markt onthalsd; en sommigen, gelijk de twee Friesche aanvoerders, voor groot losgeld ontslagen. VAN NAALDWIJK en VAN MIDDACHTEN waren dapper strijdende op de wallen gesneuveld. Vele ontvlugte Geestelijken en burgers keerden nimmer terug, maar vestigden zich elders, bijzonder in *Friesland*. De regering werd nu geheel naar den wil des Stadhouders veranderd, en ter beteugeling der stad, op 's lands kosten

1482—1528

20 v. Hooim. 1482

1482—1528 een sterk slot in *Hoorn* gebouwd, op hetwelk FILIPS *van Wassenaar* met veertig of vijftig mannen van wapenen achterbleef (1).

Eenige schepen met den Hoornschen buit beladen, kwamen te *Haarlem* aan. De krijgsknechten, begeerig naar roof, trachtten hier een oproer te verwekken, hetwelk gelegenheid zou verschaffen, om hunne plunderzucht te bevredigen. Tot dat einde tergden zij de ingezetenen, dreigende hen even zoo te zullen behandelen als de Hoornschen. De burgers vlogen terstond te wapen en op de knechten aan, van welke er vijftig deels doodgeslagen, deels in het *Sparen* verdronken werden; en veel meer zouden er omgekomen zijn, indien niet de stedelijke regenten tusschenbeide getreden waren, hen in hechtenis genomen en daardoor voor de woede des volks beveiligd hadden. Hoewel zij nu naderhand ontslagen en met hunne goederen onverlet weggezonden werden, kostte deze beweging echter der stad twaalfduizend gulden, welke den inwoners als boete door den Stadhouder met geweld werden afgedwongen (2).

Door de inneming van *Hoorn* en de ongevoelige verandering der regering te *Gouda*, was nu geheel *Holland* Kabeljaauwsch geworden. De oorlog met het Hoekschgezinde *Utrecht* en *Amersfoort* duurde nog voort, ofschoon MAXIMILIAAN bij zijne inhuldiging den Hollanderen beloofd had, daaraan spoedig een einde te maken (3). Er verliep
1483 nog een jaar vóór dat dit gewenschte tijdstip door de onderwerping van *Utrecht* aanbrak, tot vreugde der Hollanders, welke ten behoeve van vreemde belangen in dezen kostbaren krijg waren gewikkeld geworden (4). MAXIMILIAAN had inmiddels, door de Vlamingen gedrongen, zijns ondanks den vrede met *Frankrijk* te *Atrecht* gesloten. Hierbij werd als een der hoofdvoorwaarden, zijn dochtertje MARGARETHA *van Oostenrijk*, nu omtrent drie jaren oud, aan den twaalfjarigen Daufijn KAREL verloofd, wien zij de graafschappen *Artois*, *Bourgondië*, *Auxerre*, *Charolois*, *Boulogne* en meer andere ten bruidschat bragt, welke dadelijk in de magt des Konings moesten gesteld worden, doch bij niet voltrekking des huwelijks, in het bezit van haren broeder FILIPS zouden overgaan. Indien FILIPS daarentegen kinderloos overleed, zouden zijne staten op haar of hare nakomelingen versterven, onder verpligting, dat zij de landen met name *Holland* en *Zeeland*, bij de oude vrijheden en

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 44. *Kronijk* van 1481—1483 in MATTHAEUS, *Analect.* T. I. p. 473, 474. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. XII. p. 175. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 134—139 en de aant. van CENTEN aldaar (198).

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 4. HEEMSKERK, *Bat. Arcadia*, bl. 254.

(3) *Kronijk* van 1481—1483, bl. 460.

(4) Zie hiervoor, bl. 112—135. Verg. WAGENAAR, D. IV. bl. 214—221, 224—231.

voorregten zouden bewaren (1). MAXIMILIAAN moest MARGARETHA naar *Frankrijk* 1482—1528
laten vertrekken aan welk Hof zij opgevoed zou worden; en spoedig werd de onder- 20 v.
trouw plegtig voltrokken (2). Oogst-
Kort daarna overleed LODEWIJK XI, die door zijn minderjarigen zoon KAREL VIII maand 1483
werd opgevolgd. Madame DE BEAUJEU, de zuster en Voogdes van den onmondigen Koning, stookte het twistvuur in *Vlaanderen* aan. De woelzieke Gentenaars, steeds ongezind MAXIMILIAAN als Voogd van den jongen FILIPS, wien zij in hunne bewaring hielden, te erkennen, hadden de voogdij aan eenige voorname Edelen opgedragen, die het bewind over *Vlaanderen*, in naam van den jeugdigen Vorst,
aanvaardden. Zoo ras derhalve de krijg met *Utrecht* was geëindigd, bragt de 1484
Aartshertog te *Mechelen* zijne benden bijeen, om de Vlamingen met geweld aan zich te onderwerpen. Hij vermeesterde *Dendermonde*, *Oudenaarden*, *Geertsberge* en het kasteel te *Kallo*, uit hetwelk de Gentenaars gedurig *Antwerpen* bestookten. De Graaf *van Romont*, de oom van KAREL VIII en weleer in dienst van MAXIMILIAAN, verwoestte aan het hoofd van zestienduizend man de omstreken van *Brussel*, *Gaasbeek* en *Halle*; de gevangenen werden zonder genade aan de boomen opgehangen (3). *Sluis*, *Brugge* en *Gent* rustten kleine vaartuigen uit, die langs de Hollandsche en Zeeuwsche kusten stroopten en roofden. Met een aantal dezer scheep-
jes, wel bemand en van geschut voorzien, landden zij op *Walcheren*, verrasten en 16 v.
plunderden *Vlissingen*, dat nog onbemuurd was, bragten den Schout WOUTER *van* Bloeim. 1485
Domberg met verscheidene burgers in de kerk om het leven, en keerden na het afpersen van zware brandschattingen en losgelden, terug. *Walcheren* werd door den Aartshertog van bezetting, en *Vlissingen* van muren en vestingwerken voorzien (4). Doch de Vlaamsche zaken namen spoedig eene andere wending. *Sluis* geraakte in de
magt van MAXIMILIAAN, *Brugge* verzoende zich met hem, en eindelijk was *Gent*, geheel 8 v.
uitgeput, genoodzaakt het hoofd in den schoot te leggen. FILIPS werd hem overge- Hooim.
leverd en hij als Voogd van zijnen zoon en Regent van *Vlaanderen* erkend (5).

---

(1) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. II. p. 66.

(2) DE COMINES, *Memoires*, Liv. VI. Ch. 9. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 50. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. II. p. 68.

(3) OLIVIER DE LA MARCHE, *Memoires*, Liv. II. Ch. XI. p. 623—629. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 55, 57. R. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. XII. p. 176. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. II. p. 69, 70.

(4) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. II. p. 71. REIGERSBERGH, *Chron. v. Zeeland*, D. II. bl. 304, 311, 312. V. WIJN op WAGENAAR, D. IV. bl. 59—62.

(5) OLIVIER DE LA MARCHE, *Memoires*, Liv. II. p. 629—635. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 57. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. II. c. 8, 9. p. 74, 75.

1482—1528 De onderwerping van *Gent* bevestigde het gezag van MAXIMILIAAN in *de Nederlanden*. Maar nog schitterender steeg het aanzien van dien Vorst, toen hij te *Frankfort*
1486 *aan den Mein* op den zestienden van Sprokkelmaand tot Roomsch-Koning verkoren en den negenden van Grasmaand te *Aken* gekroond werd. Onderscheiden Nederlandsche Edelen uit de geslachten van BREDERODE, EGMOND, BRONKHORST, CATS, VAN SWIETEN en anderen waren bij deze plegtigheden tegenwoordig; en eenigen van hen, onder welke de jonge Hertog KAREL *van Gelre*, werden door MAXIMILIAAN met de ridderlijke waardigheid vereerd (1). Bij zijne terugkomst verhief hij *Egmond* tot een graafschap, waarmede de heerlijkheid *Purmerende* voor altijd vereenigd werd, ter gunste van JAN *van Egmond*, dien hij twee jaren te voren in plaats van LALAING tot Stadhouder over *Holland* en *Zeeland* gesteld had (2). Meer algemeen belangrijk waren de veranderingen in het zeewezen. Tot nog toe rustten bijzondere steden en personen op eigen kosten en naar goeddunken schepen uit, om den vijand afbreuk te doen, waaruit vele ongeregeldheden en moeijelijkheden ontsproten, daar niet zelden zoowel vrienden als vijanden uitgeschud en allerlei geweldenarijen straffeloos gepleegd werden. De maatregelen hiertegen door vroegere Vorsten genomen, waren ontoereikende bevonden, weshalve thans op naam van MAXIMILIAAN
8 v. Louwmaand 1487 en van FILIPS bij een bevelschrift verboden werd, schepen ten oorlog uit te rusten dan met goedkeuring en onder toezigt van den Admiraal, die nu en voortaan 's Vorsten Luitenant-Generaal over de zee en de stranden zijn zou. Aan zijn bestuur en beheer werd het geheele zeewezen toevertrouwd; alle misdaden, wanbedrijven of buitensporigheden op zee of aan de stranden, hetzij in tijd van vrede of van oorlog gepleegd, moesten door hem in naam van den Vorst beslist worden, terwijl hij nevens zich eenen Stedehouder of plaatsbekleeder en Raad konde aanstellen, om hem in het bedwingen der zeerooverijen en in alles wat zeezaken betrof, behulpzaam te zijn (3).

Middelerwijl had de spanning tusschen de Hoven van *Frankrijk* en van *Bourgondië*, uit den verleenden onderstand der Franschen aan *Vlaanderen* ontstaan, op nieuw den oorlog ontvlamd, welke eenigen tijd voortduurde, doch weinig belangrijks opleverde. Na eene zware nederlaag der Nederlanders bij *Bethune*, waar KAREL *van Gelre* door de Franschen werd gevangen genomen, moest MAXIMILIAAN uit geldgebrek zijn

---

(1) OLIVIER DE LA MARCHE, *Memoires*, Liv. II. Ch. 13. p. 635. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 59. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. II. p. 76. WAGENAAR, D. IV. bl. 235, 236.

(2) WAGENAAR, D. IV. bl. 233.

(3) *Groot Placaatboek*, D. IV. bl. 1208—1215. Vgl. DE JONGE, *Gesch. v. h. Nederl. Zeewezen*, D. I. bl. 43—60.

leger afdanken en aan vredesonderhandelingen denken (1). Om dien tijd was ADRIAAN *de Vilain*, Heer van *Rassingem*, een der voornaamste belhamels in de laatste Gentsche beroerten, uit het kasteel te *Vilvoorden*, waar MAXIMILIAAN hem gekerkerd had, ontsnapt en in *Gent* teruggekeerd. Daar en in *Brugge* brengt hij de gemoederen in beweging, en straks zijn beide steden in vollen opstand. De Roomsch-Koning zelfs wordt te *Brugge* door de burgers in hechtenis genomen, velen van zijn gevolg en van zijne aanhangers deelen in hetzelfde lot; eenigen worden op eene gruwelijke wijze gepijnigd, anderen gedood. Zonder vrucht worden vredesonderhandelingen te *Mechelen*, *Gent* en *Brussel* door de afgevaardigden van de Staten der *Nederlanden* geopend; vergeefs is de vermaning des Keizers en der Duitsche Rijksvorsten, om den gevangen Vorst te verlossen en de muitelingen te straffen; vruchteloos zijn de bedreigingen van vele Nederlandsche steden, om den Roomsch-Koning met geweld uit zijne gevangenis te bevrijden. Meer dan dit alles vermogen, naar het schijnt, de bulle van Paus INNOCENTIUS VIII, in welke de slaking van MAXIMILIAAN op straffe van den ban geboden wordt, en eene andere aan de Staten van *Henegouwen* met last, de Vlamingen, bij weigering, daartoe met de wapenen te dwingen (2). Immers kwam thans een verdrag tot stand, waarbij MAXIMILIAAN van het bewind over *Vlaanderen*, tijdens de minderjarigheid van FILIPS, afstand deed en beloofde, het vreemde krijgsvolk binnen vier dagen uit *Vlaanderen* en binnen eene week uit al de *Nederlanden* te verwijderen. De Atrechtsche vrede van veertienhonderd twee en tachtig zou onderhouden, de bloei des handels door het matigen der tollen en het brengen van eenparigheid in het muntstelsel bevorderd, en jaarlijks in Wijnmaand eene algemeene vergadering der Nederlandsche Staten in eene der Brabandsche, Vlaamsche of Henegouwsche steden, ter behartiging der gemeenschappelijke belangen gehouden worden. Nu werd de Roomsch-Koning in vrijheid gesteld, wien men tot schadevergoeding voor den opstand, vijftigduizend goudguldens toekende. Hij bevestigde het verdrag door eenen plegtigen eed, hetgeen op zijn bevel ook door de Staten der overige *Nederlanden*, en van den anderen kant door *Vlaanderen* geschiedde. FILIPS *van Kleef* moest voor hem te *Gent*, en de Heer VAN WOLKENSTEIN met den Graaf van *Hanau* te *Brugge* borg blijven voor het nakomen des verdrags, hetwelk mede door Bisschop DAVID *van Bourgondië* en andere van de naaste moederlijke bloedverwanten des jongen Hertogs FILIPS bezegeld was (3).

1482—1528

1 v. Sprokkelm. 1488

1 v. Bloeim.

16 v. Bloeim.

---

(1) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. II. c. 10—12. p. 76—81.

(2) Zie 's Pausen bulle in DELEPIERRE's *Pièces à l'appui relatives à l'histoire de* MAXIMILIEN *d'Autriche*, N°. VIII. p. 472. Brux. 1839.

(3) OLIVIER DE LA MARCHE, *Memoirs*, Liv. II. p. 636—639. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI.

1482—1528 Keizer FREDERIK III had intusschen Hertog ALBRECHT *van Saksen* met eene krijgsmagt afgezonden, om zijnen zoon te verlossen. Hij zelf volgde spoedig en sloeg het beleg voor *Gent*, hetwelk Fransche hulpbenden had ingenomen. Men vindt verhaald, dat MAXIMILIAAN zijnen vader dringend verzocht, den krijg, uithoofde van het onlangs bezworen verdrag met de Vlamingen, te staken, maar dat de Keizer, dit beneden zijne waardigheid achtende, den Roomsch-Koning op eene vergadering te *Mechelen* van dien eed liet ontslaan (1). Uit een echt gedenkstuk daarentegen wordt afgeleid, dat MAXIMILIAAN bij het naderen van het keizerlijke leger, oordeelde niet langer aan het hem afgeperste verbond gehouden te zijn (2). Zeker is het, dat hij op de Vlamingen ten uiterste verbitterd was, en zijne plegtige belofte hem weinig ernst geweest is (3). Naar een ander berigt, wendde MAXIMILIAAN voor, dat hij niet bedoelde het verbond van *Brugge* te schenden, maar als Roomsch-Koning slechts de regten des Rijks op *Vlaanderen* tegen de Gentenaars, welke deze niet erkennen wilden, met de wapenen te handhaven (4). Hoe dit zij, FILIPS *van Kleef*, die zich te *Gent* als gijzelaar bevond, het opvatten der wapenen als eene trouwbreuk beschouwende, stelde zich aan het hoofd der Gentenaars en noodzaakte door zijn beleid de belegeraars tot den aftogt. Hij werd hierom door den Keizer te *Antwerpen* in den rijksban gedaan en van eer en goed vervallen verklaard. Dit verbitterde hem slechts te meer, en vóór het jaar om was, had hij nevens *Vlaanderen* bijna geheel *Braband* tegen MAXIMILIAAN in beweging gebragt, in weerwil der Duitsche krijgsmagt, welke de Keizer bij zijn vertrek, onder den Hertog van *Saksen* had achtergelaten (5).

5 v. Herfstmaand 1488

Den Hoekschen ballingen en voortvlugtigen uit *Holland* verschaften de beroeringen in *Vlaanderen* het uitzigt van op MAXIMILIAAN, wien het geweldig tegenliep, en zijne bewindslieden zich te wreken. Sinds het overgaan van *Utrecht* in veertienhonderd vier en tachtig, hadden zij omgezworven en vruchteloos eene wapen- en verzamelplaats in de nabijheid van *Holland* gezocht, om van daar uit dat gewest zoo te

---

c. 60. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. II. c. 8. p. 81. Lib. III. c. 1—10. p. 82—90, wien BILDERDIJK in het verhaal van dezen merkwaardigen opstand, doch welke eigenlijk niet tot de geschiedenis van ons Vaderland behoort, gevolgd heeft, D. IV. bl. 254—268.

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 61.

(2) WAGENAAR, D. IV. bl. 243.

(3) v. WIJN op WAGENAAR, St. IV. bl. 67, 68.

(4) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. III. p. 92. c. XI.

(5) OLIVIER DE LA MARCHE, Liv. II. Ch. XIV. p. 640. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 61. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. III. c. 11, 12. R. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. XII. p. 176. HARAEUS, *Annal. Brab.* T. I. p. 477, 478.

water als te land te bestoken. Thans stond FILIPS *van Kleef* hun tot dat einde 1482—1528 *Sluis* in *Vlaanderen* af, hetwelk zich voor hem verklaard had (1). Aan hun hoofd was Jonker FRANS *van Brederode*, gesproten uit het oudste grafelijke stamhuis, in den schoonsten bloei des levens, ondernemend van geest, vol moed, en wetenschappelijk ontwikkeld aan de hoogeschool te *Leuven*, waar hij tien jaren had doorgebragt (2). Terwijl zijn oudere broeder, de wreed mishandelde WALRAVEN *van Brederode*, naar de gunst van MAXIMILIAAN streefde, verklaarde hij, even als FILIPS *van Kleef*, dat hij de wapens voerde tegen dien Vorst en den Keizer ten behoeve van den jongen Hertog FILIPS (3). Den geheelen zomer door had hij uit *Sluis* op de Vlaamsche en Hollandsche stroomen gestroopt en verscheidene, waaronder vele Leidsche koopvaardijschepen opgebragt. Doch in het najaar rustte hij eene vloot van acht en veertig schepen uit met omtrent tweeduizend zoo Hollanders als Vlamingen bemand, en zeilde door een onbevaren diep, sedert *Jonker Fransen Gat* genoemd, den mond 18 v. Slagtmaand 1488 der *Maas* in. Door het ijs verhinderd verder dan tot bij *Delftshaven* op te varen, stapte BREDERODE hier aan wal en trok met achthonderd en vijftig man langs den Schiedamschen dijk naar *Rotterdam*, het doel van den togt, welke stad hij dien zelfden nacht verraste en, naar het schijnt zonder bloedstorting, in weinig tijd geheel bemagtigde. Den volgenden morgen kwamen de overige schepelingen binnen, het stedelijk bewind werd veranderd en de stad in allen spoed versterkt. Ondertusschen vloeiden daar de Hoekschen van alle kanten zamen en stroopten alom het platte land af, zelfs tot onder de muren der steden. Op een dezer strooptogten geraakten zij in gevecht met de Schiedammers, sloegen er zes dood en keerden met twaalf gevangenen nevens den buit op de ongelukkige landlieden behaald, terug. Later echter leden zij eene gevoelige nederlaag door den hoofdman WIJTENHORST, welke met eene bende krijgsvolk te *Schiedam* in bezetting lag, en hen had aangevallen, terwijl zij in den omtrek roofden en plunderden. Aangespoord door FREDERIK *van Zevender*, Baljuw van *Schoonhoven*, wien de Kabeljaauwschen van zijn ambt ontzet hadden, besloot

(1) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 72. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 62.

(2) J. A LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. D. D. de* BREDERODE, in MATTHAEI *Analect.* T. I. p. 644, 721, 733. *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 74, 267, 268—274. *De Nederlaag van* FRANS *van Brederode*, een gedicht uit het laatste gedeelte der 15de eeuw, opgenomen in *de Nieuwe Werken der Maatschappij van Nederl. Letterk.* te *Leiden*, D. I. St. II. bl. 147, en de aant. bl. 158. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. III. c. 19. p. 102. Naar J. A LEYDIS, t. a. p. bl. 644, 721, was FRANS *van Brederode* den 4 van Sprokkelmaand 1465; doch volgens den Schrijver van *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 73, den 21 v. Lentemaand 1466 geboren.

(3) WAGENAAR, D. IV. bl. 245, 246. BILDERDIJK, D. IV. bl. 272, 273.

1482—1528 BREDERODE tot eenen aanslag op die stad. Duizend man op onderscheidene bodems
7 v. Winterm. 1488 ingescheept, kwamen onder bevel van JAN *van Naaldwijk* in den donkeren avond voor *Schoonhoven*, doch moesten met achterlating van meer dan tweehonderd gesneuvelden, een twintigtal zwaar gewonden, van het meeste stormgereedschap en van
18 v. Winterm. eenige vaartuigen aftrekken. Zij wreekten zich kort daarna door het plunderen en in brand steken van *Delftshaven* en *Schoonerlo*. JAN *van Montfoort* verraste het
27 v. Winterm. slot te *Woerden*, slechts door één man bewaakt, ofschoon het voor den sleutel van *Holland* gehouden werd. *Rotterdam*, *Woerden* en het slot *IJsselmonde*, dat insgelijks was overrompeld, waren de wapenplaatsen der Hoekschen, uit welke zij *Holland* en *Utrecht* met moord, brand en verwoesting vervulden. De steden namen talrijke bezetting in, versterkten zich en hielden scherpe wacht tegen deze roofzuchtige benden, welke alom schrik en vrees verspreidden (1).

18 v. Louwmaand 1489 Men trachtte met FRANS *van Brederode* in onderhandeling te treden, maar zijne buitensporige eischen maakten elke poging daartoe vruchteloos (2). Met eenparige stemmen werd derhalve op eene dagvaart, welke MAXIMILIAAN te *Leiden* hield, eene algemeene heirvaart tegen *Rotterdam* bepaald (3). Doch men sloot een halfjarig bestand met de afgevaardigden des Heeren van *Montfoort*, dat evenwel spoedig verbroken is (4). In weinig dagen was te *Delft*, de verzamelplaats en waar zich de Roomsch-Koning bevond, eene aanzienlijke magt van gewapende poorters uit verschillende steden bijeengevloeid. De burgers van *Dordrecht*, *den Briel*, *Vlaardingen* en *Gouda* zouden de stroomen afsluiten en bewaken; die van *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amsterdam* en andere steden werden binnen *Schiedam* gelegd. De *Maas* was met schepen bezet, en *Rotterdam* van de landzijde naauw ingesloten. Het getal der belegeraars bestond uit zeventienduizend vierhonderd voetknechten en twee en twintighonderd ruiters, behalve de Edelen met hun gevolg en het buitenlandsche krijgsvolk binnen *Dordrecht*, het hoofdkwartier van MAXIMILIAAN. De zorg van het beleg was toevertrouwd aan 's Konings Opperstalmeester MAARTEN *van Polhain*, een Zeeuwsch Edel-

---

(1) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 76—109. Bijlage E. bl. 308. *De Nederlaag van* FRANS *van Brederode*, bl. 149—153, 156. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 62. R. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. XII. p. 177.

(2) *De Nederlaag van* FRANS *van Brederode*, bl. 156.

(3) Een tijdgenoot verhaalt, dat op dat pas te *Leiden* zich »een grote regenboge openbaerde in de lucht staende omkeert mit beyde den eynden tegen den hemel; ende dat ronde tegen der airde: dair alle die heren ende menich mensche of verwonderden." *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 63. Zie ook *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 115.

(4) *De Nederlaag van* FRANS *van Brederode*, bl. 173.

man, Heer van *Baarland* en *ter Nisse*, thans Kapitein van *Holland*, en aan den Stadhouder JAN *van Egmond;* twee bedieningen, welke sinds langen tijd door verschillende personen bekleed werden (1). Ondertusschen had BREDERODE, op het eerste berigt dat MAXIMILIAAN in *Holland* was gekomen, *Rotterdam* uit de omliggende dorpen van levensmiddelen voorzien, de verdedigingswerken versterkt, de wachten verdubbeld en de stad in staat van beleg gesteld (2). 1482—1528

Door stoutheid en dapperheid poogde BREDERODE te vergoeden, wat hem aan magt tegen den vijand ontbrak. Hij deed van tijd tot tijd uitvallen, die echter door de waakzaamheid der Schiedammers meestal ongelukkig slaagden (3). Evenzeer mislukte zijn aanslag op *Schiedam* zelf. Hier waren Kleefsche huurknechten in bezetting, die met de burgers, nevens welke zij dienden, geweldig overhoop lagen. Eenige van hen hielden heimelijk verstand met BREDERODE, welke het twistvuur aanstookte, en beloofden hem de stad in handen te spelen, wanneer hij zich op eenen bepaalden tijd vertoonde. Doch hunne voorbarigheid verijdelde den toeleg. Misleid door zeker geschreeuw, welk zij voor het afgesproken teeken van aanval hielden, tastten de verraders één uur te vroeg hunne medebezettelingen aan, die hen, welke vergeefs naar hulp van BREDERODE uitzagen, onder beleid van WILLEM *van Boshuizen* en na eene hevige schermutseling, overvleugelden, doodden, gevangen namen of op de vlugt dreven, juist toen de Rotterdammers naderden, die nu onverrigter zake terugkeerden (4). Den volgenden dag zouden twee gevangen Hoeksche bevelhebbers, JORIS *van Brederode* en ANDRIES LEPELTAK, uit *Schiedam* naar *Delft* gevoerd worden. Om hen te ontzetten, werden uit *Rotterdam* zevenhonderd man afgezonden, welke in een bloedig gevecht aan de *Schie* nabij *Delft* met de talrijker benden van EGMOND, de zege behaalden, zonder evenwel hun doel te bereiken, daar de beide bevelhebbers dien nacht langs eenen anderen weg vervoerd waren (5). Eenigen tijd later trachtte BREDERODE insgelijks *Gouda* door verraad te bemagtigen. Reeds in het vorige jaar hadden de Hoekschen zulk eenen aanslag tegen die stad gesmeed, welke toen ontdekt en met eenige halzen geboet was (6). Thans kwam hun de Stadhouder VAN EGMOND voor, 14 v. Sprokkelm. 1489

---

(1) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 115—120, 134—139. V. WIJN op WAGENAAR, St. IV. bl. 68.

(2) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 109—112.

(3) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 122—127.

(4) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 127—157. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 63. R. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. XII. p. 177.

(5) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 161—165.

(6) WAGENAAR, D. IV. bl. 251.

1482—1528 die eenige verdachte burgers liet opligten en vijf daarvan het hoofd voor de voeten leggen (1).

Ondertusschen was *Rotterdam* steeds enger ingesloten; men wilde de stad uithongeren, en de toevoer zoo te land als te water werd afgesneden. Doch de vier groote schepen, welke tot dat doel voor de haven post gevat hadden, moesten weldra voor het geschut der belegerden zwichten, die kort daarop door het bemagtigen van *Overschie*, waar de belegeraars sterk verschanst waren, zich ook eenen weg te land openden (2). De Baljuw van *Delftland*, AREND FRANKSZOON *van der Meer*, onbewust van hunne overwinning, trok hen denzelfden dag met zeshonderd man te gemoet, doch moest na een hardnekkig gevecht van drie uren vlugten, vele dooden, waaronder een zijner zonen, en honderd vijftig gevangenen achterlatende, die later tegen zwaar losgeld geslaakt werden. Geheel *Delftland*, *'s Gravenhage* zelfs, *Haagambacht*, *Rijnland*, *Maasland*, *Vlaardingen* werden op geweldige brandschattingen gesteld, en de dorpen waar men die niet onmiddellijk voldeed, uitgeplunderd en aan de vlammen opgeofferd. Alles wat buiten de besloten steden lag was blootgesteld aan den moedwil der Hoeksche benden; de kloosters en gestichten op het platte land voorzagen zich deswege tegen groot geld van brieven van vrijwaring, van welke nog een, aan de abdij van *Rijnsburg* verleend, voorhanden is (3). FRANS *van Brederode* zag zich hierdoor in staat gesteld tot het voeren eener vorstelijke levenswijze. Overdaad en pracht zaten bij zijne maaltijden aan de hoogerhand; en zijn verblijf was de zetel van al de vermaken, welke de weelde dier dagen opleverde (4). Zijne vrijbuiters stroopten langs de kusten en bragten geheel *Noord-Holland* en *West-Friesland* in beweging, waar alom in de steden en dorpen, uit vrees voor eene landing, maatregelen van verdediging en bescherming genomen werden (5).

6 v. Lentemaand 1489

De bezettingen van *Woerden* en *Montfoort* volgden het voorbeeld van *Rotterdam*. Zij maakten niet slechts alle wegen en wateren in dat gedeelte van *Holland* en *Utrecht* onveilig, maar stroopten zelfs tot in *West-Friesland*, en bragten vele welgestelde burgers, die in hunne handen vielen, door het afpersen van zware losgelden,

(1) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 185—187. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 64.

(2) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 157—160, 165—170. *De Nederlaag van* FRANS *van Brederode*, bl. 154.

(3) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 170—185. Bijlage D. bl. 306. *De Nederlaag van* FRANS *van Brederode*, bl. 151—153. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 64.

(4) *De Nederlaag van* FRANS *van Brederode*, bl. 157.

(5) VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 143, 144.

tot den bedelstaf. Baldadig vernielden zij de Goudsche sluis tusschen *Zwammerdam* 1482—
en *Alphen*, en belemmerden de vaart door het laten zinken van vaartuigen met stee- 1528
nen geladen. De onophoudelijke klagten der uitgeputte landzaten spoorden EGMOND
aan, om met BREDERODE over een verdrag te onderhandelen; doch de bijeenkomst van 24 v.
wederzijdsche afgevaardigden, tot dat einde in het dorp *Kapelle* gehouden, liep vrucht- Lente-maand
teloos af (1). Kort daarna verrasten JAN *van Naaldwijk*, JAN *van Kroonenburg* en 1489
FREDERIK *van Zevender*, met achthonderd man uit *Rotterdam* in vaartuigen afgezonden, des nachts *Geertruidenberg*, van waaruit zij de omstreken van *Breda*, doch 31 v.
niet altijd straffeloos, plunderden en brandschatteden. Eerlang echter ontruimden zij Lente-maand.
weder de stad tegen tweeduizend schilden, die hun, eer zij vertrokken, de burgers 28 v.
van *Breda* verschaften (2). Grasm.

Inmiddels had de voorspoed van BREDERODE's wapenen den moed der Hoekschgezinden in *Hoorn* verlevendigd. Hunne stoute taal verwekte eene kleine opschudding, welke door de tijdige komst des Stadhouders, zonder iemand te moeijen ras gedempt werd (3). Evenzeer mislukte eene tweede poging der Rotterdammers, om *Schiedam* te verrassen. De bezetting, van den aanslag verwittigd, trok hen te gemoet en niet ver van de stad viel een hevig gevecht voor ten nadeele der Schiedammers, welke tachtig gevangenen achterlieten. De Rotterdammers zetten de vlugtenden na,
doch het vuur der wallen noodzaakte hen af te trekken. Op den hertogt liepen 4 v. Bloei-
zij het *Land van Voorne en Putten* af, en legden het schoone dorp *Abbenbroek* in maand.
de asch, dewijl de inwoners weigerden het geroofde graan met hunne wagens te vervoeren. Over *Geervliet* en *Vlaardingen*, welk op brandschatting gesteld werd, bragt men het koorn in *Rotterdam*, alwaar gebrek heerschte. Hierdoor aangemoedigd,
weigerde BREDERODE met EGMOND in vredesonderhandelingen te treden. Doch *Woerden* 11 v. Bloei-
en *Montfoort*, spaarzaam van leeftogt voorzien, sloten te *Bodegraven* met den Stad- maand.
houder eenen wapenstilstand voor drie maanden (4). EGMOND, over den tegenstand der Rotterdammers verbitterd, trachtte nu hen door geweld te dwingen. Met eene groote magt van volk en schepen tastte hij het blokhuis nabij het hoofd gelegen,
aan, doch werd tweemaal dapperlijk afgeslagen. Terwijl men hier streed, waren in 2 v.
de stad alle geschikte vaartuigen ijlings ten oorlog uitgerust. Straks geraakten zij uit Zomer-maand.
de haven en in gevecht met de vijandelijke schepen, die tevens fel geteisterd door

---

(1) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 108, 188—190, 196.

(2) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 192—194, 197. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 64.

(3) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 194—196. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 65. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 144, 145.

(4) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 198—203. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 65.

1482—1528 het geschut op het blokhuis en langs de wallen, in den nacht met verlies van drie bodems en vele dooden naar *Schiedam* vlugtende afdreven (1).

Twee dagen later werd deze nederlaag schitterend in eenen scheepsstrijd op de *Lek* gewroken. Het steeds toenemend gebrek aan mondbehoeften had de Rotterdammers genoopt, dewijl in de omstreken steeds minder te stroopen viel, om zich te water met hunne aanhangers in *Utrecht* en in *Gelre* in verbinding te stellen. Tot dat doel staken veertig vaartuigen met veertienhonderd man, zoo burgers als soldijtrekkenden, onder bevel van JAN *van Naaldwijk* en andere hoofdlieden van *Rotterdam* af en ankerden des avonds bij *Streefkerk*. Maar in den vroegen morgen van den volgenden dag zagen zij onverwachts voor den wind eene vijandelijke vloot opkomen, welke de hunne in getal en grootte van schepen, in menigte van volk en zwaarte van geschut verre overtrof. Met gelijken moed maar niet met gelijk geluk wordt drie uren lang hevig gevochten. Verscheidene Rotterdammer schepen waren reeds genomen, of voor het grof geschut van den overmagtigen vijand bezweken, toen de overige door den vloed tot digt onder *Schoonhoven* afdreven. Hier moesten zij een geweldigen aanval der gewapende burgers verduren, die eene vreesselijke slagting onder hen aanrigtten. JAN *van Naaldwijk* ontsnapte met drie honderd vijftig man te naauwernood aan land en vlugtte naar *Montfoort*. Een groot gedeelte der overige manschap bleef in het gevecht, of werd gevangen en met de veroverde schepen zegepralend naar *Dordrecht* gevoerd. Slechts zes hoplieden met vierhonderd man kwamen in eenige kleine vaartuigen dienzelfden middag in *Rotterdam*, waar zich eene algemeene verslagenheid verspreidde (2).

4 v. Zomermaand. 1489

De smart werd eenigzins gelenigd toen de Ridder VAN BROEKHUIZEN, met driehonderd ruiters uit *Woerden* herwaarts gekomen, het behoud des Heeren *van Naaldwijk* en zijner bijhebbende manschappen berigtte. In overeenstemming met de Hoekschgezinden te *Utrecht*, werd nu een aanslag op *Gouda* ondernomen; doch men was in de stad op zijne hoede, en VAN BROEKHUIZEN teleurgesteld, begaf zich met zijne ruiters naar *Woerden* en van daar naar *Montfoort*. Ondanks den gesloten wapenstilstand met EGMOND, werd hier het plan gesmeed, om *Leiden*, door verstandhouding van binnen en met de bezetting van het huis te *Poelgeest* gesteund te overrompelen. Duizend man, aangevoerd door VAN BROEKHUIZEN, JAN *van Naaldwijk*, HENDRIK *van Brederode* en den Heer van *Montfoort* beklommen tegen midder-

7 v. Zomermaand

(1) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 203—205. *De Nederlaag van* FRANS *van Brederode*, bl. 159, alwaar dit gevecht, ongetwijfeld ten onregt, op den derden van Bloeimaand gesteld wordt.

(2) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 207—214. *De Nederlaag van* FRANS *van Brederode*, bl. 159. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 65. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. XII. p. 178.

nacht den muur bij de *Zijlpoort*. Reeds waren de voorsten onder het geschreeuw van *Brederode! Montfoort!* in de stad gedrongen, toen zij met hunne stormende makkers teruggeslagen en genoodzaakt werden af te trekken. Het slot te *Poelgeest* echter werd aan MONTFOORT overgegeven, welke van daaruit het omliggende land afliep, tot de Stadhouder van *Holland* het ten laatste met geweld veroverde en verwoestte. BROEKHUIZEN en BREDERODE trokken met omtrent vijfhonderd man naar *Rotterdam* (1). 1482—1528 13 v. Zomermaand 1489 15 v. Zomermaand.

Hier begon de leeftogt hoe langer zoo schaarscher om te komen, en de honger zich in eene vreesselijke gedaante te vertoonen. Een honderdtal zoo groote als kleine vaartuigen, met twaalf honderd man werden des nachts in alle stilte naar *Woerden*, om mondbehoeften afgezonden. Doch bij den terugtogt door de veenen, werden zij te *Korten-oord*, een half uur gaans van *Moordrecht*, door MAXIMILIAANS opperbevelhebber VAN POLHAIN met vierentwintig honderd man aangetast en na eenen ongelijken strijd van vijf uren ten eenenmale verslagen. Slechts driehonderd man kwam van de twaalfhonderd te *Rotterdam* terug; vijfhonderd vijftig waren met de bevelhebbers KORNELIS *van Treslong* en KORNELIS DE LEEUW op de plaats gesneuveld of verdronken, en driehonderd vijftig nevens JAN *van Naaldwijk* en FREDERIK *van Zevender* gevangen genomen. Dit verlies aan manschap noodzaakte FRANS *van Brederode*, *Overschie*, dat hij bezet hield, te verlaten, om de posten in en nabij de stad te kunnen dekken (2). 17 v. Zomermaand 18 v. Zomermaand 19 v. Zomermaand.

Rotterdam was nu van allen toevoer volstrekt afgesloten en werd door het nijpendste gebrek gekweld (3). VAN POLHAIN trachtte echter de afgebroken vredesonderhandelingen in het dorp *Kapelle* te hervatten, en ontsloeg JAN *van Naaldwijk* voor een gering losgeld, om dat doel bij BREDERODE te bevorderen en dezen tot de overgave der stad, onder billijke voorwaarden, te bewegen. Hij werd hiertoe inzonderheid aangespoord door de poorters der steden *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amsterdam*, *Schiedam* en *den Briel*. Zij waren nu bijna zes maanden van huis geweest, en hunne zaken hierdoor aanmerkelijk verachterd. Daarenboven was wegens het stilstaan van den handel, het koorn en alles naar evenredigheid hoog in prijs gestegen, en tevens het geld door het opbrengen van zware oorlogslasten, schaarsch geworden en ver boven de innerlijke waarde gerezen. Tot overmaat van ellende wei-

---

(1) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 218—221. *De Nederlaag van* FRANS *van Brederode* bl. 174—180. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 66.

(2) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 221—228. *De Nederlaag van* FRANS *van Brederode* bl. 159, 180. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 67. v. WIJN op WAGENAAR, St. IV. bl. 68.

(3) *De Nederlaag van* FRANS *van Brederode*, bl. 161.

1482—1528 gerde MAXIMILIAAN de ruitergelden en schattingen in penningen te ontvangen, die zoo hoog opgevoerd waren, en zette, op raad des Abts van *St. Bertin*, onverwachts en plotseling de munt een derde af, hetgeen, naar het algemeen gevoelen, allengs had behooren te geschieden. Een tijdgenoot verzekert, dat dit den lande meer nadeel toebragt dan de vorige langdurige oorlogen (1). Zeker baarde deze geweldige en plotselinge vermindering wijd en zijd misnoegen en groote ongeregeldheden. De schuldenaars drongen met geweld hunne schuldeischers de betaling tegen de hoogste geldswaarde op, vóórdat de tijd verschenen was, en de schuldeischers gingen hunne schuldenaars uit den weg, verscholen zich voor hen, of wierpen hen met hun geld de deur uit (2). MAXIMILIAANS ambtenaren daarentegen wilden, op zijnen last, geene penningen meer aannemen dan tot de laagste waarde, op welke zij eensklaps gebragt waren (3). Het gereede geld werd uitgevoerd waar men het hooger aannam, inzonderheid naar *Gent* en *Brugge*, welke de munt zoo hoog hielden als hun zelven goeddacht. Ook ontbrak het niet aan ontvangers, die zich in deze omstandigheden ten nadeele der ingezetenen verrijkten (4). Nooit had eenig Nederlandsch Vorst zich zooveel gezags met betrekking tot de munt aangematigd als MAXIMILIAAN, en zulks in weerwil van het *Groot Privilegie* van Vrouw MARIA, hetwelk hij plegtig bezworen en zich daardoor verbonden had, het geld noch op- noch af te zetten buiten raad en goeddunken der Staten (5). Later voerde hij met toestemming der Vlaamsche steden, eene nieuwe regeling op de munt in, welke ook door de overige *Nederlanden* werd aangenomen (6).

Op het ernstig verzoek van de afgevaardigden der Hollandsche steden, dat toch spoedig aan den vernielenden binnenlandschen krijg een einde mogt gemaakt worden, vermaande hen VAN POLHAIN, dat zij nog slechts een korten tijd de lasten des oorlogs
23 v. Zomermaand 1489 zouden dragen, hun verzekerende, dat de Rotterdammers afgestreden en zelve van hunnen naderenden val overtuigd waren (7). Reeds den volgenden dag bood hij den beleger-

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 69. bl. 403. De kronijkschrijver merkt hierbij naïf op: »het is dicwils bevonden, dat den raet van geestlicken lieden en prelaten en sonderlinghe die religieuse monicken in materien ende dinghen die hair state nyet en betamen, quaden spoet ende voertganck heeft: want God en heeftse tot sulken niet gheroepen."

(2) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. III. p. 102.

(3) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 238.

(4) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 232, 233. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 69, 72. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 146, 147.

(5) TE WATER, *Vaderl. Hist. verk.* D. I. bl. 161. Vgl. hiervoor, bl. 63.

(6) *Groot Placaatb.* D. I. bl. 2578—2605. De brief is van den 14 v. Winterm. 1489.

(7) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 236—238.

den in naam van MAXIMILIAAN schriftelijk vergiffenis aan, indien zij onder de gehoorzaamheid van hunnen wettigen Heer terugkeerden. De burgers, kampende met honger en gebrek, van alle kanten ingesloten, zonder uitzigt op ontzet en voor het ergste beducht wanneer zij langer volhielden, bewogen FRANS *van Brederode*, de stad bij verdrag over te geven. Dienzelfden dag nog werden de voorwaarden van overgave in het dorp *Kapelle* geteekend. BREDERODE zou de stad met alle geregtigheden aan den Koning of zijn veldheer overleveren en haar binnen zes dagen met zijne manschappen in volle wapenrusting ruimen, doch de krijgsbehoeften en oorlogsvaartuigen achterlaten. Hij moest al zijne gevangenen ontslaan; en het zou elk der inwoners vrijstaan, met hem de stad te verlaten of aldaar te blijven. Twee dagen daarna kwam de Stadhouder met zeshonderd man uit *Overschie* in *Rotterdam*. FRANS *van Brederode* ontving hem vriendschappelijk, en ging des anderendaags den Heer VAN POLHAIN plegtstatig te gemoet, wien hij de sleutels der stad overhandigde. Des namiddags vertrok hij met duizend en vijftig man in achttien groote vaartuigen, welke EGMOND hem had aangeboden, naar *Sluis* in *Vlaanderen* alwaar hij vier dagen later behouden aanlandde (1). VAN POLHAIN veranderde terstond de regering in *Rotterdam*, en de hoofdschout WILLEM *van Reimerswaal*, die met vrouw en kinderen naar *Zeeland* gevlugt was, geraakte weder in het bezit zijner vorige waardigheid. JORIS *van Brederode*, de gewezen Stadvoogd van *Rotterdam*, en ANDRIES LEPELTAK, welke onder FRANS *van Brederode*, wien hij in het bemagtigen dier stad behulpzaam geweest was, eene bevelhebbersplaats bekleedde, beide in eenen aanval op *Schiedam* gevangen genomen, werden nevens WARMBOUT WARMBOUTSZOON, die door Jonker FRANS, wien hij de sleutels der stad overhandigd had, tot Burgemeester was aangesteld, te *Delft* openlijk onthalsd. Ook ondergingen eenige Hoekschgezinde burgers de doodstraf, ofschoon zij zich van alle dadelijkheden onthouden hadden (2).

1482—1528

25 v. Zomermaand 1489

De Hoekschen vonden thans nergens veiligheid dan binnen *Sluis* in *Vlaanderen*, *Montfoort* en *Woerden*. FILIPS *van Kleef*, welke niet in het vredeverdrag van MAXIMILIAAN met de Vlaamsche steden begrepen was, had *Sluis* versterkt, wel be-

1 v. Wijnmaand.

---

(1) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 239—247. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 66. In strijd met deze schrijvers, verhaalt de blijkbaar Kabeljaauwschgezinde dichter van *de Nederlaag van* FRANS *van Brederode*, bl. 161, dat BREDERODE

» Rotterdam liet staen en hevet gheabandoneert
Met groten confuysi twelck was scae.

En dat:

Veel van synre coorde syn mit hem utgestreken
Op een maendach smorgens ter sester ure.

(2) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 248, 249. WAGENAAR, D. IV. bl. 258.

1482—1528 vroedende, dat men hem daar niet ongemoeid zou laten (1). De stad was opgepropt met vlugtelingen uit *Vlaanderen*, *Braband*, *Holland* en *Zeeland*, en meer dan ooit welvarend. FRANS *van Brederode* ontmoette er verscheidene aanzienlijke Hoekschen, en vernam uit JAN *van Naaldwijk*, welke hem spoedig derwaarts gevolgd was, dat VAN BROEKHUIZEN naar *Gelre* en HENDRIK *van Brederode* naar *Utrecht* waren vertrokken, om hunne aanhangers en begunstigers tot het bevorderen hunner belangen aan te sporen (2). Middelerwijl stroopten de Sluissche vrijbuiters langs de Hollandsche kusten, staken *Wijk op Zee* in brand en keerden met eenige veroverde Oostzeeschepen terug. Een hunner kapers, op welken zich FRANS *van Poelgeest* bevond, werd door de Enkhuizers genomen (3). De bezettingen van *Montfoort* en *Woerden* stroopten tot voor de poorten van *Amsterdam*, *Haarlem* en *Leiden*. Zij trachtten des nachts *Naarden* te overrompelen, doch werden afgeslagen. Met gelijk gevolg tast-
12 en 28 v. Wijnmaand 1489 ten zij met zeshonderd man *Oudewater* aan, maar legden onder het terugtrekken, *Bodegraven*, *Stolwijk* en eenige sloten in de asch (4). Aan deze geweldenarijen moest een einde gemaakt worden. Hertog ALBRECHT *van Saksen*, door MAXIMILIAAN
1490 tot algemeen Stadhouder der *Nederlanden* aangesteld, sloeg op sterk aanhouden der Edelen en steden, in het begin van Bloeimaand het beleg voor *Montfoort*. Na vier maanden sloot de zwaar en bloedig belegerde stad een verdrag, in hetwelk tevens de overgave van *Woerden* bedongen werd. De Burggraaf verzocht vergiffenis van MAXIMILIAAN en den Aartshertog FILIPS, waarop hij weder in het bezit van *Montfoort* geraakte, onder verbindtenis, den Hollandschen ballingen aldaar geene schuilplaats te verleenen. Nu hadden de Hoekschen geen vast punt meer in *Holland*, waar zich alles naar den wil des Roomsch-Konings schikte (5).

Ondertusschen had FRANS *van Brederode* te *Sluis* acht en dertig schepen met twaalfhonderd koppen bemand in zee gebragt, over welke hij zelf onder den eigendunkelijk aangenomen titel van: Algemeen Stadhouder van *Holland*, *Zeeland* en *Fries-*
2 v. Hooim. *land* in dienst van den jongen FILIPS, het opperbevel voerde. Na het plunderen en verwoesten van *Duiveland*, *Overflakkee* en het *Land van Strijen*, trok hij met zes en twintig oorlogsvaartuigen voor *Goeree*, ofschoon die plaats en de geheele heerlijk-

---

(1) WAGENAAR, D. IV. bl. 259.

(2) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 248.

(3) WAGENAAR, D. IV. bl. 260.

(4) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 250, 251. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 68.

(5) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 252—255, 316. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 70. R. SNOY, *Rer. Batav.* Lib. XII. p. 178.

heid van *Voorne* vrijwaringsbrieven van hem had. Zelfs eischte hij de stad, welke geheel van krijgsvolk ontbloot was, in naam des Aartshertogs op, doch ontving tot antwoord, dat men zelf wel in staat en gezind was de veste voor FILIPS te bewaren. Terstond liet hij de stormtuigen aanrukken en de stad zeven uren achtereen hevig beschieten. Maar de heldhaftigheid der burgers en bovenal de moed der vrouwen, welke de bestormers met kokende pek, teer en brandende hoepen van de muren afweerden, zegevierden eindelijk en de Hoekschen moesten met een aanmerkelijk verlies aan volk aftrekken. *Ouddorp* werd toen door hen geplunderd; ook legden zij in den *Zwijndrechtschen Waard* en om *Dordrecht* eenige huizen in de asch, waarna zij vertrokken, om de kans op *Schouwen* te beproeven (1). 1482—1528 9 v. Hooim. 1490

De Stadhouder VAN EGMOND, welke in het beleg voor *Montfoort* van deze vijandelijkheden berigt ontving, spoedde zich naar *Dordrecht* en bragt daar eene vloot van zes en tachtig Hollandsche en Zeeuwsche schepen met drieduizend man bijeen. Onverwachts tastte hij met deze scheepsmagt in het Gat van *Brouwershaven* de Hoekschen aan. Omtrent twaalf uren des middags begon de ongelijke strijd, welke met gelijke woede zes uren werd voortgezet, toen bij het vallen van het water, zestien Hoeksche schepen aan den grond en buiten gevecht geraakten. BREDERODE sprong met het grootste gedeelte van zijn volk nabij *Serooskerke* aan land en verweerde zich dapper tegen de benden des Stadhouders, die hem op den voet waren gevolgd en steeds versterking ontvingen. Eindelijk aan het voorhoofd en in een zijner beenen gewond, werd hij voor dood door het volk weggedragen dat nu aan het vlugten slaande, afgemaakt of gevangen genomen werd. JAN *van Naaldwijk* zette nog eenigen tijd den scheepsstrijd voort, doch toen drie zijner bodems in den grond geboord en zeven andere na eene hardnekkige verdediging veroverd waren, ontweek hij met slechts negen schepen en omtrent vierhonderd man naar *Zierikzee.* Hier werd hij doorgelaten en ontsnapte, dewijl de inwoners voor EGMOND, die hem nazette, de poorten sloten hetgeen zij later duur moesten boeten (2). Na een vermoeijenden togt van vijf dagen, keerde VAN NAALDWIJK onder het gekerm der gewonden, met het rampzalig overschot der vloot in *Sluis* terug. Een groot getal Hoekschen was in het moorddadig gevecht omgekomen, maar ook aan de zijde des Stadhouders waren vele Edelen en mannen van wapenen gesneuveld. Onder de gevangenen behoorde BREDERODE zelf. Hij werd naar *Dordrecht* gevoerd en in den toren opgesloten, 23 v. Hooim. 28 v. Hooim.

(1) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 255—260. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 71.

(2) Zie den zoenbrief van den 20 v. Hooimaand 1492 bij BOXHORN op REIGERSBERG, *Chron. v. Zeeland*, D. II. bl. 333—336.

1482—1528 alwaar hij aan zijne wonden bezweek (1). Zijne beide neven WALRAVEN en ANTOON *van Brederode*, werden met verscheidene andere gevangenen door het zwaard als landverraders gestraft (2).

11 v. Oogstmaand. 1490 De langdurige en kostbare belegering van *Rotterdam*, de afzetting der munt en de drukkende lasten hadden *Holland* uitgeput. De levensmiddelen waren door eenen ongunstigen oogst en het belemmeren van den zeehandel en de scheepvaart door de Sluissche kapers, geweldig in prijs gestegen. Velen voedden zich derhalve met draf, raapzaadskoeken en ander beestenvoeder. Alom namen armoede en gebrek schrikbarend de overhand. Te *Leiden* werden wekelijks aan tienduizend behoeftigen brood uit twee deelen garst en een deel haver, zooals toen veel in gebruik was, uitgedeeld; in *Amsterdam* waren er nog meer, en te *Hoorn* tweeduizend. De oorlogslasten werden niettemin elke maand ten scherpste ingevorderd, hetgeen het misnoegen ten top voerde. De Kennemers, West-Friezen en Waterlanders morden openlijk, en uit onvermogen weigerden velen de betaling. De Stadhouder trachtte hen met geweld tot het opbrengen te dwingen, strafte twee der weigerenden met den dood en nam eenen in hechtenis. Dit

10 v. Grasm. 1491 bragt door geheel *Kennemerland* en *West-Friesland* de landlieden in beweging. Bij gewapende hoopen rukten zij naar *Hoorn* en *Alkmaar*, om daar de burgers in hunnen opstand mede te slepen, verklarende, »dat zij niet meer geven konden, en zich liever dood wilden vechten, dan van honger omkomen.” Te *Alkmaar* plunderden en vernielden zij het huis van den Rentmeester van *West-Friesland* KLAAS KORF, welke door zijne listige schraapzucht zich den algemeenen haat had op den hals gehaald (3). Hij zelf was tot zijn geluk in *den Haag*, maar een zijner dienaren werd doodgeslagen. Om den voortgang van den opstand te stuiten, zag EGMOND zich gedwongen, de heffing van het ruitergeld vooreerst te staken. Uit *Haarlem* kwamen gemagtigden naar *Alkmaar*, om de onstuimige gemoederen tot bedaren te brengen. Men erkende, dat hunne klagte over de drukkende lasten billijk was, en stelde hen tevreden met eene dagvaart in *'s Gravenhage* beschreven, waar hunne grieven en bezwaren overwogen zouden worden. Zij beloofden zich stil te houden, indien de

---

(1) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 260—268. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 71. R. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. XII. p. 178.

(2) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 274—276.

(3) Deze KLAAS KORF, eenvoudig dus genoemd in de *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 74, heet bij PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. IV. p. 111, NIKOLAAS PIJNS, bijgenaamd KORF. VAN METEREN, B. I. bl. 7, noemt hem KLAAS PRINS, anders KORF; en bij GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 548, wordt hij KLAAS KORF *van Boshuizen* geheeten. Men meent, dat hij zijne dienaren met een korf rondzond, om het ruitergeld in te zamelen, en vandaar dien bijnaam ontvangen heeft. HEEMSKERK, *Bat. Arkadia*, bl. 267 (b).

gevangen huisman in vrijheid gesteld werd, hetgeen terstond geschiedde. Zij bleven 1482—1528
echter in *Alkmaar* ten laste der burgerij. De dagvaart werd gehouden, maar geen middel ter verligting van opbrengsten gevonden; men drong integendeel bij de steden aan, om in eene nieuwe belasting van twee gouden Andriesguldens op ieder huis te bewilligen (1).

Intusschen was JAN *van Naaldwijk*, thans aan het hoofd der Hoekschen, van de bewegingen in het Noorden van *Holland* onderrigt, met eenige schepen uit *Sluis* naar *Kennemerland* gestevend. Hij trachtte bij *Zandvoort* te landen, doch werd hierin door de Zandvoorders belet. Nu trok hij naar *Wijk op Zee*, overrompelde 12 v. Zomermaand 1491
het dorp in den vroegen morgen, terwijl de meeste bewoners nog te bed lagen, doodde velen die weêrstand boden, legde eenige huizen in de asch en begaf zich met den buit naar het *Marsdiep*. Onder het uitlokkend voorwendsel, dat hij kwam, om het volk van de zware lasten te ontheffen en de rust in het land te herstellen, verwierf hij vele aanhangers en een verblijf op *Texel* en *Wieringen*, van waar uit hij den geheelen zomer door de *Zuiderzee* en de zeegaten onveilig maakte (2). Zijne poging, zich van eenige West-Friesche stad meester te maken, mislukte ofschoon *Hoorn* Hoekschgezind was, en hij door de Schieringers te *Sneek* met driehonderd man ondersteund werd (3). Men hield alom scherpe wacht, om hem de landing te verhinderen; en eerlang ging hij weder scheep naar *Sluis* in *Vlaanderen*, als een lijfknecht verkleed, om aan de waakzaamheid zijner vijanden te ontsnappen (4).

De dagvaart te *'s Gravenhage* middelerwijl vruchteloos afgeloopen zijnde, kwamen de afgevaardigden uit al de West-Friesche en Kennemer steden en dorpen, behalve uit *Enkhuizen* en *Drechterland*, te *Hoorn* bijeen. Hier was het blokhuis, in veertien honderd twee en tachtig ter beteugeling der stad opgeworpen, dewijl het veel onderhoud en eene bezetting vereischte, met verlof van den Raad van *Holland* geslecht geworden. Men besloot eenparig geen ruiter- of maandgeld meer op te brengen, al moest men er ook den laatsten man aan wagen. Vele misnoegde huislieden, uit *Alkmaar* kwamen herwaarts, om de stad te beschermen en werden, ten einde hen onder eenige tucht en regel te brengen, in rotten en vaandels verdeeld. Toen was het, dat zij in hunne banieren een stuk kaas en brood afbeeldden,

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 74. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 150—152. EIKELENBERG en BOOMKAMP, *Gesch. v. Alkmaar*, bl. 34. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. IV. c. VI. p. 111.

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 74.

(3) VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 150. BRANDT, *Hist. v. Enkh.* bl. 48.

(4) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 74, 75.

1482—1528 waarvan zij den naam van *Kaas- en Broodvolk* ontvingen. Sommigen droegen een stuk kaas en brood op de borst ten teeken, dat zij slechts opgestaan waren, om dit te bekomen of te behouden (1). Doch deze ruwe, leegloopende en brooddronken gasten strekten der burgerij tot zoo veel overlast, dat men zich verheugde, hen door geld en goede woorden te kunnen bewegen, naar hunne medgezellen in *Alkmaar* terug te trekken. Onderweg vernielden zij de beide sloten *Nieuwburg* en *Middelburg* (2).

Dagelijks vermeerderde hun getal in *Alkmaar*, waar zij zich aan dezelfde grove buitensporigheden schuldig maakten als in *Hoorn*. Om zich van hen te ontslaan, werd in het geheim EGMOND ontboden; doch zij, hiervan onderrigt, gingen
3 v. Bloeim. 1492 hem te gemoet, en hij waagde het niet den togt door te zetten (3). Dit deed hun den moed zwellen. Zij trokken naar *Haarlem* en eischten de stad tegen den avond op. De regering weigerde eenparig hen binnen te laten, maar eenige burgers braken de Kruispoort open. Dadelijk stormt de woeste, indringende menigte, met welke zich het graauw vereenigt, naar het stadhuis en overweldigt daar de regenten, van welke twee schepenen worden doodgeslagen nevens den schout KLAAS VAN RUIVEN, wiens lijk aan stukken gekapt en in een mand met een barbaarsch opschrift aan zijne vrouw gezonden werd (4). Een der handdadigen aan dit gruwelstuk was zekere WALICH DIRKSZOON, met den bijnaam VAN BREDERODE, die ook den opstand in *Alkmaar* had bewerkt, en eerlang zijne euveldaden met den hals moest boeten (5). De nacht werd met het plunderen en vernielen van huizen en

---

(1) BILDERDIJK meent, D. IV. bl. 296, 297, dat zij met het brood en de kaas in hunne vaandels eenvoudig te kennen wilden geven, dat zij de boeren waren, van wie deze levensmiddelen komen moesten, welke zij derhalve als hun natuurlijk wapen, in het vaandel plaatsten. Hij verhaalt tevens, dat naar sommige berigten, hunne vaandels bestonden in een Heilig, en nevens dien Heilig een roggenbrood en eene groene Texelsche kaas.

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 74. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 152, 153. WAGENAAR, D. IV. bl. 277.

(3) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 74. EIKELENBERG en BOOMKAMP, *Gesch. v. Alkmaar*, bl. 35.

(4) Dit opschrift luidde:

o Vrouwken van Ruyven
Aen deze boutkens zuldy kluyven. WAGENAAR, D. IV. bl. 279.

(5) WAGENAAR, D. IV. bl. 279. BILDERDIJK noemt hem WILLEM DIRKSEN, een linnenwever van beroep, welke den bijnaam VAN BREDERODE voerde, dewijl hij misschien begreep, dat dit woord de algemeene beteekenis had van muiteling, en hij zich een anderen BREDERODE achtte. Als mede-opperhoofden van het Kaas- en Broodvolk in *Haarlem* noemt hij, op welk gezag is ons onbekend, ANTONIE WILLEMSEN, Schout van *Bergen*, en zekere JANS JANSEN, D. IV. bl. 299.

goederen, en het verscheuren der papieren op het stadhuis doorgebragt, tot men had uitgeraasd. Aangespoord door zulk eenen uitslag, stroomde steeds meer en meer landvolk uit het Noorden van *Holland* naar *Haarlem* en men besloot, zich ook van *Leiden* meester te maken. De Stadhouder hiervan onderrigt, begaf zich met eenige Edelen en het weinige krijgsvolk waar hij over beschikken konde derwaarts, en maakte zich door het opwerpen van een blokhuis, het versterken der muren en het wapenen van het gemeen op kosten der regering, tot eene krachtige tegenweer gereed. Onder de banieren van *Haarlem* en *Alkmaar* trokken drieduizend, naar anderen zesduizend Kennemers en West-Friezen met eenige aanzienlijke burgers uit *Haarlem*, welke zij daartoe gedwongen hadden, op *Leiden* aan. In den eersten aanval veroverden zij het blokhuis, maar werden bij het bestormen der muren zoo wèl ontvangen, dat zij hals over hoofd terug vloden, zich in de uiterste verwarring verspreidende. EGMOND zette hen na, sloeg eenige dood en nam vele gevangen. De overige redden zich binnen *Haarlem*, waar zij, in weêrwil der stedelijke regering, bleven liggen (1).

1482—1528

9 v. Bloeim. 1492

Om aan dien opstand, waarvan de gevolgen niet te berekenen waren, een einde te maken, ontbood EGMOND krijgsbenden van Hertog ALBRECHT *van Saksen*, welke zich te *Gorinchem* bevond. Terstond werden vijftig ruiters en twee en twintig honderd voetknechten, meest allen Duitschers, tegen de muitelingen afgezonden. Deze vreemdelingen gedroegen zich als waren zij in een vijandelijk gewest. Zij pleegden te *Noordwijk* veel moedwil, plunderden te *Zandvoort* het dorp en de kerk, en veroverden na eenigen tegenstand de *Beverwijk*, waar zij zich verschansten en vandaar uit het omliggende land afstroopten. *Haarlem*, voor' hen beducht, nam krijgsvolk in dienst, doch trad tevens met ALBRECHT *van Saksen*, welke onlangs te *'s Hage* was gekomen, als Algemeene Landvoogd in onderhandeling. Inmiddels vielen er hevige schermutselingen voor tusschen de Duitschers en de opstandelingen. Nabij *Velzen* behaalden genen onder hun bevelhebber OBERSTEIN eene bloedige overwinning en plunderden het dorp. In een hevig gevecht bij *Heemskerk* waren meer dan zeshonderd man gesneuveld, eer de zege zich voor de Duitschers verklaarde. Tweeduizend Friezen, welke op dit oogenblik tot hulp der weerspannigen aankwamen, keerden in allerijl naar hunne schepen terug (2).

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 76. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. IV. c. VI. p. 112. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. XII. p. 178, 179. SCHREVELIUS, *Beschr. v. Haarlem*, bl. 55, 56. VAN OOSTEN DE BRUYN, *Gesch. v. Haarl.* D. I. bl. 309—312. ORLERS, *Beschr. v. Leiden*, bl. 428.

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 76. bl. 308. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. IV. c. 7. p. 112, 113. SCHREVELIUS, *Beschr. v. Haarlem*, bl. 57, 58.

1482—1528 Het Kaas- en Broodvolk door deze tegenspoeden ter neder geslagen, verliet, hoewel met tegenzin, de stad *Haarlem* op last der regering, die tevens de Geldersche en Kleefsche benden afwees, welke te harer hulp waren toegeschoten. Hierdoor trachtte zij Hertog ALBRECHT *van Saksen* te verzoenen, welke kort daarna herwaarts kwam en met den meesten eerbied ontvangen werd. Om schrik te verwekken, liet hij terstond eene galg op de markt oprigten. De burgers hadden zich reeds naar zijn bevel, vóór zijne komst ontwapend. Diegenen, welke uit vrees gevlugt waren, werden op verbeurte hunner goederen, binnen eenen bepaalden tijd ingedaagd. De meeste verschenen en ontvingen genade; doch eenige, welke de muitelingen binnengelaten en met hen zamengespannen hadden, moesten later hun misdrijf met den dood boeten. De ontmoedigde Kennemers, West-Friezen en Waterlanders zonden afgevaardigden, om van den Hertog vergiffenis te smeeken, welke na veel moeite verworven en een algemeene zoen, deels op vernederende, deels op nadeelige voorwaarden gesloten werd. *Haarlem* moest terstond vier en dertigduizend gouden Andriesguldens voor twee maanden soldij van het vreemde krijgsvolk opbrengen en onder meer andere punten beloven, in geval eener grafelijke bede waarin twee der groote steden bewilligden, de derde te zijn; ook zou eene der poorten den Hertog ter bezetting worden afgestaan, om de stad in teugel te houden. Honderd Kennemers, vijf en twintig burgers van *Alkmaar* en tien uit *Medemblik* moesten blootshoofds, barrevoets en in het hemd met een wit stokje in de hand, den Hertog, als vertegenwoordiger van MAXIMILIAAN en van FILIPS, knielende om vergiffenis smeeken; de poorten, muren en vestingwerken van *Alkmaar* zouden geslecht en alle krijgstuig en bussen, die grooter dan veldslangen (*koluvrijnen*) waren, overgeleverd worden. *Kennemerland* werden vijfduizend Andriesguldens, *Medemblik* driehonderd, en *Alkmaar* zes en twintighonderd, maar daarenboven nog eene altijddurende huisschatting van drie stuivers 's jaars, tot boete opgelegd. De West-Friesche dorpen, welke deel aan den opstand genomen hadden, moesten zesduizend Andriesguldens eens, en jaarlijks twee stuivers van ieder huis opbrengen. Zij waren gehouden alle wapenen, grooter dan veldslangen, over te leveren en zonder belooning aan de sterkten te arbeiden, welke het den Hertog zou behagen te *Haarlem*, *Alkmaar* en *Hoorn* op te werpen. Honderd en vijftig ingezetenen moesten op dezelfde wijze als de Kennemers, genade smeeken. *Hoorn* moest duizend, *Edam* achthonderd, *Monnikendam* vierhonderd, *Wieringen* tweehonderd, maar *Texel* duizend Andriesguldens en bovendien twee maanden lang vijf en twintig voetknechten betalen, die onder den Schout zouden dienen, om de rust in het eiland te bewaren, uit hetwelk vijf en twintig personen, in het zwart, blootshoofds, ongegord en knielende den Hertog vergiffenis moesten bidden. De drie genoemde steden zouden te allen tijde voor den Hertog openstaan, en *Hoorn* moest hem eene plaats in de stad aanwijzen, om er op stadskosten eene sterkte te bouwen.

[Margin notes: 16 v. Bloeim. 1492 (beside "kwam en met den meesten eerbied…" / "hij terstond eene galg…"); 25 v. Bloeim. (beside "gesloten werd. Haarlem moest…")]

Voorts moesten de steden en plaatsen, die in den opstand waren betrokken, hare hand- 1482—1528
vesten, voorregtbrieven, leenbrieven op grafelijke domeinen en dergelijke den Hertog ter hand stellen, om vernietigd te worden. Onderscheidene personen werden te zijner beschikking gesteld. De moedwil aan VAN RUIVEN, KORF en anderen gepleegd zou met geld gebeterd worden (1).

Hierop begaf zich Hertog ALBRECHT naar *Alkmaar*, *Medemblik*, *Hoorn* en de kleinere steden van het tooneel des opstands, alom de regering veranderende (2). Zeer ongelijk drong hij aan op het nakomen van de voorwaarden der verzoening. *Haarlem* moest hem binnen drie dagen zeven en twintigduizend Andriesguldens opbrengen, weshalve de inwoners hun goud- en zilverwerk en andere kleinooden op het stadhuis bragten. Hij liet er een zwaar blokhuis opwerpen, en veranderde het stedelijk bestuur. Ook geraakte de stad, welke door de andere groote steden van *Holland* werd tegengewerkt, eerst onder het bewind van Keizer KAREL V weder in het volle bezit harer voorregten (3). *Alkmaar* daarentegen en *Kennemerland* werden eerlang in de verbeurde handvesten hersteld; en kort daarna ook de Drechterlanders, die trouwens weinig deel in den opstand genomen hadden (4). Onderscheidene West-Friesche dorpen, welke zich minder dan de andere vergrepen hadden, werden op voorspraak der regering van *Enkhuizen*, die zich met deze beroerte volstrekt niet bemoeid had, voor een derde van de opgelegde geldboete ontslagen, onder beding, dat dit ten laste der overige

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 76, 77, 78. R. SNOI, *Rer. Batav* Lib. XII. p. 179. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. IV. c. VII. p. 112, 113. ORLERS, *Beschr. v. Leiden*, bl. 429—442. SCHREVELIUS, *Beschr. v. Haarlem*, bl. 58—63. VAN OOSTEN DE BRUYN, *Gesch. v. Haarl.* D. I. bl. 314—316. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 156—160. De Andriesgulden was in 1489 op achttien stuivers gebragt. Zie CENTEN op VELIUS, bl. 157 (238). Thans werd hij tegen vier en twintig stuivers berekend naar VAN OOSTEN DE BRUYN, t. a. p. bl. 314.

(2) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. IV. c. 7. p. 113. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 159, 160.

(3) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 78. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. IV. c. 7. p. 113. VAN OOSTEN DE BRUYN, *Gesch. v. Haarl.* D. I. bl. 316—318. WAGENAAR, D. IV. bl. 288 verhaalt, »dat de andere groote steden niet alleen niet voor *Haarlem* spraken, maar die stad zelfs nog drongen, om haar tienduizend gulden wegens achterstallen te voldoen." Wij hebben deze bijzonderheid nergens elders opgeteekend gevonden, evenmin als de verzekering van BILDERDIJK, D. IV. bl. 303, dat het de wrok van *Amsterdam* was, welke *Haarlem* zooveel nadeel berokkende. De *Oude Holl. Div. Kron.* bl. 409, zegt eenvoudig: «ende de steden hebben die goede stadt van Haerlem niet voorgestaen in haer ongheval, maer meer hinderlyck gheweest dan behulpelick, als dikwils ghebeurt, daer de een om des anderen qualick varen lacht ende hem daerin verblyt." Vgl. V. OOSTEN DE BRUYN. *Gesch. v. Haarl.* D. I. bl. 313, 314.

(4) WAGENAAR, D. IV. bl. 288.

1482—1528 kwame (1). Zoo eindigde het noodlottig Kaas- en Broodspel. Door het opbrengen der daaruit voortgevloeide boeten, het vermeerderen van lasten en het voldoen van achterstallen werden steden en dorpen ten eenenmale uitgeput. Boven alle andere was *Hoorn* het meest verarmd en achteruitgegaan; de burgers werden te *Amsterdam*, in *Zeeland*, *Braband* en in *Vlaanderen*, om de schulden der stad bekommerd, en waagden het naauwelijks, ergens anders dan op de vrije jaarmarkten te verschijnen (2).

Onmiddellijk na het stillen der bewegingen in het Noorder gedeelte van *Holland*, stak Hertog ALBRECHT *van Saksen* over naar *Zeeland* en verraste *Zierikzee*, welk door het begunstigen der Hoekschen, in zijne ongenade gevallen was. De regeringsleden met nog zestig burgers moesten hem op de nu gewone vernederende wijze vergiffenis smeeken, vier en twintigduizend Andriesguldens in eens en een haardstedegeld van twee stuivers 's jaars opbrengen, terwijl daarenboven honderd ponden, welke de stad jaarlijks uit 's Graven domeinen trok, verbeurd verklaard werden (3). Nu moest het *Sluis* in *Vlaanderen*, de eenige veilige schuilplaats der Hoeksche opperhoofden, ontgelden. De stad werd te land door den Hertog van *Saksen*, en te water door FILIPS *van Bourgondië*, Heer van *Beveren* en Admiraal der *Nederlanden*, met eene vloot van meer dan honderd zoo groote als kleine oorlogschepen belegerd. FILIPS *van Kleef* had zich twee maanden met evenveel beleid als dapperheid verdedigd, toen de brand in het buskruid sloeg en hem tot de overgave noodzaakte. Hij bedong vrijen aftogt voor zich en zijn volk, nevens dertigduizend gulden wegens hetgeen MAXIMILIAAN en FILIPS hem schuldig waren, waarvoor *Braband*, *Vlaanderen*, *Holland* en *Zeeland* borgen bleven. Hij begaf zich naar *Frankrijk*, waar ook JAN *van Naaldwijk* heentrok, die te *Parijs* in veertienhonderd zeven en negentig overleed. Vermoedelijk hebben andere aanzienlijke Hoekschen insgelijks derwaarts de wijk genomen (4). Hun aanhang was nu geheel verpletterd en de ontzaggelijke burgertwist geëindigd, die anderhalve eeuw *Holland* had geteisterd en ten laatste een krijg op leven en dood geworden was. Wien der beide aanhangen men ook als den regtvaardigsten moge beschouwen, men zal erkennen, dat beide dikwijls de belangen des vaderlands aan hunne partijzucht opgeofferd, zich aan de schroomelijkste misdrijven en buitensporigheden schuldig gemaakt,

10 v. Hooim. 1492

13 v. Wijnmaand.

---

(1) BRANDT, *Hist. v. Enkhuizen*, bl. 49, 50, 54.

(2) VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 161.

(3) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 79. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. XII. p. 179. BEIGERSBERGH, *Chron. v. Zeel.* D. II. bl. 333—335.

(4) OLIVIER DE LA MARCHE, Liv. II. p. 643. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. IV. c. 9. p. 113—117. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. XII. p. 179. E. V. METEREN, *Nederl. Hist.* B. I. bl. 8 *verso.* REIGERSBERGH, *Chron. v. Zeel.* D. II. bl. 327, 328. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holland*, bl. 194.

en den bloei van *Holland*, die zich onder Graaf WILLEM III zoo schoon ontwikkelde, twee eeuwen vertraagd hebben. Een meer dan zeventigjarige binnenlandsche vrede volgde op dit langdurig tijdperk van woelingen en teugelloosheden. Het volk na zoo vele hevige schokken en beroeringen uitgeput en afgemat, haakte naar rust. De Kabeljaauwschen waren bevredigd en dachten niet meer aan oproer, sinds zij de volkomen zege over hunne tegenstanders behaald hadden en de gunst der regering genoten. Daarbij maakten de onophoudelijke Geldersche oorlogen, die weldra ontvlamden en elk oogenblik *Holland* met invallen bedreigden, de eendragt onmisbaar. Maar bovenal strekte de steeds aanwassende grootheid van het regerende huis, om den landvrede te bewaren en de ingezetenen in bedwang te houden, die nu geen zwakken Graaf, zelfs geen Bourgondischen Hertog, maar eenen Wereldmonarch tegenover zich zagen. Men moet toestemmen, dat de Nederlanders, verlokt door de genoegens des vredes en der welvaart, de toenemende magt hunner beheerschers, vooral onder KAREL *van Oostenrijk*, met te veel gerustheid aanschouwden en jegens hen te inschikkelijk waren, tot dat FILIPS *van Spanje*, welke geheel onafhankelijk van alle bepalingen wilde regeren, hen uit den slaap der onverschilligheid voor hunne regten en belangen deed ontwaken (1). 1482—1528

Naauwelijks was de vlam des opstands in *Holland* gebluscht, toen het oorlogsvuur weder met *Frankrijk* uitbarstte. MAXIMILIAAN was in veertienhonderd negen en tachtig bij volmagt met ANNA, erfdochter van *Bretagne*, in het huwelijk verbonden; doch KAREL VIII, welke insgelijks op het bezit harer staten vlamde, had twee jaren daarna hare hand voor zich verworven, ofschoon hij reeds sinds negen jaren aan MARGARETHA *van Oostenrijk* verloofd was, wie hij zelfs in opene brieven *zijne gemalin* genoemd had (2). MAXIMILIAAN, over dien dubbelen hoon verbitterd, vatte de wapens op en maakte zich meester van *Arras* (*Atrecht*); doch in het volgende jaar werd de vrede te *Senlis* gesloten, 23 v. Bloeim. 1493
waarbij hij zijne dochter MARGARETHA en, als voogd van FILIPS *van Oostenrijk*, het *Franche Comté* met *Artois* terug ontving. Drie maanden daarna overleed FREDERIK III en de Roomsch-Koning, welke als Keizer opvolgde, ontsloeg zich toen van het bewind over de *Nederlanden* hetwelk hij zeventien jaren gevoerd had (3). FILIPS bereikte nu ook de jaren, om de huldiging te kunnen aannemen. In *Zeeland* geschiedde dit met groote plegtigheid te *Reimerswaal* (*Romerswale*), toen eene aanzienlijke stad. Hooim. 1494
Bij die gelegenheid werd het ontwerp der nieuwe keure van *Zeeland*, bij voorraad en behoudens nadere veranderingen, door den Aartshertog zoowel als door

(1) Vgl. V. KAMPEN, *Vaderl. Karakterk.* D. I. bl. 225—231.

(2) LE GLAY, *Notice sur Marguerite d'Autriche.* p. 422—424.

(3) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 83. WAGENAAR, D. IV. bl. 292—295. V. WIJN op WAGENAAR, St. IV. bl. 77, 78.

1482—1528 de Zeeuwsche afgevaardigden bezworen. Omtrent een jaar later werd deze keur als eene onverbrekelijke landswet goedgekeurd, bezegeld, geteekend, en vervolgens, op last van FILIPS, in veertienhonderd zes en negentig in *Zeeland* afgekondigd (1). In

12 v. Winterm. 1494 *Holland* had de inhuldiging te *Geertruidenberg* plaats. FILIPS verklaarde, dat hij gezind was, de voorregten door FILIPS en KAREL *van Bourgondië* en hunne voorzaten verleend, te onderhouden en te bezweren, maar dat hij die van onwaarde hield en vernietigde, welke na den dood van KAREL mogten gegeven zijn; dat hij den Landen wilde kwijtschelden, wat zij dien Vorst schuldig gebleven waren; en ook genegen was, hun eenige nieuwe voorregten te vergunnen, die niet tegen zijne hoogheid streden (2). Dit laatste geschiedde in het volgende jaar, doch zoo ruim niet als men verlangd had (3). Het is merkwaardig, dat de Staten van *Holland* bij de inhuldiging van FILIPS, *eenparig bewilligden* in het vernietigen van het *Groot Privilegie* van Vrouw MARIA. Men wil dit verklaren uit het misbruik, welk van dit *Privilegie*, waarop de Hoekschen zich steeds beroepen hadden, gemaakt was, hetgeen de groote medewerkende oorzaak van al die twisten, beroeringen, rampen en verwarringen, geweest was, welke het tijdvak van MARIA's aanvaarding der regering tot de meerderjarigheid van haren zoon FILIPS zoo noodlottig kenmerken (4). Hoe dit zij, onder den nieuwen Graaf hielden de binnenlandsche woelingen allengs op; van Hoekschen en Kabeljaauwschen werd niet meer gehoord, en betere tijden braken aan (5). Tot opbeuring van de kwijnende volkswelvaart, strekte niet weinig het vriendschapsverbond tusschen FILIPS en HENDRIK VII van *Engeland*. De goede verstandhouding met dat

1496 rijk was verbroken geweest, sinds MARGARETHA *van York*, de Hertogin-weduwe van KAREL *den Stoute*, de binnenlandsche woelingen tegen HENDRIK VII ondersteund had. Zelfs was door haar bewerkt, dat MAXIMILIAAN en FILIPS zekeren bedrieger, wien men voor den Hertog van *York*, zoon van EDUARD V wilde gehouden hebben, als Koning van *Engeland* hadden erkend, waarvoor hij hun zijne gewaande regten op den Engelschen troon, indien hij zonder mannelijk oir overleed, had afgestaan.

---

(1) REIGERSBERGH, *Chron. v. Zeel.* D. II. bl. 337. v. WIJN op WAGENAAR, St. IV. bl. 68—77.

(2) *Groot Placaatb.* D. IV. bl. 8, 9. KLUIT, *Hist. d. Holl. Staatsreg.* D. IV. bl. 249—265.

(3) *Groot Placaatb.* D. IV. bl. 3—7. De voorregtsbrief is van den 14 v. Winterm. 1495. Verg. WAGENAAR, D. IV. bl. 296—298. TE WATER, *Vaderl. Hist.* D. II. bl. 172. KLUIT, *Hist. d. Holl. Staatsreg.* D. IV. bl. 265—272.

(4) KLUIT, *Hist. d. Holl. Staatsreg.* D. IV. bl. 253, 256—260. Verg. hiervoor, bl. 64. FILIPS zegt in een brief van den 5 van Bloeimaand 1495, dat het *Groot Privilegie* verkregen was: » *a la sinistre poursuite* et au prouffit de nos pais de Hollande." KLUIT, t. a. p. bl. 249 (77).

(5) VELIUS. *Chron. v. Hoorn*, bl. 161.

HENDRIK VII had hierop allen handel met de Nederlanders verboden en hun gelast zijn rijk 1482—1528
te verlaten, hetgeen FILIPS met een gelijk bevel omtrent alle Engelschen, die zich in *de Nederlanden* ophielden, had beantwoord (1). Doch het wederzijdsche verkeer was voor beide volken te belangrijk, dan dat men niet gewenscht zou hebben, het spoedig weder hersteld te zien. Zoodra FILIPS derhalve den gelukzoeker aan zijn lot had overgelaten, was HENDRIK VII bereid tot het aangaan van het genoemde verbond, hetwelk sedert onder den naam van het *Groote Handelsverdrag* in *de Nederlanden* 12 v. Sprokkelm. 1496
bekend geweest is. Onder verscheidene andere punten, wordt daarin den Nederlanders, inzonderheid den Hollanders en Zeeuwen, vrije handel te *Calais* en in alle Engelsche havens vergund; ook de vrije en veilige visscherij op de kusten van *Engeland*, en dat, ingeval van schipbreuk of stranding, de goederen onvoorwaardelijk aan de eigenaars zouden terug gegeven worden. Daarentegen beloofde FILIPS, geene Engelsche muitelingen in de *Nederlanden*, op welk voorwendsel ook, te zullen gedoogen; en indien MARGARETHA *van York* zich daaraan schuldig maakte, zou zij hare bezittingen in die gewesten verbeuren (2). Bij een ander handelsverdrag met *Engeland* in het volgende jaar gesloten, deed FILIPS afstand van het regt, om van elk stuk Engelsch laken, hetwelk in *de Nederlanden* ingevoerd werd, eenen gulden te vorderen (3).

Inmiddels hadden de Staten der *Nederlanden* te *Mechelen* hunne toestemming gegeven tot het huwelijk van den Aartshertog FILIPS met JOHANNA *van Arragon*, dochter van FERDINAND en ISABELLA, onder wie de kroonen van *Arragon* en *Kastilië* tot ééne heerschappij vereenigd waren. Eenigen tijd te voren was ook eene echtverbindtenis tusschen MARGARETHA *van Oostenrijk*, de verstooten bruid van KAREL VIII, en Don JAN, den broeder van JOHANNA, gesloten. Begeleid door eene talrijke vloot, men spreekt van honderd vijf en dertig schepen en vier en twintigduizend man, kwam de Spaansche bruid te *Arnemuiden* in *Zeeland* aan, en eene maand later werd het 19 v. Herfstmaand.
huwelijk te *Antwerpen* gevierd. MARGARETHA vertrok in het begin des volgenden jaars met eene vloot en een aanzienlijk gevolg van Edelen en Jonkvrouwen uit *Vlissingen* naar *Spanje*. Na een geweldigen storm in *de Hoofden*, waarin verscheidene 1497
schepen vergingen, landde zij behouden in *Gallicië*. Het huwelijk werd te *Burgos* voltrokken doch was van korten duur. Don JAN overleed na weinig maanden aan eene heete koorts, en zijne weduwe beviel kort hierop ontijdig van een dooden zoon. MARGARE-

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 5. WAGENAAR, D. IV. bl. 298—302. HUME, *Hist. of Engl.* Ch. XXIV. p. 267. Ch. XXV. p. 270, 273, 274.

(2) RIJMER, *Act. Publ. Angl.* T. V. P. IV. p. 82—87.

(3) RIJMER, *Act. Publ. Angl.* T. V. P. IV. p. 113, 114.

1482— THA vertoefde nog eenigen tijd in *Spanje* en keerde toen naar de *Nederlanden*
1528 terug (1).

Ter bestrijding van de onkosten dezer huwelijken moesten de landzaten, die naauwelijks eenige verademing genoten, aanmerkelijke sommen opbrengen, hetgeen te zwaarder drukte, dewijl in *Holland* nieuwe belastingen waren uitgeschreven, om de gewone grafelijke beden te voldoen en de steden van schulden te ontheffen. Met moeite ging het innen der belastingen gepaard; en evenwel, alsof dit niet genoeg ware, eischte Keizer MAXIMILIAAN van de Hollandsche en Zeeuwsche steden manschap en geld, om den krijg in *Italië* te beginnen. Men denkt echter, dat dit verzoek schipbreuk geleden heeft (2). Hetzij om het opbrengen der beden te bevorderen, hetzij alleen om het aloude gebruik te volgen, trok FILIPS met een luisterrijken stoet van Ridders en Edelen door *Holland* en werd in de voornaamste steden gehuldigd, schoon dit reeds staatsgewijze door gemagtigden te *Geertruidenberg* geschied was (3). Hij kwam niet verder Noordwaarts dan *Amsterdam*, alwaar de steden benoorden het *IJ* afgevaardigden zonden, om de inhuldiging te verrigten (4). Deze geschiedde alom met groote plegtigheid en vreugdebetuigingen (5). Zelfs werden er gedenkpenningen geslagen (6). Maar het blijkt niet, dat den Vorst tevens eene buitengewone bede is toegestaan (7). *Gelre* was het eenige gewest in de *Nederlanden*, waar men FILIPS hulde weigerde. Trouwens KAREL *van Egmond* had zich op den verloren zetel zijner voorzaten geplaatst, en de Gelderschen voor zijne belangen gewonnen. Dit gaf den oorsprong aan dien vernielenden oorlog, welke, door

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 8. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. V. c. 5. p. 127, 128. REIGERSBERGH, *Chron. v. Zeel.* D. II. bl. 346—348. LE GLAY, *Notice sur Marguerite.* p. 426—428.

(2) WAGENAAR, D. IV. bl. 304, 305.

(3) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 11.

(4) VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 162.

(5) BALEN, *Beschr. v. Dordr.* bl. 804. WAGENAAR, *Beschr. v. Amst.* St. I. bl. 195. Merkwaardig is de aanspraak der regering van *Gouda* bij de intrede van FILIPS, dewijl zij den geest dier tijden kenmerkt. »Grootmogende ende Doorluchtige Vorst! onse alre genadichste Heere! Uwe onderdanige onderzaaten, Schout, Burgemeesteren, Schepenen ende Gemeente van dese uwer ghenaden stede *van der Goude*, verblyden hen seer hertelycken, van Uwer ghenaden inkomste alhier, ende presenteeren U de sleutelen van der stad, stellende lyff ende goet in de beschermenisse ende Uwer Vorstelycke ghenadigheyt ende gratie." V. WIJN, *Nalez. op de Vaderl. Hist.* bl. 214.

(6) V. MIERIS, *Hist. d. Nederl. Vorst.* D. I. bl. 293.

(7) WAGENAAR, D. IV. bl. 306. *Beschr. v. Amsterd.* St. I. bl. 195.

vredesverdragen en wapenstilstanden slechts voor een oogenblik geschorst, vijftig jaren geduurd heeft en hoe roemrijk ook voor *Gelre*, den ingezetenen niet minder dan den Hollanders noodlottig geweest is. 1482—1528

In eene dezer tusschenpoozen van vrede reisde FILIPS naar *Spanje*, waar zijne tegenwoordigheid vereischt werd. Door den dood van Don JAN, den eenigen zoon van FERDINAND en ISABELLA, moesten de rijken van *Kastilië* en *Arragon*, van *Napels* en *Sicilië*, en van de *Nieuwe Wereld* op JOHANNA vervallen. Maar de Aartshertog, haar gemaal, was den Spanjaarden onbekend. Om hem aan hunne wetten, zeden en gebruiken te gewennen, werd hij naar *Spanje* ontboden, terwijl men tevens de hoop koesterde, dat de Cortes of de vergadering der Staten, zonder wier toestemming geene aanspraak op de kroon voor geldig gehouden werd, zijne regten tot de opvolging even als die zijner gemalin zouden erkennen (1). Vóór zijn vertrek stelde 1501
hij ENGELBERT *van Nassau*, Heer van *Breda*, tot Algemeen Stadhouder der *Nederlanden* aan, en droeg de zorg voor de opvoeding van zijn jeugdigen zoon, den naderhand beroemden KAREL V, en van zijn dochtertje ISABELLA, later Koningin van *Denemarken*, aan de Hertogin-weduwe van *Bourgondië* op (2). De jonggeboren KAREL werd aan CLAUDE, de oudste dochter des Konings van *Frankrijk*, verloofd; en MARGARETHA, de weduwe van den Spaanschen Infant, aan FILIBERT, Hertog van *Savoije*, uitgehuwelijkt (3). Verzeld door een luisterrijken hofstoet, togen FILIPS en JOHANNA door *Frankrijk*, waar zij met de uiterste pracht onthaald werden, naar *Spanje*. Niets kon de blijdschap over hunne komst aldaar evenaren, en spoedig verklaarden de Cortes plegtig hen en hunne kinderen tot erfgenamen der rijken van *Kastilië*, *Leon* en *Arragon* (4). Maar hoe vele voorkomenheid en toegenegenheid FILIPS 1502
ook in *Spanje* ontmoette, de stijve deftigheid van het Spaansche Hof en de koele ernst der Spanjaarden strookten zoo weinig met zijnen vrolijken, minzamen en gezelligen aard, dat hij weldra wenschte naar *de Nederlanden* terug te keeren. Onverwachts vertrok hij in het midden van den winter, en liet zijne zwangere gemalin in *Spanje* achter. JOHANNA, welke hem, ondanks zijne ontrouw en onverschilligheid, hartstogtelijk beminde, zonk in eene diepe en sombere droefgeestigheid, die somtijds tot krankzinnigheid oversloeg. In dien treurigen toestand werd zij moeder van haren 10 v. Lentemaand 1503

---

(1) *Hist. of* CHARLES V, B. I. in ROBERTSON'S *Works*, p. 43 Ed. London, 1838.

(2) WAGENAAR, D. IV. bl. 320.

(3) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VI. c. 1. p. 136—138. LE GLAY, *Notice sur* MARGUERITE, in de *Correspondance de* MAXIMILIEN *et de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. II. p. 428.

(4) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 23. R. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. XII. p. 182. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VI. c. 2, 3. p. 138—141.

1482—1528 tweeden zoon FERDINAND. Ongevoelig hiervoor als voor elk ander genot, hield zij zich onverdeeld slechts met haren echtgenoot bezig, en de rust harer ziel keerde niet terug, vóór zij het volgende jaar in *Brussel* gekomen was (1).

Ondertusschen had FILIPS de reis weder over *Frankrijk* genomen, in weerwil van de vermaningen zijns schoonvaders, welke met dat rijk in oorlog was. Te *Lion* sloot hij zelfs met LODEWIJK XII een verbond, waardoor hij, doch vruchteloos, hoopte alle verschillen tusschen *Frankrijk* en *Spanje* uit den weg te ruimen. Door *Savoije*, *Franche Comté*, *ZuidDuitschland*, waar de Keizer hem te *Innspruck* ontmoette, en de *Rijn-landen*, kwam de Aartshertog eindelijk in zijne staten terug. De Hertogin-weduwe van *Bourgondië* overleed kort na zijne aankomst te *Mechelen* (2). Hier herstelde hij het Algemeen Hoog-Geregtshof der *Nederlanden*, door KAREL *den Stoute*, in navolging van het Parlement van *Parijs*, aldaar ingesteld, doch hetwelk met den dood van dien Vorst had opgehouden (3). De Geldersche krijg, welke intusschen weder ontstoken was, werd met allen nadruk en grootelijks ten nadeele van KAREL *van Egmond* voortgezet. Doch de zaken in *Spanje* drongen FILIPS, met den even sluwen als dapperen Hertog van *Gelre*, wien hij tot het uiterste gebragt had, een bestand te sluiten (4). ISABELLA, zijne schoonmoeder, was overleden en had, overtuigd van JOHANNA's onbekwaamheid, om zelf de teugels van het bewind te voeren, en ongenegen, die aan FILIPS te vertrouwen, over wiens gedrag ten opzigte harer dochter zij ten hoogsten misnoegd was, bij uitersten wil haren gemaal FERDINAND tot Regent over *Kastilië* benoemd, zoolang haar kleinzoon KAREL den ouderdom van twintig jaren niet bereikt had. Deze bepaling ontmoette als onwettig en onbillijk veel tegenkanting bij de Kastiliaansche Grooten, en verwekte niet minder beweging in de *Nederlanden* (5). FILIPS liet zich en zijne gemalin terstond te *Brussel* voor Koning en Koningin van *Kastilië* uitroepen, en besloot naar *Spanje* te reizen, om zijne regten te handhaven (6). Doch geldgebrek en de zwangerschap van JOHANNA noodzaakten hem, dit plan nog eenige maanden te verschuiven (7). FERDINAND trachtte ondertusschen zich door kuiperijen

(Margin notes: 9 v. Slagtmaand 1503; 1504; 14 v. Louwmaand 1505)

(1) ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. I. p. 431.

(2) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VI. c. 4, 5. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 23.

(3) WAGENAAR, D. IV. bl. 322. Verg. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXX. c. 54. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Burg.* Lib. V. c. 9.

(4) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 27—31, 33. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VI. c. 5. p. 143, 144.

(5 ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. I. p. 431, 432.

(6) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VI. c. 6. p. 145, 146.

(7) WAGENAAR, D. IV. bl 328, 329.

en listen in het bewind over *Kastilië* te vestigen. Hij ging zelfs een verdrag aan met 1482—1528
den bondgenoot van FILIPS, den Koning van *Frankrijk*, wien hij niet alleen overreedde, zich tegen de reis van den Aartshertog te verklaren, maar hem met een vijandelijken inval te bedreigen, wanneer hij die ondernam (1). Niettemin werd de togt naar *Spanje* doorgezet en eene talrijke vloot met eene sterke bemanning uitgerust, dewijl men in dezen staat van zaken niet den weg door *Frankrijk* konde nemen. Nadat het algemeen Stadhouderschap der *Nederlanden* aan WILLEM *van Croi*, Heer van *Chievres* en *Aarschot* was opgedragen, stak FILIPS met zijne gemalin, door vele Nederlandsche Edelen en Ridders verzeld, uit *Vlissingen* in zee (2). 10 v. Louwmaand 1506 In het gezigt der Engelsche kust, sloeg de brand in het schip waar hij zich op bevond. Naauwelijks was deze gebluscht, toen de vloot door een allervreesselijksten storm werd beloopen. Drie schepen vergingen, de overige raakten verspreid, en de bodem, welke het koninklijke paar voerde, liep met veel moeite de haven van *Hampton* binnen (3). Om FERDINAND te believen, hield HENDRIK VII hen onder vele hoofsche beleefdheden, meer dan drie maanden op (4). Hij verloor daarbij zijne eigene belangen niet uit het oog. Er werden eenige veranderingen in het *Groote Handelsverdrag* van veertienhonderd zes en negentig ter gunste der Engelsche kooplieden voorgesteld, en FILIPS, die vurig naar *Spanje* haakte, was toegevend (5). Uit dien hoofde had hij ook toegestemd in een voorgeslagen huwelijk tusschen HENDRIK VII zelven en MARGARETHA *van Oostenrijk*, onlangs weduwe geworden van den Hertog van *Savoije*, haar een bruidschat van driemaalhonderd duizend gouden Fransche kroonen eens, en dertigduizend achthonderd vijftig kroonen jaarlijks belovende (6). Naar eenigen, was er toen reeds sprake van eene verloving van KAREL *van Oostenrijk* met HENDRIKS oudste dochter MARIA; want men wist, dat LODEWIJK XII zijne dochter CLAUDE, de bestemde bruid van KAREL, aan den Hertog van *Angoulême* verloofd had (7). Eindelijk vergde en

---

(1) ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. I. p. 432, 433. Vgl. WAGENAAR, D. IV. bl. 332.

(2) REIGERSBERGH, *Chron. v. Zeelandt*, D. II. bl. 368, 369.

(3) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 24. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VI. c. 8. p. 148. R. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. XII. p. 183.

(4) ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. I. p. 433.

(5) RIJMER, *Acta Publ. Anglic.* T. V. P. IV. p. 223—227.

(6) RIJMER, *Acta Publ. Anglic.* T. V. P. IV. p. 221—223. Vgl. *Lettres de* LOUIS XII, T. I. p. 63.

(7) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VI. c. 8. p. 149. Vgl. *Lettres de* LOUIS XII. T. I. p. 43. *Correspondance de* MAXIMILIEN *et de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. I. p. 20 (1). FILIPS nam dit den Koning van *Frankrijk* zoo weinig euvel, dat hij verklaarde, dat dit geen inbreuk op hunne vriendschap maken zou. *Lettres de* LOUIS XII. T. I. p. 54.

1482—1528 verkreeg HENDRIK de uitlevering van den gevlugten Graaf van *Suffolk*, welke zich in *Hattem* aan FILIPS krijgsgevangen gegeven had, onder wiens bescherming hij thans te *Namen* leefde (1). Nu eerst werd het den koninklijken gasten vergund hunne
22 v. Grasm. 1506 reis voort te zetten; en vier dagen daarna liepen zij reeds behouden te *Corunha* in *Gallicië* binnen (2).

FERDINAND had het niet gewaagd, zoo als hij voornemens geweest was, hunne landing te beletten. De Kastilianen haatten hem en verklaarden zich aanstonds en openlijk voor FILIPS en JOHANNA. Niet magtig langer den wil des volks te weerstreven,
27 v. Zomermaand. stond hij de regering over *Kastilië* aan zijn schoonzoon af en vertrok naar *Arragon*, maar behield het bewind over *Napels*, het grootmeesterschap der orden van *Calatrava* en *Alcantara*, een gedeelte der opbrengsten uit de *West-Indiën* en jaarlijks vijf en twintigduizend dukaten uit de inkomsten van *Kastilië* (3). De Cortes erkenden FILIPS en JOHANNA voor Koning en Koningin en hun zoon KAREL voor Prins van *Asturië*. Slechts drie maanden genoot de nieuwe Vorst het bezit der kroon, naar welke hij zoo vurig verlangd had. Zich te *Burgos* met het kaatsspel verhit en een kouden
25 v. Herfstmaand. dronk genomen hebbende, overleed hij aan de gevolgen daarvan in het negen en twintigste jaar zijns levens (4). Zijn dood stortte de Kastilianen in de grootste verlegenheid. Immers de krankzinnigheid van JOHANNA en de jeugdige jaren van haren zoon, maakten een regentschap noodzakelijk. De oogen waren op MAXIMILIAAN en op FERDINAND van *Arragon* gevestigd, welken laatsten, door den invloed van den Kardinaal XIMENES, eindelijk die waardigheid werd opgedragen (5).

FILIPS *de Schoone* vereenigde bij een welgemaakt uiterlijk, die hoedanigheden van geest en hart, welke hem de gemoederen der Nederlanders wonnen, doch zijne Spaansche onderdanen zoo zeer van hem verwijderden, dat men op het berigt van zijn dood, terstond aan vergiftiging dacht (6). Zijn verlies werd algemeen in de *Nederlanden* betreurd (7). En inderdaad, nooit hadden deze gewesten zulk een bloei en

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 24. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VI. c. 8. p. 148. WAGENAAR, D. IV. bl. 335.

(2) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VI. c. 8. p. 149.

(3) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VI. c. 8. p. 149. ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. I. p. 433, 434.

(4) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 36. R. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. XII. p. 183. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VI. c. X. p. 151, 152.

(5) ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V. B. I. p. 434, 435.

(6) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VI. c. X. p. 152.

(7) R. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. XII. p. 183.

FILIPS DE
SCHOONE
J F C Rockleben sculps

volkswelvaart gekend als onder het bestuur van dezen Vorst, wiens gezag, magtig 1482—1528
genoeg den inwendigen vrede te bewaren, te beperkt was, om tot daden van willekeur en geweld uit te spatten (1). Hij had den landbouw, het fabrijkwezen, maar bovenal den handel met nadruk bevorderd en de beoefening der letteren, kunsten en wetenschappen naar vermogen, zelfs door eigen voorbeeld, aangemoedigd (2). De krijg tegen de Gelderschen, in welken hij in éénen togt de geheele *Veluwe* en het graafschap *Zutphen*, de hoofdstad uitgezonderd, veroverde, bewees, dat hij het oorlogszwaard wist te voeren (3); terwijl het verdrag te *Salamanca*, waardoor hij den listigen FERDINAND van *Arragon* verschalkte, van zijne schranderheid en staatkunde getuigt (4).

KAREL, Prins van *Asturië*, den vierentwintigsten van Sprokkelmaand des jaars vijftienhonderd te *Gent* geboren, was de opvolger zijns vaders. Uit hoofde zijner minderjarigheid werd, in weerwil des Konings van *Frankrijk* (5), de voogdij der *Nederlanden* aan Keizer MAXIMILIAAN opgedragen, wien men een plegtig gezantschap zond en bij monde van JAN HAUTHEM, Kanselier van *Braband*, in naam van al de Nederlandsche Staten dringend uitnoodigde, andermaal deze taak op zich te nemen. »Wij smeeken Uwe Majesteit," zeiden zij onder anderen, »de beleedigingen te vergeven, welke gij hebt ondergaan; deze moeten slechts aan het *gemeen* worden toegeschreven dat even heerschzuchtig en wreed is wanneer het regeert, als laag en kruipend wanneer het onderworpen is. De Nederlanders zijn aan hunnen Vorst verkleefd, wiens gezag echter dan het onwankelbaarst zal gevestigd zijn, wanneer hij staatsdienaars kiest, welke door hunne bekwaamheden en deugden het vertrouwen des volks verdienen. De Nederlander, van nature grootmoedig, weet het leven te verachten en de armoede te trotseren. Hij zal zich hardnekkig verzetten en opstaan, wanneer men hem als slaaf wil behandelen; maar wanneer men hem zacht, met gematigdheid en overeenkomstig de wetten regeert, zoo als het der waardigheid van den mensch betaamt, is er geen volk meer ge-

---

(1) DEWEZ, *Hist. Gén. de la Belg.* T. V. p. 202—204; en de aldaar aangehaalde prijsverhandeling van PLUVIER, door de Akademie van *Brussel* in 1775 bekroond.

(2) V. KAMPEN, *Vaderl. Karakterk.* D. I. bl. 252, 253. *Verk. Gesch. d. Nederl.* D. I. bl. 202—204.

(3) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 628—631.

(4) ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. I. p. 433. Naar welke berigten BILDERDIJK, D. IV. bl. 335 het karakter van FILIPS *den Schoone* geschetst heeft, is ons onbekend.

(5) *Lettres de* LOUIS XII. T. I. p. 105.

1482—1528 hecht aan zijne bestuurders" (1). MAXIMILIAAN nam de voogdij aan en beloofde, zoodra de omstandigheden in *Duitschland* het vergunden, in de *Nederlanden* te komen.

De Hertog van *Gelre* had ondertusschen het verdrag met FILIPS gesloten, weder verbroken en zich in het bezit van verscheidene plaatsen hersteld (2), terwijl geldgebrek den Heer van *Chievres* verhinderde, den krijg met kracht voort te zetten (3). In dien staat van zaken besloot MAXIMILIAAN, den Keurvorst van *Trier* en den Markgraaf van *Baden* met het bestuur over de *Nederlanden* te bekleeden. Reeds hadden zij zich tot den togt vaardig gemaakt, toen de schrandere MARGARETHA *van Oostenrijk*, welke zich in *Brussel* bevond, den Keizer tot andere gedachten bragt en weldra bewoog, haar met dat gezag te bekleeden (4). Zij werd tot Algemeene Landvoogdes aangesteld en ontving eene uitgebreide volmagt (5). Het oppertoezigt der zaken behield echter de Keizer aan zich (6). De opvoeding van Prins KAREL werd aan den Heer van *Chievres*, »een karakter uit hoogmoed en schraapzucht zamengesteld," en aan ADRIAAN FLORISZOON van *Utrecht*, een braaf, welmeenend en geleerd man, doch wien het aan menschen- en wereldkennis ontbrak, toevertrouwd (7). MARGARETHA
17 v. Zomermaand 1507 werd te *Dordrecht* door de Staten van *Holland* en *West-Friesland* plegtig in hare waardigheid erkend, nadat MAXIMILIAAN, als Voogd van zijn kleinzoon KAREL, door gemagtigden de voorregten, die FILIPS *de Goede*, KAREL *de Stoute* en hunne voorzaten, benevens FILIPS *de Schoone* hun verleend hadden, met eede bevestigd had. De giften en gunsten onder MARIA *van Bourgondië* verworven, werden met stilzwijgen voorbijgegaan (8). Den volgenden dag trachtten de Staten van de Landvoogdes eenige veranderingen betrekkelijk de Vroedschappen der steden, het be-

---

(1) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VII. p. 155.

(2) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 632.

(3) *Lettres de* LOUIS XII, T. I. p. 61, 70—72.

(4) V. WIJN, *Nalez. op* WAGENAAR, bl. 216, 217.

(5) R. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. XIII. p. 184. LE GLAY, *Notice sur* MARGUERITE. p. 431.

(6) V. D. BERGH, *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. II. p. 258, 259.

(7) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VII. c. 2. p. 157. LE GLAY, *Notice sur* MARGUERITE. p. 433. ADRIAAN FLORISZOON, een schuitenmakers zoon te *Utrecht* in 1459 geboren en mogelijk uit het aanzienlijk, nog bloeijende geslacht van DEDEL oorspronkelijk, was toen Hoogleeraar te *Leuven.* TE WATER, *Vaderl. Hist.* D. II. bl. 196—199. Den lof, welken TE WATER hier aan de opvoedingwijze van ADRIAAN FLORISZ. toezwaait, vergelijke men met het afkeurend oordeel van V. KAMPEN daarover in de *Vaderl. Karakterk.* D. I. bl. 236—238. *Verk. Gesch. d. Nederl.* D. I. bl. 206.

(8) *Groot Placaatb.* D. IV. bl. 9, 10. Vgl. KLUIT, *Hist. d. Holl. Staatsr.* D. IV. bl. 278.

kleeden van ambten, de regtsbedeeling, de dienstpligtigheid der leenmannen en andere punten te verwerven. Slechts weinige dezer verzochte gunsten en alleen onder zekere voorwaarden werden toegestaan, ofschoon de Staten terstond het jaarlijks opbrengen der voorgaande beden hadden ingewilligd (1). MARGARETHA werd vervolgens in de overige *Nederlanden*, en met vele vreugdebetuigingen in *Zeeland* gehuldigd (2). Veel werk en kommer verschafte haar aanstonds de oorlog met den Hertog van *Gelre*, welke, door *Frankrijk* ondersteund, *Braband* en *Holland* geweldig teisterde. De krijgsmagt, over welke zij beschikken konde, was niet toereikend, om den onvermoeiden en ondernemenden Gelderschen Vorst te beteugelen, of de gedreigde invallen der Franschen te wederstaan (3). MARGARETHA trachtte zich door het aangaan van een verdrag van vriendschap en wederzijdsche bescherming met *Engeland* te sterken (4). HENDRIK VII zelfs hernieuwde zijne aanzoeken om hare hand, welke zij vroeger had afgewezen (5). Nu werd tevens het huwelijk tusschen Prins KAREL, haar neef, te voltrekken wanneer hij veertien jaren zou bereikt hebben, en MARIA, 's Konings dochter, gesloten (6). Doch de kort daarop gevolgde dood van HENDRIK verijdelde al de voordeelen, welke men zich van deze onderhandelingen in *Nederland* beloofd had. Even weinig beantwoordde het vredesverdrag van *Kamerijk*, waarbij MARGARETHA als gevolmagtigde des Keizers eene hoofdrol speelde, aan de gewenschte verwachting (7). De Hertog van *Gelre* verbrak spoedig dien vrede, welken hij, ofschoon ondanks zich zelven, bekrachtigd had. MAXIMILIAAN kwam in de *Nederlanden*, om hem te bedwingen en geldelijken onderstand van de Algemeene Staten, welke te *Antwerpen* waren vergaderd, te verwerven. Hij vorderde vijfmaal honderd duizend kroonen, elk van achttien Grooten Vlaamsch, in eens, en daarenboven eene goede som voor de Landvoogdes, ter belooning harer moeiten en werkzaamheden bij de on-

1482—1528

12 v. Wijnmaand 1507

1508

10 v. Winterm.

---

(1) *Groot Placaatb.* D. IV. bl. 10—12.

(2) REIGERSBERGH, *Chron. v. Zeel.* D. II. bl. 374—376.

(3) *Correspondance de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. I. p. 120, 139.

(4) RIJMER, *Acta Publ. Angl.* T. V. P. IV. p. 246—249.

(5) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. I. p. 125, 129 (2).

(6) RIJMER, *Acta Publ. Angl.* T. V. P. IV. p. 239—246, 255—265. Vgl. *Corresp. de* MAXIMILIEN *et de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. I. p. 74—78. *Corresp. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. I. p. 133—137.

(7) DU MONT, *Corps. Diplom.* T. IV. P. I. p. 109—116. Vgl. *Lettres de* LOUIS XII, T. I. p. 120—136. *Correspond. de* MAXIMILIEN *et de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. I. p. 100 sqq. *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 141—154. LE GLAY, *Notice sur* MARGUERITE, p. 434.

1482—1528 derhandelingen te *Kamerijk.* Viermaal honderd duizend kroonen werden den Keizer ingewilligd; en der Landvoogdes vijf en tachtig duizend ponden, elk van veertig
31 v. Lentemaand 1509 Grooten Vlaamsch, aangeboden (1). Niettemin beschuldigde MAXIMILIAAN de Staten van muiterij tegen hem en, zonderling genoeg, ook van zamenspanning met » hunne vrienden en bloedverwanten de Gelderschen;" terwijl zij daarentegen beweerden, dat de vrede van *Kamerijk* den Keizer geen ernst was en hij hun geld nutteloos verkwistte. Verbolgen en dreigende begaf MAXIMILIAAN zich naar *Duitschland*, het beleid van den Gelderschen krijg aan MARGARETHA overlatende (2). Het schijnt echter, dat weder een bestand met KAREL van *Gelre* gesloten werd (3); welligt dewijl de
20 v. Oogstmaand hulp uit *Engeland* achterbleef, welke de Landvoogdes, op grond eener overeenkomst met Koning HENDRIK VIII, verwachtte (4).

De belangen des handels wikkelden om dien tijd de Hollanders in den oorlog tusschen de Denen en de Hanzesteden. Verscheidene Hollandsche koopvaarders waren door de Lubekkers en hunne bondgenooten, welke de *Oostzee* geblokkeerd hielden, genomen. Eenige oorlogschepen werden derhalve uitgerust tot geleide der koopvaar-
1510 dijvloot zoowel, als tot onderstand des Konings van *Denemarken.* Zij waren echter niet tegen de Hanzesteden opgewassen en leden in een zeegevecht de nederlaag met verlies van een aantal schepen, hetwelk door eenigen op twee honderd, door anderen op
1511 vijftig of zestig begroot wordt. Bij wijze van wederwraak werd op de goederen der Lubekkers in *Holland*, *Zeeland*, *Friesland* en *Antwerpen* beslag gelegd, en daardoor de geledene schade eenigzins vergoed (5). De nadeelen door dezen krijg den landzaten toegebragt, deden naar het einde van den oorlog met *Gelre*, die steeds voortbrandde, vurig wenschen. *Haarlem* was zoo uitgeput, dat FLORIS *van Egmond* de Landvoogdes verzocht, den inwoners, die geheel verarmd en haar nogtans genegen
6 v. Slagtmaand. waren, een gedeelte van hun aandeel in de lasten kwijt te schelden (6). Vruchteloos riep MARGARETHA de Staten van *Braband* en van *Holland* te *Breda* bijeen, om hen aan te sporen, in het opbrengen der buitengewone oorlogslasten te volharden (7).

---

(1) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 156—160.

(2) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 160—163. LE GLAY, *Notice sur* MARGUERITE, p. 436.

(3) *Lettres de* LOUIS XII, T. I. p. 204.

(4) RIJMER, *Acta Publ. Angl.* T. VI. P. I. p. 5.

(5) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. I. p. 321. *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 255, 258. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 40. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 179.

(6) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. I. p. 314.

(7) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. I. p. 354, 359. *Lettres de* LOUIS XII, T. III. p. 88.

Zij drongen eenparig aan op vrede met *Gelre* (1). *Delft* en *Amsterdam* weigerden 1482—1528
dan ook geld, om den krijg voort te zetten (2). De steden van *Braband* waren hiertoe even weinig te bewegen. Het misnoegen wies steeds aan, en het volk werd door 1512
schotschriften tegen MARGARETHA in beweging gebragt, die zich in den benardsten toestand bevond en den Keizer verklaarde, dat ware het, dat alles uit gebrek aan duizend gulden moest verloren gaan, de schatmeester geen middel zou weten, deze geringe som bijeen te brengen (3). Nogtans scheen zij, of veeleer MAXIMILIAAN, welke beloofde in *de Nederlanden* te zullen komen, den vrede niet te wenschen (4). Immers waren hare eischen zoo buitensporig, dat de onderhandelingen met de afgevaardigden des Hertogs van *Gelre* te *Vianen* en later te *Luik*, vruchteloos afliepen (5). Den Keizer werd door de Rijksvorsten een aanzienlijke onderstand toegestaan, om den oorlog tegen *Gelre*, onder beleid van Hertog HENDRIK *van Brunswijk*, een der dapperste veldheeren van zijn tijd, voort te zetten (6). MARGARETHA moest bewerken, dat *Braband* en *Holland* niet alleen de betaling der benden, welke hunne grenzen bewaakten, op zich namen, maar ook in het onderhoud van al het voetvolk drie of vier maanden lang voorzagen, onder belofte, dat wanneer in dien tusschentijd geen vrede met *Gelre* gesloten werd, men voortaan niets meer van hen tot voortzetting van dien krijg vorderen zou. In het geheim echter gelastte MAXIMILIAAN de Landvoogdes, 29 v. Herfstmaand.
de Staten der *Nederlanden* tegen den achttienden van Wijnmaand te *Mechelen* bijeen te roepen, om met hen de middelen ter onderwerping des Hertogs van *Gelre* te beramen, wien de inval der Engelschen in *Frankrijk* thans ongetwijfeld van Fransche ondersteuning zou berooven, en te vernemen, welke hulp men van hen te verwachten had (7).

Inmiddels zetten de Gelderschen de vijandelijkheden voort en de Keizer besloot, zich 6 v. Wijnmaand.
zelven aan het hoofd des legers te stellen (8). De Landvoogdes drong op 's Vorsten

(1) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. II. p. 32.

(2) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. II. p. 13.

(3) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. II. p. 32—34. *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 45.

(4) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 5.

(5) *Lettres de* LOUIS XII, T. III. p. 224—227, 279.

(6) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 24, 29. *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche* T. II. p. 43, 44, 47.

(7) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 40—43. *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. II. p. 45—47.

(8) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. II. p. 49.

1482—1528 spoedige overkomst met nadruk aan (1). MAXIMILIAAN ondertusschen gelastte haar, de beweegredenen van zijn gedrag met betrekking tot *Gelre*, den Staten der *Nederlanden* te ontvouwen en hen tot onderstand te bewegen (2). Terwijl deze draalden
10 v. Wintermaand 1512 en MARGARETHA den Keizer raadde, zelf zich tot hen te wenden, rukte de wakkere KAREL *van Gelre* te vuur en te zwaard in *Holland* (3). De Keizer, wien hoofdzakelijk geldgebrek verhinderde herwaarts te komen (4), zond nu den Hertog van
16 v. Lentemaand 1513 *Brunswijk* en begeerde, dat deze met zijne benden op kosten der Staten zoude onderhouden worden (5). Niettegenstaande men zich door den krijg met *Gelre* in treurigen toestand bevond (6), werd hieraan echter zoo weinig voldaan, dat twee maanden later de Hertog dreigde, bij gebrek van betaling, met zijn volk te zullen vertrekken (7). KAREL *van Gelre* was evenzeer om geld en onderstand verlegen als MAXIMILIAAN (8). Er werden alzoo tusschen hen onderhandelingen over eene wapenschorsing geopend (9), die eindelijk in Hooimaand tot een vierjarig bestand geleidden, welk den tienden der volgende maand zou ingaan (10).

Nu werd de rust in de *Nederlanden* van eene andere zijde gestoord. De Landvoogdes had in naam van MAXIMILIAAN, als Keizer en niet als Voogd van zijn kleinzoon KAREL, te *Mechelen* een geheim verbond met HENDRIK VIII van *Engeland* aange-
5 v. Grasm. gaan, om gezamenlijk binnen twee maanden den Koning van *Frankrijk* den oorlog te verklaren (11). Ondanks een bestand met laatstgemelden Vorst, verleende MAXIMILIAAN aan HENDRIK VIII vrijheid, in de *Nederlanden* volk te werven en schepen te huren.

---

(1) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 56. *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. II. p. 54.

(2) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 65. *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. II. p. 56.

(3) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 67. *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. II. p. 56—63. *Lettres de* LOUIS XII, T. IV. p. 12.

(4) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. II. p. 65. *Lettres de* LOUIS XII, T. IV. p. 35—37.

(5) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 101. *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. II. p. 69.

(6) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 131. Vgl. *Lettres de* LOUIS XII, T. IV. p. 12, 13.

(7) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 145. *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. II. p. 77.

(8) *Lettres de* LOUIS XII. T. IV. p. 13.

(9) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. II. p. 70.

(10) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 41. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 647. *Charters van Braband*, aangehaald bij WAGENAAR, D. IV. bl. 377. Vgl. *Lettres de* LOUIS XII, T. IV. p. 115. *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 140, 143, 177, 181, 182. *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. II. p. 77, 82, 84.

(11) RIJMER, *Acta Publ. Angl.* T. VI. P. I. p. 43.

»Koning LODEWIJK," zeide hij, »konde hem dit niet euvel duiden. Deze toch had wel den Hertog van *Gelre* met geld en volk ondersteund en nogtans beweerd, dat zulks op de vredesverdragen met het huis van *Oostenrijk* geen inbreuk maakte (1)." En toen LODEWIJK zich hierover bij MARGARETHA beklaagde, verklaarde zij, dat alles buiten haren last geschied was en dat MAXIMILIAAN, als Voogd van KAREL *van Oostenrijk*, de verbindtenissen met *Frankrijk* getrouw zou blijven (2). LODEWIJK ondertusschen bedreigde *Vlaanderen* en *Artois*, als leenen van *Frankrijk*, en in het bijzonder de Gentenaars met zijne hoogste ongenade, indien zij de Engelschen in den aanstaanden krijg ondersteunden (3). Zijne benden strooplen ondertusschen in *Henegouwen* (4). MAXIMILIAAN drong derhalve bij den Koning van *Engeland* aan, om den togt naar *Frankrijk* te bespoedigen (5). Hij zelf zou zich alsdan naar de *Nederlanden* begeven, mits men hem de beloofde gelden zond (6). Doch het geld was zoo schaars, dat MARGARETHA den Keizer aanbood, hare juweelen te zijnen behoeve te verkoopen (7). MAXIMILIAAN kwam echter herwaarts toen HENDRIK VIII te *Calais* geland was, en verscheidene Nederlandsche Heeren ontvingen last, om als leenmannen van het Rijk, hem onder bevel van den Maarschalk van *Henegouwen* te dienen (8). Maar ofschoon hij van den Koning van *Engeland* een voorschot van honderd en twintigduizend kroonen ontvangen en dezen daartegen beloofd had, achtduizend man in het veld te brengen, verscheen hij uit onvermogen slechts met eenige Duitsche en Nederlandsche knechten, die evenwel der nieuwgeworvene benden van HENDRIK tot een voorbeeld van krijgstucht strekten. Hij zelf trad als vrijwilliger in dienst van den Engelschen Vorst tegen honderd kroonen daags; en in weerwil van het buitengewone schouwspel, dat een Keizer van *Duitschland* onder een Koning van *Engeland* diende, behandelde HENDRIK hem met de grootste achting; ook regelde hij inderdaad al de krijgsbewegingen van het Engelsche leger (9). *Terouane* en *Doornik*

1482—1528

29 v. Grasm. 1513

20 v. Bloeim.

1 v. Oogstmaand.

(1) *Lettres de* LOUIS XII, T. IV. p. 110. *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 135. *Corresp. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. II. p. 73.

(2) *Lettres de* LOUIS XII, T. IV. p. 137, 138, 154, 155. Vgl. *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 135, 143—149. *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. II. p. 75—78.

(3) *Lettres de* LOUIS XII, T. IV. p. 120—124, 138.

(4) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 156.

(5) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 141, 166.

(6) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 152.

(7) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 161.

(8) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 188.

(9) HUME, *Hist. of Engl.* Ch. XXVII. p. 291.

1482—1528 werden den Koning van *Frankrijk* ontnomen en zijne benden bij *Guinegate* door beleid van MAXIMILIAAN verslagen (1). Daar inmiddels het jaargetijde ver gevorderd was, keerde HENDRIK met het grootste gedeelte zijns legers naar *Engeland* terug (2).

5 v. Wijnmaand 1513 Vóór zijn vertrek, had MARGARETHA te *Rijssel* een nieuw verdrag met hem gesloten, waarbij zij beloofde, gedurende den winter vierduizend ruiters en zesduizend voetknechten ten koste van *Engeland*, op de been te houden. Tevens werd de voltrekking van het reeds voorlang overeengekomen huwelijk tusschen KAREL *van Oostenrijk* en MARIA, de zuster van HENDRIK VIII, tegen het volgende jaar vastgesteld (3). De Landvoogdes bleef hare belofte niet getrouw, hoewel zij de bepaalde gelden uit *Engeland* ontving (4). Van het bedongen huwelijk kwam mede niets. Het gelukte LODEWIJK XII, door het voorstel eener echtverbindtenis van zijne dochter RENEE met KAREL *van Oostenrijk*, den Keizer, wien dit uitzigt van de magt en het aanzien zijns kleinzoons te vergrooten aanlokte, ondanks de pogingen van MARGARETHA (5), van de zijde des Konings van *Engeland* af te trekken (6). HENDRIK, die zich reeds met toebereidselen ter voortzetting van den krijg tegen *Frankrijk* zoowel, als voor de huwelijksfeesten zijner zuster te *Calais* bezig hield (7), nam dit, gelijk de Landvoogdes gevreesd had, ten uiterste euvel op (8). Vol verbittering over zulk 7 v. Oogstmaand 1514 eene beleedigende teleurstelling, sloot hij den vrede met *Frankrijk*, in welken ook de *Nederlanden* begrepen waren (9). Overeenkomstig een afzonderlijk ver- 9 v. Wijnmaand. drag (10), huwde LODEWIJK, weduwenaar van ANNA *van Bretagne*, met HENDRIKS

---

(1) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VII. c. V. p. 161. HUME, *Hist. of Engl.* Ch. XXVII. p. 291, plaatst den slag bij *Guinegate* vóór het bemagtigen van *Terouanne*. Dit gevecht, ook wel de *Slag der Sporen* genaamd, omdat de Franschen op dien dag meer gebruik maakten van hunne sporen dan van hunne wapenen, moet daarna en kort vóór de overgave van *Doornik* zijn voorgevallen. Zie *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 196, 211.

(2) HUME, *Hist. of Engl.* Ch. XXVII. p. 291.

(3) RIJMER, *Acta Publ. Angl.* T. VI. P. I. p. 51, 52.

(4) *Lettres de* LOUIS XII, T. IV. p. 217—221. *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. II. p. 102.

(5) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 221, 225, 229.

(6) HUME, *Hist. of Engl.* Ch. XXVII. p. 292.

(7) *Correspond. de* LOUIS XII, T. IV. p. 259, 318. *Lettres de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 245.

(8) *Lettres de* LOUIS XII, T. IV. p. 312, 328, 335, 344, 346.

(9) RIJMER, *Acta Publ. Angl.* T. VI. P. I. p. 64—68, 81, 82. Vgl. *Lettres de* LOUIS XII, T. IV. p. 355—361, 376—378.

(10) RIJMER, *Acta Publ. Angl.* T. VI. P. I. p. 68—78. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VII. p. 167.

zuster MARIA, welke plegtigheid te *Abbeville* voltrokken werd (1). Vruchteloos had 1482—1528
MARGARETHA getracht dat huwelijk te voorkomen (2). Hare vrees over de enge vereeniging tusschen *Frankrijk* en *Engeland* verdween evenwel spoedig. Binnen drie maanden overleed Koning LODEWIJK, wien FRANS, Hertog van *Angoulême*, 1 v. Louwmaand 1515
op den troon volgde (3). De Koningin-weduwe huwde den Hertog van *Suffolk*, welke haar naar *Frankrijk* had geleid, en keerde met hem in *Engeland* terug (4).

KAREL *van Oostenrijk* was nu in zijn vijftiende jaar getreden en aanvaardde derhalve als meerderjarig zelf het bewind over *de Nederlanden*. Hij ontving dan ook achtereenvolgend de hulde van *Braband*, *Vlaanderen*, *Zeeland* en *Holland* en men legde hem den gewonen eed af, nadat hij eerst de handhaving van 's volks aloude voorregten bezworen had (5). *Friesland* werd hem tegen voldoening van honderdduizend goudguldens door Hertog GEORGE *van Saksen* afgestaan, welk verdrag ook 19 v. Bloeim.
de Keizer bekrachtigde. Het geld bragten de ingezetenen van *Holland* op, welk met eene nieuwe algemeene verponding over huizen en landerijen, en een hoofdgeld van alle gegoede lieden belast werd. Vóórdat KAREL werkelijk bezit nam van *Friesland*, kwam te *Delft* tusschen hem en KAREL *van Gelre*, welke weder den vrede verbroken had, eene wapenschorsing voor vier maanden tot stand. Kort daarop 8 v. Zomermaand.
vertrok de Stadhouder van *Holland*, toen FLORIS *van Egmond*, Heer van *IJsselstein*, naar *Friesland* alwaar hij, onder zekere bepalingen, den eed van hulde en trouw voor zijnen meester ontving, in wiens naam hij der Friezen vrijheden, voorregten en oude herkomsten bezwoer te onderhouden (6). 1 v. Hooim.

De jeugdige Vorst nam dadelijk werkzaam deel in het bestuur en toonde, dat hij zelf de teugels van het bewind zou voeren (7). Reeds vóór zijne inhuldiging had hij den Staten van *Vlaanderen* verklaard, dat voortaan alle zaken op zijnen naam moesten

---

(1) HUME, *Hist. of Engl.* Ch. XXVII. p. 293.

(2) *Lettres de* LOUIS XII, T. IV. p. 349—355.

(3) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VII. c. 9. p. 167.

(4) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 283. Vgl. HUME, *Hist. of Engl.* Ch. XXVII. p. 293.

(5) WAGENAAR, D. IV. bl. 388. Even als FILIPS *de Schoone* bij zijne inhuldiging, sluit KAREL stilzwijgend die voorregten uit, welke bij het *Groot Privilegie* van MARIA *van Bourgondië* verleend waren. Zie *Groot Placaatb.* D. III. bl. 20.

(6) TE WATER, *Vaderl. Hist.* D. II. bl. 210—221. Vgl. WAGENAAR, D. IV. bl. 382—392.

(7) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 276 (1).

1482—1528 verrigt worden (1). Thans beval hij, dat zonder voorafgaand bijzonder verlof, voortaan de steden en dorpen geene renten verkoopen of nieuwe belastingen opleggen; noch dat de leenmannen of Heeren binnen hunne heerlijkheden, alwaar de grafelijke beden ontvangen werden, beden heffen zouden; voorts dat de Edelen schatpligtig waren

6 v. Hooim. 1515 voor de landen, welke zij niet in leen hielden (2). Hij veranderde willekeurig en buiten den gewonen tijd de regering in verscheidene steden, zette Dijkgraven en Heemraden af, en stelde eenen vreemdeling, KAREL *van Poitiers*, Heer van *Dormans*, tot Opperopziener der Hollandsche dijkwerken aan, alles in strijd met 's lands regten en vrijheden (3). De Landvoogdes MARGARETHA, welke sinds acht jaren het bewind over de *Nederlanden* gevoerd en onverpoosd met zoo vele moederlijke bezorgdheid over KAREL en voor zijne belangen gewaakt had (4), werd door de kunstenarijen des Heeren DE CHIEVRES, die haar steeds in het geheim had tegengewerkt, niet meer of slechts om den vorm, in den Raad geroepen; zelfs werden de brieven van den Keizer haar niet meer medegedeeld (5). Daar zij reeds vroeger uit eigen beweging verklaard had, zich niet meer met staatszaken te zullen moeijen (6), was het niet uit teleurgestelde heerschzucht, maar uit het diepe gevoel over eene onverdiende minachting en schandelijke lasteringen, dat zij zich bij den Keizer beklaagde en in een uitgebreid vertoog hare grieven aan KAREL zelven openlegde. In dit merkwaardig geschrift geeft de

20 v. Oogstmaand. Landvoogdes een uitgebreid verslag van hare bewindvoering en toont overtuigend aan, met welke belangloosheid en opoffering van eigen vermogen, rust en genot zij de gewesten beheerd heeft, welke haar door den Keizer waren toevertrouwd (7). »Indien het U behaagt," dus eindigt zij haar vertoog, »ligtvaardig te gelooven, wat men U van mij zegt en duldt dat ik steeds behandeld worde, gelijk men aangevangen heeft, dan zal ik veel liever in mijne kleine zaken voorzien en van het staats-

(1) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. II. p. 113, 114.

(2) *Groot Placaatb.* D. II. bl. 2047—2053.

(3) WAGENAAR, D. IV. bl. 395—397.

(4) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 235, 240, 260, 261, 264, 265, 269.

(5) LE GLAY, *Notice sur* MARG. p. 438, 439.

(6) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 284.

(7) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. II. p. 117—130. Een uittreksel bij LE GLAY, *Notice sur* MARG. p. 439 (2). In 1514 had MARGARETHA den Keizer te kennen gegeven, dat zij ten behoeve van het bestuur, zooveel van haar vermogen had opgeofferd, dat zij verzocht dat men hierin zou voorzien, anders zegt zij: »il me conviendra *faire banque rotte*." *Correspondance de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 256.

tooneel aftreden, zoo als ik reeds onlangs aan den Keizer bij monde van mijn geheimschrijver MARNIX verzocht heb." MAXIMILIAAN trok zich de zaak zijner dochter, wier uitstekende verdienste hij kende, met nadruk aan en vermaande zijnen kleinzoon, haar bij de grootste en gewigtigste zaken te raadplegen en haar eene behoorlijke jaarwedde toe te kennen (1). 1482—1528 18 v. Louwmaand 1516

Ondertusschen had de op nieuw ontvlamde krijg met *Gelre* KAREL aangespoord, zich de vriendschap van Koning FRANS I te verwerven, om zich ten minste aan de zijde van *Frankrijk* voor vijandelijkheden te dekken. Hij had derhalve in het vorige jaar dien Vorst wegens *Vlaanderen*, *Artois* en andere Fransche leenen hulde bewezen en met hem een verbond gesloten, waarin binnen drie maanden de Keizer en de Koning van *Arragon* deel konden nemen, bij hetwelk een huwelijk tusschen KAREL en RENEE, de jongste dochter des overleden Konings en slechts zes jaren oud, bepaald werd (2). FRANS I veroorloofde vervolgens aan KARELS afgezant, HENDRIK, Graaf van *Nassau*, een huwelijk met CLAUDE, eenige zuster van FILIBERT *van Chalons*, Prins van *Oranje*, waardoor dat prinsdom in het huis van *Nassau* gekomen is (3). Er werd een nader verdrag met *Frankrijk* getroffen, toen KAREL *van Oostenrijk*, bij den dood zijns grootvaders FERDINAND *van Arragon*, den titel van Koning van *Spanje* had aangenomen, ofschoon zijne moeder nog leefde, wie de Spanjaarden als de eenige wettige erfgename der kroon beschouwden. Te *Noyon* kwamen de beide Vorsten overeen, dat het geschil over het rijk van *Navarre*, tusschen *Frankrijk* en *Arragon* ontstaan, in der minne vereffend en LOUISE, het eenjarig dochtertje van FRANS I, aan KAREL uitgehuwelijkt zou worden (4). Doch van deze beraamde echtvereeniging kwam even weinig als van die met MARIA *van Engeland*, of met CLAUDE en RENEE *van Frankrijk*. Slechts weinig meer belangrijk dan dit verbond was voor de Nederlanders het verdrag kort daarna tusschen den Keizer, den Koning van *Frankrijk* en KAREL te *Brussel* gesloten, bij hetwelk men onder anderen het beoorlogen der Turken bepaalde, waartoe Paus LEO X onlangs de Christen-Vorsten had opgewekt (5). Om denzelfden tijd werd het vriend- 23 v. Louwmaand. 13 v. Oogstmaand.

(1) *Correspondance de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. II. p. 133, 134.

(2) WAGENAAR verhaalt in strijd met PONTUS HEUTERUS, wien wij volgen, dat KAREL bij dit verdrag zich verpligtte, zijn grootvader, den Koning van *Arragon*, geene hulp te verleenen, wanneer FRANS I hem, ter herneming van het koningrijk *Navarre*, den oorlog aandeed, D. IV. bl. 400. PONTANUS, welke tot staving daarvan wordt aangehaald, meldt dit niet.

(3) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VII. c. 9. p. 167. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 658.

(4) ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. I. p. 436—442.

(5) DU MONT, *Corps Diplom.* T. IV. P. I. p. 256, 257. WAGENAAR, D. IV. bl. 401.

1482—1528 schapsverbond tusschen HENDRIK VIII en KAREL, benevens het handelsverdrag met *Engeland* van vijftienhonderd zes weder hernieuwd (1). Ook bewerkte Koning FRANS een bestand met *Gelre* (2). Dit werd echter spoedig verbroken, doch later door een ander voor den tijd van zes maanden gevolgd (3).

17 v. Herfstmaand 1517 Maar eer dit bestand nog volkomen gesloten was, had zich KAREL te *Middelburg* naar *Spanje* ingescheept, waar men hem met ongeduld verwachtte. De hoofdoorzaak dat de togt derwaarts tot nu toe vertraagd was, wordt aan de Nederlandsche Grooten toegeschreven, die ongaarne hunnen Vorst zagen vertrekken. Immers, zoo lang hij in de *Nederlanden* vertoefde, was dáár de zetel van het bewind, de inkomsten uit *Spanje* werden er verteerd en zij genoten, zonder eenige mededingers, de weldaden van hunnen meester. Maar zij liepen gevaar al deze voordeelen en hunnen invloed te verliezen, zoodra hun Heer in *Spanje* gekomen was. Niet alleen zouden de Spanjaarden natuurlijk het beheer over hunne eigene zaken voeren, maar *Nederland* zelfs zou slechts als een deel hunner magtige heerschappij beschouwd worden; en zij, die nu de gunsten van den Vorst aan anderen uitdeelden, moesten dan tevreden zijn, die uit handen van vreemdelingen te ontvangen. KAREL, argeloos, onervaren, en zeer gehecht aan zijn geboorteland, zou zich alzoo noodeloos in de *Nederlanden* opgehouden en die slechts na de herhaalde aanzoeken van den Kardinaal XIMENES, toen aan het hoofd van zaken in *Spanje*, en op dringenden raad des Keizers verlaten hebben (4). Het komt ons echter voor, dat 's Vorsten reis voornamelijk uit hoofde van den Gelderschen krijg werd uitgesteld en van de onderhandelingen, door welke FILIPS *van Bourgondië*, een natuurlijke zoon van FILIPS *den Goede*, den Utrechtschen zetel besteeg, en KAREL zich het bezit van het wereldlijk bewind over het *Sticht* voorbereidde (5). Verzeld door den Heer DE CHIEVRES, zijnen eersten staatsdienaar, en een schitterenden stoet van Nederlandsche Edelen, kwam KAREL, na een gevaarlijken togt, te *Villa Viciosa* in de *Asturiën* aan. Hij werd met de uitbundigste vreugde ontvangen en het jaar daaraan met zijne moeder te *Valladolid* tot Koning van *Spanje* gekroond (6).

---

(1) RIJMER, *Act. Publ. Angl.* T. VI. P. I. p. 112—117.

(2) S. BENINGHA, *Chron. d. Vriescher Land.* bl. 304, 305.

(3) WAGENAAR, D. IV. bl. 407.

(4) ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. I. p. 442.

(5) WAGENAAR, D. IV. bl. 398—407, 408—410.

(6) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VII. c. 16. p. 177. ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. I. p. 442, 443.

Vóór zijn vertrek uit de *Nederlanden*, had hij het bewind aan een raad van regentschap opgedragen, in welken MARGARETHA slechts eene raadgevende stem had (1). Men wil, dat KAREL voornemens was, om zoodra hij in *Spanje* gekomen zou zijn, zijnen broeder FERDINAND als Landvoogd naar de *Nederlanden* te zenden (2). Wat hier van zij, zeker is, dat hij te *Saragossa* een bevelschrift uitvaardigde, waarbij aan MARGARETHA de onderteekening van alle staatsstukken, in naam des Konings, het toezigt over de geldmiddelen en de begeving van alle ambten werd opgedragen (3). Deze magtsvergrooting der Vorstin gaf aan het bewind meer klem en eenheid, hetgeen thans te noodzakelijker was, naardien het gesloten bestand met *Gelre*, hetwelk onlangs voor een geheel jaar was verlengd geworden, door de Gelderschen, bijzonder ter zee, schandelijk verbroken werd. Men was wel bedacht, deze geweldenarijen te beletten, doch geldgebrek verhinderde de uitvoering daarvan en de Hollanders ontvingen van den Stadhouder den last, slechts verwerenderwijze tegen de Gelderschen te handelen (4). Niet alleen werden door den beruchten Frieschen zeeschuimer GROOTE PIER, den Hollandschen handel en der scheepvaart groote nadeelen toegebragt; ook CHRISTIAAN II, Koning van *Denemarken*, bedreigde beide met eenen zwaren slag. Onder voorgeven, dat hem de bruidschat zijner gemalin ISABELLA *van Oostenrijk*, de zuster van Koning KAREL, nog niet voldaan was, had hij meer dan tweehonderd Nederlandsche schepen in beslag genomen. Zij werden echter binnen korten tijd weder ontslagen (5). Men was dit veelligt aan SIGBRIT, in dien tijd de voornaamste raadgeefster des Konings, verschuldigd. Deze vrouw was weleer fruitventster te *Amsterdam* geweest en naar *Bergen* in *Noorwegen* vertrokken, waar zij eene herberg hield, en hare dochter DUUFKEN of DUIFJE het hart des Konings, toen nog Kroonprins en Landvoogd van *Noorwegen*, aan zich boeide. Zij werd later naar *Koppenhagen* ontboden en beheerschte den Vorst zoo geheel door de meerderheid van haar verstand, dat zij zelfs na den dood harer dochter, het bestier van zaken naar haren wil regelde (6). Daar men nu weet, dat zij handel en nijverheid met nadruk bevorderde, en steeds de hoogste genegenheid voor hare voormalige landgenooten koes-

1482—1528

24 v. Hooim. 1518

(1) LE GLAY, *Notice sur* MARGUERITE, p. 441.

(2) TE WATER, *Vaderl. Hist.* D. II. bl. 227, 228.

(3) *Groot Placaatb.* D. IV. bl. 12, 13. *Correspondance de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. II. p. 140, 141.

(4) GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 577, 578. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 204—209.

(5) VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 208.

(6) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. II. p. 135 (1).

1482—1528 terde, is het geenszins gewaagd te vooronderstellen, dat zij invloed op het ontslag der Nederlandsche schepen gehad heeft.

Het bestand met de Gelderschen werd weder voor een of twee jaren verlengd, doch aan beide zijden kwalijk gehouden. Ondertusschen was Keizer MAXIMILIAAN aan eene slepende ziekte in zijn zestigste levensjaar overleden (1). Hij had eene belangrijke rol op het tooneel der wereld gespeeld, en zich door vele uitstekende hoedanigheden als mensch en als Vorst onderscheiden. Zachtaardigheid, edelmoedigheid, minzaamheid en weldadigheid waren de grondtrekken van zijn karakter. Hij was een goed zoon, teeder echtgenoot en liefderijk vader. Zoo matig hij was in spijs en drank, zoo hartstogtelijk daarentegen beminde hij ridderlijke oefeningen en de vermaken der jagt (2). Begiftigd met een gelukkig geheugen, vlug begrip, goed verstand en gezond oordeel, was hij, ondanks eene zeer beperkte opvoeding, een groot bevorderaar van kunsten, letteren en wetenschappen niet alleen, maar wist ook te midden der veelvuldige en belangrijke zaken in welke hij steeds gewikkeld was, den tijd te vinden, om zelf onderscheidene schriften zamen te stellen, welke van veelzijdige kennis getuigen (3). Hij was in verschillende talen bedreven, sprak aangenaam en bevallig, en beminde bovenal de muzijk. Groot waren zijne verdiensten met betrekking tot het krijgswezen, waarin hij vele verbeteringen had ingevoerd, en het inwendig bestuur van den staat is hem insgelijks menige nuttige inrigting verschuldigd. Hij was beter veldheer dan staatsman; ook streefde hij inzonderheid naar oorlogsroem en toonde bij elke gelegenheid, dat het hem aan persoonlijken moed, noch aan tegenwoordigheid van geest in gevaren ontbrak. Maar de veelvuldige oorlogen, die hij moest voeren, zoowel om de erflanden zijner gemalin te beschermen als om zijne eigene regten te handhaven, zijne vaak tot verkwisting ontaardende milddadigheid, en voorzeker ook eenige aangeboren zorgeloosheid, bragten hem steeds in groot geldgebrek en hij werd schertsend: *zonder geld* bijgenoemd (4). Hij wordt van wispeltu-

12 v. Louwmaand 1519

---

(1) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VII. c. XVII. p. 179.

(2) In een brief aan MARGARETHA betuigt MAXIMILIAAN zijne vreugde »que son petit-fils, le prince CHARLES, aime la chasse; *car s'il n'avait pas ce gout, il pourrait passer pour batard.*" *Correspond. de* MAXIMILIEN *et de* MARGUERITE, T. I. p. 241.

(3) BOUTERWECK, *Gesch. d. Poesie und Beredsamk.* B. IX. S. 512. Göttingen 1812. HEINSIUS, *Gesch. d. Sprach- Dicht- und Redekunst d. Deutschen*, S. 134. Berlin 1823. LE GLAY, *Notice sur* MAXIMILIEN, p. 416, 417.

(4) Hoe bekrompen dikwerf de geldmiddelen waren, zoodat zelfs de hoogste en belangrijkste ambtenaren niet betaald werden, blijkt onder anderen uit den brief van CLAUDE DE CYLLY, MAXIMILIAANS afgezant aan het Hof van *Kastilië:* »Sire! je CLAUDE DE CYLLY vous supplie très humblement de non me laisser mourir en ma viellesse de ceste misere; il y a quatre ans que je suis

MAXIMILIAAN
VAN OOSTENRIJK

righeid, besluiteloosheid en ligtgeloovigheid beschuldigd, maar zijne meeste daden getuigen van vaste beradenheid, onafhankelijkheid van geest en zielskracht. Men heeft beweerd, dat hij de pogingen van LUTHER gunstig geweest is, maar zijn ernstig streven om zelf Paus te worden (1), ondersteunt niet dit gevoelen, hetwelk trouwens ook door zijn verzoek aan LEO X, dat men den Hervormer het stilzwijgen zou opleggen, ontzenuwd wordt (2). Vele jaren had MAXIMILIAAN als echtgenoot van MARIA *van Bourgondië* en voogd van zijn zoon en kleinzoon het bewind over de *Nederlanden* gevoerd, en zich inzonderheid jegens *Holland* verdienstelijk gemaakt door het vernietigen der verderfelijke Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten, welke in het begin zijner regering nog met onverzwakt geweld voortwoedden (3). 1482—1528

MAXIMILIAANS overlijden bragt de Koningen van *Frankrijk* en van *Spanje*, die beide onder de hand naar de Duitsche Rijkskroon stonden, openlijk in beweging, doch eindelijk werd KAREL, welke over het meeste goud beschikken konde, tot Roomsch-Koning en Keizer uitgeroepen (4). FRANS I was hierover ten uiterste gevoelig en bleef van dien tijd af de onverzoenlijkste vijand van zijnen gelukkigeren mededinger, zoo als de *Nederlanden* tot hun nadeel ondervonden hebben. De staat van zaken veroorloofde KAREL niet, vóór het volgende jaar *Spanje* te verlaten en het keizerlijk gezag uit te oefenen, hetgeen niet konde geschieden vóór hij openlijk gekroond was (5). Hij stelde het regentschap over *Kastilië* in handen van ADRIAAN FLORISZOON, 28 v. Zomermaand 1519

hors de ma maison et tousjours vivant d'amprunt et ne treuve plus homme qui me vuille rien prester, que votre bon plaisy soit me faire payer affin que je m'en puisse retourner en ma maison, et je pryeré Dieu pour vous." *Lettres de* LOUIS XII, T. II. p. 304.

(1) *Correspondance de* MAXIMILIEN *et de* MARGUERITE, T. I. p. 37. De Keizer onderteekent dien brief aan zijne dochter: »votre bon père MAXIMILIEN, *futur pape*." Hij besloot zelfs, wanneer hij Paus zou worden, het Rijk aan KAREL af te staan. T. II. p. 37.

(2) LE GLAY, *Notice sur* MAXIMILIEN, p. 411.

(3) De schrijver der *Chron. de* MAXIMILIEN, een tijdgenoot, verhaalt, dat beide partijen destijds nog zoo op elkander verbitterd waren »que le fils combattait son père et le père son fils. Il y avait beaucoup de ces partisans en *Hollande* et en *Zelande*, où se commettaient des meurtres fréquents dans toutes les villes, hameaux et villages." p. 320. Vgl. over het karakter van MAXIMILIAAN: PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VII. c. 17, 18. p. 178—181, wien BILDERDIJK volgt, D. V. bl. 16—18. *Liminaire de la Chron. de* MAXIMILIEN I, p. I—VIII. LE GLAY, *Notice sur* MAXIMILIEN, p. 415—420. V. KAMPEN, *Vaderl. Karakterk.* D. I. bl. 217—219.

(4) SLEIDANUS, *Comment. de Statu Relig.* Lib. I. p. 19—27. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VIII. c. 2. ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. I. p. 445—451. GACHARD, *Rapport sur les Archives de Lille*, p. 13, 146—189.

(5) ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. I. p. 449.

1482—1528 en stevende uit *Corunha* regtstreeks naar *Engeland*, om met HENDRIK VIII het verbond van vriendschap te hernieuwen. Van daar stak hij met eene vloot van
22 v. Bloeim. 1520 dertig schepen over naar *Zeeland*, en begaf zich vervolgens door *Vlaanderen* en *Braband* naar *Aken*. Hij werd met buitengewone plegtigheid gekroond, waartoe
23 v. Wijnmaand. de Staten der *Nederlanden* hem tweemaal honderdduizend kroonen hadden ingewilligd (1).

Op den togt naar *Duitschland* had KAREL zijne moei MARGARETHA *van Oostenrijk*, die zorgen noch opofferingen gespaard had, om hem den betwisten keizerlijken troon te verschaffen (2), in de landvoogdij over de *Nederlanden* bevestigd, welke zij met zooveel ijver en waardigheid bekleedde. Zij ontving nu de magt om de Staten, die zich in alle zaken en omstandigheden tot haar moesten wenden, naar welgevallen bijeen te roepen. De groote Raad van *Mechelen*, het Hof van *Holland*, alle andere geregtshoven, waren haar en den geheimen Raad onderworpen en kregen verbod, om voortaan brieven van gunst, kwijtschelding, vrijgeleide of dergelijke te verleenen (3). Deze verkorting van de aloude voorregten dier Hoven, was slechts de voorbode van 's Keizers besluit twee jaren later, waarbij het Hof van *Holland* gelast werd, om de handvesten, op welke men zich tegen de keizerlijke bevelschriften beriep, van geene waarde te verklaren of wel geheel te vernietigen (4). De Stadhouder van *Holland*, HENDRIK, Graaf van *Nassau*, werd tot Kapitein-Generaal over de krijgsbenden ter verdediging der grenzen en tot handhaving der wetten aangesteld, en dit volk uitdrukkelijk bevolen, den ingezetenen geen overlast te doen, maar zich met de soldij te vergenoegen, voor wier stipte betaling men zou zorgen; terwijl tevens elk verboden werd, eenige vijandelijkheden tegen wien ook te plegen zonder toestemming der Landvoogdes en der Staten, of bijzonder bevel des Keizers, van wiens hulp, even als van die des Konings van *Engeland* en andere naburige Mogendheden, de landzaten zich bij eenen aanval van buiten konden verzekerd houden (5).

In vijftienhonderd achttien had KAREL eene meer naar het vermogen der steden evenredige verdeeling in de opbrengst der grafelijke bede, die toen voor *Holland* jaarlijks op zestigduizend gulden bepaald was, hoewel tegen den zin van eenige groote

---

(1) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VIII. c. 5, 10. p. 195. ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V B. I. p. 451, 453, 454.

(2) LE GLAY, *Notice sur* MARGUERITE, p. 442—446.

(3) *Groot Placaatb.* D. IV. bl. 13—15.

(4) *Groot Placaatb.* D. II. bl. 2055.

(5) *Groot Placaatb.* D. IV. bl. 15, 16.

steden ingevoerd (1). Om dien tijd was Mr. FLORIS OEM VAN WIJNGAARDEN, Pensiona- 1482—1528
ris van *Dordrecht*, welke voor het stapelregt dier stad, waarover zich de Utrechtenaars en eenige Hollandsche steden bij het Hof te *Brussel* beklaagd hadden, sterk geijverd had, deswege bij KAREL in ongenade gevallen en van zijn ambt ontzet geworden. Doch door voorspraak van den Kardinaal ADRIAAN FLORISZOON, werd hij eerlang in zijne eer hersteld en tot Raad van *Holland* benoemd, welke betrekking hij zijn leven lang bekleed heeft (2). Men acht het niet onmogelijk, dat zijne hevige ingenomenheid tegen de voorstanders der leer van LUTHER, de belangstelling van den invloedrijken Kerkvoogd te sterker voor hem heeft opgewekt (3). Zeker is, dat de gevoelens van den Duitschen Hervormer toen reeds in de *Nederlanden* bekend waren, zelfs eenigen opgang maakten, en de aanhangers of bevorderaars der nieuwe leer in *Dordrecht* niet ongemoeid bleven (4). De Hoogeschool te *Leuven* veroordeelde terstond de stellingen van LUTHER, en twee jaren later in vijftienhonderd twintig, ingevolge eene bulle van Paus LEO X, zijne schriften tot den brandstapel. Meer opziens verwekte 's Keizers bevelschrift tegen de Hervormingsgezinden, hetwelk ook in de 8 v. Bloeim. 1521
Nederlanden werd afgekondigd, dewijl daarbij de Staten dier gewesten noch gekend noch gehoord waren, hetgeen men als eene inbreuk op hunne regten wil beschouwd hebben (5). De strafbepalingen werden echter in het eerst niet gestreng toegepast. De Landvoogdes trachtte de bewegingen in de godsdienst veeleer door overreding en gematigdheid te stillen, dan door eene gestrengheid, welke de gemoederen verhardt en verbittert. Zij verbood wel is waar, de bijeenkomsten der andersdenkenden, doch legde slechts dengenen eene geldboete op, welke van overhelling tot de nieuwe leer overtuigd werd (6). Later vermaande zij bij een openbaren brief aan alle godsdienstige gestichten en inrigtingen, dat de predikstoelen alleen door verstandige en achtingwaardige mannen zouden betreden worden, welke zich steeds van eene deftige en voorzigtige taal moesten bedienen, en in het openbaar over de Hervormers noch hunne leerstellingen spreken zouden (7). Maar sinds FRANÇOIS VAN DER HULST, Raad van

(1) WAGENAAR, D. IV. bl. 412.

(2) VAN BEVERWIJCK, *Beschr. v. Dordrecht*, bl. 327—329.

(3) TE WATER, *Vaderl. Hist.* D. II. bl. 231.

(4) VAN BEVERWIJCK, *Beschr. v. Dordrecht*, bl. 327.

(5) VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 215. Vgl. GROTIUS, *de Rep. Bat.* c. V. p. 78, 87. BRANDT, *Hist. d. Ref.* D. I. bl. 70. Het bevelschrift zelf wordt gevonden in het *Placaatb. v. Vlaanderen*, bl. 89—102. DU MONT, *Corps Diplom.* T. IV. P. I. p. 335—338.

(6) LE GLAY, *Notice sur* MARGUERITE, p. 448, 449.

(7) BRANDT, *Hist. d. Ref.* D. I. bl. 97.

1482—1528 *Braband*, in vijftienhonderd twee en twintig met het onderzoek naar het geloof in de *Nederlanden* belast, en een nieuw bevelschrift tegen de Hervormingsgezinden was uitgevaardigd geworden, waren de vervolgingen om de godsdienst begonnen, van welke JAN DE BAKKER, Priester te *Woerden*, het eerste slagtoffer in *Holland* geweest is (1).

Ondertusschen had FRANS I, na het mislukken zijner pogingen om *Navarre* te veroveren en zich van *Italië* meester te maken, zijne strijdkrachten tegen de *Nederlanden* gerigt (2). MARGARETHA riep aanstonds te *Bergen* in *Henegouwen* de Staten bijeen, en verwierf door hare nadrukkelijke taal van hen den geëischten onderstand (3). In *Holland* werden alle leenmannen opontboden, en de steden op het leveren van een bepaald getal weerbare mannen gesteld; ook maakte men een ontwerp, volgens welk *Holland* en *West-Friesland* te hunner verdediging tweeduizend man in het veld konden brengen (4). Dit was te noodzakelijker, naardien KAREL *van*
13 v. Wijnmaand 1521 *Gelre*, in weerwil des bestands, *Holland* in onrust hield en bestookte. Daartegen werd, ondanks den krijg met *Frankrijk*, door tusschenkomst des Konings van *Engeland*, de haringvisscherij beide door Franschen en Nederlanders vrij verklaard (5). Het geluk was Koning FRANS in de *Nederlanden* niet gunstig, uit welke hij nu den krijg weder naar *Italië* overbragt, om aldaar den invloed des Keizers, welke uit de verheffing van ADRIAAN FLORISZOON op den Pauselijken zetel zoo treffend was gebleken, te fnuiken en hem de onlangs veroverde gewesten te ontwringen.
1522 Hij moest echter weldra *Italië* na het verlies van den slag van *Bicocca*, onverrigter zake verlaten; en de Keizer, hierdoor zijne handen ruimer gekregen hebbende, besloot naar *Spanje* te reizen, waar zijne tegenwoordigheid dringend gevorderd werd (6).

Het bijoogmerk van dezen togt was, om onderweg het Engelsche Hof te bezoeken en de vriendschapsbanden met HENDRIK VIII tegen FRANS I enger te strengelen. Eene vloot van honderd vijftig schepen met zesduizend voetknechten en een aanzienlijk getal vrijwilligers bemand, werd derhalve uit *Middelburg* naar *Hampton* in *Engeland*
24 v. Bloeim. vooruit gezonden, om daar den Keizer af te wachten. De Vorst stelde vóór zijn ver-

---

(1) BRANDT, *Hist. d. Ref.* D. I. bl. 71—95.

(2) ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. II. p. 469—475.

(3) LE GLAY, *Notice sur* MARGUERITE, p. 446.

(4) WAGENAAR, D. IV. bl. 430.

(5) RIJMER, *Acta Publ. Angl.* T. VI. P. I. p. 198.

(6) ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. II. p. 476, 477.

trek MARGARETHA op nieuw over de *Nederlanden* en begaf zich te land naar 1482—1528
Calais, van waar hij in vier uren naar *Douvres* overstak. HENDRIK VIII, door dit bezoek gevleid, sloot een nader verbond met den Keizer, te wiens behoeve hij reeds den krijg aan FRANS I verklaard had. KAREL verloofde zich met 's Konings dochter, de zevenjarige MARIA, welk huwelijk zou voltrokken worden, wanneer de bruid twaalf jaren bereikt had. Eerst na een verblijf van zes weken, verliet hij *Engeland* en landde twaalf dagen later te *St. Andreas* in *Asturië* aan (1). Hij 16 v. Hooim. 1522
vond *Spanje* in opstand tegen zijn gezag, maar bragt weldra de wederspannigen door voorzigtig beleid tot pligt en tucht terug (2).

Middelerwijl bestreden de Engelsche benden onder den Graaf van *Surrey*, en de Nederlanders onder FLORIS *van Egmond* met weinig gevolg de Franschen in *Picardië* (3). Met groot nadeel werd daarna de krijg in de *Nederlanden* onder den Hertog van *Suffolk* tegen den Franschen opperbevelhebber LA TREMOUILLE en den Hertog van *Vendome* voortgezet, die *Henegouwen* en *Artois* te vuur en te zwaard verwoestten (4). Gelukkiger waren 's Keizers wapenen in *Friesland*, hetwelk ten eenenmale in zijne 1523
magt geraakte (5). De Gelderschen zetten niettemin den oorlog en hunne strooperijen in *Holland* voort, waar ANTONIE *van Lalaing*, Graaf van *Hoogstraten*, het stadhouderschap bekleedde. Hoezeer men op eene dagvaart te *Dordrecht* tot vrede geneigd geweest was, stelde men zich thans alom in staat, om den Gelderschen krachtig het hoofd te bieden. Tot bestrijding der oorlogskosten namen de Staten van *Holland* zooveel geld op, dat de jaarlijksche rente daarvan vijfduizend gulden beliep; terwijl de geestelijkheid beloofde eene gelijke som op te brengen. En naardien de oorlog tegen *Frankrijk* nog voortduurde, verbood het Hof van *Holland*, bekend met der Franschen listen en kunstgrepen, den Geestelijken en kloosterlingen naar *Frankrijk* te gaan of van daar herwaarts te komen, op straf van verdronken te worden (6). Doch de nederlaag en gevangenneming van FRANS I bij *Pavia* hadden voor de *Ne-* 24 v. Sprokkelm. 1525
derlanden een stilstand van wapenen met *Frankrijk* ten gevolge, welken de Land-

---

(1) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VIII. c. 13. p. 199.

(2) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VIII. c. 15, 16. ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. III. p. 478—488.

(3) ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. II. p. 477.

(4) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VIII. p. 205. ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. III. p. 492.

(5) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VIII. p. 209. GOUTHOEVEN, *Chron.* bl. 585—587. TE WATER, *Vaderl. Hist.* D. II. bl. 239—244.

(6) WAGENAAR, D. IV. bl. 444—447.

1482— 1528 voogdes te *Breda* voor den tijd van zes maanden wist te bewerken, waarin ook de Hertog van *Gelre* begrepen was, met wien tevens een afzonderlijk bestand voor een jaar gesloten werd (1). De haringvisscherij kon nu gaande gehouden, en de handel op *Frankrijk* vrij gedreven worden; doch de uitvoer van krijgsbehoeften derwaarts bleef verboden (2).

Het blijkbaar overhellen van HENDRIK VIII, sinds den slag van *Pavia*, naar de zijde van *Frankrijk* (3), verwekte bezorgdheid, dat weldra weder het oorlogszwaard getrokken en *Nederland* het tooneel des krijgs zoude worden. De Landvoogdes eischte in tijds eene bede van *Holland*, om zich in staat van tegenweer te stellen en bovenal den Gelderschen het hoofd te kunnen bieden, met welke het bestand toen nog niet gesloten was. Zij vorderde eerst honderdduizend, toen tachtigduizend gulden, maar men weigerde. Eindelijk werd deze laatste som, op sterken aandrang des Stadhouders LALAING, door de Edelen en de steden *Dordrecht*, *Haarlem*, *Amsterdam*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Hoorn*, *Enkhuizen* en *Schoonhoven* ingewilligd; terwijl *Delft*, *Leiden*, *Gouda*, *Alkmaar*, *Oudewater* en *Gorinchem* hun onvermogen aantoonden en ongemoeid bleven (4). De onlusten met *Denemarken* en de Oostzeesteden, dreigden dien ongunstigen toestand in *Holland* te verergeren. Koning CHRISTIAAN II was door zijn volk verdreven en met zijn gezin naar de *Nederlanden* gevlugt (5). Hadden de Oostzeesteden, de bondgenooten van zijn neef en opvolger, FREDERIK *van Holstein*, reeds kort daarna vijandelijkheden tegen de Nederlanders gepleegd en eenige Hollandsche en Zeeuwsche schepen opgebragt, zoo vreesde men met reden voor nog grootere nadeelen, toen de verdreven Koning in *Zeeland* eenige bodems had uitgerust, om, gelijk men vermoedde, op de schepen uit de *Oostzee* te kapen. Het was ook te voorzien, dat Koning FREDERIK de vrijheid van handel in zijn rijk aan de Nederlanders verleend, mits zij CHRISTIAAN niet ondersteunden, zou intrekken, wanneer daaraan niet voldaan wierd. Door de ijverige pogingen der Landvoogdes, werd te *Lubek* een bestand met de Oostzee-
1525 steden voor twee jaren gesloten, in welken tusschentijd men wederzijds de geledene schade zou opmaken en die aan elkander vergoeden. Het bestand, in hetwelk ook de Koning van *Zweden* GUSTAAF I begrepen was, kreeg eerst in het volgende jaar

(1) DU MONT, *Corps Diplom.* T. IV. P. I. p. 433, 434.

(2) WAGENAAR, D. IV. bl. 452.

(3) ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. III. p. 501, 502, 504.

(4) Mr. AERT VAN DER GOES, *Register der Dagvaarten*, D. I. bl. 24—34, 36.

(5) J. MEURSII *Hist. Dan.* Lib. III. p. 85.

zijn vol beslag; doch de afrekening, hoezeer de Landvoogdes er op aandrong, bleef 1482—1528
geheel achter (1). 14 v.
Inmiddels was te *Madrid* het verdrag van vrede gesloten hetwelk FRANS I in vrij- Louw-maand.
heid stelde (2). Onder de vele belangrijke punten ter gunste des Keizers behoorde ook 1526
dit, bij welk de Koning van *Frankrijk* zich verpligtte, den Hertog van *Gelre* te noodzaken, zich tevreden te houden met hetgeen hij thans in *Gelre* en *Zutphen* bezat, welke gewesten na zijn dood aan KAREL *van Oostenrijk* zouden vervallen (3). Der Landvoogdes MARGARETHA, welke door haren afgezant NIKOLAAS PERENOT dezen vrede had helpen bewerken, werden door den Koning van *Frankrijk* vijf graafschappen, in het verdrag genoemd, teruggegeven en bovendien vijf en twintigduizend Livres tot schadevergoeding beloofd (4). FRANS I, welke reeds vóór het plegtig bezweren van dit verdrag, besloten had zich daaraan niet te houden, weigerde dan ook, zoodra hij in zijn rijk was teruggekeerd, onder velerlei voorwendsels, het ten uitvoer te brengen (5). Hij
sloot zelfs eerlang een verbond met den Paus, den Hertog van *Milaan* en de Vene- 17 v. Bloeim.
tianen tegen den Keizer, en ontstak een geweldigen krijg in *Italië*, in welken *Rome* stormenderhand door FILIBERT, Prins van *Oranje*, bemagtigd en Paus CLEMENS VII gevangen genomen werd (6). Ondertusschen hadden de Koningen van *Frankrijk* en *Engeland*, beide evenzeer voor de aanwassende magt des Keizers bezorgd, te *Londen* een 23 v.
verdedigend en beschermend verbond gesloten en elkander beloofd, KAREL te beoor- Grasm. 1527
logen, in het bijzonder de *Nederlanden* zoo te water als te land aan te vallen, en den Hertog van *Gelre* tot den krijg tegen hem aan te vuren (7).

Meer dan ooit waren de Gelderschen voor *Holland* gevaarlijk geworden, sinds zij *Utrecht*, ten gevolge der onlusten tusschen Bisschop HENDRIK *van Beijeren* en die stad, be-
zet hadden, waardoor zij *Holland* van alle kanten konden bestoken (8). De Raad in 14 v. Oogst-maand.

---

(1) WAGENAAR, D. IV. bl. 455—460, 463.

(2) RIJMER, *Acta Publ. Angl.* T. VI. P. II. p. 122—129. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. IX. c. 4. p. 215.

(3) RIJMER, *Acta Publ. Angl.* T. VI. P. II. p. 125.

(4) RIJMER, *Acta Publ. Angl.* T. VI. P. II. p. 128.

(5) ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. IV. p. 508, 511.

(6) ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. IV. p. 511—518.

(7) RIJMER, *Acta Publ. Angl.* T. VI. P. II. p. 78, 79. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. IX. c. 7. p. 221.

(8) H. VAN ERP, *Kronijk* in MATTHAEI *Analect.* T. I. p. 100—104. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. IX. c. 8. p. 221.

1482—1528 *den Haag* gaf op aandrang van den Kapitein-Generaal FLORIS *van Egmond* terstond bevel, om de grensplaatsen te versterken; ook werden de groote steden bijeengeroepen, om de middelen ter verdediging en bescherming des lands te beramen. Doch hare afgevaardigden waren van een ander gevoelen dan EGMOND en de Raad. Vruchteloos zelfs hield men op last der Landvoogdes bij hen aan, om ten minste drie honderd twintig knechten ten koste der steden op de grenzen te houden. Niet alleen verklaarden zij hiertoe geene volmagt te hebben en dat eenige grenssteden zelfs weigerden bezetting in te nemen, maar tevens «dat de beden ter verdediging van het land ingewilligd en opgebragt waren; dat men beloofd had, deze gelden en die des Keizers daarenboven tot dat einde te bezigen; dat men hen nu alzoo te onregte met krijgsvolk wilde bezwaren, en dat het land geene beden en oorlogslasten te gelijk dragen kon." Wat de Raad hiertegen ook mogt inbrengen, de afgevaardigden bleven bij hun stuk en keerden huiswaarts. Hoewel de Hertog van *Gelre* en de stad *Utrecht* schriftelijk den Raad betuigden, dat zij goeden vrede met *Holland* wilden houden, oordeelde echter de Landvoogdes het raadzaam, de grenzen met driehonderd veertig man voetvolk en tweehonderd vijftig ruiters te dekken, waarvan de kosten vierduizend gulden in de maand beliepen. Tot bestrijding daarvan vorderde zij van *Holland* vooruitbetaling eener reeds ingewilligde bede, waartoe schoorvoetend, als tegen de gewoonte en voorwaarde aan, besloten werd (1).

De Gelderschen nestelden zich ondertusschen meer en meer in het *Sticht*, en de Bisschop wendde zich om onderstand tot de Landvoogdes. Te *Schoonhoven* trad hij mondeling in onderhandeling met hare gevolmagtigden, verzocht onverwijlde hulp en droeg zelfs, onder zekere voorwaarden, het wereldlijke gebied over het geheele *Sticht* aan den Keizer op, in wiens naam MARGARETHA de opdragt aannam (2). Dit werd in het eerst voor de Staten van *Holland* geheim gehouden, wien de Stadhouder LALAING thans op eene algemeene dagvaart in *den Haag* alleen voorstelde, hoeveel *Holland* er aan gelegen was, dat de Gelderschen uit het *Sticht* verdreven en de vervallen grensvestingen versterkt werden. Hierop eischte hij eene buitengewone bede van tachtigduizend gulden, die met veel moeite en slechts onder beding werd
14 v. Louwmaand 1528 ingewilligd »dat de penningen alleen ten behoeve van *Holland* en tot geen ander einde zouden gebruikt worden (3)."

De waarschijnlijkheid eener oorlogsverklaring der Koningen van *Frankrijk* en *En-*

---

(1) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I. bl. 83—87, 93—95.

(2) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I. bl. 97, 115. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. IX. c. 8. p. 222.

(3) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I. bl. 100—112.

geland aan den Keizer, die dan ook spoedig volgde, had het inwilligen dier bede bevorderd (1). Weldra vingen de vijandelijkheden aan. De Franschen namen verscheidene Hollandsche en Zeeuwsche schepen weg, en de handel op *Engeland* stond geheel stil. De Landvoogdes poogde terstond de landen van zoo vele kanten bedreigd, in behoorlijken staat van tegenweer te stellen, doch de kosten daartoe waren moeijelijk te bestrijden. Zij wilde echter geene nieuwe buitengewone bede uitschrijven, maar sloeg, gelijk meer geschied was, tegen den penning zestien eene geldleening voor, van welke de jaarlijksche rente vijfduizend gulden beliep, die het land slechts drie jaren gehouden zou zijn te voldoen (2). Doch ook hierin zouden de Staten vermoedelijk niet bewilligd hebben, indien niet MAARTEN VAN ROSSEM, de Veldmaarschalk van *Gelre*, *'s Gravenhage* overvallen en geplunderd had (3). Nu werd op eene dagvaart te *Delft* het voorstel der Landvoogdes eenparig aangenomen en tevens, overeenkomstig haren wil, tot het werven van drieduizend man voetvolk en vijfhonderd paarden besloten (4). Men versterkte zich zoowel te water als te land, zelfs vormde men, naar het schijnt, een Landstorm en sloot een verbond met *Antwerpen* en *'s Hertogenbosch* tegen de Gelderschen, waarbij bepaald werd, hoeveel geld en volk wederzijds zou geleverd worden. De Keizer zond ook eenige benden ten behoeve van den Gelderschen oorlog (5). Op de dagvaart te *Delft* was insgelijks onderhandeld over het benoemen van een Kapitein of bevelhebber over de krijgsmagt van *Holland* in stede van den Heer DE CASTRE, welke door den Stadhouder VAN HOOGSTRATEN daartoe was aangesteld, doch die zich den haat des volks had op den hals gehaald en voor deze betrekking, naar veler gevoelen, ook niet langer geschikt was. De Staten verkozen in zijne plaats den Heer VAN BAILLEUL, een schoonzoon des Heeren VAN WASSENAAR; doch de Stadhouder, die hierin schijnbaar genoegen nam, ontving van hoogerhand last, om DE CASTRE als Kapitein in dienst te houden. Maar deze noch zijn mededinger mogt die waardigheid bekleeden, welke eerlang, op voorspraak van den Kapitein-Generaal FLORIS *van Egmond*, Graaf van *Buren*, aan den Graaf VAN RENNENBERG werd opgedragen. Men meent, dat dit geschiedde om èn den Staten èn den Stadhouder beiden genoegen

1482—1528

6 v. Lentemaand. 1528

13 v. Lentemaand.

---

(1) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I. bl. 111. ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. V. p. 522.

(2) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I. bl. 117—129.

(3) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 744—746. BILDERDIJK vraagt, »of deze strooptogt met voorweten van (Keizer) KAREL, of van de Landvoogdes geschied zij?" D. V. bl. 59.

(4) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I. bl. 131—135.

(5) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I. bl. 130—185. WAGENAAR, D. IV. bl. 487—491.

1482—1528 te geven, tusschen welke eene groote spanning heerschte. De Stadhouder klaagde over den toevoer van levensmiddelen naar de vijanden in *Utrecht*, het verbergen van goederen, welke dezen behoorden, en het bespotten der keizerlijke ambtenaren, die er naar kwamen zoeken; van den anderen kant beklaagde men zich niet minder over het schenden van der steden voorregten, dewijl in eenige plaatsen door krijgsknechten naar de misdaden der ingezetenen onderzoek gedaan was, hetgeen de Raad van *Holland* aan de steden vermaande, met geweld te beletten (1).

Inmiddels was door den ijver der Landvoogdes een bestand voor acht maanden tus-
15 v. Zomermaand 1528 schen den Keizer, *Frankrijk* en *Engeland* gesloten, waardoor de vaart en visscherij geheel werden vrijgesteld. De Hertog van *Gelre* was mede in het verdrag begrepen, mits hij de stad *Utrecht*, het *Boven-* en *Neder-Sticht*, *Groningen* en de *Ommelanden*, welke hij aan zich had onderworpen, den Keizer vrijwillig inruimde (2). Men wachtte echter zijne verklaring hierover niet af, maar zette den krijg met nadruk en geluk tegen hem voort. *Overijssel* werd veroverd en *Utrecht* bij verrassing ingenomen. Dit laatste inzonderheid baarde groote vreugde in *Holland*, en de Staten van dat gewest poogden nu, doch te vergeefs, het *Neder-Sticht* met *Holland* vereenigd
14 v. Oogstmaand. te krijgen (3). Het wereldlijk gebied over stad en lande van *Utrecht* werd bij een openlijk verdrag door den Bisschop aan den Keizer afgestaan (4). Dit baande den
5 v. Wijnmaand. weg tot een vredesverdrag met *Gelre*, welk te *Gorinchem* gesloten werd (5). Nu vleidde zich *Holland*, met den krijg ook tevens van de buitengewone grafelijke beden ontslagen te zijn; doch terwijl de afgevaardigden der Staten nog te *Gorinchem* bijeen waren, eischten de gemagtigden der Landvoogdes eene nieuwe bede van honderd en tachtigduizend gulden als volstrekt noodig, om ter beveiliging van *Holland*, in het *Sticht* eenige sterkten op te werpen en te bezetten, en tevens den Keizer in de vervulling zijner geldelijke verpligtingen jegens den Hertog van *Gelre* en den Bisschop van *Utrecht* te ondersteunen. Schoorvoetend en niet eens ten volle werd hierin, na vele onderhandelingen, eindelijk bewilligd (6). Intusschen had de pleg-
21 v. Wijnmaand. tige overgave van het wereldlijk bewind des *Stichts* aan den Keizer als Hertog van

---

(1) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I. bl. 131, 134, 138, 142—144.

(2) DU MONT, *Corps Dipl.* T. IV. P. I. p. 515—518. RIJMER, *Acta Publ. Angl.* T. VI. P. II. p. 103—105. AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I. bl. 162.

(3) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I. bl. 162, 163, 167.

(4) *Utrechtsch Placaatb.* D. I. bl. 3—10.

(5) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. IX. c. 11. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 758.

(6) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I. bl. 190—198.

Braband en Graaf van *Holland* plaats gevonden (1). De onderwerping van *Utrecht* werd, naar het schijnt, als zeer belangrijk voor *Holland* beschouwd, dewijl de Staten aan den Stadhouder LALAING, den Graaf van *Buren* en anderen, die er ijverig werkzaam in geweest waren, aanzienlijke geschenken in geld toekenden (2). 1482—1528

UTRECHT. OVERIJSSEL. DRENTHE. Keizer KAREL zag nu het plan van FILIPS *van Bourgondië* met betrekking tot het *Sticht*, geheel verwezenlijkt (3). Zijn grootvader MAXIMILIAAN was wel reeds als wereldlijk voogd der stad *Utrecht* erkend geworden (4), maar konde er zijn gezag niet handhaven. Al dadelijk moest *Amersfoort* bedwongen worden, dewijl men hier den ballingen den toegang weigerde. Op last van FREDERIK *van Egmond*, beklom JAN *van Wassenaar*, door eenige dier ballingen ondersteund, met vierhonderd man des nachts over het ijs de muren en maakte zich zonder bloedstorting meester van de stad. De regenten redden zich door de vlugt; slechts eenigen werden aan het leven gestraft (5). Bisschop DAVID *van Bourgondië*, in zijn geestelijk gezag hersteld, hield te *Wijk bij Duurstede* zijn verblijf en bezigde nu de Hollandsche bezetting in *Utrecht*, om zijne haat- en hebzucht te bevredigen. Slechts weinig dagen na het vertrek van MAXIMILIAAN, werden meer dan dertig van de aanzienlijkste en rijkste burgers van hun bed opgeligt en hem toegezonden, van wien zij hunne vrijheid voor zwaar geld moesten koopen. De huizen van hen en van hunne vrienden werden inmiddels verwoest, en de stad geheel aan de willekeur eener baldadige soldatendwingelandij ten prooi gelaten. Om de menigte in bedwang te houden, had VAN EGMOND, MAXIMILIAANS stedehouder, op kosten der regering de Katharijnepoort laten versterken, en van eene talrijke bezetting voorzien. Maar de Utrechtschen, door de vele knevelarijen en afpersingen eindelijk tot wraak getergd, maakten zich stormenderhand meester van deze sterkte en verdreven de Hollanders, die nu voor altijd het bewind in *Utrecht* verloren, om hetwelk te verkrijgen zij, naar de getuigenis eens tijdgenoots, eenige honderd duizenden guldens hadden opgeofferd (6). Vervolgens stelden de Amsterdammers de sloten *Abcoude* en *Vreeland*, welke zij sinds eenige jaren bezet hiel-

22 v. Louwmaand 1484 — 1489 — 1490

(1) *Utr. Placaatb.* D. I. bl. 11—24.

(2) AERT V. D. GOES, *Regist. d. dagv.* D. I. bl. 200, 204, 212.

(3) Zie hiervoor, bl. 78, 82, 84, 85.

(4) Zie hiervoor, bl. 135.

(5) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 56. HEDA, p. 303.

(6) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 54, 56, 74. HEDA, p. 303, 304.

1482—1528 den, wederom in handen van den Bisschop (1). VAN EGMOND wendde alle pogingen aan, om het verloren bewind weder te erlangen. Door eenige Gelder-
1491 sche en Stichtsche Edelen ondersteund, rukte hij op eenen vroegen morgen met eene talrijke bende naar de Wittevrouwenpoort, om zijn zoon FLORIS, welke met eene andere bende, als landvolk vermomd, de Tolsteegpoort binnenrukte, op een gegeven teeken te hulp te schieten. Doch de burgers, spoedig verraad bemerkende, schoten in der ijl het harnas aan en verjaagden de indringers, van welke eenigen gevangen genomen en dien zelfden dag nog gevierendeeld werden (2). Gelukkiger slaagde eene tweede onderneming van FREDERIK *van Egmond* op *Utrecht*. Acht
1493 dagen hielden zijne benden de stad ingesloten en verwoestten de omstreken, toen men eene overeenkomst sloot, waarbij hem vijf en twintig duizend goudguldens voor achterstallen werden toegekend. De hoofden en rompstukken der gevierendeelden, die nog aan de poorten en muren ten toon hingen, werden afgenomen en op het kerkhof begraven. Hiermede achtte men de verzoening voltooid en de Hollandsche benden togen terstond weg van *Utrecht* (3).

Intusschen had het *Neder-Sticht* ook eenen aanval der Heeren VAN WISCH geleden, wien de voldoening eener aanzienlijke som was geweigerd, welke naar hunne getuigenis, Bisschop RUDOLF *van Diepholt* van hun vader had opgenomen. Daar zij hunne strooperijen over *de Veluwe* en in het *Zutphensche* uitstrekten, vereenigden zich de ingezetenen van het graafschap met de Overijsselschen, op wie het eigenlijk gemunt was, om aan deze geweldenarijen een einde te maken. Straks werden de sloten *ter Borch* en *Wildenburch*, beide den Heeren VAN WISCH behoorende, ingesloten en met zoo veel ernst belegerd, dat de eigenaars vrede maakten en van hunnen eisch afzagen (4). Even gunstig voor het *Sticht* eindigde een twist met den Heer van *Kuilenburg*, over het hooge regtsgebied in de heerlijkheid *Honswijk*, hetwelk hem reeds door den vorigen Bisschop was betwist geworden en nu, naar uitspraak van goede mannen, ontzegd werd (5). Voorts bleef de rust in het bisdom ongestoord, ofschoon DAVID *van Bourgondië*, oud en zwak geworden, zich als een kind door zijne gunstelingen liet leiden, die niet altijd de belangen

---

(1) HEDA, p. 304. WAGENAAR, *Beschr. v. Amst.* St. I. bl. 186, 190.

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 74. HEDA, p. 305.

(3) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 82. HEDA, p. 305.

(4) HEDA, p. 304. REVIUS, *Daventr. Illustr.* Lib. II. p. 148—150. *Overijss. Chron.* in DUMBARS *Analect.* T. II. p. 447.

(5) HEDA, p. 305. VOET V. OUDHEUSDE, *Beschr. v. Culemb.* bl. 137—143.

des lands behartigden, terwijl hij zelf zoo wispelturig was, dat dikmaals den volgenden dag door hem werd ingetrokken, wat hij den vorigen besloten had (1). Na bijna veertig jaren den Utrechtschen herderstaf gevoerd te hebben, overleed hij te *Wijk bij Duurstede* en werd aldaar begraven (2). Er zijn weinig ondeugden en gebreken, welke het karakter van dezen Kerkvoogd niet bezoedelden. Heerschzuchtig en willekeurig, trotsch en laaghartig, wellustig en wreed, schraapzuchtig en verkwistend, geveinsd en opvliegend, ligtzinnig en geweldig, zonder geweten, zonder trouw, zonder gevoel voor regt, billijkheid en menschelijkheid, strekte hij tot geesel der onderdanen, wier regten hij zoo min als die der Utrechtsche Hooge Geestelijkheid eerbiedigde. De vleijerij eens tijdgenoots heeft hem deugden en goede hoedanigheden toegekend, welke geheel in strijd zijn met zijne daden (3). Men prijst zijne zucht voor de bevordering der wetenschappen en mildheid jegens hare beoefenaars, zoodat hem door eenigen de naam van *Maecenas der geleerden* gegeven werd (4). Hij zelf was een man van Letteren en bedreven in de Godgeleerdheid, hetgeen bij de Utrechtsche Bisschoppen, welke in zoo vele staatszorgen waren gewikkeld, eene zeldzaamheid was. Hij onderzocht in persoon naar de kunde dergenen, welke geestelijke ambten begeerden, maar bezat geene geestkracht, om volstandig hen af te wijzen, welke hij *ezels*, ja *dommer dan ezels* noemde (5). Zijne godsvrucht bepaalde zich tot het rijk begiftigen van kerken en geestelijke gestichten. De kerkelijke belangen van het *Sticht* en de herderlijke pligten zijner hooge betrekking, schijnt hij geheel aan Wijbisschoppen, van welke er vier met name vermeld worden, overgelaten te hebben (6). Hij was een even slecht wereldlijk als geestelijk Vorst; want ofschoon hij de sterkten van het *Sticht* in goeden staat achterliet (7), heeft hij door zijn onstaatkundig gedrag het verlies van de onafhankelijkheid des bisdoms voorbereid.

1482—1528

16 v. Grasm. 1496

Dit bleek al aanstonds bij de keuze eens opvolgers. Weinig baatte de aanbeveling van den Bisschop van *Munster*, den Hertog van *Gulik* en den Graaf van *Benthem*, welke den broeder des Hertogs van *Kleef* tot de opengevallen waardigheid voordroe-

(1) HEDA, p. 306.

(2) HEDA, p. 306. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 9.

(3) *Epistola* A. HEYMRICII, in DUMBARS *Analect.* T. I. p. 400—404. HEDA weidt insgelijks uit in zijn lof, p. 292.

(4) BUCHELIUS apud HEDAM, p. 307 (p).

(5) *Batav. Sacra*, D. II. bl. 495—497.

(6) HEDA, p. 304, 305. *Batavia Sacra*, D. II. bl. 507—513.

(7) SUFFRIDUS PETRUS in *Appendice ad* BEKAM, p. 162.

1482—1528 gen, tegen den magtigen invloed van MAXIMILIAAN en zijn zoon FILIPS *den Schoone.* De Graaf van *Nassau* werd met eenige Edelen door den Keizer naar *Utrecht* gezonden, om FREDERIK *van Baden*, een zusters zoon van Keizer FREDERIK III, en

13 v. Bloeim. 1496 thans schatmeester der Keulsche Kerk, voor te stellen, wien dan ook de Kanoniken met eenparigheid van stemmen verkozen (1). Verzeld door zijn oom den Aartsbisschop van *Trier*, zijn broeder den Markgraaf van *Baden*, Jonker JAN *van Nassau*, nevens vele Edelen, Ridders en meer dan zevenhonderd paarden, deed de nieuwe Kerkvoogd zijnen plegtigen intogt. Hij stapte aan het stadhuis af, waar de oude en nieuwe Raad

17 v. Herfstmaand. vergaderd was, bezegelde naar gewoonte de stedelijke voorregtsbrieven en legde in handen van den Burgemeester HENDRIK *van Gent* den eed af. Hierop begaf hij zich naar de buurkerk in de sacristie, trok het koorkleed aan met de bef en werd van daar door eene bezending uit de vijf Kapittels plegtstatig naar den Dom geleid. In het kapittelhuis beloofde hij de regten der Kerk van *Utrecht*, zoo geestelijke als wereldlijke, getrouw te onderhouden en elks regten en vrijheden te eerbiedigen. »Zoodra ik de bevestiging mijner verkiezing van den stoel van *Rome* zal ontvangen hebben," voegde hij er bij, »zal ik zweren en den eed afleggen, dien mijne Voorzaten, de Bisschoppen van *Utrecht*, plagten te zweren en af te leggen; den landbrief zal ik naar gewoonte mijner Voorgangers bezegelen en alles doen, wat zij bij de aanvaarding hunner betrekking gewoon waren. Zoo helpe mij God en al zijne Heiligen en het geloof der Heilige Evangeliën." Nu traden de afgevaardigden uit de Ridderschap en der steden *Utrecht*, *Amersfoort*, *Wijk bij Duurstede* en *Rhenen* binnen, wien men den eed te kennen gaf, welke was afgelegd. Daarop begaf zich de Bisschop naar het hoog altaar, waar een: *Te Deum laudamus* werd aangeheven,

22 v. Herfstmaand. met welk de plegtigheid eindigde (2). Toen de pausselijke bevestiging was ontvangen, deed FREDERIK *van Baden* te *Utrecht* den eed en werd tot Bisschop en Heer gehuldigd. Met veel deftigheid geschiedde dit vervolgens in de drie hoofdsteden van het *Boven-Sticht*. FREDERIK beloofde ook hier der steden keuren, vrijheden, ge-

23 v. Slagtm. woonten en regten te zullen onderhouden, waarop Schepenen en leden van den Raad, elk naar zijne jaren, hem onder handtasting bezworen goede onderzaten te zullen zijn (3).

Terstond stelde de nieuwe Mijtervorst het zich tot taak, het *Sticht* van de rond-

---

(1) *Conclave Ultrajectinum* in MATTHAEI *Analect.* T. II. p. 721—798. HEDA, p. 315. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 10.

(2) *Conclave Ultrajectinum*, p. 798—801. HEDA, p. 315. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 10.

(3) REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 155, 156. *Overijssel. Alm.* voor 1841, bl. 235—242.

zwervende rooverbenden te zuiveren. Spoedig sloot hij ook eenen zoen met FREDERIK *van Egmond*, thans Graaf van *Buren*, en kocht voor eene groote som gelds van FILIPS *van Bourgondië*, den broeder des overledenen Bisschops, het slot *Duurstede* terug, hetwelk reeds meermalen betaald was (1). In persoon trok hij op tegen de Heeren VAN WISCH, die acht jaren geleden met tegenzin hunne eischen op het *Sticht* hadden opgegeven. Zij waren nu aan het hoofd der *Groote Gaarde*, eene bende van vier duizend afgedankte soldaten van Hertog ALBRECHT *van Saksen*, in *Overijssel* gevallen, hadden *Goor* ingenomen en *Twente* geplunderd. Reeds waren zij bijna tot *Deventer* verwoestend doorgedrongen, toen de Bisschop, ondersteund en geleid door den Hertog van *Gelre*, met wien hij en de drie Overijsselsche steden een verbond gesloten hadden, hen aantastte en na een hevig gevecht ten eenenmale versloeg. De vlugtenden werden tot aan de poorten der stad *Kleef* nagejaagd, vele van hen door de boeren doodgeslagen, en de overige in onderscheidene Keulsche plaatsen gevangen binnengebragt. Honderd vijftig man met hun aanvoerder HANS *van Ballingen*, voor *Deventer* krijgsgevangen gemaakt, werden onthalsd, op het rad gelegd en hunne hoofden op staken gezet. Dit lot ondergingen insgelijks vijf en twintig anderen te *Kampen* (2).

1482—1528

1498

Spoedig en onverwachts werd de Bisschop in een nieuwen krijg gewikkeld. De Hertog van *Kleef* had lang en te vergeefs op de voldoening van zekere gelden aangedrongen, welke hij der stad *Utrecht*, tijdens de bewindvoering van zijn broeder ENGELBERT *van Kleef*, verstrekt had. Om de Utrechtschen eindelijk hiertoe te dwingen, bemagtigde hij, na driemaal te zijn afgeslagen, stormenderhand de stad *Rhenen*, van waar uit zijne benden de omstreken plunderden en allen toevoer naar *Utrecht* afsloten. Bisschop FREDERIK, krachtdadig door de steden van het *Boven-Sticht* met geld en volk ondersteund, kwam door omkooping weldra weder in het bezit van *Rhenen*, verwoestte *Kleefsland* te vuur en te zwaard, en veroverde *Gennep*. Vruchteloos bood de Hertog eenige voorwaarden ter verzoening aan. Ten laatste werd door tusschenkomst des Hertogs van *Gulik* en *Berg* en van den Markgraaf CHRISTOFFEL *van Baden*, de vrede bewerkt (3).

8 v. Hooimaand. 1499

1499

Ondertusschen was FILIPS *van Oostenrijk* met den Hertog van *Gelre* over het bezit van het slot te *Oijen*, op hetwelk beide aanspraak maakten, in geschil geraakt (4). Bisschop FREDERIK werd deze sterkte ter bewaring in handen gesteld, tot het pleit

(1) HEDA, p. 315.

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 15. HEDA, p. 315. REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 157—161.

(3) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 18. HEDA, p. 315, 316. REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 161, 162.

(4) Vgl. de Aant. van VAN DEN BERGH in de *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 148.

1482—1528 beslist zou zijn. Hij droeg er echter zoo weinig zorg voor, dat zij eerlang op bevel van FILIPS, bij verrassing door den Heer van *IJsselstein* en KORNELIS, Heer van *Zevenbergen*, veroverd en geslecht werd. Hieruit ontsproot een hevige twist tusschen hem en KAREL van *Gelre*, welke met moeite door de stad *Utrecht* werd bijgelegd (1). Een weinig vroeger waren de Utrechtschen zelve in onmin met den Hertog geweest, die eenige van hen had laten opligten, dewijl zij een zijner dienaren zonder oorzaak gevat en gedood hadden. De Bisschop trok zich de zaak aan, wier uitslag ons niet gebleken is (2). Van ernstigen aard voor dien Kerkvoogd was de aanklagte der regering van *Kampen* bij de vijf Kapittelen te *Utrecht*, over onregt door hem haren onderzaten aangedaan. Zij verzocht, dat op hare kosten eene bijeenkomst der drie Staten van het *Neder-Sticht* gehouden wierd, op welke zij hare afgevaardigden zou zenden, maar bij weigering daarvan, geweld met geweld wederstaan. De Bisschop verdedigde zijn gedrag voor de vijf Kapittelen, en hiermede schijnt men zich bevredigd te hebben (3).

De Hertog van *Gelre* kon ondertusschen het verlies van *Oijen* even weinig verkroppen als de onderwerping des Bisschops aan 's Keizers bevelschrift waarbij alle handel met *Gelre* verboden werd. Zoo diep was het *Sticht* in staatkundig aanzien gezonken, dat MAXIMILIAAN in de volheid zijner keizerlijke magt, dit verbod
1504 over al de landen, welke den Utrechtschen stoel onderhoorig waren uitstrekte, terwijl de Bisschop, wiens voorgangers door de Keizers zelfs ontzien en geëerd werden, het niet waagde, zich daartegen te verzetten (4). En toen de steden van het *Boven-Sticht* het keizerlijk bevel niet stiptelijk genoeg in acht namen, verbood MAXIMILIAAN zoo naar *Overijssel* als naar *Gelre* eenige levensmiddelen of krijgsbehoeften te voeren. De *Zuiderzee* werd met gewapende schepen bezet, welke eerlang den Kampers een rijk geladen schip ontnamen. Derwijze leed de handel zoo te land als te water, dat Bisschop FREDERIK bij een smeekschrift op de intrekking der gegevene bevelen aandrong, hetgeen hierin eenige verligting bewerkte. Maar van den anderen kant, werd het verkeer met het *Boven-Sticht* geweldig door den Hertog van *Gelre* belemmerd, welke verklaard had, zoo lang de Overijsselschen het

---

(1) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. II. p. 149—151. *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen* door Jhr. Mr. VAN ASCH VAN WIJCK, in de *Kronijk van het Historisch Gezelschap te Utrecht* voor 1846, bl. 191, 192. HEDA, p. 316. REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 161.

(2) *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen*, bl. 180, 181.

(3) *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen*, bl. 182, 183.

(4) Een treffend blijk hoe geheel FREDERIK *van Baden* aan den Keizer onderworpen was, levert een brief van MAXIMILIAAN van den 2 van Grasmaand 1501 aan dien Kerkvoogd geschreven. Zie *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen*, bl. 145. Vgl. bl. 147, 204.

keizerlijk verbodsbevel gehoorzaamden, niet te zullen gedoogen, dat den Utrechtenaars, 1482—1528
zijnen vijanden, door hen eenige toevoer werd aangebragt. Hunne schepen moesten te *Hattem* onderzocht worden, hetgeen met zoo vele bezwaren verzeld ging, dat er eindelijk geene bodems meer uit *Kampen* opwaarts zeilden. Op last des Keizers, moest Bisschop FREDERIK in het leger van den Aartshertog FILIPS met acht en vijftig ruiters en twee duizend voetknechten tegen de Gelderschen dienen; en een ander bevel was toereikend, om de aflaatgelden, welke in naam van Paus ALEXANDER VI verzameld, doch door diens dood niet naar *Rome* gezonden waren, aan de gemagtigden van MAXIMILIAAN uit te keeren, hoezeer ook 1505
de Bisschop beweerde, dat niemand dan hij alleen daarover te beschikken had (1). Zelfs zoo ver ging de magt des Keizers, dat hij den Bisschop verbood, op straffe van al de heerlijke regten (regaliën) in het *Sticht* te verliezen, den Groningers tegen den Hertog van *Saksen* bijstand te verleenen. *Groningen* nam nu Graaf 1506
EDZARD van *Oost-Friesland* tot Heer aan, waardoor het bisdom een groot gedeelte van zijn wereldlijk gebied verloor (2).

Om dien tijd bragt de schuldvordering des Hertogs van *Kleef* van elfduizend Rijnsche guldens op de steden *Utrecht* en *Amersfoort*, het *Sticht* in nieuwe moeijelijkheden. Eenige leden der Staten van het *Neder-Sticht* stemden niet dan schoorvoetend toe in de middelen beraamd, om de penningen tot voldoening dier schuld te vinden. De stad *Utrecht*, welke zich tot het betalen van slechts tienduizend gulden verpligt achtte, werd met *Amersfoort* door den Hertog van *Kleef* bedreigd. 12 v.
Na vele onderhandelingen en twisten, kwam men tot het heffen van een huisgeld, Oogstmaand
om de rekening met *Kleef* te sluiten, hoewel *Amersfoort*, *Rhenen* en *Wijk bij* 1507
Duurstede zich daartegen verzetten. Drie jaren later was de schuld nog niet volkomen afgelost (3).

Inmiddels had de Hertog van *Gelre* eenen aanslag tegen *Utrecht* gesmeed, in welken hem eenige Stichtschen behulpzaam zouden wezen. Bisschop FREDERIK vermaande de stad op hare hoede te zijn. Hij zelf echter werd eerlang genoodzaakt, zich tegen eene aantijging te verdedigen, dat hij met dien Vorst in onderhandelingen was getreden tegen de belangen van het *Sticht*. Hoezeer de Bisschop op den brief, in welken Hertog KAREL zelf dit den Staten van het *Neder-Sticht* zou gemeld hebben, of op een echt afschrift daarvan aandrong, kon hij geen van beide immer verwerven. En

(1) REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 164—170, 172—177. Vgl. *Tegenw. Staat v. Overijssel.* D. I. St. I. bl. 154—158.

(2) HEDA, p. 316, 317. S. BENINGA, *Chron. d. Vriess. Land.* bl. 113.

(3) *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen*, bl. 226—233, 242, 310, 312, 315, 316.

1482—1528 toen hem er een uittreksel van gezonden was, noodigde hij den Hertog uit, om de waarheid der betigting door bewijzen openbaar te staven. Hij verzocht de Staten, ingeval nadere beschuldigingen tegen hem mogten inkomen, die; openlijk in de vergadering voor te lezen; en betuigde hun schriftelijk zijne onschuld, verklarende, dat hij nimmer kosten, moeite en arbeid gespaard had, om den
6 v. Louwmaand 1508 vrede te houden en steeds begeerde dien te bewaren (1). Wij vinden niet, dat van den kant van den Gelderschen Vorst hierop eenig antwoord gevolgd is, hetgeen het vermoeden opwekt, dat de beschuldiging ongegrond en slechts een uitstrooisel van den laster geweest is. Wat hiervan zij, zeker is, dat Hertog KAREL in het *Neder-Sticht* veel invloed had, en er ter beteugeling zijner benden, welke van daaruit
18 v. Hooim. in *Holland* stroopten, de Vorst van *Anhalt* met eene Oostenrijksche krijgsmagt binnenrukte (2). De landzaten werden zoo wel door de Gelderschen als Oostenrijkers, die zich beide vrienden van den Bisschop en van het *Sticht* noemden, vreesselijk geteisterd. Inzonderheid deden ANHALTS benden veel overlast aan *de Vaart*, te *Jutfaas* en in *Lopik*. De Bisschop gelastte zijnen bevelhebbers in die omstreek, daartegen de noodige maatregelen te nemen. Om den Keizer alle reden van klagte af te snijden, veranderde hij de bezetting van *Abkoude*, welke in *Holland* veel moedwil pleegde, en beloofde in het vervolg voor de behoorlijke tucht te zorgen. Te zelfden tijde beklaagde hij zich hevig bij den Vorst van *Anhalt*, verklarende niets anders te weten, dan dat hij in goede verstandhouding stond met het huis van *Oostenrijk*, en eischte schadevergoeding benevens uitlevering van gevangenen met de bede, dat de Oostenrijksche benden het Stichtsche grondgebied zouden verlaten. VAN ANHALT hield zich onkundig van de geweldenarijen zijns volks, maar klaagde daarentegen, dat van wege het *Sticht* en bovenal van de stad *Utrecht*, veel meer ongelijk tegen de Oostenrijkers bedreven werd. Hij verzekerde, dat hij niets vijandigs tegen den Bisschop of de stad *Utrecht* bedoelde en daartoe ook geen bevel van den Keizer ontvangen had (3). Ondanks deze verklaring, duurden de baldadigheden voort. FREDERIK *van Baden* en de Staten riepen deswege de tusschenkomst van eenige voorname Hollandsche steden bij de Landvoogdes MARGARETHA *van Oostenrijk* in, om van deze lastige gasten ontslagen te worden. IJverig werd hierover onderhandeld, en inmiddels beloofde VAN ANHALT allen moedwil, door zijne knechten in het *Sticht* gepleegd, te straffen (4).

---

(1) *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen*, bl. 231, 232, 239, 240.

(2) *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen*, bl. 249, 261.

(3) *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen*, bl. 243, 245, 246, 247.

(4) *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen*, bl. 248, 250.

Keizer MAXIMILIAAN, tot wien de Bisschop insgelijks zijne klagten gerigt had, betuigde aan 1482—1528
de drie Staten van *Utrecht*, dat hij genegen was de Heilige Kerk en al zijne getrouwe 28 v.
of aan het Rijk verwante onderdanen voor schade en overlast te hoeden. Daar hem echter Oogstmaand
niet onbewust was, hoe partijdig de Utrechtschen zich tegen hem in den Gelderschen oorlog 1508
gedroegen, zoo gaf hij hun hierover zijne ontevredenheid te kennen en verlangde, dat zij noch openbaar, noch heimelijk zijnen vijanden hulp en bijstand verleenden, maar zich gehoorzame onderdanen en verwanten des Rijks betoonden. In verwachting, dat zij hieraan zouden beantwoorden, had hij den Vorst van *Anhalt* bevolen, het *Sticht* tegen overlast en nadeel te beschermen (1). Doch ook dit bevel baatte niets. VAN ANHALT trok eerlang met eene nog grootere krijgsmagt te *Wijk bij Duur-* 2 v.
stede over de rivier en bedreigde de stad *Rhenen*, naar welke de Bisschop derhalve Herfstmaand.
eene versterking van manschappen zond. De vreemde knechten gingen voort met het plunderen der landzaten en maakten de wegen derwijze onveilig, dat verscheidene steden en zelfs de Bisschop het niet waagden, afgevaardigden naar de Statenvergadering te *Utrecht* te zenden, uit vrees dat zij door het omzwervende krijgsvolk opgeligt mogten worden (2). De Oostenrijkschen en Gelderschen beklaagden zich op hunne beurt over de vijandelijkheden, welke zij van de Stichtschen moesten ondervinden (3).

Intusschen had de Hertog van *Gelre* onverwachts het slot *de Kuinder*, de grens en
sleutel van het Bisdom *Utrecht* tegen *Holland* en *Friesland*, bemagtigd en verklaard, 29 v.
dit zoo lang in te houden, tot hem *Oijen* in handen gesteld zou zijn (4). Zijn aanslag Wijnmaand.
op *Vollenhoven* mislukte (5). Ook werd weldra *de Kuinder* door den Bisschop, op aandrang der drie Overijsselsche steden en met hulp der burgerij van *Kampen*, hernomen (6). *Deventer* en *Zwol*, ofschoon er toe uitgenoodigd, hadden geene manschap gezonden. De herovering van dit slot was te belangrijker, daar FLORIS *van Egmond* verklaard had, op het *Sticht* al de nadeelen te wreken, welke uit die sterkte door de Gelder-

(1) *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen*, bl. 263, 264.

(2) *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen*, bl. 264, 267.

(3) *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen*, bl. 270.

(4) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche* T. I. p. 149. *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen*, bl. 267. HEDA, p. 316. *Overijssel. Chron.* in DUMBAR'S *Analect.* T. II. bl. 451. REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 177, 178.

(5) *Overijssel. Chron.* p. 451.

(6) HEDA, p. 316. *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen*, bl. 269—271. *Overijssel. Chron.* bl. 451.

1482—1528 schen den onderzaten des Keizers aangedaan werden (1). Dewijl men over het algemeen in *Overijssel* tot vrede gestemd was, zoo werden spoedig de onderhandelingen daartoe geopend. *Deventer* en *Zutphen* bovenal, poogden de geschillen tusschen de beide Vorsten te vereffenen (2). Er werd voorloopig een wapenstilstand voor zes
1509 maanden gesloten, in welken tusschentijd men de wederzijdsche bezwaren zou trachten uit den weg te ruimen (3); doch dit liep vruchteloos af. Vergeefs waren ook de pogingen der Staten van het *Neder-Sticht* tot eene verzoening van den Hertog met den Bisschop, wien de Staten van *Overijssel*, in geval eener aanranding, hulp beloofden (4). Twee duizend knechten, door den Koning van *Denemarken* sinds den vrede met de Hanzesteden afgedankt, boden Hertog KAREL op dat pas eene schoone gelegenheid aan, om de vijandelijkheden te hervatten. Op zijn bevel viel deze bende, onder aanvoering van zekeren HENDRIK DE GROOTE, in het *Boven-Sticht* en vermeesterde *Genemuiden*. Een andere hoop zwervers verzocht van den Drost van *Salland*, GERRIT VAN LANGEN, eenen doortogt naar *Zutphen*; doch ging aan het rooven en plunderen, en behaalde te *Mariënburg* de overwinning op een veel grooter aantal landzaten, waarna hij echter aftrok. HENDRIK DE GROOTE verwoestte ondertusschen de omstreken van *Genemuiden*; en op de vraag, op wiens last hij handelde en wie zijn Heer was, antwoordde hij spottend: »het kindeken JE-
1510 ZUS." Ondersteund door de Gelderschen, schuimde hij langs de *Zuiderzee* en nam eenige Kamper schepen weg. Terstond rustten de Kampers gewapende vaartuigen uit, ontnamen den roovers hunnen buit weder en bragten een Geldersch schip op, dat met wapenen naar *Genemuiden* bestemd was. De manschappen, ten getale van veertig of vijftig, onder welke zich eenige Geldersche Edelen bevonden, werden alle te *Kampen* onthalsd; eene daad, die zelfs in *Overijssel* werd afgekeurd. Een tweede Geldersch vaartuig van dienzelfden aard trof hetzelfde lot. HENDRIK DE GROOTE zette niettemin zijne rooftogten voort. Om hem te bedwingen, legden de Kampers twee gewapende hulken niet verre van *Genemuiden*, en noodzaakten hem eerlang, die plaats te verlaten. Nu hielden zij ter beveiliging hunner scheepvaart voor de Gelderschen, *Elburg* met twee roeischepen en eene hulk ingesloten, over welke JAN TER HELL het bevel voerde (5).

---

(1) *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen*, bl. 268.

(2) *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen*, bl. 284.

(3) *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen*, bl. 289, 291, 292, 293.

(4) *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen*, bl. 311, 312.

(5) *Overijssel. Chron.* bl. 451, 452. REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 179—181. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 39.

Het gedrag der Kampers en bovenal het onthalzen der krijgsgevangenen, had 1482—1528
Hertog KAREL ten uiterste verbitterd. Na eene vruchtelooze verklaring, dat hij bereid was, zich met Bisschop FREDERIK te verzoenen, indien men de hoofdsteden van het *Boven-Sticht* aan haar lot overlaten en hem in het tuchtigen van *Kampen*, hetwelk inmiddels negentien schepen op de *Zuiderzee* tegen hem gewapend had, ondersteunen wilde, vereenigde hij zijne benden met die van HENDRIK DE GROOTE. Hij trachtte *Deventer* te overrompelen, doch door de dapperheid der burgers en, naar men verhaalt, van zeshonderd studenten mislukte de aanslag. Nu viel hij in *Twente*, veroverde *Goor*, *Oldenzaal*, *Lage* en *Diepenheim* en stak, naar den zeekant terugkeerende, *Kamperveen* in brand. Bisschop FREDERIK, de Ridderschap en de drie hoofdsteden van *Overijssel* sloten ondertusschen een verbond met FLORIS *van Egmond*, stadhouder van *Gelre* van wege den Keizer. Men beraamde middelen, om de noodige manschappen bijeen te brengen, waartoe de onderstand door den Bisschop van *Osnabruck* aangeboden, zeer te stade kwam. Er werden oorlogslasten uitgeschreven en de drie steden verbonden zich, de vereischte gelden bij voorraad uit te schieten, terwijl den kloosters de leening van eene aanzienlijke som werd opgelegd. De Staten van het *Neder-Sticht* werden ook tot hulp aangezocht, maar zij waren in vredesonderhandelingen met *Gelre* getreden, waartoe zij insgelijks den Bisschop poogden te bewegen, die echter zonder het *Boven-Sticht* hiertoe niet besluiten konde. Zij zetten echter hunne pogingen, hoewel vruchteloos voort, om de geschillen in der minne te vereffenen, maar weigerden allen bijstand. En toen de Bisschop bij hen als zijne leenmannen hierop aandrong, was het ongekunstelde antwoord: »dat, aangezien hij zich buiten hun raad en toestemming in oorlog met den Hertog van *Gelre* begeven had, zij voor de verzochte dienstverleening hoogelijk bedankten, ootmoedig verlangende, dat hij naar pligt en belofte, den krijg, die het *Sticht* met roof en brand vervulde, zal eindigen.” De Overijsselschen van eene genoegzame krijgsmagt voorzien, besloten den vijand in zijn eigen land aan te tasten, en weldra lag *ter Wolde* op Geldersch grondgebied met de omliggende woningen en pachthoeven in de asch. Bisschop FREDERIK had uit het *Neder-Sticht* vijfhonderd voetknechten te *Kampen* ontvangen, waarbij zich te *Deventer* driehonderd ruiters voegden. Hij stelde GERLACH *van IJzenburg* tot bevelhebber over hen aan en viel in *de Veluwe*. Na het plunderen en verwoesten van *Apeldoorn*, *Wilpe*, *Nieuwbroek* en *Nykerk*, vermeesterde hij de sloten *Arkenstein* en *Keppel*. Vergezeld door FLORIS *van Egmond* en den Heer van *Batenburg*, belegerde hij met zestienhonderd ruiters en drieduizend voetknechten het sterke slot *Verwolde*, hetwelk bij den derden aanval stormenderhand overweldigd, geplunderd en tot den grond geslecht werd. *Diepenheim*, waar de Gelderschen den buit geborgen hadden, en *Goor* werden heroverd, en *Oldenzaal* moest zich na eene belegering van vijf maanden bij verdrag overgeven. Nu

19 v. Grasm. 1510

29 v. Herfstmaand.

1482—1528 trok de Bisschop ten tweedemale nabij *Deventer* over den *IJssel* in *de Veluwe*, en drong weder tot *Nykerk* door alles te vuur en te zwaard verwoestende, terwijl Hertog KAREL inmiddels een vergeefschen aanslag op *Kampen* beproefde. Eindelijk werd in het begin des volgenden jaars door tusschenkomst der Staten van het *Neder-Sticht*, een bestand gesloten en bepaald, dat alle wederzijdsche eischen aan de onherroepelijke beslissing van twee wereldlijke Vorsten zouden onderworpen worden (1).

Het misnoegen, welk de Geldersche oorlog in het *Neder-Sticht* verwekt had, was zoo hoog gestegen, dat de Utrechtschen zelfs een toeleg op *IJsselstein*, eene bezitting van 's Bisschops bondgenoot FLORIS *van Egmond*, gemaakt hadden, die echter niet gelukte (2). Om zich te wreken, trachtte VAN EGMOND de stad *Utrecht* over het ijs te verrassen, 27 v. Louwmaand 1511 doch eene bende Geldersche ruiters, welke zich van de wagens die de stormtuigen aanvoerden meester maakte, verijdelde dit (3). Hij verwoestte de omstreken, plunderde en stak den brand in kerken en kloosters, en voerde den buit met de gevangenen deels naar *IJsselstein*, deels naar *Tiel*, toen onder het bewind van de Landvoogdes MARGARETHA (4). Niet alleen de drie Staten van het *Neder-Sticht*, maar de Bisschop zelf, beklaagden zich hierover bij de Vorstin en eischten nevens schadeloosstelling, ook de straf der geweldenaars, onder bedreiging anders het hun gepleegde onregt, »allen Vorsten, Heeren, Landen en Steden naar behooren open te leggen." MARGARETHA gaf in een schriftelijk antwoord haar ongenoegen over het gebeurde, dat geheel buiten hare voorkennis geschied was, te kennen en hoe zij den Heer VAN EGMOND gelast had, gelijk inderdaad het geval was, de gevangenen te ontslaan, de schade te herstellen, de handdadigen te straffen en zich voortaan te wachten, dergelijke daden van geweld te plegen (5). FLORIS *van Egmond* staakte terstond de vijandelijkheden, maar de Utrechtschen zetten die voort, zoodat MAXIMILIAAN de Staten van het *Neder-Sticht* op straffe van den ban vermaande, het voorbeeld van EGMOND te volgen. Als Opperheer en Regter ontbood hij beide partijen voor zich, om 16 v. Lentemaand. hunne geschillen te onderzoeken en zoo mogelijk te vereffenen (6). Tevens verbood hij VAN EGMOND, meer krijgsvolk bijeen te houden dan voldoende was, om de

---

(1) *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen*, bl. 314—316, 332, 333, 335, 336, 344. R. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. XIII. p. 187. HEDA, p. 316. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 39. *Overijss. Chron.* bl. 452—456. REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 181—187.

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 39. HEDA, p. 316.

(3) HEDA, p. 317.

(4) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. I. p. 232—234. HEDA, p. 317.

(5) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 235—238.

(6) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 259, 263.

Geldersche steden te bewaren (1). De Utrechtschen bekommerden zich weinig om de 1482—1528
bevelen des Keizers; zij wierpen een blokhuis op aan *de Vaart*, verbrandden *Noordeloos* 8 v.
en bedreigden steeds *IJsselstein* (2). Zelfs namen zij den Hertog van *Gelre* tot hunnen Bloeim. 1511
beschermheer aan en ontvingen van hem bezetting (3). Met zestienhonderd voetknechten, driehonderd ruiters en tweeduizend Utrechtsche burgers sloeg hij het beleg voor *IJsselstein* (4). De kerken en kloosters te *Utrecht* moesten de kosten van dezen togt dragen, en van hunne gouden en zilveren kostbaarheden werd geld gemunt met het borstbeeld van ST. MAARTEN en het naamteeken des Hertogs van *Gelre* (5). De belegeraars, om zich naar den kant van *Schoonhoven* te dekken, staken niet ver van daar den Lekdijk door, hetgeen de omstreken en den *Krimpenerwaard* onder water zette, waardoor *Holland* meer dan honderd duizend kroonen schade werd toegebragt. De vrees, dat zij ook den dijk naar de zijde van *Woerden* zouden doorsteken, bewoog Graaf HENDRIK *van Nassau*, eenige afgevaardigden naar *Vianen* te zenden, om met de Utrechtsche bevolmagtigden, den Deken van *St. Pieter*, GERRIT *van Nyevelt* en EVERT SOUTENBALCH, die toen in *Utrecht* het meeste gezag uitoefende, in onderhandeling te treden (6). Doch de Utrechtschen, welke door de Amsterdammers van mond- en krijgsbehoeften voorzien werden, maakten zich middelerwijl meester van het slot *Jaarsveld* aan de *Lek*, en de bijeenkomst te *Vianen* liep vruchteloos
af (7). Weldra echter noodzaakten hen HENDRIK *van Nassau* en FLORIS *van Egmond*, 1 v.
zonder dat er bijna bloed gestort werd, het beleg van *IJsselstein* op te breken en Zomermaand
het slot *Jaarsveld* te verlaten (8). VAN EGMOND hield de opbrengsten der Utrechtsche bezittingen in het land van *IJsselstein* voor zich, en betaalde daarmede zijn

---

(1) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 262.

(2) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 264. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 39. HEDA, p. 318. *Boec der Ghesciennissen*, in DODT'S *Archief voor Kerkel. en Wereldl. Gesch., inzonderheid van Utrecht*, D. III. bl. 3.

(3) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 279. HEDA, p. 317, 318. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 39.

(4) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 280.

(5) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 304. HEDA, p. 318. H. VAN ERP, *Annales* in MATTHAEI *Analect.* T. I. p. 96.

(6) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 281.

(7) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 284, 300, 302.

(8) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 293. *Boec der Ghesciennissen*, bl. 3. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 39.

1482—1528 volk (1). De Landvoogdes MARGARETHA beval insgelijks de goederen, den Utrechtschen, zoowel geestelijken als wereldlijken, in *Holland* toebehoorende in beslag te nemen, doch hieraan werd niet voldaan (2). Ondertusschen was de Hertog van *Gelre* in *Utrecht* teruggekeerd. De inwoners weigerden echter zijne benden in te nemen, die in de voorsteden gehuisvest werden, doch daar zij noch onderhoud noch betaling
4 v. Zomermaand. 1511 ontvingen, aan het muiten sloegen (3). Hertog KAREL vertoefde niet lang in de stad, welke zich gedwongen zag, eene belasting op de dienstboden te heffen, om zijne achtergelaten soldaten te bevredigen (4). Bij zijne terugkomst aldaar, heerschte er,
17 v. Zomermaand ondanks den aanvoer uit *Amsterdam*, groot gebrek en armoede (5). Maar ook FLORIS *van Egmond* verkeerde in eenen hagchelijken toestand, daar hij op het onverzorgde en onbetaalde krijgsvolk der Landvoogdes niet vertrouwen konde, en de Raad van *Holland* zelfs de maatregelen tegen de Utrechtschen genomen, tegenwerkte (6). In *Utrecht* maakte men zich door den invloed en het geld der geestelijkheid en des Heeren STEVEN *van Zuylen van Nyevelt* gereed, den krijg zoo lang mogelijk door te zetten. De regering hield, tegen den zin des volks, de Geldersche voetknechten in dienst, en op last des Hertogs van *Gelre* werd het geschut uit *Montfoort* derwaarts gevoerd (7). Zeventienhonderd man werden te *Jutfaas* gelegd. Met vier vaandels van hen maakte Hertog KAREL zich meester van het huis te *Beest*, en versloeg den hoofdman KORNELIS REK en zijne gezellen. Maar te *Jutfaas* wedergekeerd, werden zij door FLORIS *van Egmond* en den Heer van *Wassenaar* met tweehonderd ruiters en zeshonderd voetknechten aangetast en met groot verlies aan dooden en gevangenen, tot aan de poorten van *Utrecht* gejaagd (8). Kort daarna werd over den vrede onderhandeld, tot welken de Landvoogdes evenwel niet te bewegen was, dan op voorwaarde, dat de Utrechtschen het verbond en alle gemeenschap met den Hertog van *Gelre* verbreken,

---

(1) H. VAN ERP, *Annales*, bl. 96.

(2) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 300—303.

(3) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 297.

(4) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 298.

(5) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 301—303, 305.

(6) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 301, 303, 305, 306.

(7) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 304, 305.

(8) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 39. Vermoedelijk is dit dezelfde nederlaag van welke FLORIS *van Egmond* in een brief van den 29sten van Zomermaand aan de Landvoogdes melding maakt, en waarbij ongeveer vierhonderd Utrechtschen gevangen werden gemaakt. *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 308, 309.

het blokhuis nabij *Vreeswijk* slechten en zich geheel ontwapenen zouden (1). De gezagvoerders in *Utrecht* konden hiertoe niet besluiten en namen, om het volk, dat den vrede verlangde, in toom te houden, twee vaandels Gelderschen in de stad, terwijl zij, uit vrees voor eene belegering, de voorstad *de Weerd* afbraken (2). Doch geldgebrek verhinderde de Landvoogdes, op haren eisch met kracht van wapenen aan te dringen, en de vredesonderhandelingen werden te *Vianen* tusschen den Heer van *Montfoort* nevens de afgevaardigden der drie Staten van *Utrecht*, en den Heer *van Gaasbeek* met ADRIAAN FLORISZOON van *Utrecht*, toen Deken te *Luik*, MARGARETHA's gevolmagtigden, hervat (3). De Utrechtschen weigerden, zich aan de reeds gemelde voorwaarden der Landvoogdes te onderwerpen, en lieten slechts schoorvoetend de uitspraak over hunne geschillen met den Heer van *IJsselstein* aan haar over (4). Eindelijk werd in weerwil des Hertogs van *Gelre*, door de onvermoeide pogingen des Heeren van *Montfoort* in het laatste van Hooimaand den zoen gesloten. De Utrechtschen moesten de drie punten, tegen welke zij zich met zooveel ernst gekant hadden, aannemen en tevens beloven, steeds als goede naburen van 's Keizers landen en onderzaten, en als getrouwe onderdanen van den Bisschop, hunnen Heer, zich te gedragen. Hunne in beslag genomen goederen zouden teruggegeven, de wederzijdsche gevangenen ontslagen, alle oude veeten en eischen aan beide zijden vernietigd, en den omgang en het handelsverkeer hersteld worden. Het verdrag tusschen FILIPS *den Goede* en RUDOLF *van Diepholt*, in veertienhonderd negen en twintig gesloten (5), zou in kracht blijven, en de Landvoogdes de nog hangende geschillen van Bisschop FREDERIK en het *Neder-Sticht* met den Heer van *IJsselstein*, zoo mogelijk in der minne vereffenen. Beide partijen moesten zich aan hare uitspraak onderwerpen, voortaan gèen oorlog met elkander voeren en nieuw opkomende eischen of aanspraken aan de beslissing des Keizers overlaten (6). De overeenkomst werd door den Bisschop en de Staten van het *Neder-Sticht* volgaarne aangenomen; zij besloten die naauwkeurig op te volgen (7), en op

1482—1528
3 v. Hooim. 1511
15 v. Hooimaand.

(1) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 308. DODT, *Archief voor Kerk- en Wereldl. Gesch. enz. van Utrecht*, D. I. bl. 131.

(2) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 312.

(3) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche.* T. I. p. 315—318. *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. I. p. 425. *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen*, bl. 346.

(4) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 320.

(5) Zie *Alg. Gesch. d. Vaderl.* D. II. St. II. bl. 554.

(6) DODT's *Archief*, D. I. bl. 125—130. *Correspond. de* MARG. *d'Autriche.* T. I. p. 326. *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen*, bl. 346, 347.

(7) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. I. p. 329.

1482—1528 hun verzoek, gelastte de Hertog van *Gelre* den bevelhebber ADRIAAN THIJS, het blokhuis nabij *Vreeswijk* te ontruimen (1). In de stad *Utrecht* zelve echter waren velen, en onder hen EVERT SOUTENBALCH, welke er met den Heer van *Montfoort* alles bestuurde, minder vredesgezind (2). Van daar ongetwijfeld, dat FLORIS *van Egmond* nog steeds de renten en inkomsten der Utrechtsche bezittingen in zijn gebied aan zich hield (3).

Trouwens, rust en vrede mogt het *Sticht* onder FREDERIK *van Baden* geenszins genieten. ROELOF *van Munster*, Heer van *Ruinen*, een heerschzuchtig, onrustig en schraapziek man, waren in vijftienhonderd vijf door den Bisschop en de drie Overijsselsche steden, de slotvoogdij van *Koeverden* en het drostambt van *Drenthe* opgedragen. Door knevelarijen en daden van geweld, had hij een aanzienlijk vermogen verworven en trachtte zich, naar het schijnt, tot onafhankelijk heer van dat gewest te verheffen. Zeker is, dat hij in het geheim met de vijanden des bisdoms heulde en met den woelzieken Graaf EDZARD van *Oost-Friesland* in naauwe betrekking stond. Uit de gelden, zijnen onderhoorigen afgeperst, stichtte hij ten Westen van *Meppel* een zeer sterk slot, de *Kinkhorst* geheeten, onder voorwendsel van aan dien kant de heerlijkheid *Ruinen* in het landschap *Drenthe* tegen eenen aanval te dekken. Doch zijne misdadige bedoelingen waren te blijkbaar, dan dat niet de drie Overijsselsche hoofdsteden, tegen wier bevel hij de *Kinkhorst* in eenen geduchten staat van tegenweer gebragt had, met voorkennis van den Bisschop dit slot overrompelden en ontmantelden. ROELOF *van Munster* week naar *Koeverden*, versterkte er zich en verwoestte *Drenthe*, *Twente* en *Salland* door gedurige uitvallen en strooptogten. Bisschop FREDERIK, krachtdadig door het *Boven-Sticht* ondersteund, drong eindelijk
23 v. Herfstmaand 1512 den wederspannigen stedehouder en leenman tot eene overeenkomst, naar welke deze, tegen terugontvangst der voorgeschoten gelden, zijne ambten nederleggen en het slot *Koeverden* ontruimen zoude. De bedoelde gelden werden aan ROELOF *van Munster*
12 v. Wijnmaand. uitgekeerd, die nu met zijne manschappen in volle wapenrusting, vliegende vaandels en alle vervoerbare goederen *Koeverden* verliet. Doch weinig dagen na zijnen aftogt, maakte hij zich des nachts door eene list weder meester van het slot. REINIER *van Koeverden*, welke er bij afwezigheid van den op nieuw aangestelden Drost ADOLF *van*
20—21 v. Wijnmaand. *Rechteren* het bevel voerde, bood wakkeren tegenstand, maar sneuvelde met eenige andere dapperen, en de overigen zochten hun behoud in de vlugt (4).

---

(1) *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen*, bl. 347, 348. PONTANUS, *Hist. Gelr.* p. 643.

(2) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*. T. I. p. 336, 337.

(3) H. VAN ERP, *Annales*, bl. 96.

(4) S. BENINGA, *Chron. d. Vriescher Land.* bl. 191—193. REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 187—189.

Eenige maanden te voren had Bisschop FREDERIK met de Ridderschap en steden van het *Boven-* en *Neder-Sticht* een eeuwigdurend, beschermend en verdedigend verbond gesloten, welks merkwaardige inhoud hier hoofdzakelijk op nederkomt: De verbindtenissen weleer door de bondgenooten met andere Heeren of Landen aangegaan, zouden in volle waarde blijven. De Staten aan beide zijden des *IJssels* zouden voortaan over alle zaken van het *Sticht* gezamenlijk beraadslagen, en hunne afgevaardigden tot dat einde ten minste eenmaal 's jaars, en wel beurtelings in *Utrecht* of *Overijssel*, bijeenkomen. Wanneer eenen der leden des verbonds onregt of geweld geschiede, moesten de overigen de betering daarvan helpen bewerken, en zoo dit niet gelukte, eenparig de wapenen opvatten. Niemand van hen mogt eenig afzonderlijk verdrag met anderen sluiten, welk aan het verbond eenig nadeel kon toebrengen. Eindelijk moeten alle geschillen, tusschen de wederzijdsche leden ontstaande, aan de uitspraak van eenige der overigen onderworpen worden (1). Krachtens dit verbond, voegde het *Neder-Sticht* een goed aantal manschappen, geschut en krijgsbehoeften bij de niet onaanzienlijke magt, welke men in *Overijssel* ter herovering van het slot *Koeverden* had bijeengebragt. Zoodra de Bisschop verzekerd was, dat ROELOF *van Munster* geenen onderstand van *Groningen* en Graaf EDZARD te wachten had, trok hij met het vereenigde leger uit *Zwol* en sloeg het beleg voor *Koeverden*. Drie weken had ROELOF het slot dapper verdedigd, toen hij tot het uiterste gedreven, zich bij nacht naar Graaf EDZARD begaf bij wien hij te vergeefs op ontzet aandrong. De bezetting, aan haar lot overgelaten en voor het ergste beducht, verliet spoedig insgelijks des nachts het slot. Men verhaalt, dat slechts ééne soldatenvrouw achterbleef, die twee dagen daarna zich aan den Bisschop overgaf! ROELOF *van Munster* werd van al zijne ambten en van het leen *Ruinen* ontzet, zijn huis *de Kinkhorst*, uit hetwelk ieder oogenblik de rust van *Overijssel* en *Drenthe* konde bedreigd worden, tot den grond afgebroken, en al wat hij bezat ten behoeve van het bisdom verbeurd verklaard (2). ADOLF *van Rechteren*, welke in het beleg zestig man op eigen kosten had uitgerust en onderhouden, legde aanstonds na de wederinname van *Koeverden* zijne betrekkingen van Drost en Slotvoogd neder, die hij afwisselend sinds het jaar vijftienhonderd bekleed, 1482—1528 8 v. Win-term. 1512

---

193. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLIV. p. 685. DODT's *Archief*, D. I. bl. 130. MAGNIN, *Over de besturen in Drente*, 2e St. 2e Gedeelte, bl. 48—53.

(1) DUMBAR, *Analect.* T. II. p. 457—465. De overeenkomst is van den 19 v. Zomermaand 1512.

(2) S. BENINGA, *Chron. d. Vriescher Land.* bl. 194. REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 194. MAGNIN, *Over de besturen in Drenthe*, 2e St. 2e Gedeelte, bl. 53—56. In het slot de *Kinkhorst* » weren so veele Fenster als dage int Jaer sint" zegt E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 484.

1482—1528 maar van welke hij niets dan verdriet gehad had (1). De Bisschop koos in zijne plaats EVERWIJN, Graaf van *Bentheim* en *Steinfurth*, een dapper man en goed regent. Dit was echter in strijd met de bepaling van FREDERIK *van Blankenheim* in dertien honderd vijf en negentig, waarbij deze ambten door geene anderen dan landzaten uit *Salland* of *Drenthe* mogten bekleed worden, en aan welke men zich sedert stiptelijk gehouden had. *Kampen* verklaarde zich dan ook tegen deze keuze, maar vond hevigen wederstand bij *Deventer* en *Zwol*, zoodat de Graaf van *Bentheim* in de hem opgedragen bedieningen bevestigd werd, welke hij drie jaren bekleedde (2).

ROELOF *van Munster* beklaagde zich zelfs bij den Koning van *Denemarken* over het geweld hem aangedaan, en riep aller hulp in tegen zijne vijanden. In dienst van
1513 Graaf EDZARD van *Oost-Friesland*, belemmerde hij met eenige schepen de vaart op de *Zuiderzee* en deed herhaalde strooptogten in *Drenthe* en *Overijssel*. Een aanslag op *Koeverden* mislukte, maar *Goor* werd door hem overrompeld en het land tusschen *Ommen* en *Zwol* onder zware brandschatting gesteld. Roovende en verwoestende trok hij zonder eenigen tegenstand te ontmoeten, door *Drenthe* met den buit en de gevangenen naar *Oost-Friesland* terug (3). Hier overleed hij. Zijne weduwe, welke hem in de ballingschap gevolgd was, werd later door den Hertog van *Gelre* met het slot te *Wedde* in *Westwoldingerland* beleend (4). Naauwelijks was Bisschop FREDERIK van dezen vijand ontslagen, toen hij zich in de Groningers eenen nieuwen berokkende. Hij had met den Hertog van *Saksen*, door Keizer MAXIMILIAAN tot Erfstadhouder van *Friesland* en *Groningen* aangesteld, een twintigjarig verbond van onderlinge verdediging gesloten en hem vergund, in *Overijssel* een leger bijeen te brengen met hetwelk die Hertog vervolgens naar de stad *Groningen* oprukte, om haar
1514 en *de Ommelanden* aan den Graaf van *Oost-Friesland* te ontweldigen. Zoodra dit verbond den Groningers was bekend geworden, verklaarden zij den Bisschop den oorlog en bragten hem, bijzonder in *Drenthe*, met plunderen en branden aanmerkelijke schade toe. En toen zij kort daarna den Hertog van *Gelre* tot Heer hadden aangenomen, zou deze ondernemende Vorst ongetwijfeld zich van *Koeverden* en geheel *Drenthe* meester gemaakt hebben, indien niet de Bisschop met behulp der Overijsselschen, den toeleg door het vaardig aanrukken zijner benden verijdeld had. Doch

---

(1) MAGNIN, *Over de besturen in Drenthe*, 2e St. 2e Ged. bl. 48, 56.

(2) MAGNIN, *Over de besturen in Drenthe*, 2e St. 2e Ged. bl. 56—60. REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 195.

(3) S. BENINGA, *Chron. d. Vries. Land*, bl. 195—197. *Overijss. Chron.* bl. 476. REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 195.

(4) MAGNIN, *Over de besturen in Drenthe*, 2e St. 2e Ged. bl. 55.

zijn bondgenoot, de Hertog van *Saksen*, werd derwijze door de Gelderschen in de 1482—1528
engte gebragt, dat hij om onderstand naar *Duitschland* vertrok en zijne benden onbetaald achterliet. Dit volk, den *Zwarten Hoop* genaamd, trok uit *Friesland* roovende en veel moedwil bedrijvende door *Drenthe*, *Overijssel* en het *Neder-Sticht* naar *Holland*. Van hier verjaagd, keerde deze woeste menigte het volgende jaar 1515
door *Gelre*, *Kleef* en *Overijssel* naar *Friesland* terug. Eene andere bende, onder aanvoering van JAN *van Diepenbroek*, zwierf plunderende en brandende in *Twente* rond, en men meent, dat zij met KAREL van *Gelre* in betrekking stond. Deze Vorst ontkende echter eenig deel te hebben aan de vijandelijkheden met welke FRANS, bastaard van vos *van Putten*, in denzelfden tijd de steden *Deventer*, *Kampen* en *Zwol* bedreigde. Insgelijks pleegde zekere GERRIT *van Hagenbroek* vele baldadigheden in *Salland* (2). En alsof dit voor het geteisterde *Overijssel* niet genoeg ware, verbrandde de stad *Almelo*, zoo als twee jaren later *Enschede*, *Ommen* en *Gramsbergen* (3).

Bisschop FREDERIK *van Baden*, afkeerig geworden van een bewind dat hij met weinig geluk en nog minder rust nu twintig jaren gevoerd had, wilde zich daarvan ontslaan. Hij trad heimelijk met den Koning van *Frankrijk* in onderhandeling, om zijn stift tegen dat van *Mets* te verruilen, hetgeen door den Hertog van *Gelre*, wiens zusterszoon dien zetel bekleedde, zonder twijfel ondersteund werd. Keizer MAXIMILIAAN en zijn kleinzoon Koning KAREL hiervan onderrigt, begrepen te wel hunne belangen, om niet den hoogbejaarden Kerkvoogd deels door bedreigingen, deels door beloften te noodzaken, het bisdom voor eene jaarlijksche uitkeering af te staan en de keuze eens opvolgers aan hen over te laten. Toen deze overeenkomst welke insgelijks in het geheim was bewerkt, ruchtbaar werd, beproefden de Staten van het *Sticht*, met reden voor het verlies hunner vrijheid en onafhankelijkheid beducht, den Bisschop, onder aanbod van vermeerdering van inkomsten, vruchteloos tot intrekking van zijn woord te bewegen (4). Naar een ander berigt echter, wenschte Bisschop FREDERIK, door jaren en ziekten afgemat, voor eene aanzienlijke som gelds

---

(1) S. BENINGA, *Chron d. Vriess. Landen*, bl. 246—277. *Overijss. Chron.* bl. 462. REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 197.

(2) REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 197, 198.

(3) MOONEN, *Chron. v. Deventer.* bl. 74.

(4) HEDA, p. 318. Zie ook den brief der Staten van het *Sticht* aan Bisschop FREDERIK van den 29sten van Wintermaand 1516, ons, nevens andere oorspronkelijke stukken van dien tijd, goedgunstig medegedeeld door Jhr. Mr. A. M. C. V. ASCH V. WIJCK, van wien wij een uitvoerig verhaal dezer overdragt te wachten hebben.

1482—1528 en een jaarlijksch inkomen van vijfduizend Rijnsche guldens uit eenige kloosters, het bewind aan een ander over te doen, doch vond in *Frankrijk* en in *Engeland* niemand, welke het tot dien prijs begeerde, weshalve hij zich eindelijk tot Koning KAREL wendde, die er het oor aan leende (1). Hoe dit zij, zeker is, dat MAXIMILIAAN en
16 v. Slagtmaand 1515 KAREL hem bewogen of dwongen, het *Sticht* aan Markgraaf WILLEM *van Brandenburg*, een ijverig aanhanger van het huis van *Oostenrijk*, tegen een bepaald jaargeld af te staan, waarin de Paus insgelijks had toegestemd (2). Wat de uitvoering van dit plan verhinderd heeft, is ons niet gebleken. Men weet slechts, dat Bisschop FREDERIK den Utrechtschen zetel aan FILIPS *van Bourgondië* inruimde. Deze was de natuurlijke zoon van Hertog FILIPS *den Goede* bij de schoone MARGARETHA VAN DER POST, welke niettemin eene vrouw van *onbesproken kuischheid* genoemd en zelfs aan anderen van haar geslacht tot voorbeeld gesteld wordt (3). Hij had te *Brussel* eene wetenschappelijke opleiding genoten en zijne opvoeding aan het Hof van MARIA *van Bourgondië* voltooid. Na haren dood, was hij in de krijgsdienst getreden en door MAXIMILIAAN, welke hem met de ridderlijke waardigheid bekleedde, tot bevelhebber van *Grevelingen* en daarna van *Kortrijk* aangesteld. Daar hij zich echter aan de zijde van FILIPS *van Kleef* in den opstand der Gentenaars tegen den Roomsch-Koning geschaard had (4), was hij bij het herstellen der rust in *Vlaanderen* genoodzaakt geweest, zich uit vrees voor MAXIMILIAAN, tot zijnen broeder DAVID *van Bourgondië* te wenden, welke hem met open armen ontving. Na des Bisschops overlijden, had de Aartshertog FILIPS *van Oostenrijk* hem minzaam aan zijn Hof ontvangen, tot Ridder van het Gulden Vlies verheven en het opzigt over zijne huishouding aanbevolen. Later was hij tot opper-vlootvoogd aangesteld, en hem de bewaring der veroverde Geldersche steden aanbevolen. Uitstekend kweet hij zich van zijne pligten, doch door geheime kuiperijen en listen in zijne bewegingen tot nut van den staat belemmerd, had hij zich naar *Zeeland* begeven, om aldaar op zijne goederen in stilte te leven. Spoedig echter was hij uit zijne landelijke rust op het staatkundig tooneel teruggeroepen, doch derwaarts wedergekeerd nadat hij, op last en tot genoegen des Keizers, een gezantschap naar *Rome* bekleed en KARELS zuster naar den Koning van *Denemarken*, haren bruidegom, vergezeld had. In dien ambteloozen staat leefde FILIPS *van Bourgondië* toen hem de bisschopszetel van *Utrecht* werd opgedragen (5).

---

(1) GERARDUS NOVIOMAGUS, *Philippus Burgundus* in MATTHAEI *Analect.* T. I. p. 156, 157.

(2) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche.* T. II. p. 130—133.

(3) Faemina, adeo insigni formae venustate, et *inculpata pudicitia*, ut viris admirationi *faeminis exemplo fuerit.* GERARD. NOVIOMAGUS, *Philip. Burgund.* p. 147.

(4) Verg. hiervoor bl. 258.

(5) GERARD NOVIOMAGUS, *Philip. Burgund.* p. 147—158. ERASMI *Epist.* 266. *Edit. Lugd. Bat.*

Ten einde de vereischte toestemming der Staten van het *Sticht* aan beide zijden des *IJssels* tot dien afstand te verwerven, werd na veelvuldige voorafgaande onderhandelingen, Graaf HENDRIK *van Nassau*, Heer van *Breda* en Stadhouder van *Holland* met eenige andere leden van 's Konings Raad naar *Utrecht* gezonden. Hij trachtte de groote voordeelen aan te toonen, welke beide voor *Holland* en het *Sticht* zouden ontspruiten, wanneer de tegenwoordige Bisschop, door jaren en ziekten afgemat, den zetel inruimde aan een telg uit het magtig huis van *Bourgondië*. Daarenboven verzekerde hij de Staten van 's Konings wege, dat de bedoelde nieuwe Kerkvoogd bij zijne komst al hunne voorregten en vrijheden bevestigen, en de Koning de ingezetenen van het *Sticht*, even als zijne eigene onderdanen, tegen allen overlast en onderdrukking beschermen zou (1). Maar de Staten van het *Neder-Sticht* waren weinig genegen, FILIPS *van Bourgondië* voor Heer te erkennen, welke het kennelijk oogmerk van KAREL *van Oostenrijk*, de geheele vermeestering van het wereldlijk gebied over het bisdom, ongetwijfeld zoude bevorderen. Het *Boven-Sticht*, hoezeer ook door keizerlijke gezanten aangespoord, waagde het bovendien niet, zich te zijner gunste te verklaren, uit vrees voor den Hertog van *Gelre*, wiens belangen lijnregt in strijd waren met die van het huis van *Oostenrijk*, en welke niets verzuimde, om den afstand des bisdoms aan FILIPS, wien hij persoonlijk haatte, tegen te werken (2). KAREL *van Gelre* had niet alleen een leger in *Friesland*, hetwelk ieder oogenblik in het Vollenhoofsche konde dringen, maar hij nam nog zevenduizend knechten, die geen Heer hadden, in dienst, welke naar den kant van *Deventer* trokken. Op hunnen togt door *Twente* maakten zij zich verraderlijk meester van *Goor*; en *Oldenzaal* zou welligt hetzelfde lot getroffen hebben, indien niet *Deventer*, *Kampen* en *Zwol*, door het spoedig afzenden van een hoop krijgsvolk, vereenigd met een goed getal Twentsche boeren, dit verhinderd hadden. De Hertog betuigde, dat deze vijandelijkheden buiten zijn weten geschied waren. Ook trokken de vreemde gasten, *Drenthe* verwoestende, eerlang naar *Friesland* terug (3).

1482—1528

22 v. Wintermaand 1516

1517

T. III. p. 262. SUFFRIDUS PETRUS in *Appendice ad* BEKAM, p. 186. Naar deze Schrijvers nam FILIPS tegen zijn zin en alleen ten wille van MAXIMILIAAN en KAREL de hem afgestane waardigheid aan. Doch volgens HEDA, welke evenzeer tegen, als GERARDUS NOVIOMAGUS voor hem ingenomen is, zou hij reeds lang naar den Utrechtschen zetel gewenscht hebben. *Hist. Episc. Ultraj.* p. 319. Verg. v. RHIJN op VAN HEUSDEN's *Bat. Sacra*, D. II. bl. 551.

(1) *Chartul. Major. Eccl.* in MATTHAEI *Analect.* T. I. p. 158—161.

(2) Zie den brief van Hertog KAREL aan de Staten van het *Sticht* van den 18 v. Winterm. 1516.

(3) REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 198—203. Zie den brief van Hertog KAREL van den 16 van Louwmaand 1517.

1482— 1528 Ondertusschen waren de Staten van *Utrecht*, welke niets onbeproefd gelaten hadden, om FREDERIK *van Baden* van zijn besluit af te brengen, door Koning KAREL
27 v. Grasm. 1517 overgehaald, om zonder medewerking der Overijsselschen, FILIPS *van Bourgondië* tot Bisschop aan te nemen (1). Zij waren trouwens ook te magteloos, om met eenige hoop op een gewenschten uitslag, zich tegen den wil van den veelvermogenden beheerscher van *Holland* te verzetten, en moesten zich naar de tijdsomstandigheden schikken. Zelfs konden zij slechts met moeite, behalve eenige andere weinig belangrijke voorwaarden, van hem de bevestiging der voorregten bedingen, welke zijne voorgangers, de Graven van *Holland*, aan de Utrechtschen hadden verleend en de verzekering erlangen, dat FILIPS *van Bourgondië* bij zijne komst alles zou beloven en bezweren, wat zijne voorgangers beloofd en bezworen hadden; ook geen vrede of oorlog aangaan buiten toestemming der Staten, noch iets besluiten of verrigten zonder zijne landzaten te kennen. Het verzoek om tolvrijheid door 's Konings landen, waar de stad *Utrecht* sterk op aandrong, werd niet ingewilligd; maar daartegen nam KAREL van dien tijd af het *Neder-Sticht* in zijne bijzondere bescherming (2). 's Pausen bewilliging in de overdragt des *Stichts* was voor twaalfduizend dukaten verworven; een bewijs, welk hoog belang de Koning er in stelde, om het *Sticht* aan zijn gezag te onderwerpen (3). De nieuwe Kerkvoogd kwam uit *Holland* over *IJsselstein* met een stoet van omtrent duizend ruiters in *Utrecht*, werd met de gewone plegtigheid
19 v. Bloeim. op den bisschoppelijken zetel geplaatst en nadat hij den eed had afgelegd, in zijne
10 v. Oogstmaand. hooge waardigheid erkend (4). Daarna bevestigde Keizer MAXIMILIAAN hem in het wereldlijk bewind des bisdoms (5). Doch niet vóór het begin des volgenden jaars werd FILIPS, welke nimmer tot den geestelijken staat was opgeleid, geordend en tot Bisschop gewijd (6). Het *Boven-Sticht* had spoedig het besluit van het *Neder-Sticht* gevolgd, en elk der drie hoofdsteden eenen geheimschrijver naar *Utrecht* gezonden, om den Bisschop bij de inhuldiging te begroeten en hem uit te noodigen, zijne komst in *Overijssel* te bespoedigen. Hij verscheen daar in Wijnmaand, en werd eerst afzonderlijk in *Deventer*, *Kampen* en *Zwol*, welke hem drie vergulde zilveren bekers

(1) REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 203.

(2) *Chartul. Major. Eccl.* in MATTHAEI *Analect.* T. I. p. 161—168.

(3) GERARDUS NOVIOMAGUS, *Philipp. Burgund.* p. 168.

(4) *Intronizatio Domini* PHILIPPI, in MATTHAEI *Analect.* T. I. p. 174—182. R. SNOYUS, *Rer. Batav.* Lib. XIII. p. 192.

(5) *Diploma* MAXIMILIANI, in MATTHAEI *Analect.* T. I. p. 188—191.

(6) *Fragm.* GER. NOVIOM. in MATTHAEI *Analect.* T. I. p. 188.

vereerden, en vervolgens op den *Spoolderberg* door de Ridderschap en de kleine ste- 1482—1528
den van *Salland* gehuldigd (1).

De gewezen Bisschop FREDERIK *van Baden* was met den schat, die in het kasteel te *Duurstede* bewaard werd en welken hij zich had toegeëigend, naar *Lier* in *Braband* vertrokken, alwaar hij weinig maanden na zijnen afstand overleed (2). Geld- 24 v. Herfstmaand 1517
zucht en eene heerschende neiging voor weelde, pracht en overdaad, welke zijne inkomsten niet konden bevredigen, werpen eene schaduw op de overigens beminnelijke inborst van dezen Kerkvoogd, welke den vrede zocht, maar slechts krijg en onrust vindende, niet schroomde, zelfs in de hagchelijkste omstandigheden, moedig het oorlogszwaard op te vatten, hetwelk hij met beleid en dapperheid voerde. De muitelingen behandelde hij met gestrengheid, de overwonnenen met zachtmoedigheid, de welgezinden met minzame gastvrijheid (3). Het geestelijk bestuur van het *Sticht* liet hij, naar het schijnt, geheel aan zijnen Wijbisschop DE RIDDER over (4). Althans geene openlijke blijken van zijne herderlijke bemoeijingen bestaan, dan zijne zorg voor de overblijfselen der Heiligen, welke in vijftienhonderd vijftien in de St. Janskerk te *Utrecht* gevonden werden (5); en de verklaring van eene belangrijke plaats uit eene pausselijke bulle ten behoeve der Franciscanen (6).

Van geheel anderen aard was zijn opvolger. Bisschop FILIPS *van Bourgondië* had eene te onafhankelijke, te wetenschappelijke opvoeding genoten, stond in te vriendschappelijke betrekking met ERASMUS en andere geleerden dier eeuw, en was ook zelf te verlicht, om niet te trachten de ingeslopen misbruiken tegen te gaan en eene verbetering in de Kerk zelve te wenschen. Zoodra hij derhalve het bisschoppelijk bewind had aanvaard, liet hij zijne gedachten gaan over het nazien der Synodale instellingen, het verminderen der kerkelijke feestdagen, het beteugelen der afpersingen en geweldenarijen van kerkverzorgers (*provisores*) en dekens, het aanstellen van geschikte en het verwijderen van onbekwame predikers, zoo als er toen vele waren, het beter verzorgen der armen en dergelijke verbeteringen meer. Doch zwakheid en

---

(1) REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 204.

(2) HEDA, p. 319. *Batavia Sacra*, D. II. bl. 516.

(3) HEDA, p. 319.

(4) *Batavia Sacra*, D. II. bl. 528.

(5) HEDA, p. 320—324. Zie over de wonderteekenen, welke volgens dezen schrijver, p. 319, 320, onder Bisschop FREDERIK *van Baden* zouden gezien zijn, VAN RHIJN's *Aant.* op de *Batavia Sacra*, D. II. bl. 522.

(6) *Batavia Sacra*, D. II. bl. 517—520.

1482—1528 menschenvrees verhinderden hem deze heilzame bedoelingen uit te voeren (1). Hij had als gezant te *Rome* aan het pausselijk Hof veel gezien, wat zijne hoogste verontwaardiging opwekte en aarzelde niet, ronduit te verklaren, dat naar zijn oordeel, de Heidenen beter en onschuldiger geleefd hadden dan zij, die nu der christelijke wereld wetten van godsdienst voorschreven (2). Hij koesterde uit dien hoofde ook weinig achting voor de hooge Geestelijken van zijn stift, poogde hunne vrijheden in te krimpen en het regtsgebied der Aartsdiakenen te beperken of aan zich te trekken, bewerende, dat alles, naar het gewone regt, den Bisschop toekwam (3). Als wereldlijk Vorst, was eene zijner eerste verrigtingen het uitgeven van eenen landbrief ten behoeve van het *Boven-Sticht*, in welken eenige bepalingen omtrent de verdediging van dat gewest en eenige uitbreiding der landregten gevonden worden (4). Ernstig beijverde hij zich, om de sloten in het *Neder-Sticht* te versterken, bijzonder dat van *Duurstede*, zijne verblijfplaats, hetwelk tevens inwendig prachtig en gemak-
1518 kelijk werd ingerigt (5). De vestingwerken van *Ootmarsum*, *Goor*, *Delden*, *Ommen* en *Hardenberg* daarentegen werden geslecht (6). Dit moet te vreemder voorkomen, dewijl om dien tijd eene onbetaalde bende ruiters, welke onder FREDERIK *van Baden* gediend had, *Oldenzaal* benevens het slot *Lage* vermeesterd, *Salland* en *Twente*, tot voor de poorten van *Zwol*, waar de Bisschop zelf zich bevond, te vuur en te zwaard verwoest en slechts tegen een geldelijken afkoop hare rooftogten gestaakt had (7). Daarenboven hield de *Zwarte Hoop*, uit *Friesland* getrokken, *Overijssel* steeds in beweging en stroopte tot in de omstreken van *Deventer*. Deze woeste gasten werden vervolgens door de Hertogen van *Gelre* en *Kleef*, in wier gebied zij veel moedwil pleegden, en door den Graaf van *Nassau* verdreven, en die zich door de vlugt niet konden redden, opgehangen (8).

Niettegenstaande Bisschop FILIPS het bezit van den Utrechtschen zetel aan Koning KAREL was verschuldigd, wees hij echter diens voorslag tot een wederzijdsch verbond

---

(1) GERARDUS NOVIOMAGUS, *Philipp. Burg.* p. 183—185.

(2) GERARDUS NOVIOMAGUS, *Philipp. Burg.* p. 153. Verg. de Aant. van V. RHIJN, op de *Bat. Sacra*, D. II. bl. 552.

(3) HEDA, p. 325.

(4) *Tegenw. Staat van Overijssel*, D. I. St. I. bl. 169.

(5) GERARDUS NOVIOMAGUS, *Philipp. Burgund.* p. 185—187.

(6) *Overijssel Chron.* in DUMBAR'S *Analect.* T. II. p. 466.

(7) GERARDUS NOVIOMAGUS, *Philipp. Burg.* p. 188—190.

(8) REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 205.

tegen hunne vijanden van de hand, dewijl de Staten aan beide zijden des *IJssels* 1482—1528
vreesden, daardoor slechts te meer afhankelijk te worden van het Huis van *Oostenrijk* (1). Het *Boven-Sticht* sloot kort daarop met den Hertog van *Gelre*, 's Konings 1519
hardnekkigsten vijand, eene overeenkomst, dat men alle misdadigers op elkanders grondgebied mogt vervolgen (2). De Bisschop zelfs stond, althans schijnbaar, in goede verstandhouding met den Gelderschen Vorst, welke op zijn verzoek den Graaf van *Isenburg*, die op *Overijssel* eenige aanspraak maakte, den togt derwaarts door zijn gebied weigerde (3). Spoedig echter bood zich Hertog KAREL eene gelegenheid aan, om zijne eigenlijke gezindheid jegens FILIPS te toonen. Aan de stad *Kampen* was door Bisschop FREDERIK *van Blankenheim* een tol op den *IJssel* verkocht, om welken te ontgaan, de kooplieden, sinds het dieper worden van het *Zwarte Water* of de *Overijsselsche Vecht*, hunne goederen over *Zwol* naar en van de *Zuiderzee* voerden. De Kampers legden toen een tol aan den mond der *Vecht*, waaraan de Zwolschen volstrektelijk weigerden, zich te onderwerpen. Van wederzijdsche vertoogen kwam het tot daden. Met geweld namen de Kampers een Zwolsch schip, en de Zwollenaars eenige Kamper burgers gevangen. Door tusschenkomst van de Staten van het *Neder-* 1520
Sticht, den Raad der stad *Deventer* en van den Bisschop zelven, konde men de slaking der gevangenen en de teruggave des schips, maar niet het staken der vijandelijkheden tusschen de beide steden bewerken. Deze duurden voort tot dat Keizer KAREL de twistenden bij monde van FRANS GOBEL en HENDRIK SPIERING, leden van den Raad van *Holland*, vermaande zich aan de uitspraak van den Bisschop en van de Staten van het *Neder-* en *Boven-Sticht* te onderwerpen en inmiddels den vrede te bewaren. 1 v.
Zij namen hierin genoegen en gaven weldra den scheidslieden op eenen landdag te Louwmaand
Deventer, hunne bezwaren schriftelijk over. Des Bisschops pogingen tot bevrediging 1521
bleven vruchteloos. Eenigen hebben dit aan zijne hebzucht, anderen aan het wantrouwen der Zwollenaars tegen hem en den Keizer toegeschreven. Hoe dit zij, *Kampen* was tot vrede genegen en bood om dien te bevorderen, onder zekere voorwaarden, de tolvrijheid den Zwolschen aan; maar deze bleven eischen, dat hunne schepen geheel onbezwaard langs het *Zwarte Water* van en naar de *Zuiderzee* zouden varen, tot dat het geschil beslist zou zijn, gelijk hun in naam des Bisschops, door de dekens van den Dom en van SINT PIETER te *Utrecht* beloofd was. Terwijl hieraan verder geen gevolg gegeven werd, en een misverstand tusschen FILIPS en de Staten zelve de uitspraak, op welke *Zwol* sterk aandrong, slepende hield, trad de regering dier stad,

---

(1) GERARDUS NOVIOMAGUS, *Philipp. Burg.* p. 186 in not.

(2) *Overijss. Chron.* bl. 460.

(3) SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 350.

1482—1528 door middel van MICHIEL VAN BOMBERGEN, Drost van *Hattem*, en JAKOB TEN STERTE, Schout van *Heerde*, met den Hertog van *Gelre* in geheime onderhandeling. Eerlang werd dan ook eene overeenkomst tot stand gebragt, van welke de hoofdpunten waren, dat de stad den Hertog, welke vermoedelijk reeds lang hierop had gevlamd, tot haren beschermheer aannam en uit twee Vorsten, door hem voorgesteld, eenen tot haren Landsvorst zou kiezen in de hoop, dat deze vervolgens Bisschop van het geheele *Sticht* mogt worden, hetgeen men met allen ijver zou trachten te bewerken. Daarentegen zou Hertog KAREL de Kampers tuchtigen en hen noodzaken van het invorderen des tols af te zien. Dienzelfden dag ontsloegen de Zwollenaars zich openlijk van den
8 v. Hooim. 1521 eed aan Bisschop FILIPS gedaan. Den nacht te voren hadden de hoofdbewerkers dezer omwenteling vergeefs getracht, zich bij verrassing van *Hasselt* meester te maken. Maar twee dagen daarna, overvielen zij eene vergadering van Overijsselsche Edelen, welke te *Ommen*, ter zake van den afval van *Zwol*, werd gehouden, en namen er verscheiden gevangen. Eenige adellijke huizen in den omtrek werden door hen vernield en allen, welke den Bisschop getrouw bleven, als vijanden beschouwd.

Inmiddels had de Hertog van *Gelre* eene krijgsmagt in *Overijssel* gevoerd en door
19 v. Hooim. den Drost van *Hattem*, de stad *Zwol* van eene bezetting voorzien. Hij sloeg straks het beleg voor *Hasselt*, maar werd na weinig dagen door de landlieden van *Vollenhoven* en de Kampers genoodzaakt af te trekken. Nu wierp hij krijgsvolk in *Genemuiden* en in *Zwartsluis*, om aan *Hasselt* den toevoer af te snijden. Keizer KAREL ten hoogste op de Zwollenaars verbolgen, verklaarde hen tegelijk met de Gelderschen en hunne bondgenooten de Friezen voor oproerlingen; en riep bij eene aanschrijving
27 v. Hooim. de ingezetenen van *Overijssel* ten ernstigste op, om de wapenen aan te gorden, en zich tegen elk, die hen mogt aanranden, tot het uiterste te verdedigen. Bisschop FILIPS ontving te *Kampen* manschappen uit *Holland*, met welke hij den Hertog van *Gelre*, die op nieuw het beleg voor *Hasselt* had geslagen, noodzaakte af te trekken. Ondertusschen was eene Overijsselsche bende van honderd twintig ruiters en drie vaandelen voetknechten, onder aanvoering van JAN KRUIJZE, rentmeester van *Salland*, en WILLEM VAN DEUTICHEM, Schout van *Deventer*, in de *Veluwe* gevallen en roo-
21 v. Herfstmaand. vende en plunderende tot aan *Harderwijk* doorgedrongen, een groot aantal landzaten met meer dan vijfduizend stuks vee gevangen met zich slepende. Doch op den terugtogt werden zij bij *Aperloo* onder *Elburg* door Hertog KAREL overvallen en ten eenemale geslagen. De geheele buit viel in handen van den overwinnaar. Onder de gevangenen waren de beide bevelhebbers, welke in eene houten kevie van mans hoogte en zeven voet lang, WASSENAARS kooi genaamd, te *Hattem* bij beurten opgesloten en vervolgens te *Arnhem* gevangen gezet werden (1). Het berigt van eenen

(1) Zie over deze kooi, in welke vroeger Heer JAN *van Wassenaar* was opgesloten geweest, v. HASSELT, *Stukken v. d. Vaderl. Hist.* D. I. bl. 210. *Geldersch Maandw.* bl. 321.

vlugteling uit den slag, dat alles verlaten of verraden was, bragt het gemeen te *Deventer* in hevige beweging. Het raadhuis werd geplunderd, de stedelijke schatkist beroofd, menig belangrijk geschrift verscheurd en de regering veranderd. De kameraar PETER VAN MOUWIJK, die zich tegen de aantijging van verraad op *den Brink* mannelijk en overtuigend verdedigde, bragt de menigte tot bedaren en hierdoor een gedeelte van het geroofde geld in de stedelijke kas terug. De eensgezindheid der burgers werd echter niet zoo spoedig hersteld. Hertog KAREL veroverde inmiddels verscheidene sloten in den omtrek van *Deventer* en bragt de stad zelve uit twee blokhuizen, aan gindschen kant des *IJssels* opgeworpen, veel schade toe, terwijl een ander gedeelte zijner krijgsmagt *Twente* afliep en *Drenthe* op brandschatting stelde. 1482—1528

Bisschop FILIPS had zich naar den Keizer in *Vlaanderen* begeven, om met hem over de Boven-Stichtsche zaken te raadplegen. Doch de krijg met *Frankrijk* verhinderde KAREL, den Kerkvoogd krachtdadig te ondersteunen; slechts prees hij hem tot opperbevelhebber der Stichtsche krijgsmagt, den veldoverste WILLEM *van Roggendorp* aan, die in *Friesland* de wapenen tegen de Gelderschen en hunne aanhangers gevoerd had. Door VAN ROGGENDORP ondersteund, kwam FILIPS met eene vloot van veertig schepen, rijkelijk van manschappen en krijgsbehoeften voorzien, te *Kampen*. Aanstonds werden onderscheidene gewapende vaartuigen op de *Zuiderzee* gezonden, om den Gelderschen en Zwolschen afbreuk te doen, terwijl een ander gedeelte der bisschoppelijke krijgsmagt andermaal de *Veluwe* brandschatte en plunderde. *Hasselt* werd van genoegzame bezetting en krijgsbehoeften verzorgd. Om in de betaling der hulpbenden te voorzien, verpandde FILIPS, die zich vooreerst te *Kampen* bleef ophouden, zijn goud- en zilverwerk en andere kostbaarheden. VAN ROGGENDORP vereenigde, na eenen strooptogt in *Friesland*, zijne benden met die van FREDERIK *van Twickeloo*, 's Bisschops slotvoogd te *Koeverden* en Drost van *Drenthe*, wien hij het bevel over de gezamenlijke krijgsmagt opdroeg, terwijl hij zelf eerlang naar *Friesland* terugkeerde, om er als keizerlijk Stadhouder het bevel te voeren. FREDERIK *van Twickeloo* liep het Gelderschgezinde *Groningerland* af en wierp zich, door de vereenigde Geldersche en Groningsche magt nagezet, met eene sterke bezetting in *Koeverden*. Het overige deel van het bisschoppelijk leger verliep uit wanbetaling en vele traden in dienst des Hertogs van *Gelre*, wiens krijgsoversten VAN MEURS en VAN POMMEREN *Drenthe* plunderden en verwoestten.

Terwijl Bisschop FILIPS zich in *Kampen* werkeloos ophield, strooptten de Zwollenaars ongehinderd in den omtrek. Eenige zijner benden, welke op *de Veluwe* en in het land van *Vollenhoven* roovende rondzwierven, werden geslagen. De stad *Vollenhoven* zelfs verklaarde zich in het geheim voor den Hertog van *Gelre*, aan wiens zijde zich openlijk vele Overijsselschen schaarden in welke 's Bisschops werkeloosheid, groot misnoegen en wantrouwen had opgewekt. *Steenwijk* werd tweemaal door de Gelder-

1482— schen bestormd, die telkens met groot verlies werden afgeslagen en hunne beide aan-
1528 voerders MICHIEL *van Pommeren* en WARNER SPIEGEL verloren. De Bisschop, welke
1522 ondertusschen te *Brussel* bij den Keizer op onderstand had aangedrongen, ontving om dien tijd van de Landvoogdes MARGARETHA *van Oostenrijk* eene versterking van vijftienhonderd man, onder bevel van JORIS, of GEORGE SCHENK *van Tautenburg*. Nu werden eerlang de Gelderschen uit twee schansen, de eene bij *Zwol*, de andere bij *Hasselt* verdreven, waardoor den Zwollenaars de toevoer werd afgesneden. SCHENK berende hierop *Genemuiden* en bragt deze sterkte bijna tot het uiterste. In dit hagchelijk tijdstip kwam Hertog KAREL te goeder ure in *Zwol*. Met eene aanzienlijke magt viel hij op de belegeraars van *Genemuiden* aan, die na een allerbloedigst gevecht, de vlugt kozen. Groot was het verlies der bisschoppelijken aan gesneuvelden en gekwetsten. Vijf en twintighonderd krijgsgevangenen, onder welke bevelhebbers van aanzien waren, negen veroverde vaandels en een groot getal buitgemaakte paarden werden door de overwinnaars zegepralend naar *Zwol* gevoerd. Geenen tegenstand ontmoetende, dwong Hertog KAREL door zijn bevelhebber JAN *van Selbach* weldra de stad en het slot *Koeverden* tot onderwerping. De wakkere slotvoogd FREDERIK *van Twickeloo*, welke alle voorslagen om zich over te geven, had afgewezen, was door zijne eigene manschappen gevangen genomen, die daarop met den vijand in onderhandeling getreden en met hunne
12 v. Herfstmaand. wapens en krijgsvoorraad uit het slot getrokken waren. VAN TWICKELOO, als krijgsgevangen naar *Gelre* gevoerd, konde slechts voor een aanzienlijk losgeld later zijne vrijheid verwerven. In zijne plaats werd JAN *van Selbach* tot Drost van *Drenthe* en slotvoogd van *Koeverden* aangesteld, wien het met veel moeite gelukte de overheerde Drenthenaars te bewegen, den Hertog van *Gelre* als Landsheer te huldigen.

Ondertusschen hadden de Gelderschen insgelijks de sloten *Gramsbergen* en *Diepenheim* in *Twente* vermeesterd. Zonder gevolg hield Bisschop FILIPS bij den Keizer om krachtiger onderstand aan. *Deventer* en *Kampen* moest hij genoegzaam geheel aan hun lot overlaten, waardoor zij dan ook eindelijk zich gedrongen zagen, met den Hertog van *Gelre*, die hen steeds meer en meer benaauwde, te *Zutphen* een verdrag te sluiten.
10 v. Wijnmaand. Zij beloofden daarin, geenen bijstand meer aan den Bisschop van *Utrecht* tegen *Gelre* te verleenen en geen nieuwen Kerkvoogd aan te nemen, welke niet vooraf verklaard had, met den Hertog in vrede en eendragt te willen leven. Wederkeerig beloofde hun KAREL zijne bescherming, ook tegen den Bisschop zelven. De Ridderschap en de kleine steden of plaatsen van het *Boven-Sticht*, welke zich aan de beide steden aansloten, zouden in het verdrag opgenomen worden. *Deventer* en *Kampen* verontschuldigden zich den volgenden dag bij den gewaarschuwden Kerkvoogd over den stap, tot welken de nood hen geleid had. Doch zij waren van kwaad tot erger gevallen,

en vonden in den Hertog van *Gelre* meer een willekeurig gebieder dan een wakkeren 1482—
beschermer. Terstond stelde hij BAREND *van Hakvoord*, Drost van *Zutphen*, tot 1528
Stadhouder van *Overijssel*, en JAKOB TEN STERTE tot Rentmeester van *Salland* aan, die onmiddellijk al wat men te voren den Bisschop opbragt, ten behoeve van zijnen Heer invorderde. Nieuwe schattingen werden uitgeschreven, en de lasten dagelijks drukkender voor de uitgeputte ingezetenen. Tegen regt en billijkheid aan dreef men, dat *Deventer* en *Kampen* de steden, welke Bisschop FILIPS nog getrouw bleven, zoo als *Hasselt*, *Steenwijk*, *Oldenzaal* en andere, tot het verbond moesten overhalen, of anders zelve de nadeelen vergoeden, welke den Gelderschen en Zwollenaars uit die plaatsen werden toegebragt. Hieruit en uit andere bezwaren sproten ontelbare, altijd even vruchtelooze onderhandelingen voort, welke eindelijk den Hertog derwijze verbitterden, dat hij alle gemeenschap van *Gelre* met *Overijssel* afsneed, de inkom-
sten der Edelen en der twee steden in beslag nam, en hunne goederen in zijn gebied 1523
verbeurd verklaarde.

Niet slechts wenschten nu *Deventer* en *Kampen* zich van den vreemden meester te ontslaan, maar ook in *Zwol*, waar trouwens de bevolking in het algemeen nimmer Gelderschgezind geweest was, begon men openlijk tegen de bewerkers der noodlottige omwenteling, de oorzaak aller rampen, te morren. En inderdaad, zwaar boetten de inwoners voor hunnen opstand. Hun handel op de *Nederlanden* was door het verbod des Keizers geschorst; alle neringen en handteringen stonden stil, en de toevoer werd ten uiterste belemmerd. *Steenwijk*, onlangs door de Gelderschen bij verrassing genomen, was weder in de magt der Bisschopsgezinden geraakt, en de bezetting van *Hasselt* stroopte alles in den omtrek weg, wat den Zwollenaars toebehoorde. Nog hooger steeg het misnoegen, toen Hertog KAREL onverwachts eene bezetting in *Zwol*, waar men die steeds geweigerd had, wilde werpen. De Gelderschgezinde regenten
geraakten allengs uit het bewind en eenige van hen, voor erger beducht, weken 1524
uit de stad, alwaar de geheime beraadslagingen met *Deventer* en *Kampen* over eene tegenomwenteling werden voortgezet. De Hertog, die onderwijl *Friesland* verloren had, trachtte nu te meer *Overijssel* te behouden, en het gelukte eenige zijner aanhangers in *Zwol*, de burgerij te overreden, dat zijne tegenwoordigheid in de stad de vervallene zaken zou herstellen. Hij stak derhalve uit *Hattem* den *IJssel* over, maar tegen woord en belofte aan, met drie vaandels voetknechten en eenige ruiters,
welke hij hoopte met zich in *Zwol* te voeren. Doch hier was men op zijne hoede. 14 v.
Slechts hem werd de toegang vergund, maar het krijgsvolk, hetwelk met geweld wilde Lentemaand.
binnendringen, door het nederlaten der valhekken in de poort buiten gehouden. KAREL in zijne verwachting te leur gesteld, trok gloeijende van spijt en verbittering, den volgenden dag naar *Gelre* terug. Beducht voor zijne wraak, sloten eerlang de Zwollenaars met *Deventer* en *Kampen* een verbond, waarbij de drie steden beloofden,

1482—1528 ten eeuwigen dage aan het *Sticht* van *Utrecht* en aan elkander getrouw te blijven, de wederzijdsche voorregten te handhaven, en de een de andere naar vermogen, 11 v. Grasm. 1524 bijzonder de stad *Zwol* tegen den Hertog van *Gelre* te ondersteunen, die inmiddels voor haar het beleg had geslagen. De belegerden ontvingen derhalve spoedig van hunne bondgenooten eene versterking in manschappen, en boden zulken wakkeren tegenstand, dat KAREL, aan den goeden uitslag zijner pogingen wanhopende, het eerst aan een vergelijk begon te denken. Door tusschenkomst van *Deventer* en *Kampen* werd dan ook te *Hattem* eene overeenkomst bewerkt, naar welke de Hertog en 29 v. Grasm. de stad *Zwol* zich van alle vijandelijkheden zouden onthouden, hunne geschillen aan de beslissing van onzijdige scheidslieden overlaten, en den handel voor beider ingezetenen openstellen. *Zwol* mogt inmiddels niet met het huis van *Oostenrijk* of diens aanhangers in eenige onderhandeling treden. Den volgenden dag werd het beleg opgebroken, hetwelk meer dan drie weken geduurd had, en daardoor voor eene poos aan den Overijsselsch-Gelderschen krijg een einde gemaakt (1).

Ondertusschen was Bisschop FILIPS *van Bourgondië* op den zevenden van Grasmaand te *Wijk bij Duurstede*, in den ouderdom van zestig jaren overleden (2). Zeer uiteenloopend is deze Kerkvoogd door zijne tijdgenooten beoordeeld, en terwijl de eene over zijne deugden uitweidt, weet de andere naauwelijks iets meer dan gebreken in hem op te noemen (3). Zeker was hij een man van verlichte denkbeelden, rijk aan ondervinding in staats- en krijgszaken, die steeds het goede wilde, maar wien die standvastigheid van geest en verstandige onverwriktheid van wil ontbraken, welke tot het verwezenlijken zijner heilzame bedoelingen gevorderd werden. Daarenboven verhinderden hem de tijdsomstandigheden en zijne afhankelijkheid van den Keizer, om met nadruk de wereldlijke zoowel als de geestelijke belangen van het *Sticht* te bevorderen (4). Slechts bewerkte hij, dat Paus LEO X den Utrechtenaars het voorregt verleende, of hen

(1) HEDA, p. 325. GERARDUS NOVIOMAGUS, *Philipp. Burgund.* p. 204. ANONYMUS, *Bellum inter Transisalanos et Gelros*, in DUMBARS *Analect.* T. III. p. 593—615. *Overijss. Chron.* bl. 466—468. REVIUS, *Daventr. Illustr.* Lib. II. p. 206—224. *Tegenw. St. v. Overijssel*, D. I. St. I. bl. 170—178. MAGNIN, *Over de besturen in Drenthe*, D. I. St. III. bl. 1—83.

(2) GERARDUS NOVIOMAGUS, *Philipp. Burgund.* p. 206, 207. Zijn dood wordt, naar het schijnt, door HEDA, die zeer tegen hem ingenomen is, als het gevolg van dronkenschap beschouwd, p. 326. GERARDUS NOVIOMAGUS, des Bisschops lofredenaar, schrijft dien aan de gevolgen eener gevatte koude toe, p. 205.

(3) Vgl. de getuigenissen van HEDA en GERARDUS NOVIOMAGUS hem betreffende in de *Batavia Sacra.* D. II, bl. 535—541; en de beide geheel verschillende grafschriften op hem in KOK, *Vaderl. Woordenb.* D. XV, bl. 146.

(4) Zie GLASIUS, *Gesch. d. Christel. Kerk in Nederl.* D. III, bl. 29.

daarin bevestigde, van onder geen voorwendsel of voor welke zaak ook, in de eerste regtsvordering buiten 's lands gedaagd te mogen worden (1). Geleerden en kunstenaars vonden in hem eenen ijverigen en milddadigen begunstiger (2). ERASMUS noemde hem zelfs zijnen *Maecenas* en stelde hoogen prijs op zijn oordeel (3). Inzonderheid was hij een hartstogtelijk minnaar der schoone kunsten en had zelf in zijne jeugd, zich op de schilderkunst en het goudsmeden toegelegd (4). De staatszorgen konden hem niet aan de beoefening der letteren onttrekken. Hij las de Gewijde Schriften en vergeleek de gewone Latijnsche vertaling (*vulgata*) met die van ERASMUS (5). Een groot gedeelte van de legenden der Heiligen beschouwde hij als fabelen, en hoogelijk werd de ongehuwde staat der Priesters door hem gelaakt, dikwijls den wensch uitende, dat hij dien met eenparig overleg der Bisschoppen afgeschaft mogt zien (6). Geen wonder alzoo, dat eenigen hem als niet afkeerig van de leer van LUTHER beschouwd hebben (7). Hij zal wel geene scheuring, maar even als zijn vriend, de groote Rotterdammer, meer eene hervorming van de Kerk in de Kerk zelve gewenscht hebben. Men heeft hem, doch naar het schijnt ten onregte, van heerschzucht beschuldigd (8). Met meer regt wordt hem onmatigheid in wijn te last gelegd, ofschoon hij van dronkaards eenen afkeer had. Kuischheid en ingetogenheid waren geene zijner deugden. Op zijn sterfbed gevraagd zijnde, hoe het met zijne natuurlijke kinderen zou gaan, gaf hij tot antwoord: » zij zullen genoeg hebben, indien zij zich wel gedragen (9)." 1482—1528

Het *Sticht* was onder het bewind van FILIPS *van Bourgondië* meer en meer in magt en aanzien gezonken en bijna geheel onder Oostenrijkschen invloed geraakt. Aan den eenen kant bestookt door de benden van den heerschzuchtigen KAREL V, en aan

(1) HEDA, p. 327, et BUCHELIUS ad eundem. *Batav. Sacra*, D. II, bl. 543.

(2) SUFFRIDUS PETRUS in *Appendice*, p. 187, 188.

(3) ERASMI *Opera*, T. III, p. 262, 272. *Epist.* 266, 279.

(4) SUFFRIDUS PETRUS, in *Appendice*, p. 188.

(5) GERARDUS NOVIOMAGUS, *Philipp. Burg.* p. 196—198.

(6) GERARDUS NOVIOMAGUS, *Philipp. Burg.* p. 193, 203.

(7) HEDA, p. 327. GERRIT GELDENHAUER *van Nijmegen* (GERARDUS NOVIOMAGUS), 's Bisschops biechtvader, ging naderhand tot de Protestanten over, volgens VALERIUS ANDREAS, *Bibl. Belg.* aangehaald in *Bat. Sacr.* D. II, bl. 539.

(8) HEDA, p. 326; en VAN RHIJN, op *Bat. Sacra*, D. II, bl. 551. Vgl. daartegen GERARDUS NOVIOMAGUS, p. 157, en den brief van ERASMUS door MATTHAEUS aldaar aangehaald. SUFFRIDUS PETRUS in *Appendice.* p. 186.

(9) GERARDUS NOVIOMAGUS, *Philipp. Burg.* p. 206.

1482—1528 den anderen kant geteisterd door den rusteloozen KAREL van *Gelre*; uitgeput en inwendig verdeeld, bevond het zich in den neteligsten toestand. Zoo ooit, werd thans een bekwaam man aan het hoofd van den zinkenden staat gevorderd; en er werden gebeden opgezonden, om dien van den Hemel af te smeeken (1). In *Utrecht* nam men de noodige voorzorgen tegen aanslagen van buiten en verwarring van binnen (2). Immers werden niet alleen, zoo als vroeger dikwerf geschied was, ook thans door de naburige Vorsten onderscheidene mannen ter vervulling van den opengevallen zetel aangeprezen, maar er heerschte een groot verschil van gevoelen onder de Kanoniken, van welke vele zich tegen eenen Bourgondiër, uit haat op Bisschop FILIPS, verklaarden, terwijl anderen geenen Duitscher, uit afkeer van FREDERIK *van Baden*, begeerden (3). Onder de mededingers kwamen het meest in aanmerking: EVERHARD *van Arenberg*, Kardinaal-Bisschop van *Luik*, door den Keizer onderschraagd; HENDRIK *van Beijeren*, Kanonik te *Keulen*, wien de Paltsgraaf *aan den Rijn*, zijn vader, de Aartsbisschop van *Keulen* en de Hertog van *Kleef* voorspraken; en FRANS *van Lunenburg*, welke met den zoon des Hertogs van *Lotharingen* en een der Domheeren van *Utrecht*, door den Hertog van *Gelre*, die met eene sterke krijgsmagt naar het *Neder-Sticht* afzakte, was aanbevolen. De vrees der regering van *Utrecht*, dat zich de keus der Kanoniken op eenen gunsteling der gehate Oostenrijkers of Gelderschen zou bepalen, deelde zich aan het volk mede. De opgewondene
6 v. Bloeim. 1524 menigte geraakte in de wapenen, en het Kapittel zag zich meer door geweld dan door overreding gedrongen, de bisschoppelijke waardigheid aan HENDRIK *van Beijeren* op te dragen, een man wien men beweerde, niet minder uit te munten door deugd en zeden, dan door geboorte en aanzien. De benoeming werd den volgenden dag openlijk den volke met plegtigheid verkondigd; en kort daarna een gezantschap naar *Keulen* gezonden, om den gekozen Kerkvoogd tot eene spoedige overkomst aan te sporen, welke de drang der omstandigheden noodzakelijk maakte. Er verliepen echter meer dan vier maanden vóór de nieuwe Bisschop in *Utrecht* verscheen en
21 v. Herfstmaand. aldaar gehuldigd werd (4). Hij bekrachtigde naar gewoonte de aloude voorregten der stad en beloofde, zich als een Vader des Vaderlands te betoonen, de vijanden van het *Sticht* als de zijne te beschouwen, en naar vermogen te trachten, zich in het bezit

---

(1) HEDA, p. 328.

(2) L. HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. I, p. 6.

(3) HEDA, p. 328, 329.

(4) HEDA, p. 329. L. HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. I. p. 6—13. *De Werkzaamheden van het Generaal-Capittel te Utrecht in* 1524, in DODT's *Archief*, D. I. St. II. bl. 1—14. VAN CORTGEEN, *Stichtsche Cleyne Chronicke*, bl. 59—62.

der verloren sterkten en goederen te herstellen, en de bezittingen der Geestelijkheid zoo wel te vermeerderen als te beschermen (1). 1482—1528

Het opdragen der bisschoppelijke waardigheid aan HENDRIK *van Beijeren* mishaagde den Hertog van *Gelre*. Hij gordde terstond weder het krijgszwaard tegen het *Boven-Sticht* aan en sneed *Zwol* allen toevoer af. *Deventer* en *Kampen*, welke hij te vergeefs van het verbond met de Zwollenaars door bedreigingen trachtte af te trekken, stonden steeds ten doel aan de roof- en plunderzucht zijner benden. Alle wegen en stroomen waren door de vijanden afgesloten, de meeste kasteelen en sterkten in hunne handen, en de geldmiddelen ten eenenmale uitgeput (2). In dezen nood drongen de drie steden, op wie geheel alleen de last des oorlogs drukte, bij den Bisschop aan, om eenen vrede met den Gelderschen Vorst te bewerken, terwijl de Staten van het *Neder-Sticht* den Kerkvoogd vijftigduizend Rijnsche goudgulden beloofden, zoodra hij dien zou tot stand gebragt hebben (3). HENDRIK *van Beijeren* verzocht hierop den Keurvorst van *Trier*, als middelaar tusschen hem en den Hertog op te treden; maar de bijeenkomsten, welke deswege te *Nuis* gehouden werden, liepen vruchteloos af. Nu kwam Bisschop HENDRIK zelf in *Overijssel*, ontving de gewone hulde in de drie steden en op den *Spoolderberg*, en bragt eene krijgsmagt bijeen, 8 v. Wijn- om *Zwol* tegen de Gelderschen te beschermen. Hij sloeg het beleg voor het slot te maand. 1524 *Rechteren*, welks bezetting der stad veel overlast aandeed; doch geldgebrek noodzaakte hem, dit op te breken. Eindelijk gelukte het den Keurvorst van *Trier* eenen wapenstilstand te bewerken. Men trad voorts te *Deventer* in nadere onderhandeling en sloot 19 v. eerlang een verdrag van vrede (4). De Bisschop zou vijftigduizend Rijnsche goudgulden Winterm. aan KAREL van *Gelre* uitkeeren, welke zoo lang *Genemuiden*, *Enschede*, *Lage* en *Rechteren* zou inhouden, tot deze som voldaan was. *Drenthe*, *Koeverden* en *Diepenheim* zouden in het bezit des Hertogs blijven, doch na zijn dood weder aan het *Sticht* gehecht worden, ten ware hij kinderen naliet, wien men vijftigduizend Rijnsche goudgulden voor de inlossing zou voldoen. *Zwol* moest den Hertog tienduizend gulden in eens, of vijfhonderd jaarlijks opbrengen. De gevangenen zouden wederzijds zonder losgeld ontslagen, alle eischen, aanspraken of vorderingen voor nietig verklaard worden, en alle veeten aan beide zijden ophouden (5).

---

(1) HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. I, p. 13—15. VAN CORTGEEN, *Chron.* bl. 62, 63.

(2) HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. I. p. 15. REVIUS, *Daventr. Illustr.* Lib. II, p. 225. VAN CORTGEEN, *Chron.* bl. 64, 65.

(3) H. VAN ERP, *Annales*, p. 100. HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. I, p. 17.

(4) REVIUS, *Daventr. Illustr.* Lib. II, p. 225—227.

(5) DUMBAR, *Analect.* T. II, p. 468—474. HORTENSIUS stelt dit verdrag ten onregte later, en geeft ook den inhoud onjuist op. *Rer. Ultraject.* Lib. II, p. 43.

1482— 1528 Ofschoon het bepalen der aanzienlijke som, in dit verdrag aan den Hertog van *Gelre* toegekend, op de vroegere belofte der Staten van het *Neder-Sticht* den Bisschop gedaan, grootendeels gegrond was, opperden zij thans de grootste zwarigheden, om de benoodigde gelden bijeen te brengen. De stad *Utrecht* weigerde ronduit hiertoe iets bij te dragen, dewijl zij met schulden en lasten reeds te overbezwaard was. De
1525 Geestelijkheid en Ridderschap trachtten niet minder dan de stedelingen en landbewoners, de opbrengst van zich te verwijderen. Hieruit ontstonden hevige geschillen, welke ongelukkig de sluimerende oude burgertwisten weder opwekten. Eindelijk werd over dit gewigtig punt eene algemeene vergadering der drie Staten, de Geestelijkheid, de Ridderschap of adel, en de steden, te *Utrecht* gehouden; maar ook deze liep, even als zoo vele vorige bijeenkomsten, vruchteloos af. Ondertusschen moest het geld bijeen gebragt worden, zoo men het *Boven-Sticht* niet ten prooi aan den Hertog van *Gelre* wilde laten. Bisschop HENDRIK drong derhalve ernstig hierop aan, maar werd door den baatzuchtigen adel en een groot gedeelte der Geestelijkheid tegengewerkt, welke het gemeen in *Utrecht* tegen hem opruide. Zoolang echter EVERT SOUTENBALCH, een man van groot aanzien, moed en schranderheid, zijn invloed in de stad behield, bleef de openbare rust althans ongestoord. Maar toen hij ten laatste voor de listen en lagen der Geestelijkheid en Ridderschap, tegen wier aanmatigingen hij steeds de burgers verdedigde, moest zwichten en de stad verlaten had, geraakte alles in opstand. JAKOB *van Mijnden*, 's Bisschops stedehouder in *Utrecht*, gesproten uit de geslachten van VAN AMSTEL en ZUYLEN VAN NYEVELT, evenzeer bemind bij het volk als bij den adel, dreef terstond de oproerige stedelijke regeringsleden, die op het stadhuis vergaderd waren uiteen, en vormde een voorloopig bestuur aan welks hoofd hij zich plaatste. Doch reeds den volgenden dag werden de gilden bijeengeroepen, om een nieuwen Raad te vormen, in welken niemand uit de Ridderschap mogt gekozen worden. Allen die onder de vorige besturen gebannen of uitgeweken waren, werden
6 v. Bloeim. teruggeroepen en hunne tegenstanders tot ballingschap veroordeeld. Dien avond kwam Bisschop HENDRIK, welke te *Wijk bij Duurstede* zijn verblijf hield, met twee vaandels ruiters in de stad, alwaar hij met toortsen en onder het vreugdejuich des volks werd ingehaald (1).

Maar het gezag van den Kerkvoogd, noch dat van den Raad of de Geestelijkheid vermogten de in beweging gebragte menigte te beteugelen. Onder de leus van vrijheid, waarmede men haar had opgewonden, pleegde zij de grofste buitensporigheden en de regeringsleden zelve waren niet veilig voor beleedigingen. JAKOB *van Mijnden* had vroeger in eene aanspraak tot het volk te kennen gegeven, dat de Geestelijkheid in gelijke lasten als de Wereldlijken zouden deelen, totdat de staat uit zijne schulden

(7) H. V. ERP, *Annales*. p. 100, 101. L. HORTENSIUS, *Rer. Ultrajcet.* Lib. I, p. 15—29.

geraakt was. De gilden drongen thans hierop aan en eischten, dat dit bij gezegelde brieven door de Geestelijkheid bevestigd wierd, welke zich daartegen met kracht verzette. 1482—1528
Men vorderde tevens afrekening van de kameraars of rentmeesters, die in geene elf jaren geschied was, en verligting van de hoog opgevoerde belastingen en opbrengsten. Ondertusschen stond de Bisschop, dewijl *Overijssel* door den Hertog van *Gelre* bedreigd werd, ernstig op de spoedige voldoening der vijftig duizend goudgulden, van welke tot nu toe slechts vierduizend bijeengebragt waren; doch hij moest onverrigter zake naar *Wijk te Duurstede* terugkeeren. Het groote verschil bestond steeds, hoe zich deze gelden te verschaffen. Eindelijk bepaalden de Staten van *Utrecht* eene schatting, die evenzeer op Geestelijken als Wereldlijken zou drukken. De Amersfoorders verklaarden er zich tegen. Nu werden er weder vergaderingen op vergaderingen gehouden, om andere middelen te beramen. Dit verschafte den volksmenners op nieuw gelegenheid, de burgerij te *Utrecht* in beweging te brengen, die nu de schatting naar haren zin wilde geregeld hebben. De Geestelijkheid, door vrees aangetast, ontbood heimelijk den Bisschop in de stad, meenende dat zijne tegenwoordigheid het gemeen ontzag zou inboezemen. Zij voorzag hem van eene lijfwacht tegen de mogelijke aanslagen der misnoegden en bad, dat hij naar belofte zorgen zou, dat zij, aan wie hij den zetel verschuldigd was, niet door het volk overvallen en verdrongen wierd. De burgers daarentegen eischten van den Kerkvoogd de schatpligtigheid der Geestelijken en beloofde, indien hij hen hierin bevredigde, hem binnen korten tijd de benoodigde som te verschaffen. Hoewel nu de Bisschop geene hoop had, iets van de Geestelijkheid en Ridderschap in dit opzigt te verwerven, bleef hij evenwel besluiteloos. Dit verwekte nieuw misnoegen in de gemeente. Onder groote beweging werd de Geestelijkheid en Ridderschap bijeengeroepen en voor het laatst afgevraagd, of zij gelijke imposten en lasten met de overige ingezetenen dragen wilden? Op het ontkennend antwoord, kwam het verbitterde volk in den nacht op het St. Janskerkhof bijeen en zwoer, de wapens niet af te leggen, vóór dat hunne begeerte was ingewilligd. Men drong intusschen met geweld in de St. Janskerk, bedreef er veel moedwil, en bedreigde het Minderbroederklooster, hetwelk aan de Zuidzijde des kerkhofs grensde. Den volgenden morgen, Hemelvaartsdag, voegden zich de gilden bij het volk, en
men maakte zich gereed, om de gehate Geestelijkheid in hare kloosters aan te tasten 22 v. Bloeim. 1525.
en inzonderheid de gestichten der Kanoniken te vernielen. Dit werd den Bisschop berigt, die in de St. Maartenskerk de dienst verrigtte. De Geestelijken vloden terstond uit de kerk, om hunne schatten en kostbaarheden te verbergen. Ongetwijfeld zou *Utrecht* een tooneel van moord en plundering hebben opgeleverd, indien niet de Bisschop aan den wil des volks voldaan had (1). Hij beloofde en bekrachtigde met

---

(1) L. HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. II, p. 30—37.

1482—1528 zijn zegel, dat de Geestelijken zoo lang den impost van wijnen en bieren, even als de andere onderdanen zouden dragen, tot de schulden van den staat afgelost waren.
24 v. Bloeim. 1525 De vijf Kapittels moesten van de bewuste zes en veertig duizend goudgulden terstond vijftienduizend, en de kloosters binnen *Utrecht*, *Amersfoort*, *Rhenen*, *Wijk* en daar buiten tien duizend den Bisschop ter hand stellen; de overige een en twintig duizend zouden over de boerenplaatsen omgeslagen worden, van welke de grondbezitters den derden penning moesten opbrengen. Geen Geestelijke wie ook, zou voortaan huis, hof, erf of rente binnen of buiten de stad *Utrecht* mogen aankoopen, op verbeurte van het gekochte. Benevens eenige andere bepalingen van minder belang, werd vastgesteld, dat de sinds elf jaren verwaarloosde afrekening, welke eene som van meer dan een millioen goudgulden beliep, zou afgelegd worden. De vijf Kapittels verklaarden deze punten, voor zoover hen die betroffen, in allen deele te zullen nakomen en de overige Geestelijken ook daartoe aan te sporen, hetgeen zij met hun zegel bevestigden (1). De gemeente behaalde alzoo de zegepraal over de Geestelijkheid, en hare voorstellen werden ook door de regering van *Utrecht* goedgekeurd. Er werd tevens bepaald, dat in de gilden geene vreemdelingen mogten opgenomen worden, welke niet het burgerregt ontvangen hadden. De burgers zouden jaarlijks op een bepaalden dag nieuwe voorstanders der gemeente en rentmeesters kiezen. De Raad zou niemand in ballingschap zenden, de misdadigers naar de wetten straffen, en de wet voor allen gelijk zijn. De stad mogt niet met nieuwe schulden bezwaard worden. EVERT SOUTENBALCH zou met zijne beide vrienden GOVERT *van de Voort* en GOVERT *van Rodenburg* ten eeuwigen dage gebannen blijven en hunne aanhangers uit den Raad geweerd worden (2).

De rust was echter hierdoor niet hersteld. Het ontbrak Bisschop HENDRIK volstrekt aan bekwaamheid, om in dit tijdperk van gisting en spanning het bewind te voeren. Hij hechtte te veel geloof aan lieden, die meer hun belang dan dat van den staat raadpleegden, en was geheel onbekend met de voorregten, gewoonten en vrijheden des volks. Van daar, dat hij gehoor gaf aan de begeerte der Geestelijken en Edelen, om in weerwil der gemaakte bepaling, de een en twintig duizend gulden van de landen, akkers, dorpen en schoutambten te heffen, in stede van de boerenplaatsen, welke grootendeels in handen der Geestelijkheid en van de Ridderschap waren. En toen hierover in *Utrecht* eene hevige beweging ontstond, was hij genoodzaakt, om erger te voorkomen, zich naar den wil des volks te voegen en te verklaren, dat de schatting

19 v. Hooim.

(1) Zie den oorspronkelijken brief in DODT, *Archief v. d. Gesch. v. Utr.* D. I, bl. 133, 134. Vgl. H. V. ERP, *Annales*. bl. 101. L. HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib II, p. 37, 38.

(2) HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. II, p. 38.

van de boerenplaatsen zou geheven worden. Nu werd eerlang ten bestemde dage den Bisschop te *Wijk bij Duurstede* het geld ter hand gesteld (1). Hij begaf zich daarop naar het *Boven-Sticht*, waar men het aandeel van *Overijssel* in de gelden aan Hertog KAREL verschuldigd met moeite bijeenbragt, dewijl ook hier over de wijze van heffing tusschen de Ridderschap en de steden getwist werd. De vijftig duizend goudguldens, met zoo vele zorgen bijeengeschraapt, werden den Hertog van *Gelre* uitbetaald, welke nu de vier plaatsen, door hem in pandschap gehouden, ontruimde (2). 1482—1528

Het weifelend gedrag des Bisschops had zoo wel het volk als de Geestelijkheid en den Adel tegen hem ingenomen, en hij zag zich dagelijks meer en meer in moeijelijkheden en beslommeringen gewikkeld. Onvoorzigtig en onstaatkundig trok hij in deze netelige omstandigheden naar *Duitschland*, vertoefde er negen maanden en liet ondertusschen den staat ten prooi »aan den wil der winden, gelijk een schip dat van stuurman beroofd is." De gilden in *Utrecht* eischten onstuimig afrekening van de rentmeesters, onder welke zich eenige Kanoniken bevonden, en dreigden zelfs de regeringsleden, welke hun hierin naar het schijnt tegenwerkten, met ballingschap, gevangenis of dood. Gemeente en Raad, welke door een gedeelte der burgerij gesteund werd, stonden weldra vijandig tegenover elkander. De wederzijdsche haat wies dagelijks aan, de wetten waren krachteloos geworden, en openbaar geweld, roof en moord werden ongestraft gepleegd. GERRIT KNYFF, door het volk tot Ouderman aangesteld, vervolgde hevig de Geestelijkheid en Ridderschap, boven al diegenen, welke van het vervreemden der stedelijke penningen betigt of overtuigd waren, wier huizen door het graauw werden geplunderd. Te midden dezer geweldige spanning, werd de onrust in *Utrecht* vermeerderd op het berigt, dat de benden des Keizers nabij *Vreeswijk* gekomen waren. Terstond werden door de Staten alom manschappen in de wapenen geroepen, om, zoo mogelijk, den Keizerlijken den overtogt der rivier te beletten, dewijl men voor eene belegering van *Utrecht* vreesde. Inmiddels zette het volk de zaak tegen de gewezene rentmeesters met gelijke hevigheid voort. Eerlang echter werd de beslissing van dit gewigtig punt, beide door den Raad en de Gemeente of gilden aan den Bisschop opgedragen, welke uit *Duitschland* te *Wijk bij Duurstede* was teruggekeerd. HENDRIK *van Beijeren* kwam hierop te *Utrecht* en het gelukte hem, door den rentmeesters, overeenkomstig den wensch der gemeente, behoorlijke afrekening te bevelen, de inwendige rust althans voor eenige maanden te herstellen (3). 12 v. Oogstmaand 1525 18 v. Oogstmaand

(1) L. HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. II, p. 39—43.

(2) REVIUS, *Daventr. Illustr.* Lib. II, p. 231, 232. MOONEN, *Chron. v. Deventer*, bl. 87, 88.

(3) HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. II, p. 43—56.

1482—1528 Te spoedig slaagden de onruststokers en woelgeesten, om het misnoegen der naauwlijks bedaarde Gemeente tegen den Raad en de Geestelijkheid weder op te wekken, die zij van trouwloosheid omtrent het volk beschuldigden. Van woorden kwam het weldra tot daden, en *Utrecht* bood op nieuw een tooneel aan van twist en verwarring. De bevelen van den Bisschop werden hier even weinig gehoorzaamd, als eene buitengewone belasting op de boerenplaatsen in *Eemland* gelegd, door de Amersfoorders werd ingewilligd (1). In *Zwol* bleef ondanks het gesloten verbond, steeds de tweespalt heerschen, en zelfs poogden eenige Gelderschgezinde burgers de stad weder in handen van Hertog KAREL te spelen (2). Bisschop HENDRIK, wiens tegenwoordigheid bij dezen staat van zaken in het *Sticht* meer dan ooit gevorderd werd, begaf

1 v. Lentemaand. 1526 zich weder naar *Duitschland*, zonder den Staten hiervan eenige kennis te geven, hetgeen door velen hoog werd opgenomen. De gilden speelden nu geheel in *Utrecht* den meester en hadden alle vrees voor wetten en straffen afgeworpen. De Geestelijken, om den vrede te bewaren, deden al wat de Gemeente begeerde, wier eischen steeds grooter werden, naar mate de anderen toegaven (3). De overmoed des volks ging eindelijk zoo ver, dat zelfs de gilden aan een besluit des Raads hunne toestemming gaven, waarbij het dragen van geweer of wapentuigen aan elk scherpelijk verboden werd, terwijl men tevens middelen bepaalde, om oproer en beweging te voorkomen (4). Het *Boven-Sticht* werd intusschen door den Hertog van *Gelre* gekweld. Uit vrees willigde men alles in wat hij vorderde, en zijne hebzucht was onbegrensd (5). Middelerwijl baadde Bisschop HENDRIK te *Heidelberg* zich achteloos en onbezorgd in allerlei wellusten (6). Na een afzijn van zes maanden, gaf hij eindelijk aan

26 v. Wijnmaand. het herhaalde verzoek der Staten gehoor en keerde terug. Vruchteloos waren zijne pogingen, om in *Utrecht* den vrede te herstellen. Door eene gevaarlijke ziekte aangetast, welke eenigen aan vergif, anderen aan eene losbandige levenswijze toeschrij-

13 v. Slagtmaand. ven, begaf hij zich naar *Wijk bij Duurstede* en stelde JAKOB *van Mijnden* benevens ERNST *van Amerongen* tot zijne stedehouders in *Utrecht* aan (7). Ongelukkig verklaarden zich beide tegen het rekening afleggen der rentmeesters, om vele hunner

---

(1) HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. III. p. 57—59.

(2) REVIUS, *Daventr. Illustr.* Lib. II. p. 232.

(3) HORTENSIUS, *Rer. Ultraj.* Lib. III. p. 59. H. V. ERP, *Annales*, p. 102, 103.

(4) DODT, *Archief voor Kerkel. en Wereldl. Gesch. v. Utr.* D. I, bl. 134.

(5) *Tegenw. St. v. Overijss.* D. I, bl. 181.

(6) REVIUS, *Daventr. Illustr.* Lib. II. p. 232.

(7) HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. III. p. 62. REVIUS, *Daventr. Illustr.* Lib. II. p. 232.

bloedverwanten en vrienden, welke hierin mogten te kort schieten, te sparen. Dit verwekte natuurlijk nieuw misnoegen en nieuwe verbittering. De Burgemeester KNYFF, de man des volks, stond aan het hoofd der beweging en wapende in het geheim de Gemeente tegen de Geestelijkheid en Ridderschap. Er ontstond des nachts een hardnekkig en bloedig gevecht in de straten van *Utrecht*, tot eindelijk de aanhang der Geestelijkheid en Ridderschap door JAKOB *van Mijnden* aangevoerd, de overhand behield. Maar deze strijd kwam den overwinnaars zoowel als den overwonnenen, door het verlies van strijders duur te staan. De zegevierenden bedreven vele baldadigheden tegen de Gemeente; menig burger verliet vrijwillig de stad, maar een nog grooter getal werd daaruit voor eeuwig verbannen. De steeds ziekelijke Bisschop kwam nu op verzoek zijner stedehouders in *Utrecht* en stelde de Gemeente in het ongelijk, ofschoon zij slechts overeenkomstig zijne eigene bepaling, de afrekening geëischt had en op zijne regtvaardigheid steunde. Hij trok spoedig met de gevangen genomen burgers weder naar *Wijk bij Duurstede*, behandelde hen met de uiterste gestrengheid, en dreigde *Amersfoort* en de overige steden, welke Utrechtsche ballingen hadden ingenomen, met zijne wraak, indien zij niet onmiddellijk de vlugtelingen verdreven; doch aan deze bedreiging werd door den Bisschop evenmin gevolg, als door de steden gehoor gegeven (1). 1482—1528 8 v. Wintern. 1526

Ondertusschen waren in *Utrecht* krachtige maatregelen genomen, om de rust te handhaven. Openbaar was afgekondigd, dat alle ingezetenen, schutters en gilden den Bisschop op nieuw den eed van getrouwheid moesten afleggen, en op lijfstraffe en verbeurdverklaring van goederen, zich van alle gesprekken, zamenkomsten of bewegingen onthouden, die tot oproer konden leiden. Het getal der gilden was door ineensmelting verminderd, hetgeen hun invloed en magt aanmerkelijk besnoeide. Zij moesten hunne zegels, brieven en banieren den Bisschop in handen stellen; en indien zij de gemaakte bepalingen niet opvolgden, zou binnen *Utrecht* eene sterkte worden opgeworpen, waarin de Geestelijkheid, de Ridderschap en de stedelijke Raad reeds hadden toegestemd (2). De stedehouders des Bisschops waren nu geheel meester in de stad en bepaalden, om hun gezag te bestendigen, dat de gewone jaarlijksche verandering der regering voor altijd was afgeschaft. Twee leden uit de Ridderschap, GYSBERT *van Zuylen* en AREND *van Wulven*, werden tot Burgemeesters aangesteld, geheel in strijd met de wetten, naar welke niemand uit de Ridderschap tot lid van den Raad mogt gekozen worden, ten ware hij zich voor burger ver- 1527

(1) HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. III. p. 63—67.

(2) Zie de Documenten in DODT's *Archief voor Kerkel. en Wereldl. Gesch. v. Utrecht.* D. I. St. II. bl. 135—140.

1482—1528 klaarde en beloofde, dit steeds te zullen blijven. Het volksbestuur (democratie) in een woord, was in *Utrecht* door de adelregering (aristocratie) vervangen. »Een voorteeken," zegt HORTENSIUS, « dat het wereldlijk gezag in nog magtiger handen zou overgaan." De verdedigers van de regten des volks, van de vrijheid en onafhankelijkheid waren verdreven, en een zwak, afgeleefd man, gelijk de Heer VAN ZUYLEN was, stond aan het hoofd der stad. De ballingen trachtten eerlang eene tegenomwenteling te bewerken,
10 v. Bloeim. 1527 en reeds was daartoe de dag bepaald, toen het plan uitlekte. Op nieuw werden burgers, die men van verraad verdacht hield, uit de stad gebannen, waartegen zich een groot gedeelte der bevolking verzette, hetgeen den Bisschop noodzaakte, eene afdeeling ruiters in de stad te zenden, om de rust te bewaren. Inmiddels was een talrijke bende voetknechten, welke de dienst verlaten had en zonder Heer rondzworf, over den *IJssel* in het *Neder-Sticht* getrokken. Zij stond in betrekking met den Hertog van *Gelre* en verspreidde alom schrik en vrees. *Amersfoort* echter was voor haar minder beducht dan voor de listen en lagen des Bisschops en der Utrechtsche gezagvoerders. De burgers weigerden deswege eene bende ruiters uit *Utrecht*, te hunner versterking gezonden in te nemen; en het bleek duidelijk uit eene tweede poging van den Bisschop, om hen te verschalken, dat zij zich in zijne bedoelingen niet vergist hadden. Intusschen verwoestten de bandelooze knechten het land, en vele verarmde en beroofde huislieden vlugtten in de steden. Vruchteloos deed de Utrechtsche Ridderschap dagelijks uitvallen op deze woeste gasten, welke langs *de Vecht* stroopten en te *Maarsen* het slot van STEVEN *van Nyevelt*, Kommandeur der Duitsche Orde, waar men veiligheidshalve de goederen van het Duitsche Huis verborgen had, overweldigden en plunderden. VAN NYEVELT zelf was bij de verdediging gesneuveld en de bezetting werd vermoord. Met den buit trokken de roovers naar het huis *Ter Meiden* bij *Vianen*, eene bezitting des Heeren van *Brederode*. Een hoop bisschoppelijke knechten maakte er zich meester van, hetgeen de Utrechtenaar den Kerkvoogd euvel duidden, dewijl de Heer van *Brederode* deze daad gewis niet ongewroken zou laten, en zij de magt der Hollanders vreesden. Door tusschenkomst van den Hertog van *Gelre* werd echter deze zwarigheid uit den weg geruimd, en VAN BREDERODE met Bisschop HENDRIK verzoend (1).

De Amersfoorders wantrouwden steeds den Kerkvoogd, welke wederkeerig niet in gebreke bleef, hen door JAKOB *van Nyevelt*, slotvoogd van het huis *ter Eem*, te kwellen. Zij geraakten insgelijks in twist met de Utrechtschen over eene schuld van eenige duizenden guldens ten behoeve van *Utrecht* aangegaan, in welke zij weigerden te deelen. Dit bragt den Bisschop, die als scheidsman werd ingeroepen, in nieuwe

---

(1) HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. III. p. 67—77.

moeijelijkheden, uit welke hij te vergeefs beproefde, zich te redden. In *Utrecht* 1482—1528
was sinds eenigen tijd zijn gezag merkelijk afgenomen en werd met eene geheele vernietiging bedreigd, welke hij door een dubbelzinnig gedrag verhaastte. Zijne menigvuldige zamenkomsten met FLORIS *van Egmond*, Kapitein-Generaal van *Holland*, zijne gunstige stemming voor de ballingen, maar bovenal het aandringen, om in *Utrecht* eene sterkte op te werpen, ten einde de stad in bedwang te houden, verhoogden het misnoegen en den argwaan der Utrechtschen, die zelfs van buitenaf vermaand werden, op hunne hoede te zijn, dewijl men trachtte hen onder de heerschappij der Hollanders te brengen. Toen derhalve de Bisschop met een gewapend gevolg, onder welk zich een vaandel krijgsknechten van FLORIS *van Egmond* bevond, in *Utrecht* trad, werd hij reeds den volgenden dag door het gemor des volks genoodzaakt, de vreemde gasten van zich te verwijderen, om erger te voorkomen. De Staten van het *Neder-Sticht* spoorden hem aan, met den Hertog van *Gelre*, tusschen wien en de Zwollenaars hevige onlusten waren uitgebroken, in vredesonderhandelingen te treden; maar eene bijeenkomst tot vereffening der geschillen te *Apeldoorn* gehouden, liep af zonder dat er iets beslist werd. Vele latere onderhandelingen hadden denzelfden uitslag; de Bisschop speelde den geveinsde en trachtte slechts tijd te winnen, hetgeen KARELS schranderheid niet ontsnapte; en van den vrede kwam niets. De Staten wezen ondertusschen het stichten van een kasteel in *Utrecht* geheel van de hand en omkleedden deze weigering met krachtige redenen, tevens dreigende geweld met geweld te zullen keeren en verklarende, dat *Utrecht* niet gewend was onder het juk te staan. Hoogst verbolgen verliet Bisschop HENDRIK de stad, waar de heerschende aanhang besloot , de hulp van KAREL *van Gelre* tegen hem, wien men openlijk van landverraad ter gunste van het huis van *Oostenrijk* beschuldigde, interoepen. Zijn wankelend gezag vorderde nu meer dan ooit doortastende maatregelen , en het oproerig *Utrecht* zou derhalve door kracht van wapenen onderworpen worden. Met hulp van FLORIS *van Egmond* bragt hij tot dat doel nabij *Wijk bij Duurstede* eene krijgsmagt bijeen (1). Doch de Utrechtschen hiervan verwittigd, 1 v. Oogst-maand 1527
wapenden zich en toen de Bisschop voor de stad kwam, vond hij de poorten gesloten. Hem en zijn gewoon gevolg van ruiters werd wel de toegang aangeboden, maar dit wees hij met het spijtig antwoord af: »Gij hebt de poorten voor mij gesloten, welnu, ik zweer, dat ik er niet binnen zal komen, zonder deze gewapende mannen bij mij. Keert naar de stad terug en zegt, dat men morgen den nieuwen en ouden Raad vergadere, want thans zijn de leden niet wel bij zinnen door de groote drinkbekers, die zij heden, een heiligen dag, geledigd hebben. Laat hen dan rijpelijk overwegen,

(1) L. HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. IV. p. 78—95.

1482— of zij mij de poorten zullen openen, en boodschapt mij dit te *Oostbroek*, waar ik zal
1528 overnachten." Hier verscheen den volgenden dag de Burgemeester GYSBERT *van Nyevelt*, maar men konde het niet eens worden, en dienzelfden avond vertrok de Bisschop, onder bedreiging, dat hij zich met de wapenen over den aangedanen hoon voldoening zou verschaffen, in arren moede naar *Wijk bij Duurstede* (1).

Reeds des anderendaags maakte hij zich tot dat einde strijdvaardig, en ontbood hulpbenden uit *Braband* en *Holland*. De misnoegden in *Utrecht*, den storm ziende opkomen, wendden zich buiten weten van den Burgemeester VAN NYEVELT, die nog steeds met den Bisschop onderhandelde, om bijstand tot Hertog KAREL; en weldra was de stad, tot schrik en verbazing der vreedzame burgers, van Geldersche bezetting voorzien. Het graauw geraakte op de been en plunderde aanstonds de huizen der voornaamste Geestelijken, welke aan den Bisschop verknocht waren. Er heerschte eene vreesselijke verwarring, opschudding en verdeeldheid. VAN NYEVELT moest gedoogen,
15 v. dat des nachts met geweld nieuwe Geldersche benden werden binnengelaten, wier
Oogst- maand. getal thans vijftienhonderd beliep. Niemand was zijne bezittingen meer zeker, en de
1527 gegoedste lieden namen de vlugt, hetgeen de Geldersche Opperbevelhebber in *Utrecht* MAARTEN VAN ROSSEM zoo veel mogelijk poogde te beletten (2). Op eene bijeenkomst te *Beverweerd*, trachtten de Overijsselsche afgevaardigden vruchteloos eene verzoening tusschen den Bisschop en de Utrechtsche opstandelingen te bewerken, die thans zelve over het binnenlaten der Gelderschen, onderling verdeeld waren. Om *Utrecht* den toevoer af te snijden, liet HENDRIK *van Beijeren*, niet bij magte, de stad met geweld te bedwingen, aan *de Vaart* een blokhuis opwerpen, welks bezetting het omliggende land afliep, de kloosters op brandschatting stelde en den buit naar *Wijk bij Duurstede* voerde. De Gelderschen in *Utrecht* bleven haar in dit opzigt niets schuldig, en het *Neder-Sticht* werd door degenen, welke het moesten beschermen, een tooneel van nameloozen jammer en ellende (3).

De Hertog van *Gelre*, welke geene gelegenheid verzuimde, om zijn gezag uit te breiden, had inmiddels de vijandelijkheden tegen de Overijsselschen voortgezet. Ten einde de gemeenschap van *Deventer* met de *Zuiderzee* te belemmeren, versterkte hij het klooster te *Wilsem*, en bevestigde het door hem overweldigde bolwerk de *Koeburg* onder de muren van *Kampen*, om den Kampers het stroopen op de *Veluwe* te beletten (4). JAN WISSINK en MATTHIJS KETEL, twee Overijsselschen, die hem in

---

(1) H. VAN ERP, *Annales*. p. 103. HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. IV. p. 95, 96.

(2) H. VAN ERP, *Annales*. p. 103. HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. V. p. 97. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. IX. p. 222.

(3) H. VAN ERP, *Annales*. p. 103, 104. HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. V. p. 100—102.

(4) REVIUS, *Daventr. Illustr.* Lib. III. p. 239.

verschillende oorlogen dapper gediend hadden en zijn vertrouwen bezaten, maakten zich door middel van een schip met hout en sparren beladen, onder welke krijgsknechten verborgen lagen, bij verrassing meester van *Hasselt* (1). *Genemuiden* en onderscheidene andere plaatsen of sloten, geraakten insgelijks in handen der Gelderschen, welke daaruit de Overijsselsche steden, bovenal *Zwol* en *Zwartsluis*, geweldig plaagden (2). 1482—1528

Het geluk bekroonde niet minder des Hertogs pogingen in het *Neder-Sticht* dan zijne wapenen in *Overijssel*. Hij bewerkte, dat de vijf Kapittelen, de Ridderschap en de stad *Utrecht* hem tot Beschermheer aannamen en zich bij een plegtig verdrag tegen den Bisschop verbonden, wien zij besloten aftezetten en voor vijand des vaderlands te verklaren. De verbolgen Kerkvoogd trok hierop met vijfhonderd knechten naar *Utrecht*, en legde uit wraak de drie voorsteden in de asch. Spoedig keerde hij met eene sterkere magt terug, om de oproerige stad te bedwingen, welke hij in de engte bragt, doch door eene krijgslist misleid, weder onverrigter zake verliet. Hertog KAREL namelijk meldde in eenen voorbedachten brief aan MAARTEN VAN ROSSEM, dat hij den volgenden dag bij het opgaan der zon met vierduizend voetknechten en duizend ruiters aan *de Bildt* zou verschijnen, hem gelastende, op dienzelfden tijd met zijn volk de stad te verlaten, om den argeloozen vijand onverwacht, zoo van achteren als van voren aan te tasten. Deze brief werd den Bisschop in handen gespeeld en had de bedoelde uitwerking. De belegeraars, te zwak om zulk een aanval te weêrstaan, trokken in stilte af. MAARTEN VAN ROSSEM zond hen eene bende paardenvolk achterna, die boven *Zeist* met hunne ruiterij, welke de achterhoede uitmaakte, handgemeen werd. Na een scherp gevecht, keerden de Gelderschen bij het naderen van het vijandelijk voetvolk, naar *Utrecht* terug. Deze stad, nu geheel Geldersch, ontving eene versterking van bezetting, en door belofte van nog meer onderstand zoo in geld als in manschap, werd de bevolking, welke eene tweede belegering en hongersnood vreesde, gerust gesteld (3). 20 v. Oogstmaand. 1527 14 v. Herfstmaand.

Bisschop HENDRIK was inmiddels over den *Rijn* in de *Betuwe* getrokken, en met een rijken buit in *Wijk bij Duurstede* teruggekeerd. Niet verre van die stad, lokten de Gelderschen eenige zijner gewapenden in eene hinderlaag en voerden hen gevangen naar *Utrecht*. Eene onderneming tegen het blokhuis aan *de Vaart* daarentegen mislukte, deels door de dapperheid der bezetting, deels door de muitzucht der Geldersche knechten, welke weigerden aan te vallen, zoo lang men het achter-

(1) HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. V. p. 102.

(2) REVIUS, *Daventr. Illustr.* Lib. III. p. 238, 239.

(3) L. HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. V. p. 103—108. H. VAN ERP, *Annales.* p. 103, 104.

1482— stallige loon niet betaalde. MAARTEN VAN ROSSEM was derhalve genoodzaakt af te trek-
1528 ken, en werd onder den spot en het gejouw des volks in *Utrecht* ontvangen. Om den Utrechtschen den toevoer van levensmiddelen uit *Holland* te beletten, voorzag de Bisschop het slot *Vreeland* aan *de Vecht* van eene sterkere bezetting, terwijl die van het blokhuis aan *de Vaart*, hetwelk de Gelderschen andermaal vruchteloos belegerd hadden, de omstreken afstroopte en vernielde.

In dien noodlottigen staat van zaken, beproefde Hertog JAN van *Kleef* de twistenden met elkander te bevredigen. Hij bewerkte een wapenstilstand voor eenige dagen, en op zijn aanzoek kwamen te *Heussen* de afgevaardigden van den Bisschop, der Staten
26 v. van *Overijssel*, en der steden *Amersfoort*, *Wijk bij Duurstede* en *Rhenen* met
Herfstmaand de gevolmagtigden des Hertogs van *Gelre* en der Staten van *Utrecht*, na gegeven
1527 vrijgeleide, om over den vrede te onderhandelen bijeen. De Opper-deken van *Kleef* leidde de vergadering, welke als eene regtbank konde beschouwd worden, voor welke partijen hare bezwaren inbragten en hare handelingen verdedigden. Eenige dagen waren meer met hevig kijven, beschuldigen en verontschuldigen, dan met bedaarde beraadslagingen en overleggingen doorgebragt, toen de zamenkomst eindigde zonder iets bepaald te hebben. De Overijsselaars evenwel achtten het dienstig met de Gelderschen, terwijl het bestand nog duurde, op het *Koerhuis* bij *Deventer* in nader besprek te treden. Nevens de afgevaardigden des Hertogs verschenen hier ook de zaakgelastigden van den Bisschop. De Gelderschen beweerden, dat geen bestendige vrede tusschen de beide Vorsten mogelijk was, indien niet den Bisschop, zoo als reeds in de vorige vergadering was voorgesteld, een mederegent of bij-bisschop, naar keus van den Hertog van *Gelre*, werd toegevoegd. De Overijsselschen verklaarden zich hiertegen, dewijl men daardoor allengs onder het juk eener vreemde overheersching zou geraken. »Indien gij dit te voren hadt. laten blijken," was het bitsche antwoord van den Gelderschen afgevaardigde, »zou geene nieuwe bijeenkomst noodig geweest zijn. , Bedenkt," voegde hij er bij, »dat zoo gij naderhand, door de wapenen overwonnen, den vrede begeert, gij dien op zwaarder voorwaarden zult moeten aannemen. Uw Bisschop heeft reeds vele steden en sterkten verloren en is naauwelijks in staat, het slot te *Duurstede* te bewaren. Onze Hertog heeft uwe duimen in den mond en kan u drijven werwaarts hij wil." Vertoornd en verontwaardigd vatte de Burgemeester van *Deventer* nu het woord op. »*Overijssel*," zeide hij onder anderen, »is noch zoo verarmd, noch zoo verachtelijk, dat niemand het de behulpzame hand zou toereiken. Wij zijn veeleer gezind, de kans des oorlogs mannelijk te wagen, dan ons gedwee te onderwerpen; en willen liever onze duimen, dan de geheele hand en alles opofferen." Aan weerszijden verbitterd ging de vergadering uiteen. Men verhaalt, dat toen kort daarna het geheele *Sticht* onder het gezag des Keizers geraakt was, Hertog KAREL, het hoofd schuddende, zou gezegd hebben, dat de onberadene

uitdrukking van zijn gezant over het vasthouden der duimen, hem beide het *Boven-* en *Neder-Sticht* uit de handen gewrongen had (1). 1482—1528

Zoodra de wapenstilstand ten einde was gespoed, werd de krijg hervat. De Gelderschen, tot wie eene bende bisschoppelijk voetvolk uit hoofde van wanbetaling was overgeloopen, brandschatten of vernielden de dorpen om *Wijk bij Duurstede.* Daartegen vielen de Deventerschen, onder aanvoering der Heeren BRUNSVELT en GESSCHER, in *Gelre*, maar werden bij *Zutphen* zorgeloos stroopende en roovende, door de boeren overvallen, geslagen en met achterlating van al den buit en eenige manschappen, tot onder de muren hunner stad terug gejaagd. Des Bisschops benden plunderden en verwoestten middelerwijl de *Betuwe.* De bezetting van het slot *Gellekom* in den *Tielerwaard* nabij *Asperen*, viel den vijand bij het aftrekken in den rug, ontnam hem een gedeelte van den buit en kapte de gesneuvelden aan stukken, die als zegeteekenen uit de vensters en op de torens gestoken werden. De Bisschoppelijken, woedend over dezen barbaarschen hoon, zwoeren eene bloedige wraak. Aanstonds werd het slot belegerd, meer dan eens hevig bestormd en eindelijk overweldigd. Te vergeefs smeekten de dappere verdedigers om genade; onbarmhartig werden zij naar buiten gesleept en op de lijken der gesneuvelden tot den laatsten man vermoord. Na het plunderen en verbranden van het slot, trokken de overwinnaars naar *Wijk bij Duurstede* terug, en vernielden in het voorbijgaan het sterke huis te *Renoijen* aan den oever der *Linge.* Op deze mare geraakte geheel *Utrecht* in beweging. Dadelijk werd een hoop gewapenden naar *de Lek* gezonden, om den vijand den overtogt te beletten, doch spoedig weder teruggeroepen, dewijl men in *Utrecht* zelf een geheim verraad vermoedde. Toen deze vrees ijdel was bevonden, trok eene bende uit, om het slot *Abkoude* te overweldigen, maar moest zich krijgsgevangen geven. MAARTEN VAN ROSSEM hield door gedurige strooptogten de landzaten in onrust, en denkelijk om in de betaling zijner benden te voorzien, eischte Hertog KAREL van de Staten van *Utrecht* de aanzienlijke som gelds terug, welke hij hun tot bestrijding der oorlogskosten had opgeschoten (2).

Bisschop HENDRIK, wiens zaken hoe langer zoo meer verliepen, werd in deze benarde omstandigheden door zijn broeder, den Paltsgraaf FREDERIK, een onderstand in manschappen aangeboden. Dit dienstbewijs werd evenwel op bestel zijner voornaamste Raadslieden, welke de Keizer door goud en beloften had omgekocht, beleefdelijk van de hand gewezen en hij vermaand, zich veeleer in de armen van het huis

---

(1) L. HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. V. p. 108—120.

(2) L. HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. V. p. 120, 121.

1482—1528 van *Oostenrijk* te werpen (1). Het schijnt echter, dat HENDRIK zelf reeds voorlang dit voornemen gekoesterd had; immers sinds den aanvang zijns bestuurs stond hij in vriendschappelijke betrekking en briefwisseling met FLORIS *van Egmond*, 's Keizers Kapitein-Generaal in *Holland* (2). Hoe dit ook zij, hij ontbood thans in het geheim VAN EGMOND op het slot te *Duurstede*, openbaarde of verklaarde hem nader zijn besluit omtrent dit punt en verzocht tevens de benoodigde gelden, om het onbetaalde krijgsvolk te bevredigen. VAN EGMOND begaf zich met deze belangrijke tijding onmiddellijk naar *Brussel*. Na weinig dagen werd over deze zaak op eene bijeenkomst te
15 v. Slagtm. 1527 *Schoonhoven* tusschen Bisschop HENDRIK nevens zijne Raden, en FLORIS *van Egmond*, ANTONIE *van Lalaing*, Graaf van *Hoogstraten* en Stadhouder van *Holland*, GERARD MULART en LAURENS DUBLIOUL, de Oostenrijksche gevolmagtigden, onderhandeld. Er werd bepaald, dat de Landvoogdes den Bisschop tot betaling van zijn krijgsvolk, zestienduizend gulden op den vier en twintigsten der loopende Slagtmaand, en indien de krijg tegen de Gelderschen voortduurde, voor de vijf volgende maanden vijf en twintigduizend gulden tot onderhoud van duizend knechten, voorschieten zou. Wanneer de Keizer in dien tusschentijd met den Koning van *Frankrijk* vrede sloot, zou hij den Bisschop daarin begrijpen en hem in het bezit van *Utrecht*, *Hasselt* en andere steden, welke de Gelderschen in weerwil van het bestand overweldigd hadden, trachten te herstellen. Mogt binnen dien tijd geen vrede getroffen worden en de krijg met *Gelre* voortduren, dan zou de Landvoogdes, na de bepaalde vijf maanden, den Bisschop de benoodigde hulp verstrekken, terwijl de Keizer de goederen der Utrechtenaars, in zijn gebied gelegen, als verbeurd verklaard zou houden, tot de oorlog geëindigd was. HENDRIK *van Beijeren* deed daartegen afstand aan den Keizer en zijne nakomelingen van al de vaste (temporale) goederen van het bisdom, tot tijd en wijle de voorgeschoten gelden terug gegeven waren, en zou hiertoe de inwilliging van den Paus pogen te verwerven. Wederzijds kwamen de Keizer en de Bisschop overeen, buiten elkanders medeweten en toestemming geen verdrag met de Utrechtenaars of Gelderschen te sluiten, en bij eenen vijandelijken aanval van buiten, beider steden, sloten en sterkten voor elkander open te houden. Eindelijk beloofde nog de Bisschop, het *Sticht* zoo wel aan deze als aan gene zijde van den *IJssel*, noch geheel, noch bij gedeelten over te geven of af te staan, dan aan dengenen, welken de Keizer zou aanwijzen (3).

---

(1) L. HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. V. p. 121, 123. VAN CORTGEEN, *Stichtsche cleyne Chron.* bl. 66.

(2) L. HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. VI. p. 123.

(3) *Het Tractaat van Schoonhoven*, in DODT's *Archief voor de Kerk- en Wereldl. Gesch. v. Utr.* D. I. St. II. bl. 17—23.

Daags te voren was de stad *Rhenen* van de Gelderschen door verraad ingenomen. 1482—1528
Het huis *Ter Horst* geraakte bij verdrag in hun bezit, en weldra volgden ook de sloten *Ter Eem*, *Amerongen* en onderscheidene andere, zoodat genoegzaam al de steden en sterkten van het *Neder-Sticht* zich in 's vijands handen bevonden. Dit echter ontmoedigde geenszins den Bisschop, eenen aanval tegen *Utrecht* zelf te beproeven, terwijl MAARTEN VAN ROSSEM zich elders ophield en de Geldersche bezetting slechts uit een vaandel voetknechten en eenige ruiters bestond. Door verstandhouding met een deel burgers, was in de slecht bewaakte stad des nachts reeds een gedeelte van zijn volk langs verborgen wegen binnengeraakt, toen het wapengekletter der indringenden alles in beweging en in het geweer bragt. Er ontstond een verwoed gevecht, maar de aanvallers moesten eindelijk onder eenen hevigen kogelregen uit de torens en van de wallen aftrekken. Wreedaardig werden nu zoo wel geestelijke als wereldlijke personen, die men van deelneming in het verraad vermoedde, vervolgd en mishandeld. De toestand des Bisschops werd steeds meer en meer hagchelijk. De stad *Amersfoort*, op welke hij zijn laatsten steun vestigde en die zich nog niet met de Gelderschen en Utrechtschen vereenigd had, nam eene twijfelachtige houding aan. Het slot te *Duurstede*, de eenige plaats, welke hij in de daad had overgehouden, was van alle zijden door vijandelijke benden ingesloten (1). In het *Boven-Sticht* waren intusschen genoegzaam alle sterkten en steden, uitgezonderd *Deventer*, *Kampen* en *Zwol*, in de magt der Gelderschen geraakt. Vruchteloos hadden de Staten van *Overijssel* getracht, met den Hertog van *Gelre* in minnelijke schikking te treden. Naar mate zij zich toegeeflijker hadden betoond, waren zijne eischen grooter en gestrenger geworden, tot zij ten einde raad en geduld, alle onderhandeling afgebroken en besloten hadden, geweld met geweld te keeren. Doch te zwak tegenover de Geldersche magt en ongelukkig in hunne eerste onderneming, een aanslag op het versterkte klooster te *Windesem*, was hun geen ander redmiddel overgebleven, om zich van de Geldersche overheersching te ontslaan, dan even als de Bisschop, toevlugt bij den Keizer te zoeken. Tot dat einde waren de geheimschrijvers der drie groote steden naar *Schoonhoven* gezonden, om de raadplegingen bij te wonen. Hier echter was men slechts overeengekomen, in de volgende maand te *Kampen* nader met elkander te onderhandelen (2). Op den bepaalden dag verschenen aldaar de afgevaardigden van *Overijssel*, en FLORIS *van Egmond* met den Stadhouder van *Friesland*, SCHENK

(14 v. Wintern. 1527)

(1) HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. V. p. 125—130.

(2) REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 243, 244. *Overijsselsche Chron.* bl. 475 in DUMBAR's *Analect.* T. II.

1482—1528 *van Tautenburg*, aan het hoofd der Keizerlijke gevolmagtigden. Maar dewijl deze laatste onverwrikt op de aanneming van hunnen Meester, als Hertog van *Braband* en Graaf van *Holland*, tot Erfheer van *Overijssel*, onder toestemming van den Bisschop, aandrongen; en de afgevaardigden van dat gewest in last hadden, den Keizer de verkiezing van hunnen Landsheer en alle voordeelen, de heerschappij uitgezonderd, in te willigen, zoo scheidde men onverrigter zake vaneen (1). De onderhandeling werd in het begin des volgenden jaars door de wederzijdsche afgevaardigden hervat en toen eene overeenkomst gesloten. De Staten van *Overijssel* namen daarbij
7 v. Louwmaand 1528 den Keizer, ingevolge den vorigen eisch, tot Erfheer aan, onder beding, dat hij hiertoe 's Pausen goedkeuring zou verwerven, of hen anders zoo wel tegen het Opperhoofd der Kerk als tegen elken vijand beschermen; ook zou hij geen vrede met den Hertog van *Gelre* aangaan, vóór de landen en plaatsen, welke van *Overijssel* waren afgescheurd, daarmede weder vereenigd en de ingezetenen in het ongestoord bezit hunner goederen, in *Gelre* gelegen, hersteld waren. Al hunne vrijheden, gewoonten, voorregten en bezittingen zouden ongeschonden blijven; zij zouden alleen voor hun gewonen regter te regt gesteld, en niet boven hun vermogen belast worden. De Ridderschap en steden zouden, onder goedkeuring des Keizers of diens Stadhouder, de schattingen naar oud gebruik heffen. Behalve nog eenige andere punten, zouden de steden, welke verscheidene voorregten en vrijheden van de Keizers ontvangen hadden, nimmer genoodzaakt worden iets tegen den tijdelijken Keizer te ondernemen (2).

Ondertusschen duurden de vijandelijkheden van en tegen den Hertog van *Gelre*, ondanks het winterjaargetijde, vernielend voort. Na het stillen van een misnoegen onder de bezetting van *Utrecht* uit wanbetaling ontsproten, beproefden eenige Gelderschen een aanslag op *Schoonhoven*, welke mislukte even als de aanval der Deventerschen op *Diepenheim* (3). De Hollanders versterkten hunne grensvestingen, en den Bisschop werd op eene bijeenkomst met de Keizerlijke gevolmagtigden te *Dordrecht*, alwaar zich de afgevaardigden van *Overijssel* insgelijks bevonden, een gewapende onderstand door den Keizer toegezegd. Daarentegen bekrachtigde HENDRIK *van Beijeren*, onder inwachting der Pauselijke goedkeuring, den afstand van het *Boven-Sticht* en ontsloeg de Overijsselaars schriftelijk van den eed hem gedaan, slechts het geestelijk regtsgebied voor zich en zijne opvolgers behoudende. Hij beloofde tevens van het geheele

(1) PUFENDORF, *Obs. Jur. Univ.* T. IV in *Appendice*, p. 366, aangehaald in den *Tegenwoordigen Staat van Overijssel*, D. I. St. I. bl. 184, 185.

(2) HOYNCK VAN PAPENDRECHT, *Analecta Belg.* T. III. p. 7—13. Vgl. HORTENSIUS, *Rer. Ultraj.* Lib. VI. p. 131, en TE WATER, *Vaderl. Hist.* D. II. bl. 256.

(3) HORTENSIUS, *Rer. Ultraj.* Lib. VI. p. 132—134.

bisdom ten behoeve des Keizers binnen het jaar af te zien, tegen eene vergoeding 1482—1528
van dertigduizend gulden, terwijl hij voor den afstand van het *Boven-Sticht* een 12 v.
jaargeld van drie duizend gulden zou genieten, zoolang hem de Keizer geene meer Sprokkelm.
voordeelige betrekking verschaft had; hiertegen moest hij den Overijsselschen de tien- 1528
duizend gulden kwijtschelden, welke hij hun ter bestrijding der oorlogskosten had voorgeschoten. Onder de overige bepalingen dezer overeenkomst was, dat de Keizer noch de Bisschop buiten elkanders toestemming met den Hertog van *Gelre* of de Utrechtschen vrede zou sluiten (1).

Terstond ontvingen FLORIS *van Egmond*, den Graaf van *Rennenberg* en SCHENK den last, zestienduizend voetknechten en twaalfhonderd ruiters zoo spoedig mogelijk bijeen te brengen. Ondertusschen werden in *Utrecht* allen, welke uit vrees voor den krijg in stilte de stad ontweken waren, openlijk ingedaagd en bij gebreke daarvan, met tienjarige ballingschap en zware geldboete bedreigd. Er werd voor den tijd van zes maanden, elke Vrijdag tot eenen bid- en vastdag bepaald, opdat de krijg gelukkig mogt slagen. Maar het heerschende geldgebrek gaf hiertoe weinig hoop. De ruiterij eischte op morrenden toon vijf maanden achterstallige soldij, en konde niet dan met moeite gestild worden; ook keerden de uitgewekenen niet terug. De Hertog benoemde een nieuw stedelijk bestuur en bezette de dorpen aan *de Lek*, om den Bisschop bij de terugreis van *Dordrecht* op te vangen, die echter behouden te *Wijk bij Duurstede* aankwam. Onderrigt van de groote krijgstoerustingen der Oostenrijkers, versterkte hij zijne heirmagt door eene nieuwe ligting, vermaande de steden en sterkten tot waakzaamheid, en voorzag haar van leeftogt. Gebiedend werden deze maatregelen gevorderd, sinds SCHENK, dien de Keizer tot stadhouder van *Overijssel* had aangesteld, naar den IJsselkant met eene aanzienlijke magt oprukte, waardoor de Gelderschen van alle zijden, ten Westen door de Hollanders, ten Oosten door de Overijsselschen, en ten Zuiden door 's Bisschops benden, bedreigd werden. In *Utrecht* heerschte de grootste verslagenheid. Velen begaven zich uit vrees voor den opkomenden storm naar elders, weshalve zij voor overloopers en vijanden des vaderlands verklaard, en hunne huizen en goederen den krijgsknechten ten beste gegeven werden. De Hertog van *Gelre* voorzag de stad van levensmiddelen, krijgsbehoeften en eene versterking van manschappen (2). Hij liet door den Graaf van *Meurs* de omstreken van *Amersfoort* en de bezittingen der bisschopsge-

---

(1) *Tractaat van Dordrecht*, in DODT's *Archief v. Kerk. en Wereldl. Gesch. v. Utr.* D. I. St. II. bl. 23—30.

(2) HORTENSIUS, *Rer. Ultraj.* Lib. VI. p. 135, 136.

1482—1528 zinden verwoesten, hetgeen slechts strekte, om den haat der landlieden tegen de Gelderschen en hunne heerschappij heviger te ontvonken (1).

Ten einde de Oostenrijkers te voorkomen en tevens de wraak der Utrechtsche Geestelijkheid en Ridderschap op den Raad van *Holland* te bevredigen, welke naar de bewindvoering over het *Sticht* streefde en de leer van LUTHER, in spijt van de bevelen des Keizers, zoo in het geheim als in het openbaar ondersteunde, werd VAN ROSSEM, thans tot Veldmaarschalk van *Gelre* verheven, de uitvoering van een stout wapenfeit opgedragen. Met twee duizend voetknechten en twee honderd ruiters, naar anderen met slechts dertienhonderd man in het geheel, verzeld van eenige Utrechtsche burgers, trok hij onder Keizerlijke banieren om minder achterdocht te verwekken, in allerijl voorbij *Montfoort* en *Woerden* den Rijnkant langs naar *den Haag*. De bezetting van *Leiden* liet hem, tegen haren wil, op hooger last ongestoord voorbijtrekken; hetgeen later bij eenigen het vermoeden opwekte, dat de togt der Gelderschen met voorkennis der Landvoogdes geschied was, om bij de Staten van *Holland* eene geldleening ter bestrijding der oorlogskosten door te drijven, waarin men aarzelde te bewilligen. Ongehinderd rukte MAARTEN VAN ROSSEM door het dorp *Voorschoten*, waar hij een paar boerenwoningen in brand stak, naar *Rijswijk* en voor het Haagsche bosch, ontrolde hier de Geldersche vanen en viel onder het geschreeuw van *Gelre! Gelre!* te gelijk aan drie kanten *den Haag* aan. Elk nam in de grootste verwarring de vlugt, meest naar *Delft;* velen zelfs veroorloofden zich 6 v. Lentemaand 1528 den tijd niet, iets met zich te nemen of te bergen. Het Hof van *Holland* werd vermeesterd, doch niet geplunderd. Behalve de huizen door Edelen van Geldersche afkomst of gezindheid bewoond, bleven weinig woningen hiervan bevrijd. Het verbranden van *den Haag* moest voor twintig duizend gulden afgekocht worden. Na het plegen van de grofste buitensporigheden, keerden de Gelderschen met de gijzelaars en den buit langs denzelfden weg naar *Utrecht* terug, de dorpen, welke zij doortrokken, zware brandschattingen afpersende. Zegepralend toog VAN ROSSEM *Utrecht* binnen. De roof werd onder den Hertog en het krijgsvolk verdeeld; den burgers daartegen eene nieuwe schatting afgedwongen, hetgeen zoo wel bij den adel als de gemeente het hoogste misnoegen verwekte (2).

Inmiddels was de Stadhouder SCHENK in *Overijssel* gekomen, de schans de *Koe-*

---

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 744.

(2) *Brief van den Proost van Kuilenburg aan zijn broeder*, die zich met VAN ROSSEM in *den Haag* bevond, te vinden achter A. STRICK's vertaling van HORTENSIUS werk, *'s Gravenhage*, 1625. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. IX. p. 224. HORTENSIUS, *Rer. Ultraj.* Lib. VI. p. 136—140. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 745. Zie hiervoor bl. 307.

burg nabij *Kampen* stormenderhand door hem bemagtigd en de bezetting over de kling gejaagd. Hierop had hij, als vertegenwoordiger van zijnen Meester, op den derden van Lentemaand de inhuldiging te *Kampen*, daarna te *Deventer* en toen te *Zwol* ontvangen, waarbij de Staten den Keizer trouw zwoeren en SCHENK van zijne zijde, de onderhouding des verdrags beëedigde. De sterkte te *Wilsem* over den *IJssel*, *Genemuiden* en *Zwartsluis* werden aan de Gelderschen ontnomen. *Hasselt* moest zich na eene allerhardnekkigste verdediging bij verdrag aan SCHENK overgeven. 's Keizers onvoorwaardelijke vergiffenis-toezegging om dien tijd uitgevaardigd aan allen, die zich van de oproerigen afzonderden en zijne genade zochten, miste niet hare werking. Velen onderwierpen zich, en Hertog KAREL, door de Oostenrijkers en Bisschoppelijken elders bezig gehouden, was genoodzaakt van het heroveren van *Overijssel* af te zien. Hij trok zijn volk uit de sterkten *Morgenster*, *Al te na*, *Kijk in de pot*, *Niënbeek* en *Wilpe*, welke *Deventer* geweldig benaauwd hadden en nu tot den grond vernield werden. Uit de steenen van de *Morgenster*, werd eerlang de waag op den Brink te *Deventer* opgetrokken, en tot schimpende nagedachtenis aan weêrzijde der muren een morgenster en een hoofd, in eenen pot kijkende, gesteld (1). 1482—1528

Het plunderen van *den Haag* had de Staten van *Holland* aangespoord, op last der Landvoogdes drie duizend voetknechten en vijfhonderd ruiters bijeen te brengen. De stroomen en zeegaten werden met groote en kleine oorlogschepen bezet, de landlieden zoo wel als de poorters van wapenen voorzien, en met eenige Brabandsche steden overeenkomsten ter beveiliging van den handel aangegaan. Bij de Hollandsche krijgsmagt voegde zich die der Brabanders en zeer waarschijnlijk ook eene Keizerlijke bende. Het opperbevel over dit vereenigd leger, hetwelk uit acht- of negenduizend voetknechten en vijftien honderd ruiters zal bestaan hebben, werd aan FLORIS *van Egmond* opgedragen (2). De Bisschoppelijken vielen op het berigt, dat VAN ROSSEM naar *de Zevenwolden* was opgerukt, roovende en verwoestende in *de Betuwe*. De Geldersche veldheer, die zich nog nabij *Zutphen* bevond, keerde onmiddellijk terug en behaalde te *Haaften* over hen eene volkomen overwinning. De Amsterdammers, welke het slot te *Mijdrecht*, eene voorraadplaats der Utrechtschen, naauw insloten, door deze mare verschrikt, braken in allerijl het beleg op (3). De omstreken van *Utrecht* werden zoo wel door de Geldersche bezet-

---

(1) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. IX. p. 224, 225. HORTENSIUS, *Rer. Ultraj.* Lib. VI. p. 142, 145. Lib. VII. p. 151. REVIUS, *Daventr. Illustr.* Lib. III. p. 244—246.

(2) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I. bl. 130—185. Vgl. hiervoor, bl. 307.

(3) HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. VI. p. 142, 143.

1482— ting als door de Hollanders geteisterd, de kloosters, molens en boerenwoningen in de
1528 asch gelegd, en de goederen weggeroofd. In de stad zelve heerschte het nijpendste gebrek, dewijl door het geheele *Sticht* verboden was, op verbeurte van lijf en goed, levensmiddelen derwaarts te voeren. Gewapenderhand werd uit *Rhenen*, door de Gelderschen bezet, nu en dan in de dringendste behoefte voorzien (1). *Overijssel* was bijna geheel in de magt des Keizers, en Oostenrijksche benden bestookten het *Neder-Sticht*. Doch naar mate de gevaren stegen, scheen de stoutheid van Hertog KAREL
17 v. Bloeim. 1528 te stijgen. Hij verklaarde HENDRIK *van Beijeren* vervallen van den bisschoppelijken zetel, en op zijn bevel kozen de Staten, te *Utrecht* bijeengekomen, FREDERIK, Graaf van *Bichellingen* en Kanonik te *Keulen*, naar ouder gewoonte en met de gebruikelijke plegtigheden tot Bisschop van *Utrecht*. Den volgenden dag werden brieven naar *Amersfoort* en *Deventer* gezonden, hen uitnoodigende, met de Staten van het *Neder-Sticht* eene lijn te trekken, den nieuwen Kerkvoogd in zijne waardigheid te erkennen, en den Hertog van *Gelre* tot Erf-beschermheer van het *Sticht* aan te nemen. Men vond geen gehoor en de Overijsselschen inzonderheid, wezen het voorstel met verachting af (2). Bisschop HENDRIK betuigde in den Raad te *Amersfoort* den burgers zijn dank voor de hem bewezen trouw, verklarende dat de heerschzucht en de overmagt des Hertogs van *Gelre* alleen hem gedwongen hadden, den Keizer om bijstand te verzoeken; tevens verzekerende, nimmer te zullen gedoogen, hoe het ook met den krijg mogt afloopen, dat hunne vrijheden en voorregten door iemand geschonden of verminderd wierden. De regering van *Utrecht* daartegen, liet zijne wapenschilden afwerpen en zijn naam van de rolle wegwisschen. Beducht voor een beleg, nam zij de vereischte maatregelen van voorzorg. De wachten werden versterkt, de geestelijke gestichten en woningen om de stad verbrand, op dat de vijand er zich niet in zou nestelen, en de boomen gekapt, welke het bespieden van zijne bewegingen belemmerden. Op de wederzijdsche strooptogten geraakte men dikwerf handgemeen, maar kwam niet tot een beslissend gevecht (3).

27 v. Bloeim. Eerst in den voorzomer, na het overgaan van *Hasselt*, trok FLORIS *van Egmond* met zijne krijgsmagt van de *Lek* op, langs *Utrecht* en viel na het vermeesteren van het slot *de Eem*, in *de Veluwe*, alwaar de benden van SCHENK zich met de zijne
13 v. Zomermaand. vereenigden. Men sloeg het beleg voor *Hattem*, welk na een dapperen tegen-

(1) H. V. ERP, *Annales*, p. 104—107.

(2) HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. VI. p. 143, 144. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 401.

(3) HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. VI. p. 146—148.

stand bij verdrag overging. *Elburg* volgde, op raad van Hertog KAREL zelven, en 1482—
beide plaatsen ontvingen Oostenrijksche bezetting. *Harderwijk* viel insgelijks nog 1528
vóór het einde der maand, na eene geweldige bestorming, in handen van EGMOND. De Bisschop had zich inmiddels van het slot *Leeuwendaal*, tusschen *Rhenen* en het huis *Ter Horst*, meester gemaakt; een verraderlijke aanslag der Gelderschen op *Amersfoort* was mislukt (1).

Het berigt dezer tegenspoeden, verhoogde in *Utrecht* de steeds heerschende oneenigheid. De Bisschopsgezinden staken het hoofd stouter op, de bewerkers van den oorlog werden in volksliedjes beschimpt, en de voornaamste van hen, nevens eenige aanzienlijke burgers, verlieten de stad, welke door het onbetaalde krijgsvolk met plundering bedreigd werd. De stedevoogd van *Utrecht*, de Graaf van *Meurs*, riep de Kanoniken bijeen, wien hij het groot gevaar waarin de stad verkeerde, nadrukkelijk voorstelde met de vermaning, dat zij in het geldgebrek zouden voorzien. En toen zij hun onvermogen te kennen gaven, zagen zij, om erger te voorkomen, zich genoodzaakt, de gouden en zilveren kerksieraden af te staan, van welke onmiddellijk geld gemunt werd. Dit bovenal bragt de Gelderschen in haat bij het volk. 's Bisschops aanhangers werd hierdoor een beter uitzigt geopend, hunnen Heer in het bezit der stad te herstellen, te meer dewijl ook de moed en waakzaamheid der bezetting aanmerkelijk verflaauwd waren, en eene bende Geldersche ruiters, tot versterking naar *Utrecht* afgezonden, door de Amersfoorders was opgeligt. Zij vermaanden den Bisschop, zijne komst te bespoedigen en bewerkten, dat hem de slecht bewaakte Wittevrouwenpoort zou geopend worden. Op den bepaalden dag zond derhalve HENDRIK *van Beijeren* zijn krijgsvolk met vierhonderd vrijwillige burgers uit *Amersfoort*, welke door eenige Utrechtsche ballingen werden aangevoerd en op een afgesproken teeken in den vroegen morgen in stilte *Utrecht* binnentrokken, terwijl
de zorgelooze bezetting in diepen slaap lag. Weldra echter was de geheele stad in 1 v.
beweging. Op de *Neude* geraakten de Gelderschen met de Bisschoppelijken handge- Hooim. 1528
meen, welke laatste na een scherp gevecht meester van de plaats bleven. De Graaf van *Meurs*, die zich in de nabijzijnde poort versterkt had, werd na dapperen tegenstand genoodzaakt te wijken. Ondertusschen was WILLEM TURK met een vaandel knechten uit *Duurstede*, insgelijks binnengedrongen. Eenige Gelderschen vlugtten hierop in het Bisschops Hof, om zich aldaar tegen het geweld en den aanloop te verschansen; de overigen werden door de Bisschoppelijken en zamengezworenen,

(1) HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. VI. p. 149, 150. Lib. VII. p. 152, 153. V. ERP, *Annales*, p. 107. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. IX. p. 225. SCHRASSERT, *Beschr. v. Harderw.* D. II. bl. 64.

1482—1528 die hen in ruiterij en voetvolk overtroffen, uit de straten verdreven. Van alle zijden door aandringende vijanden ingesloten en door de burgers verlaten, namen zij het moedig besluit, nog eene laatste poging te beproeven. Zij verdeelden zich in drie hoopen; de eene, vierhonderd man sterk, ging op de Oude Gracht den vijand te keer; de andere bezette het sterke gebouw, het *Keizerrijk* geheeten, welk op de *Neude* uitzag, en de derde bleef op het Hof bij het geschut. Maar de Amersfoorders, hoewel hevig uit het huis *Keizerrijk* beschoten, dwongen spoedig de verdedigers zich over te geven; en kort daarna moesten de Gelderschen hun geschut bij de *Neude*, dewijl het kruid door den regen onbruikbaar was geworden, verlaten en naar de Ganzemarkt terugtrekken. Hier rukten de Amersfoorders in twee afdeelingen op hen aan. Een gedeelte trok naar de Bakkersbrug, om het Hof te bemagtigen, terwijl de overigen op den vijand instormden. De bisschoppelijke ruiters, die door de Geldersche gelederen moordende heendrongen, maakten hier een einde aan den bloedigen strijd. Het gevecht werd op de Vischmarkt met denzelfden uitslag voor de Gelderschen hervat, die nu naar de Tolsteegpoort aftrokken. Hier boden hun de Bisschoppelijken, welke het Hof hadden verlaten, op nieuw den slag aan; zij werden andermaal geslagen en velen onder het vlugten doorstoken. De overste WILLEM *van Gent* en de hopman DOBBELSTEEN, die de burgers van *Wijk bij Duurstede* in het gevecht in de *Betuwe* mishandeld hadden, werden uit bloedwraak terstond neêrgesabeld, ofschoon zij hun leven voor groot geld wilden koopen. De Wittevrouwenpoort, welke de Gelderschen het langste bezet hielden, werd door het geweld van het geschut tot de overgave genoodzaakt.

Vreesselijk was het lot der overheerde stad. Drie dagen achtereen werd zij den woedenden ballingen en uitgewekenen prijs gegeven. Men had afgekondigd, dat elk die zich voor overlast wilde hoeden, het wapenschild des Bisschops moest uithangen, of zijn naam op de deur schrijven. Dit verhinderde echter geenszins, dat niet alleen de huizen der eerste onruststokers geplunderd werden, maar ook de woningen van hen, welke naderhand eenig ambt bekleed hadden, en van vele aanzienlijke lieden, die getracht hadden den vrede te bewerken, maar niet ten gevalle van den Bisschop uit de stad geweken waren. De rampzalige bewoners zochten hun heil in de vlugt. Honderd Geldersche voetknechten werden uit hunne schuilplaatsen gesleept, en meer dan veertig van hen in koelen bloede doorstoken. De onmenschelijke wraak bepaalde zich niet bij de levenden, zelfs gesneuvelden werden aan stukken gescheurd. Wie eenen Gelderschgezinde eene schuilplaats of hulp verleende, werd aan lijf en goed gestraft, en de aanbrenger rijkelijk beloond. Hierdoor geraakten vele aanzienlijke geestelijke en wereldlijke personen in hechtenis, bovenal degenen, welke den aanhang van SOUTENBALCH hadden tegengewerkt, ofschoon zij ook naderhand van gevoelen waren
4 v. Hooim. 1528 veranderd. Nu kwam Bisschop HENDRIK in *Utrecht*, niet als een Vorst des Vredes,

maar om zijne wraakzucht te koelen. Na het houden van een dankdag om het veroveren der stad, werd hem op de *Neude* door de geheele gemeente hulde, trouw en onbepaalde gehoorzaamheid gezworen. Kort daarna werden de schout GOVERT KONING en eenige voorname gevangenen op de Beestenmarkt, zonder aanklagte of verhoor, alleen op vermoeden, dat zij de voornaamste aanstokers der verledene oproeren geweest waren, onthalsd. De rompen lagen tot aan den avond openlijk ten toon, toen na veel smeeken en tegen groot geld, den bloedverwanten vergund werd, hen ter aarde te bestellen. Weinig dagen later vielen op dezelfde plaats en op dezelfde wijze nieuwe slagtoffers van 's Bisschops wraak. De Opperdeken MELIS *van Nijevelt*, die eenige dagen vermomd in de omstreken ellendig had rondgezworven, behield op voorspraak van GERRIT *van Voorst*, door wiens beleid hoofdzakelijk *Utrecht* in de magt des Bisschops geraakt was, het leven. Twee geringe burgers, maar die in deze beroerten groot waren geworden, en welke men na lang zoeken in een mesthoop ontdekte, werden daarentegen zonder vorm van regtsgeding nedergestooten. De Graaf van *Meurs*, die te midden van het gewoel veilig uit de stad geraakt was, werd door de boeren aan *de Vecht* herkend en teruggebragt, doch na het sluiten van den vrede met twee in hechtenis genomen Geldersche Raadsheeren ontslagen. Bisschop HENDRIK nam eenige aanzienlijke gevangenen met zich naar *Wijk bij Duurstede*, van welke hij er twee in lederen zakken in den Rijnstroom liet verdrinken. Slechts een keizerlijk bevel, alle verdere wreedheid te staken, daar men reeds genoeg gemoord had, konde te naauwernood de overigen, die nog ten getale van twintig in de ijzers zuchtten, voor een gelijk lot behoeden. WOLFGANG VON AFSTEM, een norsch en bloeddorstig mensch, op wiens raad de Bisschop door zoo vele onmenschelijkheden zijn naam en stand geschandvlekt had, werd stedehouder in *Utrecht*. Nevens hem werden aan zekeren HENDRIK VERBURG, TEUNIS BAFLAND en HENDRIK VAN HEUSDEN de rust en de veiligheid der burgers tegen het baldadig krijgsvolk, en de bewaking der stad toevertrouwd, alwaar de Vroedschap en Raad, na het gevangennemen der Burgemeesters, vrijwillig hunne betrekking hadden nedergelegd (1).

1482—1528
6 v. Hooim. 1528
15 v. Hooim.

Op de tijding van den val van *Utrecht*, hadden de Gelderschen *Rhenen* in allen spoed verlaten. Dezelfde schrik beving ook de bezetting van *Wageningen*, welke zich op eervolle voorwaarden aan den Bisschop onderwierp. FLORIS *van Egmond* sloeg het beleg voor de stad *Tiel*, die zich moedig verdedigde. De Gelderschen stroopten ondertusschen in het gebied van *Amersfoort*, waardoor de stad in rep en roer geraakte. Doch toen men uit een gevangen verspieder vernam, dat hun getal

(1) HORTENSIUS, *Rer. Ultraj.* Lib. VII. p. 153—160. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. IX. c. X. p. 225, 226. H. V. ERP, *Annales*, p. 107, 108.

1482—1528 gering was, rukten de burgers uit en versloegen hen in eene schermutseling nabij *Hoevelaken;* slechts weinigen ontkwamen door de vlugt. Middelerwijl zond de Landvoogdes MARGARETHA *van Oostenrijk* den stadhouder VAN HOOGSTRATEN, den Heer van *Assendelft* en JOOST SASBOUT, leden van den Raad van *Holland*, nevens den Opperrentmeester VINCENT CORNELISSEN naar *Utrecht*, om de hooge Geestelijkheid, of de vijf Kapittels, met de overeenkomsten tusschen den Keizer en den Bisschop aangegaan, bekend te maken. VAN HOOGSTRATEN, na het breed uitmeten der groote diensten door den Keizer aan het *Sticht* bewezen, hetwelk hij van de Gelderschen verlost en daardoor den Bisschop hersteld had, merkte aan, dat de Kapittels deswege verpligt waren, aan de vorige onderhandelingen tusschen de beide Vorsten hun zegel te hechten. De Kanoniken erkenden hierop volgaarne 's Keizers dienstbetooning, maar ontveinsden niet de vrees, dat het hun tot eene eeuwige schande en verwijt bij het nageslacht zou strekken, indien zij het aloude bisdom in de magt van een wereldlijk Heer stelden, hetgeen hun bovendien buiten de bepaalde goedkeuring van den Paus, ook niet vergund was. De gezanten der Landvoogdes ruimden deze zwarigheden uit den weg; de nooddwang immers zou de Kapittels bij de nakomelingschap genoegzaam regtvaardigen; en de Paus, hiervan waren zij verzekerd, zou zich de zaak laten welgevallen (1). Daarop verklaarde eenparig de Utrechtsche Geestelijkheid, dat aangezien de Bisschop niet bij magte was, den staat tegen den Hertog van
13 v. Oogstmaand 1528 *Gelre* te beschermen, en men geen ander middel kende, den Keizer voor de oorlogskosten en geledene nadeelen eenigzins schadeloos te stellen, zij in 's Bisschops overdragt van het wereldlijk gebied van het *Boven-Sticht* niet alleen, maar ook van het *Neder-Sticht* met al wat er toe behoorde aan KAREL V als Hertog van *Braband* en Graaf van *Holland* en zijne opvolgers, in deze beide waardigheden, toestemde. Het geestelijke bewind bleef aan den Bisschop en degenen, die na hem den zetel van *Utrecht* zouden bekleeden; zij zouden het Bisschops Hof (het Hof Episcopaal, dat is: *Utrecht* tot zetelplaats) behouden; bovendien door den Keizer van een lusthuis (huys van plaisance) voorzien worden en nevens de voordeelen, voortspruitende uit het geestelijk regtsgebied, van hem tweeduizend guldens 's jaars ontvangen. De keus van een nieuwen Kerkvoogd mogt alleen vallen op dengenen, welken de Keizer of zijne nakomelingen, de Hertogen van *Braband* en Graven van *Holland*, daartoe geschikt en bekwaam zouden achten. De aloude voorregten en vrijheden der Geestelijkheid zouden bevestigd en gehandhaafd worden (2). Nevens den afstand van het wereldlijk beheer des *Stichts* op de bovengenoemde

---

(1) HORTENSIUS, *Rer. Ultraj.* Lib. VII. p. 161, 162.

(2) V. D. WATER, *Utrechtsch Placaatb.* D. I. bl. 1—3, 8. C. P. HOYNCK VAN PAPENDRECHT, *Analecta Belg.* T. III. P. I. p. 17—58.

voorwaarden, verklaarde Bisschop HENDRIK den volgenden dag, besloten te hebben 1482—1528
» tot eeren ende dienst Goids ende ter ontlastinghe van zijne conscientie," ook de Kerk en het bisdom van *Utrecht* in handen van den Paus te stellen, ter gunste van 14 v. Oogstmaand 1528
dengene, welken de Keizer en de Paus tot Bisschop zouden benoemen. Hij zou tot dekking der kosten door hem aan het versterken der steden en anderzins besteed, van den Keizer vijftienduizend gulden, boven de dertigduizend in het verdrag van *Dordrecht* bepaald, ontvangen; ook zou men hem behulpzaam zijn in het terugbekomen der vier of vijfduizend gulden, welke de Staten van het *Neder-Sticht* hem verschuldigd waren. Behalve andere punten van minder belang, beloofde nog de Keizer, de landzaten bij hunne voorregten, vrijheden en gewoonten, » zoo ver die redelijck zijn ende zij er een deuchdelick gebruijck van hebben," te handhaven, hen als een goed Vorst te regeren en hunne bezittingen te beschermen (1).

De Amersfoorders namen het euvel op, dat deze belangrijke zaak buiten hunne voorkennis en toestemming geschied was. Zij beklaagden zich over den Bisschop, die hun steeds verzekerd had, dat hij aan geen afstand van het bisdom dacht, noch in eenige onderhandeling met het huis van *Oostenrijk* getreden was, en daarin ook niet zonder hun raad en bijwezen treden zou. Zij zonden dadelijk afgevaardigden naar *Mechelen*, werwaarts zich de keizerlijke gezanten begeven hadden, om bij den vrijdom van tollen en andere voorregten, welke zij genoten, nog eenige van den Keizer te bedingen, wanneer hij het gebied over het *Sticht* aanvaard zou hebben. Men wees hen naar *Delft*, werwaarts het Hof van *Holland*, sinds het plunderen van *den Haag*, was overgebragt. Zij betuigden hier hunne deelneming in den voorspoed der keizerlijke wapenen tegen den Hertog van *Gelre* en dat de Keizer, aan wien ook hunne stad zich wilde onderwerpen, als wereldlijk Heer in het *Boven-Sticht* was gehuldigd en dit eerlang in het *Neder-Sticht* worden zou. Hierop verkregen zij in naam des Keizers van de Landvoogdes MARGARETHA de toezegging, dat niet alleen hunne aloude voorregten en vrijheden behouden, maar zelfs vermeerderd zouden worden, indien zij den Keizer als Hertog van *Braband* en Graaf van *Holland*, den eed van getrouwheid aflegden; dat hij hen, even als zijne overige onderdanen zou beschermen, en geenen vrede met den Hertog van *Gelre* aangaan dan onder beding, dat die Vorst de goederen en erven der Amersfoorders, in zijn gebied gelegen, den eigenaars teruggeven en deze panden niet zwaarder belasten zou dan die zijner eigene onderdanen. De overige bepalingen ter gunste van *Amersfoort* genomen, gaan wij kortheidshalve stilzwijgend voorbij. De Amersfoorders waren echter met deze beschikkingen niet geheel tevreden, en wachtten de komst des Graven van *Hoogstraten* te

(1) V. D. WATER, *Utr. Placaatb.* D. I. bl. 3—8.

1482—1528 *Utrecht* af, om over hetgeen zij van den Keizer verzocht maar niet verworven hadden, nader te onderhandelen (1).

Het beleg van *Tiel* was inmiddels opgebroken, en weldra werd over vrede gehandeld, waartoe het eerste aanzoek, gelijk eenigen niet zonder grond beweren, van de zijde des Keizers geschied was (2). Het is bijna ongelooflijk, wanneer men verhaald vindt, dat ondertusschen Hertog KAREL, tot vergoeding zijner geledene schade en ongehinderd den wapenstilstand, een strooptogt in *Gooiland* en *Eemland* veroorloofd werd. Met tweeduizend man te voet en driehonderd te paard viel hij er in, legde
5 v. Herfstmaand 1528 *Soest* in asch en noodzaakte de overige dorpen, die een gelijk lot vreesden, tot zware brandschattingen en het leveren van gijzelaars. Vóór dat de Oostenrijksche bezetting uit *Utrecht* zich met de Amersfoorders, die terstond in beweging geraakt waren, konde vereenigen, keerde hij, zoo als afgesproken was, naar zijn gebied terug. 's Keizers afgezant, LAURENS DUBLIOUL, Heer van *Sarte*, een man van groote staatkundige bekwaamheden en zeer gezien aan het Hof, zette nu bij den Hertog de onderhandelingen met zulk een gunstig gevolg voort, dat eerlang de vrede te *Gorinchem* gesloten werd (3).
3 v. Wijnmaand. Kort daarna bekrachtigde Bisschop HENDRIK, op het voetspoor des Keizers, alles wat te *Utrecht* betrekkelijk den afstand van het wereldlijk gebied des *Stichts*, verrigt en toegestaan was (4).
12 v. Wijnmaand. Negen dagen later had de plegtige overdragt plaats in het kapittelhuis te *Utrecht*, in tegenwoordigheid der keizerlijke gezanten, der Graven van *Hoogstraten* en van *Buren*, en van een aanzienlijk getal Utrechtsche Grooten, zoo geestelijke als wereldlijke. De Bisschop deed
21 v. Wijnmaand. schriftelijk afstand van het wereldlijk gezag over *Utrecht* en het *Neder-Sticht* met al wat er toe behoorde ten behoeve van den Keizer en diens erfgenamen, als Hertogen of Hertoginnen van *Braband* en Graven of Gravinnen van *Holland*. Hij verklaarde, dat de veelvuldige en nog onbeloonde diensten hem door den Keizer tegen den Hertog van *Gelre* bewezen, wien hij bij magte was noch is te wederstaan, hem na rijp beraad en overleg met de Hooge Geestelijkheid, zijne Raadsheeren en andere mannen van aanzien, hiertoe op het voorbeeld van *Overijssel* hebben aangespoord, ontslaande derhalve al zijne onderdanen van den eed hem gedaan. Het kerkelijk regtsgebied echter had hij voor zich en zijne volgers op den Utrechtschen zetel, onder de bepaalde voorwaarden behouden. De Graaf van *Hoogstraten*, hiertoe door den Keizer

(1) HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. VII. p. 163—167.

(2) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 757.

(3) HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. VII. p. 167—169. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. IX. p. 227.

(4) V. D. WATER, *Utr. Placaatb.* D. I. bl. 8, 10.

gemagtigd, aanvaardde nu het bewind. Terstond zwoeren hem de Utrechtenaars, dat 1482—
zij den Keizer, als hunnen » Erflandvorst, Heere en natuurlijken Prins," ook zijnen 1528
erven en nakomelingen, Heeren en Vrouwen van *Braband* en *Holland*, ten eeuwigen dage goed, getrouw en gehoorzaam zouden zijn, zijne schade verhoeden, zijn voordeel bevorderen, hem in alles onderdanig zijn, bijstaan en dienen. HOOGSTRATEN legde hierop, in naam zijns meesters, den Utrechtschen den eed af, belovende, dat de Keizer hen voortaan tegen alle geweld bewaren, beschermen en verdedigen zou, hun goed regt laten wedervaren en hen regeren, gelijk een vroom, eerlijk en opregt Vorst verpligt is (1). Nu werd door de Hooge Geestelijkheid in de Domkerk een *Te Deum laudamus* aangeheven, hetgeen door het vieren van de Mis van den H. Geest door den Wijbisschop DE RIDDER gevolgd werd. 's Bisschops Raadsheer VON AFSTEM maakte hierop der gemeente den afstand openlijk bekend, goud- en zilvergeld werd onder het volk uitgestrooid en de dag in vreugdebedrijven doorgebragt (2). Op last des Keizers heeft men jaarlijks ter viering van deze gebeurtenis, in *Utrecht* een plegtigen omgang gehouden (3).

De Graaf van *Hoogstraten* werd achtereenvolgens te *Amersfoort*, *Wijk bij Duurstede*, *Rhenen* en *Montfoort*, als vertegenwoordiger des Keizers, ingehuldigd en beëedigd. Met veel plegtigheid en vreugdebetuigingen ontvingen hem de Amersfoorders, met wier afgevaardigden hij te *Utrecht* over hunne vroegere eischen was overeengekomen. Hij bezwoer dan ook hunne voorregten, vrijheden en gewoonten te 4 v.
onderhouden, waarvan in den eed aan de Utrechtschen geen woord gesproken was. Slagtmaand
Men onthaalde hem op een prachtig banket en vereerde hem twee bij uitstek schoone 1528
ossen met vergulde horens. Te *Utrecht* teruggekeerd, legden hem de vijf Kapittels den huldigingseed af, waartegen hij hun de handhaving hunner voorregten, regten en 13 v.
gewoonten beloofde. Op zijn bevel werden de staatsgevangenen geslaakt, de uitgewekenen Slagtmaand.
in hunne goederen hersteld en degenen, die zich voor de wraak des Bisschops nog verborgen hielden, vergund weder in het openbaar te verschijnen, terwijl bij klokkenslag werd afgekondigd, dat elk zich van alle verwijtingen wegens vorige beleedigingen zou onthouden, op verbeurte van lijf en goed. HOOGSTRATEN stelde, vóór zijn ver-

---

(1) V. D. WATER, *Utr. Placaatb.* D. I. bl. 10—16. *Bat. Sacra*, D. II. bl. 564—576. HOYNCK V. PAPENDRECHT, *Analect. Belg.* T. III. P. I. p. 58—89. HORTENSIUS, *Rer. Ultraject.* Lib. VII. p. 172—175. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* p. 228.

(2) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. IX. p. 228. *Bat. Sacra*, D. II. bl. 576, 577. HORTENSIUS, p. 176.

(3) Mr. A. M. C. V. ASCH V. WIJCK, *Plegtige Intrede van Keizer* KAREL V *in Utrecht*, in 1540, bl. 89.

1482—1528 trek naar *Mechelen*, JOHANNES TENEREMOND tot stedevoogd, HENDRIK VERBURG en PIETER MEERENBURG tot Burgemeesters en JOHAN VAN CULENBORCH tot schout van *Utrecht* aan (1). Om de stad in toom te houden, werd het St. Katharina'sklooster gedeeltelijk afgebroken, en op de plaats het bekende slot *Vredenburg* opgetrokken, welk grootendeels reeds het volgende jaar voltooid was (2). De Keizer betuigde on-
2 v. Winterm. 1528 dertusschen aan de Utrechtsche Geestelijken zijne erkentelijkheid voor de hem bewezene *uitstekende* dienst, welke hij nimmer vergeten, veel min met ondank vergelden zou (3). Op verzoek van Bisschop HENDRIK en der vijf Kapittels, hechtte Paus
19 v. Oogstmaand 1529 CLEMENS VII zijne goedkeuring en bevestiging aan de overdragt zoowel van het *Boven-* als *Neder-Sticht* ten behoeve van KAREL V, wiens wil hij trouwens niet gewaagd zou hebben te wederstreven (4).

HENDRIK *van Beijeren* gevoelde spoedig berouw over het verlies zijner wereldlijke magt. Ontevreden op zich zelven en veracht door het volk, hetwelk hem, naar de kleur der kwartieren in het wapen van *Beijeren*, schimpend den *blaauwen Bisschop* noemde, deed hij eerlang ook afstand van het geestelijk gebied over het *Sticht* en vertrok naar *Duitschland*, alwaar hij als Bisschop van *Worms*, naar anderen van *Ments*, in vijftienhonderd twee en vijftig overleed (5). Met hem nam de staatkundige invloed der Utrechtsche Kerkvoogden, die zoo vele eeuwen eene groote rol op het tooneel der *Nederlanden* vervuld hadden, voor altijd een einde. Het ontbrak hem geheel aan bekwaamheden, om bij zoo vele beroeringen van binnen en aanvallen van buiten, zwaard en staf tevens te voeren; maar indien hij deze hoedanigheden ook bezeten had, zou hij evenwel bezwaarlijk den val van het *Sticht*, reeds zoo lang door de Bourgondische Vorsten voorbereid, verhinderd hebben.

GELDERLAND. De heerschzucht en het krijgsgeweld des Hertogs van *Gelre* hadden insgelijks niet weinig toegebragt, dat de Stichtschen zich in de armen des Keizers wierpen. Aan het einde van het vorig tijdperk, zagen wij KAREL *van Egmond* in

---

(1) HORTENSIUS, *Rer. Ultraj.* Lib. VII. p. 176—180. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. IX. p. 229. V. D. WATER, *Utr. Placaatb.* D. I. bl. 16—24. HOYNCK V. PAPENDRECHT, *Analect. Belg.* T. III. P. I. p. 89.

(2) H. V. ERP, *Annales*, p. 108, 109. SUFFRIDUS PETRUS in *Appendice*, p. 191. *Proeve eener Geschiedenis van het kasteel Vredenburg*, in VAN BOLHUIS, *Verspr. Letterarb.* bl. 3.

(3) HOYNCK VAN PAPENDRECHT, *Analect. Belg.* T. III. P. I. p. 98. *Bat. Sacra*, D. II. bl. 577.

(4) V. D. WATER, *Utr. Placaatb.* D. I. bl. 24—28. HOYNCK V. PAPENDRECHT, *Analect. Belg.* T. III. P. I. p. 94, 100—112. *Bat. Sacra*, D. II. bl. 578—588.

(5) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. IX. p. 229. SUFFRIDUS PETRUS in *Appendice*, p. 191. *Batavia Sacra*, D. II. bl. 589, 598.

handen van MAXIMILIAAN, welke zich van zijn gebied had meester gemaakt en aldaar 1482—1528
als Landsheer was gehuldigd (1). Weldra geraakte deze Vorst in geschil met den Hertog van *Kleef*, welke hem in den Gelderschen krijg krachtdadig had ondersteund, doch thans voldoening van oorlogskosten eischte, wier berekening echter onjuist bevonden werd, terwijl hij daarenboven, tegen regt en billijkheid, verscheidene Geldersche plaatsen in bezit hield. En toen de Hertog kort daarop overleed, vermeesterde zijn zoon en opvolger JAN II, op grond van de vorderingen zijns vaders, de stad *Arnhem*, van welke de helft reeds aan den ouden Vorst tot schadeloosstelling was verpand
geworden, de geheele *Veluwe* met het huis *Rozendaal* en *Wageningen*. MAXIMI- 1482
LIAAN, in eenen krijg met *Frankrijk* gewikkeld, was niet bij magte, hem door de wapenen te bedwingen en moest in eene overeenkomst treden, waarbij het geschil aan de beslissing van 's Pausen gezant, den Aartsbisschop van *Grau*, werd overgelaten. Men bepaalde tevens, dat Hertog JAN over de plaatsen, welke hij in *Gelre* bezat, voor het Hof van *Gelre* zou te regt staan; en MAXIMILIAAN, wegens zaken, die het gebied van *Kleef* betroffen, voor dat van *Kleef*. *Deutichem* werd weder met *Gelre* vereenigd, en een handelsverdrag tusschen *Zutphen* en *Kleef* afzonderlijk gesloten. Weinig tijds daarna overleed WILLEM *van Egmond*, de ijverige verdediger 19 v. Louwmaand 1483
van de regten zijns broeders Hertog ARNOUD, naast wiens zijde hij te *Grave* werd bijgezet. Hij was een man van groote krijgsbekwaamheden en paarde bij een goed hart een helder verstand. Men verhaalt, dat hij op zeker gastmaal eenen Godgeleerde, welke bijna geen neus had en op eene ongerijmde wijze over het geloof sprak, toevoegde: »Een geloof, zoo als gij het predikt, gelijkt een schip zonder roer, of een aangezigt zonder neus; want even als een schip het roer missende, op genade van de baren ginds en herwaarts wordt geslingerd, en het engelachtigste aangezigt zonder neus mismaakt is, zoo is ook het geloof zonder de liefde onnut en Gode ongevallig." Zijn zoon en naamgenoot, welke met zijne broeders aan de hoogeschool te *Parijs* eene geletterde opvoeding had ontvangen, stond aan het hoofd dier Geldersche Edelen, welke nevens de steden den Aartshertog MAXIMILIAAN op nieuw den eed van
hulde en trouw aflegden. Deze nauwere vereeniging met den Vorst, stelde perken 1484
aan de brandstichtingen, moorden en rooverijen van welke *Gelre* zoo lang een jammerlijk tooneel geweest was. Alom heerschte eene gewenschte rust, die slechts nu en dan gestoord doch spoedig weder hersteld werd (2).

KAREL *van Egmond*, de zoon van Hertog ADOLF, bevond zich nog steeds aan het

---

(1) Zie hiervoor, bl. 183, 189.

(2) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. X. p. 573—578. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. X. bl. 285—289.

1482—1528 Hof van MAXIMILIAAN. Men had hem allengs meer vrijheid gelaten en onder de dapperste veldheeren van dien tijd, in de krijgskunst geoefend. Hij was tegenwoordig bij
1486 de verkiezing van MAXIMILIAAN tot Roomsch-Koning op den rijksdag te *Frankfort*, en bij de krooning te *Aken* waar hij tot ridder verheven en bij die gelegenheid, hetgeen opmerking verdient, *Hertog van Gelre* genoemd en onder de Rijksvorsten geteld werd (1). Nu bijna twintig jaren oud, trok hij als bevelhebber in het Oostenrijksche leger tegen de Franschen op (2). Doch in den slag bij *Bethune* gevangen genomen, werd hij naar *Abbeville* gevoerd en bijna vijf jaren in hechtenis gehou-
1487 den (3). Koning KAREL VIII beloofde echter, hem hetzij door minnelijke schikking, hetzij door geweld van wapenen, in het bezit van *Gelre* te herstellen, hetwelk MAXIMILIAAN, naar zijn gevoelen, tegen alle regt inhield. De Hertog van *Kleef* en eenige Rijksvorsten daarentegen vermaanden de Gelderschen, den Roomsch-Koning getrouw te blijven. Dit vond weinig ingang in gemoederen, voor welke de vreemde heerschappij, door het heffen van ongewone schattingen en het verkrachten van 's volks voorregten en vrijheden, meer en meer ondragelijk werd. Het bleef geen geheim, dat de ridderschap en steden van *Gelre*, terwijl MAXIMILIAAN in *Brugge* gevangen zat, zich aan zijn gebied trachtten te onttrekken en door middel des Graven van *Meurs*, de slaking van KAREL *van Egmond* te bewerken. Derhalve ontving de Her-
1488 tog van *Saksen*, welke ter verlossing van den Roomsch-Koning in *de Nederlanden* was gekomen, gestrengen last, een wakend oog op *Gelre* en bij *Erkelens* eene afdeeling van duizend ruiters en drie duizend voetknechten in het veld te houden. Hij was tevens met keizerlijke brieven voorzien, in welke alle Geldersche steden en landzaten, die zich tegen MAXIMILIAAN oproerig betoonden, in den Rijksban verklaard werden. Dit bevelschrift zou echter niet afgekondigd worden, dan onder goedkeuring der Hertogen van *Gulik* en *Kleef*. MAXIMILIAAN zelf waarschuwde op gebiedenden toon, de Gelderschen tegen kwaadwillige en baatzuchtige volksmenners, die slechts hun eigen belang, niet dat des lands raadpleegden; en verklaarde, dat tot geen ander oogmerk de schattingen, over welke zij klaagden, waren uitgeschreven, dan om het krijgsvolk te voldoen en KAREL *van Egmond* uit de Fransche gevangenschap te bevrijden; niet om dien Vorst aan het hoofd van *Gelre* te plaatsen, gelijk zij meenden, maar om zijne

(1) FREHERI, *German. Rer. Script.* T. III. p. 17, aangehaald in den *Tegenw. Staat. v. Gelderl.* bl. 111 (18). Zie hiervoor bl. 256. J. A. LEYDIS, *de Orig. et Reb. Gest. D. D. de Bred.*, p. 739, 740.

(2) KAREL *van Egmond* was den tienden van Slagtmaand 1467 in de stad *Grave* geboren. TESCHENMACHER, *Annales Cliviae* etc. p. 525.

(3) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. II. p. 80. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. X. p. 578, 581.

eigene belofte na te komen; zoo zij iets anders bedoelden, zou hij bij den Koning van *Frankrijk* bewerken, dat hunne plannen verijdeld wierden. Tevens gelastte hij hun, afgevaardigden naar *Bommel* te zenden, om aldaar van zijne zaakgelastigden zijnen wil te vernemen, hen met de zwaarste straffen bedreigende, indien zij hieraan niet voldeden (1). 1482—1528

Weinig baatten deze vermaningen en bedreigingen, ofschoon ook de Hertogen van *Gulik* en *Kleef* aan ALBRECHT *van Saksen* tweeduizend voetknechten en twaalfhonderd ruiters hadden toegezegd, om de misnoegde Gelderschen in toom te houden. Het verlangen naar bevrijding van den vreemden heerscher, en de slaking van den wettigen Landsvorst werden levendiger, sinds MAXIMILIAAN in *Gelre* de muntswaarde plotseling had verminderd, hetgeen hier, zoo als elders, groot gemor en ontevredenheid verwekte (2). 1489
Het viel den Stadhouder ADOLF *van Nassau* ten uiterste moeijelijk, het gezag van den Koning en de openbare rust te handhaven. KAREL *van Egmond* bleef niet in gebreke, uit dezen staat van zaken voordeel te trekken. De Graaf van *Meurs* had reeds zoo veel bij het Fransche Hof bewerkt, dat slechts het bepaalde losgeld ontbrak, om hem in vrijheid te stellen. Dringend vermaande hij derhalve den Raad van *Zutphen*, zijne verlossing uit de langdurige en ondragelijke gevangenschap, door het zenden der gevorderde gelden en gijzelaars, voor wier schadeloosstelling hij gaarne wilde instaan, te bespoedigen. Zijne zuster FILIPE, Hertogin van *Lotharingen*, spoorde insgelijks de 1491
Zutphenschen aan, thans met de daad hunne liefde en ijver voor den wettigen Vorst te bewijzen. Niet minder was KATHARINA *van Gelre*, zijne moei, voor hem werkzaam bij de steden van *Gelre*, dan zijn oom, de Hertog van *Bourbon*, en zijn zwager, de Hertog van *Lotharingen*, bij den Koning van *Frankrijk*. En algemeen was de vreugde op het berigt, dat hij eindelijk uit zijne gevangenis ontslagen en aan het Fransche Hof ontboden was. De Staten van *Gelre* zonden terstond, nevens hunne opregte dankbetuiging aan den Koning, een gedeelte van het losgeld, met belofte het overige, waarvoor de zoon des Graven van *Meurs* borg moest blijven, te voldoen, wanneer KAREL teruggekeerd zou zijn. MAXIMILIAAN, die zich in *Duitschland* bevond, dreigde te vergeefs de Geldersche ridderschap en steden met zijne hoogste ongenade, indien zij den eed en trouw jegens hem vergaten. Even vruchteloos waren de maatregelen van den Stadhouder ADOLF *van Nassau*, om de komst van KAREL in *Gelre* met geweld te verhinderen. De jeugdige Vorst, vergezeld door eenige Fransche benden onder bevel der Heeren van AREMBERG en CROY, kwam over *Lotharingen* en

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. X. p. 582, 585—587. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. X. bl. 291, 292.

(2) Zie hiervoor, bl. 266.

1482— *Luik* in zijne erfstaten behouden aan. Hij werd te *Roermonde*, *Venlo*, *Nijmegen*,
1528
25 v. *Arnhem*, *Doesburg*, *Zutphen*, voorts in bijna al de overige steden met onbeschrij-
Lente-
maand. felijke vreugde ontvangen en als Heer gehuldigd, alom de voorregten bevestigende en
1492 vermeerderende. Men gaf den Stadhouder onbewimpeld te kennen, dat men den wettigen Erfheer KAREL trouw gezworen had, en den eed aan MAXIMILIAAN, alleen uit dwang afgelegd, als van onwaarde beschouwde (1).

MAXIMILIAAN was hierover ten hoogste gebelgd. In een schrijven aan de Geldersche steden verklaarde hij, dat men niet hem, maar den Franschen zelven, welke door den Graaf van *Meurs* opgezet, zijne billijke voorslagen hadden afgewezen, de langdurige gevangenschap van KAREL moest wijten, dewijl hij dadelijk zestigduizend goudguldens voor de slaking van dien Vorst had geboden, maar dat men steeds hardnekkig en in strijd met alle redelijkheid, tweemaalhonderdduizend goudguldens was blijven vorderen. Ten slotte waarschuwde hij de Staten van *Gelre* geene nieuwigheden en onlusten aan te vangen; en vermaande KAREL af te wachten, wat men hem goedgunstig zou vergunnen en toeleggen. Zulk een toon strekte slechts, om den fieren jongen man, die voor zijne regten optrad, te beleedigen en de Gelderschen, welke besloten hadden goed en bloed voor hem op te zetten, te verbitteren. Moedig wendde hij zich tot den Keizer, betoogde het wettige zijner aanspraken op *Gelre*, *Gulik* en *Zutphen*, en verontschuldigde zich, dat hij nog niet voor hem den leeneed had afgelegd, met de bede eindigende, dat de Keizer hem niet in den Rijksban en voor vijand mogt verklaren, wanneer hij ter herkrijging zijner erfstaten, op welke hij zijne regten tegen elk zou handhaven, genoodzaakt wierd de wapenen tegen MAXIMILIAAN en FILIPS op te vatten (2). Dit vond, gelijk men denken kan, geen gehoor; en nu ontbrandde eerlang de oorlog tegen het magtige huis van *Oostenrijk*, die met kleine tusschenpoozen van bestand of vrede vijftig jaren geduurd heeft, en in welken KAREL *van Egmond* en zijne getrouwe onderdanen zich eenen onverwelkelijken lauwerkrans gestrengeld hebben. Immers, de belangstelling, welke de worstelkamp van een klein volk met zijnen Vorst tegen vreemde overheersching opwekt, zal niet eindigen dan met het menschelijk geslacht zelf (3).

De oorlog met *Frankrijk* verhinderde MAXIMILIAAN, zijne bedreigingen door de wapenen te ondersteunen. De strooptogten van FREDERIK *van Egmond*, Heer van

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 71. bl. 407. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. IV. c. 4. p. 108. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. X. p. 588—591. Lib. XI. p. 595. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. X. bl. 292—294. B. XI. bl. 301. *Chron. v. Nymegen*, bl. 109.

(2) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. IV. p. 108. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 595—597.

(3) Verg. hiervoor, bl. 280, 281.

IJsselstein, in *Gelre* noodzaakten echter Hertog KAREL het zwaard aan te gorden. 1482—1528
Weldra geraakte hij door verstandhouding met de burgers, na een kort beleg in het bezit van *Wageningen*, en spoedig daarna gaf het slot *Lichtenberg* zich zonder merkelijken tegenstand aan hem over. Maar zijne onderdanen waren door de vreemde Landvoogden te zeer uitgeput, dan dat hij bij magte zou geweest zijn, den krijg aanvallend voort te zetten. Hij moest zich bij de bescherming der grenzen tegen de onophoudelijke aanvallen des Heeren van *IJsselstein*, welke door Vlaamsche en Brabandsche benden gesteund werd, bepalen terwijl de Ridder VAN BROEKHUIZEN, om onderstand naar *Frankrijk* vertrokken was. Ten einde de Oostenrijkschen zoo veel mogelijk elders werk te verschaffen, zond Hertog KAREL eene krijgsbende tot hulp van het Kaas- en broodsvolk in *Holland*, en hield dat gewest steeds in vrees voor een aanval.
Ook bemagtigde hij het stadje *Buren* en vernielde het slot, toen FREDERIK *van Egmond*, 1493
door MAXIMILIAAN wegens zijne diensten tot eersten Graaf van *Buren* verheven, zich om *Utrecht* gelegerd had. Het slot te *Beest* in *de Betuwe*, waaruit het volk des Hertogs van *Saksen* stroopte, noodzaakte hij, krachtig door de steden geholpen, na een hevig beleg tot de overgave. Om deze roovers en brandstichters verder te beteugelen en den handel te beschermen, sloot hij met de stad *Amersfoort* een verbond van wederzijdsche hulp en verdediging. Met nadruk zorgde hij voor de veiligheid en rust van den staat; de steden werden tot de stiptste waakzaamheid vermaand, en zij, welke hier en elders in het geheim met den vijand heulden, opgeligt en openlijk geregt of in ballingschap verwezen. De Staten ondersteunden den Vorst naar vermogen, en met hunne toestemming werd eene bede over *de Veluwe* uitgeschreven (1). 13 v. Hooim.
Gebiedend werden deze maatregelen van voorzorg gevorderd, niettegenstaande KAREL in het verdrag te *Senlis* onder de bondgenooten des Konings van *Frankrijk*, welke daarin begrepen waren, genoemd wordt (2). Immers viel de *Groote Gaarde* van ALBRECHT *van Saksen* in *Gelre*, stak vele dorpen in brand en plunderde het schoone klooster *Mariënweerd*. De Hertog verdreef wel door hulp van eenige Fransche krijgsbenden deze roofzieke gasten en koelde zijne wraak op *Braband*, maar zij keerden eerlang in grooter getale terug, verwoestten alles te vuur en te zwaard op hunnen weg en bemagtigden *Nieuwstad* in het kwartier van *Roermonde*. KAREL, welke op dien tijd in *Lotharingen* bij zijn zwager Hertog RENÉ, een hevig vijand van

---

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 597—599. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 302—304. *Kron. v. Arnhem*, bl. 61—64.

(2) DUMONT, *Corps Diplom.* T. III. P. II. p. 303—309. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. V. p. 122. Onjuist wordt door PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 600, de inhoud van dit verdrag, met betrekking tot den Hertog van *Gelre*, opgegeven.

1482— het huis van *Bourgondië*, zich bevond, keerde nu onmiddellijk terug. Uit *Roermonde*
1528 riep hij de overige steden te wapen, dewijl de Heeren VAN RENNENBERG en SCHOUWENBURG, hem in naam van den Roomsch-Koning met krijg en vervolging bedreigden; hij verklaarde tevens, onverwrikt besloten te hebben, het onregtvaardig pogen zijner vijanden met alle magt en middelen tegen te gaan en zich op *Holland* en *Braband* te wreken, waartoe de hulp des Konings van *Frankrijk* hem niet zou ontbreken. MAXIMILIAAN, die onlangs tot de Keizerlijke waardigheid was verheven en nu het bewind over de *Nederlanden* aan den Aartshertog FILIPS zou afstaan, trachtte deswege, naar het schijnt, vooreerst eenen krijg met den onverschrokken Hertog te vermijden. De Keizerlijke Hof-Maarschalk, KORNELIS *van Bergen*, Voogd
1494 van de stad *Grave* en het *Land van Kuik*, en FREDERIK *van Egmond*, sloten althans met KAREL een bestand. De Keizer zelf, ongetwijfeld om tijd te winnen, beloofde hem in een mondgesprek te *Grave*, dat hij niet verder zou gemoeid worden, indien hij zijne regten op *Gelre* met goede redenen konde staven. En de Hertog, hetzij uit eerbied voor het Opperhoofd des Rijks, hetzij uit de overtuiging van de regtvaardigheid zijner zaak, bewilligde, dat het geschil aan het oordeel der Keurvorsten werd onderworpen. Deze echter verklaarden, dat KAREL noch zelfs zijne voorouders, eenig regt op *Gelre* en *Zutphen* konden hebben, alzoo deze landen bij den dood van REINOUD IV aan het Rijk vervallen waren; dat zijn grootvader ARNOUD en zijn vader ADOLF, niet door de Keizers beleend geworden waren en derhalve ongeveer eene halve eeuw de wapenen tegen het Rijk gevoerd hadden; en dat hij deswege voortaan niet den naam van *Gelre*, maar alleen dien van *Egmond* zoude dragen (1).

Deze uitspraak verwekte algemeene verbittering in *Gelre;* en indien Hertog KAREL zelf niet genegen geweest ware, de wapenen op te vatten, zouden ongetwijfeld de verontwaardigde landzaten, die nu meer dan ooit besloten, goed en bloed te zijnen behoeve op te zetten, hem daartoe aangespoord hebben. JAN *van Chalons*, Prins van *Oranje* en gezant des Konings van *Frankrijk*, had de Staten van *Gelre* reeds twee maanden te voren uit *Keulen* op dit vonnis voorbereid en hun verwittigd, dat MAXIMILIAAN voor als nog niet gezind was, van zijne aanspraken op hun land af te zien. Er waren derhalve maatregelen genomen, de Keizerlijke benden van het Geldersch grondgebied te houden. Thans dreven de burgers de Oostenrijksche bezetting uit de steden, en alom maakte men zich tot eenen krachtigen tegenstand gereed. De Keizer rukte eerlang met eene krijgsmagt in *Gelre*, bemagtigde terstond *Roermonde* bij verdrag, en sloeg toen het beleg voor *Nijmegen*, hetwelk hij echter spoedig, met

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 3. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 600—603. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 304—306. Verg. hiervoor, bl. 139, 141.

achterlating van veel zwaar geschut en een aanmerkelijk getal gesneuvelden, 1482—1528
in de haast moest opbreken. De wakkere Gelderschen bewerkten eindelijk, dat de Keizer naar *Duitschland* moest vertrekken, zonder dat hem gelukt was, zijn zoon FILIPS als Erfheer der *Nederlanden*, ook in *Gelre* te laten huldigen. Hier waren echter aan verscheidene oorden nog Saksische manschappen blijven liggen. Hertog KAREL hield met behulp der gewapende poorters, deze roovers in toom en maakte zich onder andere stormenderhand meester van *Nijkerk* op de *Veluwe*, hetwelk door Hertog ALBRECHT zeer sterk gemaakt was. Tusschen hem
en FILIPS werd in het begin des volgenden jaars een bestand voor eenige maanden 1495
gesloten, tegen den zin des Keizers, welke den Aartshertog sedert nadrukkelijk vermaande, *Gelre* aan zijne overige staten te hechten, waartoe hem het Rijk behulpzaam zou zijn. Ondertusschen betoonden de Gelderschen hunne liefde voor KAREL, toen op den landdag te *Tiel* over de vrijkooping des jongen Graven van *Meurs*, zijn gijzelaar in *Frankrijk*, geraadpleegd werd. Naauwelijks had KAREL verklaard, dat hij veel liever zelf in hechtenis zou terugkeeren, dan gedoogen, dat zijn vriend nog langer in vreemde ketenen zuchtte, of terstond werd eene nieuwe schatting tot bijeenbrenging van den losprijs ingewilligd en dadelijk uitgeschreven, terwijl men hem tevens uit de algemeene middelen eene inkomst toelegde, om zijnen staat naar eisch op te houden. Dus door het volk gesteund, besloot hij den krijg aanvallend voort te zetten. Veelligt nog vóór het einde van het bestand, liet hij het beleg slaan voor het slot *Baar*, een eigendom des Heeren van *IJsselstein* boven *Doesburg* aan den *IJssel*, onder bevel van den hopman HENDRIK SUIDEWIND, wien de steden *Zutphen* en *Doesburg* van de benoodigde krijgsbehoeften zouden voorzien. Middelerwijl had FREDERIK *van Egmond* in de *Veluwe*, en OTTO *van Buren* aan den kant van *Kleef* eenig krijgsvolk bijeengebragt, om den Gelderschen het hoofd te bieden. KAREL riep dadelijk te *Nijkerk* uit de kwartieren van *Nijmegen* en *Arnhem* een aantal gewapende landzaten bijeen, en ontbood uit het graafschap *Zutphen* eenig krijgsvolk en oorlogstuig, om de bewegingen van EGMOND gade te slaan. Intusschen stroopte VAN BUREN in het Zutphensche, nam den onder-drost JAN MOM met eenige manschappen gevangen, verbrandde zijn huis te *Kel* en wierp bij verrassing eene versterking in het slot *Baar*. Dit bewerkte slechts, dat deze sterkte nu heviger dan te voren aangetast, dikwerf bestormd en eindelijk op Hemelvaartsdag genoodzaakt werd, zich over te geven. Zij werd tot den grond geslecht, en *Zutphen* zoowel als *Doesburg*, op welke hoofdzakelijk de last des belegs gedrukt had, schadeloos gesteld (1). —

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 3. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. V, c. 2.

1482—1528 1496 Te midden dezer vijandelijkheden, verschenen Geldersche afgevaardigden op den Rijksdag te *Worms*, zeer waarschijnlijk om de regten van Hertog KAREL te verdedigen en den Keizer te bewegen, zijne benden terug te trekken. Terwijl zij hier vruchteloos arbeidden, sloten de Hertogen van *Gelre*, *Gulik* en *Kleef*, door tusschenkomst des Aartsbisschops van *Keulen*, een verbond van vrede, waarbij zij bepaalden, hunne wederzijdsche eischen aan de beslissing van dien Kerkvoogd over te laten. Daarentegen werd *Gelre* gestadig aan den kant van *Holland* door de Oostenrijkschen bestookt, hetgeen al de waakzaamheid des onvermoeiden Hertogs vorderde en waartoe hij ook de steden vermaande, gelastende dat de burgers zich naar vermogen wapenen en zelve of volwassene plaatsvervangers, maar geene kinderen, zoo als dikwijls het geval was, de wachten betrekken zouden. Op den landdag te *Arnhem* werd bepaald, steeds een zeker getal krijgsknechten ter bescherming des lands in dienst te nemen. Men kwam tevens met de stad *Utrecht* overeen, de bezetting der sloten *Beest* en *Gellichem*, die zich weerbarstig aanstelden, in teugel te houden. Ondertusschen was eene bende zeeschuimers uit *Holland* op de *Veluwe* geland en had de huislieden, die haar tegentrokken, deels gedood, deels gevangen genomen. Roovende en brandende trok zij naar *Woerden*, om den buit te verdeelen en te verkwisten. De Gelderschen vielen, om zich te wreken, in *Gooiland*, legden eenige dorpen en woningen om *Naarden* in de asch en togen, zonder eenig verlies, met den roof en de gevangenen terug. De togt van Keizer MAXIMILIAAN naar *Italië* en van FILIPS *van Oostenrijk* naar *Spanje*, staakten voor eene poos den krijg tegen *Gelre*. Door den dood van Bisschop DAVID *van Bourgondië* verloor Hertog KAREL daarentegen een nabuur, die over het geheel steeds den vrede met de Gelderschen bewaard had; ook overleed om dien tijd zijn vaders zuster KATHARINA *van Gelre*, welke in hagchelijke oogenblikken met beleid en wakkerheid het roer van staat bestuurd, en zijne belangen met onverpoosden ijver behartigd had (1).

Vóór de terugkomst van FILIPS in de *Nederlanden* en op zijn bevel, viel FREDERIK
1497 *van Egmond* in den *Tieler-* en *Bommeler-waard* en stak drie of vier dorpen in den brand. De burgers van *Tiel* en eenige uit *Bommel* trokken hem tegen, maar werden geslagen en slechts weinigen redden zich door de vlugt. Men verzocht en verkreeg krijgsbehoeften van Hertog KAREL, en gewapende manschappen uit *Arnhem*,

---

p. 123. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 603—605. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 306, 307. *Kron. v. Arnhem*, bl. 65.

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 7. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. V. c. 5. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 606—608. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 306—308. *Kron. v. Arnhem*, bl. 66.

Nijmegen en *Wageningen.* Nabij *Ravenswaai* in eene hinderlaag gelokt, ontmoetten deze hetzelfde lot; naar een ander berigt daarentegen, zou de vijand op de vlugt gejaagd en het aantal dooden en gevangenen wederzijds aanmerkelijk geweest zijn. Hoe dit zij, de Gelderschen vermeesterden kort daarna *Leerdam*, doch Hertog ALBRECHT *van Saksen* noodzaakte hen eerlang het stadje bij verdrag over te geven. Hertog KAREL viel in de *Meijerij van den Bosch*, verbrandde *Osch* nevens een gedeelte van het dorp *Geffen*, en keerde met rijken buit en vele gevangenen terug. ALBRECHT *van Saksen* liet nu op kosten der stad *'s Hertogenbosch*, over de *Maas* eene brug leggen, die aan beide oevers met ankers vastgemaakt en zoo breed was, dat tien ruiters naast elkander er met gemak over konden rijden. Het slot *Batenburg* werd door de Oostenrijkschen ingenomen, en het land tusschen *Maas* en *Waal* dag en nacht vreesselijk geteisterd. De Gelderschen zetten hunne rooftogten op Brabandsch grondgebied voort. Zij werden deswege openlijk door den Aartshertog voor vijanden van het huis van *Oostenrijk* verklaard, en alom hunne goederen aangeslagen. Eerlang echter werd tusschen FILIPS en KAREL voor onbepaalden tijd een wapenstilstand gesloten, dien men elkander zes weken te voren zou opzeggen. Wederzijds zou de handel onbelemmerd en het verkeer veilig zijn. De voorheen opgelegde brandschattingen en gemaakte overeenkomsten zouden van waarde blijven, en de beide Vorsten de gevangenen behouden, maar de uitgewekenen in hunne goederen herstellen. Men zou elkanders vijanden niet alleen doortogt noch schuilplaats verleenen, maar hen zelfs op verzoek uitleveren. Opkomende geschillen, die men niet konde vereffenen, werden aan de beslissing des Bisschops van *Utrecht* overgelaten, wien ook tevens het slot *Oijen* te bewaren gegeven werd (1).

1482—1528

8 v. Zomermaand 1497

21 v. Winterm.

De *Groote Gaarde* van ALBRECHT *van Saksen*, nu afgedankt, trok stroopende door *de Veluwe* in *Overijssel*, waar Hertog KAREL den Bisschop van *Utrecht* krachtig in het vernielen van dezen woesten hoop ondersteunde (2). Inmiddels spoorde Keizer MAXIMILIAAN den Aartshertog tot het hervatten van den krijg tegen *Gelre* dringend aan. De Hertogen van *Gulik* en *Kleef* noodigde hij nadrukkelijk uit, daarin deel te nemen. Als onderdanen van het Rijk konden zij hem dienst noch heervaart ontzeggen, en sloten met hem en den Aartshertog een verbond. Tot schadeloosstelling der oorlogskosten en nadeelen, welke zij uit dien krijg te wachten hadden, bedongen en verwierven zij in dit verdrag vooreerst ontheffing van alle rijkslasten en beden,

1498

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 11. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 608—610. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 308—310. *Kron. v. Arnhem*, bl. 67—70. OUDENHOVE, *Beschr. v. 's Hertogenb.* bl. 192.

(2) Zie hiervoor, bl. 313. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 610.

1482—1528 hunnen landzaten opgelegd, zoo lang de oorlog zou duren. Voorts, dat door een keizerlijk bevelschrift, alle naburen op zware straf verboden werd, met de Gelderschen handel te drijven, of hen van krijgs- en levensmiddelen te voorzien; dat men ten derde gezamenlijk, elk met eene genoegzame krijgsmagt, op denzelfden tijd en aan verscheidene oorden *Gelre* zou aanvallen, en het zwaard niet nederleggen, vóórdat de Gelderschen zich aan den Aartshertog onderworpen hadden, ten ware men eenstemmig van besluit mogt veranderen. De Keizer zou aan elk der beide Hertogen vijfhonderd ruiters en duizend voetknechten verschaffen, die zij echter op hunne kosten moesten onderhouden, doch daarvoor in het bezit zouden blijven van de vestingen, welke zij veroverden, tot de Aartshertog hen schadeloos gesteld had, hetgeen binnen het jaar na het staken der vijandelijkheden moest geschieden, ook dan wanneer zij den Gelderschen niets ontnomen hadden. De Hertog van *Gulik* zou daarenboven voor zijn
19 v. Zomermaand 1498 leven *Wassenburg*, *Born* en *Hertzogenrade;* de Hertog van *Kleef*, *Wachtendonk*, *Goch* en *Lobith* bezitten, voor zoo ver de Aartshertog hierin bewilligde. Zonder hunne voorkennis zou de Keizer met Hertog KAREL geen vrede aangaan, en in elk geval hunne landen tegen nadeelen vrijwaren. Deze overeenkomst werd te *Freiburg* in *Breisgouw* geteekend (1).

Hertog KAREL verzuimde niet, zich in staat van tegenweer te stellen. Getrouw door de Edelen en steden ondersteund, liet hij alom de trom roeren, nam eenige vreemde benden in dienst, voorzag de vestingen van behoorlijke bezetting, en verbood den uitvoer van granen. Inmiddels plaatste zich de Keizer zelf te *Aken* aan het hoofd van een talrijk heir, en rukte door de Hertogen van *Beijeren*, *Saksen*, *Gulik* en *Kleef* vergezeld, in Wijnmaand op Geldersch grondgebied. *Echte*, *Nieuwstad*, *Stralen*, *Erkelens* en, naar eenigen, ook de vesting *Batenburg* werden deels stormenderhand, deels bij verdrag bemagtigd. De Gelderschen vielen ondertusschen roovende en brandende in de landen van *Meurs* en *Heinsberg*, toen onder de voogdij des Hertogs van *Gulik*, en herwonnen het slot *Echte*. MAXIMILIAAN poogde vruchteloos *Deutichem*, waar Hertog KAREL zich bevond, te vermeesteren. Hij trok daarop naar
18 v. Winterm. *Duitschland*, waar de rijkszaken zijne tegenwoordigheid vorderden. Het liet zich evenwel aanzien, dat de keizerlijke bevelhebbers met nadruk den oorlog zouden voortzetten, waartegen de magt der Gelderschen niet bestand was. Velen begonnen derhalve aan den raad gehoor te leenen, zich den Aartshertog te onderwerpen, welke aan KAREL een aanzienlijk jaargeld toeleggen, diens gijzelaar, den Graaf van *Meurs*,

---

(1) DU MONT, *Corps Diplom.* T. III. P. II. p. 391. Verg. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 610—612. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 311. TESCHENMACHER, *Annal. Cliviae* etc. P. II. p. 321.

vrijkoopen en de voorregten en vrijheden der Gelderschen handhaven zoude. Maar 1482—1528
de zinkende moed herrees weder, toen nog vóór het einde des jaars, Koning LODEWIJK XII, van moederszijde naauw aan KAREL vermaagschapt, hun vijfhonderd ruiters zond. De Hertog van *Gulik* besloot spoedig, zijne geschillen met *Gelre* door tusschenkomst van den Franschen Koning te vereffenen. De Hertog van *Kleef*, vergeefs 1499
trachtende de Zutphenschen voor zich te winnen, sloeg het beleg voor *Deutichem*. Om hem tot den aftogt te noodzaken, vielen de Nijmegers in zijn gebied, verwoestten 24 v. Sprokkelm.
het stift *Beedbergen* en roofden eene groote menigte vee. Doch in het terugkeeren werden zij door de Kleefschen onder bevel des Heeren van *IJsselstein* nabij *Mook* overvallen, verstrooid en van den buit beroofd. Men wil, dat zij behalve de dooden, vijftienhonderd gevangenen achterlieten. Hertog KAREL, verbolgen van spijt en rouw, viel eerlang in het land van *Kleef*, rigtte eene vreesselijke slagting onder menschen en beesten aan, schoot de stad *Kranenburg* in brand en sleepte een groot getal gevangenen aan ketenen met zich. Zijne benden, door ongeveer drieduizend Guliksche en Kleefsche overloopers versterkt, vernielden de dorpen, vlekken en kloosters, welke zij ontmoetten. Onder de stad *Xanten* werd alles verbrand en een aantal burgers, ter verdediging uitgetrokken, gevangen medegevoerd. De omliggende sloten, dorpen en gehuchten, die zich niet, zoo als het klooster *Mariënboom*, voor eene zware brandschatting vrijkochten, werden omvergehaald of in de asch gelegd. De stad *Kleef* zelve zou gevaar geloopen hebben, indien niet haar Hertog het beleg voor *Deutichem* opgebroken, en met inspanning van krachten, allengs den vijand uit het hart zijns lands verdreven had. Eindelijk werd door middel des Konings van *Frankrijk* te *Aken* 15 v. Zomermaand.
tusschen de bondgenooten des Keizers en Hertog KAREL, een bestand voor den tijd van een jaar gesloten. Hunne geschillen over *Goch*, *Lobith*, *Wachtendonk* en andere plaatsen, zoowel als de bijzondere veeten van eenige Heeren tegen KAREL *van Gelre*, zouden aan de uitspraak van LODEWIJK XII worden overgelaten, voor wien deswege de belanghebbenden tegen den vijftienden van Oogstmaand moesten verschijnen. De handel en het verkeer zouden vrij en onbelemmerd zijn. Wie het bestand schond, zou door den Koning en de overige Vorsten tot rede gebragt worden. In dit verdrag wordt geen woord van den Keizer of van den Aartshertog gesproken. Men meent echter, dat zij er stilzwijgend in toegestemd, het althans niet tegengewerkt hebben, dewijl in een vredesverdrag van MAXIMILIAAN met LODEWIJK XII het vorige jaar gesloten, Hertog KAREL als een bondgenoot des Konings was opgenomen (1). Weinig maanden

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 16. S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Landen*, bl. 102. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. V. p. 130. TESCHENMACHER, *Annales Cliviae*, P. II. p. 322, 526. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 612—614. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 311—314.

1482—1528 daarna trad ook de Aartshertog FILIPS in een wederzijdsch hulpverbond met KAREL,
21 v. Wijnmaand 1499 hetwelk tot wederopzeggens toe zou duren (1). Ondertusschen hadden de Ridderschap en steden van *Gelre*, om zich te enger aan haren Erfheer te verbinden, besloten, dat men onderling en met hem eene lijn zou trekken en niet gedoogen, dat de landen, steden of gemoederen verdeeld werden; men zou elks regten handhaven, de een den ander beschermen, en buiten elkanders raad en goedkeuring geen vrede of verzoening met wien en op welke wijze ook mogen aangaan. Buiten dit verbond werden allen gesloten, die in de verledene oorlogen hun verschuldigden pligt en trouw aan den Vorst niet bewezen hadden, ten ware zij daarover berouw toonden en in dit verbond wenschten opgenomen te worden (2).

Het is waarschijnlijk, dat overeenkomstig het bestand van Zomermaand, Hertog KAREL en de overige daarin begrepen Vorsten of hunne gevolmagtigden, op den bepaalden tijd naar *Frankrijk* zijn vertrokken; maar van de uitspraak des Konings is ons niets, op hetwelk men eenigzins staat kan maken, gebleken (3). Evenzeer is aan bedenking onderworpen, of de Hertog van *Gelre*, welke door den dood van VINCENT *van Meurs* een zijner getrouwste vrienden verloor, den toeleg zou gehad hebben, de bezittingen des overleden Graafs, wiens zoon voor hem in *Frankrijk* borg was gebleven, met geweld te bemagtigen en zich alzoo aan de zwartste ondankbaarheid
1500 schuldig te maken (4). Zeker is, dat in het volgende jaar, de jonge Graaf van *Meurs*, nadat vijf en vijftigduizend goudgulden achterstallige losgelden bijeengebragt waren, uit de gevangenschap ontslagen en met KAREL uit *Frankrijk* in *Gelre* teruggekeerd, doch niet lang daarna overleden is. Den Hertog waren tot voldoening van den losprijs, door zijn zwager RENÉ van *Lotharingen* eenige penningen verstrekt, voor welke hij en zijne vier hoofdsteden de domeinen van *Gelre* verpandden. De oneenigheden tusschen hem en Graaf OSWALD *van den Berg*, werden ter beslissing van goede mannen gesteld. Het blijkt, dat na den afloop des bestands van veertienhonderd negen en negentig, de vijandelijkheden tusschen *Gelre* en *Kleef* hervat waren, dewijl thans weder eene wapenschorsing van ruim zes maanden met den Hertog van *Kleef*
19 v. Lentemaand 1501 gesloten werd, gedurende welke men de geschillen over het bezit van *Goch*, *Wach-*

---

(1) V. MIERIS, *Nederl. Vorsten*, D. I. bl. 317, medegedeeld uit de *Chartres de Brabant.*

(2) W. V. LOON, *Geld. Placaatb.* D. II. Appendix I. bl. 194. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 616.

(3) SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 314.

(4) TESCHENMACHER, *Annales Cliviae* etc. P. II. p. 322, 526. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 314.

tendonk en andere plaatsen, toen in Kleefsche handen, door wederzijdsche raadslieden zou trachten te vereffenen. Eenigen tijd te voren had KAREL van den Koning van *Schotland*, JAKOB IV, wiens vader uit MARIA *van Gelre*, de dochter van Hertog ARNOUD, ontsproten was, de verzekering van toegenegenheid en hulpbetoon ontvangen (1). 1482—1528

Om de gunst der Ridderschap en steden van *Gelre* te winnen, welke hij door het verachteren zijner geldmiddelen meer dan ooit behoefde, beloofde Hertog KAREL, de voorregten, vrijheden en gewoonten der Gelderschen, en wat hij meer bij zijne inhuldiging bezworen had, te onderhouden; de geregtigheid en het regt alom te handhaven; buiten voorkennis en toestemming der Ridderschap en vier hoofdsteden geene stedelijke, landelijke of krijgslasten te heffen, erfelijke opkomsten te vervreemden, ambten of heerlijkheden weg te schenken of te verpanden, geen oorlog aan te vangen, of eenige nieuwigheden in zijne landen of met betrekking tot de munt in te voeren. Hij zou boven alles zorgen voor de veiligheid van wegen en stroomen ter bevordering van den handel en het verkeer, waartoe hij ook de steden dringend aanspoorde. Zooveel mogelijk zou hij slechts geboren Gelderschen tot ambtlieden en slot- of stedevoogden aanstellen, en aan hen alleen zijn zegel vertrouwen. Eindelijk betuigde hij der Ridderschap en steden zijnen dank voor de hem toegelegde jaarlijksche achtduizend gouldguldens, benevens de belasting op het bier, die hij voor den tijd van zes jaren zoude genieten, om daarmede zijne schulden te vereffenen, terwijl hij tevens de wijze bepaalde, op welke zij moest geheven worden (2). Toen men hem echter kort daarna voor oogen hield, hoe zeer de landzaten in de vorige oorlogen verarmd en in diepe schulden gedompeld, de muren, poorten, vesten en torens der steden, sterkten en sloten gehavend en vervallen waren, welke noodzakelijk moesten hersteld worden, en de onderzaten alzoo geene buitengewone lasten dragen konden, vergunde hij der Ridderschap en steden, dat zij voor den tijd van zes jaren de bierschatting tot haar eigen nut mogten aanwenden, om daarmede de loopende schulden af te doen en de steden weder in behoorlijken staat te brengen (3). 1501 3 v. Grasm.

Door tusschenkomst van den Franschen gezant, werd in Herfstmaand de wapenstilstand met *Kleef* voor een jaar verlengd, en de Koning van *Frankrijk* tot scheidsman der geschillen benoemd. Indien echter de koninklijke bevestiging dezer overeenkomst binnen drie maanden niet geschied was, zou het bestand met het aanstaande Nieuwe Jaar geëindigd zijn. Insgelijks werd de wapenschorsing met den Aartshertog FILIPS

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 618—621. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 315. *Kron. v. Arnh.* bl. 71.

(2) W. V. LOON, *Geldersch Placaatb.* D. II. Appendix I. bl. 196.

(3) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 621. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 316.

1482— vernieuwd; en dewijl deze Vorst naar *Spanje* vertrok en langer dan twee jaar buiten-
1528 lands zich ophield, zou *Gelre* eene weldadige verademing genoten hebben, indien niet de Kleefsche twist de rust verstoord had. Immers daar de Koning van *Frankrijk* in den bepaalden tijd het bestand niet had bevestigd, vatte men de wapenen weder op. De burgeressen van *Nijmegen* en *Arnhem* stonden vrijwillig een gedeelte harer ketels, pannen en ander koperwerk af, om daarvan geschut te gieten. Hertog KAREL sloeg het beleg voor *Heussen* aan den *Rijn*, doch werd door de Kleefschen, welke met gewapende vaartuigen dien stroom waren afgezakt, aangetast en derwijze na een
1502 allerhevigst gevecht geslagen, dat hij al zijn geschut en krijgstuig, nevens een groot aantal gevangenen en dooden moest achterlaten, en zelf ter naauwernood door de trouw van een Moor, met een bootje over den *Rijn* ontvlugtte. De Hertog van *Kleef*, door den Graaf van *Schouwenburg*, Drost van het graafschap *Zutphen*, en den Heer van *Batenburg* met geld en volk gesteund, behaalde nog eenige andere voordeelen. De dappere bezetting van *Heussen* tastte het slot te *Keppel* aan; en de Zutphenschen, welke het trachtten te ontzetten, vielen in handen van den Heer van *Voorst* en werden naar *Emmerik* gevoerd. De Kleefschen plunderden *Elst*, *Randwijk* en andere dorpen, en versloegen de burgers van *Nijmegen* en *Arnhem* bij het dorp *Elden* in de *Betuwe*. Eene Geldersche bende van vijftien honderd man, welke in *de Lijmers* gevallen was, trof hetzelfde lot, en met tweehonderd gevangenen keerden de overwinnaars terug. Eindelijk bewerkte tegen het einde des jaars, de Fransche gezant FRANÇOIS *de Tiligny* weder eene wapenschorsing voor ruim zes maanden, binnen welken tijd de Hertogen van *Kleef* en *Gelre* in persoon voor den Koning van *Frankrijk* zouden verschijnen; ondertusschen zou elk zijne goederen in des anderen gebied gelegen, ongestoord genieten (1).

Gelre echter mogt geene rust smaken. Van den kant van FILIPS *van Oostenrijk*
1503 werd het vredesverdrag van veertienhonderd negen en negentig door het vermeesteren van het slot *Oijen* aan de *Maas* verbroken (2). Hertog KAREL op den Bisschop verbitterd, wien de bewaring dezer sterkte was toevertrouwd, verraste *de Kuinder*. Hij bleef er niet lang meester van; en bij eene tweede poging, om haar te overrompelen, werden zijne manschappen door de Kampers opgevangen en naar last des Bisschops onthalsd. Uit weêrwraak ligtten de Gelderschen eenige aanzienlijke Stichtschen, welke den *Lekkendam* bij *Utrecht* schouwden, op en voerden hen naar

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 24. TESCHENMACHER, *Annales Cliviae*, P. II. p. 322, 527. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 622—624. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 316, 317. *Kron. v. Arnhem*, bl. 74.

(2) Zie hiervoor, bl. 313, 314, en de aldaar aangehaalde schrijvers.

het slot te *Hattem*. Over en weder werden vele vijandelijkheden gepleegd. De Gelderschen verrasten *Oldenzaal* en *Diepenheim* en slechtten het slot *ter Wolde*. De Bisschoppelijken daarentegen teisterden *de Veluwe* door rooven en branden, maar stootten het hoofd voor het slot *Helle*, tusschen *Nijkerk* en *Putten*. Eindelijk werd door de stad *Utrecht*, die zich in dezen twist geheel onzijdig hield, de vrede, althans voor eenigen tijd, hersteld (1). Kort te voren had een vreesselijke brand de stad *Harderwijk*, waar vele landzaten uit *de Veluwe* met hunne goederen gevlugt waren, binnen drie uren bijna geheel in een puin- en aschhoop veranderd. Men meent, dat vijftienhonderd menschen er het leven bij verloren. Na dit ongeval werd zij ter bewaking door de Arnhemsche burgers bezet (2).

1482—1528

31 v. Hooim. 1503

Tegen het einde des jaars kwam FILIPS *van Oostenrijk* in de *Nederlanden* terug. Men beweert, dat hij den Keizer, op diens ernstig aandringen, te *Innspruck* beloofd had, den krijg tegen *Gelre* met nadruk door te zetten. Hoe dit zij, hij besloot er toe en verbood op het strengste allen handel en verkeer met de Gelderschen, hetgeen men te *Amsterdam* openlijk afkondigde, en in *Gelre*, hetwelk door en over *Holland* van velerlei waren voorzien werd, eene algemeene verslagenheid verwekte. Tevens 1504
werden te *Amsterdam*, *Hoorn*, *Enkhuizen* en *Edam* oorlogsvaartuigen uitgerust, om onder bevel van PIETER VAN LEEUWARDEN de *Zuiderzee* te bezetten. Er werd insgelijks heirvaart beschreven, en te *'s Hertogenbosch* eene krijgsmagt van drieduizend man bijeen gebragt. Nu verklaarde FILIPS door een Heraut den oorlog aan KAREL, en vermaande in brieven de Gelderschen tot onderwerping. Moedig betuigde de Hertog, dat hij minder voor 's Konings wapenen beschroomd, dan wel over zijne handelwijze omtrent hem verwonderd was; dat hij om den wil zijns vaders ADOLF, die voor de zaak van het huis van *Bourgondië* was gesneuveld en waarvoor hij zelf in eene langdurige gevangenis had gesmacht, een geheel ander loon verdiend en verwacht had, bovenal van eenen Vorst, die uit een geslacht was gesproten van hetwelk hij ook afstamde; dat hij daarenboven onlangs nog den Koning zijne dienst en die zijner onderdanen had aangeboden, indien hij hem slechts ongemoeid in het beheer zijner erfstaten wilde laten, hetgeen voor den Koning ongetwijfeld eervoller en voordeeliger zijn zoude, dan een volk te willen breidelen, welks Vorst liever zijn leven zou opofferen, dan zijne onderdanen den vreemden tot prooi te laten; en eindelijk, dat de Koning tegen het aangegane verbond zondigde, waarbij bepaald was, dat men de wapenen niet dan een half jaar nadat het bestand geëindigd was, weder mogt opvatten.

---

(1) HEDA, p. 316. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 624. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 317.

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 25. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 625.

1482—1528 Hierom zou hij zich op God en zijn goed regt verlaten, en de burgers van *Arnhem*, wier trouw en hulpvaardigheid hij niet betwijfelde, vermanen, hunne stad en vrijheid manhaftig te verdedigen (1). Onder bevel der Heeren van *IJsselstein*, van *Zevenbergen* en anderen trok in den Herfst het leger van FILIPS, die zelf te *'s Hertogenbosch* bleef, in *Gelre*. De sloten *Hemert*, *Terseel*, en na hevigen tegenstand, ook *Middelaar* werden ingenomen. Vóór den winter echter keerden de burgers van *den Bosch* naar hunne haardsteden terug. Hertog KAREL viel in de *Meijerij*, verbrandde het dorp *Lith* aan de *Maas*, en stelde *Kessel* en *Maren* op brandschatting. RUDOLF, Vorst van *Anhalt*, door den Keizer met vijftienhonderd man afgezonden, sloeg middelerwijl het beleg voor *Bommel*, brandschatte den *Tieler-* en *Bommelerwaard* en verwoestte het bloeijende dorp *Driel*. Om denzelfden tijd stroopte ROBERT *van Aremberg* met de bezetting van *Naarden* dagelijks op *de Veluwe*, waar hij weinig tegenstand ontmoette. De Hertog van *Kleef*, met wien het geschil over *Wachtendonk* vermoedelijk nog niet vereffend was, bedreigde het graafschap *Zutphen*; en driehonderd ruiters met duizend voetknechten werden naar *Deutichem* gezonden, om hem in het oog te houden. De Heer van *IJsselstein* legde *Appeltern*, *Alphen* en *Maasbommel* met de kerk in de asch en maakte zich meester van de schans te *Oijen*, doch moest het beleg voor het slot *Hedel* in den *Bommelerwaard* opbreken. Ondertusschen vielen de Gelderschen uit *Roermonde* op nieuw in de *Meijerij*, verwoestten het dorp *Budel*, en plunderden of brandschatteden kort daarna het land van *Heusden* en den *Dordtschen waard*. *Woudrichem* en het land van *Altena*, welke aan MARGARETHA *van Croy*, Gravin van *Hoorne*, eene nicht van Hertog KAREL, toebehoorden, ontvingen brieven van vrijwaring. De Heer van *IJsselstein*, die zich in *'s Hertogenbosch* bevond, trok den Gelderschen tegen, versloeg hen en nam eene menigte gevangen, terwijl de overigen op het slot *Pouderoijen* vlugtten, hetwelk zij versterkten en van daar uit in *Holland* stroopten. Belangrijker dan deze schermutselingen en rooftogten, was de scheepstrijd op de *Zuiderzee*. Hertog KAREL had te *Harderwijk* een aantal oorlogsvaartuigen uitgerust, welke met zevenhonderd man tegen het najaar in zee staken, om langs de Hollandsche kusten te kruisen en zoo mogelijk, eenige zeestad, inzonderheid *Edam* of *Monnikendam*, te verrassen. Die toeleg was uitgelekt en werd verijdeld. Eenige Hollandsche oorlogsschepen en eene groote menigte Waterlandsche koggen geraakten voor *Monnikendam* met de Gelderschen slaags, terwijl het strand met gewapende manschappen bezet was. Na een scherp gevecht, week de Geldersche vloot onder gunstigen wind naar *Harderwijk* terug,

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 27. S. BENINGA, *Chron. d. Vries. Land.* bl. 103. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 625, 626. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 318.

met achterlating van een schip en honderd dertig gevangenen. De winter veroorzaakte 1482—1528
eenen stilstand van wapenen (1).

In den voorzomer van het volgende jaar, werd de krijg met vernieuwde woede hervat. Terwijl FILIPS, nu Koning van *Kastilië* geworden, naar *Duitschland* was vertrokken, om *Gelre* en *Zutphen* van den Keizer te verheffen, waren de Gelderschen in *Gooiland* gevallen en hadden het verlaten dorp *Hilversum* verbrand, doch na een vergeefschen aanslag op *Weesp*, bij het naderen der Hollanders het beleg voor de schans *Uitermeer* opgebroken en eenigen buit met zich gevoerd. Evenzeer mislukte het KAREL, de stad *Utrecht* deels door eene krijgslist, deels door verraad te overrompelen. Het slot *Poederoijen* vermogten de Hollanders evenmin te bedwingen en zij konden niet verhinderen, dat de Gelderschen het land tot voor de poorten van *Dordrecht* zelfs afliepen. Eenige vredelievende mannen hadden ondertusschen getracht, den Koning met den Hertog te verzoenen, doch zonder gewenscht gevolg. FILIPS, wiens tegenwoordigheid in *Spanje* gevorderd werd, vond raadzaam vooraf *Gelre* aan zich te onderwerpen, om gerust te kunnen vertrekken. Hij zelf toog aan het hoofd van een talrijk leger uit *Braband* over de *Maas*, sloot *Bommel* in, en belegerde *Arnhem* alwaar hij met eenige burgers verstandhouding onderhield. Hevig was de aanval, die tweemaal dapper werd afgeslagen; maar de derde bestorming kocht men door tusschenkomst des Bisschops van *Utrecht*, voor achtduizend goudguldens af, en de stad gaf zich over. De burgers moesten op zulke voorwaarden, als men hun zou voorschrijven, vergiffenis voor hunnen weêrstand smeeken, FILIPS op nieuw hulde zweren en hem beloven, voortaan getrouwe onderdanen te zijn. *Wageningen*, *Harderwijk*, *Hattem* en *Elburg* op *de Veluwe*; *Deutichem*, *Lochem*, *Grol* en *Doesburg* in het graafschap *Zutphen*; *Tiel* in de *Betuwe*; en *Stralen* nevens *Wachtendonk* in het *Over-Kwartier* volgden dit voorbeeld. Het blijkt, dat dit alles het gevolg eener verraderlijke overeenkomst van eenige Arnhemsche ingezetenen met FILIPS geweest is, wien zij het bezit van *de Veluwe* en van het graafschap *Zutphen* hadden verzekerd (2). De stad *Zutphen*, ofschoon opgeëischt, bleef den Hertog getrouw, die over weinig volk beschikken konde en door het schielijk verloopen zijner zaken, schier wanhopend geworden was. Hij had wel een altijddurend verbond van onderlinge bescherming met LODE-

1505

23 v. Zomermaand.

6 v. Hooim.

(1) GUILIELMUS HERMANNUS, *Holl. Gelriaeque Bellum*, in MATTHAEI *Analect.* T. I. p. 323—327. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 27—30. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 627. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 319. V. HEURN, *Beschr. v. 's Hertogenb.* D. I. bl. 406—408.

(2) *Kron. v. Arnhem*, bl. 76, 77.

1482— WIJK XII gesloten, maar dit konde hem weinig baten, zoolang men vruchteloos
1528 op onderstand uit *Frankrijk* wachtte. Hij en de Staten van *Gelre*, welke al deze onheilen aan zijne benijders toeschreven, wendden zich tot bijna alle Duitsche Rijksvorsten, maar deze konden noch waagden het, zich tegen den Keizer te verzetten. Aanzienlijke Geldersche Edelen, en onder hen de Heeren VAN BRONKHORST, WISCH en VAN ZEVENBERGEN, hadden zich voor FILIPS verklaard, die ongetwijfeld geheel *Gelre* onder zijne magt zou brengen, indien hij den krijgstogt voortzette. KAREL haakte derhalve vurig naar een bestand, en gelukkig voor hem, dat FILIPS, naar *Spanje* verlangende, er niet afkeerig van was. Door den Bisschop van *Utrecht*, den Heer van *Montfoort* en eenige andere voorname lieden werd dit bewerkt. De Hertog, vergezeld door JAN *van Montfoort* en FILIPS NATUREL, Domdeken te *Utrecht*, Abt van *Esney* en Kanselier van het *Gulden Vlies*, begaf zich op vrijgeleide van den Koning, naar de legerplaats te *Rozendaal*, viel den Vorst te voet en smeekte in ootmoedige bewoordingen, om eenen billijken vrede. FILIPS hief hem minzaam op, geleidde hem op het huis *Rozendaal* en plaatste hem aan zijne zijde. Er werd een bestand voor twee jaren geteekend, binnen welken tijd het geschil over het regt op het hertogdom *Gelre* en het graafschap *Zutphen*, door een gelijk getal goede mannen van beide zijden zou beslist worden, aan wier uitspraak de Staten van *Gelre* zich onvoorwaardelijk moesten onderwerpen. FILIPS zou terstond zijn leger terugtrekken, maar tot vergoeding der oorlogskosten *Arnhem*, *Tiel*, *Hattem*, *Harderwijk*, *Elburg* en het nog belegerde *Bommel* in bezit houden. Overigens zou aan elk intusschen blijven wat hij bezat. KAREL zou, voor bezoldiging, FILIPS tegen alle vijanden dienen, hem naar *Spanje* verzellen en daarvoor drieduizend goudguldens ontvangen. De burgerlijke ambtenaren in de steden zouden in hunne bedieningen blijven; degenen, welke verdreven of vrijwillig uitgeweken waren, in hunne goederen, zoo als zij die vonden, hersteld worden; en handel en verkeer tusschen de wederzijdsche onderdanen onbelemmerd zijn. De Keizer zou deze voorwaarden mede onderteekenen, en de Hertogen van *Kleef* en *Gulik*, de Graaf van *Meurs*, de Bisschoppen van *Utrecht* en *Luik*, en ROBERT *van der Mark* zouden, des begeerende, in dit verdrag begrepen zijn. *Bommel*, dat zich nog steeds hardnekkig verdedigde was, naar het schijnt, de eenige der in dit verdrag genoemde steden, welke zich niet dan met moeite en schoorvoetend aan deze overeenkomst onderwierp. FILIPS verliet nu eerlang *Gelre*, nadat hij er FILIPS *van Bourgondië*, later Bisschop van *Utrecht*, tot Stadhouder en Luitenant-Generaal had aangesteld. KAREL volgde hem naar *Braband*, ontving, naar men wil, de beloofde som voor de Spaansche reis, doch ontvlugtte heimelijk en vermomd uit *Antwerpen* in allerijl naar *Gelre*. FILIPS, hoezeer hij ook nieuwe woelingen van den kant des

ondernemenden Hertogs moest duchten, begaf zich evenwel in het begin des volgenden jaars naar *Spanje* (1). 1482—1528 1506

Naauwelijks was hij vertrokken, toen KAREL de vijandelijkheden hervatte, in weerwil der vermaningen van den Heer van *Montfoort* en den Domdeken NATUREL. Hij was meester gebleven in het kwartier van *Roermonde* en in dat van *Nijmegen*, de steden *Tiel* en *Bommel* uitgezonderd. De geheele *Veluwe* daarentegen en het graafschap *Zutphen*, behalve de hoofdstad, waren in de magt der Oostenrijkschen. Hierdoor heerschte in *Gelre* groote verdeeldheid; de eene landzaat stond tegenover den anderen; men ging onder zware lasten gebukt en er was gebrek aan levensmiddelen. LODEWIJK XII, bekommerd over de aanwassende grootheid van FILIPS, op wiens hoofd hij ongaarne de kroon van *Kastilië* geplaatst zag, trachtte hem uit *Spanje* naar *de Nederlanden* te trekken. Hij zond deswege, ondanks de plegtigste betuigingen van het tegendeel en niettegenstaande zijn verbond van vriendschap met FILIPS, in het geheim onder het bevel des Heeren van *Tiligny* hulpbenden naar KAREL, welke zich reeds van de steden *Grol*, *Lochem* en *Wageningen* had meester gemaakt. WILLEM VAN CROY, Heer van *Chievres*, Algemeen Stadhouder der *Nederlanden*, eischte onmiddellijk deze steden terug, doch de Hertog leende hieraan evenmin het oor, als aan de bedreigingen van FILIPS zelven, »dat hij zich het schenden des bestands bitter zou beklagen, en dat geen bondgenoot of vriend, hoe magtig, hem daarvoor zou kunnen vrijwaren." De Heer van *Chievres* beschreef nu heirvaart tegen den Hertog en verklaarde hem den oorlog. FILIPS *van Bourgondië* sloeg het beleg voor *Wageningen*, en bezette den *Rijn* bij die stad met twee gewapende schepen of kanoneerbooten. KAREL nam achthonderd afgedankte Duitschers uit *Friesland* in dienst, welke de Oostenrijkschen op *de Veluwe* bestookten en *Holland* en *Braband* bedreigden. FILIPS *van Bourgondië* drong bij den Heer van *Chievres* op versterking van manschappen aan, om hun het hoofd te kunnen bieden, doch geldgebrek verhinderde zulks. Intusschen was REINIER, bastaard van *Gelre*, naar het Fransche Hof gezonden, om onderstand tot het ontzet van *Wageningen* te verzoeken (2). 18 v. Zomermaand.

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 31, 33. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VI. c. 5—8. R. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. XII. p. 183. H. VAN ERP, *Annales*, p. 95. S. BENINGA, *Chronickel d. Vr. Land.* bl. 109, 110. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 629—632. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 321—323. GACHARD, *Rapport sur différentes séries de documents* etc. p. 365.

(2) REINIER of RENÉ *van Gelre* was waarschijnlijk een natuurlijke broeder van Hertog KAREL, ofschoon deze hem, zoo ver men weet, steeds zijn bloedverwant (maigh) en raadsheer, nooit zijn broeder noemt. Hij was heer van *Aerssen* en *Grunsfoort*, raad en kamerheer van Hertog KAREL.

1482—1528 LODEWIJK XII verklaarde nu openlijk, dat hij zich de belangen des Hertogs aantrok, dat FILIPS geene aanspraak op *Gelre* had en de bezette plaatsen aan KAREL moest afstaan, als het eenige middel, om den krijg te eindigen. Hij zond tevens eenige honderd speerruiters af, om *Wageningen* te ontzetten, en de Bisschop van *Luik* beloofde er zijne benden bij te voegen. De Heer van *Chievres* bevond zich in de uiterste verlegenheid. De Oostenrijksche bezettingen in de Geldersche steden en het volk van FILIPS *van Bourgondië* sloegen, wegens achterstallige soldij, aan het muiten. Hoewel de geheele krijgsmagt slechts uit ruim drieduizend voetknechten en twintig ruiters bestond, was het gebrek aan geld zoo groot, dat men, om daarin te voorzien, tot buitengewone maatregelen zijne toevlugt moest nemen. Niet alleen werden alle beschikbare gelden gebezigd, maar zelfs de wedden der ambtenaren en bedienden des Konings en van zijn zoon KAREL *van Oostenrijk* ingehouden; en ondanks dit alles zouden er wel twintigduizend kroonen te kort komen, om den krijg nog eenige weken voort te zetten. De hoop op geldelijken onderstand uit *Spanje* en hulp uit *Engeland* was ijdel. De Engelsche Vorst was, ingevolge het verbond met FILIPS in het voorjaar gesloten, verpligt hem te ondersteunen (1). Hij bepaalde zich echter alleen, om als middelaar tusschen den Koning van *Kastilië* en den Hertog van *Gelre* op te treden, en den Koning van *Frankrijk* te vermanen, dezen laatste geen onderstand in geld of manschappen te zenden. FILIPS zelf had reeds getracht met KAREL in een bestand of verdrag te treden, en zijne zaakgelastigden waren tot dat einde met den kanselier van *Gelre* en de afgevaardigden der steden *Roermonde*, *Venlo*, *Nij-*
Oogstmaand 1506 *megen* en *Zutphen* te *Diest* bijeengekomen. Men zocht echter van beide zijden slechts tijd te winnen en elkander te misleiden. De onderhandelingen liepen dan ook vruchteloos af, nadat de Gelderschen van de Oostenrijkschen vergeefs de ontruiming der

In 1501 was hij Drost van *de Veluwe* en bekleedde die waardigheid nog in 1519. Getrouw diende hij zijnen Meester in vele gewigtige omstandigheden. Bij de inneming van het slot *Middelaar*, welk hij dapper had verdedigd, was hij gevangen genomen en naar *Braband* gevoerd. In het volgende jaar 1505 had hij *Hattem* verdedigd, maar was op nieuw in 's vijands handen gevallen. De Hertog benoemde hem in 1507 tot gezant bij de onderhandelingen met het huis van *Oostenrijk*, en later was hij veelvuldig voor 's Hertogs belangen bij het Hof van *Frankrijk* werkzaam. Hij verkreeg in 1513 de verbeurd verklaarde goederen van HENDRIK *van der Stege* in het kwartier van *Roermonde*, en drie jaren daarna de heerlijkheid *Wickeradt* in leen. Bij KARELS afwezigheid in 1515, werd hij stedehouder in *Gelre*, en overleed in 1523. In 1503 had hij ALEID SCHENCK *van Nydeggen*, Vrouw van *Walbeek*, *Aefferden* enz. gehuwd, en liet eene dochter na, geestelijke zuster in het klooster van ST. QUIRINUS te *Nuis*. Zie V. D. BERGH in de *Correspondance de* MARGUERITE *d'Autriche*. T. I. p. 9 (3).

(1) RIJMER, *Acta Publ. Anglic.* T. V. P. IV. p. 221—227.

stad *Tiel* geëischt en aangedrongen hadden, dat de dagvaart verschoven en te *Mechelen* zou gehouden worden. Om op de bewegingen der bezettingen van *Roermonde*, *Venlo*, *Erkelens*, *Gelder* en andere plaatsen over de *Maas* te letten, besloot VAN CROY de helft der krijgsmagt, vóór de verwachte komst van Fransche hulpbenden, welke hij toch in het veld het hoofd niet konde bieden, langs den linker Maasoever de winterlegeringen te laten betrekken, en de andere helft in de Geldersche steden en sloten te leggen, welke de Oostenrijksche zijde hielden. De Heer van *IJsselstein* vermeesterde intusschen het slot *Ravenswaai* in *de Betuwe*. Eene poging, *Nijmegen* door verraad te bemagtigen, was mislukt en had aan twee burgemeesters, die er in betrokken waren, het leven gekost; den een door een geweldigen val, toen hij over den muur wilde ontvlugten; den ander door het zwaard van den scherpregter. Dit voorval echter is aan eenigen twijfel onderworpen (1). De Koning van *Frankrijk*, om eene bedreigde landing der Engelschen ten behoeve van FILIPS, te voorkomen, zond een bode naar *Gelre* ten einde een wapenstilstand te bewerken, waarin hij door den Koning van *Engeland* en den Bisschop van *Luik* ondersteund werd. Hij gaf zelfs tegenbevel aan de benden, die reeds tot hulp van KAREL waren opgerukt. De Hertog weigerde evenwel onverwrikt een bestand te sluiten, maar was genegen tot een volledig vredesverdrag; ook bood hij aan, zijn geschil over *Gelre* met FILIPS, aan de uitspraak der Koningen van *Frankrijk* en *Engeland* te onderwerpen. Het schorsen der wapenen was ook bij LODEWIJK XII weinig ernst geweest. Althans zoodra hij bespeurde, dat men van den kant der Engelschen niets te vreezen had, trok eene Fransche krijgsmagt onder bevel van ROBERT *van der Mark*, Heer van *Sedan* en broeder van den Bisschop van *Luik*, naar *Gelre* op. Zij zou echter onmiddellijk, ter liefde voor den Koning van *Engeland*, terugkeeren, zoodra het nog steeds belegerde *Wageningen* door den vijand verlaten werd (2). 1482—1528

In de laatste helft van Herfstmaand toog ROBERT *van der Mark* over de *Maas* in *de Betuwe*, en versloeg op zijnen weg twee of driehonderd Kleefschen, bondgenooten der Oostenrijkschen (3). Den Oostenrijkschen zelven bragt hij weinig nadeel toe, uit hoofde eener geheime overeenkomst met den Heer van *Chievres* reeds vóór drie maanden gesloten, waarbij hij zich verbonden had, terstond na den dood van LODEWIJK XII, indien niet vroeger, tegen een bepaald jaargeld in dienst van FILIPS

---

(1) Zie V. D. BERGH in de *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*. T. I. p. 42 (1).

(2) *Lettres de* LOUIS XII, T. I. p. 61—95. *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. I. p. 1—79. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 35. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 633. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 323, 324. GACHARD, *Rapport*, p. 366—369.

(3) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. I. p. 79. GACHARD, *Rapport*, p. 372.

1482— 1528 over te gaan (1). Het schijnt zelfs, dat niet hij in persoon, maar ENGELBRECHT *van Kleef*, weleer Postulaat-Bisschop en beschermheer van *Utrecht* (2), het bevel voor hem over de Fransche hulpbenden in *Gelre* gevoerd heeft. ENGELBRECHT had van zijne moeder de graafschappen *Rethel*, *Nevers*, *Auxerre* en *Estampes* geërfd, en was meest onder den naam van Graaf van *Rethel* buitenlands bekend; hij was zeer gezien aan het Fransche Hof, en de Koning had zich in vele staatkundige onderhandelingen van hem bediend (3). Terwijl de krijg in *Gelre* flaauw werd voortgezet, viel Hertog KAREL
2 v. Wijnmaand 1506 in de *Meijerij van den Bosch*, legde verscheidene dorpen in de asch en keerde met veel buit naar *Roermonde* terug (4). Om dien tijd ontving men het berigt van het overlijden des Konings van *Kastilië*, hetwelk de berekeningen des Konings van *Frankrijk* veranderde. LODEWIJK XII, die vroeger meer dan eens verklaard had, dat hij zijn onderdrukten bloedverwant, den Hertog van *Gelre*, wien men wederregtelijk van zijn land berooven wilde, hetgeen hij niet gedoogen konde, alleen uit een beginsel van medelijden en niet om de vriendschap met FILIPS te breken, eenige hulp gezonden had, gelastte thans zoowel aan KAREL als VAN DER MARK, de vijandelijkheden oogenblikkelijk te staken (5). Uit staatkundige inzigten, werd nu
9 v. Wijnmaand. ook het beleg van *Wageningen*, welk vier maanden geduurd had, opgebroken, geheel tegen den zin van FILIPS *van Bourgondië*, welke deswege zijn ontslag verzocht
17 v. Wijnmaand. en ontving (6). Acht dagen later geraakten *Grol* en *Lochem*, door het verraad der Duitsche bezettingen, in handen der Oostenrijkschen (7). Sedert werden aan beide zijden de winterlegeringen betrokken.

---

(1) *Lettres de* LOUIS XII, T. I. p. 51—54. VAN DER MARK, *le Sanglier des Ardennes* bijgenaamd, verliet werkelijk onder FRANS I, even als zijn broeder de Bisschop van *Luik*, de zijde van *Frankrijk* voor die van KAREL V, wien hij echter in 1521, wegens eene voorgewende inbreuk op zijne regten, den oorlog verklaarde. Hij overleed in 1536. Zie LE GLAY, in de *Lettres de* MAX. *et de* MARG. *sa fille*, T. I. p. 3 (1). T. II. p. 370 (1).

(2) Zie hiervoor, bl. 121.

(3) WAGENAAR, D. IV. bl. 347. V. D. BERGH, in de *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. I. p. 81 (1).

(4) V. HEURN, *Hist. v. 's Hertogenb.* D. I. bl. 413.

(5) *Lettres de* LOUIS XII, T. I. p. 59, 77, 80, 93.

(6) GERARDUS NOVIOMAGUS, *Philipp. Burgund.* p. 151, welke zich echter vergist, wanneer hij beweert, dat *Wageningen* eerst na den dood van Koning FILIPS is belegerd geworden. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 323 (*).

(7) GACHARD, *Rapport*, p. 369, 370.

Hertog KAREL hield evenwel *Holland* en *Braband* gedurig in vrees voor een aanval. Hij had het plan beraamd, *Dordrecht* en *Rotterdam* te overvallen; doch men was er op zijne hoede en van den toeleg kwam niets (1). Eerst laat in het voorjaar werd de veldtogt geopend, maar de strijdkrachten van beide zijden waren te gering, om iets van belang te ondernemen. De geheele Oostenrijksche krijgsmagt bestond thans uit zeven- of achthonderd ruiters, vijfduizend voetknechten, onder welke zich meer dan vijftienhonderd Duitschers bevonden, twee kleine stukken geschut en twaalf of veertien valkenetten (*faucons*). De strijdkrachten des Hertogs van *Gelre* waren insgelijks zeer beperkt en in drie afdeelingen gesplitst. Een gedeelte met den Hertog zelven, lag in het graafschap *Zutphen* en belegerde het slot *Wildenborch* nabij *Vorden*, toen aan den Heer van *Wisch* behoorende, welke het met vijftig voetknechten verdedigde; het blijkt niet duidelijk of het bemagtigd is. Een ander gedeelte hield zich op in *de Betuwe* en bestookte *Holland.* De derde afdeeling lag in het kwartier van *Roermonde* of het *Overkwartier*, waar tevens de Fransche hulpbenden onder ENGELBRECHT *van Kleef*, toen Landvoogd van *Champagne*, gelegerd waren. De bastaard van *Gelre* sloeg hier het beleg voor *Wachtendonk*, in hetwelk de Ridder OTTO SCHENK *van Nydeggen*, die met zijn broeder ARNOUD, zijn zoon HENDRIK, OTTO *van Bijland* en eenige andere Edelen de zijde des Hertogs verlaten had, het bevel voerde. De sterkte werd eng ingesloten, om haar door honger tot overgave te dwingen. Maar hier en elders begon het krijgsvolk des Hertogs uithoofde van wanbetaling te morren, en weigerde eenen voet te verzetten, zoo lang men het achterstallig loon niet aangezuiverd had. KAREL was echter hiertoe zoo weinig in staat, dat hij zelfs niet den losprijs voor veertien stukken geschut, welke den Brabanders in handen gevallen waren, konde bijeenbrengen. Hij hield te vergeefs op onderstand in geld en manschap bij *Frankrijk* aan, terwijl de Oostenrijkschen het platte land van het *Overkwartier* afliepen en verwoestten (2).

1482—1528

1507

Wederkeerig verontrustte de Geldersche bezetting van het slot *Poederoijen* in den *Bommelerwaard* niet ver van de *Maas*, door herhaalde invallen *Holland* en *Braband*, op welker grenzen het was gelegen, en had reeds *Bodegraven* in de asch gelegd, omdat het de opgelegde brandschatting schoorvoetend opbragt. JAN *van Egmond*, Stadhouder van *Holland*, sloeg met vierhonderd krijgsknechten, behalve een deel poorters uit *Dordrecht*, *Gouda*, *Gorinchem*, *Heusden* en *'s Hertogenbosch*, het beleg voor het slot en sneed het door een blokhuis weldra alle gemeenschap af.

---

(1) WAGENAAR, D. IV. bl. 351.

(2) *Lettres de* LOUIS XII, T. I. p. 96—103. *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. I. p. 81—90. GACHARD, *Rapport*, p. 372, 374.

1482—1528 Maar de dappere bevelhebber HENDRIK *van Ens*, gezegd *Suijdewind*, maakte al deze pogingen nutteloos. Om den vijand van het beleg af te lokken, trachtte Hertog KAREL *Oudewater* te verrassen, hetgeen door de wakkerheid der burgers mislukte. Nu rukte
Oogst-maand 1507 hij met al zijne magt tot ontzet van *Poederoijen* op, en bij zijne aankomst namen de belegeraars in allerijl, met achterlating van hun krijgstuig, lafhartig de vlugt (1). De Kleefschen hadden zich inmiddels van het huis te *Persingen* bij *Nijmegen* meester gemaakt, en stroopten in de landen tusschen *Maas* en *Waal* (2). Hier rigtten de benden des Vorsten van *Anhalt*, MAXIMILIAANS Kapitein-Generaal in *de Nederlanden*, insgelijks door rooven en branden groote verwoestingen aan. Zij vermeesterden daarna de beide blokhuizen der Gelderschen voor *Wachtendonk*, en slechtten die met eenige andere sterkten in den omtrek. Voorts bemagtigden zij *Haren* en *Dodendael*, en verbrandden het slot *Ooy* nabij *Nijmegen* (3). *Doesburg* daarentegen geraakte weder in het bezit van den Hertog, welke plegtige omgangen beval, ten einde den bijstand des Hemels over zijne wapenen in te roepen (4). Hij zelf vereenigde zich ondertusschen met de Fransche hulpbenden te *Roermonde* en viel in *Braband*. *Turnhout*, *Hal*, *Dalem*, *Tienen* en andere plaatsen werden meest stormenderhand ingenomen en uitgeplunderd; doch de stad *Diest* bleef door de dapperheid haars Heeren, Graaf HENDRIK *van Nassau*, verschoond. De landen van *Kempen* en *Hesbay* werden afgeloopen, en de buit met de gevangenen naar *Roermonde* gesleept. De Franschen hulpbenden weken op het berigt van het naderen des Vorsten van *Anhalt*, naar *St. Hubert*, alwaar zij door de bezetting van *Namen* overvallen en met zwaar verlies op de vlugt gejaagd werden (5).

De naderende winter maakte een einde aan den veldtogt, welke de geldmiddelen der Landvoogdes MARGARETHA had uitgeput. De Oostenrijksche bezettingen in de Geldersche steden, bleven niet alleen onbetaald, maar hadden zelfs gebrek aan het aller-

---

(1) *Lettres de* LOUIS XII, T. I. p. 96, 98. *Correspondance de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. I. p. 90. GUILL. HERMANNI *Holl. Gelriaeque Bellum*, p. 328—331. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 38. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 636. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 325.

(2) TESCHENMACHER, *Annales Cliviae*, P. II. p. 323.

(3) V. HEUSDEN, *Hist. v. 's Hertogenb.* D. I. bl. 415. Verg. *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. I. p. 91, 92.

(4) SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 325.

(5) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. I. p. 93. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 37. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 635. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 324.

noodzakelijkste, en dreigden te vertrekken (1). De Gelderschen op het slot *Poede-* 1482—1528
royen zetten ondertusschen hunne rooftogten in *Holland* en *Braband* voort. Om hieraan perken te stellen, sloeg de Vorst van *Anhalt*, door de Hollandsche steden en 1508
inzonderheid door *'s Hertogenbosch* ondersteund, in de lente er het beleg voor. Zijne krijgsmagt bestond uit twaalf vaandelen voetvolk, duizend ruiters en twaalf stukken grof geschut, de *twaalf Apostelen* genoemd, behalve de zoogenaamde Tuimelaars, uit welke zware steenen of bouten ter verbrijzeling der muren geworpen werden. Het slot werd weldra van alle kanten de toevoer volstrektelijk afgesneden en derwijze door het geschut geteisterd, dat in weinig dagen schier het geheele dak was ingestort. Vier weken had de wakkere bevelhebber SUIJDEWIND zich met de grootste inspanning verdedigd, toen een zware muur omvergeschoten en hij door een balk verpletterd werd. Nu ontzonk der bezetting de moed. Zij gaf zich over en verwierf vrijen aftogt, uitgezonderd twaalf overloopers, welke met den strop gestraft werden. Het slot werd geslecht en de gracht met puin gevuld (2).

Terwijl *Poederoyen* nog belegerd werd, en de Vorst van *Anhalt* van den kant der Staten van *Braband* en *Holland* vele moeijelijkheden wegens het betalen zijner manschappen ondervond, trachtte Hertog KAREL, denkelijk om den vijand van het beleg af te trekken, *Harderwijk*, *Hattem* en *Elburg* te vermeesteren. Doch hierin, naar het schijnt, door den Graaf van *Buren* verhinderd, die aan het hoofd eener talrijke bende op het punt was in *de Veluwe* te verschijnen, viel hij in *Gooiland* (3). Zonder gevaar van veel tegenstand te ontmoeten, konde KAREL deze onderneming beproeven. De Hollanders waren onderling verdeeld over het bezetten der grenssteden en vreesden de oorlogskosten. De Oostenrijkschen en Kleefschen weigerden op te trekken, zoolang zij nog achterstallig

---

(1) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I, p. 94—100. MAXIMILIAAN *van Hoorn*, bevelhebber van *Tiel*, schreef aan de Landvoogdes, dat zijn volk » pour la plupart n'a robe, pourpoint ne chemise en dos, et ne sceuent que mengier (ne savent que manger)."

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 38. GUIL. HERMANNI *Holl. Gelriaeq. Bell.* p. 333—335. *Corresp. de* MARG. *d'Autriche.* T. I, p. 99—108, uit welke men mag gissen, dat het beleg van het laatste van Grasmaand tot het laatste van Bloeimaand geduurd heeft. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 636, 637. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 326. V. HEURN, *Hist. v. 's Hertogenbosch*, D. I, bl. 416—418. — HARAEUS, *Annales Duc. Brab.* T. II. p. 521 en PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* p. 155 vergissen zich in den tijd op welken het slot werd overgegeven, en de wijze op welke de bevelhebber het leven verloor.

(3) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I, p. 102—105. 107, 108. Vgl. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI, p. 637.

1482—1528 loon te eischen hadden; zelfs was men beducht, dat de bezetting van *Arnhem*, indien zij niet spoedig bevredigd werd, die stad aan den vijand zou overleveren. Men vermoedde daarenboven, dat de Grooten het misnoegen aanstookten en een opstand tegen den Keizer beoogden. (1). *Muiden* viel terstond den Gelderschen in handen, werd geplunderd en in brand gestoken; het slot ging bij verdrag over. *Weesp*, welk geweigerd had bezetting in te nemen, werd insgelijks bemagtigd; doch *Naarden*, dat hiervan voorzien was, bleef ongemoeid. De stad *Amsterdam* stelde zich onmiddellijk zoo te water als te land in staat van tegenweer, en antwoordde toen de Hertog, die zich in *Weesp* bevond, haar door eenen Priester opeischte, dat zij zich nog niet tot de noodzakelijkheid gebragt zag, van heer te veranderen. Na verscheidene vruchtelooze aanvallen, trok KAREL met eenig verlies aan dooden, naar *Weesp* terug. Een tweede aanslag had geen gelukkiger gevolg. Eenige Gelderschen geraakten bij nacht binnen het blokhuis der Amsterdammers te *Ypesloot*, een gehucht aan den *Muiderdijk* tusschen *Amsterdam* en *Weesp*, te wederzijde door het *IJ* en den *Diemermeer* bespoeld, welke met oorlogsvaartuigen bezet waren. Op het vernemen van onraad, werden de Gelderschen uit deze schepen hevig beschoten, en vlugtten den weg op naar *Amsterdam*. Hier werden zij door eene bende poorters der stad onderschept en een jaar in hechtenis gehouden. De Hertog vertoefde nog eenigen tijd in *Weesp*, voorzag het van bezetting en keerde toen naar
24 v. Zomermaand 1508 *Gelre* terug. Om dien tijd trachtte eene vloot van vierentwintig Geldersche schepen *Enkhuizen* bij mistig weder te verrassen. Doch zij werd ontdekt, verjaagd en tot bij *Schokland* achtervolgd. De Amsterdammers bragten aanstonds hunne galjoten en eenige andere vaartuigen in zee, om haar op te sporen, maar zij was reeds naar de Geldersche havens geweken (2).

Kort na de overgave van het slot *Poederoyen*, was in *Gooiland* eene krijgsmagt bijeengetrokken, om den Gelderschen *Weesp* te ontrukken. De Vorst van *Anhalt* sloeg zich neder bij de *Geinbrug*, eene bende Walen onder zekeren EMRI of EMERI te *Muiderberg*, en FLORIS *van Egmond* te *Naarden* (3). Ongeveer acht maanden werd *Weesp*, waar HENDRIK *van Erkelens* het gezag voerde, onder afwisselende bevelhebbers ingesloten (4). Gebrek aan genoegzame manschappen en krijgsbehoeften, naar het schijnt, verhinderde het beleg met nadruk door te zetten. Althans de be-

(1) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I, p. 105, 106, 107, 113.

(2) GUILL. HERMANNUS, *Holl. Gelriaeque Bell.* p. 337—343. 346, 350—354. WAGENAAR, *Beschr. v. Amsterd.* St. I, D. II, bl. 208—210.

(3) GUILL. HERMANNUS, *Holl. Gelriaeque Bell.* p. 347.

(4) In het *Rapport* van GACHARD, p. 366, 374, komen de Ridder LOUIS ROLIN en JACQUES QUAETREIBBE als zoodanig voor.

wegingen des Konings van *Frankrijk* eischten 's Keizers strijdkrachten elders. Vruchteloos beproefde HENDRIK van *Engeland* eenen vrede tusschen de beide Vorsten te bewerken. LODEWIJK XII verklaarde, dat hij liever zijne kroon in de waagschaal wilde stellen dan KAREL *van Gelre* verlaten, en ging voort hem hulpbenden te zenden, opdat hij de veroverde Hollandsche plaatsen niet mogt verliezen (1). Ondertusschen stelde MAXIMILIAAN het hoogste belang in de herovering van *Weesp*, en was voornemens in eigen persoon de belegering te leiden (2). Hij werd niet alleen hierin verhinderd, maar zelfs moest de Vorst van *Anhalt* op zijn bevel met al de Duitsche voetknechten naar *Wageningen* oprukken. ANHALT had twee blokhuizen voor *Weesp* opgeworpen en elk met vierhonderd man bezet achtergelaten (3). Door gebrek aan levensmiddelen was de stad schier tot het uiterste gebragt, en een hopman der bezetting poogde haar den Amsterdammers over te leveren, doch het verraad werd ontdekt (4). Te goeder uur gelukte het den Gelderschen er mondbehoeften in te voeren. Zij beproefden insgelijks een aanval op *Asperen*, doch werden teruggeslagen (5). Dikwijls vielen er schermutselingen voor. Onder anderen leed FLORIS *van Egmond* eene gevoelige nederlaag bij *Muiderberg*, in welke de bevelhebber EMRI met een hoop Walen sneuvelde (6).

1482—1528

20 v. Hooim. 1508

28 v. Oogstmaand

Om dien tijd werd met den Koning van *Frankrijk* en den Hertog van *Gelre* een bestand voor zes weken gesloten (7). Intusschen zou men te *Kamerijk* over eenen volledigen vrede onderhandelen. De Landvoogdes MARGARETHA zond een aanzienlijk ambtenaar naar *Gelre*, om met KAREL te raadplegen, terwijl zij den Keizer vermaande, zich in zijne voorwaarden gematigd te toonen, daar men bezwaarlijk de landen tot het voortzetten van den krijg, door welken zij zeer gedrukt werden, zou kunnen bewegen (8). *Holland* in het bijzonder had daarbij zoo veel geleden, dat dit gewest door MAXIMILIAAN een gedeelte der oorlogslasten was kwijt gescholden (9). De

---

(1) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. I. p. 72. *Correspond. de* MARG. *d'Autriche* T. I. p. 116, 123, 127, 140.

(2) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. I. p. 72, 79.

(3) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche* T. I. p. 138.

(4) GUILL. HERMANNUS, *Holl Gelriaeque Bell.* p. 343, 348.

(5) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG, T. I. p. 88.

(6) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 640, SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 326.

(7) *Lettres de* LOUIS XII. T. I, p. 122.

(8) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche.* T. I. p. 153.

(9) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. *d'Autr.* T. I. p. 95.

1482—1528 vrede kwam tot stand, waarbij bepaald werd, dat »KAREL *van Gelre*, anders *van*
10 v. Win- *Egmond*, de stad *Weesp* en het slot te *Muiden* binnen veertien dagen moest afstaan.
term. 1508 Hij en het huis *Oostenrijk* zouden behouden hetgeen zij thans in *Gelre* bezaten, tot dat de Keizer en de Koningen van *Frankrijk*, *Engeland* en *Schotland* over het regt op dat hertogdom zouden beslist hebben. De Koning van *Frankrijk* zou KAREL *van Gelre* geen onderstand verleenen, wanneer deze weigerde zich naar dit verdrag te schikken. De handel tusschen de Gelderschen en de andere Nederlanders, zou weder even vrij en onbelemmerd zijn als te voren" (1). Hertog KAREL nam met
13 v. Louw- tegenzin den Kamerijkschen vrede aan, en ontruimde alleen op sterken aandrang des
maand 1509 Konings van *Frankrijk*, in het begin des volgenden jaars de stad *Weesp* en het slot te *Muiden* (2).

Het kon derhalve geene verwondering baren, dat de vrede spoedig verbroken werd. Onder voorwendsel, dat door de Oostenrijkschen, die *Arnhem* en bijna de geheele *Veluwe* in bezit hadden, wegens het eischen van schatting in den *Bommelerwaard*, op het verdrag inbreuk was gemaakt, hervatte KAREL de vijandelijkheden. Hij had reeds *Barneveld* ingenomen en versterkt, doch op het berigt van 's Keizers aankomst in *de Nederlanden*, weder verlaten (3). Vruchteloos beklaagde zich de Landvoogdes hierover bij hem zelven en aan het Fransche Hof. Koning LODEWIJK XII schijnt zelfs den Hertog tot de vredebreuk aangespoord te hebben, om MAXIMILIAAN daardoor in *de Nederlanden* en uit *Italië* te houden, dewijl hij alleen den oorlog tegen de Venetianen wenschte voort te zetten. En toen de Keizer zich tot een togt naar *Gelre* aangordde, schrikte hem de Fransche gezant hiervan af, verklarende, dat zijn Meester den Hertog ondersteunen zou (4). Pogchend genoeg verklaarde MAXIMILIAAN, dat deze gezindheid des Konings het behoud was van »Mijnheer KAREL, dien hij anders zonder twijfel uit zijn land gejaagd, of althans het grootste gedeelte er van verdelgd zou hebben." Hij trachtte echter de Landvoogdes te vertroosten met de belofte, »binnen één jaar, de muitmakers, verraders en leugenaars zoodanig tot hun pligt te brengen, dat zij hunne tongen en ooren niet zouden weten te bergen." Bij zijn vertrek
29 v. uit *de Nederlanden*, vergenoegde hij zich, MARGARETHA tegen de bedoelingen van
Grasm. KAREL, die met hem den spot dreef, te waarschuwen, en voorts de zaak maar aan

---

(1) DUMONT, *Corps Diplom.* T. IV. P. I. p. 111. Vgl. hiervoor bl. 287. (7).

(2) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 38. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI, p. 639. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI, bl. 327.

(3) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche.* T. I. p. 155.

(4) *Lettres de* LOUIS XII, T. I, p. 150, 151, 154, 161, 162, 220. T. II. p. 179. *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. I. p. 111, 113.

God over te laten (1). Het achterblijven der verpligte hulp uit *Engeland*, de on- 1482—1528
gezindheid van de Staten der *Nederlanden*, om den krijg te hervatten, zoowel als de vrees voor *Frankrijk* wederhielden de Oostenrijkschen, iets tegen *Gelre* te ondernemen; en Hertog KAREL was te veel in de Stichtsche zaken gewikkeld, om *Braband* of *Holland* te verontrusten (2). Het blijkt echter, dat hij zich van eenige plaatsen in zijn gebied meester gemaakt, maar andere daarentegen verloren heeft (3). De Hertogen van *Kleef* en van *Gulik*, de Kerkvoogden van *Keulen*, *Munster* en *Luik*, weinig heil in hun bondgenootschap met het huis van *Oostenrijk* vindende, traden met hem in onderhandeling, niettegenstaande hij in den rijksban verklaard 2 v. Slagtm. 1509
was; en MAXIMILIAAN liet niet na, zijne verwondering en verontwaardiging over hun gedrag te kennen te geven (4). Kort daarna werd tusschen KAREL *van Oostenrijk* en KAREL *van Gelre* een afzonderlijk bestand voor een jaar gesloten, om, zoo het heette, een einde te maken aan de rampen en ellende, welke uit den krijg voor de beiderzijdsche onderdanen voortvloeiden. Elk zou, naar luid van het ontwerp, intusschen behouden wat hij thans bezat; en het geschil over beider aanspraak op *Gelre*, ter onderzoeking van vier aanzienlijke goede mannen, wederzijds te kiezen, gesteld worden, naar wier berigt de Koning (van *Arragon?*) en de Koning van *Frankrijk*, als vrienden en beschermers der beide Vorsten, uitspraak zouden doen. De Keizer nam hierin genoegen (5). Hij deed insgelijks eenige voorstellen aan den Koning van *Frankrijk* over de zaken van *Gelre*, welke geen gevolg gehad hebben (6). Hierop trad hij in onderhandeling met den Hertog zelven. FREDERIK *van Egmond* en andere Baanderheeren, wien MAXIMILIAAN beloofd had hiertoe nimmer zonder hunne voorkennis te zullen besluiten, namen dit ten hoogste euvel op en verzochten de Landvoogdes, van hun eed ontslagen en aan zich zelven overgelaten te worden, 1510
wanneer men de zaak voortzette. MARGARETHA zond evenwel TOISON D'OR naar Hertog KAREL, die echter weinig uitrigtte (7). Eenige dagen later werd LE FEBRE, algemeen schatmeester, naar *Utrecht* afgevaardigd, om met den Kanselier van *Gelre*

---

(1) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. I. p. 130—133. *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 160. Vgl. hiervoor, bl. 288.

(2) Vgl. hiervoor, bl. 288, 318.

(3) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I, p. 175, 179.

(4) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. I. p. 207, 208.

(5) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. I. p. 243.

(6) *Lettres de* LOUIS XII, T. I. p. 204. *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 171—175.

(7) TOISON D'OR was de naam van den Heraut der Orde van het Guldenvlies, welke waardigheid thans THOMAS ISAAC bekleedde.

1482—1528 over een huwelijk van den Hertog met ISABELLA *van Oostenrijk*, eene kleindochter des Keizers, te onderhandelen; maar ook deze zending beantwoordde niet aan het
4 v. Sprokkelm. 1510 doel (1). Nu werd eene bijeenkomst ter regeling der Geldersche geschillen, tegen den eersten van Lentemaand te *Luik* bepaald, waarbij Fransche zoowel als Keizerlijke zaakgelastigden zouden tegenwoordig zijn (2).

Ondertusschen zette Hertog KAREL den krijg tegen den Bisschop van *Utrecht* in het *Boven-Sticht* voort (3). De Keizer gaf MARGARETHA volmagt, den Bisschop te onder-
16 v. Lentemaand. steunen, en de Kerkvoogden van *Keulen* en *Munster* nevens de Hertogen van *Kleef* en *Gulik* te vermanen, den oproerigen Gelderschen geene hulp te zenden. Op denzelfden dag verwittigt hij der Landvoogdes, dat hij geene der voorwaarden, op welke de Hertog van *Gelre*, wien men niet veel vertrouwen kan, in een verdrag wil treden, kan aannemen; doch weigert niet op nieuw onderhandelingen met hem aan te knoopen, indien dit tot zijne eer kan geschieden, en deelt haar tot dat einde het plan mede van een huwelijk tusschen dien Vorst en ISABELLA (4). Hieruit blijkt, dat haar huwelijksvoorstel, kort te voren den Hertog zelven gedaan, op eigen gezag geschied was. De Koning van *Frankrijk* had, ongetwijfeld ter bereiking zijner bijzondere oogmerken, deze verbindtenis het eerst voorgeslagen; en 's Hertogs gezanten weigerden op de bijeenkomst te *Luik* volstrekt in nadere beraadslaging te treden, zoo lang men van 's Keizers zijde in dien echt niet bewilligd had (5). KAREL was derhalve, hetzij met of tegen zijn wil, van gevoelen veranderd. Vroeger toch had hij beloofd, MAXIMILIAAN eene groote som gelds uit te keeren en nimmer te zullen huwen, indien men hem levenslang in het gerust bezit van *Gelre*, als een achterleen van *Braband*, wilde laten, hetwelk na zijn dood aan den Keizer vervallen en behooren zoude (6). MAXIMILIAAN zelf vond geen behagen in dit huwelijk; en de voorwaarden, door hem ontworpen, waren van dien aard, dat men ligt bevroeden konde, dat zij niet zouden aangenomen worden. ISABELLA moest tot haar zestiende jaar onder bescherming blijven van den Hertog van *Lotharingen*, in wiens handen tot dien tijd de steden *Arnhem*, *Harderwijk* en *Hattem* met geheel *de Veluwe* zouden gesteld worden. De Keizer wilde

---

(1) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 175—183.

(2) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 236.

(3) Zie hiervoor, bl. 318. *Correspond. de* MARG. *d'Autr.* T. I, p. 184, 194. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 641.

(4) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 243—248. *Correspond. de* MARG. *d'Autr.* T. I, p. 187—191.

(5) *Lettres de* LOUIS XII. T. I, p. 264, 271.

(6) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. I. p. 232.

Montfoort, *Wachtendonk*, *Bommel* en den *Bommelerwaard* met al wat er toe behoorde, als aan *Braband* gehecht, voor zich behouden. Daarenboven zou hij in het bezit blijven van *Tiel*, den *Tielerwaard* en het *Land van Kessel* tot na de voltrekking des huwelijks, wanneer zij aan KAREL *van Gelre* zouden afgestaan worden, wien het alsdan ook vergund zou zijn, de stad en het slot *Wachtendonk*, voor den prijs door wijlen Koning FILIPS bepaald, terug te koopen (1). MARGARETHA zelve klaagde, dat deze buitensporige eischen eene overeenkomst met den Hertog bijna onmogelijk maakten, tegen wien zij niet bij magte was iets te ondernemen, dewijl de Staten en Grooten des Lands ongenegen waren, tegen hem krijg te voeren, daar elk slechts op eigen voordeel lette. Zij trachtte derhalve den Keizer tot eenen billijken vrede te bewegen, doch de oorlogzuchtige raad des Heeren van *IJsselstein* vond bij hem meer gehoor (2). Hij sloot met KAREL *van Oostenrijk*, als Erfvorst der *Nederlanden*, en den Bisschop van *Utrecht* een beschermend en verdedigend verbond voor den tijd van zes maanden tegen den Hertog van *Gelre*. Ook werd de Hertog van *Kleef*, op wiens tollen te *Lobith* de Gelderschen groote inbreuk maakten, vermaand, hun den oorlog te verklaren (3). Hertog KAREL bevond zich in den neteligsten toestand; en hem, zoowel als zijn krijgsvolk, ontbrak het zelfs aan het noodigste onderhoud (4). Maar had men van zijne magt thans weinig te duchten, er was veel van zijn moed, door de wanhoop aangevuurd, te vreezen. Dit zal niet zonder invloed op 's Keizers besluit geweest zijn, de voorwaarden betrekkelijk het huwelijk met de Oostenrijksche Prinses te wijzigen en aannemelijker te maken. Men konde het echter na veelvuldige onderhandelingen, niet eens worden, hoezeer MAXIMILIAAN en inzonderheid de Landvoogdes zulks schenen te verlangen (5). MARGARETHA speelde hierin de geveinsde. Zij drong slechts op dit huwelijk aan, om het te verbreken, zoodra hare omstandigheden een gunstiger aanzien verkregen (6). Koning FERDINAND van *Arragon* bragt zwarigheden tegen dit huwelijk in het mid- 1482—1528

(1) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG., T. I, p. 245, 246. *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I, p. 189, 190.

(2) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 195—199, 203, 204.

(3) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG., T. 1. p. 268. *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 192, 199, 204.

(4) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 195.

(5) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG., T. I. p. 279—282, 313, 323, 328, 342, 351. *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 205—214, 217—222.

(6) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 248, 249.

1482—1528 den (1); en de Koning van *Engeland* was er insgelijks niet mede ingenomen (2). Eindelijk werden in Wintermaand alle onderhandelingen met KAREL afgebroken, wiens bestemde bruid sedert de gemalin des Konings van *Denemarken* geworden is (3).

De Koning van *Frankrijk* had den Hertog aangespoord, den Keizer niets in te willigen, en hem ongetwijfeld onderstand in geld en manschap gezonden. MARGARETHA was ten minste voor eenen inval in *Holland* en *Braband* beducht. Zij trachtte de grenzen te versterken en met de Vorsten van *Keulen* en *Munster*, van *Gulik* en *Kleef*, die even als zij den Hertog van *Gelre* vreesden, een verbond te sluiten. 15 v. Louwmaand 1511 Dit was te noodzakelijker, dewijl KAREL met vijftienhonderd man zich te *Woudrichem* bevond, het krijgs- en landvolk in de omstreken van *Dordrecht* verslagen had, en zelfs *den Haag* bedreigde. Men vreesde daarenboven, dat de Oostenrijksche benden en bezettingen in de Geldersche steden, uit gebrek aan betaling misnoegd en muitend, tot hem zouden overgaan (4). Deze zwarigheden moeten spoedig uit den 27 v. Louwmaand weg geruimd zijn, dewijl FLORIS *van Egmond*, kort daarna *Holland* konde verlaten, om de Utrechtschen te tuchtigen (5). Er waren ook inderdaad, hoewel vruchteloos, nieuwe onderhandelingen tusschen MARGARETHA en KAREL over een bestand geopend. De Landvoogdes verwierf echter vrijgeleide voor haren hofmeester HESDIN naar *Doesburg*, om met den Hertog de verongelijkingen, hem door FLORIS *van Egmond*, wien hij den aanstoker des oorlogs noemde, aangedaan, in der minne te vereffenen (6). Maar vóór de gezant nog was aangekomen, maakten de Gelderschen zich meester van *Harderwijk*. VAN EGMOND, welke van de Nijkerkers op *de Veluwe* eenige gelden te vorderen had, maar niet bekomen konde, had den bevelhebber van *Harderwijk* bevolen, hen met geweld van wapenen daartoe te dwingen. De bevelhebber, welke over te weinig volk beschikken konde en alom te zeer door gewapende landlieden omringd was, om alleen die taak met hoop op een gelukkigen uitslag te ondernemen, verzocht schriftelijk drie of vierhonderd Oostenrijkschen uit het *Sticht* tot hulp, wier aankomst te *Nijkerk* hem door het in brand steken van zeker huis, moest onderrigt worden. Deze brief geraakte in het bezit der Gelderschen, welke dien met eene nagemaakte hand toestemmend beantwoordden, en

(1) *Lettres de* LOUIS XII, T. II. p. 27. Vgl. *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. I. p. 401.

(2) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 249.

(3) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. I. p. 357. *Correspond. de* MARG. *d'Autr.*, T. I. p. 224.

(4) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. I. p. 223—231.

(5) Zie hiervoor, bl. 320, PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 642.

(6) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. I. p. 238—240.

op den bepaalden tijd eenige manschappen naar *Nijkerk* zonden, welke terstond het beraamde sein gaven. Bijna de geheele bezetting van *Harderwijk* trok nu derwaarts, doch werd door de Gelderschen aangevallen, verslagen en grootendeels afgemaakt. De stad, welke niet meer dan dertig krijgsknechten bevatte, gaf zich, hoewel tegen den zin van eenigen, terstond over, onder belofte, dat haar geen nadeel zou geschieden. Eenig volk uit *Arnhem*, onder den bevelhebber JAN *van Termonde*, tot hulp der Harderwijkers afgezonden, kwam te laat (1). 1482—1528 6 v. Sprokkelm. 1511

Hertog KAREL betuigde, dat deze aanslag buiten zijne voorkennis en tegen zijn wil geschied was. Ook verklaarde hij geheel onkundig te zijn van het gedrag des Bastaards van *Gelre* in de *Meijerij van den Bosch*, welke, naar het schijnt, de bevolking trachtte om te koopen en voor de zaak der Gelderschen te winnen (2). Men mag echter weinig waarde aan deze verzekeringen hechten, daar KAREL zelf de Amsterdammers tot zijne belangen poogde over te halen (3). De Koning van *Frankrijk* toonde zich uiterlijk zeer gebelgd over het innemen van *Harderwijk*, als eene inbreuk op den vrede van *Kamerijk*. Meer dan eens en onder bedreiging hem zijne hulp te onttrekken, vermaande hij den Hertog schriftelijk, de stad terug te geven en geene vijandelijkheden te plegen; maar KAREL konde er niet toe besluiten (4). Men mag hieruit betwijfelen, of het bij den Koning zelven wel ernstig gemeend geweest zij. De Landvoogdes althans hield zich van het tegendeel overtuigd en dat hij zelfs, ofschoon dit ten sterkste door hem ontkend werd, in het geheim den Hertog met geld ondersteunde (5). Zeker is, dat KAREL zich om 's Konings vertoogen niet bekommerde. Met voetvolk uit *Utrecht* kwam hij in Lentemaand voor *Arnhem*, in de hoop aldaar onder de inwoners, welke door gebrek en ellende schier tot wanhoop waren gebragt, eenen opstand te bewerken, hetgeen mislukte. Hij viel nu in het *Land van Kuik* en plunderde het dorp van dien naam, zonder dat VAN EGMOND, bij gemis van volk en geld, dit verhinderen konde (6). Even lijdelijk moest men gedoogen, dat nabij

---

(1) *Lettres de* LOUIS XII, T. II. p. 116—120. *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 240—243. Vgl. SCHRASSERT, *Beschr. v. Harderw.* D. II. bl. 58—60.

(2) *Lettres de* LOUIS XII, T. II. p. 120, 121.

(3) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 245.

(4) *Lettres de* LOUIS XII, T. II. p. 123, 126, 166, 171, 174—180, 185—194, 203, 204, 213, 242. *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 251, 261, 265, 267—279, 287. LODEWIJK noemt den Hertog van *Gelre* bij deze gelegenheid »une malvaise et perverse teste et que le diable l'emportit.» T. II. p. 176.

(5) *Lettres de* LOUIS XII, T. II. p. 133, 158. T. III. p. 34, 37.

(6) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 253, 264.

1482—1528 *Keulen* eenige ruiters onder den Bastaard van *Gelre*, meer dan tachtig Vlaamsche kooplieden op hunne reis naar *Frankfort*, ondanks een vrijgeleide van den Hertog van *Gulik*, overvielen, twee of drie doodsloegen, de overigen gevangen naar de stad

Grasm. 1511 *Gelder* voerden, en op een losgeld van honderdduizend gulden stelden. De Oostenrijksche benden, die steeds onbetaald en onverzorgd bleven, zwierven in de omstreken van *Antwerpen* en *'s Hertogenbosch* rond, en teerden op kosten der reeds zoo verarmde landzaten. Door bemoeijing des Konings van *Frankrijk*, des Aartsbisschops van *Keulen* en des Hertogs van *Gulik*, werd om dien tijd ijverig over een huwelijk tusschen Hertog KAREL en de dochter des Hertogs van *Kleef* gehandeld. En ofschoon ook dit nimmer voltrokken werd, verschafte het thans den Gelderschen Vorst in den Hertog van *Kleef* eenen bondgenoot, welke hem niet onverschillig konde zijn. LODEWIJK XII drong intusschen met nadruk bij hem op de slaking der gevangen kooplieden aan; en de Keizer bedreigde KAREL met den rijksban, indien hij weigerde. Na verloop van eenige maanden werden zij ontslagen (1). De Hertog, die eerlang tot beschermheer der stad *Utrecht* gekozen werd, ondersteunde inmiddels de Utrechtschen in den krijg tegen de Hollanders (2). *Bommel* geraakte in zijn bezit door DIRK *van Haaften*, wien het gelukte een schip met rijs beladen, waaronder krijgsvolk verborgen was, in de stad te voeren. Aanstonds vereenigden zich de burgers met deze rappe gasten en verdreven de Oostenrijksche bezetting, van welke een groot gedeelte een paar dagen te voren met den bevelhebber WILLEM *de Jeude*, tot ontzet van *IJsselstein* was uit-

28 of 29 v. Bloeim. getrokken (3). Daarentegen leden de Gelderschen op denzelfden dag eene gevoelige nederlaag bij eenen aanslag op *Tiel*. Vierhonderd van hunne voetknechten waren gevangen genomen, en een bijna gelijk getal was gesneuveld of in het water omgekomen (4). De bezettingen van *Heusden* en het slot *Loevestein* werden dadelijk na het verlies van het nabijgelegen *Bommel* versterkt, en de Hollandsche grenzen zooveel mogelijk door krijgsvolk gedekt. Te meer was dit noodzakelijk, daar de burgers van *Bommel* uit *Kuilenburg* levensmiddelen, en van *Nijmegen* en elders hulp in manschappen ontvingen, welke in de omstreken plunderden (5). Het sterke slot te

---

(1) *Lettres de* LOUIS XII, T. II. p. 157—159, 185, 210. T. III. p. 6. *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. I. p. 390—392. *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 275—279.

(2) Zie hiervoor, bl. 322—324. Vgl. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 642.

(3) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 645. *Corresp. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 291, 307.

(4) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 289. *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. I. p. 416.

(5) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 291, 297, 306.

Hattem werd door den bevelhebber FILIPS *van Someren*, gezegd *van den Reck*, voor achtduizend goudgulden aan Hertog KAREL overgeleverd, wien de burgers daarop als Heer huldigden (1). FLORIS *van Egmond* vreesde insgelijks voor het verlies van *Arnhem* en *Tiel*, waar het krijgsvolk, uit gebrek aan het noodige, dagelijks verliep (2). Eenige voordeelen door de Hollanders, inzonderheid de Enkhuizers, op de Gelderschen behaald, die langs de *Zuiderzee* kruisten, konden niet opwegen tegen de nadeelen, welke de Oostenrijkschen te lande geleden hadden (3). Niet alleen bleven de herwonnen steden in het bezit der Gelderschen, terwijl de overige plaatsen gevaar liepen, weldra daarin te geraken, maar *Holland* zelfs werd met een nieuwen inval bedreigd. Door MAXIMILIAAN en MARGARETHA was reeds vroeger bij de Hoven van *Frankrijk*, *Engeland*, *Arragon* en *Rome* nadrukkelijk over de Gelderschen, als schenders van den Kamerijkschen vrede geklaagd; eene beschuldiging, welke Hertog KAREL op zijne beurt, den Oostenrijkschen had toegeworpen. De Koning van *Arragon* beloofde hun onderstand, zoodra de krijg in *Italië* geëindigd zou zijn; en Paus JULIUS II scheen niet ongenegen den ban over den Gelderschen Vorst, indien zij dit begeerden, uit te spreken (4). KAREL daarentegen ontving te *Wageningen* van den Koning van *Frankrijk* eene aanzienlijke som gelds, hetgeen LODEWIJK echter bij den keizerlijken gezant bleef ontkennen. De Landvoogdes weigerde daarop den Franschen gezant DE CHILLON den doortogt naar *Gelre* (5). Inmiddels waren vijftienhonderd Engelsche knechten tot hare hulp te *Arnemuiden* geland (6). Men sloeg het beleg voor de stad *Venlo*, wier bezetting uit achthonderd man bestond, en rigtte niet ver van *Bommel* twee blokhuizen op, om *'s Hertogenbosch* aan die zijde te dekken. De Hertog van *Gelre* lag te *Nijkerk* op *de Veluwe* en had het op *Waterland* gemunt, welks steden deswege te harer bescherming drie gewapende schepen in de *Zuiderzee* zonden. Hij maakte zich meester van *Tiel*, van het slot *Wisch* in het Zutphensche, van de stad *Woudrichem* en bedoelde een aanslag op *Nieuwpoort* aan de *Lek*, welken echter, naar het schijnt, de gepaste maatregelen van HENDRIK *van Nassau* verijdelden. Intusschen duurde het beleg van *Venlo* voort. De stad

1482—1528
27 v. Zomermaand 1511
Hooim.
28 v. Oogstmaand.
13 v. Slagtmaand.

(1) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 310. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 643.

(2) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 312.

(3) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 315. BRANDT, *Hist. v. Enkh.* bl. 56.

(4) *Lettres de* LOUIS XII, T. II. p. 131, 132, 167, 299, 303. T. III. p. 79.

(5) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 328, 334, 338.

(6) REIGERSBERGH, *Chron. v. Zeel.* D. II. bl. 378, waar dit voorval verkeerdelijk op 1509 gesteld wordt.

51 *

1482—1528 was destijds eene der beste en magtigste steden in den omtrek, en haar val, hiervan hield men zich verzekerd, zou de onderwerping van het geheele *Overkwartier* na zich slepen. De lange duur der belegering wordt deels toegeschreven aan het vijandelijk leger, welk aanvankelijk niet talrijk genoeg geoordeeld werd, de stad geheel in te sluiten; deels aan den Keizer, welke steeds op den aftogt aandrong; deels aan het verwisselen van bevelhebbers, dewijl eerst Graaf HENDRIK *van Nassau*, later FILIPS *van Bourgondië*, Admiraal van *Holland*, en toen beide door ziekte belet werden, het beleg te bestieren, het opperbevel aan FLORIS *van Egmond* was opgedragen. Niet vóór den zevenden van Slagtmaand, naar het schijnt, werd de stad met ernst aangetast, toen men zich van het nabijgelegen slot *Grebbefurst*, de vesting *Baarle*, het huis te *Aerssen* en het stadje *Stralen* had meester gemaakt. Na een hevig kanonvuur, drong een deel der belegeraars door de bres tot het eerste wachthuis in de stad door. Hier tastte de wakkere bevelhebber SWARTENBURG den vijand aan en sloeg hem op de vlugt tot bij den heuvel *Lichtenberg*, waar een groot aantal Oostenrijkschen in eenige met rijs overdekte kuilen stortte en zonder genade afgemaakt werd. De overigen, welke ondertusschen de muren beklommen hadden, moesten insgelijks met merkelijk verlies aftrekken. Hoewel SWARTENBURG door een bout het eene oog werd uitgeschoten, had hij zich echter niet vóór den geheelen afloop van het gevecht naar de stad laten voeren. Eene tweede bestorming slaagde niet gelukkiger, door de wakkerheid der burgers, die nacht en dag onverpoosd de wallen bewaakten. De vrouwen voorzagen hen daar niet alleen van levensmiddelen, maar namen ook de wapenen, ter aflossing der mannen, op. Eene van haar ontrukte bij het bestormen, eenen vijandelijken vaandrig het vaandel en bragt het in zegepraal naar hare woning. Er zou nog één aanval beproefd, en zoo deze mislukte, het beleg opgebroken worden. Eenige Oostenrijkschgezinde ingezetenen verbonden zich, de stad aan drie of vier plaatsen in brand te steken; en in de verwarring, welke dit veroorzaakte, meende men het doel te bereiken. Maar den nacht te voren was de bezetting van nieuwen voorraad, zoo aan volk als krijgsbehoeften voorzien geworden, en *Venlo* werd ten derdemale vruchteloos bestormd. De Oostenrijkschen togen nu af, en weldra volgden hen de Engelschen, die zich wakker van hunnen pligt gekweten en omtrent honderd man verloren hadden. Vier hunner hoplieden werden, om hunne betoonde dapperheid, met de ridderlijke waardigheid bekleed (1).

1 v. Wintem. 1511

(1) *Lettres de* LOUIS XII, T. III. p. 86—89. *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. I. p. 426, 427, 430, 439, 446, 452, 475. T. II. p. 44, 45. *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. I. p. 332, 337, 343, 358, 361. *Boec der Ghescienissen*, in DODT's *Archief*, D. III. bl. 3. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VII. p. 159. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 644, 645.

Terstond na het opbreken van het beleg, vielen de bezettingen van *Venlo* en *Roermonde* in *Noord-Braband*, en legden eenige dorpen in de *Meijerij van den Bosch* in de asch. Uit *Woudrichem* trokken de Gelderschen over het ijs naar *Herdiksveld* en staken het met de vlekken *Haastrecht* en *Aartsbergen* in brand, honderd tachtig van de rijkste landlieden uit die omstreken gevangen met zich voerende. Zij bestormden *Heukelom*, doch lieten er veel volks; en teisterden geweldig het *Land van Arkel*. Uit weerwraak togen twee- of drieduizend mannen, zoo krijgsknechten als burgers en landvolk uit de *Meijerij*, bij het dorp *Hedel* over *de Maas* in den *Bommelerwaard*, bedreven er veel moedwils en lieten de dorpen *Driel* en *Rossem* in de vlammen opgaan. Weldra werden zij door de Gelderschen, die zich bij verrassing van de sterkte *Tuil*, aan den regteroever der *Waal* tegenover *Bommel*, meester gemaakt hadden, overvallen en ten eenenmale geslagen. Bijna achthonderd krijgsknechten en vijfhonderd burgers en landlieden vielen in handen der overwinnaars, welke hen onmenschelijk behandelden en velen in koelen bloede vermoordden. De tijding dezer nederlaag baarde in *'s Hertogenbosch* eene algemeene verslagenheid, en men was, uithoofde van geldgebrek, niet bij magte den vijand krachtigen tegenstand te bieden. De Gelderschen vertoonden zich eerlang op nieuw en verbrandden het dorp *Rosmalen*; ja, het was hun, blijkbaar door verstandhouding met voorname ingezetenen, bijna gelukt, *'s Hertogenbosch* zelf te verrassen, indien niet te goeder uur eenige burgers in allerijl de onbewaakte poorten gesloten hadden. Terstond geraakte alles in beweging, de noodklok werd geklept en de gewapende burgerij vloog naar de wallen. Ondertusschen hadden schrik en vrees velen derwijze bevangen, dat zij, na het verbergen hunner kostbaarheden, over de muren door de moerassen poogden te ontvlugten. De Gelderschen moesten echter aftrekken, en staken op hunnen terugtogt verscheidene dorpen in brand (1).

1482—1528

1512

Ondertusschen was *Woudrichem* weder in het bezit der Landvoogdes geraakt (2). Zij had onmiddellijk na het verlies dier stad, FLORIS *van Egmond* en HENDRIK *van Nassau* gelast, er het beleg voor te slaan. Door den onwil der Hollanders, welke naar vrede met *Gelre* haakten, en bovenal der steden *Delft* en *Amsterdam*, die onbeschroomd buitengewone beden weigerden, was dit niet dan drie maanden later

2 v. Lentemaand.

SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 329. REIGERSBERGH, *Chron. v. Zeel.* D. II. bl. 378. Vgl. *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. I. p. 502.

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 40. *Boec der Ghescienissen*, bl. 3. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 646. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 330. V. HEURN, *Beschr. v. 's Hertogenb.* D. I. bl. 421—424.

(2) *Boec der Ghesciennissen*, bl. 3.

1482— 1528 ten uitvoer gebragt, en der stad volstrektelijk alle toevoer, zoo te water als te land afgesneden geworden. Dit had eindelijk de Gelderschen, twaalfhonderd man sterk, genoodzaakt in het geheim over de *Merwe*, met achterlating hunner bagaadje, weg te trekken (1). Hertog KAREL, die zich in de omstreken van *Woerden* ophield, schijnt toen *Bodegraven* bemagtigd en verbrand te hebben (2). FLORIS *van Egmond*, zijn bitterste vijand en die geene wet kende dan die van zijn eigen wil, viel in het vijandelijk grondgebied. Hij was vermetel genoeg te verklaren, dat hij den Keizer toebehoorde voor wien hij *Gelre* zou bewaren, en de bevelen der Landvoogdes of van KAREL *van Oostenrijk*, welke daarmede in strijd waren, niet wilde opvolgen (3). Doch MARGARETHA zelve had bevolen, 's vijands landen te vuur en te zwaard te verwoesten zonder iets te sparen (4). Vermoedelijk was het om dien tijd, dat VAN EGMOND de Geldersche sloten, den *Rooden Toren*, *Persingen* en *Heumen* veroverde (5). Een voorgenomen aanslag ter ontzetting of vermeestering van *Anholt*, een steedje bij *Emmerik*, toen een gedeelte van *Gelre*, werd denkelijk verijdeld (6). De burgers van *'s Hertogenbosch* hernamen middelerwijl de sterkte *Tuil* en beletten daardoor de Gelderschen, *Bommel* van leeftogt te voorzien (7).

Onvermogen aan den kant der Oostenrijkschen, daar *Braband* en *Holland* weigerden langer de oorlogskosten te dragen, en de schijnbare genegenheid des Konings van *Frankrijk*, om een verdrag tusschen MARGARETHA en Hertog KAREL te bewerken, gaven aanleiding tot eene zamenkomst der wederzijdsche gelastigden te *Vianen*. Uit
8 v. Grasm. 1512 de voorslagen der Landvoogdes blijkt duidelijk, dat de vrede haar geen ernst was; dat zij slechts tijd zocht te winnen, en dat de Keizer geenszins bedoelde, zijne aanspraken op *Gelre* af te staan (8). Immers wilde men 1°. dat KAREL *van Gelre*, onder verzekering van merkelijke voordeelen, in dienst van KAREL *van Oostenrijk* zou treden. 2°. dat hij het hertogdom *Gelre* en het graafschap *Zutphen* alleen als stedehouder des Keizers zou regeren. 3°. dat deze gewesten altijd voor eene bepaalde som door den Keizer

(1) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. II. p. 1—4, 7, 13—16.

(2) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. II. p. 14, 15, 17. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 40. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 646.

(3) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. II. p. 41.

(4) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. II. p. 20.

(5) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 40. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 646.

(6) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 11.

(7) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. II. p. 29.

(8) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. I. p. 499, 504.

konden gelost worden. 4°. dat de geschillen tusschen hem en den Keizer aan het oordeel van zekere scheidsregters zouden onderworpen worden, maar dat hij vooraf alle steden, plaatsen en sterkten, welke hij sinds het sluiten van den Kamerijkschen vrede hernomen had, moest teruggeven. — Teregt beschouwde Hertog KAREL, wiens zaken volstrekt niet wanhopig stonden, deze onredelijke en bespottelijke voorslagen, welke hij in het juiste daglicht plaatste, als geenszins geschikt, om tot eenen goeden en duurzamen vrede te geraken. Hij verklaarde tevens, dat men reeds drie of vier jaren op dergelijke wijze met hem gehandeld en dan uitgestrooid had, dat hij hoegenaamd naar rede noch vrede wilde hooren; terwijl hij integendeel betuigde, altijd hiertoe gereed te zijn, mits op eerlijke en billijke voorwaarden, krachtens welke hij zijne wettige erfstaten gerust konde bezitten (1). Wat later werd te *Luik*, ten overstaan van den Franschen gezant aan het Hof van Hertog KAREL, weder over eenen vrede, doch insgelijks vruchteloos, gehandeld (2). 1482—1528

In dien tusschentijd hadden de Gelderschen de Brabandsche steedjes *Megen* en *Osch* nevens het dorp *Berchem* ingenomen en verbrand. Voorts trokken zij bij het dorp *Kessel* weder over de *Maas*, en rigtten geweldige verwoestingen aan in de *Meijerij van den Bosch*. Het gehucht *Hintham*, voor *'s Hertogenbosch* gelegen, de dorpen *Schijndel*, *Lieshout*, *Stiphout* en *Geldrop* met de kerk, op wier toren vele ingezetenen gevlugt waren, gingen in de vlammen op. Vandaar keerden zij over *Nederwaart*, met buit beladen naar *Roermonde* terug (3). Zij maakten zich vervolgens door verraad meester van *Stralen*, en besloten *Wachtendonk* te belegeren (4). Het slot *Wisch*, door de Oostenrijkschen hernomen, en waar JAN *van Selsbach* het bevel voerde, ging ingevolge een verdrag met Heer JAN *van Wisch*, over in handen van Hertog KAREL (5). MAXIMILIAAN, door de Rijksvorsten ondersteund, zond nu Hertog HENDRIK *van Brunswijk*, een der dapperste veldheeren van dien tijd, en zijn broeder ERIK tegen de Gelderschen (6). Zij vielen in het *Overkwartier*, vernielden er alles te vuur en te zwaard en hernamen *Stralen*, hetwelk zij sterk bezetten. Ondertusschen legden de Gelderschen *Heeswijk* en *Dinter* in de *Meijerij* en al de dorpen in het *Land van Altena*

---

(1) *Lettres de* LOUIS XII, T. III. p. 224—227.

(2) *Lettres de* LOUIS XII, T. III. p. 279.

(3) V. HEURN, *Hist. v. 's Hertogenb.* D. I. bl. 424, 425.

(4) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. II. p. 49.

(5) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 646. VAN HASSELT, *Geld. Maandw.* bl. 143, alwaar het verdrag gevonden wordt.

(6) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 24, 66, 382.

1482—1528 in de asch (1). Nu ondernam de immer rustelooze Hertog van *Gelre* weder een aanslag op *Amsterdam.* Elfhonderd man trokken van onder *Utrecht* derwaarts, doch kwamen er eerst vier dagen later aan, staken de schepen, welke in de Oude Zijds 24 v. Win- Waal lagen om te overwinteren, in brand, en keerden nog denzelfden dag terug (2). term. 1512. Een gedeelte trok naar *de Bildt*, en de overigen legerden zich in het Karthuizerklooster bij *Utrecht*, maar werden er nog dien avond door den Heer JAN *van Wassenaar*, aan het hoofd van vierhonderd, naar anderen achthonderd man, uitgedreven. Doch den volgenden morgen overvielen zij hem met hunne makkers bij het vrouwenklooster te *Dalen.* Hij werd geslagen, gevangen naar *Hattem* gevoerd en aldaar in eene houten kooi opgesloten. Deze kooi, met ijzeren traliën voorzien, was zeven voet lang en zoo hoog, dat er een man regtop in konde staan. Er was slechts ruimte in voor een bed en stoel, en door een venstertje werd den gevangene spijs en drank toegediend. Zij hing in het midden aan het gewelf van een steenen toren en werd bij het middag- en avondeten neêrgelaten (3). Na het uitstaan van vele kwellingen en beleedigingen, werd VAN WASSENAAR twee jaren later met moeite voor twintigduizend gulden ontslagen (4). Hij was Raad en Kamerheer van KAREL *van Oostenrijk*, Ridder van het Gulden Vlies, en ontving ter belooning zijner diensten in vijftienhonderd zeventien een jaargeld van zestienhonderd gulden (5). Zes jaren later overleed hij aan zijne bekomen wonden bij de belegering van *Sloten* in *Friesland* (6).

Graaf HENDRIK *van Nassau* maakte zich ondertusschen meester van het slot *Amelrooi* in den *Bommelerwaard*, en verbrandde eenige dorpen in den omtrek van *Roermonde* (7). De Gelderschen handelden op gelijke wijze in den *Dordtschen Waard*, vanwaar zij met vele gevangenen en rijken buit terugkeerden (8). Doch het ontbrak hun zoo

(1) V. HEURN, *Hist. v. 's Hertogenb.* D. I. bl. 425.

(2) *Lettres de* LOUIS XII, T. IV. p. 12. Men vergelijke hierbij WAGENAAR, *Beschr. v. Amst.* St. I. bl. 214. Zie voorts *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 4. H. V. ERP, *Annales*, p. 96. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 646.

(3) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 40. H. V. ERP, *Annales*, p. 96. *Lettres de* LOUIS XII, T. IV. p. 12. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 646, 694, 695. Zie hiervoor, bl. 334 (1).

(4) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 274.

(5) GACHARD, *Rapport*, p. 303.

(6) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI p. 712.

(7) V. HEURN, *Beschr. v. 's Hertogenb.* D. I. bl. 426.

(8) *Boec der Ghescienissen*, bl. 14. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 41.

wel als den Oostenrijkschen aan geld en manschap, om den krijg met kracht voort te 1482—1528
zetten. Hertog KAREL hield in dien tijd te vergeefs bij den Koning van *Frankrijk*, en de Landvoogdes bij den Keizer op onderstand aan. MAXIMILIAAN verklaarde, dat hij door den Italiaanschen oorlog geheel was uitgeput, doch op begeerte van MARGARETHA in het sluiten van een verdrag met KAREL van *Gelre* bewilligde, mits er niet in zijn naam over gehandeld wierd, maar door den Koning van *Frankrijk*, wien hij als het hoofd en den geheimen bewerker van den Gelderschen krijg beschouwde (1). De onderhandelingen duurden maanden lang, terwijl intusschen Hertog KAREL begrepen werd in een wapenstilstand tusschen den Keizer en de Koningen van *Arragon* en *Engeland* aan de eene zijde, en de Koningen van *Frankrijk* en *Schotland* aan de andere (2). Eindelijk kwam eene vierjarige wapenschorsing tot stand, welke den tienden van Oogstmaand zou ingaan en den Oostenrijkschen noch voordeelig, noch eervol was (3).

De onderhandelingen over een huwelijk tusschen Hertog KAREL en ANNA *van Kleef*, een paar jaren te voren aangevangen, werden om dezen tijd nog voortgezet. Maar dewijl men tot bruidschat, deels in pand, deels als geschenk alles begeerde, wat de Kleefschen in *Gelre* bezaten, gelijk *Goch*, *Lobith*, *de Duffel* en het *Rijkswald*, werd deze verbindtenis, welke de Keizer en de Landvoogdes daarenboven tegenwerkten, verijdeld (4).

KAREL van *Gelre* maakte er geen geweten van, het gesloten verdrag eerlang openlijk te schenden. *Arnhem* en een gedeelte van *de Veluwe* waren nog steeds in 's vijands bezit en moesten, wat het ook mogt kosten, door hem weder met *Gelre* vereenigd
worden. Met behulp van eenige burgers geraakte hij op eenen vroegen morgen on- 21 v.
verwachts in de stad, en kreeg terstond zooveel toeloop, dat de Oostenrijkschen er Lentemaand
uitgejaagd werden. Men plunderde hierop de huizen hunner aanhangers, van welken 1514
rang of staat ook, en deelde geldelijke belooning aan degenen uit, welke den aanslag

---

(1) *Lettres de* LOUIS XII, T. IV. p. 13, 35—37.

(2) *Lettres de* LOUIS XII, T. IV. p. 107, 113. *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 146. *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. II. p. 70.

(3) *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 177, 178. *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. II. p. 84—87. *Boec der Ghescienissen*, bl. 4. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXIII. c. 41. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 647. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 332.

(4) *Lettres de* LOUIS XII, T. II. p. 158, 159. T. IV. p. 327, 328. *Correspond. de* MAX. *et de* MARG. T. II. p. 156. TESCHENMACHER, *Annal. Cliviae*, P. II. p. 323. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 332.

1482—1528 bevorderd hadden (1). Spoedig boden de Groninger onlusten den Hertog op nieuw eene gelegenheid aan, zijne oorlogzucht te bevredigen, den Keizer te krenken en zijn eigen gezag uit te breiden. Hiermede liep het jaar tot zijn voordeel ten einde (2). Doch met den aanvang van het volgende verloor hij door den dood van LODEWIJK XII eenen magtigen beschermer, maar vond eenen anderen in diens opvolger FRANS I terug. De nieuwe Koning bewerkte eene wapenschorsing van vier maanden tusschen
12 v. Zomermaand. 1515 KAREL *van Oostenrijk* en KAREL van *Gelre*, binnen welken tijd hij de geschillen der beide Vorsten zou vereffenen (3). De Hertog van *Gelre* volgde hem met zesduizend man naar *Italië*, en stelde het bewind over zijne staten in handen van CHRISTOFFEL, Graaf van *Meurs*. Maar op een valsch gerucht, dat de Oostenrijkschen het bestand geschonden hadden, verliet hij het Fransche leger en droeg het bevel over zijne benden den Hertog van *Guise* op. Doch te *Lions* de overwinning der Franschen bij *Marignan* vernemende, trof hem de smart, dat hij hierin niet gedeeld had, zoo diep, dat hij in eene zware ziekte viel. Zijn oorspronkelijk plan was geweest, den Italiaanschen krijg geheel bij te wonen, en tot dat einde had hij vóór zijn vertrek een wapenstilstand van eenige maanden met den Bisschop van *Utrecht*, den Hertog van *Kleef* en den Graaf van *Benthem* gesloten, en zich met Graaf OSWALD *van den Berg* verzoend. Tusschen de Oostenrijkschen en de Gelderschen waren, zelfs na den uitgang van het bestand, geene vijandelijkheden van aanbelang gepleegd; slechts had GROOTE PIER met de Friezen, welke de Geldersche zijde hielden en Geldersche Friezen genoemd werden, de *Zuiderzee* onveilig gehouden (4).

Schijnbaar buiten voorkennis van Hertog KAREL, pleegden de Gelderschen in het volgende jaar vijandelijkheden tegen *Holland*, alwaar maatregelen tot krachtigen
28 v. Oogstmaand 1516 wederstand genomen werden. Het gelukte hun evenwel *Nieuwpoort* bij *Schoonhoven* te bemagtigen. Door Graaf HENDRIK *van Nassau* gedrongen, moesten zij het
8 v. Herfstmaand. na eenige dagen des nachts weder verlaten. Van de zeventien mannen, daarbinnen gevangen genomen, werden in *den Haag* tien met den strop en de overige met het zwaard gestraft, dewijl zij het Geldersche krijgsvolk van levensmiddelen voorzien hadden. Ondertusschen was door het Hof van *Holland* en den Graaf van *Nassau*, hoezeer Hertog KAREL verklaarde, dat de verovering van *Nieuwpoort* niet op

---

(1) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. II. p. 92. *Kron. v. Arnh.* bl. 79. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 332.

(2) Zie hierachter de geschiedenis van *Friesland* en *Groningen* in dit tijdperk.

(3) S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 278. E. BENINGA, *Hist. v. Oostfriesl.* bl. 551.

(4) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 657—661. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 338—342.

zijn bevel geschied was, alom afgekondigd, dat hij het eerst den vrede verbroken had; en allen onderdanen des Konings verboden, met hem in eenigen handel te treden of hem eenige schatting te beloven, op verbeurte van lijf en goed. Alle weerbare mannen, bijzonder ten platten lande, waren opgeroepen, zich op klokkenslag strijdvaardig te houden. Bovenal was men voor *Oudewater* en *Woerden* bezorgd, en beval, het geboomte om deze steden te kappen, opdat de vijand er zich niet in zou nestelen (1). Het blijkt echter, dat de Hollanders het eerst den wapenstilstand geschonden hadden, want onder bevel van HENDRIK *van Nassau*, FLORIS *van Egmond* en andere voorname Edelen, waren in het begin van Oogstmaand, naar men giste, duizend paarden en zesduizend voetknechten in *de Veluwe* getrokken, welke zij tot aan *Arnhem* te vuur en te zwaard verwoestten (2). Het slot *Hulkestein*, ook *Al-te-na* genoemd, dewijl Hertog KAREL het op de grenzen van *Holland* aan de *Zuiderzee* gebouwd had, om den vijand aan dien kant af te houden, werd na menige bestorming door eene bende Oostenrijkschen, die uit *Friesland* getrokken was, veroverd en de bevelhebber WERNER SPIEGEL met de bezetting gevangen genomen. Het slot en de bijliggende schepen liet men in de lucht vliegen; doch naderhand werd deze sterkte wegens de gunstige ligging, steviger dan voorheen opgehaald, en onder het bevel van MAURITS PANNEKOEK gesteld (3). 1482—1522 1517

FRANS I, welke bij het bestand van vijftienhonderd vijftien tusschen KAREL *van Oostenrijk* en KAREL van *Gelre*, tot middelaar hunner onderlinge geschillen gekozen was, had zich sedert dien tijd met deze netelige taak bezig gehouden, maar, om geen der beide Vorsten te mishagen, zijne uitspraak opgeschort (4). Hij bewerkte echter een nieuwen wapenstilstand voor zes weken, die tot het begin van Bloeimaand moest duren, maar wederzijds kwalijk gehouden werd (5). In *Friesland* althans zette men de vijandelijkheden voort; doch niet vóór den uitgang van het bestand, zond Hertog KAREL den *Zwarten Hoop*, dien hij in dienst genomen had en acht of negenduizend man sterk was, derwaarts. Na het bemagtigen van *Dokkum*, staken deze woeste gasten uit *de Kuinder* over naar *Holland*. Hier had men hunne komst

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 46. *Boec der Ghescienissen*, bl. 4. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 668. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl, 345. WAGENAAR, D. IV. bl. 398, 399.

(2) H. V. ERP, *Annales*, p. 98.

(3) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 45. bl. 434. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 670. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 346.

(4) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 672. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 347, 348.

(5) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl 304, 305.

1482—1528 voorzien en zeven vaandels voetvolk in *West-Friesland* gelegd. Een daarvan lag in
25 v. Zomermaand 1517 *Medemblik*, waar de Gelderschen met ruim drieduizend man onder de oversten SELBACH en GOLTSTEIN het eerst landden. Ondanks eenen dapperen tegenstand werd de stad stormenderhand veroverd, geplunderd, uitgemoord en verbrand; doch het slot, door JAN *van Buuren* verdedigd, bleef behouden. Vandaar voorttrekkende staken de vijanden de dorpen *Opperdoes* en *Twisk* in brand, welk onheil *Midwoude* voor honderd vijftig gulden afkocht. Langs den *Zwaagdijk* togen zij, *Hoorn* voorbij, roovende en moordende door *Berkhout*, *Avenhorn* en *Ursem*, over den *Huigendijk*
26 v. Zomermaand. naar *Alkmaar*, werwaarts de ingezetenen der naaste dorpen met hunne kostbaarste goederen gevlugt waren. Ook deze stad viel hun in handen en werd acht dagen achtereen geplunderd. Zoo aanzienlijk was de roof, dat de inwoners, welke daarenboven op eene zware brandschatting gesteld werden, verklaarden, het geleden nadeel in geene dertig jaren te kunnen herstellen. De vermaarde school, welke hier om dien tijd bloeide, ging door deze ramp geheel te gronde. Middelerwijl was FLORIS *van Egmond* uit *Hoorn* met een deel krijgsvolk de Gelderschen gevolgd, en had, om hun den terugtogt te beletten, den *Huigendijk*, tusschen de meren *de Huigenwaard* en *de Schermer*, doorgestoken en de opening met eene sterke wacht bezet. De Gelderschen beducht, dat zij door de Hollanders zouden ingesloten worden, verlieten, met de voornaamste burgers als gijzelaars, *Alkmaar* op den negenden dag en staken het aan verscheidene plaatsen in brand, welke nog in tijds door het volk des Heeren van *Egmond* gebluscht werd. Plunderende en verwoestende trokken zij door de dorpen *Egmond* en *Beverwijk* tot aan *Sparendam*. Het blokhuis, welk de Amsterdammers hier opgeworpen doch slechts met vijf en zeventig man bezet hadden, bemagtigden zij in den eersten of tweeden aanval, verbrandden geheel *Sparendam*, en togen toen voorbij *Amsterdam*, door de Amstellandsche veenen, naar het *Sticht*. Bij *Kuilenburg* of *Vianen* geraakten zij over de *Lek*, en vermeesterden stormenderhand, doch met verlies van ongeveer duizend man, het stadje *Asperen* aan de *Linge*. Uit wraak werd bijna de geheele bevolking, zonder genade over de kling gejaagd. Ondertusschen had HENDRIK *van Nassau*, Stadhouder van *Holland*, den vierden man uit alle steden en dorpen ter heirvaart geroepen, en weldra sneed hij den Gelderschen binnen *Asperen* allen toevoer af. Door den nood
5 v. Oogstmaand. gedrongen togen zij eerlang met den buit deels naar *Amersfoort*, deels naar *de Veluwe* (1). Derwaarts volgde hen de Graaf van *Nassau* met eene sterke krijgsmagt, welke er eene schrikkelijke verwoesting aanrigtte; en eindelijk het beleg sloeg voor *Arnhem*, waar zich Hertog KAREL bevond, die eerlang geheel ingesloten,

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 45. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 305—311.

in den hagchelijksten toestand geraakte. Middelerwijl vielen de burgers van *'s Hertogenbosch* in het overkwartier van *Gelre* en legden er een paar bloeijende dorpen in de asch. Door tusschenkomst des Konings van *Frankrijk*, werd eene vredehandeling voorgeslagen, en KAREL *van Oostenrijk*, welke naar *Spanje* verlangde, toonde zich daartoe genegen. Eerst kwam eene wapenschorsing tot stand, en de Oostenrijkschen braken de belegering van *Arnhem* op. Daarna werd te *Utrecht* ten overstaan der Fransche gezanten, door de Oostenrijksche en Geldersche gelastigden een bestand voor zes maanden gesloten. KAREL van *Gelre* beloofde zijn regt op *Friesland*, *Groningen* uitgezonderd, aan KAREL *van Oostenrijk* af te staan en zijn krijgsvolk binnen een half jaar of vroeger uit *Friesland* te voeren. Voor dien afstand zou hij hondderdduizend kroonen genieten, vijf en twintigduizend in gereed geld, de overige op bepaalde tijden binnen de vijf eerstvolgende jaren, onder borgtogt der steden *Dordrecht*, *Amsterdam*, *Gorinchem* en *'s Hertogenbosch* (1).

1482—1528

17 v. Herfstmaand 1517

In weerwil dezer overeenkomst, verzekerde Hertog KAREL spoedig de Friezen, welke er niet mede ingenomen waren, dat zij op zijne bescherming konden rekenen. En ofschoon het bestand bij den uitgang, nog voor een geheel jaar verlengd werd, zette GROOTE PIER zijne rooftogten op de *Zuiderzee* tegen de Hollanders voort. Deze onversaagde man, te *Kinswerd* niet ver van *Harlingen* geboren, stond aan het hoofd der Friesche scheepsmagt, en had uit haat tegen de Oostenrijksche heerschappij, zich aan de belangen der Gelderschen gewijd. Door stoutheid, wreedheid en geluk was hij de schrik der omliggende volken geworden, en noemde zich den verwoester der Denen, den wreker der Bremers, den aanhouder der Hamburgers, het kruis der Hollanders, en voerde galg en rad in zijn wapen (2). Vóór het sluiten van het verdrag,

16 v. Lentemaand 1518

Boec der Ghescienissen, bl. 4. VAN THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 224—228, 230—234. Aant. bl. 140. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VII. p. 175. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 674, 675. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 348, 349. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 193—199. BOOMKAMP, *Gesch. v. Alkmaar*, bl. 56—58, 65—67.

(1) H. V. ERP, *Annales*, p. 99. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 234, 235, 236. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VII. p. 175. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 311—313. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holland*, bl. 576, 577. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 675, 676. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 350. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* bl. 593. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 203.

(2) In het opschrift van zeker kreupel versje, waarin hij de Hollanders bespot, noemt hij zich belagchelijk genoeg: Ik GROOTE PIER, Koning van *Friesland*, Hertog van *Sneek*, Graaf van *Sloten*, Vrijheer van *Hindelopen*, Kapitein-Generaal van de *Zuiderzee*." WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIV. bl. 451.

1482–1528 had hij verscheiden Hollandsche koopvaardijschepen in de *Zuiderzee* genomen, en de steden of dorpen van *West-Friesland* in gedurige onrust gehouden. Eindelijk was in *Holland* vrije kaapvaart op de Friezen afgekondigd, en onder bevel van ANTONIE *van den Houte*, Heer van *Fleteren*, wien men FRANS COBEL, Raad van *Holland*, had toegevoegd, eene oorlogsvloot tegen hen uitgezonden. Zij waren hierdoor weldra van de *Zuiderzee* verdreven en eenige hunner schepen te *Bunschoten* verbrand geworden, terwijl vele andere tot aan het verdrag in de Friesche havens bezet gehouden werden (1). Maar nu moesten de Hollanders, op hoog bevel, stiptelijk het bestand nakomen en mogten slechts verdedigenderwijze handelen tegen GROOTE PIER, die hunne schepen op de *Zuiderzee* wegnam en de bemanning, zoo ver zij niet uit vreemdelingen bestond, wien voor groot losgeld het leven en de vrijheid geschonken werd, zonder genade over boord wierp, hetgeen hij »voeten spoelen" noemde (2). Voor *Hoorn* verloren zij, na dapperen tegenstand, elf schepen en vijfhonderd man. Later viel eene geheele vloot uit de *Oostzee* in handen van den gevreesden zeeschuimer. Maar eene landing des nachts te *Hoorn* mislukte. Reeds was de vijand in de stad gedrongen, toen de in allerijl gewapende burgers hem noodzaakten, zonder veel schade aangerigt te hebben, terug te trekken. Bij den aftogt maakte hij zich meester van een Enkhuizer schip. Een nieuwe aanslag op *Medemblik*, eene maand daarna, was van even weinig gevolg. De Friezen staken eenige huizen in brand, doch eer de ontstelde burgers bijeenkwamen, waren zij weder vertrokken (3).

14 v. Oogstmaand 1518. 28 v. Herfstmaand.

Ondertusschen had Hertog KAREL zich met den Ridder OTTO SCHENK *van Niddeggen* en eenige andere Oostenrijkschgezinde Edelen verzoend, welke hem trouw zwoeren, en in hunne verbeurdverklaarde goederen hersteld werden (4). Hem wordt, ondanks zijne tegenbetuiging, te laste gelegd, dat hij om dien tijd de afgedankte benden of zoogenaamde *Zwarten Hoop* uit *Friesland*, welke stroopende en roovende door het *Boven-Sticht* naar *Gelre* waren afgezakt, heimelijk in dienst nam, om bij het einde van het bestand tegen de Oostenrijkschen gebezigd te worden; maar dat zij, toen dit bestand voor een jaar was verlengd geworden, op zijn bestel zich, tot grooten overlast der ingezetenen, in de omliggende gewesten verspreidden. De vereenigde

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 45. bl. 436. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 199—202.

(2) Zie hiervoor, bl. 297.

(3) GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 577, 578. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIV. bl. 452, 453. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 680. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 350, 353. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 204—207.

(4) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 677. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 351.

magt der Bisschoppen van *Keulen*, *Munster* en van *Utrecht*, der Hertogen van 1482—
Gulik en *Kleef* en des Stadhouders van *Holland* had op Paaschdag deze vernielende 1528
menigte aangetast, er eene groote slagting onder aangerigt en haar tot bij *Venlo* nagejaagd. Hier was zij door het geschut van de wallen beschermd geworden, doch had spoedig de wapenen van zich geworpen en de vlugt gekozen. De meesten waren door de verbitterde landzaten in *Braband*, *Zuid-Holland*, *Utrecht* en *Overijssel* van kant gemaakt. Hertog KAREL had er eenigen, die zich vroeger in *Friesland* aan verraad hadden schuldig gemaakt, met den strop gestraft; doch een gedeelte, onder belofte van in drie maanden geene wapenen tegen hem op te vatten, over de *Zuiderzee* naar *Friesland*, en van hier naar *Denemarken*, toen in oorlog met *Zweden*, laten vervoeren. Aldus werd de *Zwarte Hoop*, zoo lang de schrik der Nederlandsche en naburige staten, verstrooid en ontbonden (1).

Om dien tijd sloot Hertog KAREL onder toestemming en door tusschenkomst des Konings van *Frankrijk*, met ELIZABETH, dochter van HENDRIK *den Jonge*, Hertog van *Brunswijk-Lunenburg*, een huwelijk, waarbij deze Vorstin tot bruidsgave dertigduizend Rijnsche goudguldens, behalve de kleinooden, zilverwerk en kleederen, ten bedrage van tienduizend goudgulden, werden toegelegd. Indien hare broeders geene wettige afstammelingen nalieten, zouden hare kinderen de naaste tot de vaderlijke landen zijn. Daartegen zou zij jaarlijks vierduizend vijfhonderd gulden uit 's lands inkomsten genieten, en op alle plaatsen, waar zulks gebruikelijk was, als Hertogin van *Gelre* gehuldigd worden. Hertog KAREL zou bewerken, dat de Koning van *Frankrijk* met de Hertogen van *Lotharingen* en *Bourbon* binnen het jaar na de voltrekking des huwelijks verklaarden, haar en hare kinderen in voogdij en bescherming te willen nemen. Krachtens dit huwelijk, zouden de Hertog van *Brunswijk-Lunenburg* en zijne erfgenamen gehouden zijn, Hertog KAREL en zijne nakomelingen hulp te verleenen tegen elk, die hen in hunne regten of landen wilde benadeelen, en zulks met alle magt te verhinderen. Hierop bezocht KAREL zijne bruid; doch de genoegens, welke hij met haar deelde, waren van korten duur. Het berigt van het overlijden des Keizers MAXIMILIAAN, voerde hem onmiddellijk naar *Frankrijk*, om FRANS I, welke den opengevallen rijkszetel voor zich begeerde, met zijnen raad te ondersteunen. Nog hield hij zich op aan het Fransche Hof, toen de dag tot de hu- 1519
welijksfeestviering bepaald, verschenen was, en ELIZABETH met hare moeder en een

---

(1) VAN THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 239—242. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 568. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 579. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VII. p. 177. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 678. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 351. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 596. Vgl. hiervoor, bl. 332.

1482—1528 10 v. Sprokkelm. 1519 luisterrijk gevolg zich te *Zutphen* bevond, waar men haar, begeleid door een aantal Geldersche Edelen, deftig ontvangen had. Hertog KAREL kwam drie dagen daarna aan, en de trouwplegtigheid, op welke afgevaardigden uit al de Geldersche steden genoodigd waren, werd met veel praal gevierd. Inzonderheid muntten de gezanten der stad *Groningen* boven de overige uit in kleederpracht, grooten staat en in rijkdom van geschenken, welke uit vier zware, vergulde, fraai bewerkte zilveren vazen, vier van de schoonste paarden en even zooveel vetgemeste ossen van ongemeene grootte bestonden (1). De Hertog bevestigde dan ook kort daarna, overeenkomstig hun verzoek, op den landdag te *Arnhem*, de stad *Groningen* in hare oude voorregten, welke hij met eenige nieuwe vermeerderde. Hem werd op denzelfden tijd door de Geldersche steden zekere schattingen en belastingen ingewilligd, waartegen hij moest beloven, ieder bij zijne land-, leen-, stad- en dijkregten te handhaven; geene vreemdelingen met ambten of sloten te begiftigen, noch uitgegeven ambten en renten weder in te trekken; de zoodanige, welke voor hooger dan zes ten honderd verpand waren, moest hij tot gelijkmatigheid brengen; de onderdanen tot geene buitenlandsche heirvaarten of krijgstogten noodzaken, maar hen ook niet van de binnenlandsche ontheffen (2). De onlangs ingehuldigde Hertogin ELIZABETH bekrachtigde insgelijks door een handvest de aloude voorregten van *Nijmegen* (3). Tot verzekering van het handelsverkeer sloot Hertog KAREL met den Bisschop van *Utrecht* eene overeenkomst. Een weinig te voren had hij den Heer van *Keppel*, na het opleggen eener geldboete, weder in genade aangenomen (4).

Middelerwijl waren in het begin van Lentemaand te *Utrecht* ten overstaan van den Franschen gezant DE LA GUYCHE, onderhandelingen over eene verlenging van het be-
23 v. Sprokkelm. stand tusschen de Oostenrijksche en Geldersche zaakgelastigden geopend (5). Kort te voren had de Landvoogdes aan Graaf HENDRIK *van Nassau* bevel gegeven, voor de veiligheid der *Zuiderzee* en der Hollandsche kusten te zorgen, dewijl de Gelderschen

---

(1) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. II. p. 147. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 243. *Kron. v. Arnhem*, bl. 79, 80. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 319, 320. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VIII. p. 185, 186. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 680, 681. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 352, 353.

(2) SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 354.

(3) *Chron. v. Nijmegen*, bl. 113.

(4) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 683. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 355.

(5) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. II. p. 153—157. Het is opmerkelijk, dat het *Repertorium der Placaten van Holland*, bl. 6, aangehaald bij WAGENAAR, D. IV. bl. 420, stellig zegt, dat het bestand op den 24 van Sprokkelmaand voor een of twee jaar verlengd werd.

hunne zeerooverijen voortzetten, ofschoon GROOTE PIER zich daaraan onttrokken had (1). 1482—1528
Terstond waren de Staten van *Holland* bijeengeroepen en middelen tot bescherming beraamd, die echter zeer langzaam uitgevoerd werden (2). Slechts zekere BREDENBACH, een zeeschuimer in dienst van *Oostenrijk*, hield de Gelderschen op de *Zuiderzee* in toom en belemmerde hunne scheepvaart. Doch eens op de Geldersche of Friesche kust strandende, werd hij gevat en te *Sloten* met den strop gestraft. Zijne medgezellen kwamen er te naauwernood met het leven af (3).

Hertog KAREL weigerde ondertusschen in eene verlenging van het bestand voor zes maanden te treden, hoezeer de Koning van *Frankrijk* er, althans schijnbaar, op aandrong, zoo lang men hem de grietenijen in *Friesland* door de Oostenrijkschen bezet, niet weder ingeruimd had. Hij dreigde het slot *Ameroijen* of *Amerzoden* met een beleg en had eene genoegzame krijgsmagt bijeen, om *Holland*, hetwelk er geheel van ontbloot was, schrik in te boezemen. De Landvoogdes ontbood derhalve de Heeren van *Wassenaar* en *Roggendorp* met een gedeelte hunner strijdkrachten uit *Friesland*; maar men behoefde aldaar veeleer zelf ondersteuning, dewijl Geldersche benden derwaarts in aantogt waren (4). Door den Heer van *Wassenaar*, wien het Hof van *Holland* den Raadsheer Mr. FRANS COBEL had toegevoegd, werd echter te *Amsterdam*, in *Waterland* en elders bootsvolk geworven, om de schepen, waaraan men geen gebrek had, te bemannen; doch het blijkt niet, dat er iets van belang mede uitgerigt is (5). VAN WASSENAAR zelfs nam zijn ontslag, dewijl de Heer van *Roggendorp* tegelijk met hem tot bevelhebber was aangesteld (6). Het bestand 7 v. Grasm. 1519
werd om dien tijd voor eene maand verlengd; maar toen deze voorbij was, weigerde

(1) *Correspond. de* MARG. *d'Autriche*, T. II. p. 152. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 583.

(2) WAGENAAR, D. IV. bl. 420, 421. Vgl. *Corresp. de* MARG. *d'Autr.* T. II. p. 159.

(3) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 683. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 355.

(4) *Corresp. de* MARG. *d'Autr.* T. II. p. 158—185. 187, 190—197. 200—203. 211.

(5) *Corresp. de* MARG. *d'Autr.* T. II. p. 172, 182, 201, 210, 225. WAGENAAR, D. IV. bl. 420, 421.

(6) *Correspond. de* MARG. *d'Autr.* T. II. p. 215. Met echt Hollandsche rondheid verklaarde VAN WASSENAAR aan de Landvoogdes, dat hij zich terugtrok: »pour que Monsr. DE ROGENDORP èt ysy (est ici) quar il me samble que ung fera ossy byen sette serge (charge) que deux et que s'èt plus le profyt du roy d'y lesser ung que deux, quar Monsr. DE ROGENDORF et moy ossy se sont double despans (depences), et sous votre correxsion, Madame, l'un de nous explotroyt byen sette afferre et vous supplye, Madame, très humblement sy de demen (demain) ou apprès vous plet (plait) servyr de moy que il vous plèse me donner serge seul." Even rondborstig schrijven ook HENDRIK *van Nassau*, FLORIS *van Egmond* en andere Grooten aan MARGARETHA *van Oostenrijk*. Zie bijv. *Corresp. de* MARG. *d'Autr.* T. I. p. 96 en de aant. aldaar van den uitgever.

1482—1528 Hertog KAREL in verdere onderhandelingen te treden, zoo lang men zijn wensch betrekkelijk de Friesche grietenijen niet ingewilligd had. Ongetwijfeld door den Koning van *Frankrijk* ondersteund, maakte hij zich tot den oorlog gereed en nam zevenduizend man te voet en vijftien honderd te paard in dienst. Zelfs in *Holland* en *Braband* poogde hij in het geheim en onder belofte van eene maand soldij vooruit, volk te werven. De Oostenrijkschen konden hem geene geëvenredigde magt tegenstellen en *Holland* lag, als het ware, voor hem open. Hij had echter op dit oogenblik zijne strijdkrachten tot een ander doel bestemd en wel, naar men meent, om in vereeniging met de benden des Bisschops van *Munster*, des Landgraafs van *Hessen* en der Hertogen van *Mecklenburg*, *Saksen* en *Brandenburg*, naar *Frankfort* op te rukken, om de verkiezing van KAREL *van Oostenrijk* tot Keizer te verhinderen. Zeker is, dat de Gelderschen en Lunenburgers met Hertog ERIK van *Brunswijk*, welke zich voor het Huis *Oostenrijk* verklaard had, handgemeen geweest zijn en niet tot voordeel van ERIK, te wiens behoeve de
3 v. Hooim. 1519 Bisschop van *Utrecht* de hulp der Landvoogdes inriep. De Gelderschen trokken eerlang weder over den *Rijn* terug en men geloofde, dat zij het nu op *Utrecht* gemunt hadden (1). Zij togen echter weldra, na een vergeefschen aanslag op *Emmerik* (2), andermaal over den *Rijn* en legerden zich bij *Wezel*, waar de Kleefschen hun wenschten slag te leveren, en de Aartsbisschop van *Keulen*, de Hertog van *Gulik* en de Graaf *van der Mark* met hunne benden zich begeven hadden (3). Het gevolg hiervan is ons evenmin gebleken, als de uitslag van het vertoog des Hertogs van *Gelre* aan de Keurvorsten vóór de Keizerskeuze te *Frankfort* gezonden, waarin hij zijn gedrag ten opzigte van den nu overleden MAXIMILIAAN verontschuldigde en betuigde, dat hij alleen uit hoogen nood zijne toevlugt tot den Koning van *Frankrijk* genomen had en niet om zijne erflanden aan dien Vorst op te dragen, zoo als MAXIMILIAAN, om hem bij de Keurvorsten verdacht te maken, dikwerf had uitgestrooid. Thans daar de Keizer overleden was, bood hij hun op nieuw zijne diensten aan, hen nederig verzoekende, bij het aanstaande Opperhoofd des Rijks te bewerken, dat hij onder de Rijksvorsten geteld en met zijne vorstendommen beleend wierde, waarvoor hij hen en het Rijk altijd ten hoogste verpligt zoude zijn" (4).

Indien het bestand tusschen de Oostenrijkschen en Gelderschen middelerwijl weder is verlengd geworden, werd het aan de zijde dezer laatsten op nieuw geschonden. Im-

---

(1) *Correspondance de* MARG. *d'Autr.* T. II. p. 216, 221, 222, 223, 225—227, 230.

(2) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 685. TESCHENMACHER, *Annales Cliviae,* P. II. p. 528.

(3) *Correspondance de* MARG. *d'Autr.* T. II. p. 231.

(4) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 684. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 355.

mers verrasten, plunderden en verbrandden zij om dien tijd de stad *Nieuwpoort* in 1482–
Holland. Men jaagde hen achterna en maakte eenigen, onder welke Edelen van 1528
aanzien waren, gevangen, en strafte hen als verraders (1). Hertog KAREL was thans 1520
te zeer in de zaken van het *Boven-Sticht* gewikkeld, om zich vooreerst verder
met de Hollanders te moeijen (2). Ook vernieuwde Keizer KAREL het bestand
met de Gelderschen. De Hertog verzocht hierop vrijgeleide voor zijne gezanten 1521
op den Rijksdag te *Worms.* Hun hoofdlast was, den Keizer te verzoeken, »dat voortaan alle onregt en geweld tot nu toe buiten billijkheid en reden zoo dikwerf tegen hunnen meester gepleegd, een einde mogt nemen, en de Hertog met zijne erflanden beleend en onder de Rijksvorsten opgenomen worden." Men mag betwijfelen, of deze wenschen een gunstig gehoor gevonden hebben. Hertog KAREL althans ondersteunde in het geheim ROBERT *van der Mark*, broeder des Bisschops van *Luik*, in den krijg tegen den Keizer (3). Trouwens hij verzuimde nimmer, om zoo veel mogelijk uit elken oorlog in welken de Oostenrijkers waren gewikkeld, voordeel te trekken. Dit jaar ondernam hij wel niets tegen *Holland*, maar bespiedde zelf vermomd de meeste grensvestingen van dat gewest (4). Dit was te meer gewaagd, dewijl men daar openlijk had afgekondigd, dat elk op zijne hoede moest zijn en zich tot tegenweer gereed houden alzoo »Heer KAREL *van Gelre*" *Zwol* ingenomen had (5). *Enkhuizen*, en ongetwijfeld menig andere West-Friesche stad, werd van eene talrijke bezetting voorzien (6).

De vrees, welke men toen voor eene landing der Gelderschen in deze streken koesterde, werd in den volgenden Zomer verwezenlijkt. Terwijl het krijgsvolk uit *Noord-Holland* tot onderstand van Bisschop FILIPS *van Bourgondië* naar *Overijssel*
was gezonden (7), kwamen de Geldersche Friezen met twintig schepen onder bevel 1522
van GROOTE WEERD, een neef van GROOTE PIER, aan *Texel* en persten het eiland eene brandschatting van tien duizend Filipsgulden af. Vandaar trokken zij naar *Wieringen*, verbrandden er zestig huizen en vorderden drieduizend vijfhonderd der-

(1) GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 583.

(2) Zie hiervoor, bl. 333—338. Vgl. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 584, 585. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 686, 690—699, 703—705, 710—715.

(3) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 690, 691.

(4) VELIUS, *Chron. v. Hoorn.* bl. 217.

(5) *Repert. d. Plak. v. Holl.* bl. 8, aangehaald door WAGENAAR, D. IV. bl. 438.

(6) BRANDT, *Hist. v. Enkh.* bl. 63.

(7) Zie hiervoor bl. 336.

1482—1528 gelijke guldens. Kort daarop tastten zij eene geheele vloot koopvaardijschepen uit de *Oostzee*, ofschoon onder geleide van eenige oorlogsvaartuigen, stoutmoedig aan en bragten na een scherp gevecht tien er van te *Makkum* op (1). Welligt door den goeden uitslag dezer togten aangespoord, trachtte Hertog KAREL zijne scheepsmagt steeds meer en meer uit te breiden. Hij stelde KORNELIS DE VEER, een Zeeuw, tot oppervlootvoogd aan en verkreeg van Koning FRANS de vergunning, dat zijne schepen, zoo dikwerf de nood het vorderde, de Fransche havens mogten binnenloopen en steeds van 's Konings ambtenaren langs de kusten de noodige hulp zouden erlangen. Deze KORNELIS DE VEER, welke inzonderheid de Embder schepen bemoeijelijkte, werd twee jaren later door Graaf EDZARD van *Oost-Friesland* op zee onderschept en als zeeschuimer met zeven zijner medgezellen, ofschoon hij een groot losgeld aanbood, te *Embden* geregt. De hoofden werden tot afschrik van anderen, aan den oever der *Eems* op hooge staken ten toon gesteld (2).

Hoewel het geluk de Gelderschen in *Friesland*, waar zij met de Oostenrijkschen om het oppergezag streden, niet begunstigde en de onlusten met *Overijssel* voortduurden, leden *Holland* en het *Sticht* veel van hunne strooperijen, niettegenstaande
12 v. Slagtm. 1522 Paus ADRIAAN VI den Hertog tot vrede met den Bisschop van *Utrecht* vermaand had (3). Zij drongen ruim zevenhonderd man sterk tot *Leiden* door. *Wassenaar*, *Voorschoten* en andere dorpen werden geplunderd of op brandschatting gesteld.
16 v. Herfstmaand 1523 Zelfs *den Haag* bleef niet verschoond. Toen vielen zij in den *Dordtschen Waard*, insgelijks alom roovende en brandende, en keerden genoegzaam ongehinderd met vele gijzelaars in *Gelre* terug (4). De steden aan de *Zuiderzee* hadden de noodige zorg gedragen, om de vaart en de kusten tegen den vijand te beveiligen. De Gelderschen waagden het dan ook niet iets ter zee tegen de Oostenrijkschen te onder-
1524 nemen, ofschoon zij in het begin des volgenden jaars een aanzienlijk getal oorlogsvaartuigen tot dat doel op *de Eem* ter beschikking hadden (5). Hunne strooptogten te lande konde men echter niet overal beletten. Zij trokken den vijfden van Bloeimaand bij *Vianen* over *de Lek* en versloegen een hoop krijgsvolk te *Ameide*. Ver-

---

(1) VELIUS, *Chron. v. Hoorn.* bl. 219, 220. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 701, 702. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 366, 367.

(2) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 704, 713, 714.

(3) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 706.

(4) GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 587. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 711. *Boec der Ghescienissen*, bl. 5.

(5) VELIUS, *Chron. v. Hoorn.* bl. 221, 222.

nielend voorttrekkende, verbrandden zij *Nieuwpoort* en zouden het geheele *Land van* 1482—
Arkel verwoest hebben, indien niet de vrees voor FLORIS *van Egmond*, welke te 1528
Gorinchem van alle kanten volk bijeen riep, hen tot den aftogt genoopt had (1). Nu vielen zij in *Braband* en stelden de geheele *Meijerij* onder brandschatting. Hun aanslag op *'s Hertogenbosch* zelf mislukte; maar het dorp *Orten*, een half uur van daar, werd in brand gestoken, waarna zij met den buit huiswaarts keerden. De verbitterde Bosschenaars namen eene geweldige wraak. Niet alleen bezetten zij *de Maas* met gewapende schepen, maar rukten eerlang in den *Bommelerwaard*, er alles te vuur en te zwaard verwoestende. Schoorvoetend bewilligden zij in het bestand, hetwelk weder tusschen Keizer KAREL V en KAREL, Hertog van *Gelre* en *Gulik*, Graaf van *Zutphen* en Heer van *Groningen*, zoo als hij in het verdrag ge- 4 v.
titeld wordt, voor den tijd van een jaar te *Heusden* gesloten werd, om middelerwijl Zomer-
over eenen vasten vrede te onderhandelen (2). Men kon zich echter niet op de trouw maand 1524
van eenen Vorst verlaten, welke dikwerf zijn woord had geschonden en wiens haat tegen het huis van *Oostenrijk* zoo algemeen bekend was, dat de *Denen*, toen zij CHRISTIAAN II, 's Keizers schoonbroeder, verdreven hadden, hem deswege zoo wel als om zijne dapperheid, de kroon zouden aangeboden hebben, indien FREDERIK van *Holstein* geweigerd had den schepter aan te nemen (3). De Hollanders gaven ook naauwkeurig acht op al de bewegingen der Gelderschen en hielden zich steeds gereed, hun op den eersten wenk het hoofd te kunnen bieden (4). Te meer waren deze voorzorgen noodig, daar de benden, welke KAREL van *Gelre* bij de verkiezing eens opvolgers van Bisschop FILIPS *van Bourgondië* in het *Neder-Sticht* gezonden had, steeds langs de Hollandsche grenzen rondzwierven (5). En 's Hertogs vriendschapsverbond met Koning FREDERIK van *Denemarken*, terwijl de gevlugte CHRISTIAAN II zich in de *Nederlanden* ophield, zal in *Holland* en *Zeeland* geen gunstig gevoelen voor den Gelderschen Vorst verwekt hebben (6).

Ondertusschen heerschten onrust en onmin in *Gelre* zelf. KASPER *van Merwijk*,

---

(1) *Boec der Ghescienissen*, bl. 6.

(2) GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 588. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 714. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 375, 376. V. HEURN, *Besch. v. 's Hertogenb.* D. I. bl. 437, 438.

(3) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 708. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 371.

(4) VELIUS, *Chron. v. Hoorn.* bl. 223.

(5) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 715. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 377. Hiervoor bl. 340.

(6) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 718. Vgl. hiervoor, bl. 304.

1482—1528 een Geldersch Edelman en zeer gezien bij den Hertog, had vóór ruim twee jaren een schriftelijk verzoek bij den Raad van *Nijmegen* tegen de Schepenen HENDRIK VIJGH, JOOST *van Randwijk* en SWEDER *van Salland* ingediend. Hierna had VAN RANDWIJK op zijne beurt hem van hoog verraad beschuldigd. Hertog KAREL, welke geene gelegenheid liet voorbijgaan, om zoo mogelijk zijn gezag uit te breiden, verzocht toen de stedelijke overheid, dat de zaak der beide beschuldigden voor hem mogt bepleit worden, en zond reeds zoo aan VAN RANDWIJK als aan VAN MERWIJK vrijgeleide. De regering van *Nijmegen* wees zulks als eene inbreuk op hare regten en vrijheden van de hand en deed zelfs uitspraak, dat geen van beide elkander in eer en goeden naam verkort hadden. De Hertog konde dit niet verkroppen. Niet alleen had hij VAN RANDWIJK van zijne bediening onder hem ontzet, waarover deze zich op de hertogelijke ambtlieden in den omtrek wreekte, maar thans gelastte hij den Burggraaf van *Nijmegen* JOACHIM VIJGH, op zijn eed, zoo als toen gebruikelijk was, geene Schepenen uit naam van den Vorst aan te stellen of te bevestigen. Hij verbood tevens den Regter der stad bij Schepenen zitting te nemen of hun de behulpzame hand te leenen, dewijl hij nu niet gezind was overheidspersonen aan te stellen, of
1 v. Louwmaand 1525 hun het gebruik hunner keuren te veroorloven, wegens het plegen van wederregtelijke daden, waardoor hij oordeelde, dat zij hunne voorregten verbeurd hadden. Dit doelde op een twist, welke tusschen *Nijmegen* en *Venlo* ontstaan was, waarin men, zonder ontzag voor 's Vorsten achtbaarheid of den onderlingen band van broederschap, wederzijds elkanders goederen met geweld aanhield en de een den ander menig nadeel toebragt. Na eenige maanden werd het geschil op last van den Hertog en zijn raad, aan wie de beide steden de zaak gesteld hadden, door den Graaf *van Meurs* en een paar andere scheidsmannen ten nadeele van *Venlo* vereffend (1). Spoedig ontstond op nieuw twist tusschen den Hertog en *Nijmegen*, naar het schijnt weder over de verkiezing van Schepenen. KAREL trachtte vergeefs de stad aan zich te onderwerpen; hij sloot den vrede en bevestigde al hare voorregten en oude herkomsten (2).

De nederlaag der Franschen bij *Pavia* en de gevangenneming van FRANS I hadden inmiddels KAREL van *Gelre* diep getroffen en hem ongetwijfeld genoopt, het bestand met den Keizer voor nog een jaar te verlengen. Hij hield zich thans bezig met de
1526 regeling der binnenlandsche zaken en de handhaving zijns gezags, zoowel in zijne erflanden als in het aan hem onderworpenen *Groningerland*. *Nijmegen*,

---

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 707, 712, 719, 720. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 370, 375, 379.

(2) *Chron. v. Nijmegen*, bl. 114, en de aldaar aangehaalde schrijvers.

Zutphen, *Doesburg* en *Venlo* smeekten hem vergiffenis voor al hetgeen zij uit 1482–1528
misverstand of onwetendheid tegen zijne hoogheid misdaan hadden, en baden om de
slaking van den Burgemeester AREND SLINDEWATER, belovende voortaan getrouwe on- 1527
derdanen en leenmannen te zijn. Weinig werd deze belofte nagekomen, waartoe
voorzeker 's Hertogs willekeurig en gestreng bestuur aanleiding gaf. In *Doesburg*
verzette men zich eerlang op nieuw openlijk tegen zijn bewind en dreef het krijgsvolk
de poorten uit. Bij verrassing maakte hij zich weder meester van de stad en wierp 2 v. Sprokkelm.
er ter beteugeling der inwoners een blokhuis op. Dergelijke sterkten werden ook in
andere steden ter bevestiging van zijn gezag opgerigt (1). Men meent, dat KAREL
hierdoor tevens langzamerhand den grond wilde leggen, om den Koning van *Frankrijk* bij tijd en wijle heer en erfgenaam zijner landen te maken (2). Zeker is, dat
hij ongaarne zijne staten in het bezit van het huis van *Oostenrijk* zag overgaan. Om
dit te voorkomen, trachtte hij eene huwelijksverbindtenis tusschen FRANS *van Lotharingen*, den kleinzoon zijner zuster, en ANNA, dochter des Hertogs van *Kleef*, beide
nog onmondig, te bewerken. Op hen en hunne kinderen, bepaalde hij, zouden zijne
vorstendommen komen, ingeval hij zonder wettig nakroost overleed. Van dit huwelijk echter is niets geworden (3). Ondertusschen keerden de omstandigheden zich
te zijner gunste door het verbond der Koningen van *Frankrijk* en *Engeland* tegen
den Keizer, waardoor eene vroegere overeenkomst tusschen FRANS I en KAREL V, ten
nadeele van hem gesloten, van zelf verviel (4). Hij vatte nu weder de wapenen op en 23 v. Grasm.
mengde zich in de Stichtsche zaken (5). Ook *Braband* bleef niet verschoond. De
Gelderschen bragten verscheidene geladen schepen, die uit *Holland* kwamen en te
's Hertogenbosch te huis behoorden, op en namen vele Brabandsche kooplieden,
welke van de Frankforter mis terugkeerden, gevangen. *Antwerpen* en *'s Hertogenbosch* bragten eerlang eene bende volk bijeen, welke in *Gelre* stroopte en tot aan 1528
Zutphen brandschatting uitschreef. De stad *Bommel* trachtte met de beide steden een
bestand te sluiten, doch ontving ten antwoord, »dat zij eerst hare vestingwerken en
wallen moest slechten en dan over een bestand onderhandelen." Om voorts de strooperijen der Gelderschen aan dien kant te beteugelen, werd een groot blokhuis te

---

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 722, 726—730. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. p. 381—385, 389.

(2) SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 390.

(3) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 730. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 386.

(4) Zie hiervoor bl. 305.

(5) Zie hiervoor bl. 348—356.

1482—1528 *Lith* op *den Ham* opgerigt, en eene magt van drieduizend voetknechten en driehonderd ruiters onder bevelen des Graven van *Buren* gesteld. Maar een genoegzaam gelijk getal Gelderschen viel onder HENDRIK *van Wisch* uit het *Over-Kwartier* in de *Meijerij van den Bosch*. Bij de dorpen *Heeze* en *Leende* geraakten zij met den Heer van *Batenburg*, welke bij afwezigheid des Graven van *Buren* het opperbevel voerde, handgemeen en werden met verlies van negenhonderd man en verscheidene krijgswagens terug geslagen. Door de Brabanders nagejaagd, verdronken er velen bij het overtrekken van *de Maas*; men meent, dat in het geheel tweeduizend van hen op dezen togt zijn omgekomen (1). Om dien tijd sloot *Holland*, niet
29 v. Bloeim. 1528 zonder veel moeite, een verbond voor drie maanden met *Antwerpen* en *'s Hertogenbosch* tegen *Gelre*, hetwelk naderhand nog met twee maanden verlengd werd (2).

Ondertusschen zette Hertog KAREL den krijg in het *Sticht* tegen den Bisschop en de Oostenrijkschen met nadruk voort. Om den Kerkvoogd, die zich met eene kleine magt in *Wijk bij Duurstede* ophield, te verschalken, vermaande hij hem door eenen gewaanden keizerlijken bode, » zijn volk bij tweeduizend aanrukkende Oostenrijksche knechten te voegen, om vereenigd in de *Opper-Betuwe* te vallen; het teeken hunner komst zou eene opgaande vlam zijn." Zoodra dit gegeven was, zond de Bisschop zijne manschappen over den *Rijn*, die op de aangewezen plaats komende, door de Gelderschen overrompeld en, slechts weinige uitgezonderd die zich door de vlugt redden, neergesabeld werden (3). Middelerwijl hadden de Oostenrijkschen onder FLORIS *van Egmond* het stadje *Hattem* belegerd, waar HERMAN VAN HALL, een man van bekende dapperheid, het bevel voerde. Meer dan tien uren achtereen waren de muren uit vijftig groote vuurmonden beschoten, toen de vijanden er binnendrongen, doch herhaalde malen teruggedreven werden. Eene tweede, veel hevigere bestorming, in welke ERNST SCHENK, de zoon des Stadhouders van *Friesland*, bij het beklimmen der muren sneuvelde, dwong de bezetting in onderhandeling te treden. Zij moest
13 v. Zomermaand. zonder wapenen de stad verlaten, welke den Oostenrijkschen, onverkort het leven en de goederen der burgers, werd ingeruimd. Het nabijgelegen *Elburg*, waarop de vijand het nu gemunt had, wendde zich om hulp en raad tot den Hertog, die geen volk kunnende ontberen, de burgerij vermaande op de best mogelijke voorwaarden zich
28 v. Zomermaand. over te geven, hetgeen geschiedde. Nu spoedde zich FLORIS *van Egmond* naar *Harderwijk*. Na een vreesselijk kanonvuur van zonsopgang tot des anderendaags morgens ten acht ure, boden de belegerden aan, zich op dezelfde voorwaarden als *Hattem* te

(1) V. HEURN, *Beschr. v. 's Hertogenb.* D. I. bl. 460—462.

(2) WAGENAAR, D. IV. bl. 489—491. Vgl. hiervoor bl. 307.

(3) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 749. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 402.

onderwerpen. Dit werd afgewezen en de storm op nieuw met zulk een geweld 1482—1528
hervat, dat de geteisterde stad, beroofd van alle hoop op ontzet en door gebrek aan
krijgs- en levensbehoeften tot het uiterste gebragt, zich op genade overgaf. Het leven 2 v. Hooim.
en de bezittingen der burgers bleven ongemoeid, de bezetting toog uit als krijgsge- 1528
vangen, en slechts de ridmeester BRUIN VAN SCHUREN werd met sommige Edelen in hechtenis gehouden, om hen tegen eenige Ridders uit te wisselen (1). Het verlies van *Utrecht*, *Rhenen* en *Wageningen* voor de Gelderschen, gaf inzonderheid FLORIS *van Egmond* de handen ruim om *Tiel* te belegeren (2). Hij was hiertoe door *Antwerpen* en *'s Hertogenbosch* aangespoord, welke teregt begrepen, dat wanneer *Tiel* en *Bommel* in de magt der Oostenrijkschen waren, *Braband* beter tegen de strooptogten der Gelderschen gedekt zou zijn. VAN EGMOND, doch naar het schijnt met tegenzin, en JORIS SCHENK trokken met achttien- of twintigduizend, naar anderen zes en dertigduizend man voor de stad, wier bezetting, over welke GILLES 17 v. Hooim.
VAN RIEMSDIJK, amblman van *Maas en Waal*, JOOST VAN SWETEN, ambtman van de *Neder-Betuwe*, en GOVERT SCHENKBIER het bevel voerden, onlangs nog met achthonderd man was versterkt geworden. Hevig was de aanval, dapper de verdediging. Driemaal werd de storm met hernieuwde woede hervat, doch telkens met onverzwakten moed afgeslagen. Veel leden de belegeraars door de uitvallen der belegerden, maar nog meer door ziekte en ongemakken; en de geestelijke gestichten in en om *'s Hertogenbosch* waren opgevuld met zieken en gekwetsten. Tweedragt tusschen de beide Oostenrijksche opperbevelhebbers en het verloopen der krijgsknechten, die niet mogende rooven, voor *Tiel* meer verteerden dan hun loon beliep, veroorzaakten het opbreken van het beleg. Vijftienhonderd man waren gesneuveld, en bij den 16 v.
aftogt kwamen er nog velen door het geschut van de wallen om het leven. De Oogstmaand.
Gelderschen vielen hierop in de *Meijerij van den Bosch* en legden *Megen*, *Osch* en het dorp *Nieuwland* in de asch, doch werden daar door den Schout van *'s Hertogenbosch* aan het hoofd van honderd ruiters teruggeslagen. Nu drongen de overwinnaars in den *Bommelerwaard* en vernielden het huis *Poederoijen*, hetwelk aan MAARTEN VAN ROSSEM behoorde, terwijl de benden van SCHENK de omstreken van *Zutphen* verwoestten (3).

---

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 750, 751. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 403, 404. Vgl. de schrijvers aangehaald hiervoor, bl. 361.

(2) Zie hiervoor, bl. 361—363. Vgl. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 751—754. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 404—408.

(3) *Boec der Ghescienissen*, bl. 7. H. V. ERP, *Annales*, p. 108. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 754—756. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 408. WAGENAAR, D. IV. bl. 497. V. HEURN, *Hist. v. 's Hertogenb.* D. I. bl. 462—464.

1482 – 1528 Hetzij het eerste aanzoek tot vrede van den kant des Keizers, of van dien des Hertogs van *Gelre* geschied zij, zeker is, dat men dezen wederzijds wenschte en te *Gorinchem* gesloten heeft (1). De voorwaarden kwamen hierop neder: Hertog KAREL moest alle verbindtenissen, inzonderheid met den Koning van *Frankrijk*, ten nadeele des Keizers aangegaan verbreken, terwijl de Keizer zich ten opzigte van den Hertog tot hetzelfde zou verpligten. De Hertog moest den Keizer met de wapenen te dienste staan; de Keizer zou echter den Gelderschen geene schatting opleggen. De Hertog zou *Gelre* en *Zutphen* voor zich en al zijne wettige mannelijke en vrouwelijke nakomelingen van den Keizer, als Hertog van *Braband* en Graaf van *Holland*, in leen houden, doch bij ontstentenis van wettige afstammelingen vervielen deze gewesten aan den Keizer. Op gelijke voorwaarden werden ook *Groningen* en de *Ommelanden*, *Koeverden* en *Drenthe* den Keizer afgestaan, welke beloofde de voorregten, vrijheden, oude gewoonten en herkomsten der ingezetenen te zullen handhaven. Indien de Hertog een opvolger naliet, mogt deze buiten toestemming des Keizers in geen huwelijk treden; bij minderjarigheid zou de voogdij blijven aan dengenen, welken de Hertog daartoe benoemd had of door de Staten des Lands werd aangesteld. *Hattem*, *Harderwijk* en *Elburg* zouden nevens *Montfoort* in het *Overkwartier* van *Gelre* den Hertog ingeruimd worden. De Keizer zou den Hertog levenslang jaarlijks zestienduizend gulden uitkeeren en tweehonderd en vijftig ruiters voor hem onderhouden, van welke altijd vijftig tot 's Keizers dienst gereed moesten zijn; ook bedong de Keizer in *Gelre* vrij te mogen werven. De Hertog zou nog dertigduizend gulden van den Keizer ontvangen; wederzijds zouden alle krijgsgevangenen zonder losgeld ontslagen, allen welke om den krijg uitgeweken of gebannen waren in hunne goederen hersteld, en alle brandschattingen of dergelijke oorlogslasten van onwaarde verklaard worden; handel en verkeer der beiderzijdsche onderdanen zouden vrij en onbelemmerd zijn; en opkomende geschillen tusschen den Keizer en den Hertog in der minne door scheidslieden beslist worden. Na het beëedigen en bezegelen van dit verdrag, in hetwelk ook de verwanten en bondgenooten der beide Vorsten en des Bisschops van *Utrecht* begrepen waren, zou de Keizer, onverminderd zijne regten en aanspraken, zich onthouden van het voeren der titels en wapenen van *Gelre* en *Zutphen* (2). De inhoud dezer overeenkomst werd zeer geheim gehouden. Toen de Oostenrijksche en Geldersche vredesgevolmagtigden het verbond geteekend en

3 v. Wijnmaand 1528

(1) Zie hiervoor, bl. 366.

(2) *De Peys te Gorcum* in DODT's *Archief voor Kerkl. en Wereldl. Gesch. v. Utr.* D. I. St. II. bl. 31—40. Vgl. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 757, 758. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 409, en de schrijvers hiervoor, bl. 366 (3) aangehaald.

de bekrachtiging hunner meesters daarvan beloofd hadden, zond Hertog KAREL zijne 1482—1528
zaakgelastigden te *Gorinchem* met MAARTEN VAN ROSSEM naar *Mechelen*, waar zij door de Landvoogdes, welke den Keizer vertegenwoordigde, deftig werden ontvangen en in naam huns Vorsten het vredesverdrag bezwoeren. De bewuste drie Veluwsche steden werden den Hertog in handen gesteld, en 's Keizers afgezant LOURENS DUBLIOUL kwam te *Arnhem*, om hem den eed af te nemen, waardoor de zaak haar volle beslag ontving (1). De vrede werd nu in de groote steden van *Gelre* openlijk afgekondigd en met plegtige omgangen gevierd (2). Alles scheen zich thans tot rust te schikken. Hertog KAREL was afgestreden en moest geduldig, hoewel met leede oogen aanschouwen, dat eerlang het wereldlijk gezag van het *Sticht* aan den Keizer overging (3). In diens bezit was reeds *Friesland* geraakt, hetwelk in deze tijden meer dan eenig ander Nederlandsch gewest ter prooi gestrekt had aan inwendige verdeeldheden en buitenlandsche aanvallen.

FRIESLAND. GRONINGEN. Immers de vrede, welken de landen tusschen de *Zuiderzee* en *den Dollart* op het einde van het vorig tijdperk genoten, werd te spoedig door hernieuwde onlusten en vijandelijkheden verbroken (4). De Edelen vatten weder het eerst de wapenen tegen elkander op. EKE en BOTTE HESLINGA te *Ter-* 6 v. Louwmaand 1483
zool in *Rauwerderhem* veroverden en plunderden het huis van WOPKO WYGARA en zijn zoon OTTO, welke zij op het slot van IDS TJALLINGA te *Ferwert* voerden en van hen honderd goudguldens tot losgeld eischten. HESSEL JONGEMA, Heerschap in *Sneeker Vijfga*, bragt om hen te bevrijden de landlieden uit den omtrek bijeen, overwel- 2 v. Lentemaand.
digde Heslingahuis te *Poppingawier* en nam BOTTE HESLINGA gevangen. De Leeuwarders, welke in het geheim de HESLINGA's ondersteunden, wier aanhangers ook elders het onderspit delfden, bewerkten eene verzoening onder bepaling, dat de gevangenen tegen elkander uitgewisseld en de toegebragte nadeelen onderling door goede mannen zouden vereffend worden (5). Ook sloten zij een verbond met 21 v. Lentemaand.
de kloosters *Klaarkamp*, *Mariëngaarde* en *Haska*, belovende deze tegen alle geweld voor den tijd van tien jaren te beschermen (6). Zij zelve evenwel

---

(1) HORTENSIUS, *Rer. Ultraj.* Lib. VII. p. 172, 180. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 760, 761. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 410.

(2) *Kron. v. Arnhem*, bl. 90. *Chron. v. Nijmegen*, bl. 117.

(3) Zie hiervoor, bl. 364, 366.

(4) Zie hiervoor, bl. 246.

(5) OCCO SCARLENSIS, bl. 239. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIX. p. 442. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. X. bl. 303. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 369.

(6) *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 717, 718.

1482—1528 geraakten in twist met WILKE RINGIA, welke eene dienstmaagd, die van kindermoord beschuldigd ter strafplaats gevoerd werd, hunnen geregtsdienaars had ontweldigd, en verwoestten zijn huis te *Stiens*. RINGIA vestigde zich toen op de sterke Juwsmastins
1484 te *Rinsumageest* en voerde van daar uit openbaren krijg tegen de Leeuwarders, die niet bij magte hem door de wapenen te bedwingen, tot list hunne toevlugt namen. Door omkooping en verraad van den poortwachter LIEUWE ROMMERTSMA van *Dokkum*, overrompelden zij RINGIA en zonden hem gevangen naar *Leeuwarden*. Men voorzag de stins van eene bezetting, die veel moedwil pleegde tegen SYDS BOTNIA, welke niet ver vandaar op Tjaardahuis woonde, doch eerlang de sterkte vermeesterde en met den grond gelijk maakte (1).

De Leeuwarders, welke met *Sneek*, *Bolsward* en andere plaatsen in goede ver-
24 v. Lentemaand. standhouding leefden, sloten ook een verbond voor twintig jaren met SICCO SJAARDEMA en de stad *Franeker*. Deze verbindtenissen der steden bragten veel toe tot beteugeling der woelzieke Edelen. Zoo gelastten onder anderen *Leeuwarden*, *Sneek* en *Bolsward* zekeren ORCK ABBEZOON, om de stins van RUURD ROORDA, welke hij had ingenomen, terug te geven en zich van geweldenarijën te onthouden (2). Zij konden echter geenszins altijd het plegen van openbare vijandelijkheden voorkomen en niet verhinderen, dat het huis van DOUWE HIDDEMA te *Pingjum* door SEERP LIEUWES BEYMA op last van SICCO SJAARDEMA, hoofd der Schieringers, belegerd werd. Gedurende dit beleg verbrandde BEYMA de stins van EPE AYLVA, een voornaaam Vetkooper te *Witmarsum*, en roofde in de omstreken. Ondertusschen trokken JUW JONGEMA, IGE GALAMA met zijne broeders en andere Vetkoopers met veel volk uit *Bolsward*, om Hiddemastins te ontzetten. Spoedig werden zij met BEYMA handgemeen, welke den
10 v. Winterm. slag verloor en met achterlating van vele gesneuvelden en gevangenen, zich te naauwernood door de vlugt redde (3).

1485 Om dien tijd was AGGE, abt te *Hemelum* en van het klooster te *Stavoren*, met de gebroeders IGE, DOUWE en HARTMAN GALAMA in twist geraakt over eenige landerijen en inkomsten, welke IGE aan het Schieringergezinde klooster *Hemelum* ontnomen en sinds jaren bezeten had. AGGE, wien zij te magtig waren, maakte gebruik van zijn geestelijk gezag en deed het geheele geslacht der GALAMA's in den ban. IGE,

---

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 239, 240. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIX. p. 443. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. X. bl. 303, 304. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 370. *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 720.

(2) *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 720, 724.

(3) OCCO SCARLENSIS, bl. 240. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIX. p. 443. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. X. bl. 304. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 370.

deswege verbitterd, sloeg met JUW JONGEMA en eenig krijgsvolk, hem door den Stadhouder van *Holland* JAN *van Egmond* gezonden, het beleg voor *de Spijker*, eene sterkte of slot bij het klooster te *Hemelum*, vroeger door de monniken ter verdediging tegen de GALAMA's en overige Vetkoopers opgerigt. De abt zocht en vond hulp bij PIETER HARINXMA te *Sneek*, welke bewerkte, dat SICCO SJAARDEMA en andere Schieringer Heerschappen in *Westergo* met een grooten hoop gewapenden naar *Hemelum* optrokken; doch vóór zij er kwamen, had de bevelhebber LIEUWE POPKES ROORDA, geen ontzet verwachtende, *de Spijker* overgegeven, waarop de bondgenooten, vertoornd over deze voorbarige daad, terugkeerden. IGE GALAMA nam alles mede wat hij vond, slechtte *de Spijker*, betaalde het vreemde krijgsvolk en dankte het af. Kort daarna bezette hij eene stins te *Bakhuizen* in *Gaasterland* en voerde vandaar uit oorlog tegen den abt AGGE en MINNE HILLES of HILLEMA, Heerschap te *Harich*. PIETER HARINXMA en EPE TIETES HETTINGA met de Sneekers en het landvolk van *Wijmbritseradeel* beproefden over het ijs een aanslag tegen deze sterkte, hetgeen door de dapperheid der bezetting mislukte. Een of twee Schieringers verloren hierbij het leven, en EPE TIETES HETTINGA kwam om te *Hommerts* in een huis dat door eigen vuur in brand geraakt was. Na hun aftogt legde IGE GALAMA het dorp *Wijckel* gedeeltelijk in de asch, rigtte alom groote verwoestingen aan en maakte het den abt zoo benaauwd, dat deze niet wist werwaarts zich te keeren of te wenden (1).

1482—1528

30 v. Slagtm. 1486

21 v. Winterm.

Vruchteloos derhalve hadden de steden *Leeuwarden*, *Sneek*, *Bolsward*, *Franeker* en *Sloten*, welke middelerwijl in een verbond van onderlinge bescherming getreden waren, IGE GALAMA tot vrede vermaand en getracht de geschillen tusschen hem, den abt AGGE en MINNE HILLES te vereffenen (2). Tot dit zelfde doel werd daarna een landdag te *Bolsward* gehouden (3). Hier verschenen de abt AGGE als aanklager en IGE GALAMA met zijne broeders als gedaagden. De GALAMA's verklaarden zich plegtig tegen den ban over hen uitgesproken en dreigden, zich daarover op den Bisschop van *Utrecht*, den Aartsbisschop van *Keulen* of den Paus zelven te beroepen. Wat het innemen en vernielen van *de Spijker* betrof, dit zouden zij volgaarne ter beslissing van *Leeuwarden*, *Bolsward* en twee Friesche Geestelijken overlaten. Maar dewijl deze steden hen openlijk ondersteunden, en het geschil over de landerijën en inkomsten onaangeroerd bleef, verliet AGGE de vergadering en verwisselde het mag-

22 v. Sprokkelm. 1487

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 38—41. OCCO SCARLENSIS, bl. 241, 242. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIX. p. 444. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. X. bl. 305. SCHOTANUS *Fr. Hist.* B. XI. bl. 370.

(2) *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 732—738.

(3) *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 739.

1482—1528 telooze geestelijk zwaard voor het wereldlijke. Met MINNE HILLES ontbood hij driehonderd knechten uit *Gelre*, om gewapenderhand te herkrijgen, wat hem geweld-dadig ontnomen was. Zoodra zij gekomen waren, viel IGE GALAMA met de Bolswarders HILLES en de zijnen aan en joeg hen op de vlugt, waarbij eenigen sneuvelden en anderen in de kerk van het Johanniterklooster nabij *Sneek* eene schuilplaats zochten. Doch zij vielen in handen van IGE toen deze de kerk in brand had gestoken, welke met hare heilige overblijfselen in asch verkeerde. Maar bij den aftogt tastte AGGE met de Geldersche hulpbende, eenige Schieringers en de bijeengebragte vlugtelingen, GALAMA zoo geweldig aan, dat hij in zijne stins te *Bakhuizen* moest wijken. Daar de abt dit huis niet konde vermeesteren, trok hij af en legerde zich te *Balk* bij *Wijckel*, schrik en verderf in den omtrek verspreidende (1).

Om GALAMA te ondersteunen en de vreemde knechten uit *Friesland* te verdrijven, sloten de Leeuwarders met de Bolswarders een afzonderlijk verbond, nadat het onlangs gemaakte verdrag tusschen de vier steden ten einde geloopen, of meer waarschijnlijk door de Leeuwarders zelve, die thans meer hun eigen voordeel dan de handhaving der inwendige rust beoogden, verbroken was. Hierdoor ontvlamde op nieuw en heviger dan te voren het oude vuur der tweedragt, want de Schieringergezinde steden, Deelen en Hoofdlingen van *Westergo* sloten zich door eene overeenkomst nader aan elkander (2).

23 v. Zomermaand 1487 De Leeuwarders zonden in de laatste helft van Hooimaand een groot aantal gewapenden naar *Bolsward*, welke zich met de burgers aldaar vereenigden en onder bevel van JUW JONGEMA tot hulp van GALAMA optrokken, welke hen met eene weluitgeruste krijgsmagt te *Noordwolde* wachtte. De bondgenooten rukten tegen den abt AGGE op, die nog te *Balk* bij *Wijckel* gelegerd was, maar toen de vijand in het gezigt kwam door de Gelderschen werd verlaten, welke in *Sloten* bij RIENK HARINXMA de wijk namen. GALAMA en JONGEMA, die hen op den voet gevolgd waren en eenige van de achtersten deels geveld, deels gevangen hadden, vielen terstond het stedeke aan, hetwelk zich zoo dapper verweerde, dat zij afhouden en zich tot eene insluiting buiten het bereik van het geschut der belegerden moesten bepalen. Daar het echter der bezetting aan buskruid begon te ontbreken, zond HARINXMA zijne echtgenoote, eene zuster van JUW JONGEMA, met eenige anderen naar het vijandelijk leger, om eene verzoening tusschen den abt en zijne bestrijders te bewerken, hetgeen na veel onderhandelens gelukte onder beding, dat de Geldersche knechten terstond het land

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 41. OCCO SCARLENSIS, bl. 242. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIX. p. 444. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. X. bl. 305. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 371.

(2) *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 740—742.

zouden ontruimen en GALAMA met de zijnen van *Sloten* wegtrekken. MINNE HILLES 1482—1528
was, naar het schijnt, in dezen zoen niet begrepen, dewijl de Schieringer Hoofdlingen op zijne stins te *Harich* WORP JUKKEMA van *Boxum* overreedden, het zwaard tegen IGE GALAMA op te vatten, welke hem niet schuldig bleef en waardoor de huislieden in *Gaasterland* den geheelen zomer en winter door geteisterd werden (1).

Ondertusschen trachtten de Leeuwarders, allengs magtiger maar ook tevens overmoediger en heerschzuchtiger geworden, aan deze zijde der *Lauwers* de rol der Groningers aan gene zijde te vervullen, en hun gezag over de naastliggende landen uit te strekken. Onder de wetten en bepalingen, welke het stedelijk bestuur tot nadeel en bezwaar van velen uitvaardigde, behoorde onder anderen, dat in de stad en grietenij *Leeuwarderadeel* geen ander bier mogt verkocht of gedronken worden, dan hetwelk in *Leeuwarden* gebrouwen was. De Edelen en landlieden, over welke de stad niets te gebieden had, namen dit zeer euvel op, en zelfs eenige burgers verklaarden er zich tegen; niettemin zocht men het op allerlei wijzen door te drijven. Hierdoor geraakten op zekeren dag eenige boeren, die in de stad Haarlemmer bier gebruikten, met de brouwers, welke dit beletten wilden, handgemeen. De burgers, welke de brouwers te hulp kwamen, noodzaakten hen in het huis van PIETER CAMMINGHA, een Schieringer Hoofdling, de wijk te nemen, hetwelk onmiddellijk ingesloten werd, nadat de eigenaar had geweigerd de overtreders van het gebod uit te leveren. Het gedrag der Leeuwarders bragt de Schieringer Heerschappen door geheel *Oostergo* en *Westergo* in beweging, die overal waar zij invloed hadden het landvolk bij klokkenslag te wapen riepen en op *Barrahuis*, niet ver van *Werdum*, zich met de Sneekers en Franekers vereenigden, om den volgenden dag *Leeuwarden* aan te vallen. De Leeuwarders, die hun volk tot bijstand van GALAMA naar *Bolsward* gezonden en alzoo hunne eigene stad ontbloot hadden, besloten op raad van eenige vredesgezinde mannen, twee edele vrouwen, FROUK, weduwe van KEMPO UNIA, en DOED, weduwe van HAYE HERINGA, die bij de gemeente in groote achting stonden, des morgens vroeg naar den vijand af te vaardigen, om hem van zijn voornemen af te brengen. Op haar dringend smeeken, dat men, om alle kwaad en bloedstorting te voorkomen, *Leeuwarden* niet zou aantasten, maar veeleer alles wat men tegen elkander had, aan de beslissing van goede mannen overlaten, zonden eindelijk de Heerschappen den Pastoor van *Goutum* met deze voorwaarden naar de stad. »De Leeuwarders zouden voortaan geen inbreuk maken

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 42—44. OCCO SCARLENSIS, bl. 243, 244. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIX. p. 445. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. X. bl. 305, 306. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 371.

1482—1528 op de regten van anderen noch afwijken van het verbond vóór zes jaren met de Sneekers en Bolswarders aangegaan; elk vrij laten koopen en verkoopen waar en wat hij wilde; met allen in vrede leven en verkeeren en ieder, naar ouder gewoonte, in zijne eer, staat en vrijheden ongestoord laten." Wanneer men tegen den middag deze bepalingen aannam en bezegeld terugzond, zou de stad ongemoeid blijven; indien niet, dan zou men haar met geweld tot billijkheid noodzaken. In dezen hagchelijken toestand waren vele regeringsleden met den Ouderman PIETER SYBRANDS PINCK geneigd aan dien eisch te voldoen. Maar het gemeen niet duldende, dat de Westergoëers iets in *Oostergo* koopen of verkoopen zouden, dreigde den dood aan allen, die hieraan hunne toestemming gaven. Niets vermogt de raad van de verstandigsten uit de burgerij bij de roekelooze menigte, die elkander opwond en zich gereed maakte, den vijand af te wachten. De Schieringers, welke op den bepaalden tijd geen antwoord ontvingen, trokken met hunne geheele strijdmagt, die op bijna achtduizend man begroot wordt, naar *Leeuwarden* en tasten het omtrent drie uren des namiddags van de Oostzijde aan. De eerste aanval werd moedig afgeslagen, maar bij den tweeden of derden storm drongen de vijanden over de wallen naar binnen en maakten zich meester van de stad. Vele huizen werden geplunderd, en de aanzienlijkste burgers deels naar *Sneek*, deels naar de stinzen der Schieringer Edelen gevangen weggevoerd. De Ouderman PINCK, een wijs, schrander en voorzigtig man, welke *Leeuwarden* vele jaren had bestuurd, was gesneuveld, of naar anderen, door zijne ontaarde bloedverwanten, zoo niet door EPE AYLVA van *Witmarsum*, vermoord. WORP JUKKEMA werd tot stedevoogd over de deerlijk geteisterde stad aangesteld (1).

Terwijl de vijanden waren binnengedrongen, hadden vele burgers zich door de vlugt bij IGE GALAMA te *Noordwolde* gered. Zij zetten hem op tegen de Sneekers, die zij als de hoofdbewerkers van hun ongeluk beschouwden, en ondersteunden hem in het wegrooven hunner schepen en goederen. In de noodlottige binnenlandsche twisten hadden *Leeuwarden* en *Bolsward* zich doorgaans voor de Vetkoopers, *Sneek* en *Franeker* voor de Schieringers verklaard. Te gewilliger gaven derhalve thans de Franekers en alle andere Schieringers in *Oostergo* en *Westergo* aan BOKKE HARINXMA en de Sneekers gehoor, om GALAMA en de zijnen te helpen bestrijden. Zij kwamen in groot getal te *Sneek* bijeen en trokken straks te zamen naar *Koudum*, waar Galamahuis bemagtigd, tot den grond geslecht en de bezetting gevangen genomen werd. Hierop belegerde men de sterke stins te *Noordwolde*. Meer

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 44. OCCO SCARLENSIS, bl. 245—247. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIX. p. 446—448. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. X. bl. 306, 307. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 372.

dan veertien dagen was zij hevig beschoten en aan de eene zijde bijna geheel vernield, vóór de verdedigers bij gemis van alle hoop op ontzet, zich behoudens lijf en goed overgaven. Het gebouw werd onder den voet gehaald, IGE's zoon OTTO, die er het bevel gevoerd had, op de stins van EPE TIETES HETTINGA in de *Hommerts* gebragt en zijn gevangen volk hier en daar verdeeld. Kort hierna vermeesterden en verwoestten de bondgenooten insgelijks de nabijliggende stinzen van JARICHSMA en HANS PERKES, wiens zoon zij gevangen met zich voerden. Op den terugtogt versterkten zij het huis van MINNE HILLES te *Harich* en stelden er WIJBE JARICHS JELKEMA tot bevelhebber over aan. Ondertusschen was IGE GALAMA met duizend knechten, buitenlands door hem geworven, in *de Lemmer* aangekomen, doch had hen op het berigt van het verlies zijner stinzen en het aanrukken der Schieringers, terstond afgedankt en weggezonden (1). Evenwel zette hij den krijg tegen de Schieringers voort, bragt hun door rooven en brandstichten groot nadeel toe, en legde des nachts het dorp *Balk* met den molen bijna geheel in de asch (2).

1482—1528

29 v. Herfstmaand 1487

26—27 v. Winterm.

Niettegenstaande dit jaar de Schieringers door den dood van PIETER HARINXMA te *Sneek* en SIKKE SJAARDEMA te *Franeker*, welke door BOKKE HARINXMA en JUW HOTTINGA vervangen werden, twee dappere aanvoerders verloren hadden, bragten zij echter, naar het schijnt, de Vetkoopers derwijze in de engte, dat de GALAMA's zich om hulpbenden naar *Holland* begaven. De Stadhouder JAN *van Egmond* verschafte dezen zevenhonderd man, met welke zij over de *Zuiderzee* naar *Friesland* terugkeerden (3). De Sneekers en de Schieringer huislieden in *Oostergo* en *Westergo* hiervan onderrigt, legerden zich, vierduizend man sterk, langs het strand tusschen *Workum* en *Hindeloopen*, om hen het landen te beletten. GALAMA bleef op eenigen afstand voor anker liggen, overtuigd dat deze menigte niet lang bijeen zou blijven; en inderdaad, na vier dagen trokken de Schieringers uithoofde van den oogst- en hooitijd huiswaarts, slechts SEERP LIEUWES BEIJMA met zijn volk in *Workum* ter bewaking achterlatende. Dien zelfden nacht stapten DOUWE, HARTMAN en OTTO GALAMA, die onlangs uit de gevangenis geslaakt was, bij *Hindeloopen* aan wal. Maar bij het overtrekken van eene sloot of gracht, de *Palesloot* genoemd, tastte BEIJMA

---

(1) V. THABOR vermeldt deze vrij onwaarschijnlijke bijzonderheid niet, welke bij OCCO SCARLENSIS, bl. 248 gevonden wordt en door EMMIUS, WINSEMIUS en SCHOTANUS opgenomen is.

(2) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 45—47. OCCO SCARLENSIS, bl. 247, 248. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIX. p. 447, 448. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. X. bl. 307. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 373.

(3) E. BENINGA verhaalt, dat JAN *van Egmond* zelf zich met hen inscheepte, *Hist. v. Oost-Friesl.* B. II. bl. 352. De Hollandsche en Friesche kronijken maken hiervan geen gewag.

1482— 1528 met de Workummers en Hindeloopers hen onverwachts aan, versloeg tweehonderd en
15 v. Hooim. 1488 vijftig man en nam bij de vijftig gevangen, waarop de overigen in de schepen en naar *Holland* vlugtten (1).

De nederlaag der Vetkoopers herstelde in geenen deele den binnenlandschen vrede. Dikwerf geraakten partijen handgemeen, en in een dezer gevechten werd GABBE JAARLA door de knechten van SYDS BOTNIA bij het huis van HESSEL HUMALDA te *Ee* in *Dongeradeel* doodgeslagen. De Schieringer Hoofdlingen zelfs kwelden hunne eigen aanhangers. BOKKE HARINXMA, Heerschap te *Sneek*, een man van groot gezag en aanzien niet slechts in geheel *Westergo* maar ook te *Leeuwarden*, gelastte HOITE DOEKES FONDENS op de huislieden van *Gaasterland*, hoewel Schieringergezind, te rooven. FONDENS liep met eenige ruiters het gewest af, nam weg wat hem voorkwam en sleepte de gegoedste ingezetenen naar *Sneek*, waar zij op losgeld gesteld werden en HARINXMA den buit met hem deelde. Hierdoor vervreemdden zij aller gemoederen van zich; en toen later het geluk BOKKE tegenliep, werd hij verlaten door allen, die hem te voren ontzagen en on-
13 v. Oogstmaand. derdanig waren. Inmiddels kwamen op raad van eenige vredelievende mannen, afgevaardigden uit de steden van *Oostergo* en *Westergo* te *Leeuwarden* bijeen, om zoo mogelijk, aan de geweldenarijen en ongeregeldheden perken te stellen. Men besloot eenparig, om in vrede en eendragt met elkander te leven, het regt naar eisch te handhaven, de vreemde knechten uit het land te verdrijven, en de vrijheden en voorregten te beschermen. De ingekankerde partijwoede echter maakte spoedig dit verbond krachteloos, en de vlam der tweedragt barstte eerlang met onverminderde hevigheid weder uit (2).

In *Groningen* en de *Ommelanden* daarentegen heerschte eene gewenschte rust, bovenal sinds in veertienhonderd vier en tachtig eene bevrediging tusschen den Ridder JOHAN RENGERS, welke de belangen der Friezen zoo aan deze als gene zijde der *Lauwers* aan het keizerlijk Hof behandeld had, en de stad *Groningen*, wier misnoegen hij in geene geringe mate daardoor had opgewekt, was tot stand gebragt (3).

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 47. OCCO SCARLENSIS, bl. 248. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 352. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIX. p. 449. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. X. bl. 307. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 373.

(2) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* bl. 48. OCCO SCARLENSIS, bl. 249. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 352. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. X. bl. 308. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 374.

(3) Het *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 720. heeft een brief van RENGERS opgenomen, in welken hij den Oostergoërs en Westergoërs een merkwaardig verslag geeft van zijne verrigtingen als gezant bij den Keizer ter bekrachtiging hunner voorregten.

De Kerkvoogden en Hoofdlingen der *Ommelanden* kwamen met de Groningers overeen, om zonder wederzijdsche toestemming, zich met geene andere Heeren, landen of steden te verbinden, en geen oorlog te beginnen of krijgsvolk aan te nemen (1). In *Groningen* zelf werden vele bepalingen gemaakt tot handhaving der rust, veiligheid en goede tucht. Der stad werd, zeker tegen voldoening eener aanzienlijke som, het lang begeerde regt, zoowel gouden als zilveren munt te slaan door Keizer FREDERIK verleend; en HAJO ADDINGA van *Westerwolde* bewilligde in de verpanding der geregtigheid in *Westerwolde*, haar door den Bisschop van *Munster* toegestaan (2). Niet minder belangrijk was voor de Groningers het vernieuwen en uitbreiden van het verbond met *Smallingerland* in veertienhonderd vier of vijf en veertig aangegaan (3). Hierdoor verkregen zij nu aldaar de jaarlijksche verkiezing van den Grietman en der regters, benevens de aanstelling van eenen Groninger tot voogd of drost over een versterkt slot, hetwelk zou gebouwd worden zoodra de nood het vorderde. Men beloofde elkander hulp tegen wederspannigen en alle zoo binnen- als buitenlandsche vijanden (4). Dit verbond was te gewenschter voor de Groningers, dewijl zij om dezen tijd met de Hoofdlingen van *Jeverland*, *Kniphuizen* en ESENS in *Harlingerland*, welke inzonderheid op de Hollandsche schepen kaapten, in moeijelijkheden geraakt waren. Zij hadden namelijk zulk een gewapend roofschip, hetwelk op de wadden van *Groningen* een rijk geladen Hollandschen koopvaarder genomen had, bemagtigd en de bemanning, ondanks alle voorspraak, het hoofd voor de voeten gelegd. De verbitterde Hoofdlingen belemmerden nu geweldig de vaart der Groningers naar de *Wezer* en *Elbe*, bragten vele bodems op en spaarden evenmin de schepen van al de naburige zeesteden inzonderheid van de Bremers, tegen welke ESENS eene oude wrok koesterde. Om aan deze rooverijen paal en perk te stellen, sloten de gevolmagtigden van *Bremen*, *Hamburg*, *Lubek*, *Groningen* en der omliggende landschappen te *Bremen* in veertienhonderd acht en tachtig een tienjarig verdrag van onderlinge hulp en bescherming tegen de drie Hoofdlingen. De beleediging een der bondgenooten aangedaan, zou als aan allen gepleegd beschouwd worden; en indien 1482—1528

---

(1) E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 349, 350. Dewijl geen andere schrijver hiervan gewag gemaakt, houdt WESTENDORP deze overeenkomst voor bedenkelijk. *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 644.

(2) WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 644, 645, 651, 653, 654.

(3) Zie hiervoor, bl. 201.

(4) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXX. p. 453. *De Agro*, p. 39. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 376. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, D. I. bl. 188. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 652.

1482 — 1528 minnelijke tusschenspraak niet baatte, zou men zich met de wapenen zoo te land als te water regt verschaffen. Deze overeenkomst boezemde den Hoofdlingen ontzag en vrees in. Onmiddellijk trachtten zij in vredesonderhandeling te treden, maar hun afgezant te *Bremen* gelukte het slechts eene wapenschorsing tot Paschen van het volgende jaar te bewerken. Kort na het eindigen van het bestand en het sluiten van een afzonderlijk eenjarig verbond tusschen de Groningers en de Oost-Friesche Heerschappen, kwamen de wederzijds benoemde scheidslieden in het klooster te *Termunten* bijeen, alwaar zij omtrent het midden van Herfstmaand eenen vasten vrede tot stand bragten, door welken de vrije handel in deze streken hersteld werd. De HOUWERDA's, welke in hun oud geschil met *Groningen* over het regtsgebied van *Termunten* door ESENS en den Hoofdling van *Jever* gesteund geworden waren, moesten nu tegen eenige vergoeding in geld en landerijen, het bezit daarvan den Groningers overlaten (1). Het schijnt alsof om dezen tijd *Acht-Kerspelen*, *Groningen*, *Langewold*, *Vredewold* en *Humsterland* een verbond voor twintig jaren met elkander gesloten hebben (2).

Inmiddels hadden de gevlugte Vetkoopers in *Holland* besloten, onder bevel van IGE GALAMA eene tweede landing in *Friesland* te beproeven, en waren met nieuwe
1489 hulpbenden in zee gestoken. Der Schieringers waakzaamheid belette hen echter bij *Workum* te ontschepen, en onverrigter zake keerden zij terug (3). De vrees, dat zij ondanks dezen ongunstigen uitslag, hunne ondernemingen niet zouden staken, hetgeen dezen of genen vreemden Vorst mogt aansporen, eene kans op het verdeelde *Friesland* te wagen, bewoog de aanzienlijkste Schieringers op eene vergadering der Staten te *Leeuwarden* voor te stellen, om van den Roomsch-Koning MAXIMILIAAN de bevestiging hunner vrijheden en voorregten te verzoeken. Het voorstel werd hier verworpen, maar op eene nadere bijeenkomst te *Sneek*, hoewel niet zonder moeite, doorgedreven. Met algemeene toestemming zond men BENEDICTUS HERES, Prebendaat te *Franeker*, een welsprekend en in de regten ervaren man, zijn broeder JOUKE, Pastoor te *Goutum*, en Mr. HETTE JONGEMA, Pastoor te *Goynga*, in gezantschap naar MAXIMILIAAN in *Tyrol* met last, om tevens over de verzuimde opbrengst der schatting en wat men verder schuldig was te handelen. Onder beding, dat het achterstallige aangezuiverd en de schatting voorts jaarlijks behoorlijk zou op-

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXX. p. 454—456. *De Agro*, p. 33. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 377. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, D. I. bl. 188, 189. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 654—659.

(2) WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 656.

(3) OCCO SCARLENSIS, bl. 249. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. X. bl. 308.

gebragt worden, werd eindelijk de verzochte bekrachtiging der voorregten door den Koning verleend (1). 1482—1528

Na het vertrek der gezanten genoot *Friesland* eenige maanden verademing en rust. Even als in *Holland*, werd er op eene vergadering te *Workum* de onmatig hoog opgevoerde munt merkelijk afgezet en bepaald, dat voortaan de waarde van het geld zou gelijk zijn aan die in de drie hoofdsteden van *Overijssel* (2). Men trachtte hier en elders de verwoestingen door den binnenlandschen krijg aangerigt te herstellen. De regering van *Sneek* eischte tot dat einde den honderdsten penning van de goederen harer burgers; en in korten tijd waren de versterkte plaatsen voor een groot gedeelte weder in behoorlijken staat gebragt (3). Ondertusschen was een pauselijk gelastigde in *Groningen* gekomen, om van de Bernardijner monniken door geheel *Friesland* de tienden der jaarlijksche pachten af te vorderen. De abten van *Adewerd* en van *Klaarkamp* stemden er in toe, maar de overige verklaarden er zich tegen, waardoor de zaak is blijven steken (4). 1490

Onbevlekt van burgerbloed zou het jaar niet ten einde spoeden. JUW JONGEMA of JUWINGA, een wreed en heerschzuchtig Hoofdling te *Bolsward*, blies het eerst het smeulend vuur der tweedragt weder aan. Door een paar bedienden verzeld, vermoordde hij in het huis van den Burgemeester JAN SYMENS te *Bolsward* den waardigen Vicarius (onderpastoor?) dier stad GOITZE HAGENDOORN, uit wraak dat deze Geestelijke door WIJTS JONGEMA tot voogd over haren zoon GOSLIK was aangesteld en beider belangen altijd tegen hem, welke als naaste bloedverwant op de voogdij aanspraak maakte, verdedigd had. Geheel *Friesland* stond door dit noodlottig voorbeeld spoedig in volle vlam. EPE TIETES HETTINGA en zijn zoon DOUWE vermeesterden, plunderden en staken den brand in de stins van FOPPE SJAARDA, een oud, vredelievend Vetkooper, welke binnen weinig dagen van hartzeer over dit verlies overleed. Later overrompelden zij insgelijks de stins te *Oppenhuizen*, welke PIER of PIETER SJAARDA, zoon van FOPPE, toebehoorde, en legden haar in de asch. Daartegen verraste HARTMAN HAARSMA van *Heeg* met negen knechten te *Indijken* de stins van EPE HETTINGA's schoonzoon OBBE, welke zich met zijn gezin in de kerk bevond. Ter- 16 v. Herfstmaand 22 v. Lentemaand 1491

---

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 250. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 355. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIX. p. 450. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 374.

(2) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. I. bl. 51. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIX. p. 450. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 374. Vgl. hiervoor bl. 265, 266.

(3) OCCO SCARLENSIS, bl. 250. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 357. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. X. bl. 309. UBBO EMMIUS en SCHOTANUS op de bovenaangehaalde plaatsen.

(4) UBBO EMMIUS en SCHOTANUS als boven.

1482—1528 stond sloeg HETTINGA met al zijne magt het beleg voor de stins, waar HAARSMA zich nog ophield. IDZARD en JANKE DOUWMA rukten onmiddellijk aan, om hunnen vriend te ontzetten, maar werden door HETTINGA teruggejaagd. Ongehinderd zette men de belegering voort en teisterde het huis geweldig zoo door schieten en het werpen van steenen, als door hooirook en vuur. Toen eindelijk een vijandelijke of verrader-
10 v. Bloeim. lijke kogel den wakkeren HAARSMA doodelijk getroffen had, gaf zich de bezetting over.
1491 Niet minder opziens baarde kort daarna de euveldaad van JARICH en HERO HOTTINGA. Verbitterd op den hoogbejaarden AGGE DONIA, die zich in den Doniakrijg zoo door dapperheid als wreedheid had onderscheiden en thans op de voorvaderlijke stins te
16 v. Bloeim. *Oosterend* woonde, zonden zij twee gezellen in geestelijk gewaad vermomd, om zich door list van hem meester te maken. Dit gelukte; de grijsaard werd zwaar gewond naar *Hottingahuis* te *Wommels* gevangen gevoerd en zijn slot onder den voet gehaald (1).

Belangrijk in de gevolgen was de ondersteuning, welke BOKKE HARINXMA en andere Schieringer hoofdlingen om dezen tijd het Hoeksche opperhoofd JAN *van Naaldwijk* verleenden (2). JUW JONGEMA beschouwde dit als eene geschikte gelegenheid, om de Kabeljaauwschen te gunste der Vetkoopers te stemmen en tegen de Schieringers in de wapenen te brengen. Op zijn raad zocht IGE GALAMA, die zich steeds met zijne medevlugtelingen in *Holland* ophield, hulp bij den Stadhouder JAN *van Egmond*, van wien hij drieduizend man onder bevel van FLORIS *van Egmond* ontving. De Schieringers in *Oostergo* en *Westergo* hiervan spoedig verwittigd, kwamen
8 v. Herfstmaand. in grooten getale te *Sneek* bijeen, en bezetten den zeekant van *Workum* tot aan *Stavoren*. Drie dagen later verschenen de vreemde benden met de vlugtelingen in negen schepen bij *Hindeloopen*. Vóór zij echter nog geland waren, vielen hen de
11 v. Herfstmaand. Schieringers door het water badende, met bijlen, steenen, musketten en ander wapentuig zoo woedend en geweldig aan, dat zij de zeilen bijzetten en wegstevenden. Doch naauwelijks in zee gestoken, verstrooide een zware storm de schepen, die ontredderd hier en daar in *Holland* aankwamen. De Schieringers, welke nog acht dagen op hun post gebleven waren, keerden op dit berigt naar hunne haardsteden terug (3).

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. I. bl. 50. OCCO SCARLENSIS, bl. 250—252. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIX. p. 450, 451. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. X. bl. 309. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 375.

(2) Zie hiervoor, bl. 271. Vgl. OCCO SCARLENSIS, bl. 252.

(3) OCCO SCARLENSIS, bl. 252, 253. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 360, welke verhaalt, dat JAN *van Egmond* zelf zich bij dezen togt bevond. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. X.

Inmiddels hadden de Vetkoopers in *Oostergo* waar zij de magtigsten waren, uit 1482—1528
vrees dat de Schieringers in hun gewest met die van *Westergo*, waar deze het grootste getal uitmaakten, zich tegen hen mogten vereenigen, op eene bijeenkomst te *Dokkum* besloten, een verbond met het magtige *Groningen* aan te gaan. De vriendschap der Groningers, welke hunne bondgenooten beschermden, rust en vrede onder hen handhaafden en de woelgeesten breidelden, werd door de bewoners der naburige gewesten op hoogen prijs gesteld en gezocht. Hoewel zij kennelijk streefden, zich aan het hoofd der Friesche landschappen tusschen de *Eems* en de *Zuiderzee* te plaatsen en hun het aanzoek der Vetkoopers alzoo niet ongevallig konde zijn, toonde echter de regering van *Groningen* daartoe in het begin weinig genegenheid, hetzij om langs dien weg betere voorwaarden te bedingen, hetzij uit vrees voor botsingen met de overige deelen van *Friesland*. Na een herhaald verzoek sloot zij eindelijk, als ware het uit medelijden, met *Dokkum*, de kloosters *Foswerd*, *Mariëngaard* en andere, benevens onderscheidene gemeenten en Edelen in *Dongera-* en *Ferwerderadeel* een verbond voor achttien jaren. De hoofdbepalingen betroffen, gelijk in de meeste overeenkomsten van dien tijd, de handhaving der veiligheid van personen en goederen, van het regt en van het vrije handelsverkeer. Indien een misdadiger niet in regten vervolgd werd, mogt de stad *Groningen* hem opligten en te regt stellen. Op haar konde men van alle onregtvaardige vonnissen beroep instellen, 17 v. Herfstmaand 1491
welke beroepingen aldaar jaarlijks met de gedaagde Grietmans of regters zouden beoordeeld worden. De boeten kwamen meest ten voordeele der stad. Voormalige eischen en verschillen zouden door scheidslieden of door het regt worden vereffend. Men zou elkander getrouw bijstaan tegen alle aanvallen van buiten (1). Dit verbond werd door bezadigde en onbaatzuchtige mannen als PIETER CAMMINGHA, DOEKE MARTENA, FEIKE KAMSTRA, FEIJE HEEMSTRA en andere ten sterksten afgekeurd. Zij beschouwden het als de bron veler moeijelijkheden, beroeringen en rampen, hetgeen de uitkomst heeft bevestigd. De oorzaak, dat zij er zich niet terstond met nadruk tegen verzetten, wordt voornamelijk aan de onlusten, die kort daarop in *Westergo* ontstonden, toegeschreven (2).

Terstond stelden de Groningers SYBRAND OLPHARTS, een hunner burgers, tot slot-

---

bl. 310. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXIX. p. 451, 452. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XI. bl. 375, 376.

(1) *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 748 en de aldaar bl. 750 aangehaalde schrijvers.

(2) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 14, 15. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXI. p. 473—476. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 385—387. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, D. I. bl. 191—194. WESTENDORP, *Jaarb. v. Gron.* D. II. bl. 666—669.

1482—1528 voogd in *Dokkum* aan (1). Hunne heerschzuchtige bedoelingen bleken hieruit te duidelijk, om niet al de vrees en waakzaamheid der Schieringers op te wekken; terwijl daarentegen de overmoed der Vetkoopers zoo in *Westergo* als in *Oostergo* er door werd aangewakkerd. Althans IGE GALAMA verstoutte zich met slechts negen of

21 v. Louwmaand 1492 tien gewapenden van *Hoorn* over het ijs in *Bolsward* te komen (2). Van hier, waar men onlangs even als te *Hindeloopen* en *Koudum* door een brand veel geleden had (3), trok hij eerlang met JUW JONGEMA, diens broeder TJERK WALTA en drie honderd man naar *Workum*. Het stadje werd in den nacht overrompeld, geplunderd en een goed deel Schieringers gevangen genomen. SEERP LIEUWE BEYMA en andere

25 v. Louwmaand. vlugtelingen ontvingen onmiddellijk hulp van hunne partijgenooten in den omtrek, die ten getale van wel achthonderd man onder bevel van BOKKE HARINXMA en de gebroeders JUW en HERO HOTTINGA zich in de avondschemering nabij *Workum* vereenigden. Afgemat van den togt over het ijs, besloot men uit te rusten en het stadje in den vroegen morgenstond met frissche kracht aan te tasten. Maar IGE GALAMA en zijne medebevelhebbers vielen straks met zevenhonderd man den vijand aan. De Schieringers echter behaalden na een woedend en hardnekkig gevecht de zege. Vele Vetkoopers werden gevangen genomen, een grooter getal sneuvelde, de meeste verdronken door de duisternis van den nacht op hunne vlugt over het ijs. JONGEMA en WALTA kwamen in priestergewaad vermomd met eenige anderen te *Bolsward* aan. IGE GALAMA, welke doodelijk gewond den vijand in handen gevallen was, werd nadat hij gebiecht had, afgemaakt. De Schieringers voorzagen *Workum* van eene bezetting onder bevel van BEIJMA en togen huiswaarts. Ondertusschen had DOUWE GALAMA op het berigt, dat men zijn broeder wilde bestrijden, ijlings uit *Akkrum*, *Oldeboorn* en de *Lage Wouden* vijf of zevenhonderd man

26 v. Louwmaand. bijeengebragt. Hij trok in den laten avond met hen door *Sneeker Vijfga* naar *Bolsward* en vond hier, naar afspraak, eene Leeuwarder hulpbende onder den hoofdman SIMON REEKALF. Doch op het vernemen van IGE's dood weigerde hij, ofschoon de Leeuwarders en Bolswarders dien gaarne wilden wreken, verder voort te trekken. Op den terugtogt echter werd hij door de boeren van *Wommels*, *Oosterend* en andere omliggende dorpen ontdekt, welke terstond op het gelui der klokken in groot getal bijeenkwamen. De inwoners van *Sneek*, *IJsbrechtum* en geheel *Sneeker Vijfga* hierdoor gewekt, schoten onmiddellijk het zwaard aan en reeds om tien uren des

27 v. Louwmaand. morgens togen zij met de boeren den vijand te gemoet. Nabij *Bozum* viel een hevig

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 259.

(2) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 52. OCCO SCARLENSIS, bl. 259.

(3) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXI. p. 476.

gevecht voor. Galama werd geslagen en menig dapper bevelhebber gevangen naar 1482—1528
Sneek gevoerd; doch van hen alleen Simon Reekalf, als hopman der Leeuwarders op welke de Sneekers ten uiterste verbitterd waren, in ijzers gesloten. Douwe Galama zelf geraakte op zijne vlugt in handen eens Sneeker burgers, van wien hij zich voor een stuk goud geld en zijn zilveren zwaardgordel vrijkocht. Bokke Harinxma vertoornd, dat hem zulk een voornaam opperhoofd ontsnapt was, dreigde den dood aan den omkoopbaren burger, welke deswege nimmer in *Sneek* is teruggekeerd (1).

Om deze nederlaag te wreken, besloten de Vetkoopers van *Westergo* op eene vergadering te *Bolsward*, het Schieringergezinde en door voorspoed weelderig geworden *Sneek* te verrassen. Juw Jongema en Tjerk Walta sloegen zich met een goed deel volks des nachts in de nabijheid der stad neder, om er des morgens bij 8 v.
het openen der poorten in te dringen. Doch de Sneekers waren op hunne hoede en Grasm. 1492
de stoute aanvallers moesten met groot levensgevaar de vlugt kiezen (2). Kort daarna kwam Bokke Harinxma met eenig krijgsvolk te *Bolsward* en ontzette met toestemming der Regering en gemeente, Juw Jongema, wiens aanslag tegen *Sneek* hij niet verkroppen konde, van het bewind over *Bolsward* ten behoeve van Goslik Jongema. 12 v.
Hij liet echter op verzoek der gemeente, aan Juw het bezit van Jongemastins binnen Bloeim.
Bolsward, waardoor veroorzaakt werd, dat Goslik later slechts in naam, maar Juw inderdaad het hoog gezag in de stad uitoefende (3).

Te midden der inwendige onlusten en beroeringen, en welligt door deze aangespoord, eischte Hertog Albrecht *van Saksen*, Maximiliaans Algemeene Stedehouder in de *Nederlanden*, van de gewesten tusschen de *Lauwers* en het *Vlie* in naam des Graven van *Holland* eene schatting af, met de wapenen dreigende, indien men haar weigerde. De Friezen antwoordden schriftelijk, »dat zij hem niet schatpligtig waren; doch zoo hij het anders begreep en aantoonde van wege den Keizer of den Graaf van *Holland* er regt op te hebben, zij naar reden zouden hooren, gelijk goede onderdanen betaamde.” Hierbij bleef het voor dien tijd (4). Eerlang echter vorderde hij de schatting in naam des Keizers. De Heerschappen en steden van *Westergo*, waar de Schieringers de meerderheid uitmaakten, en die gedeelten van

---

(1) v. Thabor, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 52, 53. Occo Scarlensis, bl. 259—262. Ubbo Emmius, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXI, p. 476, 477. Winsemius, *Chron. v. Friesl.* B. X. bl. 311. B. XI. bl. 313. Schotanus, *Fr. Hist.* B. XII, bl. 387.

(2) Ubbo Emmius, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXI, p. 477. Winsemius, *Chron. v. Friesl.* B. XI, bl. 314.

(3) Occo Scarlensis, bl. 262 en de bovengenoemde Schrijvers t. a. p.

(4) Occo Scarlensis, bl. 262. E. Beninga, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 361.

1482—1528 *Oostergo*, welke niet in het verbond met *Groningen* getreden waren, beschouwden dit als eene geschikte gelegenheid, om dat verbond te vernietigen. Zij kwamen overeen, 's Keizers eisch te voldoen en gelastten den bondgenooten der Groningers in *Oostergo*, hun deel in de bewuste schatting op te brengen; en toen deze weigerden hieraan te gehoorzamen, riepen zij hen ter verantwoording naar *Sneek*. De Raad van *Groningen* trok zich de belangen zijner bondgenooten, de ingezetenen van *Dokkum*, *Ferwerderadeel*, *Dongeradeel*, *Dantumadeel*, *Tietjerksteradeel* en *Smallingerland*, ernstig aan en verzocht, dat men hen wegens deze schatting niet zou moeijen of dagvaarden, vóór dat de Keizer, op wien de zaak in beroep was gesteld, uitspraak gedaan had (1). De Schieringers in *Oostergo* en *Westergo* en die Vetkoopers, welke
29 v. Herfstmaand. 1492 het verdrag met *Groningen* afkeurden, sloten daarop te *Workum* een tegenverbond en vereenigden zich, om *Friesland* tot den ouden staat van vrijheid terug te brengen en de voorregten, door de Keizers en Roomsch-Koningen voorheen verleend, te handhaven (2). In eene aanzienlijke bijeenkomst te *Sneek* met de Groninger afgevaardigden, werd door de zaakgelastigden van *Sneek*, *Workum*, *Stavoren*, *Bolsward*, *Franeker* en *Leeuwarden* op het voorstel van *Groningen* schriftelijk geantwoord en het ongepaste van het verzoek des Raads, zoo wel als het ongeoorloofde van het sluiten eens verbonds met een gedeelte van *Oostergo*, waar zelfs zeer velen er afkeerig van waren, aangetoond; een verbond dat slechts het werk was van eenigen uit den adel, die regt deden noch duldden en ongaarne hunne schulden betaalden. Ten slotte werd de stad *Groningen* tot vriendschap, regt, billijkheid en vrede aangezocht. Op verzoek der Groningsche afgevaardigden, om in een mondgesprek te treden ten einde het geschil in der minne uit den weg te ruimen, werd eene zamenkomst te Bergumer klooster vastgesteld (3). Maar vóór den daartoe bepaalden dag, ontstak TJAARD MOKKEMA de fakkel des krijgs. Hij was gedwongen geweest den Groningers zijne stins te *Dokkum* af te staan en had, ondanks eene plegtige gelofte niets tegen het verbond met hen te ondernemen, zich bij de Schieringers aangesloten. Uit vrees dat het beraamde gesprek tot eene verzoening mogt leiden, viel hij onverwachts de Dokkumers en de andere bondgenooten plunderende en verwoestende aan. Nogmaals trachtten de Groningers eenen krijg te voorkomen, doch door nieuwe beleedigingen van MOKKEMA getergd, vatten zij de wapenen op. WILLEM FREDERIKS, Kerkheer te *Groningen*, en WOLTER,

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXI. p. 478. SCHOTANUS, *Fries. Hist.* B. XII. p. 389.

(2) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I, bl. 53. OCCO SCARLENSIS, bl. 262, 263, WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XI. bl. 315. Dit is waarschijnlijk hetzelfde verbond van welk UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXI. p. 478 spreekt, doch waarvan de inhoud naar zijne opgave, eenigzins verschilt.

(3) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXI. p. 478. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 389.

Abt van *Adewerd*, bewerkten echter op verzoek van BOTTE HOLDINGA, een vredelievend Hoofdling in *Westergo*, dat zij een stilstand van wapenen en een nieuw gesprek te *Buwekloostcr* voorstelden. Intusschen had TJAARD MOKKEMA zich om bijstand naar *Sneek* bij BOKKE HARINXMA begeven, welke hem gewapenderhand in het bezit zijner stins te *Dokkum* herstelde en te zijner verdediging in de stad eenig krijgsvolk achterliet, hetwelk er evenwel spoedig door de bondgenooten uitgejaagd werd. Middelerwijl waren zes duizend Groninger burgers, Ommelanders en Oost-Friezen naar *Dokkum* opgerukt. Zonder slag of stoot geraakten zij er binnen en noodzaakten weldra door hun grof geschut de bezetting der stins, op voorwaarde van lijfsbehoud tot de overgave. Deze stins en nog eene andere van MOKKEMA te *Aalsum* werden vernield, de goederen der overige Schieringers en vijanden van *Groningen* in den omtrek gebrandschat of geplunderd, en velerlei wreedheden gepleegd. SIKKO WOLTA of BOLTA, een nabestaande van MOKKEMA, werd op vermoeden van verraad door beulshanden omgebragt; eene daad, welke onder de Friezen algemeen haat en afkeer voor de Groningers opwekte (1). 1482—1528

Terwijl het Groningsche leger in en om *Dokkum* lag, zond de Raad dier stad eenige benden krijgsvolk uit, om wijd en zijd schrik te verspreiden, en trachtte tevens door boden en brieven aan anderen het bondgenootschap met *Groningen* smakelijk te maken (2). De gemeente en gilden van *Leeuwarden*, reeds lang op den naburigen adel en het landvolk verbitterd en begeerig, hun handel en gezag uit te breiden, haakten naar dit verbond. In weerwil der vertogen van FRANS MINNEMA, PIETER CAMMINGHA, WORP KEIMPE UNIA, DOEKE MARTENA en anderen Edelen of Hoofdlingen, traden zij in onderhandeling met de Groningsche bevelhebbers te *Dokkum*, verklaarden zich voor het bondgenootschap en ontvingen de Groningers binnen hunne muren. Het verbond met hen werd voor den tijd van vier en twintig jaren aangegaan, en was geheel op dezelfde leest geschoeid als het reeds vermelde met de Vetkoopers van *Oostergo*. Slechts werd er nog bijgevoegd, dat van de vonnissen, die in geschillen tusschen de burgers van *Leeuwarden* onderling geveld waren, beroep zou zijn aan den Raad van *Groningen*; maar in zaken tusschen burgers en vreemden, aan de regtbank der Hoofdmannen en de vergadering der bondgenooten aldaar. 10 v.
De Groningers zouden eenen bevelhebber of drost te *Leeuwarden* aanstellen, die er Wijnmaand.
Ouderman en met de magt van den Groninger Raad bekleed zijn zou; de Leeuwar- 1492

(1) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. I, bl. 53—55. OCCO SCARLENSIS, bl. 263, 264. S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 17. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXI. p. 478, 479. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XI, bl. 315, 316. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII, bl. 389, 390. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande.* D. I, bl. 195, 196.

(2) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXI, p. 480.

1432—1528 ders zouden hem tien jaren lang honderd Rijnsche goudguldens jaarlijks uitkeeren. Op denzelfden dag sloten door beleid der HOTTINGA's, welke sinds eenigen tijd te *Franeker* in het hoog bewind gekomen waren, de steden *Franeker* en *Workum*, *Franekeradeel* benevens de Edelen HESSEL MARTENA, JUW DEKEMA en DOEKE HEMMEMA, ouderman van *Berlikum*, heimelijk een verdrag te *Leeuwarden* met *Groningen*, hetwelk daartoe het eerste voorstel gedaan had, waarbij men beloofde, geen inbreuk te zullen maken op elkanders regten, maar onderling een vasten vrede te onderhouden (1)

Dit alles was tegen den zin van BOKKE HARINXMA en de Schieringers van *Sneek*, ofschoon zij veinsden tot vrede geneigd te zijn, om te beter de Groningers te verschalken. Spoedig bragten zij ten minste twee duizend gewapenden bijéén en rukten in allerijl naar *Barrahuis* bij *Leeuwarden* op, aldaar de beloofde hulp der HOTTINGA's afwachtende, wier overeenkomst met *Groningen* hun nog onbekend was. De Groningers trachtten den vrede te bewaren, doch BOKKE door onruststokers aangezet, wees hun voorstel daartoe af en liet zelfs den bode in de gevangenis werpen. Nu tastten zij en hunne bondgenooten, zeven duizend man sterk, de Sneekers aan, die zonder veel tegenstand te bieden de vlugt kozen. In de eerste hitte der vervolging werden eenigen zoo in kerken als kraamkamers, welke men anders ontzag en spaarde, vermoord, alle dorpen tusschen *Leeuwarden* en *Rauwert* geplunderd, de stinzen der Schieringer Heerschappen in brand gestoken en vele baldadigheden gepleegd. Omtrent twee honderd vijftig krijgsgevangenen werden naar *Groningen* gevoerd en op zwaar losgeld gesteld, maar zoo wreed mishandeld, dat vijf van hen in den kerker bezweken. Men wil, dat deze overwinning, welke de Groningers door een plegtigen omgang vierden, aan geen van hen het leven of de gevangenschap kostte. HARINXMA en de Sneekers verzochten den vrede, welke hun op harde voorwaarden werd toegestaan. Zij moesten beloven,
14 v. Wijnmaand. 1492 zich niet meer tegen het verbond van *Groningen* met *Oostergo* te verzetten, noch eenig ingezeten van dat gewest te moeijen of in de uitoefening zijner regten te belemmeren; den Leeuwarders terug te geven, wat zij hun aan geschut en krijgstuig ontnomen hadden; de GALAMA's niet lastig te vallen en den doodslag aan IGE begaan nevens de verdere geschillen met dat geslacht aan het oordeel der Groningers te onderwerpen; niet te verhinderen wanneer ingezetenen van *Westergo* zich bij het verbond met *Groningen* wilden voegen, noch deGroningers in den weg te zijn, wanneer zij de verongelijkingen, hun in *Westergo* aangedaan, wilden wreken of diegenen straffen,

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 56. OCCO SCARLENSIS, bl. 265, 266. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 17. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXI. p. 480. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XI. bl. 316. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 390. *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 754.

welke op het tegenwoordig verdrag inbreuk maakten. Daarenboven moesten zij voor 1482—1528
oorlogskosten binnen negen maanden in drie tijdperken den Groningers zeventien duizend vijfhonderd Rijnsche goudguldens opbrengen; en indien zij of hunne nakomelingen de voorwaarden van dezen vrede niet stiptelijk nakwamen, telkens drie duizend Fransche schilden boete aan *Groningen* betalen. De Raad dier stad zou het regt hebben, elk die van deze overeenkomst afweek voor meineedig en eerloos te verklaren, en hem en zijne goederen overal in beslag te nemen, tot de breuke geheeld zou zijn. Eindelijk moesten zij tot waarborg van hun woord stellen al hun regtsgebied en tollen. Na het sluiten dezer overeenkomst, welke door WILLEM FREDERIKS, van wien hier boven gesproken is, was opgesteld, lieten de Groningers hunnen drost met eenig volk te *Leeuwarden* en begaven zich naar *Dokkum*, waar zij de twee hulpbenden onder BIJLEVELD en LANGEVELD afdankten en de overigen huiswaarts zonden. Ondertusschen was OENE JUWSMA met zijne grietenij *Idaarderadeel* tot hun bondgenootschap overgegaan. Eerlang volgden DOEKE MARTENA, BARTHOLD STARKENBORG en TJALLING ENTES. Edelen als WORP UNIA, RIENK BURMANIA en PIETER CAMMINGHA, welke in het eerst sterk tegen het Leeuwarder verbond geijverd hadden, namen er nu niet alleen deel in, maar beloofden zelfs in geval van krijg of oproer, hunne stinzen binnen *Leeuwarden* aan de bondgenooten in te ruimen (1). Eenige Heerschappen, die zich in het geheim of openbaar tegen dit verbond uitlieten, werden ter verantwoording naar *Groningen* geroepen en in zware geldboeten verwezen (2). Onder schijn van bondgenootschap, maar inderdaad onder het gebied van *Groningen*, werd nu *Friesland* bij het einde des jaars door vrees en schrik in rust gehouden (3).

Hoewel BOKKE HARINXMA en de Sneekers het verdrag met *Groningen* plegtig bezworen, geteekend en bezegeld hadden, waren zij niet gezind, welligt niet bij magte, zich daaraan te houden en kwamen geene der vredespunten na. De Groningers daarentegen drongen hier ten sterkste op aan en wilden van geene verzachting der voorwaarden hooren; zij namen zelfs dit verzoek zeer euvel op en maakten zich strijdvaardig om de Sneekers, welke inmiddels hunne stad versterkt hadden, tot de stiptste volvoering van het verdrag door geweld van wapenen te dwingen. Om dien tijd kwam

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 56—59. OCCO SCARLENSIS, bl. 267—271. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 18. S. JARICHS, *Corte Chron.* bl. 450. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXI. p. 480—483. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XI. bl. 316. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 391, 392. *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 755.

(2) *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, D. I, bl. 198. Vgl. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXI. p. 483.

(3) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXI. p. 483.

1482—1528 's Keizers afgezant OTTO VAN LANGEN, Domproost te *Mentz*, in *Sneek* ten gevolge eener aanklagte der Schieringers, welke in het geheim aan het Keizerlijk Hof de
1493 Groningers van gewelddadige heerschappij over een vrij volk en weigering der Keizerlijke schatting beschuldigd hadden. Toen VAN LANGEN in *Sneek* de noodige kennis van zaken had ingewonnen, begaf hij zich naar *Groningen.* Hier toonde hij het besluit des Keizers, waarbij de Friezen tusschen *de Lauwers* en de *Zuiderzee* in hunne regten en vrijheden werden bevestigd; en gelastte, dat men zich van alle geweld onthouden en elk zijn eisch in regten voortzetten zou. Dit werd aan beide zijden beloofd en de gezant vertrok. JUW HOTTINGA en eenige andere vredesgezinde mannen trachtten nu eene verzoening tusschen *Groningen* en *Sneek* te bewerken, vooral nadat op eene bijeenkomst te *Dokkum* nog verscheidene voorname Hoofdlingen als BOTTE en GEROLD te *Herwey*, TAKE REYNS, FEYE HEEMSTA, FRIKE KAMSTRA en zelfs de gebroeders MOKKEMA, deze laatste echter op harde voorwaarden, in het bondgenootschap waren opgenomen; doch eene vergadering tot dat doel op aanzoek van *Sneek* te *Adewerd* gehouden, bleef door de terugkomst van den Keizerlijken gezant, zonder gevolg. WILLEM FREDERIKS, die door zijne kennis in regten en burgerlijke zaken, langdurige ondervinding, scherpzinnig oordeel en welbespraaktheid den Groningers in vele opzigten groote diensten bewees, had dien staatsman onder schijn van oude vriendschap te *Deventer* bezocht, maar slechts van hem de stellige verklaring verworven, niets te zullen besluiten dan na weder-
28 v. Bloeim. zijdsch gehoor. Met genoegzame volmagt voorzien, beschreef derhalve VAN LANGEN terstond de Groningers en hunne bondgenooten te *Sneek;* maar toen geene of weinige van hen verschenen, vertrok hij toornig naar *Zwol* en gelastte, hem aldaar van beide zijden zaakgelastigden te zenden. Zware beschuldigingen van heersch-, roof- en moordzucht, van weêrspannigheid tegen den Keizer, aan wien alleen *Friesland* gehoorzaamheid en schatting schuldig was, van geweld en knevelarijen werden op deze bijeenkomst tegen de Groningers ingebragt, wier gemagtigden, onder voorwendsel van ongelast te zijn, weigerden daarop te antwoorden. De gezant hierover ten hoogste verbolgen, verweet hun op bitsen toon hun gedrag omtrent *Friesland* en zou onmiddellijk het ongunstig bevelschrift des Keizers uitgevaardigd hebben, indien WILLEM FREDERIKS hem niet weêrhouden had. Hij beval den Groningers, zich binnen vijf en veertig dagen voor het kamergeregt te verantwoorden, en vertrok met DOUWE, Pastoor te *Itens*, den gevolmagtigde der Schieringers, naar den Keizer in *Oostenrijk.* Het nader onderzoek der Friesche geschillen werd nu den Aartsbisschop van *Keulen* en den Bisschop van *Munster* opgedragen met last, die te vereffenen of daaromtrent hun berigt in te zenden. Tevens ontvingen de Groningers
5 v. Bloeim. een Keizerlijk bevelschrift waarin zij, na een sterk gekleurd tafereel hunner misdrijven in *Friesland* gepleegd, onder bedreiging van den Rijksban, verlies hunner

voorregten en verbeurdverklaring hunner goederen gelast werden, binnen een bepaalden tijd de gevangenen onvoorwaardelijk te ontslaan, de afgeperste schatting terug te geven en alle Friezen, als zijnde onderdanen des Rijks, bij hunne regten en vrijheden te laten. Voorts werd allen bewindsmannen geboden, op verbeurte van honderd pond zuiver goud, aan deze bepalingen de hand te houden, de overtreders daarvan in hunne personen en goederen aan te tasten en hen als rijksgebannenen te behandelen. Dit staatsstuk werd zoowel van het raadhuis te *Groningen* als in *Oostergo* en *Westergo* openlijk afgekondigd (1). 1482—1528

Ondertusschen had zekere HENDRIK HARING, van *Sneek* geboortig, Doctor in de regtsgeleerdheid en Raadsheer van den Keizer, de Groningers van alles onderrigt en hun tevens de hoop gegeven, het dreigende gevaar door kracht van geld te zullen afwenden. Aan het Hof was elk omkoopbaar, bovenal de Rijkskanselier WALDENER, van wien de Sneekers, naar het gerucht ging, het handvest der Friesche vrijheid, door VAN LANGEN te *Zwol* vertoond, het zoo evengemelde bevelschrift tegen de Groningers, en het aanstellen der beide Kerkvoogden tot scheiding hunner geschillen gekocht hadden. De Raad van *Groningen* besloot derhalve WILLEM FREDERIKS en nog twee andere Geestelijken naar den Keizer te zenden. De gezanten te *Keulen* vernemende, dat de Keizerlijke brief ten nadeele der Groningers verzonden was, vermaanden op raad van eenige deskundigen, hunne lastgevers een beroep op den beter te onderrigten Keizer in te stellen. De meerderheid van den Groninger Raad en de Vetkoopers in *Oostergo* besloten er toe; waarop de gezanten hun togt voortzetten, 23 v.
doch toen zij in *Oostenrijk* kwamen, was de Keizer reeds overleden. Middelerwijl Oogstmaand
had JUW HOTTINGA nog eenmaal, doch weder vergeefs beproefd, de twistenden te verzoenen; de Sneekers wilden het geschil aan den Keizer of de drie Overijsselsche hoofdsteden ter beslissing overlaten; en de Groningers weigerden een haarbreed van de gemaakte overeenkomst af te wijken (2). Op het berigt van 's Keizers dood, ontwaakte de moed dezer laatsten, die nu met hunne bondgenooten diegenen in *Oostergo* te vuur en te zwaard vervolgden, welke weigerden in hun verbond deel te nemen (3). 1493

Hierdoor vond MAXIMILIAAN, welke zijn vader in het Rijksbestuur was opgevolgd, aanleiding, diens besluit ten aanzien der Groningers te bevestigen. Hij gelastte hun

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 59. OCCO SCARLENSIS, bl. 271—275. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 362—365. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXI. p. 483—489. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XI. bl. 317, 318. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 392—397. *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 758—760. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, D. I, bl. 198—200.

(2) UBBO EMMIUS, *Rer. Fr. Hist.* Lib. XXXII. p. 489—493. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 397—399.

(3) OCCO SCARLENSIS, bl. 275.

1482—1528 binnen zes dagen *Oostergo* en wat zij verder in *Friesland* onder zich gebragt hadden, af te staan en de ingezetenen van alle verbindtenissen met hen, verpligtingen, overeenkomsten en eeden te ontslaan, gelijk de Keizer deze daarvan ontsloeg. Binnen twaalf dagen moesten zij van de uitvoering van dit bevel den Bisschop van *Munster* » hunnen Prince" berigten, op straffe van verlies hunner voorregten, eene boete van
23 v. Herfstmaand. 1493 duizend ponden zuiver goud en den rijksban. Elken Rijksvorst en gezagvoerder werd verboden hun alsdan hulp te verleenen of met hen gemeenschap te houden, op verbeurte van honderd pond zuiver goud en der voorregten, welke hij van het Rijk genoot; ieder onderdaan des Rijks, welke met hen verkeerde of handel dreef, zou de goederen en duizend ponden zuiver goud (dusent ponden puers goldes) daarenboven verbeuren (1). Tevens besloot de Keizer in *Friesland* den ouden regeringsvorm onder eenen Potestaat te herstellen, en OTTO VAN LANGEN met drie andere mannen van aanzien werden afgezonden, om dit plan ten uitvoer te brengen. Inmiddels bewerkte in *Weenen* de welsprekendheid van WILLEM FREDERIKS, ondersteund door geschenken aan de hovelingen, zooveel bij
16 v. Wijnmaand. MAXIMILIAAN, dat de brieven tegen *Groningen* uitgevaardigd ingetrokken en de Keizerlijke gezanten gelast werden, niet verder met de zaak voort te varen, maar beide partijen te hooren en de voor- en tegenbewijzen naar het Hof op te zenden, waar men zou handelen naar gelang het regt en de eer des Rijks het vorderden. VAN LANGEN werd hiervan te *Deventer* door WILLEM FREDERIKS verwittigd, hetgeen hem echter niet verhinderde zijne reis naar *Westergo* voort te zetten. Hij beschreef hier
6 v. Slagtm. tegen den dertigsten van Wintermaand eenen algemeenen landdag der Friezen te *Sneek*, verklarende, dat hij met veel kosten en moeite, van den Keizer groote voorregten, onder anderen kwijtschelding van de jaarlijksche schatting en de bevestiging aller regten en vrijheden sinds KAREL *den Groote*, voor hen verworven had. Hij verbood hen op verbeurte hunner voorregten, den Groningers eenige schatting op te brengen, schoon zij dit ook onder eede mogten beloofd hebben. De Groningers en hunne bondgenooten maakten nu MAXIMILIAANS nadere bevelen aan VAN LANGEN openlijk bekend, beschuldigden den gezant van ongehoorzaamheid aan het Keizerlijk bevel,
18 v. Wintermaand. en beschouwden zijne oproeping als nietig en krachteloos (2). VAN LANGEN begaf zich naar *Groningen*, om de gemoederen te bedaren, maar te vergeefs (3). De bondgenooten bewerkten, dat niet alleen *Oostergo*, maar ook een gedeelte van *Westergo* op den landdag niet verschenen, en er zelfs op dien tijd eene groote tegenbijeen-

---

(1) *Charterb. v. Vriesl.* D. I, bl. 760—764.

(2) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXII. p. 493—497. SCHOTANUS. *Fr. Hist.* B. XII bl. 399—401.

(3) OCCO SCARLENSIS, bl. 276.

komst te *Leeuwarden* gehouden werd. De gezant hierover ten hoogste verbolgen, 1482—1528
dagvaardde onder goedkeuring der vergadering te *Sneek*, in eenen dreigenden brief de 30 v.
zamengekomenen te *Leeuwarden* op nieuw tegen den tweeden van Louwmaand naar Wintem.
Sneek. Vele Edelen en andere ingezetenen van *Westergo* en *Zevenwolden*, ook 1493
eenigen uit *Oostergo*, meest Schieringers en vijanden van *Groningen*, voegden zich den volgenden dag bij degenen, welke reeds opgekomen waren. VAN LANGEN ontvouwde hun zijn last, de bekrachtiging hunner voorregten door den Keizer en den wensch van MAXIMILIAAN, dat het bewind, zoo als voorheen, in handen van eenen Potestaat gesteld wierd. Hij liet hun de keus tusschen Hertog ALBRECHT *van Saksen*, FILIPS, Heer van *Ravestein*, en UKE, broeder van Graaf EDZARD van *Oost-Friesland*, wanneer zij over het benoemen van eenen landgenoot tot die waardigheid, waartoe hij hen ten sterkste
aanspoorde, niet eens konden worden. Na rijp overleg, werd 's anderen daags ge- 1 v. Louwmaand
noegzaam met eenparige stemmen JUW DEKEMA, Heerschap te *Baard*, tot Potestaat
gekozen. Hij was een verstandig, onpartijdig en vredelievend man, door huwelijk aan 1494
de HOTTINGA's vermaagschapt en welke de hem te beurtgevallen onderscheiding, die hij niet begeerde, overwaardig was. VAN LANGEN bevestigde hem terstond uit naam van MAXIMILIAAN in zijne nieuwe betrekking. Hierop benoemde men vier en twintig regters of bijzitters, twaalf uit *Westergo*, zes uit *Oostergo* en even zooveel uit *Zevenwolden*, welke een- of tweemaal 's jaars met den Potestaat als hoogste Raad de gewigtigste zaken zouden beregten. Al de aanwezigen ter vergadering legden nu in handen van den gezant den eed van hulde, trouw en gehoorzaamheid aan den Keizer als hunnen regten en natuurlijken Heer af, wien zij ook de jaarlijksche schatting beloofden op te brengen. De Potestaat en de regters zouden over veertien dagen op den Landdag den vereischten eed afleggen, en verscheidene thans gemaakte bepalingen aldaar door een algemeen besluit kracht van wet erlangen. *Bolsward* werd tot het houden dezer bijeenkomst gekozen, om den Vetkooper hoofdlingen, als de GALAMA's, ROORDA's, HETTINGA's en anderen, alle reden van wegblijven uit hoofde der onveiligheid van plaats te ontnemen, dewijl hun medegenoot JUW JONGEMA aldaar het bewind
voerde. Men verkondigde nu den volke, wat men beraamd en verrigt had en 2 v.
voegde er bij, dat binnen de twee eerste jaren alle geschillen en twisten geschorst Louwmaand.
zouden blijven en elk verpligt zou zijn, wanneer hij vernam, dat de Groningers of hunne bondgenooten iets tegen de vrijheid des lands of tot kwetsing der Keizerlijke Majesteit ondernamen, aan VAN LANGEN of den Potestaat daarvan kennis te geven, op straf van voor trouwloos verklaard en gebannen te worden (1).

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* D. I. bl. 59—61. OCCO SCARLENSIS, bl. 276—278. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Vriesl.* bl. 365, 366. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIII. p. 493—500. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XI. bl. 318—321. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 399—402.

1482—1528 Middelerwijl had de vergadering der bondgenooten te *Leeuwarden* den zamengekomen te *Sneek* verwittigd, dat zij al wat door hen verrigt was als krachteloos en van geener waarde beschouwde, daar VAN LANGEN, naar luid van 's Keizers bevelschrift den Groningschen afgezanten gegeven, last had de zaken tot nader bevel uit te stellen. Met overleg van den gezant werd hierop geantwoord, dat dit bevelschrift alleen de Groningers, niet hunne Friesche bondgenooten betrof en daarin aan niemand iets strijdigs met de oude vrijheid vergund werd. Men had, wel is waar, te *Sneek* den eed aan MAXIMILIAAN afgelegd, maar onder voorwaarde van het behoud der aloude voorregten. Men zou op den aanstaanden Landdag te *Bolsward* nader raadplegen, en verzocht de vergaderden te *Leeuwarden* nadrukkelijk en onder bedreiging van zware straf wanneer zij weigerden, zich aan deze bijeenkomst niet te onttrekken, zoo zij nog prijs stelden op 's Keizers gunst, het behoud hunner vrijheden en regten, en de rust van het vaderland. Maar deze vermaningen vermogten even weinig als het bijgevoegde bevel van den gezant, dat zij op den bepaalden tijd zelven of door gevolmagtigden te *Bolsward* zouden verschijnen, ten einde zich over hun gedrag te verantwoorden, door raad en daad de bewindslieden, die aangesteld waren of zulks nog moesten worden, te ondersteunen en de vorige besluiten goed te keuren. Na verscheidene bijeenkomsten en overwegingen, besloten zij op aandrang van WILLEM FREDERIKS, niet naar *Bolsward* te gaan, verklaarden alles wat te *Sneek* voorgenomen en verrigt was voor nietig, en dat zij zich met de zaken van *Westergo* niet wilden bemoeijen (1).

14 v. Louwmaand. 1494 Op den bestemden dag kwamen de Schieringer Edelen van dat gewest in grooten getale te *Bolsward* met JUW JONGEMA en eenige Vetkoopers te zamen. Hoe weinig hier de burgerij den gezant genegen was, bleek genoegzaam als bij zijne intrede met een aanzienlijken stoet Geestelijken en Hoofdlingen de kinderen op straat zongen: »Heer OTTO VAN LANGEN, nu gevangen, zal morgen hangen." VAN LANGEN veinsde het niet te hooren en reed door naar het Minderbroeder klooster, waar JONGEMA en de zijnen hem opwachtten. Hier ontwikkelde hij uitvoerig voor de talrijke vergadering alles wat te *Sneek* voorgesteld en verrigt was, en drong op hare bekrachtiging daarvan ten ernstigste aan. JUW JONGEMA antwoordde hierop in naam van al zijne partijgenooten, dat zij de handelingen te *Sneek* als tegen het regt en de goede gewoonten van een vrij volk geschied, afkeurden; daar immers had eene partij naar eigen goedvinden en bij afwezigheid der tegenpartij, die wel de helft van het volk uitmaakte, besluiten over zaken genomen, welke het algemeene vaderland betroffen. Hij noch de zijnen wilden iets van het kiezen eens Potestaats hooren, vóór dat geheel

---

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIII. p. 500–503. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 402—404. *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 765—767.

Friesland bewesten *de Lauwers* tot eensgezindheid was gebragt, want de billijkheid eischte, dat het Hoofd van een vrij gemeenebest met algemeene stemmen werd aangesteld; bovendien wilden zij niet, dat DEKEMA deze waardigheid zou bekleeden, vermits hij een zwager der HOTTINGA's was. Terstond vatten de HOTTINGA's vuur en verweten JONGEMA, dat hij en zijne aanhangers zich steeds als vijanden van het vaderland, van eendragt, rust en billijkheid betoond hadden. JONGEMA en TJERK WALTA bleven geen scherp wederantwoord schuldig, en het ware ongetwijfeld tot een gevecht gekomen, indien niet VAN LANGEN allen het zwijgen opgelegd en de vergadering gesloten had. Hij vermaande hen de zaak te huis rijpelijk te overwegen en des anderdaags middags tegen twee ure zich weder in het klooster te laten vinden, op verbeurte van een kwartje wijn. JONGEMA, WALTA, de GALAMA's en hun aanhang, welke de meerderheid uitmaakten, verschenen op den bepaalden tijd; maar de gezant het ergste duchtende, was vóór zonsopgang in stilte met PIETER KAMSTRA, de HOTTINGA's en andere der voornaamste Schieringer Hoofdlingen naar *Sneek* vertrokken (1). Hier ontving hij een in beleedigenden toon opgesteld geschrift van de vergadering te *Leeuwarden*, waarin deze zich op den Keizer beriep van alles wat door hem verrigt was, van wien zij tevens een schriftelijk bewijs der gedane beroeping (appél) verzocht, hetwelk hij weigerde (2). 1482—1528

JUW JONGEMA en zijne aanhangers, verslagen over het onverwacht vertrek van den gezant wiens groote invloed aan het Hof hun bekend was, en voor zijne verbolgenheid beducht, overlegden met elkander, hoe zich in deze netelige omstandigheid te gedragen. Met veel moeite en beleid overreedden zij eindelijk de Schieringers en de onzijdigen, die in aanzienlijken getale zich nog te *Bolsward* bevonden, tot een nieuw besluit en een anderen eedsvorm dan die te *Sneek*, daarin verklarende en belovende »jaarlijks aan MAXIMILIAAN en zijne opvolgers in het Rijk van elke haardstede of tafel eenen penning, van welke zestien een Rijnschen gulden maken, op te brengen en hem naar de regten, wetten en gewoonten van het land getrouw en gehoorzaam te blijven. Tot het aanstellen van eenen Potestaat echter konden zij hunne toestemming niet geven, zoo lang geheel *Friesland* niet tot rust gebragt zou zijn." Men bepaalde voorts, indien VAN LANGEN hierin uit naam des Keizers genoegen nam, terstond het geld der schatting te innen en te *Deventer* tegen overgave van 's Keizers handvesten, den gezant ter hand te stellen, wien men tevens voor zijne bewezene

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* B. I. bl. 60. OCCO SCARLENSIS, bl. 278—280. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIII. p. 503, 504. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XI. bl. 321, 322. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 403, 404.

(2) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIII. p. 504. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 404.

1482—1528 diensten en onkosten zes honderd Rijnsche guldens zou vereeren, waartoe *Oostergo*, *Westergo* en *Zevenwolden* elk een derde moesten bijdragen. VAN LANGEN ontbood hierop tegen den vijfden van Sprokkelmaand wederzijdsche gemagtigden voor zich te *Deventer*, als eene onzijdige plaats tegen welke niemand iets konde inbrengen (1). De scherpe en norschgebiedende toon der dagvaarding aan de Groningers en hunne bondgenooten bragt deze tot het onherroepelijk besluit, beroep in te stellen op den Keizer, hetwelk hunne zaakgelastigden den gezant te *Deventer* mededeelden. En toen VAN LANGEN hier weinig acht op sloeg en voortging partijen over en weder te hooren, werd hem door den Deventer regtsgeleerde JAN OSTENDORP op last van den Raad van *Groningen*, plegtig een antwoord afgevorderd. Hij verklaarde daarop, dat hij dit beroep als van onwaarde niet aannam en met het begonnen onderzoek zou voortvaren, den Groningers gelastende, hem binnen eenige dagen te verklaren, of zij vrede dan krijg begeerden en zich in dien tusschentijd van alle geweldenarijen te onthouden. De Bisschop van *Munster* wiens medewerking men tegen de Groningers had ingeroepen, hield zich, door hen overgehaald, onzijdig. VAN LANGEN ziende, dat de zaken te *Deventer* niets vorderden, vertrok met eenige geestelijke en wereldlijke gemagtigden der Schieringers naar MAXIMILIAAN te *Kempten* in *Zwaben*. De Groningers begrepen te wel hunne belangen, om niet insgelijks een gezantschap van vier Geestelijken, welke stand bij den Keizer in hooge achting was, derwaarts te zenden. Reeds hadden de Abten van *Mariëngaarde*, *Klaarkamp*, *Dokkum* en *Foswert* in geschriften bij den Keizer en de Rijksvorsten, het Groninger bondgenootschap hemelhoog geprezen en hun verzocht, dit tot behoud en welzijn van *Oostergo* te bevestigen. In eene aanzienlijke vergadering van Rijksgrooten onder voorzitting des Keizers, bepleitten het eerst de Schieringers met overtuigende welsprekendheid hunne zaak, schetsten de wanbedrijven der Groningers met de sterkste kleuren af
19 v. Grasm. 1494 en drongen krachtig aan op de vernietiging van het bondgenootschap. WILLEM FREDERIKS, het hoofd der Groningsche gezanten, antwoordde hun met niet minder klem van redenen en kracht van taal, wederlegde van lid tot lid hunne aanspraak, verdedigde het gedrag der Groningers met betrekking tot *Friesland* door de wet der noodzakelijkheid, en verzocht met nadruk de instandhouding van het verbond, hetwelk hij als een toom der partijschappen, een pilaar der gehoorzaamheid en als een vast en eenig middel beschouwde, om zonder verwijl en zwarigheid de keizerlijke schatting bijeen te brengen. Na het gehoorde werd aan beide partijen hoop gegeven, en de beslissing der zaak uitgesteld. Nu werden aan wederzijden kuiperijen noch geschenken gespaard, om de invloedrijkste Grooten van het Hof, waar alles voor geld veil

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 280 zegt, dat zij tegen den 3 van Sprokkelmaand gedagvaard werden.

was, te winnen. Eindelijk verkregen de Groningsche gezanten tegen voldoening van 1482—
vierduizend, naar anderen van achtduizend gulden, van den Keizer eene schriftelijke 1528
bekrachtiging van het verbond met *Oostergo* en van al de voorregten van *Groningen*, onder voorwaarde, dat zij en hunne bondgenooten het Opperhoofd des Rijks trouw en gehoorzaamheid zweren, en de verjaagden en gevlugten in het bezit hunner goederen herstellen zouden. De gezanten beloofden al wat men van hen eischte, legden voor zich den gevorderden eed af, en keerden over dezen goeden uitslag verheugd 23 v.
naar hunne meesters terug (1). Bloeim. 1494

Terstond na hunne aankomst werd te *Leeuwarden* een groote Landdag gehouden, op welken ook de voornaamste Groningers tegenwoordig waren. Zij gaven verslag van hunne zending, waarna men over het terugroepen en schadeloos stellen der ballingen en vlugtelingen handelde, en toen overging tot het bepalen eener heffing over *Oostergo* van een vierde der bezittingen, ter bestrijding van de onkosten des gezantschaps zoowel als tot ondersteuning der bondgenooten in *Westergo.* Velen echter weigerden hun aandeel op te brengen, en toen men hen daartoe wilde noodzaken, bewerkten de beide Heeren KAMSTRA, Schieringer Heerschappen in *Oostergo*, die veel van de Groningers geleden hadden, TAKE HEEMSTRA en JELLE, Pastoor te *Rauwerd*, bij MAXIMILIAAN in de stad *Grave*, dat den Groningers bevolen werd, het innen der schatting te staken en de komst van 's Keizers zaakgelastigden af te wachten (2). PIETER KAMSTRA is waarschijnlijk bij die gelegenheid door den Keizer tot Ridder geslagen, en de Raad van *Groningen* gelast, zijne verwoeste stinzen te herstellen en de schade te beteren. Hiervan kwam echter niets; en toen KAMSTRA zich deswege op nieuw tot den Keizer wendde, overleed hij op de terugreize te *Ulm* (3).

Ondertusschen waren in *Westergo* tusschen JUW en GOSLIK JONGEMA, die trouwens nimmer in de beste overeenstemming met elkander geleefd hadden, nieuwe geschillen gerezen. IJverzuchtig op het gezag, welk zijn neef in *Bolsward* voerde, had GOSLIK op raad en met behulp van zijn zwager BOKKE HARINXMA, zijn stiefvader BOTTE HOLDINGA, en de gebroeders JUW en JARICH HOTTINGA, in het geheim Friesche knechten op zijne stins aldaar geplaatst en de poort naar *Hichtum* bezet. JUW had zich op Jongemastins, zijn broeder TJERK WALTA de poort naar *Tjerkwert*, en DOUWE HOTTINGA

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 61. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIII. p. 504—514. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 404—411. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande.* D. I. bl. 203, 204.

(2) OCCO SCARLENSIS, bl. 281—283. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIV. p. 515. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 411. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XI. bl. 325.

(3) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 61, 62.

1482—1528 een anderen uitgang van *Bolsward* versterkt. Men waagde het niet elkander aan te vallen, daar beider krachten gelijk stonden; maar toen dit evenwigt door de komst van HERE HOTTINGA en SCHELTE LIAUCKEMA met een hoop volks ten behoeve van GOSLIK, verbroken werd, week JUW JONGEMA naar *Leeuwarden*, WALTA naar zijne stins te *Tjerkwerd*, en DOUWE HOTTINGA naar elders. GOSLIK vernielde terstond Jongemastins en voerde van daar al de wapenen en tilbare goederen op zijn eigen slot. WALTA roofde op hem en de Bolswarders niet alleen, maar spaarde onzijdigen noch vreemdelingen. Als Grietman van *Wonseradeel*, hield hij onder anderen eenige Keulsche kooplieden aan, welke te *Franeker* geld hadden laten munten en voorbij *Tjerkwerd* trokken, onder voorwendsel, dat het valsche munt was, en ontnam hun twaalfhonderd gulden met welke hij zich naar zijn broeder te *Leeuwarden* begaf. Verbitterd rukten de Sneekers en Franekers, door onderscheidene Schieringer Heerschappen en het volk van GOSLIK ondersteund, voor de stins te *Tjerkwerd* over welke DOETZE DONIA, de zoon van AGGE DONIA, bij de afwezigheid van WALTA het bevel voerde. Niet vóór de eene zijde van het gebouw was nedergeschoten, gaf zich de wakkere bevelhebber over en trok met de bezetting naar *Leeuwarden*. De stins werd geslecht (1).

Om dien tijd verzoenden zich BOKKE HARINXMA en de Sneekers met DOUWE en HARTMAN GALAMA en hunne vrienden. Met toestemming van genen wierpen dezen twee blokhuizen op, een te *Koudum* en een te *Warns*. Tot bescherming zijner partijgenooten in *Gaasterland*, bouwde HARINXMA er een bij het Klooster *Hemelum*. Misleid door de schijnbare vriendschap der GALAMA's, liet hij het gebouw, even als in vredestijd, zonder bewaking verder optrekken en keerde met zijn volk naar *Sneek*. Maar spoedig kwam hij met eene krijgsmagt terug, dewijl de GALAMA's trouweloos en in spijt der gemaakte verzoening, het blokhuis vernield hadden, om welk hij nu bleef liggen tot het geheel voltooid was, en er toen WYBE JARICHS JELKEMA als bevelvoerder aanstelde. Er konden niet genoeg voorzorgen tegen de stoute aanvallen der Edelen en Heerschappen in *Westergo* genomen worden. In de steden zelfs was men daarvoor naauwelijks veilig. Zoo waagde het zekere WIEGER JELKSMA *Harlingen*, toen nog onversterkt, bij nacht te verrassen; maar DOUWE GERBRANDA, Heerschap aldaar, er tijdig van onderrigt, verijdelde den toeleg en dreef de aanvallers op de vlugt. Even weinig slaagde eene poging van JUW JONGEMA, om zich in het verloren gebied van *Bolsward* te herstellen. Ofschoon van daar verdreven, stond hij in verstandhouding met onderscheidene burgers, welken hij berigtte, dat TJERK WALTA heimelijk in

(1) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. I. bl. 63. OCCO SCARLENSIS, bl. 283—285. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIV. p. 516. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XI. bl. 324, 325. SCHOTANUS *Fr. Hist.* B. XII. bl. 411, 412.

den vroegen morgen van den achtsten van Hooimaand met driehonderd gewapenden voor de stad zou verschijnen. Vele zijner aanhangers zorgden, dat zij dien nacht waakten, en overreedden tegen het aanbreken van den dag de knechten van GOSLIK, af te trekken en de wacht maar geheel aan hen over te laten. Hiervan gaven zij een teeken aan WALTA, welke terstond aanviel, de vrienden van GOSLIK, die nog eenigen tegenstand boden, overvleugelde en hen op Jongemastins, hunne schuilplaats, belegerde, waar toen juist BOTTE HOLDINGA, HERO HOTTINGA en eenige andere Edelen zich bevonden. Op dit berigt trokken BOKKE HARINXMA van *Sneek*, JUW en JARICH HOTTINGA, SCHELTE LIAUCKEMA, DOUWE RODMERS en AESGE HOXWIER met de burgers van *Franeker*, *Sneek* en *Workum*, de Schieringer Hoofdlingen en de huislieden uit de omstreken benevens de knechten, welke uit *Bolsward* verjaagd waren, met hun geschut voor die stad, welke zij geheel insloten. Om TJERK WALTA uit dien benarden toestond te redden, bragt JUW JONGEMA met hulp van EPE TIETES HOTTINGA, wiens zoon op Jongemastins te *Bolsward* gevangen zat, dertien voorname Vetkoopersgezinde Edelen, en onder hen de HEREMA's, GALAMA's, ROORDA's en DEKEMA's, tot zijn bijstand in de wapenen. Zij rukten in twee hoofdafdeelingen op. De eerste onder bevel van HOTTINGA, bestond uit de ingezetenen van *Hommerts*, *Abbinga* en de omliggende dorpen en trok langs den weg van *Tjerkwert* op *Bolsward* aan. De laatste aangevoerd door de overige Edelen, was zamengesteld uit de bewoners van *Tjum*, *Tjummarum*, *Firdgum*, *Huins* en *Schraad*, van welk dorp afkomende, zij op de Franekers aanviel. De Franekers begonnen reeds te zwichten, toen zij door de komst van JARICH HOTTINGA met de Nieuwlanders aangemoedigd, het gevecht hervatten en de zege behaalden. Aanmerkelijk was het verlies der aanvallers aan dooden en gevangenen, onder welke laatste eenige Edelen van naam geteld worden. WALTA, die nu alle hoop op ontzet verloren had, gelukte het door tusschenkomst van eenige Minderbroeders en priesters, eenen wapenstilstand voor zes maanden te sluiten, onder voorwaarde, dat hij en zijn volk *Bolsward* zouden ontruimen, bij noch op den aftogt gewelddadigheden plegen, en op zijne stins te *Tjerkwerd* blijven; de gevangenen aan wederzijden zouden deze zes maanden ontslagen zijn, maar onder eede beloven, na dien tijd, ten ware er vrede gemaakt was, zich weder in te stellen; eindelijk zouden de burgers van *Bolsward*, welke het innemen der stad bevorderd hadden, naar het oordeel van onpartijdige mannen, het misdrijf geldelijk boeten. GOSLIK JONGEMA geraakte alzoo weder in het bezit van *Bolsward*, versterkte het en hield op Jongemahuis zijn verblijf (1). 1482—1528

---

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 285—289. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIV. p. 516—518. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XI. bl. 325, 326. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 412, 413.

1482—1528 Terwijl dit gedeelte van *Westergo* nu eenige rust genoot, bragten de woelzieke GALAMA's *Gaasterland* in beweging. DOUWE en OTTO IGESZOON GALAMA sloegen te *Warns* bij *Stavoren* het beleg voor de stins van JELMER SYTZEMA, welke zich te *Sneek* bevond. BOKKE HARINXMA en de Sneekers, LOUW BONNINGA, WYBE JARICHS JELKEMA en andere Schieringer Heerschappen waren aanstonds tot zijne hulp gereed. Met eene talrijker magt dan die der Vetkoopers, tastte SYTZEMA den vijand aan, doch werd geslagen en zelf zwaar gewond met een groot getal anderen gevangen genomen; zijn schoonvader LOUW BONNINGA was met velen gesneuveld; slechts eenigen hadden zich door de vlugt gered. De moedige echtgenoote van SYTZEMA bleef niettemin de stins verdedigen, tot men eene overeenkomst bewerkte, waarbij de gevangenen wederzijds werden losgelaten, doch de stins in handen der vijanden geraakte, welke haar terstond slechtten. BOKKE HARINXMA, die geen deel aan den strijd genomen en zich te *Hemelum* opgehouden had, was diep getroffen over het verlies van zijn volk naar het huis van MINNE HILLEMA te *Harish* getrokken (1).

Om dezen tijd kwam BOKKE ENNES, een bejaard, schrander, voortvarend man, door JUW JONGEMA, wien het verblijf in *Leeuwarden* verdroot, naar *Gelre* gezonden om krijgsvolk te werven, met vijf- of zeshonderd man en hun bevelhebber DAAM VAN TIEL in *Friesland*. Terstond togen JONGEMA en zijn medeballing ENNES met hen in den nacht naar *Bolsward*. Ofschoon de stad kort te voren eene versterking aan man-
1 v. Wijnmaand. 1494 schappen had ontvangen, werd zij den volgenden morgen te vijf uren door verraad van eenige burgers stormenderhand ingenomen. De partijgenooten van GOSLIK werden deels doodgeslagen, deels gevangen genomen, deels verdreven. Hij zelf had met zijne moeder de wijk naar elders genomen. HERO HOTTINGA, Heerschap van *Wommels*, welke in de Minderbroederskerk gevlugt was, moest zich gevangen geven, lijfsbehoud voor driehonderd gulden koopen en daarenboven Jongemahuis met de versterkte Tjerkwerder poort overleveren, waarna hij aanstonds ontslagen werd. JUW JONGEMA nu meester van de stad, zond te vergeefs PIER ROPTA uit, om de stins van WYTZE LIEUWES BEIMA in *Pingjum* te overweldigen; zijne knechten staken de omliggende woningen der Schieringers in den brand, plunderden de kerken en keerden met een rijken buit aan goederen en vee terug (2). Hij trachtte met de

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 62, stelt den slag bij *Warns* op den 29 van Herfstmaand. OCCO SCARLENSIS, bl. 290, op den 6; en SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 413, op den 15 dier maand.

(2) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 64, 65. OCCO SCARLENSIS, bl. 290, 291. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIV. p. 518. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XI. bl. 327. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 413.

Groningers, wier bondgenooten hij groote diensten bewezen had, zich enger te verbinden, 1482—1528
maar zij wezen zijne voorslagen af van met hem een verbond aan te gaan, zijn krijgsvolk over te nemen of hem ter betaling daarvan geld voor te schieten; dit laatste moest hij naar hunne gedachte van zijne vijanden afhalen, waarbij hij het tweeledig voordeel had van deze te verzwakken en zijne vrienden niet te bezwaren (1). JONGEMA wien geen ander middel overbleef, volgde dezen raad en zond BOKKE ENNES met het krijgsvolk naar *Workum*, welke de stins van DOUWE HARINXMA aldaar innam, de Schieringers verdreef, hunne huizen plunderde, en *Stavoren*, *Hindeloopen* en de omstreken brandschatte. *Sneek*, *Sneeker Vijfga*, *Slooten* en verscheidene dorpen in *Wymbritseradeel* besloten weêrstand te bieden; en naar het schijnt, waagde men het niet, hen aan te tasten. De Franekers en hunne omlanden, welke het nu zou gelden, sloten een verdrag met JONGEMA wiens zoon TJERK 23 v. Wijnmaand. 1494
de dochter van JUW HOTTINGA, Heerschap te *Franeker*, ten huwelijk en Hottingahuis te *Workum* tot bruidschat hebben zou. Wie inbreuk op dit punt maakte, zou den anderen jaarlijks vijftig oude schilden uitkeeren; en wie de overige bepalingen betrekkelijk de brandschatting der dorpen, de wederzijdsche vrijlating der gevangenen en dergelijke overtrad, zou in eene boete van duizend Rijnsche goudguldens vervallen. Doch de spoedig daarop gevolgde dood van JUW HOTTINGA verlevendigde weder de oude veete. Zijne beide broeders, partijzuchtiger dan hij, weigerden hunne nicht aan den zoon van den bittersten vijand van hun geslacht af te staan; en JONGEMA, die zijne hulpbenden afbetaald en weggezonden had, was niet bij magte hen te dwingen (2).

Ontzag voor het Opperhoofd des Rijks had de Groningers voornamelijk wederhouden, zich met de onlusten in *Westergo* te moeijen. In de onzekerheid waarop deze woelingen eindelijk zouden uitloopen, zonden zij SELMER KANTER en den Deventer 1 v. Slagtm.
Priester ARNOUD MICHIELS naar *Braband*, om bij MAXIMILIAAN op de overkomst van het beloofde gezantschap aan te dringen. Spoedig kwamen twee Keizerlijke Raadsheeren, WOLFERT VAN GIERST, Domheer te *Mentz*, en de Ridder KOENRAAD VAN AMPRINGEN te *Groningen*. Intusschen waren OTTO VAN LANGEN en KLAAS ZIEGLER onder den titel van afgezanten des Keizers weder in *Friesland* gekomen. Steunende op de gunst van eenige Grooten aan het Hof, welke den Groningers niet genegen waren, beraamden zij met de Schieringers in *Oostergo* en *Westergo* niet alleen, maar ook met de

---

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIV. p. 518, 519. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 413.

(2) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. I. bl. 66. OCCO SCARLENSIS, bl. 291. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIV. p. 519. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XI. bl. 327. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 414.

1482—1528 naburige Vorsten, inzonderheid Graaf EDZARD van *Oost-Friesland*, het plan, de zending naar *Groningen* te verijdelen. Hunne pogingen waren vruchteloos. Er verliep echter geruime tijd, eer de stad *Groningen* en daarna hare bondgenooten, op eene groote bijeenkomst te *Leeuwarden* den eed aan den Keizer naar het Kempter voorschrift aflegden. Moeijelijker was het de beloofde gelden te verschaffen, waartoe vele Edelen in *Oostergo*, hoezeer aangespoord en bedreigd, hun aandeel weigerden 18 v. Sprokkelm. 1495 op te brengen. Terwijl men hierover beraadslaagde, werden VAN LANGEN en ZIEGLER met eenige zaakgelastigden uit de Schieringers aan het Hof ontboden en hun gelast, alle handelingen met EDZARD en anderen af te breken. Niettemin verspreidde zich het gerucht, dat de Keizer bedoelde, dien Graaf of eenig ander uitheemsch Vorst over *Friesland* te stellen; doch een schrijven van den Rijkskanselier uit *Maastricht*, stelde in dit opzigt den Raad van *Groningen* immers ten deele gerust. De afgezanten vertrokken daarop met een geschrift, welk het Groninger verbond bevatte en door WILLEM FREDERIKS was opgesteld, om dit den Keizer ter bekrachtiging aan te bieden. Hen volgde VAN LANGEN, welke te vergeefs eenige dagen te *Deventer* op de gevolmagtigden der Schieringers, die hem zouden vergezellen, gewacht had (1).

Intusschen baarde een ander gerucht ontsteltenis in *Friesland*. De Ridder JORIS VAN EVERSTEIN, beweerde men, zou op last van Hertog ALBRECHT *van Saksen* met krijgsvolk in het land komen, om GOSLIK JONGEMA en de gevlugte Schieringers in hunne bezittingen te herstellen. De Groningers hechtten er wel geen dadelijk geloof aan, maar waren toch niet geheel zonder zorg, dewijl bekend was, dat GOSLIK zich naar *Holland* begeven, en OTTO VAN LANGEN reeds vóór een jaar verklaard had, dat dit wel gebeuren konde. Meer vrees verwekte deze mare in JUW JONGEMA, TJERK WALTA en de andere Vetkoopers, welke er trouwens het meeste belang bij hadden. Zij zonden onmiddellijk de Burgemeesters van *Bolsward* en *Workum*, om met *Groningen* een wederzijdsch hulpverbond te sluiten. Het voorstel ontmoette aanvankelijk vele tegenbedenkingen, doch werd door WILLEM FREDERIKS doorgedreven, welke de voorwaarden opstelde, die in eene vergadering van Vet-
26 v. Lentemaand. koopers te *Bolsward* werden goedgekeurd en geteekend. Men verzocht nu den Groningers, het verdrag door gemagtigden op eene bijeenkomst in *Leeuwarden* te laten bekrachtigen. Hiervan kwam echter niets; want hoezeer hunne heerschzucht door dit verbond gestreeld werd, vreesden zij, dat MAXIMILIAAN deze nieuwe verbindtenis als eene inbreuk op zijne regten zou beschouwen, dewijl hij zich vroeger over

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 231—283. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 18. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIV. p. 519—522. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 414—416.

het bondgenootschap met *Oostergo* in dien toon had uitgedrukt. Spoedig bleek, dat dit vermoeden niet ongegrond was. MAXIMILIAAN, aangespoord door den Bisschop van *Ments*, welke den Groningers het plegen van groot onregt en geweld in *Friesland* te last legde, ontbood de Friezen, om op den Rijksdag te *Worms* hunne belangen en bezwaren voor te dragen. VAN LANGEN trachtte op zijn bevel hen daartoe over te halen; maar door den onrustigen en verwarden staat van zaken in *Westergo* en *Zevenwolden* bleven 's mans pogingen vruchteloos; niemand verscheen en evenmin ontving hij van de Schieringers de benoodigde gelden, om hunne zaak aan het Hof te ondersteunen. De Groninger gezant ARNOUD MICHIELS vulde daarentegen de handen der Hovelingen, en toen hij ook de beloofde schatting met eene toegift opbragt, was het geen wonder, dat VAN LANGEN zijn plan, hetwelk hij zoo rusteloos had voortgezet, moest opgeven; en het bondgenootschap der zegepralende Groningers met *Oostergo* bleef ongemoeid (1). 1482—1528

GOSLIK JONGEMA had zich inderdaad, doch vruchteloos eerst tot Hertog ALBRECHT *van Saksen*, welke de zaak, naar het schijnt, nog niet rijp genoeg oordeelde, en later tot Graaf EDZARD te *Embden*, die in eenen krijg met *Munster* gewikkeld was, om bijstand gewend. JUW JONGEMA van de pogingen zijns neefs verwittigd, zond BOKKE ENNES naar *Oost-Friesland*, waar inmiddels de geschillen met den Munsterschen Bisschop waren bijgelegd, om driehonderd, naar anderen vijfhonderd afgedankte knechten aan te nemen, welke over *Groningen* en *Leeuwarden* te *Bolsward* kwamen. Met hen wachtte hij GOSLIK af, die insgelijks in het land over de *Eems* eenig krijgsvolk had geworven. Middelerwijl plunderden zijne knechten met de Vetkoopersgezinde burgers het dorp *Heeg* en legden de geheele buurt, behalve de kerk en de huizen der priesters, in de asch. Daarop veroverden en bezetten zij de stins van SYTZE HARINXMA, den schoonvader van GOSLIK, te *IJlst*, vernielden het huis van PIER BONNINGA in de *Morra* geheel, en verdeelden onder elkander den rijken buit. Tegen de overeenkomst met HARINXMA en de Sneekers aangegaan, vermeesterden DOUWE en HARTMAN GALAMA de sterkte der Schieringers te *Hemelum*, welke slechts met zestien man bezet was, en voerden den bevelhebber WYBE JARICHS JELKEMA gevangen naar *Bolsward*. Om dien tijd zond Hertog ALBRECHT *van Saksen* tot hulp van GOSLIK eene bende knechten, welke onder bevel van zekeren FOX, *den grooten Kapitein* bijgenaamd, en DAAM VAN TIEL, die tien maanden geleden onder JUW JONGEMA ge-

6 v. Herfstmaand 1495

29 v. Herfstmaand

14 v. Wijnmaand

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. I. bl. 62. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIV. p. 522—526. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 416—418. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, D. I. bl. 206, 207. Vgl. de *Groningher Passie* van Heer MEYNERT, in het eerste stuk van het *Archief voor Vaderl. en Friesche Gesch.* bl. 111—113. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXI. c. 84. Div. XXXII. c. 7. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriae.* Lib. V. c. 3.

1482—1528 streden had, te *Slooten* aankwam (1). Fox trok met een klein gedeelte er van naar *IJlst*, waar GOSLIK met eenen hoop Schieringers zich bij hem voegde, en sloeg het beleg voor de stins van SYTZE HARINXMA, welke de Vetkoopers vóór eenigen tijd hadden ingenomen en versterkt. JUW JONGEMA en TJERK WALTA rukten terstond met een groot getal knechten, Vetkoopers en burgers van *Bolsward* tot ontzet van het huis op. Fox nam de wijk in de stins van DOEKE TIETES HETTINGA, waar hij zich zoo veel mogelijk verschanste en dapper verdedigde, maar door het Bolswarder geschut bijna tot het uiterste gebragt werd. BOKKE HARINXMA en JARICH HOTTINGA ontboden in alle haast het overige krijgsvolk uit *Slooten* naar *Sneek*, alwaar tevens eene groote menigte Schieringers bijeenkwam. JUW JONGEMA bewust van de overmagt der vijanden, brak in stilte des nachts het beleg op en verliet ook de stins van SYTZE HA-
20 v. Wijnmaand 1495 RINXMA, welke hij reeds bezet had. Fox jaagde hem met de boeren wier vee was weggeroofd, ijlings achterna, ontnam hem den buit en dreef zijn volk op de vlugt. GOSLIK maakte van den schrik der vijanden gebruik en viel met DOUWE HARINXMA, FOX en zijne knechten nevens de vlugtelingen uit *Workum*, in *Jutrijp* en *Hommerts* in *Wijmbritseradeel*, verbrandde zeventien huizen van HOTTINGA's partij-
31 v. Wijnmaand genooten en plunderde de omliggende dorpen of eischte zware brandschatting. Ondersteund door HERO HOTTINGA en de gebroeders DOUWE en LAAS HARINXMA, trok hij
19 v. Slagtm. eerlang met eenige vaartuigen naar *Workum* en nam de stad, welke de vijand ontruimd had, zonder moeite in. Het sterke slot van HOTTINGA echter bood een geruimen tijd tegenstand; en terwijl het belegerd werd, versterkte Hertog ALBRECHT *van Saksen* de hulpbenden wier getal thans meer dan drieduizend man bedroeg. Eindelijk moest de wakkere bezetting, nadat het huis van alle kanten doorschoten was en geen ontzet opdaagde, zich als krijgsgevangen overgeven; de Friezen werden aan HERO HOTTINGA, en de buitenlanders aan de vreemde hoplieden uitgeleverd. LAAS HARINXMA was in het beleg doodelijk gewond en overleed kort daarna. GOSLIK stelde geheel *Wijmbritseradeel* buitendijks, *Stavoren*, *Hindeloopen*, *Molkwerum* en alle dorpen in den omtrek op brandschatting ter bevrediging der uitheemsche knechten, welke hij niet bij magte was in teugel te houden en die veel ongeregeldheden bedreven, vriend noch vijand, kerk noch kraamkamer ontziende.
21 v. Slagtm. Hunne geheele bende rukte naar *Koudum* op, waar de Heerschap HARTMAN GALAMA verboden had, de schatting op te brengen. GALAMA niet bestand tegen deze menigte, stak zijne eigene stins in brand en verliet met de meeste boeren het dorp, dat nu uitgeplunderd en aan de vlammen prijs gegeven werd. Hierop daagde men de Gaasterlanders ter voldoening der opgelegde schatting naar *Workum*. Onder-

(1) VAN THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. I. bl. 67, begroot hun getal op twaalfhonderd; OCCO SCARLENSIS, bl. 293, slechts op driehonderd man.

ling vereenigd, besloten zij zich gewapenderhand tegen de opbrengst te verzetten en haalden *Zevenwolden* over, om met hen ééne lijn te trekken. Weldra kwamen de bondgenooten te *Wijckel* bijeen en maakten zich meester van een schip, hetwelk de goederen, den huislieden ontroofd en afgeperst, naar *Slooten* voerde. Daarop stopten zij *Takezijl*, om het landen van meer vreemd krijgsvolk te voorkomen, hetwelk zij, door het goed begin overmoedig geworden, voornamen geheel uit het land te jagen en derhalve op *Workum* en *Slooten* los te gaan. Fox wierp zich aanstonds in stilte met een hoop volks in *Slooten*, en liet onder DAAM VAN TIEL tweehonderd man tot dekking van *Workum*. Terwijl de Gaasterlanders bezig waren, zich op den dijk tusschen *Slooten* en *Wijckel* tegen eenen onverwachten aanval te verzekeren, zond hij eene bende gewapenden op hunne werklieden af, die uiteengejaagd werden en in allerijl naar de legerplaats te *Wijckel* vlugtten. Fox volgde hen met zijne geheele magt. De bondgenooten, die nog niet al hunne strijdkrachten bijeengebragt hadden, waren tegen hem niet bestand; zij stelden zich echter woedend te weer, maar moesten na het verlies van honderd man en een groot aantal gevangenen, zich door de vlugt redden. *Wijckel* en *Sondel* werden geplunderd en deels verbrand; de overige dorpen in *Gaasterland* en eenige in *Zevenwolden* gebrandschat, en wie geen geld had, moest zijn zilverwerk opbrengen, twee lood tegen eenen goudgulden gerekend (1).

1482—1528

24 v. Slagtm. 1495

Spoedig noopte eene sterke vorst den Overste FOX en GOSLIK JONGEMA uit *Slooten*, alwaar zij tweehonderd man ter verdediging achterlieten, naar *Oldeklooster* op te trekken, om *Bolsward* te belegeren. De Bolswarders verbrandden terstond *Oegeklooster* met de kerk onder hunne vesten gelegen, opdat de vijand er zich niet in zou nestelen. Doch FOX bedoelde geheel iets anders dan het vermeesteren hunner stad. Hij had het oog op *Sneek*, toen de sterkste plaats van *Westergo*, gevestigd; en het beleg van *Bolsward* moest slechts strekken, om zijn eigenlijk plan te verbergen. Er werden dan ook geene vijandelijkheden tegen die stad gepleegd, maar veeleer met JUW JONGEMA, Hoofdling aldaar, onderhandelingen aangeknoopt en van tijd tot tijd eenige onderbevelhebbers met een aantal knechten naar *Sneek* gezonden, welke er door hulp der geringere burgers ongemerkt des nachts binnenkwamen. Inmiddels maakte FOX eenen invallenden dooi dienstbaar aan zijn doel. Hij verzocht BOKKE HARINXMA, LOUW DONIA en den Raad van *Sneek* zoo lang een verblijf voor zich en zijne benden in de stad, tot het weder hem vergunnen zou *Bolsward*

9 v. Win-term.

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 67—81. OCCO SCARLENSIS, bl. 292—296. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVI. p. 536—538. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XI. bl. 331, 332. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 425, 426.

1482—1528 aan te tasten. Men beloofde onder plegtigen eede den ingezetenen niet tot schade of last te zijn, alles te betalen wat men verteerde en te vertrekken wanneer de burgers zulks verkozen. De gemeente liet zich door deze en andere schoone beloften overhalen; en tegen den zin van velen, welke voorzagen, dat dit verkeerd zou afloopen,
21 v. Winterm. 1495 rukte het vreemde krijgsvolk in *Sneek*. Wel verre van de voorwaarden te onderhouden, veroorloofden zich deze bandelooze gasten de grofste buitensporigheden en teerden den geheelen langen winter door ten koste der burgers, welke zij op alle wijzen kwelden en beleedigden (1).

Fox stout geworden op het geluk, waardoor hij in korten tijd bijna geheel *Westergo* aan zich had onderworpen, besloot *Leeuwarden* te verrassen. Dadelijk bij zijne komst te *Sneek* had hij bruggen en ladders daartoe in gereedheid gebragt, met welke GOSLIK JONGEMA op Oudejaarsnacht zonder dat iemand het bespeurde voor *Leeuwarden* kwam. Een vreesselijk onweder met stortregens vergezeld, de vermoeidheid der manschappen en bovenal het ontoereikende der stormtuigen, die te kort bevonden werden, om de wallen te beklimmen en de grachten te beleggen, verijdelden den aanslag. Bij het aftrekken stak men eene molenaarswoning in brand, om zich te droogen en te verwarmen. De vlammen wekten de Leeuwarders op, welke terstond de knechten aanvielen, en noodzaakten overhaast naar *Sneek* te vlugten. Tot voorkoming van nieuwe
6 v. Louwmaand 1496 ondernemingen van dien aard, zond *Groningen* eene aanzienlijke krijgsmagt in *Leeuwarden*, welke niets uitrigtte en den burgers tot onlijdelijken last verstrekte (2).

Grooter nederlaag trof de benden van FOX in *Zevenwolden*, waar de onderbevelhebber VAN BARNEVELDT met de bezetting van *Slooten* het dorp *Sint Nikolaasga* plunderde. Op het gelui der klokken, kwamen de boeren in menigte uit al de omliggende plaatsen bijeen en vielen in *de Lemmer* met zooveel geweld op de roovers aan, dat zij hun den buit weder ontnamen, vijftig man met den bevelhebber doodden en de overige op de vlugt joegen, die zich te naauwernood in *Slooten* redden. Hoog zwol de moed der Zevenwolders door deze overwinning en zij besloten eenparig, eerst *Slooten*, daarna *Sneek* e bestormen, en voorts het vreemde krijgsvolk uit het land te jagen. Spoedig kwamen achtduizend, naar anderen slechts vierduizend man in drie afdeelingen te *Tjerkgaast*, *Wijckel* en *Balk* bijeen en belegerden *Slooten*, welks grachten terstond met eene groote menigte hooi werden gedempt, om het beklimmen der wallen gemakkelijker te maken. Intusschen zond men boden naar de

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. I. bl. 71, 72, 79, 82, 87. OCCO SCARLENSIS, bl. 296, 297. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVI. p. 538, 539. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XI. bl. 332. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 426.

(2) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. I. bl. 83, 84. OCCO SCARLENSIS, bl. 297, en verder de bovengenoemde schrijvers. t. a. p.

Groningers te *Leeuwarden*, die aldaar wel vierduizend man sterk lagen, om hunnen bijstand tegen den gemeenschappelijken vijand en ter bevrijding van *Friesland* in te roepen. Hulp werd beloofd, maar niet gezonden. De Groningers beweerden, dat niet op hen, maar op de Leeuwarders de verpligting rustte, de Zevenwolders als eigen landgenooten te helpen; zij zouden intusschen de stad bewaken. De Leeuwarders namen hierin geen genoegen en de schoone gelegenheid, zich van de uitheemsche benden te ontslaan, ging door dezen twist verloren. FOX en GOSLIK JONGEMA trokken middelerwijl met acht of negenhonderd man over het ijs tot ontzet van *Slooten* op. Niet ver van de stad schaarden zij hun volk, meest oude krijgslieden, in slagorde en rigtten hun geschut zoodanig, dat het den vijand in de zijde moest treffen. De Zevenwolders steunende op hunne overmagt in manschappen, vielen onverschrokken, ondanks het moorddadig geschutvuur, telkens met vernieuwde woede aan. Maar de vijanden, hoe ook van alle kanten omsingeld en bestormd, hielden op bevel van den dapperen FOX, die mannelijke woorden bij mannelijke daden parende, hun moed inboezemde, de gelederen digt gesloten. Het was den Zevenwolders, die in het wilde en elk op zich zelf alleen vochten, niet mogelijk hen te scheiden of te verdeelen; en daar weinig aanvallers terugkeerden, ontzonk dezen eindelijk de moed. Verstrooid namen zij de wijk naar *Slooten*, doch herstelden zich weldra en tastten omtrent den mond van het meer op nieuw, doch weder ongeregeld, den hen vervolgenden vijand zoo hevig aan, dat hij reeds begon te wankelen, toen het ijs, over welk zij in digte drommen aanrukten, brak en een groot aantal volk in het water omkwam. Fox drong nu te geweldiger aan en dreef hen, na een wanhopig gevecht waarin velen sneuvelden, op de vlugt. Ruim zevenhonderd Friezen waren zoo door het zwaard omgekomen als verdronken, en onder hen eenige Heerschappen als UILKE SIKKES van *Akkrum*, KEIMPE TJEPKES van *Ter Kappele*, HOYTE BOTTES van *Beetsterzwaag* en IDTS van *Tjerkgaast*. De overwinnaars telden slechts negen of tien dooden, maar vele gekwetsten, onder welke FOX zelf. Deze bevelhebber verklaarde, naar men zegt, dat hij nooit tegen onversaagder en dapperder mannen gestreden had, welke hem ongetwijfeld zouden verslagen hebben, indien zij slechts eenige krijgskundige kennis bezeten hadden. Thans meester van het slagveld, plunderde en verbrandde hij *Tjerkgaast*, liet zijne gewonden op sleden vervoeren en kwam nog dienzelfden avond met zijn volk zegevierend in *Sneek*. Hier verschenen weder BOKKE HARINXMA en LOUW DONIA, die op eene stins te *Woudsend* den uitslag van het gevecht hadden afgewacht, met het doel, dadelijk het land te verlaten, indien de Zevenwolders, welke *Sneek* den ondergang gezworen hadden, de overwinning behaalden (1).

1482—1528

13 v. Louwmaand. 1496

---

(1) V. THABOR *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 84—87. OCCO SCARLENSIS, bl. 297—300, en na hem

1482—1528 GOSLIK JONGEMA vorderde nu van de Zevenwolders eene zware brandschatting, dreigende al hunne dorpen te verwoesten, wanneer zij niet voldaan werd. Men antwoordde »liever te willen sterven dan zich daaraan te onderwerpen," en zocht weder hulp bij de Groningers te *Leeuwarden*, die straks tien of elfhonderd man naar *de Lemmer* zonden (1). Maar in stede van te beschermen, bedreef dit volk veel moedwil, teerde op de huislieden en roofde weg wat hem voorkwam. De bezettingen in *Sneek* en *Slooten*, die door grooten toeloop van allerlei gespuis aanmerkelijk versterkt waren, plaagden niet alleen de ingezetenen, maar vernielden ook den geheelen winter door de omstreken, zoodat het ongelukkige *Friesland* beide door vrienden en vijanden onbeschrijfelijk geteisterd en uitgemergeld werd. De Slooter knechten legden alle woningen tusschen de stad en *Wijckel*, daarna *Balk* en het Westelijk gedeelte van *Harich* in de asch. De Sneekers verontrustten *Oostergo*, en om hunne uitvallen te beletten, versterkten de Groningers en Leeuwarders Heringahuis te *Rauwert* met eenige knechten, waartegen de Sneekers de stins van WATZE HARINXMA te *Goinga* bezetten, die nu elkander tot ongeluk der beklagenswaardige landlieden beoorloogden. Inzonderheid kwelde JUW JONGEMA te *Bolsward* de omliggende dorpelingen door rooven, branden en moorden, terwijl hij met de burgers en het krijgsvolk den buit deelde. Inmiddels rigtten de Leeuwarder-Groningers te *Takezijl* een zeer sterk blokhuis op en bezetten *Workum*, de beste havens destijds van *Friesland*, waardoor zij den aanvoer van vreemde knechten konden verhinderen en *Westergo* van twee zijden in bedwang houden (2).

21 v. Louwmaand 1496

Ondertusschen was GOSLIK JONGEMA te *Sneek* in groote ongelegenheid geraakt. Hij had den uitheemschen bevelhebbers eene aanzienlijke som ter betaling hunner benden uitgekeerd, doch zij hadden het geld grootendeels onder zich gehouden. Toen derhalve het krijgsvolk op drie maanden achterstallig loon, onder bedreiging van de stad en het geheele gewest te verderven, bij hem aanhield, was hij buiten staat hen te bevredigen. In dezen nood verzocht de regering van *Sneek* de steden en Hoofd-

---

WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XI. bl. 334, begrooten het getal der omgekomen Friezen in dezen slag op vierduizend vijfhonderd man. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 7. S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 19. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVI. p. 539, 540. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 427, 428.

(1) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. I. bl. 88. OCCO SCARLENSIS, bl. 300, spreekt slechts van vierhonderd man; S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 19, daarentegen van zeven- of achtduizend knechten.

(2) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. I. bl. 88—90. OCCO SCARLENSIS, bl. 300, 301. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVI. p. 540, 541. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XI. bl. 334, 335. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 428.

lingen, eene schatting over *Westergo* tot voldoening der knechten uit te schrijven. 1482—1528
Er werd menige bijeenkomst gehouden, maar door de hevige tegenkanting der Vetkoopers niets uitgerigt. »GOSLIK JONGEMA," zeiden zij, »heeft de vreemdelingen in het land gehaald; laat hij hen tevreden stellen en betalen." Eindelijk besloten de Schieringers uit de vijf deelen van *Franeker*, *Wijmbritseradeel* en *Sneeker Vijfga* tot het heffen van een vuurijzer van elken gulden en van iedere koe (1). De Franekers en de HOTTINGA's echter weigerden er in te deelen, zoo lang *Bolsward* niet vermeesterd en GOSLIK, met wien zij dit overeengekomen waren, in de regering aldaar hersteld was. Schoorvoetend werd door de anderen de schatting opgebragt en den bevelhebbers ter hand gesteld. Het krijgsvolk met deze gedeeltelijke afbetaling niet tevreden, en doof voor de stem der rede en billijkheid, zwoer *Sneek* niet te zullen ontruimen, vóór het achterstallig loon geheel was aangezuiverd, en kwelde toen dit niet gebeurde, derwijze de ingezetenen, dat de rijkste burgers heimelijk de stad verlieten. BOKKE HARINXMA en LOUW DONIA trachtten insgelijks te ontsnappen, doch werden verraden en in hechtenis genomen. Na eene vergeefsche poging, om van hen 21 v. Sprokkelm. 1496
de vereischte gelden te ontvangen, werd HARINXMA door de bevelhebbers gedwongen, zijne stins te *Woudsend* in hunne handen te leveren, en derwaarts zekere Jonker FLENS, een Bohemer, met vijf en twintig man gezonden, welke de huislieden in den omtrek rusteloos plaagde. De overmoed en het geweld der vreemde benden werden dagelijks ondragelijker. Daar nog geen geld konde verschaft worden, sloten zij HARINXMA en DONIA in ketenen en voerden SYTZE HARINXMA van *IJlst*, den schoonvader van GOSLIK, gevangen naar *Sneek*. GOSLIK zelven zou een gelijk lot getroffen hebben, indien hij niet door eene list uit de stad ontkomen ware. Op de pijnbank werd BOKKE de belofte eener opbrengst van tweeduizend gulden, en SYTZE eene van vierduizend afgedwongen; LOUW DONIA moest zich tot het betalen van zevenhonderd gulden verpligten (2).

In weerwil der hooge ingenomenheid tegen de Groningers, had inmiddels de regering van *Sneek*, den moedwil van het krijgsvolk niet langer kunnende dulden, in het geheim den Deken AGGE en eenige leden van den Raad naar *Leeuwarden* om bijstand gezonden en tevens verzocht, in het bondgenootschap opgenomen te worden. Hoe gaarne de Groningers van deze gelegenheid tot uitbreiding van hun gezag zouden gebruik

---

(1) Een *vuurijzer* is zeven en eene halve cent. Zie *Aant.* op V. THABOR's *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 81.

(2) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 89—93. OCCO SCARLENSIS, bl. 301—303. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVI. p. 541. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XI. bl. 335. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 429.

1482—1528 gemaakt hebben, hadden zij echter dit verzoek, naar het schijnt uit vrees voor den Keizer, afgewezen maar beloofd, met magt van volk te komen, om de vreemde knechten uit het land te jagen. Fox hiervan verwittigd, had *Sneek* uit de omliggende kloosters en landhoeven van levensmiddelen voorzien, en zich tot een krachtigen tegenstand gereed gemaakt. De burgers stonden nu meer dan ooit ten doel aan het baldadig krijgsvolk, en daar de Groningers niet opdaagden, drongen zij met hunne omlanders en de stad *Slooten* eerlang op nieuw ernstig bij hen om hulp aan. De Groningers inmiddels door den Rijkskanselier van 's Keizers gunst en goedkeuring verzekerd, namen de Sneekers in het verbond op en kwamen te *Leeuwarden* met de uitheemsche bevelhebbers overeen, dat *Groningen* tot afbetaling der benden te *Sneek*, *Slooten* en in den omtrek, achtduizend Davidsguldens zou voorschieten, voor welke BOKKE HARINXMA, zijn broeder SYTZE en LOUW DONIA tot aan de teruggave, als borgen te *Groningen* zouden blijven. Het geld werd van de kloosters in *Oostergo* opgenomen en den vreemden knechten uitgekeerd, welke den volgenden morgen, overeenkomstig het verdrag, met hunne roofgoederen van *Sneek*
6 v. Bloeim. 1496 en door *Slooten* uit *Friesland* trokken (1). Des anderen daags kwamen tweehonderd man uit *Groningen* te *Sneek* en zonden zekeren COERTS OLGHERS als bevelhebber met eene bezetting op de stins van WATSE HARINXMA te *Slooten*. Daarna werden al de steden, Hoofdlingen en deelen of grietenijen van *Westergo* op eenen algemeenen landdag te *Sneek* bijeengeroepen, om over de middelen ter teruggave der achtduizend guldens te beraadslagen. Vele Vetkooper- en Groningergezinde geestelijke en wereldlijke Heeren verschenen; maar de meeste Schieringers, onder anderen HERO en JARICH HOTTINGA, HESSEL MARTENA, JUW DEKEMA en de stad *Franeker* met *Franekeradeel*, welke niet verkozen in het Groninger verbond te treden, bleven weg. JOHAN SCHAFFER, Burgemeester van *Groningen*, stelde voor, dat geheel *Wes-*

---

(1) Even voor hun vertrek hadden zij, den Sneekers tot spot en waarschuwing tevens, aan de poorten en huizen het volgende aangeplakt:

Die vander *Sneke* synt wel voerdachtich,
Niet meer knechten in te laten, sy'en syns machtich.
Wat hen van dat is ghecomen,
Dat salmen weten van hyr toe *Romen*.
Want te voeren ghedaen, ende nae bedacht,
Heeft mennich menschen in lyden ghebracht.
Mer te voeren bedacht, wat nae mach comen,
Heft mennich man seer vaeck doen vromen.

v. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. I. bl. 87.

tergo eene belasting zou uitschrijven. Door zijne welbespraaktheid had hij bij het opnemen der stemmen vele der vergaderden daartoe overgehaald, toen JUW JONGEMA met de Bolswarders, de GALAMA's en anderen zich er tegen verklaarden; zij toch hadden ook den geheelen winter vreemden in dienst gehad en zelf voor de betaling moeten zorgen; daarenboven was het onbillijk en dwaas van hen te vorderen, dat zij de knechten hunner vijanden, die hen reeds genoeg getergd hadden, zouden helpen bezoldigen. De bijeenkomst liep alzoo vruchteloos af. Tegen Pinkster echter werd eene andere te *Groningen* gehouden, op welke de Franekers en de HOTTINGA's met hunne vrienden ook niet gekomen waren, maar de GALAMA's, de JONGEMA's, de ROORDA's en die van hunnen rade, alsof zij geheel *Westergo* vertegenwoordigden, in de belasting bewilligden. Men bepaalde, dat *Westergo* van iedere koe een vuurijzer, even zooveel van elken gulden huurwaarde en van elke twintig gulden aan roerende goederen, maar van iederen gulden jaarlijksche rente anderhalf vuurijzer zou opbrengen. Het verbond met de Groningers, waarover zoo dikwerf en vergeefs onderhandeld was, kwam nu tot stand en werd voor den tijd van twintig jaren aangegaan. De inhoud was genoegzaam gelijk aan dien van het verdrag met *Oostergo*, en door de stad *Groningen*, nevens vier steden, zes Abten en een aanzienlijk getal voorname Heerschappen uit *Westergo* bezegeld (1). 1482—1528

Maar de Franekers, de HOTTINGA's en de andere steden, Edelen en Abten, die *Keizers vrij* wilden zijn, dat is, onder geene andere heerschappij staan, dan die onmiddellijk uit den Keizer voortvloeide, weigerden zich aan deze overeenkomsten en bepalingen te onderwerpen. De Groningers besloten, hen door kracht van wapenen te dwingen. Tegen het midden van Zomermaand zonden zij negenhonderd of duizend gewapenden over *Leeuwarden* naar *Bolsward* en van hier, vereenigd met JUW JONGEMA, TJERK WALTA, de GALAMA's en de ROORDA's, naar *Harlingen*. Aan de Zuidzijde dier plaats, toen nog onbemuurd, stichtten zij op kosten en met hulp der omliggende landzaten eene sterke stins, om *Franeker* in bedwang te houden en te benaauwen. Intusschen vermeesterden en vernielden zij de huizen van EPE AYLVA te *Witmarsum* en van SJOERD LIEUWES BEIJMA te *Arum*, welke het met *Franeker* hielden; en toen de stins te *Harlingen* voltooid en van eene bezetting voorzien was, vernielden zij Hessel Martenahuis bij *Beetgum* en belegerden de sterke Beijmastins te *Pingjum*. Door het springen van een stuk geschut, hetgeen men als een kwaad voorteeken beschouwde, werd het beleg opgebroken. Op den te- 29 v. Zomermaand 1496

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. I. bl. 92—96. OCCO SCARLENSIS, bl. 303—307. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 20. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVI. p. 542, 543. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XI. bl. 336, 337. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 429—431.

1482—1528 rugtogt naar *Harlingen* verwoestten de Groningers eene stins te *Kornwerd*, en pleegden voorts in de omstreken de grofste baldadigheden. Maar men was het meest op de stad *Franeker*, het toevlugtsoord der Schieringers, verbitterd. Eene poging,
1 v. Hooim. 1496 zich van haar door list meester te maken mislukte. De Franekers weigerden volstandig aan het Groninger verbond deel te nemen, zelfs toen geheel *Franekeradeel* eerlang daarin bij een verdrag werd opgenomen, en hervatten onmiddellijk na het vertrek der Groningers de vijandelijkheden. Den Bolswarders, welke den kerktoren te *Kornwerd*, door hen bezet, bestormen wilden, bragten zij eene gevoelige nederlaag toe en stroopten tot
25 v. Hooim. voor de poorten van *Leeuwarden*. Uit weerwraak vernielden de Leeuwarders na een beleg van twee dagen, de stins *Ter Horne*, welke zij onlangs verlaten hadden en die sedert door HESSEL MARTENA weder was opgebouwd. De Franekers daarentegen verbrandden het huis van GERROLD HEREMA te *Tzum* en bezetten de stins van den overleden TAKO HEREMA. Kort daarna verrasten zij onder bevel van JARICH HOTTINGA, hun Hoofdling, en HESSEL MARTENA in de morgenschemering *Harlingen*, doch be-
1 v. Oogstmaand. stormden het sterke slot of blokhuis te vergeefs. Het stadje werd geplunderd en de buit nog dienzelfden avond naar *Franeker* gevoerd, dewijl daar weinig volk gebleven was en men een aanval der Groningers of Leeuwarders vreesde. BOKKE ENNES van *Bolsward*, de vriend van JUW JONGEMA, was met eenige Groninger ruiters omgekomen. Men verhaalt, dat HESSEL MARTENA hem handen en voeten afkapte uit wraak, dat hij vreemde knechten in *Westergo* gehaald en den Schieringers veel kwaads berokkend had. Onder de vele gevangenen was EDE DOUWES GERBRANDA de voornaamste, die lang op Sjaardematoren in hechtenis gehouden en slechts tegen zwaar losgeld ontslagen werd. Om de strooptogten der Franekers te beletten, versterkten de Groningers de bezetting in het klooster *Lidlum* met vierhonderd man uit *Leeuwarden*. JONGE EDE had intusschen den toren van *Kornwerd* versterkt en roofde van daaruit op de bondgenooten der Groningers. JUW JONGEMA, TJERK WALTA, de Bolswarders en Workummers belegerden en tastten hem met geweld aan, doch wer-
9 v. Oogstmaand. den steeds kloekmoedig afgeweerd, tot eindelijk SJOERD BEIJMA met meer dan honderd ruiters uit *Arum*, *Pingjum* en *Witmarsum* tot zijn ontzet oprukte. Reeds was men handgemeen geraakt, toen ook de Franekers te voet en te paard aankwamen en na een hevig gevecht de overwinning behaalden, waardoor het beleg terstond werd opgebroken. Dertig mannen van JUW JONGEMA waren gesneuveld en veertig gevangen genomen (1).

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 96—100. *Groningher Passie*, bl. 114—117. OCCO SCARLENSIS, bl. 309—312. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Landen*, bl. 21. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVI. p. 543—545. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XI. bl. 337—339. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 431, 432.

Om den overmoed der Franekers voor altijd te fnuiken en hen door geweld tot 1482—1528
het bondgenootschap te brengen, zonden de Groningers eene sterke krijgsmagt en geschut naar *Leeuwarden*, waar op hun ontbod alle Vetkoopersgezinde Heerschappen uit *Ferwerderadeel* en *Oost-* en *Westdongeradeel* met hunne onderhoorigen wel 15 v. Oogstmaand 1496
gewapend verschenen. Onmiddellijk werd de sterke stins van DOEKE HETTES HEMMEMA te *Berlikum* belegerd. Er bevonden zich slechts twintig of vijf en twintig uitgelezen Friesche krijgers op onder bevel van ALEF, den broeder van DOEKE, die te *Franeker* zich ophield. Na eene allerdapperste verdediging en de uiterste krachtinspanning; nadat vele der belegeraars gesneuveld of gewond waren en het geschut de vreesselijkste verwoestingen had aangerigt, werd het huis eindelijk stormenderhand overweldigd, en 3 v. Herfstmaand.
de bezetting, behalve één man, die door eene list ontsnapte, onbarmhartig over de kling gejaagd. ALEF had zich den vorigen nacht met drie knechten weggemaakt. De hoogzwangere echtgenoote van DOEKE HEMMEMA, eene vrouw van edele afkomst en die de stins tot het laatste toe standvastig verdedigd had, werd als een man naar *Groningen* gevoerd en in de boeijen geworpen, in welken treurigen toestand zij van tweelingen beviel. Deze doellooze daad van wreedheid vervreemdde ten eenenmale de harten der Friezen van de Groningers, wier afkeer van elkander eeuwen geduurd heeft. Tegen den zin der Leeuwarders werd Hemmemastins, welke zij uit verbittering wilden vernielen, door de Groningers tot bedwinging der vijanden bezet (1).

Tijdens het beleg was HERO HOTTINGA naar *Holland* en *Braband* gereisd, om krijgsvolk te werven (2). Op dit berigt hadden de Groningers uitgestrooid, dat de Franekers niet alleen vreemde knechten in dienst namen, maar zelfs »de Hertogen van *Bourgondië* en *Saksen* trachtten over te halen, om *Friesland* onder het juk te brengen, dewijl zij uit partijhaat liever hun vaderland aan uitheemsche Heeren wilden verraden en zelve slaven worden, dan met hunne landgenooten in even goeden staat in vrijheid te leven. Weshalve men bij openbare geschriften allen, die het wel meenden met de vrijheid en welvaart des vaderlands, bovenal de Sneekers en EDE JONGEMA, vermaande, dezen verderfelijken lieden tegenstand te bieden." JARICH HOTTINGA, Hoofdling van *Franeker*, de Raad en de gemeente dier stad verspreidden als voorstanders van de vrijheid, daarop in de omstreken, bovenal in *Zevenwolden*, brieven met het opschrift: *Aan alle, die hun vaderland liefhebben*, en van dezen inhoud: »Vrienden! niemand uwer is het onbekend, dat wij dikwijls overeenkomsten en ver-

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 100—102. *Groningher Passie*, bl. 118. OCCO SCARLENSIS, bl. 312—314. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVI. p. 545, 546. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XI. bl. 339, 340. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 432, 433.

(2) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 102.

1482— 1523 dragen met de Groningers aangegaan hebben. Maar onze goede wil tot vrede heeft altijd eene slechte uitkomst gehad, dewijl wat den eenen dag door allen was besloten, door hen weder den volgenden dag kwalijk uitgelegd en voor ons tot slavernij gekeerd werd. Zij hebben van ons eene schatting ver boven ons vermogen afgeëischt, terwijl wij tot eene billijke opbrengst bereid waren. Zij zijn er op uit, ons van vrije lieden tot slaven te maken, hetgeen voor ons en voor het geheele volk onverdragelijk is. Nu strooijen zij uit en pogen u diets te maken, dat HERO HOTTINGA en wij arbeiden, om uitheemsche Vorsten in het land te brengen tot onderdrukking der vrijheid; dit is geheel onwaar. Alles wat wij tegen hen verrigten, verrigten wij voor de vrijheid, en verzekeren u plegtig, dat van onzentwege niemand in *Friesland* zal komen, welke der vrijheid geweld aandoet. Deze laster is gelijk aan dien, door welken zij u onlangs misleid hebben en waaruit moorden en andere rampen, die wij ons nog met harteleed herinneren, zijn voortgevloeid, toen die trouwloozen in den tijd, dat gij het meeste hulp behoefdet, u schandelijk verlaten hebben. Gij moet derhalve de zaak wel overwegen en de dwaling niet op u laden, dat gij ons, die alleen bedoelen, dat gij zoowel als wij de vrijheid onzer voorouderen moogt genieten, hierin zoudt verhinderen. God die u en ons waarlijk vrij wil maken, is getuige, dat wij de waarheid zeggen." Geteekend *Franeker* den acht en twintigsten van Oogstmaand. Zoo poogde elke aanhang, onder voorwendsel van de vrijheid en onafhankelijkheid des vaderlands te beschermen, den anderen, wien men onderdrukking te last legde, te verderven; en van hier, dat het gemeen niet wist, aan wien zich te houden (1).

De Bolswarders en Workummers, het oor leenende aan de vermaning der Groningers, sloegen ten tweedemale het beleg voor Beijmahuis te *Pingjum* en beschoten het geweldig, maar de dappere bezetting maakte hunne aanvallen vruchteloos. Zij leden zelfs eene gevoelige nederlaag in een gevecht met de Franekers, welke onder bevel van HESSEL MARTENA en EPE AYLVA tot ontzet van het huis waren opgerukt. Honderd vijftig burgers van *Bolsward*, waaronder zeventig van de aanzienlijksten, sneuvelden, velen werden gevangen genomen, en de overigen met JUW JONGEMA en TJERK WALTA redden zich te naauwernood door de vlugt. De Franekers trokken zegepralend met den buit en de krijgsgevangenen huiswaarts, toen zij tusschen *Achlum* en *Franeker* door JUW JONGEMA, die zich bij de Groningers en Leeuwarders te *Lidlum* om hulp vervoegd had, met eene sterke krijgsmagt werden aangetast. Na een scherp gevecht namen zij met achterlating van het veroverde geschut en eenige der krijgsgevangenen, deels naar *Franeker*, deels naar Hottingahuis te *Wommels* de vlugt. Hun vaandrig werd met twee of drie man uit de kerk te *Achlum*, waar

16 v. Herfstmaand 1496

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVI. p. 546. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 433.

hij zich verborgen had, gehaald en doodgeslagen. JUW JONGEMA en zijne bond- 1482—1528
genooten staken toen vele huizen te *Pingjum*, *Arum*, *Wommels*, *Kubaard* en andere dorpen, welke het met de Franekers en de HOTTINGA's hielden, in brand, roofden het vee en zonden het naar *Groningen*. *Ludingakerk* werd door de Groningers bezet, om den Franekers den toevoer uit *Harlingen* af te snijden; maar dit was vruchteloos, want in weerwil van het Groninger verbond en verbod, voorzag hun *Sneek*, waar zij altijd konden komen, van mondbehoeften. Nu riepen de Groningers de ingezetenen van *Zevenwolden* te wapen, om hen in het bedwingen van *Franeker* te ondersteunen; doch de Zevenwolders, wien het niet vergeten was, dat de Groningers hen in het beleg en den slag van *Slooten* aan hun lot hadden overgelaten, en welke daarenboven door den brief van JARICH HOTTINGA argwaan tegen hen hadden opgevat, kwamen niet op. Middelerwijl verraste FEIKE GEERTS, een landman wiens woning de Groningers verbrand hadden, den slotvoogd van *Harlingen* HEINE WIEL op den weg naar *Leeuwarden* en bragt hem na een woedend tweegevecht te *Franeker*, alwaar WIEL kort daarna aan zijne wonden overleed (1).

GOSLIK JONGEMA en HERO HOTTINGA, brandende van verlangen om hunne tegenpartij ten val te brengen, ofschoon dit ook met den ondergang van 's lands vrijheid en onafhankelijkheid mogt gepaard gaan, hadden zich weder naar *Holland* begeven, om van Hertog ALBRECHT hulp te erlangen. De sluwe Vorst zich afkeerig veinzende van hetgeen hij vurig wenschte, en zorgvuldig zijne bedoelingen en aanslagen verbergende, wees aanvankelijk hun verzoek van de hand; hij toch was vermoeid van den krijg en haakte naar rust. Toen echter JONGEMA en HOTTINGA, door dit weigeren nog driftiger geworden, hem verklaarden, dat *Friesland* bij den tegenwoordigen staat van zaken niet langer zonder opperhoofd in stand kon blijven en dat het hun, wanneer zij in het bezit hunner goederen hersteld waren, niet moeijelijk zou vallen, hem het oppergebied in handen te spelen, gaf hij hun eenige hoop. En als hij eindelijk oordeelde, dat de tijd om zijne wenschen te verwezenlijken genaderd was, werd de Overste FOX, welke het land en volk kende, met achthonderd oude, welgeoefende krijgers, eenen geheimen last en de beide Friesche Hoofdlingen naar *Friesland* gezonden. Zij stapten te *Zurich* in *Wonseradeel* tusschen *Makkum* en *Harlingen* 3 v.
aan wal, en verbonden zich onder eede noch te eten noch te drinken vóór zij *Bols-* Wijnmaand
ward, den zetel hunner vijanden in *Westergo*, vermeesterd hadden. De Groningers 1496
waren uit *Lidlum*, *Ludingakerk* en *Harlingen* getrokken, om hun het landen te

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 103—106. OCCO SCARLENSIS, bl. 314, 315. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVI. p. 547. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XI. bl. 340. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 434.

1482—1528 beletten, maar toen zij de schepelingen moedig op hen zagen aankomen, namen zij, ofschoon tweeduizend man zoo ruiters als voetknechten sterk, overhaast de vlugt, hun geschut en eene kleine bezetting op het blokhuis te *Harlingen* achterlatende. De Franekers en verscheiden boeren uit den omtrek vervolgden hen tot *Leeuwarden*, waar men de vlugtenden naauwelijks wilde binnenlaten, en sloegen eenige van de achteraankomenden dood. Tegen den avond kwamen FOX, GOSLIK JONGEMA en HERO HOTTINGA met hun krijgsvolk te *Franeker* en trokken nog dienzelfden nacht met de burgers en vele Schieringer Hoofdlingen naar *Bolsward*. In den morgenstond tusschen 4 v. Wijnmaand 1496 vijf en zes uren tastten zij de stad aan, welke na wakkeren tegenstand vermeesterd werd. Twaalf burgers waren gesneuveld en velen, onder welke JUW JONGEMA, TJERK WALTA en SIJBRAND ROORDA gevangen geraakt. JUW JONGEMA bood het krijgsvolk zeshonderd goudguldens aan, indien men hem weg wilde helpen; maar GOSLIK, zijn neef, en EPE AYLVA, aan welke hij was verraden, haalden hem uit zijne schuilplaats en bragten dien dapperen, maar stouten en onverzoenlijken Hoofdling om het leven, wiens heerschzucht en hardnekkigheid zoo vele rampen over het vaderland verspreid hadden. »Hij was de brug geweest, over welke zoowel de Groningers als Hertog ALBRECHT *van Saksen* in *Friesland* gekomen zijn." GOSLIK bleef hem in woede, bloeddorst en partijzucht niets schuldig. Hij bood het krijgsvolk doch te vergeefs tweehonderd goudguldens aan, om ook TJERK WALTA het leven te benemen. Op zijn bevel en dat van HERO HOTTINGA werden de burgers geplunderd. »Beide uit de steden en omlanden" zegt een tijdgenoot, »kwamen dagelijks lieden in de stad, welke de geroofde goederen kochten en wegvoerden, even alsof het marktdag geweest was. De burgers die nog eenig vermogen hadden, moesten hunne onroerende eigendommen inkoopen, welke anders afgebroken of verbrand werden." Zoodra *Bolsward* was ingenomen, verlieten de Groningers Hemmemahuis te *Berlikum*, hetwelk onmiddellijk door DOEKE HEMMEMA weder bezet werd. Inmiddels hadden GOSLIK JONGEMA en HERO HOTTINGA met de Franekers en de omliggende dorpelingen van *Arum*, *Pingjum* en *Witmarsum* het blokhuis te *Harlingen*, na eene vergeefsche poging het stormenderhand te bemagtigen, van alle kanten ingesloten. Elf gewapende koggen van *Groningen* tot ontzet gezonden, werden door de belegeraars afgeweerd en keerden onverrigter zake terug. Na een langdurig beleg moest de bezetting zich, behoudens lijf en goed overgeven. Fox nam met zijn volk bezit van de sterkte en bleef er tot overlast van bondgenooten en vijanden, zoolang het krijgsloon niet was afbetaald (1).

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. I. bl. 106—108. *Groningher Passie*, bl. 119—121. OCCO SCARLENSIS, bl. 315, 316. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 22. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVI. p. 547—549. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XI. bl. 341, 342. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 435, 436.

De Sneekers door den voorspoed der Schieringers aangemoedigd, staken het hoofd 1482—1528
weder op en gaven den vollen loop aan hun ingekankerden haat tegen de Groningers. Ondersteund door hunne omlanders, sloegen zij het beleg voor de stins van WATSE HARINXMA nabij *Slooten*, waar COERT VAN BREMEN het bevel voerde, die zich terstond onder behoud van lijf en goed overgaf. Daarop werd het sterke blokhuis te *Takozijl* hevig uit hun zwaar geschut beschoten, maar niet bemagtigd dan toen de geweldige golfslag der zee, welke bij eenen storm door de dijken was gebroken, het reeds zeer beschadigd gebouw van boven tot beneden scheurde. De bezetting vlugtte naar *de Kuinder* en liet de gevangenen achter, die terstond in vrijheid werden gesteld. Het huis werd tot den grond geslecht. *Westergo* was nu voor altijd van de heerschappij en het bondgenootschap der Groningers ontslagen. De Schieringergezinde steden en Heerschappen bewilligden in eene zware schatting, welke door GOSLIK JONGEMA over dat gewest tot afbetaling der vreemde knechten was uitgeschreven, maar niet overal met denzelfden goeden wil werd opgebragt. En daar zij niet toereikende was, vulde GOSLIK het te kort aan met gouden en zilveren vaatwerk uit de kerken van *Bolsward* en van eenige dorpen. Het krijgsvolk vertrok om het midden van Wintermaand over *Workum* naar *Holland*, TJERK WALTA en SIJBRAND ROORDA gevangen met zich voerende. Beide werden eerlang tegen een aanzienlijk losgeld geslaakt; WALTA vestigde zich vooreerst te *Zwol*, doch ROORDA keerde dadelijk in *Friesland* terug. Het blokhuis te *Harlingen*, door de Groningers opgeworpen, werd onder den voet gehaald en het geschut naar *Franeker* overgebragt. Geheel *Westergo* was verheugd over deze dubbele bevrijding, door de hoop op eene betere toekomst. Maar dit jaar van geweld, oproer en krijg eindigde niet zonder meer bloedvergieten. Op Oudejaarsdag vermoordden de inwoners van *Grouw* te *Irnsum* acht burgers van *Leeuwarden*, uit wraak, dat de Leeuwarders WIJBE JARICHS JELKAMA, Heerschap te *Grouw*, op het kerkhof aldaar hadden omgebragt (1).

Tot handhaving der goede tucht, van het regt en der eensgezindheid, sloten de steden, Geestelijken en Edelen van *Westergo* te *Sneek* eene overeenkomst, waarbij 11 v. Louwmaand 1497
men onder anderen bepaalde, dat den vlugtelingen en ballingen geoorloofd werd terug te keeren, om ongemoeid in het bezit hunner goederen te treden. Wie zonder toestemming der bondgenooten vreemd krijgsvolk in het land bragt, zou lijf en goed verbeuren. Het sluiten van een verbond met uitheemschen, buiten goedkeuring van geheel *Westergo*, was verboden en duizend gulden boete werd vastgesteld op hem, welke tegen een ander oorlog voerde. Elk zoo wereldlijk als geestelijk persoon had het vrije

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 108, 109. OCCO SCARLENSIS, bl. 316—318. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVI. p. 549, 550. WINSEMIUS *Chron. v. Friesl.* B. XI. bl. 342. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 436.

1482—1528 gebruik zijner goederen, en wie hem hierin wilde verhinderen, werd tot honderd gulden boete verwezen. Elk deel van *Westergo* moest eenen Geestelijke, een Heerschap, en twee uit de gemeente kiezen, om alle zaken ten oorbaar en voordeel van het Land te beschikken. Verder werden eenige bepalingen gemaakt tot waarborg der algemeene vrijheid en veiligheid (1). Uit kracht van dit verbond genoot *Friesland* bijna dit geheele jaar door rust en vrede. De vreugde over de bevrijding van vreemde heerschappij werd verhoogd door de terugkomst van BOKKE HARINXMA, welke met behulp van den Sneeker burger JAN KANNEKEN uit zijne gevangenis te *Groningen* ontsnapt was. Met groote eerbewijzingen en onder de hartelijkste blijdschapsbetuigingen werd hij te *Sneek* ontvangen. Maar zijne ontvlugting verzwaarde het lot der twee andere gijzelaars, die nu zoo veel te naauwer bewaakt en niet ontslagen werden, dan nadat LOUW DONIA tweeduizend goudgulden uitgekeerd, en SYTSE HARINXMA eene gelijke som tot losprijs beloofd had (2).

Ondertusschen waren gezanten van Hertog ALBRECHT van *Saksen* in *Friesland* gekomen, om de gezindheid des volks jegens hunnen meester te polsen, wiens aanzoek bij MAXIMILIAAN, om met het bewind over dat gewest bekleed te worden, gunstig was opgenomen. Op eene vergadering der steden, Heerschappen en gemeene Landen van *Westergo* te *Franeker* hadden zij 's Keizers welbehagen voorgesteld maar bevonden, dat de Friezen niet genegen waren hunne voorregten en vrijheden af te staan en zich onder vreemde Heeren te stellen. ALBRECHT besloot toen twee duizend man tot onderwerping van *Westergo* te zenden; doch op de verklaring van GOSLIK JONGEMA en HERO HOTTINGA, die in het geheim met hem zamenspanden, dat deze magt thans niet toereikende zou zijn en de gemoederen te opgewonden waren, om zijn opzet uit te voeren, zag hij er van af in de hoop door list te verwerven, wat hij met geweld niet verkrijgen konde, ofschoon Graaf EDZARD van *Oost-Friesland* hem zijnen bijstand had toegezegd. Niet alleen de Friezen, maar ook de Groningers waren bezorgd voor de plannen van den sluwen en heerschzuchtigen Hertog. Teregt begrepen eenige echt vaderlandsch gezinde mannen, dat eendragt het eenige bolwerk was tegen uitheemsch geweld, en bewerkten eene bijeenkomst te *Dronrijp* in *Menaldumadeel*, op welke alle verschillen voor den tijd van vijf maanden werden bijgelegd. Men verbond zich tevens plegtig, elkander met alle krachten tot afwering van vreemde Heeren en buitenlandsch krijgsvolk te ondersteunen. De Leeuwarders vernieuwden naderhand te *Deinum*, en daarop nog eens te *Rauwerd* dit besluit en beloofden onder handtasting,

---

(1) *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 776.

(2) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. I. bl. 109. Vgl. bl. 94. OCCO SCARLENSIS, bl. 321, 322. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVI. p. 550. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 437, 438.

zich daaraan onverbrekelijk te houden. De binnenlandsche rust bleef evenwel niet 1482—1528
ongestoord. In *Oostergo* en *Westergo* hadden vele brandstichtingen en moorden plaats, zonder dat men de daders ontdekken kon; en in *Zevenwolden* drong eene plunderende bende onbekend krijgsvolk, die echter eerlang door de zamengescholen boeren uiteengejaagd en gedeeltelijk doodgeslagen werd (1). 21 v. Winterm. 1497

Hertog ALBRECHT bleef inmiddels niet in gebreke, het vuur der tweedragt in *Friesland* op nieuw te doen ontvlammen, om langs dien weg zijn doel te bereiken. Op zijn geheimen last boden vijftienhonderd afgedankte knechten, welke te *Harderwijk* lagen, TJERK WALTA en de anderen uitgewekenen van *Workum* en *Bolsward*, die zich te *Zwol* ophielden, hunne dienst aan, om hen weder in *Friesland* te helpen, geen ander loon begeerende, dan vrijen roof op hunne tegenpartij. WALTA, onkundig van den valstrik en gestreeld door het vooruitzigt eener wreede wraakoefening, nam den voorslag bereidwillig aan en vermaande het krijgsvolk zich te haasten, dewijl het ijs de geschiktste gelegenheid verschafte, in *Friesland* te dringen. Aanstonds rukte een gedeelte door *Twente* over *Zwol*, en het andere door *de Veluwe* over *Kampen* derwaarts op. Het gerucht hunner komst toog hen vooruit. Twee Groninger zaakgelastigden te *Deventer* verwittigden hunnen meesters, dat vreemd krijgsvolk in aantogt was, hetwelk vermoedelijk tegen de Groningers en hunne bondgenooten iets in den zin had. Dit werd ook door de regering van *Kampen* bevestigd, en de Raad van *Groningen* tot waakzaamheid vermaand. Maar toen men zeker wist, dat TJERK WALTA de aanvoerder was, sloeg men dit berigt in den wind, daar het nu alleen de Schieringers zou gelden. Onder dit voorgeven was dan ook reeds dit volk ongestoord en zonder iemand te moeijen door *Zevenwolden* tot *Slooten* 3 v.
genaderd. Doch hier hadden de voorzigtige burgers het ijs om hunne veste gebroken, en weigerden aan de verdachte gasten den toegang. In de stad was DOUWE HARINXMA, wien de vreemde bevelhebbers overreedden, zich met hen naar *IJlst* te begeven, om over eenige zaken tot nut van *Westergo* te raadplegen; en tot waarborg, dat hem geen leed zou geschieden, zonden zij den Hopman KORNELIS BROEKHUIZEN als gijzelaar naar *Slooten* (2). Sprokkelm. 1498

Op dat oogenblik waren JUW DEKAMA, EDE JONGEMA, EPE AYLVA, SJOERD BEIJMA en de meeste overige Schieringer Heerschappen te *Sneek* bijeen, om te overleggen,

---

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 318—321, 322. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 390. UBBO EMMIUS *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVII. p. 550, 551. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XII. bl. 345, 346. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 438.

(2) OCCO SCARLENSIS, bl. 322, 323. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVII. p. 551, 552. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XII. bl. 346, 347. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 438, 439.

1482—1528 hoe zich tegen de uitheemsche knechten te gedragen. In den nacht zonden hun de bevelhebbers DOUWE HARINXMA met verzoek, het krijgsvolk den ongehinderden togt door *Westergo* tegen de Leeuwarders, Groningers en hunne bondgenooten te vergunnen, en voorts drie of vier burgers naar *IJlst* te zenden, om hun besluit daaromtrent te kennen te geven. BOKKE HARINXMA vaardigde hierop met algemeen overleg, Heer WOL, Pastoor te *Roordahuizen*, en ELINK GOSLIKS, Schepen van *Sneek*, derwaarts af. Na lange woordenwisseling kwam men overeen, dat den volgenden dag vier of vijf Hoplieden op eene bepaalde plaats voor *Sneek*, met BOKKE HARINXMA in een mondgesprek zouden treden. Het verzoek om doortogt werd toen herhaald en tevens betuigd, dat de vreemde krijgsbenden slechts in schijn gekomen waren, om WALTA te
11 v. Sprokkelm. 1498 helpen; dat zij van de Westergoërs geenen penning begeerden, maar door Hertog KAREL van *Gelre* gezonden waren, om openlijk tegen de Groningers en hunne bondgenooten oorlog te voeren, zoo als men uit brieven van dien Vorst konde aantoonen. BOKKE HARINXMA antwoordde, dat hij en de andere Heerschappen te *Sneek* vergaderd besloten hadden, zich aan het verbond voor weinige dagen met *Oostergo* gesloten, onverwrikt te houden en allen buitenlandschen Heeren en knechten weêrstand te bieden. Verstoord keërden de Hoplieden naar *IJlst* terug. Zij waagden het echter niet *Sneek* aan te tasten, alwaar drie duizend gewapende landlieden zich bij de burgers gevoegd hadden, maar trokken nog dienzelfden avond, onder het plegen van vele geweldenarijen op den weg, in *Bolsward* (1).

De Sneekers waren ongetwijfeld magtig genoeg geweest, hen in *IJlst* met hoop op eenen goeden uitslag, te overvallen en hun den verderen togt te beletten. Maar BOKKE HARINXMA en de Schieringer Heerschappen gevoelden zich ongenegen, en werden hierin door GOSLIK JONGEMA en HERO HOTTINGA versterkt, om zonder hulp van *Oostergo* tegen hen op te trekken. Zoodra de vreemde knechten in het land gekomen waren, hadden zij de hulp der Leeuwarders, overeenkomstig het onlangs gesloten verdrag, ingeroepen, maar door den invloed der Groningers, welke in WALTA's togt slechts de straf der Schieringers zagen, een weigerend antwoord ontvangen, hetwelk niet vriendelijk in *Sneek* was opgenomen. Men zond thans weder EPE JONGEMA af, om de Leeuwarders en Groningers tot het nakomen hunner belofte ernstig aan te sporen. Hij kreeg tot bescheid, »het krijgsvolk te *Bolsward* voor geen stuiver schade in *Oostergo* zou aanrigten; dat men niet tegen hen wilde optrekken, die alleen gekomen waren, om de ongelukkige ballingen te herstellen en degenen te tuchtigen,

(1) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 125. OCCO SCARLENSIS, bl. 323, 324. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVII. p. 552. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XII. bl. 347. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 439.

welke onlangs JUW JONGEMA en BOKKE ENNES vermoord en nu, onder voorwendsel van 1482—
de vrijheid voor te staan, het vaderland aan een vreemden Vorst verkocht hadden. 1528
Wat de Hoplieden tegen BOKKE HARINXMA gezegd hadden, was slechts eene krijgslist, om de Schieringers te misleiden. Zij vermaanden tevens diegenen van de vergaderden te *Sneek*, welke geene vijanden der ballingen wilden zijn, weder naar huis terug te keeren, want zij waren niet gezind, zoo lang de noodzakelijkheid er hen niet toe dwong, het zwaard tegen deze krijgslieden te trekken, of een voet buiten hunne huizen te zetten." Vol spijt en droefheid verliet hen JONGEMA met de woorden: »Ik bespeur het ellendig lot van mijn ongelukkig vaderland; ik voorzie den ondergang der vrijheid door de woede der partijschap en heerschzucht, maar kan het niet beteren." Smart, vrees en moedeloosheid vervulden de gemoederen in *Sneek* op dit berigt, en allen keerden wanhopend naar hunne haardsteden terug. Sommigen melden, dat de Groningers in het geheim het vreemde krijgsvolk betaalden, om *Westergo* te verderven in de hoop, dat dit gewest zich uit radeloosheid in hunne armen zou werpen (1).

Hoe dit zij, daags nadat het krijgsvolk te *Bolsward* gekomen was, werd de onderbevelhebber ADRIAAN VAN DER WIJCK met driehonderd man en de ballingen naar *Workum* gezonden, welke er de huizen hunner tegenpartij plunderden en verwoestten. De teerling wa nu geworpen, en *Westergo* weldra een schrikkelijk tooneel van al de ijsselijkheden des oorlogs en van den partijhaat. De benden in *Bolsward*, spaarden vrienden noch vijanden, kerken noch gewijde plaatsen, en waren de geesel der weerlooze landlieden, hen gevangen nemende, pijnigende en vermoordende naar het hun goed dacht. Na het plunderen en verbranden van eenige woningen te *Arum* en *Witmarsum*, beproefden zij in de morgenschemering *Sneek* te ver- 18 v.
rassen, maar de burgerij was op hare hoede en de aanvallers trokken af, onder weg Sprokkelm.
verscheiden boerenhuizen te *IJsbrechtum* en elders verbrandende. Te *Folsgara* 1498
zochten eenige landlieden eene schuilplaats in de kerk, maar het krijgsvolk stak de deur in brand en vloog er binnen. Een oud man, die voor den priester knielend lag te bidden, werd doodgeslagen; de overigen vlugtten op den toren. Men dwong den priester het Hoogwaardige uit de kerk te dragen, en sleepte zelf de beelden naar buiten. Hierop werd het gebouw in brand gestoken; zes mannen verbrandden in den toren, vier vielen er boven uit, twee of drie werden op het kerkhof van kant gemaakt, en twee ontkwamen. De vreemde knechten, trokken 24 v.
kort daarna weder uit *Bolsward*, en legden roovende en moordende bij de hon- Sprokkelm.

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 324, 325. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVII. p. 552—554. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XII. bl. 347, 348. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 440.

1482— 1528 derd woningen en stinzen in den omtrek van *Franeker* in de asch. De stins van SCHELTE LIAUCKAMA werd bij verdrag gewonnen en met vijftig man bezet. Men veroverde voorts de huizen van RIPPERD EELSMA te *Pietersbierum*, van SEERP HOTTINGA te *Sexbierum* en van PIJBE HAERDA te *Oosterbierum* en voerde de eigenaars met hunne goederen naar *Bolsward*. Doch een hoop boeren ontnam den roovers een groot gedeelte van den buit, en sloeg wel vijftig man van hen dood. Inmiddels zond de Overste FOX op last van ALBRECHT van *Saksen*, driehonderd gewapenden uit *Holland* naar *Franeker* tot hulp der Schieringers; de Hertog ondersteunde alzoo beide aanhangen met zijn volk, om hen wederzijds krachteloos te maken en den een door den ander te verderven. Naderhand kwamen nog zeshonderd man onder bevel van BOUDEWIJN VAN LEIJDEN ten behoeve der Schieringers te *Sneek*. De Franekers bezetten aanstonds *Ludingakerk* met de nieuwe knechten, om de strooperijen der Bolswarders te beteugelen. WALTA's volk trok op dit berigt in den nacht uit, en tastte met den dageraad het klooster geweldig aan. Ofschoon de bezetting zich dapper verdedigde, waarbij wederzijds velen sneuvelden, drongen de belegeraars, dewijl de grachten droog waren, naar binnen en namen bij de tweehonderd man gevangen; doch de bevelhebber wist zich te verbergen en kwam later behouden in *Franeker*. Op den teruglogt naar *Bolsward*, bestormden zij de sterke Taniastins bij *Pingjum*, waar vele van de rijkste boeren gevlugt waren en die hen zoo geweldig met steenen begroetten, dat zij moesten afhouden. Het gelukte hun echter het gebouw in brand te krijgen, en doof voor het smeeken der ongelukkigen om genade, lieten zij allen met het huis verbranden. Om hen tot ontferming te bewegen, hadden de belegerden hunne kinderen met hun goud en zilver om het lijf gebonden, door middel van touwen laten afzakken; de kleinooden waren door de woestelingen genomen, doch de kinderen aan hun lot overgelaten. ULBET de bevelhebber was doodgeschoten; en eenige anderen, die om zich te redden naar beneden waren gesprongen, had men in de spiesen opgevangen en van kant gemaakt. Eene bende legde kort daarna te *Folsgara*, uit wraak dat zij voor de stins van BOKKE IGES SJAARDEMA het
17 v. Lentemaand. 1498 hoofd gestooten had, eenige woningen aan kolen en voegde zich toen weder bij den grooten hoop te *Bolsward*, waar ook de bezetting van het huis te *Sexbierum*, hetwelk men aan de vlammen had geofferd, zich vereenigde (1).

Des anderen daags vertoonde zich eene groote krijgsmagt te voet en te paard voor *Sneek*, maar waagde het niet de welversterkte en welbezette stad aan te vallen. Tegen den avond trokken eenigen naar *IJlst*, en de overigen vernachtten in het kloos-

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 126, 127. OCCO SCARLENSIS, bl. 325—327. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVII. p. 554. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XII. bl. 349. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 441.

ter *Hospitaal*, een vierendeel uurs van *Sneek*. In de stad hield men den geheelen nacht door goede wacht en trok, brandende van verlangen om met den vijand handgemeen te worden, des morgens vroeg tegen hem op, doodde en wondde eenige van zijn volk, en noodzaakte hem op te breken. Na het verbranden van een aantal huizen te *Loynga* in *Goutum*, waarbij vijf manschappen door de dorpelingen werden doodgeslagen, keerde hij in *Bolsward* terug. De Sneekers stroopten zoo te land als te water in de omstreken dier stad en van *Workum*, sloegen dood wie in hunne handen viel, en namen vijf schepen met krijgsvoorraad, van welke twee ontsnapten. De vijand bleef hun niets schuldig. Dikwerf viel hij, maar niet altijd ongestraft en zonder verlies van volk, gelijk onder anderen te *Burgwert*, in de naburige dorpen. *Berlikum* werd met de omliggende buurtschappen uitgeroofd, grootendeels in de asch gelegd, en *Menaldumadeel* drukkend gebrandschat. TJERK WALTA plunderde en verwoestte *Wommels*, terwijl de bezetting van *Workum* in *Gaasterland* roofde en moordde, en *Makkum* bijna geheel afbrandde. Het geteisterde *Westergo* was tot wanhoop gedreven, en Hertog ALBRECHT had zijn doel bereikt. De Schieringers zonder eenig uitzigt op hulp uit *Oostergo*, *Zevenwolden* en *Groningen*, konden aan de uitheemsche benden, die inmiddels tot vierduizend man waren vermeerderd, geenen genoegzamen wederstand bieden, en zagen hunnen onvermijdelijken ondergang te gemoet. De steden *Sneek*, *Franeker* en *Slooten*, BOKKE HARINXMA, JUW DEKAMA, EDO JONGEMA, EPE AYLVA, SJOERD BEIMA en andere Schieringer Heerschappen steeds in de meening, dat het krijgsvolk van WALTA in geene betrekking stond met den Hertog van *Saksen*, besloten na veel wikken en wegen, maar bovenal op aandrang van GOSLIK JONGEMA en HERO HOTTINGA, om ALBRECHT tot Heer te kiezen; hij toch was een vermogend, strijdhaftig Vorst en hun, naar het scheen, niet ongenegen. BOKKE HARINXMA, GOSLIK JONGEMA, HERO HOTTINGA, benevens BENEDIKT HEROMS, Mr. ARENT GIJSBERT en RIENK, Pastoors te *Franeker*, *Tirns* en *Wommels*, met eenige aanzienlijke burgers van *Sneek* en *Franeker* boden, als afgevaardigden van *Westergo*, den Hertog te *Medemblik* het bewind over dat gewest aan, verzoekende, hen van het moedwillig krijgsvolk te verlossen en tegen elken vijand te beschermen. ALBRECHT veinsde aanvankelijk zich weder huiverig en wankelend, doch beloofde eindelijk, dat eenige zijner voornaamste Heeren met de afgevaardigden zouden vertrekken, om de voorwaarden van heerschappij en gehoorzaamheid te regelen, het krijgsvolk tot den aftogt te noodzaken en alles te verrigten, wat de Schieringers oordeelen zouden, tot hun eigen en zijn best te moeten geschieden. Des Hertogs zaakgelastigden, de Ridder en Raadsheer WILLEBRORD VAN SCHOUWENBURG, de Ridder WILLEM HARRYS, NITTERD FOX, opperbevelhebber van het voetvolk, en BERNARD METSCH kwamen met de Schieringer afgevaardigden en een hoop krijgsvolk te *Sneek*.

1482—1528

21 v. Lentemaand. 1498

1 v. Grasm.

1482—1528 Terstond traden zij met de bevelhebbers der benden te *Bolsward* in onderhandeling en sloten, na schijnbaar veel moeite, om te verwerven wat zij met een oogwenk verkrijgen konden, een wapenstilstand voor eenige dagen. Verder wilden zij niet gaan, vóórdat met *Westergo* een volledig verdrag getroffen was, waartoe den Heerschappen deze punten van 's Hertogs wege werden voorgesteld: 1°. Verlof om drie sterkten of sloten in *Friesland* te stichten, waar en zoo sterk als de Vorst begeerde. 2°. de honderdste penning van alle inkomsten. 3°. van iedere ton bier vier Brabandsche stuivers, de twintig in een goudgulden. 4°. van alle runderen en paarden boven de twee jaren oud, een goede oude Vlaamsche stuiver, van welke de dertig eenen goudgulden maakten. 5°. van elk stuk Leidsch laken twee Brabandsche stuivers, en van andere lakens, die slechter waren, een stuiver. 6°. het vergeven van alle priesterleenen. 7°. alle zwanenjagten. 8°. eene belasting op zuivel, rogge, zout en dergelijke, naar de bovengenoemde waren berekend." De Heerschappen, steden en andere stemgeregtigden van *Westergo* konden zich met dit voorstel, bovenal met het eerste, zesde en zevende punt, niet vereenigen. Op geheimen last van FOX, brandden ondertusschen de knechten uit *Bolsward* te *Wommels* drie en twintig huizen en te *Pingjum* alles af, wat uit de vorige verwoestingen nog was overgebleven. Wat men hiermede beoogde, werd volkomen bereikt. De Heerschappen, geen einde ziende van de rampen, stemden in alles toe, om slechts van deze vernielende gasten ontslagen te worden. De burgers en gemeente van *Sneek* in de St. Martenskerk bijeengeroepen, bewilligden derhalve, dat de Hertog van *Saksen*, mits door

3 v. Grasm. 1498 MAXIMILIAAN aangesteld, als keizerlijk Stadhouder zou regeren, maar de eed, voorheen aan OTTO VAN LANGEN afgelegd, in kracht zou blijven. Op denzelfden voet werd de Hertog den volgenden dag te *Franeker* aangenomen. Ongeveer drie weken later kwam ALBRECHT zelf te *Sneek*. In eenen opdragtsbrief erkenden de hooge en lage geestelijkheid van *Westergo*, GOSLIK JONGEMA, BOKKE HARINXMA, DOUWE SJAARDEMA, HERO en JARICH HOTTINGA, HESSEL MARTENA, Burgemeesters, Schepenen en Raad der steden *Sneek*, *Franeker*, *Bolsward*, *Workum* en *Slooten* hem en zijne erven of nakomelingen tot hunne wettige Erfheeren. Mogt hij hierin door den Keizer niet bevestigd worden, en alzoo de opgedragen waardigheid niet aanvaarden; of indien men hem noch zijne erven en nakomelingen langer tot Heer begeerde, zoo verpligtte men zich, hun de gelden terug te geven, welke zij gedurende hun bewind tot onderhoud van het krijgsvolk en ter herstelling van steden, sterkten en sloten of anderzins ten nutte van het land betaald hadden; vóór dit vereffend was, zou men hen niet mogen afstellen, of eenen anderen Heer kiezen. Alle steden, sterkten, sloten en plekken zouden voor hen of hunne stadhouders openstaan, om er naar goeddunken mede te handelen, buiten schade evenwel van elks eigendom en renten. Het was hun tevens vergund, waar zij verkozen, nieuwe sterkten en sloten op te werpen. Het bewind

van zaken en de regtsbedeeling naar keizerlijke regten en 's lands gewoonten, het handhaven der openbare veiligheid, het geldmunten en het vergeven van keizerlijke leenen werden hun opgedragen met belofte, hen naar vermogen te ondersteunen. Tot onderhoud van hunnen staat, werden hun de inkomsten in het tweede, derde, vierde en vijfde punt van het boven medegedeelde ontwerp bepaald, toegekend en nog drie stuivers van elk huis jaarlijks en een twintigste gedeelte van de belasting op de wijnen er bijgevoegd. Hertog ALBRECHT nam nu, onder inwachting van 's Keizers goedkeuring, het bewind aan en beloofde *Westergo* tegen alle geweld en overlast zoo binnen- als buitenlands te beschermen; niemand buiten het land te dagvaarden dan met zijnen vrijen wil; elk regt te laten wedervaren; 's volks welvaart te behartigen; de voorregten en vrijheden zoo van Geestelijken als Wereldlijken te eerbiedigen; en geene nieuwe lasten, nieuwe gewoonten of nieuwe vonden in te voeren (1).

1482—1528

30 v. Grasm. 1498

ALBRECHT tot Erflandvoogd of Potestaat van *Westergo* aangenomen, trachtte nu *Oostergo* aan de heerschappij der Groningers te ontrukken en Heer van geheel *Friesland* te worden. Zijn krijgsvolk en de vreemde benden uit *Bolsward*, die onmiddellijk het mom hadden afgelegd, vielen in *Oostergo*, waar alles op hunne nadering vlugtte; slechts *Leeuwarden* en de stins van JAARLA te *Wetzens* in *Dongeradeel*, welke zij ongemoeid lieten liggen, boden tegenstand. FOX bezette *Dokkum* en stelde het land op zware brandschatting, alom roovende, moordende en gevangen nemende. Tot overmaat van ellende, woedde nog steeds de partijhaat hevig voort. RIENK SJAARDA of SJAARDEMA, door FOX tot bevelhebber van Kamstrastins te *Jelsum* aangesteld, verbrandde een huis digt bij *Leeuwarden*, doch werd spoedig door de Leeuwarders naar zijne stins teruggejaagd en genoodzaakt, zich onder beding van lijfsbehoud over te geven. Hem en zijn volk voerde men naar de stad, dronk hun dien nacht vrolijk en overvloedig toe en verzekerde, dat zij niets te vreezen hadden. Maar des anderen daags kwamen eenige leden van den Raad, verzeld door een biechtvader en den scherpregter, hen verwittigen, dat zij zich tot den dood moesten bereiden. Ofschoon de meeste nog beschonken en daartoe niet in staat waren, werd echter RIENK SJAARDA met een en twintig zijner manschappen onthoofd en op het rad gezet. FOX liet dit gruwelstuk ongestraft voorbijgaan, daar hij eerst den moed der Groningers op de proef wilde stellen. Met vierduizend man sloeg hij zich op de hoogte van *Aduwerd* en van *Sel-*

(1) *Landboek van* KEMPO MARTENA, in het *Charterb. van Vriesland*, D. II. bl. 4—6. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 127—130. OCCO SCARLENSIS, bl. 327—335. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. V. c. 6. p. 129. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 401—408. S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 34—39. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVII. p. 554—557. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XII. bl. 349—355. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XII. bl. 441—444. *Charterb. v. Vriesl.* D. I. bl. 782—784.

1482—1528 *wert* over het *Reitdiep* neder, brandschatte van daaruit het omliggende land, nam velen gevangen en legde *Zuid-* en *Nordhorn* in de asch. Door schrik vermand, namen niet alleen vele Ommelander Edelen de vlugt naar Graaf EDZARD, maar zelfs den Groningers was derwijze de vrees om het hart geslagen, dat zij met vrouw en kinderen de stad wilden verlaten, hetgeen eenige bezadigde mannen met moeite verhinderden. Men zond eenige afgevaardigden naar den Overste FOX, om van hem de reden dezer vijandelijkheden te vernemen. Het trotsche antwoord was: »dat hij den Hertog van *Saksen* diende en tot hulp van *Westergo* was gezonden; het moest de Groningers, als gezworen vijanden van *Westergo*, derhalve niet bevreemden, dat zij op deze wijze behandeld werden. Wat de brandschatting betrof, die wilde hij zich laten afkoopen." De Groningers moesten van den nood eene deugd maken en beloven, van alle eischen en regten op *Oostergo* en *Westergo* af te zien, den inwoners alle eeden en beloften hun gedaan kwijt te schelden, daarenboven binnen weinige dagen drie en dertigduizend Rijnsche goudguldens aan FOX uit te keeren, en tot waarborg daarvan drie gijzelaars te leveren. Hierop trok het krijgsvolk met den buit, onder welken tweeduizend stuks groot vee, roovende en vernielende naar *Dokkum*. Om de bepaalde som te vinden, bragten de Groningers niet slechts hun eigen goud en zilverwerk, de drie lood tegen eenen gulden berekend, te zamen, maar ook dat uit de kloosters en kerken; daar dit echter niet toereikende was, leende hun Graaf EDZARD vijfduizend gulden (1).

Fox in *Dokkum* teruggekeerd, vorderde terstond onder zware bedreigingen de achterstallige brandschattingen in *Oostergo* op. De Zevenwolders van welke hij vijftigduizend goudguldens eischte, verklaarden liever te willen sterven dan zich daaraan te onderwerpen; en weldra waren zesduizend weerbare mannen in de wapenen, om hem af te wachten. Daar FOX ondertusschen van Hertog ALBRECHT bevel gekregen had, zijn volk ten behoeve van den krijg tegen *Gelre* naar *Holland* te zenden, moest het bedwingen der Zevenwolders vooreerst worden uitgesteld. Hij toog uit
14 v. Bloeim. 1498 *Dokkum* met al zijne strijdmagt naar *Ludingakerk*, waar de Groningers de opgelegde schatting betaalden, de gijzelaars ontslagen en de gevangenen tegen matigen losprijs in vrijheid gesteld werden. De benden scheepten zich met den buit te *Harlingen* in, uitgezonderd duizend man, welke met FOX achterbleven. Vóór zij nog waren vertrokken had WILLEBRORD VAN SCHOUWENBURG, 's Hertogs Stadhouder in *Fries-*

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 130—132. OCCO SCARLENSIS, bl. 335—337. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 23. S. JARICHS, *Corte Chron.* bl. 450, 451. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 408—413. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVII. p. 557, 558. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XII. bl. 355, 356. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 454, 455.

land, van de weduwe van DOUWE SJAARDEMA te *Sneek*, door tusschenkomst van haren kleinzoon HERO HOTTINGA en zwager HESSEL MARTENA, het tijdelijk bezit van Sjaardemahuis voor zijnen meester verworven. Geenszins vond hij WATSE HARINXMA genegen, zijne stins te *Slooten* voor den Hertog in te ruimen. Veeleer verwekte deze Hoofdling de burgers tot opstand, welke de Saksische ambtenaren verdreven, en even als de Zevenwolders, *vrije Friezen* wilden zijn. VAN SCHOUWENBURG, welke inmiddels door geheel het Schieringergezinde *Westergo* den eed van hulde en trouw voor ALBRECHT had ontvangen, verklaarde hen voor oproerlingen en meineedigen, die lijf en goed verbeurd hadden. Op voorspraak van BOKKE HARINXMA werd evenwel den weerspannigen genade geschonken, maar de stins moest worden afgestaan, welke terstond met vreemd krijgsvolk bezet werd. Nu zou het de Zevenwolders gelden. De Overste FOX en Jonker METS trokken met duizend man, en HERO HOTTINGA, GOSLIK JONGEMA, HESSEL MARTENA en DOEKE HEMMEMA met vijfhonderd Friesche knechten naar *Akkrum*. Daar echter de Zevenwolders verhinderden, dat hier het verwachte geschut uit *Sneek* aankwam, keerden zij des anderen daags terug, verbrandden een aantal huizen op den weg, en voerden eenige gevangenen met zich in *Sneek*. Na drie dagen toog VAN SCHOUWENBURG met zijne strijdmagt naar *Stavoren*. De Zevenwolders hadden intusschen met hunne bondgenooten in *Stellingwerf*, *Opsterland*, *Smallingerland* en *Gaasterland* vijftienduizend man bijeengebragt; en de Leeuwarders, die slechts driehonderd burgers tot bewaking hunner stad hadden achtergelaten, waren ter hulp in aantogt. VAN SCHOUWENBURG trok op raad van FOX, de talrijke, maar ongeoefende Zevenwolders te gemoet, die zonder eerst de meer in den krijg ervarene Leeuwarders af te wachten, naar *Stavoren* waren opgerukt. Den achtsten dag na het Pinksterfeest, des morgens tusschen vier en vijf uren, ontmoetten de beide legers elkander te *Larem*. De woeste, ongeregelde menigte, zonder aanvoerder of bevelhebbers, was evenmin als vroeger bestand tegen den krijgshaftig en wakker bestuurden vijand, ofschoon zij hem tienmaal in aantal overtrof. Honderd Zevenwolders waren bij den eersten aanval door het vijandelijk geschut gesneuveld, naar anderen evenwel, was geen van hen gevallen, toen de overigen, als door eenen plotselingen schrik bevangen, hun heil in de vlugt zochten. Niemand hield stand, niemand waagde het den achtervolgenden vijand onder de oogen te zien. Bij de zijl of schutsluis, waar de vlugtenden over moesten, werd eene groote slagting onder hen aangerigt. Door de engte drongen zij elkander aan beide zijden in het water; velen werden neêrgesabeld, meer nog gevangen genomen. Het getal der dooden, waaronder verscheidene Edelen, is onzeker. De vijand had slechts drie gesneuvelden en eenen gewonde (1).

1482—1528

25 v. Bloeim. 1498

1 v. Zomermaand.

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 132—135. OCCO SCARLENSIS, bl. 337—340. S. BENINGA,

1482—1528 De aanrukkende Leeuwarders waren op het berigt van de nederlaag der Zevenwolders teruggekeerd. *Wirdum* naderende, liet hen AUKE KEMPES UNIA, welke met de gemeenten van eenige andere dorpen geweigerd had hen te volgen en nu hunne wraak vreesde, door eenen bode afvragen, of zij vreedzaam wilden doortrekken; van hem of van zijn volk zou hun geen leed geschieden. Het antwoord was, dat zij niets tegen hen zouden ondernemen, indien hij en de zijnen den dijk verlieten. Daar dit van de hand gewezen werd, geraakte men in een hevig gevecht. De Leeuwarders behaalden de zege, staken eenige huizen in brand en sleepten een groot aantal vee met zich. AUKE UNIA, die zich te naauwernood op zijne stins gered had, voerde van daaruit open krijg tegen de Leeuwarders tot verderf der ongelukkige landzaten. Middelerwijl had VAN SCHOUWENBURG een gedeelte van *Gaasterland* gebrandschat, en op kosten der Friezen, de stins van WATSE HARINXMA te *Slooten* versterkt, om dat gewest en *Zevenwolden* in bedwang te houden. Hij beproefde zelfs eerlang op nieuw de Zevenwolders door kracht van wapenen aan zich te onderwerpen; maar toen zijne
29 v. Zomermaand 1498 benden te *Aalsum* kwamen, was het land onder water gezet. Op den terugtogt vernam men, dat de Leeuwarders met negenhonderd man waren uitgetrokken, om zich op de Hertogsgezinden te wreken, en de vlammen van het dorp *Roordahuizen* bevestigden het. Terstond toog men hen te gemoet en geraakte te *Rauwert* in den vroegen morgen handgemeen. Drie en twintig Leeuwarders sneuvelden, dertig werden gevangen genomen, de overigen vlugtten. Om hunnen overmoed geheel te beteugelen, riep VAN SCHOUWENBURG tegen den vierden van Hooimaand alle weerbare mannen in *Westergo* gewapend, op verbeurte van lijf en goed, te *Nieuwklooster* ter heirvaart op. Den volgenden dag legerde hij zich met hen en vier- of vijfhonderd vreemde knechten om *Leeuwarden*. Kammingaburg gaf zich, behoudens lijf en goed, terstond over en werd bezet. Het nonnenklooster te *Wiswert* of *Fiswert*, hoewel er zich de Opperbevelhebber en vele Friesche Edelen gevestigd hadden, de dorpen *Lekkum*, *Medum*, *Hielsum* en andere om *Leeuwarden* werden beroofd en de goederen, onder welke duizend stuks vee, naar *Sneek* gevoerd. De Leeuwarders, geheel ingesloten en zonder uitzigt op ontzet,
7 v. Hooim. gaven zich den derden dag van het beleg over. Onder voorbehoud van de keizerlijke goedkeuring en bevestiging, namen zij den Hertog van *Saksen* tot Erflandvoogd aan op voorwaarde, » dat hij hen tegen alle geweld zou beschermen, hunne oude regten en voorregten, zoo geestelijke als wereldlijke, onverkort laten, geene andere dan

---

Chron. d. Vr. Land. bl. 25. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 414—419. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVII. p. 558—560. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XII. bl. 356, 358. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 455—457.

burgers tot overheidspersonen of regters aanstellen, de vestingwerken, dijken, sluizen 1482—1528.
en vaarten ten behoeve der stad in goeden staat houden, geene lasten opleggen dan die in dit verdrag worden bepaald, niemand ter heirvaart roepen dan ter verdediging der landpalen of tot beteugeling der kwaadwilligen, en eindelijk, van de Leeuwarders geene oorlogskosten afvorderen voor het te onderbrengen van *Oostergo* en *Westergo*. Schieringers en Vetkoopers zouden ongestoord met elkander verkeeren. Den Hertog werd de magt toegekend van wetten te maken, vierscharen te spannen, te gebieden en verbieden, goud- en zilvergeld te munten en geestelijke leenen naar het voorbeeld der Rijksvorsten te vergeven." Eenigen verhalen, dat *Leeuwarden* zich had onderworpen, mits terstond het beleg opgebroken en voorloopig niet meer dan een zeer klein getal manschappen zonder schietgeweer op Uniahuis achtergelaten wierd. De Leeuwarders verbonden zich daarentegen van hunne zijde, niemand eenig leed aan te doen. Hoe dit zij, denzelfden dag op welken de overeenkomst gesloten was, ontving VAN SCHOUWENBURG in zijne legerplaats van den Raad en de gemeente van *Leeuwarden* den eed van hulde en trouw, en legde hun wederkeerig den zijnen af. Des anderen daags vertrok hij met het leger, voorzag Kammingahuis van eene genoegzame bezetting, en liet veertien man ongewapend onder zekeren PETER VAN ULMS, naar inhoud van het verdrag, op de Uniastins, welke hij voor drieduizend goudguldens gekocht had. VAN ULMS moest den Raad onder eede beloven, dat hij noch zijne knechten eenig verraad of kwaad tegen de stad zouden plegen (1).

VAN SCHOUWENBURG in *Sneek* teruggekeerd, plunderde en brandschatte op nieuw onderscheidene dorpen in *Zevenwolden*, die ongelukkig elkander niet getrouw bijstonden, en van welke eenige zich met den vijand verzoenden. Ondertusschen kwamen Hoofdlingen, Geestelijken en gevolmagtigden uit alle deelen van *Oostergo*, om hem, of 15 v. Hooim.
wel den Hertog in zijn persoon, op dezelfde wijze als *Westergo* te huldigen. Alzoo 1498
waren de gewesten tusschen de *Zuiderzee* en de *Lauwers* onder het gebied eens vreemden meesters gebragt, en de hooggeroemde, meer denkbeeldige dan wezenlijke vrijheid en onafhankelijkheid der Friezen vernietigd. Slechts AUKE KEMPIS, de zoon van KEMPO UNIA, en zijne vrienden boden met de Zevenwolders nog tegenstand. BOKKE HARINXMA, HERO en JARICH HOTTINGA, HESSEL MARTENA, GOSLIK JONGEMA en vele andere Schieringer Hoofdlingen met tweehonderd paarden, en Jonker FLENS met 21 v.
honderd uitheemsche ruiters trokken tegen hem op, en namen te *Bergum* zijnen Hooim.
broeder BOTTE met een en twintig huislieden gevangen, die deels naar *Sneek*,

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 135, 136. OCCO SCARLENSIS, bl. 340—342. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVII. p. 560, 561. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XII. bl. 358, 359. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 457, 458. *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 784.

1482 – 1528 deels naar *Franeker* werden gevoerd en op zwaar losgeld gesteld. Des anderen daags viel eene bende van driehonderd man uit *Sneek* in *Oldega* bij het klooster *Smallinger Ee*, doodde en nam eenige huislieden gevangen, verbrandde voorts in *Donia* en *St. Nikolaasga* zeven en twintig woningen, en vervolgde de vlugtenden tot in de wouden. Hier stelde men zich te weer en noodzaakte den vijand, met eenig ver-
23 v. Hooim. 1498 lies af te trekken. Onder de gevangenen was de bevelhebber LENARD SWITZER, die tweeduizend gulden voor zijn leven bood, maar sterven moest, uit wraak voor het kwaad dat hij den Zevenwolders steeds berokkend had. De wederzijdsche verbittering konde door zulke daden slechts gevoed worden; en de gevangen woudlieden werden in *Sneek*, om meer geld en goed van hen af te persen, wreedaardig gepijnigd en verminkt (1).

Ondertusschen had Hertog ALBRECHT von *Saksen* zijne belangen met betrekking tot *Friesland*, ijverig aan het keizerlijk Hof voortgezet. Door het bedwingen der woedende burgertwisten in *Holland*, had hij MAXIMILIAAN en FILIPS belangrijke diensten bewezen, maar hun tevens drie honderd duizend goudguldens, wegens achterstallig loon aan zijn krijgsvolk, in rekening gebragt, waarvoor hem eenige sloten of sterkten in *Braband* en *Holland* tot aan de teruggave dier som, waren verpand geworden. Om deze panden te lossen en zich van den geweldigen Hertog te ontslaan, was hem, onder schijn van zijne verdiensten jegens het Duitsche Rijk te beloonen, den twintigsten van Hooimaand op den rijksdag te *Freiburg* in *Breisgau*, de erflandvoogdij over *Friesland* geschonken. Er zijn twee bijna eensluidende giftbrieven daarvan uitgevaardigd, welker inhoud hierop nederkomt. De Keizer in overeenstemming met de Rijksvorsten verklaart, dat hij, om het uiterste verderf en den geheelen ondergang van *Friesland*, uithoofde der inlandsche oorlogen aldaar, te voorkomen, den Hertog van *Saksen*, ter belooning zijner uitstekende diensten aan *Duitschland* in het algemeen en aan het Huis van *Oostenrijk* in het bijzonder bewezen, tot erfelijken Landvoogd, onder den titel van Potestaat, over *Oostergo*, *Westergo*, *Zevenwolden*, *Groningerland* of *Groningergebied*, *Ditmarschen*, *Wirsten* en de beide *Stellingwerven* heeft aangesteld. In die hoedanigheid zal hij deze gewesten in bezit nemen, de heerschappij er over aanvaarden en den inwoners den eed afnemen, bij welken zij zullen zweren, te zamen en elk bijzonder den tijdelijken Keizer, en uit zijn naam den Hertog van *Saksen* en diens erven, getrouw te zullen zijn, zich als goede onderdanen te gedragen, de jaarlijksche schatting op te brengen en alles

(1) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 137, 138. OCCO SCARLENSIS, bl. 342, 343. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVII. p. 561, 562. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XII. bl. 359, 360. SCHOTANUS *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 458.

te verrigten, wat door de overige onderdanen des H. Rijks verrigt wordt, en zij zelve ook van ouds gewoon waren te verrigten. Naar dit besluit, zal Hertog ALBRECHT het geheele land innemen en al de deelen daarvan, eilanden, grietenijen, steden, sloten, markten, dorpen; alle inwoners, regters, Edelen en onedelen; alle schattingen, tollen, renten, breuken en opkomsten; het muntregt, de kerkelijke en wereldlijke beneficiën, waterleidingen, stranden, havens, sluizen, molens, bosschen, weiden, jagt, visscherijen en alle andere dergelijke regaliën van Vorsten en de regten der overheid (souvereiniteit) bezitten en genieten, zelfs nieuwe bepalingen tot zijn voordeel, doch naar regt en billijkheid, mogen invoeren. Hij zal aller ingezetenen regt handhaven, 's lands oude gewoonten onderhouden, wetten mogen maken en afschaffen, in een woord, naar behooren gebieden en verbieden. Zoo eenig ingezeten, hetzij inboorling of vreemdeling, zich hiertegen mogt verzetten of de uitvoering van dit besluit verhinderen, zal de Hertog hem met geweld of volgens de wet, naar gelang de zaak het vereischt, bedwingen en alzoo het volk in gehoorzaamheid houden; ja zelfs wanneer de nood het vordert, hulp bij den Keizer en het Rijk verzoeken en verwerven, opdat voor beide er geen kwaad uit voortvloeije. In veldtogten zal de Hertog en zijne erven zich van 's Rijks banier bedienen; voorts alles aanwenden, wat tot bedwang des lands onder zijne en des Keizers gehoorzaamheid en trouw, of tot onderhouding der regten raadzaam zal geoordeeld worden, en zoo als de Keizer zelf naar regt en billijkheid zou handelen. Al wat door hem en zijne erven in dit opzigt gedaan wordt, zal buiten alle geschil vast en onverbrekelijk zijn, onverkort nogtans elks regt van beroep op den Keizer en de keizerlijke kamer in burgerlijke zaken. ALBRECHT en zijne erfgenamen zouden wegens *Friesland* den Keizer en zijne opvolgers trouw en gehoorzaamheid bewijzen, de belangen van hen met ijver behartigen en nadeelen vermijden, de gewesten waar zij voor den Keizer en het Rijk de heerschappij voerden, naar vermogen en trouw beschermen, en den Keizer en het Rijk als onderzaten zonder arglist dienen. Indien echter Hertog ALBRECHT of zijne erfgenamen, op welken tijd ook, van den Keizer, diens opvolgers, de standen des Rijks, of, met toestemming der Keurvorsten, ook van den Aartshertog FILIPS of zijne nakomelingen honderdduizend Rijnsche guldens ontvangen en hun de onkosten voldaan worden aan het versterken van steden, sloten of anderzins ten nutte van het land besteed, zullen zij verpligt zijn den betaler daarvan het geheele gewest met alles wat er toe behoort, zonder eenige tegenspraak over te dragen en in te ruimen. Mogt eenig verschil over het berekenen en waarderen der onkosten ontstaan, dan zou dit aan de uitspraak des Keizers en der Keurvorsten, of de meerderheid van hen onderworpen worden. Hertog ALBRECHT verklaarde voor zich en zijne nakomelingen en beloofde bij monde en geschrifte plegtig, deze bepalingen goed te keuren en zich daarnaar te regelen, hetgeen ook wederkeerig door den Keizer beloofd werd. Ten

1482—1528

1482—1528 slotte betuigt de Keizer, dat dit alles zal beschouwd worden als geschied onverkort het regt, hetwelk de Graven van *Holland* op *Friesland* vermeenen te hebben (1).

Reeds vier dagen vóór het opmaken van dezen giftbrief, welke door de Keurvorsten bekrachtigd en bezegeld werd, had MAXIMILIAAN bij een open staatsstuk allen Friezen tusschen de *Zuiderzee* en den *Dollart* ALBRECHTS aanstelling berigt, zoo als hun later en nader uit het besluit zelf zou blijken, bevelende dat zij, op straffe van zijne en 's Rijks ongenade, den dienaren en zaakgelastigden van den Hertog, wiens tegenwoordigheid elders vereischt werd, in alles gehoorzaam, onderdanig en gewillig zouden zijn, zich van krijg, oproer en tegenkanten onthouden, wie zich daaraan mogt schuldig maken bedwingen, en tot dat einde de Saxische Ambtenaren met goed en bloed ondersteunen, om alle schade en gevaar voor het Rijk af te weren (2). VAN SCHOUWENBURG ontving dit berigtschrift te *Sneek*, en noodigde den volgenden dag de Leeuwarders, welke onder voorwaarde der keizerlijke bekrachtiging, den Hertog van *Saksen* als Erflandvoogd erkend hadden, dringend uit, eenige gevolmagtigden te zenden, om zich daarvan te overtuigen. De zaakgelastigden het niet wagende hun gevoelen over dien brief te openbaren, verzochten er eén afschrift van voor hunne lastgevers, wier besluit den Stadhouder op het spoedigste zou geworden. In *Leeuwarden* waren de gevoelens hierover zeer verdeeld, en terwijl eenigen den brief als onvoldoende beschouwden, beweerden anderen, dat men des Keizers bevel niet moest gering achten. Te midden van deze spanning, trachtte VAN SCHOUWENBURG de Uniastins in het geheim van krijgstuig te voorzien en zich van *Leeuwarden* meester te maken. Doch naauwelijks was dit in de stad gebragt en ontdekt, of het geschreeuw van; *verraad! verraad!* bragt de menigte in beweging, welke de stins binnendrong en tegen woord en belofte aan, den weerloozen bevelhebber met drie zijner manschappen vermoordde, de overigen zwaar gewond gevangen nam, en het gebouw vernielde (3).

1 v. Oogstmaand 1498

5 v. Oogstmaand.

Ondertusschen had Graaf EDZARD van *Oost-Friesland* de uitbreiding van zijn gezag niet uit het oog verloren. Zijn eerste stap daartoe was het terugvorderen der gelden,

---

(1) *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 786—792. Vgl. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVII. p. 562—564. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 419—421. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XII. bl. 362. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 458—460. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. V. c. 6. p. 129.

(2) *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 785. *Landboek van* MARTENA, bl. 6.

(3) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 138, 139. OCCO SCARLENSIS, bl. 343, 344. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 421. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XII. bl. 360.

door hem aan de Groningers voorgeschoten; en toen de uitkeering niet op den bepaalden tijd volgde, had hij, naar luid van het verdrag, de voornaamste Ommelander Geestelijken en Edelen als gijzelaars opgeëischt en bij zich ontvangen. Onder deze waren velen *Groningen* ongenegen, en met hen was hij in een geheim verbond getreden. Daarop had EDZARD, onder voorwendsel van regt, het geheele *Old-ambt* met de dorpen *Bellingewolde* en *Blijham* op dreigenden toon van de stad afgeëischt. De twist hieruit geboren, was door zijne Ommelandsche bondgenooten levendig gehouden, welke tevens verklaard hadden, dat zij het groot verbond, als reeds door *Groningen* verbroken, insgelijks niet langer voor verbindend beschouwden. De stad had dit hoog opgenomen, en wederzijds waren vijandelijkheden gepleegd, toen EDZARD een bestand voor ééne maand bewerkte en zich tot scheidsman aanbood. De Groningers, welke 's Graven handelingen met de Ommelanders en de Saksische bevelhebbers vermoedden, hadden niet alleen zijne tusschenkomst van de hand gewezen, maar zich bij den Bisschop van *Utrecht* beklaagd, dat hij de *Ommelanden*, hun door den Keizer en de Rijksvorsten afgestaan, aantastte en kwelde. Niet minder waren hunne klagten over den aanval op *Oostergo* door den Stadhouder des Hertogs van *Saksen*, welke deswege door den Kerkvoogd tot een mondgesprek te *Vollenhove* was uitgenoodigd. Denzelfden dag, op welken de aanslag te *Leeuwarden* mislukte, voldeed VAN SCHOUWENBURG aan 's Bisschops verlangen. De Groninger afgevaardigden vraagden hem, met welk regt hij *Oostergo*, een gewest dat met voorkennis en toestemming des Keizers in hun verbond was opgenomen, aangevallen en vermeesterd had? Toen VAN SCHOUWENBURG dit met de wedervraag, » naar welk regt en op wiens last zij in *Westergo* onrust verwekt en geweld gepleegd hadden?" beantwoord had, las hij de keizerlijke brieven voor en toonde aan, dat zij de herstelling der rust en eendrag bedoelden. » En hebt gij daaraan voldaan?" voerde hij hun bits te gemoet. » Hebt gij den Keizer eed en woord gehouden? In plaats der geschillen hebt gij bloedige oorlogen, twist uit twist, krijg uit krijg verwekt; hebt olie in het vuur der oneenigheden gegoten, en het gewest, dat slechts een weinig in beroering was, geheel in brand en lichtelaaije vlam gebragt. Nu ook verwekt gij oproer tegen het jongste besluit des Keizers en hebt de Leeuwarders opgestookt, om de wapenen weder op te vatten en hun woord te verbreken." De Groningers beproefden vruchteloos zich te verdedigen; VAN SCHOUWENBURG viel hun steeds in de rede en wekte zelfs in den Bisschop en de afgevaardigden van het *Sticht* een kwaad vermoeden tegen hen op. Er werd evenwel een bestand voor elf dagen gesloten, in hetwelk Graaf EDZARD en alle onderdanen des Rijks, de Leeuwarders uitgezonderd, begrepen waren. Inmiddels zou de Bisschop van *Utrecht* trachten, de geschillen te vereffenen en een vast verdrag te bewerken. Men vermaande ernstig de Groningers bij hun vertrek,

1482—1528

1482—1528 niet al te hardnekkig te zijn, maar te bedenken, hoe bezwaarlijk het was, zich tegen het besluit des Keizers en der Rijksvorsten te verzetten, en dat zij in dit geval, op geenen onderstand van den Bisschop en zijne staten moesten hopen (1).

Van schouwenburg naar *Sneek* teruggekeerd, verwittigde terstond den Graaf van *Oost-Friesland*, met wien hij zich enger had vereenigd, wat er te *Vollenhove* verrigt was,
13 v. Oogstmaand 1498 en sloot met hem een verbond tegen de stad *Groningen* en de haar genegen Ommelanders. Hij had kort te voren 's Keizers brief met een afschrift der keizerlijke bulle aan den Raad overgelegd en de gemeente tot onderwerping vermaand, maar ten antwoord ontvangen, » dat de bulle niet op *Groningen* zelf, maar alleen op *Groningerland* of *Groninger gebied* doelde (2); dat men de bondgenooten in *Oostergo* behoudens eer en trouw niet konde verlaten en hem verzocht, zich met dat gewest niet te moeijen vóór het geschil door scheidslieden beslist zou zijn." Daar nu een krijg met den Hertog van *Saksen* onvermijdelijk scheen, trachtten de Groningers van edzard te vernemen, wat zij van hem in dat geval te wachten hadden, doch kregen een weifelend antwoord. Hierop versterkten zij hunne krijgsmagt en rustten zich geheel ten strijde toe, zoowel om de Leeuwarders in *Oostergo* te beschermen, als de Ommelander Hoofdlingen, welke met edzard heulden, te tuchtigen. De Graaf klaagde hen bij den Bisschop van *Utrecht* aan, welke eene bijeenkomst te *Deventer* beschreef; maar de Groningers vonden het ongeraden, in het tegenwoordig tijdsgewricht derwaarts gemagtigden te zenden (3).

Immers was de fakkel des oorlogs op nieuw in *Oostergo* ontstoken. Na het overweldigen der Uniastins, hadden de Leeuwarders, door *Groningen* aangespoord en met driehonderd geoefende krijgers ondersteund, de sloten der Saksischgezinde Edelen
22 v. Oogstmaand. in den omtrek vernield. Daarop was van schouwenburg, welke onlangs *Camminga-buur*, in weerwil der Leeuwarders, versterkt en van krijgsbehoeften voorzien had, ten tweedenmale voor *Leeuwarden* en met bijna achthonderd man in het klooster *Wis-werd* getrokken. Al de Schieringer Hoofdlingen uit *Oostergo* en *Westergo* met een groot aantal huislieden uit *Franeker Vijfdeelen* hadden zich bij hem gevoegd
24 v. Oogstmaand. en in eene opbrengst van vierduizend vijfhonderd guldens binnen drie weken, ter voldoening van het vreemde krijgsvolk, bewilligd. De Leeuwarders verweerden zich

---

(1) e. beninga, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 422. ubbo emmius, *Rer. Fr. Hist.* Lib. XXXVII. p. 564—567. schotanus, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 461—463.

(2) In de stukken bij van schwartzenberg, *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 786—792, wordt inderdaad slechts van het *Gruninger gebiete*, *ditio Groningana*, gesproken.

(3) ubbo emmius, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVII. p. 567. schotanus, *Fr. Hist.* B. XIII. p. 463.

dapper en deden zoo bij nacht als bij dag met afwisselend geluk menigen bloedigen uitval. De Groningers zonden hun vijftienhonderd man onder bevel van JOHAN VAN ITTERSUM, en verscheidene wagens met krijgs- en mondbehoeften. Een tweede toevoer van voorraad echter viel te *Bergum* in handen van HESSEL MARTENA, AUKE UNIA, RIENK KAMSTRA en DOUWE RODMERS, welke daarbij achttien Leeuwarders gevangen namen. Op dienzelfden dag rukten vierhonderd gewapende Zevenwolders in *Leeuwarden*, wier komst VAN ITTERSUM had afgewacht, om den vijand eén hoofdslag te leveren. Doch in stede hiervan, teerden de Groninger knechten op kosten der burgers en trokken na weinig dagen zonder iets verrigt te hebben, in twee afdeelingen wederom af. De eerste afdeeling, zeshonderd man sterk, werd bij *de Swette* door de huislieden van *Grouw* en omliggende dorpen aangetast en tot de *Aalsumer Zyl* achtervolgd. Hier naderde juist op dat pas de tweede afdeeling van negenhonderd man, en de huislieden, meenende dat dit volk van SCHOUWENBURG was, trokken haar te gemoet. De Groningers maakten van deze dwaling gebruik en vielen hunne vijanden in den rug, die van voren door de anderen aangetast, verslagen, gevangen genomen en verstrooid werden. Zonder verdere botsing kwamen de overwinnaars met hunne gevangenen te *Groningen* (1).

1482—1528

5 v. Herfstmaand 1498

10 v. Herfstmaand.

Het vertrek der hulpbenden ontmoedigde geenszins de Leeuwarders, welke, en inzonderheid de Zevenwolders, onafgebroken de belegeraars verontrustten. Er waren ook bij hen eenige wakkere Groningergezinde Hoofdlingen, die in het vertrouwen der burgers deelden en bijna dagelijks in *Westergo* vielen. Zij verwoestten alles te vuur en te zwaard, en legden van *Barrahuis* tot *Huisum* toe alle woningen in de asch. Om aan deze vernielende uitvallen perken te stellen, werden duizend man te *Huisum* gelegerd, en alle vaarten en wateren om *Leeuwarden* gedamd. SCHELTE TJAARDA, TAKO HEEMSTRA, HESSEL MARTENA, RIENK KAMSTRA en andere Saksischgezinde Heerschappen in *Oostergo*, vermeesterden de stinzen van RIENK en AUKE JAARLA, die zich steeds hardnekkig voor *Groningen* verklaard hadden, en bragten daardoor geheel *Oostergo*, behalve *Leeuwarden*, onder de gehoorzaamheid des Hertogs van *Saksen* (2).

29 v. Herfstmaand.

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 139, 140, 141—143, wiens verhaal in de bijzonderheden aanmerkelijk verschilt met dat van OCCO SCARLENSIS, bl. 345, 346. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 26, 27. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 422, 423. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVIII. p. 570, 571. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XII. bl. 360, 361. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 464, 465.

(2) OCCO SCARLENSIS, bl. 346, 347. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVIII. p. 571, 572. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 423, 424.

1482—1528 Terwijl het beleg dier stad met kracht werd voortgezet, zond ALBRECHT van *Saksen*, welke zich te *Medemblik* ophield, zijnen Kanselier SIEGMUND PFLUG, BOTTE, Graaf van *Stolberg*, en den Overste FOX naar *Friesland*. Op eenen algemeenen landdag te *Sneek* vertoonden zij des Keizers brief aan hun meester, betreffende het erfelijk bewind over *Friesland*, en vermaanden elk tot gehoorzaamheid (1). Doch de Leeuwarders, steunende op de hulp der Groningers, de tusschenkomst des Bisschops van *Utrecht*, en op den Aartshertog FILIPS, wien de Staten der *Nederlanden*, inzonderheid die van *Holland*, deze begiftiging als eene inbreuk op zijne regten voorstelden, weigerden hardnekkig, zich te onderwerpen. Zij vaardigden zelfs in het geheim eenen bode af naar het Bourgondische Hof met de verklaring, dat zij bereid waren hunne stad den Aartshertog in handen te stellen, indien hij hen ontzetten en van de Saksische heerschappij bevrijden wilde. FILIPS, door de Nederlandsche Grooten aangespoord, zond den Raadsheer en Ridder HENDRIK SWAAB naar *Groningen*, bij wiens monde hij verklaarde, » dat *Leeuwarden* en geheel *Friesland* aan niemand dan hem toebehoorden, zoo als overtuigend bleek uit verschillende bullen en giftbrieven door Roomsch Keizers en Koningen aan zijne voorzaten de Graven van *Holland* verleend, welke ook steeds den titel van Heeren van *Friesland* gevoerd en dit gewest lang bezeten hadden; dat Hertog ALBRECHT, toen deze onlangs *Westergo* aanviel, wel had voorgegeven, dat zulks ten dienste van den Keizer en van hem geschiedde, maar dat dit bezijden de waarheid was en de Hertog zonder zijne voorkennis *Leeuwarden* belegerd had; dat hem het aanbod der Leeuwarders onlangs gedaan, aangenaam en hij voornemens was daaraan te voldoen, behoudens al hunne regten en vrijheden, terwijl hij onmiddellijk zaakgelastigden zou zenden, om met hen te onderhandelen. Indien zij het met elkander eens wierden, zou hij terstond zorgen, dat het beleg opgebroken werd, en wanneer zulks niet goedwillig geschiedde, al de Nederlanders onder zijn bewind oproepen, den toevoer uit zijne Nederlandsche staten naar het Saksische leger verbieden, en des noods gewapenderhand de belegeraars verjagen. De Groningers konden hieruit oordeelen, wat hun te verrigten stond, wanneer zij hem, aan wiens gunst hun zooveel gelegen was, wilden behagen; dat hij de stad bij hare regten en haren handel bewaren en de burgers als zijne vrienden en goede naburen beschouwen zoude. Indien zij hem deswege eenige zaakgelastigden zonden, zou hem dit niet onaangenaam en hun niet nadeelig zijn, daar hij alles volgaarne zou verleenen, wat men met regt en billijkheid van hem mogt verzoeken." Hoewel nu dit gezantschap den meesten verdacht voorkwam, antwoordde men, dat eene zaak van zooveel gewigt rijpelijk en bedaard

9 v. Wijnmaand 1498

---

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 347. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 424.

moest overwogen worden, waarna men den gezant van het besluit zou verwittigen (1). 1482—1528

Onderwijl de Groningers hierover beraadslaagden, bewerkte MATTHEUS NIJKAMER, door den Graaf van *Oost-Friesland* als vredemaker gezonden, een verdrag tusschen VAN SCHOUWENBURG en *Leeuwarden*, waarbij die stad, welke geen ontzet meer te gemoet zag en haar voorraad bijna verteerd had, zich op deze harde voorwaarden overgaf: 1°. De burgers zouden voor VAN SCHOUWENBURG, als vertegenwoordiger des 23 v. Wijnmaand. 1498
Hertogs van *Saksen*, blootshoofds en barrevoets eenen voetval doen tot boete hunner weerspannigheid, of veertienduizend Rijnsche goudguldens betalen. 2°. Ten eeuwigen dage twee missen 's weeks laten verrigten voor den hoofdman en zijne knechten, welke zij op Uniastins gedood hadden, en daarenboven aan des hoofdmans weduwe tweehonderd goudguldens uitkeeren. 3°. De Uniastins weder opbouwen in den staat zoo als zij te voren geweest was; en 4°. den Hertog van *Saksen* veroorloven, op hunne kosten, binnen de stad een blokhuis op te werpen, waar en zoo sterk als hem goeddacht." Den volgenden dag trokken de Zevenwolders en overgebleven Groningers met hunne bagaadje en in volle wapenrusting uit de stad; de burgers zwoeren den Hertog van *Saksen* trouw en onderdanigheid, en ontvingen eene bezetting van vijf honderd Duitsche knechten onder bevel van FOX en VAN STOLBERG. Men wil, dat in het beleg meer dan vierhonderd vijanden en slechts dertig man uit *Leeuwarden*, waaronder negen burgers, omgekomen zijn; anderen zelfs krimpen dit getal in op negen krijgsknechten en drie burgers (2).

Het overgaan van *Leeuwarden* trof de Groningers ten sterkste. Zij zonden WILLEM FREDERIKS, den Burgemeester JAN SCHAFFER en eenige anderen naar *Vollenhove*, waar de Bisschop van *Utrecht*, die zijn gebied in *Friesland* ongaarne zag bekorten, op nieuw eene bijeenkomst tot regeling der zaken van dat gewest, beschreven had. Daar echter VAN SCHOUWENBURG, PFLUG, BOKKE HARINXMA en de overige Saksische afgevaardigden volstrekt aandrongen, dat *Groningen* van alle verbindtenis met de *Ommelanden* en van alle gezag aldaar afstand zou doen, werden de gemoederen te verbitterd, om tot een eindbesluit te geraken. Slechts bewerkte de Bisschop een stilstand van vijandelijkheden tot Sprokkelmaand van het volgende jaar; in dien tus-

---

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVIII. p. 572, 573. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XII. bl. 363, 364. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 465, 466.

(2) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 141. OCCO SCARLENSIS, bl. 348. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 424—426. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 27. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVIII. p. 573. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XII. bl. 364. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 466. *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 792.

1482—1528 schentijd zou men des Keizers verklaring van den zin zijner handvesten aan den Hertog van *Saksen* en aan *Groningen* verleend, welke met elkander in strijd waren, inwachten, om vervolgens met ALBRECHT zelven een verdrag aan te gaan. Inmiddels zond VAN SCHOUWENBURG een gedeelte van zijn volk onder FOX en SLENITS ter winterlegering naar *Oost-Friesland*, liet het blokhuis in *Leeuwarden* aanleggen, en toog door de *Zevenwolden*, welke in hem den Hertog van *Saksen* huldigden; want sinds *Leeuwarden* bedwongen was, waagde het niemand zich tegen hem te verzetten (1).

Onder deze bedrijven was het bestand ten einde geloopen, maar niets tot vereffening
1499 der geschillen uitgerigt. Door den ijver des Bisschops werd de wapenschorsing tot den drieëntwintigsten van Grasmaand verlengd, en inmiddels eene nieuwe bijeenkomst te *Woerden* bepaald. Hier verschenen de Groninger afgevaardigden met WILLEM FREDERIKS aan het hoofd; maar de gezanten des Hertogs van *Saksen* lieten zich op den aangewezen tijd te vergeefs wachten. De Groningers bezigden dit verwijl, om over de Friesche zaken den Aartshertog FILIPS in *Braband* nader te polsen, welke hen verwittigde, zijne komst in *Mechelen* of *Brussel* af te wachten. Intusschen gaf hun de Bisschop kennis, dat Hertog ALBRECHT zich over het achterblijven zijner gezanten verontschuldigd en voorgeslagen had, de zamenkomst te *Woerden* acht dagen
17 v. Lentemaand. na Paschen te hervatten. De Groninger zaakgelastigden oordeelden het raadzaam, vooraf stellige bevelen van hunne meesters af te wachten, hoe zich in dezen te gedragen, en ontvingen last, met overleg van den Aartshertog te handelen (2). Hoe schoon zij aan dien Vorst toevertrouwd waren, en op welke wijze men hen misleidde, bewijzen de brieven door FILIPS in dien tijd uitgevaardigd. Hierin staat hij als Graaf van *Holland* voor zich en zijne erfgenamen, alle regten op *Friesland* en het *Groninger gebied* aan den Hertog van *Saksen* af voor tweehonderd vijftig duizend zeshonderd acht en veertig goudguldens, onder beding, deze landen weder tegen dien prijs en nog honderd duizend goudguldens daarboven, benevens de vergoeding der kosten door ALBRECHT ten behoeve dier gewesten besteed, te mogen lossen. Daarbij verbond hij zich, den Hertog alle hulp en bijstand te verleenen, om *Friesland* te onder te brengen en in onderwerping te houden, mits hem wederkeerig gelijke hulp en onderstand bewezen wierden (3). Daarop werden ALBRECHT van *Saksen* alle brieven en charters, die FILIPS betreffende het regt der

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 348. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 29. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 426, 427. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVIII. p. 574, 575. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XII. bl. 364, 365. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 466, 467.

(2) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVIII. p. 576. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 467.

(3) *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 778—782. De brieven zijn van den 17 v. Lentemaand

Graven van *Holland* op *Friesland* bezat, ter hand gesteld, maar welke bij de 1482—
inlossing van *Friesland* moesten terug gegeven worden (1). 1528

Tegen den tijd van de bijeenkomst te *Woerden*, keerden de Groninger afgevaar- 8 v. Grasm. 1499
digden uit *Braband* terug. Hertog ALBRECHT zelf, zijn zoon HENDRIK, Hertog GEORGE van *Beijeren*, en Graaf EDZARD met de bloem des Oostfrieschen adels waren in de vergadering tegenwoordig. ALBRECHT drong aan op het nakomen der bulle te *Freiburg* uitgevaardigd, welke onlangs te *Nuits* tot zijn voordeel was uitgelegd, toen de Keizer verklaard had, onder den naam van *Friesland* niet alleen het gewest tusschen de *Zuiderzee* en *de Lauwers*, maar ook *Groningen*, de *Ommelanden*, *Oost-Friesland* zelfs bedoeld te hebben. De Groningers daarentegen hielden zich onverwrikt aan de brieven te *Kempten* en *Andernach* gegeven. Eindelijk stelde de Hertog als laatste aanbod voor, dat de stad *Groningen* hem als Erflandvoogd, onverminderd het regt van den Utrechtschen stoel, zou aannemen en zich van al hare verbonden met de *Ommelanden* en andere naburige volken ontslaan. De Groningers verklaarden, hem als Landvoogd der *Ommelanden* te zullen erkennen, behoudens de regten en vrijheden van elk ingezeten; dat voorts de Hoofdmannen-kamer in wezen bleef en door de stad, welke nog eenige andere voordeelen voor zich bedong, wierd aangesteld, ofschoon het regt in naam des Hertogs zou uitgesproken worden; maar zij weigerden, hem eenig gezag in *Groningen* zelf toe te staan, of dat hij er met een gevolg van meer dan vijftig of zestig man binnen kwam. Daar nu elk bij zijn opzet volhardde, liep ook deze onderhandeling vruchteloos af; slechts verlengde men het bestand nog
voor twee maanden. Het gedrag der gezanten werd door den Groninger Raad goed- 24 v. Grasm.
gekeurd, en hun mondeling verslag verwekte zulk eene algemeene verontwaardiging, dat men plegtig besloot, volstrekt niets meer toe te geven. Den Bisschop van *Utrecht*, welke nog hoop op eene goede uitkomst koesterde, indien men de *Ommelanden* wilde afstaan, werd geantwoord, dat men daartoe niet besluiten zou, terwijl men hem onder het oog bragt, hoe zijne poging, om dien afstand te bewerken, in strijd was met het verbond van Bisschop FREDERIK *van Blankenheim*, waarbij beloofd was, zulk eene scheiding te allen tijde tegen te gaan; weshalve men hem dringend aanspoorde, om *Groningen* »als staande in de bescherming en trouw van het *Sticht*," in dezen nood niet te verlaten, maar dadelijk hulp te zenden. Gelijktijdig verwittigde men den Hertog, dat de stad *Groningen*, als zijnde onder het *Sticht*, hem niet voor Opperheer konde erkennen; dat zijne eischen afweken van

---

1498, lees 1499, dewijl men in de jaarteekening aldaar den hofstijl gevolgd heeft, naar welken het jaar eerst met Paschen begon.

(1) *Charterb. v. Friesl.* D. I. bl. 792—796.

1482— den eed eerst te *Kempten* door gevolmagtigden aan MAXIMILIAAN, en daarna te
1528 *Groningen* door hen allen aan 's Keizers gezanten afgelegd; en eindelijk, dat eene scheiding van de *Ommelanden* lijnregt aanliep tegen al de verbonden (1). Eenigen verhalen, dat de Groningers toen zelfs den Bisschop van *Utrecht* als Heer zouden gehuldigd hebben; dit is echter geheel onwaarschijnlijk, dewijl de Kerkvoogd in dien tijd den Keizer en den Hertog van *Saksen* in alles moest believen (2).

Aan beide zijden maakte men zich nu ten strijde vaardig. Te *Groningen* werden de Ridder REDMER ALMA, JOHAN SCHATTER, LUDOLF COERDERS en NIKOLAAS KONING, mannen van erkende dapperheid, tot krijgsbevelhebbers gekozen; en uit misnoegen op den Raad, stelde het volk dertien mannen aan, welke tot *St. Maarten* het volle bewind over de oorlogszaken zouden voeren. ULRICH *van Doornum*, een ervaren krijgsman, werd in dienst genomen en naar *den Dam* gezonden, op het gerucht, dat Graaf EDZARD voorhad dien te overrompelen. Insgelijks voorzag men *Fermsum*, *Oterdum*, *Reide* en andere plaatsen langs de kust van bezetting, om den Oost-Friezen het landen te beletten. De sloten van RIPPERDA te *Fermsum*, van JOHAN en DITMAR RENGERS te *Post* en te *Dijke*, van EWSUM en andere Oost-Friesch-gezinde Hoofdlingen in de *Ommelanden* werden bij die gelegenheid verbrand of onder den voet gehaald. Graaf EDZARD hierdoor te meer aangespoord, viel eerlang uit *Reiderland* met acht en twintig honderd gewapenden en de uitgewekene Ommelander Edelen in het *Oldambt*. Hij maakte zich meester van de schans *Pekelborg*, doch keerde toen naar *Embden* terug. Het bevel over de medegebragte strijdmagt was den Ommelander Hoofdlingen opgedragen, welke het *Oldambt* noodzaakten, den Graaf van *Oost-Friesland* te huldigen en eene brandschatting van twee en twintig honderd Rijnsche guldens op te brengen, waarna zij langs *Slochteren* tot het klooster *Wittewierum* voortrukten. De Groningers verlieten toen *den Dam*, *Fermsum* en de bijgelegene plaatsen, die nu van zelf den vijand in handen vielen, welke *den Dam* versterkte, en in *Oterdum* een nieuw slot bouwde. De Graaf zelf kwam kort daarna met nog duizend man, en plunderde of brandschatte degenen, die hem niet genegen waren. De Groningers wreekten zich hierover op zijne aanhangers, waardoor het platteland een schrikkelijk tooneel werd van jammer en ellende (3).

---

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVIII. p. 576—578. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 468, 469.

(2) E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 429, 430. S. JARICHS, *Corte Chron.* bl. 451. Vgl. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, D. I. bl. 222 (*).

(3) S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 30—32. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVIII. p. 579. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 469.

Op verzoek van EDZARD, trok de manhafte Overste FOX met twee of driehonderd 1482—1528
en vijftig man uit *Leeuwarden* naar *den Dam*. Op de hoogte van *Kropswolde* in 22 v.
Drenthe, geraakte hij met de Groningers, duizend man sterk, handgemeen. Hoe- Hooim.
wel zijn volk na een hevig gevecht deels gesneuveld, deels gevangen gemaakt of op 1499
de vlugt gedreven was, streed de moedige bevelhebber, zwaar gewond en op de knieën liggende, zoo lang tot hij bezweek. Uit bewondering voor zulk eene heldhaftigheid, werd zijn lijk naar *Groningen* gevoerd en plegtstatig in de kerk der Franciskanen bijgezet (1). Den Hertog van *Saksen* trof de mare van deze nederlaag, en bovenal van den dood des bevelhebbers, op het gevoeligste (2). Hij was drie dagen te voren met zijn jongsten zoon HENDRIK, een aanzienlijk gevolg, en twee honderd gewapenden uit *Holland* te *Harlingen* aangekomen en door den Abt van *Klaarkamp*, de beide Pastoors te *Oldehoof*, RIENK KAMMINGHA, SCHELTE TJAARDA en TAKO OBBEMA uit *Oostergo*; den Abt van *Oldeklooster*, HESSEL MARTENA van *Franeker*, SCHELTE LIAUCKAMA van *Sneek*, en JARICH HOTTINGA van het *Nieuwland* uit *Westergo* statig verwelkomd. Denzelfden dag had hij zich met hen naar *Franeker* begeven, en 's anderen daags met zijn zoon de hulde als Erflandvoogd ontvangen en wederkeerig het volk trouw gezworen. BENEDIKT, Pastoor te *Franeker*, die tot het gezantschap naar *Holland* had behoord, om den Hertog tot de heerschappij over *Friesland* uit te noodigen, bood den Vorst in naam, maar buiten weten der geestelijkheid en gemeente, zesduizend goudguldens aan, hetgeen hem door beide zeer euvel werd afgenomen (3). De inhuldiging geschiedde voorts achtereenvolgend te *Bolsward*, *Sneek* en *Leeuwarden*. De Leeuwar-
ders togen den Hertog te gemoet, deden eenen voetval en werden in genade aange- 25 v.
nomen. Met grooten praal werd hij ingehaald en in de kerk te *Oldehoof* gehuldigd. Hooim.
Dien dag stelde ALBRECHT eenen Raad aan, welke met zijnen Kanselier alle zaken, die voor het Hof gebragt werden, zou regten. Tot leden daarvan werden nevens den

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 143, 144. OCCO SCARLENSIS, bl. 349, 350. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 32, 33. S. JARICHS, *Corte Chron.* bl. 451. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 430. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XII. bl. 366. Vgl. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVIII. p. 580, en SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 469, 470, wier verhaal van dit gevecht in eenige bijzonderheden van deze schrijvers, welke wij gevolgd hebben, verschilt. Het Latijnsche grafschrift op FOX, hetwelk er zeer zonderling uitziet, vindt men bij OCCO SCARLENSIS, S. JARICHS en E. BENINGA t. a. p.

(2) OCCO SCARLENSIS, bl. 350.

(3) V. THABOR noemt dezen Geestelijke BENEDICTUS HEROMS. Hij was Doctor en Licentiaat in de beide regten, en behoorde waarschijnlijk tot het adellijk geslacht der HEREMAS. Zie VISSER en AMERSFOORDT op V. THABOR, *Aant.* St. II. bl. 102, 103. OCCO SCARLENSIS, bl. 349. Hiervoor, bl. 479.

1482—1528 Franeker Pastoor BENEDIKT, de mannen gekozen, welke den Hertog te *Harlingen* hadden ontvangen, hetgeen niet weinig misnoegen onder het volk verwekte. Men getuigt van hen, dat indien zij zich om het welzijn des Lands meer dan om de gunst des Hofs bekommerd hadden, zij groote rampen konden voorkomen hebben (1). *Zevenwolden* voegde zich insgelijks naar den wil des Hertogs, zwoer hem hulde en trouw, en werd eene matige schatting opgelegd. De Stellingwervers daarentegen weigerden zich te onderwerpen, en ofschoon men hen met de wapenen bedreigde, bleven zij op dien tijd ongemoeid (2).

Hertog ALBRECHT had nu voornamelijk zijn oog op de Groningers gevestigd, welke na de overwinning op FOX behaald, in *Drenthe* waren gevallen en het huis te *Roden* vermeesterd hadden (3). Thans hielden zij Graaf EDZARD in *den Dam* belegerd, om wien te ontzetten en daarna *Groningen* te beleggen, de vierde man in *Oostergo* en *Westergo* te wapen geroepen, en de twaalfde penning van alle goederen en renten geëischt werd. De Groningers braken nu het beleg op; en de opgeroepen Friezen, die grootendeels alleen met hooivorken en stokken gewapend waren, werden naar hunne haardsteden teruggezonden. Graaf EDZARD ontving echter eene versterking
2 v. Herfstmaand 1499 van driehonderd man uit *Harlingen*, dewijl men een tweeden aanval op *den Dam* vermoedde (4). Sinds honderd jaren waren de *Ommelanden* nimmer zoo geteisterd, als thans door de Groningers en den Graaf van *Oost-Friesland*. De Hoofdlingen, welke dezen genegen waren, werden door genen, en omgekeerd, verdorven; het vreemde krijgsvolk spaarde vriend noch vijand, en de eigen landgenooten bleven hun hierin weinig schuldig (5). Om aan dezen noodlottigen staat van zaken perken te stellen, beschreef de Bisschop van *Utrecht* eene zamenkomst van Hertog ALBRECHT en Graaf EDZARD met de Stichtsche en Groninger afgevaardigden te *Leeuwarden*.
22 v. Herfstmaand. Er werd niets anders uitgerigt, dan het bestand voor eenige maanden verlengd, om inmiddels de geschillen, zoo mogelijk, door een verdrag te vereffenen. Doch in *Groningen* wilde men van geen bestand hooren, en konde zelfs naauwelijks tot eene tweede zamenkomst te *Gerkesklooster* besluiten. Hier werd eene wapenschorsing

---

(1) *Landboek van* MARTENA, bl. 7. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 144—146, 147. OCCO SCARLENSIS, bl. 349. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVIII. p. 582, 583. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XII. bl. 365. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 470.

(2) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 146.

(3) *Landboek van* MARTENA, bl. 8. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 34. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVIII. p. 581. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 470.

(4) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 147. OCCO SCARLENSIS, bl. 349, 350.

(5) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 33.

tot *St. Maarten* voorgesteld, en indien de Groningers daarin genoegen namen, bepaald: »dat de Oost-Friesche bezetting *den Dam* zou ontruimen, en EDZARD tegen voldoening der voorgeschoten vijfduizend guldens, den Groningers het Oterdummer slot teruggeven; dat de *Ommelanden* van den gedanen eed aan EDZARD en Hertog ALBRECHT ontslagen wierden; en de Hoofdlingen, welke *Groningen* vijandig waren, ongestoord op hunne goederen zouden wonen, of de inkomsten daarvan buiten 's lands genieten." De Raad vond behagen in den voorslag, maar de gilden en de aangestelde dertienmannen, onder voorwendsel van den korten duur des bestands en der kwade trouw van EDZARD zoowel als der Ommelander Hoofdlingen, dwongen hem dien af te wijzen. Dit verbitterde Hertog ALBRECHT, welke thans van de Groningers eene volledige hulde eischte, verklarende hen, bij weigering daarvan, als oproermakers te zullen beschouwen en met verbeurdverklaring hunner voorregten en goederen te straffen. Maar in weerwil zijner bedreigingen, en in spijt van 's Bisschops vermaningen tot vrede, begeerde het gemeen, dat nu het gezag in handen had, den oorlog, en de dertienmannen traden met den Hopman ULRICH VAN DORNUM in onderhandeling. Hij zou »*den Dam*, *Oterdum* en de *Ommelanden* onder het gebied van *Groningen* terugbrengen en daarvoor zevenduizend Davidsguldens genieten; de stad verpligtte zich daarenboven, hem op hare kosten van eenige gewapende vaartuigen te voorzien. Al wat hij aan deze zijde der *Eems* veroverde, zou den Groningers, en wat aan gene zijde genomen werd, dengenen welke het verworven had, toebehooren. Hij zou geen verdrag met EDZARD mogen aangaan, zonder de Groningers er in te begrijpen, tegen wie hij en zijne manschappen zich moesten verbinden, binnen het jaar niet te zullen dienen." VAN DORNUM nam spoedig vierduizend man van den *Zwarten Hoop* voor twee maanden in dienst, en toog vol moed voor *den Dam*. Maar EDZARD had in alles zoo wel voorzien en daarbij het land onder water gezet, dat hij, niettegenstaande de Groningers hem wakker ondersteunden, genoodzaakt werd eerlang het beleg op te breken. Terwijl men hiermede bezig was, verliet hem onverwachts zijne bende, dewijl de Hertog van *Lauwenburg* haar gehuurd had, ofschoon anderen dit overhaast vertrek aan eene geheime omkooping van EDZARD toeschrijven; zeker is, dat zij ongestoord haren togt door *Oost-Friesland* volbragt heeft. Deze omstandigheid en het vergevorderde jaargetijde verflaauwden de krijgsbewegingen, die zich tot eenige wederzijdsche plunderingen bepaalden; slechts het slot te *Sauwert* en het huis *ten Dijke* werden door de Groningers vermeesterd en van bezetting voorzien (1).

1482—1528

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 149. OCCO SCARLENSIS, bl. 350, 351. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 40—44. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 431, 432. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVIII. p. 583—586. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XII. bl. 366. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 471, 472.

1482—1528 Uit staatkunde had Hertog ALBRECHT den Graaf van *Oost-Friesland* in de Groninger onlusten hulp verleend. Door deze en andere dienstbewijzen, schitterende beloften en een vloed van redenen trachtte hij EDZARD te bewegen, hem, overeenkomstig den giftbrief van Keizer MAXIMILIAAN, *Oost-Friesland* af te staan. Na veel tegenworstelen,
17 v. Wijn-maand 1499 beloofde eindelijk de Graaf, de zaak met zijne landstenden te overleggen (1). De Hertog vertrok daarop met hem uit *Harlingen* te scheep naar *Embden*, en liet HENDRIK als Stadhouder van *Friesland*, op Sjaardemahuis te *Franeker*, en eene bezetting van vijfhonderd man te *Leeuwarden*. HENDRIK, jeugdig, onervaren en gehoor gevende aan kwade raadslieden, onder welke men zelfs Friezen telde, begon als onbeperkt gebieder te heerschen. Willekeurig liet hij verscheidene stinzen onder den voet werpen en uit de bouwstoffen een slot te *Harlingen* optrekken, om aan den zeekant eene sterkte of vast punt te hebben, waardoor hij, in geval van nood, vreemd krijgsvolk in het land konde brengen. De slotvoogd van *Leeuwarden* volgde dit voorbeeld met de omliggende steenen huizen, zoowel die bewoond als onbewoond waren, tot versterking en vergrooting van het blokhuis, opgerigt om de stad in toom te houden. Men
1500 vorderde een twintigsten penning van alle zoo geestelijke als wereldlijke renten en landen, en bovendien den twaalfden penning, onlangs door Hertog ALBRECHT opgelegd. En alsof dit niet reeds genoeg ware, om 's volks misnoegen op te wekken, werden daarenboven allen Deelen, steden en kloosters bijzondere oorlogslasten opgelegd, en de bejaarde lieden met een hoofdgeld van vijf stuivers, de jongere met de helft daarvan bezwaard. Men morde dan ook openlijk over deze ongehoorde geldafpersing, die met geweld moest geïnd worden. Geen der Saksische ambtenaren betoonde zich hierin gestrenger dan de Fries HESSEL MARTENA. Met tweehonderd vijftig of driehonderd man kwam hij te *Bolsward* en gelastte allen dorpen in *Wonseradeel*, binnen vijf dagen de schattingen op te brengen; wie later kwam moest de dubbele som geven en, bij weigering, voor de gevolgen aansprakelijk zijn. Even vaardig in het uitvoeren, als wreed
25 v. Grasm. in het bedreigen, nam men HARING DOUWES van *Abbega* in hechtenis, welke één dag na den bepaalden tijd de schatting van zijn dorp opbragt, maar zich niet aan de strafbepaling onderwerpen wilde, voerde hem voor zijne stins, en toen deze zich niet overgaf, naar *Bolsward* terug. 's Anderendaags zond MARTENA eene sterke bende krijgsvolk met last, HARING DOUWES in het gezigt van zijn huis, op hetwelk zijne moeder en broeders zich bevonden, het hoofd af te slaan, indien men de overgave weigerde, welke nu onmiddellijk geschiedde. Verscheidene plaatsen waren het tooneel van dergelijke geweldenarijen, die eerlang het getergde volk de wapens deden opvat-

---

(1) E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 429. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVIII. p. 580. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 472.

ten. De verbitterde landzaten uit *Wonseradeel* drongen des nachts in *Bolsward*, 1482—1528
versloegen honderd man van de Saksische bezetting en dreven de overige de stad uit. Hierdoor aangemoedigd, hielden zij met de naastgelegene Deelen en dorpen, de Heerschappen TJERK WALTA, DOUWE HIDDEMA en DOYTSE BONGA eene bijeenkomst te *Oldeklooster*, op welke de oorlog tegen de Saksers en hunne aanhangers besloten, en SJOERD AYLVA tot Opperbevelhebber in dien krijg aangesteld werd. Men zou zich van *Harlingen*, *Luinkerken* en andere geschikte plaatsen verzekeren, de naaste dorpen bezetten en *Franeker* belegeren. Daarop sloegen zij zich te *Tjum*, *Herbajum* en *Luinkerken* neder, en riepen *Oostergo* en *Zevenwolden* te wapen tegen den Hertog van *Saksen*, die slechts den ondergang des lands en der vrijheid bedoelde. Meer dan zestienduizend gewapende mannen uit alle oorden van *Friesland* tusschen *Stavoren* en *Gerkesbrug*, kwamen in de legerplaats der verbon- 12 v.
denen bijeen, behalve de ingezetenen van *Slooten*, welke door de bezetting op Bloeim. 1500
Harinxmahuis en de Schieringer Heerschappen werden teruggehouden. In *Sneek* beproefde SCHELTE LIAUCKAMA, een van 's Hertogs voornaamste Raadsheeren, en de regering insgelijks den uittogt der burgers te beletten; maar de verbolgen gemeente zette den ouden Raad af, koos een nieuw bewind, en trok naar het leger (1).

Ondertusschen hadden de Groningers sinds het begin des jaars de vijandelijkheden voortgezet. Het slot te *Wiswerd* en de stinsen op *de Meede*, *ten Post*, *Siddebuiren* en *Slochteren* waren door hen ingenomen en bezet. Den elfden van Lentemaand sloegen zij met eenig vreemd krijgsvolk weder het beleg voor *den Dam* en het slot *Dijkhuizen*, hetwelk hevig beschoten werd. Doch deels door het water, deels dewijl EDZARD zich met een goed deel volks in *den Dam* geworpen had, braken zij na veertien dagen des nachts vlugtende op, en werden bij den aftogt sterk door 's Graven benden geteisterd. *Wiswerd* gaf zich zonder slag of sloot aan EDZARD over, welke voorts de dorpen *Wagenborgen*, *Uithuizen* en *de Meede* plunderde en verbrandde (2). In deze netelige omstandigheden had ALBRECHT daarenboven den veertienden van Grasmaand op den Rijksdag te *Augsburg* bewerkt, dat de Keizer den Groningers zijn ongenoegen over hun verzet tegen den Hertog te kennen gaf en verklaarde, dat zij deswege den Rijksban verdiend hadden, welken hij echter, ter bede van eenige

---

(1) *Landboek van* MARTENA, bl. 8, 9. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 19. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 148—152. OCCO SCARLENSIS, bl. 351—354. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXVIII. p. 586. Lib. XXXIX. p. 591—593. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XII. bl. 367—370. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 472—474.

(2) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 44, 45. Vgl. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIX. p. 590, 591.

1482—1528 Vorsten, nog ophield in de hoop, dat zij zich met den Hertog zouden verdragen. De stad *Groningen* werd tevens bij open bevel ten Hove gedagvaard, ten ware zij zich inmiddels met ALBRECHT verzoende, waartoe de Ridder GEORG VON THÖR op last der Rijksstenden werd afgezonden (1).

De opstand der Friezen tegen het Saksische bewind, blies den Groningers weder moed in. Eenige Geestelijken trachtten het leger te *Luinkerken* tot het nederleggen der wapenen te bewegen, maar men wilde hiertoe niet verstaan, zoolang Hertog HENDRIK niet voor altijd *Friesland* verlaten had. Op 's Vorsten bits wederantwoord, sloeg men terstond het beleg voor *Franeker*, waar hij zich met vier- of vijfhonderd man uit *Leeuwarden* bevond. De stad werd naauw ingesloten en het bestuur der belegering aan negen mannen, drie uit elke Goo, opgedragen. Men zond zeshonderd man naar *Wiswerd*, om de bezetting van *Leeuwarden* in toom te houden, en eene sterke bende Zevenwolders trok naar *Kollum*, tot dekking van de grenzen aan de *Lauwers*. Geschut en krijgstuig werden uit *Groningen* ontboden, waartegen het zilveren vaatwerk uit de kerken van *Oostergo* en *Westergo* in pand moest gegeven worden. De onderbevelhebber ADRIAAN VAN DER WIJCK, welke zich verdacht gemaakt had, werd te *Visvliet* in het water geworpen en verdronk. Des anderen daags viel de slotvoogd van *Slooten* in handen van eenige boeren, welke hem naar het leger
25 v. Bloeim. zonden. Het slot werd eerlang belegerd, tot overgave gedwongen en gedeeltelijk vernield.
1500 Men trad weinig tijds daarna te *Dokkum* met de Groningers in een verbond
11 v. Zomermaand. tot verdrijving van het Saksische bewind; en vruchteloos bleven de pogingen van den Aartshertog FILIPS, den Graaf van *Egmond* en den Heer van *Zevenbergen*, gelijk ook
5 v. Hooim. van de Overijsselsche steden, om door hunne tusschenkomst eene bevrediging te bewerken (2).

In het leger voor *Franeker* heerschte de grootste verwarring. De benden, in vijf schansen om de stad gelegerd, kenden geene krijgstucht, gehoorzaamden wanneer en zoolang zij wilden, en gaven zich over aan allerlei buitensporigheden. Er waren verraders onder, welke den Franekers boodschapten alles wat er omging, en hen van buskruid voorzagen. Zelfs poogden zij *Sneek* in brand te steken, om tot het opbreken van het beleg te noodzaken. De bezetting in de stad bestond uit een betrekkelijk

---

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIX. p. 595.

(2) *Landboek van* MARTENA, bl. 9—11. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 19. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 152—154. OCCO SCARLENSIS, bl. 354, 355. S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 45. S. JARICHS, *Corte Chron.* bl. 452. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIX. p. 593. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XII. bl. 370, 371. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 474, 475.

klein getal oude, ervarene krijgers, die hunnen tijd waarnemende, onder beleid van HESSEL MARTENA en andere Schieringer Hoofdlingen, gewoonlijk des namiddags, dewijl de belegeraars alsdan beschonken waren, menigen uitval deden, velen ter nedervelden en de eene schans na de andere veroverden. Den gevangen Friezen sloeg men een ijzeren haak door de keel en hing hen daaraan op, of stelde hunne hoofden op staken ten toon; de Duitsche knechten, welke den belegeraars in handen vielen, werden zonder genade aan een galg opgeknoopt. De burgerij weerde zich dapper in het afslaan der bestormingen. De Friezen, die onbesuisd en regelloos aanvielen, verloren daarbij veel volks; en hun geschut, meest op Sjaardematoren gerigt, veroorzaakte weinig schade. Ondertusschen verspreidde zich onder hen het gerucht, dat Hertog ALBRECHT overleden en alle hoop op ontzet voor de stad, die het niet lang meer zou uithouden, verloren was. Naauwkeurig sloegen zij acht, dat er geene boden van buiten aan Hertog HENDRIK of wien ook in het land kwamen; en de ongelukkige reiziger, welke niet behoorlijk: »*Ffyouuwer lutther claer hlyep aeyen opp een fenne hernne in een nest*" uitspreken konde, werd verdronken, destijds de gewone doodstraf in *Friesland*. De zeekust tusschen *Stavoren* en *Workum* werd met gewapenden bezet, om elke landing uit *Holland* te voorkomen. Hoe gepast deze maatregel was, bleek toen FREDERIK en FLORIS *van Egmond* met negentien oorlogsvaartuigen nabij *Workum* willende landen, door den tegenstand, welke hen wachtte, afgeschrikt, naar *Embden* stevenden (1). 1482—1528

Hertog ALBRECHT verliet bij de mare van den opstand der Friezen, terstond den Rijksdag te *Augsburg*, om te huis het zenden van krijgsvolk te verhaasten. Spoedig rukte dan ook onder bevel van Hertog ERIK van *Brunswijk* eene aanzienlijke strijdmagt in *Oost-Friesland*, waar zij zich bij de benden der Heeren van *Egmond* en van Graaf EDZARD voegde. Het vereenigde leger, meer dan vierduizend man sterk, trok door het *Oldambt* naar *den Dam*, ten einde langs *de Marne* in *Friesland* te dringen. Om dit te verhinderen, hadden de Groningers vele toegangen bezet, *Fredewold*, *Langewold* en de *Hommers* zich gewapend, en de Friezen duizend man naar de grenzen gezonden. Maar Hertog ERIK gelukte het na een scherp gevecht bij *Warsumer-Zijl*, de Groningers en hunne Ommelander bondgenooten, met achterlating van vele gesneuvelden en honderd vijftig gevangenen, op de vlugt te drijven en *Winsum* te bemagtigen, van waar uit hij den omtrek geweldig teisterde. De Fredewolders en Langewolders moesten insgelijks de *Aduarder-Zijl* opgeven en blootstaan voor de

---

(1) *Landboek van* MARTENA, bl. 9. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 160—163. OCCO SCARLENSIS, bl. 354, 355. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIX. p. 594. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XII. bl. 371. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 474, 475.

1482—1528 roofzucht der vreemde benden, welke er zich ophielden tot de overkomst van Hertog ALBRECHT. De bejaarde Vorst verscheen kort daarop met zijn oudsten zoon GEORGE, een grooten stoet Edelen en meer dan tweeduizend gewapenden te *Winsum*, zoodat het Saksisch leger thans uit acht- of negenduizend man bestond, waaronder een goed deel ruiterij en grof geschut. De Friezen lagen bij de *Bomster-Zijl* met eene magt van volk, door eenigen op elf- of twaalfduizend man begroot, maar even als voor *Franeker*, zonder tucht en regel. Van de Groningers ontvingen zij beloften, maar niet den verzochten dadelijken onderstand. Daar het in den hooitijd was trokken velen, bovenal de Zevenwolders, huiswaarts en kwamen niet altijd in gelijk getal terug, als zij vertrokken waren. Op die wijze waren zij tot vijftienhonderd man ingekrompen, toen Hertog ALBRECHT met zijn leger, in twee afdeelingen gesplitst, onverwachts tegen
14 v. hen optrok. Hij liet het eene gedeelte te *Aduard*, om de Groningers te beletten, hem
Hooim. 1500 in den rug te vallen, en tastte met het andere de Friezen tegen den middag aan. Vijf uren had het woedende gevecht geduurd, toen de zege zich voor de overmagtige, krijgservarene en welgewapende Saksers verklaarde. Driehonderd Friezen waren op de plaats gesneuveld en omtrent zevenhonderd onder het wijken en vlugten omgekomen. Anderen spreken slechts van tweehonderd dooden, en dat ook de Saksers een aantal volk verloren hadden. Dienzelfden nacht nog, zette Hertog ALBRECHT den togt naar *Westergo* voort. Het berigt der nederlaag en het oprukken der Saksers, verspreidden schrik en ontsteltenis onder de belegeraars van *Franeker*. SJOERD AYLVA trok des nachts in het geheim met zijn volk weg, en werd door de bende te *Dongjum* gevolgd, welke het duurgepande Groninger geschut achterliet. De afdeelingen te *Medum* en *Dronrijp* zouden insgelijks zijn afgetrokken, indien zij niet misleid waren door het berigt, dat SJOERD AYLVA slechts was vertrokken, om met al de magt van *Westergo* terug te keeren. Terwijl zij hierop vertrouwden, tastte Hertog ALBRECHT van de eene, en zijn zoon HENDRIK met de belegerden van de andere zijde haar onverwachts aan. De Friezen, weldra op de vlugt gedreven, lieten vijfhonderd gesneuvelden, onder welke verscheiden Hoofdlingen, achter. Men verhaalt, dat de
16 v. Hooim. meesten door hunne eigene landgenooten, de Franekers, ter neergesabeld waren, maar Hertog ALBRECHT daarentegen toen de meeste menschelijkheid betoond en het moordend achtervolgen van de vlugtenden belet had. Den Franekers werd het achtergelaten Groninger geschut, ter belooning hunner trouw geschonken; en den Graaf van *Oost-Friesland* de lof toegekend, van door zijne diensten *Friesland* voor den Hertog van *Saksen* bewaard te hebben (1).

(1) *Landboek van* MARTENA, bl. 11. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 154—157, 163. OCCO SCARLENSIS, bl. 355—359. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 20. S. BENINGA *Chron. d.*

Des daags na den slag trok ALBRECHT op naar *Leeuwarden*. Zijne benden pleegden alom den grootsten moedwil, inzonderheid tegen de Geestelijken, van welke vele in koelen bloede vermoord werden, welligt uit wraak, dat zij den opstand bevorderd hadden, hetgeen men uit het verpanden der zilveren klooster- en kerksieraden aan de Groningers schijnt te mogen besluiten. Vele Leeuwarders ontweken op 's Hertogs naderen de stad, die bij zijne komst geheel uitgeplunderd en aan de baldadigheid van het woeste krijgsvolk prijs gegeven werd. De roerende goederen zoo van Geestelijken als wereldlijken werden weggevoerd, de burgers in hechtenis genomen, gepijnigd en bespot, de kinderen verminkt, de vrouwen mishandeld. Het vreesselijk lot der Leeuwarders wekte echter geen medegevoel op. Veeleer verweet men hun, dat zij door hun weifelen en dubbelzinnig gedrag het verderf des lands berokkend hadden. Immers indien zij de Saksers ondersteund hadden, zouden zij een spoedig einde aan den opstand gemaakt; in het tegenovergestelde geval, ongetwijfeld *Franeker* onderworpen hebben. De jammertooneelen in *Leeuwarden* vervulden niettemin het geheele land met schrik en ontzetting. »Indien de Leeuwarders," dus redeneerde men, »die onzijdig en rustig gebleven zijn, aldus behandeld worden, wat zal het lot zijn van hen, welke de wapenen opgevat hebben." Edel en onedel, rijk en arm, priesters, monniken, nonnen, alles vlugtte deels naar *Holland* of het *Sticht*, deels naar *Groningen*, waar men slechts meende, zich het veiligst te bevinden, en de huislieden verscholen zich in *Zevenwolden*. Men getuigt, dat *Friesland* nimmer in zulk eene ellende verkeerd heeft als toen (1). 1482—1528

Van *Leeuwarden* trok ALBRECHT met achthonderd of duizend man naar *Sneek*, hetwelk door de inwoners uit angst schier verlaten was. De stad werd tegen eene boete van vier- of vijfduizend goudguldens in genade aangenomen, en der burgerij op zeker geleide vergund terug te keeren. Om de bedoelde som te vinden, welke in twee tijdperken moest afgelost worden, werd eene schatting en omslag over de ingezetenen gemaakt, en ieder naar de grootheid zijner bezittingen belast. Den volgenden dag bevond zich de Hertog weder in *Leeuwarden*, en schonk hier den gevlugten huislieden, welke zich tot hem wendden, door tusschenspraak van Graaf EDZARD en VAN SCHOUWENBURG vergiffenis, ofschoon tegen den zin zijner zonen en 19 v. Hooim. 1500

Fr. Land. bl. 46—49. S. JARICHS, *Corte Chron.* bl. 452. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 433—436. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIX. p. 595—598. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XII. bl. 372—374. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 475—477.

(1) *Landboek van* MARTENA, bl. 11. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 157, 158. OCCO SCARLENSIS, bl. 359, 360. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIX. p. 598, 599. WINSEMIUS *Chron. v. Vriesl.* B. XII. bl. 374. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 477.

1482— 1528 van den Hertog van *Brunswijk*, welke hen als landverraders wilden behandeld hebben. Maar deze genade werd duur gekocht. Elk der oproerige dorpen moest naar gelang van vermogen en van overtreding, een, twee, drie of vierhonderd gulden tot zoen opbrengen, alle wapenen te *Leeuwarden* op het blokhuis afleveren en beloven, in langen tijd geen geweer op te vatten. Daarenboven moest ieder huisman in het bijzonder, blootshoofds, ongegord en ongeschoeid den Hertog of zijnen gevolmagtigden te voetvallend genade smeeken, van alle voorregten afstand doen, en hem en zijne erven alzoo voor oppermagtige Heeren erkennen. De Edelen en kloosterlingen ondergingen noch deze vernedering, noch werden van hunne voorregten beroofd. Zij verzoenden zich afzonderlijk met ALBRECHT, ongetwijfeld tegen geldelijke opoffering. Onder 's Hertogs gevolmagtigden behoorde HESSEL MARTENA, die door verknochtheid aan de Saksers en wreede onbarmhartigheid tegen zijne landgenooten, aller vloek op zich laadde. Met PIETER VALK, Abt van *Lidlum*, Mr. BERNARD BUCHO AYTA, JUW DEKEMA, HERO HOTTINGA, RIENK EMINGA en SCHELTE LIAUCKAMA was hij lid van de gewestelijke Raden, welke den Stadhouder bij 's Hertogs afwezigheid in het bewind zouden ondersteunen (1).

Thans besloot ALBRECHT *Groningen* aan zich te onderwerpen; zoo lang dit niet geschied was, konde hij zich toch nimmer van het gerust bezit van *Friesland* verzekerd houden. Met omtrent negenduizend man trok hij tot dat einde derwaarts, legde het eene gedeelte zijner strijdmagt te *Aduard*, het andere in het klooster *Sel-*
1 v. Oogstmaand 1500 *werd*, en betrok zelf met duizend man de stins (*tiehelwarck*) van REINIER JARGES aan het *Reitdiep*, hetwelk met vijftig of zestig schepen bezet was. Vijftien dagen achtereen werd de stad zwaar beschoten, doch zonder veel schade aan te rigten. Den derden dag van het beleg was de Ridder VAN THÖR, door de Rijksstenden afgezonden, om eene verzoening te bewerken, met den Bisschop van *Utrecht*, een aanzienlijk getal Stichtsche Edelen en de zaakgelastigden der drie Overijsselsche steden in de legerplaats te *Aduard* aangekomen. Op zijn bestel werd een mondgesprek tusschen Hertog ALBRECHT en de Groninger gevolmagtigden, met den schranderen WILLEM FREDERIKS aan het hoofd, op Jargesstins gehouden. Maar het geschil was te ingewikkeld, men had aan beide kanten te veel schijn van regt en de gemoederen waren te verbitterd, om partijen te bevredigen. Na veelvuldige onderhandelingen, te *Aduard*, *Selwerd* en bij de *Ebbinge Poort* hervat, kwam men, ofschoon schoor-

---

(1) *Landboek van* MARTENA, bl. 11, 12. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 158. OCCO SCARLENSIS, bl. 360, 361. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 20. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. V. c. 8. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIX. p. 599. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XII. bl. 375. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 477.

J. F. C. Reckleben sculps.

voetend, er eindelijk toe, den Bisschop en den Ridder als scheidslieden aan te nemen, 1482—1528
onder uitdrukkelijk beding van de zijde der Groningers, dat daardoor op de vrij- en hoogheid hunner stad geen inbreuk gemaakt werd. De uitspraak, welke eerlang te *Aduard* geschiedde, was van dezen inhoud: 1°. Terwijl het geschil tusschen den 21 v. Oogstmaand 1500
Hertog en *Groningen* door het Rijkskamergerigt onderzocht werd, zou de Ridder VAN THÖR uit naam des H. Rijks bewaarsman (*sequester*) blijven. 2°. *Groningen* zou inmiddels de *Ommelanden* en het *Oldambt* van het verbindende der vorige verdragen ontslaan, opdat deze gewesten den Ridder trouw konden zweren en door hem naar 's lands wetten bestuurd worden, onverkort echter den eisch des Hertogs, op grond der keizerlijke bulle, en onverminderd de regten der stad, welke daarom ook blijven zou in haar bezit of regt van den stapel, het bevoorregt vertier van hare bieren in de *Ommelanden*, en van de jaarmarkten; maar, om den schijn te vermijden, dat zij het gebied over het platte land bleef voeren, zou de Hoofdmannenkamer tot wederopzeggens toe door den Ridder aangesteld, doch slechts Groninger burgers daartoe gekozen worden. 3°. Het Rijkskamergerigt zou beslissen, wie van de twistenden de gegrondste aanspraak op schadevergoeding had. En 4°. de Graaf van *Oost-Friesland* zou mede in dit verdrag begrepen zijn." Het verlies van negenhonderd man, zoo door ziekte en gebrek, als door de uitvallen der belegerden, de duurte der levensmiddelen, welke uit *Holland* en van over *de Eems* aangevoerd moesten worden, en bovenal eene ernstige ongesteldheid van den Hertog zelven, zullen dien Vorst tot het aannemen van zulke, voor hem zeker onbevredigende en weinig eervolle voorwaarden bewogen hebben. De overeenkomst werd wederzijds bezegeld, en het leger scheidde. Vijftienhonderd, naar anderen drieduizend man, werden met VAN SCHOUWENBURG gezonden, om *Zevenwolden* tot onderwerping te brengen. De overigen trokken elk huns weegs; doch *den Dam*, *Oterdum* en *Delfzijl* bleven bezet. Graaf HUGO van *Eisenach*, werd tot Stadhouder van *Friesland* aangesteld. Hertog ALBRECHT bragt met zijn zoon HENDRIK de terugreize slechts tot *Embden*, alwaar hij den achtsten of twaalfden van Herfstmaand overleed (1).

De naam van *den Moedige*, *den Onversaagde*, met welken de tijdgenooten dezen Vorst vereerden, werd door zijne krijgsmansdeugden en oorlogsfeiten gewettigd (2); maar zijne gestrenge handelwijze tegen de overwonnenen, zijne geweldige geldafper-

---

(1) *Landboek van* MARTENA, bl. 12, 13. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 159, 160. OCCO SCARLENSIS, bl. 361. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 49—55. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 437—439. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIX. p. 600—602. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XII. bl. 375. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 477, 478.

(2) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. V. p. 133.

1482— singen, vernederende boeteopleggingen en geduchte straffen, deden hem bij de nako-
1528 melingschap wel eens dien van *den Geweldige* verwerven. Men bedenke echter, dat krachtige, vaak harde middelen noodzakelijk gevorderd werden, om de zoo lang en zoo hevig geschokte rust in *de Nederlanden* te herstellen en te bewaren. De onderwerping van *Friesland*, waar al de magt der Graven van *Holland* sinds eene eeuw en langer schipbreuk op had geleden, getuigt hoezeer ALBRECHT schrander beleid met krijgshaftigheid in zich vereenigde (1). Zijne overheersching was eene weldaad voor *Friesland*, door partijwoede vaneen gescheurd en door eene menigte kleine dwingelanden, die zich handhavers der vrijheid noemden, geteisterd. Aan de regeringloosheid werd nu een einde gemaakt, de geest van oproer beteugeld, regel in het bestuur gebragt, aan elk het ongestoorde genot zijner bezittingen verleend, het geweld der zee door gepaste verordeningen op dijkwerken, sluizen en zeeweringen bedwongen, en het vruchtbare land door indijkingen vermeerderd (2).

De Ridder VAN THÖR had aan de Ommelanders van het verdrag te *Aduard* gesloten kennis gegeven. Met Graaf EDZARD hield hij ter vereffening der geschillen met *Groningen* een mondgesprek in *den Dam*, maar werd door hem, welke streefde, den Ommelander adel meer en meer van de stad te vervreemden, op den tuil gehouden. Slechts bragt hij het daartoe, dat het geschil over de gelden aan EDZARD verschuldigd, te zijner beslissing en die des Bisschops van *Utrecht* gesteld, en tot dat einde eene bijeenkomst te *Vollenhove* gehouden zou worden. Doch terwijl men hier onderhandelde, werd VAN THÖR door Hertog HENDRIK, welke zijnen vader in het gebied over *Friesland* was opgevolgd, naar *Wezel* opontboden. Vooraf echter begaf hij zich naar *Groningen* en de *Ommelanden*, vermaande het volk tot vrede in zijne afwezigheid, en eischte van de stad daarenboven nog de belofte af, niets vijandelijks tegen *den Dam* te ondernemen, den handel der Ommelanders niet te belemmeren, of hunne warfsvergaderingen te beletten. De Groningers namen de beide eerste punten aan en verklaarden, de warf- of regtsvergadering te zullen uitschrijven, zoodra de Ommelanders, naar ouder gewoonte, hun dit verzochten. Zij daarentegen vorderden het slot *Oterdum*, op hun grond en kosten gebouwd, terug overeenkomstig het verdrag, dat elks regten onverkort zouden blijven, zoolang het Rijkskamergerigt het geschil onderzocht. VAN THÖR wees dit van de hand, om EDZARD en den adel niet te mishagen, maar beloofde, dit verzoek zijnen meester voor te dragen. Een ongunstig besluit

(1) V. KAMPEN, *Vaderl. Karakterk.* D. I. bl. 224, 225.

(2) Zie dit breeder ontwikkeld door J. D. ANKRINGA, *Het voordeel, hetwelk de Friezen trokken uit de overheersching van* ALBRECHT *van Saksen*, in de *Vrije Fries*, D. IV. bl. 379—397.

daarop van HENDRIK noopte de Groningers weder het oog op den Aartshertog FILIPS 1482—
te werpen, wien zij den Deventer Priester ARNOLD MICHIELS zonden. De oneenigheden 1528
met en in de *Ommelanden* wakkerden inmiddels meer en meer aan, het onderling wantrouwen werd hoe langer hoe sterker, en men beschuldigde zelfs de Groningers, dat zij het voornemen gekoesterd hadden, *den Dam* te overrompelen (1).

Inmiddels had VAN SCHOUWENBURG de Zevenwolders en Stellingwervers bedwongen, welke den Hertog van *Saksen* huldigden, trouw zwoeren, en tot zoengeld drie goudguldens van elke woning moesten opbrengen (2). Verscheidene Edelen en Hoofdlingen, welke zich niet met dien Vorst verzoend hadden, werden gebannen, of verlieten uit eigen beweging het land en zochten troost aan het Hof van *Bourgondië* te *Brussel.* Derwaarts begaf zich insgelijks Hertog HENDRIK met den Ridder VAN THÖR en den Kanselier SIEGMUND PFLUG. Een der Friesche uitgewekenen, SIKKE SJOERDS SINNEMA, stelde aan dezen laatste voor, »dat wegens de wederzijdsche verbittering der gemoederen, welke hoog gestegen was, het den Hertog voordeelig zou zijn, het kleine *Friesland* tegen eene groote geldsom af te staan.” PFLUG beloofde er den Vorst over te onderhouden, terwijl SINNEMA de taak op zich nam, om TJERK WALTA, TJAARD MOKKEMA en TJALLING JELLINGA, welke op de grenzen van *Gelre* een deel krijgsvolk bijeen hadden, van eenen inval in *Friesland* af te brengen, hetgeen hem, naar het schijnt, gelukte. Immers was TJERK WALTA met EDO JONGEMA, DOUWE GALAMA, JUW ROORDA, RIENK KAMSTRA, WATSE HARINXMA, AGGE LIAUCKAMA en anderen onder de afgevaardigden der Friesche ballingen, welke te *Antwerpen* voor den Heer van *Zevenbergen*, van wege den Aartshertog, en voor den Kanselier PFLUG, van wege Hertog HENDRIK, hunne klagten en bezwaren inbragten. Zij verklaarden in een uitvoerig vertoog, dat »de geweldenarijen en geldafpersingen der Saksische bewindslieden derwijze het volk hadden verbitterd, dat er voor den Hertog geene hoop op verzoening meer overschoot. Zijn wankelend gezag konde hij alleen door sterke krijgsbezettingen, groote kosten en oneindige moeijelijkheden staande houden, hetgeen hem meer schade dan voordeel zou aanbrengen. Elk was daarenboven den Aartshertog FILIPS meer dan hem genegen, weshalve men voorstelde, dat hij met dien Vorst, betrekkelijk eene overdragt van *Friesland*, in onderhandeling zou treden, of wel de Friezen tegen eene aanzienlijke som, aan zich zelven overlaten.” Na overleg met de beide Vorsten, werd
op dit verzoek besloten, dat »de uitgeweken Friezen, zes mannen onder hen naar Win-
Friesland zouden zenden, om te onderzoeken, in hoeverre de betuigingen der afge- term. 1500

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIX. p. 602—604. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIV. bl. 489.

(2) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 160. OCCO SCARLENSIS, bl. 361, 362.

1482—1528 vaardigden met de waarheid overeenkwamen. Men zou den tweeden van Sprokkelmaand te *Brussel* bijeenkomen, om den uitslag der bevindingen te vernemen, en indien de algemeene stem des volks zich meer ter gunste van FILIPS dan van HENDRIK verklaard had, over voorwaarden van overdragt onderhandelen, en EDO JONGEMA en SJOERD WYBES uit *Oostergo*, AGGE LIAUCKAMA en BOUWE HAANTJES uit *Westergo*, Heer HYLCKE en ULBER IGES uit *Zevenwolden* werden tot het onderzoek naar *Friesland* gezonden. Doch aan *de Kuinder* ontvingen zij van 's Hertogs Stadhouder zulk een dubbelzinnigen brief van vrijgeleide, dat zij er zich niet op betrouwden. En toen deze zwarigheid was uit den weg geruimd, deden zich andere beletselen voor

1501 hen op. De Saksische bewindslieden, vooraf onderrigt van hetgeen gebeuren zou, hadden zich veel rekkelijker tegen de Friezen getoond, het geheele gewest van *Stavoren* tot *Gerkesbrug* op nieuw den eed van getrouwheid niet alleen aan Hertog HENDRIK, maar ook aan zijn broeder GEORGE, als naasten erfgenaam, afgenomen en de belastingen geregeld, wier aanzienlijke opbrengst zij hunnen Meester bij monde van BERNARDUS BUCHO AYTA, HERO HOTTINGA en DOEKE MARTENA onder het oog bragten, om hem van zijn voornemen af te brengen. De inkomsten van *Friesland* waren Hertog HENDRIK gansch niet onverschillig, en van daar, dat bij de terugkomst van EDO JONGEMA en zijne medeafgevaardigden in *Brussel*, onderscheidene zamensprekingen over het bewuste vraagstuk vruchteloos afliepen. Eindelijk werden op eene bijeenkomst te *Gent*, waar zich de beide Vorsten bevonden, door den Heer van *Zevenbergen* in tegenwoordigheid van PFLUG en WITTENBERG de voorwaarden medegedeeld, op welke de Aartshertog *Friesland* onder zijne bescherming wilde nemen. »Men moest hem binnen de vijf eerstvolgende jaren vijftigduizend Rijnsche guldens opbrengen, maar zou inmiddels van alle andere lasten vrij zijn; na verloop dier vijf jaren, zouden niet meer dan de gewone schattingen geheven worden. De Friezen moesten hem voorts zekeren billijken, met hunne regten en vrijheden niet strijdigen eisch, dien hij hun echter eerst later zou openbaren, onvoorwaardelijk toestaan. Voor het overige zou elk zijne regten en voorregten ongekrenkt genieten.” Het toestemmen in den onbekenden eisch, viel den ballingen het zwaarst van deze drukkende voorwaarden, en PFLUG spoorde hen in het geheim aan, daartegen op hunne hoede te zijn, hen tevens vermanende, zich veeleer met den Hertog te verzoenen, waartoe hij hun zijne hulp aanbood. Op dien voet werden de onderhandelingen nog eenigen tijd voortgezet, zoodat men bezwaarlijk kan zeggen, of de zaak bij de Vorsten meer ernst dan spel geweest is (1).

---

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 364. *Landboek van* MARTENA, bl. 13. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIX. p. 604—606. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XII. bl. 376—378. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 482.

De Groninger gezant ARNOLD MICHIELS werd te *Brussel* in gelijke onzekerheid 1482—1528
gehouden als de zaakgelastigden der ballingen. De hoop echter, dat hij door omkooping der veelvermogenden in het volbrengen van zijn last beter zou slagen, noopte de Groningers, om zich allengs weder in het bezit der Hoofdmannenkamer te stellen, de halsstarrigen in de *Ommelanden* te bedwingen, en Jonker HILLEBRAND ENTENS met zijn broeder, wegens betoonden tegenstand, op te ligten. Tot verontschuldiging van hun gedrag, betuigden zij den Bisschop van *Utrecht*, dat de zorg, om de regts- en zijlvestenijzaken, welke na den dood van ALBRECHT en het vertrek des Ridders VAN THÖR schroomelijk verwaarloosd waren, te herstellen, hunne daden bestuurd had; en 26 v. Sprokkelm. 1501
dat zij zich daarmede niet langer zouden moeijen, zoodra de Hertogen van *Saksen* er genoegzaam in voorzien hadden. De Ommelanders hiermede niet bevredigd, bragten bij den Kerkvoogd hevige klagten in tegen de Groningers, en eischten herstel van alles. Terwijl de Bisschop aarzelde, wien van beide in het gelijk te stellen, liepen de oneenigheden zoo hoog, dat de dorpen *Slochteren*, *Siddebuiren*, *Schildwolde* en *Hellum*, welke met *Groningen* éene lijn trokken, besloten hunne kerken te versterken, doch dit voornemen op de hevige bedreigingen van Graaf EDZARD, welke de Ommelanders ondersteunde, achterlieten. De Groningers laadden tevens het vermoeden op zich, dat zij den Frieschen ballingen, van welke vele bij hen eene toevlugt gevonden hadden, de behulpzame hand boden. Immers zond GERBRAND MOKKEMA niet alleen uit *Groningen* twaalf zijner medeuitgewekenen, ter bezetting naar de stins zijns broeders POPKE MOKKEMA te *Ee* in *Dongeradeel*, maar beloofde hun ook onderstand en ontzet, wanneer zij belegerd wierden. Hij bleef echter hiermede in gebreke, toen de sterkte kort daarna op bevel van den Stadhouder HUGO *van Eisenach* werd aangetast. Na eene dappere verdediging moest de bezetting, geene hulp ziende opdagen, zich op genade overgeven. Men maakte het huis met den grond 23 v. Grasm.
gelijk, en voerde de gevangenen naar *Franeker*. Twee van hen, welke zich vroeger ongunstig over Hertog HENDRIK uitgelaten hadden, werd een scherp puntige paal van onder door het lijf tot boven bij den hals uitgedreven, van welke onmenschelijke strafuitoefening, die *spitzen* genoemd werd, men vóór dien tijd hier te lande bezwaarlijk één voorbeeld zal vinden. Een dezer rampzaligen, nadat hij zes uren aldus gespitst geweest was, klaagde over geene grootere smart, dan dat hem het hart van dorst en koude dacht te breken. De andere gevangenen werden op het rad gelegd (1).

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 165. OCCO SCARLENSIS, bl. 365. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XXXIX. p. 606—608. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIII. bl. 379. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIII. bl. 482—484.

1482— 1528 Ondertusschen hadden eenige Friesche ballingen, dewijl de onderhandelingen met FILIPS en HENDRIK tot niets leidden, zich met dezen laatste verzoend. De overigen, inzonderheid zij, wier goederen reeds aan anderen weggeschonken waren en niet dan tegen groot geld konden ingelost worden, gelijk TJERK WALTA, TJAARD MOKKEMA, WILKE RINGIA, JUW JUWSMA, FEYE en JANKE UNEMA, HARTMAN GALAMA en KEIMPE JONGEMA, namen een hoop krijgsvolk aan, welke zonder bezoldiging en zonder opperhoofd om *Deventer* rondzwierf en van rooven en plunderen leefde, met het kennelijk doel, om in *Friesland* te dringen. Doch in *Drenthe* gekomen, stonden zij deze benden den Groningers af, welke met haar overeenkwamen, dat zij *den Dam* of *Appingadam* innemen, en daarvoor het stadje ten buit met nog zevenduizend Rijnsche guldens bovendien zouden ontvangen; men wilde haar van het benoodigde geschut en oorlogstuig voorzien. Graaf EDZARD hiervan onderrigt, versterkte terstond de bezettingen van *Delfzijl*, *Oterdum* en *den Dam*, maar konde niet beletten, dat dit krijgsvolk bezijden *Groningen* over de *Hunze* trok, *den Dam* van drie zijden insloot, en des nachts *Delfzijl* overrompelde. *Den Dam* zelf werd weinig dagen later allerhevigst, doch vruchteloos bestormd. Om het geleden zwaar verlies aan volk te herstellen en de onderneming met kracht door te zetten, trok de halve stad *Groningen* met de haar genegen Ommelanders uit en legerde zich bij *Tjamsweer*, *Selwerd* en *Opwierda*. Intusschen gelukte het Graaf EDZARD, zeventig man en een aanzienlijken voorraad krijgsbehoeften in *den Dam* te brengen. Het gerucht, dat hij zelf met eene grootere magt zou volgen, spoorde de belegeraars aan, zich te haasten, en na het slot *Dijkhuizen*, tastten zij de plaats aan twee zijden te gelijk aan. Zevenmaal werd de storm met immer stijgende woede hervat, en zevenmaal met onverzwakten moed afgeslagen. Eindelijk moesten de belegeraars, die vele dooden en nog meer gewonden telden, den aanval staken. EDZARD was middelerwijl met een leger van vierduizend man te *Reide*, *Oterdum* en *Termunten* geland, en had terstond de schepen weggezonden, om zijn volk geene keus te laten dan overwinnen of sterven. Te *Fermsum* hield hij zich twee dagen op, en trok toen naar *den Dam*. De Groningers togen bij *Selwerd* over het *Damsterdiep* hem te gemoet, en nabij *Tjukwert* geraakte men handgemeen. EDZARD, die van veldgeschut wel voorzien was, en zon en wind in zijn voordeel had, rigtte eene groote nederlaag aan onder de Groningers en dreef hen op de vlugt. Tot overmaat van ramp, stortte de brug bij *Selwerd* door de menigte der vliedenden in, waardoor velen verdronken. Zij, welke nog niet over het Diep getrokken waren, werden door de nazettende Oost-Friezen deels neergesabeld, deels gevangen genomen. De bezetting in *den Dam* viel nu op dat gedeelte van het Groninger leger aan, hetwelk zich onder bevel van den Burgemeester KOENRAAD COENDERS aan den anderen kant der plaats had neergeslagen. EDZARD, welke ondertusschen in *den Dam* was teruggekeerd, trok onmid-

[Margin notes: 12 v. Bloeim. 1501 — 18/20 van Bloeim. — 15 v. Zomermaand.]

dellijk te harer hulpe uit, en sloeg andermaal den vijand geheel op de vlugt. Koenders zelf verloor de stadsbanier, die met nog tien andere veroverde vaandels in zegepraal naar *Embden* gevoerd en aldaar in de groote kerk opgehangen werd. Het verlies der Groningers wordt door eenigen op drieduizend man geschat, doch door anderen aanmerkelijk minder gesteld. Vele aanzienlijke burgers uit de geslachten van JARGES, SCHAFFER, MEPSCHE en andere waren omgekomen, of met het grootste deel van het geschut in handen der overwinnaars gevallen. Deze nederlaag ontnam den Groningers derwijze den moed, dat zij den Utrechtschen Bisschop om hulp en bescherming smeekten. Edzard maakte zich in dien tusschentijd meester van het slot op *de Meede*, en hield zijne hoofdlegerplaats te *Loppersum* (1). 1482—1528

De Stadhouder van *Friesland*, HUGO *van Eisenach*, had uit zorg voor een inval der Groningers, wanneer zij *den Dam* mogten vermeesteren, vreemd krijgsvolk ontboden en elk huis, van *Stavoren* tot *Gerkesbrug*, een goudgulden oorlogslasten opgelegd. Thans besloot hij op het berigt van EDZARDS overwinning, *Groningen* tot onderwerping te brengen en gaf dit den gezanten dier stad, welke hem de reden van zijne buitengewone krijgstoerustingen afvroegen, trotschelijk te kennen. Hij had den vijfden man uit *Friesland* ter heirvaart beschreven, doch zond de huislieden terug en sloeg zich te *Aduard* neder. In overleg met Graaf EDZARD, welke zich bij *Winsum* gelegerd had, stichtte hij op de *Aduarder Zijl* een sterk blokhuis, waartoe de Ommelanders de behulpzame hand moesten leenen. Van de omliggende dorpen werden zware brandschattingen afgeperst, en *Hoog* en *Leegkerk*, welke zulks weigerden, tot den grond afgebrand. Dit lot trof ook de woningen, molens en kapellen om *Groningen*; het vee werd weggeroofd zelfs tot voor de poorten der stad, die hoe langer zoo meer benaauwd werd. In deze hagchelijke omstandigheden schepte men eenige verademing door den vijandelijken inval des Graven van *Oldenburg* en des Aartsbisschops van *Bremen* in *Stadland* en *Butjadingerland*, welke die streken ongaarne in de magt des Graven van *Oost-Friesland* zagen. Edzard trok terstond met de keur zijner benden tot eigen bescherming op, en liet aan HUGO *van Eisenach* het bestuur der belegering. De Groningers maakten van 's Graven afwezigheid gebruik, om door het *Westerwoldsche* in *Oost-Friesland* te dringen, doch keerden na het plunderen en verbranden van het dorp *Bonde*, uit vrees voor zijne naderende komst, met grooten buit terug (2). 20 v. Herfstmaand 1501

---

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 366—368. S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 55—58. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 445—450. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XL. p. 609—612. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIII. bl. 380. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIV. bl. 484—486.

(2) OCCO SCARLENSIS, bl. 368. S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 58—61. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XL. p. 613, 614. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIV. bl. 486, 487.

1482—1528 Kort daarna bewerkte de Bisschop van *Utrecht*, op aansporing van *Groningen*, een mondgesprek te *Assen*. Men kwam hier met moeite overeen, het verdrag van het vorige jaar te onderhouden; slechts zou »nu de Bisschop, in stede des Ridders VAN THÖR, bewaarsman (*sequester*), en in plaats van het Kamergerigt, Regter des geschils zijn; de versterkte plaatsen zouden in het bezit der Saksische Vorsten blijven, wier goedkeuring in dezen uitdrukkelijk bedongen werd, en daartoe een wapenstilstand van vier en zeventig dagen vastgesteld." Terwijl men het antwoord uit *Saksen* afwachtte, werd aan beide zijden een goed deel krijgsvolk afgedankt, hetwelk zich naar *Drenthe* begaf. En hoewel de Saksische Vorsten verklaarden, dat zij de gesloten overeenkomst zonder bewilliging van den Keizer niet konden goedkeuren, veroorzaakte dit niet veel verandering, dewijl zij tevens aanboden, den wapenstilstand tot het begin of einde van Lentemaand te verlengen (1).

HUGO *van Eisenach* was na het bezetten van het nieuwgebouwde blokhuis, in *Friesland* teruggekeerd. Hier bevond zich onder vrijgeleide de balling DOUWE GALAMA, om over eene verzoening te handelen. Daar men echter de zaak niet eens kon worden, en GALAMA boven den vergunden tijd vertoefde, werd hij des nachts te *Sneek* van zijn bed geligt en naar *Franeker* gevoerd. De Stadhouder, om eenige Edelen, welke voor den gevangene genade wilden verzoeken, door geen weigerend antwoord
8 v. Wijnmaand 1501 te beleedigen, liet GALAMA den volgenden dag in den vroegen morgen heimelijk onthoofden (2). Hij zelf trok in het begin des volgenden jaars tot herstel zijner gezondheid naar *Holland*, en liet het bewind over *Friesland* aan WILLEM TRUCHSES
1502 WAHLBURG, den bevelhebber van *Franeker*, GUNTHER BUNAUW en KASPAR ZIEGLER, waarschijnlijk alle vreemdelingen, maar mannen van uitstekende bekwaamheden (3).

Bij zijne terugkomst was des Keizers wil omtrent het Groninger vraagstuk nog niet bekend. ULFERT, eertijds Proost te *Loppersum*, thans Kerkheer te *Kollum*, een Groninger van geboorte, maar hoog aangeschreven bij de Saksische Hertogen, bewerkte, dat de wapenstilstand aanmerkelijk verlengd en eene nieuwe bijeenkomst tegen Pinkster te *Leipzig* gehouden werd. Uit *Groningen* zond men derwaarts den Kerkheer WILLEM FREDERIKS, de Burgemeesters JAN SCHAFFER en KOENRAAD KOENDERS, benevens den geheimschrijver der stad JELMER KANTER, een der welsprekendste en geleerdste mannen van zijnen tijd en vaderland. Vooraf gaf men den Utrechtschen Bisschop daarvan kennis, welke er in bewilligde onder beding, dat men zich tot

---

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 368. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 61. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XL. p. 615. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIV. bl. 487.

(2) OCCO SCARLENSIS, bl. 368. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 165.

(3) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XL. p. 615. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIV. bl. 488.

niets ten nadeele van het *Sticht* en buiten zijne voorkennis zou verpligten. ULFERT leidde met veel schranderheid de vergadering, op welke de Groningers voorstelden, » dat de Saksische Vorsten alle regt of aanspraak op de *Ommelanden* zouden afstaan, tegen ontvangst eener somme gelds in eens, of wel jaarlijks, totdat de heerschappij over *Friesland* aan den Aartshertog FILIPS was overgedragen; inmiddels echter moest men der stad *Groningen* al de versterkte plaatsen inruimen, en den ballingen veroorloven terug te keeren." Van de Saksische zijde werd daarentegen geeischt, » dat de *Ommelanden* op der Vorsten naam, door drie leden uit den Land-adel en even zooveel burgers uit de stad zouden geregeerd worden; dat allen, zoo Groningers als Ommelanders, den Hertogen trouw en gehoorzaamheid moesten zweren; dat op hen of hunnen Stadhouder in *Friesland* van alle gewijsden beroep zou vallen, en dat hun jaarlijks door de aangestelde zesmannen eene som van vijftienduizend Rijnsche gulden moest overgemaakt worden; bovendien zouden beide Stad en Land hen behulpzaam zijn tegen elk, die weigerde, hen als Heeren van de *Frieslanden*, naar luid der keizerlijke giftbrieven, te erkennen; de verschillen tusschen den adel en de stad moesten aan hunne beslissing onderworpen worden, en alle sterkten in hun bezit blijven. Voorts zou *Groningen* aan EDZARD het verschuldigde betalen en hem, tot lossing der *Ommelanden*, vijftigduizend Rijnsche gulden uitkeeren. Eindelijk was men niet gehouden, alleen Groninger bieren te gebruiken." De afgevaardigden der stad, ten uiterste over deze voorslagen verstoord, maakten zich reeds tot vertrekken gereed, toen ULFERT de Hertogen tot gematigder voorstellen bewoog. Voorloopig kwam men overeen, » dat de verbonden tusschen de stad en de *Ommelanden* in de vier eerstvolgende jaren van kracht zouden blijven, de Vorsten jaarlijks achtduizend Rijnsche gulden genieten, en *den Dam*, *Delfzijl* met *Aduarder Zijl* in bezit houden, zonder nogtans deze plaatsen verder te mogen versterken, of andere vestingen aan te leggen. De Vorsten namen aan Stad en Land tegen elk, den Aartshertog FILIPS uitgezonderd, te beschermen, gelijk men dit wederkeerig van de Groningers en Ommelanders verwachtte; ook zouden zij trachten, Graaf EDZARD te overreden, zich met vijf en twintig duizend Rijnsche gulden te vergenoegen. De twist tusschen de stad en den Ommelander adel zou ter beslissing aan twee scheidslieden gelaten worden; eindelijk zou men op den eersten van Herfstmaand weder bijeenkomen, om een volledig verdrag te sluiten." Ofschoon deze schikkingen in *Groningen* gansch niet gunstig werden opgenomen, wilde men echter een gesprek niet afslaan, hetwelk HUGO *van Eisenach* op de *Aduarder Zijl* voorstelde. Maar ook dit was op het punt vruchteloos af te loopen, toen ULFERT bewerkte, dat de Groningers hunne uiterste voorwaarden opgaven, met welke hij door HUGO naar *Saksen* gezonden werd en die hierop neêrkwamen. » De verbonden tusschen de stad en de *Ommelanden* zouden nog twaalf jaren van kracht blijven, en inmiddels alle sterke

1482 - 1528

29 v. Bloeim. 1502

1482—1528 plaatsen aan de stad overgeleverd worden, welke daarvoor jaarlijks den Hertogen vier duizend vijfhonderd Rijnsche gulden, bij wijze van schatting uit de *Ommelanden* te heffen, wilde opbrengen. Wederkeerig zou men elkander tegen buitenlandsch geweld, behalve tegen den Aartshertog FILIPS, ondersteunen en beschermen. Voorts nam de stad *Groningen* op zich, de vijftienduizend Rijnsche gulden, welke EDZARD ten laste had van de Saksische Hertogen, binnen twaalf jaren af te lossen, en haar eigen verschil met dien Graaf en den Ommelander adel aan de uitspraak van twee wederzijds gekozene Geestelijken te onderwerpen. Tevens beloofde zij te goeder trouw, na verloop der bewuste twaalf jaren, al de versterkte plaatsen den Hertogen weder over te leveren. Mogten deze Vorsten inmiddels hun regt op *Friesland* aan den Aartshertog hebben afgestaan, dan was *Groningen* van de verdere verpligtingen dezes verdrags ontheven. Eindelijk zouden elks regten onverkort blijven met betrekking tot het hoofdpunt des geschils (1)."

Ondanks de ijverige pogingen van ULFERT, werden deze voorwaarden door de Hertogen verworpen, die volstrekt aandrongen, dat men hen als Heer zou erkennen. Slechts verwierf hij, dat het bestand tot aan Lentemaand des volgenden jaars en toen weder tot Midzomer verlengd werd. Intusschen zond de Raad, op hoop
1503 eener minnelijke schikking, hem naar Hertog GEORGE, wien HENDRIK zijne regten op de *Frieslanden* had overgedragen. Eene verlenging van het bestand tot het laatst van Herfstmaand en bepaling van plaats tot het houden eener bijeenkomst, waren hiervan het gevolg. ULFERT, weder gevolmagtigd, vond Hertog GEORGE te *Leipzig*, wien hij uit naam der stad voorsloeg » eenen stedehouder in *Groningen* aan te stellen, welke in zijnen naam op de Landswarven zou voorzitten en zijne belangen behartigen, tegen een aanzienlijk jaargeld ten laste der stad. Daartegen zouden de verbonden tusschen Stad en Land nog tien jaren van kracht blijven, en intusschen aan Graaf EDZARD de acht en twintigduizend Rijnsche gulden afgelost worden, voor welke het *Oldambt* en een gedeelte der *Ommelanden* verpand waren, ten einde beide weder met elkander te vereenigen. Ten slotte zou de Hertog deze tien jaren door, jaarlijks vierduizend Rijnsche gulden uit de opkomsten des lands genieten, maar vooraf de sterke plaatsen aan de stad afstaan." GEORGE wees dit trotschelijk van de hand en eischte onvoorwaardelijk onderwerping, met voldoening van de oorlogskosten. Daar ULFERT nog niet alle hoop had opgegeven, werd hij op nieuw naar het Saksische Hof gezonden en rijkelijk met geld voorzien, om de hovelingen te win-

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 62, 63. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XL. p. 615—619. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIV. bl. 488, 489.

nen, doch konde niets dan eene verlenging van het bestand tot den vijf en twintigsten 1482—1528
van Grasmaand van het volgende jaar verwerven (1).

Friesland bewesten de *Lauwers* was ondertusschen door zware landplagen geteisterd. Eene doorbraak der zeedijken op den zestienden van Wijnmaand vijftienhonderd twee, had aanmerkelijke schade, inzonderheid aan het blokhuis te *Harlingen*, veroorzaakt (2). Deze watervloed was door eenen zachten winter gevolgd, en de boomen begonnen reeds uit te loopen, toen eene gestrenge vorst opkwam, welke de wateren tot in Lentemaand gesloten hield. Een ongewoon droog voorjaar en heete zomer, waardoor onderscheidene veenen in brand geraakten, bragten onvruchtbaarheid en duren tijd voort, terwijl de pestziekte, die in *Duitschland*, *Frankrijk* en de aangrenzende gewesten woedde, ook in *Friesland* eene menigte ten grave sleepte (3). Veel wat 8 v.
het water gespaard had, werd door het vuur vernield. In *Bolsward* verbrandde het Bloeim. 1503
minderbroeder klooster, in *Hindeloopen* de kerk, en te *Rauwert* en *Dronrijp* een aantal huizen (4). Door het verwaarloozen der dijken, niettegenstaande op een Land- 9 v. Herfst-
dag te *Leeuwarden* daartegen bepalingen gemaakt waren (5), zette het zeewater het maand.
land, bovenal om *Sneek*, onder water en dreef het hooi weg (6).

Tegen het einde des jaars kwam de Aartshertog, thans Koning FILIPS, uit *Spanje* terug. Hij scheen nu met ernst op het vereffenen der Friesche geschillen bedacht te zijn, en overreedde althans de twistenden, tegen Paschen te *Gent* bijeen te komen. 1504
Uit *Groningen* werden derwaarts de Burgemeesters SCHAFFER, HOZENKEN en KOENDERS, met den geheimschrijver KANTER afgevaardigd. Graaf EDZARD en de Ommelander adel zonden insgelijks gemagtigden, maar Hertog GEORGE kwam zelf, verzeld door een schitterend en talrijk gevolg. FILIPS leidde in persoon de vergadering. De kanselier PFLUG legde in hevige bewoordingen al de schuld op de Groningers, van welke hij »volstrekte hulde en onderwerping eischte, benevens viermaal honderdduizend Rijnsche gulden tot schadevergoeding, en het oprigten van een gouden standbeeld ter eere van den overleden Hertog ALBRECHT; bij gebreke daarvan, bedreigde hij hen met vuur en zwaard." KANTER beantwoordde dezen hartstogtelijken en bespot-

---

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 64. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XL. p. 619. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIV. bl. 490.

(2) OCCO SCARLENSIS, bl. 369. OUTHOFF, *Verh. d. Watervl.* bl. 445.

(3) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XL. p. 618. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIV. bl. 489, 490.

(4) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 166, 167. OCCO SCARLENSIS, bl. 369.

(5) SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIV. bl. 491.

(6) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 167. OUTHOFF, *Verh. d. Watervl.* bl. 446.

1482—1528 telijken eisch met kalmte en waardigheid. Hij toonde »het regt der stad aan en bewees, dat niet *Groningen*, maar *Saksen* den strijd begonnen had. Nu vorderde men het onmogelijke, het opbrengen namelijk van zulk eene aanzienlijke som geld; en het ongeoorloofde, door eene hulde te begeeren ten nadeele van den Utrechtschen Stoel. Wilde men niet langer naar billijke voorslagen hooren, van welke de Groningers nimmer afkeerig geweest waren, maar alles afmeten naar den staf van overmagt, dan zou de stad *Groningen* hare hoop stellen op den Grooten Bestuurder van alles, die meer dan eens de trotsche bedoelingen der menschen verijdeld had." Hoewel de Groningers nader verklaarden, dat zij tot eene geldelijke opbrengst niet ongezind waren, ook de *Ommelanden* in leen van den Hertog wilden ontvangen en hem als Leenheer huldigen, bleef GEORGE hardnekkig weigeren, naar eenige voorslagen te luisteren, indien men niet onvoorwaardelijk zijne heerschappij erkende. De Graaf van *Oost-Friesland* stookte behendig het twistvuur aan, overtuigd dat *Groningen*, door den nood gedrongen, hem veeleer dan den Hertog van *Saksen* tot Heer zou aannemen. Koning FILIPS beproefde al het mogelijke, om de oneenigheden te vereffenen, en stelde te *Brussel*, werwaarts hij de bijeenkomst verlegd had, eenige punten voor. Daar deze echter op hulde aan GEORGE, het innemen van bezetting in *Groningen* en vernietiging van het Ommelander verbond uitliepen, namen de Groninger afgevaardigden, na dat zij die eerst geheel hadden afgewezen, op 's Konings verzoek aan, hunnen meesters daarvan verslag te geven. FILIPS bewerkte tot dat einde eene verlenging van het bestand en bepaalde, dewijl men hiervan vóór den afloop van den vorigen wapenstilstand, in *Groningen* en *Friesland* geen berigt konde hebben, dat alle schade, elkander in dien tusschentijd toegebragt, vergoed zou worden. Aan de Saksische zijde werd hierop geen acht geslagen, en men weigerde den Groningers teruggave of vergoeding van eenig vee, hun na den afloop des bestands ontroofd. De regering van *Groningen* gaf kennis van het verslag der afgevaardigden aan den Bisschop van *Utrecht*, en verwittigde, zonder diens antwoord af te wachten, Koning FILIPS, dat zij in de bewuste drie voorgestelde punten geen genoegen nam (1).

Hertog GEORGE was middelerwijl in *Friesland* gekomen en te *Harlingen* plegtig
20 v. Bloeim. 1504 verwelkomd. Acht dagen later beschreef hij te *Franeker* eenen Landdag, toonde den vergaderden het staatsstuk, waarbij zijn broeder HENDRIK hem *Friesland* overdroeg, en stelde eenige wetten voor, die over het geheel werden aangenomen. Slechts de bepaling, dat naar Duitsche wijze »de Heerschappen hunne onroerende goederen van den Hertog en zijne erven in leen zouden ontvangen," vond hevigen tegenstand.

---

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 65—67. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XL. p. 620, 621. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIV. bl. 492.

GEORGE verleende den afgevaardigden, op hun verzoek, tijd van beraad, en trok den volgenden dag naar *Leeuwarden*, waar hij met HUGO *van Eisenach* raadpleegde en toen over *Franeker* naar *Harlingen* terugkeerde (1). Terwijl de zaak der leenopdragt nog hangende was, beproefde FILIPS op nieuw, den Hertog en de stad *Groningen* tot het weder aanknoopen der onderhandelingen te overreden. Tot dat doel strekten ook de pogingen des Bisschops van *Utrecht;* doch te vergeefs. Aan beide zijden was men even onwillig en wachtte alleen het einde des bestands af, om de wapenen op te vatten. HUGO *van Eisenach* had reeds op 's Hertogs last, een deel krijgsvolk en huislieden onder bevel zijns broeders ALEXANDER en van eenige Friesche Edelen naar *Aduard* en *Kollum* gezonden, om terstond strijdvaardig te zijn. Graaf EDZARD was te *Leeuwarden* aangekomen, doch na een mondgesprek met GEORGE te *Harlingen*, naar zijne staten teruggekeerd. De eerste daad van vijandschap was het stroopen op helderen dag tot onder de muren van *Groningen*, en het in brand steken van een tigchelwerk aan het *Reitdiep.* De Groningers, ofschoon door de bezettingen te *Aduard*, *Aduarder Zijl* en *den Dam* als ingesloten, deden menigen uitval en drongen zelfs tot *Stellingwerf* in *Friesland* door. In baldadigheid en wreedheid bleven zij den Saksers niets schuldig, welke niet alleen hen, maar ook de Gooregters en Drenthenaars beroofden, en onder anderen het huis van KOENDERS te *Helpen* plunderden. EDZARDS bezetting in *den Dam* hield zich stil, en zag het verderven der ongelukkige landlieden door vriend en vijand onverschillig aan. Door de ijverige pogingen van FILIPS, en inzonderheid van den Utrechtschen Bisschop, in wiens gebied zich dikwerf de vonken van deze oorlogsvlam verspreidden, werd eene bijeenkomst te *Vollenhove* bepaald. Doch hier kwam men niet verder dan een stilstand van wapenen tot Slagtmaand; alles zou in den tegenwoordigen staat, en de landman ongemoeid blijven, terwijl men inmiddels over eenen bestendigen vrede arbeidde. Hertog GEORGE zou welligt hierin niet zoo gereedelijk hebben toegestemd, indien niet de omstandigheden hem naar *Duitschland* geroepen, en de geschillen met de Friesche Edelen over het punt der beleening, geene bezorgdheid gebaard hadden (2). 1482—1528

Op eene vergadering van Hoofdlingen en Heerschappen te *Leeuwarden*, was de leenopdragt der vaste bezittingen eenparig verworpen. Men zond afgevaardigden naar *Harlingen*, om den Hertog van dien eisch af te brengen; en met groote moeite gelukte het, hem te bewegen, althans vooreerst daar niet verder op aan te dringen. 24 v. Bloeim. 1504 5 v. Zomermaand.

(1) *Landboek van* MARTENA, bl. 30. OCCO SCARLENSIS, bl. 371, 372. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XL. p. 622. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XIII. bl. 384, 385.

(2) S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 67—72. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XL. p. 622—625. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIV. bl. 492, 493.

1482—1528 De Edelen verpligtten zich daartegen, na veel onderhandelens, tot het jaarlijks op-
22 v. Zomermaand 1504 brengen van den een en twintigsten penning der landrenten, maar zouden dan ook voor altijd van alle andere lasten vrij zijn. Drie dagen later werden de Hooge Geestelijken naar *Franeker* beschreven, terwijl de Bisschop van *Utrecht* zich te *Sneek* bij den Hertog bevond, en van hen schattingen afgeëischt op grond, dat zij gelijke bescherming als alle andere onderdanen genoten. Zij weigerden dit aanvankelijk, als strijdig met de voorregten, hun door Pauzen en Keizers geschonken, bewerende, dat het hun evenmin geoorloofd was schatting te geven, als den Hertog die te ontvangen. Dit ver-
27 v. Zomermaand tot 5 v. Hooim. hinderde niet, dat GEORGE van de Edelen en Gemeenten door geheel *Friesland* tusschen de *Zuiderzee* en de *Lauwers*, de hulde en eed als Erfheer ontving en wederkeerig beloofde, een goed Heer te zullen zijn. In een bijzonderen brief aan de Heerschappen verklaarde hij, »regt te hebben, hunne goederen in leenen te veranderen, maar dat hij op hunne bede en om andere oorzaken daarvan had afgezien; zoo echter een adellijk goed, tweehonderd gulden of daarboven waardig, aan een ander verkocht, verruild of geschonken werd, moest deze daarvoor hem of zijn Stedehouder den eedpligt afleggen. Voor deze weldaad, vertrouwde hij, zouden hem de Edelen door uitstekende trouw en gehoorzaamheid erkentelijk zijn." De Heerschappen, die zich gelukkig achtten, dat zij zelven van de bepaalde jaarlijksche opbrengst en de overige voorwaarden van den leenpligt ontheven waren, beloofden voor zich en hunne erven, »zich in alles te gedragen alsof zij leenmannen waren, en zoo als getrouwe onderdanen hunnen Heer schuldig zijn." De Geestelijken besloten nu ook, na veel tegenspartelen, den twintigsten penning van hunne landgoederen af te staan. Niemand was thans in *Friesland* vrij van belasting, geestelijken noch wereldlijken, armen noch rijken. In 's Vorsten schatkist vloeide jaarlijks uit dat gewest bijna veertiendehalf-duizend gulden; eene weinig beteekenende som naar de tegenwoordige waarde van het geld, maar toen zelfs voor eenen Vorst niet te versmaden. Hertog GEORGE wijdde voorts zijne zorgen aan eene betere wetgeving en regtsbedeeling. Dewijl de Friezen meer genegen waren, naar de keizerlijke dan naar de Saksische wetten bestuurd te worden, riep hij eenige mannen, in de keizerlijke wetten zoowel als in 's Lands gewoonten ervaren bijeen, die een landregt te zamenstelden, hetwelk hij met zijn zegel bekrachtigde en invoerde, om daarnaar het regt zoo in den Hoogen Raad als de lage regtbanken te bedienen. De Stadhouder HUGO *van Eisenach* werd door zes Regenten, drie Duitschers, de Ridders WILHELM TRUX, SJURD LUTZING, en den Kanselier PFLUG, en drie Friezen, Mr. BUCHO AYTA, Pastoor te *Wirdum*, HESSEL MARTENA en FRANS MINNEMA, vervangen. WILHELM TRUX was het hoofd van dit bewind. Er werd een Hooge Raad ingesteld, van welken een dezer Regenten voorzitter was, wien twee regtsgeleerden en vier Friesche Heerschappen als bijzitters waren toegevoegd. Deze Raad hield viermaal in het jaar, veertien dagen, meer of minder naar gelang van

omstandigheden, zitting in *Leeuwarden* en beregtte in beroep alle burgerlijke zaken 1482—1528
van de lage regtbanken, gelijk ook lijfstraffelijke en halszaken. Toen dit alles geregeld, het blokhuis te *Harlingen*, de sterkte in *Leeuwarden*, en Sjaardemastins in *Franeker* wel bezet en van al het noodige voorzien waren, begaf zich de Hertog naar *Duitschland.* Met een groot en prachtig gevolg trok hij door de *Ommelanden* in de laatste helft van Hooimaand derwaarts. Op de hoogte van *Dijkhuizen* werd hij plegtig ingehaald, en ontving de hulde en eed van den Ommelander Adel, maar versmaadde trotschelijk die van de burgerij van *den Dam.* Men beweert echter, dat deze plaats destijds uitstekende voorregten van hem ontvangen heeft, hetgeen door eenigen evenwel sterk betwijfeld wordt. Hier bezocht hem Graaf EDZARD, waarna hij zijne reis over *Duirswolde*, *Kropswolde* en *Drenthe* voortzette (1).

Het Groninger bestand duurde voort, en ofschoon men elkander wantrouwde, werd nog eenige handel gedreven. Dit hield echter op, toen de Groningers een schip met koorn, hetwelk sluiksgewijze, tegen het stapelregt, uitgebragt zou worden, aanhielden. De Ommelander Heerschappen, wien de lading behoorde, trachtten den Hertog van *Saksen* tot het hervatten der vijandelijkheden te bewegen, hetgeen door de pogingen van ULFERT, den Kerkheer van *Kollum*, en EVERWIJN, Graaf van *Benthem*, die insgelijks de Groningers genegen was, voorkomen werd. Op eene bijeenkomst te *Gerkesklooster*, werd zelfs het bestand tot Sprokkelmaand van het volgende jaar Slagtmaand 1504
verlengd, en bepaald, dat *Groningen* in het bezit der Hoofdmannenkamer en van het stapelregt zou blijven, maar het aangehaalde schip en de lading teruggeven. Vóór den afloop van dien tijd, bewerkte de Graaf van *Benthem* een mondgesprek 1505
tusschen de Saksische, Groninger, Ommelander en Oost-Friesche afgevaardigden te *Rolde* in *Drenthe.* De Kanselier PFLUG, die vooraf alles met Graaf EDZARD te *Embden* besproken had, drong hardnekkig aan »op eene volkomene onderwerping en hulde." *Groningen* daarentegen »op een veeljarig bestand, onder voorwaarde, dat intusschen alles hersteld wierd in den staat, waarin het vóór de komst der Saksers geweest was, en der stad alzoo de blokhuizen op *Aduarderzijl* en *Oterdum* gelijk ook *den Dam* overgeleverd, of ten minste deze sterkten ontmanteld moesten worden; middelerwijl wilde men den Hertog jaarlijks eene goede som gelds opbrengen en hem hulp verleenen indien hij in *Friesland* verontrust wierd, uitgenomen tegen FILIPS *van Oostenrijk.*" Deze onderhandeling, die op niets uitliep, verbitterde slechts de gemoederen, en eenige vijandelijkheden waren reeds wederzijds gepleegd, toen

(1) *Landboek van* MARTENA, bl. 31—60. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl 71—73. OCCO SCARLENSIS, bl. 372—374. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XL. p. 625—627. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIII. bl. 385—400. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XV. bl. 494—501.

1482—1528 3 v. Sprokkelm. 1505 Graaf EVERWIJN en ULFERT nogmaals eene bijeenkomst te *Gerkesklooster* bewerkten. Hier werd niets anders dan het verlengen van het bestand tot het einde van Lentemaand uitgerigt. Dewijl deze tijd den Graaf van *Benthem* te beperkt voorkwam, ontbood hij de voornaamste mannen van beide zijden te *Assen* en stelde hun voor, dien tot Sprokkelmaand van het naaste jaar uit te strekken. De Saksische afgevaardigden namen dit aan onder goedkeuring van hunnen meester, en *Groningen* onder beding, dat EDZARD en de Ommelander Adel hierin insgelijks toestemden. Hertog GEORGE liet de zaak geheel over aan Graaf EDZARD, met wien zijne bevelhebbers in *den Dam* raadpleegden, en toen de Groningers uitnoodigden, te *Gerkesklooster* bij
28 v. Lentemaand. hen te komen. Hier verklaarden zij, dat EDZARD eene verlenging van het bestand volstrekt afsloeg, weshalve zij de Groningers ernstig vermaanden, zich door eene volkomen hulde met den Hertog te verzoenen. Het antwoord was, dat aangezien de tegenwoordige schorsing van vijandelijkheden binnen drie dagen eindigde, men geen genoegzamen tijd had, over eene zaak van zooveel gewigt te besluiten. Op verzoek der Saksische zaakgelastigden, verleende EDZARD een uitstel van acht dagen, en nu werd het gesprek te *Gerkesklooster* hervat. Op overmoedigen toon eischte men van 's Hertogs zijde, dat de stad al haar regtsgebied in de *Ommelanden* zou afstaan, *den Dam* in het volle regt van markt en koopmanschap herstellen, en den Hertog binnen *Groningen* eene plaats aanwijzen, om er een vorstelijk slot op te stichten; onder die voorwaarden zou men het bestand verlengen, om inmiddels het hoofdverschil aan eenige Vorsten en Heeren ter beslissing te stellen." Verbolgen over dit trotsch bescheid, vroeg de Burgemeester KOENDERS, een der Groninger afgevaardigden, met drift: »Wat zoudt gij meer kunnen eischen, indien wij overwonnen waren? Hebben wij daarom zoo lang geoorloogd en goed en bloed opgeofferd? Neen, zoo lang wij onder ons mannen hebben, die het zwaard kunnen voeren, zullen wij zulk eene vernedering niet gedoogen." ULFERT en de Friesche Hoofdling FRANS MINNEMA poogden de Groningers, die onmiddellijk wilden vertrekken, te stillen of ten minste over te halen, geene brandschade aan te rigten, indien men dit ook van de Saksische zijde beloofde. »Laat den Sakser plunderen, branden, moorden zooveel hij wil of kan," was het bitse antwoord van KOENDERS; »wij zullen zorgen, dat het niet ongewroken blijft." Teruggekeerd, bragt zijne hartstogtelijke taal de geheele stad in hevige beweging en de wanhopigste, vaak zonderlingste plannen werden beraamd, om de Saksers te verdrijven. Hoewel door SIKKE BENINGA en andere bezadigde mannen tot bedaren gebragt, besloot men evenwel eenparig voor de vrijheid te leven of te sterven (1).

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 73—81. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLI. p. 631—634. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIV. bl. 501—504.

Zulk eene opgewondenheid moest zich spoedig in krijg oplossen. Van den kant der Groningers geschiedde het eerst de aanval door een strooptogt in *Onder den Dam*, waarbij zij eene kleine Saksische bezetting opligtten. Terstond bezetten de Saksers *Aduard* met vierhonderd man; Graaf EDZARD wierp zich met duizend gewapenden in *den Dam* en beraamde met de Saksische bevelhebbers het plan van den oorlog. Aan beide zijden werd behalve eenige strooperijen, weinig uitgerigt, tot dat de Saksers, om de Groningers naar eene hinderlaag te lokken, ettelijke woningen onder de muren der stad in brand staken. Doch de burgers, hiervan verwittigd, kwamen niet buiten, maar trokken dien nacht, vier- of vijfhonderd man sterk, naar het dorp *Heveskes*, legden het in de asch en keerden met grooten buit aan goederen en vee, ook uit *Ooster-* en *Westerwirum* terug, zonder dat de bezetting van *den Dam*, welke op het gezigt van den brand was toegeschoten, hen konde achterhalen. EDZARD besloot nu, *Groningen* naauwer in te sluiten, en liet tot dat einde eene nieuwe brug over het *Reitdiep* leggen. Maar terwijl men hiermede bezig was, vernielden de Groningers bij een uitval grootendeels het werk, hetwelk echter des nachts voltooid werd. Om hunne strooptogten in *Vredewold* te verhinderen, werd Benkemahuis te *Midwolde* van bezetting voorzien, op welk zij een vruchteloozen aanval beproefden. Daartegen vernielden zij te *Roon* in *Drenthe* de brouwerijen en bakkerijen, opdat de Saksischen er geen genot van zouden hebben; doch eene poging, het slot *Oterdum* te overrompelen en het voorwerk bij de *Roodeschool* te verschansen, mislukte. Hertog GEORGE had ondertusschen bij den Keizer bewerkt, dat de stad *Groningen* en hare bondgenooten in den Rijksban verklaard werden. MAXIMILIAAN verbood tevens den Kapittels van *Utrecht* de Groningers te ondersteunen, en prees in een bijzonderen brief de Ommelanders over hunne gehoorzaamheid en trouw. De Koning van *Engeland*, op aansporing des Hertogs van *Saksen*, verklaarde zich insgelijks tegen de stad, die evenwel den moed niet verloor en zich verder in staat van tegenweer stelde. Graaf EDZARD poogde, daar geweld niets baatte, haar door engere insluiting en hongersnood te dwingen. Derhalve trok hij met vijftienhonderd man uit *Aduard* over *den Dam* naar *Slochteren*, om aldaar een blokhuis aan te leggen. De Groningers trachtten hierop met twaalfhonderd man en veel geschut, zich van *Aduard* meester te maken, waar slechts zeshonderd Friezen waren achtergelaten, maar stootten er het hoofd. Dadelijk werd door EDZARD de bezetting van dezen belangrijken post met driehonderd Duitsche knechten versterkt (1).

1482—1528

8 v. Grasm. 1505

20 v. Grasm.

4 v. Zomermaand.

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 81—87. *Landboek van* MARTENA, bl. 61. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* bl. 167. OCCO SCARLENSIS, bl. 374. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLI. p. 635. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIII. bl. 400, 401. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XV. bl. 505—507. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, bl. 252 (*).

1482—1528 De Groningers wendden zich in dezen hagchelijken toestand tot den Bisschop van *Utrecht*. Na overleg met de Staten van het *Sticht*, berigtte de Kerkvoogd, »dat men hun geene hulp konde bieden, ten ware zij vooraf plegtig erkenden, leden van het *Sticht* en genegen te zijn, zich aan zijne uitspraak en die der Staten te onderwerpen." Men was terstond hiertoe bereid, en nu verklaarde Bisschop FREDERIK schriftelijk aan EDZARD en de Saksische bevelhebbers, »dat aangezien de stad *Groningen* van ouds onder het *Sticht* behoord had, men niet onverschillig aanzag, dat tegen haar, die nooit afkeerig van eene minnelijke schikking geweest was, oorlogsgeweld gebruikt werd, weshalve men eenen wapenstilstand tot Wijnmaand voorsloeg, om inmiddels de geschillen te vereffenen. Werd dit geweigerd, dan zag men zich genoodzaakt, dengenen, welken geweld werd aangedaan, te hulp te komen." EDZARD betuigde, dat deze zaak niet van hem, maar geheel van den Hertog van *Saksen* afhing, tot wien men zich alzoo moest wenden. Om echter de Utrechtsche benden, indien zij mogten oprukken, den toegang naar de stad af te snijden, trok hij met zijn leger van *Slochteren* over *Kropswolde* en *Zuidlaren* naar *Ter Punte*, niet ver van *Noordlaren* op Stichtsch grondgebied, en liet hier eene sterke verschansing opwerpen, aan welke de omliggende landlieden moesten arbeiden, terwijl de huizen in den omtrek werden afgebroken, om de benoodigde steenen te verschaffen. Ondertusschen lag hij met zijn volk onverschanst in het open veld, als wilde hij de stad trotseren, waar men wel beraadslaagde, hem vóór de voltooijing der sterkte te overvallen, doch tot geen bepaald besluit geraken konde. De stedelingen, van allen toevoer afgesneden, moesten zich met geweld ginds en elders van leeftogt voorzien. Hun toeleg, vier vijandelijke schepen met eetwaren geladen bij *Aduarderzijl* te verrassen, mislukte, en de uitgezondene bende, vijf en zestig man sterk, die zich in de kerk van *Nieland* zocht te redden, werd krijgsgevangen gemaakt. EDZARD zette inmiddels het werk der verschansing met nadruk voort, en bleef den Groningers niets schuldig in het berooven en brandschatten der ongelukkige landlieden. Om het *Oldambt*, *Duirswolde* en *Reiderland* te beschermen en den toevoer uit *Embden* en *den Dam* naar het leger te beveiligen, versterkte op zijn bevel, OTTO VAN PAPENBURG de kerk en toren van *Slochteren*, alwaar de veenachtige grond de aangelegde vesting niet konde dragen. De Groningers waren insgelijks met het aanleggen van nieuwe vestingwerken bij de *Boteringe Poort* begonnen, en de huizen der verdachte Ommelander Heerschappen in de stad, om de bouwstoffen te leveren, omvergehaald. Bij gebrek aan geld ging het werk tragelijk voort en werd eerst vele jaren daarna voltrokken (1).

---

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 87—89. OCCO SCARLENSIS, bl. 375. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLI. p. 636—638. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XV. bl. 507, 508.

De Bisschop en de Staten van het *Sticht* trokken zich op nieuw de belangen der Groningers aan en bedreigden EDZARD met oorlog, indien hij de vijandelijkheden niet staakte. »Laat den Bisschop en zijn Kapittel de kerk regeren," antwoordt de Graaf, »maar den wereldlijken Vorsten en Heeren overlaten, datgeen te verrigten, waartoe zij geregtigd en geroepen zijn." Velen meenden deze stoute taal daaraan te moeten toeschrijven, dat de Bisschop het heimelijk met den Hertog van *Saksen* eens was en slechts zich uiterlijk anders vertoonde, om zijne ware bedoelingen omtrent eene stad te verbergen, welke inderdaad altijd zijn gezag wederstreefde. Het was anders onverklaarbaar, hoe EDZARD met eene betrekkelijk zeer geringe krijgsmagt en onbeschermd op het open veld gelegerd, het waagde den meervermogenden Mijtervorst te tergen. Hoe dit zij, hij zette den krijg voort en voorzag, om de herhaalde plunderende uitvallen der Groningers te beletten, onderscheidene punten van eene sterkere bezetting en liet zoo naauwkeurig wacht houden, dat niets dan ter sluik en met levensgevaar in de stad konde gevoerd worden. Hij gelastte voorts alle landlieden, welke binnen den omtrek eener mijl van *Groningen* woonden, hunne huizen van dak te ontblooten en dan te verlaten; slechts mogten de vrouwen en kinderen er in blijven, onder beding, dat het grootste gezin niet meer dan vier koeijen behield; de uitvoering van dit harde bevel werd echter door velen met geld afgekocht. Op verschillende plaatsen werden de A- en Reitdijken doorstoken, om het graan op de velden in de nabijheid der stad te verderven. Daar nu het land onder water stond, beproefden de stedelingen eenen uitval in kleine vaartuigen, en herhaalden te *Roon* de vorige verwoesting. Vervolgens vernielden zij een goed van AILKE ONSTA te *Sauwert*, en teisterden *de Marne* door brand en plundering. Moedig weerden zij een deel volks van EDZARD af, hetwelk eenige huizen onder de stad aan de Zuidzijde trachtte in brand te steken. Uit spijt verwoestte deze bende op den terugtogt het huis van KOENDERS te *Helpen*. Aldus werden steeds de landbewoners beurtelings door de beide twistenden geplaagd en uitgemergeld; wat de een hun gelaten had, werd door den anderen weggeroofd (1). 1482—1528

Hertog GEORGE had ondertusschen op den Rijksdag te *Keulen* bewerkt, dat den Bisschop en Staten van *Utrecht* door den Keizer onder bedreiging van den Rijksban verboden werd, zich langer met de zaken der Groningers te bemoeijen. Om denzelfden tijd kwam een Priester, als door Koning FILIPS afgezonden, te *Groningen* en stelde voor, dien Vorst tot middelaar aan te nemen, dewijl men dan op eene goede uitkomst hopen konde. De gevoelens waren verdeeld; terwijl eenigen oordeel-

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 89—97. UBBO EMMIUS, *Rer. Fr. Hist.* Lib. XLI. p. 638—639. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XV. bl. 507—509.

1482—1528 den, dat men des Konings goede gezindheid niet moest versmaden, te meer naardien op den Bisschop niet meer te rekenen was, hielden anderen dezen handel voor verdacht, daar zij niet konden begrijpen, dat FILIPS de belangen der stad tegen zijn vader MAXIMILIAAN in bescherming zou nemen, en reden hadden te gelooven, dat de Koning en de Hertog van *Saksen* het heimelijk eens waren. Na rijp beraad, verklaarde men den gezant, dat men de zaak aan den Utrechtschen zetel had opgedragen, maar niettemin den Koning ernstig verzocht, alles bij den Keizer en Hertog GEORGE aan te wenden, om tot eenen billijken vrede te geraken. Naauwelijks was hij vertrokken, toen de Keizerlijke heraut met het besluit van den Rijksdag aankwam. Het vond weinig ingang en er werd schier den spot mede gedreven. »Wij, die geen wapenen vreezen," riepen de stoutsten, »zijn niet beducht voor bedreigingen in woorden." Ook geloofden velen, dat dit bevel meer op aandrang van den Hertog van *Saksen*, dan met goedvinden der overige Rijksvorsten was uitgevaardigd. Men hield evenwel, doch vruchteloos, om den beloofden onderstand bij den Utrechtschen Kerkvoogd aan, welke zich echter in persoon bij den Keizer vervoegde en den Raad van *Groningen* verwittigde, dat »MAXIMILIAAN hem last gegeven had, de Staten van het *Sticht* te *Deventer* bijeen te roepen. Hij zelf zou er met de gezanten des Keizers en van Koning FILIPS verschijnen, weshalve hij de stad vermaande, ook hare afgevaardigden te zenden, voor welke hij reeds van den kant des Hertogs van *Saksen* vrijgeleibrieven verkregen had." Men zond uit *Groningen* den Kerkheer WILLEM FREDERIKS, de Burgemeesters HARMEN LEEUW en KOERT KOENDERS, de oud-Burgemeesters SICKINGHE en KLANT, benevens den geheimschrijver KANTER. Hun was uitgebreide volmagt gegeven, om naar vereisch van zaken en omstandigheden te handelen, ook geene geschenken te sparen, wanneer men er voordeel mede konde bejagen; slechts moesten zij alle onderwerping aan den Hertog van *Saksen* en afstand van het regtsgebied in de *Ommelanden* volstrekt weigeren. Maar te *Deventer* vonden zij noch
29 v. Hooim. 1505 afgevaardigden van MAXIMILIAAN, noch van FILIPS, noch zelfs van Hertog GEORGE. Men trad evenwel met den Bisschop en de zaakgelastigden der Staten van het *Sticht* in gesprek, welke den Groningers onder het oog bragten, »dat zij, ofschoon de stad onder den Rijksban lag en elk verboden was haar de behulpzame hand te bieden, deze zamenkomst echter, en wel onder vrijgeleide, bewerkt hadden. Iets meer van hen te eischen was onredelijk, want de wapenen op te vatten, terwijl de drie Vorsten met hunne strijdbenden in de nabijheid waren, was ongeraden. En daar zij ook te vergeefs beproefd hadden, den Hertog van *Saksen* te bewegen, zich aan de uitspraak des Bisschops te onderwerpen, stelden zij deswege voor, de zaak aan de beslissing van het Rijkskamergerigt, of wel des Keizers en van Koning FILIPS over te laten." WILLEM FREDERIKS verklaarde hierop, »dat hij en zijne ambtgenooten zich met iets anders gevleid hadden en nu in hunne verwachting geheel teleurgesteld waren.

Zich aan de uitspraak van het Rijkskamergerigt of van MAXIMILIAAN en zijn zoon te 1482—
onderwerpen, was om de bekende eenzijdigheid dezer scheidslieden, niet aan te 1528
bevelen. Zoo men hen niet anders konde helpen en zij van hunne bondgenooten, inzonderheid van hunne beschermheeren, verlaten werden, bleef er niets overig dan elders naar hulp om te zien, dewijl zij onverwrikt besloten hadden, nimmer den Hertog van *Saksen* als Heer te zullen erkennen." De Bisschop over dit mannelijk antwoord verbaasd en getroffen, verzocht de afgevaardigden, welke onmiddellijk vertrekken wilden, tot den volgenden dag te vertoeven, en beloofde toen, dat het *Sticht* hulp en ondesrtand zou verleenen, wanneer binnen veertien dagen geene verandering in hun staat van zaken voorviel. Hij vaardigde insgelijks den Drost van *Koeverden* naar Graaf EDZARD en de Saksische bevelhebbers af, om te bewerken, dat de Groninger meijers in *Drenthe* en in het *Gooregt* ongemoeid bleven. Dit werd slechts voor eene maand en nog onder voorwaarde toegestaan, van inmiddels niet met *Groningen* te handelen. De geheimschrijver KANTER begaf zich naar *Xanten* bij Koning FILIPS, welke hem op zijn verzoek beloofde, als voorspraak van de stad bij den Keizer en den Hertog op te treden (1).

Inmiddels voltooide en bezette EDZARD de sterkte of legerplaats bij *Ter Punte*, welke hij, ter bespotting van de Groningers, *Weerdenbras* noemde (2). Hij trok toen naar *Aduard* en van daar over *den Dam* naar *Embden*. De Groningers hiervan onderrigt, waagden het, met kleine vaartuigen zich uit *Drenthe* van koorn te voorzien en legden, om dien handel te beschermen, krijgsvolk in de kerk te *Haren*. Spoedig trachtten de Saksers deze bezetting te verdrijven, doch geraakten in een hevig gevecht met de Groningers, welke ter hulp waren toegeschoten. Velen, inzonderheid van de Saksers, lieten er het leven, drie voorname burgers vielen in 22 v.
's vijands handen, en de kerk werd verlaten. De Saksische Opperbevelhebber VYT Oogstmaand
VAN DRACHSDORP, welke uit *Friesland* eene versterking van duizend man had ont- 1505
vangen, sloeg daarop eene nieuwe brug over *de Hunze*, tusschen *Aduard* en *Selwerd*, en legde in het laatstgenoemde klooster achthonderd knechten, om ook van die zijde alles tot onder de muren der stad onveilig te maken. Vergeefs beschoten de Gronin-

---

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 97, 98, 106—109, 111. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLI. p. 639—642. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XV. bl. 509, 510.

(2) OCCO SCARLENSIS, bl. 375. Terwijl EDZARD dit blokhuis stichtte, vertoonden zich nu en dan de Groningers, groot geweld makende, zonder iets uitterigten. De Saksische knechten hen ziende aankomen riepen: *de Bras komt, de Bras komt.* Waarop de Groningers dan antwoordden: *Weert den Bras.* Van daar de naam *Weerdenbras. Bras* beteekent, naar KILIAAN, onder andere ook *confusio*, *commixtum chaos. De Bras komt*, zal dan zoo veel geweest zijn als: *de geweldmakers, de snoevers komen.*

1482—1528 gers het klooster; de manschappen bleven er post houden en kwelden hen door onophoudelijke strooptogten (1).

Middelerwijl had Koning FILIPS op aandrang des Bisschops van *Utrecht* bewerkt, dat de Keizer en de Hertog van *Saksen* eene bijeenkomst te *Doesburg* veroorloofden. Met het berigt daarvan zond de Bisschop tevens de benoodigde vrijgeleibrieven naar *Groningen*. Hier bevolmagtigde men alleen den geheimschrijver KANTER, welke in het *Sticht*, ter bevordering van de beloofde hulp, was achtergebleven, terwijl men het niet zenden van meer afgevaardigden verontschuldigde, deels om onkosten te sparen, dewijl men aan eenen goeden uitslag wanhoopte, deels wegens een gebrek of duisterheid in de vrijgeleibrieven. KANTER ontving stipten last, te zorgen, »dat Stad en Lande verbonden en onder het *Sticht* bleven; ook mogt hij in geenen wapenstilstand bewilligen, ten ware de Saksers de sterkten verlieten, of in andere handen overleverden." 's Keizers en 's Konings gezanten namen euvel op, dat men slechts
15 v. Herfstmaand 1505 den geheimschrijver gezonden had, en weigerden in onderhandeling te treden. Door tusschenkomst der Utrechtsche gelastigden, stemden zij echter toe in eene nadere bijeenkomst te *Hattem*, en zonden door een heraut de vrijgeleibrieven naar *Groningen*. Men waagde het thans niet achter te blijven en benoemde, met uitzondering van KANTER, dezelfde afgevaardigden, welke op de vergadering te *Deventer* geweest waren, als mannen van beproefde trouw, beleid en voorzigtigheid. Van 's Keizers wege verschenen de Graaf VAN ZORN, de Hofkanselier en een ander aanzienlijk hofbeambte. Koning FILIPS zond drie zijner voornaamste Raadsheeren,
1 v. Wijnmaand. en Hertog GEORGE zes, aan wier hoofd de Kanselier PFLUG zich bevond. Graaf EDZARD kwam zelf, verzeld door de Jonkers ROELOF *van Ewsma*, ASINGA *van Raswert* en JOHAN RENGERS TEN POST, als zaakgelastigden van den Ommelander Adel. De Bisschop van *Utrecht* was er tegenwoordig met een aanzienlijken stoet van gevolmagtigden uit de Stichtsche Geestelijkheid, Ridderschap en steden. Tot hen rigtte zich de Graaf VAN ZORN het eerst met de verklaring, »dat reeds vóór zeven jaren aan Hertog ALBRECHT en zijne erven geheel *Friesland*, om er de hevige onlusten te dempen, uit naam des H. Rijks was toegewezen, doch dat *Groningen*, ofschoon daarin begrepen, zich het hevigst er tegen verzet en alles in rep en roer gebragt had, en derhalve met regt in den Rijksban verklaard was. En daar men vernomen had, dat de Bisschop aan *Groningen*, als staande onder het gebied van het *Sticht*, hulp beloofd en het alzoo in den opstand gestijfd had, vermaande hij den Kerkvoogd en zijne Staten onder bedreiging van den Rijksban en 's Keizers hoogste ongenade, zich

(1) *Landboek van* MARTENA, bl. 61. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 111—113, 115, 116. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 455, 457. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLI. p. 642, 643. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XV. bl. 518.

daarvan te onthouden." Toen wendde hij zich tot de Groninger afgevaardigden, en 1482—1528
voegde op bitsen toon hun toe: »Het is des Keizers hoogste wil en bevel, dat gij dadelijk de stad aan den Hertog van *Saksen* overlevert, hem hulde en trouw zweert en eene plaats binnen uwe muren aanwijst, om eene sterkte te bouwen; dat gij hem de bestelling van den Raad overlaat; de poorten, torens en krijgsvoorraad met al de stedelijke inkomsten en renten overgeeft, en van alle regtsgebied in de *Ommelanden* afstaat; alsdan zullen de bezittingen der bijzondere personen ongemoeid blijven. Wilt gij u hieraan niet onderwerpen, zoo zal men u leeren, wat het zij des Keizers en der Vorsten besluiten te verachten. Een heir is tegen u strijdvaardig en wacht slechts op 's Konings bevelen." Verrast door deze schampere en dreigende taal, verzochten de Stichtsche en Groninger afgevaardigden uitstel van antwoord tot den volgenden dag. Toen toonde de Deken van het Utrechtsche Kapittel den brief van Keizer HENDRIK, in welken de stad *Groningen* aan de Kerk van *Utrecht* geschonken wordt, waaronder zij sedert altijd gerekend was, hetgeen zij nog onlangs zelve aan den tegenwoordigen Bisschop FREDERIK *van Baden* openlijk erkend had. »Het was deswege," voegde hij er bij, »regt noch billijk, dat eene gift, door de gunstbrieven van zoo vele Keizers bekrachtigd, zoo lang onbetwist bezeten en door MAXIMILIAAN zelven bevestigd, vernietigd wierd en wel zonder dat men iets misdaan had, hetgeen zulk eene handelwijze wettigde; weshalve men den Keizer verzocht, de zaak nader te onderzoeken." Nu vatte WILLEM FREDERIKS het woord op en betoogde niet alleen het onregtvaardige, maar ook het harde van den eisch des Keizers, »dewijl zulke voorwaarden onder de gestrengste maatregelen behoorden, met welke een vertoornde gebieder zijne oproerige en overwonnen stad konde straffen. *Groningen* was bovendien nooit gedagvaard of wettig voor het gerigt geroepen, veel min veroordeeld, en had den Rijksban niet verdiend. Daarbij waren door KAREL *den Groote* de Friezen, wegens hunne voortreffelijke diensten, voor altijd vrij verklaard en vergund geworden, naar eigen wetten te leven en met de naburen verbonden te sluiten. Van dat regt hadden de ingezetenen tusschen *de Eems* en *de Lauwers* steeds gebruik gemaakt en waren daarin door MAXIMILIAAN zelven, zoo wel als door de vorige Keizers, bevestigd. Men hoopte derhalve, dat deze van ouds bekrachtigde voorregten meer zouden gelden, dan gunst voor den Hertog van *Saksen*." De Graaf VAN ZORN bragt tot ontzenuwing dezer redenen in het midden »dat de giftbrief van HENDRIK niet zag op het wereldlijk, maar op het kerkelijk bestier, onder hetwelk men ook de stad *Groningen* zou laten. Wat voorts de klagte der Groningers betreft, dat zij nie gehoord waren, dit hadden zij zichzelven te wijten, dewijl zij op het ontbieden ten Hove niet verschenen waren. Hun beroep eindelijk op voorregten door KAREL *den Groote* gegeven, was eene dwaasheid, dewijl die Vorst daarmede nimmer konde bedoeld hebben de majesteit des Rijks te verkleinen; en zoo ja, dan was daardoor

1482—1528 zelfs deze daad krachteloos en van geene waarde." Des anderen daags eischte Graaf EDZARD van de stad *Groningen* de voldoening der aan hem verschuldigde gelden; de Saksische bevelhebbers klaagden, dat zij het bestand dikwerf geschonden had; en de Ommelander Heerschappen vorderden van haar vergoeding voor het berooven en vernielen hunner woningen en sloten. De Groningers toonden hierop aan, »dat de bewuste gelden niet aan de stad, maar aan de *Ommelanden* verstrekt waren, en de schatting, tot afdoening daarvan opgebragt, met toestemming der *Ommelanden*, tot den Frieschen krijg gebezigd was. Wilde men klagen over schending van het bestand, dan had voorzeker *Groningen* de meeste reden daartoe; en wat eindelijk de schade van eenige Ommelander Heeren betrof, dit was natuurlijk, dewijl zij zich als openbare vijanden van de stad gedragen hadden." Over en weder werd hierop bits geantwoord, hetgeen ongetwijfeld tot hatelijkheden zou gevoerd hebben, indien men niet de Groninger afgevaardigden uitgenoodigd had, stellig hun uitersten eisch op te geven. WILLEM FREDERIKS verklaarde daarop rondborstig, »dat de Groningers veeleer strijdende voor vrijheid en vaderland wilden sterven, dan zulke schandelijke voorwaarden aannemen, maar dat zij mogelijk zouden te bewegen zijn, Koning FILIPS en den Bisschop van *Utrecht* voor scheidsmannen te ontvangen." De Keizerlijke en Hertogelijke gezanten verlieten ten hoogste verbolgen de vergadering. De Stichtschen knoopten echter in het geheim de onderhandelingen met hen weder aan, en poogden, hoewel te vergeefs, de Groningers tot andere gedachten te brengen, bewerende, »dat indien de stad van het regtsgebied in de *Ommelanden* afstond, er voor haar hoop was onder het *Sticht* te kunnen blijven." Uit MAXIMILIAANS naam, werd nu als een uiterste voorgesteld »dat *Groningen* eene Saksische bezetting van zeshonderd man innemen, en het geschil ter beslissing van den Keizer en de Rijksstenden stellen zou." Maar toen dit insgelijks verworpen werd, gelastte men de stadsgevolmagtigden, terstond te vertrekken en te zorgen, binnen twee dagen in veiligheid te zijn. »Zoo gij de openbaar beloofde trouw wilt schenden," riep WILLEM FREDERIKS onbeschroomd uit, »dan moet gij ons maar onmiddellijk in hechtenis nemen." »Hun, die in den ban gelegd zijn, behoeft men geen woord te houden" is het antwoord; »maar opdat gij geene reden van klagte zult hebben, worden u drie dagen voor uwe terugreis toegestaan." De Bisschop zorgde echter, om alle ongelegenheden te voorkomen, dat de afgevaardigden onder behoorlijk geleide vertrokken, en hij vermaande hen ernstig, hunne meesters te bewegen, van het Ommelander verbond af te zien, dewijl anders, naar zijn gevoelen, alle uitzigt op een vergelijk vervlogen was. Maar in *Groningen* besloot men algemeen, na vele raadplegingen, er niet van af te stappen, veeleer er alles bij op het spel te zetten. Zelfs drong men bij den Bisschop en de steden van het *Sticht* nadrukkelijk op hulp en een stellig antwoord aan, dewijl men anders genoodzaakt zou zijn, elders naar onderstand uit te zien. Hierop werd niets dan de

toezegging ontvangen, dat alles in ernstige overweging zou genomen worden; welke nietsbeduidende belofte de gemoederen slechts verbitterde en hen nog meer van den Bisschop en het *Sticht* vervreemdde, die men wel begreep, dat zich in geenen hagchelijken krijg tegen drie magtige Vorsten zouden wikkelen, ten einde de *Ommelanden* bij *Groningen* te houden (1). 148.—1528

In dezen staat van zaken, bevrijdde het onvoorziene wegtrekken van EDZARD de Groningers van eenen dapperen tegenstander. Uit een avondgesprek met den Saksischen bevelhebber VEIT VAN DRACHSDORP had de Graaf ontwaard, dat Hertog GEORGE ook op het bezit van *Oost-Friesland* vlamde, en was deswege reeds den volgenden dag met zijn volk derwaarts getogen (2). Het is niet onwaarschijnlijk, dat EDZARD den langdurigen veldtogt moede was, bij welken hij volk en geld voor vreemde belangen, zonder hoop op vergoeding opofferde, en alzoo de eerste geschikte gelegenheid bezigde, zich daaraan te onttrekken (3). VAN DRACHSDORP trad nu door tusschenkomst van ALYD HUINGE, de zuster des Abts van *Aduard*, waar hij gelegerd was, in nieuwe onderhandelingen met *Groningen;* maar dewijl steeds dezelfde eischen aan den eenen, en dezelfde voorslagen aan den anderen kant gedaan werden, liepen zij vruchteloos af. Intusschen werd het gebrek aan levensmiddelen in de stad gevoeliger. Zich door uitvallen van het noodige te voorzien, ging met zooveel gevaar vergezeld, dat slechts roekelooze gasten zich daaraan waagden. Men stroopte nogtans zelfs tot diep in *Drenthe*, en toen de Bisschop daarover klaagde, verontschuldigde men zich door den dringenden nood. Op een dezer togten werd het klooster *Essen* geplunderd, hetgeen aanleiding gaf, dat *Hoogkerk* in het *Westerkwartier*, en *Zuidlaren* in *Drenthe* van eene genoegzame bezetting werden voorzien, om aan deze strooperijen perken te stellen. Middelerwijl gaf Graaf EDZARD den Groningers in het geheim te kennen, dat hij uitzigt had, eerlijke voorwaarden voor hen te bedingen, indien zij hem in den arm namen. Zij bepaalden daarop eene bijeenkomst te *Appingadam*, doch beproefden vooraf, met VAN DRACHSDORP overeen te komen, hetgeen mislukte. Ook de onderhandeling in *den Dam* leidde tot niets, dewijl 's Graven gezanten als eerste voorwaarde stelden, om tot het gewenschte doel te geraken, »afstand van het regtsgebied in de *Ommelanden*, het innemen van Saksische 18 v. Slagtmaand. 1505

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 116—126. *Landboek van* MARTENA, bl. 61. OCCO SCARLENSIS, bl. 375. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLI. p. 643—648. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XV. bl. 510—513.

(2) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 168, 169. Vgl. het *Landboek van* MARTENA, bl. 62. OCCO SCARLENSIS, bl. 376.

(3) *Aant. op* V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 113.

1482—1528 bezetting, en het huldigen van den Hertog." *Groningen*, hoezeer van alle zijden benaauwd, verloor den moed niet en besloot den krijg voort te zetten. Om dien te besturen werd een Raad van oorlog aangesteld, van welken vier uit de regering, vier uit de gezworen gemeente, vier uit de gilden, en vier van de voornaamste burgers leden waren. Deze kwamen dagelijks bijeen, om de krijgszaken te regelen, maar moesten bij gewigtige voorvallen met de regering raadplegen (1).

In dien tijd bevond zich te *Groningen* zekere Mr. JOHAN VREDEWOLD, weleer priester te *Bedum*, doch welke van daar op last des Bisschops van *Munster* gevangen weggevoerd, en niet dan tegen groot losgeld, op sterk aanhouden der Groningers geslaakt was. Sedert had hij zich in de stad gevestigd en de achting der gemeente verworven, ofschoon velen hem, uithoofde zijner betrekkingen tot de Saksers en den Graaf van *Oost-Friesland*, verdacht hielden. Thans voorgevende, dat hij een goeden vrede konde bewerken, zond hem de Raad van oorlog naar *Aduard*, hoewel hij moest voorwenden, aldaar uit eigen beweging te komen. VAN DRACHSDORP kwam met hem overeen, »dat, onder goedkeuring der Hertogen van *Saksen*, de stad in al hare regten en voorregten zou gelaten worden, en de gilden op den ouden voet konden blijven. Voor de Hertogen zou een geschikt hofverblijf in de stad gebouwd, en hun schadevergoeding van oorlogskosten gegeven worden, te bepalen door de Rijksstenden of onderling gekozen scheidslieden. Wat men bovendien nog verpligt zou zijn, den Vorsten te bewijzen, zou nader aangewezen worden." Dit voorstel in den Grooten Raad gebragt, wekte wantrouwen in de verstandigsten, die echter, om het gemeen te bevredigen, mede instemden, dat het ontwerp in de volgende meer duidelijke, minder algemeene bewoordingen gevat wierd. »*Groningen* zou op den ouden voet onder het *Sticht* blijven, en de Hertog van *Saksen* zich niet met het inwendig bestuur der stad bemoeijen. Hem wilde men over de *Ommelanden* als Algemeen Landvoogd der *Frieslanden* erkennen, onder beding, dat hij eenige eerbare burgers koos, welke naar de wijze der Hoofdmannenkamer en de aldaar gebruikelijke regten, in zaken zouden vonnissen, tot hiertoe onder die regtbank behoorende. Voorts zou de stad hare bezittingen en geregtigheden in de *Ommelanden* behouden, maar daarentegen den Hertog te allen tijde met een bepaald gevolg van personen den toegang vergunnen. De schade, als over en weêr gelijk, zou niet vergoed worden." Aan VREDEWOLD werden, op zijn verzoek, de Abten van *Klaarkamp*, *Dokkum* en *Aduard* toegevoegd, om de onderhandelingen voort te zetten. Middelerwijl kwam het lang verwachte antwoord van den Bisschop van

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 126—134. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLII, p. 648—650. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XV. bl. 513, 514.

Utrecht, waarin hij den Groningers zijne afkeuring over hunne halsstarrigheid, betrekkelijk den afstand der *Ommelanden*, en zijne ongezindheid, ten behoeve daarvan de wapenen en wel tegen het Rijk op te vatten, te kennen gaf. Zoo hij echter hiertoe mogt besluiten, begeerde hij vooraf bepaald te weten, of men genegen was, hem met eene genoegzame krijgsmagt in te nemen." Maar in *Groningen* achtte men allen afstand van de *Ommelanden* onbillijk, en het innemen van Stichtsch krijgsvolk gevaarlijk, dewijl men de opregtheid van den Kerkvoogd wantrouwde. Er werd evenwel heuschelijk geantwoord: »dat men niet bevroedde, hoe de stad, van de *Ommelanden* gescheiden, kon blijven bestaan. Men wilde wel eene matige bezetting innemen op 's Bisschops verklaring, dat de stad daardoor noch benadeeld, noch in hare voorregten verkort zoude worden. Ten slotte drong men op de reeds meermalen toegezegde hulp met nadruk aan (1)." 1482—1528

Ondertusschen zetten de Groningers, hierin door de gestrenge vorst begunstigd, de strooperijen voort, en de omliggende dorpen werden gebrandschat, of bij weigering, geplunderd. Inzonderheid hield zich hiermede eene bende arme, verloopene landlieden bezig, welke in de stad was opgenomen en de *Groene Tent* genoemd werd (2). Als deze eens in *Elderwolde* hout kapte, werd zij door de Saksers overvallen, haar hoofdman, KLAAS TER HOOGERBRUGGE, gevangen genomen en tot straf zijner veelvuldige rooverijen, kort daarna te *Aduard* geradbraakt. De Groningers zouden uit weerwraak twee gevangen Saksische Edelen opgehangen hebben, indien niet vele hunner medeburgers zich in 's vijands handen bevonden hadden. In weerwil dezer gewelde-narijen, trachtte VAN DRACHSDORP, anders een wreed en oorlogzuchtig man, het geschil met *Groningen* in het afwezen van EDZARD, wien hij den lof en het voordeel daarvan misgunde, te vereffenen, en hervatte de onderhandelingen met VREDEWOLD en de drie Abten. Vooraf echter beproefde hij door middel van den monnik WOLTER RESE, in bijzondere brieven aan de bouwmeesters en hoofden der gilden, het zaad van twist en wantrouwen tusschen het volk en den Raad uit te strooijen; doch dit wilde geen wortel schieten. Inmiddels had de Bisschop van *Utrecht*, met voorkennis des Hertogs van *Saksen*, bij den Keizer op nieuw eene bijeenkomst te *Hattem* tegen den derden van Sprokkelmaand bewerkt; en door FREDERIK *van Egmond* werden de Groningers 16 v. Louwmaand. 1506

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 134—140. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLII. p. 650—653. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XV. bl. 514, 515.

(2) In 1487 had men te *Gent*, tijdens de oproerige bewegingen aldaar, insgelijks eene bende uit de heffe des volks zamengesteld, welke *witte Kaproenen* en *Groententers* genoemd werd, wier taak het was, de omliggende dorpen en adellijke huizen te plunderen. V. MIERIS, *Hist. d. Nederl. Vorst.* D. I. bl. 190.

1482—1528 tot het zenden van afgevaardigden derwaarts uitgenoodigd. Doch dit geschiedde zoo laat, dat de Raad den tijd te kort oordeelde; ook maakte men zwarigheid in de vrijgeleidebrieven en herinnerde zich het gevaar, in hetwelk de zaakgelastigden der stad eens het vorige jaar verkeerd hadden. Zoodra VAN DRACHSDORP hiervan onderrigt was, zond hij een anderen monnik naar *Groningen* met hetzelfde doel als de vorige en gelijk deze, onder schijn van over eene uitwisseling van gevangenen te onderhandelen. Maar de monnik werd door den Raad scherpelijk doorgehaald en met den dood bedreigd, indien hij weder iets van dien aard ondernam, terwijl het gemeen zich hevig over den Saksischen bevelhebber uitliet. De bouwmeesters en hoofden der gilden antwoordden op de hun nieuwelings gezondene brieven, »dat de Raad het hoofd der stad was, tot wien men zich over vredes- en oorlogszaken moest rigten, en zij derhalve geene afzonderlijke brieven meer zouden ontvangen; ook diende men af te wachten, wat de drie Abten zouden uitrigten." VAN DRACHSDORP ten hoogste verbolgen, brak terstond alle onderhandeling af, en verbrandde in dolle woede bijna geheel het groote vlek *Helpen* met het schoone huis van BERNHARD KOENDERS; waartegen de Groningers *Enum*, *Godlinze* en andere dorpen in de *Ommelanden*, welke weigerden schatting op te brengen, plunderden en in de asch legden. De teleurgestelde hoop op vrede, bragt het handwerksvolk in de stad tegen de bouwmeesters en hoofden der gilden in beweging, wier antwoord aan VAN DRACHSDORP willekeurig als eene weigering van allen vredehandel werd uitgelegd. Men eischte met woest getier, dat zij, die verraders, zouden afgezet worden; en een van hen liep zelfs hierbij gevaar, het leven te verliezen. Twee woelgeesten, de goudsmid JAN BRAAM en zekere HERMAN VAN KAMPEN, werden tot bouwmeesters gekozen en hun een raad van twaalf personen uit de gilden en burgers toegevoegd. VAN DRACHSDORP bezette inmiddels de kloosters *Ten Bour* en *Selwert*, om de stad te enger in te sluiten, waardoor dan ook aldaar eerlang het gebrek tot eene ernstige hoogte steeg. Het weinige wat eenige waaghalzen des nachts inbragten, ging met groot gevaar verzeld; want VAN DRACHSDORP liet de mannen, welke hem in handen vielen, geeselen, brandmerken en de ooren afsnijden; de vrouwen op de wang een brandteeken zetten, de kleederen tot aan de heupen korten, en dan naar de stad terugjagen (1).

In dien staat van zaken, ontving men in *Groningen* van den Bisschop van *Utrecht* berigt, dat de keizerlijke gezanten zich reeds in *Hattem* bevonden, en tevens vrijgeleibrieven voor de afgevaardigden der stad. De Burgemeesters HORENKEN, KOENDERS en SICKINGHE, de geheimschrijver KANTER, de beide bouwmeesters, en twee uit de bur-

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 140—148. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 455, 456, 461, 462. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLII. p. 650—656. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XV. bl. 515, 516.

gerij werden nu derwaarts gezonden en ontmoetten er den Bisschop met de Staten van het *Sticht*, de Graven van *Egmond* en *Meurs* van 's Keizerswege, vele Saksische Grooten en den Graaf van *Benthem*. EGMOND en MEURS hielden eerst afzonderlijk den Stichtschen en daarna den Groningers, de ernstige begeerte van MAXIMILIAAN voor oogen, dat *Groningen* van *de Ommelanden* gescheiden, aan den Hertog van *Saksen* overgeleverd, en tot schadevergoeding der oorlogskosten veroordeeld wierd, onder bedreiging anders van 's Keizers ongenade. Na eenig beraad verdedigden de Stichtschen hun regt op *Groningen*, en de Groningers toonden de onredelijkheid aan, dat men van hen schadeloosstelling eischte, daar niet zij, maar de Saksers, en wel om eene onbillijke zaak, den krijg ontstoken hadden. Hiertegen werd aangevoerd, dat *Groningen* en *de Ommelanden* onder het Rijk stonden, zoo als bleek uit den eed te *Kempten* afgelegd. »Dit is geen gevolg," hernam de Bisschop; »mijn sticht staat ook onder het Rijk, maar behoort niettemin aan de Kerk van *Utrecht* in eigendom." De Groningers betuigden daarbij, dat de eed te *Kempten* niet was afgelegd dan onder uitdrukkelijk beding, dat de regten van het *Sticht* er niet door verkort zouden worden. Den volgenden dag werden nog eenige voorstellen van de zijde des Keizers aangeboden, welke den Groningers noch den Staten van het *Sticht* smaakten; en ook deze bijeenkomst liep, gelijk al de vorige, vruchteloos af. De Bisschop echter sloot, buiten voorkennis der Groningers, met de Saksers een afzonderlijken wapenstilstand, »in welken tusschentijd de Stichtschen geene levensmiddelen naar *Groningen* zouden zenden, noch de Saksers met de belegerden in eenige onderhandeling treden; de Hertog zou middelerwijl aan den Bisschop zijne gedachten over den staat des geschils mededeelen (1)." 1482—1528

Niets in het verslag der teruggekeerde afgevaardigden, in eene vergadering van den Raad, de gilden en de burgerij afgelegd, verbitterde en ontstelde tevens meer de gemoederen dan deze wapenstilstand. De bouwmeester BRAAM drong op nieuw tot eene onderhandeling met VAN DRACHSDORP aan, als de eenige weg, om eenen eerlijken vrede te verwerven. De regering, hetzij, dewijl zij bespeurde, dat haar gezag onder een gewapend, doch misnoegd gemeen geëindigd was, of dat zij den vruchteloozen afloop vooruitziende, de mislukking der zaak niet te harer laste wilde gelegd hebben, nam hierin genoegen. Er werden derhalve twaalf gemagtigden, vier uit den Raad, vier uit de gilden en vier uit de gezworen gemeente gekozen en met uitgestrekten last voorzien. Maar de eischen der Saksers waren zoo buitensporig, dat zelfs het gemeen die terstond met verontwaardiging verwierp. Door den nood gedrongen, werden de aflaatsgelden,

---

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 149—156. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLII. p. 656—659. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XV. bl. 516—518.

1482–1528 vijf jaren geleden voor den Turkschen oorlog bijeengebragt, in weerwil van den daarop gestelden banvloek en den tegenstand der Geestelijken, tot het betalen der krijgsknechten en het bevredigen der behoeftigen gebezigd. Het oorlogsvolk, hierdoor aangespoord, beproefde terstond een uitval, om de brug over het *Reitdiep* tusschen *Aduard* en *Selwert* te vernielen, maar moest met eenig verlies aan manschappen onverrigter zake terugkeeren. Daar alle toevoer volstrekt was afgesneden, werd het gebrek aan leeftogt in de stad hoe langer zoo knellender, en zelfs het brood uit haver gebakken, van hetwelk de schamele gemeente tot nu toe geleefd had, begon op te houden. In deze benaauwdheid wendde men zich, op raad van eenigen, tot Graaf EDZARD. Hij, ofschoon reeds lang op het bezit van *Groningen* vlammende, speelde nu den geveinsde, verklarende eerst schriftelijk, en daarna mondeling aan KANTER en BRAAM, welke in *den Dam* op zijn verlangen gekomen waren, dat hij alles zou aanwenden, om de stad met den Hertog te bevredigen. VAN DRACHSDORP, welke iets van deze onderhandeling vermoedde, stelde hem voor, dat de belegerden het onmogelijk lang meer konden uithouden, indien slechts de Stichtschen hun na het einde van het bestand geen voorraad zonden, en vroeg hem derhalve af, of hij dit zoude beletten. EDZARD betuigde, dat hij over eene zaak van zoo veel gewigt het gevoelen zijner Raden moest hooren, maar beloofde een spoedig antwoord. In stede daarvan gaf hij der regering van *Groningen* te kennen, dat zij hem gelastigden moest zenden, doch de zaak

3 v. Grasm. 1506 voor de Saksers verbergen. Hierop werden de bouwmeesters, de hoofden der gilden, en de voornaamste burgers op het stadhuis ontboden en hun, die zich onder eede tot de stiptste geheimhouding verbonden hadden, de handel opengelegd, welke, na vele raadplegingen, tot nader onderzoek in handen van achttien mannen gesteld werd. Maar ook deze waren het onderling niet eens en elk had zijne redenen; de Graaf van *Oost-Friesland* was, naar eenigen, te onvermogend; de Hertog van *Saksen*, naar anderen, te wreed; en de Bisschop van *Utrecht*, naar het gevoelen der meesten, niet te vertrouwen. Terwijl de keus alzoo hoofdzakelijk tusschen EDZARD en GEORGE zweefde, deed een nieuw bewijs van der Saksen wreedheid, de schaal geheel naar 's Graven zijde overslaan. Zeker man en zijne vrouw namelijk, welke door den honger gedreven, eenigen leeftogt buiten de stad zochten, waren in 's vijands handen gevallen. VAN DRACHSDORP liet de vrouw op de wangen brandmerken, den man de ooren afsnijden en op den hoed vastmaken, de handen op den rug binden, hem twee haringen met een stuk brood en een zakje zout om den hals hangen, en in dien toestand met den spottenden last wegjagen: »Breng dat aan uwe Burgemeesters." Op dit gezigt wilde het verbitterde volk niets meer van de Saksers hooren. Er werden vier afgevaardigden naar EDZARD te *Tjamsweer* gezonden, welke hem het regtsgebied over de *Ommelanden* aanboden, de plegtige hulde als Heer en Beschermer beloofden en verklaarden, eene bezetting van drie honderd man in te nemen;

alles echter onverkort het regt van den Bisschop van *Utrecht*. Maar EDZARD drong 1482—1528
aan op eene sterkere bezetting en een kasteel binnen de stad; bij weigering daarvan, wilde hij zich met de zaak niet langer bemoeijen. Inmiddels ontving men berigt van KOENDERS en HORENKEN, welke ter bevordering der Groningsche belangen in het *Sticht* waren achtergebleven, dat de adel, de geestelijkheid en de stad *Utrecht* bij den Bisschop ernstig aandrongen en volstrekt begeerden, dat na het einde des bestands, den Groningers hulp gezonden werd, en hiervan insgelijks de Overijsselsche steden verwittigd hadden. Maar men was zoo dikwijls in zijn vertrouwen op het *Sticht* te leur gesteld, dat hierop in *Groningen* weinig acht geslagen werd; ook had men zich te ver met den Oost-Frieschen Graaf ingelaten, om terug te kunnen treden. Derhalve werden de gemagtigden, door hem in het klooster bij *Termunten* bescheiden, op den bepaalden tijd derwaarts gezonden. Een hevige storm belette EDZARD, die onlangs naar *Embden* was teruggekeerd, *de Eems* over te steken; maar door een bode, welke den overtogt waagde, stelde hij voor, de bijeenkomst tot acht dagen na Paschen te verschuiven (1).

Hoewel nu vóór dien tijd KOENDERS en HORENKEN kennis gaven, dat de Graaf van *Benthem* uit *Saksen* de bekrachtiging der Hattemsche overeenkomst had medegebragt, sloten echter de Groningsche afgevaardigden te *Termunten*, onder goedkeuring hunner Meesters, met EDZARD het volgende merkwaardig verdrag. »De 17 v. Grasm. 1506
Graaf zou met eene bezetting tusschen de achthonderd en duizend man sterk, door den Raad en het volk van *Groningen* in naam van het H. Roomsche Rijk ontvangen, hem hulde en trouw gezworen, en eene der poorten overgeleverd worden, met vrijheid, die te versterken, te vergrooten en in bezit te houden, ten ware men hem eene andere plaats naar genoegen aanbood; evenwel zonder inbreuk te maken op het regt des Bisschops van *Utrecht*. Voorts zou het gebied over de *Ommelanden* den Graaf afgestaan, en het geschil over vergoeding van oorlogsschade aan de uitspraak van scheidslieden, onderling te kiezen, onderworpen worden. *Groningen* moest zorgen, dat de bezetting stiptelijk betaald werd, en zou zonder voorkennis van EDZARD, geen verdrag met eenig uitheemsch Vorst mogen aangaan. Daartegen zou de Graaf de vrijheden, regten, oude herkomsten en gilden der stad eerbiedigen,

---

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 156—165. *Landboek van* MARTENA, bl. 62. OCCO SCARLENSIS, bl. 376, die even als MARTENA, te onregte verhaalt, dat men in *Groningen* reeds op het punt stond, VAN DRACHSDORP in te halen, toen de bewuste daad van wreedheid aller gemoed van hem vervreemdde. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLII. p. 659—663. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIII. bl. 404. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XV. bl. 518—520.

1482—1528 en uit eenige aanzienlijke burgers een geregtshof over de *Ommelanden* zamenstellen op den voet, als tot nu toe de Hoofdmannenkamer geweest was. Verder zou hij haar en de burgerij laten in het bezit harer goederen en geregtigheden in de *Ommelanden*, benevens den stapel, de tolvrijheid en het bevoorregt vertier harer bieren; *Appingadam* echter zou insgelijks eene stapelplaats voor granen worden. Eindelijk verbond zich de Graaf, *Groningen* tegen allen overlast en elk geweld te beschermen." Dit verdrag werd in eene groote vergadering van den Raad, de gezworen gemeente, bouwmeesters, de hoofden der gilden en van de aanzienlijkste burgers, wier namen alle opgeteekend werden, aangenomen en door de overige burgerij, in de Walburgskerk bijeengeroepen, algemeen goedgekeurd. EDZARD zond gemagtigden ter wederzijdsche onderteekening en bezegeling van het verdrag, hetgeen op eene plegtige wijze geschiedde. Hij zelf kwam eerlang over, verzeld door een groot en
24 v. Grasm. 1506 schitterend gevolg. Te paard, in volle wapenrusting en aan het hoofd eener zwaar gewapende keurbende van vijf- of zesduizend man, zoo ruiterij als voetvolk, trok hij met vliegende vaandelen en onder trompetgeschal op naar *Groningen*. Aan de *Hooge Brugge*, een weinig buiten de stad, toog hem het geheele stedelijk bestuur statig te gemoet en legde hem den eed der hulde af. Bespeurende, dat men eenige ongerustheid toonde over het groot aantal zijner manschappen, verontschuldigde hij zich, dewijl de overtogt met een klein gevolg niet raadzaam zou geweest zijn; de Saksers immers hadden genoegzaam alle wegen bezet, en zijn volk had nu reeds eenig letsel van de bezetting in *Garmerwolde* geleden. »Doch slechts het bepaalde getal knechten," voegde hij er bij, »zal met mij in de stad komen. Zoo gij ontrouw wordt, heb ik afgedaan. God zal het aanschouwen. Ik zal mijn leven voor u wagen en mijn woord houden." — »Wij zullen niet in gebreken blijven," riepen de Groningers als met eene stem uit; »en zijn bereid, voor u ons goed en bloed op te offeren." »Welaan dan," hervatte EDZARD, »in den naam van CHRISTUS; Hij zij getuige tusschen mij en u." Toen zond hij OTTO VAN PAPENBORG met honderd man vooruit, om van de Poelpoort bezit te nemen, en volgde zelf met duizend knechten en vele veldstukken. Aan de poort bood men hem de stadssleutels aan, waarop hij, onder het vreugdegejuich des volks, met grooten praal binnentrok. Den volgenden dag ontving hij van de geheele burgerij, op zijn bevel
1 v. Bloeim. in de Walburgskerk vergaderd, den eed van hulde en trouw. Nu stelde hij bevelen op het houden der wachten en andere zaken en begon, onder den invloed der eerste vreugde over zijne komst en den invoer van een grooten voorraad leeftogt, met het stichten van het kasteel. Het was een groot, sterk, vierkant gebouw, met breede grachten omgeven, voorzien van stevige torens, en tusschen de Ooster- en Steenstilpoorten geplaatst, zoodat het de geheele stad konde bestrijken. De Heeren HORENKEN en KOENDERS werden tot de geregtszaken

der *Ommelanden* benoemd, welke voorheen der Hoofdmannenkamer gehoorig waren (1). 1482—1523

VAN DRACHSDORP en zijne medebevelhebbers, over dezen loop van zaken ontzet en verbaasd, wendden zich om inlichting tot EDZARD, welke hierop voorgaf, dat hij, wegens den twist tusschen *Saksen* en het *Sticht* over *Groningen*, die stad in naam des Rijks had in bezit genomen en houden zou, tot het geschil beslist zou zijn; ondertusschen was hij bereid, zijn gedrag voor eene Rijksvergadering te verantwoorden. De Saksische gezagvoerders namen hierin schijnbaar genoegen, dewijl hunne magt niet tegen die van EDZARD kon opwegen, wien zij derhalve ongaarne tot openlijken vijand begeerden. Om dezelfde reden verborg Hertog GEORGE den toorn, in welken hij bij de eerste tijding was ontstoken, en zond zelfs Graaf HENDRIK *van Stolberg* en den Hofmaarschalk SLENITZ, om met EDZARD een verdrag te sluiten. Te *Aduard* kwam men overeen, »dat de Graaf van *Oost-Friesland* de stad *Groningen* in naam des Rijks bewaren, maar de *Ommelanden* van wege den Hertog van *Saksen* besturen en er schattingen in uitschrijven zoude, tot men daarover anders eens werd." Hierop dankte men wederzijds voor het grootste gedeelte het krijgsvolk af, en er bleef slechts eene Saksische bezetting in den *Weerdenbras*, Benkamahuis en *Aduarder Zijl;* al de andere schansen om *Groningen*, te *Hoogkerk*, *Beem*, *Garmerwolde* en *Slochteren* werden geslecht. Om dien tijd ontsloeg men op een grooten Landdag te *Leeuwarden*, naar 's Hertogs bevel, de zes Regenten uit hunne 9 v.
betrekking en stelde den Graaf van *Stolberg* tot Stadhouder aan. Daarop ontboden Hooim. 1506
de Saksische bevelhebbers de inwoners van *Langewold*, *Vredewold*, *Hummerze* en *Middachten* te *Aduard*, en verklaarden in tegenwoordigheid der Oost-Friesche gezanten, »hoe de Hertog, bewogen door de rampen des volks, den vernielenden krijg geëindigd, en tot beter bestuur der binnenlandsche zaken, twee aanzienlijke mannen tot Stadhouders aangesteld had; namelijk den Graaf van *Stolberg* over *Friesland* bewesten de *Lauwers*, en Graaf EDZARD over de *Ommelanden*, in welke betrekking de ingezetenen van het *Westerkwartier* gelast werden, den laatstgenoemde te erkennen." Dit geschiedde; doch toen men zulks den volgenden dag te *Winsum* van de bijeengeroepen Hunsingoërs, en in *Appingadam* van de Fivelingoërs eischte, weigerde het volk op beide plaatsen eenparig en volstandig den eed, te voren aan EDZARD af-

---

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 165—174. *Landb. v.* MARTENA, bl. 62, 63. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 169, 170. OCCO SCARLENSIS, bl. 376—378. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 461—468. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VI. c. 9. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLII. p. 663—665. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIII. bl. 404, 405. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XV. bl. 520, 521. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, bl. 282—285.

1482—1528 gelegd, te verlaten. De Saksische bevelhebbers, om geen schijn te geven, dat zij den Graaf van dezen tegenstand verdacht hielden, verzochten hem, die inmiddels naar *Embden* was teruggekeerd, om raad. Edzard, even loos als dapper, sloot te *Harlingen* met hen eene overeenkomst, waarbij hij de betrekking van Stadhouder des
5 v. Oogstmaand 1506 Hertogs van *Saksen* in de *Ommelanden* aannam en beloofde, dit openlijk kenbaar te maken; voorts »een hoog geregtshof aan te stellen, bestaande uit zijnen plaatsvervanger of vertegenwoordiger, twee regtsgeleerden en even zooveel Edelen, welke driemaal in het jaar te *Winsum* zitting zouden houden ter beregting der vonnissen van welke beroep was ingesteld. Hij zou zorgen, dat alle regters te lande het regt in naam des Hertogs uitspraken; dat geene wetten of voorregtsbrieven uitgegeven werden, dan met 's Vorsten toestemming, en de Groningers den vrijen handel in de *Ommelanden* belemmerden, noch aldaar ambten bekleedden. De sloten zou hij in stand en onder de gehoorzaamheid des Hertogs houden, de schattingen door eenen rentmeester invorderen, welke daarvan den Vorst rekenschap zou geven, en eindelijk bewerken, dat vóór het einde van de volgende maand *Hunsingo* en *Fivelingo* denzelfden eed als het *Westerkwartier* aflegden.” De Hofmaarschalk slenitz begaf zich onmiddellijk met dit verdrag naar *Meissen*, om 's Hertogs goedkeuring daarop te verwerven (1).

Edzard nam nu den schijn van Saksischen Stadhouder aan, maar *Hunsingo* en *Fivelingo*, heimelijk opgezet, weigerden standvastig, hem in die betrekking te erkennen. Zijne eigenlijke bedoelingen bleven ook niet lang raadselachtig, bovenal toen hij tegen het einde des jaars geld liet munten, met het omschrift: *Edzardus. Comes. Conservator. Groning* (2). Hertog george verbood het invoeren van deze munt in *Friesland*, hetgeen echter door het wijs beleid van den algemeen beminden Stadhouder van stolberg, aldaar geene botsingen met den Graaf van *Oost-Friesland*, wien men moest ontzien, veroorzaakte. Doch de Hertog nam de zaak zoo euvel op, dat hij weigerde het verdrag van *Harlingen* te bekrachtigen en zelfs bewerkte, dat edzard en *Groningen* op den Rijksdag te *Constanz* werden gedaagd, om zich te verantwoorden. Beider gezanten, met den schranderen kanter aan het hoofd,
5 v. Zomermaand 1507 verschenen; veel werd voor en tegen gepleit, en eindelijk door de Rijksvorsten, die ongezind waren vonnis te vellen, vruchteloos eene minnelijke schikking voorgeslagen.

---

(1) s. beninga, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 174—180. *Landb. v.* martena, bl. 63—67. occo scarlensis, bl. 378, 379. e. beninga, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 468. pontus heuterus, *Rer. Austriac.* Lib. VI. c. 10. ubbo emmius, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLIII. p. 666—669. winsemius, *Chron. v. Vriesl.* B. XIII. bl. 405, 406. schotanus, *Fr. Hist.* B. XV. bl. 521—523.

(2) *Graaf* edzard, *Beschermheer van* Groningen.

Hertog GEORGE reisde verbolgen weg, en bij een keizerlijk besluit werd de zaak tot een nader geregtelijk onderzoek verwezen. Ondertusschen was het geschil door den Bisschop van *Utrecht* voor Paus JULIUS II gebragt, welke terstond een Abt uit *Braband* en twee geestelijke regtsgeleerden van *Leuven* tot regters benoemd had. Doch EDZARD en de Groningers, wier gelastigden voor hen verschenen waren, zich over het vonnis van deze regtbank bezwaard vindende, stelden daarvan beroep in op den Paus, bij wien het geding slepende bleef (1). 1482—1528

In *Friesland* bewesten de *Lauwers* heerschte thans eene gewenschte rust, die slechts nu en dan door daden verstoord werd, welke de woestheid dier tijden herinneren. Zoo was onder anderen in het vorige jaar DOUWE SJAARDEMA, een man van even acht en twintig jaren, door zekeren leidekker, en naar het schijnt uit minnenijd, omgebragt. Met hem nam het oud-adellijk geslacht van dien naam, hetwelk aan het hoofd der Schieringers eene aanzienlijke rol gespeeld had, een somber einde (2). VAN STOLBERG hield met vaste hand de teugels van het bewind, oefende naauwgezet regt en geregtigheid uit, en trachtte steeds 's volks welvaart te bevorderen (3). Den Geestelijken, welke in de grofste ongebondenheid hunne middelen en de kerkelijke inkomsten verteerden, werd de naauwkeurige aangifte der geestelijke goederen en leenen (*jura patronatus*) opgelegd en bevolen, den Hertog van *Saksen* in hunne gebeden te gedenken (4). Door weldadige bepalingen werden de willekeurige handelingen der Grietmannen beteugeld, de dijk- en waterwerken in goeden staat gehouden, en vaarten van *Leeuwarden* naar *Franeker*, en van *Bolsward* naar *Leeuwarden* gegraven (5). Algemeenen rouw verspreidde derhalve het berigt, dat de wakkere bewindsman op eene terugreis uit *Meissen* te *Keulen* was overleden. Overeenkomstig zijne begeerte, werd het lijk naar *Leeuwarden* gevoerd en aldaar met treurigen praal bijgezet. Er wordt van hem getuigd, » dat hij een man was, die God boven alle menschen ontzag, en het land lief had (6)." De Graaf van *Benthem* werd nu met de stadhouderlijke waardigheid over *Friesland* bekleed. Weinig weken vóór zijne komst, was dat gewest door eene allervreesselijkste overstrooming der zee op den rand des 1508 1509 26 v. Herfstmaand.

---

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 180—184. OCCO SCARLENSIS, bl. 379. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VII. c. 1. p. 154. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLIII. p. 669. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVI. bl. 529—531.

(2) WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIII. bl. 406.

(3) SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XV. bl. 523.

(4) WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIII. bl. 406.

(5) *Landb. v.* MARTENA, bl. 67—73. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIII. bl. 408.

(6) OCCO SCARLENSIS, bl. 379. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIII. bl. 408.

1482— 1528 ondergangs gebragt. Het verlies aan menschen, goederen en vee was zoo groot, dat nog lang daarna deze watervloed de smartelijkste herinneringen bij den landzaat opwekte. Het bijgeloof schreef dezen ramp aan de wraak des Hemels toe, dewijl het Saksische bewind den dag der overstrooming, welke door de Friezen, sinds de schitterende overwinning op de Hollanders in dertienhonderd vijfenveertig behaald, ter eere der H. Maagd gevierd werd, als feestdag had afgeschaft (1).

Inmiddels beproefde Graaf EDZARD zich in het bezit van *Groningen* en de *Ommelanden* te handhaven, doch de onderhandelingen daarover met de Saksers te *Schuttrop* in *Benthem* en later te *Munster* aangeknoopt, waren vruchteloos. Beter slaagde hij in zijne pogingen, om door welwillendheid, minzaamheid en hulpvaardigheid de harten der burgers, inzonderheid der gilden, voor zich te winnen. Door het volk gedrongen, droeg de Breede Raad op hem het beroep der vonnissen over, en de uitlegging der wet, indien er verschil ontstond over den zin. Hiervan was het gevolg, dat men spoedig de bevelen der stedelijke regering niet eerbiedigde, dan wanneer 's Graven naam aan het hoofd stond, of er in verklaard werd, dat zij met zijne voorkennis en na het inwinnen van zijn hoogwijzen raad waren uitgevaardigd (2). Maar de Hertog van *Saksen* was niet gezind de heerschappij over de *Ommelanden* te laten varen. Op zijn bestel, werden door MAXIMILIAAN, in naam van het Rijk, de Aartsbisschop van
1511 *Keulen*, de Hertog van *Gulik*, en de Commandeur der Duitsche Orde te *Coblentz*, de Ridder LODEWIJK *van Sonsheim*, benoemd, om de zaak te *Nuis* te onderzoeken. Hier verschenen twee afgevaardigden van EDZARD, en uit *Groningen* de Kerkheer WILLEM FREDERIKS, de Burgemeesters SICKINGHE en KOENDERS met den geheimschrijver
4 v. Oogstmaand. KANTER. Maar ook deze bijeenkomst, op welke bijna dezelfde eischen en klagten als te *Constanz* gedaan werden, leidde tot niets. Hertog GEORGE en Graaf EDZARD werden daarna in persoon voor den Keizer op den Rijksdag te *Keulen* ontboden. EDZARD verontschuldigde zich, om het overlijden zijner gemalin; maar zijne gezanten verdedigden het gedrag van hunnen Meester zoo vrijmoedig en bondig tevens, dat MAXIMILIAAN, ofschoon ter gunste des Hertogs van *Saksen* gestemd, nogmaals de zaak tot aanstaande Louwmaand verschoof (3).

---

(1) OCCO SCARLENSIS, bl. 380. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 474. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XIII. bl. 408. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVI. bl. 532. OUTHOFF, *Verh. d. Waterv.* bl. 448.

(2) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLIII. p. 674. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, bl. 291.

(3) S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 184—187. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLIII. p. 677. Lib. XLIV. p. 682. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVI. bl. 533, 535. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, bl. 292, 293.

Het vermoeden der Saksers, dat EDZARD insgelijks op het gebied over *Friesland* bewesten *de Lauwers* vlamde, wies dagelijks aan. Er werd te *Kollum* zekere landlooper KEMPE ROEPER gevat, welke, naar men zegt, op de pijnbank eenige Edelen als medepligtig aan eene zamenzwering ten behoeve van den Graaf van *Oost-Friesland* beschuldigde. GERBRAND MOKKEMA werd deswege te *Leeuwarden*, en JEMME JUWSMA in de kerk te *Ferwerd* opgeligt en naar het blokhuis gevoerd. Zwaar gepijnigd, bekenden zij alles wat men begeerde, doch trokken, volgens eenigen, hunne woorden naderhand terug. Hoe dit zij, deze ware of valsche beschuldiging gaf aanleiding, dat de Saksers tegen een mogelijken inval van EDZARD onderscheidene plaatsen van bezetting voorzagen, en langs dien weg hunne heerschappij sterker bevestigden. Op bevel van Hertog GEORGE, welke deze zaak ter schuldverzwaring van EDZARD voor den Keizer had gebragt, legde men den beiden Heerschappen en KEMPE ROEPER het hoofd voor de voeten. De goederen van TJAARD MOKKEMA, welke vermomd naar *Groningen* ontkomen was, werden verbeurd verklaard. Te vergeefs had zelfs de Keizer bij de Groningers op zijne uitlevering als landverrader aangedrongen (1).

1482—1528

1512

16 v. Slagtm.

Meer dan ooit waren thans de Hertog van *Saksen* en de Graaf van *Oost-Friesland* op elkander verbitterd. Beide werden door bestel van den eerstgenoemde, voor den Keizer tegen het einde van Lentemaand te *Augsburg* ontboden. EDZARDS gezanten behandelden aldaar de zaken op denzelfden toon, maar met minder geluk dan te *Keulen*. MAXIMILIAAN, wel is waar, besliste niets, maar verwittigde EDZARD, » dat de uitspraak tot zijn nadeel zou uitvallen, weshalve hij hem vermaande, zich met GEORGE te verdragen." De Graaf door deze ongunstige wending zijner belangen diep getroffen, vond steun in zijn volk, welk beloofde, goed en bloed voor hem op te offeren. Hij trad echter hoewel vruchteloos, eerst in *Munster* en later met eenig uitzigt op eene minnelijke schikking, te *Stathagen* met de Saksische gezanten in onderhandeling. Maar toen men in het klooster te *Aduard* nader was bijeengekomen, vertoonden de Saksers het keizerlijk besluit, reeds in Herfstmaand van het vorige jaar genomen, doch tot nog toe geheim gehouden, waarbij EDZARD bevolen werd, binnen twee maanden na de ontvangst van dezen lastbrief, en op straffe van den rijksban wanneer hij weigerde, de eischen des Hertogs van *Saksen* in te willigen. Terstond stelden 's Graven zaakgelastigden van dit bevelschrift, als buiten den gewonen vorm uitgevaardigd, beroep in op den Keizer zelven en het Rijkskamergeregt. Tevens verlieten zij de vergadering, nadat men, op verzoek der middelaars, evenwel was overeen-

1513

1 v. Winterm.

(1) *Landb. v.* MARTENA, bl. 77. OCCO SCARLENSIS, bl. 381—383. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 188—191. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLIV. p. 681. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIII. bl. 411. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVI. bl. 534—536.

1482—1528 gekomen, binnen zes en veertig dagen geen krijgsgeweld tegen elkander te plegen. Spoedig werd nu openlijk de rijksban over EDZARD afgekondigd, en den Groningers aangeschreven, hem niet langer aan te hangen. Wederzijds maakte men zich tot den krijg gereed. Hertog GEORGE nam van HENDRIK en ERIK, Hertogen van *Brunswijk*, vele hulpbenden over, terwijl de Graaf van *Benthem* uit afgedankte en omzwervende knechten eene bende van bijna vijfduizend man, den zoogenaamden *Zwarten Hoop*, bijeenbragt, welke naar *Aduard* werd gezonden en het platteland op zware brandschatting stelde (1). In *Groningen* en *Appingadam* versterkte men de vestingwerken. EDZARD, welke zich te *Aurich* bevond, vermaande tot moed en volharding; ook voorzag hij eerlang beide plaatsen van een aantal gewapende manschappen (2).

Door de strenge vorst begunstigd, trok HUGO *van Eisenach* met den *Zwarten Hoop* in het begin des volgenden jaars, na het uitmergelen van het *Old-Ambt*, over den
18 v. Louwmaand 1514 bevrozen *Dollart* in *Oost-Friesland*, om de krijgsbewegingen der Hertogen van *Brunswijk* tegen Graaf EDZARD te ondersteunen en zich met hen te vereenigen. Doch hierin door de opkomende dooi verhinderd, trok hij, die reeds tot in *Lengerland* was voortgerukt, naar het Oldenburgsche terug. *Aduard* was intusschen met vijftienhonderd gewapenden uit *Friesland* en driehonderd Duitsche knechten bezet geworden, welke het land tot aan *de Eems* brandschatten De Saksische bewindvoerders in de sterkte *Weerdenbras* beproefden, hoewel vergeefs, met *Groningen* afzonderlijk een verdrag te sluiten. Zij drongen hierop nogmaals en sterker aan, toen
8 v. Sprokkelm. door een heraut de laatste banbrief over EDZARD en het keizerlijk bevelschrift, den Graaf van *Oost-Friesland* te verlaten, in *Groningen* was overgebragt. De Raad en de gemeente, bovenal door WILLEM FREDERIKS en KOERT KOENDERS aangemoedigd, antwoordden onverschrokken, »dat hoeveel eerbied men ook voor den Keizer koesterde, men dat bevel niet als geldig beschouwde, naardien het was uitgevaardigd, zonder de belanghebbenden gehoord te hebben, weshalve men er van beroepen zou; daarenboven konden zij in deze zaak volstrekt niets verrigten buiten bewilliging van EDZARD." De Graaf, wien men van dit alles berigtte, gaf daarover natuurlijk zijne hoogste tevredenheid te kennen en verwittigde tevens de
14 v. Sprokkelm. Groningers, »dat hij insgelijks een dergelijk Keizerlijk vonnis ontvangen, maar den

---

(1) De naam van *Zwarten Hoop* werd waarschijnlijk aan deze bende gegeven, dewijl zij er haveloos en ongedaan uitzag. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 190, 191.

(2) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 196, 198—203. *Landb. v.* MARTENA, bl. 80. OCCO SCARLENSIS, bl. 383, 384. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 482—484. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLIV. p. 686—691. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIII. bl. 413. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVI. bl. 536—539.

bode zonder bescheid teruggezonden had, dewijl hij alles voor een bedrog hield van den Hertog van *Saksen.* Ten slotte vermaande hij hen, hem getrouw te blijven en beloofde wederkeerig, hen met al zijn vermogen bij te staan." Weldra zond hij OTTO VAN DIEPHOLT over, een geoefend krijgsman, op wiens raad de vestingwerken bij *Slochteren* en *Hoogkerk* verbeterd en in staat van tegenweer gebragt werden (1). 1482—1528

Hertog GEORGE, die zich thans in *Benthem* bevond, ziende dat zijne krijgstoerustingen noch de keizerlijke ban op de Groningers de gewenschte uitwerking hadden, beproefde nogmaals de zaden van twist en tweedragt onder hen uit te strooijen. Derhalve drong hij in een brief aan den Raad slechts aan op de nakoming van het keizerlijk bevel, maar gaf in een schrijven aan de gezworene gemeente en gilden te kennen, » dat hij de halsstarrigheid des Raads aan eenige afhangelingen van EDZARD toeschreef, doch de gemeente en gilden als onkundig hiervan beschouwde, waarom het hem smarten zou, de stad vijandelijk te moeten aantasten, indien de Raad bleef weigeren zich te onderwerpen." De bedoeling was te duidelijk, om miskend te worden. De gezworenen en gilden antwoordden dan ook, » dat alles met hunne voorkennis en toestemming geschied was. Wilde evenwel de Hertog geweld gebruiken, dan zouden zij hun vertrouwen op den Goddelijken bijstand stellen, wegens de regtvaardigheid der zaak." De Bisschop van *Munster*, die gaarne den krijg van zijne grenzen verwijderd zag, bewerkte eene zamenkomst te *Meppen*, welke slechts de gemoederen verbitterde; de Saksers immers bleven volstrekt op het bezit van *Groningen* en de *Ommelanden* aandringen, waarvan de Groningers niets hooren wilden; en EDZARD eischte van den Hertog driemaalhonderdduizend Rijnsche guldens tot vergoeding der oorlogsschade, hem in *Oost-Friesland* toegebragt, waarin deze niet bewilligde. De krijg was onvermijdelijk, bovenal sinds een hoop gewapend volk uit *Groningen* het klooster *Selwert* met de vestingwerken vernield had, opdat de Saksers er zich niet in zouden nestelen. Den volgenden dag verscheen in *Groningen* een Heraut met de oorlogsverklaring, die plegtig werd aangekondigd. Reeds dienzelfden nacht staken de Saksers eenige huizen buiten de A-poort in brand, en maakten zich voorts meester van de kerk te *Zuidwolde*, welke zij versterkten en vandaar uit tot aan de Boteringe-poort stroopten en brandstichtten, hetgeen de Groningers niet konden beletten, ofschoon zij de kerk van *Garmerwolde* bemagtigd hadden. In dien staat van zaken vermaande Graaf EVERT *van Koningstein*, MAXIMILIAANS gezant bij den Hertog van *Saksen*, ernstig den Raad en de gemeente van *Groningen*, zich naar 's Keizers wel-

3 v. Lentemaand 1514

14 v. Lentemaand.

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 203—209. *Landb. v.* MARTENA, bl. 80. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 484—489. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLIV. p. 691—695. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVI. bl. 539—542.

1482—1528 behagen te rigten, om alzoo eenen gewissen ondergang te voorkomen. Na herhaald schrijven antwoordde men hem, dat eene zaak van zooveel gewigt niet bij briefwissel, maar alleen mondeling kon behandeld worden. De Hertog en VAN KONINGSTEIN kwamen daarop beide in *Weerdenbras*, en bepaalden het klooster *Essen* tot eene bijeenkomst. Doch den dag vóór dien tot het mondgesprek bestemd, maakte Hertog GEORGE zich meester van dat gesticht en zond eene bende krijgsvolk in *Helpen*,
24 v. Lentemaand 1514 welke na eenige schermutselingen met de toegeschoten Groningers, terugtrok. KONINGSTEIN verontschuldigde zich over deze daad van geweld, plegtig betuigende, dat zij tegen zijn wil was geschied; doch niet dan met veel moeite, konde hij de Groningers tot een nader gesprek tegen den vijfden der volgende maand in het klooster *ten Hoorn* overhalen (1).

Ondertusschen viel Hertog GEORGE, door hulpbenden uit het Oldenburgsche versterkt, in *Fivelingo* en vermeesterde het klooster te *Wittewierum*. De onvoltooide schans van *Delfzijl*, benevens de sloten van *Fermsum*, *Oterdum* en de kerk te *Reide* geraakten insgelijks in zijne magt. Maar OTTO VAN DIEPHOLT, niettegenstaande de Saksers *de Eems* met een groot oorlogschip en eenige kleinere vaartuigen bezet hadden, landde met omtrent drieduizend man te *Reide* en heroverde alles in korten tijd, waarbij hij vele krijgsgevangenen en oorlogsbehoeften buit maakte. Op dit berigt trok aanstonds een goed deel volks uit *Groningen* naar *Winsum*, om de vlugtenden te onderscheppen, doch kwam te laat. Op den terugtogt liet men het huis te *Sauwert* niet ongemoeid, nam te *Zuidwolde* de kerk in en de Saksische bezetting gevangen. Hierdoor verschrikt, trokken de Saksers uit *Essen* naar *Aduard*, het houten kasteel achterlatende dat bestemd was, om te *Delfzijl* den mond der rivier te dekken. Graaf EDZARD, die onmiddellijk zijne benden was gevolgd, liet dit blokhuis aldaar tegen den vijand opslaan en versterkte *Fermsum*, terwijl de Groningers de schansen of bolwerken van *Zuidwolde* en *Essen* slechtten. Deze vijandelijkheden verhinderden niet den voortgang van de bepaalde zamenkomst in het klooster *ten*
4 v. Grasm. *Hoorn*, welke op den dag van DIEPHOLTS landing geopend was. *Groningen* had den Kerkheer WILLEM FREDERIKS, de Burgemeesters SICKINGHE en KOENDERS, den geheimschrijver KANTER, en de beide Bouwmeesters derwaarts gezonden. Den eersten dag vorderde men niets, en de tweede dreigde zelfs de geheele onderhandeling af te breken, toen KONINGSTEIN, om te toonen dat hem de tijding van DIEPHOLTS zege niet vervaard had, eischte, » dat de stad, in naam des Keizers, aan hem in bewaring (*in sequestro*) zou gegeven worden tot dat het rijkskamergerigt den twist beslist had.

---

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 209—216. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLV. p. 696—699. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVI. bl. 542, 543.

Middelerwijl zouden de burgers van den eed aan EDZARD afgelegd, ontslagen, en 1482—1528
Appingadam met het regtsgebied over de *Ommelanden* en het *Oldambt* den Saksers overgeleverd worden. Voorts moest EDZARD zijne eigene landen van Hertog GEORGE, als aangestelden Potestaat over al de *Frieslanden*, in leen ontvangen en de oorlogskosten dragen," De Oost-Friesche zaakgelastigden, verbitterd over dezen stouten eisch, maakten zich reeds gereed om te vertrekken, toen WILLEM FREDERIKS het woord opvatte en zoo treffend de ware toedragt van zaken sinds twintig jaren uiteenzette, dat KONINGSTEIN, verlegen wordende, betuigde, den Hertog zelven, die zich toen in *Leeuwarden* bevond, daarover te moeten hooren, en den welsprekenden redenaar uitnoodigde, hem derwaarts te verzellen, onder belofte van vrijgeleide heen en terug. Met toestemming van den Raad, voldeed WILLEM FREDERIKS aan dit verlangen. Zijne vrijmoedige taal echter ontstak den Hertog, wien EDZARDS voorspoed reeds hevig geschokt had, in zulk een toorn, dat hij zich verlaagde in scheldwoorden uit te barsten. Op aandrang van KONINGSTEIN sloot men evenwel een wapenstilstand van veertien dagen, binnen welke GEORGE te *Aduard* en EDZARD te *Groningen* zouden komen, om door gemagtigden te *Dorkwert* met elkander te onderhandelen. Maar ook deze bijeenkomst en een mondgesprek van EDZARD met KONINGSTEIN te *Selwert* vergrootten slechts de verwijdering, dewijl de Hertog bij zijne vorige eischen nog eenige harde voorwaarden voegde. KONINGSTEIN verzocht toen den Graaf van *Oost-Friesland* en de Groningers, hun uiterst verlangen op te geven. Aanvankelijk werd besloten hiervan een ontwerp, doch alleen op naam van de stad, over te zenden. Na rijp beraad echter achtte men dit te gevaarlijk, en meldde KONINGSTEIN schriftelijk, dat »wat hij verzocht, reeds dikwijls geschied was, en men niet besluiten kon verder te gaan; derhalve werd hij ernstig gebeden, zijne goede diensten ter verkrijging van eenen eervollen vrede te willen aanwenden (1)." Maar het uitzigt daarop was reeds benomen, dewijl MAXIMILIAAN inmiddels de Groningers zonder dagvaarding, zonder verhoor, op nieuw als weêrspannigen in den rijksban verklaard had (2).

Tegen den uitgang van het bestand, eischte Hertog GEORGE van de Friezen op eenen Landdag te *Leeuwarden* manschappen en geld, die beide, onder zekere voor- 20 v. Grasm. 1514
waarden, werden toegestaan. JANKE OENEMA ontving aanstonds uit *Oostergo*, en EPE

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 217—226. OCCO SCARLENSIS, bl. 385. S. JARICHS *Corte Chron.* bl. 455. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 501, 502. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VII. p. 163, 164. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLV. p. 700—704. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XIII. bl. 414. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVI. bl. 543—546.

(2) *Landb. v.* MARTENA, bl. 81, 82. De banbrief is van den vijftienden van Grasmaand.

1482—1528 AYLVA uit *Westergo* last, elk een vaandel knechten op te rigten; en dewijl de uitgeschreven oorlogsbelasting niet aan de behoefte beantwoordde, werden door den Stadhouder overal gelden, zooveel men slechts krijgen konde, opgenomen (1). Niet minder ijverig was Graaf EDZARD, om zich ten krijg toe te rusten, en vóór het einde der wapenschorsing kwam hij met een goed aantal krijgsvolk uit *Oost-Friesland*, *Fivelingo* en het *Oldambt* te *Groningen*. Ondersteund door de gewapende burgerij, beproefde hij zich van *Aduard* meester te maken, maar ontmoette zulk een wakke-
5 v. Bloeim. 1514 ren tegenstand, dat hij spoedig het beleg moest opbreken. Het berigt, dat de Hertog van *Brunswijk* met eene groote strijdmagt naar *Oost-Friesland* in aantogt was, en de Saksers met eene vloot *de Eems* bezet hadden, noopte hem zich met de keur
7 v. Bloeim. zijner benden naar zijne staten te spoeden, slechts eene kleine bezetting, grootendeels ongeoefend landvolk, in *den Dam* achterlatende. De Saksers maakten zich 's Graven afwezigheid ten nutte, vermeesterden *Delfzijl*, plunderden en staken het in brand, welk lot nog vijf omliggende dorpen ondergingen, en keerden met den buit naar *Aduard* terug. Om *Groningen* door gebrek aan leeftogt te dwingen, beval Hertog GEORGE, dat allen, die binnen eene mijl van daar woonden, hunne huizen moesten afbreken; en dengenen, welke hieraan niet gehoorzaamden, werden huis en have afgebrand. Maar de Groningers waren genoegzaam van levensmiddelen voorzien, en gelastten op hunne beurt, dat elk, die verder dan eene mijl van de stad woonde, moest opbreken; waarop men evenwel geen acht sloeg. Hun toestand werd echter hagchelijker, toen de Saksers *Hoogkerk* en *Selwert* veroverden, hetgeen den Hertog in staat stelde, *de Hunze* te sluiten en tevens den toegang naar *Aduard* open
7 v. Zomermaand. te houden. Hij bezette en versterkte insgelijks *Garmerwolde*, damde *de Fivel* af en baande zich eenen weg naar *Weerdenbras*. Graaf EDZARD, wien het geluk in *Oost-Friesland* ook geweldig tegenliep, zocht in dezen nood hulp bij den Hertog van *Gelre*. Hij slaagde bij dezen heerschzuchtigen vijand van het huis van *Oostenrijk* zoo verre, dat hem, hoewel op harde voorwaarden, onderstand beloofd werd. Immers moest hij den Gelderschen Vorst vijf en dertig of veertigduizend Rijnsche guldens opbrengen en van hem het bewind over *Groningen*, de *Ommelanden* en *Friesland* bewesten de *Lauwers* in leen ontvangen, terwijl Hertog KAREL, zulks verkiezende, zijn eigen hooger gezag weder als leenman aan den Koning van *Frankrijk* konde opdragen. Met vijfhonderd man, zoo ruiterij als voetvolk, keerde EDZARD naar *Oost-Friesland* terug; en daar de mare zich verspreidde, dat hij met eene aanzienlijke Geldersche strijdmagt aanrukte, verlieten de Brunswijkers, reeds door het sneuvelen van hunnen Her-

---

(1) *Landb. v.* MARTENA, bl. 82—84. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLV. p. 704. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIII. bl. 414—416. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVI. bl. 546.

tog voor *Lieroord* ontmoedigd, zijne staten en trokken roovende en brandende door *Reiderland* en het *Oldambt* naar *Weerdenbras.* Dit verschafte hem verademing; weldra verdreef hij de Saksische vloot van *de Eems* en zond driehonderd man naar *Groningen.* Hij zelf volgde kort daarna met zevenhonderd zwaargewapende ruiters en tweehonderd vijftig voetknechten. Terstond trok hij des anderen daags met eene uitgelezene bende voor *Selwert.* Men schoot hevig op elkander en schermutselde, waarbij velen wederzijds sneuvelden, doch kwam tot geen hoofdtreffen (1). 1482—1528 7 v. Hooim. 1514

Ondertusschen had Hertog GEORGE nogmaals brieven in *Groningen* gezonden, om oneenigheid te verwekken, maar zij waren openlijk voorgelezen en bespot geworden. Geldgebrek verbood hem echter den krijg te rekken, en hij besloot er met geweld een einde aan te maken. Verzeld door eenige Duitsche Vorsten en Edelen, trok hij eerlang met het grootste gedeelte zijner krijgsmagt uit *Selwert* voor *Appingadam.* De plaats was wel versterkt en behalve een groot aantal landvolk, met achthonderd geoefende knechten bezet. OTTO VAN DIEPHOLT was er Opperbevelhebber, en onder hem dienden CORNELIS FUNCK, EVERT RIPPERDA, LEWE VAN GODLINSE met meer andere Edelen uit den omtrek. De Hertog liet onverwijld *de Fivel*, boven en beneden *Appingadam*, met bruggen beslaan en de slooten in de landen dempen, om het grof geschut aan te voeren, met welk hij de muren vreesselijk teisterde, terwijl gloeijende kogels in het stadje schroomelijke verwoestingen aanrigtten. De belegerden weerden zich dapper, zelfs vrouwen en kinderen niet uitgezonderd, die onvermoeid bezig waren, zoowel om de bressen in den muur te vullen, als de brand in de huizen te blusschen. Eindelijk na verscheidene vruchtelooze bestormingen, vielen de Saksers in eenen vroegen morgenstond, na een hevig geschutvuur, op drie plaatsen te gelijk met woest geweld aan en drongen, ondanks den hevigsten tegenstand, stormenderhand binnen. In de eerste woede werd alles wat hen ontmoette over de kling gejaagd. Geene gewijde plaatsen werden geëerbiedigd; en grijze haren noch onschuldige jeugd, stand noch kunne vonden genade bij het teugellooze krijgsvolk, welks verbittering door het woest geschreeuw van den jongen Hertog van *Brunswijk:* »*Slaat dood, slaat dood, tot wraak over mijn vader!*" nog werd aangezet. Toen het moorden ophield, ging men aan het plunderen. Hierover niet voldaan, werden de overgeblevene inwoners, de kinderen zelfs, opdat zij de verborgen gewaande kostbaarheden zouden 21 v. Hooim. 4/5 v. Oogstmaand.

---

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 226—240, 251. OCCO SCARLENSIS, bl. 386, 387. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 172. S. JARICHS, *Corte Chron.* bl. 455—457. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 503—521. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLV. p. 705—714. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVI. bl. 546—552. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 650, 651. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 333.

1482— aanwijzen, wreedaardig gepijnigd, de vrouwen en maagden daarna aan den moedwil des
1528 soldaats prijs gegeven en vervolgens, naakt uitgeschud, ter poorten uitgedreven. Het getal der vermoorden wordt op ruim elfhonderd geschat. Twee honderd knechten en eenige burgers werden gevangen genomen; honderd vijftig hadden zich bij den eersten aanval door de vlugt gered. VAN DIEPHOLT werd, tegen krijgsgebruik, geketend en met den hoofdman FUNCK naar *Medemblik* gevoerd, doch ontsnapte spoedig. Een ander gevangen bevelhebber, HANS TER MEULEN, was daarentegen terstond op vrije voeten gesteld; en dit heeft het gerucht versterkt, dat hij door verraad den vijand het vermeesteren der plaats gemakkelijk gemaakt had. Verheugd over dezen bloedigen zegepraal, sloeg Hertog GEORGE eerst zichzelven en toen den Hertog van *Brunswijk* met meer dan dertig aanzienlijke Edellieden, onder welke zelfs Ommelanders tot hunne schande zich bevonden, tot Ridders. Het leger ging vervolgens uiteen; GEORGE trok naar *Aduard*, en ERIK *van Brunswijk* met vijftienhonderd man naar *Oost-Friesland. Delfzijl* werd in de haast versterkt en aan een Boheemsch Edelman, VON CARLOWITZ, toevertrouwd. *Appingadam* ontving eene bezetting van vijftienhonderd, en *Winsum* eene van tweeduizend man (1).

Middelerwijl was door den Bisschop van *Utrecht*, uit vrees voor de onderhandelingen van Graaf EDZARD en den Hertog van *Gelre*, een verbond met den Hertog van *Saksen* gesloten, in hetwelk *Deventer*, *Zwol* en de ridderschap van *Overijssel* deel namen, waarbij men beloofde, elkander in nood met zeshonderd gewapenden te ondersteunen. EDZARD eischte op dit berigt terstond eene brandschatting van *Drenthe*, als een vijandelijk gewest; en toen de Bisschop, welke zich hierover in een scherpen brief aan *Groningen* beklaagde, den Drenthenaren verbood iets op te brengen, plunderde hij *Roon*, terwijl de Saksers *Appingadam* belegerden, en dwong de verschrikte inwoners van *Beilen*, *Runen*, *Dieveren*, *Dwingeloo* en *Meppel* met geweld eene zware geldsom af. Vergeefs echter poogde hij kort daarna de Saksers uit het klooster *Selwert*, welk zij weder in bezit genomen hadden, te verdrijven. Beter slaagde he overrompelen van Benkemahuis te *Midwolde* in het *Westerkwartier*, en het verjagen van eene bende Saksers, welke zich in *Slochteren* wilde nestelen. EDZARD versterkte toen de kerk aldaar en te *Midwolde* in het *Oldambt*, om den weg naar *Embden* over *den Dollart* open te houden, en vruchteloos beproefde driemaal achtereen de Saksische bezetting uit *Appingadam* dit werk te storen. Ondanks dat alles stonden 's Graven zaken, zoowel aan deze als aan gene zijde der *Eems*, hopeloos. *Oost-Friesland*, door den vijand uitgeroofd en verwoest, konde geene lasten opgelegd

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 238, 241—245. S. JARICHS, *Corte Chron.* bl. 457. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 173. OCCO SCARLENSIS, bl. 387, 388. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 521—524. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VII. p. 165. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLV. p. 714—716. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVI. bl. 552, 553.

worden, en de Hertog van *Gelre* weigerde onderstand in volk, zoolang hij de vooraf 1482—1528
bepaalde som niet in handen had. Doch toen EDZARD hem veertien- of achttienduizend Rijnsche guldens had gezonden, nam hij vijfhonderd afgedankte Engelsche ruiters in dienst en liet ook voetknechten werven. Zijn Hofmeester, HENDRIK VAN GENT, gaf in een schrijven aan de gilden te *Groningen* breed op »van zijns Meesters hulp en voornemen, nimmer hen of EDZARD te zullen verlaten; zij moesten derhalve maar welgemoed en standvastig blijven." Men gist hieruit, dat deze brief met overleg van EDZARD en der Groningsche regering geschreven is, om de gemeente te stillen, welke reeds over de ongemakken van den krijg en het gebrek aan leeftogt morde. De sluwe Hertog van *Gelre* draalde echter met den beloofden bijstand, om door den dringenden nood van den Graaf en der Groningers zijn heerschzuchtig oogmerk te bevorderen. Hij zond wel eene bende volks in het land van *Benthem*, welke de inwoners uitmergelde, dewijl hun Graaf, als Stadhouder van *Friesland,* de Saksers diende; maar zoodra Hertog GEORGE den *Zwarten Hoop* uit *Oost-Friesland* ontboden had en zelf met eene krijgsmagt naar *Koeverden* oprukte, nam zij de wijk in *Twente*, waar een gedeelte zich van *Ootmarsum* en *Delden* meester maakte, terwijl de overigen in *Gelre* terugkeerden. Het is niet onwaarschijnlijk, dat deze ongunstige loop van zaken de Groningers heeft aangespoord, om buiten voorkennis van EDZARD, met den Hertog van *Saksen* over de opdragt der heerschappij te onderhandelen. WILLEM FREDERIKS met twee Burgemeesters tot dat doel aan hem afgevaardigd, nam zijn afscheid, nadat men, zoo als gewoonlijk, niet konde overeenkomen, met de woorden: »Weet, lieve Heer! dat gij van uw leven geen Heer van *Groningen* worden zult." EDZARD door het vertrek der Gelderschen van alle vreemde hulp beroofd, afgesneden van *Oost-Friesland* en beducht voor opstand onder zijn krijgsvolk, hetwelk uit wanbetaling dagelijks verliep, moest eindelijk van den nood eene deugd maken. Bekend met de bedoelingen des Hertogs van *Gelre*, vermaande hij, geene andere uitkomst ziende, den Raad van *Groningen*, dezen Vorst voor oppersten Landsheer te erkennen, in welk geval hij diens leenman of stedehouder konde blijven. De Raad nam hierin genoegen, en ROELOF VAN LENNEP, een Geldersch bevelhebber, werd naar Hertog KAREL gezonden. Eenigen melden, dat EDZARD van dezen handel, welke hem trouwens van het opperbewind zou berooven, niets wist; anderen, dat de zaak tegen zijn zin werd doorgedreven. Hoe dit zij, de Hertog van *Gelre*, verheugd over het welgelukken zijns plans, gaf terstond zijnen Hofmaarschalk
WILLEM VAN GENT van *Oijen* bevel, met een leger naar *Groningen* op te rukken (1). 21 v. Wijnmaand 1514

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 246—254. S. JARICHS, *Corte Chron.* bl. 458, 459. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 175. OCCO SCARLENSIS, bl. 388, 389. *Landb. v.* MARTENA,

1482— 1528 Ondertusschen was de Saksische bezetting uit *Koeverden* naar *Anlo* getrokken, om den belegerden, wien het nijpend aan leeftogt begon te ontbreken, het stroopen in *Drenthe* te belemmeren. Graaf EDZARD trachtte den vijand uit deze stelling te verdrijven, maar vond hem te magtig, doch stak in den terugtogt *Onnen*, *Haren* en *Helpen* in brand, opdat hij er zich niet in zou vestigen. De Saksers legerden zich toen in *Zuid- Middel-* en *Noordlaren.* Ter voorkoming van de strooperijen der Groningers, legden zij een dijk van *Blankewier* tot over den weg, en versterkten de kerk van *Oostwolde* in het *Westerkwartier*, maar werden er spoedig door de stedelingen uit verdreven. Dit verlies zoowel als gebrek aan geld en vrees voor de naderende magt der Gelderschen, spoorden hen aan te beproeven, of er iets door onderhandeling konde gewonnen worden. Na een mondgesprek eerst in eene kapel bij *Katerskruis*, toen in de kerk te *Dorkwert* bepaalde men, te *Essen* weder
29 v. Wijnmaand 1514 bijeen te komen. Maar de Groningers, op de tijding, dat de Gelderschen werkelijk in aantogt waren, verschenen niet, onder voorwendsel eener ziekte van WILLEM FREDERIKS, hun afgevaardigde. De Saksers namen dit ten hoogste euvel op en dreigden er eene voorbeeldige wraak over te nemen, waarin zij echter door de komst der Geldersche hulpbenden te *Rolde* belet werden, welke hen noodzaakten *Zuid-* en *Noordlaren* te ontruimen. VAN OIJEN liet zijn leger in *Rolde* en begaf zich met slechts een klein gevolg naar *Groningen.* Het baarde veel opziens, dat hij bij WILLEM FREDERIKS zijn intrek nam, ofschoon EDZARD, hem had uitgenoodigd. Zijn lastbrief hield in, met den Graaf en *Groningen* een verdrag te sluiten, waarbij Hertog KAREL als Heer erkend werd, welke beloofde, »elk in zijne voorregten te handhaven en tegen vreemd geweld te beschermen." Daarop weidde hij uit over de gevaren, aan welke zijn Heer zich door deze verbindtenis tegen zoo vele magtige Vorsten blootstelde, en eischte derhalve »dat EDZARD zich van het bewind en de ingezetenen van den eed ontsloeg, om op nieuw zijnen Meester te huldigen, onder oppererkentenis des Konings van *Frankrijk.* De stad *Groningen* zou hare wetgevende magt, het stapelregt, en biervertier in de *Ommelanden* behouden; de Hoofdmannenkamer zou uit hare burgers bestaan, maar regt spreken in naam des Hertogs en van hem eenen voorzitter ontvangen. Tot waarborg harer burgerlijke vrijheid, zou het kasteel geslecht worden, terwijl de Vorst zich met een geschikt gebouw tot zijn verblijf, en een jaarlijksch inkomen, door de zaakgelastigden van *Stad en Lande* te bepalen, wilde

---

bl. 84. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 525—532. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VII. p. 166. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLVI. p. 716—720. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVI. bl. 553—555. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 651, 652. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 335.

vergenoegen. Vond men hierin behagen, dan zouden eerlang de Saksers uit geheel *Friesland* verdreven zijn; zoo niet, dan had hij last, met het leger terug te keeren." 1482—1528
Hierop wendde hij zich in het bijzonder tot EDZARD, hem groote voordeelen belovende, wanneer hij *Frankrijk* genegen wilde zijn. Verschillend werden deze voorstellen opgenomen; de meerderheid was er echter niet tegen. Maar Graaf EDZARD konde zijne verstoordheid niet ontveinzen en verklaarde, dat »het mogt gaan, hoe het wilde, hij nooit den Hertog als Leenheer zou erkennen." De geheele gemeente werd nu op last van den Raad door de hoofden der gilden omgevraagd en gaf hare toestemming, mits EDZARD haar van den afgelegden eed ontsloeg. WILLEM FREDERIKS en de regerende Burgemeesters werden uitgenoodigd, om den Graaf, die daartoe ongaarne besluiten zoude, over te halen. Nadat hij hen had aangehoord, liet hij zich bij monde van zijnen Kanselier sterk uit over hunne ondankbaarheid en hoe zij vergaten, »dat hij vóór negen jaar de stad had gered en deswege in eenen zwaren krijg gewikkeld was geworden, welke zijne schatten verslonden en zijne landen vernield had." 3 v. Slagtmaand 1514
Toen WILLEM FREDERIKS hierop bescheiden, doch met klem van redenen, hem den tegenwoordigen nood en het algemeen verlangen van het uitgemergelde volk onder het oog bragt, hervatte hij: »Welaan, ik ontsla u van den eed en wensch dat gij onder den Hertog van *Gelre* gelukkiger moogt zijn." EDZARD werd daarop voor dezen afstand heuschelijk bedankt. Een ooggetuige dezer plegtigheid, maar hoveling van den Graaf, ontkent ten sterkste het ontslaan van den eed en beweert, dat men zulks het volk diets gemaakt heeft (1). Hoe dit zij, den volgenden dag ontving VAN OIJEN, staande voor het groote altaar in de Walburgskerk, eerst van de regering, toen van het volk den eed voor Hertog KAREL en in bewimpelde woorden, om de gemeente niet te verbijsteren, ook voor den Koning van *Frankrijk*. »Zoo hebben de Groningers," zegt een tijdgenoot, »onder de kroon van *Frankrijk* en de bescherming des Vorsten van *Gelre* zich begeven" (2). En eenen anderen ontsnapt deze bitse aanmerking: »Nu mogen de Groningers met regt den dubbelen adelaar, van den Keizer en van het Rijk, welken zij boven hun wapen voeren, afleggen en drie leliën van wege den Koning van *Frankrijk* daarvoor in plaats stellen (3)." Terstond werd den Hertog van het gebeurde kennis gegeven en bij hem op krachtiger hulp aangedrongen (4).

---

(1) E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 535, 536. Vgl. hierbij UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLVI. p. 724.

(2) S. JARICHS, *Corte Chron.* bl. 459.

(3) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 259.

(4) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 41. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 254—259.

1482—1528 In dien staat van zaken moest het kort daarop onverwachts huiswaartskeeren der Geldersche krijgsmagt te *Rolde*, uit vrees voor de versterkte Saksische bezetting van *Weerdenbras*, in *Groningen* bevreemding en ontsteltenis verwekken. Met moeite gelukte het VAN OIJEN de gemoederen te bedaren door de plegtige betuiging, dat dit buiten zijne kennis geschied was, en de verzekering, dat eerlang Hertog KAREL zelf met een groot heir zou opdagen. Middelerwijl boden ongunstige berigten uit *Oost-Friesland* Graaf EDZARD eene geschikte gelegenheid aan, om de ware reden van zijn bepaald vertrek uit *Groningen* te verbloemen en het vernederende daarvan voor het gemeen te bedekken. Terstond verwittigde hij hiervan de stedelijke regering, vermaande haar voor het slot of blokhuis, door hem gesticht en op hetwelk
7 v. Slagtm. 1514 hij eenige manschappen achterliet, zorg te dragen, en vertrok nog dienzelfden nacht met een klein gevolg naar *Embden*. Eerst werd het slot door burgers bezet en bewaakt, maar op de tijding van EDZARDS nederlaag bij *Lengerland*, bijna geheel geslecht, waardoor men zich van eenen breidel verloste, welke, inzonderheid bij de verwachte komst des Hertogs van *Gelre*, voor de vrijheid der ingezetenen gevaarlijk zou kunnen worden. Nu geheel van vreemde hulp ontbloot, konde *Groningen* slechts verwerenderwijs handelen. Het grof geschut van de wallen velde een groot aantal Saksers op een strooptogt naar het dorp *Helpen*, maar vermogt niet te verhinderen, dat de vijand het klooster *Essen* bemagtigde en versterkte, hetgeen tot vele kleine schermutselingen aanleiding gaf. Hertog GEORGE, door geldgebrek naauwelijks in staat zijn volk in toom te houden, trachtte weder langs den weg van onderhandelingen iets te winnen. Maar de Groningers, bij wie hij de vorige aan-
20 v. Slagtm. biedingen hernieuwde en het huldigen des Hertogs van *Gelre* als heilloos voorstelde, bewust, hoe reddeloos zijne zaken stonden, wezen hem spottend af. Twee dagen daarna overrompelden zij de bezetting van *Garmerwolde*, doodden er eenigen van, onder welke de bevelhebber, en namen de overigen gevangen; ook gelukte het hun een aanval der Saksers uit *Essen* af te slaan. Tot verhooging van den ontwaakten moed berigtte Hertog KAREL, dat zijn leger naar *Friesland* was opgerukt en de stad op al zijne hulp konde rekenen (1).

E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 533—537. OCCO SCARLENSIS, bl. 389. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 176. *Landb. v.* MARTENA, bl. 84. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VII. p. 166. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLVI. p. 720—725. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVI. bl. 555—558. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 653—655. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 335, 336.

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 259—264. S. JARICHS, *Corte Chron.* bl. 459. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 538—542. OCCO SCARLENSIS, bl. 389, 390. PONTUS HEUTERUS,

Terwijl de Hertog van *Saksen* door wettige en onwettige middelen in de dringendste behoeften trachtte te voorzien en, om eene schatting in het uitgeputte *Friesland* te heffen, een algemeenen landdag te *Leeuwarden* had bijeengeroepen, maakte het gerucht van de komst der Geldersche benden aan de beraadslagingen plotseling een einde. Dewijl dit gewest het naast aan *Gelre* grensde en het geschiktste geoordeeld werd, om van daar tot ontzet van *Groningen* op te trekken, waren KAREL en EDZARD overeengekomen, van hieruit de krijgsbewegingen te beginnen. JANKE DOUWMA *van Oldeboorn*, een der voornaamste Friesche Edelen, SIKKO GALAMA, de zoon van den in *Franeker* onthalsden DOUWE GALAMA, en GABBE SCHELTEMA hiervan onderrigt, hadden zich bij den Hertog van *Gelre* vervoegd en hem hunne diensten tot omverwerping der drukkende Saksische heerschappij aangeboden. Daarop was terstond met Fransch geld eene grootere bende krijgsvolk geworven en onder bevel van LEONARD VAN SCHWARTZENBURG te *Harderwijk* naar *Gaasterland* ingescheept. Eer men het vermoedde, landde zij aan bij den *Marderhoek*, bemagtigde zonder tegenstand het onbezette *Slooten* en legerde zich te *IJlst*, alles onder de kreten van: *Vrijheid, vrijheid! Weg met alle lasten en schattingen! Wij zijn door den Hertog van* Gelre *gezonden, om in naam des Konings van* Frankrijk *het vrije volk der Friezen daarvan te verlossen!* DOUWMA en zijne beide deelgenooten verkondigden alom, »dat de Hertog geene jaarlijksche opbrengst, maar slechts een geringen geldelijken onderstand begeerde ter betaling van het krijgsvolk tot de Saksers verdreven zouden zijn, en geen anderen titel dan dien van Potestaat of Beschermheer verlangde. De Friezen moesten thans van de gelegenheid gebruik maken, indien zij de vrijheid boven de slavernij verkozen." Intusschen hadden de Edelen te *Sneek*, ROELOF VAN JUWSMA, SIKKO LIAUCKAMA en LOUW DONIA, onverwijld uit *Leeuwarden* geschut en andere krijgsbehoeften tot afwering van den naderenden vijand ontboden. Doch de Saksische bevelhebbers hielden dit aanvankelijk voor eene ontijdige vrees en zonden niet, dan toen het te laat was, den verzochten onderstand af. De Gelderschen waren middelerwijl in *Sneek* als bevrijders der slavernij binnengelaten. De gevlugte burgers werden terug geroepen en in hunne goederen hersteld. JUWSMA, LIAUCKAMA en DONIA begaven zich naar *Leeuwarden*. Twee dagen later geraakte *Bolsward* in handen der Gelderschen, die door het tooverwoord: *Vrijheid!* derwijze de harten der menigte tot zich trokken, dat deze weigerde tegen hen de wapens te voeren. Op die wijze maakten zij zich bijna

1482—1528

22 v. Slagtm. 1514

Rer. Austriac. Lib. VII. p. 166. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLVI. p. 725—728. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVII. bl. 559, 560. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 655, 656. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 336, 337.

1482—1528 zonder bloedstorting meester van onderscheidene sloten in den omtrek, van den geheelen zeekant tot aan *Makkum* met inbegrip van *Stavoren*, *Hindeloopen*, *Workum*, van *Gaasterland*, *Zevenwolden* en meer andere grietenijen en plaatsen in *Westergo* (1).

Op de tijding van dezen loop van zaken in *Friesland* en dat versche Geldersche benden aldaar verwacht werden, zond Hertog GEORGE den *Zwarten Hoop* onder groote beloften uit *Essen*, hetwelk hij versterkte, derwaarts af. Hij zelf echter ontbood zijn zoon uit *Leeuwarden*, en trok met driehonderd ruiters uit *Weerdenbras* over *Koeverden* en *Munster*, waar hij wegens dit wegvlugten op eene honende wijze bespot werd, naar zijne staten, zonder ooit in *Friesland* terug te keeren, waar hij trouwens ook weinig anders dan schade en schande had ingeoogst. De *Zwarte Hoop* was inmiddels door *Smallingerland* en *Bergum* naar *Leeuwarden*, *Franeker* en *Harlingen* opgetrokken, doch nergens binnengelaten. ANDREAS PFLUG en OTTO SCHENCK, twee Saksische bevelhebbers; GOSLIK JONGEMA, HESSEL MARTENA, TJALLING BOTTINGA, GEROLD HEREMA, EPE AYLVA, SIJBRAND ROORDA, DOUWE BURMANIA en andere Saksischgezinde Edelen waren bij deze woeste gasten, welke, na alles in *Ludingakerk*, *Lidlum* en de bijliggende plaatsen te hebben opgeteerd, zich in *Oldeklooster* nedersloegen. Vruchteloos beproefden zij hen tot een aanval op *Bolsward* te bewegen. De benden eischten vooraf betaling van het achterstallige krijgsloon en trokken, toen dit niet volgde, verbolgen en alles in den omtrek verwoestende naar *Monike-Bayum*. Op de plegtige schriftelijke verzekering der beide Saksische bevelhebbers en Friesche Edelen, dat binnen drie maanden alles zou worden aangezuiverd, verlieten zij grootendeels *Friesland*, twee vaandelen krijgsvolk in *Leeuwarden*, een in *Franeker* en een in *Dokkum* achterlatende. Vóór zij nog vertrokken waren, was de verwachte versterking uit *Gelre* aangekomen. Terstond werden door de Gelderschen verscheidene stinzen van Saksischgezinde Edelen ingenomen en bezet. HESSEL MARTENA daarentegen, trok met eene bende uit *Franeker* en legde *Luinkerk* in de asch. Kort te voren waren manschappen uit *Holland* in *Gaasterland* aan wal gestapt, om *Slooten* te verrassen, doch door de landlieden, op het klokgeklep in allerijl bijeengekomen, naar hunne schepen teruggejaagd. Gelijken uitslag had eene tweede landing tusschen

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 41. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 176—183. OCCO SCARLENSIS, bl. 390—392. *Landboek van* MARTENA, bl. 85. S. JARICHS, *Cort. Chron.* bl. 460. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VII. p. 167. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLVII. p. 729, 730. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIV. bl. 418—420. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVII. bl. 561, 562. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 656, 657. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 337.

Workum en *Hindeloopen*. Beoosten *de Lauwers* ging het den Saksers even weinig [1482—1528] voorspoedig. Dadelijk na het vertrek van Hertog GEORGE, hadden zij *Garmerwolde* en *Solwerd* verlaten en zich naar *Aduard* begeven. De ontruimde posten waren onmiddellijk door de Groningers bezet geworden, welke hiervan den Graaf van *Oost-Friesland* verwittigden. [13 v. Winterm. 1514] EDZARD stak nu wel over met vijftienhonderd man, om *Delfzijl* en *den Dam* aan den vijand te ontwringen, maar moest dit opzet laten varen, dewijl hij tegenstand ontmoette en het jaargetijde te ver was verloopen, om eene belegering te ondernemen. Daartegen geraakte *Aduard*, welks bezetting uit wanbetaling verliep, in de magt der Groningers, die terstond de vestingwerken [21 v. Winterm.] slechtten en een gedeelte der muren met de torens omverhaalden. Deze ongunstige wending van zaken voor de Saksers, bewoog verscheidene Ommelander Heerschappen, welke hen uit haat tegen *Groningen* ondersteund hadden, zich met die stad te verzoenen. Grootendeels hielden zij zich op in *Appingadam* en traden, onder toestemming der bezetting aldaar, met VAN OIJEN en de Groninger zaakgelastigden te *Noorddijk* in gesprek. Men kwam overeen, dat de krijgsknechten ongemoeid met [15 v. Louwmaand. 1515] hunne bagaadje zouden aftrekken; maar deze weigerden te gaan en bleven wijd en zijd voortstroopen met eene woede, welke onlangs nog de bewoners van *Fermsum* en *Wittewierum* ondervonden hadden (1).

De Hertog van *Saksen* had nog steeds een sterken aanhang in *Friesland* bewesten de *Lauwers*. *Leeuwarden*, *Dokkum*, *Franeker* en *Harlingen* waren in zijne magt en van daaruit verwoestten zijne benden, door de burgers deels vrijwillig, deels gedwongen ondersteund, de omliggende grietenijen. Op een dezer rooftogten had PIER, uit hoofde zijner gestalte de *Groote* genaamd, bij het verbranden van het dorp *Kinswerd* door HESSEL MARTENA en de Franekers, zijne aanzienlijke bezittingen verloren. Verbitterd zwoer hij nu den Saksers en hunnen Frieschen aanhangers wraak en verderf, bragt weldra zeshonderd onversaagde gasten bijeen, over welke hij zijn neef GROOTE WEERD, hem gelijk naar ligchaam en geest, tot onderbevelhebber aanstelde, en hield met eene vloot roofschepen de oevers der *Zuiderzee* in vrees en ontzetting (2). De Friezen, thans in Saksich- en Gelderschgezinden verdeeld, beroofden en verdorven el-

---

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 264—269. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 542, 543. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 41. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 181, 183. OCCO SCARLENSIS, bl. 393, 394. *Landboek van* MARTENA, bl. 85. S. JARICHS, *Corte Chron.* bl. 460, 461. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VII. p. 167, 168. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLVII. p. 730—732. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XIV. bl. 420. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVII. bl. 562, 563.

(2) Vgl. hiervoor, bl. 413. KOK, *Vaderl. Woordenb.* D. XXIV. bl. 17—21.

1482—1528 kander. De Gelderschen sloegen het beleg voor *Franeker* en maakten zich meester van Hottingastins te *Wommels*, terwijl de Leeuwarders in *Westergo* stroopten en verscheidene dorpen verwoestten. TJAARD MOKKEMA trok met vierhonderd man uit *Groningen* naar *Kollum* en bewerkte, dat *Kollumerland* en *Dongeradeel* zich voor de Gelderschen verklaarden. Om zijne krijgsbewegingen te ondersteunen, waren JANKE DOUWMA en JUW JUWSMA met vierhonderd huislieden naar *Barrahuis* opgerukt, doch spoedig door de Leeuwarders genoodzaakt af te trekken. Een gedeelte nam de wijk in de *Wirduwerbuurte*, het andere op Uniastins, welke de Leeuwarders bestormden, die in den kelder drongen en er meer dan vijftig man doodsloegen. Maar het bovenste gedeelte van het gebouw werd zoo dapper verdedigd, dat de aanvallers afhielden en, toen de Zevenwolders tot ontzet opdaagden, wegtrokken. TJAARD MOK-
28/29 van Louwmaand 1515 KEMA, met een deel dezer benden versterkt, rukte op naar *Dokkum*, welk van genoegzamen krijgsvoorraad ontbloot en in onmin met de bezetting, zich onmiddellijk overgaf. Door hem aangespoord, huldigden nu de deelen en grietenijen in den omtrek den Hertog van *Gelre* als Beschermheer der Friesche vrijheid en aloude voorregten. Hierop vermeesterden en verbrandden de Leeuwarders Juwsmastins te *Wirdum*, de Gelderschen Aylvastins te *Witmarsum* en Tjaardahuis te *Rinsmageest*, welks eigenaar naar *Leeuwarden* was geweken. Daar niets op het platte land veilig was, werden de Geestelijken geboden, hunne kerksieraden in de steden te bergen, en de Edelen gelast, hunne stinzen af te breken, opdat de tegenpartij er zich niet in zou nestelen; deswege moesten ook de kloosters in de nabijheid der steden hunne grachten dempen. Niet ontijdig waren deze maatregelen; immers het rooven en branden werd, inzonderheid van den kant der Saksers, met vernieuwde woede voortgezet. De Leeuwarders legden de schoone dorpen *Holwerd* en *Oldega* grootendeels in de asch; en de slotvoogd van *Harlingen*, FRITS GROMBACH, verwoestte de kerkbuurt van *Almenum*, om de Gelderschen, zoo magtig ter zee, te verhinderen, zich er te vestigen. Op dien zelfden tijd vermeesterde GROOTE PIER voor *Hoorn*,
11/19 van Lentemaand. na een scherp gevecht, elf schepen, welke tot onderstand der Saksers uit *Amsterdam* naar *Friesland* bestemd waren (1).

In de landen beoosten de *Lauwers* hield de bezetting van *Appingadam* door hare rooverijen op *de Eems*, den Graaf van *Oost-Friesland* en de Groningers in beweging. Deze laatsten hadden zich tot nog toe alleen in algemeene bewoordingen

---

(1) *Landboek van* MARTENA, bl. 85, 86. OCCO SCARLENSIS, bl. 395, 396. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLVII. p. 732, 733. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIV. bl. 420—423. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVII. bl. 563, 564. VELIUS, *Chron. v. Hoorn.* bl. 186, 187. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 657, 659. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 338, 339.

aan den Hertog van *Gelre* onderworpen, en begeerden thans de voorwaarden daarvan 1482—1528
bepaald en schriftelijk te ontvangen. VAN OIJEN sloot derhalve, onder goedkeuring 17 v.
zijns meesters, met hen de volgende overeenkomst: »de stad zou, onverkort het regt Sprokkelm.
van den Utrechtschen Stoel, den Hertog getrouw blijven, door hem, als opperheer, 1515
beschermd en bij hare wetgevende magt, voorregten en oude herkomsten gehandhaafd worden. Daartegen zou zij hem een onversterkt huis binnen hare muren tot zijn gebruik aanwijzen en hare regten op de *Ommelanden*, het *Oldambt*, *Oostergo* en *Westergo* overdragen, onder beding echter, dat de *Ommelanden* nooit van haar gescheiden, of eenen anderen Heer, dan met hare toestemming, afgestaan wierden. Alle vestingen te lande zouden ontmanteld en geene nieuwe, dan met wederzijdsche bewilliging, opgerigt worden. Elk zou blijven in zijne regten, voorregten en bezittingen, ook niet belast worden boven eene jaarlijksche schatting, met gemeen overleg te bepalen. De oorlogsschade zou uit de goederen dier Heerschappen, welke het nog met den vijand hielden, geboet worden. De *Ommelanden* zouden door eenen Stadhouder des Hertogs en vier Hoofdmannen, uit de Groninger burgers gekozen, op dien voet en met die magt als voorheen de Hoofdmannenkamer uitoefende, beheerd worden; daarenboven zou de Vorst tot het houden der gewone warven met genoemde Hoofdmannen, telkens vier uit de regters te lande benoemen. Voorts bleven de *Ommelanden* onderworpen aan het stapelregt, het gebruiken van het stadsbier, en het verbod van jaarmarkten te houden; eindelijk zouden hier en in *Gelre* voor de wederzijdsche ingezetenen de betaling der tollen en weggelden gelijk zijn.'' Dit verdrag werd voor Graaf EDZARD geheim gehouden, dewijl hij geen afstand van de *Ommelanden* gedaan had en zich hunne belangen nog aantrok. Juist den volgenden dag stak hij over *de Eems*, sneed door eene verschansing te *Fermsum* alle verkeer tusschen *Appingadam* en *Delfzijl* af, en sloot tevens *de Eems* door gewapende uitleggers. Bijna gelijktijdig tastten de Groningers de schans bij *Aduarderzijl* aan, doch konden haar slechts na langen en dapperen tegenstand
bij verdrag bemagtigen. De kleine bezetting met den wakkeren bevelhebber VAN ULMS 17 v. Lentemaand.
aan het hoofd genoot eerlijken aftogt en behoud van goed, onder beding, van binnen drie maanden niet tegen de Gelderschen te dienen. De vesting en de brug over de *Hunze* werden terstond geslecht. Nu zou het *Appingadam* en *Delfzijl* gelden, welke EDZARD nog ingesloten hield. RUTGER BEEKBERGEN werd met honderd vijftig gewapenden uit *Groningen* naar *Wirdum* gezonden en overrompelde vijftig man, welke zich te ver uit deze schans gewaagd hadden. De Graaf van *Oost-Friesland*, inmiddels met eene versterking van volk uit *Embden* teruggekeerd, werd door eenige manschappen uit *den Dam* aangevallen, maar dreef hen vlugtende naar *Delfzijl*, hetwelk hij tevens stormenderhand veroverde. *Appingadam* werd nu door de vereenigde magt van EDZARD en de Groningers enger omsingeld. Hier lag eene bezetting van zeshonderd man, onder bevel van den Boheemschen Edelman VON CARLOWITZ,

1482— met een goed deel gewapende huislieden en eenige Ommelander Heerschappen. Gebrek aan levensmiddelen noodzaakte spoedig de belegerden tot de overgave. De
1528
bezetting trok, naar krijgseer, uit met haar grof geschut, wapenen en goederen, onder belofte, zich van alle vijandelijkheden op den aftogt te onthouden. Op die voorwaarde togen de Ommelanders, welke zich in *den Dam* bevonden, ongemoeid huiswaarts. EDZARD en de Groningers waren overeengekomen, dat zij de achtergeblevene goederen onderling verdeelen en het stadje gezamenlijk bezetten zouden; maar zoodra de bezetting was uitgetrokken, maakte 's Graven volk er zich geheel meester van. De verwijdering, welke daaruit tusschen EDZARD en de Groningers ontsproot, werd vergroot toen eenige Appingadammers, Oost-Friezen en huislieden uit de naburige dorpen de achterhoede der Saksers aangetast en de bagaadje geplunderd hadden. CARLOWITZ beklaagde zich hierover bij VAN OIJEN en den Raad van *Groningen*, welke daarop van EDZARD een scherp onderzoek naar de schenders van het verdrag en de straf der schuldigen vorderden. Het schamper antwoord van den Graaf en zijn weigeren, *Appingadam*, hetwelk hij steeds in bezit hield, naar luid der overeenkomst te ontmantelen, verhoogden den heerschenden onmin, die in openbaren krijg dreigde te ontaarden, toen VAN OIJEN het gedrag van EDZARD met sterke kleuren den Hertog van *Gelre* voorgesteld, en 's Graven inkomsten uit *Drenthe* aan zich getrokken had (1).

De vrees voor den *Zwarten Hoop* vereenigde echter de gemoederen weder voor korten tijd. Ruim vijfduizend man van deze uit allerlei volk zamengeraapte bende, welke na het ontslag uit Saksische dienst zich in *Braband*, *Utrecht* en *Holland* had opgehouden, waren door *Gelre*, *Overijssel* en *Drenthe* naar de grenzen van
18 v. *Friesland* opgerukt. Beducht voor den naderenden storm, beproefden de Gelderschen
Grasm. en Groningers niet te vergeefs, zich met Graaf EDZARD te verdragen, wien men *den*
1515 *Dam* vooreerst liet behouden en in naam des Hertogs groote dingen beloofde. Ondertusschen was de *Zwarte Hoop* in *Stellingwerf* gevallen. SCHWARTZENBURG bood tegenstand, maar moest terugtrekken, dewijl de huislieden weigerden hem te ondersteunen. *Zevenwolden* werd hierop door den vijand afgeloopen, die zich te *Indijken* nedersloeg. De Gelderschen, van vrees bevangen, verlieten hunne legerplaatsen te *Lidlum*, *Tjum* en *Luinkerken*, en namen de wijk in *Bolsward* en *Sneek*. Bij een uitval der Franekers werden deze drie dorpen in brand gestoken, en uit de steenen der abdij van *Luinkerken* liet GROMBACH, de slotvoogd van *Harlingen*,

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl 269—275. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 546—548. UBBO EMMIUS, *Rer. Fr. Hist.* Lib. XLVII. p. 733—738. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVII. bl. 564—566. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 659. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 339. *Tegenw. Staat v Stad en Lande*, bl. 315, 316.

den toren van de stins aldaar optrekken. *Dokkum* en *Bolsward*, insgelijks door de Gelderschen verlaten, vielen in handen van den *Zwarten Hoop*, welke eenige der omliggende stinzen in de asch legde, terwijl de Gelderschen de overige in vlammen lieten opgaan. Inmiddels was Graaf EDZARD, in wien het krijgsgeluk dezer bende bezorgdheid opwekte, uit *Oost-Friesland* met eene aanzienlijke oorlogsmagt te *Winsum* gekomen. Terstond had hij *Dokkum*, hetwelk door den vijand weder was verlaten, bezet en versterkt. De Groningers zonden ook derwaarts een groot deel hunner gewapende burgers en krijgsknechten, waarvoor Hertog KAREL hen bedankte en beloofde, niets onbeproefd te laten, om EDZARD tot het slechten van *Appingadam* te bewegen. Behalve *Dokkum*, waren *Sneek*, *Stavoren* en *Workum* in de magt der Gelderschen; *Leeuwarden*, *Franeker*, *Bolsward* en *Harlingen* in het bezit der Saksers, of van den *Zwarten Hoop*. Ten behoeve van dezen laatsten stak te *Enkhuizen* eene vloot van zes en dertig schepen, onder bevel van HIERONYMUS SNEES in zee. GROOTE PIER trok haar met achttien bodems te gemoet en behaalde den volgenden dag eene beslissende overwinning. Acht en twintig schepen met veel geschut en vierhonderd man werden genomen en te *Workum* opgebragt. De opperbevelhebber was met de overige te naauwernood ontkomen (1).

1482—1528

28 v. Grasm. 1515

13 v. Bloeim.

De *Zwarte Hoop*, verwoed over eene nederlaag, welke hem van den verwachten toevoer beroofde, was niet langer te beteugelen. Terstond zetten de soldaten hunne bevelhebbers VERNAUWERT en ULMS, die zij als de oorzaken van hun gebrek aan geld en levensmiddelen beschouwden, gevangen en stelden anderen in hunne plaats aan, tot het achterstallige loon aangezuiverd zou zijn. Toen verbrandden zij om *Bolsward* de woningen en onderscheidene dorpen met de kerken in *Wonseradeel* en *Wijmbritseradeel*, terwijl de Franekers *Winsum* en *Oosterlittens* bijna geheel in de asch legden. Hierop gaven zij *Bolsward* zelf aan de vlammen ten prooi en trokken zoo te water als te land naar *Workum*, alle dorpen en kloosters op hunnen weg verwoestende. De Workummers, die vooraf hunne beste goederen ingescheept hadden, verlieten met de Gelderschen bij het naderen van den vijand de stad, welke zij zelve in brand staken. Den dag na het innemen van *Workum* werden door den *Zwarten Hoop* de dorpen *Kollum*, *Molkwerum* en *Hindeloopen* afgebrand. Wat nog in *Workum*

19 v. Bloeim.

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 42. S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 275—277. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 549, 550. S. JARICHS, *Corte Chron.* bl. 461. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 185—190. OCCO SCARLENSIS, bl. 397—399. *Landb. v.* MARTENA, bl. 86. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VII. p. 168, 169. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLVII. p. 738—740. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XIV. bl. 423. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVII. bl. 566, 567. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 660. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 188.

1482—1528 30 v. Bloeim. 1515 was overgebleven deelde met de kerk en den vuurtoren in hetzelfde lot, toen de alvernielende bende te voet naar *Berlikum* aftrok en den buit naar *Franeker*, *Harlingen* en *Leeuwarden* had ingescheept. Maar de huislieden tusschen *Bolsward*, *Workum* en *Sneek* buitendijks, maakten zich meester van de schepen en jaagden zonder genade al de Duitsche manschappen, die er op waren, over de kling. GROOTE PIER hield ondertusschen de *Zuiderzee* in de magt der Gelderschen en veroverde een aantal schepen, te *Hoorn* door eenige Saksische hoofdlieden uitgerust. De *Zwarte Hoop* verwoestte alles om en bij *Berlikum*, maar weigerde *Sneek*, de eenige stad, welke de Gelderschen in dit oord nog bezet hadden, aan te tasten, zoo lang de soldij niet afbetaald was. Boven alle verbeelding moet in *Friesland* de ellende des volks geweest zijn. »De aanhangers der Gelderschen," zegt een tijdgenoot, »hadden vastigheid noch toevlugt in de steden; de aanhangers der Saksers waren voor hunne eigene gasten bevreesd; de zee was onveilig; de steden wilden noch mogten den landman, die van honger dreigde om te komen, iets mededeelen; de velden waren afgeloopen en de molens verbrand (1)" In dien staat van zaken stelde Graaf EDZARD den Gelderschen Stadhouder over *Groningen*, HENDRIK DE GROEF, Heer van *Erkelens*, voor, den overmoedigen hoop op te zoeken en slag te leveren. Maar dit werd als hagchelijk van de hand gewezen. Anderen echter meenen, dat men de ware reden in de ijverzucht tegen EDZARD moet zoeken. Bij den afstand van *Groningen* aan den Hertog van *Gelre*, had de Graaf zich zijne regten op de *Ommelanden* voorbehouden, en er deze sedert door het eigenmagtig uitschrijven van schattingen, het aanstellen van regters en dergelijke uitgeoefend. Dit mishaagde de Gelderschen en nog meer de Groningers, welke ongaarne de *Ommelanden* onder een anderen Heer zagen dan den hunnen. Zij vreesden daarenboven eenen man, die hun nu reeds te gevaarlijk scheen, in de gelegenheid te stellen, nog meer krijgsroem in te oogsten (2).

Middelerwijl had de Hertog van *Saksen*, wanhopende *Friesland* ooit weder onder zijn gezag terug te brengen, besloten, zijne regten op dat gewest aan KAREL *van Oostenrijk* over te dragen. Hij zou er dan ten minste met eenige eer, en wat welligt nog zwaarder bij hem woog, niet geheel geldeloos van afkomen, dewijl Koning FILIPS bij den afstand aan ALBRECHT, uitdrukkelijk bedongen had, *Friesland* te allen tijde tegen eene bepaalde som te kunnen lossen, waartoe de jeugdige KAREL thans de naaste was.

---

(1) *Landb. v.* MARTENA, bl. 86. Vgl. OCCO SCARLENSIS, bl. 400.

(2) S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 277, 278. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 42. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 187. OCCO SCARLENSIS, bl. 399, 400. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLVII. p. 740, 741. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVII. bl. 567, 568. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 661. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 340.

Door de Oostenrijksche en Saksische zaakgelastigden was derhalve op den negentienden 1482—1528
van Bloeimaand te *Middelburg* eene overeenkomst getroffen, waarbij *Friesland*, onder nadere goedkeuring des Keizers en der Rijksvorsten, aan KAREL *van Oostenrijk* tegen honderd duizend Rijnsche guldens werd afgestaan (1). Terstond hadden de gevolmagtigden het verdrag bezegeld, hetgeen niet dan eenige maanden later door Hertog GEORGE geschiedde. Dadelijk was door Prins KAREL den rentmeesteren bevolen, de bepaalde gelden op de gezette tijden den Hertog uit te keeren, waaraan voldaan werd (2). Kort daarna kwam des Keizers bekrachtiging van het verdrag (3).

Het schijnt, dat *Groningen* niet in deze overdragt begrepen geweest is. Hertog GEORGE beproefde ten minste, toen het verdrag reeds gesloten was, die stad voor zich te winnen; en de voorwaarden, welke hij haar op eene zamenkomst te *Essen* liet aanbieden, waren zoodanig, dat men die ongetwijfeld vroeger niet zou verworpen hebben; »maar het getij was thans verloopen," zeide WILLEM. FREDERIKS; »men wilde nu onder den Hertog van *Gelre* blijven." Met dien Vorst sloot KAREL *van Oostenrijk* 12 v. Zomermaand 1515
eerlang te *Delft* een wapenstilstand van vier maanden, in welken de Hertog van *Saksen*, de Graaf van *Oost-Friesland*, en de Groningers, indien zij het begeerden, zouden opgenomen worden. Om die reden trachtten de Groningers, vóór dat het bestand plegtig bekend gemaakt werd, de vesting *Weerdenbras* te overrompelen, doch moesten onverrigter zake aftrekken. Door VAN OIJEN aangespoord, begonnen zij nu zich weder de oude magt over de *Ommelanden* aan te matigen, en zetten zelfs de Heeren HORENKEN en KOENDERS, wegens EDZARD Hoofdmannen van dat ambt, spoedig af, in wier plaats zij anderen aanstelden. De Graaf nam dit euvel op, bovenal toen VAN SCHWARTZENBURG hem verzekerde, dat alles buiten weten van den Hertog van *Gelre* geschied was. Hij gelastte terstond de afgezette Hoofdmannen, de pligten hunner betrekking in zijnen naam tot het einde van den wapenstilstand te blijven waarnemen, en verwittigde hiervan den Raad van *Groningen* in eenen scherpen brief. Daarbij bleef het vooreerst, dewijl de omstandigheden weldra EDZARD noopten, met zijne 21 v. Zomermaand.
strijdmagt *Friesland* te verlaten (4).

---

(1) *Charterb. v. Vriesl.* D. II. bl. 302—308. BOXHORN op REIJGERSBERG, *Chron. v. Zeel.* D. II. bl. 386, brengt derhalve te onregte de som der overdragt op driemaal honderd en vijftig duizend gulden, waarin hij door WAGENAAR, D. IV. bl. 390, gevolgd wordt.

(2) *Charterb. v. Vriesl.* D. II. bl. 308—310, 312—314.

(3) *Landb. v.* MARTENA, bl. 103—107. OCCO SCARLENSIS, bl. 400, 401. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VII. p. 169, 170. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLVIII. p. 742, 743. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XIV. bl. 425—430. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVII. bl. 568—571. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 661.

(4) S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 278—281. *Landb. v.* MARTENA, bl. 87. OCCO SCAR-

1482—1528 FLORIS *van Egmond*, Heer van *IJsselstein* en Stadhouder van *Holland*, was
23 v. Zomermaand 1515 door KAREL *van Oostenrijk* afgezonden, om voor hem de hulde der Friezen te ontvangen. Nadat de Saksische bezettingen van *Harlingen* en *Leeuwarden* den eed hadden afgelegd, ontsloeg de Kanselier PFLUG in eene groote vergadering der
26 v. Zomermaand. Staten, de Friezen van den eed zijnes Meesters en vermaande hen, den nieuwen Vorst te huldigen. De Staten gaven hunne verwondering te kennen, dat men het land buiten weten en wil der ingezetenen aan eenen anderen Heer had overgedragen, tevens verklarende, dat het ongeraden was hierin te bewilligen, zoo lang de Gelderschen niet verdreven waren en het gewest in rust gebragt was. Eindelijk echter kwam men er toe, om KAREL *van Oostenrijk*, doch onder dezelfde voorwaarden als Hertog ALBRECHT in veertien honderd acht en negentig, voor Heer te erkennen en te huldigen. Maar FLORIS *van Egmond* drong aan, dat men dezen tot Erfheer zou aannemen, onder toekenning van dat gezag, welk de Saksische Vorsten zich na den opstand van *Franeker* aangematigd hadden. En daar hij weigerde den *Zwarten Hoop* te *Berlikum*, wiens moedwil geene grenzen kende, af te betalen vóór dit geschied was, waren de Friezen genoodzaakt, zich aan zijnen wil te onderwerpen. In eene algemeene Statenvergadering te *Leeuwarden* werd derhalve Prins KAREL »als Erfheer en Erflandvoogd (*Erffgubernatoer*) des H. Roomschen Rijks in *Friesland* erkend. Hij zou het land met de wapenen en het regt beschermen; in het bestier het Saksische stelsel volgen, maar de lasten zoo veel mogelijk verminderen; den Edelen de overeenkomsten met den Saksischen Vorst aangegaan, houden; en de Friezen niet buiten *Friesland* voor het regt dagen. Opkomende geschillen tusschen hem en het volk zouden door vier regters, twee aan elke zijde te kiezen, beslist worden. Hierop had de inhuldiging plaats. FLORIS *van Egmond* voorafgegaan door een Heraut, behangen met
1 v. Hooim. 's Vorsten wapenschilden en een zwaard in de hand, begaf zich naar de kerk te *Oldehoof*. Na het aanhooren van de mis, trad hij voor het groote koor en ontving van de Geestelijken gelofte van onderdanigheid, waartegen hij hun, in naam zijns Heeren, de handhaving beloofde van alle voorregten en vrijheden, die zij van Pauzen en Keizers verkregen hadden. Maar de Edelen, Heerschappen, Regenten en Burgers eischten, dat VAN EGMOND hun vooraf plegtig verzekerde, dat het land binnen drie maanden, buiten hunne kosten, van de Gelderschen ontslagen en in rust gebragt zou zijn. Toen hieraan voldaan was, deden zij Prins KAREL den eed van hulde, trouw en gehoorzaamheid. In diens naam bezwoer nu VAN EGMOND «de handhaving van der

---

LENSIS, bl. 401. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 551. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLVIII. p. 744, 745. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVII. bl. 572, 573. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 662.

Friezen voorregten, vrijheden, herkomsten en gewoonten, op dezelfde wijze als Hertog GEORGE die nagekomen en onderhouden had; de bescherming hunner personen en eigendommen, en dat Prins KAREL in alles zou handelen als een goed Erfheer en Landvoogd des Rijks verpligt is en betaamt." KAREL bekrachtigde en bezegelde al de overeengekomen voorwaarden bij een open brief den tienden van Oogstmaand; ook schonk hij vierduizend gulden aan de Saksische zaakgelastigden tot belooning voor de overdragt van *Friesland*. Na den afloop der inhuldiging, liet FLORIS *van Egmond* gouden en zilveren penningen onder het volk uitstrooijen en verhief HESSEL MARTENA, KEMPO MARTENA, TJAARD BURMANIA en TJALLING BOTTINGA tot den Ridderstand, waarvan men spottend zeide: »dat de vlierboom den koolstruik Ridder geslagen had." Drie dagen later benoemde hij in 's Vorsten naam tot Regenten van *Friesland* en Raadsheeren in het gewestelijke Hof BUCHO AYTA, Priester te *Leeuwarden*, HESSEL MARTENA, GOSLIK JONGEMA, TJAARD BURMANIA, TJALLING BOTTINGA, RIENK KAMMINGHA, RIENK KAMSTRA en GEROLD HEREMA. De *Zwarte Hoop* werd nu door hem met vijftig duizend gulden aan gereed geld en twintig duizend aan lakens afbetaald, en uit *Friesland* gevoerd. Ook verlieten omtrent duizend man uit de Geldersche bezettingen te *Sneek* en elders, met een overgroot aantal door den oorlog van alles beroofde landzaten dat gewest. Zoo nam het zeventienjarig bewind der Saksische Vorsten over de Friezen een einde. Zij waren slechts dienaars van de staatkunde, de heerschzucht en het geluk van het huis van *Oostenrijk*, en dit niet zonder groote kosten, moeiten en gevaren geweest. Hertog GEORGE konde zich dan ook niet bedwingen klagend uit te roepen: »*Friesland mag wohl Fressland heissen; es hat beinahe Thuringen und Meissen abgefressen, und noch ist es nicht sat worden*" (1) 1482—1523

Ondertusschen had Graaf EDZARD, op aanschrijving van FLORIS *van Egmond*, om terstond *Friesland* te verlaten, indien hij in het bestand van vier maanden wilde begrepen zijn, zich naar *Embden* begeven. SCHWARTZENBURG hield evenwel *Dokkum* voor KAREL van *Gelre* bezet, en de Groningers wezen VAN EGMOND op dien Vorst als hunnen Heer, toen hij hen door een Heraut uitnoodigde, vredesafgevaardigden naar *Leeuwarden* te zenden. Eenigen tijd daarna hernieuwde EDZARD het oude geschil met *Groningen*, toen hij door zijne zaakgelastigden op een landdag te *Winsum*, 10 v. Oogstmaand 1515

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 43. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 188. *Landb. v.* MARTENA, bl. 87—91. OCCO SCARLENSIS, bl. 402—405. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 282—285. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VII. c. 11. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLVIII. p. 745, 746. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XIV. bl. 430—435. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVII. bl. 573—575. *Charterb. v. Vriesl.* D. II. bl. 315—318, 320, 322—329.

1482 – 1528 de betaling van de achterstallige schattingen in de *Ommelanden* vorderde. De Groningers en Geldersche bevelhebbers riepen den raad in van Hertog KAREL, welke, op het punt staande naar *Frankrijk* te vertrekken (1), hen vermaande, zich tegen den Graaf van *Oost-Friesland* en de *Ommelanden* zoo te gedragen, dat zij in geene moeijelijkheden geraakten. Op zijn bestel, naar men gist, zonden kort daarna de Gelderschgezinde Friesche Heerschappen en Geestelijken, te *Sneek* bijeen gekomen, in naam van geheel *Friesland* een gezantschap naar den Koning van *Frankrijk*, welke op zich had genomen, de geschillen tusschen den Oostenrijkschen en den Gelderschen Vorst vóór den afloop der wapenschorsing te vereffenen. De gezanten hadden in last den Koning te verwittigen, »dat alle Staten van *Friesland*, uitgezonderd
11 v. Herfstmaand 1515 *Leeuwarden*, *Franeker*, *Harlingen* en eenige Edelen, den Hertog van *Gelre* tot Beschermer hunner vrijheid hadden gekozen, en den Koning verzochten deze keuze te bevestigen." Daarentegen werd van de Oostenrijksche zijde Mr. BUCHO VAN AYTA naar den Franschen Vorst afgevaardigd, om hem de regten van KAREL *van Oostenrijk* op *Friesland* te betoogen. Tot dekking der oorlogskosten, indien de vrede niet mogt volgen, besloten de vergaderden te *Sneek* eene buitengewone opbrengst van negen stuivers van den gulden uit te schrijven. Het bestand echter, hetwelk ten einde spoedde zonder dat de Koning van *Frankrijk* uitspraak gedaan had, werd nog voor drie maanden verlengd, maar niet veel beter dan het vorige, althans van den kant der Gelderschen, onderhouden. GROOTE PIER stroopte steeds langs de *Zuiderzee*, de Franekers bleven hem in dat opzigt niets schuldig, en de Oostenrijkschgezinde Friezen werden door hunne tegenpartij, welke *Sneek* en *Slooten* versterkt had en op het platte land een groot getal aanhangers telde, als ballingen geacht en hunne goederen ten behoeve des Hertogs van *Gelre* verbeurd verklaard (2).

Graaf EDZARD, wien men op den landdag te *Winsum* veel beloofd, maar op den bepaalden tijd niets opgebragt had, dreigde thans door geweld van wapenen de schatting te zullen innen. De Raad van *Groningen* stelde den Gelderschen bevelhebbers voor, *den Dam* te overrompelen, op welks bezit EDZARD scheen te steunen. SCHWARTZENBURG bragt dit bij nacht ten uitvoer; maar spoedig nam EDZARD de plaats, door de Geldersch-Groningsche bezetting verlaten, toen hij met eene krijgsmagt te *Delfzijl* gekomen was, weder in bezit en stelde haar in staat van verdediging. Ter-

---

(1) Zie hiervoor bl. 410.

(2) *Landboek van* MARTENA, bl. 91, 92. OCCO SCARLENSIS, bl. 405, 406. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 191. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLVIII. p. 746—749. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIV. bl. 435, 436. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 577, 578. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 663. SLICHTENHORST *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 341, 342.

stond begon hij de schatting ten strengste in te vorderen, ondanks het verbod der Groningers. Deze gelastten daarop 's Graven huisgenooten, die zich nog op het slot in de stad bevonden, te vertrekken, en bezetten voorts de kerk van *Slochteren* met gewapende manschap, zoo dat eene openlijke vredebreuk onvermijdelijk scheen. Er werd op *Ten Post* een mondgesprek, doch vruchteloos gehouden, dewijl men eischte, dat EDZARD de achterstallige soldij zou aanzuiveren, maar hem belette, zijne gelden in de *Ommelanden* te beuren. Het ontbranden van het smeulend vuur werd door den Hertog van *Gelre* voorkomen. Gewonnen, naar het schijnt, door de Groninger gezanten WILLEM FREDERIKS en PIETER SIKKINGHE, welke hem onmiddellijk na zijne terugkomst uit *Italië* begroetten (1), beloofde hij, hetgeen VAN OIJEN had toegezegd te zullen handhaven en *Groningen* tegen EDZARD te ondersteunen. Tevens gaf hij zijn gevoelen over het invorderen der bewuste schatting dien Graaf op eenen toon te kennen, dat deze het raadzaamst oordeelde, *den Dam* te verlaten en *de Eems* weder over te trekken (2). 1482—1528 20 v. Wijnmaand 1515

Intusschen had zich onder de Gelderschgezinden bewesten *de Lauwers* het gerucht verspreid, dat Hertog KAREL hen aan hun lot wilde overlaten. Zij zonden eenige aanzienlijke mannen naar *Gelre*, om de waarheid er van te vernemen en den Vorst tot eenen togt naar *Friesland* uit te noodigen. KAREL vermaande hen tot getrouwheid, betuigende dat » niets verder uit zijne gedachte geweest was, dan de zaak van hen te verraden, wier goede beschermheer hij altijd wenschte te blijven." Dit bezielde zijne aanhangers met nieuwen moed, en bragt vele weifelenden aan zijne zijde. Om de gemeente in *Leeuwarden*, *Franeker* en *Harlingen* tegen elkander, en inzonderheid tegen den Oostenrijkschgezinden adel aan te vuren, verspreidde men » dat VAN EGMOND buiten weten van zijnen Meester in *Friesland* was gekomen, en zijn lastbrief niet toonen konde." De Stadhouder bleef geenszins in gebreken, deze aantijging in een openbaar geschrift te wederleggen. Eerlang betaalde hij de Saksische bezetting in de drie steden geheel af en vertrok naar *Mechelen*, onder verzekering, van binnen twee maanden met eene voldoende oorlogsmagt terug te keeren. Vóór hem had zich ERKELENS naar *Gelre* begeven, om zelf den Hertog van den staat der zaken in *Friesland* te onderrigten en bij hem welligt tevens het plan der Groningers, omtrent het vermeesteren van *Weerdenbras* te bevorderen, waarover WILLEM FREDE- 23 v. Slagtm. 1516

(1) Zie hiervoor bl. 410.

(2) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 291, 292. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 551. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLVIII. p. 749—754. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 578—581. PONTANUS, *Hist. Geld.* Lib. XI. p. 663—665. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 342, 343.

1482—1528 RIKS met BUCHO AYTA reeds in het vorige jaar onderhandeld had. Zeker is, dat de Groningers kort daarna, en ongetwijfeld door omkooping der Oostenrijksche Raadsleden, zich bij verdrag van die sterke vesting meester maakten; de Graaf van *Benthem* ontving ten minste daarvoor zevenhonderd Rijnsche goudguldens. De schans werd terstond met den grond gelijk gemaakt. De vestingwerken van *Delfzijl* en *Appingadam* ondergingen hetzelfde lot; gene door RIPPERDA van *Fermsum*, deze door de Groningers, die daartoe geheel *Hunsingo* en *Fivelingo* opgeroepen hadden, nadat EDZARD uit beide sterkten zijne bezetting had ontboden, om de nederlaag, in eenen veldslag tegen den Hertog van *Brunswijk* geleden, te herstellen. Hiermede nam zijn gebied over de *Ommelanden* zoo goed als geheel een einde (1).

Nog minder werd de wapenschorsing in *Friesland* tusschen de *Zuiderzee* en *de Lauwers* geëerbiedigd, waar zij inderdaad moeijelijk van eenen oorlog was te onderscheiden. GROOTE PIER althans vervolgde met rustelooze woede de Oostenrijkschen, welke geene genade bij hem vonden. Hij had hun even te voren een oorlogsschip ontnomen en de bemanning over boord geworpen, toen de echtgenooten van HESSEL MARTENA en JUW BOTTINGA met eenige Franeker burgers in zijne magt geraakten en naar *Sneek* in hechtenis gevoerd werden. Kort daarna veroverde hij met het zwaard in de hand een Hoornsch schip, hetwelk twee zijner vrienden op een togt van *Stavoren* naar de Geldersche kust had onderschept, wierp het scheepsvolk in zee en stak den bodem in brand. Maar ook de Oostenrijkschen sloegen weinig acht op het bestand en maakten zich onder anderen meester van de stins van JANKE OENEMA, een Gelderschgezinde te *Bleije*. Niettemin trachtten TJAARD BURMANIA, RIENK KAMSTRA en andere Friesche Edelen aan de zijde van *Oostenrijk*, de voornaamste Heerschappen, als EDE JONGEMA, TJERK WALTA en HAIJE DOEKES, welke *Gelre* aankleefden, te bewegen, zich van alle geweld te onthouden en tot onderlingen vrede zamen te werken. Maar Hertog KAREL, niet genegen *Friesland* af te staan, stookte het twistvuur aan. Hij verklaarde den Friezen en Groningers bij monde van ERKELENS, dat daar het bestand ten einde liep en het pleit nog niet door den Koning van *Frankrijk* beslist was, men aan den oorlog moest denken, welke niet zonder geld kon gevoerd worden. Hij vermaande hen derhalve, over de middelen te raadplegen om daaraan te geraken, en indien de vrijheid hun ernst was, niet al te karig te zijn. GROOTE PIER goot olie in
27 v. Grasm. 1516 dit vuur; hij maakte de *Zuiderzee* steeds meer en meer onveilig voor de Hollanders,

---

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 293—295. OCCO SCARLENSIS, bl. 407, 408. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLVIII. p. 754—758. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 581—583. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 665, 666.

en nam om dezen tijd in het gezigt van *Enkhuizen* een koopvaardijschip weg, welks lading hij, naar gewoonte, onder zijne manschappen verdeelde (1). 1482—1528 27 v.

Ondertusschen had KAREL *van Oostenrijk*, thans Koning van *Spanje*, de stad *Leeuwarden* wegens hare gehechtheid aan zijne zaak met verscheidene voorregten en vrijheden begiftigd (2). Daartegen verwittigde hij in scherpe bewoordingen de Geldersche Friezen, dat FLORIS *van Egmond*, niet zoo als zij uitstrooiden op eigen gezag, maar op zijn bevel naar *Friesland* gezonden was; dat zij door het verlaten van den Keizer en het Rijk, den rijksban verdiend hadden, maar dat er nog genade voor hen overig was, indien zij zich in tijds onderwierpen; zoo niet, dan zou hij hen te vuur en te zwaard vervolgen (3). Het bleef niet bij bedreigingen. Zoodra het bestand was geëindigd, stak EGMOND uit *Enkhuizen* met eene vloot in zee, veroverde bij *Workum* een groot schip, en verbrandde vier kleinere bodems van de Gelderschen (4). Naar een ander berigt echter, maakte hij zich meester van twaalf of dertien schepen (5). Het volk werd deels over boord geworpen, deels gevangen en later te *Hoorn* en elders als zeeroovers met de galg gestraft (6). EGMOND trok weder naar *Enkhuizen*, maar zond LUBBERT TURK en GOSLIK JONGEMA met vijftienhonderd man naar *Harlingen*. Aan wal gestapt, trokken zij terstond voort naar *Bolsward*, vergezeld door HESSEL MARTENA, EPE AYLVA, JUW BOTTINGA, DOUWE BURMANIA en nog drie vaandelen knechten uit *Leeuwarden*, *Franeker* en *Harlingen*. Zij namen bezit van het weerlooze stadje, en ontboden straks de naastliggende dorpen ter huldiging des Konings van *Spanje*. Den volgenden dag maakten zij zich meester van Hottingastins te *Wommels*. Daar echter de Gelderschen, ondersteund door de hun genegen Friezen, in grooten getale oprukten, weken de Oostenrijkschen naar *Harlingen* en *Franeker*. SCHWARTZENBERG bemagtigde *Bolsward* en liet het versterken. De oorlog was nu met nieuwe woede ontvlamd. De Oostenrijksche bezettingen in *Harlingen* en *Franeker* roofden op vriend en vijand, en zouden ongetwijfeld

Grasm. 1516

16 v. Bloeim.

18 v. Bloeim.

---

(1) *Landb. v.* MARTENA, bl. 92. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 192–194. OCCO SCARLENSIS, bl. 408, 409. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLIX. p. 758, 759. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XIV. bl. 439, 440. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 583, 584. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 666. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 343, 344. VELIUS, *Chron. v. Hoorn.* bl. 189, 190.

(2) De giftbrief is van den 6 v. Sprokkelmaand 1516. *Charterb. v. Vriesl* D. II. bl. 329.

(3) *Landb. v.* MARTENA, bl. 93. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XIII. bl. 440.

(4) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 194.

(5) OCCO SCARLENSIS, bl. 409.

(6) VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 190.

1432–1528 den geheelen omtrek in eene woestenij herschapen hebben, indien EGMOND er niet voor gewaakt had. De Leeuwarders en Franekers plunderden en verbrandden niettemin *Rinsmageest*, maar werden op den aftogt door een hoop huislieden, na
25 v. Bloeim. 1516 een hevig gevecht, geslagen. Kort te voren hadden de Gelderschen Hottingastins heroverd en zich toen te *Oldeklooster* gelegerd, waar zij eene versterking van manschappen uit *Groningen* en *Gelre* ontvingen. Met deze krijgsmagt trok SCHWARTZENBERG, ondersteund door de ingezetenen van *Zevenwolden*, *Stellingwerf*, *Gaasterland*
3 v. Zomermaand. en *Wijmbritseradeel*, naar *Monike Beyum*, alwaar hij ERKELENS met het grof geschut uit *Groningen* afwachtte, ten einde *Leeuwarden* te belegeren. De Ommelanders en Westerlanders werden opgeroepen, en nadat Juwsmastins door de Gelderschen
24 v. Zomermaand. was ingenomen, zag zich de stad eerlang ingesloten. Eene aanzienlijke magt van ruiters en voetvolk lag nog in *Monike Beyum*, om de bezettingen van *Franeker* en *Harlingen* in het oog te houden. Al de Gelderschgezinde Friezen waren in de wapenen, en de Stadhouder des Hertogs van *Gelre* beurde met geweld de opbrengsten in der Oostenrijkschen. In dezen staat van zaken moest de poging der Friesche Edelen in *Franeker*, om de Heerschappen te *Monike Beyum* door schoone beloften tot gehoorzaamheid aan den Koning van *Spanje* over te halen, natuurlijk mislukken. Zij ontvingen dan ook het schamper antwoord, dat zij zich veeleer met hunne overige landgenooten tegen de Oostenrijkers en bovenal tegen de Hollanders, die erfvijanden der Friesche vrijheid, moesten verzetten. »Wij willen liever," voegde men er bij, »in onze deuren opgehangen worden, dan onder de heerschappij van den Spaanschen Vorst geraken, wiens hooggeroemde magt wij vertrouwen, met hulp der Franschen en Gelderschen, tegenstand te kunnen bieden." Op dit bescheid, door een groot aantal Edelen geteekend, werden HESSEL MARTENA en RIENK KAMSTRA naar Koning KAREL gezonden, welke terstond den verzochten onderstand tot ontzet van *Leeuwarden* beloofde. Middelerwijl was ook *Franeker* door de Gelderschen omsingeld. Op en uit *Leeuwarden* werd dagelijks geschoten, en de bezetting der beide steden beproefde menigen uitval, in welken wederzijds velen sneuvelden. Intusschen roofden de Geldersche Friezen uit *Stavoren*, *Hindeloopen*, *Workum* en de geheele westkust van *Friesland* op de Hollanders ter zee en staken de schepen in brand, welke zij niet met zich konden voeren. Te goeder uur voor de Oostenrijkschen liep eene vloot van
14 v. Oogstmaand. meer dan honderd vaartuigen, met eene ontzagwekkende krijgsmagt zoo voet- als paardevolk, aangevoerd door FLORIS *van Egmond* als Opperbevelhebber, Graaf FELIX *van Oostenrijk*, Graaf HENDRIK *van Nassau*, JAN *van Wassenaar* en meer dan driehonderd Spaansche, Bourgondische en Nederlandsche Edelen, alle op het prachtigst uitgedost, uit de havens van *Holland* en landde te *Harlingen* (1). De Gelder-

(1) Eenigen begrooten deze magt op 12000, anderen op 9000, sommigen op 4 of 5000 man.

schen braken terstond het beleg voor *Leeuwarden* en *Franeker* op, verlieten Monike Beyum en wierpen zich in *Sneek*, *Bolsward* en *Dokkum*. *Bolsward* werd onmiddellijk door EGMOND ingesloten, doch na korten tijd weder verlaten, dewijl het wel versterkt was, en de bezetting van *Sneek* de belegeraars door gedurige uitvallen teisterde. Naar een ander berigt, zouden HENDRIK *van Nassau* en eenige andere Heeren gaarne het stadje bestormd hebben, maar EGMOND belette dit, » omdat de bloem van alle de Bourgondische Heeren, daer bij malkander voor de stad waren, en binnen *Bolsward* niet lag dan een hoop naekte boeven, uitgezonderd de Veldheer SCHWARTSENBERG." Hij wilde niet de verantwoordelijkheid op zich nemen, wanneer eenige dier Edelen bij het bestormen mogten omkomen. Men had tevens *Sneek* hevig doch vruchteloos beschoten, en de omliggende dorpen, welke door den *Zwarten Hoop* gespaard waren, verbrand, waarbij echter menig Ridder door het verwoede landvolk was doodgeslagen. Nu werden zeven vaandelen naar *Dokkum* gezonden, die er zich, door het verloopen der bezetting, gemakkelijk meester van maakten. De Gelderschen trokken te *Kollum*, hunne legerplaats, veel volks bijeen, om dezen smaad af te wisschen en de stad te herwinnen. ERKELENS verscheen er met een vaandel knechten uit *Groningen*, maar toen men meende *Dokkum* aan te tasten, weigerden de Sneeker- en Bolswarder huurlingen op te trekken, vóór zij afbetaald waren. ERKELENS toog nu alleen met zijne bende Groningers en een hoop landlieden voor de stad, maar werd spoedig door een uitval der bezetting met groot verlies op de vlugt gejaagd. Vier dagen daarna kwam EGMOND in *Dokkum* met Graaf EDZARD, die, verbolgen over het gedrag der Gelderschen en Groningers in de *Ommelanden* en dat zij onlangs zijn slot in *Groningen* geheel geslecht hadden, zich met het Huis van *Oostenrijk* wilde verzoenen. EGMOND beloofde hem zijne voorspraak en den goeden uitslag daarvan bij Koning KAREL, beschonk hem rijkelijk en begaf zich toen naar *Leeuwarden*, terwijl de Graaf naar zijne staten terugkeerde (1).

1482—1528

20 v. Oogstmaand 1516

Gedurende deze onderhandeling had FELIX *van Oostenrijk* de stins van EPO DOUWES of DOUMA te *Irnsum* na een hevig geschutvuur genoodzaakt, zich op genade en

---

(1) *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 45. SNOI, *Rer. Batav.* Lib. XIII. p. 190, 191. S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 296—299. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 554, 555. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 197—200. *Landb. v.* MARTENA, bl. 94—96. OCCO SCARLENSIS, bl. 409—415. S. JARICHS, *Corte Chron.* bl. 462. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VII. c. 12. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLIX. p. 758—761. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XIV. bl. 437—444. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 584—587. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 666—668. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 344, 345.

1482—1528 ongenade over te geven. Verbitterd, dat een zijner jonkers in het beleg was gesneu-
28 v. Oogstmaand 1516 veld, liet hij de bezetting van zeven en twintig man deels ophangen, deels onthoofden; en slechts op voorbede van HESSEL MARTENA en JUW BOTTINGA, wier echtgenooten nog te *Sneek* in hechtenis waren, werden DOUWES en diens neef HERINGA naar *Harlingen* gevoerd, om tegen haar uitgewisseld te worden. Maar toen men hem dreigde, dat de vrouwen het leed zouden ontgelden, hetwelk den twee Heeren mogt worden aangedaan, beval hij terstond hen beide met het zwaard te rigten. De stins en het dorp *Irnsum*, toen *Akkrum* en *Oldeboorn* werden geplunderd en verbrand, waarna zich de Oostenrijksche krijgsmagt weder te *Monike Beyum* nedersloeg. Van hier trok EGMOND met eene sterke legerbende naar *Kollum* en dwong de Gelderschen,
16 v. Herfstmaand. die er zich genesteld hadden, naar *Groningen* te wijken. Daarop versterkte hij *Dokkum* met een blokhuis, en toog voorts uit *Harlingen* met een groot aantal gewapende vaartuigen langs den Westelijken zeeoever van *Friesland*, welke nog geheel Geldersch was. Maar de vloot verzeilde door een onweder naar *Enkhuizen* en *Amsterdam*, zoo dat er tien of twaalf dagen verliepen eer zij voor *Stavoren* kwam. Die stad, *Hindeloopen* en *Workum* werden achtereenvolgende ingenomen; *Gaasterland* en *Waterland* vernield, en de Gelderschen, na vele bloedige schermutselingen, verdreven. GROOTE PIER echter geraakte spoedig met zijn volk en twee vaandelen Gelderschen weder in het bezit van *Workum*. *Hindeloopen*, *Molquerum*, *Koudum* en andere bijliggende dorpen verlieten op zijn ontbod de zijde der Oostenrijkschen. IJveriger dan ooit zette hij zijne strooperijen ter zee voort, en uit wraak over den moord aan de bezetting te *Irnsum* gepleegd, werden al de gevangenen, die hem in handen vielen, zonder onderscheid, en welken losprijs zij ook mogten aanbieden, over boord geworpen. Zoo werd de krijg van weêrszijden hoe langer zoo woester gevoerd. Eerlang rukte EGMOND in twee afdeelingen op *Workum* aan en noodzaakte GROOTE
11 v. Wijnmaand. PIER, na een hevig gevecht, naar zijne schepen te vlugten, waarbij velen verdronken. *Workum* werd ingenomen; een groote hoop Gelderschen was verslagen en een honderdtal van hen gevangen genomen. De overwinnaar trok kort daarop met drieduizend man in *IJlst*, en straks die plaats verlatende, naar *de Lemmer*, om *Slooten* te benaauwen. Onder weg verbrandde hij *Langwier*, *Bornzwaag*, *Lemster-Vijfga* en *Oldega*. In *de Lemmer* verzoenden zich de Zevenwolders met hem. Geheel het tegenwoordig *Friesland*, uitgezonderd *Sneek*, *Bolsward* en *Slooten* was nu in zijne magt. Vruchteloos en niet zonder verlies aan volk, beproefden de Gelderschen een aanval op *Stavoren*. Zij verbrandden vervolgens Ogaklooster met de kerk, opdat de Oostenrijkschen zich er niet, zoo als in Oldeklooster en Nieklooster, zouden vestigen. Een ontzaggelijke watervloed, zoo als men in honderd jaren in deze gewesten er geenen gekend had, verwoestte wat de woede der menschen nog gespaard had. Om geheel *Friesland* waren de zeedijken bij eenen allerhevigsten stormwind doorgebro-

ken, en het water bedekte de landen een el hooger, dan men zich herinneren konde 1482—1528
dat het ooit geweest was. In *Sneek* voer men met schuiten in de straten; en vele 24 v.
menschen, beesten, goederen, geheele huizen zelfs werden, bijzonder in *Westergo*, Slagtm.
weggespoeld. In *de Lemmer* steeg het water zoo hoog, dat EGMOND en zijn volk 1516
zich drie dagen op zolders en daken moesten bergen. Toen het gevallen was, trok hij naar *Harlingen* en voorts naar *Leeuwarden*. FELIX *van Oostenrijk* bleef er met het leger, doch een tweede vloed, een maand later, noopte hem insgelijks te
vertrekken. Hij stak het dorp, behalve de kerk, in brand en legerde zich met zijn 31 v.
volk in *de Kuinder* (1). Win-term.

Kort te voren had de Hertog van *Gelre* zeventienhonderd man tot hulp der Groningers gezonden. Doch deze gasten van de allerslechtste soort hielden alles voor vijandelijk gebied. Eerst sloegen zij zich te *Zuid-* en *Noordlaren* neder en persten van daaruit door brandschattingen de omliggende gemeenten twaalfduizend gulden af; daarna teisterden zij in het *Westerkwartier* en omtrent *Kollum* vreesselijk de landzaten, rang noch stand noch kunne ontziende, de vrouwen en meisjes mishandelende, de velden verwoestende en zonder onderscheid de kerken plunderende, tot dat zij eindelijk roovende en verdelgende naar *Twente* trokken en na het plunderen van *Goor* verliepen. Zij hadden reeds *Kollum* verlaten, toen drieduizend Oostenrijkschen derwaarts oprukten, welke even als zij, in den omtrek kwalijk huis hielden. De Gelderschen verkeerden in eenen hagchelijken toestand. Zij waren van alle kanten ingesloten en hadden gebrek aan alles. TJALLING BOTTINGA lag in Oldeklooster, en DOUWE BURMANIA in Niekloosler, om *Sneek* en *Bolsward* in het oog te houden. In *Bolsward* bovenal steeg de nood dagelijks hooger en hooger. Het krijgsvolk, om-
trent negenhonderd man, te vergeefs op betaling aandringende, leverde voor zes- 3 v.
of achtduizend gulden de stad met al haar geschut aan EGMOND. Wie van deze Louw-maand
verraders, welke grootendeels in Oostenrijksche dienst overgingen en door hunne 1517
nieuwe makkers de *Kooplieden van Bolsward* genoemd werden, in handen der Gelderschen geraakten, werden zonder vorm van regtsgeding opgeknoopt. Eenigen meenen, dat EGMOND door EDZARD tot dezen onridderlijken koop was aangespoord. Zeker is, dat de Graaf van *Oost-Friesland* ten hoogste op den Hertog van *Gelre* verbitterd was, welke met den Hertog van *Lunenburg* en den Graaf van *Oldenburg*,

---

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 299, 300. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 200—212. *Landb. v.* MARTENA, bl. 96, 97. OCCO SCARLENSIS, bl. 415—420. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLIX. p. 761. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIV. bl. 444—446. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 587, 588. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 669. OUTHOFF, *Watervl.* bl. 459.

1482— zijne geslagen vijanden, een verdrag gesloten had; en meer dan ooit trachtte hij thans
1528 zich met het huis van *Oostenrijk* te verzoenen. Deswege hield hij een tweede mondgesprek met EGMOND, wien hij, om zijn goeden wil te toonen, als vrijwilliger in het leger voor *Sneek* vergezelde. FELIX *van Oostenrijk* kwam uit *de Kuinder* met
20 v. Louwmaand 1517 vier vaandelen knechten, waarop *Sneek* door vier sterke krijgsafdeelingen naauw ingesloten en het geschut tegen de muren gerigt werd. GROOTE PIER met zijn volk, vele ballingen of vlugtelingen, en Edelen waren in de stad, waar men, door het voorbeeld van *Bolsward* geleerd, geene vreemde knechten had ingenomen. Alle bedenkelijke middelen tot bescherming en verdediging der plaats werden aangewend. De muur werd gedurig met water begoten, om van het ijs glibberig te worden, en het St. Jansklooster buiten de poort in de asch gelegd, opdat de vijand zich er niet in zou nestelen. Dagelijks trokken de belegerden uit, waarbij wederzijds velen sneuvelden. Intusschen bood men van den kant van EGMOND vredesvoorwaarden aan, welke den burgers smaakten, maar door GROOTE PIER en zijne aanhangers, die de stad in hunne magt hadden, van de hand gewezen werden. Eene schielijk opkomende dooi en onstuimig weder noodzaakten den vijand, juist toen hij zich
28 v. Louwmaand. tot den storm gereed maakte, het beleg op te breken. Slechts de legerafdeeling, welke in Nieklooster had post gevat, bleef aldaar nog bijna drie maanden tot groot nadeel der omwonende huislieden. FELIX *van Oostenrijk* trok naar *de Kuinder*, voorts op Geldersch grondgebied en verwoestte het slot *Al-te-na* (1). Hierop
14 v. Sprokkelm. begaf hij zich naar *Braband* en zond zijne benden in *Holland*, om soldij te ontvangen (2).

Om dezen tijd kwamen Graaf EDZARD en EGMOND te *Brussel*, waar Keizer MAXIMILIAAN, Koning KAREL en de Landvoogdes der *Nederlanden* zich bevonden. Ondanks den invloed en de kuiperijen der Hertogen van *Brunswijk* en van *Saksen* ten Hove, werd EDZARD door de Vorsten, welken de ondervinding geleerd had, van hoeveel belang hij was, in genade aangenomen, de ban, over hem uitgesproken, ingetrokken en hij zelf tot koninklijk Stadhouder over de *Ommelanden* met eene jaarwedde van vierduizend goudgulden aangesteld. Daartegen moest hij zijn ambtgenoot in *Friesland* met krijgsvolk ondersteunen, dewijl *Gelre* derwaarts aanzienlijke ver-

(1) Zie hiervoor, bl. 411. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 217.

(2) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 300—304. *Oude Holl. Div. Kron.* Div. XXXII. c. 45. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 214—217. *Landb. v.* MARTENA, bl. 97, 98. OCCO SCARLENSIS, bl. 420—422. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLIX. p. 762—764. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIV. bl. 446—448. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 588. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 670.

EDZARD II, GRAAF VAN OOST-FRIESLAND.

J. W. Kaiser sculps.

sterkingen zond, en de stad *Groningen* haar grof geschut leende (1). Inmiddels was 1482—1528
de wapenschorsing van zes weken tusschen Koning KAREL en den Hertog van *Gelre* verloopen (2). Eer dit bestand in *Friesland* openlijk was afgekondigd, had GROOTE PIER *Hindeloopen* overrompeld en de Oostenrijksche bezetting grootendeels over de kling gejaagd of gevangen genomen, doch de inwoners ongemoeid gelaten. Van hier was hij naar *Texel* of *Wieringen* getrokken en met grooten buit teruggekeerd. Hij had steeds de bewegingen der tegenpartij gadegeslagen en de muren van Nieklooster omvergeworpen, toen de Oostenrijkers, kort vóór het einde van het bestand, zich van daar, naar het schijnt uit vrees voor de Gelderschen, die zich ten krijg toerustten, in 23 v. Grasm. 1517
Bolsward en *Dokkum* geworpen hadden. Eerlang verscheen inderdaad de *Zwarte Hoop*, in dienst des Hertogs van *Gelre*, voor *Dokkum* (3). Bij dezen voegden zich ERKELENS, JANKE DOUMA en GROOTE PIER met tweeduizend man en al het geschut uit *Sneek;* het overige was uit *Groningen* aangevoerd. Terstond werd eene bestor- 18 v. Bloeim.
ming beproefd, maar met verlies van tweehonderd man afgeslagen. Nu werd de stad naauw ingesloten, en het land van *Dokkum* tot aan *de Eems* zwaar gebrandschat, om den muitenden soldaat te bevredigen. Niet het hevig geschutvuur, maar de honger noodzaakte eindelijk de belegerden tot de overgave onder behoud van lijf en goed. De slotvoogd TJAARD BURMANIA en zijne dapperen trokken met hunne wapenen en vliegende vaandelen naar *Leeuwarden.* Vierhonderd Gelderschen werden in *Dokkum* 12 v. Zomermaand.
gelegd; de overigen togen naar *Groningen* en voorts door *Drenthe* naar *de Kuinder*, van waar zij in de gereedliggende schepen van GROOTE PIER naar *Holland* overstaken. Na het vernielen van *Medemblik* keerde GROOTE PIER met rijken buit naar *Friesland* terug, terwijl zijne togtgenooten *Noord-Holland* met schrik en verwoesting vervulden (4). EGMOND had de Oostenrijksche bezetting uit de Friesche

---

(1) *Landb. v.* MARTENA, bl. 98. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 313. E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 560—562. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VII. c. 15. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLIX. p. 764—766. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 670, 671.

(2) Zie hiervoor, bl. 411. *Landb. v.* MARTENA, bl. 98. Volgens V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 219, werd dit bestand den 25 van Lentemaand gesloten.

(3) De naam van *Zwarten Hoop*, nu eens in zwang gekomen, werd aan elke bende ongeregeld krijgsvolk gegeven. De medgezellen van GROOTE PIER, meestendeels uit *Kimswerd* en *Arum* afkomstig, worden bij VAN THABOR, de *Arumer Zwarte Hoop* genoemd. *Aant. op* V. THABOR, St. II. bl. 136.

(4) Zie hiervoor, bl. 411—413. Om dien tijd zal waarschijnlijk het geval met den schout van *Huisduinen* hebben plaats gehad, door V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 218 verhaald. Hij

1482—1528 steden, behalve *Franeker*, derwaarts tot hulp ontboden, hetgeen TJERK WALTA en den Gelderschen gelegenheid verschafte *Bolsward* in te nemen en te versterken.
17tot21 v. Herfstmaand 1517 GROOTE PIER zette zijne rooftogten op de *Zuiderzee* voort, in weerwil eener nieuwe wapenschorsing tusschen Koning KAREL en den Vorst van *Gelre*, welke door geheel *Friesland* werd afgekondigd (1). 's Hertogs daarbij bepaalde afstand van al zijn regt op de landen tusschen het *Vlie* en de *Lauwers* ten behoeve des Konings van *Spanje*, vond bij velen geen geloof. Eerlang kwam EGMOND met Graaf WIL-
24 v. Wijnmaand. LEM *van Roggendorp* in *Leeuwarden*, alwaar hij een Landdag beschreef, op welken ROGGENDORP in zijne plaats tot Stadhouder over *Friesland* erkend en in het bezit der Oostenrijkschgezinde steden gesteld werd (2). Vergeefs trachtte men hiertoe ook de overige steden en Edelen te bewegen en zond hun afschriften van de voorwaarden, op welke Hertog KAREL *Friesland* zou ontruimen. Zij werden voor verdicht gehouden en de boden door de Geldersche bevelhebbers hier en daar wreed mishandeld; een werd te *Slooten* naar stijl van regten in een zak verdronken; een ander te *Dokkum* gedwongen, het medegebragte afschrift, dertig blad groot, zelf op te eten. De Landdag ging hierop uiteen; EGMOND trok naar *Holland* en ROGGENDORP bleef met een vaandel knechten te *Leeuwarden*. *Groningen* beschouwde insgelijks de mare van dezen afstand als een listig uitstrooisel der Oostenrijkschen, en werd in dit gevoelen door een brief van den Hertog zelven bevestigd. Hetzelfde verklaarde ERKELENS,
20 v. Slagtm. in naam zijns meesters, op den Landdag te *Sneek* (3).

---

was gevangen naar *Sneek* gevoerd en op vijfhonderd goudgulden losgeld gesteld, doch overleed in den kerker. Zijne vrienden zonden boden naar *Sneek*, om zich van de waarheid daarvan te overtuigen. Het volk van GROOTE PIER dwong, onder bedreiging van den dood, een ander gevangen Huisduiner, de kleederen van den overleden schout aan te trekken en den boden te verklaren, dat hij de schout was. De list gelukte en men bragt »die fyfhondert goltgulden voer die dode scholt."

(1) Zie over dat bestand hiervoor, bl. 296, 413, 414; en OCCO SCARLENSIS, bl. 426, 427.

(2) WILLEM *van Roggendorp*, ROGGHENBORCH, ROGENDORE of ROGGHENDORFF, zoo als die naam het meest gespeld wordt, was een Oostenrijksch Edelman, door huwelijk met eene Nederlandsche dame aan het regerend huis vermaagschapt, en Raad des Konings. *Landb. v.* MARTENA, bl. 100. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 237.

(3) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 304—316. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 217—239. S. JARICHS, *Corte Chron.* bl. 463. *Landb. v.* MARTENA, bl. 98—101. OCCO SCARLENSIS, bl. 422—429. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. XLIX. p. 764—775. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIV. bl. 448—451. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 589—594. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 671—677. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 350.

Ondertusschen had EDZARD zijne vervallene zaken in *Oost-Friesland* hersteld, en 1482—1528
sloot thans den vrede met den Hertog van *Brunswijk*. Kort daarna zond hij OTTO 3 v. Winterm. 1517
VAN DIEPHOLT met tweeduizend man in de *Ommelanden*, welke op het *Zand* gekomen, vorderde, dat men binnen zes dagen de schattingen aan den Graaf, als Stadhouder van Koning KAREL, zou opbrengen. Doch daar dit krijgsvolk wars was van 5 v. Louwmaand. 1518
alle tucht en slechts op roof vlamde, drong VAN DIEPHOLT niet verder op den eisch aan, maar trok door *Hunsingo* en het *Westerkwartier* naar *Drenthe*, op welken togt de landzaten, in weerwil zijner voorzorgen, vreesselijk geteisterd werden. Er volgden nog wel andere benden, doch te gering in getal, om den Groningschen schutters weerstand te bieden. Zij voegden zich derhalve bij hare makkers, die na het uitplunderen van *Drenthe*, in *Twente* waren getrokken. EDZARD besloot met dat volk, na het einde des bestands, in *Friesland* te vallen, om er den Hertog van *Gelre* te bestrijden; maar de verlenging daarvan tot in Lentemaand van het aanstaande jaar, verijdelde dit voornemen (1). In dien tusschentijd voorzag de Hertog van *Gelre* zijne manschappen in *Friesland* zoo slecht met geld, dat zij dagelijks verliepen. En toen zijn bevelhebber in *Dokkum* de stad *Groningen* telkens om onderstand lastig viel, baarde dit aldaar zooveel misnoegen onder de gemeente, dat zij onstuimig begeerde, het verdrag met VAN OIJEN gesloten, door den Hertog zelven bij brief en zegel bekrachtigd te zien; hetgeen geschiedde en de rust herstelde (2). Die rust was bewesten *de Lauwers*, ondanks de bestandsverlenging, nog ver te zoeken. Gedurig ontstonden er hevige botsingen tusschen de Oostenrijksche en Geldersche bezettingen. ROGGENDORP hield op hoog bevel, zijn volk zooveel mogelijk in toom, maar konde naauwelijks *het Bildt*, *Leeuwarderadeel*, *Frankeradeel*, *Menaldumadeel* en *Baraderadeel* tegen de Gelderschen beschermen, die *Dokkum*, *Sneek* en *Bolsward* met de gansche streek naar *Stavoren* in bezit hadden, terwijl GROOTE PIER alles wegroofde, wat hem op de *Zuiderzee* ontmoette. Middelerwijl werd MAARTEN VAN ROSSEM tot Stadhouder van *Friesland* benoemd, en door ERKELENS op een landdag te *Sneek* in die hoedanigheid den Staten voorgesteld. Men drong hier tevens van de zijde der Gelderschen ernstig aan, om de Oostenrijkschen 11 v. Oogstmaand.
uit *het Bildt*, welk het grootste deel der gemeene inkomsten opleverde, te verjagen, de tollen, even als in *Holland* en om den Frieschen handel niet derwaarts te verplaatsen, af te schaffen, en derhalve andere middelen te beramen,

---

(1) Zie de Schrijvers, hiervoor bl. 415 (1) aangehaald.

(2) 's Hertogs brief wordt gevonden in het *Landb. v.* MARTENA, bl. 102 (p.), SCHOTANUS, *Brieven en Documenten*, bl. 96, en is hoofdzakelijk van denzelfden inhoud, als de geslotene overeenkomst vóór drie jaren.

1482—1528 om in de staatsuitgaven te voorzien. Het eerste voorstel werd als strijdig met het bestand verworpen, maar het tweede ingewilligd, en den Hertog van *Gelre* de helft der schatting, voorheen den Saksers opgebragt, toegestaan onder voorwaarde, dat hij de Friezen naar vermogen beschermen, hen niet zonder hun wil buitenlands dagvaarden of ontbieden, het regt ongekrenkt handhaven en de dijken en waterwerken in behoorlijken staat houden zou. Voorts moest hij een uitstekend man tot algemeen Stedehouder over de Friesche landen tusschen de *Zuiderzee* en den *Dollart*, benevens een Kanselier aanstellen, bij wien de landzaten zes mannen, twee uit *Oostergo*, twee uit *Westergo* en even zooveel uit *Zevenwolden*, als Raden en Regters zouden voegen; hij noch zijn Vertegenwoordiger zouden steden, sloten of vestingen aan eenig persoon mogen vertrouwen buiten toestemming der zes Raadsleden of der gemeente; den krijg om *Friesland* zou hij op eigen kosten voeren, maar wanneer *Gelre* beoorloogd werd, wederkeerig door de Friezen ondersteund worden, wier voorregten en vrijheden hij verminderen noch besnoeijen mogt; geenen Oostenrijkschgezinde zou hij in genade mogen aannemen, veel min eenig ambt opdragen, zonder goedkeuring der zes Raadsleden of der gemeente; ook niet de eene of andere Friesche stad voorregten vergunnen in strijd met het algemeene belang, of het land eigendunkelijk nieuwe lasten opleggen. ERKELENS vertrok met deze voorwaarden, door hem hier en daar veranderd of gewijzigd, naar *Gelre*. Derwaarts zonden JANKE DOUWMA, AUKE JAARLA, JUW JUWSMA, SIKKE GALAMA en andere Edelen van hunnen rade eenen afgevaardigde met onderscheidene bedingen, welke op den landdag wel voorgesteld, doch niet aangenomen waren. Hierin eischten zij onder anderen het slechten der versterkingen van *Dokkum*, *Slooten* en *de Lemmer*, alzoo, naar hun zeggen, de Hertog zulks voorlang beloofd had, en verzekerden, dat dit hem noch den staat eenig nadeel zou berokkenen. Dit onverwacht en zeker ontijdig verzoek werd schamper afgewezen, hetgeen hen in hevigen toorn ontvonkte en aanspoorde, zich allengs aan 's Hertogs gehoorzaamheid te onttrekken (1).

12 v. Louwmaand 1519 Voor dezen Vorst opende het overlijden van Keizer MAXIMILIAAN een gunstig uitzigt. Immers was hij nu van eenen magtigen tegenstander bevrijd, op wiens zetel daarenboven welligt de Koning van *Frankrijk*, zijn beschermer, konde geplaatst worden. Kort daarna vierde hij zijn huwelijksfeest, op welk de stad *Groningen* en de *Ommelanden* genoodigd waren, wier gezanten, de Kerkheer WILLEM FREDERIKS,

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 242. OCCO SCARLENSIS, bl. 429—433. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. L. p. 775—782. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIV. bl. 451—453. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 594—599. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 677—679. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 351, 352. Hiervoor, bl. 414.

de Burgemeesters KOENDERS en SCHAFFER en de ridmeester VAN LENNEP, bij die gelegenheid eene pracht ten toon spreidden en zulke rijke geschenken met zich bragten, dat men er teregt op smaalde (1). Het blijkt niet, dat op dit feest afgevaardigden uit *Friesland* gekomen zijn; veeleer schijnt, dat de goede verstandhouding tusschen de Geldersche Friezen en Hertog KAREL verflaauwd was. Althans weinig dagen na de terugkomst der Groninger afgevaardigden, werd te *Sneek* een landdag gehouden, op welken men de Geldersche Raden over de bevestiging der voorwaarden, die ERKELENS onlangs had medegenomen, aansprak. En toen hierop werd geantwoord, dat de Hertog daaraan zou voldoen, indien men hem voor Erfheer erkende en tot onderhouding van zijnen staat, eene zelfde jaarlijksche som toelegde als de Saksische Vorsten genoten hadden, verwekte dit bij velen groot misnoegen en verbazing. Inzonderheid gaven JANKE DOUWMA, SIKKE DOUWES GALAMA, JUW JUWSMA en JANKE OENEMA, die hunnen landgenooten het Geldersche bondgenootschap het eerst aangeprezen hadden, hunne verwondering over dezen eisch te kennen, welken zij als geheel in strijd met 's Hertogs beloften beschouwden. »Hij immers had op zich genomen, *Friesland* van de Saksische en Oostenrijksche heerschappij te verlossen, de aloude vrijheid te herstellen en nimmer te vorderen, wat de Saksers afgedwongen hadden, dewijl het volk anders slechts de eene slavernij voor de andere zou verwisselen. Hij was derhalve verpligt zijne belofte na te komen, en alsdan zouden zij hem wel niet als Erfheer, maar als Heer en Beschermer erkennen." Het onderling wantrouwen echter en het vermoeden, dat de Kanselier zijnen Meester zulke aanstootelijke voorwaarden inblies, veroorzaakte dat de bijeenkomst vruchteloos afliep. De vier genoemde Heerschappen, beducht voor de bedoelingen der Gelderschen en de dubbelzinnige houding van vele Friesche Edelen, begaven zich naar *Groningen* en van daar door *Overijssel* naar *Utrecht*, ginds en elders als ballingen rondzwervende. Hunne vrees was niet ongegrond. Schroomelijk werden de belangen des lands door de Gelderschen en de Friesche Edelen, die om hunne gunst bedelden, verwaarloosd; beider gierigheid en schraapzucht kenden geene grenzen; zij verrijkten zich ten koste van regt en billijkheid en pleegden den onbeschoftsten moedwil, die echter niet altijd ongestraft bleef. Ondanks den wapenstilstand, beproefden de Gelderschen een aanslag op *Steenwijk* die mislukte, waarop zij naar *de Lemmer* trokken en toebereidselen maakten, om tusschen *Harlingen* en *Franeker* een blokhuis op te werpen. Het ontbrak den Oostenrijkschen aan geld en volk; van daar, dat zij zoo vurig wenschten naar eene bepaalde verlenging van het

1482—1528

24 v. Sprokkelm. 1519

(1) Zie hiervoor, bl. 415, 416 en de aldaar aangehaalde schrijvers.

1482—1528 bestand, waartoe de Hertog van *Gelre* niet besluiten wilde, zoo lang men hem niet *het Bildt* en zekere grietenijen in *Friesland* had afgestaan. Daar hij *Holland* bedreigde, werd de Stadhouder ROGGENDORP met een gedeelte der krijgsmagt door de Landvoogdes derwaarts geroepen, en zijn broeder, den onderbevelhebber WOLFGANG VAN ROGGENDORP, ondertusschen het bewind van zaken in *Friesland* toevertrouwd. Kort daarna werd de Geldersche Stadhouder MAARTEN VAN ROSSEM, wien de Friesche schrijvers als een goed en opregt man afschilderen, van zijne betrekking ontslagen, ongetwijfeld om zijnen Meester in den krijg aan gene zijde des *Rijns* te ondersteunen, en verliet *Friesland*, toen zijn opvolger CHRISTOFFEL, Graaf van *Meurs*, wiens last zich ook over *Groningen* en de *Ommelanden* uitstrekte, te *Sneek* gekomen was. GROOTE PIER werd om dezelfde
Grasm. 1519 reden met zijne vloot naar *Gelre* ontboden, en had deel in den vruchteloozen aanslag op *Emmerik*. Van dezen togt teruggekeerd, onttrok hij zich geheel aan het krijgsgewoel, overtuigd, dat de Gelderschen in *Friesland* meer hun eigen voordeel dan 's volks vrijheid of welvaart beoogden, en eindigde zijne dagen in stille afzondering te *Sneek* op den achttienden van Wijnmaand vijftienhonderd
1520 twintig. Hij was een man van eene rijzige, krachtige gestalte, norsch, en in toorn ontstoken schrikwekkend van uitzigt, grof van taal en van onbeschaafde zeden. Wars van vleijerij en rondborstig van aard, verborg hij nimmer zijne ware gevoelens. Hij kende eigenbaat noch belangzucht, en had alleen uit liefde voor de vrijheid des lands de wapenen tegen hare verdrukkers opgevat. Moed en onverschrokkenheid, die aan vermetelheid grensde, waren deugden, welke hij door onbeperkte wraakzucht, en eene onverbiddelijke wreedheid tegen de vijanden bezoedelde, hetgeen zijn naam alom geducht en ontzaggelijk maakte (1). De lust voor zeerooverij door hem opgewekt, bleef nog voortduren, en de landzaten stonden steeds ten doel aan de plunderzucht der stroopende Geldersche benden. Met de wapenen zelve werd, door gedurige verlenging van het bestand bij weken en dagen, niets uitgerigt (2). Inmiddels poogde Koning KAREL door zachtmoedigheid de Geldersche Friezen voor zich te win-

---

(1) Verg. hiervoor, bl. 413.

(2) *Correspond. de* MARGUERITE *d'Autriche*, T. II. p. 143, 147, 175—226. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 239—263. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 340. OCCO SCARLENSIS, bl. 433—436. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. L. p. 782—785. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XIV. bl. 453—455. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 599—602, 608, 609. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 681, 682, 685, 688, 697. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 354, 355, 357, 363. *Charterb. v. Friesl.* D. II. bl. 404. Hiervoor, bl. 416—419.

nen en gaf den Heeren VAN ROGGENDORP volmagt, allen in genade aan te nemen, 1482—1528
welke onder zijne gehoorzaamheid wilden wederkeeren (1).

De Graaf van *Meurs* voerde met vaste hand de teugels van het bewind. Bijzonder hield hij een waakzaam oog op de Oostenrijkschen, wier aanslag op *Dokkum* met negenhonderd man uit *Leeuwarden*, door eene toevallige omstandigheid was verijdeld (2). 18 v. Lentemaand. 1520 Zijn kapellaan, van verraad tegen *Sneek* beschuldigd, liet hij in den kerker werpen, en kort daarna eenen soldaat, om dezelfde reden, vierendeelen. Eenige lieden, van deelgenootschap hieraan betigt, namen de vlugt. Het volk hield echter allen voor onschuldig (3). 23 v. Wijnmaand. De overmoed der Gelderschen werd hoe langer zoo ondragelijker, terwijl de Oostenrijksche Friezen van Koning KAREL, thans tot Keizer gekroond, voor het oogenblik weinig troost ontvingen. Hij beloofde hun, na den afloop van den aanstaanden Rijksdag te *Worms* de Friesche zaken met ernst ter hand te nemen, maar vermaande hen, intusschen den tegenwoordigen toestand met geduld te dragen. Op dien Rijksdag werden Dr. KEMPO MARTENA en SIJBRAND ROORDA gezonden met last, Louwmaand. 1521 bij den Keizer op het verdrijven der Gelderschen uit *Friesland* aan te dringen, daarna in dat gewest eene goede regtspleging in te voeren, en er niemand eenig voorregt te verleenen tot nadeel van het algemeen. De geestelijkheid verzocht tevens de bevestiging harer regten en vrijheden, gelijk FLORIS *van Egmond* bij de inhuldiging beloofd had (4). Maar KAREL, in groote en veelvuldige zaken gewikkeld, hield de gezanten op, en verlengde inmiddels het bestand met den Hertog van *Gelre*. 24 v. Lentemaand. Eenigen tijd later stelde hij, in plaats van WILLEM VAN ROGGENDORP, GEORGE SCHENK, Vrijheer van *Tautenburg*, tot Stadhouder van *Friesland* aan (5).

De wakkere Graaf van *Meurs* liet ondertusschen geene gelegenheid voorbijgaan, om de belangen zijns Meesters te bevorderen. Eerlang kwam hij te *Groningen* en ontbood er de Ommelanders, om den eed aan den Hertog van *Gelre* af te leggen. Zij weigerden dit aanvankelijk, doch besloten hiertoe eindelijk, na vele bijeenkomsten, op aandringen van *Groningen*. De Geestelijken, de Edelen en de Eigenerfden deden elk afzonderlijk dien eed, welke slechts zoo lang verbindend zou zijn, »als de 12 v. Bloeim.

---

(1) *Charterboek v. Friesl.* D. II. bl. 403. De brief is van den 27 v. Hooimaand 1520. Zie ook bl. 427.

(2) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 249, 250.

(3) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. II. bl. 253—255. Verg. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 601.

(4) *Landboek van* MARTENA, bl. 112.

(5) *Landboek van* MARTENA, bl. 113. OCCO SCARLENSIS, bl. 436, 437. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. L. p. 785. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XV. bl. 457 458. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 602.

1482—1528 Hertog Heer over *Groningen* en in staat was, hen te verdedigen." 's Hertogs inkomen werd op zevenduizend goudguldens bepaald, hetwelk hij echter jaarlijks onder de Groninger Grooten als WILLEM FREDERIKS, de geslachten van HORENKEN, KOENDERS, en andere mannen van invloed, om hen te meer aan zich te binden, weder liet uitdeelen (1). Groot inderdaad was het gezag dier Heeren. Het vorige jaar, onder anderen, hadden zij het bestuur over de kerken van *Zuidhorn* en *Wierum* aan de abdij van *Aduard*, tot straf voor een aldaar gepleegd gruwelstuk, ontnomen en aan het geslacht der GAICKINGA's toegekend (2).

De geschillen in het *Bovensticht* hadden inmiddels de stad *Zwol* onder de magt des Hertogs van *Gelre* gebragt. Er is reeds kortelijk aangetoond, welke rampen de krijg, daardoor met den Bisschop van *Utrecht* ontstaan, ook *Friesland* berokkende (3). Schepen uit *Friesland* ontboden, moesten den Gelderschen in het versterken van *Genemuiden* ondersteunen; en *Groningen* met de *Ommelanden* drieduizend Rijnsche goudguldens aan oorlogslasten opbrengen. De Graaf van *Meurs* brandde voor *Steenwijk* een paar molens af, uit wraak op de bezetting, welke gedurig op Frieschen bodem stroopte. WILLEM VAN ROGGENDORP, thans opperbevelhebber der bisschoppelijke krijgsmagt, en NIKOLAAS VAN WILDERSDORP, een bekwaam veldoverste, legerden zich hierop in *de Kuinder*, om de bewegingen der Gelderschen gade te slaan; en op last van SCHENK voegde DOUWE BURMANIA zich met vier- of vijfhonderd man bij hen. VAN MEURS gelastte straks de weerbare mannen uit *Doniawerstal*, *Lemster Vijfga* en *Schoterland* naar de *Lemmer* op te rukken, om de vijanden te keeren, doch zij werden met eenig verlies aan volk teruggedreven, *de Lemmer* geheel en *Oosterzee* gedeeltelijk verbrandende, opdat de Oostenrijkschen zich er niet in zouden vestigen. ROGGENDORP toog hierop naar *Holland*, maar WILDERSDORP met het krijgsvolk brandschattende en vernielende door *Friesland* tot aan *Gerkesklooster*. VAN MEURS met vijfhonderd man belette hem echter *de Ee* over te trekken. Nadat beide eenige dagen werkeloos tegenover elkander hadden gestaan, trokken de Gelder-
27 v. Winterm. 1521 schen af naar *Sneek*, de Oostenrijkschen naar *Bergum* en voorts langs *Leeuwarden* in *Westergo*, waar zij zich te *Arum* nedersloegen, het land tot aan *Sneek* en *Bolsward*, op welke steden zij het oog gevestigd hadden, brandschattende. Om dien tijd kwamen de Friesche gezanten op den Rijksdag van *Worms* terug met 's Keizers schriftelijke verzekering, dat hij, nu de Fransche oorlog gelukkig was afgeloopen, met ernst

---

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl 327—329. OCCO SCARLENSIS, bl. 437.

(2) S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 321—324. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. II. bl. 256—259.

(3) Hiervoor, bl. 333—338.

bedacht was, de Gelderschen uit *Friesland* te verdrijven en aan de overige wenschen der landzaten te voldoen (1). 1482—1528

Ondertusschen werd *Workum* door den Graaf van *Meurs* bezet uit vrees voor 's Bisschops benden, welke *Hennaarderadeel* en *Baraderadeel* gedwongen hadden, den Keizer te huldigen en hem de schatting op te brengen, welke de Saksische Vorsten genoten hadden en de Gelderschen insgelijks bleven vorderen. De huislieden in *Wonseradeel* en *Wijmbritseradeel*, welke den eed weigerden, zagen zich genoodzaakt met hunne kostbaarste have in de steden of kerken te vlugten, in welke laatsten zij evenwel niet veilig waren. Eindelijk braken de Bisschoppelijken van *Arum* op en trokken over *Mariëngaarde* door *Vredewolde* en *Drenthe* naar *de Kuinder*, om van ROGGENDORP het achterstallig krijgsloon te ontvangen. Hierin teleurgesteld, staken zij de plaats in brand en rukten, alom geldafpersende, door *Drenthe*, *Gooregt* en het *Oldambt* naar *Appingadam*, hetwelk zij niet vóór het einde van Sprokkelmaand verlieten (2). Inmiddels was WILDERSDORP, door zijne soldaten beschuldigd, dat hij den Frieschen buit zich toeëigende en hun loon stal, aan de handen der muitelingen ontsnapt, welke daarop door beleid van ROGGENDORP deels afgedankt werden, deels uit vrees de vlugt kozen. Dit moedigde VAN MEURS te meer aan, om de Oostenrijkschgezinde grietenijen in *Oostergo* en *Westergo*, met hoop op een gewenschten uitslag te verbieden, den Oostenrijkers schatting op te brengen, of met hen en hunne vrienden de Leeuwarders eenig verkeer te onderhouden. Hij gelastte hun tevens, hem de bewuste schatting uit te keeren, onder bedreiging van vuur en zwaard wanneer zij weigerden. Het teeken tot openbaren krijg was hierdoor gegeven. SCHENK tastte met de bezetting en burgers van *Leeuwarden* en *Franeker* een vaandel Gelderschen onder DOUWE BURMANIA te *Zuurhuizen* aan, hetwelk deels verslagen, deels gevangen genomen werd. BURMANIA zwaar gekwetst, was onder de weinigen, welke ontkwamen. SCHENK zelf was door den arm geschoten en veel van zijn volk gewond. Eenige dagen daarna zond hij dezelfde benden naar *Workum*, welke de verlaten stad innamen en er eenige schepen verbrandden, doch op het aanrukken der Gelderschen uit *Sneek* en *Bolsward* terugtrokken. De wreede gestrengheid des Graven van *Meurs* en de onverzadelijke

[Marginalia: 1522 — 13 v. Louwmaand. — 28 v. Louwmaand. — 5 v. Sprokkelm. — 21 v. Sprokkelm.]

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 329—335. V. THABOR, *Hist. v. Driesl.* St. III. bl. 268—275. *Landb. v.* MARTENA, bl. 113—115. OCCO SCARLENSIS, bl. 437, 438. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. LI. p. 793—797. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XV. bl. 458, 459. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 602—604. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 691—697. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 362.

(2) Zie hiervoor, bl. 335.

1482—1528 schraapzucht zijner bevelhebbers, vervreemdden hoe langer zoo meer de gemoederen van de Gelderschen. Door het verbod op lijfstraffe van met *Franeker*, *Leeuwarden* en *Harlingen* handel te drijven, zoowel als door den moedwil der soldaten, en eenen langen, harden winter heerschte er groot gebrek op het platte land. De huislieden, welke hun graan in *Sneek*, *Bolsward* en *Slooten* geborgen hadden, mogten het niet weder uitvoeren, en daar het hun ook niet veroorloofd was, zich uit de Oostenrijkschgezinde steden van levensmiddelen te voorzien, zagen zij zich aan den honger prijs gegeven. Wie van hen 's Graven verbod had overtreden, werd opgeligt en te *Sneek* in de gevangenis geworpen. Tot wanhoop gedreven, wreekten zij zich niet alleen op de Gelderschen, maar ook menig Sneeker burger, die zich buiten de muren vertoonde, werd doodgeslagen. Handel en nering stonden stil, zoodat spoedig armoede en gebrek zich onder de geringere volksklasse in de stad openbaarde. Hem die klaagde, dreigde men naar den Hertog van *Gelre* op te zenden; en om de gemeente in toom te houden, trachtte VAN MEURS, die zich meest te *Slooten* ophield, in het geheim eenig krijgsvolk binnen te brengen en er een blokhuis op te werpen, hetgeen echter door de waakzaamheid der burgers mislukte. Evenmin slaagde zijne poging, om ter bereiking van dat doel, het geschut uit de stad, voor *Steenwijk* te voeren. De stedelijke regering vond het ongeraden zich daarvan te ontdoen, terwijl men zelf van alle zijden door vijanden omringd was. Een derde middel, om door het aanbieden van een goed handgeld de behoeftigste en stoutste burgers in 's Hertogs dienst en daardoor uit de stad te lokken, ten einde te vrijer over de andere te gebieden, verwekte zelfs een opstand onder de gemeente, welke de Stadhouder SCHENK, op aanzoek der Oostenrijkschgezinde inwoners, door het toezenden van eenigen geldelijken onderstand grootendeels voor zich gewonnen had. Zij zette den ouden meestal Gelderschgezinden

2 v. Bloeim. 1522 Raad af, stelde een nieuwen aan, en verdreef allen, die van *Gelre* loon trokken of weigerden der stad trouw te zweren. VAN MEURS zelf kwam in *Sneek*, om de oorzaak van den opstand uit te vorschen en 's volks grieven uit den weg te ruimen. Maar de eischen waren zoo buitensporig, dat hij geen raad ziende, die te bevredigen, en op eigen veiligheid bedacht, na twee dagen vermomd vlugtte. Te vergeefs zetten hem de Sneekers achterna; hij geraakte binnen *Bolsward* alwaar hem de Kanselier HUBERT en zijne overige dienaars, in het geheim uit *Sneek* ontsnapt, in korten tijd volgden. Er heerschte intusschen groote tweedragt onder de burgers, van welke vele *Gelre*

20 v. Bloeim. waren toegedaan. VAN MEURS beproefde derhalve nogmaals de stad aan zich te onderwerpen, en zond een zijner onderbevelhebbers derwaarts, wiens pogingen, om de schamele gemeente door geldaanbiedingen te winnen, een geweldigen opstand verwekten, in welken hij zelf met zijne gezellen gevat en in den kerker geworpen werd, waaruit zij echter den volgenden dag ontkwamen. Hunne deelgenooten onder de burgers werden gebannen. Daar zij uitgestrooid hadden, dat SIKKE LIAUCKEMA,

welke met eenige andere Edelen, toen de Gelderschen op *Sneek* aanrukten, naar 1482—1528
Leeuwarden was gevlugt, het plan had gevormd, om de stad, waar zijnen voorvaderen zoo vele jaren het bestuur van zaken was toevertrouwd geweest, te verrassen en de Gelderschgezinde burgers te vermoorden, kwam deze, na verzocht vrijgeleide, te *Sneek*, om zich van die blaam te zuiveren. Hij verdedigde zich derwijze, dat hij 27 v. Bloeim. 1522
met eenparige toestemming der burgerij zich weder in de stad vestigde, waartoe zijne belofte, den burgers alle achterstallige pachten, welke hij in zeven jaren niet gebeurd had, kwijt te schelden en honderd schamele ingezetenen te onderhouden, niet weinig zal hebben bijgedragen. VAN MEURS spaarde vermaningen noch bedreigingen, om de burgers tot trouw en gehoorzaamheid terug te brengen, en noodigde hen op den aanstaanden landdag te *Bolsward*. Na hevige woordenwisselingen werden eindelijk den Sneekers aannemelijke voorwaarden van verdrag en verzoening aangeboden, maar door hen verworpen, dewijl zij de Gelderschen wantrouwden (1). Deze belang- 2 v. Zomermaand.
rijke omkeer van zaken in *Sneek* had weldra het geheele verlies van *Friesland* voor Hertog KAREL ten gevolge.

Om dien tijd leed SCHENK voor *Genemuiden* een gevoelig verlies (2). Hij ontkwam te naauwernood in *Hasselt* en stak voorts over naar *Enkhuizen*, om de bedoelingen der Landvoogdes tegen de Gelderschen te ondersteunen. Zij had, naar het schijnt, op aansporing van JANKE DOUWMA en zijne lotgenooten, die nu door den Keizer in genade waren opgenomen, het plan gevormd, *Stavoren* in te nemen en te versterken, om daardoor eene geschikte haven voor het aanvoeren van krijgsbenden en een meer vasten voet in *Friesland* te verkrijgen. Onder het bevel van SCHENK landden de Friesche Edelen met eenig volk uit *West-Friesland* bij *Hindeloopen* en verrasten, door verstandhouding met een der Burgemeesters, de stad *Stavoren*, welke straks in staat van verdediging gesteld en met nog vijfhonderd man, uit *Klaarkamp* ontboden, bezet werd. De Graaf van *Meurs* bragt ter- 12 v. Zomermaand.
stond uit *Drenthe*, *Groningen* en de *Ommelanden* vijftienhonderd man te *Dokkum* bijeen. Over *Klaarkamp*, *Mariëngaarde* en *het Bildt* rukten zij, door de lafhartigheid van TJAARD BURMANIA, die hen met twee vaandelen volks moest tegenhouden maar ontweek, tot bij *Harlingen* en *Franeker* plunderende en brandschattende voort

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. III. bl. 275—318. *Landb. v.* MARTENA, bl. 116, 117. OCCO SCARLENSIS, bl. 439—447. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. LI. p. 797—803. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XV. bl. 460—464. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 604—608. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 700, 701. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 365, 366.

(2) Zie hiervoor, bl. 336.

1482—1528 en keerden onverlet met den buit in *Dokkum* terug. VAN MEURS dwong de ingezetenen van *Leeuwarderadeel*, *Menaldumadeel*, *Franekeradeel* en *Barradeel* uit elk dorp twee afgevaardigden te zenden, om den Hertog van *Gelre* te huldigen en tevens onmiddellijk vier jaren schatting op te brengen. Toen trok hij over *Bergum* door de *Zevenwolden* langs *Slooten* in *Gaasterland*, maar het niet wagende *Stavoren*, waar SCHENK zich bevond, aan te tasten, sloeg hij zich vooreerst neder in *Workum*. Terwijl
7 v. Hooim. 1522 hij hier lag, bragten de Geldersch-Friesche zeeroovers, na een hevig gevecht, tien welbeladene koornschepen uit de *Oostzee* binnen *Makkum* op. De Graaf verdeelde den buit, maar »alsoe, dat hy seluen dat beste deel creech," trok toen naar *de Lemmer* en bouwde er met afgedwongen hulp der Gelderschgezinde grietenijen, een sterk blokhuis tegen de invallen uit het *Sticht*. Daarop zond hij driehonderd zeeroovers naar *Wirdum* en *Goutum*, welke den dorpelingen eene achterstallige brandschade van achthonderd gulden afpersten (1).

SCHENK had inmiddels na het versterken van *Stavoren*, eenen landdag te
22 v. Hooim. *Harlingen* bijeengeroepen. Onder anderen werd hier 's Keizers verzoening of overeenkomst door JANKE DOUWMA en de zijnen ter tafel gebragt. De hoofdpunten waren 1°. vergiffenis en kwijtschelding van verledene misdrijven aan allen, die zich onder de gehoorzaamheid van den Keizer wilden begeven, en dat zij in dezelfde gunsten, voorregten en vrijheden zouden deelen, als diegenen genoten of nog verkrijgen zouden, welke hem thans reeds als Heer erkenden. 2°. *Friesland* van *Stavoren* tot aan *Gerkesbrugge* zou, behalve de inkomsten van *het Bildt*, die 's jaars op zestienduizend goudgulden geschat waren, en van eenige andere keizerlijke regten en domeinen, den Keizer en zijnen erfgenamen na hem veertienduizend goudgulden jaarlijks opbrengen, maar daartegen van alle andere lasten, onder welken naam ook, bevrijd blijven. *Groningerland* van *Gerkesbrugge* tot aan de *Eems* zou 's jaars achtduizend goudgulden, zoo als nu de Hertog van *Gelre* en vroeger de Graaf van *Oost-Friesland* genoot, bijdragen. Velen en wel van de voornaamste Heerschappen smaakten deze voorwaarden niet; eensdeels omdat zij streden tegen die, welke men vroeger met FLORIS *van Egmond* had aangegaan; anderdeels uit nijd en haat op JANKE DOUWMA en zijne medgezellen, die eerst van de Saksers waren afgevallen, toen de Gelderschen in het land hadden gebragt, en nu, na de goederen van vele andersgezinde Edelen geroofd of vernield te hebben, een weerzin tegen de Gelderschen op-

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. III. bl. 318—323. *Landb. v.* MARTENA, bl. 117. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 344—349. OCCO SCARLENSIS, bl. 447—449. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. LI. p. 804, 805. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XV. bl. 464. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 610, 611. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 701, 702.

gevat en zich met den Keizer verzoend hadden. Zulke weifelende lieden waren niet te vertrouwen, en VAN ROGGENDORP verklaarde met ronde woorden, » dat men de diensten van verraders niet behoefde, zoo lang er nog eerlijke mannen in den lande waren." Men besloot wel eenige afgevaardigden naar de Landvoogdes MARGARETHA te zenden, maar dewijl men het over de keuze der personen niet eens konde worden, bleef de zaak steken. JANKE DOUWMA en JUW JUWSMA togen nu op eigen raad en kosten naar het Hof van *Brussel*, waar zij den staat des lands in geschrifte voor oogen stelden en de middelen aangaven, om geheel *Friesland* onder het gezag des Keizers te brengen. Doch de Landvoogdes was in te vele en andere moeijelijkheden gewikkeld, om terstond hierover een bepaald besluit te nemen; het voorstel ook vond tegenkanting bij eenige Grooten des Hofs (1). 1482—1528

Om te verhoeden, dat *Sneek* geheel tot de Oostenrijksche zijde overging, trachtte VAN MEURS die stad te verrassen, hetgeen door de waakzaamheid der burgers mislukte. Intusschen roofden de Geldersche knechten uit wanbetaling zoowel op vrienden als vijanden, en *Slooten*, *Workum*, *Dokkum* en het blokhuis in *de Lemmer* waren de nesten, waar zij hunne prooi bergden. Hun voornemen, DOUWE WALTA's huis te *Wiewert* te versterken, om het verkeer tusschen *Leeuwarden*, *Franeker*, *Harlingen* en *Sneek* te stremmen, werd door de Oostenrijkschen verhinderd, welke die stins stormenderhand innamen en de bezetting over de kling jaagden. Door dit alles leden bovenal de Groningers, welke in deze streken aanzienlijken handel dreven. Daarenboven had de Drost van *Koeverden* den Drenthenaren allen omgang met hen verboden. Op hun aanzoek en door hen ondersteund, bemagtigde Hertog KAREL weldra deze sterkte, hetgeen aan de bisschoppelijke regering over *Drenthe* een einde maakte (2). Minder begunstigde het geluk de Gelderschen in *Westergo*. *Sneek* nam keizerlijke bezetting in, nadat dertig der rijkste Gelderschgezinde burgers, op vermoeden van verraad, er uit verwijderd waren. Ondertusschen had TJAARD BURMANIA driehonderd Oostenrijksche knechten over *de Lauwers* gezonden, welke in het *Westerkwartier* stroopten en van daar tot *Faan* toe bijna alles afbrandden. Zij trokken echter schielijk af, toen de Groningers en Ommelanders, door eenige Geldersche soldaten ondersteund, op hen losgingen en hen tot *Dokkum* vervolgden. Maar nu begonnen de Gelderschen, van over *de Lauwers* teruggekeerd en met eene bende uit *Drenthe* versterkt, in *de Ommelanden* even slecht huis te houden als kort te voren de Oostenrijkschen. 14 v. Oogstmaand 1522

---

(1) *Landb. v.* MARTENA, bl. 118—121. OCCO SCARLENSIS, bl. 449, 450. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. LI. p. 805, 806. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XV. bl. 464—466. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 611, 612.

(2) Zie hiervoor, bl. 336.

1482—1528 Op dreigenden toon eischten zij van *Hunsingo* en *Fivelingo* eene brandschatting, en trokken, om meer vrees te verwekken, van *Kuisemer* en *Visvliet* dieper landwaarts in naar *Aduard*, *Zuid-* en *Noordhoorn*, terwijl eene andere aangekomene bende ruiterij eerst te *Essen*, daarna in *Selwerd*, de omstreken plunderde en vernielde. Bij deze ellende kwamen nog de bedreigingen der Oostenrijksche bevelhebbers, *de Ommelanden* te vuur en te zwaard te verwoesten, indien men langer weigerde den Keizer te huldigen en schatting te geven. Eerlang zelfs legerden zij zich bij *Gerkesklooster* en staken er eenige woningen in brand, doch werden spoedig

16 v. Wijnmaand 1522 door de Gelderschen naar *Klaarkamp* teruggedreven, hoewel tot weinig troost van de ongelukkige landbewoners, dewijl eene nieuwe versterking van volk, uit *Gelre* herwaarts gezonden en in *Aduard* gelegd, zich, even als de vorige, door rooven en plunderen voor de achterstallige soldij trachtte schadeloos te stellen. Zelfs verstoutten zich deze roovers eene schatting over *de Ommelanden* uit te schrijven, maar namen in allerijl de wijk naar *Drenthe*, toen de getergde opgezetenen eenparig besloten hadden hen gewapenderhand te verdrijven (1).

Ondertusschen was JANKE DOUWMA met JUW JUWSMA uit *Braband* teruggekomen, en na het houden eener algemeene vergadering te *Leeuwarden* den twintigsten van Herfstmaand, nevens eenige andere aanzienlijke mannen weder derwaarts gezonden, om der Landvoogdes, welke in een brief aan de Oostenrijkschgezinde Staten van *Friesland* haar misnoegen over den afloop van den landdag te *Harlingen* niet ontveinsd had, de volgende voorwaarden aan te bieden: allen, die zich onder den Keizer begaven, zouden voor alle misdrijven tegen hem of den Hertog van *Saksen* gepleegd, vergiffenis erlangen; de Graven van *Holland* zouden ten eeuwigen dage *Friesland* als Stedehouders uit naam des Keizers en van het Rijk regeren, doch de Staten van dat gewest eenen uit de Duitsche Rijksvorsten tot Potestaat, en tien of twaalf deftige mannen als Raadsleden kiezen, om van wege den Stedehouder 's lands zaken te bedienen; de Potestaat en Raadsleden zouden tot een betamelijk inkomen voor den Stedehouder zoowel, als ter bescherming van het land de noodige schatting opleggen, maar boven deze de ingezetenen niet bezwaren; geen Fries mogt buiten *Friesland* ten krijg geroepen, of gedaagd worden, om elders teregt te staan; aan niemand was het vergund, meer dan een ambt te bekleeden, noch een Priester meer dan één priesterschap, en binnen zijn eigen kerspel, te bedienen. Hierbij waren nog eenige punten gevoegd betrekkelijk de per-

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. III. bl. 323—341. S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 351—360. OCCO SCARLENSIS, bl. 450—452. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. LII. p. 807—810. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XV. bl. 466, 467. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 612—614. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 703.

soonlijke vrijheden en regten der Friezen. Indien deze voorwaarden, eenmaal aangenomen, niet onverbrekelijk gehandhaafd werden, zou *Friesland* van allen eed en belofte ontslagen zijn. De gezanten zouden daarenboven der Landvoogdes mondeling aantoonen, hoe noodzakelijk het was, dat KAREL *van Gelre* in een krijg met den Bisschop van *Utrecht* of eenig ander Vorst gewikkeld werd, om hem van *Friesland* af te wenden; bovenal werd een verbond met EDZARD van *Oost-Friesland* aangeprezen, waarbij niet alleen deze Graaf zelf, maar ook zijne landen en onderdanen tot dienst des Keizers werden verpligt. De Stadhouder SCHENK had geweigerd de schriftelijke voorwaarden te onderteekenen of te bezegelen, maar bij de afgevaardigden, onder welke LIAUCKEMA en Mr. ALBERT uit *Sneek* zich bevonden, de Raadsheeren Dr. KEMPO MARTENA, TJAARD BURMANIA en FRANCOIS VAN ALPHEN met een bijzonderen last gevoegd, en toen MARTENA krank werd, Mr. TJAARD ELGERSMA in diens plaats gesteld. De zaak werd te *Brussel* in het breede besproken, en tegen het einde van Wijnmaand kwamen de afgevaardigden, behalve JANKE DOUWMA, met eenige gevolmagtigden van de Landvoogdes, onder welke Mr. JASPER LIEUYUSZ, Raadsheer, en FILIPS VAN VUYTWIJCK, Geheimschrijver van het Hof van *Holland*, met Mr. JAN HUBRECHTSZ, Schout van *Amsterdam*, bij naam genoemd worden, in *Leeuwarden*. Uit hun verslag bleek, dat al de aangebodene punten, sommige slechts een weinig gewijzigd, waren aangenomen. De afzonderlijke voorwaarden, op welke *Sneek* het gezag des Keizers wilde erkennen, waren insgelijks, over het geheel, toestemmend door de Landvoogdes beantwoord. LIAUCKEMA en Mr. ALBERT echter waren aanvankelijk huiverig, zich derwaarts te begeven, dewijl men er, tijdens hun oponthoud te *Brussel*, vier vaandels knechten had afgedankt, en de gemeente afkeeriger van de verzoening met de Oostenrijkschgezinden geworden was. Doch op aansporing der keizerlijke afgevaardigden trokken zij er henen, en spoedig gelukte het den welbespraakten Mr. ALBERT door schoonklinkende beloften, de zaken op zulk een goeden voet te brengen, dat eerlang de Stadhouder en de gelastigden in *Sneek* kwamen en, na het uit den weg ruimen van eenige zwarigheden, den eed der ingezetenen voor den Keizer, als Erfheer of Erflandvoogd van *Friesland* in naam des H. Rijks, ontvingen. Wederkeerig beloofden zij den burgers onder eede bescherming, goede regering en handhaving der stadsvoorregten, vrijheden en oude herkomsten. LIAUCKEMA werd ter belooning zijner bewezene diensten door den Keizer levenslang een jaargeld van driehonderd gulden toegelegd, en als Hoofd van het bestuur te *Sneek* aangesteld, hetwelk hij tot zijn dood gebleven is. Na het wederzijds afleggen van den eed, togen de afgevaardigden naar den landdag te *Leeuwarden*, door hen op last der Landvoogdes uitgeschreven, om de gebreken in de regering des lands op te nemen. Hier werden veelvuldige klagten, vooral tegen het beheer des Stadhouders aangeheven en den gezanten in schrift ter hand gesteld. Men verzocht zelfs, den gehaten bewindsman met zijn Raad

1482—1528

4 v. Slagtm. 1522

7 v. Slagtm.

1482—1528 af te zetten; en JANKE DOUWMA trachtte in *Brussel* den Graaf van *Oost-Friesland* aan het bestuur over *Friesland* te helpen (1).

Middelerwijl had de moedwil der Gelderschen in *de Ommelanden* het gemeen in *Groningen* tegen de stedelijke regering, welke zulks werkeloos aanschouwde, in beweging gebragt. Men dreigde openlijk al de Regenten, die Geldersch jaargeld trokken, te vermoorden, en tot zinnebeeld daarvan werden op zekeren nacht verscheidene hoenders met afgesneden halzen op het plein voor het raadhuis gelegd. Hertog KAREL, hiervan onderrigt, kwam te *Koeverden* en ontbood aldaar de beide Burgemeesters KOENDERS en SCHAFFER nevens de twee Bouwmeesters der gilden, met wie hij kort daarna, door een talrijk gevolg verzeld, naar *Groningen* optrok en buiten de poort door den Raad statig werd ontvangen. Hij nam zijn intrek bij den Kerkheer WILLEM FREDERIKS, welke hem plegtig in de St. Maartenskerk had verwelkomd. Den volgenden dag, den tweeden van Slagtmaand, ontving hij op het raadhuis de hulde en eed van den Raad en de gezworen Gemeente; drie dagen daarna in de Walburgskerk van het geheele ligchaam der burgerij, en 's anderendaags van de Ommelander Geestelijken, Edelen en Eigenerfden, welke hem aanzienlijke geschenken vereerden. Zijn eisch echter, dat *Groningen* en *de Ommelanden* hem jaarlijks, zoo lang de krijg duurde, twaalf duizend goudgulden tot onderhoud van duizend landsknechten zouden opbrengen, werd afgewezen. Nadat de rust in de stad
9 v. Slagtm. 1522 hersteld was, keerde KAREL naar *Gelre* terug, en werd onderweg in het *Grolderhout* door de Drenthenaars gehuldigd. Weinig tijds daarna zond hij als Stadhouder over *Stad en Lande* KASPER VAN MARWIJK, een woelziek man, welke zoowel zijnen Meester, als *Groningen* veel nadeel berokkend heeft (2).

SCHENK had om dien tijd KEMPO MARTENA en eenige andere Raadsleden
1523 ter verdediging zijns gedrags naar *Brussel* gezonden. Daar zij echter niet alle beschuldigingen van JANKE DOUWMA en de zijnen konden wegredeneren, ontbood men hem en eenige zijner aanklagers uit *Sneek* en elders, voor het Hof. Hetzij uit wezenlijke overtuiging, hetzij uit genegenheid voor den man, wiens

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. III. bl. 341—364, 366. *Landb. v.* MARTENA, bl. 121—133. *Charterb. v. Vriesl.* D. II. bl. 432—446. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. LII. p. 810—812. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XV. bl. 467—472. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 614—616. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 705.

(2) S. BENINGA, *Chron. d. Vr. Land.* bl. 360—362. V. THABOR, *Hist. v. Vriesl.* St. III. bl. 364, 365. S. JARICHS, *Corte Chron.* bl. 465. OCCO SCARLENSIS, bl. 452. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VIII. p. 198. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. LII. p. 812, 813. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 616, 617. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 705, 706.

eenig doel geweest was den Keizer te believen, werd hij eerlang van alle schuld vrij 1482—1528
gekend, en den Friezen bevolen, zich aan zijn bestuur te onderwerpen. JANKE DOUWMA daarentegen moest zijne stoutheid in den kerker te *Vilvoorden* boeten, in welken hij zeven jaren later het leven eindigde. Zijne deelgenooten keerden na kortere of langere gevangenschap in *Friesland* terug. Hij wordt als een man van groot verstand, onverwrikten moed, schrander beleid, en vurige liefde voor de vrijheid des vaderlands afgeschilderd, en die, steeds dezelfde in voor- en tegenspoed, een beter lot verdiend had. Het mislukken zijner pogingen tegen SCHENK, was door eenen strooptogt der Gelderschen in *Westergo* verhaast geworden. Immers terwijl men de zaak des Stadhouders nog voor het Hof bepleitte, versterkte de Graaf van *Meurs* het stadje *Workum* door een blokhuis, verbrandde *Molkwerum* en tuchtigde *Sneeker Vijfga* en *Rauwerderhem*, dewijl zij tegen zijn bevel aan, hunne waren in *Sneek* te markt gebragt hadden. Op den aftogt naar *Bolsward* werd hij door de Sneekers in den rug gevallen en tot aan *Nieuwland* achtervolgd, toen de Bolswarders hen noodzaakten af te trekken, waarna de Gelderschen hunne strooperijen met verdubbelde woede voortzetten. Dit had zoo veel schrik ten Hove verwekt, dat SCHENK,
als de geschiktste bevelhebber om den krijg te voeren, spoedig geheel vrijgesproken, 9 v. Bloeim. 1523
en nevens de Heeren VAN WASSENAAR en CASTRE met negenhonderd man uit *Holland* naar *Friesland* gezonden werd. Weldra maakte hij zich meester van *Wor-* 12 v. Zomermaand.
kum, den versterkten toren en het blokhuis, hetwelk bezet, maar de toren, die tot een baken in zee strekte, tot den grond afgebroken werd. Wederregtelijk liet hij den Burgemeester van *Sneek*, PETER SOET, die afgevaardigde naar het Hof te *Brussel* geweest was, op vermoeden van deelgenootschap met JANKE DOUWMA, in ketenen slaan en voorts naar *Harlingen* voeren. Hier werd kort daarna een algemeene landdag bijeengeroepen, op welken men onder andere bepalingen, die
later kwalijk werden nagekomen, hoofdzakelijk besloot, vijftienhonderd man voor 24 v. Zomermaand.
drie maanden in dienst te nemen, waarvan de onkosten voor twee derden door de grondbezitters of landheeren, het overige derde door de pachters of huurders zouden gedragen worden. De Burgemeester SOET werd nu ontslagen, en WASSENAAR, verzeld door GOSLIK JONGEMA, KEMPO MARTENA en WIJTJE KAMMINGHA, naar *Brussel* gezonden. De Landvoogdes gaf niet alleen hare goedkeuring aan het genomen besluit, maar de gezanten keerden met de verzekering terug, dat zij bij de bepaalde vijftienhonderd man, een gelijk getal ten laste des Keizers zou voegen, om spoedig aan den krijg een einde te maken (1).

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. III. bl. 366—383. *Landb. v.* MARTENA, bl. 134—138. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 362, 363. OCCO SCARLENSIS, bl. 452—454. UBBO EMMIUS,

1482—1528 Na het verlies van *Workum* was de Graaf van *Meurs* voor de magt, die hij niet wederstaan konde, naar *Gelre* geweken, vanwaar hij echter met volk versterkt, eerlang in de *Zevenwolden* terugkeerde. SCHENK had inmiddels door een blokhuis te *Makkum* het verkeer van *Bolsward* met de zee afgesneden, en het klooster te *Woudsend* bezet, om de aanvallen der Gelderschen uit *Slooten* en de *Lemmer* te beteugelen. Daarop ontbood hij in *Sneek* de bijliggende grietenijen en deelen, om den eed aan den Keizer af te leggen, waartoe vele huislieden noode en niet zonder dwang overgingen. Niet slechts werd hun eene buitengewone schatting opgelegd, maar ook de kloosters moesten gevoelig in de lasten des oorlogs deelen, alles in strijd met de voorwaarde, op welke men onlangs te *Harlingen* in het aannemen van krijgsvolk had bewilligd (1). Nu trokken SCHENK en WASSENAAR met omtrent drie duizend man naar *Klaarkamp*, om *Dokkum* aan te tasten, welks bevelhebber JAN GOLTSTEIN door zeerooverijen tegen elk, zonder onderscheid, zich verrijkte, waarover sinds langen tijd menigvuldige en gegronde klagten waren aangeheven (2). Zij veranderden evenwel van plan, toen de Geldersche hoofdman PETER SPEELVOGEL met drie of vier honderd man en eenige Zevenwolders van *Steenkerk* naar *Bolsward* was opgerukt, maar door de huislieden van *Akkrum* en *Oldeboorn* werd tegengehouden. Om hem tot den aftogt, en tevens de Zevenwolders tot huldiging des Keizers te noodzaken, braken zij van *Klaarkamp* op en trokken over *Bergum* in de *Zevenwolden*. De dorpen, welke den eed weigerden, liet men in de vlammen opgaan; en die zich onderwierpen werd eene drukkende schatting opgelegd. *Schoterland*, *Stellingwerf*, *Opsterland* en *Smallingerland* moesten insgelijks en door dezelfde middelen des Keizers oppermagt erkennen. De voorspoed der Oostenrijkschen noopte den Stadhouder MARWIJK zich met ernst tegen hen te wapenen. Hij had *Groningen* zelf reeds versterkt en beschreef thans den derden man uit *de Ommelanden* en het *Oldambt*. *Nuis* en *Marum* in het *Westerkwartier* waren de verzamel-

---

Rer. Fris. Hist. Lib. LII. p. 813, 814. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XV. bl. 472, 473. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 617. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 707, 708. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 371.

(1) Zie *Landb. v.* MARTENA, bl. 137.

(2) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. III. bl. 395, 396, welke onder anderen van dezen GOLTSTEIN verhaalt, dat hij een jong koopman van *Gent* opgeligt en achthonderd dukaten tot losprijs van hem ontvangen had. Maar vernemende, dat hij zeer rijk was, eischte hij nog eens zoo veel en hield hem derdehalf jaar in een stikdonkeren kerker opgesloten, in welken verscheiden ongelukkigen waren omgekomen. *Bremen*, *Hamburg* en andere Oostzee-steden getuigden, dat zij vijfhonderd kooplieden misten, zonder te weten, waar zij gebleven waren.

plaatsen, en hij begaf zich derwaarts met de Geldersche krijgsbenden, de Groninger 1482—1528
schutters, en een vaandel burgers, die nu voor het eerst krijgsloon eischten en ontvingen. Onderrigt dat WASSENAAR door *Sigerswolde* in *Vredewolde* wilde rukken, verzocht hij van *Groningen* eenig geschut, om de doortogten te bezetten. Doch WASSENAAR zijn plan, uithoofde van den moerassigen grond opgevende, trok langs *Bakkeveen* naar *Roon* en *Roonwolde*. Hierdoor brak VAN MARWIJK insgelijks op, om niet afgesneden te worden; doch vernam tusschen *Midwolde* en *Lettelbert*, dat de Oostenrijkschen reeds waren doorgedrongen en *de Leck* poogden te bemagtigen. Terstond zond hij de ruiterij derwaarts, om den vijand op te houden, en trok
in allerijl, te *Aduard* eenen buitenpost latende, met het andere volk naar *Groningen*, alwaar hij ongemoeid doch met weinig eer aankwam, dewijl zijne magt die der Oostenrijkschen in getal verre overtrof. 6 v. Oogstmaand 1523
Brandende en roovende rukten WASSENAAR en SCHENK op naar *Noordhoorn*, alwaar zij zich nedersloegen en de Ommelanders beschreven, welke er den Keizer hulde en trouw zwoeren, belovende twee en dertigduizend goudgulden boete en jaarlijks achtduizend goudgulden op te brengen. 10 v. Oogstmaand.
Om denzelfden tijd legden de herwaarts ontboden ingezetenen van *Kollumerland* en *Achtkerspelen* den Keizer den eed af en smeekten om vergiffenis. Ondertusschen hadden zich de Gelderschen uit *Aduard* naar *Selwerd* en toen naar *Essen* begeven, waarbij de huislieden, naar gewoonte, grooten overlast leden. Maar ook WASSENAAR toefde niet lang in *Noordhoorn*. Op het berigt, dat de bevelhebber van *Dokkum* velen van de bezetting ter zeerooverij had uitgezonden, sloeg hij ijlings het beleg voor die stad, damde het diep en sneed den belegerden allen toevoer zoo zorgvuldig af, dat zij steeds te vergeefs poogden volk of levensvoorraad uit *Groningen* in te brengen. De Oostenrijksche magt bestond uit drieduizend geoefende knechten en een aanzienlijk getal huislieden, die zich onder TJAARD BURMANIA uit *Mariëngaarde* bij hen gevoegd hadden. Eene groote menigte geschut van alle zijden, bovenal door de zeesteden, uit wraak over de zeerooverijen der Dokkumers aangevoerd, teisterde dag en nacht de muren en wierp er een gedeelte van omver. Daar elke poging tot ontzet mislukt, en voor de belegerden alle hoop op hulp verloren was, terwijl de vijand zich tot bestormen gereed maakte, gaf de stad zich eindelijk bij verdrag over. 27 v. Oogstmaand.
Den bevelhebber GOLTSTEIN werd met zijn gezin, kostbaarheden, wapenen en krijgsvolk, doch zonder het geschut en de krijgsbehoeften, vrije aftogt verleend, gelijk ook aan de burgers, die niet gezind mogten zijn den Keizer te huldigen en welke in het bezit hunner goederen en vrijheid zouden blijven. GOLTSTEIN werd met de bezetting tot aan de grenzen van *Groningerland* geleid, maar toen hij te *Groningen* kwam op last van den Raad in den kerker geworpen en op zijne goederen beslag gelegd, dewijl hij, om buit te maken, onbedacht *Dokkum* van volk ontbloot en het hierdoor, daar hem anders niets ontbrak, in des Keizers handen gespeeld had. De Oostenrijk-

1482—1528 schen herstelden met grooten ijver de vestingwerken van stad en slot, en voorzagen die van eene genoegzame bezetting. WASSENAAR en SCHENK, welke in het beleg door het schouderblad geschoten was, trokken naar *Leeuwarden*, en hunne benden door de *Zevenwolden* naar *Slooten* (1).

Tijdens de belegering van *Dokkum* hadden eenige aanzienlijke burgers uit *Bolsward*, waar vele Friesche ballingen en Gelderschgezinden zich bevonden, in het geheim met GOSLIK JONGEMA, hun voormalig Heerschap, en SIKKE LIAUCKEMA te *Sneek* onderhandeld, om de stad aan den Keizer te brengen. Door WASSENAAR met krijgsvolk onderschraagd, en verzeld van JARICH DEKEMA, JARICH HOTTINGA en de huislieden uit *Baarderadeel* en *Hennaarderadeel* had zich JONGEMA in *Oldeklooster* gelegerd, waar de krijgsknechten en vele burgers uit *Sneek* zich bij hem voegden. Van hier uit eischte hij in naam des Keizers de stad op, die na eenige schermutselingen, inwendige onlusten en veelvuldige onderhandelingen zich onderwierp. De hoofdinhoud der voorwaarden van overgave was: algemeene vergiffenis, behoud van der burgeren bezittingen, handhaving der aloude voorregten en vrijheden, en het genot dier gunsten, welke de Keizer aan *Leeuwarden*, *Franeker*, *Harlingen* en *Sneek* verleend had.

6 v. Herfstmaand 1523 Met vreugdegejuich werd GOSLIK JONGEMA ingehaald, en den tweeden der volgende maand in handen van hem en van Mr. BUGNO VAN AYTA, welke 's Keizers bekrachtiging der voorwaarden had overgebragt, den eed afgelegd. In naam huns Meesters beloofden daarentegen de gelastigden onder eede den burgeren bescherming, goede regering en onderhouding der voorregten. Overeenkomstig hunnen last, poogden zij de Sneeker ballingen, die zich binnen *Bolsward* opgehouden hadden, in *Sneek* terug te voeren; maar de stedelijke regenten verklaarden er zich ten sterkste tegen, en ook WASSENAAR zelf konde hen niet tot andere gedachten brengen. Gelukkiger waren deze Opperbevelhebber en de Stadhouder SCHENK op den landdag aldaar geslaagd in hunne 15 v. Herfstmaand. voorstellen, omtrent de betaling der vijftienhonderd knechten voor drie maanden, zoo als te *Harlingen* bepaald was, het verder onderhoud dier manschappen, wanneer de nood zulks vorderde, en het voortzetten van den krijg. De grietenijen namen de beide eerste punten voor zich, en bij het derde verklaarde men eenparig, zich tot verdediging tegen den vijand bereid (2).

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. III. bl. 383—396. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 364—373. *Landb. v.* MARTENA, bl. 138. *Charterb. v. Friesl.* D. II. bl. 449—452. OCCO SCARLENSIS, bl. 454—458. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. VIII. p. 209. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. LII. p. 814—816. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XV. bl. 474—476. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 617—619. *Brieven ende Documenten*, bl. 143—146. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 708, 709. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 372.

(2) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. III. bl. 397—409. *Landb. v.* MARTENA, bl. 138, 139.

Slooten en *de Lemmer* waren intusschen door de Oostenrijkschen ingesloten; en om den Gelderschen over *de Lauwers* een gedreigden inval bij *Gerkesbrugge* te beletten, lag een hoop volks te *Visvliet* op de grenzen van *Kollumerland.* De *Ommelanden* hadden zich reeds onder den Keizer begeven, en WASSENAAR beproefde, ook *Groningen* daartoe te bewegen. Zijn brief, welken de regering der stad voor de gemeente verborgen hield, werd aan den Hertog van *Gelre* gezonden, doch geraakte met den bode in handen van WASSENAAR, welke hem en nog een anderen brief, den gilden van *Groningen* toezond. Dit bragt de burgers in beweging, welke, naar het schijnt, den krijg moede en den Oostenrijkschen genegen, het gedrag van den Raad ten hoogste afkeurden. Zij noodzaakten met geweld VAN MARWIJK den voorgenomen togt tegen de Friezen op te geven, toen het voetvolk reeds buiten de poort en de ruiterij gezadeld was, verklarende, dat zij niet wilden dulden, dat hunne stad een roofnest of schuilplaats van plunderaars zou worden. WASSENAAR ontbood op dit berigt de benden van *Visvliet* naar *Slooten* en zette de belegering, tot welke, behalve de loontrekkende knechten, de derde man uit geheel *Westergo* was opgeroepen, met nadruk voort. Het stadje was wel versterkt, had eene talrijke en dappere bezetting, en ontbrak krijgs- noch mondbehoeften. De Graaf van *Meurs* was kort vóór het beleg naar *Steenwijk* vertrokken en had het bevel aan den Kanselier HUBERT VAN ROSSEM, een man in de wapenen en letteren beide uitmuntende, RIENK en KEMPO JONGEMA, TJERK DONIA en WEERD van *Bolsward*, den opvolger van GROOTE PIER, opgedragen. WASSENAAR liet terstond de windmolens omverschieten, eene menigte schansen en bolwerken opwerpen, en het stroompje, hetwelk in de plaats vloeit, met vaartuigen bezetten, zoodat het onmogelijk was er iets uit- of in te voeren. Dag en nacht werd de veste van het land en uit de schepen zoo hevig beschoten, dat men het gebulder van het geschut in *Amsterdam* en *Zutphen* hoorde. Wakker verweerden zich de belegerden, en op éénen nacht werd WASSENAAR in den arm en SCHENK in de dij gewond. Door gebrek aan leeftogt en bovenal aan buskruid, niet langer in staat zich te verdedigen, nam de bezetting het wanhopig besluit zich door den vijand heen te slaan, toen VAN WASSENAAR de vesting in naam des Keizers opeischte. Men trad in onderhandeling en kwam na vier dagen overeen, dat de belegerden, welke niet in Oostenrijksche dienst wilden overgaan, zich met hunne goederen konden begeven werwaarts zij verkozen, mits niet naar *de Lemmer* en *Steenwijk*, hetwelk door de Gelderschen was ingenomen. De beide JONGEMA's en TJERK DONIA met de geheele

1482—1528

2 v. Slagtm. 1523

Charterb. v. Vriesl. D. II. bl. 453—458. OCCO SCARLENSIS, bl. 458, 459. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. LII. p. 816. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XV. bl. 476. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 619. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 710.

1482—1528 bezetting trokken nu uit *Slooten* en WASSENAAR met SCHENK er binnen. HUBERT VAN
7 v. Slagtm. 1523 ROSSEM en WEERD van *Bolsward*, welke tegen het verdrag aan naar *Steenwijk* reisden, werden achterhaald. WEERD moest dit in *Leeuwarden* met zijn hals boeten; de Kanselier bragt door voorspraak der geestelijkheid, dewijl hij priester was, er het lijf af, doch werd naar *Rupelmonde* gevoerd, waar hij in den kerker zijn leven eindigde.
10 v. Slagtm. Drie dagen na den val van *Slooten* gaf *de Lemmer* zich op dezelfde voorwaarden over; en hiermede waren de Gelderschen uit *Friesland* tusschen het *Vlie* en *de Lauwers* voor altijd verdreven, waar zij meer dan negen jaren geplunderd, gebrandschat en bloed geplengd hadden. Het zegepralende leger trok terstond op *Steenwijk* aan; de Geldersche bezetting vlugtte, en zonder tegenstand geraakte de stad in handen der Oostenrijkers, welke er een blokhuis stichtten (1).

Op den landdag, welke in dien tusschentijd te *Sneek* gehouden was, hadden »de ghemeene Staeten, Stemmen van *Vrieslandt*, Prelaeten, Gheestelickeyt, Ridderen, Eedelen, steeden ende Huysluyden" niet alleen in de volle betaling der vijftienhonderd
10 v. Slagtm. krijgsknechten voor zes maanden bewilligd, en eene heffing of belasting tot dat einde bepaald, maar ook onder eenige voorwaarden, aan WASSENAAR en SCHENK eene gift van vierduizend gulden toegekend. Beide bevelhebbers begaven zich hierop naar
4 v. Winterm. *Leeuwarden*, alwaar WASSENAAR aan de gevolgen zijner wond overleed. Zijn lijk werd statig naar *Holland* ingescheept en in het voorouderlijk graf in het klooster der Predikheeren te *'s Hage* bijgezet. Zijne uitvaart werd door geheel *Friesland* plegtig gevierd. Hier zoowel als in *Holland* was de rouw algemeen over het verlies van dezen dapperen, rondborstigen en belangloozen krijgsman, welke boven vermoeden in korten tijd aan den oorlog in *Friesland* een einde had gemaakt. De Stadhouder SCHENK en de zaakgelastigden der Landvoogdes, JASPER LIEUYCSZ en JAN HUBRECHTSZ, namen in alle grietenijen den ingezetenen den eed aan den Keizer af en deden hun dien wederkeerig van zijnent wege. De krijgsbenden werden afbetaald en afgedankt. Geheel *Friesland* van *Stavoren* tot *Gerkesbrugge* was tot rust gebragt, welke tot aan den opstand der *Nederlanden* tegen *Spanje* niet gestoord werd. Slechts in het volgende jaar bragten de Gelderschen door eenen strooptogt *Stellingwerf* in rep en roer, doch trokken spoedig weder af, toen de Friezen, op ontbod van SCHENK, als één man de wapenen hadden opgevat (2).

---

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. III. bl. 409—425. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 376, 377. *Landb. v.* MARTENA, bl. 139. OCCO SCARLENSIS, bl. 459—461. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VIII. p. 209. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. LII. p. 816—818. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XV. bl. 477. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 620, 621. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 710—712.

(2) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. III. bl. 418, 421. *Landb. v.* MARTENA, bl. 139—141.

In *Groningen* haakte insgelijks de burgerij naar rust. Zij schreef de voortduring van den krijg inzonderheid aan die regeringsleden toe, welke Geldersch jaargeld trokken. Het ongenoegen steeg zoo hoog, dat de Raad bewilligen moest, dat dagelijks acht burgers, daartoe door de gilden gekozen, bij hem zitting namen en medestemden in de besluiten. De verslapping van handel en nering verhoogde het verlangen naar vrede, en dit bewerkte eerst te *Aduard*, daarna te *Gerkesklooster* een mondgesprek met de Oostenrijkschen, in wier hooggaande eischen men echter niet konde bewilligen. De wederzijdsche vijandelijkheden en rooverijen werden daarop hervat. Men trachtte nogtans door den Raadsheer ROELOF TE WATER aan het Hof van *Brussel*, alwaar hij bekend en gezien was, een bestand te bewerken. Hij verwierf eene wapenschorsing voor een jaar, mits de Hertog van *Gelre* er in toestemde; maar bij zijne terugkomst vond hij de gemoederen geheel veranderd. VAN MARWIJK, wiens lust en grootste voordeel in den krijg bestond, riep een hoop allerslechtst volk in de Walburgskerk bijeen, waar de burgerij op last der regering was vereenigd, en voer in hevige bewoordingen uit tegen den Raad, dat men zulk eene gewigtige zaak buiten voorkennis des Hertogs ondernomen had, en dreigde hen met 's Vorsten wraak. De onzinnige menigte, die nog onlangs om vrede had geroepen, konde zich nu naauwelijks bedwingen, de Raadsleden ongemoeid te laten. Spoedig bleek echter, hoe ongegrond MARWIJKS bedreigingen geweest waren; want de Hertog gaf niet alleen zijne goedkeuring aan het bestand, maar sloot zelf eene dergelijke overeenkomst met het huis van *Oostenrijk* (1). Men dankte nu wederzijds veel krijgsvolk af, maar tot ongeluk der landzaten. Gewoon van roof te leven, vereenigden zich de ontslagen benden in groote hoopen, moordende, roovende, vernielende wat hen ontmoette. Eene bende van ruim vijfduizend dezer woeste gasten toog, onder aanvoering van zekeren KLEIN *van Haarlem*, uit *Drenthe* in *Groningerland*. Het *Westerkwartier* leed den eersten aanstoot; toen *Hunsingo* en *Fivelingo*; daarna het *Oldambt* en *Westerwolde*. In *Munsterland* werden zij het eerst gestuit, en trokken daarop door *Overijssel* in het *Neder-Sticht* (2).

1482—1528

4 v. Zomermaand 1524

20 v. Slagtm.

Charterb. v. Friesl. D. II. bl. 458, 459. S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 377, 378. OCCO SCARLENSIS, bl. 461, 462. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. VIII. p. 209. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. LII. p. 818. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XV. bl. 477. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XVIII. bl. 621. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 712.

(1) Zie hiervoor, bl. 421.

(2) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 378—386. V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. III. bl. 433. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. IX. p. 211. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. LIII. p. 819, 820. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIX. bl. 624, 625. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 713.

1482— 1528 In *Friesland* aan deze zijde der *Lauwers* had men zich intusschen beijverd, de schade, uit den langdurigen krijg voortgevloeid, zooveel mogelijk te herstellen en den inwendigen staat van zaken te verbeteren. *Bolsward*, *Harlingen* en *Sneek*, welke inzonderheid veel geleden hadden, waren door den Keizer met eenige voorregten begunstigd (1). Men had dijkwerken en vaarten verbeterd en het *Dokkumer diep*, tijdens het beleg van *Dokkum* gedamd, weder geopend. Keizerlijke afgevaardigden waren naar *Friesland* gezonden, om in overeenstemming met den Stadhouder SCHENK, den toestand des lands en der ingezetenen te onderzoeken, het noodige te regelen en met de Staten de voorwaarden te bepalen, op welke de Keizer het gebied zou aanvaarden. Na vele onderhandelingen werd overeengekomen en wederzijds bekrachtigd, dat hij *Friesland* zou mogen verkoopen, noch op eenige andere wijze vervreemden; niemand mogt meer dan één ambt bekleeden, behalve de Drosten of Slotvoogden, die tevens Grietmannen konden zijn; geen Geestelijke mogt twee beneficiën bezitten en elk moest op de zijne verblijf houden; het keizerlijke regt zou in *Friesland* gebruikt en geen beroep in burgerlijke zaken buiten het land

13 v. Slagtm. 1524 toegestaan worden; de Keizer moest het gewest in rust en vrede houden en tegen alle geweld beschermen; niemand zou voor de misdaad van een ander aansprakelijk of strafbaar zijn, noch wegens lijfstraffelijke zaken buiten 's lands vervoerd, maar moest in *Friesland* teregtgesteld worden; de Friezen zouden geene hoogere tollen betalen dan de Hollanders; *Friesland* zou bij zijne aloude vrijheden gehandhaafd worden; de landen mogten, naar oude gewoonte, den wind en stroom gebruiken, niet boven de inkomsten, ten behoeve des Keizers toegestaan, met nieuwe imposten of andere lasten bezwaard worden, maar zouden hunne verkregene voorregten onverminderd blijven genieten, benevens de uitvoering der overeenkomst in vijftienhonderd vijftien aangegaan; eindelijk zou de Stadhouder verpligt zijn, deze punten te onderhouden en te doen onderhouden. Daartegen

20 v. Wintern. werd door de Friezen den Keizer, boven de gewone jaarlijksche opbrengst en de domeinen, de belasting op bier, wijn en lakens, zoo als weleer aan de Saksische Vorsten, toegekend. Tot bevordering der rust en verbroedering was twee maanden te voren in naam des Keizers een bevelschrift uitgevaardigd, waarbij alle geschillen, die tijdens den krijg waren gerezen, voor den tijd van twee jaren geschorst werden (2). SCHENK zorgde met nadruk voor de openbare veiligheid, en het gestreng straffen der misdaden. Een losbandig jong Priester, welke in dolle woede den Kloostervoogd van *Klaarkamp* had overhoop gestoken, liet hij opligten

(1) *Charterb. v. Vriesl.* D. II. bl. 464—467, 482.

(2) *Landb. v.* MARTENA, bl. 143—153. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XV. bl. 478—483.

en den Klaarkampers overleveren, welke den booswicht in een kerkerhol metselden, met slechts eene kleine opening, om hem van brood en water te voorzien (1). 1482—1528

De rust, welke thans *Friesland* genoot, was in *Groningen* nog ver te zoeken. VAN MARWIJK hitste er het gemeen tegen den Raad op, wien hij bij den Hertog van *Gelre* daarenboven op het hatelijkste afmaalde. De gisting steeg eindelijk zoo hoog, dat men degenen, welke Geldersch jaargeld trokken, noodzaakte dit, of hunne betrekking als leden van den Raad op te offeren. Men dreef ook eene wet door, dat hij, die voor zich zelven, zijne vrouw of kinderen, van eenigen Heer een jaarlijksch inkomen onder welke benaming ook ontving, tot geen stadsambt mogt gekozen worden. De Burgemeesters KOENDERS en HUGINGE verlieten toen onder anderen hunne posten. Natuurlijk werd deze wet bij den Hertog euvel opgenomen. Aangespoord door VAN MARWIJK, welke klaagde, dat de Raad hem in het uitoefenen zijns ambts belemmerde, eischte hij op scherpen toon, dat men hem wederzijds gemagtigden zond, om het geschil te vereffenen. De Raad vaardigde straks den Jakobijner Prioor Mr. LAURENTIUS af; maar de Hertog wilde dezen verwaanden schoolgeleerde niet eens hooren, en vorderde gemagtigden uit den grooten Raad en de gilden met onbepaalde volmagt voorzien. Men maakte zwarigheid, aan het laatste punt van dit voorstel te voldoen, maar zond met beperkten last en streng bevel, verder niet te gaan, zeven aanzienlijke mannen en Mr. LAURENTIUS naar *Gelre*. Zij troffen den Hertog te *Arnhem* aan, waar VAN MARWIJK reeds gekomen was en den Vorst tegen hen derwijze had vooringenomen, dat deze niet alleen een geschenk van twee overschoone paarden weigerde, maar zelfs de gezanten niet ten gehoor wilde toelaten, hetgeen evenwel voor geld door den Kanselier nog bewerkt werd. Zoodra hij echter bemerkte, dat hun last niet zoo uitgebreid was als hij wenschte, brak hij plotseling de onderhandelingen af, beval hen in *Arnhem* te blijven, en zond twee zijner Raadslieden, ERKELENS en KNOPPER, naar *Groningen*, om met de regering en het volk zelve te handelen. De gemeente werd in de St. Walburgs- en St. Maartenskerken bijeengeroepen, en haar door de Gelderschen voorgesteld, » of zij de verbonden, met den Hertog gesloten, wilde onderhouden? zoo ja, dat dan haren gezanten onbepaalde magt tot sluiten moest gegeven worden.” Ofschoon nu zulks, na rijp beraad met het volk, op nieuw geweigerd was, herhaalde evenwel de verbolgen Hertog niet slechts dien eisch, maar vorderde tevens eene stellige verklaring, dat men hem » als volstrekten Opperheer erkende; dat de Hoofdmannenkamer en al hare hooge en lage bedienden in zijnen eed stonden, in zijn naam regt spraken en de boden in zijne

(margin: 1525 beside "om het geschil te vereffenen…"; 8 v. Lentemaand. beside "strekten Opperheer erkende…")

(1) V. THABOR, *Hist. v. Friesl.* St. III. bl. 437. *Aant.* bl. 236.

1482—1528 liverei gekleed gingen; dat eindelijk de stad afstand deed van haar regtsgebied over het *Old-ambt*." 's Hertogs toorn ontvlamde hevig, toen men aarzelde deze verklaring af te leggen; de gezanten in *Arnhem* geraakten in een hagchelijken toestand en twee van hen ontvlugtten uit vrees naar *Groningen*. Hier kwamen kort daarna weder ERKELENS en KNOPPER, met wien negen leden uit den Raad, de gezworen gemeente en de gilden in onderhandeling traden. De Gelderschen drongen op de onvoorwaardelijke aanneming der voorgestelde punten onverwrikt aan, en na vele vruchtelooze pogingen, hen tot andere gedachten te brengen, was eindelijk de afgematte Gemeente genoodzaakt den raad van WILLEM FREDERIKS en EVERT JARGES te volgen
6 v. Grasm. 1525 en toe te geven. De Breede Raad moest, hoe ongaarne ook, er mede instemmen en maakte dit besluit bij een onderdanigen brief den Hertog bekend. De Groninger zaakgelastigden keerden uit *Arnhem* terug, maar na hen volgde, tot veler ongenoegen, de woelzieke VAN MARWIJK weder als Stadhouder (1).

Spoedig openbaarden zich de noodlottige gevolgen van de staatkunde van dezen bewindsman, welke door het zaaijen van tweedragt en wantrouwen tusschen Regenten en burgers, het gezag van zijnen Meester te sterker meende te bevestigen. Zijne handlangers strooiden onder het gemeen uit, dat de Heeren den schuldenlast nutteloos vermeerderden en zich met de drukkende schattingen verrijkten. Zoo als gewoonlijk, vond dit gerucht gereeden ingang, en de Bouwmeesters riepen, buiten voorkennis van den Raad, al de gilden bijeen. Vele brouwers, die toen onder de rijkste burgers, maar niet onder de zoogenaamde gilden behoorden, voegden zich daarbij. Op voorstel der Bouwmeesters besloot men eenparig, dat alle imposten, behalve die op wijn en Hamburger bier, afgeschaft en het bestuur over de stedelijke inkomsten op eenen anderen voet gebragt moesten worden, elkander onder eede belovende, niet te rusten voor dit bewerkt was, al moest men er ook goed en bloed bij verliezen. Vier en twintig der aanzienlijkste gildebroeders werden den Bouwmeesters toegevoegd, om het besluit bij den Raad te helpen doordrijven. Vooraf echter gingen zij bij de poortwachters rond en verboden hen, op straffe des doods, eenige belasting te eischen of te ontvangen. 's Anderendaags bragten zij op dreigenden toon het voorstel in den Breeden Raad en drongen, toen deze ten minste uitstel van antwoord tot den volgenden dag verzocht, op eene dadelijke afschaffing onder het gewone klokgelui aan, uit vrees voor eigen levensgevaar, dewijl het volk reeds op de markt stond en een bepaald besluit wachtte. De voorzittende Burgemeester ROLTEMAN voegde hun daarop

---

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 386—390. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib IX. p. 214, 215. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. LIII. p. 826—829. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIX. bl. 627—629. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 720–722.

toe, »dat zij zelve, die naar reden noch raad luisterden, de afkondiging den volke 1482—1528
konden bekend maken." Men bleef dit echter hardnekkig van den Raad vorderen en voorspelde 's volks ongenoegen, indien langer getoefd werd. Ondertusschen was de menigte, die op en bij de markt in de kroegen hare kannen bier ledigde, ongeduldig geworden. Doldriftig stoof zij onder het woest getier van »*slaat dood! slaat dood! werpt de verraders ten venster uit!*" het raadhuis op, en dreigde met geweld in de vergaderzaal te dringen. In dien nood werd het voorstel onmiddellijk aangenomen, en het volk daarvan door de Bouwmeesters en de Vierentwintigen kennis gegeven, onder wier vrijgeleide de regerende Burgemeester met zijne bijzitters zich naar het regthuis begaven, en er bij klokkengelui de afschaffing aller belastingen aankondigden. Het gemeen uitte zijne vreugde door allerlei buitensporigheden en smaadredenen of beleedigingen tegen eenige regenten. Hiermede nog niet tevreden, noodzaakte men den volgenden dag den Raad op staanden voet, van allen die ooit met de ontvangst of het beheer der stedelijke middelen belast geweest waren, rekening af te eischen, den staat der kas dadelijk open te leggen, en tot aflossing van den schuldenlast der stad vier Regeringsleden te benoemen, wien de opbrengst van zekere boeten daartoe werd aangewezen. De Burgemeester SICKINGHE en de Raadsheeren SICCO BENINGA, KOCK en DE SISSINGH, hiermede belast, bespeurden na gedaan onderzoek, dat uit die boeten geen vijftigste gedeelte der schuld konde afgelost worden, en wendden zich in deze verlegenheid te vergeefs om inlichting en hulp eerst bij den Raad, toen bij de Bouwmeesters en de Vierentwintigen. Het toomelooze gemeen eischte nu, dat allen, die eenige stadsgelden onder zich gehad hadden, bij eede zouden verklaren, daarvan nimmer tot eigen voordeel gebruik gemaakt te hebben. Blijkbaar bedoelde men daarmede hoofdzakelijk den Raadsheer JOHAN JARGES te treffen. Gesproten uit dat aanzienlijk geslacht, hetwelk sinds meer dan eene eeuw de eerste betrekkingen in de stad bekleedde, was hij zelf vele jaren stadsontvanger en rentmeester geweest. Ofschoon hij toen den roem van volstrekte eerlijkheid had verworven, beschuldigde men hem thans, dat hij ten koste der gemeente zijn rijkdom had verworven, eischte zijne goederen tot schadevergoeding en dreigde hem met gevangenis en dood. JARGES onttrok zich door de vlugt aan de woede van het graauw; doch op aansporing zijner nabestaanden teruggekeerd, bood hij aan, zich openlijk te verantwoorden, maar werd niet gehoord en zelfs genoodzaakt, om smaad en lijfsgevaar te ontgaan, zich weder te verwijderen. Nu dwong men de vier Raadsleden, welken de schuldenaflossing was opgedrongen, deze tegen een bepaalden dag te bewerken, 21 v.
of de daartoe benoodigde gelden den Vierentwintigen in handen te stellen. Burge- Herfstmaand
meester SICKINGHE verliet hierop de stad, en bragt met JARGES zijne klagte over 's volks 1525
onbillijkheid voor den Hertog van *Gelre*. De gilden, hierover geraakt, begeerden, dat JARGES als Raadsheer wierd afgezet; en het gemeen vorderde acht dagen daarna, dat hij

1482—1528 29 v. Herfstmaand. 1525 bij regterlijk vonnis voor landsdief zou verklaard worden; doch de Raad weigerde dit volstandig, en hierbij bleef de zaak vooreerst rusten. Maar nu eischte men, dat de drie overige Regeringsleden, welke zich verbonden hadden de stadsschuld af te lossen, dit uit hunne eigene middelen zouden verrigten. Hoezeer deze mannen de verregaande onredelijkheid daarvan en hun onvermogen aantoonden, werden zij echter gedwongen, eene jaarlijksche rente van tweehonderd Rijnsche guldens aan een Deventersch burger verschuldigd, als eigene schuld over te nemen en te voldoen. De regering werd genoodzaakt, deze afgeperste belofte, op begeerte des volks, met haar zegel te bekrachtigen (1).

Te midden dezer beroeringen was WILLEM FREDERIKS overleden, welke eene reeks van jaren den beslissendsten invloed op den loop der zaken in *Groningen* had uitgeoefend. Hij was Meester der vrije kunsten, Doctor in de geneeskunst, en sinds veertien honderd negen en tachtig Kerkheer van *St. Maarten* te *Groningen*. Onmiskenbaar waren zijne begaafdheden als Staatsman en als Redenaar, door welke hij der stad ontegenstrijdig vele diensten heeft bewezen, ofschoon zijne vaderlandsliefde, naar het schijnt, niet altijd geheel zuiver van eigenbelang geweest is. De staatszaken verhinderden hem niet de beoefening der letteren, en hij stond in vriendschappelijke betrekking met de geleerden, bovenal met ERASMUS, wien hij een vergulden beker vereerde. Op zijn aanraden was in vijftienhonderd drie en twintig te *Groningen* een godgeleerd twistgesprek gehouden tusschen de Predikheeren van het Dominikaner klooster en eenige Priesters van de St. Maartenskerk aldaar. Zijne boeken vermaakte hij aan het laatstgenoemde gesticht, en vele daarvan zijn in de boekerij der Hoogeschool van *Groningen* overgebragt (2).

In *Friesland* bewesten *de Lauwers* maakte men zich voortdurend den vrede te nutte tot inwendige verbetering des uitgemergelden lands. De dijken, sluizen, zijlen en wegen werden in behoorlijken staat gebragt, de vervallene of gehavende vestingwerken hersteld, en doeltreffende bepalingen gemaakt tot handhaving der openbare rust en veiligheid (3). Door het stichten eener school van Hooger onderwijs te *Leeuwar-*

---

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 395—402. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. IX. p. 214. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. LIII. p. 830—834. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIX. bl. 629—631. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 723—725. *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, bl. 340—344.

(2) Verg. de Aant. op E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 527 (a).

(3) *Landb. v.* MARTENA, bl. 154. *Charterb. v. Vriesl.* D. II. bl. 485—499, 512. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XV. bl. 483.

den, trachtte men de opkweeking van het aankomende geslacht te bevorderen (1). 1482—1528
De aangenomen betaling der vijftienhonderd knechten en het geschenk aan VAN WASSENAAR en den Stadhouder toegekend, te zamen over de veertigduizend Filipsguldens, werden vereffend (2). De geschillen met *Deventer* en *Kampen* over het vorderen van zekeren tol, namen na eenige zamenkomsten, door het niet verder aandringen op 1526
dien eisch, van zelve een einde (3). De komst van drie duizend afgedankte knechten, onder aanvoering van zekeren HANS *van Halberstadt*, baarde eenige vrees, ofschoon zij zich niet voor vijanden uitgaven. Op den landdag te *Leeuwarden* vorderde men van den Stadhouder en zijn Raad, op grond van het verdrag met den Keizer, deze bende 3 v. Grasm.
gewapenderhand te verdrijven. SCHENK verklaarde, dat hij geen last had, krijgsvolk aan te nemen, maar vermaande tevens de hierover gebelgde Friezen, zich tot de Landvooogdes te wenden. SYDTS TJAARDA en JARICH DEKEMA werden met dit punt 28 v. Zomermaand.
van bezwaar en andere grieven naar *Brussel* gezonden, en keerden met een bevredigend bescheid terug. De vreemde gasten waren echter reeds tegen eene somme gelds, zonder merkelijke schade aan te rigten afgetrokken, en door Hertog KAREL, ten behoeve des Konings van *Frankrijk*, in dienst genomen (4).

Ondertusschen hadden SICKINGHE en JARGES aan het Geldersche Hof zoo veel bewerkt, dat de gilden te *Groningen* gelast werden, door gemagtigden zich te komen verantwoorden. De Bouwmeesters en Vierentwintigen, daaruit voor zich niet veel goeds spellende, verkregen door tusschenkomst van MARWIJK, den geheimen drijver van alles, dat de Hertog op hun verzoek eenige Raden naar *Groningen* zou zenden. Inmiddels trachtte MARWIJK, hetzij uit zijn woelzieken aard, hetzij op bevel zijns Meesters, de gemeente steeds meer en meer van de regering te vervreemden; en zich weinig over de middelen bekommerende, indien hij zijn doel konde bereiken, bragt hij het eindelijk door lasteren en aantijgen zoo ver, dat de gilden hem en zijnen Raden het beroep van alle vonnissen des Raads opdroegen. Dit werd eerlang, op aanzoek des volks, door den Hertog bij een bevelschrift bekrachtigd; doch meent men, dat er

(1) *Charterb. v. Vriesl.* D. II. bl. 499.

(2) *Landb. v.* MARTENA, bl. 155. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XV. bl. 483. SCHOTANUS *Fr. Hist.* B. XIX. bl. 632.

(3) *Landb. v.* MARTENA, bl. 157—161. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XV. bl. 484. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIX. bl. 632.

(4) *Landb. v.* MARTENA, bl. 162—165. *Charterb. v. Vriesl.* D. II. bl. 513. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. LIV. p. 835, 836. WINSEMIUS, *Chron. v. Vriesl.* B. XV. bl. 484, 485. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIX. bl. 632, 633.

1482—1528 nooit gevolg aan gegeven is. Minder vaardig was de Vorst in het zenden der beloofde gevolmagtigden, waardoor het bestier der geldmiddelen in *Groningen* hoe langer zoo meer in de war liep. Het stedelijk bestuur trachtte derhalve de zaak in der
1527 minne te schikken, en benoemde tot dat einde eenige leden uit den Breeden Raad en de gilden. Na vele bijeenkomsten, besloot men ter aflossing der schulden eene redelijke schatting aan het volk voor te stellen. Maar zoodra de Bouwmeester JAKOB SMIT aanving zulks der menigte, op de markt vergaderd, mede te deelen, werd hij met een zijdgeweer doodelijk gewond. Hierop stoof het woedende graauw het raadhuis binnen, om al de Regeringsleden te vermoorden, die echter gelukkig deels in de kerken ontvlugtten, deels door brave burgers gered werden. De geest van ongehoorzaamheid en oproer heerschte voort, bovenal onder de gilden, wier stoutheid zoo ver ging, dat zij, toen de regering een bevel had uitgevaardigd, naar welk het gemunt geld in de stad gangbaar zou zijn, een geheel ander afkondigden. Vruchteloos bestrafte hen Hertog KAREL ten scherpste over zulk een gedrag, en verbood hunne oproerige bijeenkomsten. Schaamteloos eischten zij nu van den Raad eene verklaring af, dat er geen geweld of oproer geschied was; hetgeen echter geweigerd werd. Vele Regeringsleden verlieten de stad, maar keerden terug op de bedreiging der gilden, dat zij bij langer wegblijven, voor eeuwig verbannen zouden worden. Nu moest de haat tegen JARGES worden bevredigd, en men noodzaakte den Raad met geweld, een vonnis tegen hem, als ontvreemder der stedelijke gelden, van het regthuis af te lezen. Hierop ontbood de Hertog gemagtigden uit de gilden, de vier Heeren, aan welke de schuldaflossing was opgedragen, den Raadsheer JARGES, en den Stadhouder MARWIJK voor zich. De vier Heeren toonden toen zoo onwedersprekelijk de onregtvaardigheid aan met welke men hen behandelde, dat de gemagtigden der gilden, om zich voor het oogenblik te redden, voorgaven, dat zij alleen ter
1 v. Wijnmaand. zake van het oproer gekomen waren. Er werd niets beslist; slechts beval de Hertog de zaak te laten rusten tot hij of iemand van zijnentwege in *Groningen* kwam. Eerlang zond hij den regtsgeleerde JAN WINSCHOTER, doch alleen met last, de behandeling van de zaak der vier Heeren, van welke drie zich buiten de stad bevonden, tot Lichtmis aanstaande te verschuiven; hij zelf zou inmiddels den Deventer schuldeischer tevreden stellen. De Raad nam hierin genoegen, maar het volk verklaarde er zich onstuimig tegen en bepaalde den vier Heeren eenen dag, om te betalen. Vergeefs beriepen de drie afwezigen zich op den Hertog; men dwong den Raad, hen tot vol-
13 v. Winterm. doening der stadsschulden te veroordeelen, en, ten gevolge daarvan, hunne goederen in beslag te nemen. Men vindt niet opgeteekend, wat er verder van deze zaak geworden is (1).

(1) S. BENINGA, *Chron. d. Fr. Land.* bl. 403—407. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. LIV.

In *Friesland* aan deze zijde der *Lauwers* werd de inwendige rust niet gestoord; trouwens het land was uitgeput, de ingezetenen waren verarmd, en allen haakten naar verademing. 's Keizers bevelschrift ter regeling der geldswaarde was er afgekondigd, en voorts eene munt te *Leeuwarden* opgerigt. Op een landdag aldaar hadden de Staten onderscheidene grieven en bezwaren voor den Stadhouder gebragt, en dewijl hij hen niet bevredigde, gezanten daarmede naar de Landvoogdes gezonden, wier antwoord alleen ten deele aan hunne verwachting had beantwoord. Slechts eenige punten waren aangenomen, andere tot nader onderzoek uitgesteld, sommige geheel verworpen, en die het gewigtigste schenen aan den Keizer zelven ter beslissing overgelaten (1). 1482—1528

---

p. 836, 837, 841, 842. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIX. bl. 633, 636, 637. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 727, 728, 736. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, bl. 344—349.

(1) *Landb. v.* MARTENA, bl. 165—176. *Charterb. v. Friesl.* D. II. bl. 508, 515—518. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XV. bl. 485. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIX. bl. 635.

1528—
1543

DERDE HOOFDSTUK.

VAN DEN

AFSTAND VAN HET WERELDLIJK GEBIED DES BISDOMS VAN UTRECHT AAN KEIZER KAREL V,

TOT AAN

DE VEREENIGING VAN AL DE NEDERLANDEN ONDER DIEN VORST.

1528—1543.

De oostenrijksch-noord-nederlandsche staten. Door de onderwerping van het geheele *Sticht* en van *Friesland*, zag Keizer karel V zich nu Heer van al de *Noord-Nederlanden*, behalve van *Gelre* en *Groningen* (1). Teregt heeft men der bedenking waardig gekeurd, dat de Keizer aan het hoofd van het verdrag te
5 v. Oogstmaand 1529 *Kamerijk* gesloten en in andere openbare staatsstukken, den titel voert van: Hertog van *Gelre* en Graaf van *Zutphen*, niettegenstaande hij kort te voren, bij de overeenkomst te *Gorinchem*, daarvan afstand gedaan had (2). De voorwaarden te *Madrid*, vóór drie jaren geteekend, waren de grondslagen van het Kamerijksche vredesverbond (3). Daarenboven werd thans door den Koning van *Frankrijk* alle oppergezag over *Vlaanderen* en *Artois* aan den Keizer afgestaan, het *regt van Aubaine* of versterfregt, naar welk in *Frankrijk* en in een gedeelte der *Nederlanden* de fiskaal zich van de nalatenschap, welke een vreemdeling, bij zijn overlijden, aldaar bezat, met uitsluiting van alle wettige erfgenamen meester maakte, wederzijds afgeschaft, en het prinsdom *Oranje* aan filibert *van Chalons* teruggegeven. De Hertog van *Gelre* was van de zijde des Keizers in dit verdrag begre-

(1) Zie hiervoor, bl. 308, 366, 426, 596.

(2) wagenaar, D. IV. bl. 504. Zie hiervoor, bl. 426.

(3) Zie hiervoor, bl. 305.

pen (1). Een verbond van vrede en vriendschap, op denzelfden dag en in dezelfde stad tusschen den Keizer en HENDRIK VIII van *Engeland* gesloten, herstelde den Nederlandschen handel op *Brittanje* (2). Vruchteloos beproefden de Staten van *Holland*, door hunne gevolmagtigden Mr. AERT VAN DER GOES, 's Lands Advokaat, en de Pensionarissen van *Dordrecht* en *Amsterdam*, op den vredehandel te *Kamerijk* eene vergoeding der nadeelen, hunnen kooplieden door de Franschen, tijdens het bestand, ter zee toegebragt, te verwerven. Zij wendden zich hierop tot de Landvoogdes en het schijnt, dat naar hun verzoek, op de Fransche goederen in *Holland* beslag gelegd werd, doch met welk gevolg, is onzeker (3). Niettemin werd de Kamerijksche vrede terstond in *Holland* afgekondigd, en ook aldaar in het bijzonder het verbond met *Frankrijk* in Sprokkelmaand des volgenden jaars door de drie Staten, de geestelijkheid, den adel en de zes groote steden, bevestigd (4). Er werd van 's Keizers wege in *de Nederlanden* een plegtige dankdag uitgeschreven, en daarbij tevens bevolen te bidden, dat God Almagtig bij zijne goddelijke goedertierenheid, de onderzaten en inwoners dezer landen en hen, die er in verkeerden, wilde bewaren voor de *Zweetende Ziekte* en andere pestilentiën en besmettelijke krankheden (5). Deze ziekte werd ook de *Ingelsche swetighe sieckte* of *Swet* (*Morbus Anglicanus*) genoemd, dewijl zij, voorheen in *de Nederlanden* onbekend, reeds in de vijftiende eeuw aan de Fransche, doch bijzonder aan de Engelsche kusten gewoed had. Zij verspreidde zich in de Oostzeelanden van *Duitschland*, in *Hamburg*, en vertoonde zich in *de Nederlanden* het eerst in *Overijssel*, voorts in *Gelre*, *Utrecht*, *Braband*, *Antwerpen*, geheel *Holland* en *Friesland*. De aard dier ziekte was een plotseling en geweldig zweet, waarbij de lijder in een diepen slaap viel, welke binnen vierentwintig uren zijn lot besliste. Kwam hij dien tijd te boven, dan was hij doorgaans behouden. Alle neringen en hanteringen stonden stil, zoodanig hadden schrik en ontsteltenis de menigte bevangen, die in de kerken zamendrong, om, zoo het heette, den toorn Gods te verzoenen. In *den Haag* werden binnen eene week vijftien of

[Margin: 1528—1543]

[Margin: 11 v. Wijnmaand. 1529]

---

(1) DUMONT, *Corps Diplomatique*, T. IV. P. II. p. 7—42. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. X. p. 233—235. ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. V. p. 526, 527. LE GLAY, *Notice sur* MARGUERITE, p. 449—454.

(2) DUMONT, *Corps Diplom.* T. IV. P. II. p. 42—48.

(3) AERT V. D. GOES, *Register d. Dagvaarten*, D. I. bl. 217, 228, 253, 254. *Repertorium d. Plac.* bl. 14, aangehaald door WAGENAAR, D. IV. bl. 506.

(4) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I. bl. 235. *Naleez. op de Vaderl. Hist.* bl. 223.

(5) *Charterb. v. Friesl.* D. II. bl. 562.

1528—1543 zestienhonderd menschen door de ziekte aangetast, van welke velen bezweken. *Antwerpen* werd er het hevigste door aangegrepen, zoodat een groot aantal kooplieden naar elders vlugtte. In het laatst van Herfstmaand stierven aldaar in drie of vier dagen tusschen de vier en vijfhonderd lijders. Na vijftien honderd negen en twintig heeft deze ziekte zich nimmer weder in *de Nederlanden* vertoond (1).

Tijdens de onderhandelingen te *Kamerijk*, had de Landvoogdes op eene algemeene vergadering van de Staten der *Nederlanden* te *Brussel*, naar het schijnt, hoofdzakelijk tot 's Keizers togt naar *Italië*, eene zware bede geëischt. *Holland*, daarin voor honderd duizend kroonen, en tachtig duizend gulden bovendien tot onderhoud van het krijgsvolk en het opbouwen van het slot *Vredenburg* te *Utrecht* aangeslagen, huiverde er in te bewilligen, meenende, dat de Keizer verpligt was zelf het versterken van *Utrecht*, en nog veel meer het krijgvoeren in *Italië* te bekostigen. Doch ondanks al de vertoogen des Heeren VAN DER GOES, dat *Holland* door vroegere oorlogen uitgeput, klein en arm was, en minder inkomsten had dan het kleinste kwartier van *Braband*, moest men toch eindelijk in eene opbrengst van honderd en dertig duizend kroonen toestemmen (2). *Zeeland*, hoezeer door een schuldenlast van bijna zestigduizend gulden gedrukt, bewilligde in eene jaarlijksche bede
4 v. Wijnmaand. 1529 van dertig duizend gulden voor den tijd van zes jaren (3). De Keizer was na het sluiten van den Kamerijkschen vrede, uit *Barcelona* met eene groote vloot, meest Hollandsche en Zeeuwsche schepen, naar *Italië*, waar de oorlog nog voortduurde, overgestoken (4). Ook hier maakte hij welhaast vrede met FRANCESCO SFORZA, Hertog van *Milaan*, en de Venetianen. *Florence* werd echter eerst in het volgende jaar bedwongen, toen de Keizerlijke Opperbevelhebber, FILIBERT *van Chalons*, kort te voren in het beleg was gesneuveld. Zijne goederen kwamen aan zijne zuster CLAUDE, de echtgenoote van HENDRIK, Graaf van *Nassau;* en zij bragt den titel van Prinsen van *Oranje* op hare nakomelingen over, »welke dien door hunne uitstekende bekwaamheden en heldenmoed zoo beroemd gemaakt hebben (5).” De Keizer

---

(1) *Bijv. en Aanm. op de Vaderl. Hist.* St. V. bl. 6. *Bijl.* A. bl. 94—97, alwaar het middel tegen deze ziekte, uit de *Memoriaalboeken* van dien tijd ontleend, is opgenomen. *Charterb. v. Friesl.* D. II. bl. 194 (o). *Boeck d. Ghescienissen*, bl. 7. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 641. REIJGERSBERGH, *Chron. v. Zeel.* D. II. bl. 425.

(2) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I. bl. 209—218, 223 230. WAGENAAR, D. IV. bl. 506, 507.

(3) REIJGERSBERGH, *Chron. v. Zeel.* D. II. bl. 421—425.

(4) REIJGERSBERGH, *Chron. v. Zeel.* D. II. bl. 420.

(5) ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. V. p. 529. Zie hiervoor, bl. 295.

was na de plegtigheid der krooning te *Bononië*, en niet te *Rome* gelijk 1528—1543
zijn voornemen geweest was, door Paus CLEMENS VII op den vier en twintigsten van Sprokkelmaand, naar *Duitschland* en voorts naar de *Nederlanden* vertrokken (1). Hier had intusschen, ondanks zijne strafbepalingen en de pogingen der Landvoogdes, de leer van LUTHER meer en meer ingang gevonden (2). Geheel *Holland*, inzonderheid *Haarlem*, *Delft* en *Amsterdam*, was in vijftienhonderd zeven en twintig ten Hove van Lutheranerij beschuldigd geworden. Zij, die daarvan betigt waren, werden te *Leuven* en elders buiten *Holland* in regten betrokken, waartegen de stedelijke regeringen, bovenal die van *Amsterdam*, zich met nadruk verzetten als een inbreuk op het regt *de non evocando*, bij welk niemand buiten zijn landschap (*provincia*) mogt gedaagd worden. Maar te *Brussel* beweerde men, dat al de Nederlanden slechts één landschap uitmaakten, en de Hollanders derhalve wel in *Braband* of *Vlaanderen* voor het regt mogten geroepen worden (3). Het schijnt, dat de steden de verdediging van dit voorregt, zoo onontbeerlijk voor de vrijheid der ingezetenen, met te meer ijver en hoop op goeden uitslag hebben doorgezet, dewijl haar het Hof van *Holland* onderschraagde, welks groot gezag in dien tijd, door de regtsplegingen buiten dat gewest, merkelijk ingekrompen werd (4). Maar de Keizer bekreunde zich niet om de handhaving der voorregten, wanneer zij hem in den weg stonden; en steeds werden regtszaken, welke in *Holland* behoorden afgedaan te worden, voor den Raad te *Mechelen* getrokken, hoevele moeite de Staten ook aanwendden, om dit te beletten (5). Eerlang verscheen een keizerlijk bevelschrift, waarbij de vorige bepalingen tegen de Hervormingsgezinden, die »in groote getale waren en dagelijks vermenigvuldigden," hernieuwd, en van de hardnekkige ketters, de mannen tot het zwaard, de vrouwen tot de put, dat is, om levende begraven te worden, doch de wederafvalligen (*Relapsen*) tot den brandstapel zonder genade veroordeeld werden. Het drukken, afschrijven, koopen, lezen, bewaren, verspreiden of verdedigen der werken van LUTHER en zijne medearbeiders werd met verbeurte van lijf en goed gestraft, en het

---

(1) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. X. c. 4. p. 235—237. ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. V. p. 528, 529.

(2) Zie hiervoor, bl. 301, 302.

(3) AERT V. D. GOES, *Register d. Dagv.* D. I. bl. 69, 95, 170, 202.

(4) *Naleez. op de Vaderl. Hist.* bl. 225, 226.

(5) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 429, 440, 515, 521, 584, 585, 603, 648 enz.

1528—1543 verbod herhaald, over hunne leerstellingen op den predikstoel te spreken. Niemand mogt andersdenkenden in de godsdienst verbergen of voorstaan, maar moest hen bij
14 v. Wijn-maand. 1529 het geregt aangeven; zij die binnen zes weken hunne gevoelens herriepen, werden van alle straf vrij verklaard (1). Deze beperking der vrijheid van geweten was inzonderheid voor de Nederlanders, ook uit een stoffelijk oogpunt beschouwd, allernadeeligst, dewijl daardoor natuurlijk de koophandel belemmerd en in de hartader aangetast werd. Men eischte daarenboven telkens van 's Keizers wege aanzienlijke beden, die minder tot nut van het algemeen, dan tot bijzonder voordeel van den Vorst verstrekten, weshalve zij niet dan schoorvoetend en tegen groote beloften
1530 ingewilligd werden. Trouwens de meeste gewesten en de voornaamste Hollandsche steden waren door zware schulden gedrukt. *Holland* was bovendien reeds met vijfmaal honderd duizend gulden belast, welke de Keizer, in weerwil zijner belofte, niet loste (2). Hierbij kwam nog, dat een geweldige storm en hooge watervloed onberekenbare schade aanrigtten. Bijna geheel *Zeeland*, het land van *Voorne* en een groot gedeelte van *Holland* liepen onder. In *Dordrecht* stond het water derdehalve voet hoog. Ook *Friesland* leed veel aan den zeekant. Eene menigte
5 v. Slagtm. menschen en vee kwam hierbij om het leven, en vele vermogende lieden werden tot den bedelstaf gebragt. (3).

Inmiddels had de Landvoogdes MARGARETHA *van Oostenrijk* besloten, zich aan de openbare zaken te onttrekken en in een klooster, hetwelk zij bij *Brugge* gesticht had, hare dagen te eindigen. Het voornaamste, misschien het eenige doel van haar leven, de uitbreiding der magt en grootheid van het Huis van *Oostenrijk*, was bereikt, en met vreugde zag zij haren neef KAREL V, de vruchten plukken van hare onvermoeide pogingen, onafgebrokene moeijelijkheden en overgroote opofferingen. Maar de dood verhinderde haar de uitvoering van het plan. Eene kleine wonde aan den voet, in het begin weinig geacht, werd allengs zoo gevaarlijk, dat men tot de afzetting van het lid moest besluiten, waaraan zij niet aarzelde zich te onderwerpen. Na het ontvangen

---

(1) *Repert. d. Plakat. v. Holland*, bl. 14. bij WAGENAAR, D. V. bl. 7. *Landb.* v. MARTENA, bl. 194—198. *Charterb. v. Friesl.* D. II, bl. 563. Vgl. hiervoor bl. 301.

(2) Vgl. WAGENAAR, D. V. bl. 8—13.

(3) *Extract uit het Register der Leenkamer van Holland*, medegedeeld in de *Bijv. en Aanm. op de Vaderl. Hist.* St. V. *Bijl.* B, bl. 97. *Landb. v.* MARTENA, bl. 203. *Boec d. Ghescienissen*, bl. 7. REYGERSBERGEN, *Chron. v. Zeel.* D. II, bl. 426—429. OCCO SCARLENSIS, bl. 462. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 592.

der Sakramenten, regelde zij hare zaken, schreef een treffenden afscheidsbrief 1528—
aan den Keizer, over wien zij steeds met eene moederlijke teederheid gewaakt 1543
had, en gaf zich aan de geneesheeren over, die om der lijderes de smarten
der kunstbewerking te sparen, haar eene hoeveelheid opium toedienden, waardoor 1 v.
zij in slaap viel, doch niet weder ontwaakte (1). Zoo eindigde deze hoogbe- Winterm.
gaafde en hooggeplaatste vrouw te *Mechelen* hare loopbaan in den nacht van den 1530
dertigsten van Slagtmaand op den eersten van Wintermaand. Zij was den tienden van Louwmaand veertien honderd negen en zeventig te *Brussel* geboren, en had drie en twintig jaren de *Nederlanden* met verstand, beleid en geestkracht bestuurd. Bedreven in de staatkunde van dien tijd, en ongemeene werkzaamheid met onvermoeibaar geduld en groote scherpzinnigheid zamenparende, had zij met roem en goeden uitslag deel genomen aan al de groote staatsaangelegenhéden en belangrijke vredesonderhandelingen dier dagen, van welke weinige zonder haar tot stand zijn gebragt. Haar gedrag met betrekking tot de Hervormingsgezinden, was zoo wijs en gematigd geweest, als men in dit tijdperk van opgewondenheid en onverdraagzaamheid in de godsdienst, en tegenover den wil van den magtigen KAREL V, die later zoo vele slagtoffers eischte, slechts verwachten konde (2). Nimmer had zij geschuwd, de taal der ongekunstelde waarheid aan te hooren, en zich naar beteren raad te rigten (3). »Elk is edel onder de Christenen" roept haar een tijdgenoot toe, »zoodra hij door onschuld, goedertierenheid en weldadigheid uitmunt; en deze gaven van Christelijken adeldom zouden in U helderder uitblinken, indien de valsche, kapdragende, in het wit en het zwart gekleede vleijers uit uw Hof en tevens van uw oor geweerd werden, die om eigen voordeel, hunne geweldenarijen, en hetgeen schrikkelijk is om te zeggen, niet zonder bloedstorting, op het gezag van uw naam uitvoeren. Indien ik hen volgen wilde, moest ik U op dezen toon schrijven: »Ziedaar doorluchte, vergode MARGARETHA uwe moederlijke afkomst, welke U niet meer roems, dan gij aan haar bijzet; U, die eens Konings en Keizers dochter, gemalin en zuster eens Konings, moei van een Koning en Keizer zijt." — Maar mij dunkt, dat ik eenvoudiger, liefderijker en meer naar waarheid dus spreke: »Gij ontvangt hier, goedertierendste MARGARETHA, uw moederlijken oorsprong, welke, zoo gij dien niet, gelijk gij doet, door weldadigheid, zachtmoedigheid en mildheid versiert, U eeuwig tot schande zal verstrek-

(1) LE GLAY, *Notice sur* MARGUERITE, in de *Correspondance de l'Empereur* MAXIMILIEN I, *et de* MARGUERITE *sa fille*, Tome II, p. 455—459.

(2) Zie hiervoor bl. 301. LE GLAY, *Notice sur* MARGUERITE, p. 448, 449.

(3) Vgl. hiervoor, bl. 417 (6.)

1528—1543 ken (1)." Even minzaam als geestig, en niet minder hulpvaardig dan goedhartig was deze merkwaardige Vorstin, welke in de onderscheidene betrekkingen van haar bijzonder leven als dochter, zuster, moei, echtgenoote en weduwe steeds groot en edel zich vertoonde, wier deugd vlekkeloos bleef te midden der aanloksels van een weelderig en schitterend Hof, en wier zedelijke kracht sterker was dan de wederwaardigheden en tegenspoeden met welke zij gedurig moest kampen, die wel op haren geest een waas van zwaarmoedigheid wierpen, maar dien niet konden ternederslaan. Zij had geene kinderen, maar niettemin tot haren dood de pligten eener zorgende moeder vervuld. Naauwelijks was die schoone taak bij de zonen en dochters van haren broeder FILIPS voltooid, toen zij de kinderen van de gemalin van den verdreven CHRISTIAAN II, de ongelukkige ISABELLA *van Oostenrijk*, welke in vijftienhonderd zes en twintig nabij *Gent* van verdriet was gestorven, onder hare hoede nam (2). De opvoeding van het oudste, Kroonprins van *Denemarken*, werd aan den beroemden CORNELIUS AGRIPPA toevertrouwd, een dier geleerden en fraaije geesten, welke zij aanmoedigde en aan het Hof geroepen had (3). Daar werden de letteren en dichtkunst, welke zij zelve niet ongelukkig beoefende, in eere gehouden, en het voorbeeld der Vorstin bleef niet zonder invloed op de Jonkvrouwen, welke haar omgaven. Inzonderheid bevorderde zij de schilder- bouw- en toonkunst. Het overheerlijk prachtig grafteeken in de kerk te *Brou* voor haren tweeden echtgenoot, den Hertog van *Savoije*, opgerigt, waaraan vijf en twintig jaren gewerkt en een schat van meer dan tien millioen gulden, naar onze munt, te koste gelegd werd, getuigt van haren verheven kunstsmaak en echtelijke liefde (4).

De dood der Landvoogdes verhaastte 's Keizers komst herwaarts uit *Duitschland*, alwaar hij den vermaarden Rijksdag te *Augsburg* had gehouden, voor welken hier te lande een bededag was uitgeschreven, opdat er onder anderen »oick de dwalingen ende opiniën van vele ende diversche vertwijffelde secten, tegens den Heyligen Kersten geloove geextirpeerd ende te nyete gedaen wierden (5)." Onder de geschillen, welke op dien Rijksdag beslist waren, behoorde mede de vereeniging van

---

(1) GERARDUS NOVIOMAGUS, in de opdragt van zekere geslachtlijst van het huis van *Bourgondië* en van het leven des Bisschops FILIPS *van Bourgondië* aan MARGARETHA, in MATTHAEUS, *Analect.* T. I. p. 145.

(2) Vgl. hiervoor, bl. 297, 304.

(3) LE GLAY, *Notice sur* MARGUERITE, p. 447, 460.

(4) LE GLAY, *Notice sur* MARGUERITE, p. 426, 430, 461—463.

(5) *Charterb. v. Friesl.* D. II, bl. 571.

J. F. C. Reckleben sculps.

Maastricht met *Braband*, terwijl den Luikenaars, welke een regt op de helft dier 1528—1543
stad beweerden, het stilzwijgen werd opgelegd. Dit regt hebben zij echter tijdens het gemeenebest der *Vereenigde Nederlanden* genoten. Van daar de bekende *Chambre mi-partie* en het beroep daarvan op de half Luiksche, half Hollandsche Commissie uit den Raad van State (1). Plegtig werd de Keizer te *Brussel* door de 1531
Staten der *Nederlanden* verwelkomd, doch de vreugde over zijne tegenwoordigheid spoedig gematigd door het eischen eener bede van twaalfmaal honderd duizend kroonen van *Braband*, zesmaal honderd duizend gulden van *Holland*, en van de overige *Nederlanden* naar evenredigheid. *Holland* was ongenegen tot het inwilligen dezer bede, maar na veelvuldige onderhandelingen moest men aan 's Keizers begeerte grootendeels voldoen, in afwachting van de opheffing der bezwaren, welke de Hollanders tegen de nieuwe tollen, het verlofgeld op de granen en andere belemmeringen voor zeevaart en handel inbragten, waarvan echter niets gekomen is (2). De Friezen begrepen voorzigtig, den Keizer veeleer een vrijwillig geschenk in geld aan te bieden, dan zich aan de zware bede bloot te stellen, die in de overige *Nederlanden* drie millioen gulden, naar de tegenwoordige geldswaarde gelijkstaande met dertig millioen, had opgebragt en voor welke zij vreesden, niettegenstaande men vroeger met hen was overeengekomen, dat hun geene andere dan de bepaalde of gewone lasten zouden opgelegd worden (3). In eene algemeene vergadering te *Leeuwarden* werd derhalve besloten, den Keizer veertien duizend gulden te vereeren en wel voor zijne *Blijde Inkomste*, waartoe *Friesland* nog niets had bijgedragen. Gevolgelijk werden 2 v. Herfstmaand
vier aanzienlijke mannen, TJAARD VAN BURMANIA, JULIUS VAN BOTNIA, Mr. SIJDS TJAARDA en Mr. HECTOR VAN HOXWIER, naar *Brussel* gezonden en hun tevens in last gegeven, den Vorst eenige punten van bezwaar tegen het bestuur des Stadhouders in te leveren, omtrent welke men herstelling begeerde. Het geschenk werd ongetwijfeld aangenomen, maar op de grieven grootendeels ontwijkend of weigerend, dubbelzinnig of nietsbeteekenend geantwoord (4).

Ondertusschen had de Keizer zijne zuster MARIA, Koningin-weduwe van *Hongarije*, den zesden van Hooimaand tot Landvoogdes der *Nederlanden* aangesteld (5).

---

(1) BILDERDIJK, D. V, bl. 75, 76.

(2) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 293—296, 299, 300, 302—310, 316-320, 324, 329. WAGENAAR, D. V, bl. 14—21, 23.

(3) Zie hiervoor bl. 598.

(4) *Charterb. v. Friesl.* D. II, bl. 579—584.

(5) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 315.

1525—1543 Ook zij was eene schrandere en letterminnende vrouw, bijzonder bedreven in het Latijn, en aan wie ERASMUS zijn boekje *de Christelijke Weduwe* opdroeg (1). De Raad van State, welke uit de aanzienlijksten des lands en Ridders van het Gulden Vlies bestond, had gewoonlijk geen deel aan de regering genomen, maar was alleen in gewigtige omstandigheden en wanneer de Keizer zelf tegenwoordig was, bijeengeroepen. Thans bepaalde KAREL, niet zonder tegenzin der Landvoogdes, dat de leden van dien Raad insgelijks toegang zouden hebben in den Geheimen Raad, die met haar het Land zou besturen, in welken de Aartsbisschop van *Palermo* het voorzitterschap bekleedde, en onder anderen de Graven van *Buren* en van *Hoogstraten* zitting hadden (2). MARIA werd vervolgens plegtig in hare waardigheid bevestigd.

7 v. Wijnmaand. 1531 Op denzelfden dag hernieuwde de Keizer het bevelschrift tegen de Lutheranen, welks gestrenge uitvoering hij den Algemeenen Staten ernstig aanbeval, verklarende, »dat hij een vijand zijn zou van zijn eigen vader, moeder, broeder of zuster, indien zij Luthersch waren (3).” Hij maakte op het stuk der munt, welke hoog gestegen was en op geen gelijken voet stond, de noodige voorziening (4). Tevens werd een ander en hoogst merkwaardig staatsstuk uitgegeven, waarbij den Wethouders bevolen werd, de bijzondere plaatselijke gewoonten of *Costumen* in geschrift te stellen en binnen zes maanden ten Hove in te leveren, opdat men aldaar niet uit onkunde er tegen zou handelen (5). Niemand mogt het Notarisambt bekleeden, tenzij daartoe door de gewestelijke Raden bevoegd verklaard; alleen- of opkoopingen werden verboden, en de stedelijke regeringen gelast, een matigen prijs op de levensmiddelen te stellen; bedriegelijke bankbreukigen werden voor openbare dieven verklaard, van de veiligheid der vrijplaatsen verstoken, en wanneer zij gedaagd zijnde niet verschenen, ten eeuwigen dage gebannen; lediggangers en bedelaars moesten geweerd, eerlijke armen en zieken daarentegen naar vermogen onderhouden, en behoeftige vreemdelingen eenen nacht in de gasthuizen opgenomen worden; de liefdegiften in de kerken opgezameld en de inkomsten der armengestichten werden in elke plaats onder het beheer van eerlijke lieden gesteld, welke, door de Wethouders gekozen, om Gods wil die taak op zich moesten nemen en uit deze aalmoezen, zieken, kraamvrouwen en von-

---

(1) STRADA, *de Bello Belgico.* Dec. I. Lib. I, p. 47. Ed. 1640. WAGENAAR, D. V, bl. 22.

(2) WAGENAAR, D. V, bl. 22.

(3) AERT V. D. GOES, *Regist d. Dagv.* D. I, bl. 327, 328. *Charterb. v. Vriesl.* D. II, bl. 604—608.

(4) *Charterb. v. Vriesl.* D. II, bl. 588—594. Vgl. bl. 573—575. AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 263, 269, 285, 317, 322.

(5) Vgl. hierbij V. WIJN op WAGENAAR, St. V, bl. 14—16.

delingen ondersteunen, en arme kinderen ter schole besteden; Geestelijken, bij stervenden geroepen, waren gehouden hen tot liefdadige vermakingen te vermanen; bedeelden of die van aalmoezen leefden, mogten in herbergen gaan noch spelen; geen feest of kermis zou langer dan één dag duren, en niemand meer dan twintig personen, en niets dan bloedverwanten, ter bruiloft noodigen; het houden van drinkgelagen en het bezoeken van herbergen op zon- of feestdagen werd met zestig grooten Vlaamsch beboet; doodslagers uit dronkenschap moesten én om dronkenschap én om doodslag beide, gestraft worden; dronkaards mogten zitting hebben noch in de regtbanken, noch in de wethouderschap; het dragen van goud- of zilver lakensche kleederen was zelfs den Hertogen, Prinsen en Graven uitdrukkelijk verboden; hun en hooggeplaatsten ambtenaren alleen was het vergund, in fluweel, satijn of damast (*cramoisy*) gekleed te gaan; vrouwen en kinderen moesten zich naar den staat der mannen en vaders schikken; lasteraars van God of de Heiligen werden eene maand lang te water en brood gezet, maar zoo zij het uit een boos gemoed gedaan hadden, met een priem door de tong gestoken; eindelijk werden de *Nederlanden*, als onder éénen Vorst staande, vermaand, goede vriendschap en nabuurschap met elkander te onderhouden en de geschillen, die onverhoopt ontstaan mogten, door de Stadhouders der bijzondere landschappen, of door de Landvoogdes, in der minne te laten vereffenen (1). Op verscheidene dezer bepalingen en maatregelen, inzonderheid de munt en het armwezen betreffende, hadden de Staten van *Holland* reeds sinds jaren, en onlangs ook, doch vruchteloos op een verbod van het dragen van uitheemsche lakens aangedrongen (2). Eenige zwarigheden tegen sommige punten in het genoemde bevelschrift door de Hollandsche steden geopperd, werden door den Raad des Keizers voldoende opgelost, en ook in meer andere opzigten gaf men haar genoegen (3). Daartegen verdedigden zij het bestuur des Stadhouders, den Graaf van *Hoogstraten*, welke bij de Gemeente niet gezien was, tegen de klagten van eenigen daarover ten Hove ingebragt (4). Kort daarna gaf de Keizer uitbreiding aan het berigtschrift (*instructie*) van FILIPS *den Goede* voor het Hof van *Holland*, *Zeeland* en 1528–1542

(1) *Utr. Placaatb.* D. I, bl. 413—420. *Charterb. v. Vriesl.* D. II, bl. 594—604. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIX, bl. 648—656.

(2) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 6, 14—17, 22, 36, 42, 51, 63, 78, 87, 109, 112, 202, 203, 207, 318.

(3) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 330, 333, 339, 344, 348. Vgl. WAGENAAR, D. V, bl. 30.

(4) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 321.

1528— 1543 *Friesland*, waardoor het aanzien en de magt van dat Hof zoo niet vermeerderd, ten minste aanmerkelijk bevestigd werd. Het verkreeg nu onder anderen vrijheid, om niet alleen over de voorregten aan vreemdelingen verleend te oordeelen, maar ook van die der landzaten zelve kennis te nemen, en hunne gewoonten, keuren en herkomsten deugdelijk of ondeugdelijk te verklaren (1).

Middelerwijl werden de Hollanders door nieuwe verwikkelingen met de Oostzeesteden bedreigd. Het bestand voor den tijd van twee jaren in vijftienhonderd vijf en twintig met haar gesloten, was vruchteloos ten einde gespoed (2). De onderhandelingen waren in vijftienhonderd dertig te *Bremen* met gelijken uitslag hervat, doch in het volgende jaar voortgezet, toen zij op het onverwachtst afgebroken werden. De onttroonde CHRISTIAAN II had in het begin van vijftienhonderd acht en twintig, om den verloren zetel te herwinnen, in *Zeeland* eenige schepen uitgerust; doch *Dordrecht* en *Amsterdam* wisten, uit handelsbelang, bij de Landvoogdes te bewerken, dat dezen bodems belet werd uit te loopen (3). Hij trok hierop naar *Oost-Friesland* bij ENNO, den zoon en opvolger van EDZARD II, verzoende hem met den Graaf van *Oldenburg* en Jonker BALTHASAR *van Ezens*, en nam het afgedankte krijgsvolk in dienst, om eenen inval in *Denemarken* te beproeven (4). Vergeefs wendde hij zich om schepen tot den Keizer; zelfs werd verboden, hem eenigen onderstand te verschaffen, dewijl nu reeds Koning FREDERIK de *Sond* voor de Nederlandsche koopvaarders gesloten hield, en de Oostzee-steden bodems tegen hen hadden uitgerust, weshalve men de vaart derwaarts vooreerst had verboden. CHRISTIAAN II, verbolgen en gloeijende van wraak, rukte nu met vijfduizend man door *Overijssel*, *Gelre* en het *Neder-Sticht* in *Holland*, en drong roovende en verwoestende tot aan *Delft* door. De ingezetenen, zelfs de leden des Raads, verlieten uit vrees *den Haag*. Uit begeerte naar buit hadden zich thans meer dan twaalf duizend man onder de vanen des Konings geschaard. Aan het hoofd van drie duizend knechten trok CHRISTIAAN zelf, zonder tegenstand te ontmoeten, naar het onbemuurde *Alkmaar*, plunderde het, en dreigde *West-Friesland* met

---

(1) *Groot Placaatb.* D. II, bl. 703—759. BILDERDIJK noemt dit berigtschrift, welk den 20 v. Oogstmaand 1531 werd uitgevaardigd, »een meesterstuk van regtsgeleerde juistheid en gezond verstand," D. V, bl. 79. Zie ook de *Bijvoegsels* bl. 187—189. Men vergelijke hierbij WAGENAAR, D. V, bl. 30—33. v. WIJN op WAGENAAR, St. V, bl. 16—22. TE WATER, *Vaderl. Hist.* D. II, bl. 284. Het berigtschrift, op naam van FILIPS *den Goede* uitgegeven, is van den 4 v. Herfstmaand 1462. *Groot Placaatb.* D. III, bl. 631—643.

(2) Zie hiervoor, bl. 304.

(3) AERT V. D. GOES, *Register d. Dagv.* D. I, bl. 208.

(4) BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 645, 657, 659.

een inval. *Hoorn* en *Medemblik* liepen groot gevaar. Men was op geene vijandelijkheden bedacht geweest, en er ontbrak alzoo krijgsvolk, om geweld met geweld te keeren. De Keizer ontbood derhalve den Frieschen Stadhouder SCHENK naar *Holland*, om met den Koning in onderhandeling te treden. Doch niet dan tegen voldoening van vijftig duizend gulden, wegens den bruidschat zijner gemalin, en het leveren van twaalf ten krijg toegeruste schepen, om zijne staten te heroveren, konde men CHRISTIAAN bewegen het land te verlaten. Daar deze last geheel op de Hollanders drukte, vergunde hun die Vorst, in het bijzonder den Amsterdammers, ter gemoetkoming, bij een open brief vrijheid, in al zijne Rijken, wanneer hij die herwon, te mogen handel drijven. Hierop scheepte hij zich in met zeven duizend man te *Medemblik*, en landde, na eenen hevigen storm op de kusten van *Noorwegen*, in de haven van het tegenwoordig *Christiania*, waar hij zich weder tot Koning liet uitroepen, doch eerlang streng belegerd werd. De Amsterdammers en Waterlanders zonden hem dadelijk schepen, met last, zich door zijne kapers te laten nemen, om allen schijn van toevoer te voorkomen. SCHENK waarschuwde de Amsterdamsche regering hiertegen op het ernstigste, welke betuigde er geene kennis van te hebben en beloofde, er zorgvuldig tegen te waken. Doch deze list kon de vijanden van CHRISTIAAN niet misleiden, welke een groot gedeelte dier schepen opbragten. Koning FREDERIK van *Denemarken* hield de *Sond* voor de Hollanders gesloten, en noodzaakte eerlang zijnen mededinger zich over te geven, welke gevangen bleef tot aan zijnen dood in vijftien honderd negen en vijftig (1).

1528—1543

15 v. Wijnmaand. 1531

1532

Het stremmen van den handel op de *Oostzee*, verwekte in *Holland* groot gebrek aan granen, die weldra tot eene buitengewone hoogte stegen. Vier honderd koopvaardijschepen lagen stil, en tienduizend bootsgezellen vervielen daardoor tot armoede (2). *Amsterdam* bood den Staten een ontwerp aan, om aan dezen toestand een einde te maken, hetwelk echter geenen ingang vond (3). Alleen werd, doch met weinig vrucht, beslag op de waren uit de *Oostzee* gelegd, nadat eene bijeenkomst te *Hamburg*, om de geschillen te vereffenen, eigendunkelijk door Koning FREDERIK tot midzomer uitgesteld en naar *Koppenhagen* was verlegd geworden (4). Om ontzag in te boezemen en de vre-

2 v. Bloeim.

(1) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 326, 327, 351. REYGERSBERGEN, *Chron. v. Zeel.* D. II. bl. 430, 432. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 231—234. BOOMKAMP, *Gesch. v. Alkmaar*, bl. 74. *Handv. v. Amsterd.* bl. 88.

(2) VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 238, 239.

(3) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 344.

(4) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 343. VELIUS, *Chron. v. Hoorn.* bl. 238, 239. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 593.

1528—1543 desonderhandelingen te bevorderen, besloot men ten laatste op voorstel van *Amsterdam* en de Waterlandsche steden, zestig schepen met achtduizend koppen bemand in zee te brengen; en dit werd in weinig dagen ten uitvoer gebragt. Men hield uitleggers in de zeegaten, en zond *kruipers* of verspieders naar *Noorwegen*, *Koppenhagen*, *Lubek* en elders, om de bewegingen des vijands gade te slaan. De regering van *Amsterdam* waarschuwde in *de Hoofden* de schepen, welke uit het *Westen* kwamen, om tegen de Oostzeevaarders op hunne hoede te zijn (1). Deze krachtige maatregelen stemden den Koning van *Denemarken* tot vrede, welke in weerwil der Lubekkers, op de bepaalde zamenkomst te *Koppenhagen* gesloten werd. Groot was hierover de vreugde in *Holland*, en de granen daalden meer dan de helft in prijs (2). Die vreugde werd echter merkelijk gelenigd door het geschil, of de Keizer, dan wel de Staten van *Holland* de kosten van de uitrusting der schepen, welke vijfduizend gulden beliepen, dragen zouden. De Staten wilden alles ten laste van den Keizer brengen, waaruit men besluit, dat zij op dien voet met hem en de Landvoogdes waren overeengekomen (3). Hierbij kwamen nog de verwoestingen, welke een hevige storm en hooge watervloed in den nacht tusschen den eersten en tweeden van Slagtmaand, in de Noordelijke *Nederlanden* aanrigtten. De meeste Zeeuwsche eilanden liepen onder, en in *Holland* stroomde het water een voet hoog over de dijken, welke op vele plaatsen in *Friesland* aan deze en aan gene zijde der *Zuiderzee* doorbraken (4). Vergeefs, naar het schijnt, wendde men zich in *Holland* aan het Hof om ondersteuning (5). Slechts den Zeeuwen, die trouwens het meest geleden hadden, schonk de Landvoogdes, tot herstelling der dijkwerken, voor den tijd van vier jaren de jaarlijksche opbrengst van vijf en twintig honderd gulden, in welke zij bewilligd hadden (6). Tot overmaat van ellende, heerschte in dit gewest en elders in de *Nederlanden* eene besmettelijke ziekte, denkelijk de pest zelve, welke in *Zierikzee* alleen binnen drie maanden meer dan drie duizend menschen ten grave sleepte (7).

---

(1) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 346—347. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 238.

(2) GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 593. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 239.

(3) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 350, 351, 356. WAGENAAR, D. V. bl. 46.

(4) *Boec d. Ghescienissen*, bl. 7. OCCO SCARLENSIS, bl. 463. REYGERSBERGEN, *Chron. v. Zeel.* D. II, bl. 433. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 594. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 239, 240. OUTHOFF's *Watervl.* bl. 277—283.

(5) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 361, 364, 368.

(6) BOXHORN op REYGERSBERGEN, *Chron. v. Zeel.* D. II, bl. 435.

(7) *Boec d. Ghescienissen*, bl. 8. REYGERSBERGEN, *Chron. v. Zeel.* D. II, bl. 432. *Charterb. v. Friesl.* D. II, bl. 622. VAN WIJN op WAGENAAR. St. V, bl. 26.

Te midden dezer rampen had men een nieuwen krijg met *Denemarken* en de Oost- 1528—1543
zee-steden te duchten. Koning FREDERIK, hoofdzakelijk door de Lubekkers aangezet, zocht twist met de Hollanders. Hij eischte van hen drie maal honderd duizend gulden voor de nadeelen, welke hun, hoezeer ook gedwongen onderstand aan CHRISTIAAN II verleend, hem berokkend hadden; en verklaarde tevens, dat hij met *Braband*, *Vlaanderen* en *Zeeland* den vrede wilde bewaren. De Landvoogdes MARIA, betuigde den Deenschen gezanten onbewimpeld, dat de Keizer de zaak der Hollanders als zijne eigene beschouwde, en die met al de magt der *Nederlanden* en van *Spanje* zou onderschragen. Ook verbood zij de drie genoemde gewesten, in eenige afzonderlijke onderhandeling met de gezanten te treden, welke nu onverrigter zake terugkeerden.
Wederzijds rustte men zich op nieuw ten oorlog uit doch HENDRIK WILLEMSZOON van 1533
Haarlem werd inmiddels naar *Denemarken* gezonden, om den Koning bepaald af te vragen, of hij den gesloten vrede al dan niet wilde nakomen. De zaakgelastigde kon te *Koppenhagen* niets uitwerken, en kwam met een onheuschen en dreigenden brief van FREDERIK aan de Landvoogdes terug. *Lubek* had ondertusschen verscheidene schepen in zee gebragt. Men vreesde in *Holland* voor de koopvaarders, van welke vijf en vijftig in *Dantzig* lagen, voor het sluiten van de *Sond*, en de opschudding, welke hieruit, zoo als in vroegere jaren, onder het bootsvolk konde voortvloeijen. In weerwil van den drang der omstandigheden, werd veel tijd verspild met vruchtelooze ontwerpen en langwijlige beraadslagingen over het uitrusten eener vloot, en de betaling der onkosten. *Holland*, inzonderheid *Amsterdam* en de West-Friesche zeesteden hadden ongetwijfeld het grootste belang bij den handel op de *Oostzee*, maar het was evenwel onbillijk, al de oorlogslasten op hen alleen te willen werpen, te meer dewijl eenige Hollandsche steden merkelijk verarmd waren. De Staten van *Holland* besloten eindelijk, bij voorraad dertig groote schepen ten oorlog in gereedheid te brengen, een gedeelte der kosten voor zich te nemen, en de Landvoogdes, die reeds te hunnen gevalle, het verbod van de vaart op de *Oostzee* verlengd en op de koopwaren van daar beslag gelegd had, te verzoeken, een bekwamen opperbevelhebber over de vloot aan te stellen, alzoo de oorlog 's Keizers oorlog was. Na lang beraad en op sterk aanhouden der afgevaardigden van *Holland*, benoemde zij GERARD VAN MERKERE tot vlootvoogd, beloofde dertig duizend gulden en 's Keizers geschut ten behoeve der vloot, verbood ten strengste den invoer van koopwaren uit *Lubek* over *Hamburg*, en op nieuw de vaart op de *Oostzee*. *Brugge*, *Middelburg*, *Zierikzee* en *Veere* weigerden, onder verschillende voorwendsels, het geschut te laten volgen. Zij trachtten *Holland* in den krijg gewikkeld te houden, om intusschen den handel op het *Noorden* geheel aan zich te trekken. De Hanzesteden, niet minder naijverig op de Hollanders dan zij, begunstigden dit doel, en verscheidene schepen kwamen eerlang, ondanks het verbod, uit *Dantzig* ongehinderd in *Zeeland* aan. Meer dan ooit eischte

1528–1543 thans het belang van *Holland* een spoedig einde aan dezen staat van zaken. Evenwel niet dan met veel moeite en beleid, gelukte het den Stadhouder, den Graaf van *Hoogstraten*, op eene dagvaart der Staten te *Amsterdam*, eene buitengewone bede van vijftig duizend gulden voor den beraamden zeetogt, waartoe de dertig duizend gulden uit 's Keizers schatkist op verre na niet toereikend waren, door te drijven. In de akte van toestemming of bewilliging verklaarden de Staten, dat deze oorlog den Keizer en derhalve *al* zijne landen betrof, zoodat er geene reden bestond, dat *Holland* meer dan eenig ander gewest er door bezwaard werd; dat zij echter, om den Keizer te ondersteunen en te believen, zoo als hij hun dikwijls vroeger beliefd had, in de genoemde bede bewilligden, onder voorwaarde, dat verder niets meer van hen dan de gewone bijdragen gevorderd, noch de krijgs- en bootslieden, bij de terugkomst, te hunnen laste gebragt zouden worden; voorts, dat men de dertigduizend gulden van den Keizer het eerst tot de uitrusting zou besteden; werd intusschen een bestand gesloten, of keerde binnen twee maanden de vloot terug, dan zouden de Staten niet gehouden zijn iets te betalen. 20 v. Oogstmaand. 1533 In de volgende maand stak nu de vloot in zee en hield eenigen tijd de *Sond* voor alle, behalve Nederlandsche schepen gesloten, terwijl de Lubeksche zeemagt zich omtrent de *Elbe* werkeloos ophield. Eindelijk werd een dertigjarig verbond van koophandel met *Denemarken* en een bestand met *Lubek* getroffen (1).

Ondertusschen was het aantal der Hervormingsgezinden in de *Nederlanden*, juist door het stipt uitvoeren der steeds hernieuwde bevelschriften tegen de ketters (2), merkelijk toegenomen. Immers werd ook thans waar bevonden, dat eene zaak nimmer sterker bevorderd wordt, dan door martelaren; en dat met het gevaar, meest altijd de ijver vermeerdert. Ongelukkig strekten de oproerige bewegingen der Herdoopers ten voorwendsel der gestrenge vervolging van alle andersdenkenden, en voerden vele onschuldigen naar den brandstapel. Geen aanhang in het Christendom overtrof de Herdoopers in geestdrijverij, buitensporigheid, euvelmoed en dwaasheid. Men meent, doch dit is niet boven alle bedenking verheven, dat zij uit de Hervormden in *Zwitserland* zijn voortgekomen. Meer zeker is, dat aldaar gemeenten waren, in welke men niet alleen zoowel bejaarden als kinderen doopte, maar zelfs den doop niet noodzakelijk achtte (3). Door ZWINGLIUS ter dood toe vervolgd, geraakten de aanhangers

---

(1) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 362, 365, 373–375, 377–416, 425, 426. *Charterb. v. Vriesl.* D. II, bl. 626, 633, 637, 638, 651. REYGERSBERGEN, *Chron. van Zeel.* D. II, bl. 443. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 241, 242. WAGENAAR, D. V. bl. 46–48, 53–66.

(2) *Charterb. v. Vriesl.* D. II, bl. 626, 633, 639.

(3) ERASMI *Epist.* p. 911. Ep. 793.

dezer leer in *Saksen* en in de *Nederlanden* verspreid (1). In *Holland* waren er 1528—
eenigen, ingevolge 's Keizers bloedbevelen, om het leven gebragt (2). Zij schijnen 1543
tot de gematigden onder hen behoord te hebben, welke in zuiverheid van zeden uitmuntten, zachtmoedig en vredelievend waren (3). De eerste Herdoopers in *Duitschland* werden door een geheel anderen geest gedreven. Zij zetten de menigte tot oproer aan, gaven veel op van Goddelijke openbaringen, predikten vrijheid en gelijkheid voor allen, de gemeenschap van goederen, doch alleen voor de Geloovigen, de veelwijverij en dat zij geroepen waren, om het rijk Gods op aarde te vestigen (4). Deze leer maakte ook in *Holland* eenen schier ongeloofelijken voortgang (5). Hier stond JAN MATTHIJSZOON, een bakker te *Haarlem*, die zich voor ENOCH uitgaf, naar het schijnt, aan het hoofd dezer dolzinnige en gevaarlijke dweepers. Hij verliet zijne bejaarde vrouw, en begaf zich met eene jeugdige, schoone brouwersdochter naar *Amsterdam*. Van hier zond hij eenigen twee aan twee uit, om zijne leer te verbreiden. BARTHOLOMEUS BOEKBINDER en DIRK KUIPER doopten op zijn last in *Friesland*, terwijl JAN BOCKELSZOON BUYTEWECH, een kleedermaker te *Leiden*, gemeenlijk JAN VAN LEIDEN genoemd, met GERRIT BOEKBINDER naar *Munster* vertrokken (6). Zij hadden die stad, waar den Hervormingsgezinden zes van de zeven kerken waren afgestaan, uitgekozen om eenen vrijen staat, een nieuw *Jeruzalem* te stichten. Ter 1534
bereiking van dat doel, werden bij rondgaande brieven allen, welke der nieuwe gezindheid gunstig waren, opgeroepen om den vier en twintigsten van Lentemaand bij *Hasselt* te vergaderen, ten einde deel te verkrijgen aan al die zegeningen, welke hun in *Munster*, die tweede stad DAVIDS, verbeidden; niemand moest zich, zelfs niet door de teederste betrekkingen, laten weêrhouden; men behoefde slechts geld en wapenen mede te nemen, want voor de Heiligen waren er goederen genoeg (7). Om denzelfden tijd werd het huisvesten, of spijzigen en laven van Herdoopersgezinde zende- 23 v. Sprokkelm.
lingen met verbeurte van lijf en goed gestraft; en hem, die er eenen aanbragt, vijf en twintig karolusgulden vereerd (8). Bij een ander openbaar bevelschrift werd den

(1) BRANDT, *Hist. d. Ref.* D. I, bl. 101.

(2) BRANDT, *Hist. d. Ref.* D. I, bl. 102, 107. WAGENAAR, *Beschr. v. Amst.* D. I, bl. 237.

(3) ERASMI *Epist.* p. 1175, 1186.

(4) HORTENSIUS, *Tumult. Anabapt.* p. 8.

(5) Vgl. V. KAMPEN, *Vaderl. Karakterk.* D. I, bl. 258—262. GLASIUS, *Gesch. d. Christ. kerk in de Nederl.* D. III, bl. 85—89.

(6) WAGENAAR, D. V, bl. 71.

(7) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. X. p. 245. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 594. WAGENAAR, *Beschr. v. Amst.* D. I, bl. 237, welke het afschrift van een dezer brieven mededeelen.

(8) *Charterb. v. Vriesl.* D. II, bl. 650.

1528—1543 Herdoopten, indien zij binnen eene maand na de afkondiging voor het Hof hunne dwalingen erkenden en er berouw over toonden, vergiffenis aangeboden, maar den hardnekkigen gestrenge straf gedreigd (1).

Middelerwijl hadden de Herdoopers de stad *Munster*, waar hun getal, zoo uit de ingezetenen zelve, als uit de omstreken en *Holland*, sterk was toegenomen, vermeesterd en geplunderd, de burgers, die hunne onzinnige dweeperij niet omhelsden, met vrouwen en kinderen verdreven, hunne goederen verbeurd verklaard, en alle boeken, behalve de Bijbels, verbrand. Eerlang werd de stad door haren Bisschop FRANS, Graaf van *Waldek*, met hulp van eenige Duitsche Vorsten, den Hertog van *Gelre*, en de drie Overijsselsche steden belegerd, aanvankelijk hevig bestormd, en JAN MATTHIJSZOON van *Haarlem*, die er het opperbewind voerde, in een uitval gedood. Daar echter geen uitzigt was, haar met geweld te bemagtigen, besloot de Bisschop, wiens bondgenooten waren weggetrokken, de belegerden door uithongering tot overgave te dwingen, en sneed hun allen toevoer volstrektelijk af (2). Ondertusschen waren meer
21 v. Lentemaand. 1534 dan dertig schepen, opgepropt met mannen, vrouwen en kinderen, welke naar dat nieuwe heerlijk rijk verlangden, uit de omstreken van *Amsterdam*, naar *Hasselt*, de bepaalde verzamelplaats, vertrokken, alwaar tien duizend leden hunner gezindheid, gelijk zij verklaarden, bijeen zouden komen. Om anderen te bewegen met hen te trekken naar »*het Land, hetwelk God hun zou aanwijzen*, liepen den volgenden dag vijf dier geestdrijvers op den middag naakt en met bloote zwaarden door *Amsterdam*, *wee* en *boete* roepende, en dat de *Nieuwe Stad* (*Munster*) *den kinderen Gods gegeven was*." Zij werden gevat en aan het leven gestraft, waarmede thans de zaak afliep. In het *Zwarte Water*, bij *Genemuiden* en *Ens*, hield men de schepen der
25 v. Lentemaand. Herdoopers aan; de voornaamste gevangenen werden, als verleiders der overigen, te *Kampen* onthalsd, doch de vrouwen en kinderen losgelaten. Hetzelfde lot ondergingen vele anderen van dien aanhang, welke te voet, te paard en met wagens van heinde en verre bij het klooster St. *Agnietenberg* omtrent *Hasselt* gekomen waren (3). Te regt was men waakzaam tegen deze verbijsterde lieden, de Communisten der zes-

(1) *Charterb. v. Friesl.* D. II, bl. 652.

(2) ANONYMI *Chronicon Monasteriense* in MATTHAEI *Analect.* T. V, p. 149—152. HORTENSIUS, *Tumult. Anabapt.* p. 15—17. SLEIDANUS, *Comment*, Lib. X. p. 169—272. VIGLII AB AYTTA ZUICHEMI *Epist. Select.* in HOYNCK VAN PAPENDRECHT, *Analect. Belg.* T. II, P. I. p. 165, 171, 202—205. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 595.

(3) HORTENSIUS, *Tumult. Anabapt.* p. 18. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. X. p. 246. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 595. REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 252, 253. DUMBAR, *Analect.* T. II. p. 480. BRANDT, *Hist. d. Reform.* D. I. bl. 115. WAGENAAR, *Beschr. v. Amst.* D. I. bl 237.

tiende eeuw, welke eene geheele omverwerping der maatschappij bedoelden, alom 1528—1543
oproer bragten en alles aan gevaar blootstelden. Slechts tijdige en gestrenge maatregelen konden *Amsterdam* voor eenen aanval van hen behoeden. Er werden eenige 29 v. Grasm. 1534
Herdoopers betrapt en die, welke halsstarrig bij hunne leer volhardden, op last der Landvoogdes met den dood gestraft. Hierdoor bleef de rust voor eenigen tijd in de stad verzekerd (1). Van 's Keizers wege werd alom in de *Nederlanden* verboden, Herdoopten, welke den bepaalden tijd tot boete verzuimd hadden, te huisvesten, te verbergen of te verzwijgen; en onder toezegging van geldelijke belooning elk bevolen, de zoodanigen, waar hij hen ook aantrof, te vatten, over te leveren en van hunne 1 v. Hooim.
vergaderingen aan het geregt kennis te geven, op verbeurte van twintig karolusgulden, wanneer hij hierin nalatig was (2). Den Baljuwen en Schouten in *Holland* ontvingen last, overal de Herdoopers op te sporen en te straffen; zij, die hunne dwalingen hadden ingezien, mogten binnen het jaar de plaats hunner inwoning niet verlaten, uitgezonderd die, welke ten haring voeren of buitenlandschen handel dreven (3). De Landvoogdes stelde op eene algemeene dagvaart te *Mechelen* den Staten voor, om zoowel de Lutherschgezinden als deze dolzinnige, gevaarlijke dweepers uit te roeijen, en den Bisschop van *Munster* bijstand te bieden (4). Tot dit laatste wa- 8 v. Hooim.
ren de Staten van *Holland* minder genegen, dan om den voortgang der nieuwe leeringen te stuiten. Doch toen de Graaf van *Hoogstraten*, een ijverig vervolger der ketters, hun op dit punt een ontwerp van wet aanbood, werd dit afgewezen en wel dewijl het scheen, dat de Stadhouder »den Religiosen ende Geestelijken meer rechts 29 v. Oogstmaand
geven wilde, dan 't behoort, want *uyt hen lieden, alle quaet gecommen is*, zoo dat men geen generale provicie en soude mogen maken." Zij begeerden, dat men op de predikstoelen zich van alle hatelijkheden, en het voorstellen van vreemde leeringen zou onthouden (5).

Intusschen hield de Bisschop de stad *Munster* van alle zijden naauw ingesloten. JAN MATTHIJSZOON van *Haarlem* had er als onbeperkt gezaghebber met wreede gestrengheid geheerscht, de goederen gemeen gemaakt, en allen bevolen, in het openbaar aan tafels die spijzen te nuttigen, welke hij elken dag voorschreef. Groote voorraadhuizen van krijgs- en mondbehoeften waren door hem aangelegd, de vestingwerken

---

(1) HORTENSIUS, *Tumult. Anabapt.* p. 22. WAGENAAR, *Beschr. v. Amst.* D. I, bl. 238.

(2) *Charterb. v. Friesl.* D. II, bl. 656—658.

(3) *Repert. d. Plak. v. Holl.* bl. 29 bij WAGENAAR, D. V, bl. 77.

(4) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 421, 426.

(5) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, 431, 432.

1528— versterkt, en geregelde oorlogsbenden uit al de manbare leden van dit nieuwe ge-
1543 meenebest gevormd, waar elk op zijne wenken vloog en door hem in geestdrift en opgewondenheid gehouden werd. *Munster*, welk hij den berg *Sion* noemde van waaruit zijne aanhangers al de volken der aarde onder hunne heerschappij zouden brengen, was in eenen geduchten staat van verdediging gebragt, toen hij sneuvelde. Nu werd het bewind aan JAN VAN LEIDEN met algemeene stemmen opgedragen. Hij was vier en twintig jaren oud, niet ontbloot van geest en welbespraaktheid, welke op het tooneel der Rhetorijkers te *Leiden*, waar hij bij voorkeur de rol eens Konings vervulde, was aangekweekt. Minder krijgshaftig en ondernemend, maar woester, dweepzieker en heerschzuchtiger dan zijn voorganger, besloot hij, den oorlog slechts verwerenderwijze te voeren en van de ligtgeloovigheid des volks, hetwelk hem als een bedeelde met den Heiligen Geest beschouwde, voordeel te trekken. Eens liep hij naakt door de straten met luider stemme verkondigende, »dat het Koningrijk van *Sion* gekomen was, en het hoogste op aarde vernederd, het laagste verhoogd zou worden." Om dit te vervullen, beval hij, dat de kerken, als de hoogste gebouwen in de stad, met den grond gelijk gemaakt zouden worden, ontzette de regeringsleden, door JAN MATTHIJSZOON aangesteld, van hunne waardigheid, en belastte KNIPPERDOLLING, die het burgemeesterschap bekleed had, met het verachte ambt van beul, wien hij bijna dagelijks gelegenheid verschafte, zijn verschrikkelijk beroep uit te oefenen. Naar het getal der stammen *Israels*, stelde hij twaalf regters aan, en behield voor zich dat gezag, hetwelk MOZES, als wetgever van dat volk, oudtijds bezeten had. Niets ontbrak hem dan de titel van Koning, naar welken hij haakte. Om dien wensch te verwezenlijken, riep zekere JAN DUIZENDSCHOEN, een goudsmid, die zich voor Profeet uitgaf en wien hij voor zich had gewonnen, de menigte bijeen, verklarende, op bevel van God, »dat JAN BOCKELSZOON Koning van *Sion* op den troon van DAVID zijn zou, en de geheele wereld aan zich onderwerpen." Het misleide volk erkende terstond den nieuwen Koning, welke plegtig betuigde, dat ook tot hem eene dergelijke hemelsche roeping geschied was. Hij zette eene gouden kroon op, kleedde zich in zwart fluweel, rijk met edelgesteenten versierd, en hing een groote gouden keten om, welke op den regterschouder was vastgemaakt en schuins over het lijf langs de linker heup afhing, met een wereldkloot van twee zwaarden kruislings doorboord; zijn gouden schepter had insgelijks een wereldkloot op de punt, en op zijn gordel was geschreven: *Gods kracht is mijne magt.* Met gouden sporen aan reed hij op een rijk getooid paard door de stad, gevolgd van een talrijken stoet; vóór hem uit gingen twee bedienden, de een met een Bijbel, de ander met een ontbloot zwaard in de hand, om onmiddellijk dengenen te dooden, welke zich niet voor den Koning boog. Hij stelde hooge ambtenaren van de kroon en van het rijk aan, liet geld met zijne beeldtenis munten, en op zijn prachtigen troon gezeten, betoonde hij zich in woorden en gebaren alsof hij een geboren Vorst ware.

De eischen der eerzucht waren bevredigd, maar nu ontwaakten die der zinnelijkheid, 1528—1543
welke, over het algemeen, met geestdrijverij gepaard is. De veelwijverij werd ingevoerd en den volke als het voorregt der uitverkorenen Gods voorgesteld. De Koning huwde de zwangere weduwe van JAN MATTHYSZOON, en nog veertien vrouwen nevens haar, doch zij alleen droeg den titel van Koningin, was op het prachtigst uitgedost en hield een eigen hofstoet. Op zijn voorbeeld vergenoegde zich niemand meer met ééne vrouw, en elk gaf zich over aan de schaamtelooste buitensporigheden. De geestelijke zusters werden met geweld uit de kloosters, en de jonge ongetrouwde vrouwen uit de huizen gehaald en gehuwd; geene maagd boven de veertien jaren konde zich aan de onbeschoftheid dezer onverlaten onttrekken, die zelfs geene kunstgrepen versmaadden, nog niet huwbare meisjes tot hunnen wil te dwingen. Wellust en wreedheid gaan gewoonlijk zamengepaard. Beide kenmerkten de daden van JAN VAN LEIDEN en die zijner geloovigen. Eene zijner vrouwen, welke zich eenigen twijfel over de goddelijkheid zijner zending had laten ontvallen, sloeg hij met eigene handen het hoofd af; en de andere, wel verre van hierover eenig afgrijzen te betoonen, dansten dolzinnig met hem om het bloedend lijk van hare medgezellin. Wie eenig blijk van misnoegen openbaarde, of van verraad verdacht gehouden werd, moest dit onmiddellijk met den dood boeten. Zijne gestrengheid echter maakte hem bij diegenen gehaat, welke door geestdrijverij minder bedwelmd waren, of door het immer stijgende gebrek eene verandering van zaken wenschten. Een zijner zendelingen, HENDRIK VAN HILVERSUM, was in handen der belegeraars gevallen, doch weder vrijgelaten. In de stad teruggekeerd, verklaarde deze, dat hem een Engel uit des Bisschops magt verlost en voorts geopenbaard had, dat God aan Koning JAN drie rijke steden, te weten: *Amsterdam*, *Deventer* en *Wezel*, gegeven had. Men meent, dat VAN HILVERSUM hierin den last des Bisschops volgde, welke daarmede beoogde, de magt der Herdoopers te verdeelen en vele van hen aan te sporen, *Munster* te verlaten en zich naar elders te begeven; een gevoelen, hetwelk te meer waarschijnlijk wordt, dewijl VAN HILVERSUM eerlang openlijk tot den Bisschop overliep. Hoe dit zij, JAN VAN LEIDEN stelde JAKOB VAN KAMPEN, een zijner ijverigste medestanders, tot Bisschop van *Amsterdam* aan en zond hem met zekeren JAN MATTHYSZOON van *Middelburg* derwaarts (1).

De Graaf van *Hoogstraten* was in dien tijd te *Amsterdam* gekomen, om er Her- 1 v. Wijnmaand 1534

---

(1) HORTENSIUS, *Tumult. Anabapt.* p. 22—44. ANONYMI *Chron. Monast.* p. 152—154. VIGLII *Epist. Select.* p. 165, 321—328. SLEIDANUS, *Comment.* Lib. X. p. 272—280. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. X. p. 246—248. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 596—598, 600, 601. BOXHORN, *Theatrum Hollandiae.* p. 205. ORLERS, *Beschr. v. Leiden*, bl. 318—323. ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. V. p. 538, 539.

1528—1543 doopers op te sporen, hetgeen onder de burgers, die zulks als inbreuk op hunne voorregten beschouwden, eene opschudding verwekte, welke de Schepen en Burger-Hopman JOOST BUIK met goede woorden stilde. Maar de Graaf, voor erger beducht, verliet twee dagen later de stad, in welke VAN KAMPEN geheime bijeenkomsten hield en grooten aanhang maakte. Het schijnt, dat deze zendeling, welke zich »*Bisschop* te *Amsterdam* en *Leesmeester* te *Munster*" betitelde, zijne kudde vermaand heeft, zich van oproerige bewegingen te onthouden. Hunne vergaderingen werden niettemin door de regering verboden, verscheidene van hen gebannen en eenige aan het
1535 leven gestraft. Dit had insgelijks plaats in *Leiden*, waar men van een beraamden aanslag der Herdoopers tegen die stad berigt ontvangen had, in *Dordrecht*, *Deventer* en elders. *Amsterdam* zelfs werd door een zoogenaamden Profeet, DIRK DE SNIJDER, in rep en roer gebragt. Hij met nog zes mannen en zes vrouwen trokken geheel naakt door de stad, roepende: *Wee! Wee! de wrake Gods! de wrake Gods! de*
11 v. Sprokkelm. *wrake Gods!* Zij werden gevat, en zoo verre ging de waanzinnigheid dezer rampzaligen, dat zij bij het verhoor kleeding weigerden, dewijl *de waarheid naakt moest zijn;* en eenige van hen dansende en zingende den marteldood te gemoet gingen. Het vermoeden, dat dit woest bedrijf met een aanslag op *Amsterdam* in verband stond, werd versterkt, toen er kort daarna duizend Herdoopers van buiten aankwamen, maar natuurlijk niet werden ingelaten (1). In *Friesland* lieten deze gevaarlijke geestdrijvers zich insgelijks gelden, ondanks het naauwkeurig toezigt, welk op hen
30 v. Lentemaand. gehouden werd (2). Driehonderd dezer dolzinnigen met vrouwen en kinderen, vermeesterden het Oude-Klooster bij *Bolsward*, verdreven de Monniken, vernielden beelden en kerksieraden, en vertrapten het Hoogwaardige. Elkander diets makende, dat het geschut, hetwelk men tegen hen plantte, zich tot verderf des vijands zou omkeeren, wezen zij de gematigde voorslagen des Stadhouders SCHENK, die hen terstond belegerde, hardnekkig van de hand. Woedend hadden zij vier stormen afgeslagen, toen het klooster overweldigd en al wat weerstand bood over de kling gejaagd werd. Hon-
7 v. Grasm. derd dertig gevangenen ondergingen te *Leeuwarden* bijna alle de doodstraf. Aan de zijde van SCHENK waren honderd man gesneuveld (3). Om de Herdoopers in het

---

(1) HORTENSIUS, *Tumult. Anabapt.* p. 42, 43, 53, 56. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 601. MEURSIUS, *Athen. Bat.* Lib. I, p. 50. BRANDT, *Hist. d. Ref.* D. I, bl. 116—119. WAGENAAR, *Beschr. v. Amst.* St. I, bl. 238—242. *De Wederdoopers te Deventer*, in de *Overijsselsche Almanak* voor 1839, bl. 149—158.

(2) *Charterb. v. Friesl.* D. II, bl. 662, 664, 666, 667.

(3) HORTENSIUS, *Tumult. Anabapt.* p. 56, 57. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 681. OCCO SCARLENSIS, bl. 464. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. XI. p. 252. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris.*

vervolg te beteugelen, werd op voorstel en met raad der Staten van *Friesland*, door 1528—1543
den Stadhouder tegen hen eene gewapende magt van den derden (weerbaren) man uit 24 v.
het geheele gewest op de been gebragt. De inrigting en bepalingen van deze ligting Grasm. 1535
zijn nog voorhanden, en met betrekking tot het krijgswezen van dien tijd niet onbelangrijk (1).

Onder beleid van JAN VAN GELEN of VAN GEEL, uit het dorp van dien naam geboortig, een schrander, stout en krijgservaren zendeling des Munsterschen Konings, was het klooster bij *Bolsward* ingenomen. Hij had zich bij de herovering door de vlugt naar *Amsterdam* gered, en onder een anderen naam voor koopman uitgegeven. Om het plan met eenige broeders aldaar ter overrompeling van de stad beraamd, te verbergen, trok hij naar *Brussel*, toonde berouw over zijne dwalingen en verkreeg van de Landvoogdes brieven van vergiffenis, onder voorwaarde, dat hij *Munster* in handen des Keizers zou leveren. In *Amsterdam* onder zijn waren naam teruggekeerd, vertoonde hij zich, zonder argwaan op te wekken, in het openbaar, doch bragt in het geheim met zekeren HENDRIK GOEDBELEID zijn ontwerp tot rijpheid. De avond, op welken het kruisgilde gewoon was den regeringsleden en aanzienlijksten burgers een 10 v. Bloeim.
feestmaal op het stadhuis aan te bieden, was tot de uitvoering bepaald. Reeds waren veertig zamenzweerders in een huis in de Pijlsteeg op het aangewezen uur bijeengekomen, toen de Burgemeesters van den aanslag onderrigt werden, doch den tijd, in welken zij moesten handelen, ongelukkig met raadplegen verspilden. De gildebroeders hadden zich vroeger dan gewoonlijk huiswaarts begeven. Terwijl men het nog niet met elkander eens was, rukten de vereenigde Herdoopers wel gewapend met slaande trom en vliegende vaandels op het raadhuis aan; de wachtdoende burgers werden deels afgemaakt, deels gevangen genomen, de Burgemeesters vlugtten en de oproerlingen waren weldra meester van het stadhuis en den Dam. Maar een beschonken Schoutsdienaar, welke op een bank lag te ronken, door het vervaarlijk geraas opgeschrikt, kroop uit angst naar boven en verstak, welligt zonder zelf te weten, wat hij deed, het touw van de klok. Hierdoor bleven de bestormers van de hulp hunner aanhangers in de stad verstoken, welke het gelui der klok, het afgesproken teeken tot den aanval, niet hoorende, den aanslag, naar het schijnt, mislukt achtten en verliepen, althans niet opdaagden. Ondertusschen had het berigt van het stout bestaan hunner makkers algemeen schrik en ontsteltenis verwekt. Elk geraakte op de been, liep onbesuisd her- en derwaarts, en wie zich op den Dam vertoonde, werd

---

Hist. Lib. LVII. p. 884. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIX bl. 665. WINSEMIUS, *Chron. v. Friesl.* B. XV. bl. 506.

(1) *Charterb. v. Friesl.* D. II, bl. 671—676.

1528—1543 door de oproerlingen afgemaakt. De regering had echter de burgers in de wapenen gebragt, welke de toegangen naar den Dam bezetten. Uit hoofde der duisternis van den nacht, welke belette vriend van vijand te onderscheiden en de sterkte der Herdoopers op te nemen, besloot men den dag af te wachten. De Burgemeester PIETER KOLYN echter, tastte met een vaandel burgers den vijand voor de Waag aan, doch moest zwichten, een gedeelte zijner manschappen sneuvelde en hij zelf werd jammerlijk vermoord. Burgemeester REEKALF liet nu de ingangen der straten naar den Dam met zeilen bespannen en door wolbalen versperren, om zich tegen het vuur der oproerlingen te dekken. Met het aanbreken van den morgen tastte hij den woesten hoop aan, welke den nacht welgemoed en Psalmen zingende had doorgebragt, dreef hem spoedig van den Dam in het stadhuis, hetwelk na bloedigen tegenstand bemagtigd werd. Twaalf oproermakers werden gevangen genomen en drie dagen daarna, bij vonnis, het hart uit het lijf gescheurd en in het aangezigt gesmeten; voorts onthalsd, gevierendeeld en hunne hoofden aan de poorten op staken ten toon gesteld. De overige, onder welke HENDRIK GOEDBELEID, waren gesneuveld en werden bij de beenen aan de galg gehangen. JAN VAN GELEN, welke de misleide bende verzekerd had, dat de stad vóór tien ure in hare magt zijn zou, was op den toren gevlugt. Zonder hoop van te ontsnappen, stelde hij zich, om eene wreede straf te ontgaan, aan de kogels der burgers bloot, die van de straat op hem schoten, werd doodelijk getroffen, naar beneden geworpen en afgemaakt. Men zette zijn lijk schrijlings boven op de lange galg aan welke zijne zevenentwintig medgezellen hingen (1). Drie honderd boeren uit *Benskoop*, door hem ontboden, kwamen te laat en keerden terug, zoo als ook twee schepen met Herdoopers, die naar *Engeland* zeilden. Velen, welke van den aanslag geweten en dien niet ontdekt hadden, werden aan het leven gestraft. Men handelde hierin met zoo veel gestrengheid, dat in en onmiddellijk na het oproer, honderd zestien mannen en vijfentwintig vrouwen zijn geregt geworden (2). Onder hen was de Bisschop JAKOB VAN KAMPEN. Hij werd afgrijsselijk gepijnigd, en ofschoon standvastig alle deelgenootschap aan het oproer ontkennende,
10 v. Hooim. 1535 ter dood veroordeeld. Getooid met een tweehoornigen blikken mijter, beschilderd met het wapen der stad, stond hij een uur te pronk, toen werd hem de tong uitgerukt en voor de honden geworpen, de regterhand, daarna het hoofd afgehouwen, de romp op het vuur geworpen, en het gemijterd hoofd met de hand op de Haarlemmerpoort ten toon gesteld. Op denzelfden dag werd de vrouw, in wier woning hij onder een hoop turf ontdekt was, voor het stadhuis opgehangen. Eene moeder was met haren

(1) *De Wederdoopers te Deventer*, in de *Overijssel. Alm.* voor 1839, bl. 166.

(2) VAN WIJN op WAGENAAR, St. V, bl. 33.

J. F. C. Reckleben sculps.

zoon, dewijl zij hem gehuisvest en niet had aangebragt, in hare deur opgeknoopt. 1528—1543
Jan matthyszoon *van Middelburg*, zijn medezendeling, was ontvlugt (1).

De mislukte aanslag op *Amsterdam* verwekte groote verslagenheid in *Munster*, waar nu de hoop op ontzet geheel vervlogen was, en honger en gebrek zich in hunne schrikkelijkste gedaante vertoonden. Niet alleen werden de walgelijkste dingen naar binnen geslagen, maar zelfs kinderen verslonden. Te midden der onbeschrijfelijke ellende hield men nog schouwspelen en luidruchtige feesten, terwijl de rampzalige dweepers zich steeds met het uitzigt op eene wonderdadige verlossing vleiden en versterkten. Eindelijk werd onder beleid van een overlooper de muur des nachts beklommen, en de wacht met al wat men slapende vond afgemaakt. De Koning, door 23 v. Zomermaand 1535
het gerucht opgewekt, brengt in allerijl zoo veel volk als mogelijk bijeen, en biedt op de markt den dappersten weêrstand, maar door den steeds binnenstroomenden vijand van alle zijden ingesloten, moet hij ten laatste zwichten. Acht dagen lang was de met lijken bezaaide stad een prooi van de woede der soldaten. Jan van leiden, levend gevangen, werd geketend, als een zeldzaam gedierte onder den spot en hoon des volks van stad tot stad gevoerd, en eindelijk in *Munster*, het tooneel zijner grootheid en misdaden, den drie en twintigsten van Louwmaand vijftienhonderd zes en dertig met gloeijende tangen een uur lang ter dood gemarteld, toen met een dolk het hart doorboord, en zijn lijk in eene ijzeren kooi aan een der torens opgehangen (2). Met dezen buitengewonen man, welke zulk eene verbazende heerschappij voerde over den geest zijner volgers, en bewegingen verwekte zoo gevaarlijk voor de maatschappij, nam het kortstondig rijk der Herdoopers een einde (3).

Hun aanhang in de *Nederlanden* werd met onverbiddelijke gestrengheid vervolgd, waartoe de oproerige bewegingen in *Munster*, *Amsterdam*, *Friesland*, welke in *Leiden*, *Hoorn*, *Utrecht*, *Deventer* en elders in het beginsel gestuit waren, voldoende aanleiding gaven. Een bevelschrift, wreeder dan al de vorige, veroordeelde zonder genade alle halsstarrige Herdoopers tot den brandstapel met verbeurdverklaring hunner goederen; en van degenen, die zich bekeerden, of Herdoopers ondersteunden

---

(1) hortensius, *Tumult. Anabapt.* p. 58—70. pontus heuterus, *Rer. Austriac.* Lib. XI. p. 253. gouthoeven, *Chron. v. Holl.* bl. 599. brandt, *Hist. d. Ref.* D. I. bl. 120—123. wagenaar, *Beschr. v. Amst.* St. I. bl. 242—246. van wijn op wagenaar, St. V, bl. 30—32.

(2) hortensius, *Tumult. Anabapt.* p. 72, 73. anonymi *Chron. Monast.* p. 154— 156. sleidanus, *Comment.* Lib. X. p. 280—283. pontus heuterus, *Rer. Austriac.* Lib. XI. p. 253. gouthoeven, *Chron. v. Holl.* bl. 599, 600, 602. orlers, *Beschr. v. Leiden*, bl. 323—325, 329. wagenaar, D. V, bl. 82—87.

(3) robertson, *Hist. of* charles, V. p. 540.

1528— en huisvestten, de mannen tot het zwaard, de vrouwen tot de put; verzoekschriften om
1543 vergiffenis mogten op zware straf niet ingediend worden (1). Nergens veilig, verstrooid, verjaagd en tot het uiterste gedreven, werd spoedig het vlugten onder hen algemeen. De meeste begaven zich naar *Zwitserland*, en werden er met verdraagzaamheid behandeld (2). Vele voorzeker waren ook niet besmet met die noodlottige geestdrijverij, welke zulke gruwelen en buitensporigheden had voortgebragt. JAKOB VAN KAMPEN, die in *Amsterdam* was doodgemarteld, betoonde zich onder anderen afkeerig van alle oproer en geweld; ook wordt hij daarvan in het vonnis over hem uitgesproken, niet beschuldigd. De zachtmoedige, verstandige, en bovenal voorzigtige MENNO SIMONSZ was insgelijks een kweekeling der Herdoopers en door OBBE FILIPS, een hunner zendelingen, doch, naar het schijnt, vrij van hunne razernij, tot leeraar gewijd. Maar deze vreedzamen en betergezinden, welke zich in de *Nederlanden* bleven ophouden, werden steeds met gelijke wreedheid als hunne waanzinnige broeders, die men meer als onderdrukt dan als geheel uitgeroeid beschouwde, vervolgd (3). Zelfs was eene belooning van honderd Karelsgulden op den persoon van MENNO SIMONSZ gesteld, en wie met hem in eenige betrekking stond of zijne boeken bezat, werd aan lijf en goed gestraft (4). Met meer regt werd een dergelijk bevelschrift tegen een ander leeraar der Herdoopers, den beruchten DAVID JORISZ, en zijne aanhangers uitgevaardigd. De even ongerijmde als gevaarlijke leerstellingen en begrippen van dezen wellustigen dweeper maakten, vooral in *Holland*, opgang. Zich ten laatste niet langer veilig achtende, week hij naar *Bazel*, waar hij overleed. Zijn aanhang schijnt echter nog in de eerste helft der zeventiende eeuw in *Noord-Holland* bestaan te hebben. Van korter duur was die van zekeren JAN VAN BATENBURG, welke nevens hem gerucht maakte en veel kwaad stichtte (5).

De Staten der *Nederlanden* maakten minder zwarigheid in het afkondigen van 's Keizers bloedbevelen, ofschoon men de uitvoering daarvan hier en daar gaarne gematigder gezien had, dan in het bewilligen zijner beden. Althans toen de Keizer, ingevolge eene pauselijke vergunning, ook de Friesche Geestelijken tot het opbren-

---

(1) *Charterb. v. Vriesl.* D. II, bl. 678.

(2) ERASMI *Epist.* p. 1509, 1512.

(3) *Charterb. v. Vriesl.* D. II, bl. 685, 704—706, 791.

(4) *Charterb. v, Vriesl.* D. II, bl. 871—873.

(5) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris.* Lib. LVII, p. 893—895. BRANDT, *Hist. d. Ref.* D. I, bl. 132—138. WAGENAAR, D. V, bl. 151—157. KOK, *Vaderl. Woordenb.* D. XI, bl. 82—92 GLASIUS, *Gesch. d. Christ. Kerk in de Nederl.* D. III, bl. 133—138.

gen van de helft der inkomsten van alle beneficiën, kerken en gasthuizen trachtte over 1528—
te halen, antwoordden zij, dat zulk eene pauselijke mildheid in deze landen onge- 1543
woon was. Zij hadden daarenboven slechts geringe inkomsten, en moesten daarvan jaarlijks den twintigsten penning benevens hun aandeel tot onderhoud der dijken en meer andere belastingen opbrengen. Ook beriepen zij zich op hunne aloude vrijheden en voorregten, welker handhaving de Keizer herhaalde malen, en dat hij hen met geene nieuwe lasten zou bezwaren, beloofd had. Hoezeer de Stadhouder en 's Keizers zaakgelastigden hun ongenoegen over deze weigering op hoogen toon en onder scherpe bedreigingen te kennen gaven, bleef de Friesche Geestelijkheid bij haar gevoelen en besloot, indien men haar dwingen wilde, geweld met geweld te keer te gaan (1). De zaak bleef hierbij. Eerlang bood zich eene gelegenheid aan, welke der Friezen denkwijze nog duidelijker openbaarde. De Landvoogdes, beducht voor een oorlog 15 v.
met *Frankrijk* en *Engeland*, had den Staten van al de *Nederlanden* naar *Meche-* Hooim. 1535
len beschreven, om hen te bewegen, met elkander eene *Unie* of verbond van onderlinge verdediging en bescherming te sluiten. Men zou vierduizend voetknechten en duizend ruiters voor gemeene rekening onderhouden, opdat de Keizer zijne erflanden te beter tegen een vijandelijken aanval konde beschermen (2). De Staten van *Friesland* hadden, na rijp beraad, op eenen algemeenen Landdag verklaard, dat hun gewest sinds lang, inzonderheid na vijftienhonderd vijftien, met al de overige keizerlijke landschappen voldoende vereenigd was, dewijl men toen den Keizer als Heer aangenomen, hulde gezworen, en zich onder zijne bescherming gesteld had; dat zij bereid waren, hem binnen de grenzen van *Friesland* al den bijstand te bieden, welken men naar rede en billijkheid van hen vorderen konde; maar daarentegen zich op 's Keizers beëedigde belofte beriepen, de Friezen niet buiten hunne palen te voeren, om hem in den krijg te dienen, *Friesland* te beschermen, en van de ingezetenen niet meer te begeeren of hun andere lasten op te leggen dan hem in vijftienhonderd vier en twintig waren toegestaan; eindelijk, dat de geringe hulp, welke de Friezen aan andere landen betoonen konde, toch weinig baten zou. Zij hadden voorts betuigd, dat het hun derhalve ondoenlijk was, zich in eene nadere Unie te begeven, en zij het onnoodig en vruchteloos oordeelden, afgevaardigden naar *Mechelen* ter dagvaart te zenden, maar den Stadhouder en 's Keizers Raad zouden verzoeken, dit besluit op de beste wijze der Landvoogdes te kennen te geven, hopende, dat men *Friesland* bij het verbond met den Keizer gesloten zou laten, en de beloften door hem gedaan nako-

---

(1) *Charterb. v. Friesl.* D. II, bl. 654—656. Het stuk is van den zeventienden van Zomermaand 1534.

(2) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 421, 427, 443, 449.

1528—1543 men (1). De Landvoogdes evenwel verklaarde kort daarna, bij monde van den Aartsbisschop van *Palermo*, op de algemeene vergadering der Staten te *Mechelen*, dat zij elk gewest afzonderlijk gehoord en niets anders verstaan had, dan dat alle eenparig in de Unie toestemden, waarvoor zij hun dank betuigde en beloofde, den Keizer er van te verwittigen, in zijn naam hen verzoekende, daarbij te blijven volharden, waaraan zij niet twijfelde (2). Hoe dit zij, zeker is, dat er omtrent de ontworpen Unie niets bepaalds besloten werd. Men meent, dat inzonderheid de handeldrijvende gewesten huiverig werden er deel in te nemen, vreezende daardoor te spoediger in buitenlandsche oorlogen gewikkeld te worden, waarbij de Keizer belang, doch de handel slechts nadeel te wachten had (3). Daarenboven zou door zulk een verbond het stelsel, welk het Hof sinds eenigen tijd begonnen had op te werpen, dat de *Nederlanden* slechts één landschap waren, stand gegrepen hebben; en hiervan moesten de gewesten, die ten uiterste behoedzaam waren op hunne voorregten en met de grootste zorgvuldigheid hunne ondeeligheid (individualiteit) bewaarden, zeer afkeerig zijn (4).

2 v. Oogstmaand. 1535

17 v. Oogstmaand. Middelerwijl had KAREL V den trots van den zeeroover HAYRADIN BARBAROSSA, die het rijk van *Tunis* had overweldigd, gefnuikt en den verdreven MULEY HASSAN op den troon hersteld. Twintig duizend Christen slaven werden door hem verlost; en met roem overladen keerde hij naar *Europa* terug (5). Onder de Nederlanders, welke hem op dien togt met hunne schepen gevolgd hadden, waren eene menigte Hollanders en Zeeuwen, die zich door moed en dapperheid onderscheidden (6). Zekere DONKENS van *Enkhuizen* had zich bij het veroveren van *Tunis* derwijze van zijn pligt gekweten, dat de Keizer hem met een treffelijk wapen vereerde. Van de vier Enkhuizer schepen vergingen er drie met volk en al op den terugtogt in eenen storm voor *Genua* (7).

In dien tijd hadden de Lubekkers zich met den Graaf van *Oldenburg* verbonden,

---

(1) *Charterb. v. Vriesl.* D. II, bl. 679. Dit besluit is van den zevenden van Hooimaand 1535.

(2) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 451.

(3) TE WATER, *Vaderl. Hist.* D. II, bl. 297.

(4) Zie hiervoor, bl. 609. Vgl. BILDERDIJK, D. V. bl. 118.

(5) ANTONII PONTI CONSENTINI *Hariadanus Barbarossa*, in MATTHAEI *Analect.* T. I. p. 1—36. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. XI. p. 249—251. ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V. B. V. p. 542—546.

(6) HARAEUS, *Annal. Brab.* T. II, p. 599. REYGERSBERGEN, *Chron. v. Zeel.* D. II, bl. 448.

(7) BRANDT, *Hist. v. Enkh.* bl. 77.

om CHRISTIAAN II op den troon te herstellen. *Koppenhagen* werd door hen vermeesterd en de *Sond* voor de Hollanders gesloten (1). De Landvoogdes, voor gebrek aan koorn vreezende, trachtte den uitvoer daarvan te stremmen, door het afgeschafte verlofgeld op de uitgaande granen weder in te voeren, welks intrekking, ofschoon van korten duur, de Hollanders na vele beraadslagingen, vertoogen, en geschenken aan de hooge ambtenaren, met moeite bewerkten (2). Ondertusschen begreep de Keizer, den Paltsgraaf FREDERIK, gehuwd met DOROTHEA, de oudste dochter zijner overledene zuster en van CHRISTIAAN II, de Deensche kroon te verschaffen. Om dit plan te verwezenlijken en tevens *Koppenhagen*, nu door CHRISTIAAN III belegerd, te ontzetten, eischte hij, inzonderheid van de Hollanders, die het meeste belang bij den Oostzee-handel hadden, een aantal schepen, om krijgsbenden van den Paltsgraaf over te voeren. Uit vrees, dat de Lubekkers, door een op hand zijnde verdrag met CHRISTIAAN III, geheel meesters van de *Sond* mogten worden, stemden zij daarin toe, doch, zoo als gewoonlijk, eerst na het opwerpen van vele bezwaren en tegenbedenkingen, bovenal thans, dewijl deze Vorst zich met den Hertog van *Gelre* had verbonden, welke hen met eenen inval bedreigde (3). Het geluk was echter den Gelderschen niet genegen, tegen wie de benden van den Paltsgraaf gebruikt werden, en de Keizer zag zich eerlang tot Heer van *Groningen* gehuldigd (4). Ondertusschen was eene vloot van dertig of veertig schepen uitgerust, welke reeds in het laatst van Zomermaand te *Veere*, onder bevel van ADOLF *van Bourgondië*, Heer van *Beveren*, zeilree lag (5). Maar terwijl zij op het krijgsvolk wachtte, hetwelk *Appingadam*, waar de Gelderschen zich versterkt hadden, belegerd hield, maakte CHRISTIAAN III zich weder meester van *Koppenhagen*, en de hoop van den Paltsgraaf op den Deenschen troon verdween. De vierduizend knechten, in dienst van dezen Vorst, hadden derhalve slechts gestrekt, om het gebied van KAREL V in *de Nederlanden* met één gewest te vermeerderen (6). Het boots- en krijgsvolk werd afgedankt, de vloot onttakeld, en den Hollanders het geschut hunner schepen, door den Heer van *Beveren* ten behoeve van den togt genomen, teruggegeven (7). Een

1528—1543

8 v. Zomermaand. 1536

(1) VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 247.

(2) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 453—466, 604, 609.

(3) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 465—513.

(4) E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 688.

(5) REYGERSBERGEN, *Chron. v. Zeel.* D. II, bl. 449.

(6) WAGENAAR, D. V, bl. 120.

(7) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 512, 515. REYGERSBERGEN, *Chron. v. Zeel.* D. II, bl. 450.

1528—1543 driejarig bestand met *Denemarken*, ondanks de tegenwerking van den Paltsgraaf, in het volgende jaar gesloten, opende weder de vrije vaart op het *Noorden* en de *Oostzee*, de zoo lang kwijnende handel herbloeide, en de granen daalden bijna de helft in prijs (1).

Het verlies van *Groningen* en *Drenthe* ontmoedigde den Hertog van *Gelre* geenszins, den krijg tegen den Keizer, een gevolg zijner engere verbindtenis in vijftienhonderd vier en dertig met den Koning van *Frankrijk* aangegaan, voort te zetten en de kusten der *Zuiderzee* door zijne schepen te verontrusten. De Franschen, tegen welke een togt van Graaf HENDRIK *van Nassau* in *Picardië* niets ten voordeele des Keizers beslist had, bragten elders den zeehandel der Hollanders en Zeeuwen, doch niet altijd straffeloos, gevoelige slagen toe. Twee Fransche oorlogsvaartuigen, welke voor den mond der *Maas* kruisten, werden door een klein krijgsschip van *Dordrecht*, eene zoogenaamde *Heude*, vermeesterd. Dit scheepje, uiterlijk als een koopvaarder toegerust, had zich laten nemen, maar toen de Franschen overgesprongen en met plunderen bezig waren, hadden vijftig gewapende mannen, in den kuil verborgen, hen overvallen, afgemaakt, en voorts de beide schepen te *Dordrecht* opgebragt (2). De Vlootvoogd VAN MEKEREN vermeesterde een Franschen West-Indiënvaarder, welken men op vijftig duizend gulden waarde schatte (3). Ook namen de Zeeuwsche kapers eenige bodems weg. Zekere FRANS BEMEN veroverde met een klein vaartuig en acht en twintig man een Fransch galjoen van twee en zeventig koppen, en bragt het in *Veere* op. Sedert werden nog wel vijftien schepen door dien onversaagden kaper genomen, welke eindelijk, zijn last te buiten gaande, in *Bremen* als zeeroover met zijn volk werd opgehangen (4). Grooter zouden de nadeelen van dezen zeekrijg, inzonderheid voor *Holland*, geweest zijn, indien niet tusschen de Franschen en Nederlanders de haringvisscherij vrij verklaard geworden was (5). Ondertusschen waren de adellijke leen-
21 v. Oogst maand. mannen, mansmannen en allen, op welke ter zake van hunne leenen, de verpligting rustte, den Keizer in den oorlog te dienen, te wapen opgeroepen (6). Om in de

(1) GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 606. VELIUS, *Chron. v. Hoorn.* bl. 250.

(2) GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 603. BEVERWIJCK, *Beschr. v. Dordrecht*, bl. 338. BALEN, *Beschr. v. Dordr.* bl. 819.

(3) REYGERSBERGEN, *Chron. v. Zeel.* D. II, bl. 450.

(4) REYGERSBERGEN, *Chron. v. Zeel.* D. II, bl. 461.

(5) *Repert. d. Plakaat.* bl. 33, bij WAGENAAR, D. V. bl. 129.

(6) V. WIJN op WAGENAAR, St. V, bl. 39.

oorlogskosten te voorzien en tevens aan de veelvuldige geschillen, die telkens uit de beden voortvloeiden, een einde te maken, werd door de Landvoogdes het invoeren van algemeene en vastbepaalde accijnsen voorgesteld, op gelijke wijze als de verpondingslasten of zoogenaamde schild- en morgentalen, tot nu toe de eenige *algemeene* belasting in *Holland*. Doch dit voorstel, genoegzaam alom tegenstand ontmoetende, werd vooreerst ingetrokken (1). Maar terwijl de Keizer met nadruk den krijg trachtte voort te zetten, haakten de Staten van *Holland*, welke daaruit voor zich geen heil konden verwachten, vurig naar vrede. De Hertog van *Gelre* zelf was, na een mislukten aanslag op *Amersfoort*, daartoe genegen (2). Eindelijk werd een verdrag geteekend, waarvan de hoofdpunten hierop nederkomen: de Hertog staat af van de verbindtenissen ten nadeele des Keizers aangegaan; de Keizer zal de titels van Hertog van *Gelre* en Graaf van *Zutphen* niet voeren bij het leven van Hertog KAREL, maar hem binnen het jaar met deze leenen verlijen; de Hertog zal zich niet meer noemen Heer van *Groningen*, *de Ommelanden* en *Drenthe*, doch voor den afstand dier gewesten, vijf en dertig duizend gulden eens en vijf en twintig duizend gulden jaarlijks genieten; de Utrechtenaars zullen hem voor het ongestoorde gebruik hunner goederen in zijn gebied, twintig duizend en voor de Geldersche knechten, vier duizend gulden uitkeeren (3). FLORIS *van Egmond*, Graaf van *Buren*, die zeer veel tot het treffen van dien vrede bijgedragen had, ontving van de Staten van *Holland* deswege een geschenk van zesduizend Filipsgulden voor zich, en tweehonderd voor zijne echtgenoote (4).

1528—1543

4 v. Wijnmaand. 1536

10 v. Winterm.

Groningen en *Drenthe* waren van Heer verwisseld, maar behielden hunne voorregten en aloude regeringswijze. Geheel anders was het met *Utrecht*. Toen HENDRIK *van Beijeren* het wereldlijk bewind des bisdoms aan den Keizer had afgestaan (5), was WILLEM ENKEVOORT of VAN ENKEVOORT, een Brabander van geboorte en door Paus ADRIAAN VI tot Kardinaal verheven, als geestelijk Opperhoofd der Utrechtsche Kerk aangesteld. In de zes jaren, welke hij deze waardigheid bekleedde, liet hij het bestuur aan zijnen Stedehouder (vicaris) JAKOB UITTENENG over en hield zich meestal in *Rome* op, alwaar hij in vijftienhonderd vierendertig in zeventigjarigen ouderdom overleed. Bij het veroveren dier stad door de Keizerlijken, was hij gevangen genomen en op een losprijs

(1) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 514—520.

(2) GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 604.

(3) *Charterb. v. Friesl.* D. II, bl. 690—693. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 604—606.

(4) AERT V. D. GOES, *Register d. Dagv.* D. I. bl. 500, 524, 528, 533.

(5) Zie hiervoor bl. 366.

1528—1543 van dertigduizend dukaten gesteld geworden (1). Georgius *van Egmond*, een zoon van Graaf jan *van Egmond*, op de benoeming des Keizers door de Utrechtsche Kapittels, welke trouwens, in gevolge eener overeenkomst tusschen karel V en Paus clemens VII, zich daartegen niet konden verzetten, tot Bisschop verkoren en door den Paus bevestigd, bestuurde na hem de geestelijke belangen van het *Sticht* vijf en twintig jaren met ongemeenen ijver en in ongestoorde rust (2). De Graaf van *Hoogstraten* voerde er het wereldlijk gezag in naam des Keizers, voor wiens *Blijde Inkomste* hij in vijftienhonderd dertig van de stad *Utrecht* tachtig duizend gulden geëischt en ongetwijfeld ontvangen had (3). Sinds jaren was men in *Holland* op eene vereeniging of ineensmelting van het *Neder-Sticht* met dat gewest bedacht geweest, en de Keizer had daarin reeds vóór het einde van vijftien honderd een en dertig bewilligd (4). Er verliepen echter nog bijna drie jaren, eer karel V bij een bevelschrift berigtte, dat hij met goedvinden der Landvoogdes, der Ridders van het Gulden Vlies, der leden van den geheimen Raad en dien der geldmiddelen, doch tevens » uit zijne rechter wetenschap, autoriteyt ende volkomen macht," de stad, steden en landen van het *Sticht* aan deze zijde des *IJssels*, voor altijd met *Holland* onder het bestuur van één en denzelfden Stadhouder vereenigd had. De Staten van *Holland* en *Utrecht* zouden voortaan gelijkelijk beschreven worden. Men zou beiderzijds uit elkanders landen mogen bannen; doch de vonnissen des Raads van *Holland* mogten niet in *Utrecht*, noch die des Raads van *Utrecht* ter uitvoering in *Holland*, zonder wederzijdsch verlof, gelegd worden (5). In *Holland* wenschte men, dat het geheele regtsgebied over het *Sticht* aan het Hof van *Holland* onderworpen geworden ware; de Utrechtschen daarentegen maakten zwarigheid, om zelfs op den voet, door den Keizer beraamd, zich met *Holland* te vereenigen (6). Van daar, of wegens andere opkomende moeijelijkheden, dat de lastbrief van den Graaf van *Hoogstraten* als Stadhouder van *Utrecht*, eerst omtrent het midden van vijftienhonderd zes en dertig geteekend is (7). Doch ook hiermede was de zaak niet vereffend (8). Eerst bij 's Keizers plegtige komst

(1) *Batavia Sacra*, D. II, bl. 599—605.

(2) *Batavia Sacra*, D. II, bl. 605—650.

(3) h. v. erp, *Annales*, p. 110.

(4) aert v. d. goes, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 329, 335, 357.

(5) *Groot Placaatb.* D. III, bl. 21—23. *Utr. Placaatb.* D. I, bl. 30—32.

(6) aert v. d. goes, *Register d. Dagv.* D. I, bl. 454, 481.

(7) van wijn op wagenaar, St. V, bl. 40.

(8) aert v. d. goes, *Regist. d. Dagr.* D. I, bl. 615, 621.

te *Utrecht* in vijftien honderd veertig, bewilligden de Staten van het *Neder-Sticht* in eene vereeniging van hun gewest met *Braband* en *Holland*, van welke het, naar 's Keizers belofte, nimmer zou gescheiden of vervreemd worden (1). Het blijkt, dat de zaak, denkelijk door nieuwe bezwaren, bovenal van den kant der Utrechtschen, eerst later het vereischte beslag gekregen heeft (2). Sinds dien tijd begon *Overijssel* als een bijzonder gewest, en niet meer onderhoorig aan het *Sticht* beschouwd te worden (3). 1528—1543

In dit jaar was overleden REINOUD III, Heer van *Brederode*, *Vianen* en *Ameide*, Ridder en Deken van het *Gulden Vlies*, Heer van *Haverincourt*, Burggraaf van *Utrecht*, Opperhoutvester van *Holland*, en Raad- en Kamerheer van Keizer KAREL, die hem zijn *beminde Neve* noemde en aan wiens zuster, de Landvoogdes MARIA, hij door zijn huwelijk met FILIPPINE *van der Mark* vermaagschapt was. Even hooghartig als onversaagd en dapper, had hij, de afstammeling uit het oudste Hollandsche Gravenhuis, zich in vijftien honderd een en dertig den titel van *geboren Graaf van Holland* toegekend, den baarnesteel uit zijn wapen weg genomen, en onder de oogen des Keizers zelven, zijne schilden met dien titel in *Gent* op alle hoeken der straten laten aanslaan. De Keizer, in wiens bijzondere gunst hij deelde, over deze stoutheid verbolgen, had den wapenkoning gelast, zijn grafelijk regt tegen BREDERODE te handhaven en dezen aan te klagen. Op die aanklagte was een vonnis gewezen, waarbij REINOUD verboden werd, den naam en het wapen van *Holland* te voeren, en zich den titel, welke den Keizer alleen toekwam, aan te matigen. Zijne opgehangen schilden waren door een wapenheraut afgenomen, maar hem was een jaar uitstel verleend geworden, om zijne aanspraken van verwantschap met de Graven van *Holland* te bewijzen. Hij had zich met zulk een gunstigen uitslag tegen dit vonnis verzet, dat hem op den elfden van Bloeimaand vijftienhonderd vier en dertig was verleend geworden, de wapenen zijner voorouderen weder te mogen voeren, zijnde dat van *Holland* gebroken. De wapenkoning en 's Keizers zuster zelve hadden nu de wettigheid zijner afkomst uit den Hollandschen Graaf DIRK I erkend, welke hij zelf later, door de uitgave zijner geslachtlijst, nader had aangetoond (4).

---

(1) *Utr. Placaatb.* D. I, bl. 32, 33.

(2) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 627, 628.

(3) WAGENAAR, D. V, bl. 132, 133.

(4) *Utrecht Voorheen en Thans*, 2de Reeks, 3de Jaarg. bl. 32. enz, alwaar de oorspronkelijke, zeer belangrijke stukken betrekkelijk die zaak zijn opgenomen. KOK, *Vaderl. Woordenb.* D. VIII, bl. 1005—1008.

1528—1543 Straks na het sluiten van den vrede met *Gelre*, eischte de Landvoogdes voor gewone en buitengewone bede, tweemaal honderd en veertig duizend gulden van *Holland*. Terwijl men hierover raadpleegde, vielen de Franschen in *Artois* en sloegen het beleg voor *Hesdin*. Er werd terstond besloten, dertig duizend man tegen hen in de wapenen te brengen en van de algemeene Staten der *Nederlanden*, op eene bijeenkomst te *Brussel*, twaalfmaal honderd duizend gulden te vorderen. *Braband* en andere gewesten, welke het eerst aan de Fransche wapenen blootgesteld waren, toonden zich terstond bereid, goed en bloed ter algemeene bescherming der *Nederlanden* op te offeren, welke, naar hun gevoelen, »maar één ligchaam uitmaakten, waarvan de Keizer het hoofd was.'' Elders echter ging men tot het geheel of gedeeltelijk inwilligen der bede schoorvoetende over. *Holland* besloot tachtig, hoogstens honderd duizend gulden als eene buitengewoone bede toe te staan, veeleer dan eene belasting van een Karelsgulden op elken schoorsteen of haardstede, door de Landvoogdes voorgeslagen, goed te keuren, uit vrees voor oproerige bewegingen onder de schamele gemeente, die, reeds door den oorlog en gebrek van handel uitgeput, er bijna even veel in zou dragen als de rijken. Later bewilligden de Staten in plaats van tachtig of honderd duizend gulden, eene gewone bede van tachtig duizend gulden 's jaars voor vier jaren, en in eene buitengewone van honderd twintig duizend gulden (1).

Louwmaand. 1537

24 v. Lentemaand.

7—10 v. Grasm.

Om dien tijd werd een driejarig bestand met *Denemarken* gesloten, en daardoor de vaart op de *Oostzee* open gesteld (2). De Franschen hadden ondertusschen *Hesdin* bemagtigd. De Graaf van *Buren* wreekte zich door het vermeesteren van *St. Pol* en *Montreuil*. Het beleg voor *Terouanne* moest hij eerlang opbreken, in gevolge van een wapenstilstand, door tusschenkomst der Koningin van *Frankrijk*, LEONORE, en de Landvoogdes MARIA, voor den tijd van tien maanden gesloten (3). Den trouweloozen KAREL van *Gelre* was eenige weken te voren een verraderlijke aanslag op *Enkhuizen*, ten behoeve des Konings van *Frankrijk* ondernomen, mislukt (4). De Gelderschen bleven het geheele jaar door onder de wapenen; van daar dat in de steden aan de Hollandsche en Friesche kusten de noodige voorzorgen ge-

10 v. Bloeim.

30 v. Hooim.

(1) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 525—559.

(2) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 556. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 606. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 250.

(3) DUMONT, *Corps. Diplom.* T. IV. P. II, p. 153. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. XI, p. 258.

(4) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 557, 558. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI p. 783. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 607. BRANDT, *Hist. v. Enkh.* bl. 81—85.

nomen, de vestingwerken versterkt en de wallen van genoegzaam geschut voorzien 1528—
werden (1). 1543

Het bestand met *Frankrijk* werd, bij den afloop, nog vijf maanden, en toen, door 11 v.
tusschenkomst van den Paus, voor den tijd van tien jaren verlengd (2). Dit belette Louw-maand
echter niet, dat de kapers wederzijds onderscheidene schepen opbragten (3). Een 1538
mondgesprek der beide Vorsten te *Aigues-mortes* bewerkte eerlang eenen zooge- 18 v. Zomer-
naamden eeuwigen vrede (4). maand.

Middelerwijl had de dood van den rusteloozen Hertog van *Gelre*, den Keizer van eenen onverzoenlijken vijand verlost. Op grond der verdragen, eischte de Landvoogdes terstond de onderwerping van *Gelre* aan den Keizer, terwijl de Hertog van *Lotharingen*, een zusterszoon van den overleden Hertog, tevens zijne erfregten verdedigde; doch de Gelderschen toonden zich ongenegen, één van beide als Heer aan te nemen (5). De verwikkelingen met *Gelre*, de bewegingen der Protestanten in *Duitschland*, en de ontwaakte vrijheidszucht der Gentenaren, noodzaakten den Keizer eenen sinds lang beraamden togt tegen de Turken te staken (6). Op zijn bevel, had JAN VAN HENNIN, Heer van *Bossu*, in de *Nederlanden* beslag op alle schepen gelegd, alle bootslieden geprest en hun verboden, eenig Vorst dan den Keizer te dienen. Vier en veertig schepen, uit *Veere* naar *Malaga* gestevend, om zich bij de Spaansche vloot te voegen, en ze en vijftig bodems uit *Amsterdam* vertrokken, doch slechts in *Duins* aangekomen, werden derhalve terug gezonden (7). 1539
Om dien tijd was 's Keizers gemalin, ISABELLA van *Portugal*, te *Toledo* over- 1 v.
leden, wier uitvaart in de *Nederlanden* met veel plegtigheid geschiedde (8). Bloei-maand.

---

(1) *Charterb. v. Vriesl.* D. II, bl. 699, 703. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 248, die echter ten onregte den aanslag op *Enkhuizen* in 1536 stelt. BRANDT, *Hist. v. Enkh.* bl. 85. VAN WIJN op WAGENAAR, St. V. bl. 42.

(2) DUMONT, *Corps Diplom.* T. IV. P. II, p. 159, 169. *Charterb. v. Vriesl.* D. II, bl. 718-721.

(3) VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 251.

(4) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 562. DUMONT, *Corps Diplom.* T. IV. P. II. p. 185.

(5) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. XI. p. 261. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI, p. 793. XII. p. 807—811.

(6) ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. VI. p. 555.

(7) GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 609. REYGERSBERGEN, *Chron. v. Zeel.* D. II, bl. 462, 463, 464. VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 252, 253. *Charterb. v. Vriesl.* D. II, bl. 726. WAGENAAR, D. V, bl. 157—159.

(8) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. XI, p. 262. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 610.

1528—1543 De Landvoogdes eischte van de Algemeene Staten, om bij monde van een gezantschap, den Keizer in *Spanje* den rouw te beklagen. *Holland* besloot er toe op sterk aandringen van den Stadhouder, doch wees diens voorslag af, om tevens
9 v. Hooim. maand. 1539 den Keizer tot eene komst herwaarts uit te noodigen; men begreep, dat dit slechts den weg tot nieuwe beden zou banen. Het verzoek, om het geschenk van dertig duizend gulden, der Landvoogdes voor hare diensten den lande bewezen het vorige jaar toegekend, met tien duizend gulden te verhoogen, werd aangenomen (1). In eene nieuwe buitengewone bede van tachtig duizend gulden echter had men toen niet ten volle bewilligd (2). Om deze en andere beden te verwerven, besloot de Landvoogdes tot een togt door de *Nederlanden*. Zij kwam over *Bergen op Zoom* in *Tholen*, waar de Staten van *Zeeland* waren bijeengeroepen, en begaf zich van hier naar de vergadering der Staten van *Braband* te *'s Hertogenbosch* (3). Te *Utrecht*
23 v. Hooim. werd zij prachtig ingehaald en vertoefde er eenige dagen (4). Toen trok zij over *Amsterdam*, *Haarlem* en *Leiden* naar den *Haag*. Hare tegenwoordigheid bespoe-
17 v. Oogstmaand. digde ongetwijfeld de geheele bewilliging der Staten in de bewuste bede van tachtig duizend gulden, ofschoon onder zekere voorwaarden (5). In *Friesland* had men, na veelvuldige onderhandelingen en het moedig verdedigen der aangerande voorregten, den Keizer een geschenk (*gracelijken penning of propyn*) van veertig duizend Karelsgulden toegestaan, mits hij zich voortaan hield aan de overeenkomst van vijftienhonderd vierentwintig, en de inbreuken, daarop gemaakt, herstelde. Beide werd beloofd, maar niet altijd naauwgezet opgevolgd (6).

Het losbarsten van een geweldigen opstand in *Gent*, noodzaakte de Landvoogdes haar ontworpen togt naar *West-Friesland*, alwaar men zich op hare komst reeds voorbereidde, te staken en zich naar *Braband* te spoeden (7). De grenzen, welke wij ons hebben voorgeschreven, verhinderen ons, deze vreesselijke beroerte, zoo noodlottig voor die bloeijende handelstad, in haren oorsprong, voortgang en gevolgen uitvoerig te schetsen. Genoeg is het hier aan te stippen, dat de Gentenaars geweigerd

(1) AERT. V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 563, 566, 578—588.

(2) AERT V. D. GOES, *Register d. Dagv.* D. I, bl. 565, 567—575.

(3) AERT V. D. GOES, *Register d. Dagv.* D. I, bl. 577. VAN HEURN, *Hist. v. 's Hertogenb.* D. I, bl. 492, 493.

(4) H. V. ERP, *Annales*, p. 111, 112.

(5) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 585—588.

(6) *Charterb. v. Friesl.* D. II, bl. 708—712, 713, 727—740, 753—755, 757—764.

(7) VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 353.

hadden hun aandeel in de buitengewone bede van twaalfmaal honderd duizend gulden, waarin de Staten van *Vlaanderen* bij overstemming bewilligd hadden, op te brengen, en zich openlijk verzetten, toen men hen met geweldige middelen wilde dwingen. Te vergeefs waren de pogingen der Landvoogdes en des Stadhouders van *Vlaanderen*, om het hevig oproer te stillen. Het graauw behield de overhand, en gaf zich over aan de gewone buitensporigheden en wreedheden eener hollende menigte. Doch de stad onderwierp zich zonder eenigen tegenstand, zoodra de Keizer zelf gekomen was, en wachtte zijn vonnis af. Meer dan twee maanden werden de Gentenaars tusschen hoop en vrees geslingerd. Eindelijk verklaarde KAREL, na hooren en wederhooren, als Heer en Regter, al hunne voorregten vervallen en hun ouden regeringsvorm afgeschaft; zij moesten hem op de vernederendste wijze genade smeeken en eene zware geldboete opbrengen, uit welke een slot, ter breideling der onrustige stad, gebouwd werd. Vele aanzienlijke burgers werden gebannen en hunne goederen verbeurd verklaard; anderen tot eene bedevaart naar *Palestina* veroordeeld, en zes en twintig der voornaamste oproermakers het hoofd voor de voeten gelegd (1).

1528—1543

14 v. Sprokkelm. 1540

30 v. Grasm.

Om dien tijd werd een wapenstilstand voor een jaar tusschen de Landvoogdes, in naam des Keizers, en den Koning van *Denemarken* gesloten, waarbij de vrijheid en veiligheid van den handel, zoo te water als te land, wederzijds verzekerd werd (2). De oorzaak der nieuw ontstane geschillen is ons niet gebleken. Wij weten slechts, dat reeds in het begin des jaars gezanten uit *Holstein* ter vereffening daarvan in de *Nederlanden* gekomen waren (3).

Na het afloopen der Gentsche zaken begaf zich de Keizer naar *Zeeland* en bezocht de voornaamste steden. Hij stak toen over naar *Dordrecht* en kwam over *Rotterdam* en *Delft* in *den Haag* (4). Het eischen eener gewone bede van honderd duizend gulden 'sjaars voor den tijd van zes jaren, bragt de Staten van *Holland* ter dagvaart

24 v. Hooim.

---

(1) *Memoires de* JEAN D'HOLLANDER, in C. P. HOYNCK VAN PAPENDRECHT, *Analect. Belg.* T. III. P. II, 280—486 *Sentensie van Kyser* CAEREL den V, aldaar bl. 487—518. Uittreksel uit eene gelijktijdige *Kronyk van Vlaanderen* in H. S., medegedeeld door Jhr. P. BLOMMAERT in de Berigten van het Historisch Gezelschap te *Utrecht* voor 1849, bl. 49—66. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. XI. p. 262—270. HARAEUS, *Annales Brabantiae* T. II, p. 615—618. WAGENAAR, D. V. bl. 164—185. V. WIJN op WAGENAAR, St. V, bl. 49. DEWEZ, *Hist. Génér. de la Belg.* T. V. p. 227—240. BILDERDIJK, D. V. bl. 109—117. WILLEMS, *Belg. Museum* voor 1844. bl. 379.

(2) *Charterb. v. Friesl.* D. II. bl. 789.

(3) *Charterb. v. Friesl.* D. II. bl. 787.

(4) GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 612. REYGERSBERGEN, *Chron. v. Zeel.* D. II, bl. 465, 466. BEVERWIJK, *Beschr. v. Dordt* bl. 345.

1528—1543 in *Haarlem* bijeen. Hier, zoowel als bij het begroeten van den Keizer in *den Haag*, bevond zich de Bisschop van *Utrecht* onder de Hollandsche Edelen. De Edelen en

11 v. Oogstmaand. 1540 de steden *Dordrecht*, *Haarlem* en *Amsterdam* bewilligden in de bede, ofschoon deze twintig duizend gulden 's jaars meer beliep, dan ooit bij eene gewone bede was toegestaan; doch de overige leden konden zich hiermede niet vereenigen. De Landvoogdes poogde vruchteloos, het besluiten bij meerderheid van stemmen of overstemming, gelijk in *Vlaanderen*, door te drijven, waartegen de Gentenaars zich, tot hun onge-

18 v. Oogstmaand. luk, verzet hadden (1). De dagvaart werd naar *Utrecht* verlegd, en hier eenparig in de volle bede bewilligd (2). *Amsterdam* en andere groote steden hadden te eerder daartoe besloten, dewijl zij des Keizers gunst trachtten te verwerven in het beslissen van een geschil met *Dordrecht* over het stapelregt. Keizers uitspraak, welke in dit jaar nog geschiedde, kwam genoegzaam overeen met hetgeen Hertog FILIPS van *Bourgondië* in veertienhonderd drie en vijftig en zeven en vijftig had uitgewezen (3).

De Keizer had zich van *Haarlem* over *Amsterdam*, waar hij slechts kort vertoefde, naar *Utrecht* begeven (4). Op de plegtigste en onderdanigste wijze was hij aldaar ontvangen, knielend waren hem buiten de poort door de regering de sleutels der stad aangeboden, en knielend hadden hem de Bisschop en geestelijkheid daar binnen verwelkomd. Er waren geene kosten gespaard, om zijn intogt en verblijf luister bij te

19 v. Oogstmaand. zetten. Den dag na het inwilligen der bede verliet hij de stad, en kwam na zes dagen over *Vianen*, *Gorinchem*, *Heusden*, *'s Hertogenbosch* en *Geertruidenberg* te *Breda* (5). RENE VAN CHALONS, Prins van *Oranje*, de zoon van Graaf HENDRIK van *Nassau* voor twee jaren overleden, was thans Heer van *Breda* (6). De Keizer,

---

(1) Vgl. hierbij VAN WIJN op WAGENAAR, St. V, bl. 49, 50. met BILDERDIJK, D. V, bl. 113.

(2) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 595—600.

(3) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 601, 603. WAGENAAR, D. V, bl. 188—190. VAN WIJN op WAGENAAR, St. V, bl. 50, 51.

(4) GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 612. WAGENAAR, *Beschr. v. Amst.* St. I, bl. 252. Men had den Keizer afgeraden de dagvaart in *Amsterdam* te houden, omdat aldaar »die vier Elementen gecorrumpeert zijn, ende om te behoeden die gesontheyt van syne Majesteyt ende den geenen die hem volgen ende water drincken willen, 't welck *t'Amsterdam* nyet en doecht, ende veel sieck, ja de doodt drincken souden mogen." AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 597.

(5) H. V. ERP, *Annales*, p. 113, 114. *Boec d. Gescienissen*, bl. 10. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 612. *Plegtige Intrede van Keizer* KAREL V in *Utrecht* in 1540, door Jhr. Mr. A. M. C. V. ASCH VAN WIJCK, Utr. 1838. V. HEURN, *Hist. van 's Hertogenb.* D. I. bl. 494.

(6) V. GOOR, *Beschr. v. Breda*, bl. 34.

wien hij deftig onthaalde, stelde hem eerlang aan tot Stadhouder over *Holland* en *Utrecht*, of zoo als het in den lastbrief heet, » Algemeen Stadhouder over *Holland*, *Zeeland*, *Friesland*, *Utrecht*, *Voorne* en *den Briel*," in plaats van ANTHONIE VAN LALAING, Graaf van *Hoogstraten*, welke achttien jaren deze betrekking getrouw bekleed had en onlangs overleden was (1). Hij ontving hierbij de magt, om, » waar het noodig zijn zou, de Burgemeesters, Schepenen en Wethouderschap te vernieuwen; gelijk van ouds in de steden en sterkten wacht te laten houden, en de Staten tot 's Lands verdediging en beveiliging te beschrijven." Eerst een jaar na zijne aanstelling kwam hij in *Holland*, nam er zijne vaste verblijfplaats en naar gewoonte, zitting ter pleitrolle van den Hove (2). Om denzelfden tijd als RENE VAN CHALONS, en met dezelfde magtsbekleeding als hij, was MAXIMILIAAN *van Egmond*, Graaf van *Buren*, de zoon van FLORIS *van Egmond*, die als Kapitein Generaal van al de *Nederlanden* den twintigsten van Wijnmaand vijftienhonderd negen en dertig overleed, tot Stadhouder van *Friesland*, *Overijssel*, *Groningen* en *Groningerland* benoemd, welke betrekking door den dood des dapperen SCHENK *van Tautenburg*, den tweeden van Sprokkelmaand dezes jaars op het slot te *Vollenhoven*, was opengevallen (3). ADOLF *van Bourgondië*, Heer van *Beveren* en *Veere*, welke den zevenden van Wintermaand daarna overleed, werd door zijn zoon, insgelijks MAXIMILIAAN genaamd, in zijne heerlijkheden en in de waardigheid van Admiraal opgevolgd (4). 1528—1543

Intusschen was de Keizer over *Bergen op Zoom*, *Antwerpen* en *Mechelen* in *Brussel* teruggekeerd (5). Hier werd op eene vergadering van de Algemeene Staten der *Nederlanden* een bevelschrift (ordonnantie) afgekondigd, zoo als later ook in de bijzondere gewesten geschiedde, welk genoegzaam van gelijken inhoud was als dat van vijftienhonderd een en dertig (6). In Slagtmaand vertrok KAREL door *Henegouwen* en *Namen* naar *Duitschland*, waar de Rijksdag te *Regensburg* werd gehouden, welke het volgende jaar, zonder veel belangrijks te hebben uitgerigt, scheidde (7). 31 v. Oogstmaand. 1540 4 v. Wijnmaand.

---

(1) GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 611.

(2) WAGENAAR, D. V, bl. 192, 193.

(3) REVIUS, *Daventr. Illustr.* p. 261. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 611. VAN WIJN op WAGENAAR, St. V, bl. 52. Zijn lastbrief wordt gevonden in het *Charterb. v. Friesl.* D. II, bl. 805—810.

(4) REYGERSBERGEN, *Chron. v. Zeel.* D. II, bl. 466.

(5) GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 612.

(6) *Groot Placaatb.* D. I, bl. 311—322. *Utr. Placaatb.* D. I, bl. 421—425. Zie hiervoor bl. 614.

(7) ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. VI. p. 570.

1528—1543 Hoe onverzettelijk de Keizer ook was, wanneer het geldzaken, of de Onroomschen betrof, tegen welke weder een nieuw bevelschrift was uitgevaardigd (1), zoo wist hij evenwel in andere opzigten en wanneer het niet onmiddellijk zijne belangen gold, toegeeflijk te zijn. Van daar dat hij de beslissing van een geschil, of de Admiraal der *Nederlanden* bevoegd was tot het verleenen van vrijgeleibrieven aan Hollandsche onderdanen, zoo lang slepende hield als hij vermogt (2). Eindelijk om, naar het schijnt, den eerste evenmin in het ongelijk te stellen als het misnoegen der Staten van *Holland* op te wekken, die vast hielden, dat geen Admiraal ooit regtsgebied in *Holland* bezeten had, maar de steden altijd in de eerste plaats (ter eerster instantie) over zeezaken gevonnisd hadden, onder betering (reformatie) van den Stadhouder (3), hernieuwde hij het bevelschrift van MAXIMILIAAN en FILIPS van veertienhonderd zeven en
27 v. Winterm. 1540 tachtig slechts met eenige wijziging (4). En deze bestond voornamelijk, dat nu het hooger beroep van de vonnissen des Admiraals aan den Grooten Raad te *Mechelen* werd toegelaten. Overigens verklaarde de Keizer, even als vroeger MAXIMILIAAN, dat ieders regt onverkort zou blijven (5). Op grond dezer verklaring gaf de Prins van *Oranje*, als Stadhouder, bestel- en vrijgeleibrieven uit, terwijl de Admiraal van zijnen kant steeds beproefde, om het regtsgebied over zeezaken in *Holland* uit te oefenen (6). Daarover bleef de twist aanhouden tot in vijftienhonderd zes en veertig, toen de Stadhouder tevens Admiraal werd.

Het kostte meer moeite, den Keizer van de wederinvoering van het verlofgeld op het uitgaande koorn, waartoe hij uit geldgebrek besloten had, af te brengen. Slechts na menigvuldige vertoogen van de zijde der Staten van *Holland*, en nadat te *Amsterdam* eene volksbeweging bij het innen van het verlofgeld ontstaan was, konde men in het volgende jaar de opheffing dezer belasting voor vijf en twintig duizend gulden verwerven, waarin *Amsterdam* alleen een derde betaalde (7). Hierdoor werd de belangrijke graanhandel voor een vernielenden slag bewaard; immers waren reeds meer dan

---

(1) *Charterb. v. Friesl.* D. II, bl. 791.

(2) WAGENAAR, D. V, bl. 140, 163, 195, 196, BILDERDIJK, D. V, bl. 119—121. DE JONGE, *Gesch. v. h. Nederl. Zeewezen*, D. I, bl. 61—78.

(3) Mr. AERT V. D. GOES *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 584, 602.

(4) Zie hiervoor, bl. 256.

(5) *Groot Placaatb.* D. IV. bl. 1215—1219. *Charterb. v. Friesl.* D. II, bl. 820—825.

(6) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 668, 669, 688.

(7) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 602—655. Vgl. WAGENAAR, D. V. bl. 198—203. BILDERDIJKS geschrijf, D. V, bl. 122, 123, komt in geene aanmerking.

honderd vijftig Oostzeeschepen *Holland* voorbij en naar elders gezeild. Met niet minder ijver dan voor de belangen des handels, waakten de Staten sinds jaren voor de handhaving van der ingezetenen regten, inzonderheid voor dat *de non evocando* en der verbeurdverklaring van goederen, op welke door het Hof gedurig inbreuk gemaakt werd (1). *Friesland* onderschraagde insgelijks steeds zijne regten met nadruk en waardigheid. Er is reeds aangetoond, hoezeer de Friesche Geestelijken zich lieten gelden (2). De Staten van dat gewest, uit vrees, dat de Stadhouder, wanneer zij niet vergaderd waren, met zijne Raden nieuwigheden mogt invoeren, hadden vier aanzienlijken mannen de bijzondere zorg opgedragen, om steeds voor de regten des volks te waken, de beraadslagingen op de landdagen of dagvaarten bijeen te zamelen, te regelen en te bewaren, en met de keizerlijke ambtenaren naar bevind van zaken te spreken (3). Het nut daarvan was niet twijfelachtig; want nu en dan benoemde de Keizer zaakgelastigden, om hetgeen tegen de voorregten en verbonden met *Friesland* verrigt was, te onderzoeken en te herstellen (4). 1528—1543

Ondertusschen had Koning HENDRIK VIII van *Engeland*, met wien men in eenig handelsverschil geraakt was, zijnen onderdanen verboden, koopwaren in Hollandsche schepen te laden, waarover de Landvoogdes zich wreekte, door een gelijk verbod met betrekking tot Hollandsche goederen in Engelsche schepen uit te vaardigen. Daartegen werd met den Koning van *Schotland*, den bondgenoot van *Frankrijk*, welke getracht had de haringvisscherij der Hollanders te belemmeren, een handelsverdrag gesloten (5). Dit verbond konde echter geen nieuwen oorlog tusschen de Franschen en Oostenrijkers verhinderen. In het doorreizen van *Frankrijk* het voorgaande jaar, had KAREL Koning FRANS beloofd, hem het hertogdom *Milaan* voor zijn tweeden zoon, den Hertog van *Orleans*, af te staan, zoodra hij in de *Nederlanden* zou gekomen zijn, doch die belofte niet gehouden; en toen door FRANS een verbond van onderlinge bescherming met WILLEM *van Kleef*, thans Hertog van *Gelre*, tegen hem gesloten was, had hij *Milaan* aan zijn eigen zoon FILIPS geschonken (6). Niettemin hield de Koning door een gezant bij den Rijksdag te *Regensburg*, op den afstand van *Milaan* bij den Keizer aan, welke antwoordde, dat de staat van zaken dit thans niet gedoogde zon-

---

(1) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 515, 521, 549, 569, 585, 608, 648.

(2) Zie hiervoor, bl. 630. *Charterb. v. Friesl.* D. II, bl. 610, 654—656.

(3) *Charterb. v. Friesl.* D. II, bl. 611—614.

(4) *Charterb. v. Friesl.* D. II, bl. 780—788, 811—819.

(5) WAGENAAR, D. V. bl. 209, 210. VAN WIJN op WAGENAAR, St. V. bl. 53.

(6) DUMONT, *Corps Diplom.* T. IV. P. II. p. 196, 200—202.

1528—1543 der *Italië* in gevaar te brengen, maar daartegen voorstelde, zijne dochter MARIA met de *Nederlanden* aan den Hertog van *Orleans* ten huwelijk te geven, zoodra hij die gewesten tot één rijk zou gevormd hebben (1). Het is zeer te betwijfelen, of Koning FRANS aan den ernst van dit aanbod geloofd heeft. Zeker is, dat hij besloten had de wapenen op te vatten, en hiertoe in den moord, aan twee zijner gezanten door Keizerlijke soldaten tusschen *Padua* en *Venetië* gepleegd, eene geschikte aanleiding vond (2). De Koning trachtte nu van alle kanten tevens den Keizer vijanden te verschaffen. Hij slaagde hierin bij den Grooten Heer, welke eerlang een gedeelte van *Hongarijë* vermeesterde. Minder gelukten in dezen zijne pogingen bij den Koning van *Engeland* en de Protestantsche Vorsten in *Duitschland*, wier belangen thans veeleer vorderden, den Keizer genoegen te geven dan te verbitteren (3). De Paus, de Venetianen en de Zwitsers beloofden hem onzijdigheid. Met de Koningen van *Denemarken* en *Zweden* echter trof hij een hulpverbond, in hetwelk de Koning van *Schotland* en Hertog WILLEM van *Gelre* begrepen waren (4). Maar de Noordsche Vorsten lagen te ver af, om veel ander voordeel uit hun bondgenootschap te kunnen trekken, dan het sluiten van de *Sond* voor de vijanden van *Frankrijk*. De ongelukkige togt tegen *Algiers*, op welken de *Hollanders* en *Zeeuwen* den Keizer met een goed aantal schepen verzelden, scheen Koning FRANS een gelukkigen uitslag te verzekeren (5). Hij en CHRISTIAAN III van *Denemarken* verklaarden openlijk
1542 en plegtig den oorlog aan KAREL, tegen wien een talrijk heir, in vijf legers verdeeld, was bijeengebragt (6). Een daarvan was bestemd, om onder den Hertog van *Orleans* in *Luxemburg* te dringen, terwijl de Hertog van *Vendome* met een ander *Vlaanderen* bestoken, en VAN ROSSEM, aan het hoofd van een derde, een inval in *Braband* beproeven zou; de twee overige moesten naar de grenzen van *Spanje* en *Italië* oprukken. De noodzakelijkheid, zijnen bondgenoot den Hertog van *Gelre* te ondersteunen, en de hoop, door diens invloed een groot getal krijgsvolk uit *Duitsch-*

---

(1) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. XI. p. 270, 271. GARNIER, *Hist. de France.* T. XXV, p. 231—237, 296, 297, 350.

(2) GARNIER, *Hist. de France*, T. XXV. p. 248—251, 291—293. ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. VI. p. 576.

(3) ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V. B. VII. p. 577.

(4) DUMONT, *Corps Diplom.* T. IV, P. II. p. 216, 228.

(5) REYGERSBERGEN, *Chron. v. Zeel.* D. II, bl. 467. BRANDT, *Hist. v. Enkh.* bl. 88. Vgl. over dien togt ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V. B. VI, p. 573—576.

(6) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. XI. p. 272.

land te trekken, bewogen FRANS, om met nadruk in *de Nederlanden* te handelen (1). 1528—1543

De Landvoogdes dezer gewesten had den dreigenden storm voorzien, en reeds vóór de oorlogsverklaring eene zware bede tot 's Lands verdediging van de Algemeene Staten, in Louwmaand te *Brussel* bijeengeroepen, geëischt. Van *Braband* waren honderd en twintig duizend gulden, van *Vlaanderen* honderd en veertig duizend, van *Holland* vijftig duizend, van *Zeeland* zestien duizend en van de andere landschappen geëvenredigde sommen gevorderd. *Braband*, *Vlaanderen* en hunne naburen, welke het eerst aan den vijandelijken inval blootgesteld waren, kwamen spoediger tot een bewilligend besluit dan *Holland* en *Zeeland*. »Indien *Holland*," zeiden de Staten van dat gewest, »in zoo groot gevaar van oorlog was, als men voorgaf, dan moest men, na het bewilligen in de voorgaande bede, de grensvestingen versterkt en voorzien hebben, en de benden des Prinsen van *Oranje* thans op de grenzen van *Holland* en het *Sticht* leggen, maar niet in *Artois* en *Henegouwen*." Voorts verklaarden zij niet te weten, hoe de gevorderde gelden te vinden, beklaagden zich over den slechten staat der dijkwerken, en toonden het verkwijnen van handel en visscherij aan, hetwelk grooter zou worden, wanneer het oorlog werd, in welk geval *Holland* het ellendigste land van den Keizer zijn zou. De Landvoogdes bragt toen eenige verandering in haren eisch, strooide het zaad van verdeeldheid tusschen de Edelen en groote steden, en wilde nu en voor altijd de kleine steden van de beraadslagingen over de beden uitgesloten hebben. Zij trad met de Edelen en groote steden afzonderlijk in onderhandeling en bewerkte, dat deze in plaats van vijftig duizend gulden in gereed geld, haar tachtig duizend beloofden, wanneer de oorlog mogt losbarsten (2). Dit geschiedde spoediger dan men verwacht had. In het midden van dit jaar rukte de Hertog van *Orleans* met zesduizend Franschen, twaalf duizend Duitsche voetknechten, en drie duizend ruiters, onder welke vijfhonderd Denen waren, in *Luxemburg* en maakte zich in korten tijd meester van het geheele hertogdom, behalve *Diedenhoven* (*Thionville*). Doch een gerucht, dat de Keizer den Franschen een veldslag zou leveren, om *Perpignan* te ontzetten, bewoog hem den loop zijner overwinningen te staken, en zich derwaarts te spoeden, ofschoon MAARTEN VAN ROSSEM, na het verwoesten van *Braband*, hem nog eene versterking van tienduizend man te voet en twee duizend te paard, ook in *Duitschland* geworven, gebragt had. Eenige zijner benden werden ontslagen, andere verlieten hare vanen, en de overige bleven

(1) GARNIER, *Hist. de France*, T. XXV. p. 307—312. ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V. B. VII. p. 577.

(2) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 640—655.

1528— werkeloos in de steden liggen, die nu door den Prins van *Oranje*, Stadhouder van
15436 *Holland*, even spoedig herwonnen werden als zij verloren geweest waren (1).

Hoewel de Koning van *Denemarken* de Franschen slechts met weinig volk konde ondersteunen, bragt hij den Nederlanders echter een gevoeligen slag toe door het sluiten van de *Sond* en het opbrengen hunner koopvaarders (2). Hij bragt zelfs eene vloot in zee, om langs de Hollandsche en Zeeuwsche kusten te kruisen, de dijken te vernielen, en zich van het eiland *Walcheren* meester te maken. Maar een hevige storm verijdelde dit plan, en men was genoodzaakt onverrigter zake *Koppenhagen* weder binnen te loopen. Een Deensche kaper, welke op de Zeeuwsche stroomen stroopte, werd te *Veere* opgebragt en de manschap onthoofd (3). De Prins van *Oranje* liet uitleggers in de zeegaten van *Texel* en *'t Vlie* leggen, de kapen en tonnen in *Goedereede* wegnemen, en bestelbrieven uitgeven aan eenige kapers, die op de Franschen verscheidene voordeelen behaalden. Hij voorzag *Rhenen*, *den Briel* en *Goedereede* van bezetting, maar trachtte vruchteloos bij zijne zeshonderd ruiters, nog eenig voet- en paardenvolk van de Staten van *Holland* te verwerven, ofschoon zij voor een inval der Gelderschen onder MAARTEN VAN ROSSEM vreesden, en de Landvoogdes verzochten, *Oranje* last te geven, hunne grenzen naar den kant van *Gelre* met zijne ruiterij te dekken (4). In *West-Friesland* ontvingen de huislieden bevel, zich te *Hoorn* in den wapenhandel te oefenen, en die stad, denkelijk ook de naaste steden, te helpen versterken en bewaken. Niet ontijdig was deze voorzorg; eerlang verschenen Geldersche schepen, welke de West-Friesche kusten dien zomer in onrust hielden, en verscheidene Hollandsche bodems wegnamen (5).

Ondertusschen drong de Landvoogdes in eene vergadering der Algemeene Staten te
5 v. Hooim. 1542 *Brussel*, op nieuwen geldelijken onderstand dringend aan. Zij eischte van *Zeeland* twintig duizend gulden; de Abt van *Middelburg* en de Edelen bewilligden terstond in de helft, maar de toestemming der steden in het overige gedeelte, konde niet dan laat in het jaar verworven worden (6). Van *Holland* vorderde men, boven de

---

(1) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. XI, p. 272. GARNIER, *Hist. de France*, T. XXV. p. 313. ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V. B. VII, p. 578.

(2) VELIUS, *Chron. v. Hoorn.* bl. 258.

(3) REYGERSBERGEN, *Chron. v. Zeel.* D. II, bl. 469, 472. Vgl. CERISIER, *Tableau de L'Hist. Générale d. Prov. Unies*, T. II, p. 521.

(4) AERT V. D. GOES, *Register d. Dagr.* D. I, bl. 657, 660, 669.

(5) VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 257, 258.

(6) BOXHORN op REYGERSBERGEN, *Chron. v. Zeel.* D. II, bl. 469, 470.

tachtig duizend gulden der vorige bede, welke ingewilligd maar nog niet opgebragt 1525—1543
waren, zestig duizend gulden in gereed geld. De vrees, welke MAARTEN *van Rossem*, die zich toen nog nabij *Breda* ophield, inboezemde, en de bewegingen van drie duizend man in Deensche dienst op de grenzen, stemden de Staten van *Holland* tot eene ongewone toegevendheid. Zij betuigden niet alleen de gevraagde gelden en nog meer, maar zelfs van twee koeijen ééne te willen geven, om het land tegen plunderen en brandschatten te vrijwaren. Maar zoodra de vijand naar *Luxemburg* opgerukt en derhalve het onmiddellijk gevaar geweken was, veranderden zij van toon. De reeds toegestane tachtig duizend gulden werden tot verdediging van *Holland* ingehouden, 10 v. Wijnmaand. 1542
en de zestig duizend gulden niet dan na veel onderhandelens, deels gedwongen, deels uit overtuiging bewilligd. De helft dezer gelden stond de Landvoogdes weder af ten behoeve van *Holland*, hetwelk de Gelderschen om dien tijd met eenen inval bedreigden. *Kuilenburg*, *Vianen*, *Heusden* zelfs waren reeds met hen wegens brandschattingen overeengekomen, en men vreesde voor *Dordrecht* (1). Met omtrent dertig duizend gulden was echter niet veel uit te rigten; de Staten van *Holland* moesten derhalve zelve in de penningen ter verdediging van hun gewest voorzien. Hierbij bleef het niet. Om de oorlogskosten te dekken, werd den Algemeenen Staten, te *Brussel* bijeengeroepen, het heffen van eenen honderdsten penning van de uitgaande koopwaren, en van eenen tienden penning zoo der inkomsten als der winsten voorgeslagen. Eigendunkelijk, naar het schijnt, gaf de Landvoogdes bevel tot het innen van den honderdsten penning. Immers *Holland* weigerde alles, ten ware deze belasting wierd afgeschaft, welke, naar men begreep, »in strijd was met de voorregten van tolvrijheid, weleer door den Keizer bezworen, en regtstreeks strekte, om den handel
te verdrijven uit een land, hetwelk zonder handel zijne dijken en dammen niet 1543
onderhouden, zijne ingezetenen niet voeden, en 's Keizers beden niet opbrengen konde." Hoogst verbolgen verklaarde hierop de Landvoogdes, »dat zij den honderdsten penning in eeuwigheid niet zou afschaffen, dewijl zij dien had opgesteld uit kracht van 's Keizers volstrekt oppergezag, hetwelk zij in geenen deele wilde gekrenkt hebben." Het gevolg dezer fiere taal was, dat de Staten, na menige onderhandeling, voor één jaar in het betalen van den honderdsten penning bewilligden, en het heffen van den tienden penning voor honderd en vijftig duizend gulden afkochten. Eerlang echter moesten zij, onder zekere bepalingen en uitzonderingen, in de beide Tienden toestemmen. Men eischte daarenboven van hen de betaling van het krijgsvolk, hetwelk thans in *Overijssel*, het *Sticht* en in *Holland* lag, en van vijftig duizend gulden, door den Prins van *Oranje* in *Antwerpen* opgenomen en ten nutte

(1) AERT V. D. GOES, *Register d. Dagv.* D. I, bl. 660—680.

1528—1543 van het land besteed. Zoo gereed zij waren aan het laatste te voldoen, zoo weinig konden zij tot het eerste besluiten. Evenwel wilden zij drie of vier termijnen van de gewone bede vooruit betalen, indien *Holland*, welk nimmer aangenomen had, zich zelf te verdedigen, door de Landvoogdes beschermd wierd (1).

Men raadpleegde nog over deze geldheffingen, toen Koning FRANS zelf den veldtogt in de *Nederlanden* opende. Spoedig maakte hij zich meester van onderscheidene plaatsen in *Henegouwen*, terwijl de Hertog van *Gelre* de Keizerlijke benden bezig hield. Maar een voordeel op de Gelderschen bij *Heinsberg* behaald, stelde den Prins van *Oranje* in staat, *Henegouwen* met een gedeelte zijns legers te dekken en den vijand het verder doordringen te verhinderen (2). De Fransche kapers hielden de Hollandsche zeegaten onveilig en roofden weg wat hen voorkwam (3). Daarentegen bragten de Zeeuwen vele Fransche koopvaarders in *Veere* op. De Admiraal der *Nederlanden*, MAXIMILIAAN *van Bourgondië*, zond negen ten oorlog uitgeruste bodems in zee, welke op de *Garonne* eene Fransche koopvaardijvloot vernielden, en negen met wijn geladen schepen met zich voerden. Eenige bevelhebbers waren zelfs met hun volk aan land gestapt en hadden tot bewijs daarvan, de kerkklokken uit de dorpen, door hen geplunderd of in brand gestoken, mede gebragt. Later werden nog tien ten krijg gewapende schepen uitgezonden, welke op de Fransche kusten groote verwoestingen aanrigtten en met eenige prijzen terugkeerden (4). Inmiddels verwoestten de Gelderschen het *Sticht* en *Braband*. Om hieraan weêrstand te bieden, eischte de Landvoogdes eene bede van *Holland* van negentig duizend gulden, in drie maanden te voldoen en vóór de Keizer, welke men in de *Nederlanden* verwachtte, zou gekomen zijn. Zij vergenoegde zich echter met vijf en zeventig duizend, die haar onder zekere voorwaarden, over welke zij zich evenwel niet bekommerde, waren aangeboden. Maar toen men moest betalen, zag men verlegen uit naar middelen, om de gelden te vinden, hetgeen tot veelvuldige beraadslagingen en ontwerpen aanleiding gaf. De zwarigheden vermeerderden nog, toen de Stadhouder van de groote steden eene geldleening vergde, om het achterstallig loon des krijgsvolks, dat op de grenzen gelegen had, te voldoen. In weêrwil der tegenbedenkingen, moest ook hierin, even als in de bede, bewilligd worden (5).

---

(1) AERT V. D. GOES, *Register d. Dagv.* D. I, 680—692.

(2) VIGLII *Epist. Select.* in HOYNCK V. PAPENDRECHT, *Analect. Belg.* T. II, P. I, p. 294, 307, 308. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. XI, p. 277.

(3) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 692.

(4) REYGERSBERGEN, *Chron. v. Zeel.* D. II, bl. 471, 474, 475.

(5) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 693—705.

Ondertusschen was de Keizer uit *Spanje* in *Duitschland* gekomen. Aan het hoofd 1528—1543
van een talrijk heir viel hij in het gebied van Hertog WILLEM, die spoedig tot den 7 v.
afstand van *Gelre* en *Zutphen* genoodzaakt werd (1). Om den krijg tegen *Frankrijk* Herfst-maand
voort te zetten, werden van *de Nederlanden* nieuwe beden, van *Holland* alleen 1543
honderd en twintig duizend gulden gevorderd, in welke de Staten van dat gewest uit ontzag voor den magtigen Vorst terstond bewilligden. De Landvoogdes verleende hun deswege vrijheid, om nieuwe belastingen op wijnen, bieren, lakens, zijde, vee en dergelijke te heffen, waartegen de stad *Gorinchem*, en de Heeren van *Egmond*, *Buren* en *Altena* zich te vergeefs verzetteden. Uit de opbrengst bestreed men niet alleen de beide beden van honderd en twintig duizend en vijf en zeventig duizend gulden, maar loste er ook zestig duizend gulden mede af, welke in het vorige jaar waren opgenomen (2), Geld en lakens werden ter voldoening van achterstallige soldij aan eenige vaandels krijgsvolk verschaft, welke in het *Sticht* veel moedwil pleegden, maar zich nu ontbonden (3). De Keizer was middelerwijl met veertigduizend man in *Henegouwen* getrokken. Krachtens een verbond met HENDRIK VIII, in den aanvang des jaars gesloten, ontving hij eene versterking van zesduizend Engelschen onder Sir JOHN WALLOP, en belegerde *Landrecy* (4). Men konde evenwel niet beletten, dat
de stad van krijgs- en lijfsbehoeften voorzien werd. Het beleg moest zelfs opgebroken 3 v.
worden, ofschoon de Keizer, na eene schermutseling, de Franschen terug gedreven Slagtm. 1543
en zich van *Kamerijk*, *Chateau Cambresis* en *Crevecoeur* meester gemaakt had. Met het herwinnen van *Arlon* en een paar andere plaatsen in *Luxemburg*, eindigde dit jaar de veldtogt in de *Nederlanden* (5).

GELDERLAND. GRONINGEN. De rustige toekomst, welke het vredesverdrag van vijftienhonderd acht en twintig aan *Gelre* voorspelde, was niet verwezenlijkt geworden (6). De stad *Nijmegen*, de oude Rijksstad, had vaak gewenscht, en poogde thans, zich aan het juk der Geldersche Vorsten te ontrukken. Hertog KAREL besloot derhalve haar gewapenderhand te verrassen, hetgeen mislukte. Om zijn toorn te stillen, zon-

---

(1) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. XI, c. 20, 21. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XII. p. 830—832.

(2) WAGENAAR, D. V, bl. 257.

(3) H. V. ERP, *Annales*, p. 118, 119.

(4) ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES, V, B. VII, p. 580.

(5) VIGLII *Epist. Select.* N°. 135. p. 312—315. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. XI p. 22. GARNIER, *Hist. de France*, T. XXV, p. 380—384.

(6) Zie hiervoor, bl. 426, 427.

1528—1543 1529 den hem de Raad en Gemeente eenige afgevaardigden, die gevangen gehouden en met den dood gedreigd werden. Eindelijk zag de burgerij zich gedwongen, hem en al zijn bijhebbend krijgsvolk te ontvangen. Toen eischte hij de sleutels der stad, liet den Egmondschen toren tegenover het Hof omverwerpen, en *Valkhof* met eenen binnenwal versterken. De Hertog bevestigde het volgende jaar de stedelijke voorregten en beloofde, verder geene sterkte tot nadeel der stad op te werpen (1). Om dien tijd vereffende hij te *Koeverden* het oude geschil met den Bisschop van *Munster* over het kerkelijk regtsgebied in *Groningen* en de *Ommelanden*. Daarop werd de onrustige MARWIJK terug geroepen, en 's Hertogs natuurlijke zoon KAREL, welke aan het Hof des Bisschops van *Trier* opgevoed en een en twintig jaar oud was, in zijne plaats tot Stadhouder aangesteld. Minder behaagden den Groningers 's Vorsten eigenmagtige bekrachtiging der oude landregten en gewoonten van *Selwert*, en het aanstellen van eenen Drost in het *Oldambt*, over welke nieuwigheden zij vruchteloos klaagden. Voorts besliste de Hertog onderscheiden geschillen tusschen eenige zijner leenmannen, nam de verongelijkten in zijne bescherming, en velde een hard vonnis over de stad *Wachtendonk*, welke zich tegen zijn gezag met geweld verzet had. Hij ontnam haar het voorregt van zelve regeringsleden te kiezen; al de magt berustte

1530 bij den Drost, zonder wiens goedkeuring de Raad niets mogt gebieden of verbieden. Uitheemsche Vorsten stelden belang in zijne vriendschap. Koning CHRISTIAAN II van *Denemarken* stond hem het eiland *Helgoland* in erfelijk bezit af, om zijne hulp ter

1532 herwinning van den verloren troon te verwerven; en KAREL bleef niet in gebreke, hem in deze poging te ondersteunen (2). Immer rusteloos, mengde hij zich in den hernieuwden twist van Graaf ENNO van *Oost-Friesland* met BALTHAZAR *van Ezens* (3).

12 v. Bloeim. 1533 Geldersche benden onder bevel van BAREND *van Hakfort* verwoestten weldra 's Graven grondgebied. Een vrede te *Farmsum* gesloten was van korten duur. BALTHAZAR *van Ezens*, die zich in het geheim geheel onder bescherming van Hertog KAREL gesteld en beloofd had, hem als leenheer te erkennen, wanneer hij in zijne goederen hersteld zou zijn, bragt in *Gelre* een hoop krijgsvolk bijeen, met welken MEINAARD *van Ham*, een wakker bevelhebber, plunderende en verwoestende in *Reiderland*

13/14 v. Wijnmaand rukte. De Graaf van *Oost-Friesland* en zijn broeder werden met hunne driemaal sterkere legermagt dan de Gelderschen, in een bloedig gevecht bij *Jengum* ten eenen-

(1) J. SMITH, *Oppidum Batavorum*, p. 82, 90, 103. *Chron. v. Nijmegen*, bl. 119, 120.

(2) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 762—767. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI, bl. 412—414.

(3) Zie hiervoor, bl. 616.

male geslagen. De overwinnaars vervolgden hen over *de Eems*, doch keerden na het plunderen van de stad *Lehr*, in *Gelre* terug. Spoedig echter werd eene talrijker krijgsmagt onder het bevel van MAARTEN *van Rossem*, MEINAARD *van Ham* en JURRIAANS MUNSTER *van Ruinen* naar *Oost-Friesland* gezonden, om BALTHAZAR in zijne goederen te herstellen. *Lehr* werd andermaal geplunderd en toen in brand gestoken; het slot van ULRICH *van Dornum* bij verdrag ingenomen en de omtrek te vuur en te zwaard verwoest. Men eischte zelfs *Embden* op, doch ontving een fier bescheid en trok terug. Een aanslag op *Aurich* mislukte. Het slot te *Griet*, het stamhuis der Oost-Friesche Graven, gaf zich over. Ondertusschen was uit weerwraak op den Hertog van *Gelre*, een hoop *Oost-Friezen* bij *Delfzijl* en *Farmsum* geland, welke het gewest afliep en met grooten buit terug keerde. Graaf ENNO liet bovendien door eenige gewapende schepen de vaart der Groningers op *de Eems* belemmeren, en bewoog verscheidene naburige Vorsten, in *Groningerland* te vallen, ten einde de Geldersche magt te verdeelen, indien niet de Hertog tot een vergelijk wilde komen. Hieraan leende deze eindelijk het oor, zoo wel uit vrees voor den Keizer, als door het weigeren der Groningers, 's maandelijks zestien duizend goudgulden op te brengen, welke hij vorderde, zoo lang de krijg met *Oost-Friesland* duurde. Men kwam eerst te *Oterdum*, toen te *Farmsum*, eindelijk te *Loge* in *Oost-Friesland* bijeen, alwaar door een verdrag de vrede hersteld werd (1).

1528—1543

1534

14 v. Zomermaand

Te *Groningen* en in de *Ommelanden* handhaafde Jonker KAREL *van Gelre*, ofschoon vredelievend en minzaam van aard, met nadruk de openbare rust. Hij liet zekeren schoenmaker HARMEN, een Herdooper, die zich voor God den Vader uitgaf en op het *Zand*, een dorp in *Fivelingo*, aan de belagchelijkste buitensporigheden schuldig maakte, opligten en naar *Groningen* voeren, waar deze dolzinnige dweeper in de gevangenis overleed. Zijne waakzaamheid voorkwam insgelijks eenen aanslag der Herdoopers op het Warsumerklooster. Vruchteloos beproefden zij in het eerst, zich op het kerkhof aldaar tegen het krijgsvolk te verzetten. Dertig van hen werden gevangen genomen, onder welke de aanvoerder JACOB KREMER, die opentlijk onthalsd is (2). De achting en genegenheid, welke de Stadhouder zich door zoo vele wakkerheid

1535

---

(1) E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 659—677. S. JARICHS, *Corte Chron.* bl. 466- 468. AYKEMA, *Corte Chron. v. d. Ommelanden*, bl. 477, 478. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. LVI, p. 871—881. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 769—774. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 416—419, 421.

(2) E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 679, 680. VIGLII *Epist. Select.* N°. 61 p. 179. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. LVII, p. 884, 885. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIX, bl. 665, 666. *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, bl. 350—352.

1528—1543 en gematigdheid tevens verwierf, wekte de ijverzucht en argwaan van zijnen vader, wiens wenschen hij niet in alles bevredigde. De Hertog was niet alleen om de geweigerde onderstandgelden, maar ook uit hoofde der blijkbare overhelling naar de zijde van *Oostenrijk*, op *Groningen* ten hoogste verbitterd, hetgeen hij echter mees-
1536 terlijk bedekte, om zijn slag te gewisser te slaan. Overtuigd, dat zijn zoon zijne bedoelingen tegen *Groningen* niet zou ondersteunen, moest deze verwijderd worden, en hij vond een geschikt voorwendsel, om zijne wraak aan hem te koelen, in de beschuldiging van eenige monniken, dat de Stadhouder in het geheim der ketterij was toegedaan. Jonker KAREL, hiervan onderrigt en met den onverzoenlijken aard zijns vaders bekend, vlugtte, om geheel buiten zijn bereik te zijn, vermomd naar *Danzig*, alwaar hij huwde en zijn leven geëindigd heeft. De Hertog stelde terstond LUDOLF KOENDERS, een inheemsch Edelman, tot Stadhouder aan, niet zoo zeer om het volk te behagen, als wel, om zijne aanslagen tegen *Groningen* te verbergen (1).

Uit KARELS ingekankerden haat tegen het huis van *Oostenrijk* was ligtelijk te bevroeden, dat hij aan het Gorinchemsche verdrag van vijftienhonderd acht en twintig zich niet langer zou houden, dan de nood vorderde (2). Niets had hij sedert onbeproefd gelaten, om den Keizer tegen te werken en deswege in vijftienhonderd vier en dertig, bij eene geheime overeenkomst, zich en zijne landen, waaronder ook *Groningen*, aan den Koning van *Frankrijk* opgedragen, om hen weder van dien Vorst in leen te ontvangen, nevens vijftig duizend pond Tournois in het jaar en de soldij voor honderd lansiers (3). Om dezelfde reden, stijfde hij thans CHRISTIAAN III, Koning van *Denemarken*, tegen den Paltsgraaf FREDERIK, welke door den Keizer ondersteund werd (4). Zijn natuurlijke zoon, PETER *van Gelre*, hem in aard gelijk, had reeds het vorige jaar in de gelederen van den Deenschen Vorst gestreden, en was in een bloedig gevecht op *Schoonen* gevangen geraakt, doch uit zijnen kerker ontsnapt (5). Spoedig bleek, dat de Hertog zich van den krijg om den Deenschen troon bediende, ten einde zijne plannen omtrent *Groningen*, zoo mogelijk, te verwezenlijken. In een verdrag te *Lingen* gesloten, beloofde CHRISTIAAN III hem twee duizend, en na het veroveren van *Koppenhagen*, nog drieduizend man en acht schepen, bemand

---

(1) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. LVII, p. 885, 886. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. X, bl. 666, 667. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI, p. 777, 778. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI, bl. 422, 423.

(2) Zie hiervoor bl. 426.

(3) PONTANUS, *Hist Gelr.* Lib. XI, p. 775. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI, bl. 420.

(4) Zie hiervoor, bl. 633.

(5) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 777.

met twaalf honderd koppen, bij te zetten, tegen twaalf duizend goudgulden, welke 1528—1543
KAREL aan hem verstrekt had, om in het graafschap *Oldenburg* en in *Westfalen* 1536
volk te werven, onder bevel van den Overste MEINAARD *van Ham*. Daartegen zou KAREL met twaalf honderd man CHRISTIAAN ondersteunen, zoo dezen door de aanhangers des gevangen Konings eenige vijandelijkheid wierd aangedaan (1). Reeds vóór het sluiten van dit verdrag, was de werving, van welke er in gewaagd wordt, geschied; en MEINAARD *van Ham*, die zich voor een bevelhebber van CHRISTIAAN III uitgaf, lag met drie duizend man in het graafschap *Bentheim* (2). Onverwachts rukte hij eerlang in *Groningerland* en legerde zich te *Appingadam*, van waaruit hij tot aan 29 v. Grasm.
de poorten van *Groningen* stroopte en de voorstad in brand stak. Alom ontbood hij de landzaten met spaden en schoppen, om *Appingadam* te versterken, en gaf zich zelven deswege den naam van *Schoppen-Koning* (3). Hij noemde zich tevens *een Geesel Gods*, die alles zoude verdelgen, en dreigde inzonderheid de stad *Amsterdam* en het omliggende land te vuur en te zwaard te zullen verwoesten, indien men in *Holland* met de beraamde toerusting ter zee ten behoeve van den Paltsgraaf voortging (4). Ofschoon VAN HAM het Deensche vaandel voerde, wantrouwden echter de Groningers, wier omstreken hij naar willekeur brandschatte, den Hertog van *Gelre*. Zij wendden zich om zekerheid tot dien Vorst, welke onbeschaamd alle betrekking tot hem ontkende en zelfs de Groningers vermaande, op hunne hoede te zijn. Doch spoedig bleek zijne dubbelhartigheid, toen BAREND *van Hakfort*, welke met krijgsvolk te *Esens* in *Oost-Friesland* lag, op zijn last zich met het grof geschut bij VAN HAM voegde (5). Terwijl nu de Groningers zich tegen dit geweld wapenden, trachtte Graaf ENNO, welke uit den krijg geen heil voor zich spelde, de zaak tusschen hen en den Hertog te vereffenen. Zoo veel bewerkte hij, dat de sluwe KAREL, welke hem om den tuin leidde, gezanten naar *Groningen* zond, en men in het klooster *Essen* bijeenkwam, waar de Gelderschen eischten, dat de Groningers, om 's Hertogs verbeurde gunst te herkrijgen, het opwerpen van een sterk slot binnen hunne stad en het versterken van *Appingadam* moesten gedoogen, en dat beide plaatsen met Geldersch krijgsvolk bezet bleven. 's Hertogs bedoelingen waren nu niet meer raadsel-

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 778. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI, bl. 423.

(2) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 486, 488.

(3) E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 686. OCCO SCARLENSIS, bl. 465. S. JARICHS, *Corte Chron.* bl. 468. AYKEMA, *Corte Chron. d. Ommeland.* bl. 479, 480.

(4) AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagv.* D. I, bl. 492, 493.

(5) E. BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 686. AYKEMA, *Corte Chron. d. Ommeland.* bl. 480.

1528—1543 achtig; alle onderhandelingen werden terstond met hem afgebroken, en men besloot eenparig met de Ommelanders, welke op MEINAARDS komst naar de stad gevlugt waren, niet zijn dood af te wachten, zoo als in het verdrag van vijftienhonderd acht en twintig bepaald was, maar den Keizer onmiddellijk voor Heer te erkennen (1). BARTHOLD ENTENS en HIDDE *van Onsta* werden met genoegzame volmagt naar de Landvoogdes MARIA gezonden, welke zonder lang beraad den voorslag aannam. Op haar bevel, begaf zich de Stadhouder van *Friesland*, SCHENK *van Tautenburg*, eerlang naar *Groningen* en ontving er den eed van hulde en trouw voor zijnen Meester, in betrekking als Hertog van *Braband*, Graaf van *Holland*, en Heer van *Friesland* en

3 v. Zomermaand. 1536 *Overijssel* (2). *Stad en Lande* verklaarden, den Keizer en zijne erven in de bovengenoemde betrekking voor Erfvorst en Heer aan te nemen en te erkennen; zij daartegen zouden gehandhaafd worden in hunne voorregten, herkomsten, wetten en gewoonten; en alzoo in het bijzonder de stad in het regtsgebied over *Selwert*, het *Goo-regt* en het *Oldambt*, hetwelk KAREL van *Gelre* haar in vijftienhonderd vijf en twintig ontnomen had. Voorts zouden de vestingen te lande geslecht, en geene nieuwe aangelegd worden, dan met algemeen goedvinden. Eindelijk zou men den Keizer een ruim, fraai huis in *Groningen* schenken, en hem jaarlijks twaalf duizend Karelsgulden opbrengen (3).

---

(1) BENINGA haalt de Groningers vinnig door over hun gedurig veranderen van Heer, wanneer hij hen aldus sprekende invoert, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 687.

Wilt jo nicht anders geschehen,
So willen wy unse segel noch eenmael uptehen.
Wy hebbent mit den vier Bisschuppen van *Utrecht* versocht,
Dar muchten wy wol erste anders hebben bedocht.
Grave EDSARD verlosede uns ock van de Sassen,
Do wy in der stad nicht vele hadden tho brassen.
Wy weren Grave EDSARD und de Bisschuppen alle mit lofte und eede verplicht,
De segel und de breffe dar up gemaket legen dat nicht,
De in dussen huedigen dach noch sint vorhanden,
Unseren kinderen tho groten schanden.
Noch hebben wy CAREL Hertoch geschwaren vor unsen Heeren,
Wy willen nu thom sevenden mael de hueke na den wind keeren
An Heer JURGEN SCHENCK den stridbaren man,
Willen wy verhoren laten wat troost he ons geven kan,
Konnen wy em dan beswycken,
So schall he by nachte wegen des hueses van *Burgundiën* in onze stadt slycken.

(2) BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesland*, bl. 687, 688. OCCO SCARLENSIS, bl. 465 466?

(3) SCHOTANUS, *Brieven en Documenten*, bl. 108.

Nu trachtte men van de zijde des Keizers over eenen vrede met den Hertog van 1528—
Gelre te onderhandelen, die echter hiervan niets wilde hooren, zoolang men hem 1543
Groningen niet teruggegeven had (1). Ondertusschen werd de krijg voortgezet en oorlogsvaartuigen, te *Harderwijk*, *Elburg* en elders uitgerust, bedekten de *Zuiderzee* (2). Middelerwijl was SCHENK terstond na de overeenkomst te *Groningen*, met de schutters dier stad naar *Wittewirum* getrokken, waar zijn leger zich reeds had neêrgeslagen, hetwelk voor een groot gedeelte uit het krijgsvolk bestond, dat naar *Denemarken* bestemd was en de Landvoogdes, in weerwil van den Paltsgraaf FREDERIK, hem gezonden had, om *Appingadam* te belegeren. De Gelderschen vielen niettemin den volgenden dag in *Hunsingo*, verbrandden het dorp met de kerk van *Bedum*, en op hunnen terugtogt ook *Ten Post*. Zij waagden het zelfs, SCHENK in zijne legerplaats aan te tasten, maar moesten met een aanzienlijk verlies naar *Appingadam* aftrekken. Op eene belegering bedacht, bragten zij hier al den leeftogt uit het omliggende land bijeen; en legden de dorpen *Tjamsweer*, *Selwert* en *Tjukwert* in de asch, opdat er de vijand zich niet in zou nestelen. Maar SCHENK, door nieuw krijgsvolk ondersteund, rukte nader aan en verschanste zich in *Werdum*, bezette het afgebrandde *Tjamsweer*, en vermeesterde de sloten *Farmsum* en *Delfzijl*. Te hagchelijker werd nu de toestand der Gelderschen, dewijl bijna op denzelfden tijd eenige hunner benden in *Oost-Friesland* door den Graaf van *Oldenburg* ten eenenmale verslagen waren, en de overwinnaars het Oostenrijksche leger kwamen versterken. Op het berigt, dat tweeduizend Denen of Holsteiners in aantogt waren, om de belegerden te ontzetten, verzocht SCHENK van de Friesche steden eenige manschappen; van *Leeuwarden* onder anderen honderd van de beste poorters, welke hem ook werden toegezonden (3). Het schijnt, dat hij hen met de overige burgers en huislieden uit *Groningen* en de *Ommelanden*, voor *Appingadam* achterliet, terwijl hij zelf met het geoefende krijgsvolk naar *Heiligerlee* den vijand te gemoet rukte. Onverwachts viel
hij op de Denen aan, die weldra geheel geslagen en wier bevelhebbers, de Ridder 8 v.
VAN RANTZOW en GEORG *van Munster*, slotvoogd van *Wedde*, gevangen genomen Oogstmaand.
werden. Nu was den belegerden alle hoop op ontzet ontnomen, en gebrek aan leef- 1536
togt noodzaakte hen eindelijk, zich op harde voorwaarden over te geven. Immers de 5, 8 of 12 v.
beide bevelhebbers MEINAARD *van Ham* en BAREND *van Hakvoort* bleven krijgsgevan- Herfstmaand.
gen en werden sedert naar *Vilvoorden* vervoerd, alwaar zij een geruimen tijd in

(1) AERT V. D. GOES, *Register d. Dagv.* D. I, bl. 500, 507.

(2) VELIUS, *Chron. v. Hoorn.* bl. 248.

(3) *Charterb. v. Vriesl.* D. II, bl. 685, 687.

1528—1543 hechtenis zaten, vóór zij ontslagen werden. De bezetting mogt alleen met het zijdgeweer uittrekken, moest alle goederen, wapentuig en geschut achterlaten en zich verbinden, in drie maanden niet tegen den Keizer te dienen. De ingezetenen, welke vertrekken wilden, moesten insgelijks hunne bezittingen afstaan. SCHENK voorzag nu *Appingadam* van eene genoegzame bezetting onder HANS HESSE. Daarop bemagtigde hij het slot te *Wedde*, en sloeg toen het beleg voor *Koeverden*, hetwelk
22 v. Herfstmaand. 1536 zich na twee maanden uit gebrek aan leeftogt moest overgeven. Den dapperen bevelhebber JAN SELBACH werd met zijne manschappen en al wat hun toebehoorde vrije aftogt verleend. SCHENK trok nu in allerijl nabij *Deventer* en verstrooide er eene krijgsmagt, door den Hertog van *Gelre* aldaar bijeengebragt. Op den terugtogt ver-
29 v. Slagtmaand. meesterde hij *Diepenheim* in *Twente*, en den volgenden dag nam een ander gedeelte zijner benden *Kinkhorst* bij *Meppel* in bezit. Vóór het einde des jaars waren alzoo de Gelderschen ten eenenmale uit *Westerwolde* en *Drenthe* verdreven, en deze gewesten onder het gebied des Keizers gebragt. De Landvoogdes had middelerwijl gelast, *Appingadam* te slechten, welks versterking zij, als te nabij aan *de Eems*, gevaarlijk oordeelde; en slechts met moeite verworven de ingezetenen, dat hunne huizen niet afgebroken werden (1).

Zoo vele tegenspoeden bewogen Hertog KAREL tot het sluiten van den nadeeligen vrede te *Grave*, bij welken hij *Groningen*, *de Ommelanden* en *Drenthe* aan den Keizer afstond (2). SCHENK ontving tot loon zijner diensten het stadhouderschap over deze gewesten, hetwelk hij met dat van *Friesland* en *Overijssel* tot aan zijnen dood bekleedde. De Keizer beleende hem daarenboven met het slot te *Wedde* en de heerlijkheid *Westerwolde* (3).

Hertog KAREL wijdde nu eenigen tijd aan het regelen der binnenlandsche zaken en
1537 het vereffenen van inwendige geschillen (4). Een hevige brand rigtte in *Nijmegen* groote schade aan, waarop een bevel werd uitgevaardigd, dat »niemand voortaan

---

(1) BENINGA, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 687—693. OCCO SCARLENSIS, bl. 466—468. S. JARICHS, *Corte Chron.* bl. 468—470. AIJKEMA, *Corte Chron.* bl. 481—483. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. XI. c. 6. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. LVII. p. 887, 890. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIX. bl. 667—669. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 778—781. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 423—426.

(2) Zie hiervoor bl. 635. Vgl. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. XI. p. 257. UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. LVII. p. 890. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 782.

(3) *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, bl. 360—364.

(4) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 783. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 426, 427.

in de stad of voorstad zijne huizen met riet of stroo mogt dekken, maar zich daar- 1528—1543
toe van harden steen, pannen of leijen zou bedienen (1). In weerwil van dezen ramp, werden op een landdag aldaar den Hertog dertienduizend goudgulden, ter bestrijding der oorlogskosten van het verleden jaar, door het Kwartier van *Nijmegen* toegelegd, onder beding, dat men eenigen tijd in rust zou leven, opdat de uitgemergelde landzaten een weinig verademing mogten genieten (2). Maar KARELS ingekankerde haat tegen den Keizer, wachtte slechts een gunstig tijdstip af, om den naauwelijks gesloten vrede weder te verbreken. Hij wierf krijgsvolk in *Westfalen*, zoo het heette, om zijn leenman BALTHAZAR *van Ezens* tegen de Bremers te ondersteunen, maar meer zeker, om een inval in *Groningerland* of *Overijssel* te beproeven (3). Onmiskenbaar bleek zijne vijandige gezindheid, toen vijf schepen, te *Harderwijk* be- 22 v. Zomermaand. 1537
mand, op de reede van *Enkhuizen* te anker kwamen. Hier echter vermoedde men weldra verraad en liep te wapen, waarop de Gelderschen in allerijl de ankers kapten en zee kozen. De ankers werden sedert opgehaald en aan den Enkhuizer toren te pronk gehangen (4). Den volgenden dag deed de Hertog in een schrijven aan de regering van *Amsterdam* het voorkomen, als waren zijne schepen bestemd geweest, den Kardinaal van *Bourbon*, zijn neef, welke hem bezoeken wilde, op zekere aangewezene plaats te ontmoeten, doch dat zij hem daar niet gevonden, maar uit een klein vaartuig vernomen hadden, dat die Geestelijke het niet waagde de reis naar *Gelre* in den tegenwoordigen oorlog met *Frankrijk* verder voort te zetten, zonder vooraf genoegzame zekerheid of vrijgeleide van *Amsterdam* en andere steden, welke hij moest voorbij varen, ontvangen te hebben. Deswege verzocht nu de Hertog van die stad vrijgeleide voor den Kardinaal en gevolg in een schip voor den tijd van veertien dagen (5). De Amsterdamsche regering antwoordde, dat de Hertog, om vrijgeleide

(1) *Chron. v. Nijmegen*, bl. 119.

(2) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 784. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 427.

(3) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris.* Lib. LVIII. p. 895—898. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 783.

(4) GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 607. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 783. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 428. BRANDT, *Hist. v. Enkh.* bl. 81—84. PONTUS HEUTERUS, *Rer Austriac.* Lib. XI. p. 257, en na hem VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, bl. 248, plaatst dezen aanslag te onregte in 1536.

(5) VAN WIJN op WAGENAAR, St. V. bl. 41. Bijlage E, bl. 115. Het is opmerkelijk, dat Hertog KAREL zich aan het hoofd van dien brief betitelt: »Heer van *Groningen*, de *Ommelanden Koeverden* en *Drenthe*," geheel in strijd met het verdrag van den 10en van Wintermaand des vorigen jaars.

1528—1543 voor 's Keizers vijanden te verwerven, niet tot haar, maar tot de Landvoogdes MARIA zich wenden moest (1).

Onverdragelijk was den hoogbejaarden KAREL *van Gelre* het denkbeeld, dat zijne staten aan het huis van *Oostenrijk* versterven zouden. Hij trachtte hen derhalve bij zijn overlijden aan den Koning van *Frankrijk* te brengen, en op eenen landdag in Wijnmaand te *Arnhem* de Edelen en steden te bewegen, dien Vorst tot Heer aan te nemen. Dit trouweloos ontwerp vond sterke tegenkanting bij de Staten, die zich teregt weinig heil voorspelden van eenen Monarch, welke te ver van de hand was, om hen, die bijna geheel door Keizerlijke erflanden omsloten waren, behoorlijk te beschermen. En daar de Hertog zijn plan met geweld wilde doordrijven, verklarende, liever zijne landen vaneen gescheurd, of door de zee verzwolgen te zien dan het op te geven, ontstond er een binnenlandsche oorlog. Reeds vóór eenige maanden hadden de Nijmegers het *Valkhof* bemagtigd en de versterkingen, te hunner beteugeling in de stad opgeworpen, met den grond gelijk gemaakt (2). Thans haalden zij met de burgers van *Zutphen*, *Roermonde* en *Venlo* in de omstreken 's Hertogs sloten omver en namen, gelijk de andere steden, Oostenrijksche en Kleefsche bezetting tegen hem in. Algemeen was het misnoegen over zijne verbindtenis met *Frankrijk*, waarbij het land aan de Fransche kroon werd gehecht; en veeleer dan hierin genoegen te nemen, wilde men als Gelderschen leven en sterven. Slechts *Arnhem*, de hofplaats, en *Gelder* blèven den Hertog getrouw, welke terstond vier duizend man tot handhaving van zijn gezag had bijeen gebragt. Na vruchtelooze pogingen, om eenige steden te verrassen, wreekte KAREL zich op de landzaten en liep *de Veluwe* af. Eerlang zag hij zich echter genoodzaakt met de steden te onderhandelen, welke op zijne vraag, of zij weigerden hem voor Heer te erkennen? betuigden, dat »zij bij zijn leven geen ander Heer en Vorst begeerden dan hem, en na zijn dood dengene, welke het naaste tot de opvolging geregtigd was; voorts, dat zij de sloten met geen ander oogmerk hadden geslecht, dan om niet tegen haar dank den Franschen Koning tot opperheer te hebben." Hierbij bleef de zaak rusten, tot de Hertog de steden over zijne inkomsten aansprak en verzocht, hare gevolmagtigden op den landdag naar *Arnhem* te zenden. Het antwoord was, »dat men zich niet verder met hem zou inlaten vóór de geworvene benden afgedankt en weggezonden waren." Het blijkt intusschen, dat men den Hertog eenige voorwaarden van verzoening gesteld heeft. Immers verklaarde hij, zoo het heette op voorbede zijner Raadsleden, te bewilligen:

(1) GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 607. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 784. BRANDT, *Hist. v. Enkh.* bl. 84.

(2) *Chron. v. Nijmegen*, bl. 120.

» dat elke stad en elk oord van zijn gebied bij de oude vrijheden, regten en gewoonten gehandhaafd, niemand in zijne geregtigheid verkort, en elk zijn vorig ambt of het geld er voor geleend, wanneer het hem buiten regt ontnomen was, teruggegeven zou worden. Men zou bij minnelijke schikking trachten te bewerken, dat de burg van *Nijmegen* gehouden wierd, zoo als ten tijde van 's Hertogs voorzaten, gelijk mede het nieuw opgeworpen blokhuis te *Zutphen.* De wegen en handel zoo te land als te water zouden alom veilig zijn, en voor de huizen der burgers en landzaten, die vernield of geplunderd waren, schadevergoeding gegeven worden. De steden en landen zouden voortaan met geene schattingen of lasten hoegenaamd ook bezwaard, zelfs zou de onlangs ingewilligde bede tot verligting der ingezetenen opgeheven worden, indien men slechts op den naasten landdag een geschikter middel, om geld te erlangen kon vinden. Het krijgsvolk door den Hertog of door de steden geworven, zou onverwijld worden afgedankt, uitgezonderd eenige knechten, welke de Vorst op eigen kosten tot lijfwacht mogt houden. Eindelijk zouden binnen veertien dagen te *Nijmegen* de Staten bijeengeroepen worden, om de opvolging in *Gelre* te regelen." Men eischte daarna nog meer voorwaarden van KAREL, onder anderen, » dat elk Kwartier van *Gelre* hem twee Ridders tot Raadsheeren zou zenden, om alle zaken te helpen beleggen en uitvoeren." Of en wat de Hertog op deze nieuwe voorstellen geantwoord heeft, is ons niet gebleken. Genoodzaakt het plan, *Gelre* na zijn dood aan *Frankrijk* te brengen, op te geven, begeerde hij ANTONIE, Hertog van *Lotharingen*, den zoon zijner zuster FILIPPE, tot opvolger. De Staten echter verlangden WILLEM, den zoon des Hertogs van *Kleef* en *Gulik*, wien zij met de dochter van ANTONIE wilden laten huwen, en dezen band nog door een tweede huwelijk van haren oudsten broeder met de tweede dochter des Hertogs van *Kleef* versterken. Zij begrepen, dat *Kleef*, *Gulik*, *Berg*, *Ravensberg*, *Gelre* en *Zutphen* onder één hoofd vereenigd, een staat zouden vormen, magtig genoeg, om de huizen van *Oostenrijk* en *Valois* weêrstand te bieden. Hertog KAREL moest zich naar hunnen wil voegen en werd zelfs, daar men hem wantrouwde, gedwongen de verdediging des lands nog bij zijn leven aan den Hertog van *Kleef* en aan WILLEM onder den titel van *Schermheer* over te geven, waarvoor hij eene aanzienlijke som gelds zou ontvangen. Onder meer andere punten, werd tevens bepaald, dat voortaan geen Hertog van *Gelre* oorlog of vrede mogt maken, steden versterken of van bezetting voorzien, dan met goedvinden der Staten. Hiervan werd te *Nijmegen* een verdrag gesloten en bezegeld tusschen de beide Hertogen, Jonker WILLEM, en de baanderheeren, ridderschap en steden van *Gelre* en *Zutphen* (1). WILLEM kwam kort daarop met

[Kanttekeningen: 1528—1543; 12 v. Wintern. 1537; 27 v. Louwmaand 1538]

(1) *Geld. Placaatb.* bl. 3—19. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 785—792. SLICHTENHORST,

1528—1543 drie honderd paarden te *Nijmegen*, werd er als toekomstig Landsheer gehuldigd, welke plegtigheid later in de overige Geldersche steden plaats had, en stelde op het *Valkhof* DIRK SINGENDONK tot zijn Stadhouder aan (1).

Mistroostig en diep vernederd begaf zich Hertog KAREL, die weleer voor Keizers noch Koningen gezwicht had, slechts door twee getrouwe dienaars vergezeld naar *de Veluwe*. Men wil, dat hij bij de inhuldiging van WILLEM zich liet ontvallen: »'T is nu wel; laat hen zoo maar voortgaan. Zij hebben het spel nog niet gewonnen; ik hoop, dat wij ook eens eene beurt zullen krijgen." Doch

30 v. Zomermaand. 1538 geene vijf maanden daarna stierf hij van spijt en verdriet te *Arnhem* in den ouderdom van bijna een en zeventig jaren. Schier zijne laatste woorden waren: »CANIS, CANIS," de naam eens Burgemeesters van *Nijmegen*, die veel invloed op den loop der zaken gehad had, »gij looze hond, gij hebt mij gebeten." Zijn lijk werd te *Arnhem* in de Hoofdkerk plegtig bijgezet, en een praalgraf aldaar voor hem opgerigt. Zijn hart echter, hetwelk buitengewoon groot was, werd in een zilveren kistje in de Broederkerk begraven. Hij liet geene wettige kinderen na, maar vier natuurlijke zonen, welke in zijnen uitersten wil behoorlijk zijn bedacht geworden (2).

Het leven van dezen merkwaardigen Vorst was van de wieg tot aan het graf, strijd, moeite en onrust, hetgeen deels voortvloeide uit zijn eigen aard en aanleg, deels uit de omstandigheden buiten hem. Immers reeds bij zijne eerste verschijning op het staatkundig tooneel werden zijn aangeboren moed, strijdlust en heerschzucht opgeroepen, om zijne erflanden met het zwaard aan de Bourgondisch-Oostenrijksche Heerschers te ontwringen, terwijl zijne wuftheid van beginselen en meer nog de nooddwang, hem dikwerf tot trouwloosheid aan woord en belofte verleidden tegen vijanden, die evenmin altijd kiesch waren in de middelen, om hun doel te bereiken. Geen Geldersch Vorst voerde ooit zulke langdurige en ontzaggelijke oorlogen als hij, noch met zoo veel onbezweken moed, onverwrikte standvastigheid en afwisselend geluk. Hij overtrof dan ook al zijne voorgangers in krijgsroem; geen van hen boezemde ooit den naburen die vrees en schrik voor zich in, met welke

---

Geld. Gesch. B. XI. bl. 428—432. *Chron. v. Nijmegen*, bl. 120. TESCHENMACHER, *Annales Cliviae.* P. II. p. 531. Vgl. het geheel anders luidend verhaal bij GARNIER, *Hist. de France.* T. XXV. p. 229.

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 792. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 432, 433. *Chron. v. Nijmegen*, bl. 120.

(2) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 793—796. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 433—435. *Kron. v. Arnhem*, bl. 92, 93. De *Chron. v. Nijmegen*, bl. 121, en GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 609, stellen met PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. XI. p. 261, KARELS dood op den 2 van Hooimaand.

J. W. Kaiser sculp.

hij bijna eene halve eeuw geheel *Nederland* vervulde, en geen heeft met zoo weinig middelen zoo veel verrigt. Land en volk waren door de vreemde Landvoogden geheel uitgemergeld toen hij het bewind aanvaardde, en binnen weinig jaren was hij niettemin in het bezit van legers, vloten, en overheerde gewesten. Onuitputtelijk in hulpmiddelen, trad hij na elke nederlaag weder geducht te voorschijn, en scheen zelfs vreesselijker geworden door zijn verlies. Hij was echter meer een stout en bekwaam partijganger, dan voorzigtig en welberaden veldheer; meer geschikt om te veroveren, dan om te bewaren wat hij bezat; meer listig en doortrapt dan staatkundig; meer een leenman van *Frankrijk*, dan een zelfstandig, onafhankelijk gebieder. Van daar, dat zijne woelingen, oorlogen en veroveringen slechts gestrekt hebben, om de magt van het huis van *Oostenrijk*, hetwelk hij onverzoenlijk haatte, te vergrooten. Zijn willekeurig en geweldig bestuur, zijne trotschheid, wraakzucht, onverzettelijkheid en gemelijkheid vervreemdden eindelijk zelfs de Gelderschen van hem, wien zij in den moedigen, altijd gedenkwaardigen vijftigjarigen strijd tegen de Oostenrijksche overheersching met geestdrift ondersteund hadden. Hoog wordt 's Hertogs godsdienstigheid geroemd (1). Men meent intusschen, dat zijn geloofsijver ontsproot uit de zucht, om den Paus en den Koning van *Frankrijk* te believen, en dat hij zelf aan God noch godsdienst geloofde (2). Zeker is, dat hij zich zeer ingenomen tegen de Lutheranen betoonde, en bevelen tegen hen uitvaardigde (3). Zijn ware of vermeende godsdienstijver vond weinig weerklank bij de Gelderschen; althans hij zelf verklaarde, dat het »reformyren swaer te doen was (4)." Boven de bijgeloovige begrippen zijner eeuw was hij geenszins verheven; en hetzij wezenlijk, hetzij in schijn hechtte hij hooge waarde aan de overblijfselen der Heiligen (5). Men schildert hem af als vol ontzag en achtbaarheid in den omgang, ondoorgrondelijk zelfs voor zijne vertrouwdste vrienden, en op uiterlijke pracht buitengemeen gesteld. Hij droeg gewoonlijk een hoed met veelkleurige vederbossen getooid en met edelgesteenten bezet; het hoofd zelf was door een gouden huif of treknet gedekt, en over een geborduurd onderkleed hing de hermelijnen mantel. Gelijke pracht spreidde hij in zijne hofhouding ten

1528—1543

---

(1) VAN WIJN op WAGENAAR, St. V. bl. 2—5. Men vindt aldaar verslag van een zeldzaam werkje tegen de Hervormingsgezinden, hetwelk op 's Hertogs kosten onder het gemeen verspreid werd.

(2) UBBO EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.* Lib. LVI. p. 881. SCHOTANUS, *Fr. Hist.* B. XIX. bl. 663. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 774.

(3) VAN HASSELT, *Geld. Maandw.* St. I. bl. 6—20. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 720. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 379.

(4) VAN WIJN op WAGENAAR, St. V. bl. 5.

(5) *Kron. v. Arnhem*, bl. 81. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 433.

1528— toon. Zijn huisraad was vorstelijk, en gouden en zilveren vaatwerk versierden zijnen
1543 disch (1).

's Hertogs dood werd in *Gelre* algemeen betreurd. Trouwens met hem nam ook het onafhankelijk volksbestaan aldaar een einde. Uit kracht der overeenkomst van het vorige jaar, werd de twintig- of twee en twintigjarige WILLEM *van Kleef* eenparig tot Heer aangenomen, welke terstond de voornaamste steden van genoegzame bezetting voorzag. Vruchteloos hadden de afgezanten des Hertogs van *Lotharingen* op den landdag te *Roermonde* getracht, voor hunnen Meester, als naaste bloedverwant van den overleden Vorst, wien hij in den nood met geld en volk dikwerf ondersteund had, de heerschappij over *Gelre* en *Zutphen* te verwerven. Dit echter schrikte ANTONIE geenszins af, later openlijk in druk te betoogen, dat hij op de beide gewesten en *Gulik* meer regt en aanspraak had dan WILLEM (2). In een schrijven herinnerden hem de Staten, »hoe zij zich tot hem, als naaste maagschap van Hertog KAREL, om hulp gewend hadden, toen deze hen met geweld wilde dwingen, zich na zijn dood onder *Frankrijk* te begeven; maar dat hij toevende, zij zich in de armen van WILLEM *van Kleef* geworpen hadden, opdat hun vaderland niet in vreemde handen vervallen en vaneen gespleten mogt worden." En toen hij zelf eenigen tijd daarna bij hen te *Arnhem* schriftelijk zijn doel poogde te bereiken, werd zijn verzoek zelfs geheel onbeantwoord gelaten. Men beschouwde hem als te ver afgelegen, om de Geldersche grenzen tegen den Keizer behoorlijk te kunnen verdedigen, en te digt aan *Frankrijk* palende, om niet te vreezen, dat hij, en met hem *Gelre*, eens een prooi van den Franschen Koning zou worden. Ondertusschen had insgelijks de Keizer, zich beroepende op de verdragen en overeenkomsten, het bezit van *Gelre* en *Zutphen* geëischt. De Staten, door de lange oorlogen afkeerig geworden van *Oostenrijk*, antwoordden, »dat zij niet gezind waren hun eed en wettigen Heer te verlaten, welke daarenboven bereid was, zijne regten voor de Keurvorsten en overige Rijksstenden te verdedigen en aan hunne uitspraak te onderwerpen; dit kon den Keizer geene reden geven, om met de wapenen degenen aan te vallen, die tot de wetten, en niet tot geweld toevlugt namen. Zij verklaarden voorts onbewimpeld, dat de Keizer zijn eisch op verdragen grondde, welke onwettig en krachteloos waren, dewijl men die niet met hunne voorkennis en toestemming, zoo als de eerste en opperste wet des lands, door Hertog ARNOUD zelven meer dan eens bezworen, dit vorderde, gesloten

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XI. p. 795. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XI. bl. 434, 435.

(2) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XII. p. 817.

had. De Keizer zelf, voegden zij er bij, had hiervan een klaar bewijs gegeven, toen 1528—1543
hij bij de overdragt van het sticht *Utrecht* door Bisschop HENDRIK *van Beijeren*, ernstig aandrong op de bijzondere en bepaalde toestemming der Geestelijkheid, Ridderschap en steden, zonder welke hij overtuigd was, dat zij van geene waarde zijn konde (1)."

Met nadruk handhaafden de Staten van *Gelre* ook binnenlands hun gezag; zij verhinderden, dat de burgers van *Wageningen* het slot aldaar slechtten, hetwelk zoowel tot behoud der stad trekte als van het land, vooral sinds het *Neder-Sticht* Oostenrijksch was geworden; en vermaanden tevens de steden, tegen de listen en lagen der vijanden op hare hoede te zijn, en eenige verdachte personen naauwkeurig in het oog te houden (2). Hertog WILLEM werd op nieuw, in persoon, of vertegenwoor- 1539
digd door den Graaf van *Meurs*, den Veldmaarschalk VAN ROSSEM, en den Proost van Xanten, eerst te *Roermonde*, toen te *Nijmegen* en voorts in de overige hoofdsteden plegtstatig gehuldigd (3). Kort daarna verloor hij door den dood zijns vaders, Hertog 6 v. Sprokkelm.
JAN III, den getrouwsten raadsman, wien hij in het bewind over *Kleef*, *Gulik* en *Berg* opvolgde (4). Groot inzonderheid was thans dit verlies, dewijl hij met reden alles van het geweld en de magt des Keizers te vreezen, en niets van de hulp des Konings van *Frankrijk* te wachten had. Immers in het vredesverdrag te *Nizza*, in vijftienhonderd acht en dertig tusschen KAREL V en FRANS I gesloten, was onder anderen bepaald, dat de Keizer na den dood van Hertog KAREL, in geval vóór dien tijd het gebied over *Gelre* in eene andere hand was overgegaan, zijne regten op dat gewest met het zwaard mogt handhaven, zonder daarin door den Koning van *Frankrijk* regtstreeks of van ter zijde gehinderd te worden (5). Naar anderen, zou bij dien vrede zijn vastgesteld, dat de oudste zoon des Hertogs van *Lotharingen* eene volle nicht des Keizers, wier hand WILLEM *van Kleef* had geweigerd, zou huwen en met haar *Gelre* en *Zutphen* in leen ontvangen (6). In deze hagchelijke omstandigheid wendde WILLEM zich tot de Rijksvorsten te *Frankfort aan den Mein*, met eene schriftelijke verdediging zijner regten op de beide gewesten, en grondde die op zijne

---

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XII. p. 807—812. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XII. bl. 447, 448.

(2) SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XII, bl. 449.

(3) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XII, p. 812.

(4) TESCHENMACHER, *Annales Cliviae*, P. II, p. 333. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XII, p. 812.

(5) DUMONT, *Corps Diplom.* T. IV. P. II. p. 170.

(6) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XII, p. 808. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XII, bl. 447.

1528—1543 afkomst uit Vorsten, welke voortijds *Gelre* en *Zutphen* wettig bezeten hadden (1). Tevens verzocht hij hunne voorspraak bij den Keizer, wien hij zelf, door een gezantschap, in *Spanje* met de zaak bekend maakte. Niet onverschillig was hem in dien tijd het huwelijk zijner zuster ANNA *van Kleef* met Koning HENDRIK VIII van *Engeland*, waardoor hij eenen magtigen bondgenoot dacht te winnen. Doch na zes
6 v. Louwmaand. 1540 maanden werd zij door den wispelturigen Vorst verstooten, om plaats voor eene andere te maken; en deze hoop verdween (2).

Ondertusschen was de Keizer in de *Nederlanden* gekomen, om de Gentenaars te tuchtigen. Hertog WILLEM beducht, dat het hem nu eerlang zou gelden, riep eenige leden van de Ridderschap en afgevaardigden zoo uit de kleine als groote steden van *Gelre* te *Kleef* bijeen en verwittigde hen, »hoe hij en eenige Rijksvorsten zijne belangen aan den Keizer voorgedragen, doch dat zijne gezanten, onlangs uit *Spanje* gekomen, geen bepaald bescheid daaromtrent medegebragt hadden. Hij zelf wenschte niets vuriger dan den vrede, en hoopte dit insgelijks van den Keizer. Doch daar hij dagelijks van sterke krijgstoerustingen bij de Oostenrijkschen vernam, zoo dacht het hem hoog tijd, zich tegen elken mogelijken aanval te dekken. Voorts verzocht hij, dewijl de grenzen van *Gelre* zich ver uitstrekten, dat nog eenige Raden om hem in het bestuur der zaken te ondersteunen, en mannen werden aangewezen, welke voor de betaling van het krijgsvolk zouden zorgen." De vergaderden verklaarden, »dat zij van het zelfde gevoelen en bereid waren, voor hem leven en vermogen op te offeren, en van de overigen ook niets anders verwachtten."
19 v. Louwmaand. Daarna werd op eene bijeenkomst van afgevaardigden uit de stad en het Rijk van *Nijmegen*, het ambt van *Maas* en *Waal*, de *Opper-* en *Neder-Betuwe*, en den *Tieler-* en *Bommelerwaard* besloten, den Hertog, wanneer hij door den Keizer werd aangerand, met alle krachten te ondersteunen, en hem bij voorraad vijf en vijftig duizend vijfhonderd goudgulden toe te staan, die, naar evenredigheid zouden worden omgeslagen, en aan welke schatting niemand, hetzij geestelijke of wereldlijke, zich mogt onttrekken. Het innen dezer gelden werd eenigen aanzienlijken mannen opgedragen, welke men tevens magtigde om, wanneer de nood het vorderde, ruiters en voetvolk aan te nemen en, met voorkennis van Hertog WILLEM, op geschikte plaatsen in te legeren. Het kwartier van *Nijmegen* bewilligde in de opbrengst, mits ook de andere deelen van *Gelre* en *Zutphen* volgden. Het kwartier van *Roermonde* toonde zich

---

(1) TESCHENMACHER, *Annales Cliviae*, P. II. p. 333.

(2) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XII, p. 812, 813, 816. SLICHTENHORST *Geld. Gesch.* B. XII, bl. 450.

hiertoe terstond bereid en genegen, bloed en goed voor den Vorst te wagen. Inmiddels begaf zich WILLEM onder vrijgeleide naar *Gent*, om zijne regten op *Gelre* en *Zutphen* bij den Keizer te betoogen en dien te verzoeken, hem in het ongestoorde genot daarvan te laten. Doch onbevredigd en ter nedergeslagen keerde hij terug. Koning FRANS verzuimde niet den verbitterden Hertog, welke hem tegen den Keizer van dienst konde zijn, voor zich te winnen en bood, uit eigen beweging, hem geld, volk en bescherming aan. WILLEM, welke teregt begreep, dat men zijn bondgenootschap slechts zocht, dewijl hij, bij een krijg met den Keizer, de eerste slagen moest afweren, en zijne staten aan *Frankrijk* ten voormuur zouden strekken, trachtte vooraf door een huwelijk met eene Fransche Prinses van den bloede zich te verzekeren, dat men hem niet aan zijn lot zou overlaten, wanneer zijne krachten te kort schoten, en hij in den bruidschat zijner gade eene ruime vergoeding zou vinden, voor hetgeen hij van zijne staten mogt verliezen. Tot dat einde zond hij den Kanselier JOHAN GOGRAF, den Maarschalk HERMAN *van Wachtendonk* en den Raadsheer HERMAN KRUSER van *Kampen*, een man van grooten naam en overtuigende welsprekendheid, welke door den overleden Hertog dikwerf belangrijke zaken in *Frankrijk* had behandeld, naar het Fransche Hof. Zoo veel belang stelde FRANS in een verbond met WILLEM, dat hij eene echtvereeniging tusschen dezen en JEANNE, zijne nicht, de elfjarige dochter van HENRI D'ALBRET, Koning van *Navarre*, de rijkste erfgename van *Europa*, ondanks de tegenkanting der ouders bewerkte (1). Hierbij werd een zoogenaamd eeuwig verbond van vriendschap en bescherming tusschen de beide Vorsten en hunne erven gesloten (2).

1528—1543

17 v. Hooim. 1540

Hertog WILLEM waakte naauwkeurig voor het behoud der rust en veiligheid. Hij spoorde ernstig de steden aan, bedacht te zijn zoo wel op binnenlandsche woelgeesten, als buitenlandsche vijanden, en nacht en dag de poorten en wallen scherp te bewaken, dewijl er geruchten liepen van verraderlijke aanslagen. Ook waren twee schepen van *Enkhuizen* met krijgsvolk te *IJsselstein* aangekomen, en in het naburig *Utrecht* heerschte veel beweging (3). Er werden insgelijks gestrenge maatregelen aanbevolen en genomen tegen de Herdoopers, welke na den val van *Munster* grootendeels, naar het schijnt, in *Gelre* geweken waren (4). Middelerwijl ontving WILLEM

---

(1) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. XI, p. 270. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XII, p. 815—817. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XII, bl. 451, 452. GARNIER, *Hist. de France*, T. XXV. p. 245—247.

(2) DUMONT, *Corps Diplom.* T. IV, P. II. p. 196.

(3) PONTANUS, *Hist. Gel.* Lib. XII, p. 816, 817. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XII, bl. 482.

(4) V. HASSELT, *Geld. Maandw.* St. 8, bl. 93—102.

1528— 1543 van den Keizer een schrijven in de landtaal, waarin hem onbewimpeld verweten werd, dat hij op eigen gezag, boven alle regten en bedreigingen en tot 's Keizers groote schade en minachting, de landen van *Gelre* en *Zutphen* gelijk een roover door en-
1541 kel geweld had ingenomen en nog inhield, ofschoon hij noch iemand dergenen, van wien hij zijn vermeend regt mogt rekenen, eenige leenverheffing of toestemming van het Rijk konde aanvoeren; dat de Keizer hem onlangs te *Gent* vele en ruime aanbiedingen gedaan, en zoo onwedersprekelijk de nietigheid zijner aanspraken, met opzigt tot zijne voorouders had aangewezen, dat hij als geheel verstomd en overtuigd, zich genoegzaam had bereid getoond, om de genoemde gewesten, zoodra hij met zijne moeder gesproken zou hebben, af te staan; dit had hij niet alleen niet nagekomen, maar integendeel door versierd bescheid en uitgestrooide brieven zijne handelwijze bemanteld; bij de Stenden van het Rijk en de Staten van *Gelre* de onwedersprekelijke regten van den Keizer verduisterd, en diens bedoelingen verkeerd uitgelegd, welke niets anders waren, dan dat *Gelre* weder aan het Roomsche Rijk en aan den Keizer, als den eenigen wettigen Erfheer komen, en voorts bij zijne aloude vrijheden onverkort blijven zou. Daar hij nu wederspannig bleef, zoo zag zich de Keizer gedwongen, dit alles den Stenden op den aanstaanden Rijksdag te *Regensburg* voor te dragen, en hem deswege te bevelen, binnen veertig dagen na de ontvangst van dezen brief, welke hem tevens tot vrijgeleide zou strekken, aldaar te verschijnen." Te zelfden tijde schreef de Keizer aan de Staten van *Gelre*, als »hun natuurlijke en Erfheer," om insgelijks afgevaardigden derwaarts te zenden, en, voor zoo ver hun deze zaak betrof, alle onderhandelingen bij te wonen; terwijl hij tevens den Hertog gelastte, »den brenger van dien brief te ondersteunen in het behoorlijk uitvoeren der Keizerlijke bevelen, en zich niet tegen de Staten van *Gelre*, wegens het opvolgen daarvan, gevoelig te betoonen (1)."

Op last van Hertog WILLEM werden bededagen in *Gelre* gehouden, opdat de besluiten van den aanstaanden Rijksdag, zoo wel tot heil der Christenheid in het algemeen, als tot den vrede zijner onderdanen in het bijzonder, bevorderlijk mogten zijn (2). Hij veinsde, dat hij zelf zich naar *Regensburg* zou begeven, doch zond
8 v. Grasm. slecht zijne gezanten met de Geldersche zaakgelastigden, en vertrok in het geheim naar *Frankrijk*. Hier werd hij met de Prinses van *Navarra* plegtig in den echt ver-
13 v. Zomermaand. eenigd, maar het huwelijk, wegens de jeugdige jaren der bruid, niet geheel voltrokken. Na het sluiten van een verbond met Koning FRANS, keerde WILLEM in zijne

(1) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XII, p. 817—819. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XII, bl. 452, 453.

(2) SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XII, bl. 453.

staten terug. Hier verspreidde zich het gerucht, dat men hem aan het Hof van *Frankrijk* zoo lang had opgehouden, dewijl hij weigerde *Gelre* en *Zutphen* aan den Koning, welke daarop aanspraak maakte, af te staan; maar dat men eindelijk was overeengekomen, dat FRANS I het sterke *Ravestein* aan *de Maas* ontvangen, en WILLEM de beide gewesten, welke hem ingehuldigd hadden, als bruidsgift zijner gade behouden zou. Zeker is, dat WILLEM de stad *Ravestein*, den Koning opgedragen, en zij dien als Opperheer erkend heeft (1). 1528—1543

Inmiddels werd op den Rijksdag te *Regensburg* de zaak van *Gelre* met ernst en ijver wederzijds bepleit. Het is opmerkelijk, dat de Hertog van *Lotharingen* zijne regten en aanspraken niet insgelijks aldaar ter tafel bragt. Aan den kant van Hertog WILLEM beweerde men, »dat na den dood van REINOUD IV, *Gelre* en *Zutphen* aan ADOLF, Hertog *van den Berg* en *Gulik*, wiens grootvader, van de zwaardzijde, een broeder van Hertog WILLEM van *Gulik*, den vader van REINOUD IV, geweest was, vervallen waren, en dat ADOLF ook door Keizer SIGISMUND met die gewesten verlijd was geworden, van welke echter ARNOUD *van Egmond*, wiens grootmoeder, van de spillezijde, eene zuster van REINOUD IV zelven geweest was, zich meester had gemaakt (2); dat ADOLF *van den Berg*, kinderloos overlijdende, zijne heerlijkheden en tevens zijne regten op *Gelre* en *Zutphen* aan GERARD, zijn broeders zoon, had nagelaten, welke ook door Keizer FREDERIK III met de beide landen was verlijd geworden (3); dat zij van GERARD op diens zoon WILLEM waren overgegaan, wiens dochter de moeder was van den tegenwoordigen Hertog van *Kleef* en *Gulik*, aan wien zij al hare regten op *Gelre* en *Zutphen* had afgestaan.'' Van de zijde des Keizers merkte men aan, dat »ARNOUD *van Egmond* nader erfgenaam van REINOUD IV dan ADOLF *van den Berg* geweest was, en hem derhalve met regt was opgevolgd; dat KAREL van *Bourgondië* het regt op *Gelre* en *Zutphen* van ARNOUD *van Egmond* in veertienhonderd twee en zeventig afgekocht, en in het volgende jaar aan GERARD van *Gulik*, voor den afstand van hetgeen hij meende op deze gewesten te eischen te hebben, eene aanzienlijke som uitgekeerd had (4); dat deze afstand door GERARDS zonen, WILLEM 3 v. Hooim. 1541

---

(1) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austr.* Lib. XI, p. 270. TESCHENMACHER, *Annales Cliviae*, P. II, p. 333. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XII. p. 819. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XII. bl. 453, 454. GARNIER, *Hist. de France.* T. XXV, p. 247, 248.

(2) Vgl. hiervoor bl. 136—139, 141, 148. BILDERDIJKS geslachtrekening, D. V, bl. 106, 192, is ten eenenmale onjuist, en derhalve ook de daaruit afgeleide redenering.

(3) Vgl. hiervoor, bl. 149.

(4) Vgl. hiervoor, bl. 178, 180.

1528—1543 en ADOLF, en door Keizer FREDERIK was bekrachtigd geworden (1); dat MARIA van *Bourgondië*, 's Keizers grootmoeder, en FILIPS van *Oostenrijk*, 's Keizers vader, sedert met *Gelre* en *Zutphen* waren verlijd geworden; dat KAREL *van Egmond*, die er zich in gevestigd had, met den Keizer eerst te *Gorinchem*, toen te *Grave* overeengekomen was, dat deze gewesten, na zijn afsterven zonder wettige nakomelingen, aan den Keizer komen zouden (2); en eindelijk, dat de grootvader, de vader en de moeder van den tegenwoordigen Hertog van *Gulik* en *Kleef*, sedert meer dan zestig jaren geene aanspraak op *Gelre* en *Zutphen* gemaakt en zelfs de titels dezer landen niet gevoerd hadden, weshalve 's Keizers regt daarop als gegrond en erkend moest aangenomen worden (3)." Wederzijds maakte men eenige aanmerkingen op dit vertoog, hetwelk door den beroemden VIGLIUS VAN AYTTA *van Zuichem* was opgesteld. De Rijksvorsten toonden zich over het geheel den Hertog van *Kleef*
21 v. Hooim. 1541 genegen, waarop de Keizer verbolgen met deze woorden, bij monde van JOHANNES NAVIUS, de vergadering verliet, »dat hij zoo vele jaren en zoo dikwerf over de gewigtigste zaken in *Duitschland* bijeenkomsten had gehouden, maar deze nooit dan thans, nu er tegen hem te handelen was, zoo voltallig geweest waren, en de Rijksvorsten nimmer eenige zaak met meer geestdrift gedreven hadden dan die des Hertogs van *Kleef*, ofschoon hun bewust was, dat zij tot diens nadeel zou uitvallen." Hierop werd bij een besluit den Keizer vrijheid gelaten, zijne aanspraken op *Gelre* en *Zutphen* te achtervolgen (4). Er is aangemerkt, »dat KAREL V zich eenvoudig aan het verlij van KAREL *den Stoute*, zijn overgrootvader, door Keizer FREDERIK III te *Trier* openlijk en plegtig verleend, had te houden. Met welk regt aan het Rijk vervallen, had hij niet te onderzoeken, het leen was aan zijn overgrootvader gegeven en door zijn grootvader MAXIMILIAAN, als Keizer, wederom aan zijn vader FILIPS verleend. Hiertegen viel niets te zeggen, en er behoefde niets

---

(1) Zie hiervoor, bl. 181. NIJHOFF, *Gedenkw. uit de Gesch. v. Gelderl.*, beschouwt de verpanding van *Gelre* en *Zutphen* door ARNOUD aan KAREL *den Stoute* als onbillijk, onregtvaardig en krachteloos. D. IV, bl. CXXXIII.

(2) Hiervoor, bl. 426, 635.

(3) *Literae* WILHELMI *Ducis*, in den *Codex. Diplom.* post TESCHENMACHER, *Annal. Cliviae*, p. 152—163. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XII, p. 820. Vgl. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. XI, p. 271. HARAEUS, *Annal. Brab.* T. II, p. 619.

(4) SLEIDANUS, *Comment.* Lib. XIV, p. 389, 390. TESCHENMACHER, *Annal. Cliviae.* P. II, p. 334. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XII, bl. 453. Ondanks de getuigenis dezer Schrijvers, beweert BILDERDIJK, D. V, bl. 125, dat op den Rijksdag te *Regensburg*, 's Keizers regt op *Gelre* en *Zutphen* erkend werd.!!

meer. Maar in plaats van dit wordt het regt van het huis van *Egmond* beweerd, 1528—1543
hoezeer dit als onverdedigbaar bij het Duitsche rijk veroordeeld was geworden (1); en daarop, en op den daarop gebouwden afstand, en de als ten gevolge daarvan gedane verlijen, wordt dan KARELS regt gegrond (2)."

Na den afloop van den Rijksdag te *Regensburg*, vermaande ernstig de Keizer, vóór zijn vertrek naar *Italië*, de Keurvorsten, bij monde van den Paltsgraaf FREDERIK, WILLEM te overreden, *Gelre* te ontruimen. Hunne gezanten stelden dan ook den Hertog al de gevaren voor, aan welke hij zich en geheel *Duitschland* bij eene weigering zou blootstellen; doch hij beriep zich op zijne regten, op de erkentenis en inhuldiging door het volk, en verzocht de Rijksvorsten, hem tegen alle geweld te beschermen en den Keizer tot billijkheid te bewegen (3). Kort daarop bragt hem de oorlogsverklaring des Konings van *Frankrijk* aan den Keizer in de wapenen (4). Onder schijn van zijn aandeel volk, gelijk op den Rijksdag te *Spiers* bepaald was, tegen de allengs 14 v.
naderende Turken te leveren, verzamelde hij eene aanzienlijke krijgsmagt. Het opperbevel Sprokkelm.
daarover was VAN ROSSEM opgedragen, wiens algemeen erkende moed en geluk, zoo 1542
wel als de hoop op buit, een groot getal Edelen en dapperen onder zijne vanen vereenigden. Men onderzocht naar de oorzaak van den krijg, noch naar den vijand; het was genoeg zoo VAN ROSSEM slechts wist tegen wien en in wiens naam het zwaard werd aangegord. De Staten van *Gelre* stonden, ter voldoening van het krijgsvolk, den Hertog voor de eerste zes maanden dertig duizend goudgulden toe, met belofte van meer onderstand, indien de nood het vorderde of de oorlog langer aanhield. Op de vraag, waartoe deze krijgstoerusting moest strekken, ontving de Landvoogdes een ontwijkend antwoord. Spoedig echter werd het raadsel opgelost, toen de benden naar *de Nederlanden* oprukten. WILLEM verzocht den Luikenaren doortogt voor VAN ROSSEM met eenige benden, om, zoo het heette, zijne gemalin uit *Frankrijk* af te halen. Men kreeg achterdocht, weigerde en bragt het landvolk in het geweer. *Antwerpen*, toen de rijkste stad der wereld, hetwelk terstond na het uitbarsten van den krijg eenen aanslag der Gelderschen vermoedde, had onmiddellijk op het berigt hunner bewegingen, volk geworven en dit tot versterking der reeds gewapende Peellander boeren afgezonden. Eenige benden van VAN ROSSEM, welke over *de Maas* waren getrokken, werden onverwachts door deze vereenigde magt aangevallen en naar

---

(1) Zie hiervoor, bl. 374.

(2) BILDERDIJK, D. V. bl. 106, 107.

(3) SLEIDANUS, *Comment.* Lib. XIV, p. 392.

(4) Zie hiervoor, bl. 645, 646.

1528— den anderen oever teruggejaagd. De regering van *Antwerpen* versterkte middelerwijl
1543 de stad en, voor verraad beducht, eischte zij van alle buitenlandsche ingezetenen op nieuw den eed van getrouwheid, waarop meer dan duizend inwoners de stad verlieten (1).

20 v. Hooim. 1542 MAARTEN *van Rossem* trok toen met twaalf of veertien duizend voetknechten, twee duizend ruiters en achttien stukken geschut bij *Kuik* en *Kessel* over *de Maas*. Aanvankelijk hield hij goede krijgstucht en toonde niets kwaads in den zin te hebben. Maar zoodra hij in *Kempenland* was gekomen, wierp hij het masker af en verspreidde schrik en vreeze onder de huislieden, die have en vee verlieten en in de steden of vaste punten eene schuilplaats zochten. *St. Oedenrode*, *Oirschot*, *Hilvarenbeek*, *Baerle* en *Boxtel* werden geplunderd en in de asch gelegd of gebrandschat. Langs *Breda*, waaruit vele ingezetenen verschrikt de wijk naar *Dordrecht* genomen hadden, rukte VAN ROSSEM op naar *Hoogstraten*, welks slot, werwaarts vele vrouwen en kinderen gevlugt en eenige kostbaarheden geborgen waren, bij verdrag aan hem overging. Terwijl hij den togt naar *Antwerpen* voortzet, verzamelt de Prins van *Oranje* in allerijl drie duizend man te voet en vijfhonderd te paard, om hem te voorkomen. Beide trekken langs verschillende wegen derwaarts, maar ontmoeten elkander te *Breeschot*, juist het punt, waar deze wegen ineen loopen. VAN ROSSEM, welke dit terstond bemerkt, lokt den Prins in eene hinderlaag, en noodzaakt hem spoedig met verlies van een goed deel ruiters en achterlating van twee duizend gevangenen te wijken. ORANJE zelf brengt het eerst de tijding van zijn ongeluk in *Antwerpen*, neemt er de noodige maatregelen van voorzorg, en vertrekt aanstonds naar *Brussel* bij de Landvoogdes, welke reeds bevolen had, de personen en goederen der onderdanen van *Gelre* en *Kleef* in *de Nederlanden* aan te houden (2). Tusschen de Hollandsche benden, vermoedelijk die, welke hem gevolgd waren, en de Waalsche ontstond in *Brussel* eene groote beweging. De Hollanders worden beschuldigd, dat zij iets kwaads bedoelden, doch waarin dit bestaan hebbe wordt niet gemeld. Men roerde van wederzijde de trom en trok in slagorde tegen elkander op de markt aan. Op bevel der Heeren VAN MOLEMBAIS en MELVIN werd het geschut aangevoerd, doch voor-

---

(1) SLEIDANUS, *Comment.* Lib. XIV, p. 397. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. XI. p. 273. HARAEUS, *Annales Brab.* T. II, p. 622, PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XII, p. 822—824. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XII, bl. 455.

(2) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. XI, p. 273. HARAEUS, *Annales Brabant.* T. II, p. 622, 623. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XII, p. 823—825. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XII, bl. 456, 457. V. HEURN, *Hist. v. 's Hertogenb.* D. I, bl. 498—502.

J. F. C. Reckleben sculps.

bedachtelijk niet op, maar over de knechten gelost. Eindelijk werden de Hollanders met geweld uit de stad gejaagd, en velen van hen geraakten om het leven (1). 1528—1543

VAN ROSSEM was intusschen voor *Antwerpen* gekomen, en had terstond de plaats in naam der Koningen van *Frankrijk* en *Denemarken* opgeëischt, maar forsch bescheid terug ontvangen. Daar hij geen eigenlijk beleg op het oog, en de stad eene versterking van twaalf honderd rappe gasten uit het *Land van Waas* ontvangen had, trok hij eerlang bij het aanbreken van den dag, onder eene hagelbui van kogels uit het geschut der wallen, weder af. De omliggende dorpen en heerenhuizen plunderende en verbrandende week hij naar *Lier*, doch hier tegenstand ontmoetende, zette hij terstond zijnen togt voort, verwoestte *Ranst* en *Duffel*, brandschatte *Rozendaal* en toog, wegens het weghalen der vaartuigen en het afbreken der bruggen, in de kuipen en tobben der boeren en bleekers *de Nethe* over, waarbij menigeen het leven verloor, en kwam voor *Mechelen*, maar waagde het niet de stad aan te tasten. Alles op zijnen weg vernielende of brandschattende, sloeg hij zich neder nabij *Leuven*. De stad, van de hulpbenden, welke de Landvoogdes derwaarts gezonden had, verlaten, wordt door hem in naam des Konings van *Frankrijk* opgeëischt, maar weigert. Nu belooft hij af te trekken, zoo men hem tachtig duizend gouden leliën, mondbehoeften voor zijn volk, al het geschut en eenige vaten buskruid wil geven. De regering biedt vijftig duizend dezer leliën, benevens mondbehoeften en wijn voor hem en zijne bevelhebbers aan. Hij neemt hierin genoegen, doch, naar 't schijnt, met het doel, onder het afleveren van het bedongene in de stad te dringen. Althans de studenten, achterdocht krijgende, snijden de strengen af van de wagens, op welke de wijnvaten waren geladen, juist in den doorgang der poort, welke daardoor geheel gestopt wordt, maken eene beweging alsof de wagens geplunderd worden, en schieten van de wallen op de benden van VAN ROSSEM, welke voor de poort achter eene hegge geschaard stonden. Twee stedelijke afgevaardigden, die zich nog in het Geldersche leger bevonden, worden over dit verbreken van het bestand en onder zware bedreigingen gevangen gezet, doch komen er voor een losprijs van twee duizend gouden leliën behouden af. Middelerwijl heeft zich in het midden der stad het gerucht verspreid, dat reeds de vijanden moordende naar de markt oprukken; vele burgers nemen hierop de vlugt, doch de studenten, ijverig door de vrouwen en meisjes geholpen, houden moedig stand. VAN ROSSEM, wien waarschijnlijk grof geschut ontbrak, trekt eindelijk af, en vereenigt zich eerlang met het Fransche leger in *Luxemburg*, alom de sporen van zijnen vernielenden togt achterlatende (2).

27 v. Hooim. 1542

2 v. Oogstmaand.

(1) E. D. V. (E. D. VEER) *Hollantsche* en *Seelantsche Chron.* bl. 54. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 613.

(2) PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. XI, p. 274, 275. HARAEUS, *Annales Brabant.* T.

1528—1543 Ter wrake van het mishandelde *Braband*, viel kort daarna de Prins van *Oranje* met de Graven van *Buren* en van *Bossu*, en een leger van twintig duizend man te voet en vier duizend te paard in het land van *Gulik* en in het kwartier van *Roermonde*. *Sittard*, *Gulik*, *Heinsbergen*, *Susteren* en *Duren* werden vermeesterd en ten deele geslecht, de huislieden uitgeplunderd, en vele kerken en kerksieraden vernield of geschonden. Door tusschenkomst van den Aartsbisschop van *Keulen*, den Landgraaf van *Hessen* en andere Duitsche Grooten, die zich als vredeonderhandelaars hadden aangeboden, werd een gedreigde inval in het overig gedeelte van *Gelre* voorkomen.
21 v. Wijnmaand 1542 Doch Hertog WILLEM, zoodra hem op den Landdag te *Arnhem* meer dan honderd veertig duizend goudgulden tot onderschraging van den krijg waren ingewilligd, brak, ofschoon VAN ROSSEM met den Hertog van *Orleans* naar *Frankrijk* was vertrokken, alle verdere onderhandelingen af en vatte het zwaard op. Door eenige Duitsche benden gesteund, hernam hij in den Winter de bemagtigde plaatsen, versterkte *Duren* aanmerkelijk, en liet *Limburg* niet ongemoeid. Daarop legerde hij zich voor *Heinsbergen*, maar door den Prins van *Oranje* eerlang genoodzaakt met eenig verlies het beleg op te breken, wierp hij zich in het welbevestigde *Gulik* (1).

1543 Ondertusschen was VIGLIUS naar den Rijksdag te *Neurenberg* gezonden, om 's Keizers regten op *Gelre* tegen Hertog WILLEM op nieuw te bepleiten. Hij gaf toen zijn vertoog, in vijftien honderd een en veertig op den Rijksdag te *Regensburg* gehouden, in de Hoogduitsche taal, en kort daarna, merkelijk verbeterd, in het Latijn in het licht (2). Tevens bragt hij hevige klagten in tegen den Hertog, door »wiens aanraden de Koning van *Frankrijk*, en op wiens bevel VAN ROSSEM zoo veel ellende over de *Nederlanden* verspreid hadden, begeerende, dat WILLEM tot zijn pligt vermaand, van het bezit van *Gelre* ontzet en tot schadevergoeding veroordeeld zou worden." Daarbij eischte de Heer VAN GRANVELLE, een ander van 's Keizers afgezanten, de hulp der Rijksstenden tegen den Koning van *Frankrijk* en zijn bondgenoot den Hertog, » welke door hunne woelingen het voortzetten van den heiligen krijg tegen de Turken verhinderden, en alzoo het behoud van *Duitschland* op het spel zetteden." Wat het Geldersche vraagstuk betrof, verklaarden zich al de Rijksvorsten, de Keurvorst van *Saksen* alleen uitgezonderd, zich ter gunste des Keizers. Na hevige woordewisselingen, kwamen wel de

---

II, p. 624. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 613. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XII, p. 825—827. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XII, bl. 458, 459.

(1) H. V. ERP, *Annales*, p. 115. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. XI, p. 276. HARAEUS, *Annales Brabant.* T. II, p. 626. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XII, p. 827, 829. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XII, bl. 459. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 614.

(2) VIGLII *Epist. Select.* p. 292, 293, 302. 303.

wederzijdsche afgevaardigden, door tusschenspraak van goede mannen, in eenige punten van vrede overeen, doch Hertog WILLEM, die over eene aanzienlijke krijgsmagt beschikken konde, nam daarin geen genoegen. Hierop beproefden de Aartsbisschop van *Keulen* en de gezanten van den Keurvorst van *Saksen*, den Keizer, die zich te *Spiers* bevond, tot toegevendheid te stemmen; maar KAREL, zich elders heen spoedende, gaf alleen tot bescheid, »dat hij geen vrede wilde, zoo WILLEM niet voor altijd van *Gelre* afstand deed, en den krijg tegen hem zou voortzetten, ofschoon ook de Turken in het hart van *Duitschland* mogten dringen." Door beleid des Heeren VAN GRANVELLE werd evenwel op den Rijksdag te *Neurenberg* een korte wapenstilstand gesloten, welken de Keizer, zoodra hij op Duitsch grondgebied was teruggekeerd, naar goeddunken konde opzeggen; *Sittard* en *Heinsbergen* bleven in zijne magt, terwijl men inmiddels over eenen vasten vrede zou onderhandelen. De Rijksstenden waren thans, naar het schijnt, weder geheel van gevoelen veranderd. Immers weigerden zij het leveren van onderstand in den krijg tegen de Turken, zoo lang de Geldersche zaak niet geheel beslist, of althans op een goeden voet gebragt was; minder, naar men getuigt, bemoeiden zij zich hiermede uit liefde voor Hertog WILLEM, dan uit afgunst op de steeds stijgende magt van het Huis van *Oostenrijk*. De Staten van *Gelre*, hoezeer ook den vrede met den Keizer wenschende, vonden zijn voorslag te onaannemelijk, om niet Hertog WILLEM op eenen Landdag in de stad *Gelder* te vermanen, toevlugt tot de wapenen te nemen, en tot voortzetting van den krijg, in elk kwartier vier zaakgelastigden, twee uit de Ridderschap en twee uit de steden, aan te stellen, om over het heffen van oorlogskosten te raadplegen, en daarvoor de eigendommen van den staat te verpanden (1). 1528—1543

VAN ROSSEM had reeds in het begin des jaars uit *Frankrijk* eenen inval in *Luxemburg* beproefd en eenige dorpen verbrand, doch door zijn krijgsvolk uit gebrek aan betaling verlaten, weinig meer uitgerigt. Hierop zond in Lentemaand de Landvoogdes der *Nederlanden* den Hertog van *Aerschot*, FILIPS *van Croi*, met eene talrijke legermagt af, om *Heinsbergen* van het noodzakelijke te voorzien. Op den terugtogt werd hij bij *Sittard* door eenige Geldersche en Kleefsche benden aangetast en na een scherp gevecht, met achterlating van drie duizend gesneuvelden, een nog grooter aantal gevangenen, en van al het wapentuig op de vlugt gedreven. De overwinnaars voerden buit en gevangenen naar *Roermonde*, van waaruit zij in de landen van *Limburg*, *Dalem* en *Valkenburg* stroopten. Eerlang hervatten zij het beleg van *Heinsbergen* en hadden reeds meer dan eens de vesting 22 v. Zomermaand. 1543

(1) VIGLII *Epist. Select.* p. 293, 296, 298, 305. SLEIDANUS, *Comment.* Lib. XV. p. 419—422. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. XI, p. 278. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XII, p. 828, 829. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XII, bl. 460.

1528—1543 bestormd, toen de Prins van *Oranje*, met nieuwe benden aanrukkende, hen verdreef, en zich voorts van *Montjoie* met het slot meester maakte. Doch de voortgang der Fransche wapenen in *Henegouwen* noodzaakte hem, zich derwaarts te spoeden. Het wegtrekken van een groot gedeelte des Nederlandschen legers uit het land van *Gulik*, gaf aan Hertog WILLEM, onder wiens krijgsvolk zich eenig misnoegen openbaarde, eene gewenschte gelegenheid, om op vijandelijk grondgebied hun moed en rooflust te
3 v. Hooim. 1543 bevredigen. VAN ROSSEM rukte met vijf en twintig vaandels voetvolk en twaalf honderd ruiters naar *Amersfoort*. *Leusden*, *Soest* en andere dorpen werden, ofschoon zij onder verding zaten, uitgeplunderd. De bezetting van *Amersfoort* was eenige dagen te voren uitgetrokken, om *Nijkerk* te bemagtigen, maar hier zoo ontvangen, dat slechts weinigen waren teruggekeerd. VAN ROSSEM, hiervan bewust, tast, hoewel schaars van grof geschut voorzien, de stad aan en ontmoet eenen dap-
9 v. Hooim. peren tegenstand bij de burgers, die echter geene vijfde bestorming afwachten, maar zich bij verdrag overgeven. Men wil, dat het plunderen voor tachtig duizend Karelsgulden werd afgekocht, waartoe de ingezetenen hunne kleinooden, kerksieraden, en goud- en zilverwerk moesten afstaan. VAN ROSSEM liet slechts honderd ruiters, onder bevel van VIJT *van Munster* en MEINAARD *van Ham*, in bezetting achter, en toog met zijne overige magt bij *Ravestein* over *de Maas*, in de *Meijerij van den Bosch*. De opgezetenen van *Oosterwijk*, *Haren*, *Vugt*, *Boxtel* en andere plaatsen trokken hem tegen, maar werden geslagen. Nu plunderde hij de heerlijkheid *Boxtel* en eischte toen *'s Hertogenbosch* op, hetgeen door de inwoners met het doodschieten van den bode beantwoord werd. Gloeijende van wraak, verbrandde VAN ROSSEM het bloeijende dorp *Vugt*, alwaar van meer dan zes honderd huizen slechts één ongeschonden bleef. Kloosters noch kerken sparende en alle dorpen op zijnen weg zwaar brandschattende, trok hij naar *Eindhoven* en maakte zich na een kort beleg meester van de stad, welke uitgeplunderd en wier bezetting met een goed deel der burgerij over de kling gejaagd werd. Nu zou het ongetwijfeld *Helmond* gegolden hebben, indien de plaats minder sterk bezet geweest ware. Thans vergenoegde zich VAN ROSSEM met het plunderen der omliggende dorpen, waarna hij met overgrooten buit en een aantal gijzelaars naar *Roermonde* terugkeerde (1).

Inmiddels zagen velen in *Gelre* de toekomst donker te gemoet en achtten het raad-

(1) VIGLII *Epist. Select.* p. 294, 307, 308, 309. H. V. ERP, *Annales*, p. 116, 117. AERT V. D. GOES, *Regist. d. Dagvaart*, D. I, bl. 693. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. XI, p. 278, 279. HARAEUS, *Annales Brab.* T. II, p. 626, 627. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XII. p. 829. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XII, bl. 460, 461. GOUTHOEVEN, *Chron. v. Holl.* bl. 614. VAN HEURN, *Hist. v. 's Hertogenb.* D. I, bl. 503—506.

zaam, zich met den Keizer te verdragen, om den dreigenden storm af te weren. 1528—1543
Wageningen geraakte wegens deze flaauwmoedigheid in onmin, en zelfs in openbaren strijd met *Tiel*. De bevelhebber van *Arnhem* en *Nijmegen* stelde zich insgelijks onder bescherming des Keizers. JAN *van Rossem*, Heer van *Broekhuizen*, en vele zijner landzaten daarentegen zwoeren, dat zij zich veeleer in hunne deuren zouden laten ophangen, dan zich aan *Oostenrijk* onderwerpen. Doch *de Veluwe* en het graafschap *Zutphen* sloten met de Ridderschap en steden van *Overijssel* een verdrag, hetwelk tegen wederzijdsche vijandelijkheden ten waarborg strekte (1). Het jaar te voren was de onzijdigheid dezer gewesten in den krijg over het bezit van *Gelre* erkend geworden, doch onlangs door den Keizer bij open brieven weder ingetrokken; en slechts weinig maanden geleden, had men in *Deventer* alle Gelderschen en Kleefschen ter stad uitgewezen, en van de overige vreemdelingen een nieuwen eed van getrouwheid gevorderd (2). Deze stemming konde KAREL V, wien het bemagtigen van *Gelre* meer dan ooit aan het harte lag, niet onverschillig zijn. Ongetwijfeld zou de meer afmattende dan wel gevaarlijke tegenstand der Gelderschen, ondanks al de bekwaamheden van den overleden Hertog, reeds vóór lang overwonnen geweest zijn, indien niet steeds veelvuldige oorlogen en staatkundige verwikkelingen de Oostenrijksche Vorsten verhinderd hadden, hunne geheele magt tegen hem te ontplooijen, en hij niet door *Frankrijk* met geld en volk ondersteund geworden ware. Deze zwarigheden bestonden niet meer, en het laatste uur van *Gelre's* onafhankelijkheid naderde. De Keizer had te *Bonn* een leger van zes en dertig duizend man voetvolk en acht duizend ruiters, deels Spanjaarden en Italianen, deels Duitschers en Nederlanders, bijeengebragt, om eerst Hertog WILLEM te bedwingen en zich dan op de Franschen te werpen. FERDINAND GONZAGA, Onderkoning van *Sicilië*, voerde het opperbevel. Met deze ontzagwekkende magt sloeg KAREL zelf het beleg voor *Duren*, de sterkste plaats in *Gulikerland* en die schier voor onwinbaar gehouden werd. De bezetting bestond uit twee duizend man voetvolk en acht honderd ruiters onder bevel van GERARD *van Vlatten*, 24 v.
een Guliksch Edelman. Ondanks den dappersten tegenstand, werd de stad binnen twee Oogstmaand.
dagen stormenderhand ingenomen, uitgemoord, geplunderd en in de asch gelegd. 1543
Door schrik en vrees bevangen, gaf zich nu alles over, waar de Keizer zich vertoonde. 1 v.
Roermonde bood hem eerbiedig de sleutels aan, en door den Prins van *Oranje* en Herfstmaand.
andere Grooten vergezeld, hield hij aldaar een plegtigen intogt. Toen trok hij voor *Venlo*, welk het beleg eenige dagen doorstond. Hertog WILLEM, van Fransche hulp verstoken, was niet in staat hem het hoofd te bieden, en daar niet slechts *Gelre* en

(1) SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XII. bl. 461, 462, 465.

(2) REVIUS, *Daventria Illustr.* p. 261—264.

1528—1543 *Zutphen*, maar gewis al zijne staten, bij langeren weerstand, op het spel stonden, besloot hij zich te onderwerpen. Anderen meenen, dat hij hiertoe op sterk aandringen van eenige zijner staatsdienaars, welke door den Keizer waren omgekocht, is overgegaan. Hoe dit zij, door den Prins van *Oranje*, Hertog HENDRIK van *Brunswijk* en den Aartsbisschop van *Keulen* of diens gezanten in het leger voor *Venlo* geleid, viel hij met acht van zijne voornaamste onderdanen den Keizer te voet, bekende schuld en smeekte om genade. KAREL wierp op den vernederden Vorst eenen trotschen, versmadenden blik en verwees hem, zonder zich eenig antwoord te verwaardigen, tot zijne staatsdienaars. De voorwaarden echter, welke zij voorschreven, waren
7 v. Herfstmaand. 1543 niet zoo hard, als men na zulk eene ontvangst reden had te verwachten (1). Hertog WILLEM moest zich verbinden »het regtzinnig geloof in zijne landen te handhaven en de opgekomene nieuwe leeringen te weren; alle verbindtenissen met *Frankrijk*, *Denemarken* en *Zweden* op te geven; den Keizer en den Roomsch-Koning getrouw en onderdanig te zijn; voor altijd van zijne aanspraken op *Gelre* en *Zutphen* ten behoeve des Keizers af te staan, en *Amersfoort* terstond overleveren. Daartegen zou hij in al zijne vaderlijke erfstaten en in zijne regten als Rijksvorst hersteld worden; slechts *Sittard* en *Heinsbergen* bleven in 's Keizers magt, tot waarborg van 's Hertogs trouw, zoo lang de oorlog met *Frankrijk* duurde (2)." Eenige dagen daarna ontsloegen Hertog WILLEM en de Staten van *Gelre* en *Zutphen* elkander van den wederzijds
12 v. Herfstmaand. afgelegden eed, en de laatstgenoemden huldigden den Keizer in zijne tent voor *Venlo* als Heer, hem trouw, gehoorzaamheid en ontzag belovende, gelijk onderdanen betaamde. De Keizer van zijnen kant verklaarde, hen zoo als het een deugdzaam en godvreezend Vorst past, te zullen bestieren, allen vergiffenis te schenken voor hetgeen zij tegen hem mogten misdaan hebben, hunne voorregten, vrijheden en keuren te bevestigen, en geene ambten te geven dan aan bekwame lieden, bij voorkeur inboorlingen, welke deze in eigen persoon bedienden en de landtaal spreken konden, weshalve hij reeds den Prins van *Oranje*, welke die taal magtig was, tot zijnen Stadhouder over hun gewest aangesteld en hem een Raad van kundige mannen had toegevoegd. Eindelijk zou, onder meer andere punten, het land met geene schattin-

---

(1) H. V. ERP, *Annales*, p. 117, 118. SLEIDANUS, *Comment.* Lib. XV, p. 429, 432, 433. *Boec der Ghescienissen*, bl. 11. PONTUS HEUTERUS, *Rer. Austriac.* Lib. XI, p. 279. HARAEUS, *Annales Brabant.* T. II, p. 628—630. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XII, p. 830—832. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XII, bl. 462—465. GARNIER, *Hist. de France.* T. XXV, p. 372—375. ROBERTSON, *Hist. of* CHARLES V, B. VII, p. 586.

(2) TESCHENMACHER, *Annales Cliviae*, *Cod. Diplom.* p. 165—168. *Groot Geld. Placaatb.* D. I, *Praelim. Punct.* bl. 20—26.

KAREL DE VIJFDE.

gen bezwaard worden, dan in welke Baanderheeren, Ridderschap en steden deugdelijk en naar oude gewoonte bewilligd hadden (1). Dit verdrag werd door den Keizer in het volgende jaar te *Spiers* bekrachtigd, welke daarbij beloofde, *Gelre* nimmer te zullen vervreemden (2). Hem was eenigen tijd te voren door eene onbekende hand een plan overgeleverd, hoe hij zich van het voortdurend bezit van *Gelre* konde verzekeren. »Hij moest," zeide men onder anderen, »in de hoofdsteden eenige bezetting laten, maar deze allengs inkrimpen, om de uitgaven te verminderen en de oorlogzuchtige Gelderschen langzamerhand aan het gezigt der wapenen te ontwennen, zoowel als hunne neiging voor den krijg te dooven. Om hen bezig te houden, te beschaven en tot de kunsten des vredes aan te moedigen, moest hij hunnen kooplieden in al de Oostenrijksche gewesten vrijen toegang vergunnen; en ten einde hen geheel te winnen, hunne voorstellen minzaam ontvangen en de welgezetenste burgers der steden benevens de voornaamsten van den adel met gunsten overladen. En dewijl de stedelingen en Edelen steeds onderling verdeeld waren, moest men den schoonen stelregel der dwingelanden: verdeel en heersch, volgen, het twistvuur aanstoken en beurtelings dengenen begunstigen, die zich het gemakkelijkst naar het juk wilde voegen (3)." 1528—1543

Twee dagen na het sluiten van het verdrag, werd WILLEM met de hertogdommen *Gulik*, *Kleef* en *Berg*, de graafschappen *van der Mark* en *Ravensberg* en al wat daar bij behoorde verlijd (4). Hij ontving tevens, onder pligt van manschap aan den Keizer als Hertog van *Braband*, het land *Ravestein*; wederzijds werden alle verongelijkingen kwijtgescholden en de gevangenen zonder losgeld op vrije voeten gesteld. Hierop begroette WILLEM als Rijksvorst den Keizer, aan wiens tafel hij werd genoodigd. MAARTEN *van Rossem*, welke onder vele anderen het verdrag had geteekend, werd van zijnen eed ontslagen en ging sedert over in dienst van KAREL V (5). De Keizer stelde zoo veel belang in dezen onversaagden partijganger, dat hij hem een jaargeld van duizend Karelsgulden toelegde. Andere aanzienlijke mannen, als WALRAVEN *van Arkel*, Heer van *Waardenburg*, SEGER *van Arnhem*, HENDRIK *van Erkelens*, en CHRISTOFFEL, Graaf van *Meurs*, trachtte hij 14 v. Herfstmaand. 1543

---

(1) *Groot Geld. Placaatb.* D. I, *Praelim. Punct.* bl. 27—31.

(2) *Groot Geld. Placaatb.* D. I, *Praelim. Punct.* bl. 32—35. De brief is van den 22sten van Grasmaand 1544.

(3) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XII, p. 835. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XII, bl. 467. CERISIER, *Hist. d. Prov. Unies*, T. II. p. 535.

(4) *Codex Diplomat.* apud TESCHENMACHER, *Annales Cliviae*, p. 163.

(5) PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XII. p. 836. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch* B. XII, bl. 468.

1528—1543 insgelijks door jaargelden van honderd en twee honderd gulden aan zich te verbinden (1). Hertog WILLEM huwde in vijftienhonderd zes en veertig met 's Keizers nicht MARIA *van Oostenrijk*, nadat Koning FRANS, over zijne onderwerping aan KAREL verbitterd, geweigerd had JEANNE D'ALBRET aan hem af te staan, en zijn echt met haar door den Paus voor nietig was verklaard. Hij overleed in vijftienhonderd twee en negentig in meer dan vijf en zeventigjarigen ouderdom (2).

Terstond na het sluiten der overeenkomst te *Venlo* ontving de Prins van *Oranje* in *Nijmegen*, *Arnhem*, *Zutphen* en andere Geldersche steden in 's Keizers naam de plegtige hulde, en bevestigde hare oude voorregten en keuren (3). Zoo waren dan eindelijk al de zeventien Nederlandsche gewesten, sinds den tijd van KAREL *den Groote* vaneen gescheiden, weder onder éénen Heer vereenigd. Zich uitstrekkende van de grenzen van *Picardië* tot aan *de Eems*, gelegen in het midden van *Europa* langs de *Noordzee*, doorsneden van rivieren, grachten en zeeboezems, die voor hunnen binnen- en buitenlandschen handel ten uiterste gunstig waren, bloeijende door eene talrijke en nijvere bevolking, die steeds gereed was hare voorregten en vrijheden, de bron harer rijkdommen, tegen geweld en onderdrukking te handhaven, overtroffen *de Nederlanden* in vermogen en aanzien de meeste groote rijken van *Europa*, en vormden eene schitterende parel in de kroon van den magtigen KAREL *den Vijfde* (4).

---

(1) V. HASSELT, *Geld. Maandw.* St. XI, bl. 367—370.

(2) TESCHENMACHER, *Annales Cliviae*, P. II, p. 336, 355. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XII, p. 832. SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* B. XII. bl. 464.

(3) H. V. ERP, *Annales*, p. 118. PONTANUS, *Hist. Gelr.* Lib. XII, p. 836. *Kron. v. Arnhem*, bl. 98.

(4) CERISIER, *Hist. Gén. d. Prov. Unies.* T. II, p. 533.

van Baarsel & Tyyn del et sculps.

INHOUD.

VIJFDE BOEK.

EERSTE HOOFDSTUK.

JAAR 1433—1482.

Keizer SIGISMUND verklaart FILIPS van Bourgondië den oorlog, bladz. 5. — FILIPS verdedigt zich tegen de beschuldigingen daarbij tegen hem aangevoerd, ald. — Verbond des Keizers met den Koning van Frankrijk tegen hem, bl. 6. — FILIPS sluit met dezen laatste den vrede, op voor hem zeer voordeelige voorwaarden, bl. 7. — Nadeelen voor Holland en Zeeland uit de Bourgondische heerschappij ontsproten, ald. — Verbittering in Engeland, over den door FILIPS gesloten vrede, bl. 8. — Engeland tracht de Hollandsche en Zeeuwsche steden tegen hem op te zetten, ald. — FILIPS verklaart hierop den oorlog, ald. — Krijgsbedrijven in Frankrijk, ald. — De Hollandsche steden willen alleen verdedigenderwijs tegen de Engelschen handelen, bl. 9. — Handelsverdrag en vredesonderhandelingen met Engeland begonnen, bl. 10. — Oorlog met de Hanzesteden, ald. — Verlof tot vrijbuiten gegeven, bl. 11. — Voordeelen door de Hollanders ter zee behaald, ald. — De kaapvaart om gepleegde misbruiken verboden, ald. — De Nederlanders geheel meester ter zee, ald. — Zij zenden eene scheepsmagt naar Denemarken, bl. 12. — Oneenigheden met den Markgraaf van Brandenburg hierover, bl. 12. — Een bestand voor tien jaren herstelt de vrije vaart op de Oostzee, ald. — Een vrede met Denemarken en Holstein wordt door een verdrag met Pruissen en Lijfland gevolgd, ald. — Dood der Gravin-weduwe van Bourgondië, bl. 13. — FILIPS wordt in de plaatsen, die zij in Holland bezat, gehuldigd en doet den Keizers wegens Holland en Zeeland leenhulde, ald. — Hij stelt een stadhouder over Holland en Zeeland aan, ald. — Nieuwe onlusten tusschen Hoekschen en Kabeljaauwschen in Holland, bl. 14. — Ter stilling daarvan begeeft FILIPS gemalin zich naar Holland, bl. 15. — Hare onbetamelijke ontvangst in Haarlem, ald. — Deze stad bekreunt zich, even als Dordrecht, weinig om hare bevelen, bl. 16. — LALAING wordt als stadhouder ontslagen, ald. — Onlusten te Leyden, ald. — Verschillende maatregelen door FILIPS zelven ter handhaving der rust in Holland genomen, bl. 17. — Hij bestraft verscheidene Edelen, bl. 18. — Eene nieuwe bede verwekt eenige onlusten, bl. 19. — Pogingen van FILIPS ter verbetering der geestelijkheid, ald. — Komst van den Kardinaal NIKOLAAS DE CUSA hiertoe, bl. 20. — FILIPS tracht Gent, dat zich tegen hem verzet, tot onderwerping te brengen, bl. 21. — Na vele gevechten en verwoestingen onderwerpt zich die stad aan hem, bl. 22. — FILIPS zendt eene vloot ter ondersteuning der Franschen tegen de Engelschen, bl. 23. — Hij zendt vier galeijen naar Italië en rust zichzelven ten kruistogt uit, bl. 23. — Hij begeeft zich naar Duitschland en tracht vruchteloos den Keizer tot deelneming te bewegen, waardoor het ontwerp verijdeld wordt, bl. 24. — Zijn zoon KAREL voert, tijdens zijn afzijn, met klem het bewind hier te land, ald. — KARELS huwelijk met ISABELLA van Bourbon, ald. — FILIPS poging, om zijn natuurlijken zoon

DAVID *op den Utrechtschen Bisschopszetel te plaatsen, mislukt*, bl. 25. — *Hij besluit dit door geweld te volvoeren*, ald. — *Tracht de genegenheid des volks te verwerven door onderscheiden voorregten te hergeven*, ald. — Dordrecht *verzoent zich met hem*, ald. — GIJSBRECHT van Brederode *staat bij verdrag den Utrechtschen zetel aan* DAVID *van* Bourgondië *af*, bl. 26. — FILIPS *moet zijn voornemen, om de Friezen te onderwerpen, opgeven*, ald. — *Hij geraakt in onmin met zijn zoon* KAREL, ald. — *Ontvangt den Dauphyn van* Frankrijk *in* Braband, bl. 27. — *Hem wordt het regtmatig bezit van* Luxemburg *betwist door den Koning van* Frankrijk, ald. — *Hij stelt deswege den togt naar* Turkijë *uit en verzoent zich met* Gent, ald. — *Acht zich beleedigd door de behandeling zijnen gevolmagtigden in* Frankrijk *aangedaan*, bl. 28. — *Zijne vertoogen worden met wederkeerige bezwaren beantwoord*, ald. — *Oneenigheden tusschen de beide Vorsten en hunne erfopvolgers*, bl. 29. — *Dood des Konings van* Frankrijk, ald. — *Troonsverandering in* Engeland, *en hernieuwd bestand met dat rijk*, ald. — *Teruggave van eenige verpande sterkten aan* Frankrijk, bl. 30. — *Verhoogde onmin tusschen* FILIPS *en zijn zoon*, ald. — KARELS *vrijheid en leven bedreigd*, bl. 31. — FILIPS *besluit den kruistogt tegen de Turken te ondernemen*, ald. — *De Staten van* Vlaanderen *bewerken eene verzoening tusschen hem en zijn zoon*, ald. — FILIPS *zendt eene vloot naar de* Middellandsche Zee, ald. — *De dood des Pausen verijdelt den voortgang van den kruistogt, en de vloot keert terug*, bl. 32. — *Aanslag, om Graaf* KAREL *naar* Frankrijk *op te ligten, verijdeld*, ald. — *Koning* LODEWIJK *van* Frankrijk *ontkent zijn deelgenootschap daaraan*, bl. 33. — *Door de ziekte van Hertog* FILIPS, *komt het bewind in handen zijns zoons*, bl. 34. — *Deze rukt in* Frankrijk *en dringt tot voor* Parijs *door*, ald. — *Na een onbeslisten veldslag wordt de vrede met* LODEWIJK *te* Conflans *gesloten*, ald. — *De Luikenaars, bondgenooten van* LODEWIJK XI, *vallen in* Braband, ald. — *Zij smeeken om vrede, die weldra verbroken wordt*, bl. 35. — *Tuchtiging van* Dinant, ald. — *De nadeelige invloed dezer oorlogen op den handel van* Holland *en* Zeeland, ald. — *De invoer van vele goederen uit de* Nederlanden *in* Engeland *verboden, doch dit verbod twee jaren later ingetrokken*, ald. — KAREL *huwt met de zuster van den Koning van* Engeland, ald. — *Verbetering der zeeweringen van* West-Friesland, bl. 36. — *Vermeerdering der vaart op de* Oostzee, ald. — KAREL *begeeft zich naar* Holland, *om zijn gezag te bevestigen*, ald. — *Dood van Hertog* FILIPS, bl. 37. — *Aard en eigenschappen van dien Vorst*, ald. — *Zijne gunstige nagedachtenis*, bl. 39. — *Hertog* KAREL *in* Vlaanderen *en* Braband *gehuldigd*, bl. 40. — *Een opstand der Luikenaars wordt door hem bedwongen en bestraft*, ald. — *Hij wordt in* Holland *en* Zeeland *gehuldigd*, ald. — LODEWIJK XI *bezoekt hem te* Peronne, bl. 41. — *Een opstand der Luikenaars doet* KAREL *zijn gast als gevangene behandelen, die vier dagen later wordt ontslagen*, ald. — *Beide Vorsten trekken tegen* Luik *op dat wanhopigen tegenstand biedt*, ald. — Luik *ingenomen, geplunderd en verwoest*, bl. 42. — *Blijk van* KARELS *strenge regtvaardigheid*, ald. — *Vruchteloos poogt hij de Friezen te bewegen, hem als Heer te huldigen*, bl. 44. — *Ook* ADOLF van Gelre *weigert voor hem te verschijnen*, ald. — *Hij werpt het oog op de Keizerlijke waardigheid*, ald. — *Een opstand in* Engeland *uitgebarsten tegen den Koning*, ald. — *De gevlugte opstandelingen nemen verscheiden Nederlandsche koopvaarders*, bl. 45. — *Het hevig beklag van* KAREL *deswege vruchteloos blijvende, besluit hij tot wederwraak, en legt beslag op de eigendommen der Fransche kooplieden*, ald. — *Eene vloot, uitgezonden tegen de opstandelingen, verslaat hen op de Fransche kust*, ald. — *De vloot wordt door storm verstrooid*, Engelands *Koning onttroond en gedwongen naar* Holland *te vlugten*, bl. 46. — *Na lang weigeren, stelt* KAREL *den onttroonden Vorst in staat, met eene vloot in zee te steken*, bl. 47. — *Het leger tegen* Frankrijk *in het veld gebragt rigt weinig uit*, bl. 48. — *Eene wapenschorsing wordt door een verdrag met dat rijk gevolgd*, ald. — *De kroon van* Engeland *door* EDUARD VI *heroverd*, ald. — *De drukkende oorlogskosten veroorzaken nieuwe lasten en hier en daar oproer*, ald. — *De krijg met* Frankrijk *op nieuw uitgebarsten*, bl. 49. — *De Franschen ter zee verslagen en hun land door* KAREL *zwaar geteisterd*, ald. — *Hij sluit een bestand met hen dat later verlengd wordt*, ald. — *De Hertog stilt een oproer te* Zierikzee *en bezoekt de Hollandsche steden*, bl. 50. — *Wordt te* Dordrecht *gehuldigd*, ald. — *Neemt bezit van* Gelre

en Zutphen *waar hij gehuldigd wordt*, ald. — *Hij poogt zijne staten tot een koningrijk te verheffen*, bl. 51. — Karels *landvoogd te* Ferrette *gevangen genomen, onthalsd, en de Bourgondische knechten verjaagd*, ald. — Karel *rukt den* Elzas *in en sluit een verbond met* Engeland *tegen* Frankrijk, bl. 52. — *Hij slaat het beleg voor* Nuis, ald. — *De Zwitsers verklaren hem den oorlog, en verslaan zijne benden bij* Hericourt, ald. — *Drukkende belastingen uitgeschreven*, bl. 53. — *De geestelijkheid weigert opgave van hare inkomsten te doen*, ald. — Lodewijk XI *tracht het bestand met* karel *te verlengen, welke dit weigert*, ald — Lotharingen, Zwitserland *en de Keizer tegen* karel *in de wapens*, bl. 54. — *De Koning van* Engeland *in* Frankrijk *geland, roept de hulp in van* karel, *die halsstarrig weigert het beleg van* Nuis *op te geven*, ald. — *Een bestand met den Keizer gesloten*, ald. — *Kaperijen der Franschen ter zee*, ald. — *Eene vloot, door de Hollandsche steden daartegen uitgezonden, verslagen*, bl. 55. — Karel *sluit een bestand met* Frankrijk *en zet den krijg met* Lotharingen *voort*, ald. — *Weigert, na de verovering daarvan, zich met de Zwitsers te verzoenen*, ald. — *Nieuwe lasten, deswege uitgeschreven, door de onderzaten schoorvoetend opgebragt*, bl. 56. — Karel *neemt* Granson *in en laat de bezetting ter dood brengen*, ald. — *De Zwitsers verslaan hem bij* Vaux-Marcus *en behalen grooten buit*, ald. — Karel, *door velen zijner bondgenooten verlaten, brengt op nieuw een leger te veld*, bl. 57. — *Hij wordt ten tweedenmale geslagen*, ald. — *Hij schrijft nieuwe volksligtingen en beden uit*, bl. 58. — *Tegenstand dien deze bij alle standen ontmoeten*, ald. — Karel *laat zich door zijne rampen ter nederslaan*, ald. — *De Hertog van* Lotharingen *poogt zijn gebied te herwinnen*, ald. — Karel *tracht vruchteloos hem* Nancy *weder te ontwringen*, ald. — *Hij wordt weder verslagen en vindt daarbij den dood*, bl. 59. — *Zijne hoedanigheden*, ald. — *Zijne dochter* maria *is zijne erfgename*, bl. 61. — *Vreugde door zijn dood verwekt*, ald. — *De burgerij tracht alom verloren vrijheden te herkrijgen*, ald. — *De Staten worden naar* Gent *ontboden*, ald. Lodewijk XI *vlamt op het bezit van een deel der bezittingen van het huis van* Bourgondië, bl. 62. — Maria van Bourgondië *verleent op aandrang der Hollandsche en Zeeuwsche afgevaardigden, het Groot-Privilegie*, ald. — *Inhoud van dit staatsstuk*, ald. — *Het wordt later herroepen, doch sedert heeft men meermalen zich er op beroepen*, ald. — Maria *stelt een stadhouder en raden over* Holland *en* Zeeland *aan*, ald. — *De overige steden des lands weten ook hunne voorregten uitgebreid te krijgen*, bl. 65. — *De Hertogin door de beperking van haar gezag, tot onderhandeling met* Frankrijk *gedwongen*, ald. — *Twee der gezanten bij hunne terugkomst van landverraad beschuldigd en onthoofd*, ald. — *In* Holland *barst de oude tweedragt op nieuw uit*, bl. 66. — *Eene vloot aldaar tegen Fransche kapers in zee gezonden*, ald. — *Getuigenis van den moed der Hollanders ter zee*, ald. — *De Vlamingers stellen* adolf van Gelre *aan het hoofd van een leger tegen* Frankrijk, ald. — *Hij slaat het beleg voor* Doornik, *doch sneuvelt en zijn volk wordt verstrooid*, bl. 67. — *Aanzoeken om de hand van* maria van Bourgondië, ald. — Maximiliaan van Oostenrijk *verwerft die*, ald. — *Huwelijksvoorwaarden omtrent de erfopvolging*, bl. 68. — Maximiliaan *sluit een wapenstilstand met* Frankrijk, ald. — Maria *te* Dordrecht *als Gravin van* Holland *en* Zeeland *gehuldigd*, ald. — *Het volgend jaar wordt* maximiliaan *als Heer, Voogd en Momboir beëedigd*, ald. — *Hij rukt met een leger te veld, om de veroveringen der Franschen te stuiten*, bl. 69. — *Sluit een bestand voor een jaar met* lodewijk XI, ald. — *De Gelderschen betwisten hem* Gelre *en* Zutphen, ald. — *Na een tweejarigen krijg worden zij tot onderwerping gedwongen*, ald. — *Nieuwe onlusten en bewegingen in* Holland, bl. 70. — *De stadhouder is niet in staat die te stillen en vertrekt naar* Zeeland, bl. 71. — Maximiliaan *wordt hierin door den hervatten krijg met* Frankrijk *verhinderd*, bl. 72. — *Overwinning op hen behaald*, ald. — *Hij komt in* Holland *en poogt de rust te herstellen*, ald. — *Hernieuwt het verbond met* Engeland, bl. 73. — Leiden *wordt door de Hoekschen verrast*, ald. — *Op bevel van* maximiliaan *wordt die stad door den stadhouder belegerd*, bl. 74. — Dordrecht *door de Kabeljaauwschen ingenomen*, ald. — *Eenige andere steden vallen ook in hunne magt*, ald. — Maximiliaan *begeeft zich naar* Holland *en bevestigt de Kabeljaauwschen in het bewind*, bl. 75. — Leiden *door de Hoekschen verlaten, onderwerpt zich aan hem*, ald. — *De Kabeljaauwschen thans overal in het bewind, doch de rust niet geheel hersteld*, ald. — *De Hoekschen*

vinden eene toevlugt in het Sticht, ald. — *Misnoegen van* MAXIMILIAAN *hierover, dat een tweejarigen krijg tusschen* Utrecht *en* Holland *ten gevolge heeft*, ald. — *Dood van vrouw* MARIA, bl. 76. — *Haar beminnelijk karakter*, ald. — *In* Utrecht *is de rust door den dood van Bisschop* SWEDER *niet hersteld*, ald. — *De met hem gebannen Kanoniken verkiezen te* Dordrecht WALRAVEN *van* Meurs *tot zijn opvolger*, ald. — *Deze verkiezing door de kapittels, ridderschap en steden voor onwettig verklaard, gelijk ook door Paus* EUGENIUS, bl. 77. — *Hoezeer later door Paus* FELIX *in het bisdom bevestigd, blijft de magt van* WALRAVEN *toch gering*, ald. — *Het geestelijk regtsgebied over* Holland, Zeeland *en* Friesland *door* FILIPS *van* Bourgondië *aan Bisschop* RUDOLF *van* Diepholt *hergeven*, ald. — WALRAVEN *van* Meurs *vestigt zich te* Arnhem, ald. — *Bisschop* RUDOLF *van* Diepholt *verklaart den Aartsbisschop van* Keulen *den oorlog*, bl. 78. — *Sluit later een verbond met den Bisschop van* Munster, ald. — *Tracht de vervallen zaken van het* Sticht *te herstellen*, ald. — *De stad* Utrecht *in twist met het huis van* Montfoort, ald. — *Bisschop* RUDOLF *geraakt met de Utrechtsche regering in oneenigheid*, bl. 79. — *Hij verlaat de stad en verzoent zich met* Montfoort, ald. — *De Utrechtenaars neigen thans tot* WALRAVEN *van* Meurs, *die echter werkeloos blijft*, ald. — *Bisschop* RUDOLF *weet de stad* Utrecht *te bemagtigen*, ald. — *De rust wordt daar slechts moeijelijk hersteld*, bl. 80. — WALRAVEN *van* Meurs *tot Bisschop van* Munster *gekozen, doet afstand van zijne regten op het Utrechtsche Bisdom*, bl. 81. — *Misnoegen der Utrechtenaars over de schikking daarbij getroffen*, ald. — *Bisschop* RUDOLF *helpt* WALRAVEN *den Munsterschen bisschopszetel veroveren*, ald. — *De stad* Munster *vruchteloos belegerd*, bl. 82. — *De geestelijkheid van het* Sticht *verzet zich tegen het voortzetten van den krijg*, ald. — *De Bisschop, ofschoon door den Raad van* Utrecht *ondersteund, wijkt uit de stad*, ald. — *Hevige onlusten tusschen den Raad en de geestelijkheid*, ald. — *De regering moet zwichten, maar de rust blijft gestoord*, bl. 83. — *Dood van* RUDOLF *van* Diepholt, ald. — *Zijn karakter en bekwaamheden als wereldlijk Vorst*, ald. — *Verscheiden Vorsten trachten invloed op de verkiezing eens nieuwen Bisschops te hebben*, bl. 84. — GIJSBRECHT *van* Brederode *eenparig tot die waardigheid gekozen*, bl. 85. — *Redenen die tot zijne verkiezing geleid hebben*, ald. — *De Bisschop wordt door den Keizer in het wereldlijk gebied bevestigd*, bl. 86. — *'s Pausen bekrachtiging gevraagd, doch door kuiperijen van* Beijeren *en* Bourgondië *tegengehouden*, bl. 86. — DAVID *van* Bourgondië *eindelijk te* Rome *als Bisschop van* Utrecht *aangesteld*, bl. 87. — *Bisschop* GIJSBRECHT *heeft inmiddels in* Utrecht *de partijen trachten te verzoenen*, ald. — *Eenige misnoegden nemen echter de wijk naar* Amersfoort, ald. — *Hertog* FILIPS *maakt zich gereed, zijn zoon* DAVID *met geweld op den zetel te plaatsen*, bl. 88. — *Utrecht stelt zich in staat van tegenweer*, ald. — *Een oproer te* Utrecht *gedempt en door strenge maatregelen des Bisschops, de rust hersteld*, ald. — *Pogingen tot bemiddeling der beide Bisschoppen blijven vruchteloos*, bl. 89. — Rhenen *en* Amersfoort *kiezen de partij van* DAVID van Bourgondië, ald. — FILIPS *rukt met een leger tegen* Utrecht *op*, bl. 90. — GIJSBRECHT *van* Brederode *doet afstand van het Bisdom*, ald. — FILIPS *en* DAVID *van* Bourgondië *trekken* Utrecht *binnen*, bl. 91. — Deventer, Kampen *en* Zwol *weigeren den laatste te erkennen en sluiten een verbond met* Gelre *tegen hem*, ald. — FILIPS *en* DAVID *van* Bourgondië *trekken tegen* Deventer *op*, ald. — *De stad komt na eene moedige verdediging tot onderwerping*, bl. 94. — *Dit voorbeeld wordt door de overige steden en ridderschap gevolgd*, ald. — *Verscheidene steden treden in een onderling verbond*, bl. 95. — *De rust in het* Neder-Sticht *geenszins hersteld*, ald. — *De Bisschop wijkt naar het Hof des Hertogs van* Bourgongië, bl. 96. — *Aan de langdurige onlusten wordt eindelijk een einde gemaakt*, bl. 97. — *De Bisschop komt te* Utrecht *terug*, bl. 98. — Abcoude *en* Wijk bij Duurstede *vervallen aan het* Sticht, ald. — *Verzoening tusschen* Utrecht *en* Amersfoort, bl. 99. — *De stad* Utrecht *geraakt met haren Bisschop op nieuw in oneenigheid*, ald. — *Sluit een verbond met* Amersfoort *ter bescherming van beider regten*, bl. 100. — *De steden van het* Boven-Sticht *hernieuwen hun verbond met* Zutphen, ald. — *Stoutheid der Edelen*, bl. 101. — *De* BREDERODE's *schijnbaar in hooge gunst bij den Bisschop*, bl. 102. — *Oneenigheden in het* Neder-Sticht *met Hertog* KAREL, ald. — *De Bisschop neemt de beide* BREDERODE's *gevangen*, bl. 103. — *Beide wreed behandeld en tot bekentenis ge-*

dwongen, bl. 104. — WALRAVEN *van* Brederode *gelukt het te ontsnappen*, bl. 105. — KAREL van Bourgondië *trekt zich hunner aan, en zij worden door hem voor onschuldig verklaard*, ald. — GIJSBRECHT *van* Brederode *eerst later ontslagen*, ald. — *Willekeurige heerschappij van Bisschop* DAVID, bl. 106. — *Hij stelt eene buitengewone regtbank in, doch het algemeen misnoegen dwingt hem, haar weder af te schaffen*, bl. 107. — *De dood van* KAREL den Stoute *vermindert het gezag des Bisschops, die met de Staten van het* Neder-Sticht *een voor hem vernederend verbond sluit*, ald. — *De Overijsselsche steden en ridderschap volgen dit voorbeeld*, bl. 108. — *De voorwaarden worden door den Bisschop kwalijk nagekomen*, ald. — *Geschil tusschen den Bisschop en de regering van* Utrecht, bl. 109. — *Het wordt voor de geestelijke regtbank en daarna voor den Paus gebragt*, bl. 110. — *De beslissing door den Paus aan drie scheidslieden opgedragen*, ald. — *Twee daarvan wijzen de zaak van zich af, en de derde doet uitspraak ten voordeele der Utrechtenaars*, ald. — *Bisschop* DAVID *bekreunt zich hieraan niet en weigert den ban op te heffen*, bl. 111. — *De Utrechtenaars zoeken hulp te* Rome, ald. — *Ook 's Pausen vermaningen stuiten af op des Bisschops onbuigzaamheid*, ald. — *De verzoening wordt eindelijk tot stand gebragt*, ald. — *Diensten aan de stad* Utrecht *door* JAN *van* Montfoort *bewezen*, bl. 112. — *Diens aandeel in de Hollandsche onlusten*, bl. 113. — *De Bisschop verbiedt zijnen onderdanen vruchteloos, zich daarin te mengen*, ald. — *Zij dragen bij tot de verrassing van* Leiden, bl. 114. — *De goederen van onderscheidene Edelen en Stichtsche burgers worden door* MAXIMILIAAN *aangeslagen*, ald. — *Een opstand te* Utrecht, *hierdoor te weeg gebragt, wordt door* VAN MONTFOORT *gedempt*, bl. 115. — *Vergeefsche pogingen van den Bisschop, om zijn gezag aldaar te herwinnen*, bl. 116. — MAXIMILIAAN *verklaart* Utrecht *den oorlog*, bl. 116. — *De Amersfoorters verslagen*, bl. 117. — *Vruchtelooze onderhandeling van* Utrecht *met* MAXIMILIAAN, bl. 118. — *De Hollanders openen den oorlog, waaraan de Zeeuwen weigeren deel te nemen*, ald. — *Nederlaag der Hollanders*, bl. 119. — *Verdere loop van den krijg*, bl. 120. — Naarden *door de Utrechtschen verrast*, ald. — *Het platte land verwoest*, ald. — *Nederlaag der Utrechtschen*, bl. 121. — *Deze zoeken hulp bij* Kleef, ald. — ENGELBRECHT *van* Kleef *als Postulaat-Bisschop erkend*, ald. — *De vijandelijkheden met vernieuwde woede voortgezet*, bl. 122. — *Gebrek aan mondbehoeften en geld te* Utrecht, ald. — *De geestelijkheid aldaar wordt gedwongen, Bisschop* DAVID *te beschuldigen*, bl. 123. — *Deze neemt weêrwraak*, ald. — *Eene onderhandeling te* Schoonhoven *loopt vruchteloos af*, ald. — *Stijgend gebrek in* Utrecht, bl. 124. — *'s Bisschops gevangen genomen Maarschalk aldaar ter dood gebragt*, ald. — *Mislukte aanslag ap* Dordrecht, ald. — *De rust in* Utrecht *met geweld gehandhaafd*, bl. 124. — *Alles neigt tot onderhandeling*, ald. — *Moedwil der stalbroeders*, ald. — *Zelfopofferring van* JAN VAN SCAFFELAAR, bl. 127. — *Onderhandelingen te* 's Hage, ald. — *De vijandelijkheden worden echter voortgezet*, ald. — *Paus* SIXTUS IV *vermaant de Utrechtenaars op straffe van den ban, tot onderwerping aan hunnen Bisschop*, bl. 128. — *Zij bekreunen zich weinig om dit bevelschrift*, ald. — *De oorlog wordt met woede voortgezet*, bl. 129. — *Eene bijeenkomst te* 's Bosch *loopt vruchteloos af*, ald. — *De Bisschoppelijken behalen eenige voordeelen*, bl. 130. — *Steeds aangroeijend misnoegen te* Utrecht, ald. — *Verscheiden onderhandelingen mislukken*, ald. — *Voorstellen te* Valkenswaard *en later te* Wageningen *van de Kleefsche zijde gedaan, doch door den Bisschop verworpen*, ald. — *De Utrechtschen neigen tot verzoening*, bl. 131. — *De burgerij vermeestert de stad en opent de poorten voor den Bisschop*, bl. 132. — *Uit wantrouwen jegens hem, spelen zij weldra de stad weder in handen van* VAN NIEVELT, bl. 133. — ENGELBRECHT *van* Kleef *aldaar in het gezag hersteld, en Bisschop* DAVID *gevangen naar* Amersfoort *gevoerd*, ald. — *Gebrek aan lijftogt in* Utrecht, ald. — MAXIMILIAAN *rukt met een sterk leger tegen die stad op*, ald. — *Na eene hardnekkige verdediging komt men tot een verdrag*, bl. 134. — *Hoofdpunten daarvan*, ald. — MAXIMILIAAN *als wereldlijk voogd van* Utrecht *erkend, doet zijn intrede in de stad*, bl. 135. — Gelre *uit het Gulik-Geldersche huis in dat van* EGMOND *overgegaan*, ald. — ARNOUD *van* Egmond *tot Hertog gekozen*, bl. 136. — *Redenen die tot deze keus aanleiding hebben gegeven*, ald. — ARNOUD *bevestigt het verbond der ridderschap en steden*, ald. — *Sommige plaatsen en Edelen kanten zich tegen zijne verheffing*, ald. — *Men ducht de*

aanspraken van den Hertogs van Gulik, *en tracht door eene verloving van* ARNOUD *met de dochter des Hertogs van* Kleef, *zich daartegen te sterken*, bl. 138. — *Voorwaarden daarbij gemaakt*, ald. — ARNOUD *sluit een verbond met den Hertog van* Kleef, ald. — *Het gezag van* ARNOUD *hier en daar met geweld gevestigd*, ald. — *Nieuwe regten aan de bewoners der* Veluwe *verleend*, bl. 139. — *De Keizer weigert* ARNOUD *de beleening, en verklaart met diens gebied den Hertog van* Gulik *te beleenen*, ald. — *De Gelderschen worden in de Stichtsche onlusten betrokken*, bl. 140. — *De vrede wordt gesloten*, bl. 141. — *De Hertog van* Gulik *deelt den Gelderschen de keizerlijke brieven mede, waarbij hij met hun land beleend wordt*, ald. — *Deze bekreunen zich weinig om den Keizer*, ald. — *De rijksban wordt over hen uitgesproken*, ald. — *De vijandelijkheden tusschen* Gulik *en* Gelre *met afwisselend geluk gevoerd*, bl. 142. — *Geldgebrek in* Gelre *hierdoor te weeg gebragt*, bl. 143. — *Schade der steden en den landbouw hierdoor toegebragt*, ald. — *Onwil der steden, om den Hertog te ondersteunen*, ald. *De steden matigen zich steeds meer gezag over den Hertog aan*, bl. 144. — *Zij sluiten daartoe een verbond met de ridderschap*, bl. 145. — *Bijeenkomst der steden en ridderschap te* Nijmegen, *en voorwaarden door hen den Hertog gesteld*, ald. — *Fier antwoord des Hertogs daarop*, bl. 146. — *'s Hertogs onvermogen tegen hen*, bl. 147. — *Hij is genoodzaakt een deel zijner bezittingen en inkomsten te verpanden*, bl. 148. — *Eenige toenadering tusschen den Hertog en zijne onderdanen*, ald. — *De Hertogen van* Gelre *en van* Gulik *maken wederzijds aanspraak op elkanders gebied*, ald. — *Na den dood van den laatste, wordt zijn zoon* GERARD *met* Berg *en* Gulik *niet alleen, maar ook met* Gelre *en* Zutphen *door den Keizer beleend*, bl. 149. — *Hertog* ARNOUD *rukt zelf tegen hem ten oorlog*, ald. — *De Gelderschen vallen in* Gulik, *maar lijden de nederlaag*, ald. — *Bestand door tusschenkomst des Hertogs van* Kleef, *tusschen beide Vorsten gesloten*, bl. 150. — *Wanorde en misnoegen in* Gelre, ald. — *De Nijmegers misnoegd over eene regeringsdaad des Hertogs, roepen hem ter verantwoording*, bl. 151. — *De Hertog, door zijne voornaamste leenmannen verlaten, ziet weldra het geheele land tegen hem opstaan*, ald. — *Hij wendt zich om hulp tot* FILIPS *van* Bourgondië, bl. 152. — *De Gelderschen leenen weinig het oor aan zijne voorstellen*, ald. — *Een bestand voor eenige maanden gesloten*, ald. — *Bisschop* RUDOLF *van* Diepholt *en de Hertog van* Kleef, *treden als middelaars ten behoeve des Hertogs op*, bl. 153. — *Verdrag des Hertogs met zijne onderdanen*, ald. — ARNOUD *onderneemt eene bedevaart naar het H. Graf en stelt zijne gemalin aan het hoofd van een regentschap*, bl. 154. — *Hij keert in zijne staten terug onder de vreugdebetuigingen des volks*, bl. 155 — *Geraakt in onmin met zijne gemalin*, bl. 155. — *Het huwelijk zijner tweede dochter vermeerdert zijn aanzienlijken schuldenlast*, ald. — *Deze wordt nog verhoogd door zijne inmenging in de Munstersche geschillen*, bl. 156. — *Door zijne bemoeijingen met de Utrechtsche bisschopskeuze, verbittert hij* FILIPS *van* Bourgondië *tegen zich, die de vier hoofdsteden tegen hem opruit*, ald. — *De* Veluwe *door* Bourgondische *knechten veroverd*, bl. 157. — *Het misnoegen des volks tegen Hertog* ARNOUD *is ten top gestegen*, ald. — *Zijne gemalin en zijn zoon trekken met de misnoegden ééne lijn, en trachten* FILIPS *van* Bourgondië *voor zich te winnen*, ald. — *De tegenkanting van eenige steden, verdeelt* Gelre *weder in twee partijen*, bl. 158. — ARNOUD *geraakt in twist met den Graaf van* Meurs, ald. — *Vruchtelooze pogingen tot bijlegging der binnenlandsche geschillen*, bl. 159. — ADOLF *vat de wapens tegen zijn vader op*, ald. — ADOLF *in het naauw gebragt, sluit een verdrag met zijn vader*, bl. 160. — *Voortduur der binnenlandsche geschillen in* Gelre *en der huiselijke oneenigheid van zijn Vorst*, ald. — ARNOUD *daagt zijn zoon voor zich, die deze oproeping in den wind slaat*, bl. 162. — ADOLF *doet eene bedevaart naar* Jeruzalem, bl. 163. — *Bij zijne terugkomst wordt hij met onderscheiding aan het Bourgondische Hof ontvangen* ald. — *Zijne verloving met* KATHARINA *van* Bourbon, ald. — *Hij verzoent zich met zijn vader*, ald. — ADOLF *doet zijn vader te nacht opligten en zet hem gevangen*, bl. 164. — *Hij wordt door* Nijmegen, Zutphen *en* Arnhem *als Heer erkend en gehuldigd*, bl. 165. — Roermond *verklaart zich tegen hem, ondanks den schriftelijken afstand van Hertog* ARNOUD, bl. 166. — WILLEM *van* Egmond *trekt met die stad ééne lijn, welk voorbeeld door eenige Edelen en den Hertog van* Kleef *gevolgd wordt*, ald. — *De meeste steden en Edelen van* Gelre *blijven echter*

op de zijde van ADOLF, bl. 167. — EGMOND *vermeestert* Arnhem, ald. — *Wederzijdsche invallen in* Kleef *en* Gelre, ald. — *Een deel van* ADOLFS *benden op Hollandsch grondgebied stroopende, wordt door Hertog* FILIPS *streng gestraft*, ald. — *Voortdurende strooperijen van wederzijde*, bl. 168. — *Voorstellen omtrent de slaking van Hertog* ARNOUD *loopen op niets uit*, ald. — ADOLF *vestigt meer en meer zijn gezag*, bl. 169. — *Nieuwe inval der Kleefschen*, ald. — *Door hevige gevechten uitgeput, neigen de strijders tot vrede*, bl. 170. — ADOLF *sluit een verbond met* EGMOND *en* Arnhem, *en later een bestand met* Kleef, bl. 171. — *Hertog* KAREL *van* Bourgondië *beschermt* EGMOND, *en omhelst heimelijk de zaak van Hertog* ARNOUD, ald. — *Redenen, welke dezen Vorst hiertoe bewogen*, bl. 172. — *De Paus berispt* ADOLF *over het gevangen houden van zijn vader*, ald. — *De ridderschap en steden weigeren hunne toestemming tot diens vrijlating*, ald. — *Hertog* KAREL *roept* ADOLF *voor zich te* Hesdin, ald. — *Hier weet men hem te overreden, een bevelschrift tot slaking zijns vaders af te geven*, ald. — *Hertog* KAREL *tracht vruchteloos eene verzoening tusschen vader en zoon te bewerken*, bl. 173. — *Hij besluit het gevoelen der ridderschap en steden in te winnen*, ald. — ADOLF *ontwijkt heimelijk, maar wordt te* Namen *gevat en gevankelijk naar* Kortrijk *gevoerd*, bl. 174. — *Hertog* KAREL *eischt thans van de Gelderschen de erkenning van* ARNOUD *als Hertog*, ald. — *Zij houden zich aan* ADOLF, ald. — *Hertog* KAREL *vermaant de Gelderschen de zijde van* ARNOUD *te kiezen*, bl. 175. — *De ridderschap en steden sluiten een verbond tegen* ARNOUD, ald. — *Hij ontmoet bij zijne komst in* Gelre *veel tegenstand*, ald. — *Hij ziet zich eindelijk gedwongen, den Hertog van* Bourgondië *tot voogd en beschermer van* Gelre *te benoemen*, bl. 176. — *De Paus vaardigt bevelschriften ten voordeele van Hertog* ARNOUD *uit*, ald. — KAREL *tracht de gunst der bevolking te winnen*, ald. — *Deze wantrouwt hem, en draagt het hoog bewind des lands aan* VINCENT *van* Meurs *op*, bl. 177. — *Hertog* ARNOUD *hierdoor geheel van zijn gezag beroofd, verpandt al zijne landen aan den Hertog van* Bourgondië, bl. 178. — *Dood van Hertog* ARNOUD, ald. — *Zijne zwakheid van karakter*, 179. — KAREL *tracht zijn regten op de heerschappij van* Gelre *en* Zutphen *te laten gelden*, ald. — *Een aantal steden vallen in zijne magt*, ald. — *De Hertog van* Gulik *verkoopt hem zijne aanspraken op* Gelre *en* Zutphen, bl. 180. — Nijmegen *moet zich na eene harnekkige verdediging aan Hertog* KAREL *overgeven*, bl. 180. — Nijmegens *val door de onderwerping van het geheele gewest gevolgd*, bl. 181. — *Hertog* KAREL *door den Keizer met* Gelre *en* Zutphen *beleend*, ald. — *Zijne strenge heerschappij*, ald. — *Zijn dood wekt in de Gelderschen den wensch op, om hunne onafhankelijkheid te herkrijgen*, ald. — ADOLF *van* Gelre *roept zijne landgenooten te wapen, die zijne zuster* KATHARINA *aan het hoofd van het bewind plaatsen*, bl. 182. — *De dood van* ADOLF *belet dit*, ald. — *Zijn karakter*, ald. — KATHARINA *van* Gelre *tracht vergeefs haar broeders kinderen van het Bourgondische Hof te verkrijgen*, ald. — *Zij poogt zich door onderscheiden verbonden te sterken*, ald. — *Woelingen van* WILLEM *van* Egmond *in* Gelre, bl. 183. — *Hij matigt zich, onder den titel van voogd over* ADOLFS *kinderen, veel gezag aan*, ald. — Arnhem *stelt zich onder de magt des Hertogs van* Kleef, bl. 184. — Zutphen *aan den Bisschop van* Munster *verpand*, ald. — KATHARINA *van* Gelre *verzet zich hiertegen en wapent zich*, ald. — MAXIMILIAAN *sluit een verbond met den Hertog van* Kleef, *die zich ten oorlog toerust*, bl. 185. — *De Gelderschen dragen het bevel over hunne krijgsmagt aan* FREDERIK *van* Brunswijk *op*, ald. — Grave *valt den Brabanders in handen*, ald. — Braband *en* Kleef *geteisterd*, ald. — *Huwelijk tuschen* FREDERIK *van* Brunswijk *en* KATHARINA *van* Gelre *ontworpen*, ald. — *Vruchtelooze pogingen bij* MAXIMILIAAN *ten gunste van* ADOLFS *zoon en erfgenaam*, bl. 186. — *Wederzijdsche vijandelijkheden*, ald. — *De Hollanders mede in den oorlog gewikkeld*, ald. — *Eenige Hollandsche en Geldersche steden sluiten onderling een bestand*, ald. — *Hertog* FREDERIK *van* Brunswijk *krankzinnig geworden zijnde, wordt* HENDRIK *van* Schwartsenberg *in zijne plaats aangesteld*, ald. — *Hij sluit een verbond met* Frankrijk *tegen* MAXIMILIAAN, bl. 187. — *De Gelderschen behalen eenige voordeelen*, ald. — *Sommige Geldersche steden onderwerpen zich aan* MAXIMILIAAN, ald. — *Wederzijdsche vijandelijkheden*, bl. 188. — Wageningen *tot de overgave gedwongen*, ald. — *De Gelderschen stellen voor, de aanspraken van* MAXIMILIAAN *aan 's Pausen uitspraak over te laten*, ald. — *Eene wapenschorsing komt tot stand*, bl. 189. — *Na het eindigen*

daarvan, onderwerpen zich de Gelderschen aan MAXIMILIAAN, ald. — ADOLF van Nassau tot stadhouder door hem aangesteld, ald. — Friesland niet minder dan Gelre in dit tijdperk aan burgeroorlog ten prooi, ald. — Twist van Groningen met de Ommelanden over het stapelregt, ald. — Ripperda op harde voorwaarden tot de erkenning daarvan gedwongen, bl. 190. — Onmin tusschen Groningen en Hamburg, ald. — Tweejarig bestand tusschen de beide steden, ald. — Schier al de Ommelanden treden met Groningen in een verbond, ald. — Heilzame vruchten en inhoud van dit verbond, ald. — Onderhandelingen van Groningen met Hamburg, ald. — Eenige vijandelijkheden met Oost-Friesche Edelen, ald. — Friesland bewesten de Lauwers door overstrooming, hongersnood en ziekte geteisterd, 192. — Driejarig bestand tusschen de Schieringers en Vetkoopers te Sneek gesloten, ald. — Oneenigheden in Oost-Friesland, ald. — Zij worden door een vrede met Hamburg bijgelegd, ald. — Groningen in den rijksban verklaard, bl. 193. — Hernieuwde vijandelijkheden met Oost-Friesland, ald. — De stad Groningen op de zijde van Holland in den krijg met de steden aan de Oostzee, ald. — Zij geraakt hierdoor in geschil met Embden, dat echter in der minne bijgelegd wordt, bl. 194. — De Hamburgers staan Embden aan EDZARD af, ald. — Door diens bemiddeling verzoent GOCKINGA zich met Groningen, bl. 194. — Geschillen tusschen de Vetkoopers en Schieringers bij Dokkum aan scheidslieden onderworpen, ald. — Een tweejarige landsvrede voor Friesland te Leeuwarden tot stand gebragt, ald. — Bedorven toestand der kloosters, en pogingen tot verbetering daarvan in Friesland aangewend, bl. 196. — Vijandelijkheden van Groningen met de Workummers en Hindeloopers, bl. 197. — HATTENA in Oost-Friesland rooft op de Groningers, doch wordt op hun verzoek, door Graaf EDZARD bestraft, ald. — De eischen der Hamburgers tot uitvoering eener gesloten overeenkomst, vinden in Groningen weinig gehoor, bl. 198. — De Groningers maken de Eems onveilig, ald. — Beducht voor de magt der Hamburgers, neigen zij tot vrede, ald. — Nieuwe onlusten en geweldenarijen in Westergo, bl. 199. — Eenige steden en Edelen trachten door een verbond voor een jaar de rust te herstellen, ald. — Oostergo evenzeer aan burgerkrijg ten prooi, ald. — Eenige dorpen begeven zich onder de bescherming van Groningen, bl. 200. — Verdrag door eenige andere Deelen gesloten, ald. — De magt, daarbij aan Groningen opgedragen, vindt vele tegenkanting, ald. — Verbond voor vier jaren tusschen Oostergo en de stad Groningen, ald. — Inhoud daarvan, bl 201. — Het is ontoereikend om de rust te bewaren, ald. — Groningen matigt zich het gebied over het Oldambt aan, ald. — Verbindt zich naauwer met Oost-Friesland, ald. — Weder opkomende geschillen, die echter bijgelegd worden, bl. 202. — Westergo verzet zich tegen het verbond met Groningen, ald. — Leeuwarden en Leeuwarderadeel voor Groningen gedaagd, ald. — Schenders van den landvrede bestraft, bl. 203. — Nieuwe onlusten in Westergo na het eindigen van het bestand, ald. — Zeeroof der Schieringers tot groot nadeel des lands, bl. 204. — Aan de verregaande ongereldheden wordt door een zesjarigen vrede een eind gemaakt, ald. — Afkeer der Friezen, om aan een buitenlandschen regter zich te onderwerpen, en besluit van den landdag daartegen, ald. — Verbond van onderscheiden Kerspelen met Groningen, bl. 205. — Groningen onthoudt zich, een leenman des Munsterschen Bisschops te straffen, bl. 206. — Geschillen van Groningen met Hamburg vereffend, ald. — Verdrag van Groningen met de Ommelanden, ald. — Eene arglistige daad der ROORDA's doet den burgerkrijg in Friesland op nieuw ontbranden, bl. 207. — Rustige toestand tusschen den Dollart en de Eems, bl. 208. — Groningen legt een dijk, om de vernielingen van den Dollart te stuiten, ald. Misnoegen over eene bepaling des Raads in Groningen, ald. — Hij wordt tot de intrekking daarvan genoodzaakt, bl. 209. — FILIPS van Bourgondië tracht de West-Lauwersche Friezen te bewegen hem als Heer te huldigen, ald. — Eenige gemagtigden naar hem gezonden, keeren onverrigter zake terug, ald. — Dit geeft aanleiding tot een nieuw verbond tusschen Groningen en de Ommelanden, ald. — Vrees door de toerustingen van Hertog FILIPS in Friesland te weeg gebragt, bl. 210. — De West-Friezen trachten met Groningen en Oost-Friesland een verbond tegen hem aan te gaan, ald. — Op weigering van deze, sluiten zij een onderling verbond tegen vreemde overheersching, ald. — De Groningers verklaren zich tegen de verheffing van DAVID van Bourgondië, ald. — Na zijne erkenning door het Sticht, volgen zij echter dit voorbeeld, ald. — Onderscheiden verdragen door Groningen gesloten. bl. 211. — Misnoegen dev gilden over een handels-

verdrag met Oost-Friesland, ald. — *Zij dwingen den raad dit te vernietigen*, ald. — *Maatregel ter bewaring van rust en veiligheid in* Groningen *genomen*, bl. 212. — *De oude veeten herleven in* Friesland, ald. — *Keizer* FREDERIK III *eischt de schatting aan het Rijk van de Friezen, welke hiertoe op zekere voorwaarden niet ongenegen zijn*, ald. — *Op het ontvangen der gewenschte keizerlijke brieven wordt zij opgebragt*, bl. 213. — *Van de vrees voor een buitenlandschen aanval bevrijd, hervatten de Friezen met hevigheid hunne inwendige geschillen*, ald. — *Krijg tusschen de* DONIA'S *en* HARINXMA'S, ald. — *Verbond van eenige gewesten en* Groningen, bl. 214. — *Voortduur van den burgerkrijg*, ald. — *Onderling verbond van* Westergo *tot handhaving der rust*, ald. — *Gelijk verdrag voor drie jaren tusschen* Oostergo *en* Westergo, ald. — *De* DONIA'S *zetten hunne geweldenarijen voort*, bl. 214. — *In* Groningen *en de* Ommelanden *wordt de rust gehandhaafd*, bl. 216. — *Verbond van* Groningen *met* ULRICH van Embden, ald. — EGGO van Westerwolde, *door* ULRICH *verongelijkt, huldigt den Bisschop van* Munster, ald. — *Afstand van Bisschop* DAVID van Bourgondië *van het geregt van* Selwerd *aan* Groningen, bl. 217. — *De Opsterlanders verbinden zich met* Groningen, *doch de rust, aldaar hierdoor bewerkt, strekt zich niet tot het overige van* Oostergo *en* Westergo *uit*, ald. — *Burgeroorlog aldaar, vooral door de* DONIA'S *gaande gehouden*, bl. 218. — *Einde daarvan*, bl. 219. — *Treurige toestand van* Friesland, ald. — *Pogingen van Pater* BRUGMAN *tot herstel van den vrede*, bl. 220. — *Zware dijkbreuk op wonderbare wijze gestopt*, bl. 221. — DOUWE SJAARDAMA *tracht een erfelijken titel en magt in* Friesland *van den Keizer te verwerven, welke hem een titel en regtsgebied over de* Zevenwolden *verleent*, ald. — *Nieuwe burgerkrijg in* Westergo, bl. 222. — *In* Oostergo *doet de felle tweedragt tot een verbond met* Groningen *neigen, hetwelk door deze stad geweigerd, doch op herhaald dringend aanzoek toegestaan wordt*, bl. 223. — *Dit voorbeeld door eenige andere Deelen gevolgd*, bl. 224. — *De Edelen verzetten er zich tegen, doch worden door de Groningers bedwongen*, ald. — *De naijver op* Groningen *brengt nu eene verzoening tusschen de Schieringers van* Oostergo *en* Westergo *te weeg*, ald. — *Euveldaad van* AGGE DONIA *bestraft*, bl. 225. — *Bandeloosheid der geestelijken*, ald. — KAREL de Stoute, *thans Graaf van* Holland, *noodigt de Friezen, gemagtigden tot hem te zenden, om zijn gezag te erkennen*, bl. 226. — *De Friezen beroepen zich op hunne voorregten en vrijheid door den Keizer verleend, maar deze vertogen vinden bij* KAREL *weinig gehoor*, ald. — *Op gelijken eisch wenden de Groningers zich tot den Bisschop van* Utrecht, *die zich hunne zaak aantrekt*, bl. 227. — *De Friezen benoemen op een landdag vier en twintig gemagtigden*, ald. — *De Hertog van* Bourgondië *verlangt, dat zij afgevaardigden tot hem zenden, en dreigt met de wapenen*, bl. 228. — *Eene bijeenkomst van zeventig aanzienlijken te* Stavoren *rigt weinig uit*, ald. — KAREL *blijft op zijne eischen aandringen, doch men besluit, zich daartegen te verzetten*, ald. — Friesland *en* Groningen *stellen zich in staat van tegenweer, doch de afgevaardigden en* OFFO van Dokkum *zweren den Hertog hulde*, bl. 229. — *De vrees voor* KAREL *neemt in* Friesland *af, en de binnenlandsche geschillen herleven*, bl. 230. — *De Gelderschen zoeken hulp bij de Friezen tegen Hertog* KAREL, *doch vinden dezen, op het voorbeeld van* Groningen, *daartoe ongenegen*, bl. 231. — Groningen *verbindt zich met* Oost-Friesland, ald. — *De Friezen, Groningers en Ommelanders zoeken ondersteuning bij den Keizer*, ald. — *Diens verklaring hunner onderhoorigheid aan het rijk verijdelt het oogmerk van* Groningen, *om de* Ommelanden *met hunne stad te vereenigen*, ald. — *Hevige tweedragt in* Friesland; *waar men zichzelven regt verschaft*, bl. 232. — *De Keizer eischt van de Friezen hulpbenden*, bl. 233. — *Hunne verontschuldigingen niet aangenomen*, ald. — *De Groningers zijn gereeder met hunne hulp*, bl. 234. — *Onderscheiden bijeenkomsten ter handhaving der binnenlandsche rust*, ald. — *Een verbond tusschen* Groningen *en* Oostergo *en* Westergo *gesloten*, ald. — *Het streven der stad* Groningen, *om het hoofd van een Friesch bondgenootschap te worden*, ald. — *Herstel van welvaart met de rust in* Friesland, bl. 235. — *Aanzien van de stad* Groningen, *welke* Westerwolde *aan zich weet te trekken*, ald. — *Eerste regtsvergadering van het Friesche bondgenootschap te* Groningen, bl. 236. — *Een gezant des Keizers komt in* Friesland, *om de schatting te innen, doch moet onverrigter zake het gewest verlaten*, ald. — *De stad Groningen tracht door zijne hulp het bewind over geheel*

Friesland *van den Keizer te verwerven*, bl. 237. — *Brief van* Groningen *aan den Keizer daarover*, ald. — *Bewaarde voorregtbrief des Keizers aan de Friezen*, bl. 238. — *Krijg tusschen de* JONGAMA'S *en* SJAARDAMA'S, bl. 239. — *Einde daarvan*, bl. 241. — *Terugkomst van 's Keizers gezanten in* Groningen, *met aanstelling van den raad dier stad als Potestaat over* Friesland, ald. — *Zij keeren met deze aanstelling onverrigter zake terug*, bl. 242. — *Onlusten in* Oostergo, ald. — *Twist van* Leeuwarden *met de omliggende steden en grietenijen*, ald. — *Geweldenarijen daaruit voortgevloeid*, bl. 243. — Leeuwarden, *door de Schieringers onder aanvoering van* WIJBE JARICHS *verrast*, *jaagt de vijanden ter stad uit*, ald. — *Verzoening der stad met hare vijanden*, bl. 244. — *Nieuwe onlusten en daden van geweld*, bl. 245. — *Verbond daartegen van eenige steden*, ald. — *Hare strenge handhaving der rust*, bl. 246. — *Een verbod van uitvoer van levensmiddelen uit* Friesland *gegeven en kort daarna weder ingetrokken*, ald. — *Het verbond van* Groningen *met de* Ommelanden *hernieuwd*, ald. — *Voordeelen voor dit gewest daaruit ontsproten*, ald. — *Rust en orde in* Braband *gehandhaafd*, bl. 247. — *De stad* 's Hertogenbosch *in opstand tegen Hertog* FILIPS, *doch met de wapens tot onderwerping gebragt*, ald. — Braband *door hongersnood en pest geteisterd*, ald. — *Dood van* ENGELBERT van Nassau, *Heer van* Breda, bl. 248. — *Vorige bezitters dier heerlijkheid*, ald. — *Zware beden*, *welke* Braband *aan Hertog* FILIPS *moet opbrengen*, bl. 249. — *De Staten van* Braband *koopen een onderzoek der regtsbedeeling af*, ald. — 's Hertogenbosch *door brand geteisterd*, ald. — KAREL de Stoute *als Hertog gehuldigd*, ald. — *Hij bedwingt eenige oproerige bewegingen, en tuchtigt de Luikenaars*, bl. 250. — *Hij regelt het inwendig bestuur en eischt telkens nieuwe beden*, ald. — *Dit verwekt bij zijn dood eenige onlusten*, bl. 251. — MARIA van Bourgondië *als Hertogin gehuldigd*, ald. — *De voorregten door haar verleend*, *doch later door haren zoon vernietigd*, ald. — *Nadeelen dit gewest en bijzonder* 's Hertogenbosch *door den Gelderschen krijg toegebragt*, ald. — FILIPS van Oostenrijk *aanvaardt bij den dood zijner moeder*, *onder voogdijschap van zijn vader* MAXIMILIAAN, *de regering*, bl. 252. — *De Vlamingen verzetten zich tegen* MAXIMILIAAN, *die in* Holland *en* Zeeland *gehuldigd wordt*, ald. — Hoorn *door de Hoekschen verrast*, ald. — *De Stadhouder* LALAING *herovert deze stad met storm en laat haar uitplunderen*, bl. 253. — *Oneenigheden te* Haarlem *met het krijgsvolk*, bl. 254. — *Geheel* Holland *thans Kabeljaauwsch*, ald. — *Einde van den oorlog met* Utrecht, ald. — *Vrede met* Frankrijk *en* Utrecht, ald. — *Dood van Koning* LODEWIJK XI, bl. 255. — *De Vlamingen worden door eenige Edelen in naam van den jongen* FILIPS *bestuurd*, ald. — MAXIMILIAAN *brengt hen door de wapens tot onderwerping en dwingt hen*, *zijn zoon aan hem uit te leveren*, ald. — *Hij wordt tot Roomsch Koning verkozen*, bl. 256. — *Gewigtige veranderingen in het zeewezen door hem gemaakt*, ald. — *De oorlog met* Frankrijk *ontvlamt op nieuw*, ald. — *Nederlaag der Nederlanders*, ald. — Gent *en* Brugge *komen in opstand*, bl. 257. — *De laatstgenoemde stad neemt* MAXIMILIAAN *gevangen*, *wiens verlossing*, *na vele pogingen*, *bij een verdrag bewerkt wordt*, *waarbij* MAXIMILIAAN *van het bewind over* Vlaanderen *afziet*, ald. — *Keizer* FREDERIK *zendt eene krijgsmagt ter verlossing zijns zoons en belegert* Gent, bl. 258. — FILIPS van Kleef, MAXIMILIAANS gijzelaar, *stelt zich aan het hoofd der Gentenaars en dwingt hem tot den aftogt*, ald. — *Hiervoor in den rijksban gedaan*, *brengt hij geheel* Braband *tegen* MAXIMILIAAN *in beweging*, ald. — *De Hoekschen in* Holland *verzamelen zich te* Sluis *onder* FRANS van Brederode, ald. — *Deze kaapt van daar uit*, *en neemt* Rotterdam *bij verrassing in*, bl. 259. — *Zij verontrusten geheel* Utrecht *en* Holland, bl. 260. — *Pogingen tot onderhandeling met* FRANS van Brederode *mislukken*, ald. — *Er wordt heirvaart tegen hem beschreven*, *en* Rotterdam *te land en te water belegerd*, ald. — *Dappere verdediging dier stad*, bl. 261. — *Mislukte aanslagen van* BREDERODE *op* Schiedam *en* Gouda, ald. — *Hij maakt de* Maas *voor zich vrij en vermeestert* Overschie, bl. 262. — *Rooftogten der Hoekschen uit* Rotterdam, Woerden *en* Montfoort, ald. — Geertruidenberg *door hen verrast*, *doch weder verlaten*, bl. 263. — *Een tweede aanslag op* Schiedam *mislukt*, ald. — *Een aanval van* EGMOND *te water door de Rotterdammers afgeslagen*, ald. — *Deze lijden op de* Lek *eene zware nederlaag*, bl. 264. — *Zij beproeven* Gouda *en* Leiden *te verrassen*, ald. — Rotterdam *naauw ingesloten*, *lijdt nijpend gebrek*, bl. 265. — MAXIMILIAANS *bevelhebber neigt*,

op sterk aandringen der Poorters, tot onderhandeling, ald. — *Treurige gevolgen van* MAXIMILIAANS *afzetting der munt*, bl. 266. — Rotterdam *geeft zich bij verdrag over en* BREDERODE *vertrekt naar* Sluis, bl. 267. — *Voortdurende strooperijen der Hoekschen*, bl. 268. — FRANS van Brederode *tracht* Goes *te bemagtigen*, *doch wordt afgeslagen*, ald. — VAN EGMOND *valt hem met eene vloot aan*, *verslaat de Hoekschen en neemt* BREDERODE *gevangen*, bl. 269. — BREDERODE *overlijdt aan zijne wonden te* Dordrecht, bl. 270. — *Uitgeputte toestand van* Holland, ald. — *Opstand der Kennemers en West-Friezen, door het streng invorderen der oorlogslasten te weeg gebragt*, ald. — EGMOND *tracht de ontevredenen tot bedaren te brengen, en noodigt hen op eene dagvaart te* 's Gravenhage, ald. — *Op deze worden echter hunne opbrengsten niet verligt*, bl. 271. — JAN van Naaldwijk, *thans het hoofd der Hoekschen, stroopt langs* Kennemerland *en vestigt zich op* Texel, bl. 271. — *Hij rooft op de* Zuiderzee, *doch moet eindelijk vermomd naar* Sluis *vlugten*, ald. — *De West-Friezen en Kennemers komen te* Hoorn *bijeen en besluiten, geen maandgeld meer op te brengen*, ald. — *Oorsprong van den naam* kaas- *en* broodvolk, ald. — *Zij bedrijven vele buitensporigheden*, bl. 272. — *Dringen met geweld* Haarlem *binnen, en brengen den Schout wreedaardig om het leven*, ald. — *Zij bestormen* Leiden, *doch worden afgeslagen en uiteengejaagd*, bl. 273. — *Er worden krijgsbenden tegen hen afgezonden, die hen in losbandigheid navolgen*, ald. — *Na onderscheidene gevechten, worden de opstandelingen verslagen*, ald. — *Hertog* ALBRECHT *van* Saksen *komt te* Haarlem, *dat zich aan hem onderwerpt*, bl. 274. — *De opgestane gewesten verzoenen zich met hem op harde voorwaarden*, ald. — *Deze worden op zeer ongelijke wijze geëischt*, bl. 275. — *Treurige gevolgen van dezen opstand*, bl. 276. — *Hertog* ALBRECHT *vernielt* Zierikzee, *hetwelk voor het begunstigen der Hoekschen boeten moet*, ald. — *Hij belegert en wint daarna* Sluis, ald. — *De voornaamste Hoekschen nemen de wijk naar* Frankrijk, ald. — *Einde van den hevigen twist tusschen Hoekschen en Kabeljaauwschen*, ald. — *Redenen waarom de Nederlanders zich steeds meer onder het gezag hunner Vorsten bukken*, 277. — *De oorlog met* Frankrijk *ontvlamt op nieuw*, ald. — MAXIMILIAAN *verovert* Utrecht, ald. — *Vrede te* Senlis *gesloten*, ald. — MAXIMILIAAN *volgt zijn vader als Keizer op en ontslaat zich van het bewind over de Nederlanden*, ald. — FILIPS *in* Zeeland *gehuldigd*, ald. — *Eene nieuwe keur voor dit gewest bezworen en bezegeld*, ald. — *Het* Groot Privilegie *daarbij vernietigd*, bl. 278. — *Reden van de bewilliging der Staten van* Holland *hierin*, ald. — *Een nieuw verbond met* Engeland *strekt tot vermeerdering der welvaart*, ald. — *Inhoud van het Groot Handelsverdrag*, bl. 279. — *Huwelijk van Hertog* FILIPS *met* JOHANNA *van* Arragon, *en van haar broeder met* MARGARETHA *van* Oostenrijk, ald. — FILIPS *wordt in* Holland *gehuldigd*, bl. 280. — Gelre *weigert hem als Heer te erkennen, dewijl* KAREL van Egmond *aldaar den zetel beklommen heeft*, ald. — FILIPS *reist naar* Spanje, *en stelt* ENGELBERT van Nassau *tot Stadhouder aan*, bl. 281. — *Onverwachts trekt hij van daar naar de* Nederlanden *terug*, *en* JOHANNA *vervalt in diepe zwaarmoedigheid*, ald. — FILIPS *sluit een verbond met* LODEWIJK XII *van* Frankrijk, bl. 281. — *Te* Mechelen *herstelt hij het Hoog Geregtshof der* Nederlanden, *en sluit een verbond met* KAREL van Egmond, ald. — *Na* WILLEM van Croi *tot Stadhouder te hebben aangesteld, begeeft hij zich met zijne gemalin en eene talrijke vloot naar* Spanje, bl. 283. — *Door storm in* Engeland *geslagen, wordt hij aldaar door den Koning lang opgehouden, welke van hem middelerwijl onderscheiden gunstige voorwaarden weet te bedingen*, ald. — *Hij landt in* Spanje, *waar hij als Koning van* Kastilië *erkend wordt*, bl. 284. — *Na drie maanden geregeerd te hebben sterft hij, en zijn schoonvader* FERDINAND *volgt hem als regent in het bewind van* Spanje *op*, ald. — *Zijn karakter*, ald. — *De voogdijschap over zijn zoon* KAREL *wordt aan* MAXIMILIAAN *opgedragen*, ald. — MARGARETHA van Oostenrijk *tot Landvoogdes aangesteld, en te* Dordrecht *plegtig erkend*, bl. 286. — MAXIMILAAN *bevestigt de verkregen voorregten des volks*, ald. — *Eenige gewenschte veranderingen worden slechts gedeeltelijk toegestaan*, ald. — MARGARETHA *tracht zich tegen den Hertog van* Gelre *te sterken, door een verbond met* Engeland, bl. 287. — *De vrede te* Kamerijk *spoedig door den Hertog* van Gelre *verbroken*, ald. — MAXIMILIAAN *komt zelf in de* Nederlanden, ald. — *Op het niet volkomen toestaan zijner geldelijke eischen, vertrekt hij verbolgen weder naar* Duitschland, bl. 288. — *Krijg der Hollanders met de*

Hanzesteden, ald. — *De nadeelen hierdoor veroorzaakt, doen vurig naar vrede met* Gelre *wenschen*, ald. — *Vruchtelooze onderhandelingen deswege*, bl. 289. — *De Keizer verlangt den oorlog met kracht door te zetten*, ald. — Karel van Gelre *valt in* Holland, bl. 290. — Hendrik van Brunswijk *tegen hem door den Keizer afgezonden*, ald. — *Geldgebrek aan weerszijde leidt tot een vierjarig bestand*, ald. — Maximiliaan *gaat een geheim verbond met* Engeland *tegen* Frankrijk *aan*, ald. — *Misnoegen van den Franschen Vorst hierover*, bl. 291. — Maximiliaan *dringt den Koning van* Engeland *tot een inval in* Frankrijk, *en dient zelf in diens leger*, ald. — *Ondanks nieuwe verdragen met* Engeland, *gelukt het den Franschen Koning*, maximiliaan *de zijde der Engelschen te doen verlaten*, bl. 292. — *Misnoegd hierover*, *sluit* hendrik van Engeland *vrede met* Frankrijk *en geeft den Koning zijne zuster ten huwelijk*, ald. — Karel van Oostenrijk *aanvaardt thans het bewind en wordt alom gehuldigd*, bl. 293. — Friesland *door den Hertog van* Saksen *aan hem afgestaan*, ald. — *Hij sluit eene wapenschorsing met* karel van Gelre, ald. — Van egmond, karels *Stadhouder*, *begeeft zich naar* Friesland, *om er den eed van hulde voor zijn meester te ontvangen*, ald. — Karel *neemt werkzaam deel aan het bewind*, ald. — *Zijne willekeurige handelingen*, bl. 294. — *De Landvoogdes* margaretha *beklaagt zich over de minachting waarmede men haar bejegent*, ald. — Karel *sluit een nieuw verbond met* Frankrijk, *en een nader verdrag met dat rijk*, bl. 295. — *Dit wordt gevolgd door een ander*, *waarin het beoorlogen der Turken bepaald wordt*, ald. — *Het handelsverdrag met* Engeland *en een bestand met* Gelre *hernieuwd*, bl. 296. — Karel *vertrekt naar* Spanje, *en de redenen waarom dit zoo lang vertraagd was*, ald. — *Hij laat het bewind aan een raad over*, *doch geeft later aan* margaretha *meer magt*, bl. 297. — *Dit laatste is te nuttiger*, *om de zeerooverijen der Gelderschen*, ald. — *Een beslag op de Nederlandsche schepen in* Denemarken *spoedig weder opgeheven*, *en vermoedelijke oorzaak dezer gunstige wending van zaken*, ald. — *Het bestand met* Gelre *verlengd*, *doch kwalijk onderhouden*, bl. 298. — *Dood van Keizer* maximiliaan, ald. — *Zijne eigenschappen* ald. — *Zijne verdiensten jegens* Holland *in het vernietigen der burgertwisten*, bl. 299. — *Zijn kleinzoon* karel *volgt hem op als Keizer van* Duitschland, ald. — *Uitbreiding der magt aan de Landvoogdes verleend*, bl. 300. — *Verkorting van de magt der Hoven*, ald. — *Eene meer evenredige verdeeling der belastingen ingevoerd*, ald. — *Voortgang der leer van* luther, bl. 301. — *'s Keizers bevelschrift daartegen niet streng ten uitvoer gebragt*, ald. — *Eerste slagtoffer der godsdienstvervolgingen*, bl 302. — Frans I van Frankrijk *brengt zijne strijdmagt in de* Nederlanden, *doch de haringvisscherij wederzijds is vrij verklaard*, ald. — *Het geluk is* frans I *niet gunstig*, *die daarop zijne magt naar* Italië *wendt*, ald. — *Keizer* karel *begeeft zich naar* Spanje, *doch bezoekt vooraf* Engeland, ald. — *Hij sluit een verbond met den Koning en verlooft zich met diens dochter*, bl. 303. — *Het geluk is den Nederlanders en Engelschen niet gunstig tegen de Franschen*, *doch* Friesland *geraakt geheel in 's Keizers magt*, ald. — *Voortduur van den Gelderschen krijg*, ald. — *Verbod van verkeer der kloosterlingen met* Frankrijk, ald. — *Een wapenstilstand met* Frankrijk *en* Gelre *gesloten*, ald. — *Nieuwe beden tot voortzetting des oorlogs geëischt en toegestaan*, bl. 304. — *Koning* christiaan II *uit* Denemarken *verjaagd vlugt herwaarts*, ald. — *Gevreesde onlusten met de Oostzeesteden door een bestand verhoed*, ald. — *Vrede tusschen* frans I *en den Keizer gesloten*, *doch door den eerste kwalijk gehouden*, bl. 305. — *Verbond van* Engeland *en* Frankrijk *tegen Keizer* karel, ald. — *De Gelderschen geducht voor* Holland *door het bezetten van* Utrecht, ald. — *De Hollandsche steden weigeren tot dekking der grenzen mede te werken*, bl. 306. — *De Bisschop van* Utrecht *zoekt hulp bij de Landvoogdes*, *en draagt het wereldlijk gebied den Keizer op*, ald. — *Eene buitengewone bede door* Holland *schoorvoetend ingewilligd*, ald. — *Vijandelijkheden van* Frankrijk *en* Engeland, bl. 307. — *Een inval van de Gelderschen in* Holland *bevordert het toestaan eener nieuwe geldleening*, ald. — Holland *versterkt zijne wapening*, ald. — *Spanning tusschen de Staten en 's Keizers Stadhouder in* Holland, ald. — *Een bestand met* Frankrijk *en* Engeland *gesloten*, 308. — Overijssel *veroverd en* Utrecht *ingenomen*, ald. — *Het wereldlijk gebied over* Utrecht *openlijk aan den Keizer afgestaan*, ald. — *Vrede met* Gelre *gesloten*, ald. — *Het plan van Hertog* filips

van Bourgondië nopens het Sticht, thans verwezenlijkt, bl. 309. — Amersfoort veroverd, ald. — De Utrechtschen over de ondergane mishandelingen verbitterd, verdrijven de Hollandsche bezetting, ald. — Abcoude en Vreeland weder in 's Bisschops handen gesteld, ald. — VAN EGMOND tracht vergeefs Utrecht te verrassen, bl. 310. — Hij sluit de stad in doch laat zich afkoopen, ald. — Onlusten in het Sticht door de heeren VAN WISCH met ernst gedempt, ald. — Dood van Bisschop DAVID van Bourgondië, ald. — Zijn karakter, bl. 311. — Gevolgen zijner regering voor het Sticht, ald. — FREDERIK van Baden door den invloed des Keizers tot zijn opvolger gekozen, bl. 312. — Zijne plegtige intrede en huldiging, ald. — Hij bevordert de veiligheid in het Sticht, bl. 303. — Oorlog met Kleef, ald. — Na eenige vijandelijkheden wordt de vrede gesloten ald. — Het slot te Oijen, waarop FILIPS van Oostenrijk en de Hertog van Gelre beide aanspraak maken, in handen des Bisschops gesteld tot na de beslechting, ald. — De Bisschop laat het zich ontnemen tot groot misnoegen van Hertog KAREL van Gelre, bl. 314. — Oneenigheden des Bisschops met Utrecht en Kampen, ald. — Onderworpenheid van het Sticht aan den Keizer door een aantal voorbeelden gestaafd, ald. — Nieuwe moeijelijkheden met Kleef na vele onderhandelingen vereffend, bl. 315. — De Hertog van Gelre twist met den Utrechtschen Bisschop, en deze met zijne Staten, ald. — Het Neder-Sticht door KAREL van Oostenrijk bezet met eene krijgsmagt, bl. 316. — Moedwil dezer gasten, doch de klagten hierover vinden bij de Landvoogdes en den Keizer weinig gehoor, ald. — De Kuinder door den Hertog van Gelre bemagtigd, doch weldra hernomen, bl. 317. — Eene verzoening tusschen den Bisschop en den Gelderschen Hertog vruchteloos beproefd, bl. 318. — De laatste neemt eenige afgedankte benden in zijne dienst, ald. — De Kampers wreken zich streng op eenige dezer stroopers, ald. — De Hertog van Gelre beproeft vergeefs Deventer te overrompelen, doch verovert eenige andere Overijsselsche steden, bl. 319. — Het Boven-Sticht verbindt zich met den Bisschop en van Egmond tegen Gelre, maar het Neder-Sticht weigert daartoe bijstand ald. — De Overijsselschen vallen in Gelre, ald. — Wederzijdsche vijandelijkheden waaraan een bestand een einde maakt, ald. — Vijandelijkheden tusschen het Neder-Sticht en FLORIS van Egmond door den Keizer gestuit, bl. 320. — De Utrechtschen belegeren IJsselstein, doch worden genoodzaakt het beleg op te breken, bl. 321. — De Hertog van Gelre komt in Utrecht en laat er bezetting achter, bl. 322. — Vijandelijkheden tusschen deze laatste en de Hollanders gepleegd, ald. — Na langdurige onderhandelingen komt eene verzoening tusschen Utrecht en de Landvoogdes tot stand, 323. — De stad Utrecht daarover weinig tevreden, 324. — ROELOF van Munster, slotvoogd van Koeverden, heult met de vijanden des bisdoms, 324. — Bisschop FREDERIK sluit eene overeenkomst met hem, ald. — Hij ontruimt volgens deze het slot, doch maakt zich door list kort daarna er weder meester van, ald. — Verbond van Bisschop FREDERIK met het Boven- en Neder-Sticht, 325. — De Bisschop slaat het beleg voor Koeverden, hetwelk, na eene dappere verdediging, verlaten wordt, ald. — De Graaf van Bentheim tot slotvoogd aangesteld, 326. — Strooptogten van ROELOF van Munster, ald. — De Groningers verklaren den Bisschop den oorlog, en nemen den Hertog van Gelre tot Heer aan, ald. — De Bisschop belet dezen zich van Drenthe meester te maken, ald. — Overijssel door rondzwervende benden en rampen geteisterd, bl. 327. — Bisschop FREDERIK verlangt afstand van het bewind te doen, ald. — De keuze zijns opvolgers door hem aan Keizer MAXIMILIAAN afgestaan, ald. — Hij staat den Bisschoppelijken zetel eerst aan WILLEM van Brandenburg, en daarna aan FILIPS van Bourgondië af, bl. 328. — Diens afkomst en leven, ald. — HENDRIK van Nassau wordt afgezonden, om de toestemming der Staten van het Sticht tot dien afstand te verwerven, welke hiertoe weinig genegen zijn, bl. 329. — Invloed van KAREL van Gelre op het Boven-Sticht, ald. — De Staten van Utrecht moeten zich naar 's Keizers wil voegen, bl. 330. — FILIPS van Bourgondië te Utrecht gehuldigd en door MAXIMILIAAN bevestigd, ald. — Ook het Boven-Sticht huldigt hem, ald. — Dood van Bisschop FREDERIK van Baden, bl. 331. — Zijn karakter, ald. — Dat van zijn opvolger is geheel verschillend, ald. — Diens denkwijze en geestelijke verrigtingen, bl. 332. — Eenige maatregelen door hem als wereldlijk Vorst genomen, ald. — Hij weigert met Koning KAREL een verbond te sluiten, ald. — Hij staat schijnbaar op een goeden voet met den Gelderschen Hertog,

bl. 333. — *Twist tusschen* Kampen *en* Zwol, *en de oorzaken daarvan*, ald. — *De Bisschop kan beide partijen niet vereenigen*, ald. — Zwol *onderwerpt zich aan den Hertog van* Gelre, *en ontslaat zich van den eed aan den Bisschop*, bl. 334. — *De Hertog van* Gelre *zendt krijgsvolk derwaarts*, *doch de Bisschop dwingt hen tot den aftogt*, ald. — *Strooptogt in* de Veluwe, ald. — *Opschudding te* Deventer, ald. — *Afbreuk den Gelderschen op de* Zuiderzee *toegebragt*, bl. 335 — *Des Bisschops benden wijken in* Koeverden, *of verloopen*, ald. — *Voortdurende vijandelijkheden in* Overijssel, ald. — Zwol *door den Bisschop belegerd*, *maar door den Hertog van* Gelre *ontzet*, *welke* Koeverden *en geheel* Drenthe *tot onderwerping dwingt*, bl. 336. — Deventer *en* Kampen *onderwerpen zich insgelijks aan hem*, ald. — Gelre's *heerschappij drukkend voor* Overijssel, bl. 337. — *Het misnoegen hierdoor tegen de Geldersche heerschappij ontstaan*, *doet aldaar tot eene tegenomwenteling neigen*, ald. — Zwol, Deventer *en* Kampen *verbinden zich tot trouw aan het bisdom*, ald. — Zwol *door Hertog* KAREL *vruchteloos belegerd*, bl. 338. — *Dood van Bisschop* FILIPS van Bourgondië; *zijn karakter en verdiensten*, ald. — *Het* Sticht *is bijna geheel aan Oostenrijkschen invloed onderworpen*, ald. — *Verscheidene mededingers naar den bisschopszetel*, *waartoe* HENDRIK van Beijeren *verkozen wordt*, bl. 340. — *Deze benoeming mishaagt den Hertog van* Gelre, *die het zwaard tegen het* Boven-Sticht *trekt*, bl. 341. — *Na verscheiden onderhandelingen komt de vrede tot stand*, ald. — *Voorwaarden daarvan*, ald. — *De stad* Utrecht *geraakt in beweging over de aan* Gelre *op te brengen som*, bl. 342. — *De gilden verlangen*, *dat de geestelijkheid mede in de lasten deelt*, *wat eindelijk verkregen wordt*, ald. — Amersfoort *verzet zich hiertegen*, bl. 343. — *Dit verwekt nieuwe hevige onlusten in* Utrecht, ald. — *De Bisschop is gedwongen de schatting*, *aan de geestelijkheid opgelegd*, *te bekrachtigen*, bl. 344. — *Weifelend gedrag van den Bisschop*, ald. — *Hij vertrekt naar* Duitschland *en geeft daardoor gelegenheid tot nieuwe woelingen*, bl. 345. — *Zijne terugkomst herstelt de rust*, ald. — *Nieuwe tweespalt en onlusten in het* Sticht *gedurende het afzijn des Bisschops*, *welke die niet uit den weg kan ruimen bij zijne terugkomst*, bl. 346. — *Tijdens zijne ziekte valt de gemeente op de geestelijkheid en ridderschap te* Utrecht *aan*, *doch moet zwichten*, bl. 347. — *Strenge maatregelen tot bewaring der rust in* Utrecht *genomen*, ald. — *Het volksbestuur aldaar door aristocratie vervangen*, bl. 348. — *Een ontwerp tot tegenomwenteling ontdekt en verijdeld*, ald. — *Het platteland om* Utrecht *door rondzwervende krijgsknechten geteisterd*, ald. — *Oneenigheid tusschen* Amersfoort *en* Utrecht, ald. — *De Bisschop beproeft vruchteloos deze te bemiddelen*, *doch wekt slechts den argwaan tegen zich op*, bl. 349. — *Hij is genoodzaakt de stad* Utrecht *te verlaten*, *waar men de hulp van* KAREL van Gelre *wil inroepen*, ald. — *De Bisschop trekt met eene krijgsmagt naar* Utrecht, *hetwelk de poorten voor hem sluit*, ald. — *De misnoegden laten Geldersche bezetting in*, *waarbij het graauw in beweging komt*, bl. 350. — *Het* Neder-Sticht *door beide strijdmagten zwaar geteisterd*, ald. — *De Hertog van* Gelre *bedwingt een deel van* Overijssel, ald. — *Hij wordt in* Utrecht *tot beschermheer aangenomen*, *en des Bisschops afzetting besloten*, bl. 351. — *De Bisschop legt uit wraak de voorsteden in de asch*, *doch wordt door eene krijgslist tot aftrekken bewogen*, ald. — *Eene poging tot bevrediging door den Hertog van* Kleef *aangewend*, *loopt vruchteloos af*, bl. 352. — *Eene bijeenkomst tusschen de Overijsselschen en Gelderschen eindigt in verbittering*, ald. — *Hervatting van den krijg*, bl. 353. — *Wederzijdsche vijandelijkheden*, ald. — *De Bisschop weigert den onderstand*, *hem door zijn broeder aangeboden*, *en neigt meer om zich in de armen der Oostenrijkers te werpen*, ald. — *Hij sluit met den Keizer een verdrag*, *waarbij hij hem het wereldlijk gebied des bisdoms afstaat*, bl. 354. — *Eene poging om* Utrecht *te verrassen mislukt hem*, bl. 355. — *Zijn hagchelijke toestand*, ald. — *Het* Boven-Sticht *moet toevlugt bij den Keizer zoeken*, ald. — *Eene bijeenkomst te* Schoonhoven, *deswege gehouden*, *loopt vruchteloos of*, ald. — *Op eene tweede zamenkomst neemt* Overijssel *den Keizer als Erfheer aan*, bl. 356. — *De Gelderschen zetten de vijandelijkheden voort*, ald. — *De Bisschop bekrachtigt den afstand van het* Boven-Sticht, *en onderhandelt over den afstand van het geheele bisdom met den Keizer*, ald. — *Krijgstoerustingen van den Keizer en den Bisschop tegen* Gelre *en de stad* Utrecht, bl. 357. — *Maatregelen des Hertogs daartegen*, ald. — *Stoute strooptogt van*

MAARTEN VAN ROSSEM, bl. 358. — Overijssel *door 's Keizers Stadhouder onderworpen*, bl. 359. — *Hernieuwde krijgstoerustingen in* Holland, ald. — *De Bisschoppelijken vallen in de* Betuwe, *doch worden verslagen*, ald. — *Het* Neder-Sticht *door de wederzijdsche krijgsbenden geteisterd*, ald. — *Volharding van Hertog* KAREL, bl. 360. — *De Bisschop*, *door zijn toedoen*, *te* Utrecht *vervallen van den zetel verklaard*, *en een ander door de Staten in zijne plaats gekozen*, *hetgeen elders geen goedkeuring vindt*, ald. — *Tegenspoed der Stichtenaren*, ald. — *Gebrek en misnoegen in* Utrecht *hierdoor veroorzaakt*, bl. 361. — *Eenige misnoegden spelen die stad den Bisschop in handen*, ald. — *De Gelderschen worden na een bloedigen strijd uit* Utrecht *gedreven*, bl. 363. — *Treurig lot der vermeesterde stad*, ald. — *Voordeelen op de Gelderschen behaald*, bl. 363. — *De Kapittels tot goedkeuring van den afstand des bisdoms aan den Keizer overgehaald*, ald. — *De Bisschop verklaart*, *zijn ambt neder te leggen*, bl. 365. — *De Amersfoorders beklagen zich over deze maatregelen*, *maar het behoud en de uitbreiding hunner voorregten wordt hun toegezegd*, ald. — *Nieuwe vredesonderhandelingen met* Gelre, bl. 366. — *Hertog* KAREL *wordt inmiddels een strooptogt in* Gooiland *toegestaan*, ald. — *De vrede met* Gelre *en* Gorinchem *gesloten*, ald. — *Plegtige afstand van het wereldlijke gebied van het Sticht aan den Keizer in* Utrecht, ald. — *De Keizer wordt ook in de overige steden door zijn plaatsvervanger gehuldigd en beëedigd*, bl. 367. — *Algemeene vergiffenis binnen* Utrecht *afgekondigd*, ald. — *Het slot* Vredenburg *aldaar gesticht*, bl. 368. — *Dood van Bisschop* HENDRIK, ald. — *Zijne hoedanigheden*, ald. — KAREL *van* Egmond *in handen van* MAXIMILIAAN, *die in* Gelre *als Landsheer gehuldigd is*, ald. — *Onlusten met den Hertog van* Kleef, bl. 369. — *Deze bezet een deel van* Gelre, ald. — *Overeenkomst met hem gesloten*, ald. — *Dood van* WILLEM *van* Egmond, ald. — *Zijne groote bekwaamheden*, ald. — *Zijn zoon huldigt* MAXIMILIAAN, ald. — Gelre *geniet thans rust en vrede*, ald. — KAREL *van* Egmond *tot ridder verheven*, *voert het Oostenrijksche leger tegen de Franschen aan*, bl. 370. — *Hij geraakt in Fransche gevangenschap*, ald. — *De Koning belooft*, *hem in zijn erfdeel te zullen herstellen*, ald. — *Genegenheid der landzaten tot hem*, ald. — *Vermaningen van* MAXIMILIAAN *deswege aan de Gelderschen*, ald. — *Zij volharden in hunne gehechtheid aan* KAREL *van* Egmond, *welke in zijne erfstaten terugkeert en als Heer gehuldigd wordt*, bl. 371 — *Hij betoogt bij den Keizer de wettigheid zijner aanspraken*, bl. 372. — *Begin van den oorlog tegen* Oostenrijk, ald. — *Wederzijdsche vijandelijkheden*, bl. 373. — MAXIMILAAN *verlangt den krijg te vermijden*, bl. 374. — KAREL *belooft hem op eene bijeenkomst*, *zijn regt aan de beslissing der Keurvorsten te onderwerpen*, *maar deze doen uitspraak te zijnen nadeele*, ald. — Gelre *hierover verontwaardigd*, *maakt zich tot krachtigen tegenstand gereed*, ald. — *De Keizer valt in* Gelre, *doch is gedwongen te wijken*, ald. — *Zijn zoon* FILIPS *sluit een bestand met* KAREL, *die echter den oorlog aanvallend voortzet*, bl. 375. — *Geldersche afgevaardigden verschijnen op den rijksdag te* Worms, bl. 376. — *Verbond tusschen* Gelre, Gulik *en* Kleef *gesloten*, ald. — *Wederzijdsche strooptogten*, ald. — *Een wapenstilstand voor onbepaalden tijd gesloten*, bl. 377. — MAXIMILIAAN *spoort zijn zoon tot het hervatten van den krijg aan*, *en eischt daartoe de deelneming van de Hertogen van* Gulik *en* Kleef, ald. — *Hij valt met een talrijk heir in* Gelre *en bemagtigt eenige sterkten*, bl. 378. — *De Gelderschen neigen tot onderwerping*, ald. — *Een onderstand van den Koning van* Frankrijk *herlevendigt den gezonken moed*, bl. 379. — Kleef *door de Gelderschen hevig geteisterd*, ald. — *Hertog* KAREL *sluit met de bondgenooten des Keizers een verbond*, ald. — *Ook de Aartshertog* FILIPS *gaat daartoe over*, bl. 380. — *Onderling verbond tusschen de ridderschap en steden van* Gelre, ald. — *Hertog* KAREL *naar* Frankrijk *vertrokken en met den jongen Graaf van* Meurs *teruggekeerd*, ald. — *De hervatte vijandelijkheden met* Kleef *door eene wapenschorsing geëindigd*, ald. — *De Koning van* Schotland *verzekert* KAREL *van zijn bijstand*, bl. 381. — *Hertog* KARELS *belofte aan zijn volk*, ald. — *Hij staat eene hem toegekende schatting aan de ridderschap af*, ald. — *De wapenstilstand met* Kleef *voor een jaar verlengd*, *en de Koning van* Frankrijk *tot scheidsman gekozen*, ald. — *Hervatting van den krijg*, bl. 382. — *Hertog* KAREL *geslagen*, ald. — *Eene wapenschorsing komt tot stand*, ald. — FILIPS *van* Oostenrijk *verbreekt den vrede door de vermeestering van het slot* Oijen, ald. — *Hertog* KAREL

neemt weêrwraak op den Utrechtschen Bisschop, ald. — *Hertog* FILIPS *verbiedt allen handel met de Gelderschen*, *en rust zich ter zee en te land tegen hen uit*, bl. 383. — *Zijne oorlogsverklaring en Hertog* KARELS *antwoord*, ald. — *De Oostenrijkschen vallen in* Gelre, bl. 384. — *Scheepsstrijd op de Zuiderzee*, ald. — *De krijg na den winter met vernieuwden moed hervat*, bl. 385. — *Strooptogten der Gelderschen*, ald. — FILIPS *valt in* Gelre *en dwingt verscheiden steden*, *hem als heer te huldigen*, ald. — *Hagchelijke toestand van* KAREL, ald. — *Hij doet een voetval voor* FILIPS *en smeekt om vrede*, bl. 386. — *Een bestand voor twee jaren gesloten*, ald. — KAREL *vlugt*, *in strijd met het bestand*, *naar* Gelre *terug*, ald. — *Hij hervat den oorlog*, *in het geheim door den Franschen Koning ondersteund*, bl. 387. — *Deze Vorst kiest vervolgens openlijk zijne zijde*, bl. 388. — *Vruchtelooze vredesonderhandelingen*, ald. — *Wederzijdsche krijgbedrijven*, bl. 389. — *De dood van* FILIPS *van* Oostenrijk *noopt den Koning van* Frankrijk, *op schorsing van den krijg aan te dringen*, bl. 390. — Holland *en* Braband *steeds door Geldersche benden bedreigd*, bl. 391. — *Geldgebrek van Hertog* KAREL, ald. — *Het slot* Poederoijen *door den Stadhouder van* Holland *belegerd*, *doch door Hertog* KAREL *ontzet*, bl. 392. — *De landen tusschen* Maas *en* Waal *door de Kleefschen en Oostenrijkschen geteisterd*, ald. — *De winter maakt een einde aan den veldtogt*, ald. — *Gebrek bij de Oostenrijkschen*, ald. — *Het slot* Poederoijen *door de Hollanders fel belegerd*, *ingenomen en geslecht*, bl. 393. — *Hertog* KAREL *tracht vergeefs* Harderwijk, Hattem *en* Elburg *te vermeesteren en valt in* Gooiland, ald. — Muiden *en* Weesp *door hem ingenomen en* Amsterdam *opgeëischt*, bl. 394. — *Vergeefsche pogingen*, *die stad en* Enkhuizen *te verrassen*, ald. — Weesp *vruchteloos acht maanden lang door de Oostenrijkschen belegerd*, ald. — *Voortdurende schermutselingen*, *en nederlaag der Hollanders bij* Muiderberg, bl. 395. — *Een bestand voor zes weken gesloten*, *en onderhandelingen te* Kamerijk *beraamd*. ald. — *De Nederlandsche gewesten ongezind tot voortzetting van den krijg*, ald. — *De vrede te* Kamerijk *gesloten*, *doch aldra door Hertog* KAREL *weder verbroken*, bl. 396. — Oostenrijk *niet in staat iets tegen de Gelderschen te ondernemen*, bl. 397. — *Verscheidene bondgenooten van* Oostenrijk *onderhandelen met Hertog* KAREL, ald. — *Een bestand voor een jaar tusschen* KAREL *van* Oostenrijk *en* KAREL *van* Gelre *gesloten*, ald. — *Keizer* MAXIMILIAAN *treedt met dezen laatsten in onderhandeling*, ald. — *Hertog* KAREL *zet den krijg tegen den Bisschop van* Utrecht *voort*, bl. 398. — *Ontwerp tot een huwelijk van Hertog* KAREL *met 's Keizers dochter*, ald. — *Dit vindt aan vele zijden tegenkanting*, bl. 399. — *De Gelderschen maken zich meester van* Harderwijk, bl. 400. — *Hertog* KAREL *ontkent alle deelneming daaraan*, bl. 401. — *De Koning van* Frankrijk *vermaant hem*, *geene vijandelijkheden te plegen*, *maar dit vindt bij hem evenmin ingang als het bij de Landvoogdes als ernst beschouwd wordt*, ald. — *Door onderhandelingen over een huwelijk*, *verwerft Hertog* KAREL *zich den Hertog van* Kleef *tot bondgenoot*, bl. 402. — *Verscheidene nadeelen door de Oostenrijkers geleden*, ald. — *Vruchtelooze belegering van* Venlo, bl. 403. — *Krijgsbedrijven der Gelderschen*, bl. 405. — *Nieuwe vergeefsche onderhandelingen te* Vianen *en te* Luik, bl. 406. — *Voortzetting van den krijg*, 407. — *Na vele onderhandelingen komt eene wapenschorsing voor vier jaren tot stand*, *welke aldra door Hertog* KAREL *geschonden wordt*, bl. 409. — *Eene wapenschorsing voor vier maanden door den Koning van* Frankrijk *bewerkt*, bl. 410. — KAREL *van* Gelre *volgt dezen Vorst naar* Italië, *maar keert aldra terug*, ald. — *Schending en hernieuwing van den wapenstilstand*, *die althans wederzijds kwalijk gehouden wordt*, bl. 410. — *Hertog* KAREL *zendt den* Zwarten Hoop *naar* Friesland, bl. 411. — *Deze steekt over naar* West-Friesland, *plundert* Medemblik *en* Alkmaar *en trekt door* Holland *naar* de Veluwe, ald. — *De Oostenrijkschen volgen hem derwaarts en belegeren* Arnhem, bl. 412. — *Een bestand te* Utrecht *gesloten*, bl. 413. — KAREL *van* Gelre *staat daarbij zijn regt op* Friesland *af*, ald. — *Rooftogten van* GROOTE PIER, ald. — *De* Zwarte Hoop *wordt uiteengejaagd*, bl. 414. — *Huwelijk van* KAREL *van* Gelre *met* ELIZABETH *van* Brunswijk-Luneburg, bl. 415. — *Hij weigert het bestand te verlengen*, bl. 417. — *Aanhoudende wederzijdsche vijandelijkheden*, ald. — *Hertog* KAREL *wendt zich tot de Keurvorsten en den rijksdag te* Worms, bl. 418. — *Hij bespiedt zelf vermomd de Hollandsche grensvestingen*, bl. 419. — *De Gelderschen landen op* Texel *en* Wieringen, ald. — *Hunne strooptogten in* Holland *en* Braband, bl. 420. —

Een bestand voor een jaar te Heusden gesloten, bl. 421. — Tweespalt in Gelre, ald. — Het bestand met den Keizer voor een jaar verlengd, bl. 422. — Hervatting der vijandelijkheden, bl. 423. — Een vrede te Gorinchem gesloten, bl. 426. — Binnenlandsche onlusten in Friesland door bemiddeling der Leeuwarders gestuit, bl. 427. — Verbindtenissen der steden onderling tot beteugeling der Edelen, bl. 428. — Twisten tusschen eenige Edelen, ald. — Een hunner roept eene Geldersche bende in het land, bl. 430. — Het vuur der tweedragt ontvlamt op nieuw, ald. — Een verdrag komt tot stand, waarbij de vreemde huurlingen het land moeten verlaten, ald. — De heerschzucht der Leeuwarders verbittert de Edelen en landlieden, die zich gereed maken, de stad aan te vallen, bl. 431. — Het gemeen dwingt de regering, de gestelde voorwaarden te weigeren, bl. 432. — De stad wordt stormenderhand ingenomen, ald. — Voortdurende oneenigheden tusschen de beide partijen, bl. 433. — De Vetkoopers zoeken en erlangen hulp in Holland, doch worden bij hunne landing verslagen, ald. — De steden trachten de rust te herstellen, doch zonder vrucht, bl. 434. — In Groningen heerscht rust en orde, ald. — Die stad verkrijgt het muntregt, bl. 435. — Door verbonden versterkt dit gewest zich, ald. — Eene tweede landing der gevlugte Vetkoopers in Friesland mislukt, bl. 436. — De Friezen vragen van MAXIMILIAAN de bevestiging hunner vrijheden, ald. — Nieuwe burgertwisten na eene kortstondige rust, bl. 437. — De Schieringers ondersteunen de Hoekschen, bl. 438. — De Vetkoopers zoeken en verwerven hulp bij den stadhouder van Holland, maar worden aan de Friesche kust afgeslagen, ald. — Verbond der Vetkoopers in Oostergo met Groningen, bl. 439. — Nieuwe twisten en vijandelijkheden, bl. 440. — De stadhouder der Nederlanden eischt van de Friezen, in naam des Graven, eene schatting, en op hunne weigering, vraagt hij die in naam des Keizers, bl. 441. — De Schieringers zijn hiertoe geneigd, doch de Groninger bondgenooten ongezind, ald. — Zamenkomst met de Groninger afgevaardigden hierover, ald. — De oorlog met Groningen wordt door plundertogten uitgelokt, die met kracht door de Groningers worden tegengegaan, ald. — Leeuwarden sluit een verbond met Groningen, bl. 443. — Eenige steden voegen zich daarbij, bl. 444. — HARINXMA en de Sneekers, die zich tegen de Groningers verzetten, verslagen en tot onderwerping gedwongen, ald. — De Groninger heerschappij houdt Friesland in rust, bl. 445. — 's Keizers afgezant kiest de zijde der Sneekers, bl. 446. — Een keizerlijk bevelschrift veroordeelt de handelwijze der Groningers, ald. — De Groningers zenden een gezantschap aan den Keizer, bl. 447. — Diens opvolger MAXIMILIAAN bevestigt het besluit tegen de Groningers, dat echter later wordt ingetrokken, ald. — Oneenigheid tusschen 's Keizers gezant in Friesland en de Groningers, bl. 448. — JUW DEKAMA te Sneek tot Potestaat van Friesland verkozen, 449. — De Leeuwarder bondgenooten verklaren zich tegen het te Sneek beslotene, bl. 450. — Landdag in Bolsward gehouden, ald. — 's Keizers afgezant wijkt heimelijk uit de stad, bl. 451. — Men bewilligt in eene schatting aan den Keizer, ald. — De Groningers beroepen zich op den Keizer, bl. 452. — Beide partijen bepleiten voor hem hunne zaak, ald. — Landdag te Leeuwarden, bl. 453. — Oneenigheden in Westergo, ald. — Aanslagen der Edelen op verscheidene steden, bl. 454. — Onlusten in Gaasterland, bl. 456. — Eene Geldersche krijgsbende, in Friesland geroepen, neemt Bolsward in, ald. — Einde dier onlusten, bl. 457. — Een keizerlijk gezantschap komt te Groningen, ald. — Groningen legt den eed aan den Keizer af, bl. 458. — De Vetkoopers trachten naar een verbond met Groningen, dat echter uit vrees, den Keizer te beleedigen, weêrhouden wordt, bl. 459. — Nieuwe onlusten in Friesland, ald. — Hertog ALBRECHT van Saksen zendt hulpbenden aan GOSLIK JONGEMA, ald. — Verschillende krijgsbedrijven en plundertogten, bl. 460. — Sneek ingenomen, bl. 461. — Mislukte aanslag op Leeuwarden, bl. 462. — De Zevenwolders willen de vreemdelingen uit het land verdrijven, maar lijden de nederlaag, ald. — Het land vreesselijk geteisterd, bl. 464. — Moedwil van het vreemde krijgsvolk, ald. — Sneek zoekt in het geheim hulp bij Groningen, bl. 465. — Een verbond na veel onderhandelen tot stand gebragt, bl. 467. — De Franekers weigeren volstandig daarin te treden, ald. — Men tracht hen daartoe te dwingen, bl. 469. — Zij zoeken hulp in Holland bij Hertog ALBRECHT, welke eene krijgsbende naar Friesland zendt, bl. 471. — De Groningers en hunne bondgenooten lijden de nederlaag, bl. 472. — Westergo van de Groninger heerschappij ontslagen, bl. 473. —

Den ballingen de terugkeer vergund, ald. — *Hertog* ALBRECHT van Saksen *zendt gezanten naar* Friesland, *om dit land te zijner gunste te stemmen*, bl. 474. — *De vrees voor zijne heerschzuchtige bedoelingen noopt tot eendragt*, ald. — *Door zijn overleg komt er vreemd krijgsvolk in* Friesland, bl. 475. — *De binnenlandsche tweespalt belet het keeren van dit volk*, bl. 476. — *Zijne plundertogten*, bl. 477. — *Het uitgeput en geteisterd land besluit*, ALBRECHT *tot Heer te kiezen*, bl. 479. — *Voorgesteld verdrag*, bl. 480. — *Hertog* ALBRECHT *tot Potestaat van* Westergo *verheven*, *tracht naar de heerschappij over geheel* Friesland, bl. 481. — *Trouwloosheid der Leeuwarders*, ald. — Groningen *ziet af van al zijne regten op* Oostergo *en* Westergo, bl. 482. — *De Zevenwolders worden geslagen*, bl. 483. — *Onderlinge vijandelijkheden*, bl. 484. — Leeuwarden *tot onderwerping gedwongen*, ald. — Friesland *thans geheel aan Hertog* ALBRECHT *onderworpen*, bl. 485. — *Hem wordt de erflandvoogdij over* Friesland *door den Keizer geschonken*, bl. 486. — *Inhoud van den giftbrief*, ald. — MAXIMILIAAN *maakt den Friezen* ALBRECHTS *aanstelling bekend*, bl. 488. — *Een aanslag op* Leeuwarden *mislukt*, ald. — *Pogingen van* EDZARD van Oost-Friesland, *om zijn gezag uit te breiden*, ald. — *De Groningers roepen de hulp des Bisschops van* Utrecht *in*, bl. 489. — *De Saksische Stadhouder sluit met den Graaf van* Oost-Friesland *een verbond tegen hen*, bl. 490. — *Nieuwe onlusten door de Groningers aangestookt*, ald. — *Geheel* Oostergo, *met uitzondering van* Leeuwarden, *tot onderwerping gebragt*, ald. — *Hertog* ALBRECHT *zendt eenige gemagtigden naar* Friesland, *om hen tot gehoorzaamheid te vermanen*, bl. 491. — *De Leeuwarders zoeken hulp bij den Aartshertog* FILIPS, bl. 492. — Leeuwarden *moet zich op harde voorwaarden overgeven*, bl. 493. — *Een bestand met* Groningen *door bemiddeling des Bisschops van* Utrecht *verlengd*, 494. — *Dubbelzinnige handelwijs van den Aartshertog* FILIPS, ald. — *Eene bijeenkomst te* Woerden *loopt vruchteloos af*, bl. 495. — *De Groningers weigeren*, *den Hertog als Opperheer te erkennen*. ald. — *Van weêrszijden maakt men zich ten strijd gereed*, bl. 496. — *Graaf* EDZARD van Oost-Friesland *valt in de* Ommelanden, ald. — *De Hertog van* Saksen *komt in* Friesland *en wordt daar gehuldigd*, bl. 497. — *De* Ommelanden *vreesselijk door den krijg geteisterd*, bl. 498. — *In* Groningen *weigert men alle vredesvoorwaarden*, ald. — *Hertog* ALBRECHT *tracht naar het gezag over* Oost-Friesland, bl. 500. — *De strenge handelingen zijns zoons wekken algemeen misnoegen*, *dat in een opstand overgaat*, ald. — *De Groningers hervatten de vijandelijkheden*, *waarover de Keizer hun zijn misnoegen betuigt*, bl. 501. — *De opstand der Friezen boezemt hun nieuwen moed in*, bl. 502. — *Hertog* HENDRIK van Saksen *in* Franeker *belegerd*, ald. — *Hertog* ALBRECHT *zendt eene sterke krijgsmagt in* Oost-Friesland, bl. 503. — *De Groningers pogen haar den toegang in* Friesland *te weren*, *doch worden geslagen*, ald. — *Hertog* ALBRECHT *komt zelf in* Friesland *en verslaat de opstandelingen*, bl. 504. — *Hij trekt naar* Leeuwarden, *welk geheel uitgeplunderd wordt*, bl. 505. — *Zware boeten de stad* Sneek *en de oproerige dorpen opgelegd*, ald. — ALBRECHT *wendt zijne wapenen naar* Groningen, bl. 506. — *Na veel onderhandelens*, *wordt het geschil aan de uitspraak van den Bisschop van* Utrecht *en den Ridder* VAN THÖR *opgedragen*, ald. — *Hunne uitspraak*, bl. 507. — *Dood van Hertog* ALBRECHT, ald. — *Zijn karakter*, ald. — *Zijne overheersching eene weldaad voor* Friesland, bl. 508. — *Onderhandelingen met Graaf* EDZARD, ald. — *De Groningers wenden zich weder tot den Aartshertog* FILIPS, bl. 509. — *Verscheidene Friesche uitgewekenen zoeken mede toevlugt bij dien Vorst*, ald. — *Voorstel om* Friesland *aan hem af te staan*, ald. — *Met overleg van beide Vorsten besluit men*, *eenige mannen naar* Friesland *te zenden*, *om de gezindheid des volks te onderzoeken*, ald. — *Hervatte onderhandelingen deswege*, bl. 510, — *Ook de Groninger gelastigden worden daar op den tuil gehouden*, bl. 511. — *De uitgewekene Friesche ballingen leven van rooftogten*, bl. 512. — *Zij staan hunne benden den Groningers af*, *die daarmede* Delfzijl *overrompelen*, ald. — Den Dam *hevig*, *doch vruchteloos bestormd*, ald. — EDZARD *levert den Groningers slag en verslaat hen*, ald. — *De Stadhouder trekt thans tegen* Groningen *op*, *hetwelk fel benaauwd wordt*, bl. 513. — *Graaf* EDZARD, *op de verdediging zijner eigene steden bedacht*, *trekt terug*, *wat de Groningers eenige verademing geeft*, ald. — *De Bisschop van* Utrecht *bewerkt een verdrag en wapenstilstand*, bl. 514. — *Na den afloop*, *wordt deze verlengd en eene bijeenkomst te* Leipzig *beschreven*, ald. — *Voorloopige schikkingen aldaar tusschen de stad*

Groningen en de Ommelanden getroffen, bl. 515. — Deze worden door de Hertogen verworpen, bl. 516. — Na verlenging van het bestand, wordt eene tweede bijeenkomst te Leipzig gehouden, doch Hertog GEORGE verwerpt de daar gedane voorstellen, en eischt onvoorwaardelijke onderwerping, ald. — Friesland door zware rampen geteisterd, bl. 517. — Koning FILIPS uit Spanje teruggekeerd, zoekt te Gent de Friesche geschillen bij te leggen, ald. — Zijne en Hertog GEORGE's overdreven eischen, ald. — Eene verlenging van het bestand bewerkt, bl. 518. — Hertog GEORGE komt in Friesland, ald. — Na eenige vergeefsche pogingen tot onderhandelen, vat men de wapens weder op, bl. 519. — Na eenige vijandelijkheden, komt een wapenstilstand tot stand, ald. — Verzet der Friezen tegen de door Hertog GEORGE geëischte leenopdragt, ald. — Hertog GEORGE door adel en geestelijkheid gehuldigd, welke laatste in de gevraagde schatting bewilligt, bl. 520. — Landregt voor Friesland zamengesteld, ald. — Hertog GEORGE vertrekt naar Duitschland, bl. 521. — Eene bijeenkomst te Rolde gehouden, die op niets uitloopt, ald. — Voortdurende onderhandelingen en eischen tot onderwerping, bl. 522. — De Groningers weigeren dit op fieren toon, ald. — De vijandelijkheden worden hervat, bl. 523. — Groningen in den rijksban gedaan, ald. — De stad wordt ingesloten, ald. — Zij wendt zich tot het Sticht om bijstand, bl. 524. — De Bisschop trekt zich harer belangen aan, en de vijandelijkheden worden aan weêrszijde voortgezet, ald. — De Keizer verbiedt den Bisschop en de Staten van Utrecht, zich met de Groninger zaken in te laten, bl. 525. — Men wendt zich weder tot Koning FILIPS, ald. — Eene bijeenkomst met den Bisschop van Utrecht te Deventer gehouden, bl. 526. — Stoute taal der Groninger afgezanten, ald. — Graaf EDZARD zet de vijandelijkheden voort, bl. 527. — Eene bijeenkomst te Domburg door eene te Hattum gevolgd, bl. 528. — Onderhandelingen op deze laatste, ald. — In Groningen besluit men, bij den tegenstand te volharden, bl. 530. — Verligting der stad door het aftrekken van Graaf EDZARD, bl. 531. — Onderhandelingen door Mr. JOHAN VREDEWOLD gevoerd, bl. 532. — Ongenoegen des Bisschops van Utrecht daarover, bl. 533. — Zijne voorstellen, Groningen van krijgsvolk te voorzien, worden afgeslagen, ald. — Strooptogten en gepleegde wreedheden, ald. — Pogingen tot onderhandeling door Groningen geweigerd, ald. — Dit brengt de gemeente in opschudding, bl. 534. — Vruchtelooze onderhandeling te Hattum, ald. — De Bisschop sluit, buiten weten der Groningers, een bestand met de Saksers, bl. 535. — Opschudding, welke deze tijding te Groningen verwekt, ald. — Benarde toestand der stad, ald. — Eenigen zoeken hulp bij Graaf EDZARD, bl. 536. — Eene wreede daad der Saksers, doet het algemeen gevoelen te zijnen voordeele neigen, ald. — Verdrag der Groningers met Graaf EDZARD gesloten, bl. 537. — Deze komt in Groningen en wordt er gehuldigd, bl. 538. — De Saksische bevelhebbers zijn genoodzaakt, dit goed te vinden, bl. 539. — Graaf EDZARD neemt schijnbaar den post van Saksischen Stadhouder aan, bl. 540. — Zijne bedoelingen blijven echter geen raadsel, ald. — Door den Hertog van Saksen wordt hij voor den rijksdag gedaagd, waar niets beslist wordt, ald. — De Bisschop van Utrecht brengt de zaak voor den Paus, bl. 541. — Van het vonnis door diens gemagtigden gewezen, wordt hooger beroep op den H. Vader ingesteld, ald. — De rust en voorspoed door VAN STOLBERG in Friesland gehandhaafd, ald. — Diens dood, ald. — Hij wordt door den Graaf van Bentheim als Stadhouder opgevolgd, ald. — Zware watervloeden in Friesland, ald. — Graaf EDZARD bevestigt zijn gezag in Groningen, bl. 542. — Eene bijeenkomst te Nuis met 's Keizers gemagtigden leidt tot geen besluit, en evenmin eene oproeping op den Rijksdag te Keulen, ald. — De Saksen versterken zich tegen Graaf EDZARD, bl. 543. — Onderscheiden vruchtelooze bijeenkomsten, ald. — Bij een keizerlijk besluit wordt EDZARD gelast, de eischen des Hertogs van Saksen in te willigen, ald. — De rijksban over hem uitgesproken, bl. 544. — Van weerszijde maakt men zich tot den krijg gereed, ald. — De Saksers beproeven vergeefs, met Groningen een verdrag te sluiten, ald. — Pogingen, om tweedragt in Groningen te zaaijen, mislukken, bl. 545. — De oorlog verklaard en uitgeborsten, ald. — Verscheidene krijgsbedrijven, bl. 546. — Onderhandelingen met MAXIMILIAANS gezant, die vruchteloos blijven, ald. — Verdere loop van den krijg, bl. 547. — Graaf EDZARD zoekt bij het keeren van het geluk, hulp bij den Hertog van Gelre, bl. 548. — Harde voorwaarden waarop deze hem onderstand verleent, ald. — Appingadam door de Saksers ingenomen,

uitgemoord en uitgeplunderd, bl. 549. — *De Bisschop van* Utrecht *sluit een verbond met de Saksers*, 550. — *Graaf* EDZARD *valt hierop in* Drenthe, ald. — *De Hertog van* Gelre *draalt met zijne hulp*, bl. 551. — Groningen *beproeft met den Hertog van* Saksen *te onderhandelen*, *hetgeen mislukt*, ald. — *Graaf* EDZARD *vermaant de Groningers*, *den Hertog van* Gelre *als heer aan te nemen*, ald. — *Krijgsbedrijven*, bl. 551. — VAN OIJEN, *bevelhebber van Hertog* KAREL van Gelre, *komt binnen* Groningen *en eischt*, *dat* EDZARD *van het bewind afziet*, bl. 552. — *Deze voldoet hieraan*, *en* VAN OIJEN *ontvangt den eed voor Hertog* KAREL, bl. 553. — *Ongunstig oordeel van tijdgenooten deswege*, ald. — *De Geldersche hulpbenden keeren huiswaarts*, bl. 554. — *Hertog* GEORGE *beproeft nieuwe onderhandelingen*, *doch wordt afgewezen*, ald. — *Een Geldersch leger landt in* Friesland *en poogt ook dit land te winnen*, bl. 555. — *Hertog* GEORGE *verlaat* Friesland, *om er nimmer terug te keeren*, bl. 556. — *Uitbreiding van* Gelre's *gezag in* Friesland, ald. — GROOTE PIER *rooft ter zee*, bl. 557. — *De Friezen*, *in twee partijen verdeeld*, *bevechten elkander onderling*, ald. — *Krijgsbedrijven*, bl. 558. — *Overeenkomst van den Hertog van* Gelre *met de Groningers over de opperheerschappij*, bl. 559. — Appingadam *belegerd en tot overgaaf gedwongen*, ald. — *Graaf* EDZARD *stelt zich*, *tegen de overeenkomst aan*, *in het bezit van de stad*, bl. 560. — *Uit vrees voor den* Zwarten Hoop, *verdragen de Groningers zich weder met Graaf* EDZARD, ald. — *Deze bezet* Dokkum, bl. 561. — *Eene vloot*, *die den* Zwarten Hoop *toevoer brengt*, *door* GROOTE PIER *verslagen*, ald. — *Teugelloosheid dezer bende*, ald. — *Ellende des volks in* Friesland, bl. 562. — *Hertog* GEORGE *besluit zijne regten op* Friesland *aan* KAREL van Oostenrijk *over te dragen*, ald. — Groningen *is hieronder niet begrepen*, bl. 563. — *Graaf* EDZARD *genoodzaakt*, Friesland *te verlaten*, ald. — KAREL van Oostenrijk *in* Friesland *als heer erkend en gehuldigd*, 564. — *Einde van het bewind der Saksische Vorsten*, bl. 565. — *Handelingen met* Groningen *en* FLORIS van Egmond, bl. 566. — *De bemiddeling des Konings van* Frankrijk *brengt een bestand te weeg dat kwalijk gehouden wordt*, ald. — Groningen *blijft steeds de zijde van* KAREL van Gelre *houden*, bl. 567. — *Einde van* EDZARDS *gebied over* Groningen, bl. 568. — *Rooftogten van* GROOTE PIER, bl. 568. — *Het twistvuur van de Oostenrijksche zijde aangestookt*, ald. — KAREL van Oostenrijk *begiftigt de stad* Leeuwarden *en bedreigt de Geldersche Friezen*, bl. 569. — *Eene Oostenrijksche bende landt te* Harlingen, ald. — *De oorlog ontvlamt nu met nieuwe woede*, ald. — Leeuwarden *door de Gelderschen belegerd*, bl. 570. — *Verdere krijgsbedrijven*, ald. — *Graaf* EDZARD, *verbolgen over het gedrag zijner bondgenooten*, *neigt tot verzoening met* Oostenrijk, bl. 571. — *Wederzijdsche krijgsbedrijven*, bl. 572. — *Zware watervloed*, ald. — Friesland *hevig door de Geldersche hulpbenden geteisterd*, bl. 573. — Bolsward *door zijne bezetting aan* VAN EGMOND *verkocht*, ald. — *Graaf* EDZARD *vergezelt* VAN EGMOND *bij het beleg van* Sneek, *en beide begeven zich naar* Brussel, bl. 574. — *Graaf* EDZARD *aldaar tot Stadhouder over de* Ommelanden *aangesteld*, ald. — *Verdere krijgsbedrijven*, bl. 575. — ROGGENDORP *tot Stadhouder over* Friesland *aangesteld in de plaats van* EGMOND, bl. 576. — *De Gelderschgezinde Edelen en steden willen van* Oostenrijk *hooren*, *noch van den afstand dier landen door den Hertog van* Gelre, ald. — *De* Ommelanden *en* Drenthe *door de benden van Graaf* EDZARD *geteisterd*, bl. 577. — *Voortdurende onlusten in* Friesland, ald. — MAARTEN VAN ROSSUM *door den Hertog van* Gelre *tot Stadhouder over* Friesland *aangesteld*, ald. — *Voorslagen den Hertog van* Gelre *gedaan*, bl. 578. — *Zijn schamper afwijzen van een hunner verzoeken doet de Friezen allengs zich aan de gehoorzaamheid jegens hem onttrekken*, ald. — *De goede verstandhouding tusschen de Gelderschgezinde Friezen en Hertog* KAREL *neemt af*, bl. 579. — *Hun misnoegen over zijne eischen*, ald. — MAARTEN VAN ROSSEM *verlaat* Friesland, *en* GROOTE PIER *onttrekt zich aan den krijg*, bl. 580. — *Als Stadhouder wordt de Graaf* VAN MEURS *uit* Gelre *gezonden*, bl. 581. — KAREL van Oostenrijk *draalt*, *met hulp aan de Friezen te zenden*, ald. — *De Graaf* VAN MEURS *laat de Ommelanders den eed aan Hertog* KAREL *afleggen*, ald. — *Verschillende krijgsbedrijven in* Friesland, bl. 582. — *Dit land neemt deel aan den oorlog van* Gelre *tegen het* Sticht, ald. — *Krijgsbedrijven der Gelderschen en Oostenrijkschen in* Friesland, ald. — *Het gedrag der Gelderschen verwekt opstand te* Sneek, bl. 584. — *De Sneekers weigeren alle voorwaarden tot verzoening der Gelderschen*, bl. 585. — *Deze omkeer heeft het verlies van geheel*

Friesland voor KAREL van Gelre ten gevolge, ald. — Verdere krijgsverrigtingen, ald. — Een landdag te Harlingen bijeengeroepen, doch het daar van 's Keizers wege voorgestelde wordt niet aangenomen, bl. 586. — Koevorden door Hertog KAREL bemagtigd, hetgeen een einde maakt aan de Bisschoppelijke regering over Drenthe, bl. 587. — Sneek neemt keizerlijke bezetting in, ald. — Plundertogten van beide partijen, ald. — Voorwaarden aan de Landvoogdes door eenige Friesche Edelen gesteld, bl. 588. — Zij worden over het geheel aangenomen, 589. — Sneek huldigt den Keizer, ald. — De moedwil der Gelderschen in de Ommelanden brengt het gemeen te Groningen in beweging, bl. 590. — Hertog KAREL begeeft zich derwaarts en wordt er gehuldigd, ald. — SCHENK te Brussel ontboden, doch van alle schuld vrijgesproken en een zijner beschuldigers in den kerker geworpen, ald. — Hij wordt, op de tijding van een strooptogt des Graven VAN MEURS, weder naar Friesland gezonden, bl. 591. — Zijne verrigtingen aldaar, ald. — Voorspoed der Oostenrijksche wapenen, bl. 592. — Dokkum door hen ingenomen, bl. 593. — Bolsward gaat aan den Keizer over, bl. 594. — De Ommelanden hebben zich insgelijks daaronder begeven, en in Groningen neigt de burgerij daartoe, bl. 595. — Slooten en de Lemmer gaan aan Oostenrijk over, ald. — De Gelderschen hierdoor uit Friesland, tusschen het Vlie en de Lauwers, voor goed verdreven, bl. 596. — Dood van WASSENAAR, ald. — Geheel Friesland thans tot rust gebragt, ald. — Groningen sluit een bestand voor een jaar met den Keizer, onder goedkeuring des Hertogs van Gelre, bl. 597. — Het land door afgedankte krijgsbenden afgeloopen, ald. — Verbetering van Frieslands inwendigen toestand door onderscheiden verordeningen, bl. 598. — Onlusten tusschen Groningen en den Hertog van Gelre, bl. 599. — Tweedragt tusschen regering en burgers aldaar, bl. 600. — Dood van WILLEM FREDERIKS, bl. 602. — Verbeteringen in Friesland bewesten de Lauwers tot stand gebragt, ald. — De gilden te Groningen voor den Hertog van Gelre geroepen, bl. 603. — De Geldersche Stadhouder stookt de tweedragt steeds aan, ald. — Regeling der geldswaarde in Friesland, en oprigting eener munt te Leeuwarden, bl. 605. — KAREL V thans heer van al de Nederlanden behalve Gelre en Groningen, bl. 606. — Vredesverdrag te Kamerijk gesloten met Frankrijk en Engeland, ald. — Heerschende ziekte in de Nederlanden, bl. 607. — Nieuwe beden van Holland en Zeeland geëischt, bl. 608. — De Keizer begeeft zich naar Italië en sluit daar vrede, ald. — Voortgang der leer van LUTHER, bl. 609. — Strenge strafbepalingen daartegen, ald. — Belemmeringen van den handel daardoor, bl. 610. — Schuldenlast van Holland, en zware watervloed aldaar, ald. — Dood der Landvoogdes MARGARETHA, ald. — Hare verdiensten, bl. 611. — Maastricht met Braband vereenigd, bl. 613. — Nieuwe beden des Keizers, ald. — De Friezen ontwijken dit door een vrijwillig geschenk, ald. — De Keizer stelt zijne zuster MARIA tot Landvoogdes der Nederlanden aan, ald. — Onderscheiden verordeningen des Keizers, bl. 614. — Verwikkelingen met de Oostzeesteden, bl. 616. — CHRISTIAAN II van Denemarken stroopt in Holland, ald. — De Keizer is genoodzaakt, hem met geld en schepen af te koopen, bl. 617. — Nadeelen in Holland door het stremmen van den Oostzeehandel veroorzaakt, ald. — Eene vloot wordt in zee gebragt, hetgeen de Koning van Denemarken tot vrede stemt, bl. 618. — Watervloed en pestziekte in de Nederlanden, ald. — De onlusten met Denemarken en de Oostzeesteden dreigen in openbaren oorlog uit te barsten, bl. 619. — Eindelijk wordt een vrede met Denemarken gesloten, bl. 620. — Vervolging der Hervormingsgezinden, ald. — Opgang van de leer der Herdoopers in Holland, bl. 621. — Bevelschriften tegen hen, ald. — Zij vermeesteren Munster, bl. 622. — Hunne woelingen in de Nederlanden, ald. — Maatregelen tegen hen genomen, bl. 623. — Hunne verrigtingen in Munster, ald. — JAN van Leiden komt daar aan het bewind, bl. 624. — Zijne buitensporige handelingen, ald. — Opschudding te Amsterdam en elders door hen verwekt, ald. — Aanslag tegen Amsterdam door hen ondernomen, doch gestreng gestraft, bl. 627. — Munster belegerd en ingenomen; einde van het rijk der Herdoopers, bl. 629. — Hun aanhang wordt in de Nederlanden streng vervolgd, ald. — De Staten minder tot het inwilligen van 's Keizers beden geneigd, bl. 630. — De Friesche geestelijkheid weigert haar aandeel in de belastingen op te brengen, bl. 631. — De Landvoogdes beschrijft al de Staten te Mechelen, ald. — De Friezen weigeren, zich derwaarts te begeven, ald. — Togt van KAREL V tegen Tunis, bl. 632. — Nieuwe

pogingen, om CHRISTIAAN II *op den troon van* Denemarken *te plaatsen*, ald. — *De* Sond *voor de Hollanders gesloten*, bl. 633. — *De Keizer eischt van* Holland, *eene vloot derwaarts te zenden*, ald. — *Hij wordt tot Heer van* Groningen *gehuldigd*, ald. — *De vloot wordt afgedankt en de vaart op de* Oostzee *hersteld*, ald. — *De Hertog van* Gelre, *vereenigd met* Frankrijk, *zet den krijg tegen den Keizer voort*, bl. 634. — *Krijgsbedrijven ter zee*, ald. — *Verdrag met den Hertog van* Gelre *gesloten*, bl. 635. — *De Keizer voert het wereldlijk gezag over het* Sticht, bl. 636. — *Het* Sticht *met* Holland *vereenigd*, ald. — *Dood van* REINOUD III, *Heer van* Brederode, bl. 637. — *De Landvoogdes eischt eene nieuwe bede, die schoorvoetend wordt ingewilligd*, bl. 638. — *Bestand met* Denemarken, ald. — *Krijgsbedrijven tegen* Frankrijk *en wapenstilstand met dat rijk gesloten*, ald. — *Vrede met* Frankrijk *gesloten*, bl. 639. — *Dood van den Hertog van* Gelre, bl. 640. — *'s Keizers togt tegen de Turken opgeheven*, ald. — *Dood van 's Keizers gemalin*, ald. — *Nieuwe beden door de Landvoogdes geëischt*, ald. — *Opstand in* Gent, ald. — *Wapenstilstand met* Denemarken *gesloten*, bl. 641. — *De Keizer komt in* Holland, ald. — *Nieuwe beden hem toegestaan*, bl. 642. — *Zijn luisterrijke intogt in* Utrecht, ald. — *Stadhouders over de Nederlandsche gewesten aangesteld*, bl. 643. — *Twist tusschen den Stadhouder en den Admiraal van* Holland, bl. 644. — *Het uitvoerregt op het graan afgeschaft*, ald. — *De Friezen bewaken naijverig hunne oude regten*, bl. 645. — *Geschil met* Engeland, *en verdrag met* Schotland, ald. — *Oorlog met* Frankrijk, ald. — Turkije *en* Denemarken *nemen daaraan deel tegen den Keizer*, bl. 656. — *Eene zware bede door de Landvoogdes geëischt*, bl. 647. — *Inval der Franschen in* Luxemburg, ald. — *Nadeel den Hollandschen handel door de Denen toegebragt*, bl. 648. — *Nieuwe oorlogslasten geheven*, ald. — *Krijgsbedrijven tegen de Franschen te land en ter zee*, bl. 650. — *De Keizer valt in* Gelre *en vermeestert dit gewest*, bl. 651. — *Einde van den veldtogt tegen de Franschen*, ald. — *Onlusten in* Gelre, ald. — Nijmegen *poogt zich van het juk zijns Vorsten te ontslaan, doch wordt bedwongen*, ald. — *'s Hertogs natuurlijke zoon* KAREL *tot Stadhouder over* Groningen *aangesteld*, ald. — *Hertog* KAREL *mengt zich in de Oost-Friesche zaken, die met een verdrag eindigen*, bl. 653. — *Het verstandig bestuur van* Jonkheer KAREL van Gelre *verwerft de genegenheid der landzaten doch wekt den argwaan zijns vaders*, ald. — *Om dezen te ontwijken, vlugt hij naar* Danzig, bl. 654. — KAREL van Gelre *ondersteunt den Koning van* Denemarken *tegen den Keizer*, ald. — *Verdrag met* CHRISTIAAN II *gesloten*, ald. — *Deze valt in* Groningerland, bl. 655. — *De inwoners nemen den Keizer als heer aan*, bl. 657. — *'s Keizers Stadhouder verslaat de Deensche hulpbenden*, bl. 657. — Appingadam *door hem ingenomen*, ald. — KAREL *sluit een vrede, waarbij hij* Groningen *en* Drenthe *den Keizer afstaat*, bl. 658. — *Nieuwe aanslagen des Hertogs van* Gelre, bl. 659. — *Hij tracht zijne landen aan* Frankrijk *te brengen, hetgeen algemeen tegenkanting vindt*, bl. 660. — *Zijne geschillen met de steden over de erfopvolging*, bl. 661. — WILLEM van Kleef *tot zijn opvolger benoemd en als zoodanig gehuldigd*, ald. — *Dood van* KAREL van Gelre, bl. 662. — *Zijn karakter*, ald. — WILLEM van Kleef *als heer aangenomen*, bl. 664. — *Vruchteloos maakt de Hertog van* Lotharingen *aanspraak op de opvolging, en verdedigt zijn regten bij de Rijksvorsten*, ald. — WILLEM *wendt zich tot de Staten om ondersteuning, waartoe deze bereid zijn*, bl. 666. — *De Koning van* Frankrijk *tracht een bondgenootschap met hem, door een huwelijk met zijne nicht te versterken*, bl. 667. — *De Keizer verklaart, aanspraak op zijn gebied te maken*, bl. 668. — *Deze wordt op den Rijksdag te* Regensburg *bepleit*, bl. 669. — *Beider aanspraken*, ald. — *De Hertog wapent zich en zijne benden rukken naar de* Nederlanden, bl. 671. — *Krijgsverrigtingen van* VAN ROSSEM, ald. — *Op den Rijksdag te* Neurenberg *wordt op nieuw 's Keizers zaak bepleit*, bl. 674. — *Vruchtelooze onderhandelingen*, bl. 675. — *Krijgsbedrijven der Gelderschen*, ald. — *In* Gelre *begint men tot onderwerping aan den Keizer te neigen*, bl. 676. — *De Keizer voert een groot leger tegen Hertog* WILLEM *aan*, bl. 677. — *De Hertog onderwerpt zich aan den Keizer en staat hem* Gelre *af*, bl. 678. — *Zijn verdere levensloop*, bl. 678. — *Al de* Nederlanden *thans onder* KAREL V *vereenigd.* — *Aanzien van dit Rijk.*

BERIGT VOOR DEN BINDER.

PLAATSING DER PLATEN.

Gevecht tusschen de Hoekschen en Kabeljaauwschen te *Haarlem*, door een priester verhinderd . . . . tegenover bl. 14.

JAN VAN DOMBURG geeft zich over . . . . » » 18.

KAREL *de Stoute* en LODEWIJK XI te *Peronne* . . . . » » 40.

Nederlaag van KAREL *den Stoute* bij *Granson* . . . . » » 56.

KAREL *de Stoute* . . . . » » 60.

MARIA *van Bourgondië* . . . . » » 62.

MARIA *van Bourgondië* valt van haar paard . . . . » » 76.

Vlugt van WALRAVEN *van Brederode* . . . . » » 104.

Zelfopoffering van JAN VAN SCAFFELAAR . . . . » » 126.

Ontvoering van ARNOUD *van Gelre* des nachts over het ijs . . . . . » » 164.

Welsprekendheid van BRUGMAN . . . . » » 220.

FILIPS *de Schoone* . . . . » » 284.

MAXIMILIAAN *van Oostenrijk* . . . . » » 298.

Hertog ALBRECHT *van Saksen* . . . . » » 506.

EDZARD II, Graaf van *Oost-Friesland* . . . . » » 574.

MARGARETHA *van Oostenrijk*, Landvoogdes der *Nederlanden* . . . . » » 612.

JAN BOCKELSZOON *van Leiden* . . . . » » 629.

KAREL *van Egmond*, Hertog van *Gelre* . . . . » » 662.

MAARTEN VAN ROSSEM . . . . » » 673.

KAREL V . . . . » » 678.

Kaart van *Nederland* in het midden der 16de eeuw . . . . » » 680.